שלחן ערוך

הלכות סעודה

דיני נטילת ידים, ברכות שבסעודה וברכת המזון

סימנים קנח-רא

מכבוד קדושת אדונינו מורינו ורבינו הגדול הגאון האלהי החסיד המפורסם
אור עולם מופת הדור נזר ישראל ותפארתו קדוש ה׳
מרנא ורבנא
מו״ה **שניאור זלמן** נבג״מ

*

עם באור

דברי שלום

נערך על ידי
הרה״ת ר׳ שלום דובער לוין

יוצא לאור על ידי מערכת
״אוצר החסידים״
770 איסטערן פארקווי ברוקלין, נ.י.
שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושש לבריאה

ב״ה

פתח דבר

בשבח ותודה להשי״ת יוצא בזה לאור השלחן ערוך הלכות סעודה, אשר לכ״ק אדמו״ר הזקן, הכולל סימנים קנח-רא, עם באור ״דברי שלום״.

עיקרו של חלק זה דן בדיני נטילת ידים, ברכות שבסעודה וברכת המזון.

הביאור ״דברי שלום״ נכתב באופן שיקל על המעיין להבין את ההלכות ומקורותיהן.

בפנים נוסח השלחן ערוך נוספו פיסוק, חלוקת קטעים וכותרות משנה לסעיפים.

בהלכות הסבוכות יותר, נוסף בהערות סיכום תוכן פרטי ההלכות הכלולות בו.

במקורות, בא גם ציטוט קצר ממקורות ההלכות, בתלמוד ופוסקים, ראשונים ואחרונים, אשר מהם בירר רבינו הלכות אלו.

במקומות שלפום ריהטא נראית סתירה בדברי רבינו ממקום למקום, מוסברת ההלכה בהערות בדרך אפשר. ואם דנו בנושא זה באיזהו מקומן, מצויין בהערות לדבריהם.

רבינו מרבה לחדש ולהכריע בשלחן ערוך שלו; אלא שחידושים והכרעות אלה שולבו בקיצור בלשונו הזהב, בתוך העתקת דברי הפוסקים שקדמוהו, עד אשר לפעמים המעיין אינו מבחין בפרטיהם. כדי להקל על הבנתם, הורחב ביאור הדברים בהערות.

כיון שמטרת באורים אלו היא להקל הבנת ההלכה, שגם מי שאינו מתמצא כל כך בנושא יוכל להבין את כללות תוכן ההלכה ומסקנותיה, ושיטת רבינו הזקן בזה, לכן מוסברים הדברים בסגנון קל ומובן, מבלי להכנס יותר מדאי לפלפולים; מלבד במקום שהדבר נחוץ להבנת הנושא.

בכל מקום שמצויין בכרך הזה לתלמוד בבלי וירושלמי ונו״כ – בסתם, הכוונה היא למסכת ברכות. בכל מקום שמצויין לרמב״ם ונו״כ – בסתם, הכוונה היא להלכות ברכות. ובכל מקום שמצויין לסימן בטור ושלחן ערוך, או לשאר ספרי ההלכה ושו״ת – בסתם, הכוונה היא לחלק אורח חיים.

*

בעריכת הבאור, נעזרנו בספרים שקדמונו, ובעיקר:

(א) מראי מקומות וציונים (הרב מאנגעל).

(ב) מראי מקומות לקונטרס אחרון (הרב ביסטריצקי).

(ג) הערות בשו״ע אדה״ז מלוקטים מתוך ספרי האחרונים (הרבנים גרוס הבלין).

(ד) שלחן המלך (הרב אלאשווילי).

(ה) סדר נטילת ידים לסעודה מנוקד ומבואר (הרב אלאשוילי).

(ו) שו״ע אדמו״ר הזקן המבואר (הרב אלאשוילי).

*

הלכות נטילת ידים לסעודה מופיעים לפנינו בשתי מהדורות:

(א) מהדורה הרגילה של השלחן ערוך סימנים קנח-קסג, שנערכה בין השנים תקל״א-תקל״ג.

(ב) מהדורא שבפסקי הסדור, שאודותה כותבים בני הגאון המחבר "ואחר רוב שנים ... אז התחיל להגיה ולחדש בספרו זה מחלק או"ח, והתחיל מהלכות נטילת ידים, כנראה לעין כל מבין עומק דיני נטילת ידים המיוסדים על אדני פז, וחדושים נפלאים, יסודותם בהררי קודש מעיון הראשונים".

*

הלכות ברכת הנהנין (שכולל גם הלכות בציעת הפת וברכות שבסעודה) מופיעים לפנינו בשלוש מהדורות:

(א) מהדורה הרגילה של השלחן ערוך סימנים קסו-קפ; רב-רטו, שנערכה בין השנים תקל"א-תקל"ג.

(ב) לוח ברכת הנהנין, שנערך בין השנים תק"נ-תקנ"ה (ראה תולדות חב"ד ברוסיא הצארית פרק כא).

(ג) סדר ברכת הנהנין, שנערך לערך בשנת תקס"ג, ונדפס בסדור רבינו שהדפיסו באותה שנה. אודות מהדורה הזאת כותב רבינו בהקדמתו הקצרה אליו "ואלה מוסיף על הראשונים, קצת חדושי הלכות ברורות מלוקטות מספרי הקדמונים, שלא נקבעו בלוח הראשון המיוסד ומשוכלל על פי דעת האחרונים". והיינו שבלוח הראשון "לא הפריז על המדה לחלוק" על דעת האחרונים, משא"כ בלוח האחרון "העמיד על דעתו הקדושה לחלוק עליהם" במקום שהוכיח כן מדברי הראשונים – "קצת חדושי הלכות ברורות מלוקטות מספרי הקדמונים".

*

חלק זה, הכולל את הסימנים קנח-רטו, סדר נטילת ידים לסעודה, לוח וסדר ברכת הנהנין, הוא גדול מדאי להכלל בכרך אחד, לכן חלקנוהו לשני כרכים:

(א) הכרך ראשון כולל את הסימנים קנח-רא (הלכות נטילת ידים לסעודה, בציעת הפת, ברכות שבסעודה וברכת המזון).

(ב) הכרך השני כולל את הסימנים רב-רטו (הלכות ברכת הפירות), סדר נטילת ידים לסעודה, לוח וסדר ברכת הנהנין (הכוללים גם את הלכות בציעת הפת וברכות שבסעודה).

*

בסוף הספר (בכרך השני) באים:

פסקי הסדור

סדר נטילת ידים לסעודה

לוח ברכת הנהנין

סדר ברכת הנהנין
מפתחות

מפתח ענינים.
מפתח פסוקים.
מפתח מאמרי רז"ל.
מפתח ספרים.
מפתח אנשים.

ויהי רצון שנזכה לעסוק כל ימינו בתורת רבותינו הקדושים, לירד לעומק דבריהם, וישמיעונו נפלאות מתורתם, בגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו.

שלום דובער לוין

כ"ד טבת ה'תשפ"ז

ברוקלין, נ.י.

תוכן עניינים

פתח דבר	ב
הלכות נטילת ידים	י
קנח דיני נטילת ידים לסעודה	י
נטילת ידים לפת כביצה	י
נטילת ידים לטיבולו במשקה	יד
שבעה משקים	יז
מרקחת בדבש ועיסה המטוגנת בחמאה	יט
הנוטל ידיו לנקיות ונמלך לאכול לחם	כג
במקום סכנה ובמלחמה	כה
ליטול ידיו בשפע	כו
הברכה על הנטילה	כו
ניגוב הידים	כט
יד ימין תחלה	לא
קונטרס אחרון	לא
קנט באיזה כלי נוטלין לידים וכיצד יבאו המים לידיו	לב
נטילת ידים מכלי	לב
נטילת ידים מכח אדם	מה
המטביל ידיו במי מקוה	נד
קונטרס אחרון	נח
קס איזו מים כשרים ואיזו פסולים לנטילה	נט
נשתנו מראיתן	נט
עשה בהם מלאכה	ס
מים הראוים לשתיית בהמה	סו
ספק בנטילת ידים	סח
נטילה בשלג ובמי פירות	סט
נטילת ידים מרביעית	עב
קסא דיני חציצה וטבילה	עה
קסב דיני הגבהה ושיפשוף הידים בנטילה	פב
שפיכה אחת, ב׳ או ג׳ שפיכות	פב

מים שחוץ לפרק שירד לתוך הפרק	פו
שפשוף הידים זו בזו	צ
נגע במים שלא בשעת נטילה	צה
צרור או קיסם או רטיה בידו	צו
קסג דין מי שאין לו מים והמאכיל לאחרים	צט
קסד שיכול להתנות על הנטילה	קא
קסה דין העושה צרכיו ורוצה לאכול	קד
הלכות בציעת הפת	קז
קסו דיני בציעת הפת	קז
קסז מקום וזמן הבציעה ומי הוא הבוצע	קיא
קסח על איזה מיני פת מברכין	קלב
קונטרס אחרון	קמט
הלכות ברכות שבסעודה	קנה
קעד דין ברכת היין בסעודה	קנה
קונטרס אחרון	קסד
קעז דין דברים הבאים בתוך הסעודה ואחר הסעודה ומה דינם	קסח
קונטרס אחרון	קעג
קעח איזה דברים קרויים הפסק בסעודה	קעד
קונטרס אחרון	קפא
קעט איזה דברים קרויין היסח הדעת בסעודה שצריך לחזור ולברך	קפא
קפ דין פירורי הפת	קפה
הלכות מים אחרונים	קפז
קפא דין מים אחרונים	קפז
הלכות ברכת המזון	קצ
קפב דין כוס ברכת המזון ושלא יהיה פגום	קצ
קפג המברך האיך יתנהג בכוס של ברכת המזון	קצד
קפד לקבוע ברכה במקום סעודה ועד כמה יכול לברך ומי ששכח ולא בירך	קצט
קפה לברך ברכת המזון בקול רם ויתר פרטים בברכת המזון	רג
קפו אם נשים וקטנים חייבים בברכת המזון	רט
קפז דיוקים בנוסח ברכת המזון	ריא

קפח נוסח ברכה ג׳ ודיני ברכת המזון בשבת והטועה בברכת המזון	ריד
קפט נוסח ברכה רביעית ודיניה	רכג
קצ שתיית היין אחר הברכה ודיניו	רכה
קצא אם הפועלים מחוייבים לברך	רל
קצב ברכת זימון בשלשה או בעשרה	רלא
קצג אם מצטרפין לזימון אם לאו	רלד
קצד שלשה שאכלו כאחד ונפרדו לענין הזימון ומה דינן	רלה
קצה חבורות שאוכלים בהרבה מקומות מה דינם	רלו
קצו מי שאכל דבר איסור אם מצטרף לזימון	רלז
קצז דין צירוף לזימון ג׳ או עשרה	רמ
קצח אחד נכנס אצל שלשה שאכלו	רמד
קצט על מי מזמנין ועל מי אינן מזמנין	רמה
ר דין המפסיק כדי לברך	רנ
רא מי הוא המברך	רנב
הלכות ברכת הפירות	רנד
רב דיני פירות האילן	רנד
קונטרס אחרון	רע
רג דין ברכת פירות הארץ	רעא
רד דיני הברכות ליתר המאכלים	רעג
רה דיני ברכת ירקות	רעח
רו דין הפסק וטעות בברכת הפירות	רפ
רז דין ברכה אחרונה על פירות	רפה
ריב שהעיקר פוטר את הטפל	רפו
ריג מי שיצא אם מוציא אחרים	רצא
ריד בכל ברכה צריך שיהיה שם ומלכות	רצו
רטו עניית אמן אחר הברכות	רצז
פסקי הסדור	רצט
ברכת המזון	רצט
נוסח ברכה אחרונה מעין שלש	שא
ברכת אירוסין ונשואין	שא

סדר המילה	שב
דיני פדיון הבן	שב
סדר קריאת שמע שעל המטה	שג
סדר נטילת ידים לסעודה וקצת הלכותיה בקצרה	שג
לוח ברכת הנהנין	שטז
פרק א דיני ברכות ראשונות ואחרונות על כל המינים בכללם	שטז
פרק ב דיני שיעור ברכה אחרונה	שכא
פרק ג דין קדימה בברכות	שכד
פרק ד דין עיקר פוטר הטפלה	שכז
פרק ה דברים הבאים בתוך הסעודה	של
פרק ו דיני הפסק ועקירת מקום	שלג
פרק ז דיני נמלך	שלז
פרק ח פרטי דיני ברכת הפת	שלט
פרק ט פרטי דיני פירות	שמג
פרק י פרטי ברכת שאר אוכלין ומשקין	שמו
פרק יא ברכת שהחיינו והטוב והמטיב וכיוצא בהם	שנב
פרק יב ברכת הנסים והודאה	שס
סדר ברכת הנהנין	368
פרק א	368
פרק ב	372
פרק ג	380
פרק ד	384
פרק ה	387
פרק ו	388
פרק ז	393
פרק ח	399
פרק ט	401
פרק י	406
פרק יא	409
פרק יב	414

ט

הלכות נטילת ידים

קנח דיני נטילת ידים לסעודה

ובו י״ט סעיפים

נטילת ידים לפת כביצה

א כל[1] האוכל פת שמברכין עליו המוציא צריך ליטול ידיו תחלה[2], אע״פ שאינן מלוכלכות ואינו יודע להם טומאה[3].

לפי[4] שסתם ידים שהסיח מהם דעתו משמירתן[5] הן שניות לטומאה ופוסלות את התרומה[6] מדברי

---

[1] עיקרי ההלכות המתבארים בסימן זה:
(א) נטילת ידים לפת כביצה (ס״א-ב).
(ב) נטילת ידים לטיבולו במשקה (ס״ג).
(ג) שבעה משקים (ס״ד-ו).
(ד) מרקחת בדבש ועיסה המטוגנת בחמאה (ס״ז-י).
(ה) הנוטל ידיו לנקיות ונמלך לאכול לחם (סי״א-ג).
(ו) במקום סכנה ובמלחמה (סי״ד)..
(ז) ליטול ידיו בשפע (סט״ו).
(ח) הברכה על הנטילה (סט״ז).
(ט) ניגוב הידים (סי״ז-ח).
(י) יד ימין תחלה (סי״ט).

*

מהדורא בתרא מהלכות אלו – בסדר נטילת ידים לסעודה, ויצויין לקמן בשולי הגליון.

[2] **חולין קה**, א (מים ראשונים מצוה, ואחרונים חובה). דיני מים ראשונים מבוארים כאן, ודיני מים אחרונים יתבארו לקמן סי׳ קפא.

חגיגה יח, ב (כאן באכילה דנהמא). **רמב״ם** הל׳ ברכות פ״ו ה״א (כל האוכל הפת שמברכין עליו המוציא צריך נטילת ידים תחלה וסוף). כ״מ שם (וסובר רבינו, דכיון דהזכירו נהמא, דוקא לפת שמברכין עליו המוציא הוא דבעינן נטילת ידים). טור ושו״ע ס״א (כשיבא לאכול פת שמברכין עליו המוציא יטול ידיו).

ויתבאר לקמן (הערה 18).

[3] רמב״ם שם (ואע״פ שאין ידיו מלוכלכות ואינו יודע להן טומאה, לא יאכל עד שיטול שתי ידיו). שו״ע שם (יטול ידיו, אפילו אינו יודע להם שום טומאה).

ולענין סתם ידים לתפלה ולשאר דברים, ראה לעיל סי׳ צב ס״ה.

[4] יתבארו כאן ה׳ פרטים בתקנת נטילת ידים לסעודה:
(א) מהתורה רק השני פוסל את התרומה, וגזרו חכמים שגם סתם ידים יהי׳ להם דין שני. ולכן צריך ליטול ידים לנגיעה בתרומה.
(ב) מהתורה אין השני עושה שלישי אלא בתרומה, וגזרו חכמים נטילת ידים אף לאכילת חולין, כדי שלא ישכחו ליטול לתרומה.
(ג) אף בישראל שאינו אוכל תרומה גזרו חכמים נטילת ידים משום כהנים, שמא ישכחו ליטול לתרומה.
(ד) אף עכשיו שאין הכהנים אוכלין תרומה מפני הטומאה תקנו נטילת ידים, כדי שיהיו רגילים ליטול כשיבנה בית המקדש.
(ה) מכל מקום לא גזרו אלא בפת, לפי שרוב התרומות הן בפת.

[5] טהרות פ״ז מ״ח (היו ידיו טהורות, והסיע את לבו מלאכול, אף על פי שאמר יודע אני שלא נטמאו ידי, ידיו טמאות, שהידים עסקניות). שבת יג, ב (אלו פוסלין את התרומה ... הידים), ופירש״י (סתמן קודם נטילתן), ופסחים יט, ב ד״ה והידים (אפילו סתמן ... בלא נטילת ידים).

[6] **רש״י** חולין **דף קו ע״א** ד״ה נטילת ידים (שהידים שניות ופוסלות את התרומה).

סופרים[7] עד שירחצם במים כהלכתן.

ותקנו אף באכילת חולין, משום סרך תרומה, שירגילו ליטול ידיהם בכל אכילה ולא ישכחו ליטול לתרומה[8]. ולא רצו לחלק בין כהנים לישראלים שאין אוכלים תרומה.

וגם עכשיו שאין הכהנים אוכלין תרומה מפני הטומאה[9] לא בטלה תקנה זו, כדי שיהיו רגילים בני ישראל כשיבנה בית המקדש במהרה בימינו לאכול בטהרה[10].

ולא תקנו אלא בפת[11], לפי שרוב התרומות הן בפת[12]. שמן התורה אין תרומה נוהגת אלא בדגן תירוש ויצהר, שנאמר ראשית דגנך תירושך ויצהרך וגו'[13], והדגן שהוא ה' מיני תבואה[14] דרך אכילתו הוא לעשות ממנו פת[15]. ותירוש ויצהר הם יין ושמן, דרך שתייתן הם בכלי, ואין אדם עשוי ליגע בהם בידיו, לפיכך לא הצריכו בהם נטילת ידים אפילו בתרומה, ואין צריך לומר בחולין[16].

וגם בפת חולין לא הצריכו אלא בפת שרגילין בה תדיר לקבוע סעודה עליהם, אבל פת הבאה בכיסנין ולחמניות דקות שאין מברכין עליהם המוציא, לפי שאין רגילין לקבוע סעודה עליהם כמ"ש בסי'

---

[7] שבת שם (ושמנה עשר דבר גזרו ... פוסלין את התרומה ... והידים). רמב"ם שם פ"ח ה"ב (הידים שניות מדברי סופרים לעולם, שאין טומאתן אלא מדבריהם, וכשגזרו טומאה עליהן גזרו שיהיו כשני לטומאה), וה"ח (שלמה המלך ובית דינו גזרו על כל הידים שיהיו שניות, ואע"פ שלא ידע בודאי שנטמאו).

והיינו שהשני פוסל את התרומה מן התורה, כמבואר ברמב"ם הל' אבות הטומאה פי"א ה"ב-ג (הראשון שבחולין טמא ומטמא. השני פסול ולא מטמא, ואין שני עושה שלישי בחולין ... הראשון והשני שבתרומה טמאים ומטמאים. השלישי פסול ולא מטמא, ואין שלישי עושה רביעי בתרומה). והידים גזרו עליהן שיהיו שניות, ולכן פוסלות את התרומה מדברי סופרים.

[8] **גמרא** חולין **שם** (נטילת ידים לחולין מפני סרך תרומה), ופירש"י (חולין לא מהני בהו שני, ומפני סרך תרומה, שירגילו אוכלי תרומה ליטול ידיהם הנוהגת בחולין). טור (שהצריכו נטילה לחולין משום סרך תרומה, פירוש, שלא יבא לאכול תרומה בלא נטילה, וסתם ידים שניות לטומאה ופוסלות התרומה, ומשום הכי תקנו שיהא רגיל ליטול אף לחולין). הובא בט"ז ס"ק א. מ"א ס"ק א (אף על גב דידים שניות הן, ואין שני עושה שלישי בחולין, מכל מקום גזרו ליטול אטו סרך תרומה).

וכן הוא לעיל סי' ז ס"א (ובנטילת ידים לאכילה, משום סרך תרומה). לקמן סי' קסג ס"ב (שלא גזרו על נגיעת חולין, אלא על אכילה, משום סרך תרומה). סי' ריב ס"י (ויש לחוש לסרך תרומה, כמ"ש בסי' קנ"ח).

[9] כדלקמן סי' תנז ס"כ (שאינה נאכלת לכהנים בזמן הזה שכולנו טמאי מתים).

[10] לבוש ס"א (ואף על גב שאין עכשיו לנו תרומה, לא בטלה הגזירה, משום שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ונחזור לארצינו ויהיה לנו תרומה ונדע ליזהר בה).

[11] כדלעיל (הערה 2).

[12] **הרב רבינו יונה פ"ח דברכות** מא, א (עיקר נטילת ידים הותקנה על הפת שנאחז בידים, שהנטילה היא משום סרך תרומה, ורוב התרומות הם מהפת).

[13] רש"י ברכות לו, א ד"ה גבי מעשר (שהתורה לא חייבה לעשר אלא דגן תירוש ויצהר). רבינו יונה שם (שלא מצינו תרומה מן התורה אלא בשלשה דברים, דכתיב (שופטים יח, ד) ראשית דגנך תירושך ויצהרך).

[14] רמב"ם הל' ברכות פ"ג ה"א (חמשה מינין הן, החיטין והשעורין והכוסמין ושבולת שועל ושיפון ... והפת הנעשה מאחד מהן היא הנקראת פת בכל מקום בלא לווי).

[15] לבוש שם (ולפי שאין רוב התרומה אלא ממיני פת, דכתיב ראשית דגנך וגו', ואין דרך לאכול מיני דגן אלא אחר שעושין ממנו פת, לא גזרו גם כן נטילה אלא כשיאכל פת).

[16] רבינו יונה שם (אבל המשקין, כיון שאינן נאחזין בידים, שאדם שותה אותן על ידי הכלי, לא היו צריכין נטילה). ר"ן פסחים כה, א (משום דהתם לא עביד דנגע במשקין בתוך הכוס). לבוש ס"ד (ואף על גב שחייבין לתת תרומה גם מן המשקין, כגון יין ושמן, דכתיב ראשית דגנך תירושך ויצהרך, מכל מקום לא גזרו נטילה על השתייה, מפני שאין דרך ליגע בידיו במשקין ששותה, אלא שותה אותם בכוס ואין נוגע במשקה, לפיכך לשתייה אין צריך נטילה אפילו קובע עצמו לשתייה, אפילו ליין ושמן, אף על גב ששייך בהן תרומה מן התורה).

והיינו שהשותה בכוס "לא הצריכו בהם נטילת ידים אפילו בתרומה", כיון שאין חוששין שיגע בידיו ביין ושמן.

אבל מיני מזונות ו"דגן קודם שנעשה פת", בודאי הצריכו נטילת ידים לתרומה, אבל בחולין לא גזרו בהם, כדלקמן בסמוך.

וראה חקרי הלכות ח"ז ל, א.

קס״ח[17], אין צריך נטילת ידים[18], כמו שאין צריך לדגן קודם שנעשה פת, אע״פ שתרומתו היא מן התורה[19], אלא שאינה רגילה ומצויה כל כך בבית, לפיכך לא גזרו[20] בשבילה בחולין[21].

ומכל מקום אם קבע סעודתו על פת הבאה בכיסנין ולחמניות דקות, כשם שמועלת קביעות זו לענין המוציא[22], כך מועלת לענין נטילת ידים[23], שלא לחלוק ביניהם לפת גמורה, כיון שקובע עליהם כמו על פת גמורה. ויברך גם כן ברכ(ו)ת על נטילת ידים[24]:

ב אפילו פת גמורה, אם אינו אוכל אלא פחות מכביצה בלא קליפתה, יש להסתפק אם צריך נטילת ידים[25], לפי שפחות מכביצה אינו נקרא אוכל לענין טומאת אוכלין, שמפני זה אינו מטמא משקים ואוכלים אחרים שנגעו בו, שנאמר מכל האוכל אשר יאכל וגו׳[26], וחכמים לא הצריכו נטילת ידים בחולין

---

[17] סעיף ח ואילך.

[18] **משמעות הרמב״ם** הל׳ ברכות פ״ו ה״א (כל האוכל הפת שמברכים עליו המוציא צריך נטילת ידים תחלה וסוף), **ור״ש** חלה פ״א מ״ה (כל דבר שבלילתו קשה ... מברך עליו המוציא וטעון נטילת ידים וברכת המזון). **וכן הוא ברשב״א** ברכות מג, א ד״ה בא להן (ירושלמי (ברכות פ״ו ה״ו) תני, סדר סעודה, אורחין נכנסין ויושבין על הספסלים ועל הקתדראות עד שכלן מתכנסין, הביאו להן יין, כל אחד ואחד נוטל ידו אחת, הביאו להם פרפרת, כל אחד ואחד מברך לעצמו. מכאן נלמוד שאין צריך ליטול שתי ידיו לפת הבאה בכסנין, אלא די בידו אחת, שלא תקנו נטילת שתי ידים אלא לפת בלבד), ובתורת הבית בית ו שער א (ופת הבאה בכיסנין קודם סעודה, בזמן שאינו קובע עליה סעודתו, נראה לי שאינו צריך ליטול אלא ידו אחת). ב״י (וכתב הרמב״ם ... משמע מדבריו דנטילת ידים תלויה בברכת המוציא, דכל פת שאין מברכין עליו המוציא ... דאין טעונין נטילת ידים. וכן משמע נמי מדברי רבינו שמשון). שו״ע שם (פת שאין מברכין עליו המוציא ... אין צריך נטילת ידים).

ועל מה שכתב הרשב״א שם שעכ״פ צריך ליטול ידו אחת, כתב הב״י (ומה שכתב, שכשאינו קובע סעודתו עליהם נוטל ידו אחת ... לדידן שאין אנו נוטלים יד אחת לשום דבר, כיון דמאותו ירושלמי למדנו שלפת הבאה בכסנין אינו צריך ליטול שתי ידיו, הוא הדין דאפילו יד אחת אינו צריך ליטול). והיינו שכשם דקיי״ל לקמן סי״ב (השותה אין צריך ליטול אפילו ידו אחת), כך גם קיי״ל לענין פת הבאה בכסנין, שאין צריך ליטול אפילו ידו אחת.

וכן הוא בסדר נט״י לסעודה סי״ט (לא תקנו נטילת ידים אלא לפת שמברכים עליה המוציא וברכת המזון).

[19] כדלקמן סי״א (אפילו לחטים ושעורים שתרומתן מן התורה).

[20] לבוש שם (ואין דרך לאכול מיני דגן אלא אחר שעושין ממנו פת, לא גזרו גם כן נטילה אלא כשיאכל פת).

[21] אבל בדגן ופירות דתרומה צריך נטילת ידים, כמבואר ברש״י חגיגה יח, ב ד״ה כאן באכילה דפירי (הא דקתני מה שאין כן במעשר, באכילה דפירי קאמר. ומיהו בתרומה בעי נטילה, שאפילו במגעו הוא [פוסל], דשני פוסל את התרומה). רמב״ם הל׳ תרומות פי״א ה״ז (כל האוכל תרומה, אפילו פירות, צריך נטילת ידים אע״פ שהיו ידיו טהורות).

משא״כ ביין ושמן, נתבאר לעיל בסמוך, שאפילו בתרומה לא הצריכו נטילת ידים, כי אין דרך ליגע בידיו ביין ושמן שבכלי.

[22] כדלקמן סי׳ קסח ס״ח.

[23] **רשב״א** בתורת הבית שם (ופת הבאה בכיסנין קודם סעודה, בזמן שאינו קובע עליה סעודתו, נראה לי שאינו צריך ליטול). **ב״י** (ומשמע מדבריו, שאם קובע סעודתו עליהם צריך נטילת ידים). שו״ע שם (אינו קובע סעודתו עליהם, אין צריך נטילת ידים).

וכן הוא בסדר נט״י לסעודה שם (אין צריך נטילת ידים אלא כשקבע סעודתו עליהם).

[24] ט״ז ס״ק ב (אבל אם קבע עלייהו, כתב ב״י סברות לכאן ולכאן אם צריך נטילה הנהוגה בחולין, ומסיק דמשמע מדברי רשב״א דצריך נטילת ידים, ואם כן ודאי צריך לברך ... ויש ראי׳ ממ״ש ב״י קס״ח קרוב לסופו בשם ר״ש, בעיסה שסופה סופגנין ותחילתה עיסה, וז״ל, ומברך עליה המוציא וטעון נטילת ידים וברכת המזון, עכ״ל). **מ״א** ס״ק ב (כיון שסיים אחר כך בשם הרשב״א שצריך נטילת ידים, משמע דפשוט ליה בתר דאיבעיא ליה ... ולכן יברך על נטילת ידים).

[25] **רוקח** סי׳ שכח (אוכל פחות מכביצה יטול מספק, ולא יברך). שו״ע ס״ב (יש מי שאומר, שאם אינו אוכל אלא פחות מכביצה, יטול ידיו ולא יברך).

[26] יומא פ, א (טומאת אוכלין כביצה, מנלן, א״ר אבהו א״ר אלעזר, דאמר קרא (שמיני יא, לד) מכל האוכל אשר יאכל). עירובין פג, א (תניא, רבי נתן ורבי דוסא אמרו, כביצה שאמרו כמוה וכקליפתה. וחכמים אומרים, כמוה בלא קליפתה). רמב״ם הל׳ טומאת אוכלין פ״ד ה״א (ואין אוכל טמא מטמא אוכל אחר או משקין או ידים, עד שיהיה בו כביצה בלא קליפתה). כ״מ שם (וידוע דהלכה כחכמים).

ולענין שיעורו, ראה חידושי צמח צדק סט, ד. בדי השלחן סי׳ לה ס״ק א. שו״ע אדה״ז המבואר.

משום סרך תרומה אלא באכילה ולא בנגיעה[27], ופחות מכביצה, כיון שאינו נקרא אוכל לענין טומאה, אין אכילתו חשובה אכילה לענין נטילת ידים[28]. לפיכך יטול ידיו ולא יברך[29]. ואפילו אוכל כל שהוא צריך נטילת ידים בלא ברכה[30].

אבל אם אוכל כביצה, אפילו מפירורין דקין, יברך על נטילת ידים[31], שאף שאינן מצטרפין לכביצה לטומאת אוכלין[32], מכל מקום, כיון שאוכל ומכניס לתוך מעיו שיעור הנקרא אוכל אף לענין טומאת אוכלין, אכילתו חשובה אכילה לענין נטילת ידים[33]. אבל אם אוחז חתיכה גדולה שיש בה כביצה ויותר ואוכל ממנה פחות מכביצה, יטול בלא ברכה, הואיל ואינו אוכל כשיעור הנקרא אוכל לענין טומאת אוכלין:

---

[27] חגיגה יח, ב (לא קשיא, כאן באכילה כאן בנגיעה). רש״י חולין קז, ב ד״ה דטריד (שלא הצריכו נטילה לנוגעין אלא לאוכלין).

[28] **ב״י** (ונראה שטעמו, משום דכיון דבפחות מכביצה אינו מקבל טומאת אוכלין, איכא למימר דלא הצריכו בו חכמים נטילה. ואיכא למימר, דסתם הצריכו נטילה לאוכל פת, ולא חילקו בין פחות מכביצה ליתר מכביצה. הילכך יטול מספק ולא יברך). הובא בט״ז ס״ק ג, ומ״א ס״ק ג.

אלא שהרמב״ם הל׳ טומאת אוכלין פ״ד ה״א פסק (כמה שיעור אוכלין לטומאה לטומאת עצמן, כל שהן, אפילו שמשום או חרדל מתטמא). ולכן פירש כאן הטעם (לפי שפחות מכביצה ... אינו מטמא משקים ואוכלים אחרים שנגעו בו), וכמובא לעיל מהרמב״ם (ואין אוכל טמא מטמא אוכל אחר או משקין או ידים, עד שיהיה בו כביצה).

וראה מטה יהודה ס״ק ג. בדי השלחן סי׳ לו ס״ק ד. חקרי הלכות ח״ז לב, א.

[29] רוקח ושו״ע שם.

וכן הוא בסדר נט״י לסעודה סי״ח (אסור לאכול אפילו פת כל שהוא בלא נטילת ידים, כל שצריך לברך המוציא על הפת ... ואפילו הנוטל ידיו לסעודה, אם אינו אוכל פת כביצה לא יברך על נטילת ידים, אף על פי שמברך המוציא וברכת המזון. והשיעור לצרף לכביצה הוא שיאכל כל כזית בכדי אכילת פרס).

[30] דברי חמודות חולין פ״ח אות עב (יש ליטול בלא ברכה על כל פת הן מעט הן רב, עד כביצה, שאז חייב גם כן ברכת על נטילת ידים). מ״א ס״ק ד. אליה זוטא ורבה ס״ק ג (דין פחות מכזית כמו פחות מכביצה, דיטול בלא ברכה).

והיינו שאם אוכל פת פחות מכזית, יטול ידיו בלא ברכה, ויברך ברכת המוציא ויאכל, ולא יברך ברכת המזון. ואם אוכל פת יותר מכזית ופחות מכביצה, יטול ידיו בלא ברכה, ויברך ברכת המוציא ויאכל, וגם יברך ברכת המזון, כדלקמן סי׳ קסח ס״ז (ברכת המוציא אין לה שיעור, שאפילו אינו רוצה לאכול אלא פירור פחות מכזית צריך לברך המוציא, ולא נתנו שיעור כזית אלא בברכת המזון). ואם אוכל פת בכביצה יטול ידיו בברכה.

ואף אם אוכל סעודה שלימה אלא שאוכל בה פת פחות מכביצה (כגון שהוא על דיטה של מיני קמחים), יטול ידיו בלא ברכה, כמבואר בסדר נט״י לסעודה סי״ט (ואפילו הנוטל ידיו לסעודה, אם אינו אוכל פת כביצה לא יברך על נטילת ידים, אף על פי שמברך המוציא וברכת המזון ... וצריך ליזהר בזה בסעודה שלישית של שבת).

ואינו צריך לאכול כל הכביצה בבת אחת, אלא סגי אף אם אוכל כזית אחת בתחלת הסעודה ועוד כזית בסוף הסעודה, כמבואר שם (והשיעור לצרף לכביצה הוא שיאכל כל כזית בכדי אכילת פרס).

[31] **שו״ע סי׳ קסח** ס״י (פירורי לחם ... לא מבושל ולא מחובר, אלא מפורר דק דק ... מברך עליו המוציא וברכת המזון), וט״ז שם ס״ק יג (דכיון שהוא פת בפני עצמו, אינו יוצא לעולם מתורת פת), **לענין המוציא** (וברכת המזון), **והוא הדין לענין נטילת ידים, דחד דינא הוא**.

וכן הוא לקמן שם סי״ט (פירורי לחם שאינן מחוברין יחד, אף על פי שאין עליהם תאר לחם מפני שהן דקין ביותר, מברכין עליהם המוציא וברכת המזון).

וראה תהלה לדוד ס״ק א.

[32] טהרות פ״ג מ״ב (אם היו פרודין אפילו הן סאה טהור). רמב״ם הל׳ טומאת אוכלין פ״ט ה״ה (אם הזיתים הטמאין פירורין ואינן גוש אפילו הן מאה התנור טהור).

[33] וכן הוא לענין כרי של חטים מחומצות, דאף שכל חטה היא פחותה מכזית ואינם מצטרפין, מכל מקום עוברים עוברים עליו חמץ בפסח, כדלקמן סי׳ תמב בקונטרס אחרון ס״ק יח (וההיא ארבא דטבעא בחישתא (אף על גב דכל הכרי הוה כמו פחות מכזית, כיון שהם מפוזרים חטי חטי), והכלי אינו מצרף ... שביטולו הוא מפני מיעוטו שאינו נחשב לכלום, ואם כן כרי של חטים מחומצות שהן חשובין ודאי עובר אליהן מדאורייתא).

נטילת ידים לטיבולו במשקה

ג אע״פ שהשותה אין צריך נטילת ידים[34], מכל מקום, אם אוכל דבר שטיבולו במשקה[35], בין שמטבלו עתה בין שהיה מטובל מקודם[36] ואוכל כשהוא מטובל ומלוחלח שלא נתנגב[37], צריך ליטול ידיו תחלה, לפי שהמשקים עלולים לקבל טומאה יותר[38], שאין צריך הכשר[39], ועוד שאף משקה חולין שנגעו בו סתם ידים נטמא ונעשה ראשון לטומאה[40] ומטמא אוכלין ומשקין אחרים[41] בכל שהוא[42], לפיכך החמירו בה יותר משום סרך תרומה, והצריכו נטילת ידים לכל דבר שמלוחלח במשקה[43], אפילו הוא משקה שאין

---

[34] כדלעיל ס״א (ותירוש ויצהר הם יין ושמן, דרך שתייתן הם בכלי, ואין אדם עשוי ליגע בהם בידיו, לפיכך לא הצריכו בהם נטילת ידים), ולקמן ס״ח (שאין צריך נטילת ידים, כמו שאין צריך לשתיה, אפילו שותה בידו), וסי״ב (השותה אין צריך ליטול).

[35] **פסחים דף קטו**, א (כל שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים). טור ושו״ע ס״ד (אם אוכל דבר שטיבולו באחד משבעה משקין ... צריך נטילה)

והוא אפילו בפחות מכזית, כדלקמן סי׳ תעג סי״ח (לא יאכל מהירקות כזית שלם), וסי״ט (קודם שמטבל הירק בחומץ או במי מלח וכיוצא בהם, צריך ליטול ידיו בלא ברכה, כמו שנתבאר בסי׳ קנ״ח, שכל דבר שטיבולו במשקה צריך נטילה).

[36] תורת הבית בית ו שער א (כל שיש בהן משקה, או שמטבל אותם במשקה, צריכין נטילת ידים). **ב״י** (וכתב המרדכי בפרק אלו דברים (ברכות סי׳ קצב), דתבשיל מחטים בכלל פירות הוא ואינו נוטל ידיו. כלומר, והוא שלא יהיה עליהם משקה טופח, דאם לא כן, משום שטיבולו במשקה צריך ליטול ידיו, לדברי הסוברים כן). **ט״ז** ס״ק ט (שהביא דברי תורת הבית הנ״ל). שו״ת רדב״ז ח״ד סי׳ א׳קנ (קושטא דמלתא, דלכל הפירושים, לא שנא אוכל שיש עליו משקה ואינו מטבל בשעת אכילה, ולא שנא אוכל שמטבל בו במשקה בשעת אכילה, הכל נקרא דבר שטיבולו במשקה וצריך נטילה אפילו האידנא), וסי׳ א׳קנד (וכבר נשאלתי על זה פעם אחרת, והעלתי, דלא שנא מטבל ואוכל ולא שנא כשהאוכל מטובל במשקה ... הכל צריך נטילה).

וכן הוא בסדר נט״י לסעודה ס״כ (בין שמטבלו עכשיו כשאוכלו בין שהיה מטובל ומלוחלח מקודם).

[37] כל בו סי׳ כג בשם הר״ש (וכתב הר״ש ז״ל, במה דברים אמורים כשאכלן בפני עצמן, אבל אם טבלן במשקה או שנשרו במים ועוד המים עליהן, צריך נטילת ידים). ב״י (ולדברי הכל אין דבר שטיבולו במשקה צריך נטילה אלא בעוד שהמשקה טופח עליו, אבל אם נתנגב לא. וכן נראה מדברי הכל בו (סי׳ כג), ופשוט הוא). שו״ע שם (ולא נתנגב).

וכן הוא בסדר נט״י לסעודה ס״כ (ולא נתנגב עדיין).

[38] **רא״ש** חולין פ״ח ס״י (לפי שהמשקה עלול לקבל טומאה הצריכו כאן נטילה, משום סרך תרומה). **והרב רבינו יונה בפ״ח דברכות** מא, א (מפני שהמשקין הם עלולים יותר שמקבלין טומאה מהידים שהם שניות, כמו התרומה, ונעשו ראשונים לטמא דברים אחרים, כדאמרינן (פרה פ״ח מ״ז) כל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחלה, ולפיכך החמירו בהם והצריכו לכל דבר שטיבולו במשקין נטילת ידים).

[39] פסחים יח, ב (דמשקין עלולין לקבל טומאה, ומה היא עלילתן, שמקבלין טומאה שלא בהכשר). לבוש ס״ה בהג״ה (ויש מפרשים הטעם משום שהמשקים עלולים ביותר שמקבלים טומאה מהידים שהן שניות ונעשים ראשונים לטמא דברים אחרים, כדאמרינן בעלמא כל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחלה, ופירש רש״י סוף פ״ק דפסחים (יד, ב ד״ה דתנן) אפילו משקין של חולין, ומה היא עלילתן, שמקבלין טומאה שלא בהכשר, לפיכך החמירו בהם והצריכו לכל דבר שטיבולו במשקין נטילת ידים).

[40] **רש״י** פסחים קטו, א ד״ה כל שטיבולו (שהידים שניות, וכל הפוסל את התרומה מטמא משקים להיות תחלה), **ור״ן** פסחים כה, א (דסתם ידים שניות הן, ושני מטמא משקין להיות תחלה, כדאיתא בפ״ק דשבת (יד, א). הא אי לא משקין, משום אוכלין לא צריך, דהא אין שני עושה שלישי בחולין). הובא בט״ז ס״ק ד, ומ״א ס״ק ו.

וראה לקמן (הערה 64).

[41] פרה פ״ח מ״ז (כל הפוסל את התרומה מטמא את המשקין להיות תחלה). רמב״ם הל׳ אבות הטומאה פ״ז ה״ה (אחד משקה שנגע באב הטומאה, או שנגע בראשון, או שנגע בשני, הרי אותו המשקה תחלה לטומאה, ומטמא את חבירו).

[42] רמב״ם הל׳ טומאת אוכלין פ״ד ה״ב (המשקין מתטמאין כל שהן ומטמאין בכל שהן). תוס׳ פסחים יד, א ד״ה דאיכא משקין בהדי בשר (מכאן מדקדק ריב״א, דמשקין מטמא בפחות מרביעית, דסתם משקין דבהדי בשר לית בהן רביעית).

[43] **הרב רבינו יונה שם** (לפירות אין צריך נטילת ידים, שאין תרומתן מן התורה אלא הענבים אחר שיעשה מהן יין והזיתים אחר שיעשו שמן, שלא מצינו תרומה מן התורה אלא בשלשה דברים דכתיב ראשית דגנך תירושך ויצהרך ... אלא מפני שהמשקין הם עלולים יותר, שמקבלין טומאה מהידים שהם שניות, כמו התרומה, ונעשו ראשונים לטמא דברים אחרים ... ולפיכך החמירו בהם והצריכו לכל דבר שטיבולו במשקין נטילת ידים).

במינו תרומה כלל, כגון מים ודבש, משום סרך תרומת יין ושמן[44].

ואפילו אין מטבל אלא ראש הירק ואין ידיו נוגעות במשקה כלל, גזירה שמא יגעו בו[45]. ואפילו לאכול על ידי כף צריך נטילת ידים[46], אם מים מצויין לפניו בתוך מיל או ד׳ מילין[47], כמו שיתבאר בסימן קס״ג[48], גזירה שמא יטבלנו בידו כדרכו, או יאכלנו בידו כשהוא מטובל ומלוחלח במשקה[49], כיון שדרכו להאכל ביד.

אבל דבר שדרכו לאכול על ידי כף לא גזרו שמא יגע בו בידיו[50], ולפיכך אף אם נגע בידיו דרך מקרה בתוך הכף אין צריך נטילת ידים[51]. כמו שאין צריך לשתיית משקין, לפי שאין דרכם ליגע בהם בתוך הכוס[52], ולכן אף אם בא ליגע בהם בתוך הכוס אין צריך נטילת ידים. ולא עוד אלא אפילו השותה מים בידו מן הנהר[53], וכן הטובל אצבעו בשמן או דבש ושאר משקין ומוצץ אחר כך אין צריך נטילת ידים, לפי שלא תקנו כלל נטילת ידים למשקין אלא על ידי טיבול אוכלין ולא בענין אחר, הואיל ועיקר דרך

---

[44] לבוש ס״ה (וגזרו על טיבולי כל המשקים ... משום טיבול דיצהר ותירוש). אליה רבה ס״ק ט (אין איסור בזה אלא משום סרך תרומה, ותרומה אינו אלא בתירוש ויצהר).

והיינו שאף שנתבאר לעיל שגם משקה חולין שנגעו בידים נעשה ראשון ומטמא חולין. מכל מקום אין אנו נזהרין מלטמאות עצמנו ומלאכול אוכלין טמאין (ראה לקמן הערות 59-60), ומה שהצריכו נטילת ידים היינו משום סרך תרומה. וראה שו״ע אדה״ז המבואר.

[45] **פסחים שם** (למה לי נטילת ידים, דילמא משקעו ליה). ב״י (ונראה שיש ללמוד מכאן, שאע״פ שאינו מטבל אלא ראש הירק או הפרי, שנמצא שאין המשקה נוגע כלל בידים, עם כל זה צריך נטילת ידים). ט״ז ס״ק ז (זה תלמוד ערוך בפרק ערבי פסחים, לפי המסקנא, דלמא משקעי ליה, פירוש, דקודם אכילת מרור צריך נטילה לפי שמטבל בחרוסת שהם משקה, ואף שאין מטבל רק ראש המרור, מכל מקום חיישינן שמא ישקע אותו כולו שם. וב״י כתב שיש ללמוד מכאן דין ראש ירק. ואיני יודע מה לימוד שייך כאן, דזהו דין הגמרא ממש). שו״ע ס״ד (ואפילו אין ידיו נוגעות במקום המשקה צריך נטילה). רמ״א שם (ואפילו אינו מטבל רק ראש הירק או הפרי, אפילו הכי יטול).

[46] רמב״ם הל׳ ברכות פ״ו הי״ח (והוא הדין לאוכל במגריפה שצריך נטילת ידים). רבינו יונה ברכות מב, א (והאוכל בכלי הנקרא בלעז מרגפ״א, אף על פי שאינו נוגע בפת, צריך נטילת ידים). טור ושו״ע סי׳ קסג ס״ב (והוא הדין לאוכל במגריפה שצריך נטילת ידים).

[47] **משמעות רמ״א סי׳ קסג ס״א** ([אם אין מים מצויים לפניו ברחוק יותר מארבעה מילין, ולאחריו מיל] אוכל על ידי כף). והיינו שהגזירה הזאת ״שמא יטבלנו בידו כדרכו״ היא רק כשיש מים לפניו. ומשמעות הרמ״א היא, דהיינו כשיש מים לפניו בתוך מיל.

אבל בסדר נט״י לסעודה סכ״ב (ובשעת הדחק שאין מים מצויים, כגון בדרך, אפשר להקל לאכול על ידי מפה לכרוך על שתי ידיו), והיינו שלא התיר על ידי כף – אלא על ידי מפה על שתי ידיו, ובזה התיר אף בדרך כשאין מים מצויים, ולא הצריך שלא יהי׳ מים לפניו בתוך מיל.

[48] סעיף א (אסור לאכול בלא נטילה אפילו אם ... אוכל בכף, שאינו נוגע בפת, גזירה שמא יגע ... אבל אם יש ברחוק מיל לאחריו ויותר מד׳ מילין לפניו ... אוכל על ידי כף).

ובסדר נט״י לסעודה סכ״ב החמיר בזה בכמה פרטים.

[49] שו״ת מטה יוסף ח״ב סי׳ יח סי״ז. אליה רבה סי׳ קסג ס״ק ד.

[50] **ט״ז** סוף ס״ק ט (נראה לי, דכשמבשלים מיני עיסה במים, אף שיש רוטב שם, לא צריך נטילה להעיסה. וזה דומה למ״ש ב״י בשם הר״ן בלשתות לא בעי נטילה, משום דלא עבד דנגע במשקין שבתוך הכוס כו׳, הכי נמי בזה לא עביד ליגע בעיסה ההיא ביד, אלא אוכל בכף בתוך הקערה).

ואם דרכו לאכלו לפעמים על ידי כף ולפעמים בידיו, יתבאר לקמן (הערה 58).

[51] שו״ת בית דוד חאו״ח סוף סי׳ סז (דהיינו דוקא בתבשיל שדרכו לאכול ביד, אבל בדבר שאין דרך לאוכלו ביד ... שמעתי שאין צריך נטילה כלל ... ואפילו אוכלו ביד).

[52] כנסמן לעיל (הערה 16).

[53] שו״ת רדב״ז שם ד״ה שוב ראיתי שכתב (לפי דבריו יהיה אסור לשתות בידיו מן הנהר בלא כלי עד שיטול ידיו, ומימינו לא ראינו מי שנזהר בזה). הובא ב**כנסת הגדולה** הגהות הב״י. **מ״א ס״ק יא** (ולפי זה, השותה מים מנהר בידו צריך נטילת ידים. ולא ראינו נוהגין כן (כנה״ג רדב״ז). ולי נראה כיון דלא גזרו על שותה אין צריך נטילת ידים).

וכן הוא לקמן סוף ס״ח (שאין צריך נטילת ידים, כמו שאין צריך לשתיה, אפילו שותה בידו, כמ״ש למעלה).

וראה לקמן הל׳ שמירת גו״נ ס״ד (לא יניח פיו על צנור המקלח מים וישתה, שמא יבלע נימא של מים, והיא עלוקה. וכן לא ישתה מן הנהרות והאגמים בפיו מטעם זה, ולא בידו אחת, מפני שממהר וזורק לפיו ואינו בודק).

שתיית המשקים הוא בכלי[54].

ומכל מקום בדבש עב וראוי לאכילה שרגילים לפעמים לאכול ממנו ביד בלא כלי[55] (אלא שהוא טופח על מנת להטפיח שקרוי משקה לדברי הכל, כמו שיתבאר[56]), יש להחמיר שלא ליקח ממנו באצבע לאכול בלא נטילת ידים, כי יש לומר מאחר שתקנו חכמים נטילת ידים לאוכלין שטיבולן במשקה, כל שכן למשקים עצמן אם אוכלם בידו בדרך אכילה[57], ולא הוציאו מכלל תקנה זו אלא השותה בידו או בכלי לעולם[58].

ובמדינות אלו לא נהגו רוב המון עם ליטול ידיהם לכל דבר שטיבולם במשקה. ויש שלמדו עליהם זכות[59] לומר שסמכו על דעת מקצת הראשונים[60] שאמרו שלא הצריכו חכמים נטילת ידים לדבר שטיבולו

---

[54] שו״ת **רדב״ז** שם ד״ה ולענין (והשתא נמי ניחא על מה סמכו העולם שפושטין אצבע לתוך הדבש או לתוך השמן ומוצצין אותו, ולא ראינו מי שמיחה בהם להצריך נטילה). הובא בכנסת הגדולה בהגהות הטור, וב**מ״א ס״ק ה.**

[55] **ט״ז** ס״ק י (ועל כן, האוכל דבש צריך נטילה, דהא עביד דנגע בידו לטבול בדבש ולאכול). וכפירוש לבושי שרד ס״ק י (לכאורה חולק על המ״א ס״ק ה במוצץ אצבעו. רק יש לומר דשאני הכא דאורחא דמלתא הכי, והוי מלתא דשכיחי). והיינו שהמ״א הנ״ל מיירי בדבש רך שרגילים לאכלו בכלי, לכן אין צריך ליטול אפילו הטובל אצבעו בדבש ומוצץ, ואילו הט״ז מיירי בדבש עב שרגילים לפעמים לאכלו ביד בלא כלי, ולכן יש להחמיר.

[56] סעיף ז (כל משקה שנקפה ונקרש עד שאין בו טופח על מנת להטפיח, יצא מתורת משקה ... ויש אומרים שהדבש אינו יוצא מתורת משקה לעולם, אפילו נקפה ונקרש לגמרי ואין בו משקה טופח כלל). ולדעה השנית, יתבאר בסדר נט״י לסעודה ס״כ (ולכן אין לאכול אפילו דבש קרוש).

משא״כ אם הוא טופח על מנת להטפיח ״קרוי משקה לדברי הכל״.

[57] והחילוק בין דבש עב המבואר כאן, שיש לומר שחייב בנטילת ידים, לבין דין מרקחת דבש עב המבואר לקמן ס״ח (נתבטל הדבש מתורת משקה לגמרי, ונעשה אוכל, אע״פ שהוא טופח על מנת להטפיח, מאחר שנעשה גוף אחד ממש עם האוכל העומד לאכילה וראוי לאכילה).

כי כאן הדבש עב יש לו דין דבש הראוי לאכילה שטיבולו בדבש. משא״כ לקמן שם, הדבש נעשה גוף אחד עם האוכל, ויש לו דין אוכל שאינו אחד משבעת המשקים, ואין בו דין טיבולו במשקה (ויתבאר לקמן שם הערה 90).

[58] מבוארים לפנינו ד׳ חלוקות לענין אכילה על ידי כף או סכין ולענין נגיעה בידיו:

א) אם דרכו להאכל ביד, צריך ליטול ידיו אף אם אוכל על ידי כף או סכין, כאמור לעיל (ואפילו לאכול על ידי כף צריך נטילת ידים ... גזירה שמא יטבלנו בידו כדרכו, או יאכלנו בידו כשהוא מטובל ומלוחלח במשקה, כיון שדרכו להאכל ביד).

ב) אם דרכו לאכול על ידי כף, אין צריך ליטול ידיו אף אם נוגע בידיו, כאמור לעיל (דבר שדרכו לאכול על ידי כף לא גזרו שמא יגע בו בידיו, ולפיכך אף אם נגע בידיו דרך מקרה בתוך הכף אין צריך נטילת ידים).

(ג) אם דרכו לאכלו לפעמים ביד ולפעמים בכף, אם אוכלן בידו צריך ליטול ידיו, ואם אוכלן בכלי אין צריך ליטול ידיו, כאמור כאן (שרגילים לפעמים לאכול ממנו ביד בלא כלי ... יש להחמיר ... אם אוכלם בידו בדרך אכילה), ולקמן סוף ס״ו (או יאכלנו על ידי כף, אם הוא דבר שדרכו לאכול על ידי ידי כף), ולא גזרו שמא יגע בו בידיו, כיון שדרכו לאכלו לפעמים על ידי כף. ובסדר נט״י לסעודה סכ״ב (אין כף וסכין מועילין אלא במרקחת וכיוצא בו שרגילין להאכל על ידי כף או סכין פעמים רבות. אבל דבר שטיבולו במשקה שאין דרכו לעולם להאכל על ידי כף או סכין אינם מועילים לפטור מנטילת ידים).

וכמדומה שהדבר רגיל במלפפון חמוץ, אשר רגילים להגישו לטעימה בהתוועדויות, ורגילין לאכלו לפעמים על ידי מזלג ולפעמים בידו. ולפי זה לכאורה, אם אוכלן בידו צריך ליטול ידיו, ואם אוכלן בכלי אין צריך ליטול ידיו. וראה דובר שלום ע׳ מט.

(ד) אם יש סוברים שאינו צריך ליטול ידיו, יוכל לאכול בכף או סכין אפילו אם דרכו להאכל ביד, כדלקמן ס״ז (ויש אומרים שהדבש אינו יוצא מתורת משקה לעולם, אפילו נקפה ונקרש לגמרי ואין בו משקה טופח כלל. ויש לחוש לדבריהם. ומכל מקום אם אין מים מצויים בקל לפניו, יוכל לאכול בכף או בסכין, אף אם דרך מרקחת זו להאכל ביד, שאין להחמיר כל כך בזה ולגזור שמא יגע, מאחר שיש מתירין ליגע ... לא ירדה עליו תורת משקה כלל. ויש חולקין בזה. ולכן יש להקל גם בזה על ידי כף או סכין). ובסדר נט״י לסעודה ס״כ (ויש אומרים שהדבש הוא משקה לעולם, אפילו כשנקרש עד שאינו טופח על מנת להטפיח. ולכן אין לאכול אפילו דבש קרוש אלא על ידי כף או סכין). והיא כעין הכרעתו של שייריי כנה״ג הגב״י אות ד, שכתב לענין דבר המבושל (על ידי כף אני נוהג לאכלו בלא נטילה, אע״ג דלאכלו ביד אני רגיל ליטול ידי). הובא בעולת תמיד ס״ק ה, ובבאר היטב ס״ק יב.

[59] **לחם חמודות** (דברי חמודות) חולין פ״ח אות מא (התוספות כתבו ... נראה דנטילה דהכא לאו משום קדושה ונקיות כמו בנהמא, אלא משום שלא יטמא המשקין להיות תחלה, ויהא אסור לשתות ולפסול גופו ... אין אנו נזהרין מלטמאות עצמינו מלאכול אוכלים טמאים, ואין אנו צריכים לאותה נטילה ... רובא דעלמא לא זהירי בהכי אף ליטול

במשקה אלא בימיהם שהיו אוכלין בטהרה, משא״כ עכשיו שכלנו טמאי מתים[61]. ואין למחות בידם, מאחר שיש להם על מי שיסמוכו, אבל העיקר כסברא הראשונה[62]. ומכל מקום לא יברך על נטילת ידים, שספק ברכות להקל[63]:

שבעה משקים

ד אין נקרא משקה בלשון התורה אלא ז׳ משקים[64], שהם המים והיין והשמן[65] והחלב[66] והטל ודבש דבורים[67] ודם בהמה חיה ועוף. וכגון שמטבל בו לרפואה לפיקוח נפש. אבל דם דגים אינו נקרא משקה, והאוכל דג עם דמו אין צריך נטילת ידים[68]:

ידיהן לדבר שטיבולו במשקה, וכדברי התוס׳ שאין אנו צריכין לאותה נטילה). מ״א ס״ק ח (כתב הלחם חמודות סמ״א בפרק כל הבשר, דהעולם נוהגים שלא ליטול, ויש להם על מי שיסמוכו, שהתוס׳ סוברים כן, ופוק חזי מאי עמא דבר).

הובאה דעה זו לקמן סי״ג (שלהאומרים שדבר שטיבולו במשקה אין צריך נטילת ידים כלל בזמן הזה, הרי זה כאילו נוטל לנקיות בעלמא).

[60] **תוס׳ פסחים שם** קטו, א ד״ה כל (נראה דאין לברך על אותה נטילה ... וכל שכן אנן שאין אנו נזהרין מלטמאות עצמנו ומלאכול אוכלין טמאין, ואין אנו צריכין לאותה נטילה).

[61] כדלעיל סי׳ צד ס״א, ושם נסמן.

והדעה הראשונה שצריך נטילת ידים, היינו מהטעם האמור לעיל תחלת הסעיף (משום סרך תרומת יין ושמן), ושם נסמן (הערה 44).

[62] **שו״ע** ס״ד (אם אוכל דבר שטיבולו באחד משבעה משקין ... צריך נטילה).

[63] **רבינו ירוחם** נתיב טז סוף ח״ו (הילכך אם הוא דבר אחר זולתי פת, ואוכלו בטיבול, נוטל ידיו בלא ברכה. וכן נראה עיקר). **ב״י** (וכיון שיש חולקים בדבר יש לחוש מלברך). שו״ע שם (בלא ברכה).

וכן הוא בסדר נט״י לסעודה ה״כ (צריך נטילת ידים ... ולא יברך). לקמן סי׳ תעג ס״ט (כמו שנתבאר בסי׳ קנ״ח, שכל דבר שטיבולו במשקה צריך נטילה בלא ברכה). ובפסקי הסדור בליל הסדר לפני אכילת כרפס (ורחץ ונוטל ידיו ואינו מברך). ובלקוטי טעמים ומנהגים שם (כי הבא לאכול דבר שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים תחלה (פסחים קטו, א), בלא ברכה, כי ספק ברכות להקל (שו״ע רבינו סי׳ קנח ס״ג). ואף מי שאינו נזהר בזה כל השנה – נוטל ידיו, והוא כאחד משאר שנויים שעושין בליל זה כדי שישאלו (חק יעקב סי׳ תע״ג סקכ״ח)).

[64] מכשירין פ״ו מ״ד (שבעה משקין הן הטל והמים היין והשמן והדם והחלב ודבש דבורים). **שו״ע** ס״ד (באחד משבעה משקין שסימנם י״ד שח״ט ד״ם). שכשם שז׳ משקים אלו מכשירים את האוכל לקבל טומאה, כן הצריכו נטילת ידים באוכל שטיבולו בז׳ משקים אלה.

ואף ששתי הלכות אלו אינן תלויות זו בזה, שהרי ז׳ משקים אלו מכשירין את האוכל לקבל טומאה אף אם הם נתנגבו אחר כך, ואילו נטילת ידים היא דוקא כשהמשקין הן עדיין על האוכל. והטעם שתיקנו נטילת ידים לטיבולו במקשה, נתבאר לעיל ס״ג (לפי שהמשקים עלולים לקבל טומאה יותר, שאין צריך הכשר, ועוד שאף משקה חולין שנגעו בו סתם ידים נטמא ונעשה ראשון לטומאה), ולא הזכירו הטעם משום שהם מכשירין את האוכל לקבל טומאה. מכל מקום דין שניהם שוה, שרק ז׳ משקים אלו שמכשירין לקבל טומאה, הן גם מצריכים נטילת ידים.

וכן הוא בסדר נט״י לסעודה ס״כ (ושאר משקין הן יין דבש שמן חלב מים טל). ודם לא נזכר שם, כי הוא אסור באכילה. וכאן מזכיר גם דם, ומפרש דמיירי ״שמטבל בו לרפואה לפיקוח נפש״.

[65] שמן זית.

[66] כולל חלב אשה, כמבואר ברמב״ם הל׳ טומאת אוכלין פ״י ה״ד (חלב האשה ... מכשיר, מפני שהוא ראוי לתינוק). וכן חמאה שנימוחה, כדלקמן ס״ט (שהחמאה היא חלב שקרוש וחזר ונימוח).

[67] ולא דבש צרעים, כדתנן מכשירין שם (דבש צרעים טהור ומותר באכילה), ובגמרא בכורות ז, ב (מרבה אני דבש דבורים, שאין לו שם לווי, ומוציא אני דבש הגזין והצירעין שיש לו שם לווי).

ולא דבש תמרים, שהם מי פירות, ולא משבעה משקין, כדלקמן ס״ט (אינו מז׳ המשקין ... דבש תמרים או דבש הקנים (שקורין צוק״ר)), ושם נסמן (הערה 98).

ובסדר נט״י לסעודה ס״כ (וכן חומץ מי דבש הוא משקה, וכן זיעה היוצאת מן המשקין היא כמשקין, כגון יין שרף), ושם נסמן (הערה 4270).

[68] **מ״א** ס״ק ח (ודם דגים וחגבים לא מקרי משקה).

ולענין דם אדם, ראה רמב״ם שם ה״ג (דם הקזה של אדם שהוציאו לשתייה. אבל אם הוציאו לרפואה, טהור ואינו מכשיר).

וראה פתחא זוטא בהשמטה שלאחר סי׳ קס. חקרי הלכות ח״ז לב, ב.

ה וכן שאר כל מי פירות[69], אפילו במקום שרגילין לעשות משקים לשתיה מסחיטת איזה פירות, שהוא חשוב כמשקה לענין שבת[70], אינו נקרא משקה לענין טומאה, וכן לענין נטילת ידים שתקנו משום סרך תרומה לאכלה בטהרה[71]:

ו אפילו פירות הכבושים או שלוקים ומבושלים באחד מז' משקים אלו (א) שסחט המשקה שנבלע בהם, אין על הנסחט זה תורת משקה, אלא תורת אוכל, מאחר שהיה בלוע באוכל[72], כמ"ש בסימן ש"כ[73], וכן בבשר ודגים ושאר מיני אוכלים הכבושים או שלוקים בא' מז' מיני משקים אלו.

ומכל מקום לאכול האוכל זה הכבוש או השלוק ומבושל בעוד שהרוטב והמרק טופח עליו, שלא נתנגב עד שלא יהא בו טופח על מנת להטפיח, צריך נטילת ידים, שהרי אוכל זה מטובל במשקה, שהמרק של הכבושים או השלוקים ומבושלים משקה גמור הוא כשהוא מז' משקים, רק מה שנבלע ממנו בתוך האוכל בלבד יצא מתורת משקה, ולא מה שטופח על גביו[74], אע"פ שנחשב כאוכל[75] לענין ברכה כמ"ש

---

[69] **רמב"ם פ"א מהל' טומאת אוכלין** ה"ג (אוכל שהיה בלול במי פירות, כגון מי תותים ורמונים, אע"פ שהוא בלול, ונגע בו הזב או בשר המת, הרי הוא טהור, מפני שלא הוכשר באחד משבעה המשקין).

ובסדר נט"י לסעודה ס"כ (ואם נתערב אחד מששה משקין במי פירות, הולכין אחר הרוב). וכן הוא לקמן סוף ס"ח (והוא שהדבש הוא הרוב).

[70] כדלקמן סי' שכ ס"א לענין סחיטה בשבת (ומדברי סופרים אסור לסחוט אפילו תותים ורמונים, מפני שמקצת בני אדם שיש להם הרבה תותים ורימונים הם סוחטין אותן לשם משקה כזיתים וענבים).

[71] כדלעיל ס"ג (משום סרך תרומת יין ושמן).

והיינו שאינם נחשבים להיות טיבולו במשקה. וכן אינם נחשבים משקה לנטילת ידים, כדעה הא' דלקמן סי' קס סט"ו (יש אומרים שאין נטילת ידים אלא במים ולא בשאר משקין ומי פירות).

[72] **עיין בקונטרס אחרון**, שם הובאו המקורות שכן ההלכה מן התורה לענין סחיטה בשבת (דהוי כמו אוכלא דאיפרת), ושכן ההלכה אף לענין טומאה, כמבואר ברש"י ברכות נב, א ד"ה אין כלי מטמא אדם (ואם תאמר, פעמים שיש משקין תבשיל טופח על הידים. אין תורת משקין עליו, אלא תורת אוכל).

[73] לקמן שם סי"א (הכבושים במלח וחומץ או במי מלח, וכן שאר פירות וירקות הכבושים, וכן השלקות, אסור לדברי הכל לסחטן לצורך מימיהן ... ואם סחטן לצורך מימיהן, פטור מן התורה, שאע"פ שמימיהן היו משקין גמורים קודם שנבלעו בהן, כגון שנכבשו או נשלקו במים או יין וחומץ וכיוצא בהן משאר משקין, כיון שעכשיו הן נסחטין מאוכלין, תורת אוכל עליהן, והרי זה כמפריד אוכל מאוכל. ומכל מקום מדברי סופרים אסור לסוחטן לצורך מימיהם).

[74] **רשב"א** בתורת הבית הארוך והקצר בית ו שער א (ומיהו דוקא פירות נגובים ובשר דגים וכיוצא בהן, אבל כל שיש בהן משקה, או שמטבל אותם במשקה, צריכין נטילת ידים). והיינו המשקה של הבשר ודגים שנתבשלו בו. **ט"ז** ס"ק ט (ופירש ב"י, דהיינו דוקא נגובים, דאילו יש משקה טופח, צריך נטילה. ורש"ל פרק כל הבשר חולק על זה וז"ל, ולי נראה שאפילו משקה טופח עליהם לא נקרא טיבול במשקה, אלא בישול קרי להו, ולא גזרו אלא במה שצריך לטבול אותה אבל לא בלחלוחית של עצמו, ומשום הכי אין צריך נטילה לצלי, ומשום הכי הוצרך הרשב"א [לפרש] ההיא דבליס ליה אומצא, עם הפת, ולא פירש בטעם טופח המים ולחלוחית המים שהיו עליו קודם צלייה, אלא כל כה"ג לא נקרא טיבולו במשקה עכ"ל. ונעלם מעיני הרב דברי הרשב"א בתורת הבית דף קנ"ט וז"ל, הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח. ומיהו דוקא פירות נגובים ובשר ודגים וכיוצא בהם, אבל כל שיש בהם משקה או שמטבל אותם במשקה צריכים נטילה כו' עכ"ל. הרי בהדיא דהרשב"א סבירא ליה אף מצד לחלוחית עצמו צריך נטילה, והיינו מצד המים או שאר משקה מהנך ז' דלעיל שעל הפירות). **מ"א** ס"ק י (ונראה לי, דוקא משקה טופח של עצמו, אבל רוטב גמור מקרי משקה). **דלא כרש"ל** בים של שלמה חולין פ"ח סי"ח (ולי נראה, דאפילו משקה טופח עליהן לא נקרא זה טיבולו במשקה, אלא בישול קרי להו, ולא גזרו אלא במה שצריך לטבול אותה במשקה, אבל לא בלחלוחית של עצמו).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"כ (בשר מבושל, צריך נטילת ידים).

[75] שו"ת **מהרי"ט** ח"א **סי' עו**, שבתחלה הביא דברי הרב אברהם ן' יעיש (לענין אכילה ביום הכפורים מוכח בגמרא פרק בתרא דיומא (פא, א), שאם אכל חצי שיעור ושתה חצי שיעור פטור, משום דאכילה ושתיה אינם מצטרפין. ועם כל זה גרסינן עליה (פ, ב), אמר ריש לקיש ציר שעל הירק מצטרף לככותבת. ופריך בגמרא, פשיטא. ומשני, מהו דתימא האי משקה הוא, קמ"ל דאכשורי אוכלא, אוכלא הוא. ע"[כ] בגמרא. וכן כתב הרמב"ם ז"ל (הל' שביתת עשור פ"ה ה"ז) וזה לשונו, ציר שעל הירק מצטרף, מפני שמכשירי האוכל המעורבין עם האוכל, כאוכל הם חשובים), ואחר כך משיב עליו שם (במה שהאריך הרב כמהרר"א ן' יעיש ז"ל להוכיח ... מפרק בתרא דיומא דציר שעל גבי הירק מצטרף לככותבת, דמכשירי אוכלא, אוכלא הוא, ואין משיבין את הארי לאחר מיתה. אבל הוא עצמו ז"ל ראה שאין משם ראיה, דנהי דירד עליו שם אוכל לצירוף ככותבת ... מכל מקום שם משקה לא נעקר ממנו לומר שלא יהא מכשיר).

בסי׳ ר״י[76]. ולכן ינגב אותו תחלה ממשקה שעל גביו[77]. ואף שחוזר ומתלחלח ממשקה הנסחט מתוכו כשנוטלו בידו, אין בכך כלום, או יאכלנו על ידי כף אם הוא דבר שדרכו לאכול על ידי כף[78]:

מרקחת בדבש ועיסה המטוגנת בחמאה

ז כל[79] משקה שנקפה ונקרש עד שאין בו טופח על מנת להטפיח, יצא מתורת משקה[80], בין שנקרש על ידי בישול בין על ידי צינה. ולכן אין צריך ליטול ידיו למרקחת מרוקחת היטב עד שאין על גבה דבש טופח על מנת להטפיח[81].

וכן נתבאר בתוס׳ ישנים פ, ב ד״ה קמ״ל כל אכשורי אוכלא, אוכלא הוא (אף על גב דלענין שאר דברים משקה הוא, כדאמרינן בערבי פסחים (פסחים קטו, א) כל שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים ... ומשמע אפילו ציר ומורייס. מכל מקום, לענין יום הכפורים, כל דבר אכילה, אוכלא הוא), וברש״י חולין קכ, א ד״ה מצטרפין לככותבת (ציר שעל גבי ירק, קים להו לרבנן דמייתבא). וביאר בחיי אדם סי׳ נ סי״ז (דדוקא לענין ישוב דעת אמרינן אכשורי אוכלין כו׳).

וכן הוא לקמן סי׳ תריב ס״ב (האוכל ירק עם הציר שעליו, וכן בשר עם המלח שעליו, הרי הציר והמלח מצטרפין להשלים לכשיעור, לפי שכל משקה הבא להכשיר את האוכל, הרי הוא כאוכל).

והיינו לענין צירוף לככותבת ביום הכיפורים, שמצטרפים לישוב דעתו.

[76] והיינו שכן הוא אף לענין צירוף לברכה בכזית, כמבואר במ״א שם ס״ק א (ואמרו ביומא (פ, ב) ציר שעל גבי ירק מצטרף, ולא אמרינן משקה הוא, דכל אכשורי אוכלא (משקה הבא למתק האוכל), אוכלא הוא. והוא הדין בפת השרוי במשקה או ביין).

שוע״ר לסי׳ רי לא הגיע לידינו, אבל כן נתפרש בשוע״ר לענין צירוף לכזית לזימון, כדלקמן סי׳ קצז ס״ב (ואפילו אין כזית בירק, אלא שטיבלו בציר ואכל, ויש בו כזית עם הציר שעל גבי הזית, מזמנין עליו, שהציר מצטרף, כמ״ש בסי׳ ר״י).

אמנם בלוח ברה״נ פ״ב ה״ט, וסדר ברה״נ פ״ח ה״ח (רוטב שנתבשל בו אוכל, אינו מצטרף עמו, כי משקה גמור הוא לכל דבר). והיינו שאין הרוטב מצטרף לאוכל אלא לענין יתובא דעתיה ביום הכיפורים (כדלעיל הערה הקודמת), ולא לענין צירוף לברכה בכזית. וחזר ממ״ש כאן ״שנחשב כאוכל לענין ברכה״, ובסי׳ קצז ס״ב, שמצטרפין אף לענין שיעור זימון.

וראה באור לסדר ברה״נ ע׳ 254.

[77] רשב״א שם (ומיהו דוקא פירות נגובים ובשר דגים וכיוצא בהן).

[78] שבזה יש להסתפק אם הוא נקרא טיבולו משקה, ואם צריך ליטול ידים עליו, ולכן טוב לאכלו על ידי כף. כעין האמור לעיל ס״ג (שרגילים לפעמים לאכול ממנו ביד בלא כלי ... יש להחמיר שלא ליקח ממנו באצבע לאכול בלא נטילת ידים), ושם נסמן (הערה 58).

[79] בסעיפים שלפנינו יתבארו ד׳ אופני מרקחת בדבש, או טיגון בחמאה, שיש אומרים שאינה צריכה נטילת ידים:

(א) אם הדבש נקרש ואינו טופח על מנת להטפיח. יש אומרים שיצא מתורת משקה, ויש אומרים שהוא עדיין משקה (ס״ז).

(ב) אם בעת שהוציא הדבש מהחלות חישב עליו לאוכלין. יש אומרים שנעשה אוכל, ויש חולקין (ס״ז).

(ג) אם המאכל נתרסק ונעשה גוף אחד עם הדבש. אם המרקחת עבה – היא אוכל, ואם אפשר לגמעה – היא משקה (ס״ח).

(ד) אם נותנים חמאה קרושה לתוך הטיגון ונימוחה לתוך האוכל, הוא אוכל גמור. ואם התיכוהו תחלה, ירד עליה תורת משקה (ס״ט).

[80] **משנה פ״ג דטהרות** מ״א (הרוטב והגריסים והחלב, בזמן שהן משקה טופח (שהן לחין כל כך שהן טופחין על מנת להטפיח, ר״ש), הרי אלו תחלה, קרשו, הרי אלו שניים (דחשובין כאוכלין שנגעו במשקין, ר״ש)), **וכרבי שמעון שזורי.** שם מ״ב (השמן ... הדבש. רבי שמעון שזורי אומר אף היין), לפי הגירסא שבגמרא מנחות לא, א (אימא, רבי שמעון שזורי אומר יין), ופירש״י (ולא שמן ודבש דלא הוו משקין). **עיין מנחות לא**, א **דקאמר יין דווקא**, ותוס׳ שם ד״ה אימא (ותירץ ר״ת דהכא מיירי בקרוש), ובגמרא שם ל, ב (הלכה כרבי שמעון שזורי). נמצא שכל משקה שנקרש יצא מתורת משקה, ואף הדבש הקרוש.

וכן הוא בדעה הראשונה שבסדר נט״י לסעודה ס״כ (וכל משקה שנקרש עד שאין טופח על מנת להטפיח, בטל מתורת משקה). והיינו אף דבש שנקרש.

[81] שו״ת **רדב״ז** ח״ד סי׳ א׳קנד (שנתעבו ונתקרשו, בין על ידי בישול בין על ידי צינה בין שעמדו על ידי זמן רב, אין להם תורת משקה כלל). ברכת הזבח מנחות לא, א חדושים ד״ה תוספות (לפי מה שפסקו התוס׳ דדבש קרוש אינו משקה ... יש להביא ראי׳ וסמך למה שנוהגים העולם לאכול דברים המטוגנים בדבש בלי שום נטילה ... דדבש קרוש הוא ואין עליו תורת משקה ... אחר זמן רב באו לידי תשובות הרב הגדול מהר״ר דוד ן׳ אבי זמרא סי׳ פ״ג, שמצאתי בו

ויש אומרים[82] שהדבש אינו יוצא מתורת משקה לעולם, אפילו נקפה ונקרש לגמרי ואין בו משקה טופח כלל. ויש לחוש לדבריהם. ומכל מקום אם אין מים מצויים בקל לפניו, יוכל לאכול בכף או בסכין, אף אם דרך מרקחת זו להאכל ביד, שאין להחמיר כל כך בזה ולגזור שמא יגע, מאחר שיש מתירין ליגע[83]. אבל אם יש על המרקחת דבש טופח על מנת להטפיח, אין להקל כלל על ידי כף וסכין[84].

אך אם בתחלת יציאת הדבש מהשעוה, דהיינו כשריסק החלות של דבש כדי להוציא הדבש מהם, חישב עליו לאוכלין בלבד, ולא למשקין, דהיינו שחישב כדי לעשות ממנו מרקחת וכיוצא בה, או ליתנו לתוך התבשיל, או לערב בו אוכלין אחרים ולאכלו עמהם בדרך אכילה, ולא לשתותו כלל, נעשה אוכל על ידי מחשבה זו, ולא ירדה עליו תורת משקה כלל[85]. ויש חולקין בזה[86]. ולכן יש להקל[87] גם בזה[88] על ידי כף

קרוב לדברי בקולא זו). **מ״א** ס״ק ז (כתב בברכת הזבח פ״ג דמנחות דף ל״א, דקי״ל דדבש קרוש אינו משקה, ולכן אין צריך ליטול למרקחת עכ״ל. וכ״כ הרדב״ז סי׳ ק״א, בין שנקרשו על ידי בישול בין על ידי צינה ... וברפ״ג דטהרות פירש הר״ש דדוקא כשהוא טופח להטפיח מקרי משקה, ואם נקרש כל כך שאינו טופח להטפיח מקרי אוכל ... ואם כן אין חשש כלל בדבש המרקחת). וכאן במרקחת לא נקרש על ידי בישול או צינה, כי אם על ידי שהיא מרוקחת עם המאכל.

*

שני אופני מרקחת דבש מבוארים לפנינו:

(א) המרקחת המבוארת כאן, שמרוקחת היטב עד שהדבש שעל גבה אינו טופח על מנת להטפיח. שבזה הובאו כאן ב׳ דעות אם הדבש שעל גבה יצא מתורת משקה, או לאו.

(ב) המרקחת דלקמן ס״ח, שמרוקח לגמרי עד שהדבש אינו ניכר בפני עצמו, בתוכה או על גבה. שבזה הכל מודים שהדבש נתבטל מתורת משקה לגמרי ונעשה אוכל.

[82] **רמב״ם פ״ט מהל׳ טומאת אוכלין** (השמן או הדבש שנטמאו ואחר כך קרשו ואחר כך נימוחו, הרי הן ראשון לטומאה לעולם), כדעת חכמים במשנה טהרות פ״ג מ״ב (רבי מאיר אומר השמן תחלה לעולם, וחכמים אומרים אף הדבש), **דאין הלכה כרבי שמעון שזורי**, כמבואר בכ״מ שם (פסק כחכמים ... משום דבפרק בהמה המקשה (חולין עה, ב) סבר רב אשי שאין הלכה כמותו אלא במסוכן ובתרומת מעשר של דמאי. וכתב רבינו בפירוש המשנה, כוונת אומרו תחלה לעולם, שאם נטמא ואחר נקפה (אחר זה) ואחר נמחה ואחר נקפה אפילו היה זה אלף פעמים הנה הוא תחלה אפילו בעת הקפותו, לפי שהקפאתו אינה הקפאה, לפי שלא יקפאו באמת, ומשקה יחשב, ואפילו בעת ההקפאה). וכן הוא בפירוש הרע״ב טהרות פ״ג מ״ב (ואין הלכה כרבי שמעון שזורי).

הובא גם בסדר נט״י לסעודה סוף ס״כ (ויש אומרים שהדבש הוא משקה לעולם, אפילו כשנקרש עד שאינו טופח על מנת להטפיח).

ולפי דעה זו ״צריך ליטול ידיו למרקחת מרוקחת היטב עד שאין על גבה דבש טופח על מנת להטפיח״. וכן צריך ליטול לדעה זו לדבש קרוש, כמבואר בסדר נט״י לסעודה שם (ולכן אין לאכול אפילו דבש קרוש).

[83] כבר נתבאר לעיל (הערה 58), שבמקום שיש מחלוקת אם חייב בנטילת ידים, יוכל לאכול בכף או סכין, אפילו אם דרכו להאכל ביד, כאמור כאן (שאין להחמיר כל כך בזה ולגזור שמא יגע, מאחר שיש מתירין ליגע). וכן הוא בסדר נט״י לסעודה ס״כ (ויש אומרים שהדבש הוא משקה לעולם, אפילו כשנקרש עד שאינו טופח על מנת להטפיח. ולכן אין לאכול אפילו דבש קרוש, אלא על ידי כף או סכין). וכהכרעתו של שיירי כנה״ג הגב״י אות ד, שכתב לענין דבר המבושל (על ידי כף אני נוהג לאכלו בלא נטילה, אע״ג דלאכלו ביד אני רגיל ליטול ידי). הובא בעולת תמיד ס״ק ה, ובבאר היטב ס״ק יב, כי במקום שיש מחלוקת, אפשר להקל לאכלו בכף בלי נטילת ידים.

וכאן לא התיר על ידי כף סכין, אלא כאשר ״אין מים מצויים בקל לפניו״.

[84] וכן הוא בסדר נט״י לסעודה סכ״א (ומיני מרקחת המרוקחים בדבש ויש עליהן טופח על מנת להטפיח, צריכים נטילת ידים לדברי הכל).

ומכל מקום סיים שם (אלא אם כן אוכל על ידי כף או סכין). והטעם שמועלת האכילה על ידי כף או סכין, נתבאר שם סכ״ב (אין כף וסכין מועילין, אלא במרקחת וכיוצא בו שרגילין להאכל על ידי כף או סכין פעמים רבות, אבל דבר שטיבולו במשקה שאין דרכו לעולם להאכל על ידי כף או סכין, אינם מועילים לפטור מנטילת ידים). ונתבאר לעיל (הערה 58).

נמצא שבמקום שצריכים נטילת ידים לדברי הכל, וגם רגילים לאכלו ביד, אין להקל לאכלו בכף בלי נטילת ידים, אלא אם כן: (א) יש אומרים שאינו צריך נטילת ידים. (ב) שדרכו לאכלו לפעמים בכף.

[85] תוספתא טהרות פ״ב ה״ב (דבש הזב מכוורת דבורים, מטמא טומאת משקין. חישב עליו לאוכלין, מטמא טומאת אוכלין). הובא בר״ש שם פ״ג מ״ב. **מ״א** ס״ק ז (ואם כן אין חשש כלל בדבש המרקחת, מאחר שעומד לאכילה לא מקרי משקה). והיינו שמפרש דהוא הדין אם חישב כן בשעה שרדה הדבש, דהיינו כשריסק החלות של דבש כדי להוציא הדבש מהם, כמבואר בהלכה ברורה ס״ק ה (וברדה, אף דעביד מעשה ... אם מיד חישב ... כל שכן דמועיל

או סכין[89]**:**

ח וכל זה במרקחת שהדבש ניכר בפני עצמו בתוכה או על גבה. אבל אם אינו עומד בפני עצמו כלל בלא תערובת אוכל, כגון שנמחה האוכל המרוקח לגמרי ונעשה גוף אחד ממש עם הדבש, בענין שאין במרקחת זו דבש טופח על מנת להטפיח ניכר בפני עצמו בלי תערובת אוכל הנימוח, נתבטל הדבש מתורת משקה לגמרי, ונעשה אוכל, אע״פ שהוא טופח על מנת להטפיח[90]**, מאחר שנעשה גוף אחד ממש עם האוכל העומד לאכילה וראוי לאכילה**[91]**, דהיינו שהמרקחת עבה קצת שאין דרך בני אדם לגמעה**

להיות אוכלין. כן נראה לי להלכה ברורה, דאין צורך ליטול ידיו). נהר שלום ס״ק ג (דעת הרב ז״ל, דמאי דחילק הרמב״ם שם בין חשב לאכלין או לא, קאי בין ארדה הדבש ובין אדבש הזב, ואתרוייהו קאמר דאם חישב לאוכלים מטמא טואת אוכלים).

וכן הוא בסדר נט״י לסעודה סכ״א (ואם בשעה שהוציא השעוה מהדבש חישב עליו לאוכלין בלבד ולא למשקין, דהיינו שהיה בדעתו כדי ליתנו לתוך התבשיל או כדי לרקח בו מרקחת, ולא כדי לשתותו כשהוא רך וצלול או לעשות ממנו משקה, יש אומרים שעל ידי מחשבה זו נעשה אוכל ולא ירדה עליו תורת משקה כלל, אף כשהוא בעין לבדו רך וצלול). ולא נתפרשה שם דעת החולקים בזה, שהיא דעת הט״ז שבהערה הבאה, רק נרמזה במ״ש ״יש אומרים שעל ידי מחשבה זו נעשה אוכל״.

וראה אגרות קודש חי״א אגרת ג׳תנב (באם בעל הכוורת הוא עכו״ם, שאז יש לומר שמחשבתו אין פועלת לקביעות הדבש למשקה או לאוכלין. ואפילו אם בעל הכוורת הוא ישראל – הרי אם רודה למכירה יש לומר שקובע מעשה הקונה, ובפרט כשהמוכר עצמו יודע בעת הרדי׳ שימכרנו לאחר זמן, ויש דוגמאות רבות לזה בש״ס), ואגרת ג׳תקצט (הסברא שלא תועיל מחשבת עכו״ם בשעת הרסיקה (ולא הבאתי׳ אלא לסניף) – הוא משום שאין בזה – שיהי׳ בעתיד אוכל או משקה – כל נפק״מ להעכו"ם ... וכאלו עדיין אין מציאות להשאלה והספק, ובמילא אין עדיין מקום לקבוע ולהחליט. וכמה דוגמאות יש עד"ז. כן י״ל – דמחשבה מועלת כתוצאה מהבעלות של החושב, ולכן בכמה ענינים אין מחשבה לעכו״ם, וע״פ מש״כ בצפע״נ השלמה לח״ד ע׳ יד. ואכ״מ).

[86] **ט״ז** ס״ק ז (שמעתי מי שרוצה להקל לאכול מיני מרקחת בדבש בלי נטילה, ואומרים שאין כאן משקה, דאיתא בתוספתא הביאה הר״ש פ״ב דטהרות דבש הזב מכוורת דבורים מטמא טומאת משקין, חישב עליו לאוכלין מטמא טומאת אוכלים, ואם כן הך דבש של מרקחת ודאי חשיב עליה לאוכלין שהרי מטגנן לאכילה. אבל הבל יפצה פיהם ... בדבש שרדה אותו נעשה במעשה משקה, לא יועיל לו אחר כך מחשבה לאוכלין, דאין מחשבה מוציא מידי מעשה ... דאם נעשה מעשה שהוא משקה אין לו ביטול על ידי שום מעשה להחשב אוכל ... משום הכי, במיני מרקחת שלנו הנעשים מדבש שרדוה מכוורת, אף על גב דטגנן, ודאי הוה משקה לעולם וצריך נטילה).

[87] מלשון זה משמע שדעת הט״ז מקילה יותר מהמ״א, ונתבאר באגרות קודש חי״א אגרת ג׳תנב ואגרת ג׳תקצט, שהמ״א מקיל רק אם חשב לאוכלין בשעה שריסק החלות של דבש, ואילו בדעת ה״שמעתי״ שבט״ז מבואר, שהמחשבה לאוכלין מועלת אף אחר כך. וראה שלחן המלך ע׳ קמו הערה 8. הערות ובאורים תרלז ע׳ 10.

[88] כמו במרקחת דלעיל שאין על גבה דבש טופח, דלעיל (ונתבאר לעיל הערה 83).

[89] בסדר נט״י לסעודה שם מסיק (ויש לסמוך על דבריהם במרקחת על כל פנים), ושם נסמן (הערה 4282).

[90] היינו שהמרקחת היא ״טופח על מנת להטפיח״, אבל הדבש שבה אינו ״טופח על מנת להטפיח ניכר בפני עצמו בלי תערובת אוכל הנימוח״. ולכן אינו נחשב טיבולו במשקה.

ואף שנתבאר לעיל ס״ג (בדבש עב וראוי לאכילה שרגילים לפעמים לאכול ממנו ביד בלא כלי ... יש להחמיר שלא ליקח ממנו באצבע לאכול בלא נטילת ידים, כי יש לומר מאחר שתקנו חכמים נטילת ידים לאוכלין שטיבולן במשקה, כל שכן למשקים עצמן אם אוכלם בידו בדרך אכילה).

היינו דוקא בדבש הראוי לאכילה שהוא טופח על מנת להטפיח, שיש בו דין טיבולו במשקה. משא״כ כאן בדבש שנעשה גוף אחד עם האוכל, הרי הדבש יש לו דין אוכל, שאינו אחד משבעת המשקים, ואין בו דין טיבולו במשקה.

ובסדר נט״י לסעודה סכ״א (והוא שהדבש בעין וניכר על המרקחת, אבל אם נמחה האוכל המרוקח לגמרי ונעשה גוף אחד ממש עם הדבש על ידי הריקוח והטיגון, או על ידי טירוף בכף יפה יפה (כמו שרגילים לעשות בתפוחים מרוסקים ובגודגדניות מרוסקין), הולכין אחר הרוב, ואם האוכל הוא הרוב, נתבטל הדבש מתורת משקה ושם אוכל עליו, אף שהוא טופח על מנת להטפיח), משא״כ אם הדבש הוא הרוב, יש לכל המרקחת דין דבש, ודינה כמו דבש עב דלעיל שם.

וכן בחמאה שנימוחה בעיסה, דלקמן ס״ט, ש״כל משקה הבא לאוכל מתחלת יציאתו אין עליו תורת משקה כלל, אלא תורת אוכל״, והיינו שיש לה דין העיסה, שאינה אחת משבעת המשקים, ואין בה דין טיבולו במשקה.

[91] **פסק ה״ר אברהם** ן׳ יעיש **בשו״ת מהרי״ט** ח״א **סי׳ עו** (אם נעשו גוף אחד האוכל והמשקה, כמו שהוא הענין באלו הפירות המרוקחות בדבש, הרי חזר המשקה ההוא להיות אוכל ממש, ונסתלק ממנו שם תורת משקין, ואינו נחשב אלא אוכל ... שנבלע הדבש בתוך הפרי ומתערב עם הדבש קצת מגוף ממשות הפרי שנימוח, עד שנעשה כלו כגוף אחד, דבכה״ג לא שייך למימר שטיבולו במשקין, שכבר נסתלק מכאן שם משקה ואין כאן אלא אוכל לתוך אוכל), **ובאר היטב** ס״ק ז **בשם תשובת מטה יוסף** ח״ב סי״ח סוף אות כד (ואם הם מבושלים עם מין אחר, ואין שם מרק, אלא המשקה מובלע בתוך האוכל ונעשו הכל גוף אחד, אע״פ שיש לחלוחית טופח על מנת להטפיח, אין צריך נטילה).

ולבלוע בבת אחת בלי היפוך בלשון כלל, שזו דרך שתיה היא, אלא דרכה להפכה מעט בלשון עד שתגיע לבית הבליעה, שזו היא דרך אכילה[92], כגון תפוחים וגודגדניות (שקורין פלומי״ן וקרשי״ן בל״א) מרוסקים ומרוקחים היטב בדבש ונעשו חתיכות עבות.

(ואם היא רכה כל כך שדרך בני אדם לגמעה ולבלוע בלי היפוך בלשון, כל שכן שאין צריך נטילת ידים, כמו שאין צריך לשתיה, אפילו שותה בידו, כמ״ש למעלה[93]. אך אם מטבל בה איזה אוכל, צריך נטילת ידים כמטבל במשקה גמור, מאחר שהיא רכה כל כך, אע״פ שהאוכל המחוי ניכר בה. והוא שהדבש הוא הרוב[94] כמו שיתבאר[95]):

ט כל משקה, אע״פ שנקרש לגמרי, אם חוזר ונימוח, חוזר להיות תורת משקה עליו על הנימוח[96], ולכן עיסה המטוגנת בחמאה צריך ליטול ידיו תחלה, שהחמאה היא חלב שקרוש וחזר ונימוח. אבל המטוגנת בשומן, אין צריך נטילת ידים שהשומן אינו מז׳ משקין[97]. וכן מרקחת בדבש תמרים או דבש הקנים (שקורין צוק״ר)[98].

ואפילו לטיגון בחמאה אין צריך נטילת ידים, אלא במקומות שמתיכין החמאה לבדה תחלה בכלי אחד ואחר כך משימין אותה לתוך הטיגון כשהיא מהותכת ונימוחה, שכבר ירד עליהם תורת משקה קודם שנתנה לתוך האוכל שהוא הטיגון. אבל במקומות שנותנין לתוך הטיגון חמאה קרושה שאין בה טופח על מנת להטפיח, אין צריך נטילת ידים לטיגון זה, שכיון שהחמאה קרושה היתה אוכל גמור, וכשהתחילה להיות נימוחה ולצאת ממנה משקה, הרי יצא לתוך האוכל שהוא מין הטיגון, וכל משקה הבא לאוכל מתחלת יציאתו אין עליו תורת משקה כלל, אלא תורת אוכל[99], כמו שיתבאר בסי׳ ש״כ[100]:

---

[92] **עיין סי׳ רח במ״א ס״ק ח** (אם ראוי לשתיה וכו׳, משמע דאם הוא עב, מברך בורא מיני מזונות).
וכן הוא בלוח ברה״נ פ״א ה״ח, וסדר ברה״נ פ״א ה״ט (קמח של אחד מחמשת מיני דגן ששלקו ועירבו במים או בשאר משקים, אם נעשה רך וקלוש כל כך עד שאינו ראוי אלא לשתיה, ולא לסעוד הלב כלל, אינו מברך עליו אלא שהכל. אבל אם הוא עב קצת שהוא ראוי לאכילה ולסעוד הלב, אף על פי שאינו עב לגמרי שיהא ראוי ללועסו, מברך עליו בורא מיני מזונות ולאחריו מעין ג׳).

[93] סעיף ג.

[94] ירושלמי תרומות פי״א ה״ב (שרבי ליעזר מטמא משום משקה, וחכמים אומרים הולכין אחר הרוב). מטה יוסף ח״ב סי״ח אות י (עירב דבש דבורים עם דבש תמרים, אם הרוב הוא מדבש תמרים, נתבטל הדבש דבורים ואין צריך נטילה ... אחר כך מצאתי בירושלמי דתרומות פי״א שהוא פלוגתא דתנאי ... וחכמים אומרים הולכין אחר הרוב ... ואם כן נקטינן בפשיטות, דאם הרוב הוא משאר משקין אין צריך נטילה, מחצה על מחצה צריך נטילה). הובא בבאר היטב ס״ק ז.

[95] לא הגיע לידינו. והובא לעיל (הערה 90) מסדר נט״י לסעודה סכ״א, שאם הדבש הוא הרוב נחשבת כל המרקחת דבש, שהוא אחד משבעת המשקין, ואם המרקחת היא הרוב, נחשבת כמרקחת של תפוחים וגודגדניות, שאינם משבעת המינים, ואינם מצריכים נטילת ידים. ושם ס״כ נתבאר (ואם נתערב אחד מששה משקין במי פירות, הולכין אחר הרוב).

[96] **משנה פ״ג דטהרות** מ״א (הרוטב והגריסים והחלב, בזמן שהן משקה טופח, הרי אלו תחלה. קרשו, הרי אלו שניים. חזרו ונמוחו ... נטמאת).
וראה דברי נחמי׳ או״ח ל, א.

[97] **ט״ז** ס״ק ט (אם הוא עיסה בטיגון, נראה לי שיש לחלק, באם הוא מטוגן בחמאה צריך נטילה, כיון דחמאה הוא בכלל חלב, והוא אחד מז׳ משקין, אבל מטוגן בשומן אווז או של בשר אין צריך נטילה, דלאו מז׳ משקין הוא. כל זה נראה לי ברור).
וכן הוא בסדר נט״י לסעודה ס״כ.

[98] שו״ת רדב״ז שם (אבל כל שאר מיני דבש, כגון דבש הקנים או דבש תמרים או שאר מיני הפירות, אינם מכשירין לקבל טומאה, ואין הדבר הטבול בהם צריך נטילה). עולת תמיד ס״ק ד. מ״א ס״ק ז (ולא דבש תמרים). אליה רבה ס״ק ו.

[99] שו״ת מהרי״ט שם (שעדיין לא ירד עליו תורת משקה, ובשעת פרישתו מן האוכל חשב עליו לתתו לתוך אוכל אחר, ודאי דלא חשיב משקה, שעדיין לא נעקרה שם אוכל ולא נחית תורת משקה עליו).

י מוהל היוצא מבשר צלי, אינו נקרא משקה[101]. ואפילו הודח הבשר במים קודם הצלייה, מכל מקום בשעת הצלייה נתייבש אותו לחלוחית, ומן הבשר יוצא מוהל והוא מלחלוחית הבשר עצמו, ואינו נקרא משקה[102]:

הנוטל ידיו לנקיות ונמלך לאכול לחם

יא הנוטל ידיו לפירות נגובים[103], אפילו לחטים ושעורים שתרומתן מן התורה[104], הרי זה מגסי הרוח[105]. ואע״פ שצריך לברך[106], סתם ידים כשרות לברכה, אלא אם כן יודע שנגע במקום מטונף[107]. במה דברים אמורים כשנוטל בתורת חיוב נטילת ידים כדרך נטילה לפת, אבל אם נוטל דרך נקיות[108], שרוצה להחמיר על עצמו לנקות ידיו לכבוד הברכה[109], אע״פ שאינו יודע להם שום טומאה, מותר:

וכן הוא בסדר נט״י לסעודה שם (במקומות שמשימים החמאה כשהיא קרושה תוך מיני עיסה ושם היא נמוחה, אין שם משקה עליה מאחר שנימוחה על האוכל).

והחילוק בין דין חמאה המבואר כאן לבין דין מרקחת דבש שנמחה שבסעיף הקודם. דלעיל שם נמחה האוכל המרוקח לגמרי ונעשה גוף אחד ממש עם הדבש, ולכן יש לדבש הזה דין אוכל. ואילו כאן לא נמחה האוכל, רק החמאה נימוחה לתוך האוכל, ולכן יש לחמאה דין אוכל, אף שלא נעשה האוכל גוף אחד עם החמאה.

[100] סעיף ו (מותר לסחוט אשכול של ענבים לתוך הקדרה שיש בה תבשיל כדי לתקן האוכל, שכל משקה הבא לאוכל כאוכל הוא חשוב, ואין עליו שם משקה כלל, והרי זה כמפריד אוכל מאוכל), ושם נסמן (הערה סג). וכן הדין בחמאה שנימוכה לתוך העיסה.

אלא שמכל מקום יש חילוק בין חמאה שנימוכה לתוך העיסה, שאם התיך אותה לקדרה על מנת לתת אותה בתוך הטיגון, שיש לו תורת משקה. לבין פרי שסוחט לקדרה בשביל לערב בה אוכל, שיתבאר לקמן שם שאיסורו מדברי סופרים, כיון שאין הדבר ניכר שהוא בא לתקן אוכל. ולא אסרו אלא בענבים וכיו״ב, משא״כ בשאר פירות שאין דרך העולם לסחטן, מותר אע״פ שאין שם אוכל עדיין. ושם נסמן (הערה סו). וראה גם חקרי הלכות ח״ז לג, א. וראה דברי השואל בשו״ת צמח צדק חאו״ח סי׳ כה.

[101] רשב״א חולין קו, א (צלי לבדו לא היה צריך נטילת ידים). ב״י (וצריך לומר שהוא סובר דמוהל היוצא מן הצלי אין שם משקה עליו). ט״ז ס״ק ח. מ״א ס״ק י.

[102] **ט״ז ס״ק [ט]** (גבי צליה נראה לי, דאפילו הודח הבשר במים קודם הצלייה, מכל מקום בשעת הצלייה נתייבש אותו לחלוחית, ומן הבשר יוצא מוהל, והוא מלחלוחית הבשר, ואינו נקרא משקה).

[103] **חולין קו**, א (הנוטל ידיו לפירות, אינו אלא מגסי הרוח). טור ושו״ע ס״ה (הנוטל ידיו לפירות, הרי זה מגסי הרוח).

[104] **מרדכי** ברכות פ״ח רמז קצב (ואפילו תבשיל מחטין אינו נוטל, והנוטל ידיו לאלו הרי זה מגסי הרוח), **ושו״ע** סוף ס״ה (ותבשיל מחטים, והם נגובים, דינו כפירות). **דלא כמ״א** ס״ק ט (דתרומת פירות דרבנן, ולכן לא גזרו בחולין).

וכן הוא לעיל ס״א (שאין צריך לדגן קודם שנעשה פת, אע״פ שתרומתו היא מן התורה).

[105] וכן הוא לקמן סי׳ תלב סי״ב (שהנוטל ידיו במקום שלא תקנו החכמים הרי זה מגסי הרוח).

[106] ואם כן נוטל ידיו בשביל הברכה.

[107] **רשב״א** חולין שם (ודוקא כשאין ידיו מטונפות. הא לאו הכי, צריך רחיצת ידים משום ברכה מיהא). מ״א שם (ואף על גב שצריך לברך עליהם, סתם ידים כשרות לברכה, אלא אם כן יודע שנגע במקום מטונף), וכדלעיל סי׳ א מהדו״ב ס״ז (מאחר שיכול להיות שלא נגעו ידיו במקומות מטונפים שבגופו הרי סתם ידים אלו כשרות להזכיר השם בברכות). סי׳ ד מהדורא קמא ס״ג (דסתם ידים שאינו יודע להם שום טומאה אינן פסולות לברכה).

כי רק לענין תפלה הובאו ב׳ דעות לעיל סי׳ צב ס״ה (וכל זה כשידיו מלוכלכות או שנגעו במקום מטונף, אבל אם אינו יודע להן שום לכלוך, אף על פי שהסיח דעתו מהם אחר נטילת שחרית, אין צריך לחזור וליטלן ולא לנקותן, שסתם ידים כשרות לתפלה, כמו שכשרות לשאר ברכות. ויש אומרים שהיסח הדעת פוסל לתפלה כמו שפוסל לאכילה, מפני שהידים עסקניות הן, ושמא נגעו במקום הטינופת. וכן עיקר).

[108] תוס׳ חגיגה יח, ב ד״ה הנוטל ידיו לפירות (התם משום נקיות הוי). הגהת סמ״ק סי׳ קפא הגהה ג (אבל לטול ידים דרך נקיות אין לחוש). **רמ״א** ס״ה (ודוקא שנוטלן בתורת חיוב, אבל אם נוטלן משום נקיות, שלא היו ידיו נקיות, מותר).

[109] תוס׳ ברכות מג, א ד״ה כל אחד (מפני כבוד הברכה). לבוש ס״ו (אבל אם נטלן משום נקיות, שהיו ידיו מטונפות, או שרוצה שיהיו ידיו נקיות משום הברכה של פירות, לית לן בה).

וראה לקמן סי׳ תלב סי״ב (יש מהמדקדקים ליטול ידיהם קודם הבדיקה. ואף על פי שהנוטל ידיו במקום שלא תקנו החכמים הרי זה מגסי הרוח, מכל מקום מאחר שבדיקת חמץ היא באה לטהרת הרגל כמ״ש למעלה, אם כן מצוה חשובה היא וראויה להיות בנקיות).

יב השותה אין צריך ליטול אפילו ידו אחת[110], אלא אם כן שותה בתוך הסעודה ואין ידיו נקיות, כמו שיתבאר בסי׳ ק״ע[111]:

יג נטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה ואחר כך נמלך לאכול לחם, יחזור ויטול ידיו[112] בלא ברכה, אם לא הסיח דעתו[113], לפי שלהאומרים[114] שדבר שטיבולו במשקה אין צריך נטילת ידים כלל בזמן הזה, הרי זה כאילו נוטל לנקיות בעלמא[115], ולא לשם מצות נטילה, ונטילת ידים צריכה כוונה לשם נטילה המכשרת לאכילה[116]. ואין צריך לומר אם נטל ידיו שלא לאכול[117] אלא משום נקיות, שהיו ידיו מלוכלכות[118], ואחר כך נמלך לאכול, שצריך לחזור וליטול ידיו.

ומכל מקום לא יברך אם לא הסיח דעתו מהם, לפי שיש אומרים[119] שנטילת ידים אינה צריכה כוונה,

---

[110] **שו״ע** ס״ו (השותה, אין צריך ליטול אפילו ידו אחת).

[111] בשו״ע שם ס״א (היו מסובין בסעודה ויצא אחד להטיל מים, נוטל ידו אחת), ורמ״א שם (והא דבעינן נטילה לשתייה היינו בתוך הסעודה, דחיישינן שמא יאכל, אבל בלאו הכי, אין צריך נטילה לשתייה).
וכן הוא לעיל ס״ג (שהשותה אין צריך נטילת ידים), וסוף ס״ח (שאין צריך לשתיה, אפילו שותה בידו). והיינו אפילו ידו אחת, כנסמן לעיל (הערה 18).

[112] ברכות מג, א (הביאו להם מים, כל אחד ואחד נוטל ידו אחת ... עלו והסבו ובא להם מים, אף על פי שכל אחד ואחד נטל ידו אחת, חוזר ונוטל שתי ידיו). פסחים קטו, ב (נטל ידיו בטיבול ראשון נוטל ידיו בטיבול שני ... למה לי נטילת ידים תרי זימני הא משא ליה ידיה חדא זימנא ... כיון דבעי למימר אגדתא והלילא, דילמא אסוחי אסחיה לדעתיה ונגע). **תוס׳** שם דיבור הראשון (שכל אחד כבר נטל ידו אחת, חוזר ונוטל ב׳ ידיו ... לפי שנטילה ראשונה לא היתה לשם קדושה), וד״ה אסוחי מסח דעתיה ונגע (תימה מה צריך להאי טעמא, תיפוק ליה דנטילה ראשונה לא היתה לשם קדושה ... ויש לומר, דסלקא דעתיה, דכיון שנטל יועיל אפילו לנהמא, דחולין לא בעי כוונה, לכך צריך להאי טעמא). ב״י (מדברי התוספות בפרק ערבי פסחים גבי הא דאמר רב חסדא נטל ידיו בטיבול ראשון נוטל ידיו בטיבול שני, משמע שאם נטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה ואחר כך רוצה לאכול לחם, אין אותה נטילה עולה לו. וצריך עיון). מ״א ס״ק יב (זהו דעת התוספות בפסחים דף קט״ו בד״ה כל שטבולו, והוכיחו כן מברכות דף מ״ג, דאמרינן אף על גב שנטל ידו אחד לשתיה צריך לחזור וליטול שתי ידיו, כיון שמתחלה לא נטל לשם קדושה).
והיינו שבברכות שם, ״חוזר ונוטל״ אף שלא הי׳ היסח הדעת אחר נטילה ראשונה, ״לפי שנטילה ראשונה לא היתה לשם קדושה״. ובפסחים אמרינן שחוזר ונוטל, אפילו אי חולין לא בעי כוונה, ונטילה ראשונה מועלת לנטילה שנית שהיא לפת. מכל מקום, בליל הסדר חוזר ונוטל בטיבול שני, ״דלמא אסוחי אסחיה לדעתיה ונגע״. וסיים הב״י ״וצריך עיון״, כי לא ברור אי קיי״ל כגמרא ברכות הנ״ל שנטילה הראשונה אינה מועלת כי לא היתה לשם קדושה, או כגמרא פסחים הנ״ל, שנטילת ידים של חולין לא בעי כוונה, והטעם שנוטל בטיבול שני, ״דלמא אסוחי אסחיה לדעתיה ונגע״.

שו״ע ס״ז (נטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה, ואחר כך רוצה לאכול לחם, יש מי שנראה מדבריו שאין אותה נטילה עולה לו).
ודעה השנית תתבאר לקמן בהמשך הסעיף (שיש אומרים שנטילת ידים אינה צריכה כוונה. וספק ברכות להקל, כי שמא עלתה לו נטילה הראשונה).

[113] **רמ״א** ס״ז (ואם לא הסיח דעתו, יטול בלא ברכה). והטעם יתבאר לקמן בסוף הסעיף.

[114] לעיל סוף ס״ג וש״נ.

[115] רבינו ירוחם נתיב טז סוף ח״ו (שאינו אלא משום נקיות, ואין מברכין עליהן, שלא תקנו נטילה אלא בפת). **ט״ז** ס״ק ו (נטילה בלא ברכה, שאינו אלא משום נקיות).
וראה דובר שלום ע׳ נ.

[116] כדלקמן סי׳ קנט ס״כ (והוא שהנוטל מתכוין לשם נטילה המכשרת לאכילה ... כשאדם נותן לידים מועלת כוונת הנותן אף על פי שהנוטל אינו מתכוין כלל), ושם נסמן (הערה 338). וכן הוא לקמן סי׳ קסד ס״א (שנטילת ידים צריכה כוונה כמ״ש בסי׳ קנ״ח), וסי׳ קעט ס״ה (ומים האחרונים אינם מועילים לו לאכילת פת, אף אם נטלן כראוי, הואיל ולא נתכוין בהם לאכילת פת, כמו שנתבאר בסי׳ קנ״ח), וסי׳ תעה ס״ב (כשנטל ידיו לצורך טיבול הירקות לא היה בדעתו שתעלה לו נטילה זו לסעודה, וכל הנוטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה אין נטילה זו עולה לו לאכול לחם אם לא היה דעתו לכך בשעת נטילה, כמו שנתבאר בסי׳ קנ״ח).

[117] אגור סי׳ רז (ונראה בעיני שאם נטל ידיו ולא היה בדעתו לסעוד, ואחר כך נמלך מיד לסעודה צריך נטילה אחרת). שו״ע שם (ואין צריך לומר אם נטל ידיו שלא לאכול, ואחר כך נמלך ואכל).

[118] **מ״א** ס״ק יג (כגון שהיו מלוכלכות ונטלן, ולא היה בדעתו לאכול אז, ונמלך לאכול ולא הסיח דעתו בנתיים, אין נטילה ראשונה עולה לו דלא היתה לשם קדושה כלל).

[119] בדק הבית בית ו שער ד (והא דתניא בתוספתא (ידים פ״א ה״ז), הנותן מתכוין והנוטל אין מתכוין, הנוטל מתכוין והנותן אין מתכוין ידיו טהורות, ר׳ יוסי אומר ידיו טמאות, אלמא אפילו לרבנן כוונה דחד מינייהו בעינן. ההיא

וספק ברכות להקל, כי שמא עלתה לו נטילה הראשונה[120]. ועל נטילה הראשונה לא שייך לברך כיון שלא נתכוין כלל לנטילה, למה הדבר דומה לנדה שנפלה למים ונטהרה מטומאתה[121] שאינה מברכת על טבילה זו[122] בעלייתה[123]:

במקום סכנה ובמלחמה

יד מי שהוא במדבר או במקום סכנה ואין לו מים ומפחד לחז(ו)ר אחריהם, פטור מנטילת ידים[124] (ואין

לתרומה, אבל לחולין לא בעינן כוונה, כדאיתא התם בפרק כל הבשר שם). שבלי הלקט סי׳ קלה (והמטביל ידיו, בין נתכוין בין שלא נתכוין, יצא. במה דברים אמורים, לחולין, אבל לתרומה, אחד הנוטל ואחד המטביל, אם נתכוין יצא, ואם לאו לא יצא). הובאו בב״י סי׳ קנט ד״ה קוף פסול, ומסיק (ולענין הלכה, אף על פי שהפוסקים לא הצריכו כוונה כלל לחולין, לא כוונת נותן ולא כוונת נוטל, מכל מקום כיון שלא כתבו בפירוש שאינו צריך כוונה כלל, נקטינן כדברי הרשב״א). שו״ע סי׳ קנט סי״ג (ולכתחלה יכוין הנוטל לנטילה המכשרת לאכילה).

[120] **ט״ז** ס״ק יא (נראה לי דהוקשה לו, דהא קי״ל בסי׳ קנ״ט ס״ג דלא בעינן כוונה אלא לכתחלה, וכאן הוה נטילה ראשונה דלא גרע משלא בכוונה, על כן כתב דהכא נמי כן הוא, דיחזור ויטול בלא ברכה כל שלא הסיח דעתו, דשפיר מועיל נטילה הראשונה לענין שלא יברך שנית). **מ״א** ס״ק יג (משום דלהאומרים דאין צריך כונה עלתה לו נטילה ראשונה ... על נטילה של עכשיו לא יברך, דדלמא עלתה לו נטילה ראשונה).

*

וכל זה כשנטל לטיבולו במשקה, ומיד אחר כך נמלך לאכול פת. אמנם בליל הסדר, שאחר נטילת ידים לכרפס שטיבולו במשקה ״בעי למימר אגדתא והלילא, דילמא אסוחי אסחיה לדעתיה ונגע״, צריך לברך כשנוטל ידיו לאכילת המצה, כדלקמן סי׳ תעה ס״א (אף על פי שנטל ידיו לצורך טיבול הירקות, אף על פי כן צריך לחזור וליטול ידיו לסעודה, ולברך על נטילת ידים אחר גמר ההגדה וההלל, לפי שבשעת אמירת ההגדה וההלל הסיח דעתו משמירת ידיו, ויש לחוש שמא נגע במקום הטינופת שהידים עסקניות הן).

ואם לא הסיח דעתו בינתיים משמירת ידיו, אזי גם בליל הסדר אין צריך לברך על נטילת ידים השנית, כדלקמן שם ס״ב (ואף אם בשעת אמירת ההגדה וההלל לא הסיח דעתו משמירת ידיו, אף על פי כן צריך לחזור וליטול ידיו לסעודה, בלא ברכה).

ואם טעה ובירך על נטילת ידים על הכרפס, ראה תורת מנחם חכ״ה ע׳ 230. אוצר מנהגי חב״ד (ניסן ע׳ קמז). הערות וביאורים תשעד ע׳ 20. דובר שלום ע׳ נא.

[121] כמבואר בחולין לא, סע״ב (לר׳ נתן (דאמר לא בעינן כוונה, רש״י), שנפלה מן הגשר (שלא נתכונה אפילו לרחוץ, רש״י)). טור ושו״ע יו״ד סי׳ קצח סמ״ח (נדה שטבלה בלא כוונה, כגון שנפלה לתוך המים ... הרי זו מותרת לבעלה).

[122] **מ״א** שם (ולא שייך לברך עליה, כיון שלא כוון כלל לנטילה, דומיא לנדה שנפלה למים או שזרק סכין לנועצה בכותל, והלכה ושחטה, דלא שייך לברך). והיינו שכמו בטבילה, שעל ידי הנפילה למים נטהרה מטומאה, ומכל מקום אינה מברכת על טבילה זו, כיון שלא כיוונה לטבילה. וכן בשחיטה, כמבואר בשו״ע יו״ד סי׳ ג ס״א (שחיטת חולין אינה צריכה כוונה, אפילו מתעסק בעלמא לחתוך, או שזרק סכין לנועצה בכותל, ושחט כהלכתה (ס״א בהליכתה ועיקר), כשרה), ומכל מקום לא שייך לברך, כיון שלא כיונה לשחיטה. כן גם נטילת ידים, שאף אם נטילת ידים אינה צריכה כוונה, ועלתה לו נטילה הראשונה לאכילת הלחם, מכל מקום לא יברך עליה, כיון שלא נתכוין כלל לנטילה לאכול לחם (וראה דברי השואל בשו״ת צמח צדק חאו״ח סי׳ כה ד״ה במ״א ס״ק יג).

וראה גם לקמן סי׳ קסד ס״א (ואע״פ שלטיבול במשקה ויוצא מבית הכסא לא יברך על נטילת ידים, ובשעת אכילה גם כן לא יברך על נטילת ידים על זה שנטל כבר, אין בכך כלום, שהרי פטור הוא מן הנטילה כיון שידיו שמורות).

[123] משא״כ אם היא עדיין במים ומתכוונת עתה לטבילה, יכולה לברך.

[124] ארחות חיים הל׳ נט״י סי״ג (מי שהיה במדבר או שהי׳ לו סכנה, אוכל ושותה בלא רחיצה). ב״י (ובספר ארחות חיים למד מכאן [מדין היוצא למלחמה דלקמן בסמוך], דמי שהיה במדבר או שיש לו סכנה, אוכל ושותה בלא רחיצה). **שו״ע** ס״ח (מי שהיה במדבר או במקום סכנה, ואין לו מים, פטור מנטילת ידים). מ״א ס״ק יד (דדמי להולכים במלחמה (ב״י א״ח) ... וצריך לומר הטעם דבמדבר הוי סכנה לחפש אחר מים).

משמעות תוס׳ עירובין ריש פ״ב דף כא ע״ב (דבפרק קמא (יז, א) אמר ארבעה דברים פטורין במחנה, רחיצת ידים, וכל שכן במקום סכנה), **עיי״ש דכתבו כל שכן כו׳**.

אבל אם אינו מקום סכנה, אלא שהולך בדרך ואין לו מים, יתבאר לקמן סי׳ קסג ס״א (ואפילו המהלך בדרך והגיע עת האוכל ולא מצא מים, אם יודע שיש לפניו מים ברחוק ד׳ מילין, צריך להמתין עד שיגיע לשם, ואם יש מים לאחריו בפחות ממיל, צריך לחזור לשם, אע״פ שנחוץ לדרכו). וכאן שיש סכנה, פטור אפילו יש מים בתוך ד׳ מילין, כמבואר במ״א ס״ק יד (ואם כן משמע דאף דיש מים תוך ד׳ מילין).

נמצא שיש ג׳ אופנים שהוא פטור מנטילת ידים:
(א) במדבר או מקום סכנה.

צריך למנוע מלאכול, אע״פ שלא יסתכן בתעניתו עד שיביאו לו מים, או שיש לו לאכול דברים אחרים שאינם צריכים נטילת ידים, לפי שבמקום סכנה לא גזרו כלל על נטילת ידים[125]. וכן כשהיו יוצאים במחנה למלחמה היו פטורים מנטילת ידים[126]):

ליטול ידיו בשפע

טו צריך ליזהר מאוד בנטילת ידים[127], שכל המזלזל בנטילת ידים חייב נידוי[128], ובא לידי עניות[129], ונעקר מן העולם[130]. ואפילו הנוטל ידיו ברביעית מצומצם מביאו לידי עניות[131], אלא יוסיף ליטול ידיו בשפע. וכל הנוטל מלא חפניו מים, נותנים לו מלא חפניו טובה וברכה[132]. ומכל מקום לא יכוין לכך כדי להתעשר, שנמצא עובד על מנת לקבל פרס[133], אלא יעשה לכבוד קונו[134]:

הברכה על הנטילה

טז אף על פי שהנטילה היא מדברי סופרים[135], מברכין עליה[136] אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת

(ב) כשיוצא למלחמה, אף שאינו במקום סכנה.
(ג) כשאין מים בתוך ד׳ מילין.

[125] ראה פתחא זוטא ס״ק ח.

[126] **משנה סוף פ״ק דעירובין** יז, א (ארבעה דברים פטרו במחנה (היוצאת למלחמה, רש״י) ... פטורין מרחיצת ידים). טור (במחנה ההולכים למלחמה פטורים מנטילת ידים ראשונים).
וכן הוא לקמן סי׳ שסו ס״ב (הולכים למלחמה ... פטרום חכמים ... מנטילת ידים).

[127] **טור ושו״ע** ס״ט (צריך ליזהר בנטילת ידים). לבוש ס״ט (צריך האדם ליזהר מאד בנטילת ידים).

[128] **משנה פ״ה דעדיות** מ״ו (את מי נדו, אליעזר בן חנוך, שפקפק בטהרת ידים). **טור ושו״ע** ס״ט (שכל המזלזל בנטילת ידים חייב נידוי).

[129] **שבת סב**, ב (ג׳ דברים מביאין את האדם לידי עניות, ואלו הן ... מזלזל בנטילת ידים). טור ושו״ע שם (ובא לידי עניות).

[130] **סוטה ד**, ב (כל המזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם). טור ושו״ע שם (ונעקר מן העולם).

[131] **רש״י בשבת סב,** ב ד״ה משא (שאינו רוחץ ומשפשף יפה, אלא מעט מים, כגון רביעית מצומצם). טור ושו״ע שם (אעפ״י ששיעורם ברביעית, יוסיף ליטול בשפע).
והיינו שאם נוטל ברביעית מצומצם, בא לידי עניות, ואם מזלזל, חייב נידוי ונעקר מן העולם.

[132] **גמרא שם** (אמר רב חסדא, אנא משאי מלא חפני מיא, ויהבו לי מלא חפני טיבותא). טור ושו״ע ס״י (אעפ״י ששיעורם ברביעית, יוסיף ליטול בשפע, דאמר רב חסדא, אנא משאי מלא חפני מיא ויהבו לי מלא חפני טיבותא).
וכן הוא בסדר נט״י לסעודה ס״א (גרסינן בגמרא, המזלזל בנטילת ידים בא לידי עניות, ופירש רש״י, שאינו רוחץ ומשפשף יפה אלא מעט מים כגון רביעית בצמצום. אמר רב חסדא, אנא משאי מלא חפנאי מיא ויהבו לי מלא חפני טיבותא. ועל כן אין ליטול ברביעית מים בצמצום אלא יטול בשפע).
גם פירש בסדר נט״י שם (גם על חפניו עד הפרק, דהיינו עד מקום חבור כף היד לקנה הזרוע), וכדעה הא׳ דלקמן סי׳ קסא ס״ח (שיעור נטילת ידים כל היד עד הקנה של זרוע).

[133] אבות פ״א מ״ג (אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס).

[134] **של״ה** שער האותיות, קדושה פא, א, הגה״ה ד״ה מנהג (אבל לא יעשה על מנת להתעשר ח״ו, דאם כן עובד על מנת לקבל פרס ... על כן יעשה הידור לשם השי״ת). הובא באליה זוטא ס״ק יב. אליה רבה ס״ק כב. באר היטב ס״ק יז.

[135] עירובין כא, ב (בשעה שתיקן שלמה עירובין ונטילת ידים), ופירש״י (לעשות סייג לטהרות). תוס׳ חולין קה, א ד״ה מים (ואסמכתא בעלמא הוא), ודף קו, א ד״ה מצוה (דאסמיך ליה קרא, דלאו דרשה גמורה). וכדלעיל ס״א (ותקנו ... משום סרך תרומה).

[136] **בה״ג** ברכות פ״ו ט, א (מים ראשונים מצוה, וטעונין ברכה). הובא ב**תוס׳ חולין קה,** א ד״ה מים (ובהלכות גדולות פירש, דראשונים שהם מצוה משום סרך תרומה, טעונין ברכה). **טור ושו״ע** ס״א (מברך).
וכן הוא לעיל סי׳ ד מהדורא בתרא ס״א (ומברכים על מצוה זו, כדרך שמברכין על כל מצות של דבריהם). סי׳ קכח ס״ד (תקנת חכמים היא שתהיה נשיאת כפים בתפלה זו, ויכול לברך עליו, כמו על כל שאר תקנות ומצות דברי סופרים). לקמן סי׳ רסג ס״ח (המדליק נר של שבת ויום טוב ... חייבים לברך ... כדרך שמברכים על שאר כל מצות מדברי סופרים). סי׳ שסו ס״ח (וצריך לברך עליו אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות עירוב, כמו שצריך לברך על כל מצות של דבריהם). סי׳ תפח ס״ב (בכל שלש רגלים צריך לגמור ההלל ביום, ולברך עליו אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרות

ידים[137]. והיכן ציונו, שנאמר לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, ולפיכך כשאנו שומעים לדברי חכמים אנו מקיימים מצות ה' שצונו לשמוע אליהם[138]. וזהו טעם כל הברכות שמברכין על מצות של דבריהם[139].

ומן הדין היה ראוי לברך קודם הנטילה, שכל המצות מברכין עליהם עובר לעשייתן[140]. אלא שלפעמים אין ידיו נקיות, כגון היוצא מבית הכסא[141], לכך מברכין לעולם אחר הנטילה, שלא לחלק בין נטילה לנטילה[142]. ועוד שגם הניגוב הוא מן המצוה[143], כמו שיתבאר[144]. ואף על פי שלפעמים אין צריך

ההלל, לפי שהוא מצוה מדברי סופרים). סי' תפט ס"ג (וקודם שיספור בלילה צריך לברך, כדרך שמברכין על כל המצות בין של תורה בין של דברי סופרים).

וכל זה כשהוא חובה או מצוה מדברי סופרים, משא"כ במנהג. ומה שמברכים בחנוכה – המהדרין נר לכל אחד, יתבאר לקמן סי' רסג בקונטרס אחרון ס"ק ה (והמהדרין שם, היינו משום פרסומי ניסא. ובנר שבת לא אשכחן הידור זה בגמרא, אם כן אין לברך עליו). והיינו שנר חנוכה היא מצוה מדברי סופרים, ומשום פרסומי ניסא – המהדרין נר לכל אחד, ולכן מברכים עליו.

[137] רמב"ם הל' ברכות פ"ו ה"ב (כל הנוטל ידיו ... מברך תחלה אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים).

לשון "נטילת" יתבאר לקמן סי' קנט, סכ"ד (לשון נטילה נתקן על שם הכלי שנקרא נטלא).

[138] **חולין קו**, א (מאי מצוה, אמר אביי, מצוה לשמוע דברי חכמים). שבת כג, א (והיכן צונו, רב אויא אמר, מלא תסור). רמב"ם שם (שזו מצות חכמים שנצטוינו מן התורה לשמוע מהן, שנאמר (שופטים יז, יא) על פי התורה אשר יורוך), ופי"א ה"ג (והיכן צונו בתורה, שכתוב בה אשר יאמרו לך תעשה. נמצא ענין הדברים והצען כך הוא, אשר קדשנו במצותיו שציוה בהן לשמוע מאלו שצונו). טור (ושייך לומר וצונו בדבר שהוא מדרבנן, דאסמכוה אלאו דלא תסור). לבוש סי"א (שכיון שאנו מקיימים דבריהם מטעם הפסוק, שאמר לא תסור מכל אשר יורוך וגו', הרי כשאנו מקיימים דברי חכמים אנו מקיימים מצותו יתברך, וזהו אשר קדשנו וצונו וכו').

וראה גם לקמן סי' שיא ס"ב (מצות לא תעשה שבתורה, שהיא לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך וגו', שבמצוה זו נצטינו לשמוע לכל דברי סופרים).

[139] רמב"ם שם (וכן שאר כל המצות שמדברי סופרים). **ב"י** (וזה טעם כל הברכות שאנו אומרים במצות דרבנן). לבוש שם (וזהו הטעם בכל הברכות שהם במצות דרבנן שאנו מברכין עליהם).

[140] פסחים ז, ב (כל המצות מברך עליהן עובר (קודם, רש"י) לעשייתן). וכדלעיל סי' מו ס"ג (שצריך לברך עובר לעשייתן, לפי שמברך אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות), ושם נסמן.

[141] סדר הברכות כשיוצא לבית הכסא לפני הסעודה יתבאר לקמן סי' קסה ס"א.

[142] **תוס'** ברכות נא, א ד"ה מעיקרא גברא לא חזי (מיירי בטבילת גרים, ומפני אותה טבילה הצריכו לכל שאר טבילות לברך לאחר טבילה. וכן בנטילת ידים, שפעמים אדם בא מבית הכסא, ואין אדם ראוי לברך עד לאחר הנטילה, נהגו העם לברך כל שאר ברכת ידים לאחר נטילה), ופסחים ז, ב ד"ה על (כיון דאיכא טבילת גר דלא מצי לברך, לא חילקו. וכן בנטילת ידים לא חילקו בין נטילה של אחר בית הכסא, דלא מצי לברך קודם). **רא"ש** ברכות פ"ז סוף סי' לד (והיינו טעמא נמי דמברכינן על נטילת ידים אחר הנטילה, משום דהבא מבית הכסא לא מצי מברך קודם נטילה, הלכך נהגו כן בכל הנטילות, כדי שלא יבא לברך באיסור היוצא מבית הכסא), ופסחים פ"א סוף סי' י (כיון דאיכא גר דלא מצי לברך עד לאחר הטבילה, לא פלוג. והאי טעמא נמי שייך בנטילת ידים שנהגו לברך אחר הנטילה, לפי שבבקר כשידיו מלוכלכות לא מצי לברוכי עד אחר הנטילה, לכך נהגו לעשות כן אף בנטילה דסעודה). **טור** ושו"ע סי"א (ונהגו שלא לברך עד אחר נטילה, משום דפעמים שאין ידיו נקיות). מ"א ס"ק טו (כגון היוצא מבית הכסא, ומפני כך נהגו בכל הנטילות לברך אחר כך).

וכן הוא לעיל סי' ו ס"ה (שבנטילת ידים אי אפשר לברך קודם הנטילה, לכן נדחית הברכה עד לאחר הנטילה). לקמן קסז סי"א (שאין מברכים אלא עובר לעשייתן ולא אחר כך, אלא אם כן היא מצוה שאי אפשר לברך עליה עובר לעשייתן, כמו שנתבאר בסי' קנ"ח). סדר נט"י לסעודה ס"ד (שלא רצו חכמים לתקן לברך קודם הנטילה ממש, לפי שמן הסתם אין הידים נקיות). וראה תורת מנחם שם סכ"ו. מ"מ וציונים שם.

וכן הוא גם בהדלקת נרות שבת, כדלקמן סי' רסג ס"ח (והמנהג שמברכים אחר ההדלקה, לפי שסוברין שאם תברך תחלה קיבלה לשבת ותהא אסורה להדליק. ואף ביום טוב מדליקין תחלה כדי שלא לחלק בברכה אחת לברך אותה פעמים קודם הדלקה ופעמים אחר כך).

[143] תוס' פסחים שם (מיהו בנטילה יש טעם אחר לברך אחר נטילה קודם ניגוב, כדאמרינן (סוטה ד, ב) האוכל לחם בלא ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא). רא"ש ברכות שם (עוד איכא טעמא לנטילת ידים, דאחר נטילה נמי מיקרי קצת עובר לעשייתן כל זמן שלא נגב ידיו), ופסחים שם (ועוד יש טעם אחר בנטילה, כיון דמברך קודם ניגוב, גם זו מצות נטילה). וטור ורמ"א סי"א (גם יכול לברך עליהם קודם נגוב, שגם הנגוב מן המצוה, ומקרי עובר לעשייתן).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"ד (יברך אחר כך קודם הניגוב).

[144] סעיף יז (כל האוכל בלא ניגוב ידים, כאילו אוכל לחם טמא).

ניגוב[145], **לא רצו לחלק בין נטילה לנטילה**[146].

ומכל מקום מי שנוטל ידיו בב׳ שטיפות, ראוי לו לברך אחר שטיפה הראשונה, קודם שיתן עליהם מים שניים[147], **שכבר ידיו הן נקיות וראויות לברכה אף אם היה בבית הכסא.**

ואם שכח ולא בירך עד אחר הניגוב, יברך אחר כך[148]. **ואף על פי שכל המצות שלא בירך עליהן עובר לעשייתן אינו מברך עליהן לאחר גמר עשייתן**[149], **מכל מקום, מצוה זו כיון שלפעמים אי אפשר לברך עליה קודם עשייתה, כגון היוצא מבית הכסא ומוכרח לברך אחר עשייתה, אין לחלק בה בין פעם לפעם, ולעולם יכול לברך אחר כך**[150].

אלא שלכתחלה מדקדקים לברך קודם הניגוב, הואיל וגם הוא מן המצוה. אבל עיקר הנטילה שמברכים עליה היא הנטילה לבדה שכבר נעשית.

ומכל מקום אם נזכר אחר שבירך המוציא, שוב אינו מברך על נטילת ידים[151].

---

[145] כדלקמן שם (המטביל ידיו ... אין צריך לנגבן).

[146] מ״א שם (ואף על גב דכששופך רביעית אין צריך ניגוב, מכל מקום לא פלוג).
והיינו שלא חלקו בנטילת ידים לסעודה. אמנם לענין נטילת ידים שחרית, מבואר בספר המנהגים – חב״ד ע׳ 2 (ברכת על נטילת ידים שחרית מברכים כשהידים נגובות). ולא הצריכו לברך קודם השפשוף או קודם הניגוב – כדי שיהי׳ עובר לעשייתן.
לפום ריהטא טעם הדבר, שבנטילת ידים שחרית אין אנו מברכים קודם הניגוב, כי דוקא בנטילת ידים לסעודה ״גם הניגוב הוא מן המצוה״, מטעמים המבוארים לקמן סי״ז. משא״כ בנטילת ידים שחרית, נתבאר לעיל סי׳ ד מהדורא קמא ס״ז (אין צריך לנגב הידים אחר הנטילה של שחרית ומותר לברך ברכת על נטילת ידים בלי ניגוב). וכיון שהניגוב אינו מן המצוה, הרי לא נרויח כלום באמירת הברכה קודם הניגוב.
ועוד טעמים בזה, ראה בהנסמן לעיל שם (הערה מא). שיעורי הלכה למעשה ע׳ מה.

[147] **רבינו ירוחם** נתיב טז ח״ו בשם רבותיו (וראיתי לרבותי נוהגים, אחר שפשוף ידים מברכין, קודם שיטלו עליהן מים שניים, כיון שהן נקיות כבר). הובא **בב״י**. שו״ע שם (ומפני כך מברכין עליהם אחר ששפשף ידיו, שכבר ידיו נקיות, קודם שיטול עליהם מים שניים).
ומה שכתבו שמשפשף הידים קודם שיטול עליהם מים שניים, הוא כדלקמן סי׳ קסב סי״א (ונכון הדבר לשפשפן מיד אחר שטיפה הראשונה, כדי לרחוץ יפה הזיעה קודם שיתן עליהם מים שניים לטהרן).
ואף שיתבאר לקמן שם ס״ט ״אם שפשפן זו בזו אחר ששפך עליהם מים ראשונים ... חזרו ונטמאו בנגיעתן זו בזו״.
מיירי התם ששפך על שני הידים כאחד, כדלקמן שם סי״א (אם מצרף ידיו זו לזו ונוטל שתיהן כאחת, הרי הן נחשבות כיד אחת לגמרי, ואינן מטמאות זו את זו בנגיעתן זו במים טמאים שעליהן משטיפה הראשונה, ויכול לשפשפן זו בזו).
אמנם רגיל יותר שיטלו כל יד בפני עצמה, ואז אין לשפשף הידים עד אחר הנטילה השנית, כדלקמן שם ס״ח (אחר נטילת מים שניים על ב׳ ידיו או רביעית בבת אחת, ישפשף ידיו זו בזו). ולכן נתבאר כאן שהברכה היא לפני הנטילה השנית (בלי שפשוף).
אבל בסדר נט״י ס״ד (לכך יברך ברכת על נטילת ידים קודם שפשוף זה, כדי שתהא הברכה כמו עובר לעשיית המצוה).
והטעם לזה נתבאר בתורת מנחם שם סכ״ג, שהוא על פי האמור שם ס״ב (ולכן צריך לשפוך ב׳ פעמים רצופים), וכיון שאי אפשר לברך בין נטילה ראשונה לשנית, יברך אחר שתי הנטילות – קודם השפשוף.
ולענין שפשוף הידים בנטילת ידים שחרית וקודם התפלה, ראה לעיל סי׳ ד מהדורא בתרא ס״א (יקח עוד מעט מים בכפו וישפשף כפות הידים זו בזו לנקות לקיים ארחץ בנקיון כפי), ושם נסמן (הערה לה).

[148] **רמ״א** שם (ואם שכח לברך עד אחר נגוב, מברך אחר כך).

[149] כדלקמן סי׳ תלב ס״ה (אם נזכר לאחר שגמר בדיקתו לגמרי, לא יברך כלום, שכל המצות מברכין עליהם עובר לעשייתן, אבל לאחר גמר עשייתן, היאך יברך וצונו לעשות מצוה פלונית ואינו עושה כלום, שכבר עשה).

[150] **מ״א** ס״ק טז (ולא דמי לשאר ברכות, שאינו מברך אחר כך, משום דקיי״ל נראה ונדחה אינו חוזר ונראה, כמ״ש סי׳ קסז ס״ח, משא״כ כאן דלא חזי מעיקרא לברכה, מותר לברך אחר כך), **(עיי״ש דכוונתו כמו שכתבתי).**

[151] שבלי הלקט סי׳ קלח (ובשם רב חנינאי ריש מתיבתא ז״ל מצאתי, אם טעה ולא בירך על נטילת ידים ואכל פת, לא יחזיר). תניא רבתי סוף סי׳ כב (ומצאתי ... בשם רב נטרונאי ריש מתיבתא, אם טעם ולא בירך על נטילת ידים ואכל פת, לא יחזור). **רש״ל** בים של שלמה חולין פ״ח סי׳ לט (ואם שכח לברך עד אחר ניגוב, כתבתי בפ״ק דפסחים סי׳ כ׳, שיכול לברך עדיין קודם המוציא, ולא אחר כך). הובא **בט״ז** ס״ק יב. **מ״א** שם (בישי״ש בחולין, שאם בירך המוציא,

(והוא הדין אם הוצרך ליטול ידיו באמצע סעודה, לדברי האומרים[152] שצריך לברך על נטילת ידים, ושכח ולא בירך עד שאכל פת, אינו מברך עוד[153], שכיון שהנטילה אינה אלא בגלל האכילה, כל שהתחיל לאכול שוב לא שייך לברך על הנטילה שכבר חלפה ועברה.

ולא עוד[154] אלא אפילו לא התחיל לאכול, לא שייך לברך אלא מיד אחר הנטילה ולא מופלג ממנה. ולכן יש אוסרים להפסיק בדיבור בין נטילה לברכה, כמ"ש בסי' קס"ה[155]. ואם הפליג אפילו בשתיקה, שוב אינו מברך, שאף שלא היה יכול לברך עובר לעשייתה ומוכרח לברך אחר כך, אין סברא כלל שיוכל לברך עליה לעולם, אלא מיד אחר עשייתה[156]):

ניגוב הידים

יז כל האוכל בלא ניגוב ידים, כאילו אוכל לחם טמא, שנאמר ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא בגוים[157], אל תקרי לחמם, אלא לח מים. ועוד לחמם טמא בגימטריא בלא ניגוב ידים[158].

יש מפרשים[159] שטומאה זו היא ממים הראשונים שנטמאו מהידים, אם אין בהם רביעית[160]. ואף שמים

שוב אינו מברך על נטילת ידים. וז"ל התניא ... ומצאתי בשם רב נטרונאי ריש מתיבתא, שאם טעה ולא בירך על נטילת ידים ואכל פת, לא יברך).

והיינו שכיון שהברכה היא אחר נטילת הידים, אין דין הפסק בין הנטילה לברכה שאחריה, ולכן בנטילת ידים שחרית, יש ממתינים לברך על נטילת ידים עד בואם לבית הכנסת, כדלעיל סי' ו ס"ב (יש נוהגים, כשמשכימין בבוקר ורוצים לילך תיכף ומיד לבית הכנסת להתפלל, ממתינים לברך על נטילת ידים עד בואם לבית הכנסת), ואין חוששין להפסק ההליכה מביתו לבית הכנסת.

וכן הוא בהדלקת נרות שבת, כדלקמן סי' רסג קונטרס אחרון ס"ק ג (שאף שהפסיק הרבה, יכול לברך, דאיזה גבול יש לדבר).

אמנם כל זה עד שבירך המוציא, או עד האכילה, כי "כל שהתחיל לאכול שוב לא שייך לברך על הנטילה שכבר חלפה ועברה". וכן בנטילת ידים של שחרית אפשר לברך רק עד התפלה, כדלעיל שם (שעיקר תקנת נטילת ידים בשחר הוא כדי להתקדש ולטהר ידינו קודם עבודתינו ... להללו ולשבחו ולהתפלל לפניו, לכן קודם התפלה שייך לברך על נטילת ידים, שאם אין תפלה אין נטילת ידים).

[152] לקמן סי' קסד ס"ב (מי שעומד בסעודה ונזכר שנגע במקום מטונף, צריך לחזור וליטול ידיו, ויברך על נטילת ידים ... ויש אומרים שאין לברך על נטילת ידים באמצע הסעודה ... משום נגיעה במקום הטינופת, ואפילו עשה צרכיו, אין לברך על נטילת ידים).

[153] והיינו שברש"ל כתב "שיכול לברך עדיין קודם המוציא", ובגאונים שם ובמ"א "ואכל פת, לא יברך", דהיינו כשהוא באמצע סעודה.

[154] התחיל – שאפשר לברך עד שאכל פת, וסיים שאם הפליג אפילו בשתיקה שוב אינו מברך. ושני האופנים נכללו במוסגר. ואפשר שהוא כהכלל המובא בשארית יהודה או"ח סי' ו (שמעתי מפי קדשו פעמים רבות, דכל ספק העמיד בתוך חצאי עיגול, ודעתו היתה לחזור ולשנות פרק זה לראות אם צדקו דבריו).

[155] **עיין במה שכתבתי סי' קסה** (בין נטילה לברכתה יש לחוש יותר להפסק מטעם שנתבאר בסי' קנ"ח).

[156] בסדר נט"י לסעודה ס"ה (כי אין להפסיק בין נטילה לברכה כלל וכלל, וצריך לתכפן בכל מה דאפשר). תורת מנחם שם ס"ק לא. לקמן סי' רסג בקונטרס אחרון ס"ק ג (יש לומר שאף שהפסיק הרבה יכול לברך, דאיזה גבול יש לדבר). לעיל סי' ו ס"ג (אבל אסור להפסיק בין נטילה לברכה בלימוד או בשום תפלה, וכל שכן בדברים אחרים), וס"ד (הוי הפסק מרובה ולא נכון לעשות כן), וס"ה (כל מה דאפשר לקרב הברכה שתהא סמוכה להנטילה צריך לקרב ולא להפסיק בינתיים). וראה תהלה לדוד סי' ו ס"ק א. סי' קנח ס"ק יב. דובר שלום ע' יח.

[157] **סוטה ד**, ב (כל האוכל פת בלא ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא, שנאמר (יחזקאל ד, יג) ויאמר ה' ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא וגו'). טור ושו"ע סי"ב (וינגבם היטב קודם שיבצע, שהאוכל בלי נגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא).

והיינו דוקא בנטילת ידים לסעודה. אבל בנטילת ידים שחרית, נתבאר לעיל סי' ד מהדורא קמא ס"ז (אין צריך לנגב הידים אחר הנטילה של שחרית, ומותר לברך ברכת על נטילת ידים בלי ניגוב, והוא הדין שאר כל הברכות).

[158] מרדכי ברכות רמז קצב (לחמם טמא בגימטריא בלא ניגוב ידים). **טור** (לחמם טמא בגימטריא בלא ניגוב ידים (ס"א לחמ"ם לח מים וכו')).

[159] **ב"י** (כתב המרדכי בפרק אלו דברים (סי' רב) וסמ"ג (עשין כז), דתניא בפרק שני דידים (תוספתא ה"א), שהמטביל ידיו אינו צריך לנגב ידיו. ונראה לי שהטעם מפני שאין שם מים טמאים כלל. ומטעם זה נראה, דהוא הדין לשופך על

השניים מטהרין את הראשונים[161]. מכל מקום לכתחילה צריך להעביר את הראשונים לגמרי על ידי ניגוב, ולא די שיתנגבו מאליהן, אלא צריך לשפשפן במפה או בשאר דברים, שהשפשוף מטהרן ביותר[162]. אבל המטביל ידיו[163], וכן הנוטל שתי ידיו בבת אחת ושופך עליהם רביעית בבת אחת, וכן אם שפך על ידו אחת רביעית וכן שפך על חברתה שאין שם מים טמאים כלל, אין צריך לנגבן[164]. ומכל מקום יש בו משום מיאוס, אם דעתו קצה עליו[165].

ויש מפרשים[166] שטומאתן היא מאיסתן, שדבר מיאוס קרוי טמא, כמו שאמר הכתוב לחמם טמא וגו׳. והוא הדין אם שפך רביעית בבת אחת. ולא הקילו אלא במטביל[167], לפי שלא חשו חכמים לתקן ניגוב לטהר הידים ממאיסותן אלא כשמטהרן בטהרה שתקנו חכמים שהיא נטילה בכלי, אבל כשמטהרן בטבילה, שהיא כעין טהרה של תורה שהיא טבילה, לא חשו לתקן בה כלום[168]. ויש להחמיר כדבריהם:

שתי ידיו רביעית בבת אחת, שאינו צריך ניגוב, כיון שלא נטמאו המים כלל), הרי שטומאה זו היא טומאת המים הראשונים שנטמאו מהידים.

[160] כדלקמן רס״י קסב (כי כששופך על היד פעם אחת, נטמאו המים מהיד, הואיל ואין בהם רביעית).

[161] כדלקמן שם (וכששופך שנית, מטהרים מים שניים את מים הראשונים ואת היד)

[162] תוספתא ידים פ״א ה״ב (הנוטל את ידיו צריך לשפשף את ידיו), לפירוש הר״ש שם פ״ב מ״ב (כלומר לקנח מים שעל ידיו במפה או בשאר דברים, כדאמרינן בפ״ק דסוטה (ד, ב) כל האוכל פת בלא ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא, ושפשוף לשון קינוח הוא).

וכן הוא לקמן סי׳ קסב ס״א (ואחר כך מנגבה במפה או בדבר אחר להסיר הראשונים לגמרי מן היד, משום טהרה יתירה, להאומרים שזהו טעם הניגוב, כמ״ש בסי׳ קנ״ח).

פירוש שני בשפשוף יתבאר לקמן סי׳ קסב ס״ח (אחר נטילת מים שניים על ב׳ ידיו, או רביעית בבת אחת, ישפשף ידיו זו בזו).

פירוש שלישי בשפשוף יתבאר לקמן שם סי״א (ונכון הדבר לשפשפן מיד אחר שטיפה הראשונה, כדי לרחוץ יפה הזיעה קודם שיתן עליהם מים שניים לטהרן).

[163] **תוספתא** ידים פ״ב ה״א (המטביל את ידיו אין צריך לנגבם). **מרדכי** ברכות רמז רב (טבילת ידים ... אין צריך ... לא ניגוב ... דתניא פ״ב דמסכת ידים, הנוטל ידיו צריך לנגב ידיו, והמטביל ידיו אין צריך לניגוב ידים, פירוש אוכל בלא ניגוב ידים). שו״ע סי״ג (המטביל ידיו יכול לאכול בלא ניגוב).

וכן הוא לקמן סי׳ קנט סכ״ה (המטביל ידיו אין צריך ... לנגב ידיו, כמו שנתבאר בסימן קנ״ח). סי׳ קסב ס״ד (ואם הטבילן במי מקוה אין צריך ניגוב).

[164] **ב״י** (ומטעם זה נראה דהוא הדין לשופך על שתי ידיו רביעית בבת אחת שאינו צריך ניגוב, כיון שלא נטמאו המים כלל ... ואם נטל כל יד בפני עצמה, צריך שישפוך על כל יד רביעית בבת אחת, כדי שלא יהיו שם מים טמאים כלל, ולא יצטרך ניגוב).

[165] **מ״א** ס״ק יח (נראה לי, דעכ״פ יש בו משום מיאוס, אם דעתו קצה עליו).

[166] רש״י סוטה שם (דבר מאוס הוא, וחשוב כטומאה, שנאמר ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא, אלמא דבר מיאוס קרי טומאה). **רש״ל** בים של שלמה חולין פ״ח סי׳ לט (כי הניגוב הוא מתיקון חכמים, ומשום מיאוס, כמו שפירש רש״י). **ט״ז ס**״ק יג (ורש״ל כתב על זה ... כי הניגוב הוא תיקון חכמים, ומשום מיאוס, כמ״ש רש״י על לחמם טמא, דדבר מיאוס קרוי טמא).

[167] לענין מטביל נסמן לעיל (הערה 163). ולענין שפך רביעית בבת אחת, נתבאר ברש״ל שם (רבינו [הטור] בסימן קס״ב, ואם נטל כל יד בפני עצמו, צריך שישפוך על כל יד רביעית בבת אחת, כדי שלא יהיה שם מים טמאים כלל, ולא יצטרך ניגוב, ע״כ. ולא דיבר נכונה, כי הניגוב הוא מתיקון חכמים, ומשום מיאוס, כמו שפירש רש״י, ולא תיקנו אלא בנטילת ידים). ב״ח סי׳ קסה (ואף על גב דהב״י פסק סוף סימן קנ״ח, דהשופך רביעית בבת אחת אין צריך לנגב ידיו, וכן פסק לשם בשלחן ערוך (סי״ג). נראה לפענ״ד דאינו נכון ... דמדקאמר בסתם כל האוכל וכו׳, משמע אפילו שופך רביעית בבת אחת בעינן ניגוב ... והכי נקטינן דלא כדפסק בשלחן ערוך). מ״א שם (וב״ח כתב בסי׳ קס״ה, דוקא במטביל אין צריך ניגוב, אבל בשופך רביעית צריך ניגוב).

[168] רש״ל שם (אבל בטבילת ידים, שבא מצד טבילת גופו שהוא דאורייתא, לא תקינו ביה מידי). ט״ז שם (דשאני מטביל, דיש לו דין טבילת כל גופו, וזה פשוט דהטובל כל גופו דנעשה טהור אפילו בעודו לח, והפסוק לא מיירי אלא בדבר ששייך לאכילה, דהא אמר יאכלו דהיינו נטילת ידים, בזה הקפיד על מיאוס).

יח אל ינגב ידיו בחלוקו, מפני שקשה לשכחה[169]:

יד ימין תחלה

יט כשהוא נוטל ידיו נוטל ימין תחלה ואחר כך יד שמאל. וכן בכל פעם שרוחץ ידיו רוחץ של ימין תחלה[170], כמ״ש בסי׳ ב׳[171]:

קונטרס אחרון

(א) שסחט המשקה כו׳[172]. רי״ף[173] רא״ש[174] (תוס׳[175]) פכ״ב דשבת (וטוש״ע סי׳ ש״ך[176]) לענין שבת. והוא הדין לענין טומאה, מדמדמו כבשים ושלקות לענבים[177]. וזוהי גם כן כוונת רש״י בברכות דף נ״ב ע״א[178]. ואתי שפיר דלא קשה מידי מה שהקשה עליו מהרי״ט בסי׳ ע״ו[179] מכמה משניות, עיי״ש ודו״ק:

---

[169] תשב״ץ סי׳ רפז (ואינו מנגב ידיו בחלוקו ... לפי שהוא קשה לשכחה). **מ״א** ס״ק יז (ולא ינגב ידיו בחלוקו, שקשה לשכחה (תשב״ץ סי׳ קנ״א)).

[170] שבת סא, א (כשהוא רוחץ רוחץ של ימין ואחר כך רוחץ של שמאל). **ריקאנטי** פרשת עקב ד״ה ואכלת (שיטול ידו הימנית בידו השמאלית. והטעם, כי הימנית משובחת על השמאלית, וצריך שהשמאל תשמש לימין). **מ״א** ריש הסימן (צריך ליטול יד ימין תחילה, כדי שתשמש השמאל לימין (רקנ״ט פ׳ עקב)). ומקורו בזח״א קצח, ב (דבעיא ליה לבר נש לנטלא ידא ימינא בשמאלא, בגין לשלטאה ימינא על שמאלא, ויסתחי ימינא מן שמאלא).

וכן הוא בסדר נט״י לסעודה ס״ה (ויש לשפוך על יד ימין תחלה ואחר כך על יד שמאל). ובתורת מנחם שם (מ״א רס״י קנ״ח. וצ״ע, שהוא בש״ס שבת ס״א ע״א). והצ״ע הוא על הציון כאן (שהרי בסדר נט״י לסעודה לא הובא מקורות). וראה הערות ובאורים תשסט ע׳ 13. תשע ע׳ 18 וע׳ 22).

ולכאורה עיקר כוונת הצ״ע, שהרי יש כאן שתי הלכות:

(א) האמור בגמרא שבת שם (רוחץ של ימין ואחר כך רוחץ של שמאל).

(ב) האמור בריקאנטי (שיטול ידו הימנית בידו השמאלית).

ואף שבמ״א מצרף את ב׳ ההלכות יחד (צריך ליטול יד ימין תחילה, כדי שתשמש השמאל לימין). מכל מקום נזכרת כאן בפנים (ובסדר נט״י שם) רק ההלכה שבגמרא שם (נוטל ימין תחלה ואחר כך שמאל). ואם כן צ״ע, מה שצויין כאן לריקאנטי ומ״א, ולא לגמרא שבת.

*

עוד בסדר נט״י לסעודה שם (אך על פי הקבלה, יקח הכלי עם המים ביד ימינו תחלה, ויתננו לשמאלו, וישפוך בשמאלו על ימינו תחלה, ואחר כך ישפוך בימינו על שמאלו). וכדלעיל סי׳ ד ס״י (ולפי שטוב הוא שמן יד ימין יבואו המים על ידיו לטהרם, מטעם שנתבאר בזוהר, לפיכך יטול כלי של מים ביד ימינו ונותנו לשמאלו, כדי שישפוך מים על ימינו תחילה), ושם נסמן (הערה מט).

[171] במהדורא בתרא ס״ד (לעולם יקדים אדם ימינו על שמאלו בכל דבר, לפי שהימין היא חשובה בכל התורה כולה ... כשרוחץ או סך ירחוץ או יסוך יד ימין תחילה), ומהדו״ק ס״ד-ו.

[172] תוכן המשך הדברים בקונטרס אחרון זה, להוכיח את האמור בפנים ס״ו, שהמשקים שנבלעו בכבשים ושלקות תורת אוכל עליהם, והרוטב שעל גבי הכבשים ושלקות תורת משקה עליהם.

[173] שבת סא, א (כבשין שסחטן ... שלקות ... שמואל אמר אחד כבשין ואחד שלקות לגופן מותר למימיהן פטור אבל אסור ... דהלכתא כוותיה דשמואל).

[174] שבת פכ״ב סי׳ ד (כלשון הרי״ף).

[175] כתובות ו, א ד״ה האי (ואומר ר״י, דמצינן למימר דדוקא כבשים שרי, דהוי הנסחט מהם כמו אוכלא דאיפרת, ואין שם משקה עליו, כדאמרינן דאפילו למימיהם פטור אבל אסור).

[176] ס״ז (לסחוט כבשים ושלקות ... אם צריך למימיהן ... לתוך קדירה ... אם אין בה אוכל, אסור). ולקמן שם סי״א (הכבושים וכן השלקות, אסור לדברי הכל לסחטן לצורך מימיהן ... ואם סחטן לצורך מימיהן פטור מן התורה, שאע״פ שמימיהן היו משקין גמורים קודם שנבלעו בהן ... כיון שעכשיו הן נסחטין מאוכלין, תורת אוכל עליהן והרי זה כמפריד אוכל מאוכל).

[177] שבת קמד, ב (אמר רב יהודה אמר שמואל, סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקדרה אבל לא לתוך הקערה ... מתיב רמי בר חמא זב שחולב את העז החלב טמא).

[178] ד״ה אין כלי מטמא אדם (ואם תאמר, פעמים שיש משקין תבשיל טופח על הידים. אין תורת משקין עליו, אלא תורת אוכל), שמה שכתב רש״י ״משקין תבשיל״, הכוונה למשקין שנסחטו מתוך התבשיל, שמה שנבלע ממנו בתוך

האוכל יצא מתורת משקה, אבל מה שטופח על גביו, משקה גמור הוא (כמובא מהפוסקים לעיל הערה 74), ואשר לפי זה אתי שפיר כו׳.

וראה יגדי״ת (נ.י.) חוב׳ סה ע׳ רלז.

[179] שאחר שהביא מרבותיו את ההוכחה מדברי רש״י, שהמשקה שבתבשיל תורת אוכל עליו, כתב על זה שם (ובתר דשכיב מורי ז״ל דייקית ואשכחית, דבריש פ״ג דטהרות תנן, הרוטב והגריסין והחלב, בזמן שהן משקה טופח, הרי אלו תחילה ... אלמא מוכח דאף משקה של התבשיל יש עליו תורת משקה להכשיר ולהיות דינה כדין משקין שהם תחילה. זה היה קשה לי, ולא זכיתי לדון לפני מורי ז״ל בזה).

אמנם לפי האמור לעיל, שמה שכתב רש״י ״משקין תבשיל״, הכוונה רק למשקין שנסחטו מהתבשיל, שמה שנבלע ממנו בתוך האוכל בלבד יצא מתורת משקה, אבל מה שטופח על גביו משקה גמור הוא, לפי זה ״אתי שפיר דלא קשה מידי״.

קנט באיזה כלי נוטלין לידים וכיצד יבאו המים לידיו

ובו כ״ה סעיפים

נטילת ידים מכלי

א אין[180] נוטלין לידים אלא מכלי[181], שסמכו טהרת ידים על הזאת מי חטאת או על קידוש ידים ורגלים במקדש[182] שהיו צריכים כלי, שבקידוש ידים ורגלים נאמר[183] ועשית כיור וגומר ורחצו ממנו וגומר, ובמי חטאת נאמר[184] ונתן עליו מים חיים אל כלי[185]:

---

[180] עיקרי ההלכות המתבארים בסימן זה:

(א) נטילת ידים מכלי (ס״א-יג).

(ב) נטילת ידים מכח אדם (סי״ד-כ).

(ג) המטביל ידיו במי מקוה (סכ״א-ה).

[181] **משנה פ״ק דידים** מ״ב (בכל הכלים נותנין לידים ... שאין ממלאין ואין מקדשין ואין מזין מי חטאת ואין נותנים לידים אלא בכלי). **חולין קז**, א (אמר ליה רב ששת לאמימר, קפדיתו אמנא (שיהא כלי שלם, רש״י). אמר ליה אין). טור ושו״ע ס״א (אין נוטלים לידים אלא בכלי).

[182] **הג״מ**. **בה״ג** ברכות פ״ו ט, ב (לא משינן אלא ממנא, דתנן (ידים שם) בכל הכלים נוטלין לידים ... מאי טעמא, אסמכונון רבנן על מי חטאת, אי נמי על קידוש ידים ורגלים דמקדש, דקא תני (שם) אין ממלאים ואין מקדשין ואין מזין מי חטאת אלא בכלי). הובא **ברשב״א** חולין שם (וכתוב בהלכות, דהא דקפדינן אמנא, דאסמכינון רבנן על מי חטאת, אי נמי על קדוש ידים ורגלים דמקדש, דקתני אין ממלאין ואין מקדשים ואין מזין מי חטאת אלא בכלי). מ״א ס״ק א (דאסמכינהו רבנן על מי חטאת או על קידוש ידים ורגלים במקדש דבעי כלי).

[183] תשא ל, יח-יט.

[184] חקת יט, יז.

[185] חמשה הלכות למדים מקידוש ידים ורגלים ומהזאת מי חטאת לנטילת ידים (יש הלכות שלמדים רק מקידוש ידים ורגלים, יש הלכות שלמדים רק מהזאת מי חטאת, ויש הלכות שלמדים משניהם):

(א) שאין נוטלים אלא מכלי, כאמור כאן. ולענין נטילת ידים שחרית, ראה לעיל סי׳ ד מהדורא בתרא ס״א (ולהתקדש בקדושתו של מקום ברוך הוא על ידי זריקת מים טהורים מן הכלי, ככהן המקדש ידיו מן הכיור). ובפסקי הסדור סדר הנטילה סי״ב (צריך ליזהר אפילו לעכב ... שיבואו על ידיו מכח כלי).

(ב) שיבאו המים מכח נותן, כדלקמן סי״ד (צריך שיבאו המים על ידיו מן הכלי מכח נותן, ולא מאליהם, שכן מצינו במי חטאת, שנאמר בהם (חקת יט, יט) והזה הטהור על הטמא).

(ג) דלא סגי בטבילת ידים בכלי, כדלקמן סי״ז (ויש אומרים, שלעולם אינה חשובה נטילה אלא אם כן באו המים על ידיו מכח נותן, כמו שמצינו בקידוש ידים ורגלים במקדש, דכתיב (תשא ל, יט) ורחצו ממנו, ולא בתוכו, שבתוכו אינו רוחץ מכח נותן). ולענין נטילת ידים שחרית, ראה לעיל סי׳ ד מהדורא קמא ס״ב (בנטילה זו אין צריך שיבואו המים על ידיו מכח אדם דוקא אלא אפילו שפשף ידיו בתוך כלי של מים עלתה לו נטילה). ובפסקי הסדור סדר הנטילה סי״ב (גם צריך ליזהר אפילו לעכב ... ושיבואו על ידיו ... מכח אדם).

(ד) שיבואו המים מכח אדם (ולא קוף), כדלקמן ס״כ (אם הקוף נותן מים לידים, יש מכשירין ... ויש אומרים, שהצריכו שיבאו המים מכח אדם דוקא, כמו במי חטאת, ויש לחוש לדבריהם לכתחלה). ובסדר נטילת ידים לסעודה סט״ו (נטילת ידים מן הכלי צריך שיבאו המים על ידו מכח גברא דוקא). ולענין ברכת כהנים, ראה לעיל סי׳ קכח ס״ח (ואפשר שצריך גם כן ... שיבאו המים על ידי הכהן מכח אדם, כמו שיתבאר בסי׳ קנ״ט, וכמו בקידוש ידים שבמקדש), ושם נסמן.

ב כל הכלים כשרים, אפילו כלי גללים כלי אבנים כלי אדמה[186] שאינם חשובים כלים לענין טומאה[187]:

ג צריך שיהא הכלי מחזיק רביעית[188]. ואם אינו מחזיק רביעית אין נוטלין ממנו לידים, אפילו רוצה למלאותו ב׳ וג׳ פעמים[189]:

ד ואם ניקב בכונס משקה[190], דהיינו שאם ידחקו אותו לתוך מים יכנסו המים בתוכו דרך הנקב[191], והוא גדול מנקב שהמשקין שבתוך הכלי יוצאים בו[192], אז בטל מתורת כלי. ואין נוטלין ממנו לידים, אפילו אם הוא מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה, אם נוטל דרך פיו למעלה, כי מה שממנו מן הנקב ולמעלה אינו חשוב כלי, ונמצא שאין המים באים על ידו מהכלי[193].

(ואפילו אין בו מים אלא מהנקב ולמטה, מכל מקום כששופכם על ידיו דרך פיו הם באים על ידיו מכח

(ה) שיעור הנטילה, כדלקמן סי׳ קסא ס״ח (שיעור נטילת ידים כל היד עד הקנה של זרוע, כשיעור קידוש ידים שבמקדש), וכדכתיב תשא ל, יט (ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם), ואמרינן בערכין (קידוש ידים ורגלים במקדש עד הפרק), ופירש״י (מקום חיבור הכף והזרוע ... דהא יד כתיב בקרא). ויש שהקילו בנטילת ידים, כדלקמן שם (ויש אומרים שהקילו בנטילת ידים ולא הצריכו אלא עד מקום חיבור האצבעות לכף היד). ולענין נטילת ידים שחרית, ראה לעיל סי׳ ד מהדורא קמא ס״ז (ואין צריך ליטול אלא האצבעות. ומיהו טוב שיטלם עד פרק הזרוע), ושם נסמן (הערה מג). ובפסקי הסדור סדר הנטילה ס״י (ויזהר מאד אפילו לעכב ... ליטול כל פרק כף היד עד חבורו לקנה הזרוע, כי עד שם הטומאה מתפשטת על הידים). ולענין ברכת כהנים, ראה לעיל סי׳ קכח ס״ח (שיעור נטילה זו כשיעור קידוש ידים לפני עבודה שבמקדש דהיינו עד הפרק שהוא חבור היד), ושם נסמן.

[186] **משנה פ״ק דידים** שם (בכל הכלים נותנין לידים, אפילו בכלי גללים בכלי אבנים בכלי אדמה). טור ושו״ע שם (וכל הכלים כשרים, אפילו כלי גללים (פירש כלי העשוי מצואת בהמה, מ״א) וכלי אבנים, וכלי אדמה).

כלי אדמה, יתפרש לקמן סי׳ תנא סכ״ה (פירוש כלי חרס שלא נצרפו בכבשן אלא נתייבשו בחמה), ושם נסמן (הערה קפא).

[187] ר״ש שם (בין של עץ בין של עצם בין של זכוכית ואפילו בכלי גללים, דלא חשיבי כלים לענין טומאה). מ״א ס״ק ב (שאין מקבל טומאה, דלא חשיב כלי). ופירש במחצית השקל ס״ק ב (מכל מקום לענין נטילת ידים הקילו).

[188] **חולין קז**, א (כלי שאין מחזיק רביעית אין נוטלין ממנו לידים). טור ושו״ע שם (וצריך שיהא מחזיק רביעית).

וכן הוא בסדר נט״י לסעודה סי״ב (הכלי שנוטל ממנו לידים צריך שיהיה מחזיק רביעית).

וגם בכלי גדול צריך שיהי׳ בו רביעית מים, כדלקמן סט״ז (שיעור המים שנוטלין מהם לידים הוא לא פחות מרביעית הלוג ... שיהא רביעית בכלי שנול ממנו).

[189] **הרב רבינו יונה פ״ח דברכות** מב, א (כלומר שאע״פ שמשים בו רביעית בב׳ פעמים, אפילו הכי כיון שאין הכלי מחזיק רביעית אין נוטלין ממנו לידים, דלאו כלי הוא).

[190] **חולין שם** (כלי שניקב בכונס משקה אין נוטלין ממנו לידים). טור ושו״ע ס״א (ואם ניקב בכונס משקה, דהיינו שאם ישימו אותו על משקים יכנסו בתוכו דרך הנקב). ויתבאר לקמן סי״א-ב.

[191] ברייתא נדה מט, סע״א (כיצד בודקין כלי חרס לידע אם ניקב בכונס משקה אם לאו, יביא עריבה מלאה מים ונותן קדרה לתוכה אם כנסה (אם נכנס משקה לתוכה, רש״י) בידוע שכונס משקה, ואם לאו בידוע שמוציא משקה). וברש״י שם רע״ב (דדחיק להו לשוליים).

[192] משנה **נדה מט**, א (כל כלי חרס שהוא מכניס (משקה, כשמניחו על המים יש בו נקב גדול שהמים נכנסין לתוכו, רש״י) מוציא (כל שכן אם נותן המים לתוכו יוצא המשקה לחוץ, רש״י), ויש (נקב קטן, רש״י) שמוציא ואינו מכניס). טור ושו״ע שם (והוא גדול מנקב שהמשקים שבתוך הכלי יוצאים בו).

[193] התרומה סי׳ עט (וצריך שלא יהא הכלי נסדק ולא ניקב במקום שהן עוברין כששופכין על ידו, שמן הנקב ואילך אין תורת כלי עליו). הובא ב**רשב״א** חולין שם (וכתוב בספר התרומ[ה], שצריך שלא יהא נקב במקום שהמים עוברין כששופכין על ידיו, שמן הנקב ואילך אין תורת כלי עליו), ובתורת הבית בית ו סוף שער ג (וכלי שנשבר, אף על פי שמקבל רביעית למטה מן השבר, כתוב בספר התרומה שאסור ליטול ממנו, דכל שלמעלה מן השבר אין לו תורת כלי ושבר כלי הוא). **רא״ש** חולין פ״ח סט״ו (וכלי שניקב ומחזיק רביעית למטה מן הנקב, מותר ליטול דרך הנקב, אבל לא דרך פיו, דלמעלה מן הנקב לא חשיב כלי). **טור ושו״ע** שם (ואפילו אם הוא מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה).

וכן הוא בסדר נט״י לסעודה סי״ב (וצריך להיות שלם בלי שום נקב או סדק מפולש, ואפילו מחזיק רביעית ויותר מהנקב ולמטה, כי מאחר שמהנקב ולמעלה אין תורת כלי עליו, נמצא שהמים הבאים על ידו מפי הכלי ולמעלה אינם באים מכלי). ולא חילק בין נקב ככונס משקה לבין נקב כמוציא משקה, נראה לכאורה שחושש לדעת הסמ״ג (עשין כז) וסיעתו (ואם הכלי ניקב בצידו נקב קטן פחות מכונס משקה ומחזיק רביעית למטה מן הנקב ... הנוטל מן המים העוברים חוץ לנקב ונופלים דרך שפת הכלי, פסולים, כיון שבאו על הנקב, דמן הנקב ואילך אין תורת כלי עליו, אלא למטה מן הנקב יש תורת כלי עליו, מאחר שלא ניקב בכונס משקה), והיינו שאף בנקב פחות מכונס משקה, מן הנקב ולמעלה אין תורת כלי עליו. וראה בדי השלחן סי׳ לה ס״ק ג.

דבר שאינו כלי[194], שמכח הכלי לא היו באים שם על ידיו שהן סמוכות לפי הכלי, דהיינו שאם מה שהוא למעלה מהנקב לא היה כלל והיו המים שופכים מלמטה ממקום שהנקב שם לא היו שופכין על ידיו כלל, אם היה אוחז ידיו במקום שאוחזן עכשיו סמוך לפי הכלי כששופך למעלה דרך פי הכלי[195].

אלא אם כן מגביה שולי הכלי גבוה יותר מפיו, שאז ודאי אף אם מה שלמעלה מהנקב לא היה כלל, היו המים הולכים ממעלה למטה על ידיו דרך הנקב כמו שהולכים עכשיו דרך פי הכלי[196].

והוא הדין אף אם אינו מגביה כל כך, אלא שהנקב הוא סמוך לפי הכלי ומגביה שוליו קצת בענין שהקלוח היה הולך על ידיו אף אם לא היתה חתיכת הכלי שלמעלה מהנקב שהקלוח הולך עליה[197], רק שהיו חתיכות הכלי שבצדדי הקלוח שלמעלה מהנקב, שצדדים אלו מונעים את המים מלהתפשט לצדדין. ואף שמניעתן זו היא מכח דבר שאינו כלי, אין בכך כלום, כמו שיתבאר[198]).

ואם נוטל דרך הנקב, מותר בכל ענין[199], כיון שמחזיק רביעית ממנו ולמטה[200]. ואין צריך לומר אם שבר והסיר מה שלמעלה מהנקב[201]:

---

[194] **ט״ז** סוף ס״ק א (דשאני נטילת ידים דאין נוטלין אלא דרך שפיכה ממנו, ובזה ודאי כל מה שלמעלה מהנקב לא הוי כלי. משא״כ לענין מי חטאת שממלאין בכלי מן המעין, ואחר כך נותן עליהם אפר, ואחר כך מזה ממנו, אם כן אינו שופך דרך הכלי, ועל כן לא איכפת לן במה שיש למעלה מהנקב). **(ועיין רא״ש פ״ה דפרה** מ״ז ד״ה עגולין (מן הצד, שהכלי מסבב המים, מקדשין, במים שלמטה מן הנקב)**).**

והיינו שלענין אפר פרה תנן פרה פ״ה מ״ז (נקבה ... מן הצד ... המים שבתוכה כשרים), ופירש הרא״ש שהמים שלמטה מן הנקב הם בתוך כלי. אבל לענין נטילת ידים, השפיכה היא דרך פיו שלמעלה מן הנקב, דלא חשיב כלי.

[195] ראה פתחא זוטא ס״ב ס״ק ג.

[196] ולכן בזה, אם אין בו מים אלא מהנקב ולמטה מותר ליטול ממנו.

[197] והיינו שאם אינו ״מגביה שוליו קצת בענין שהקלוח היה הולך על ידיו״ – אין נוטלים ממנו לידים אף באופן זה, כדלקמן ס״י (בקנקנים שיש בהם נקב בצדיהם סמוך לפיהם, שאין נוטלין מהם אלא דרך הנקב, שמהנקב ולמעלה אין עליהם תורת כלי, אף על פי שכך נעשו מתחילתם, הואיל ואינם עשויים לקבלה מהנקב ולמעלה).

אבל כאן ש״מגביה שוליו קצת״ – נוטלים מהם.

[198] **עיין בספר התרומה סי׳ עז** (ומה שמקדשין ידיהם מן הכיור, כגון שהיה ברזא בכיור, וכשהיה מושך הברזא היה מקלח על ידיו בקלוח ראשון, ואם לא היה די בקלוח ראשון היה עוד תוחב הברזא בכיור ומושכה ורוחץ, דלעולם היה מכח גברא), והיינו שאף שהברזא אינו כלי, מכל מקום המים באים מהכיור, והברזא אינו אלא גורם שהמים יבואו מהכיור.

ועיין מ״ש לקמן סוף **סי״ד** (ואף על פי שהצינור המונע המים מלהתפשט לצדדי נהר אינו כלי, אין בכך כלום, כיון שעיקר הילוך המים הוא מכח כלי).

וראה פתחא זוטא ס״ק ג. תהלה לדוד ס״ק ח. מחשבות בעצה או״ח סי׳ ט. ובסדר נט״י לסעודה שם לא הביא קולא זו.

[199] ס׳ התרומה סי׳ עט (והמים שנופלין על ידיו מן הנקב ודאי כשרות, אבל המים שעוברין מחוץ לנקב דרך שפת הכלי פסולות). רשב״א שם (וכתוב בספר התרומ[ה] ... אבל אם המים נופלין על ידיו מן הנקב, ודאי כשרות). רא״ש שם (מותר ליטול דרך הנקב, אבל לא דרך פיו). **טור ושו״ע** ס״ב (אבל אם נוטל דרך הנקב, שרי, כיון שמחזיק רביעית ממנו ולמטה).

ואף שבניקב בכונס משקה בטלה ממנו טומאה, כמבואר ברמב״ם הל׳ כלים פי״ט ה״א (כמה שיעור השבר שישבר כלי חרס ויטהר מטומאתו אם היה טמא, או לא יקבל טומאה אם היה טהור, העשוי ... למשקין משינקב מכניס במשקין, כשמניחין אותו על המשקה יכנס המשקה לכלי בנקב). ולכן הובאה במ״א ס״ק ג דעת כמה פוסקים, שאף אם המים נופלים דרך הנקב אסור ליטול ממנו (אבל כלי שניקב נקב המעלה אותו מטומאתו ... אסור ליטול ממנו, דהוי שבר כלי, אפילו דרך הנקב).

מכל מקום קיי״ל כדעת הפוסקים להכשיר אף כשבטל מתורת כלי וטהר מטומאתו, וכדלעיל ס״ב (כל הכלים כשרים, אפילו כלי גללים כלי אבנים כלי אדמה שאינם חשובים כלים לענין טומאה).

וראה תהלה לדוד ס״ק א. בדי השלחן סי׳ לה ס״ק ג ובהערות שבסוף החלק. חקרי הלכות ח״ז לד, ב.

[200] יתבאר לקמן ס״ז (כלי שניקב ונוטלין ממנו דרך הנקב, אין נוטלין אלא ממים שמחזיק עד הנקב, אבל לא ממים שמנקב ולמעלה, שהם אינן באים מכח כלי, אע״פ שבאים דרך הנקב).

[201] באר היטב ס״ק ג (וכל שכן אם שברו מלמעלה), שעל ידי זה תקנו ומקבל טומאה, כדתנן כלים פ״ל מ״א (קירטסן או שפן בשופין, טמאין), ופירש הרמב״ם שם (והכינה להשתמש בה ... עד שסלק מהן מראה שברי כלים, הרי אלו

ה אבל אם אינו מחזיק רביעית מהנקב ולמטה, אע״פ שיכול לקבל רביעית כשיטנו על צדו, כגון שתיקן והרחיב מקום מושבו שלא ישפכו ממנו מים כשיטהו על צדו[202], וכן חבית שנחלקה לארכה, שהיא מקבלת על דופנה כשהיא שוכבת בלי שיסמכוה בדבר אחר, אין נוטלין ממנה לידים, לפי שכל כלי שאינו יכול לקבל כשהוא יושב על שוליו אלא כשמטהו על דפנו, אינו נקרא כלי אלא שבר כלי, הואיל ואין משתמשין בו כשהוא יושב על שוליו[203].

ויש מקילין[204] בכל שבר כלי שיכול לקבל רביעית בלי שיסמכוהו בדבר אחר. ויש לסמוך על דבריהם להקל בדברי סופרים. אבל אם אינו יכול לקבל רביעית אלא על ידי סמיכה, לדברי הכל אין נוטלין ממנו, אפילו הוא שלם[205], אם מתחילתו נעשה לקבל שלא על ידי סמיכה ואחר כך נפחת קצת במקום מושבו שאין בו נקב[206]:

ו לפיכך, מגופה של חבית שיש בה בית קיבול רביעית, אין נוטלין ממנה[207], מפני שהיא חדה ואינה מקבלת רביעית שלא מסומכת[208]. ואם הרחיבה מלמטה עד שהיא מקבלת רביעית כשהיא יושבת שלא מסומכת, נוטלין ממנה[209]. ואף על פי שמתחלתה לא נעשית לקבלה אלא לכיסוי[210], הואיל ועכשיו היא מתוקנת גם לקבלה[211]. אבל כל כיסוי שלא תיקנו לקבלה, אע״פ שיכול לקבל כשהוא יושב שלא מסומך,

---

מתטמאין מעתה), ובתוספתא ידים פ״א ה״ד (קינקסן, שפן ועשאן כלים, נוטלין מהן לידים, אם יש להם קבלת רביעית).

[202] **מ״א** ס״ק ג (משנה פ״ל דכלים, דתנן, שולי הקערה ושולי אסקוטלא של זכוכית ... ופירש הר״ש, שולי היינו הבית קבול שבצד התחתון של זכוכית, והטעם שלא נעשה לקבלה, כמו שכתבתי ס״ק ד [כמועתק לקמן הערה 210] ... ויש להחמיר כפשטה דמתניתין ומשמעות הפוסקים).

וראה תהלה לדוד ס״ק ב.

[203] ט״ז ס״ק א (ופסול לנטילת ידים, אף על פי שיוכל להחזיק רביעית כשמטהו על צדו בלי סמיכה).

[204] תוס׳ חולין קז, א ד״ה מגופת חבית (שמשופעת היא, ואינה יושבת אלא מסומכת, כעין כסוי כוסות של כסף וכסוי קנקנים ... אין נוטלין ממנה, דאין בית קבול שלה חשוב, כיון שאם בא להושיב בלא סמיכה היו המים נשפכין). רא״ש חולין פ״ח סי׳ טז (מגופת חבית יש לה בית קבול וכופין אותה על החבית, והיא חדה מלמעלה ואין לה בית מושב, ולכך אין נוטלין ממנה לידים). **טור** (שבר כלי או כלי שלם, אפילו אם הוא מחזיק רביעית, אם אינו יכול לעמוד על עצמו בלא שיסמכוהו אינו כלי. הלכך מגופת חבית שהיא חדה אין נוטלין ממנה). **ב״י** (שאין בית קבול שלה חשוב, כיון שאם בא להושיב בלא סמיכה היו המים נשפכים).

[205] **שו״ע** ס״ג (כלי שמחזיק רביעית כשסומכים אותו, ואם לא יסמכוהו ישפכו המים ולא ישאר בו רביעית, אינו כלי) .

[206] ט״ז ס״ק ד (בטור כתוב בזה שבר כלי או כלי שלם כו׳, נראה דהוצרך לכתוב תרוייהו דבכלי שלם שעשוי מתחלה שישב דוקא בסמיכה כשר, כמ״ש בס״ה, אלא מיירי כאן שלא נעשה תחלה אלא לישב בלי סמיכה, אלא שאחר כך נפחת קצת ממקום מושבו, ואין נקב בכלי לזה, קאמר דצריך שלא יהיה הפחת כל כך עד שלא יוכל לישב בלא סמיכה). משא״כ כשמתחלה נעשה להשתמש בו על ידי סמיכה, כדלקמן ס״ט (כלי שמתחילתו תקנוהו כך שאינו יכול לעמוד בלא סמיכה, ואין משתמשין בו אלא על ידי סמיכה, אינו בטל מתורת כלי מפני זה, כיון שלכך נעשה מתחילתו וזה עיקר תשמישו).

[207] **משנה פ״ק דידים** מ״ב (אין נותנין לידים .. במגופת החבית).

[208] תוס׳ חולין קז, א ד״ה מגופת (שמשופעת היא ואינה יושבת אלא מסומכת, כעין כסוי כוסות של כסף וכסוי קנקנים ... דאין בית קבול שלה חשוב, כיון שאם בא להושיב בלא סמיכה היו המים נשפכין ואין נשאר בהם רביעית ... וכן משמע במסכת ידים ... לפי שאין יושבין שלא מסומכין). טור ושו״ע שם (הלכך, מגופה של חבית שהיא חדה ואינה מקבלת רביעית שלא מסומכת, אין נוטלים ממנה).

[209] **חולין קז**, א (מגופת חבית שתקנה נוטלין ממנה לידים), **לפירוש התוס׳** שם (ותקנה היינו שהרחיבה מלמטה עד שיושבת שלא מסומכת).

[210] שמטעם זה אין נטילת ידים במגופת החבית (במשנה ידים שם), לפירוש **הר״ש** שם (מגופה לאו לתשמיש לתוכה עבידא אלא לכסוי חבית), ופירוש הרא״ש (לאו לתשמיש לתוכה עבידא, אלא כיסוי לחבית), ולפירוש הראשון של **הרשב״א** בתורת הבית הארוך בית ו שער ג (משום דלא עבידא לתשמיש דבגווה, אלא לכסוי החבית). מ״א ס״ק ד (והר״ש והרשב״א פירשו דמגופה פסולה משום דלאו לתשמיש לתוכה עבידא אלא לכיסוי חבית. עמ״ש ס״ק ג׳), וכמועתק לעיל (הערה 202).

[211] פירוש הרא״ש שם (ובתוספתא קתני, שאם התקינה לכלי, כגון שתיקן לה בית מושב, כשרה לנטילה). והוא בתוספתא ידים פ״א ה״ג (מגופה שהתקינה לכלי נוטלין ממנו לידים). **ב״י** (ולא דמי למגופת חבית, שנעשית מתחלה

כגון כיסוי כוסות ודומיהן, אין נוטלין מהן[212]. ויש מקילין[213] בכל כיסויי הכלים לומר שהם חשובים עשויים לקבלה, הואיל ורגילים לפעמים ליתן לתוכם מעט משקה. ואפילו כיסוי שאינה יכולה לישב שלא מסומך מפני החדוד שבתחתיתו, כגון כיסוי קדרה וכיוצא בה רגילים לפעמים (להזמינו[214]) להפכו על פי הקדירה ולתת לתוכו מעט רוטב[215], ולפיכך נוטלין ממנו לידים אם יכול לישב שלא מסומך אע״פ שלא תיקנו לקבלה, כגון שנשבר החידוד מאליו, ויש להחמיר כסברא הראשונה[216]:

ז כלי שאינו יכול לישב שלא מסומך, אלא שאף אם לא יסמכוהו וישפכו המים ממנו ישאר מהם רביעית, נוטלין ממנו לידים מאותם המים שמחזיק אף כשמוטה על צדו, אבל לא ממים יתרים שמחזיק כשאוחזין אותו בידים במישור, שהם אינם באים מכח כלי[217].

וכן כלי שניקב ונוטלין ממנו דרך הנקב, אין נוטלין אלא ממים שמחזיק עד הנקב, אבל לא ממים שמנקב ולמעלה, שהם אינן באים מכח כלי, אע״פ שבאים דרך הנקב[218]:

להשתמש בה כך, ואפילו הכי צריכה תיקון, דשאני התם שלא נעשית מתחלה לקבלה). **ב״ח** סוף ד״ה שבר כלי (במגופה מהני תיקון לקבלה, וצריך תיקון ... וכן כתב ב״י).

*

לפום ריהטא נראה, שהשאלה הזאת היא לפי השיטה הראשונה דלעיל ס״ה (שכל כלי שאין משתמשין בו כשהוא יושב על שוליו אינו נקרא כלי), שהיא השיטה דלעיל הערה הקודמת, שכל כלי שלא נעשית לקבלה אלא לכיסוי אינה כלי. ועל זה מתרץ, שמועיל התיקון הזה שיהי׳ לקבלה.

משא״כ לפי השיטה השנית דלעיל שם (ויש מקילין בכל שבר כלי שיכול לקבל רביעית בלי שיסמכוהו בדבר אחר), מובן בפשיטות שמועיל התיקון שתוכל לקבל רביעית שלא מסומכת.

וגם שתי הדעות שיתבארו כאן בענין כיסוי הכוסות שיכול לקבל שלא מסומכת, מיירי לפי השיטה הראשונה דלעיל ס״ה, שפוסלים כיסוי שלא תיקנו לקבלה.

משא״כ לפי השיטה השנית דלעיל שם, שכל שבר כלי שיכול לקבל שלא מסומכת כשרה לנטילת ידים, מובן בפשיטות להכשיר גם בכיסוי הכלים שלא תיקנו לקבלה, כיון שיכול לקבל שלא מסומכת.

ואפשר דהכא גרע טפי, דלא התירה השיטה השנית הנ״ל אלא בשבר כלי, שנעשה מתחילתו לקבלה כשעומד על מקום מושבו, משא״כ כיסוי הכלים, שגם בתחלה לא נעשה לקבלה אלא לכיסוי. שבזה הם כל הדיונים בסעיף שלפנינו, ולקמן ס״ח, ב״כובעים של לבדין ... אינן עשויים לקבל מים״.

[212] פירוש הראשון בתורת הבית שם (ומינה שמעינן דכסויי הכוסות שאינן עשויין לשתות בהן, אין נוטלין בהן את הידים).

וכדעה זו נפסק בסדר נט״י לסעודה סי״ד (כל כסויי הכלים שיש להם בית קיבול, אפילו הם מחזיקים רביעית ויותר פסולים לנטילת ידים, שמאחר שלא נעשו לקבלה אין עליהם שם כלי לענין נטילת ידים. ואפילו אם רגילין ליתן לתוכן מעט משקה לפרקים).

[213] **ט״ז** ס״ק ה (דכיון דעיקרו תחילה לכיסוי, ועכ״פ עומד גם כן למשקין, על כך צריך אחר כך תיקון לישב בלי סמיכה, ומהני). **מ״א** ס״ק ה (דשאני מגופה דלפעמים הופכין אותה ונותנין אותה על הקדירה לתת לתוכה מעט רוטב).

[214] למעוטי כובעים של לבדים, שאין רגילים להזמין אותם, כדלקמן ס״ח (וגם הם אינן מזמינין אותם לכך, אלא שותין בהם באקראי על ידי הדחק).

ובשני המקומות כתבו רבינו בין חצאי עיגול. ואפשר שהוא כהכלל המובא בשארית יהודה או״ח סי׳ ו (שמעתי מפי קדשו פעמים רבות, דכל ספק העמיד בתוך חצאי עיגול, ודעתו היתה לחזור ולשנות פרק זה לראות אם צדקו דבריו).

[215] **מ״א** שם.

[216] וכן נפסק בפשיטות בסדר נט״י לסעודה סי״ד (כל כסויי הכלים שיש להם בית קיבול, אפילו הם מחזיקים רביעית ויותר פסולים לנטילת ידים, שמאחר שלא נעשו לקבלה אין עליהם שם כלי לענין נטילת ידים. ואפילו אם רגילין ליתן לתוכן מעט משקה לפרקים).

[217] ס׳ התרומה סי׳ עט (אבל אם מחזיקין רביעית אפילו כשיושבין שלא מסומכין, אז היה יכול להיות שכשרין לנטילה מן המים שיכול ליכנס בהם כשיושבין בלא סמיכה). הגהות מיימוניות הל׳ ברכות פ״ו אות ט (אם מחזיק רביעית אע״פ שלא מסומך, יכול להיות שכשר לנטילה מן המים שיכול ליכנס בהן כשיושבין בלא סמיכה). וכן הוא בתוס׳ חולין שם (כיון שאם בא להושיב בלא סמיכה היו המים נשפכין, ואין נשאר בהם רביעית). שו״ע ס״ג (ואם לא יסמכוהו ישפכו המים ולא ישאר בו רביעית, אינו כלי).

[218] **עיין ב״י גבי ברזא** (צריך לומר דחבית נקובה שיש ברזא בנקב חשיב שפיר כלי, כיון שעשוי לקבלה בענין זה ... דכיון שעשוי לקבלה בענין זה וזה עיקר תשמישו נקרא כלי).

ח חמת וכפישה, והם מיני נאדות של עור שתקנן ועשה להם בית מושב, נוטלין מהם[219]. ואפילו נפחתו[220] מפיהם או מצדיהם, כל שמחזיקין רביעית[221] מהפחת ולמטה[222].

אבל השק והקופה שהתקינן לשבת בלא סמיכה, וזפתן בזפת עד שהם מקבלים משקין, אין נוטלין מהם לידים, לפי שרובן אין מלאכתן למשקין[223].

והוא הדין לכובעים של לבדים, אפילו הם קשים כל כך שאין מים זבים מהם, מכל מקום אינן עשויים לקבל מים. ומכל מקום על ידי הדחק מותר ליטול מהם, לפי שעוברי דרכים רגילים לשתות בהם[224], ולכך אינן דומין לגמרי לשק ולקופה שאין רגילות כלל להשתמש בהם למשקין, והמשתמש בטלה דעתו אצל כל אדם.

ויש אוסרים[225] אפילו בשעת הדחק, הואיל ולא נעשה לקבלה כלל מתחלתן, וגם עתה אינן עומדין לכך. ואינן דומין לכיסוי הכלים שיכולים לישב שלא מסומכים, שיש מתירין ליטול מהם לפי שרגילים לפעמים ליתן בהם מעט משקין, אבל בכובעים אין רגילות כלל, אלא בעוברי דרכים בלבד, ובטלה דעתם אצל כל אדם (וגם הם אינן מזמינין אותם לכך, אלא שותין בהם באקראי על ידי הדחק[226]).

(ולהאוסרין בכיסוי כלים, אף על פי שיכולים לישב שלא מסומכים כל שלא תקנם לקבלה[227], אסור ליטול מכובעים אפילו בשעת הדחק אף לפי סברא ראשונה[228] (וכבר נתבאר שיש לחוש לדבריהם))[229]:

וכן הוא לקמן ס״י (כלי שיש בו ברזא למטה, מותר ליטול ידיו ממנו על ידי הסרת הברזא, אע״פ שהמים באים מלמעלה מהנקב, הואיל ונעשה מתחלתו לקבל על ידי ברזא וזה עיקר תשמישו).

[219] **חולין שם** קז, א (חמת וכפישה (מיני נודות של עור הן, רש״י) שתקנן, נוטלין מהם לידים). טור ושו״ע ס״ד (חמת וכפישה, שהם מיני נאדות של עור שתקנן ועשה להם בית מושב, נוטלים מהם).

[220] **תוספתא** ידים פ״א ה״ג (החמת והכפישה, אע״פ שפחותין נוטלין מהן לידים).

[221] **ר״ש פ״ק דידים** מ״ב (חמת וכפישה מיני נודות של עור שפחותין, ובלבד שיחזיקו רביעית).

[222] **פירוש שנוטל דרך מקום הפחת**, כדלעיל ס״ד.

[223] חולין שם (שק וקופה (אין מלאכתן למים, דרובן אין מקבלין מים, רש״י) אע״פ שמקבלים, אין נוטלין מהם לידים). תורת הבית הקצר בית ו שער ג (אבל השק והקופה אעפ״י שהתקינן לשבת בלא סמיכה וזפת אותן בזפת עד שהן מקבלין משקין, פסולין, לפי שאינן עשויין לקבל משקין). טור ושו״ע שם (אבל שק וקופה שהתקינן לשבת בלא סמיכה וזפתן בזפת עד שהם מקבלים משקים, אין נוטלין מהם לידים, לפי שאינם עשויין לקבל משקים).

[224] הגהת סמ״ק סי׳ קפא אות י (וכן יש לומר באותן כובעים (קפילשי״ש) של לבדים, אפילו כשהם קשים כל כך שמקבלים מים שאין המים זב מהם, מכל מקום אין עשוים לקבל מים, כמו שק וקופה. ומכל מקום על ידי הדחק מותרים, שעוברי דרכים רגילין לשתות בהם). **שו״ע** שם (והוא הדין לכובעים של לבדים, אפילו כשהם קשים כל כך שמקבלים מים ואינם זבים מהם, מכל מקום אינם עשוים לקבל מים. ומכל מקום על ידי הדחק מותרים, שעוברי דרכים רגילים לשתות בהם).

[225] **רש״ל** בים של שלמה חולין פ״ח סי׳ לב (ולא נהירא כלל להתיר אפילו על ידי הדחק, דלא עדיף משק וקופה שיכול לקבל מים אלא שאינו עשוי לכך, כל שכן כובע שאינו עשוי כלל לקבלה). הובא בעולת תמיד ס״ק ה. ט״ז סוף ס״ק ז (הראשון).

[226] משא״כ בכיסוי הכלים שלפעמים מזמינים, כדלעיל ס״ו (בין חצעי עיגול).

ראה חקרי הלכות ח״ז לו, א.

[227] לעיל ס״ו (כל כיסוי שלא תיקנו לקבלה, אע״פ שיכול לקבל כשהוא יושב שלא מסומך, כגון כיסוי כוסות ודומיהן, אין נוטלין מהן. ויש מקילין ... הואיל ורגילים לפעמים ליתן לתוכם מעט משקה ... ויש להחמיר כסברא הראשונה).

וכל הדיון כאן הוא לדעת המתירים בכיסוי כוסות, כיון שכאן גרע טפי משני הטעמים האמורים כאן (שבכובעים אין רגילות אלא בעוברי דרכים, ושהוא רק באקראי על ידי הדחק).

[228] היינו אף לדעת הגהת סמ״ק, שבשעת הדחק משוה כובעים לכיסוי כלים, מכל מקום לדעת האוסרים כיסוי כלים אסור גם בכובעים.

[229] וכן נפסק בפשיטות בסדר נט״י לסעודה סי״ד (וכן מיני כובעים של לבדין (שקורין קאפילוש), אפילו הם עבים כל כך עד שאין המים יוצאין מהם, אין נוטלין מהם לידים, הואיל ולא נעשו לקבלה, ואף על פי שהולכי דרכים רגילים לשתות בהם לפעמים, ואין ליטול מהם אפילו בדרך).

ט כלי שמתחילתו תקנוהו כך שאינו יכול לעמוד בלא סמיכה, ואין משתמשין בו אלא על ידי סמיכה, אינו בטל מתורת כלי מפני זה, כיון שלכך נעשה מתחילתו וזה עיקר תשמישו[230]:

י לפיכך כלי שהוא מלא נקבים מתחתיו ופיו צר מלמעלה, וכשמניח אדם אצבעו עליו אין המים יוצאים, וכשמסירה המים יוצאים, מותר ליטול ממנו, אע״פ שאינו מחזיק כלום, שכיון שעשוי לקבלה בענין זה וזה עיקר תשמישו נקרא כלי[231].

אבל כל דבר שלא נעשה לקבלה, אין מועיל לו מה שלכך נעשה מתחלתו וזה עיקר תשמישו, כגון קנקנים שאינם שוים למעלה אלא בולט מהם כמו דד ששופכים דרך שם, והוא גבוה יותר מהכלי[232].

(או ששפתי הכלי עצמן אינם שוין אלא גבוהים מצד אחד ונמוכים מצד אחד, או שיש בהם חדודים יוצאים ויש בין חידוד לחבירו ככונס משקה, אין נוטלין במקום הגבוה אלא במקום הנמוך).

ואין צריך לומר בקנקנים שיש בהם נקב בצדיהם סמוך לפיהם, שאין נוטלין מהם אלא דרך הנקב, שמהנקב ולמעלה אין עליהם תורת כלי, אף על פי שכך נעשו מתחילתם, הואיל ואינם עשויים לקבלה מהנקב ולמעלה[233].

אבל כלי שיש בו ברזא[234] למטה, מותר ליטול ידיו ממנו על ידי הסרת הברזא, אע״פ שהמים באים

---

[230] **משנה פ״ד דכלים** מ״ג (שולי קורפיות ושולי קוסים הצידוניים, אף על פי שאינם יכולים לישב שלא מסומכין, טמאין, שלכך נעשו מתחילתן). טור ושו״ע ס״ה (כלי שתחלת תיקונו כך שאינו יכול לעמוד בלא סמיכה, ואין משתמשין בו אלא על ידי סמיכה, חשוב שפיר כלי).

[231] **רא״ש** חולין פ״ו סי׳ טו (וכלי שהוא מלא נקבים מתחתיו ופיו צר מלמעלה וכשמניח אצבעו מלמעלה אין המים יוצאין וכשמסיר אצבעו המים יוצאין, נקרא בלשון הש״ס מיארג בפ׳ בתרא דעירובין (קד, א), וטיטרוס במס׳ כלים (פ״ב מ״ו), ואפרכס בב״ר (פרשה ד), נראה לי שמותר ליטול ממנו לידים אף על פי שאין מחזיק כלום, מאחר שעשוי לקבלה בענין זה, וזה תשמישו ועיקר קבלתו, נקרא כלי). והוא כדאמרינן בעירובין שם (מטיפין מיארק לחולה), ופירש״י (כלי הוא ופיו צר, ושל מתכת הוא, ומנוקב בתחתיתו נקבים נקבים דקין, וממלא מים וסותם פיו העליון, וכל זמן שפיו סתום אין המים יוצאין בנקבים התחתונים, וכשרוצה, נוטל פקק העליון והמים יוצאין בנקבים טיף אחר טיף, ונותן כלי מתכת וכופהו תחתיו, וקולן נשמע לחולה). ובמס׳ כלים שם (טיטרוס, ר״א בר צדוק מטהר, רבי יוסי מטמא), ופירש בר״ש שם, פירש בערוך, כלי של מתכת מנוקב מלמטה נקבים הרבה כמלא נקב מחט, ומלמעלה נקב אחד כמלא כוש, ואם הוא מלא מים ומשים אצבעו על הנקב מלמעלה שלא ישלוט בו הרוח, עומד ואין יוצא ממנו טפה, וכשמסיר אצבעו, יוצאין המים כמוציא פרוטות טיפות). ובב״ר שם (הביא לו אפרכס ... כיון שנתן אצבעו עמדו מים).

טור ושו״ע שם (כלי שהוא מלא נקבים מתחתיו ופיו צר למעלה, וכשמניח אדם אצבעו עליו אין המים יוצאים, וכשמסירו המים יוצאים, מותר ליטול ממנו אף על פי שאינו מחזיק כלום, כיון שעשוי לקבלה בענין זה, וזה עיקר תשמישו, נקרא כלי).

[232] **של״ה** שער האותיות (פא, א) הג״ה ד״ה כלי (כלי שאינה שוה למעלה, רק יש בו בליטה גבוה מגוף הכלי שדרך בו הולך השפיכה, אין ליטול ידים לאכילה דרך שם, כי זה מה שגבוה מהכלי אין שם קיבול לקבל, ואף על גב שתחילת תיקון הכלי נעשה כך ... כן קבלתי, על כן לא יטול לשפוך מהבליטה רק ישפוך מהצד). **מ״א** ס״ק ד (כתוב בשל״ה, דאין ליטול ידיו מהקנקן שקורין גיסקא״ן דרך הדד שבולט, כי לא נעשה לקבלה עיי״ש). והוא הקומקום, שצואר המזיגה היוצא ממנו גבוה יותר מפתח הקומקום עצמו, ולכן לא יטול ידיו מקנקן המזיגה אלא מפתח הקומקום.

[233] **ט״ז** ס״ק ז הראשון (אותן כלים של בדיל שנותנים בסעודה ליטול מהם לידים, וקורין אותו גי״ס קאן, ויש באיזה מהם למעלה סמוך לפיהם בצדו נקב אחד, ואומרים שעושין אותו לנוי והוא עכ״פ גדול הרבה מן כונס משקה ... בזה ודאי פסול, שהרי באותו חלק למעלה ששם הנקב לא מקרי עשוי לקבלה, דהא נקב גדול יש שם, רק למטה ממנו עשוי לקבלה, ואם כן היאך יטול דרך פיו).

וכן הוא בסדר נט״י לסעודה סי״ב (ואפילו אותן קנקנים שמתחלת עשייתן עושין האומנים בהם נקב בצדיהם סמוך לפיהם, אין עליהם תורת כלי מהנקב ולמעלה, ואין נוטלין ממנו לידים דרך פיו).

ומכל מקום יש אופן שאפשר ליטול ממנו, כדלעיל ס״ד (שהנקב הוא סמוך לפי הכלי ומגביה שוליו קצת בענין שהקלוח היה הולך על ידיו אף אם לא היתה חתיכת הכלי שלמעלה מהנקב שהקלוח הולך עליה). והוא מטעם שנתבאר לעיל שם (שאז ודאי אף אם מה שלמעלה מהנקב לא היה כלל, היו המים הולכים ממעלה למטה על ידיו דרך הנקב כמו שהולכים עכשיו דרך פי הכלי).

[234] כאן ולקמן סי״ח וסי׳ קסב סי״ג, מדובר בשלושה סוגי ברזא:

מלמעלה מהנקב, הואיל ונעשה מתחלתו לקבל על ידי ברזא וזה עיקר תשמישו[235].

אפילו היה כלי שלם לגמרי מתחלתו ואחר כך ניקבו ועשה לו ברזא, הרי זה כתחילת תיקונו, שעכשיו עושהו כלי חדש להשתמש בו דרך הנקב על ידי ברזא[236].

ואפילו לא עשה לו ברזא, אלא סתם הנקב לגמרי שלא [י]**פתחו עוד, ואפילו לא סתמו בזפת וכיוצא בו**[237] **אלא שתחב בו עץ וכיוצא בו בחוזק (אם הוא כלי עץ**[238]**), מועלת בו סתימה זו לעשות כלי, כמו שמועלת בו ברזא**[239].

אבל אם פקקו בסמרטוט, אינו מועיל לעשות כלי, לפי שהוא תיקון עראי ואינו עשוי להתקיים[240] **(והוא**

(א) בצד הכלי יש נקב שממנו יוצאים המים, שסותמים אותו על ידי פקק, הנקרא ברזא, ופותחים אותו על ידי הסרת הפקק (קנט, י).

(ב) בצד הכלי יוצא ממנו דד, ועליו סובבת ברזא קטנה לסתמו ולפתחו, כעין הברזים שלנו (קנט, י).

(ג) שתחוב בו יתד העב למעלה והולך ומשתפע, וכשדוחה את היתד כלפי מעלה ניצוקים ממנו המים (קסב, יג).

שלושת הכלים האלו נחשבים כלי כשר לנטילת ידים, כיון שהנקב נסתם על ידי הברזא.

[235] **טור** (אם היה ברזא בנקב והסירו וקיבל המים על ידיו, חשיב שפיר כח גברא). ב"י ד"ה והא דמכשרין (דהיאך מותר ליטול ידיו מהנקב על ידי שמחזיר ומסיר הברזא בכל שפיכה, כיון דמן הנקב ולמעלה אינו כלי, נמצא שהמים שנופלים על ידיו אינם באים מכח כלי כלל. אלא על כרחך לומר, דכיון שעשוי לקבלה בענין זה, וזה עיקר תשמישו, נקרא כלי). **רמ"א** סוף ס"ה (כלי שיש בו ברזא למטה, הואיל ומתחילה נעשה לקבל על ידי כך). ט"ז סוף ס"ק יג (והא דכשר בנקב שיש בו ברזא, הטעם לפי שתחלת עשייתו היה להשתמש על ידי זה, כעין שכתב הרא"ש בכלי מלא נקבים, כן כתב ב"י).

והיינו שאף שנתבאר לעיל ס"ז (כלי שניקב ונוטלין ממנו דרך הנקב, אין נוטלין אלא ממים שמחזיק עד הנקב, אבל לא ממים שמנקב ולמעלה, שהם אינן באים מכח כלי, אע"פ שבאים דרך הנקב), וכאן שהנטילה מתוך הכלי אינה על ידי הרמת הכלי, הרי ודאי כל הנטילה היא רק מהמים שמהנקב ולמעלה. מכל מקום מותר ליטול ידיו ממנו, כי על ידי הברזא, גם המים שמהנקב ולמעלה נחשבים באים מתוך הכלי.

אלא שעל ידי פתיחת הברזה יוצאים המים מאליהם, ולא בכח האדם, לכן יתבאר לקמן סי"ח (שקילוח ראשון לבד נחשב כאלו בא מכוחו ואחר כך מקלח מאליו, לפיכך הנוטל מכיור שמתוקן על ידי תרנגול כעין ברזא, צריך להפך התרנגול כמה פעמים בכל נטילת יד ויד, לפי שהקילוח הוא דק ואין מספיק לשפוך על כל הפרק הצריך נטילה בקילוח ראשון היוצא מהנקב).

[236] **מ"א** ס"ק ו (ואם היה כלי שלם וניקב ותחב בו דבר אחר ... ייחד לו ברזא להשתמש בו, זה מקרי תחלת תקונו ושרי).

[237] שמועיל לסתימת הנקב, כדלקמן בהמשך הסעיף.

[238] כדלקמן בסוף הסעיף (ולא התירו בברזא, אלא לפי שהוא עץ, ועץ בעץ מתהדק היטב).

[239] מ"א שם (ואם היה כלי שלם וניקב ותחב בו דבר אחר, מהני, אף על פי שלא נעשה מתחלה לכך, דכיון דסתמו חשיב שפיר כלי).

[240] **משנה פ"ה דפרה** מ"ז (ניקבה מלמטן ופקקה בסמרטוט, המים שבתוכה פוסלין, מפני שאינן עגולים כלי), ופירש הר"ש שם (כלומר שאין כלי מסבב את המים, דנקב של מטה מבטלו מתורת כלי ... דסתימה של סמרטוט לא משויא ליה כלי).

ואף שלא אסרו אלא כשניקבה מלמטה, אבל בניקב מן הצד המים שבתוכן כשרים, כדתנן התם (ניקבה ... מן הצד ופקקה בסמרטוט המים שבתוכה כשרים, מפני שהם עגולים כלי), היינו דוקא להכשיר המים שלמטה מן הנקב, משא"כ כאן שרוצים להתיר גם המים שלמעלה מן הנקב. **ועיין ב**פירוש ה**רא"ש שם** (אבל מן הצד שהכלי מסבב מקדשים במים שלמטה מן הנקב, ואפילו לא פקקה בסמרטוט, ואגב רישא נקטה. ולא מסתברא למימר שמקדש במים שלמעלה מן הסמרטוט), **דאפילו מן הצד אם המים הם למעלה מהנקב כו'. ובנטילת ידים ששופך דרך פיו, אפילו המים למטה מן הנקב כמ"ש לעיל** ס"ד.

ומ"ש הט"ז ס"ק א **בסוף דבריו דגם להטור קשה כו'** (דגם להטור קשה, דהא המים היו גם למעלה מהנקב במי חטאת, מדצריך סתימה, ואפילו הכי כשר לענין מי חטאת). **לא עיין ברא"ש** (שלא התירו אלא במים שלמטה מן הנקב).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה סי"ג (כלי עץ שניקב או נסדק וסתם הנקב היטב בסמרטוטין או בטיט וכיוצא בו עד שאין המים יוצאין דרך שם כלל, אין סתימה זו מועלת לעשותו כלי לנטילת ידים).

וראה שו"ת צמח צדק חיו"ד סי' קסג אות ב. סי' קעו ח"ג סי"ח.

הדין אם סתמו בטיט, תיקון עראי הוא בכלי שמשתמשין בו במים, ולכן אינו מועיל לנטילת ידים[241]). ואפילו סתימה יפה כזפת וכיוצא בו אינה מועלת, אם סותם לפי שעה ועתיד להחזירה לאחר זמן[242].

ובכלי חרס אין סתימה מועלת אלא בזפת או גפרית[243] או סיד מעורב בגפסיס[244] או בבדיל ועופרת[245] או בקולן של סופרים שמדבקים בהם ניירותיהם[246], (ואין צריך לומר בדבק), אבל לא בשאר דברים[247].

ובכלי זכוכית אין סתימה מועלת כלל לעשותם כלי, אפילו בדיל ועופרת וכיוצא בהם[248].

וכן כלי מתכות שתשמישן בחמין, כגון קומקום וכיוצא בו, אין זפת וכיוצא בו מדברים הנמוסים בחמין מועילות לעשותם כלי לנטילת ידים, אלא אם כן יחדם לנטילת ידים, שאם לא כן, סתימה שאינה עשויה להתקיים היא. והוא הדין לקומקום של חרס או קדירה וכיוצא בהם. אבל שאר כלי מתכות מועלת בהם סתימת זפת וכיוצא בו[249].

ויש אומרים[250], שאין זפת וכיוצא בו מועיל אלא בכלי חרס (וכלי מתכות[251]) ולא בכלי עץ[252], ואפילו כלי

---

[241] **ראב"ד** הל' כלים פי"ד ה"י (אם סתמן בטיט, שאינו חיבור). **ט"ז** סוף ס"ק א (ולענין אם מועיל לסתום הנקב הפוסל בכלי, נראה ללמוד זה ממ"ש הראב"ד בפי"ד מהל' כלים לענין טומאה, דבטיט אינו מועיל בשום כלי).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה שם (או בטיט ... אין סתימה זו מועלת).

[242] **עיין כסף משנה פ"כ מהל' כלים** ה"ה **גבי מגופת חבית** (שאע"פ שהיא מחוברת לחבית על ידי אותה טפילה, אינה חיבור, מפני שהיא עומדת לינטל).

[243] תוספתא כלים ב"ק פ"ג ה"ב (חבית שניקבה ועשאה ... ובגפרית ובזפת חיבור ... ושאר כל הדברים אינו חיבור), לגירסת **ראב"ד פ"כ מהל' כלים** ה"ג. כי ברמב"ם שם (חבית שניקבה ועשאה בזפת בבעץ וגפרית בסיד ובגפסים אינן חיבור, ושאר כל הדברים חיבור), ועל זה כתב הראב"ד שם (מצאתי בשתי נוסחאות בהיפך מזה, באלו חיבור ובשאר דברים אינם חיבור). **ר"ש סוף פ"ג** דכלים מ"ז (חבית שניקבה ועשאה בבעץ ובקסטרים בזפת ובגפרית ובסיד חיבור, ושאר כל דברים אינם חיבור. ברייתא זו כתובה בשיבוש ברוב תוספתות, וכמו שכתבתיה כן היא). וראה כף החיים ס"ק יט.

[244] הוא סיד מעורב בגבס. ומבואר בתוספתא שם (חבית שניקבה ועשאה ... בסיד ובגפסיס חיבור), ומקוואות פ"ד ה"ד (פקקו ... בסיד ובגפסיס), ופירש הר"ש במקוואות סוף פ"ד (בסיד ובגפסיס יחד סתימא מעליא הוא), ובראי"ש הל' מקואות ס"ח (בסיד ובגפסיס יחד חשיבא סתימה מעלייתא וחשיב כלי), ובתורת הבית שער המים ש"ה סוף בית המים (כי הסיד או גפסיס לבדן אין עושין סתימה מעליא, אבל סיד וגפסיס יחד עושין סתימה מעליא). טור ושו"ע יו"ד סי' רא ס"מ (אם עירב סיד וגפסיס וסתמו, חשוב סתימה).

וכן הוא לקמן הלכות תיקוני המקוה ועשייתה (ואחר כך יכולים לשום סיד הרבה תוך הנקב שבשולי התיבה ... ואף על פי כן אינה נעשית כלי על ידי סתימה זו של סיד דוקא). ונתבאר בצמח צדק חיו"ד סי' קעו ח"ג סי"ח (דין זה מבואר בב"י בשם שער המים, וז"ל סתמו בסיד לבדו או בגפסיס לבדו אין זו סתימה יפה כו', וזהו על פי פירוש הר"ש והרא"ש בהתוספתא שפירש דהא דתני בתוספתא בסיד ובגפסיס פוסל היינו דוקא שעירב שניהם יחד כו').

וראה גם שם סי' קעא. סי' קעב. סי' קעו ח"ג סי"ב. סי' שלד. סי' שלו סכ"ח וסל"ו. חידושים קעו, א.

[245] תוספתא שם (חבית שניקבה ועשאה בבעץ ובקנטרין ... חיבור). ופירש"י בב"ב פט, ב ובמנחות כח, ב (בעץ, בדיל).

[246] פסחים מב, ב (וקולן של סופרים וכו', הכא תרגומא פרורא דאושכפי (הרצענים מדבקין בו את העור כשמתחלק לשתים, או מדבקין שתי עורות יחד לעשותן עבה, רש"י) ... סופרים נמי מדבקין בהו ניירותיהן).

[247] תוספתא וראב"ד ור"ש שם (ושאר כל דברים אינם חיבור).

[248] **משנה פ"ל דכלים** מ"ג (כוס ... ניקב ועשאו בין בבעץ בין בזפת טהור. רבי יוסי אומר, בבעץ טמא ובזפת טהור), וכתנא קמא. רמב"ם הל' כלים פי"ב הי"ג (כוס ... ניקב וסתמו בין בבעץ בין בזפת טהור).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה סי"ג (ולדברי הכל אין שום סתימה מועלת בכלי זכוכית, אפילו זפת וכיוצא בו, ואפילו בדיל ועופרת וכיוצא בהן).

וראה מנחת פתים או"ח הוספות לסי' קפג ס"ג.

[249] **משנה שם פ"ג** מ"ז (קומקום שניקב ועשאו בזפת, ר' יוסי מטהר, שאינו יכול לקבל את החמין כצונן). תוספתא כלים שם (הזפת חיבור בכלי מתכות בדבר הראוי לה). ופירש ר"ש כלים פ"ג מ"ז (פירוש, ראוי לה צונן, אין ראוי לה חמין). מטה יהודה סוף ס"ק א (ולא אמרינן דלא מהני זפת, אלא בקומקום שהוא עשוי לקבל החמין ... אבל כלי שנוטלין ממנו שעשוי לקבל מים צוננין מהני בו סתימת הזפת).

[250] ראב"ד הל' כלים פי"ד ה"י (סתם נקב כלי חרס בזפת ... טהור, מפני שהזפת חיבור לה וכסתום דמי ... אבל שאר הכלים, אין הזפת חיבור להם). **ט"ז** ס"ק א (נראה ללמוד זה ממ"ש הראב"ד בפי"ד מהל' כלים לענין טומאה ... זפת מועיל לכלי חרס דוקא, אבל לשאר הכלים אין מועיל).

עץ שלם ששוליו הם נסרים מדובקים בזפת אין נוטלין ממנו, אע״פ שכך נעשה מתחילתו[253], ולא התירו בברזא, אלא לפי שהוא עץ, ועץ בעץ מתהדק היטב[254]:

יא יש אומרים[255], שלא אמרו [שיעור] כונס משקה אלא בכלי שלם שניקב, אבל גיסטרא שיעורו במוציא משקה. ואיזה גיסטרא, כל כלי שנשבר ממנו קצת, ואפילו לא נשברו אלא אזניו שאוחזים אותו בהם לטלטלו ממקום למקום, לפי שכלי שלם שניקב כמוציא משקה משתמשין בו משקין על ידי שמעמידין תחתיו גיסטרא לקבל משקין הנוטפין, אבל אין מעמידין גיסטרא לגיסטרא[256]. וראוי לחוש לדבריהם:

יב יש אומרים[257], שלא אמרו שיעור כונס משקה אלא בכלי שניקב, אבל נתבקע שיעורו במוציא משקה. ויש אומרים[258], שאין חילוק בין ניקב לנתבקע ונסדק, שלעולם אינו בטל מתורת כלי בפחות מכונס משקה, לפי שראוי להשתמש בו על ידי העמדת גיסטרא תחתיו. וכן עיקר.

וכל נקב או סדק שמים יוצאים בו טיפה אחר טיפה, בידוע שהוא כונס משקה, ופסול לדברי הכל[259]:

וכ״ה בנט״י לסעודה סי״ג (ויש אומרים שאפילו זפת וכיוצא בו אינו מועיל בכלי עץ, אלא בכלי חרס לבד).

[251] כנסמן לעיל (הערה 249).

[252] ולדעה הא׳ מועיל זפת בכלי עץ, כמבואר במשנה כלים פ״ג מ״ח (משפך של עץ ושל חרס שפקקו בזפת ... ר׳ עקיבא מטמא בשל עץ ומטהר בשל חרס), הרי שזפת בעץ סותם יותר מזפת בחרס. וראה שו״ת צמח צדק חיו״ד סי׳ קעו ח״ג סי״ב (והראב״ד פי״ד משמע זפת לא חשיב סתימה רק בשל חרס. וקשה שהמשנה ספ״ג דכלים אומר דזפת במשפך של עץ חשוב סתימה, ולא בשל חרס).

[253] **שיירי כנסת הגדולה** הגב״י אות ט (ומזה נראה דאותן כלי עץ דאינן מחתיכה אחת רק שוליו מדובקים בזפת ... שאין נוטלין ממנו לידים ... שמעתי שהיה נזהר בזה מהר״ר יעקב עוזיאל ז״ל). הובא בעולת תמיד ס״ק ו (ונראה גם לדעת הרב המחבר אין להתיר ליטול בכלי שאינו מחתיכה אחת ושוליו מחוברים בזפת. וכ״כ בכנה״ג מהדו״ב בשם גדול אחד). אליה זוטא ס״ק ד ואליה רבה ס״ק ו (כלי עץ שאינה מחתיכה אחת, רק שוליו מדובק בזפת, אין נוטלין בו, שיירי כנסת הגדולה).

וראה גם לקמן בדיני תקוני המקוה (ואפילו התיבה היא זפותה בזפת, וכנודע מהספינות המזופפות, שהמים נכנסים לתוכן).

[254] וכן הוא לעיל בתחלת הסעיף (שתחב בו עץ וכיוצא בו בחוזק (אם הוא כלי עץ), מועלת בו סתימה זו לעשות כלי, כמו שמועלת בו ברזא), ולקמן סי׳ שיד ס״ח (אבל בחבית של עץ, שמהדקין מאד העץ שסותמין בו הנקב וחותכין ראשו על דעת שלא להוציאו).

וראה שו״ת צמח צדק חיו״ד ריש סי׳ קעא (דברזא של עץ חשוב סתימה מעליא ... וע׳ בשו״ע רבינו ז״ל באו״ח בהל׳ נט״י סי׳ קנ״ט ס״י, ובהל׳ שבת סי׳ שי״ד), וסי׳ קעב (קג, ג). סי׳ קעו ח״ג סי״ב.

[255] **ב״י** ד״ה ודע שהרמב״ם (ואם הוא גיסטרא שהוא כלי העשוי לקבל משקין הדולפין, אף על פי שלא ניקב אלא כמוציא משקה טהור, כדאיתא בסוף פרק המצניע). ובגמרא שבת שם צו, א (ולא אמרו מוציא משקה אלא לענין גיסטרא בלבד (דהתם ודאי אי נקבה הכי כמוציא משקה, משדא שדי ליה, רש״י) מאי טעמא, אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן, לפי שאין אומרים הבא גיסטרא (אחרת, רש״י) לגיסטרא (זו להניח תחתיה לקבל הטיפין, אבל כלי שלם חסין עליו, ומשום נקב פורתא לא שדו ליה ומניחין גיסטרא תחתיו, רש״י)). רמב״ם הל׳ כלים פי״ט ה״ב (ניקב במוציא משקה, טהור מלהתטמא משום גסטרא). ים של שלמה חולין פ״ח סי׳ כז (דאפילו היכא דניקב פחות מכונס משקה, וכגון שהוא גיסטרא, וכדאמרינן בס״פ המצניע שהוא עולה מטומאתו בנקב כמוציא משקה). **מ״א** ס״ק ג (ובגיסטרא שיעורו כמוציא משקה).

[256] משנה כלים פ״ד מ״ג (איזו היא גיסטרא כל שניטלו אזניה). רמב״ם הל׳ כלים פי״ט ה״ז (חבית שניטלו אזניה הרי היא כגסטרא).

[257] **ב״ח** ד״ה כתב הרמב״ם (לפענ״ד, דרבינו היה מפרש בדברי הרמב״ם, דמחלק בין נקב קטן בכונס משקה, דיכולין ליטול ידיו דרך הנקב, לאין בו נקב אלא שהכלי נשבר ונתבקע ... חשבינן ליה כולו שבר כלי, ואפילו אין המשקין נכנסין בתוכו דרך שבירה זו אלא מוציא משקין בלבד נמי פסול מליטול בו ידיו כלל, אפילו מחזיק רביעית מן הביקוע ולמטה, דכיון דשבירה זו מטהרתו מידי טומאה הוי ליה שבר כלי ופסול לגמרי).

[258] **ט״ז** ס״ק א (ואין לזה מקור, דלפי הנראה גם לענין טהרה לא מועיל הביקוע כל שאין המשקה נכנס שם).

וכן הוא בסדר נט״י לסעודה סי״ב (וצריך להיות שלם בלי שום נקב או סדק מפולש), שאינו מחלק בין נקב לסדק.

[259] **ברייתא נדה מט**, ב (היה טורד טיפה אחר טיפה, בידוע שכונס משקה). ב״ח ד״ה ומ״ש רבינו אם ניקב (משמע דסתמא היא ולא פליגי בה, אלא לכולי עלמא זו היא בדיקה). ט״ז ס״ק ב (מו״ח ז״ל הביא דבגמרא איתא אם נותן לתוכו מים והן נוטפין טיף אחר טיף בידוע שהוא כונס משקה, וזה אליבא דכולי עלמא).

יג לא ימלא חפניו מים ויתן לחבירו על ידיו, שאין נוטלין אלא מן הכלי[260].

והוא הדין אם נטל ידו אחת מן הכלי ואחר כך שפך ממנה לידו השניה, לא עלתה לו נטילה[261].

ויש מתירין בזה[262], שכיון שנטילת ידו הראשונה היתה מהכלי, נקראת נטילת השניה נטילה מכח הכלי, משא"כ כשחבירו נתן לו בחפניו, שאין באים על ידו של זה מכח כלי, אלא שלחבירו באו מן הכלי[263]. וכן נהגו מקדם להקל, אבל העיקר כסברא הראשונה, ולכן יש להחמיר לכתחילה[264].

ואף[265] המתירין לא התירו אלא כשידו הראשונה היתה טהורה, כגון ששפך עליה רביעית בבת אחת

---

[260] **משנה פ"ק דידים** מ"ב (ולא יתן לחבירו בחפניו), ופירש ר"ש (שלא ימלא חפניו מים ויריק על ידי חבירו). טור ושו"ע ס"ו (לא יתן מים לחבירו בחפניו, שאין נוטלים אלא מן הכלי).

ומכל מקום אין המים מטמאים את ידי חברו, כדלקמן סי' קסב סי"ג (כל טומאת המים מהידים אינה אלא במים שעל היד בשעת נטילה, שאז בקל נטמאו המים ... אבל מים שאינן על היד, אף על פי שידים טמאות נוגעות בהם בשעת נטילה, אינן מטמאות אותן, שהרי לא אסרו ליתן מים בחפניו לחבירו אלא מפני שאין חפניו כלי, אבל לא משום שנטמאו המים מחפניו).

[261] **מרדכי פ"ח דברכות** רמז רא (וליטול בחפניו וליתן על ידי חבירו אסור ... לפיכך הנותן מידו אחת על חבירתה אסור). שו"ע שם (והוא הדין אם נטל ידו אחת מהכלי ושפך ממנה לידו אחרת, דאינו כלום).

[262] **תוס'**, הובא בפסקי התוס' סוטה פ"א אות ה (נוהגין העולם לזרוק מן הכלי ליד אחת ואחר כך משפשף בחברתה. אבל לא נתכוין ליטול כי אם יד אחת, ושפשפה בחבירתה טמאה). והיינו שכיון שבשעת נטילת היד הראשונה מהכלי נתכוין לשפשפה ביד השניה, הוי כאילו נטל גם היד השינה מהכלי. **רשב"א** חולין קז, א ד"ה האי אריתא (כתוב בתוס' משם ר"ת ז"ל, דמותר ליטול ידו אחת מן הכלי ולשפוך ממנה לידו האחרת, דכיון שתחילת הנטילה היה מן הכלי באחת מידיו, תו לא צריך. והכי משמע בתוספתא (ידים פ"ב ה"ג) דקתני התם, אבל הנוטל והנותן לחבירו בחפניו ידיו טמאות, שמתחילה לא נטל מן הכלי, משמע הא נטל תחילה מן הכלי שפיר דמי), ובתורת הבית הארוך בית ו שער ג (אמרו משמו של רבנו תם ז"ל, שאם נטל בידו אחת מן הכלי ונתן על ידו השניה מותר, לפי שכ[יון] שבא לידו הא מן הכלי, כח כלי קרינא ביה. ואינו דומה לנוטל מחפניו של חברו, שלא מכח כלי בא ליד זה כלל), ושבלי הלקט סי' קלו (מצאתי בשם רבינו תם זצ"ל, דמותר ליטול מים מן הכלי בידו אחת וליתן על השנייה. וראיה מן התוספתא בפרק ב', אבל הנוטל והנותן לחבירו בחפניו ידיו טמאות, שמא מתחלה לא נטל מן הכלי, משמע הא אם נטל מתחלה מן הכלי היו ידיו טהורות אף על פי שנתן לו בחפניו), **בשם ר"ת.** שו"ע שם (ור"ת מתיר בזו, כיון שתחלת נטילה לידו אחת היה מן הכלי).

נזכרו כאן שני פרטים: (א) נותן מידו הראשונה על השניה. (ב) משפשף ידיו בחברתה. ובהמשך יתבארו כל האופנים שבזה.

[263] לבוש ס"ה (אבל לקבל מחפני חבירו, אפילו בכהאי גוונא אסור, שכבר נתבטל כח הכלי מיד שבאו בחפני חבירו). עולת תמיד ס"ק ז (פירוש, אפילו נשפך מכלי לחפניו, ואפילו היו הידים של הנותן טהורים. והאי דינא אתיא אליבא דכו"ע, גם לדעת ר"ת, וכ"כ בלבוש).

ואם נטל מים מהנהר ונתן על ידו השנית, יתבאר לקמן סכ"ד (לא יטול מים מהנהר בידו אחת ויתן על ידו השנית, לפי שאין כאן לא נטילה ולא טבילה, שנטילה היא מן הכלי וידו אינה כלי).

[264] תרומת הדשן סי' רנט (אמנם נראה דדוחק הוא קצת מה שהן מחלקים בין מתכוין ליטול ידו אחת או שתים, ואין לסמוך עליו לענין שפשוף ידה בחבירתה, דהא כל הגאונים דלעיל כתבו בהדיא לאסור). ד"מ הארוך אות ו (ובתרומת הדשן סי' רנ"ט משמע דסבירא ליה שאין לסמוך על דברי ר"ת בזו, דכל הגאונים סבירא להו דאסור). **רמ"א** ס"ו (ונהגו להקל כדברי ר"ת. אבל הסברא הראשונה היא עיקר, ולכן יש להחמיר לכתחלה). מ"א ס"ק ז (ותה"ד כתב בשם התוס' דנוהגין שנוטלין מידו אחת ושופך על חברתה, כיון שנתכוין ליטול שתיהן. והוא חלק עליהם), וסי' קסב ס"ק יב (אבל אם נטל ידו אחת ושפך ממנה על שניה, אף על פי שנתכוין ליטול שניהם, טמאה, וכמ"ש סי' קנ"ט ס"ז ... וכ"כ תה"ד דאין לסמוך על התוס').

וכן דעת הרמב"ם הל' ברכות פ"ו הי"ג (נוטל ידו אחת וצק בזו על זו וחוזר וצק בראשונה על השנייה). ובתורת הבית הארוך ב"ו ש"ג, אחר שהביא דברי ר"ת, הוסיף (אבל הרמב"ם כתב ... כלומר שצריך נטילה על זו ועל זו, ונראין דבריו). ובישו"ש חולין פ"ח סל"ג (אכן מדברי הרשב"א משמע לעיל, דלא סבירא ליה כלל ליתן מים בידו על ידו האחרת, אלא כדברי הרמב"ם, ששופך בידו מכלי על ידו השנייה, ואחר כך בידו השנייה על הראשונה, וכן נראה לי עיקר).

[265] 7 אופנים יתבארו בשבעת הקטעים שלפנינו:

(א) שפך על היד הראשונה רביעית, ואחר כך שפך מהיד הראשונה רביעית או שתי שפיכות על (חלק מ)היד השניה, ואחר כך שפשפם יחד כדי שיגיעו המים בכל הפרק של היד השניה (לדעה הא' נטהרו הידים, ולא לדעה הב' דלקמן).

(ב) שפך על היד הראשונה שפיכה אחת של פחות מרביעית, ואחר כך שפך ממנה על היד השניה, ושפשפם יחד (גם לדעה הא' נטמאו ב' הידים).

ונטהרה[266], ומקבל בה עוד מים ושופך ממנה על השניה גם כן רביעית בבת אחת, או אפילו מעט מים ראשונים ושניים[267], ומשפשף זו בזו, שיגיעו המים בשניה בכל הפרק הצריך נטילת ידים[268].

אבל אם שפך על הראשונה פחות מרביעית, נטמאו המים שעליה[269], וכששופכם על השניה מטמאין המים את היד השניה, וגם יד השניה מטמא את המים שעל גבי הראשונה כשמשפשף בה[270]. וכשחוזר ונוטל מים שניים לטהר הראשונים[271], אינן מועילות כלום לטהרם מטומאתם שנטמאו מיד השניה, שאין המים שניים מטהרים הראשונים אלא כשנטמאו מן היד ששפכם עליה, ולא כשנטמאו מיד אחרת, ונשארת יד זו בטומאתה עד שינגבה יפה ממימיה ויחזור ויטלה כראוי[272], וגם יד השניה שנטמאה ממי הראשונה אין מים שניים מועילים לטהרה, וצריך לנגבה ולחזור וליטלה[273].

ואף אם נטל גם מים שניים על ידו הראשונה קודם ששפך ממנה להשנייה[274], מכל מקום כשמשפשפן זו

(ג) שפך על היד הראשונה שתי שפיכות של פחות מרביעית, ואחר כך שפך ממנה שפיכה אחת על היד השניה, ושפשפם יחד (גם לדעה הא׳ לא נטהרו).

(ד) שפך על היד הראשונה שפיכה אחת של רביעית, ושפשפה ביד השניה (לדעה הא׳ לא נטמאה היד הראשונה, ולדעה הב׳ נטמאה).

(ה) שפך על פסת היד הראשונה רביעית, ושפשפה ביד השניה (גם לדעה הא׳ נטמאו הידים).

(ו) שפך על היד הראשונה רביעית, ואחר כך שפך ממנה רביעית, או שתי שפיכות פחות מרביעית, על כל הפרק של היד השניה (גם לדעה הב׳ נטהרו הידים, לשיטת ר״ת).

(ז) שפך על היד הראשונה רביעית, ומהמים שנשתיירו עליה שפך על יד השניה, ושפשפם יחד (לדעה הב׳ נטמאו ב׳ הידים, אף לשיטת ר״ת).

וכל זה לשיטת ר״ת, אבל העיקר כסברת החולקים, שמה ששפך מידו הראשונה לשניה אינו מועיל.

[266] בדק הבית (ואם איתא לדרבינו תם, כשהיתה ידו הראשונה טהורה ... כשנטל ידו הראשונה מרביעית בבת אחת). **שו״ע** שם (והוא שהיתה ידו הראשונה טהורה, כגון ששפך עליה רביעית בבת אחת).

[267] והיינו שלדעה זו לא התירו אלא כששפך מהיד הראשונה על (חלק מ)היד השניה רביעית בבת אחת, או פחות מרביעית בשתי שפיכות. ומשפשפן כדי שיגיעו המים בשניה בכל הפרק.

ולדעה הב׳ דלקמן, לא סגי בזה, אלא אם כן ״שופך על השניה גם כן רביעית או מים ראשונים ושניים, שיגיעו לכל הפרק״, בלי שפשוף כלל. ואם שפך על היד השניה רק שפיכה אחת פחות מרביעית, גם דעה הא׳ מודה שלא נטהרו.

אבל ראה לקמן (הערה 283 והערה 288).

[268] פסקי התוס׳ שם (לזרוק מן הכלי ליד אחת ואחר כך משפשף בחברתה), ותרומת הדשן שם (שזורקים מן הכלי לידו אחת, ואחר כך משפשף בחבירתה). ועל זה מפרש כאן, שבשפיכה זאת מהיד הראשונה לשניה לא הגיעו המים בכל הפרק של היד השניה, ולכן הוצרך לשפשף זו בזו שיגיעו בכל הפרק.

[269] **שו״ע סי׳ קסב** ס״ב (הנוטל ידיו, שופך עליהם קצת מהרביעית להסיר מהם הלכלוך וכל דבר שחוצץ, ואחר כך שופך עליהם פעם שנית, וגם אלו המים הם טמאים). וכן הוא גם כשלא הי׳ לכלוך על היד, ושפך עליה רק פעם אחת.

וכן הוא לקמן סי׳ קסב ס״א (צריך לשפוך על כל אחת ב׳ פעמים, כי כששופך על היד פעם אחת, נטמאו המים מהיד, הואיל ואין בהם רביעית שהוא שיעור טהרה בידים, וכששופך שנית, מטהרים מים שניים את מים הראשונים ואת היד). וכאן מיירי ששפך מהיד הראשונה ליד השניה לפני השפיכה השניה.

[270] **מ״א שם** ס״ק ז (והוא הדין המים שבידו הא׳ נטמאו מיד השניה).

[271] שאחר השפשוף נוטל מים שניים על היד הראשונה.

[272] כדלקמן שם ס״ט (אם שפשפן זו בזו אחר ששפך עליהם מים ראשונים פחותים מרביעית ... חזרו ונטמא בנגיעתן זו בזו, ואפילו מים שניים אין מועילין לטהרן ... אין מים שניים מטהרים אלא המים שנטמאו מיד זו עצמה שבאו עליה לטהרה, ולא שנטמאו מיד אחרת וחוזרים ומטמאים את הידים, לפיכך צריך לנגבן תחלה ויחזור ויטלם כראוי).

[273] **שו״ע שם** ס״ד (שהמים ששפך על ידו אחת נטמאו, וכששפשפה נטמאת חברתה, ואין מים שניים מטהרים אלא המים שנטמאו מחמת היד עצמה, ולא הבאים מחמת היד האחרת, הלכך השופך מהכלי על ידו אחת ושפשף בחברתה, צריך לנגב ידיו ולחזור וליטלם כראוי).

וכן הוא לקמן שם ס״י (וגם היד שאינה נטולה אין לה תקנה אלא בניגוב, לפי שנטמאה גם כן ממי חברתה הטמאים, ואין מים שניים ... מטהרים טומאה הבאה מחמת יד אחרת).

[274] היינו ששפך על יד הראשונה פחות מרביעית מים ראשונים ושניים, ואחר כך שפך ממנה על השניה רק שפיכה אחת.

בזו נטמאו מי הראשונים[275] מן השניה, וחוזרים ומטמאים את הראשונה[276].

אבל כששופך רביעית בבת אחת, אינן מקבלין טומאה כלל מהידים, לא מיד זו ששפכם עליה[277] ולא מיד זו ששפשפה בהם[278].

והוא שישפוך תחילה הרביעית על כל הפרק הצריך נטילת ידים ליד הראשונה (ומקבל עוד מים לשפשף בהם השניה). אבל אם מקבל רביעית בפיסת היד לבד ומשפשף בהם שתי ידיו, לא עלתה לו נטילה, כי מיד שקיבל המים בפיסת ידו, נטמאו. שלא אמרו רביעית מים אין מקבלים טומאה, אלא בדרך נטילה, שהוא כששופכם על כל הפרק, שהיא נטהרה בנטילה זו, אבל אם שפכם על החצי, הרי חצי זה בטומאתו, לדברי האומרים שאין ידים טהורות לחצאין, כמו שיתבאר בסי׳ קס״ב[279], וחוזר ומטמא את הידים, וכשמשפשף בהם כל ידיו, נטמאו כל ידיו, וצריך לנגבן[280].

ויש אומרים[281], שלא התירו המתירין אלא כשטיהר ידו הראשונה ברביעית או במים ראשונים ושניים ומקבל בה עוד ושופך על השניה גם כן או רביעית או מים ראשונים ושניים, שיגיעו לכל הפרק.

אבל אם שפשף השניה בראשונה להגיע המים ראשונים ושניים לכל הפרק, לא עלתה לו נטילה, לפי שהמים הראשונים[282] מטמאין את היד הראשונה בנגיעת היד השניה בהם. ואף אם מים הראשונים אלו הם מרביעית שטיהרו יד הראשונה, מכל מקום כיון שנשתיירו בה מעט מהם ושפכם על השניה, נטמאו מיד השניה, שהרי אין בהם רביעית, וחוזרין ומטמאין יד הראשונה בנגיעתה בהם כשמשפשף בה[283].

---

[275] אוצ״ל ״הראשונה״, כלומר ״מי היד הראשונה״.

[276] שמי היד השניה שהם טמאים (שלא שפכו עליה אלא שפיכה אחת) מטמאים את מי היד הראשונה, וחוזרים מים הטמאים שעל היד הראשונה ומטמאים את היד הראשונה.

כי דוקא בשפך רביעית בבת אחת אמרו שהמים אינן מקבלין טומאה כלל; משא״כ כששפכו עליה פחות מרביעים מים ראשונים ושניים, הם מקבלים טומאה.

וכאן לא כתב מה הדין אם יכול לטהר המים הראשונים, על ידי מים שניים, שבזה יובאו ב׳ דעות לקמן שם ס״ט (יש אומרים שמים אחרים מועילים לטהרה, כיון שהיתה כבר טהורה לגמרי עם המים שעליה), ושם נסמן (הערה 683).

[277] כי דוקא אם שפך פחות מרביעית אמרינן לקמן סי׳ קסב ס״א (נטמאו המים מהיד, הואיל ואין בהם רביעית שהוא שיעור טהרה בידים), משא״כ אם שפך רביעית על היד הראשונה, לא נטמאו.

[278] כדעה הא׳ דלקמן שם ס״ח (שמי רביעית מי טהרה הם ואינן מתטמאין. ויש אומרים, שלא אמרו מי רביעית מי טהרה הם אלא מקום שהם מטהרים ... אבל אם יד אחת טמאה נגעה בהם, טמאתם, אע״פ שהם מי רביעית (ויש להקל בדברי סופרים)).

[279] סעיף ז (שאין ידים טהורות לחצאין).

[280] **ט״ז** ס״ק ז הב׳ (נראה פשוט, שזהו בענין שהמים אינם מקובצים תוך פיסת היד אלא שופך על כל היד והמים נשפכים, אבל אם הם מקובצים תוך היד, פשיטא דנטמאו אף על פי שהם רביעית, דהא גב היד הוא טמא ומטמא תוך היד).

[281] **שיירי כנסת הגדולה** הגב״י אות יג (והיינו דוקא בכהאי גוונא שלאחר נטל ידו אחת שפך ממנה על ידו השניה ולא נגע בינתיים היד לחברתה). **מ״א סי׳ [ק]סב** ס״ק ט, בתירוץ הב׳ (דאם שפך על ידו אחד רביעית ונגע בחברתה, נטמאה מחברתה. וקשה, דבס״א כתבתי דרביעית אין מקבלין טומאה ... יש לומר, דעכ״פ אין רביעית על היד השניה ונטמאו המים שעל השניה).

והיינו שלדעה הא׳ התיר ר״ת אף אם שפך מהיד הראשונה רביעית או שתי שפיכות על (חלק מ)היד השניה, ואחר כך שפשפה כדי שיגיעו לכל הפרק. ולדעה השנית לא התיר ר״ת אלא כשמיד בעת השפיכה (בלי השפשוף) הגיעו המים לכל הפרק של היד השניה. ואם שפך על היד השניה רק שפיכה אחת פחות מרביעית, גם דעה הא׳ מודה שלא נטהרו.

אבל ראה לקמן (הערה 283 והערה 288).

[282] הן המים ששפך מהיד הראשונה לשניה (לפני השפשוף).

[283] היינו אף שבתחלה שפך משיורי הרביעית של מי היד הראשונה על השניה, והי׳ אפשר לומר לכאורה, ששיורי הרביעית אינם נטמאים מהיד השניה. מכל מקום, כיון שבשעה שהשיורים האלה הגיעו ליד השניה ״אין בהם רביעית״, הן נטמאין מהיד השניה, ״וחוזרין ומטמאין יד הראשונה״.

(וכן עיקר[284]. ולדברי הכל[285], אם נטל ב׳ ידיו בבת אחת, שאדם אחר שופך עליהן, נעשו שתיהן כיד אחת ואינן מטמאות זו את זו בנגיעתן זו בזו כשמשפשפן במים זו בזו להגיע המים לכל הפרק[286]. ואפילו אינו שופך עליהן כל הרביעית, כמו שיתבאר בסימן קס״ב[287]. ואף על פי שאין המים מגיעים לכל הפרק מכח הכלי, אלא בשפשופו אין בכך כלום[288]):

נטילת ידים מכח אדם

יד צריך שיבאו המים על ידיו מן הכלי מכח נותן, ולא מאליהם[289], שכן מצינו במי חטאת שנאמר בהם

ולכאורה נראה מכך, שאם שפך רביעית שלמה מהיד הראשונה על ״חלקו״ מהיד השניה, וצריך לשפשפן כדי שיגיע לכל הפרק של היד השניה, נטהרה לדברי הכל. וכן הוא לקמן בסמוך (ולדברי הכל ... ואף על פי שאין המים מגיעים לכל הפרק מכח הכלי, אלא בשפשופו, אין בכך כלום). אבל ראה לעיל (הערה 281 והערה 267).

*

ואם לא שפך כלום על היד השניה, ונגע בה ביד הראשונה שנטהרה מרביעית. בזה יובאו ב׳ דעות לקמן סי׳ קסב ס״ח (אבל אם שפך רביעית בבת אחת, אין צריך ליזהר בזה, שמי רביעית מי טהרה הם ואינן מתטמאין. ויש אומרים שלא אמרו מי רביעית מי טהרה הם אלא במקום שהם מטהרים, שאז אינן מתטמאין מאותו מקום ... אבל אם יד אחת טמאה נגעה בהם, טמאתם, אע״פ שהם מי רביעית (ויש להקל בדברי סופרים)), ושם נסמן (הערה 673).

אבל כאן ששפך מעט מים (פחות מרביעית) מהיד הראשונה לשניה, ואחר כך נגע בה ביד הראשונה, נטמאה היד הראשונה לשתי הדעות, כדלקמן שם ס״י (אבל אם נתן על ידו השניה מים הראשונים פחותים מרביעית ונגעה בזו שנתן עליה רביעית בבת אחת, נטמאה יד זו ממימי השנ[יה] הטמאים).

[284] היינו שלפי שיטת ר״ת, העיקר הוא כדעה הב׳ בשיטתו, כאמור כאן. אבל כבר נתבאר לעיל, שהעיקר הוא דלא כדעת ר״ת (העיקר כסברא הראשונה, ולכן יש להחמיר לכתחלה).

[285] אף לדעת החולקים על ר״ת, דלא מהני מה ששופך מהיד הראשונה על היד השניה. מכל מקום, יש ללמוד מכאן לענין אדם אחר שופך על שתי הידים שלו מתוך הכלי, בשלושת ההלכות שלפנינו:

(א) אין מטמאות זו את זו בנגיעתן.

(ב) דסגי אף אם אינו שופך עליהן כל הרביעית.

(ג) דסגי במה שעל ידי השפשוף מגיעים לכל הפרק.

[286] ב״י (ודע דהא דיד נטמאת בשפשוף חברתה, דוקא כשנטל ידו אחת ואחר כך שפשפה בחברתה, אבל אם רצה ליטול בתחלה שתי ידיו כאחת, נוטל, דשתיהן נחשבות כיד אחת ואינן מטמאות זו את זו). **שו״ע שם** ס״ה (הא דיד נטמאה בשפשוף חבירתה, דוקא בנוטל ידו אחת ואחר כך שפשפה בחברתה, אבל אם רצה ליטול בתחלה שתי ידיו כאחת, נוטל, דשתיהן נחשבות כיד אחת ואינן מטמאות זו את זו).

[287] סי״א (וכל זה כשנוטל ידו אחת או שתיהן כל אחת בפני עצמה. אבל אם מצרף ידיו זו לזו ונוטל שתיהן כאחת, הרי הן נחשבות כיד אחת לגמרי ואינן מטמאות זו את זו בנגיעתן זו במים טמאים שעליהן משטיפה הראשונה, ויכול לשפשפן זו בזו), ושם נסמן (הערה 701).

ולענין אינו שופך עליהן כל הרביעית, יתבאר לקמן סי׳ קס סט״ז (ולא הצריכו אלא שיהא רביעית בכלי שנוטל ממנו, אבל אין צריך לשפוך כל הרביעית על ידיו ... פשט הראשון ידיו ליטול ואחר יוצק על ידיו, ואחר כך פשט השני ידיו למטה מידי הראשון, וקילוח יורד על ידיו של ראשון ומהן לידיו של שני, ידי שתיהן טהורות, אף על פי שנפחת שיעור הרביעית בכלי כשמגיעים המים לידיו של שני טהורות, מפני שהם באים משיורי טהרה).

[288] פסקי תוס׳ שם (נוהגין העולם לזרוק מן הכלי ליד אחת ואחר כך משפשף בחבירתה). הובא בתרומת הדשן שם, לפי שיטת ר״ת הנ״ל.

והיינו לשיטת ר״ת שהתיר כשנטל ידו ראשונה מהכלי ושפך ממנה לידו השניה, ושפשפם ביחד כדי שיגיעו המים לכל היד עד הפרק. ואילו כאן שנטל ב׳ ידיו בבת אחת, מתיר ״לדברי הכל״.

והוא למרות האמור לעיל (אם שפכם על החצי, הרי חצי זה בטומאתו, לדברי האומרים שאין ידים טהורות לחצאין, כמו שיתבאר בסי׳ קס״ב, וחוזר ומטמא את הידים, וכשמשפשף בהם כל ידיו, נטמאו כל ידיו, וצריך לנגבן).

וראה לעיל (הערה 281 והערה 267). דובר שלום ע׳ נג.

[289] **חולין קז**, א (דקאתו מכח גברא נוטלין ממנו לידים). שו״ע ס״ז (צריך שיבואו המים מכח נותן).

וראה לקמן ס״כ אי סגי בכח נותן (אפילו קוף), או צריך שיהי׳ בכח אדם דוקא.

ובסדר נט״י לסעודה סט״ו (נטילת ידים מן הכלי צריך שיבאו המים על ידו מכח גברא דוקא).

והזה הטהור על הטמא[290].

לפיכך צינור שדולין מים מן היאור ושופכין בו ונמשכין ממנו המים להשקות השדה, אינו יכול ליתן ידיו לתוכו או תחתיו כדי שיקלחו המים עליהן כשיגיעו להן, מפני שאינן באים על ידו מכח אדם, שכבר פסק כח השופך. ואם משים ידו קרוב למקום השפיכה, אף על פי שאינו משים תחת השפיכה ממש, עלתה לו נטילה, שכל זמן שהמים קרובים למקום השפיכה עדיין מכח אדם הם באים[291]. ואף על פי שהצינור המונע המים מלהתפשט לצדדי נהר אינו כלי, אין בכך כלום, כיון שעיקר הילוך המים הוא מכח כלי[292]:

טו אם הטביל ידיו בתוך הצינור[293], אינן טהורות מכח טבילה, מפני שהם שאובין[294].

במה דברים אמורים כשהדולה שופך ונותן לתוך הצינור עצמו, אבל אם נותן אותם חוץ לצינור על הקרקע, וממשיך אותם לצינור, והטביל בו ידיו, טהורות, שהשא[ו]בה שהמשיכוה בקרקע כשרה

---

[290] סמ״ג עשין כז הל׳ נט״י (ור׳ יוסי למד ממה שכתוב (חקת יט, יט) והזה הטהור על הטמא שהיה שם כח אדם, והוא הדין לטהרת ידים). **הגהות מיימוניות** הל׳ ברכות פ״ו (דפוס קושטא). **ב״י** (וכתבו הגהות מיימוניות, דהא דבעינן כח אדם נפקא לן מדכתיב והזה הטהור דבעינן כח גברא). לבוש ס״ז (והואיל והנטילה צריכה כלי, צריכין המים לבא על הידים מתוך הכלי מכח גברא, שכן היו אותן הטהרות שבאו מן הכלים כגון קידוש ידים ורגלים או הזאת מי חטאת לא היו אלא מכח גברא, הכיור לא היה מקלח תמיד אלא היו בו ברזאות, וכל כהן שרצה לקדש ידיו ורגליו היה פותח לו הברזא ומקדש. ועוד דכתיב ביה בהדיא [תשא ל, יט] ממנו משמע ולא מתוכו דלא הוי כח גברא, ומי חטאת כתיב בהדיא והזה הטהור על הטמא).

חמשה הלכות למדים מקידוש ידים ורגלים ומהזאת מי חטאת לנטילת ידים (יש הלכות שלמדים רק מקידוש ידים ורגלים, יש הלכות שלמדים רק מהזאת מי חטאת, ויש הלכות שלמדים משניהם), ונסמנו לעיל (הערה 185).

[291] **גמרא שם** (האי אריתא דדלאי אין נוטלין ממנו לידים, דלא אתו מכח גברא (לתת ידיו לתוכו ויקלחו המים לתוכן, דלאו מכח גברא אתו, שכבר עבר כח השופך והן מקלחין מאליהם, רש״י). ואי מיקרב לגבי דולא, דקאתו מכח גברא (כשהדולה שופך וזה נותן ידיו סמוך למקום השפיכה והמים מקלחין מכח השפיכה לתוך ידיו, רש״י) נוטלין ממנו לידים). **הרב רבינו יונה** ספ״ח דברכות מב, א (אם בשעה שאדם דולה המים מן האריתא ושופך אותם בצינור משים ידיו קרוב למקום השפיכה, אף על פי שאינו משים אותם תחת השפיכה ממש, נוטלין ממנו לידים, דכל זמן שהם קרובים למקום השפיכה עדיין מכחו הם באין ... דיינינן ליה כאילו היו עומדות במקום שפיכת המים עצמן, והוה ליה כח גברא ונוטלין ממנו לידים. וכשהן רחוקות, לא דיינינן ליה כח גברא, ואין נוטלין ממנו לידים). **רשב״א** בתורת הבית הארוך בית ו שער ד (ואי מקרב לגבי דולא הרי הוא כאילו נטל מן הדולא, שהמים הנשפכין מן הדולא קרוב לדולא, מכח גברא דשפיך מדולא הן, וכאילו נטל מן הדולא דמי). **טור ושו״ע** ס״ז (לפיכך צנור שדולה מים מן היאור ושופך בו ונמשכים ממנו המים להשקות השדה, אינו יכול ליתן ידיו לתוכו כדי שיקלחו המים עליהם, מפני שאינם באים מכח אדם, שכבר פסק כח השופך. ואם משים ידיו קרוב למקום השפיכה, אף על פי שאינו משים אותה תחת השפיכה ממש, עלתה לו נטילה, דכל זמן שהם קרובים למקום השפיכה עדיין מכחו הם באים).

וכעין זה יתבאר לקמן סי׳ שנז ס״א (אם אינו שופכן סמוך לרשות הרבים ממש אלא ברחוק מעט, בענין שיציאתן לרשות הרבים היא מאליהן, ואיננה כח שפיכתו ממש, אלא כחו הוא גורם בלבד), ושם נסמן (הערה ח). ושם (באמצע הערה הנ״ל) מציין רבינו לכאן (עי׳ סי׳ קנט ס״[ז]). וראה גם סדר תיקוני מקוואות – לפי תקנת רבותינו (הערה 119).

ומכל שכן אם (אינו שופך בו, אלא) פותח את הברזא שבכלי, כדלקמן סי״ח (אם הסיר הברזא וקבל המים על ידיו, נחשבת הסרתו דבר המונע שפיכת המים כאילו שפך המים בידיו. ומכל מקום צריך להחזירה ולהסירה בכל שפיכה ושפיכה היוצאת מהנקב, שקילוח ראשון לבד נחשב כאלו בא מכוחו ואחר כך מקלח מאליו).

[292] וכן הוא לעיל ס״ד (שצדדים אלו מונעים את המים מלהתפשט לצדדין. ואף שמניעתן זו היא מכח דבר שאינו כלי, אין בכך כלום), ושם נסמן (הערה 198).

[293] דיני טבילת הידים במי מקוה יתבארו לקמן סכ״א-ג.

[294] **חולין קז**, א לגירסת הרי״ף ספ״ח דברכות מב, א (אין מטבילין בה את הידים, דהוו להו שאובין). טור ושו״ע שם (ואם הטביל ידיו לתוך הצנור הזה, אינם טהורות מכח טבילה, מפני שהם שאובים). והיינו שכשדלה בכלי מן היאור ושפך לתוך הצינור נעשו המים שאובין.

והוא כדעת הרמב״ם דלקמן סכ״ג (וכל זה במי מקוה. אבל מים שאובין, אפילו הם במקום אשבורן ויש בהם מ׳ סאה, פסולות לטבילת ידים).

(ולהראב״ד דלקמן סכ״ג (ויש מכשירין במ׳ סאה שאובין בקרקע), **צריך לומר** דהכא לא מהני מטעם **דהוה כלי המחובר לקרקע)**. וכן הוא לקמן בקונטרס אחרון ס״ק א (ועיין במה שנתבאר לעיל, דהראב״ד סבירא ליה דאריתא דדלאי מיירי בכלי המחובר לקרקע), ומיירי שהצינור יש לו ד׳ דפנות שהוא כלי. ולפי זה לא יועיל האמור לקמן בסמוך, להתיר אם המשיכוה בקרקע.

לנטילת ידים[295], שהיא מדברי סופרים, אף להפוסלים בטבילת כל גופו שהיא מן התורה עד שיהיה רוב המקוה מי גשמים והמיעוט שאובה שהמשיכוהו[296], כמ״ש ביו״ד סי׳ ר״א[297].

ומכל מקום צריך שיהא בצינור מ׳ סאה, ושיגדור בתוכו למטה לעכב זחילת המים שיהיו נקוים ועומדים ולא זוחלין, כמו שיתבאר[298]:

טז ואפילו דולה ונותן לתוך צינור עצמו, אם הדלי נקוב מאחוריו ככונס משקה, ובעוד ששופך דרך פיו לצינור מקלח מאחוריו ליאור, מטביל בו את הידים בשעה שהדלי שופך לתוכו, ונחשב כאילו הטביל ביאור, שהקילוח שמאחורי הדלי מחבר מימי הדלי למימי היאור, והנצוק שמהדלי לצינור מחבר מים שבצינור למים שבדלי, וחשובים מים שבצינור מחוברים למי היאור[299]. ואע״פ שהנצוק אינו חשוב חבור לטבילת כל גופו[300], וגם הקלוח שמאחורי הדלי אינו נצוק אם אין בו אלא ככונס משקה בצמצום שהוא יורד טפה אחר טפה[301], אעפ״כ לענין נטילת ידים הקילו שבדבר מועט חשוב חיבור[302].

---

[295] הרא״ה וריטב״א חולין שם (דוקא בדולה ונותן לתוך האריתא, והוא חריץ שנותן סביבי היאור שממלאין אותו מן הנהר ואחר כך משקין אותו. אבל בנותן אותם חוץ לחריץ וממשיך אותם לחריץ, כשרה, דהוה ליה שאובין שהמשיכוה דקיימא לן שהיא טהורה). שו״ע שם (והני מילי בדולה, ששופך ונותן לתוך הצנור עצמו. אבל אם נותן אותם חוץ לצנור וממשיך אותם לצנור והטביל בו ידיו טהורות, דשאובים שהמשיכוה כשרה), וסט״ז (ושאובה שהמשיכוה כולה, גם להרמב״ם מטבילין בהם הידים).

ולדעתם מיירי שהצינור אינו כלי. **עיין ביו״ד סי׳ רא ס״ו** (צריך שלא יהיו ארבעים סאה של מקוה בתוך הכלי, שאין טובלין בכלים), **ובמ״ש לקמן סכ״ג** (ומים שבכלי המחובר לקרקע, לדברי הכל פסולים לטבילת ידים). **ואם כן צריך לומר דהכא מיירי שהצינור אינו כלי, כדלקמן** סי״ז (בצינור שאינו כלי, מפני שאין לו ד׳ דפנות). ולכן מועיל מה שהמשיכוה בקרקע, וכדלקמן בקונטרס אחרון ס״ק א (והשו״ע סבירא ליה דאינו כלי, מדמכשר בהמשכה).

דלא כמ״א סק״ח (מפני שהם שאובים, והכלי מחובר לקרקע), **וט״ז סק״ט** (מחובר לקרקע כו׳ ... משום הכי פסול באריתא דדלאי ששופך מים מן היאור). **ועמ״ש לקמן.**

וראה פתחא זוטא ס״ק ט וס״ק י.

[296] **מ״א** ס״ק ט (דוקא לענין נטילת ידים. ולענין מקוה עבי״ד סימן ר״א סמ״ד מ״ה).

[297] סעיף מד (שהשאובה שהמשיכוה כשרה, אם היה שם רוב מ׳ סאה מן הכשר), וסמ״ה (שיעור המשכה זו אין פחות מג׳ טפחים).

והיינו שדעת המ״א, שבנטילת ידים סגי: (א) אף אם המשיכוה כולה. (ב) אף אם ההמשכה היא פחות מג׳ טפחים. אבל בשו״ע כאן נכתב סתם (אם נותן אותם חוץ לצנור וממשיך אותם לצנור והטביל בו ידיו), ולא הוזכר ג׳ טפחים.

[298] לקמן סכ״א (והוא שראויים לטבול בהם כל גופו, דהיינו שיש בהם מ׳ סאה, אבל פחות ממ׳ סאה, או שהם זוחלין, פסולין גם לטבילת ידים. ויש אומרים, שאפילו אין בהם אלא רביעית), וסכ״ב (מי גשמים והפשרת שלגים וכיוצא בהם שהם זוחלין, יש להסתפק לפי סברא האחרונה אם הקילו בנטילת ידים גם בזוחלין כמו שהקילו בפחות ממ׳ סאה, או שלא הקילו בזוחלין מפני שפסולות גם לטבילת כלים מן התורה).

[299] גמרא שם (ואי בזיע דולא בכונס משקה (כשהנקב מכניס משקה, גדול הוא קצת, וקילוח היוצא ממנו נראה, והשופך שופך דרך פיו לצינור, והנקב מקלח מאחוריו ליאור, רש״י), מילף לייפי (צינור עם היאור, על ידי דלי, רש״י) ומטביל בה (בצינור, רש״י) את הידים).

[300] משנה טהרות פ״ח מ״ט (הנצוק ... אינן חיבור), ופירש הר״ש שם (קילוח צנור הבא מלמעלה למטה בזקיפה כמרזב של גג). רמב״ם הל׳ טומאת אוכלין פ״ז ה״ה (הניצוק אינו חיבור לטהרה. כיצד, שאם עירה מים טמאים מכלי אבן וכיוצא בהן לתוך המקוה, אין אומרים משהגיע קצת הניצוק למקוה טהרו המים, אלא הרי הן בטומאתן). יו״ד סי׳ רא ס״ס (שאין הנזחלין מערבים אלא אם כן עמדו).

[301] מקוואות פ״ו מ״ז (ערוב מקואות כשפופרת הנוד). שו״ע יו״ד סי׳ רא סנ״ב (הבא לערב מקוה פסול או חסר עם מקוה כשר להכשירו, או ששניהם חסרים ובא לערבם להכשירם, צריך שיהא נקב שביניהם רחב כשפופרת הנאד), וסנ״ג (הבא להכשיר מקוה שאוב ממקוה שלם שאינו שאוב, אף על פי שאינו משיקו אלא כשערה, כשר), ובש״ך שם ס״ק יד (דהא דבעינן כשפופרת הנוד היינו דוקא להכשיר מקוה חסר מן השלם, אבל להכשיר מקוה שאוב ממקוה שלם שאינו שאוב, אף על פי שאינו משיקו אלא כשערה כשר, לפי ששאוב אינו פוסל אלא מדבריהם הקילו בכך).

וכאן הוא נקוב רק ככונס משקה, שהוא פחות מחוט השערה.

[302] רש״י שם ד״ה מילף לייף (דלאו טבילה גמורה היא ודיה בחבור זה, ולא בעינן כשפופרת הנוד כדין עירוב מקואות דעלמא). תוס׳ שם ד״ה ואי (ואע״ג דלענין טבילת כל גופו לא מהני מתרי טעמי, דנצוק אינו חבור, וגם בעינן כשפופרת הנוד לענין עירוב מקוואות, גבי רביעית ידים לא החמירו). **טור ושו״ע** שם (אף על גב דנצוק כזה לא חשיב חבור לענין טבילה).

לפיכך ההולך בספינה בים ואינו יכול להטביל ידיו בים[303], יקח כלי מנוקב בכונס משקה ודולה בו מהים, ומטביל בו ידיו, שמימיו מחוברים למי הים הואיל והם נוטפין ממנו לים דרך הנקב[304] (אבל אם אפשר לו בקל להטביל ידיו בים, אין לו לעשות כן, לפי שיש חולקין על זה[305] ואומרים, שהנצוק אינו חבור לנטילת ידים כמו שאינו חבור לטבילת כל גופו. ואע"פ שהעיקר כסברא הראשונה, מכל מקום במקום שאפשר, מהיות טוב אל תקרא רע[306]).

אבל אי אפשר לדלות בכלי שלם וליטול ממנו לידים בדרך נטילה, מפני שמי הים מלוחים הם ופסולים לנטילת ידים, ואינם כשרים אלא בדרך טבילה, כמו שיתבאר בסי' ק"ס[307]:

יז אבנים הקבועים בכותל שחקק בהן בית קיבול ותיקן להם ברזא, אין ליטול מהן לידים, שכיון שהם קבועים בכותל לעולם, הרי הן ככותל ואין שם כלי עליהן, אע"פ שעשה להן בית קיבול. אבל אם חקק להן בית קיבול תחלה ואחר כך חיברן בכותל, נוטלין מהן, הואיל והיה עליהן שם כלי בתלוש. וכן כלי המחובר לקרקע נוטלין ממנו[308].

והוא שיש לו ברזא ונוטל דרך ברזא שמסירה בכל שפיכה ושפיכה, שזו נקראת נטילה מכח נותן, כמו שיתבאר[309]. אבל אם הכניס ידיו לתוך הכלי ושכשכן במים, לא עלתה לו נטילה, שזו אינה נטילה אלא כעין הטבלה היא זו, הואיל והכלי מחובר לקרקע, ואין טבילה בשאובין[310].

---

[303] שמותר להטביל ידיו בים, כמבואר בשו"ת רדב"ז ח"ד סי' רצד (אם אפשר לו על ידי שיטבול ידיו בים הגדול ודאי לא קא מיבעיא לך, דהא יש לו מים קרינן, שהרי טבילה זו במקום נטילה עומדת). וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"ח (מותר להטביל ידיו בים).

[304] פסקי ריא"ז ברכות ספ"ח הל' נט"י סי"ג. שלטי הגבורים ברכות פ"ח מב, א אות ב (וכן נראה בעיני לומר, שאם בא אדם בספינה גדולה, ואינו מגיע להטביל את ידיו בים, ומצא כלי שניקב בכונס משקה, ודולה מן הים ומטביל ידיו בתוך הכלי, שמי הכלי מחוברין למי הים הואיל ומימיו נוטפין שם על ידי הנקב). **מ"א** ס"ק י (והוא הדין אם הוא בספינה ואינו יכול להטביל ידיו בים, יקח כלי שניקב בכונס משקה ודולה מהים ומטביל ידיו בתוך הכלי, שמי הכלי מחוברים למי הים הואיל ומימיו נוטפין דרך הנקב (ש"ג)).

[305] **רא"ש** חולין פ"ח סי"ד (ורב אלפס ז"ל גורס ואי בזיע דוולא ככונס משקה אין נוטלין ממנו לידים, דלאו כלי הוא, דאמר רבא כלי שניקב בכונס משקה אין נוטלין ממנו לידים. ולגירסתו גם אין מטבילין בו, דלא חשיב ליה חבור גם בכונס משקה), **לגירסת הרי"ף** ברכות פ"ח מב, א (ואי בזע דוולא בכונס משקה, אין נוטלין ממנו לידים, דלאו כלי הוא). **וב"י** ד"ה והרי"ף (וכן נראה שהיה גורס הרמב"ם, שכתב בפ"ו מהלכות ברכות (הי"ד) דין אריתא, ולא כתב שאם ניקב בכונס משקה שמטבילין בו) **לדעת הרמב"ם**.

[306] ב"ק פא, ב.

[307] סעיף יב (ומי הים הן מלוחין ואינן ראוים לשתיית הכלב, ואין נוטלין מהן לידים בכלי, אלא אם כן הרתיחו אותם שאז ראוים). משא"כ טבילה מותרת אף בים, כמבואר ביו"ד סי' רא ס"ה (כל הימים יש להם דין מעיין לטהר בזחילה).

וראה פתחא זוטא ס"ק יא.

[308] משנה פרה פ"ה ה"ז (השוקת שבסלע, אין ממלאין בה ואין מקדשין בה ואין מזין ממנה ואינה צריכה צמיד פתיל ואינה פוסלת את המקוה. היתה כלי וחברה בסיד, ממלאין בה ומקדשין בה ומזין ממנה וצריכה צמיד פתיל ופוסלת את המקוה). אגודה ב"ב סי' קטו (מכאן ראייה דמותר ליטול מהם לידים). **רמ"א** ס"ז (אין ליטול ידיו מאותן אבנים הקבועים לכותל ועשה להם בית קבול וברזא, אבל אם היו כלי תחלה וחברם לכותל, נוטלין ממנו).

וראה חידושי צמח צדק רנט, ד.

[309] לקמן סי"ח (אם הסיר הברזא וקבל המים על ידיו, נחשבת הסרתו דבר המונע שפיכת המים כאילו שפך המים בידיו).

[310] **רמב"ן** חולין קז, א (הכא כיון שהוא בקרקע הטבלה היא, וטבילה בשאובין ליכא אלא בשאינן שאובין וכשיעור מקוה. אבל מישך ידיה בגווה דמנא, נטילה היא. היינו דקאמרינן רחיצה מקריא ושפיר דמי). הובא ב**רשב"א** שם ד"ה האי (תירץ הרמב"ן ז"ל, דהכא כיון שהיא בקרקע כעין הטבלה היא, וטבילה בשאובין ליכא, אבל מישך ידיה במנא, נטילה היא, והיינו דקאמר רחיצה מיקריא ושפיר דמי), וד"ה וליטול (לשכשך ידו בכלי המחובר לקרקע, אסור) ובתורת הבית הארוך בית ו סוף שער ג (תירץ הרמב"ן ז"ל דשאני התם דמחוברת בקרקע וכטבילה היא, וטבילה בשאובין ליכא). שו"ע ס"ח (אם הכניס ידיו לתוך כלי של מים ושכשך ידיו בהם, אם הכלי מחובר לקרקע לא עלתה לו נטילה). מ"א ס"ק יג (דהוה ליה כמו טבילה, וטבילה בשאובין ליכא).

אבל אם אין הכלי מחובר לקרקע, הרי זו דרך נטילה, אע״פ שאין באים על ידיו מכח נותן, לפי שבין שנוטל ידיו מתוך הכלי ובין מכניס ידיו לתוך הכלי הכל נקרא נטילה בכלי[311]. משא״כ בצינור (א) שאינו כלי, מפני שאין לו ד׳ דפנות[312], לפיכך הצריכו שיתן בו ידיו קרוב לשפיכת הדלי שיבאו המים על ידיו מכח שופך מהכלי[313]. והוא הדין לכל מי שאוחז ידיו חוץ לכלי, צריך שיבאו המים על ידיו מכח נותן מהכלי[314]. אבל כשמשים ידיו בתוך הכלי, אין צריך לנותן רק שיהא במים כשיעור נטילה שהיא רביעית, ואין צריך להיות כשיעור טבילה, שהוא מ׳ סאה[315].

ויש אומרים[316] שלעולם אינה חשובה נטילה אלא אם כן באו המים על ידיו מכח נותן, כמו שמצינו

ולקמן סכ״ג (ואפילו הם מי גשמים, שאין טבילה בכלים). וראה שו״ע אדה״ז המבואר.

[311] שאילתות דרב אחאי פר׳ מצורע שאילתא צ. **בה״ג** ברכות פ״ו ט, ב (ואמר רב אחאי שמע מינה ... מאן דבעי מיכל לחמא ואשכח מיא דרמו באגנא או במשיכלא שייך ידיה בגוייהו ושפיר דמי, וכן הלכה). הובא בתוס׳ חולין קז, א ד״ה דלא (פירש בהלכות גדולות שמותר להטביל ידים בתוך הכלי, דחשיבא נטילה, והביא ראיה מפ״ב דזבחים (כא, א) דאיבעיא להו מהו לקדש ידיו ורגליו בכיור, ממנו אמר רחמנא ולא לתוכו, משמע דבקידוש ידים מבעי ליה משום דכתיב ממנו, אבל בנטילת ידים, אפילו בתוכן מותר). רמב״ן **ורשב״א** שם (אבל מישך ידיה במנא, דכנטילה מיניה הוא, שפיר דמי). ובשו״ת סי׳ קצא וסי׳ תקט (ומשכשך ידיו בתוך הכלי בין בשחר בין בשעת אכילה שפיר דמי. מדאמרינן בכיור (שמות ל) ורחצו אהרן ובניו ממנו ולא בתוכו. שמע מינה הכא הוא דכתיב ממנו הא בעלמא אפילו בתוכו שפיר דמי), וסי׳ תקט (דעת רב אחא משבחא והרב בעל הלכות, שהתירו לשכשך הידים בתוך הכלי). דעה הא׳ שבשו״ע שם (ואם אינו מחובר לקרקע, יש אומרים שעלתה לו נטילה).

ואף שבה״ג אינו מחלק בכלי בין אם הוא מחובר לקרקע או לאו, יתבאר בקונטרס אחרון, דקיי״ל כרמב״ן ורשב״א שמחלקים בינם, כדלעיל הערה הקודמת.

[312] כמבואר ביו״ד סי׳ רא סל״ה (אם יש לה ד׳ שפות שראויה לקבל המים פוסלת, ואם לאו אינה פוסלת). וכיון שאינו כלי אינו כשר לנטילת ידים.

וגם דין טבילת ידים במקוה אין בו, עד שיהיו בו מ׳ סאה שאינם שאובין ואינן זוחלין, כדלעיל סט״ו (אם הטביל ידיו בתוך הצינור, אינן טהורות מכח טבילה, מפני שהם שאובין ... צריך שיהא בצינור מ׳ סאה, ושיגדור בתוכו למטה לעכב זחילת המים שיהיו נקוים ועומדים ולא זוחלין).

ועיין בקונטרס אחרון, שלדעת הראב״ד שאפשר להטביל הידים גם במים שאובין, מה שבגמרא שם (חולין קז, א) לא סגי בטבילת הידים בצינור, מיירי בצינור שהוא כלי המחובר לקרקע, שלדברי הכל אין מטבילין בו הידים.

[313] **רשב״א בתורת הבית הארוך** בית ו שער ד (אריתא דדלאי לאו כלי הוא, ואין נוטלין ממנו לידים. ואי מקרב לגבי דולא, הרי הוא כאילו נטל מן הדולא, שהמים הנשפכין מן הדולא קרוב לדולא מכח גברא דשפיך מדולא הן, וכאילו נטל מן הדולא דמי). וכן כתב בחידושיו לחולין שם ד״ה מגופת (והא דאמרינן לעיל ואי מקרב לגבי דולא דאתי מכח גברא, לאו למימרא דנבעי כח גברא, אלא הכי קאמר, אריתא דדלאי לאו כלי הוא ואין נוטלין ממנו, ואי מקרב לגבי דולא, הרי הוא כאלו נטל מן הדולא, שהמים הנשפכין קרוב לדולא מכח גברא דשפיך מדולא הן, וכאילו נטל מן הדולא הוא), ובשו״ת ח״א סי׳ תקט (וההיא דאריתא דדלאי כבר תרצתי׳ אני בחבורי, משום דאריתא לאו כלי הראוי ליטול ממנו לידים. והכי קאמר, ואי מקרב לגבי דולא שהדולא שופך, הרי הוא כאלו נוטל מכח אדם השופך ולא מן האריתא).

[314] כדלקמן סי״ח (ואם היתה מוטה בארץ על ידי שנתגלגלה מאליה והמים מקלחים ממנה, או שעומדת והמים יוצאים דרך הנקב על ידי שנפלה הברזא מאליה ונתן ידיו שם, לא עלתה לו נטילה).

[315] **ב״ח** ד״ה וצריך (ומשמע לפי זה, דכל שמשכשך ידיו בכלי שרי, אפילו לית ביה ארבעים סאה, דחשיב נטילה מן הכלי, ואפילו לית בה אלא רביעית נמי סגי). **ט״ז** ס״ק י (ומשמע מדברי כל הפוסקים שהביאו זה הפסק של ה״ג, דאין צריך להיות בכלי מ׳ סאה, דהא מדין נטילה נגעו בה). **דלא כהגהת אשרי** ברכות פ״ב סוף סי״א (האי מאן דבעי למיכל ומשכח מיא באגנא או במשיכלא, ויש בהן מ׳ סאה, שדי ידיה בגויה ושפיר דמי), בשם אור זרוע ח״א סי׳ סא.

וכן בטבילת ידיו במי גשמים שבקרקע יש אומרים דסגי ברביעית, כדלקמן סכ״א (ויש אומרים, שאפילו אין בהם אלא רביעית, כיון שאינן שאובים והם בקרקע כשרים לטבילת ידים).

[316] **תוס׳** חולין שם ד״ה דלא (וקשה לפירושו, דהכא (חולין קז, א) אמר אינו נוטל ממנו דלא אתי מכח גברא, משמע דבעינן כח גברא השופך ... דתנן במס׳ ידים בפ״ק (מ״ה) הכל כשרין ליתן מים לידים אפילו חרש שוטה וקטן, ומניח חבית בין ברכיו ונוטל, ומניח חבית על צדו ונוטל, הקוף נותן לידים. רבי יוסי פוסל בשניהם ... דבעי רבי יוסי מכח גברא ... שמעתא דנקט כח גברא אתי כרבי יוסי. אבל ההלכות גדולות אי אפשר להעמיד אלא כרבנן. וצריך להחמיר, כיון דסוגיא דשמעתין כרבי יוסי). **רא״ש** חולין פ״ח סי״ג (והשתא שמעתין דנקט כח גברא כרבי יוסי, וההלכות גדולות אי אפשר [להעמיד] אלא כרבנן. וצריך להחמיר בדבר, כיון דסוגיין דשמעתין כרבי יוסי). **וסמ״ק** סי׳ קפא (אין נוטלין לידים מן הכלי אלא אם כן באים מכח אדם, ואין מטבילין תוך הכלי כגון צנור וכלי אחר). **והגהות מיימוניות** הל׳ ברכות פ״ו אות ו (דלא כה״ג שכתבו שמותר להטביל ידיו בתוך הכלי). ובדפוס קושטא שם בשם סמ״ג (עשין כז הל׳ נט״י). טור ודעה הב׳ שבשו״ע שם (ויש אומרים שלא עלתה לו).

בקידוש ידים ורגלים במקדש, דכתיב ורחצו ממנו ולא בתוכו, שבתוכו אינו רוחץ מכח נותן[317], אבל חוצה לו רוחץ על ידי הסרת הברזא מהדד היוצא ממנו, וזה נקרא כח נותן כמו שיתבאר[318].

ובשעת הדחק יכול לסמוך על סברא הראשונה[319], ויברך על נטילת ידים[320]. ואם אחר כך נזדמן לו ליטול כדרך נטילה, יטול בלא ברכה[321]. ויש אוסרין[322] אפילו בשעת הדחק, לפי שהעיקר כסברא האחרונה (ויש לחוש לדבריהם שלא לברך על נטילה זו, אלא נוטל בלא ברכה, ויכרוך ידיו במפה ויאכל, שיש מי שמתיר על ידי מפה בכל מקום[323], כמו שיתבאר בסי׳ קס״ג[324]):

יח חבית שיש בה מים מניחה על ברכיו ונוטל[325], כי מה שברכיו מסייעין לשפוך נחשב כח נותן[326]. ואם

---

[317] ריטב״א חולין שם (מיהו מכיון דמדמינן נטילת ידים דתרומה וחולין לקידוש במילי טובא, והתם מיעט רחמנא ממנו ולא מתוכו (תשא ל, יט. זבחים כא, א), הוא הדין נמי שאין ראוי ליטול ידיו בתוך הכלי).

וכן הוא לעיל סי׳ קכח ס״ח (ושיבאו המים על ידי הכהן מכח אדם, כמו שיתבאר בסי׳ קנ״ט, וכמו בקידוש ידים שבמקדש).

[318] לקמן סי״ח (אם הסיר הברזא וקבל המים על ידיו, נחשבת הסרתו דבר המונע שפיכת המים כאילו שפך המים בידיו. ומכל מקום צריך להחזירה ולהסירה בכל שפיכה ושפיכה היוצאת מהנקב, שקילוח ראשון לבד נחשב כאלו בא מכוחו ואחר כך מקלח מאליו).

וגם זה למדים מקידוש ידים ורגלים, כמבואר בסמ״ג עשין כז הל׳ נט״י (ונראין הדברים ששניהם למדים מכיור, שהיו הכהנים רוחצים ממנו ידיהם שהיה כלי, שחכמים אומרים לא היה שם כח אדם, אלא כח כלי, ור׳ יוסי למד ממה שכתוב (חקת יט, יט) והזה הטהור על הטמא, שהיה שם כח אדם, והוא הדין לטהרת ידים. [ו]מכל מקום צריך כח כלי, שאנו למדים מרחיצת ידים דכיור. ואפשר להיות שגם בכיור היה כח אדם, שהיה נקוב מצדדין כעין דדים וברזות קבועים בהן, וכשרוצה לקדש ידיו, מושך הברזא, וקילוח ראשון היוצא על ידי משיכת הברזא קרוי כח אדם, ותוחב הברזא מיד בנקב וחוזר ומושכה).

ואפשר שבכיור לא הי׳ בקילוח ראשון, כמבואר ברמב״ם הל׳ ביאת מקדש פ״ה הט״ז (כיצד מצות קידוש מניח ידו הימנית על גבי רגלו הימנית וידו השמאלית על גבי רגלו השמאלית), וזה קשה מאד לעשות בקילוח ראשון.

ואפשר שמטעם זה נתבאר לעיל סי״ד (צריך שיבאו המים על ידיו מן הכלי מכח נותן, ולא מאליהם, שכן מצינו במי חטאת, שנאמר בהם והזה הטהור על הטמא), ולא הסתפק בלימוד מכיור בלבד.

והיינו שבדין נטילת ידים מכח אדם יש שני פרטים:

(א) שצריך כח נותן שנוטל מהכלי, ולא סגי במה שטובל ידיו בתוך הכלי. שזה למדים ממה שנאמר בכיור ״ורחצו ממנו ולא בתוכו״ (סי״ז).

(ב) דלא סגי במה שהמים מקלחים מהכלי ונותן ידיו תחת הקילוח (סי״ח). שזה למדים בעיקר מהזאת מי חטאת, שנאמר בהם ״והזה הטהור על הטמא״ (סי״ד). ואפשר שגם בכיור היה בכח אדם על ידי הסרת הברזא (סי״ז).

[319] ב״י בשם מהר״י ן׳ חביב (וכתב מהר״י ן׳ חביב ז״ל, הרי שהרא״ש השתדל לתת סעד לדברי הלכות גדולות, ולבסוף אמר וצריך להחמיר, ובעבור זה כתב סתם המחבר דלא כהלכות גדולות. ומצאתי כתוב בשם הרשב״א שבטל גם כן זו הראיה כדי לקיים דברי הלכות גדולות, וגם כן כתבו בשם גאון כדברי הלכות גדולות, וראוי לסמוך על דבריהם בשעת הדחק או בדיעבד). **שו״ע** שם (ובשעת הדחק יכול לסמוך על דברי המתירים)

[320] מ״א ס״ק טו (ואפשר כיון דמותר ליטול בו בשעת הדחק, יברך עליו, דחשיב אצלו כהתירא).

[321] שו״ע שם (ואם אחר כך נזדמן לו ליטול בדרך נטילה, נוטל בלא ברכה).

[322] **רש״ל** בים של שלמה חולין פ״ח סי׳ כג (נראה דאפילו בשעת הדחק אין ליטול בתוך הכלי, ואם נטל צריך לחזור וליטול ולברך, ואל תשגיח בדברי הקאר״ו). הובא ב**ט״ז** ס״ק יא.

[323] רמב״ם הל׳ ברכות פ״ו הי״ח (לט אדם את ידיו במפה ואוכל בהן פת או דבר שטיבולו במשקה אע״פ שלא נטל ידיו).

וכן כאן שאינו יכול ליטול מהכלי, רק לטבול ידיו בהכלי, יש לסמוך על המתירים לכרוך ידיו במפה ולאכול.

[324] ס״א (יכרוך ידיו במפה ויאכל פתו ... אם הוא ספק אם ימצא מים בתוך ד׳ מילין), ומקורו במ״א שם ס״ק א (ואם הוא ספק אם ימצא מים תוך ד׳ מילין, אפשר דיש לסמוך על הרמב״ם שמתיר לאכול במפה אפילו יש לו מים). ואף שלא נזכרה שם דעת הרמב״ם בפירוש, אפשר הי׳ כתוב שם (כדברי המ״א) ״דיש לסמוך על דעת המתירים לאכול במפה אפילו יש לו מים״. וראה שם (הערה 747). דובר שלום ע׳ נח.

[325] **משנה סוף פ״ק דידים** (מניח חבית בין ברכיו ונוטל). טור ושו״ע ס״ט (חבית שיש בה מים, מניחה על ברכיו ונוטל ממנה לידים).

[326] ר״ש שם (מניח חבית בין ברכיו, שברכיו מסייעין לשפוך, הוי כח גברא).

ואף שכתב המ״א ס״ק טז (מנענע בברכיו כל פעם שיצאו המים). לא הובא תנאי זה כאן. ונתפרש יותר לקמן סי״ט (כי כל המים היוצאים מהחבית מכחו הם יוצאים, שבהטייתו הניע כל המים מחמת הטיה זו).

היתה מוטה בארץ על ידי שנתגלגלה מאליה והמים מקלחים ממנה, או שעומדת והמים יוצאים דרך הנקב על ידי שנפלה הברזא מאליה ונתן ידיו שם, לא עלתה לו נטילה[327].

אבל אם הסיר הברזא וקבל המים על ידיו, נחשבת הסרתו דבר המונע שפיכת המים כאילו שפך המים בידיו. ומכל מקום צריך להחזירה ולהסירה בכל שפיכה ושפיכה היוצאת מהנקב, שקילוח ראשון לבד נחשב כאלו בא מכוחו ואחר כך מקלח מאליו[328], לפיכך הנוטל מכיור שמתוקן על ידי תרנגול כעין ברזא, צריך להפך התרנגול כמה פעמים בכל נטילת יד ויד, לפי שהקילוח הוא דק ואין מספיק לשפוך על כל הפרק הצריך נטילה בקילוח ראשון היוצא מהנקב[329]:

יט אם הטה חבית מלאה מים והלך וישב לו והחבית שופכת מים כל היום מחמת הטייתו ונטל ידיו

וגם בדעת המ״א פירש במחה״ש (מה שכתב מ״א בס״ק ט״ז מניחה כו׳ ומנענע בברכיו כל פעם כו׳, על כרחך אין זה תנאי דדוקא כשמנענע כל פעם).

[327] טור ושו״ע שם (ואם היתה מוטה בארץ והמים מקלחים ממנה (פירוש שנתגלגל מאליה, מ״א), או שעומדת והמים יוצאים דרך נקב שבה (שנפל הברזא, מ״א), ונתן ידיו שם, לא עלתה לו נטילה).

[328] ס׳ התרומה סי׳ עז (וכשהיה מושך הברזא היה מקלח על ידיו בקלוח ראשון, ואם לא היה די בקלוח ראשון, היה עוד תוחב הברזא בכיור ומושכה ורוחץ, דלעולם היה מכח גברא). סמ״ג עשין כז הל׳ נט״י (מושך הברזא, וקילוח ראשון היוצא על ידי משיכת הברזא קרוי כח אדם, ותוחב הברזא מיד בנקב וחוזר ומושכה). **רא״ש** חולין פ״ח סי״ד (ומים שבחבית ויש בו ברזא, יסיר הברזא ויחזירנו בכל שפיכה ושפיכה, וקרי ביה שפיר כח גברא, כיון דעל ידי הסרת הברזא באין המים. ולא דמי לחבית שמוטה על צדה. אבל לא החזיר הברזא בין שפיכה לשפיכה, דמי לחבית שמוטה על צדה). **ומרדכי** ברכות רמז ר-רא (ומה שהיו רוחצין מן הכיור ומושכין הברזא והמים מקלחין על ידיו, היינו כח גברא, דמיירי בקלוח ראשון שהיה גדול וכח ראשון הוא. אי נמי, חוזרין וסותמין הדד בברזא וחוזרין ומושכין כדי שיהא לעולם מכח גברא. וכן משפט בני אדם הרוחצים [מכיור] קבוע, ומושכין הברזא וחוזרין ומושכין כדי שיהא בא לעולם מכח גברא). אגודה חולין סי׳ קי (כלי גדול ונקוב בצדדין וברזות קבועות בו, כשנוטל ידיו מושך הברזא וקילוח ראשון קרוי כח גברא, ותוחב הברזא מיד בנקב וחוזר ומושכה). טור ושו״ע שם (ואם היתה ברזא בנקב והסירה וקבל המים על ידיו, חשיב שפיר כח גברא. וצריך להחזירה ולהסירה בכל שפיכה ושפיכה). מ״א ס״ק כ (פירוש, בכל קלוח וקלוח, דקלוח ראשון לבד חשיב כח גברא (אגודה ומרדכי)).

הובא בשו״ת תורת שלום סי׳ סו ע׳ קלו (בנטילת ידים לסעודה שצריכים כח גברא וכר׳ יוסי בספ״ג דידים, וכתב רבינו נ״ע בשו״ע או״ח סי׳ קנ״ט סעי׳ י״ח, דהסרת דבר המונע שפיכת המים כאילו שפך המים בידיו, ועל כן מועיל הסרת הברזא לכח גברא).

ואפילו אם האדם שופך לתוך הצינור, אמרינן לעיל סי״ד (אינו יכול ליתן ידיו לתוכו או תחתיו כדי שיקלחו המים עליהן כשיגיעו להן, מפני שאינן באים על ידו מכח אדם, שכבר פסק כח השופך).

[329] **שיירי כנסת הגדולה** הגב״י אות כו (ונראה מזה, כשנוטלין מן הכיור שיש בו תרנגול של נחושת, שיש להחזירו ולהסירו בכל שפיכה ושפיכה). **עולת תמיד** ס״ק יד (דאי לאו הכי, לא באין מכח גברא, דכבר פסק כח הראשון. והוא הדין בכיור נחושת עם תרנגול, דיש ליקח התרנגול בכל שפיכה ושפיכה).

וכן הוא בסדר נט״י לסעודה סט״ו (אבל אם המים באין מאליהם, כגון חבית שיש בו ברזא והסיר את הברזא וקירב ידיו לקילוח המים המקלחים מנקב הברזא, הרי המים הבאים בכח ראשון לבדו, דהיינו קילוח ראשון לבדו, נקראים באים מכח גברא, הואיל ובאים על ידי כח אדם שהסיר את הברזא ... אבל מים המקלחים אחר כך אינן נקראים באים מכח גברא, אלא מאליהם הם מקלחים ופסולים לנטילת ידים. ולכן אפילו כשקירב ידיו לקילוח ראשון צריך ליזהר אחר שקיבל על ידיו שפיכה אחת, להחזיר הברזא בנקב ולחזור ולהסירה ולקבל שפיכה שניה על ידיו מקילוח ראשון).

וכל זה כשהקילוח הראשון מגיע לכל שטח היד. אבל אם הדד דק מדאי עד שאין הקילוח הראשון יכול להגיע לכל שטח, וצריך להחזיר הברזא ולחזור ולהסירה ולקבל שפיכה שנית, אין ליטול ממנו לידים, שאין ידים טהורות לחצאין, כדלקמן סי׳ קסב ס״ז (שאין ידים טהורות לחצאין ... ואם פסק אחר שנטל מקצת היד, אין נטילת מקצת זו עולה לו). ולכן נתבאר בסדר נט״י לסעודה שם (אבל אם הקילוח דק בענין שאינו מספיק להגיע המים לכל שטח היד עד הפרק מכל סביבותיה בשפיכה אחת מכח ראשון, דהיינו קילוח ראשון לבדו, כגון אותן שיש להם כיור קבוע בכותל ובתחתית הכיור יוצא ממנו דד קטן ועליו סובבת ברזא קטנה לסתמו ולפתחו, מאחר שקילוח הדד קטן ודק, אין ליטול ממנו לידים), ושם נסמן (הערה 4245).

אמנם כאן נראה שהתיר אף בזה לסגור ולפתוח הדד כמה פעמים, כאמור כאן ״שהקילוח הוא דק ואין מספיק לשפוך על כל הפרק הצריך נטילה בקילוח ראשון״. וראה שו״ע אדה״ז המבואר.

וכל זה בכלי עם דד, שכשפותח את הדד נמשכו מים, שאז אינו נחשב מכחו אלא קילוח ראשון. אבל אם נוטל ידיו מקומקום שיש לו דד קטן ושופך ממנו על היד, יכול להשאירו פתוח עד שישפוך על כל היד, והכל נחשב מכחו.

ממנה, עלתה לו נטילה, כי כל המים היוצאים מהחבית מכחו הם יוצאים, שבהטייתו הניע כל המים מחמת הטייה זו[330]. משא״כ בברזא שלא עשה מעשה בגוף המים אלא שהסיר דבר המונעם מלצאת, לכן אינו נחשב מכחו אלא קילוח ראשון היוצא מיד מן הנקב שפתח[331]:

כ אם הקוף נותן מים לידים, יש מכשירין[332], לפי שלא הצריכו אלא כח נותן בלבד, יהיה מי שיהיה[333]. ויש אומרים[334] שהצריכו שיבאו המים מכח אדם דוקא, כמו במי חטאת[335]. ויש לחוש לדבריהם[336] לכתחלה, אבל בדיעבד יש לסמוך על סברא הראשונה להקל בדברי סופרים[337].

והוא שהנוטל מתכוין לשם נטילה המכשרת לאכילה[338], כמו שנתבאר בסי׳ קנ״ח[339]. משא״כ כשאדם

---

[330] כל זמן שמשים ידו קרוב לחבית עצמה, אף שאינה בעת הטיית החבית. אבל אם משים ידו רחוק מהחבית, נתבאר לעיל סי״ד (ואם משים ידו קרוב למקום השפיכה, אף על פי שאינו משים תחת השפיכה ממש, עלתה לו נטילה, שכל זמן שהמים קרובים למקום השפיכה עדיין מכח אדם הם באים).
ונתבאר בשו״ת תורת שלום סי׳ סו ע׳ קלו (דמ״ש במשנה מטה חבית על צדה, הוא דמאחר שכח אדם הטה אותה והמים באים מאותה הכלי שהטה (שבזה מתחלק מהא דרב פפא בחולין דק״ז בהאי אריתא דדלאי) אפילו הלך וישב לו והמים הולכים מעצמן הכל הוא מכח האדם, היינו מהטייתו).

[331] **משנה** ידים סוף **פ״ק** (מטה חבית על צדה ונוטל ... לידים. ר׳ יוסי פוסל), וכתנא קמא. ר״ש שם (הכא שהאדם עצמו הטה החבית, אפילו הלך וישב לו אחר כך והחבית שופכת מים כל היום כולו מחמת הטייתו, כח גברא הוא). שו״ע סי״י (אם הטה חבית מלאה מים והלך וישב לו והחבית שופכת מים כל היום מחמת הטייתו ונטל ידיו ממנו, עלתה לו נטילה). לבוש סי״י (ואף על גב דלעיל בסעיף ט׳ גבי ברזא אמרינן שצריך החזרת הברזא ולחזור ולהסירו בכל שפיכה ושפיכה, ואם כן הכא גם כן למה אינו צריך לזקוף החבית [ולחזור ולהטות] בכל שפיכה ושפיכה. אינה קושיא, דשאני גבי ברזא שהמים נחין במקומן ובהסרת הברזא אינו מנענע המים ממקומן, אלא שעל ידי הסרת הברזא המים מקלחין מאליהן, לפיכך לא חשיב כח גברא אלא מה שמקלחין בכח הראשון של הסרת הברזא, ולכך צריך להחזירו ולהסירו בכל שפיכה ושפיכה, אבל הכא גבי הטיית החבית כל המים שבחבית מתנענעין לצאת מכחו על ידי הטייתו, לפיכך כל זמן שהמים מקלחין מכח הנטייה הראשונה חשיב הכל כחו והוי כח גברא אפילו כל היום). הובא **במ״א** ס״ק כא.

[332] משנה ידים פ״א מ״ה (והקוף נוטל לידים, ר׳ יוסי פוסל), וכת״ק. **רמב״[ם]** הל׳ ברכות פ״ו הי״ג (והקוף נוטל לידים). **רשב״א** חולין קז, א (ק״ל כרבנן דאמרי בפ״ק דמס׳ ידים דנוטלין מן הקוף, וליתא לדר׳ יוסי דפליג עליה, וכן פסק הרמב״ם ז״ל). ובתורת הבית הארוך בית ו שער ד (והקוף נוטל לידים. ר׳ יוסי פוסל ... ומשמע דהלכה כתנא קמא דלא בעי כח גברא). דעה הב׳ בשו״ע סי״ב (אם הקוף נותן מים לידים, יש פוסלים ויש מכשירים, ונראים דבריהם).

[333] רמב״ם שם ה״ו (שיהיו המים באין מכח נותן), וכדלעיל ריש סי״ד (צריך שיבאו המים על ידיו מן הכלי מכח נותן, ולא מאליהם).

[334] חולין קז, א (אריתא דדלאי אין נוטלין ממנו לידים, דלא אתו מכח גברא). **תוס׳** שם ד״ה דלא (והשתא שמעתא דנקט כח גברא אתי כרבי יוסי). **רא״ש** שם פ״ח סי״ג (שמעתין דנקט כח גברא, כרבי יוסי). טור ודעה הא׳ בשו״ע שם (אם הקוף נותן מים לידים, יש פוסלים).
וכן הוא בסדר נט״י לסעודה סט״ו (נטילת ידים מן הכלי צריך שיבאו המים על ידו מכח גברא דוקא).

[335] כדלעיל סי״ד (שכן מצינו במי חטאת שנאמר בהם והזה הטהור על הטמא). אלא דשם מיירי לדעת הפוסקים דסגי בכח נותן (ואין צריך כח אדם דוקא).
חמשה הלכות למדים מקידוש ידים ורגלים ומהזאת מי חטאת לנטילת ידים (יש הלכות שלמדים רק מקידוש ידים ורגלים, יש הלכות שלמדים רק מהזאת מי חטאת, ויש הלכות שלמדים משניהם), ונסמנו לעיל (הערה 185).

[336] **רמ״א** שם (ומכל מקום יש להחמיר).

[337] **מ״א** ס״ק כד (ובדיעבד כשר).

[338] שמלבד מה שהקוף אין לו כח אדם גם אין לו כוונת נותן, ולכן צריך עכ״פ כוונת נוטל, כמבואר בתוספתא ידים פ״א ה״ז (הנוטל לידים, הנוטל מתכוין והנותן [אין] מתכוין, הנותן מתכוין והנוטל אין מתכוין, ידיו טהורות). תורת הבית בית ו שער ד (מסתברא דבעינן כוונה לנטילה המכשרת לאכילה, דגרסינן בתוספתא דמסכת ידים, הנוטל מתכוין והנותן אין מתכוין [וכו׳], ידיו טהורות). ים של שלמה חולין פ״ח סי׳ כד (בנטילה, שתקנו חכמים טהרה לידים משום סרך תרומה ... תקנו נמי שלא תועיל הנטילה בלתי מתכוון כלל, וכן עיקר). **שו״ע** סי״ג (לכתחלה צריך לכוין הנוטל לנטילה המכשרת לאכילה). מ״א שם ס״ק כה (ונראה לי דאפילו בדיעבד צריך לחזור וליטול, מאחר דהרשב״א כתב דבעי כוונה).

[339] כדעה הא׳ דלעיל שם סי״ג (ונטילת ידים צריכה כוונה לשם נטילה המכשרת לאכילה ... יש אומרים שנטילת ידים אינה צריכה כוונה), ושם נסמן (הערה 116).

נותן לידים, מועלת כוונת הנותן אף על פי שהנוטל אינו מתכוין כלל[340].

ואם הנותן הוא פחות מבן שש, יש מי שאומר[341] שדינו כקוף, לפי שאין בו דעת כלל ואין כוונתו כוונה[342]. אבל מבן ו׳ ואילך, אע״פ שהוא קטן, וכן חרש ושוטה[343], או אפילו נכרי[344], מועלת כוונתם[345], אע״פ שהנוטל אינו מתכוין.

ואם הוא מתכוין, יכול ליטול מחרש שוטה וקטן ונכרי אע״פ שאינן מתכוונים, שכולם קרוים אדם לענין ביאת מים מכח אדם לנטילת ידים[346].

---

[340] תוספתא שם. רשב״א שם ובשו״ת ח״א סי׳ תקי. **רמ״א** סי״ג (וכוונת נותן נמי מועיל אפילו לכתחלה, אפילו שלא כיוון הנוטל כלל).

ובפסקי הסדור סט״ו (נטילת ידים מן הכלי צריך שיבאו המים על ידו מכח גברא דוקא, בין מכח הנוטל ידיו עצמו בין מכח אחרים הנותנים מים על ידיו), ולא הזכיר כוונת הנותן או הנוטל, דמיירי התם בנוטל ידיו לשם אכילת פת. ראה שוע״ר אדה״ז המבואר – שם.

[341] **הגהות אשרי** ברכות פ״ב סי״א (הכל כשרים ליתן לידים אפילו חרש שוטה וקטן כבר שית וכבר שבע), בשם אור זרוע ח״א סי׳ עח (ונראה בעיני דקטן בר שית ובר שבע נותן לכולי עלמא לידים, אפילו לרבי יוסי). ב״ח (ובמרדכי הארוך כתב על שם תשובת רש״י (סי׳ פט), דאין מקבלין מים מן הקטן בן ארבע או חמש שנים, דבעינן כח גברא וליכא).

[342] ב״י (נראה שהוא סובר דבעינן כוונת נותן, וחרש ושוטה יש להם כוונה, וכן קטן בר שית, אבל בציר מהכי אין לו כוונה כלל, והוי כקוף בעלמא). לבוש סי״ב (הקטן שהוא פחות מו׳ שנים, יש אומרים שדינו כקוף, שאין בו דעת כלל ואין נוטלין ממנו לידים).

וכן הוא בסדר נט״י לסעודה סט״ז (ואפילו אם הוא קטן, אם הוא מבן שש שנים ולמעלה שיש בו דעת קצת).

וראה גם לעיל סי׳ נה ס״ה (שפחות מבן שש אף על פי שיודע אין דעתו כלום, שהרי לא הגיע לעונת הפעוטות, והרי הוא כמו שאינו בן דעת). לקמן סי׳ קצט ס״ט (אבל פחות מבן ו׳, אף על פי שהוא חריף ויודע מעצמו אינו כלום, שהרי לא הגיע לעונת הפעוטות והרי הוא כמי שאינו בן דעת). יו״ד סי׳ ב בקונטרס אחרון ס״ק א (דאיכא מאן דאמר דקטן פחות מבן שש דינו כקוף לענין נטילת ידים, כמ״ש רמ״א באו״ח סי׳ קנ״ט ... בעינן כוונת נותן, וקטן בציר מבר שית אין לו כוונה, והוי ליה כקוף בעלמא).

אמנם מוסיף שם (אבל לפי דעת הב״י והאחרונים באו״ח שם דלנטילת ידים לא בעינן כוונת נותן כלל, אלא כח נותן וכוונת נוטל, ופיסול הקוף ליתן לידים הוא משום דלא חשיב כח גברא, וקטן פחות מבן שש דאיכא מאן דאמר דדינו כקוף היינו משום דלא חשיב כח גברא, כמו שכתב מרדכי הארוך בשם רש״י). והיינו שאם טעם הפסול הוא מה שאין לו כוונה, תועיל כוונת הנוטל. ואם טעם הפסול דלא חשיב גברא, לא תוכיל כוונת הנוטל.

וראה תהלה לדוד ס״ק ט. חקרי הלכות ח״ז לח, ב.

[343] משנה שם (הכל כשרים ליתן לידים אפילו חרש שוטה וקטן). טור ושו״ע סי״א (הכל כשרים ליתן מים לידים, אפילו חרש שוטה וקטן). והיינו שיש להם כח גברא וגם מועלת כוונתם.

וראה לקמן סי׳ קצט ס״י (חרש ושוטה שדברו בהם חכמים בכל מקום שאינן בני דעת ופטורים מכל המצות דינם כקטן פחות מבן ו׳). וסי׳ רסו ס״ט (החרש יש לו דעת מועטת ... אבל השוטה אין לו דעת כלל).

[344] אף שהנכרי הוא טמא מדברי סופרים, כמבואר ברמב״ם הל׳ מטמאי משכב ומושב פ״ב ה״י (חכמים גזרו על כל העכו״ם שיטמאו כזבים לכל דבריהן). מכל מקום יכול הנכרי ליטול ידיו, כמבואר בתוס׳ נדה, עא, ב ד״ה מערה (עכשיו שאנו נוטלין כולנו ממי טמאים). פירוש הרא״ש ידים שם (והאידנא שכל המים טמאים, יכול ליטול מעובד כוכבים או מן הנדה, דבלאו הכי כל המים טמאים, ואי אפשר בענין אחר). רשב״א שם (ולא כדברי האוסרין מכאן לקבל מים מן הנכרי לנטילת ידים ולא מאשה נדה). טור ושו״ע שם (הכל כשרים ליתן מים לידים אפילו ... גוי נדה). ט״ז ס״ק טו (הטעם, דהאידנא כל המים טמאים, ואי אפשר בענין אחר).

וכשהנכרי נוטל, הישראל מברך. והטעם יתבאר לקמן סי׳ רסג בקונטרס אחרון ס״ק ג (ודמי ממש לנכרי הנותן לידים שהישראל מברך, דאם לא כן, לא היו מתירין לכתחלה, עיין סי׳ קנ״ט סי״א. והטעם, משום שהמצוה נעשית בגוף הישראל ... יש לומר דשאני התם שהישראל פושט ידיו, אף על פי שמסייע אין בו ממש, עיין סי׳ שכ״ח ס״ג, אפשר דלענין ברכה מהני אפילו סיוע בעלמא).

[345] ר״ש ידים שם (והא דמשמע הכא דמודה בחרש שוטה וקטן, הנהו בני כוונה נינהו). פירוש הרא״ש שם (הני בני כוונה נינהו). לבוש סי״ג (וחרש ושוטה יש להם כוונה).

[346] משנה ידים שם, שגם ר׳ יוסי הפוסל בקוף מודה בחרש שוטה וקטן. לבוש סי״א (הכל כשרים ליתן מים על הידים אפילו חרש שוטה וקטן, דכולן כח גברא הם). עולת תמיד ס״ק טז (פירוש, דגם מאלו חשיב כח גברא).

וכן מותר ליטול מהנדה[347], אם היא בתו או משרתת שלו[348], אע״פ שהנדה וכן הנכרי מטמאים במשא ונטמאו המים שבכלי אע״פ שלא נגעו בהם, והאיך יטהרו המים את הידים אפילו לחולין, כיון שנוטלין משום סרך תרומה, ולתרומה הן פסולות מפני שנטמאו מהמים הטמאים. מכל מקום כיון שאנו כלנו טמאי מתים, ואי אפשר להיות לנו מים טהורים, אין לחוש גם לטומאת הנכרי והנדה[349]. ויש מחמירין[350] בנדה ונכרי, כיון שאפשר ליזהר מטומאתן, ואין דנין אפשר משאי אפשר[351]. וטוב לחוש לדבריהם שלא לקבל נטילה מנדה ונכרי[352]. אבל אם הנכרי הביא מים בכלי והוא נוטל בעצמו, אין לחוש[353] (שזהו גם כן דבר שאי אפשר). ומי שיוכל להזהר גם בזה אשריו[354]:

המטביל ידיו במי מקוה

כא המטביל ידיו במי מקוה, אף על פי שאין המים באים על ידו מכח נותן, ידיו טהורות, אם כל גופו נטהר בהם ידיו לא כל שכן[355]. והוא שראויים לטבול בהם כל גופו, דהיינו שיש בהם מ׳ סאה, אבל פחות ממ׳ סאה[356], או שהם זוחלין[357], פסולין גם לטבילת ידים. ויש אומרים[358], שאפילו אין בהם אלא רביעית,

---

[347] פירוש הרא״ש שם (והאידנא שכל המים טמאים, יכול ליטול ... מן הנדה, דבלאו הכי כל המים טמאים, ואי אפשר בענין אחר). טור ו**שו״ע** שם (הכל כשרים ליתן מים לידים ... ונדה).

[348] **עטרת זקנים** סי״א (דמיירי בבתו שהיא נדה, דאי באשתו נדה, הא אסורה ברחיצת ידים ורגלים, כידוע מאמר חז״ל כל מלאכה שאשה עושה לבעלה נדה עושה לבעלה כו׳. וגם אשה אחרת אסורה אפילו בלא נדה, וק״ל). והוא בכתובות ד, ב (כל מלאכות שאשה עושה לבעלה נדה עושה לבעלה, חוץ ממזיגת הכוס והצעת המטה והרחצת פניו ידיו ורגליו).
ומה שהתיר במשרתת, הוא על פי רמ״א אה״ע סי׳ כא ס״ה (ויש אומרים דכל זה אינו אסור רק במקום ייחוד, אבל במקום שרוב בני אדם מצויים כגון במרחץ, מותר לרחוץ מעובדות כוכבים שפחות, וכן נוהגים), ובבית שמואל שם ס״ק י (ובדרישה מיקל גם כן, הואיל דבר עבדות הוא).
ובסדר נט״י לסעודה סט״ז (נדה, כגון בתו), ולא הזכיר משרתת.

[349] תורת הבית בית ו שער ד (ויש אומר דמיהא שמעינן דאין נוטלין לידים מן הנדה ולא מן הנכרי, שהרי עשאום כזבים גמורים ... ויש אומרים ... כולן כשרין ... דאי לא תימא הכי, אין לך תקנה לנטילת ידים בזמן הזה שכולן טמאי מת הן). פירוש הרא״ש שם (והאידנא שכל המים טמאים יכול ליטול מעובד כוכבים או מן הנדה, דבלאו הכי כל המים טמאים ואי אפשר בענין אחר). ט״ז ס״ק טו (הטעם, דהאידנא כל המים טמאים ואי אפשר בענין אחר).

[350] תשב״ץ סי׳ רעח (מהר״ם ז״ל אומר, שאין ליקח מים ראשונים מן העכו״ם). מהרי״ל הל׳ נט״י (מהר״ם כתב דאסור ליטול מים מעכו״ם).
וכן הוא בסדר נט״י לסעודה סט״ז (יש מחמירים שלא לקבל נטילה מעכו״ם השופך על ידיו, ולא מנדה, כגון בתו. וטוב לחוש לדבריהם).

[351] סוכה נ, ב (לא דנין אפשר משאי אפשר).

[352] **רש״ל** בהגהות הטור ובים של שלמה חולין פ״ח סי׳ כה (נהי דמקילין במים ששאבו עכו״ם, דמדאורייתא אין מטמאין אלא שחכמים עשאו אותם כזבים לכל דבריהם, ואמקום דאי אפשר לתקן מה נעשה, אבל נדה שטומאתה ודאי, וגם דאורייתא, למה לנו להקל. גם מצאתי בתשו׳ מהר״ר מנחם מ״צ, שכתב וז״ל, אני נזהר לגבי נטילה מן העכו״ם. אף כי ר״י התירו, והביא ראיה דנדות נוטלות ידיהן אף שהן טמאין במשא, וכל שכן שכולנו נוטלים ידינו ממים טמאים, מכל מקום יש לדחות, דנידה ויולדת, וכן אנו עכשיו, אי אפשר בענין אחר, אבל שלא לקבל נטילה מן העכו״ם, אפשר). הובא **בט״ז** ס״ק טו, ו**במ״א** ס״ק כב (ורש״ל כתב, שטוב ליזהר בזה דיש אוסרין).

[353] **מ״א** שם (ונראה לי, דוקא כשיוצק על ידיו, אבל אם מביא המים לכלי, לית לן בה).

[354] רש״ל שם (ואשרי מי שיכול להזהר שלא ליטול מן המים אפילו ששאב עכו״ם או נידה, וכל שכן שלא יטול ידיו מהם). הובא **בט״ז** שם.

[355] **משמעות גמ׳ חולין קו**, א **גבי חמי טבריא** (חמי טבריא, חזקיה אמר אין נוטלין מהם לידים, אבל מטבילין בהם הידים, ורבי יוחנן אמר כל גופו טובל בהן אבל לא פניו ידיו ורגליו. השתא כל גופו טובל בהם (אם נטמא ראויות הן לטבילת כל גופו, רש״י) פניו ידיו ורגליו לא כל שכן. אמר רב פפא במקומן (בחיבורן, אם בא להטביל ידיו בה, רש״י) דכולי עלמא לא פליגי דשרי (דשם טבילה עליהם ככל מעיינות ומקוואות, רש״י)). וכדלקמן סי׳ קס סי״א (חמי טבריא הם מרים, ואין ראוים לשתיית הכלב אף לכשמצננם, לפיכך אין נוטלין מהם לידים. אבל מטבילין בהם כשהם במקום קביעותן).

[356] **רש״י שם** ד״ה חמי טבריא (אי איכא מ׳ סאה), ודף קז, א ד״ה אין נוטלין ממנו לידים (שאין כאן שעור מקוה). [היא גירסת הדפוסים שלנו והיא מהדורא בתרא של רש״י – ראה אור זרוע ח״א סי׳ סא], וחגיגה יח, ב ד״ה ולקודש

כיון שאינן שאובים והם בקרקע כשרים לטבילת ידים, לפי שמן התורה אין צריך מ׳ סאה לשום טבילה אלא לטבילת כל גופו בלבד, לפי שזהו שיעור מים שכל גופו עולה בהם בבת אחת, שאין טבילה לחצאין, אבל טבילת כלים די ברביעית מי גשמים שבקרקע, אם הכלי מתכסה בתוך המים, כגון מחטין וצנורות[359], אלא שהחכמים אמרו שלא יהא חילוק בין טבילת גופו לטבילת כלים והצריכו הכל במ׳ סאה[360], וכיון שטבילת כלים שהיא מן התורה דיה ברביעית, כל שכן נטילת ידים שהיא מדברי סופרים שדיה ברביעית, כיון שידיו מתכסות בהם. ויש לסמוך על דבריהם להקל בדברי סופרים בדיעבד[361], אבל לכתחילה יש להחמיר כסברא הראשונה[362]:

כב במה דברים אמורים במי מקוה שהם מי גשמים והפשרת שלגים[363] וכיוצא בהם שנקוו ונתקבצו למקום אשבורן, אבל מי מעיין, לדברי הכל כשרים לטבילת ידים, כל שמתכסים בהם ידיו בבת אחת[364],

---

מטבילין (שצריך להטביל ידים בארבעים סאה). רמב״ם הל׳ ברכות פ״ו ה״ה (ואם הטבילן במים שאין בהם שיעור מקוה ... לא עשה כלום). **מרדכי פ״ח דברכות** רמז רב (טבילת ידים מ׳ סאה, שכל גופו טובל בהם). טור ודעה הב׳ בשו״ע סי״ד (ואם הטבילם במי מקוה ... ויש אומרים שצריך מ׳ סאה). ט״ז ס״ק יח (הוא הרמב״ם דסבירא ליה שצריך לטבילת ידים כמו לטבילת כל הגוף).

וכן הוא לעיל סט״ו (ומכל מקום צריך שיהא בצינור מ׳ סאה), ובסדר נט״י לסעודה ס״ח (מותר להטביל ידיו ... במי גשמים המכונסין בקרקע ... והוא שיש בהם מ׳ סאה שהם ראוים לטבילה).

[357] מ״א ס״ק כו (היינו מי גשמים המכונסים בבור).

וכן הוא לעיל שם (ומכל מקום צריך ... שיגדור בתוכו למטה, לעכב זחילת המים, שיהיו נקוים ועומדים ולא זוחלין). לקמן סכ״ב (במה דברים אמורים במי מקוה שהם מי גשמים והפשרת שלגים וכיוצא בהם שנקוו ונתקבצו למקום אשבורן).

[358] **הרב רבינו יונה שם** ברכות מא, א (דמן התורה אין שום טבילה צריכה מ׳ סאה, אלא טבילת כל גופו בלבד, אבל טבילת כלים די ברביעית בלבד. והוא שיהיו מתכסים הכלים בתוך המים, כגון מחטות וצנורות שהם כלים קטנים ויכולין להתכסות ברביעית ... די לטבילת כלים ברביעית מן התורה, אלא שחכמים אמרו שלא יהיה חילוק בין טבילת גופו לטבילת כלים והצריכו הכל במ׳ סאה, כדאמרינן (נזיר לח, א) רביעית של תורה בטולי בטלוה, ורוצה לומר, אף על פי שטבילת כלים די ברביעית מן התורה כיון שהכלים מתכסים במים, אפילו הכי בטלו חכמים זה השיעור והעמידו הכל בשיעור מ׳ סאה. ומדחזינן דטבילת כלים שהיא מן התורה אינה צריכה מ׳ סאה, כל שכן טבילת הידים שאינו אלא מדרבנן שדי בשיטבול ידיו ברביעית, כיון שמתכסין שם). **רשב״א בחידושיו** חולין קו, א (ואי קשיא לך, אי פחות מארבעים סאה היאך תעלה לו טבילה ואפילו לידיו, ועוד מאי קאמר כל גופו טובל בהן. יש לומר, דידיו, כיון דסגי להו בכלים ברביעית, גם בקרקע כל שמטבל אותן בבת אחת, די לו. דהא אריתא דדלאי, סתמא לית בה ארבעים סאה, ואי לאו דשאובין מטביל בה את הידים). דעה הא׳ בשו״ע שם (הטביל ידיו במי מעין, אפילו אין בו מ׳ סאה עלתה לו טבילה, כל שמתכסים ידיו בהם בבת אחת. ואם הטבילם במי מקוה, יש אומרים שדינו כמעין).

וכן יש מכשירים טבילת ידיו במים שבכלי, כדלעיל סי״ז (כשמשים ידיו בתוך הכלי, אין צריך לנותן רק שיהא במים כשיעור נטילה שהיא רביעית, ואין צריך להיות כשיעור טבילה, שהוא מ׳ סאה).

[359] פסחים יז, ב (רביעית דחזי להטביל ביה מחטין וצינורות), ורש״י שם ד״ה בקרקע טהורין (ורביעית הויא מקוה מדאורייתא, דכי כתיב ארבעים סאה באדם הוא דכתיבי, דנפקא לן מאת כל בשרו מים שכל גופו עולה בהן, אבל לכלים קטנים אין צריך אלא כדי שיתכסו במים. ובציר מרביעית גמרא גמירי לה דלא חשיב למיהוי מקוה).

[360] נזיר לח, א (והאיכא מקוה. בר מההיא דבטלוה רבנן). ופירש״י בלישנא אחרינא שם (דאמר מקוה המחזיק רביעית ראוי להטביל בו מחטין וצנוריות ... בר מינה דההיא, דבטלוה רבנן ואמרי דבעינן ארבעים סאה אפילו למחטין וצנוריות, כדאמרינן בחגיגה (כא, ב) גזירה שמא יטביל מחטין וצנוריות בכלי שאין בפיו כשפופרת הנוד, אלמא לכל מילי בעינן מקוה של מ׳ סאה). תוס׳ שם ד״ה בר מההוא דבטליה בטולי (פירוש, הצריכו ארבעים סאה אפילו למחטין וצנוריות).

[361] **שו״ע** שם (ונקטינן כדברי המיקל).

וכן הוא בסדר נט״י לסעודה ס״ח (ובשעת הדחק יש לסמוך על יש מקילין בנטילת ידים להטבילן במי גשמים או הפשרת שלגים המכונסים באשבורן אף על פי שאין בהם מ׳ סאה אלא כדי לכסות הידים בלבד). פסקי הסדור סדר השכמת הבוקר סכ״א (ובשעת הדחק ... מטביל במי גבאים אע״פ שאין בהם מ׳ סאה, ומברך על נטילת ידים).

[362] **רמ״א** שם (ויש להחמיר לכתחלה).

וכן הוא לעיל סט״ו (ומכל מקום צריך שיהא בצינור מ׳ סאה).

ויתבאר לקמן סי׳ קס סי״א (ושם הערה 477), שבזה תלוי גם דין טבילת ידים בחמי טבריא שהמשיך על ידי חריץ.

[363] ושלג שלא הופשר, יתבארו דיניו ראה לקמן סי׳ קס סי״ד.

[364] **שו״ע** סי״ד (הטביל ידיו במי מעין, אפילו אין בו מ׳ סאה, עלתה לו טבילה, כל שמתכסים ידיו בהם בבת אחת).

לפי שגם לטבילת כל גופו יש מכשירין[365] כל שכל גופו עולה בהם בבת אחת, אע״פ שאין בהם מ׳ סאה, כגון לאדם קטן, כמו שיתבאר ביו״ד סי׳ ר״א[366], ואפילו הם זוחלין[367].

אבל מי גשמים והפשרת שלגים וכיוצא בהם שהם זוחלין, יש להסתפק לפי סברא האחרונה[368], אם הקילו בנטילת ידים גם בזוחלין כמו שהקילו בפחות ממ׳ סאה, או שלא הקילו בזוחלין מפני שפסולות גם לטבילת כלים מן התורה (ולכן יחזור ויטול כהלכה ולא יברך אם בירך על הנטילה הראשונה, כי שמא נטל ובירך כהלכה, וספק ברכות להקל[369]):

כג וכל זה במי מקוה. אבל מים שאובין, אפילו הם במקום אשבורן ויש בהם מ׳ סאה, פסולות לטבילת ידים[370]. ויש מכשירין[371] במ׳ סאה שאובין בקרקע, הואיל והם כשרים לטבילת בעלי קריין הצריכים טבילה לדברי תורה מתקנת עזרא, כמו שנתבאר בסי׳ פ״ח[372] (והעיקר כסברא הראשונה).

ומים שבכלי המחובר לקרקע, לדברי הכל פסולים לטבילת ידים[373] (ואפילו הם מי גשמים, שאין טבילה בכלים, כמו שיתבאר ביו״ד סי׳ ר״א[374]).

וכן הוא לקמן סי׳ קס סי״א (אבל מטבילין בהם כשהם במקום קביעותן אפילו אין בהם מ׳ סאה, שהמעין מטהר בכל שהוא).

[365] רמב״ם הל׳ מקוואות פ״ט ה״ו (שהמעיין אין למימיו שיעור אפילו כל שהן מטהרין). בעלי הנפש שער המים סי׳ ג (והני מילי במי מקוה, דכתיב (מצורע טו, טז) את כל בשרו, אבל במים חיים לא, דכתיב גבי מים חיים (שם טו, יג) ורחץ בשרו במים חיים, ולא כתיב כל בשרו, הלכך כל היכא דמיכסי בהו בבת אחת עלתה לו טבילה). הובא בראי״ש הל׳ מקואות סוף פ״א (הראב״ד ז״ל כתב, דאפילו לאדם מטהרין בכל שהוא, רק שיהא כל גופו עולה בהן בבת אחת).

[366] בטור שם בתחלת הסימן (והרמב״ם והראב״ד כתבו דאף אדם מטהר במעיין כל שהוא).

[367] יו״ד סי׳ רא ס״ב (מי מעיין מטהרין אף בזוחלין).

וכן הוא בסדר נט״י לסעודה ס״ח (אבל במעיין מטבילים הידים אפילו בזוחלין, ואפילו בפחות הרבה מארבעים סאה, אלא שהידים מתכסים בו לבד).

[368] ב״י (ובמי גשמים שהם זוחלין, לדעת הרמב״ם פשיטא שאין מטביל ידיו בהם, אפילו יש בהם ארבעים סאה, מאחר שאינם ראויים לטבילת אדם ... אבל לדעת ה״ר יונה איכא לספוקי אם נקל גם בזה לענין טבילת ידים). **שו״ע** סט״ו (מי גשמים שהם זוחלים ויש בהם מ׳ סאה, יש להסתפק אם טובל בהם ידיו). מ״א ס״ק כז (פירוש, להמקילין בסי״ד, היינו דוקא במכונסין, אבל בזוחלין דפסולין אפילו לטבילת כלים, יש להסתפק. אבל להמחמירין לעיל, הכא נמי פסולין). ט״ז ס״ק יט (יש להסתפק וכו׳, אם נקל גם בזה לדעת הרב רבינו יונה, שזכרתי בסמוך, בידים טפי מכל גופו). וראה קובץ דברי תורה חי״ב ע׳ צ.

[369] ראה חקרי הלכות ח״ז לט, ב.

[370] **רמב״ם** הל׳ ברכות פ״ו ה״ה (ואם הטבילן ... במים שאובין שבקרקע, לא עשה כלום, שאין המים שאובין מטהרין את הידים אלא בנטילה). טור ודעה האי בשו״ע סט״ז (מ׳ סאה מים שאובים שבקרקע, להרמב״ם אין מטבילין בהם את הידים).

וכן הוא לעיל סט״ו (אינן טהורות מכח טבילה, מפני שהם שאובין). סדר נט״י לסעודה ס״ח (אבל אין להקל להטביל בשאובין שבקרקע, אפילו יש בהם מ׳ סאה).

[371] **ראב״ד** שם (זה אינו מחוור, שהרי בעלי קריין טובלין בהן אע״פ שהן שאובין אם יש בהם ארבעים סאה בקרקע). דעה הב׳ בשו״ע שם (ולהראב״ד מטבילין).

[372] סעיף א (בעל קרי ... לטבול בהם ... אפילו הם שאובים). ולקמן סי׳ תרו סי״א (וטבילה זו שהיא משום קרי כשירה אפילו בארבעים סאה שאובים).

ולדעה זו, הא דאמרינן בחולין קז, א שאין נטילת הידים מועלת בצינור שבקרקע, נתבאר בקונטרס אחרון (דהראב״ד סבירא ליה דאריתא דדלאי מיירי בכלי המחובר לקרקע).

[373] **מ״א** ס״ק כח (אבל בכלי שבקרקע לכו״ע פסולים).

וכן הוא לעיל סי״ז (כלי המחובר לקרקע ... אם הכניס ידיו לתוך הכלי ושכשכן במים, לא עלתה לו נטילה, שזו אינה נטילה אלא כעין הטבלה היא זו, הואיל והכלי מחובר לקרקע), ובקונטרס אחרון שם.

ואף טבילת עזרא אינה מועלת בכלי המחובר לקרקע, כדלקמן סי׳ פח ס״א (עד שיהיה ארבעים סאה (בקרקע) ואז מועילים לטבול בהם), ושם נסמן (הערה יז), וסי׳ תרו סי״א (כשהם בקרקע, אבל לא בכלי), ושם נסמן (הערה לט).

[374] ס״ו (שאין טובלין בכלים).

ולעיל סי״ז (הואיל והכלי מחובר לקרקע, ואין טבילה בשאובין), ושם נסמן (הערה 310).

ושא[ו]בה שהמשיכוה על גבי קרקע לדברי הכל כשרה לנטילת ידים[375], כמ״ש למעלה[376]:

כד לא יטול מים מהנהר בידו אחת ויתן על ידו השנית, לפי שאין כאן לא נטילה ולא טבילה, שנטילה היא מן הכלי וידו אינה כלי[377].

אבל אם נטל ידו אחת מן הכלי ואחת בטבילה, ידיו טהורות[378], ומברך על נטילת ידים[379].

אבל המטביל ב׳ ידיו, יש אומרים[380] שאינו מברך על נטילת ידים, אלא על טבילת ידים או על שטיפת ידים[381], לפי שלשון נטילה נתקן על שם הכלי שנקרא נטלא[382] ויש אומרים[383] שמברך על נטילת ידים ולא על טבילת ידים, שהיכן ציונו על טבילת ידים, אבל על נטילת ידים ציונו, ויש בכלל מאתיים מנה, שמחמת חיוב הנטילה שציונו אנו מטבילין עכשיו. ויש מי שהכריע[384], שאם מטביל במים הכשרים לנטילה מברך על נטילת ידים, אבל אם מטביל במים הכשרים לטבילה ולא לנטילה, כמו שיתבאר בסי׳

---

[375] **שו״ע** ס״ז (אבל אם נותן אותם חוץ לצנור וממשיך אותם לצנור והטביל בו ידיו, טהורות, דשאובים שהמשיכוה כשרה), וסט״ז (ושאובה שהמשיכוה כולה, גם להרמב״ם מטבילין בהם הידים).

[376] סעיף טו (אם נותן אותם חוץ לצינור על הקרקע, וממשיך אותם לצינור, והטביל בו ידיו, טהורות, שהשא[ו]בה שהמשיכוה בקרקע כשרה לנטילת ידים), ושם נסמן (הערה 295).

[377] נתבאר לעיל סי״ג (אם נטל ידו אחת מן הכלי ואחר כך שפך ממנה לידו השניה, לא עלתה לו נטילה. ויש מתירין בזה, שכיון שנטילת ידו הראשונה היתה מהכלי, נקראת נטילת השניה נטילה מכח הכלי). והיינו דוקא כשנטל ידו הראשונה מן הכלי, אבל אם טבל ידו הראשונה מהנהר, אינו מועיל.

שאילתות דרב אחאי פר׳ מצורע שאילתא צ (והיכא דאזיל על יד הנהר וליכא מנא בהדי למשקל לממשא ידיה, לא לישקול מיא בחדא ידיה ולמשיא לאידך ידיה, אלא למשכינהו תרוייהו בנהרא, דהוה ליה הטבלה). הובא ב**בה״ג** ברכות פ״ו ט, ב וב**רשב״א** חולין קז, א ד״ה האי אריתא, ובתורת הבית הארוך בית ו שער ג (אבל ליטול בידו אחת מן הנהר וליתן על ידו השנית, לא עשה ולא כלום, דחפניו אינן ככלי ... וכיון שכן, טבילה אין כאן ונטילה אין כאן. וכן כתוב בהלכות גדולות). שו״ע סי״ז (לא יטול מהנהר מים בידו אחת ויתן על ידו השנית, לפי שאין כאן לא נטילה ולא טבילה). מ״א ס״ק כט (דהנטילה מהכלי בעינן והכא לא נטל כלל מהכלי).

[378] תורת הבית שם (מותר להטביל ידו אחת בנהר וליטול לידו השנית מן הכלי). שו״ע סי״ח (ידו אחת בנטילה וידו אחת בטבילה, ידיו טהורות).

[379] **לבוש** ס״כ (ונראה לי, דבידו אחת בנטילה וידו אחת בטבילה, לכולי עלמא מברכין על נטילת ידים, כיון דמכל מקום אחת היתה בנטילה, נראה לי). **מ״א** ס״ק ל (ומברך על נטילת ידים לכו״ע (לבוש)).

[380] ס׳ התרומה סי׳ עז (אבל אם תוחב ידיו בנהר, זה טוב, אז יברך על שטיפת ידים או על טבילת ידים). **מרדכי** ברכות פ״ח רמז רב (טבילת ידים ... מברך על טבילת ידים או על שטיפת ידים). **וסמ״ג** עשין כז הל׳ נט״י (כשאדם טובל ידיו בנהר מברך על שטיפת ידים או על טבילת ידים, ואין מברכין על נטילת ידים אלא כשנוטל מן הכלי). **ורשב״א** חולין שם **בשם התוס׳** (ולענין ברכה ... בתוס׳ על טבילת ידים). טור ורמ״א ס״כ (ויש אומרים דמברכין על טבילת ידים או על שטיפת ידים, וכן עיקר).

[381] **מרדכי פ״ח דברכות** שם (או על שטיפת ידים). תשב״ץ סי׳ רעט (וכשנוטל ידיו מן הנהר מברך על שטיפת ידים). והוא כלשון הכתוב מצורע טו, יא (וידיו לא שטף במים).

[382] כדלעיל סי׳ ד מהדו״ק ס״א (וכיון שצריך ליטול ידיו מן הכלי דוקא, לכן יברך על נטילת ידים, ולא על רחיצת ידים, מפני שהכלי שממנו נוטלין לידים נקרא נטלא בלשון חז״ל, לכן תיקנו בברכה זו לשון נטילה, להורות דצריך כלי).

[383] **הרב רבינו יונה** ברכות מא, א (ונראה למורי הרב נר״ו שיש לו לומר על נטילת ידים. ואף על פי שאומר וצונו על נטילה והוא אינו נוטל, אין להקפיד על זה, שמאחר שזו הטבילה אינו עושה אותה אלא מחיוב הנטילה יכול לברך בשעה שטובל הידים וצונו על הנטילה. ואף על פי שאומר לשון נטילה ואינו נוטל, אין בכך כלום, דיש נטילה בכלל טבילה. אבל להטביל אינו יכול לומר, שמאחר שהחיוב אינו אלא מכח נטילה, היאך יאמר להטביל שאין טבילה בכלל נטילה). **והרשב״א** חולין שם (ושמעתי מפי רבינו הרב ז״ל דלא מברכינן אלא על נטילת ידים, דהיכן צונו על טבילת ידים, אבל על נטילת ידים צונו, ויש בכלל מאתים מנה, שמחמת חיוב נטילה שצונו אנו מטבילין בה עכשיו את הידים, ונראה עיקר. וכן מצאתי כתוב משם הגאונים זצ״ל), ובתורת הבית הארוך בית ו שער ה, ובשו״ת סי׳ קצ וסי׳ תשנד. שו״ע ס״כ (המטביל ידיו אינו מברך על טבילת ידים, אלא על נטילת ידים). ט״ז ס״ק כא (הטעם, שאין לומר על טבילת ידים, דהיכן צונו על טבילת ידים. אבל על נטילת ידים צונו, ויש בכלל מאתים מנה. כ״ד הרשב״א בב״י).

[384] **פני יצחק** אפי רבי סוף שער עב (ולי נראה, דבמים כשרים בכלי מברך על נטילת ידים, ובמים הפסולים בכלי, כחמי טבריה ומים מלוחים סרוחים ומרים, מברך על טבילת ידים, דדין נטילה לא שייך בהו). **מ״א** ס״ק לא (ובספר פני יצחק הכריע, דאם טבל במים הכשרים לנטילה מברך על נטילת ידים, ואם הם פסולים לנטילה כמ״ש סי׳ ק״ס ס״ט מברך על טבילת ידים).

ק״ס, מברך על טבילת ידים (והמברך על שטיפת ידים יוצא לדברי הכל[385]):

כה המטביל ידיו, אין צריך שתי פעמים, כמו שהצריכו מים שניים בנטילה לטהר הראשונים שנטמאו מהידים אם אין רביעית[386], אבל בטבילה אין כאן מים טמאים כלל. וכן אין צריך לנגב ידיו, כמו שנתבאר בסימן קנ״ח[387], וכן אין צריך להגביה ידיו[388], כמו שיתבאר בסימן קס״ב[389]:

קונטרס אחרון

(א) שאינו כלי כו׳. ועיין במה שנתבאר לקמן[390], דהראב״ד סבירא ליה דאריתא דדלאי מיירי בכלי המחובר לקרקע[391]. דדוחק לומר דהכי קאמר דהוה לי שאובין ובעינן מ׳ סאה משא״כ במקוה כהרר״י[392]. גם מסתימת גמרא[393] ופוסקים משמע דאפילו יש מ׳ סאה אין מטבילין. והשו״ע סבירא ליה דאינו כלי, מדמכשר בהמשכה[394].

והא דפסל כלי המחובר לקרקע[395], היינו משום דלא מסתברא ליה להקל כבה״ג[396], דבתראי פליגי

---

[385] תשב״ץ סי׳ רעט (וכשנוטל ידיו מן הנהר מברך על שטיפת ידים). מהרי״ל הל׳ נט״י וסעודה (הנוטל מן הנהר מברך על שטיפת ידים (וכן הנהיג מהר״ר יודא לנדא)). אגור סי׳ קצט (שוטף ידיו בנהר ודיו, ומברך על שטיפת ידים). מטה משה סי׳ רסו (הורה ר״י בר יהודה ז״ל ... שוטף ידיו בנהר ודיו, ואינו מברך על נטילת ידים, הואיל ואינו נוטל מן הכלי, אלא על שטיפת ידים ... התשב״ץ כתב בסי׳ ר״פ שמהר״ם היה מברך על שטיפת ידים, וכן המהרי״ל הי׳ מברך על שטיפת ידים. וכ״כ האגור).

ובסדר נט״י לסעודה ס״ט (וכל המטביל ידיו לסעודה, יש אומרים לברך על טבילת ידים או על שטיפת ידים, ולא על נטילת ידים. ויש אומרים שאין לברך על טבילת ידים אלא על נטילת ידים. ולכתחלה טוב לברך על שטיפת ידים ויוצא לדברי הכל. אך אם בירך על טבילת ידים או על נטילת ידים אין צריך לחזור ולברך).

ובסדר השכמת הבוקר (המהלך בדרך ואין לו כלי, אם מטביל בתוך מי גבאים שיש בהם מ׳ סאה או במי מעין אע״פ שאין בו מ׳ סאה, יברך על נטילת ידים).

וראה פתחא זוטא ס״ק יח.

[386] לקמן סי׳ קסב ס״א (צריך לשפוך על כל אחת ב׳ פעמים, כי כששופך על היד פעם אחת נטמאו המים מהיד, הואיל ואין בהם רביעית שהוא שיעור טהרה בידים, וכששופך שנית מטהרים מים שניים את מים הראשונים ואת היד).

[387] סעיף יז (כל האוכל בלא ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא).

[388] **תוספתא** ידים פ״ב ה״א (המטביל את ידיו אין צריך לנגבם ... אין צריך להגביה את ידיו). **מרדכי פ״ח דברכות** סי׳ רב (ואין צריך לא כלי ולא שטיפה שתי פעמים ולא ניגוב ולא להגביה את ידיו, דתניא פ״ב דמסכת ידים הנוטל ידיו צריך לנגב ידיו והמטביל ידיו אין צריך לניגוב ידים. פירוש, אוכל בלא ניגוב ידים. הנוטל צריך להגביה ידיו והמטביל אין צריך להגביה ידיו). שו״ע סי״ט (המטביל ידיו אין צריך שתי פעמים, ולא ניגוב, ולא להגביה ידיו).

וכן הוא בסדר נט״י לסעודה ס״ט (והמטביל ידיו, דיו להטביל לפעם אחת לבד).

[389] סעיף ו (אמרו חכמים הנוטל צריך שיגביה ידיו למעלה, שלא יחזרו המים שחוץ לפרק לתוך הפרק ... ואם שופך רביעית ... אין צריך ליזהר בזה כלל, ואין צריך לומר המטביל ידיו).

[390] סכ״ג (ויש מכשירין במ׳ סאה שאובין בקרקע ... ומים שבכלי המחובר לקרקע, לדברי הכל פסולים לטבילת ידים), שהיא דעת הראב״ד (כנסמן שם הערה 371).

[391] הא דאמרינן בגמרא (האי אריתא דדלאי אין נוטלין ממנו לידים), דלא סגי במה שמטביל בו הידים. כי לדעת הראב״ד מיירי הכא בצינור שהוא כלי המחובר לקרקע, שלדברי הכל אין מטבילין בו הידים.

[392] דלכאורה הי׳ אפשר לבאר, שגם לדעת הראב״ד מיירי כאן בצינור שאינו כלי, ומה שאין מטבילין בו, הוא כדעת רבינו יונה, שהובא בפנים סכ״א (ויש אומרים, שאפילו אין בהם אלא רביעית, כיון שאינן שאובים והם בקרקע כשרים לטבילת ידים). וכיון שכאן מיירי בשאובין שאין בהם מ׳ סאה, אין מטבילין בו הידים.

וראה תהלה לדוד ס״ק ה, שהקשה מהאמור בראב״ד הל׳ מקוואות פ״ט ה״א (ואם אינן שאובין אע״פ שאין בהם מ׳ סאה מטבילין בהם).

[393] בגמרא שם (האי אריתא אין נוטלין ממנו לידים).

אלא ודאי לדעת הראב״ד מיירי כאן בצינור שהוא כלי המחובר לקרקע, ולכן אין נוטלין ממנו לידים.

[394] כאמור בפנים סט״ו (אם נותן אותם חוץ לצינור על הקרקע וממשיך אותם לצינור והטביל בו ידיו, טהורות, שהשא[ו]בה שהמשיכוה בקרקע כשרה לנטילת ידים), ובכלי ודאי לא מהני מה שהמשיכוה.

[395] כאמור בפנים (אם הכניס ידיו לתוך הכלי ושכשכן במים, לא עלתה לו נטילה, שזו אינה נטילה אלא כעין הטבלה היא זו, הואיל והכלי מחובר לקרקע, ואין טבילה בשאובין).

עליה[397], אלא משום דהרמב"ן ורשב"א סבירא להו הכי[398], כדמשמע בב"י[399] בשם מהר"ן ז' חביב, ואינהו פסלי כה"ג[400] ודו"ק:

---

[396] אף שהמקור להיתר זה לטבול ידיו בכלי הוא בבה"ג, הנסמן לעיל (הערה 311), שאינו מחלק בכלי בין אם הוא מחובר לקרקע או לאו.

[397] התוס' וסיעתו שחלקו על בה"ג, כנסמן לעיל (הערה 316).

[398] להתיר בכלי שאינו מחובר לקרקע, כנסמן לעיל (הערה 310-311).

[399] ד"ה וסברת הלכות גדולות (וכתב מהר"י ן' חביב ז"ל, הרי שהרא"ש השתדל לתת סעד לדברי הלכות גדולות ולבסוף אמר וצריך להחמיר, ובעבור זה כתב סתם המחבר דלא כהלכות גדולות. ומצאתי כתוב בשם הרשב"א שבטל גם כן זו הראיה כדי לקיים דברי הלכות גדולות, וגם כן כתבו בשם גאון כדברי הלכות גדולות, וראוי לסמוך על דבריהם בשעת הדחק או בדיעבד).

[400] כשהכלי מחובר לקרקע, כנסמן לעיל (הערה 310).

קס איזו מים כשרים ואיזו פסולים לנטילה

ובו י"ט סעיפים

נשתנו מראיתן

א מים[401] שנשתנו מראיהם[402], בין מחמת מקומם בין מחמת דבר שנפל לתוכן[403], כגון שנפל לתוכן דיו או קומוס[404] או יין[405] ושכר[406] ושינו מראיהן, פסולים לנטילת ידים. אבל אם נפל לתוכם עפר וטיט,

---

[401] עיקרי ההלכות המתבארים בסימן זה:

(א) נשתנו מראיתן (ס"א).

(ב) עשה בהם מלאכה (ס"ב-ט).

(ג) מים הראוים לשתיית בהמה (ס"י-יב).

(ד) ספק בנטילת ידים (סי"ג).

(ה) נטילה בשלג ובמי פירות (סי"ד-טו).

(ו) נטילת ידים מרביעית (סט"ז-יט).

[402] **משנה פ"ק דידים** מ"ג (ונשתנו מראיהן פסולין). טור ושו"ע ס"א (מים שנשתנו מראיהן ... פסולין).

פסול שינוי מראה הוא גם במקוה, כמבואר ביו"ד סי' רא סכ"ה (נפל לתוכו יין או מוהל ושינו מראיו מכמות שהיה, נפסל).

אלא שיש חילוק בין דין מקוה, שפסול שינוי מראה הוא רק ביין וכיו"ב, ולא במי צבע, כמבואר ביו"ד שם (המקוה השלם, אעפ"י שנפלו בו מי צבע ושינו מראיו, לא נפסל. וכן אם הדיח בו כלים ונשתנו מראיו, או ששרה בו סמנים או אוכלין ונשתנו מראיו, לא נפסל), לבין מים לנטילת ידים, שפסול שינוי מראה הוא אף במי צבע, כדלקמן ס"ט (שינוי מראה פוסל ... שנשתנה מראה המים מחמת דבר שאין בו ממש, כגון הדחת סלי זיתים וענבים, או שנפלו לתוכם מי צבע); אלא שמכל מקום, אם טובל ידיו במים אלו שבמקוה, דינם כמו מקוה, שלא נפסלו.

[403] **רמב"ם** הל' ברכות פ"ו ה"ז (מים שנשתנו מראיתן ... בין מחמת דבר שנפל לתוכן בין מחמת מקומן, הרי אלו פסולין). טור ושו"ע שם (בין מחמת עצמן, בין מחמת דבר שנפל לתוכן, בין מחמת מקומם, פסולים). אבל ברמב"ם לא הזכיר "מחמת עצמן". ויתבאר לקמן בסמוך (אבל אם נשתנו מחמת עצמן כשרים), ושם נסמן (הערה 410).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"ז (שאם נשתנו מראיהם, בין מחמת מקומם בין מחמת דבר שנפל לתוכם ... פסולים לנטילת ידים).

[404] **משנה שם** (נפל לתוכן דיו קומוס וקנקנתום ונשתנו מראיהן פסולין).

[405] שגם במקוה פסול, כדתנן מקואות פ"ז מ"ג (נפל לתוכו יין ומוחל ושנו את מראיו פסול). מ"א סוף ס"ק ב (דאם נפל יין לתוך המים נפסלו בשינוי מראה).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"ז (כגון שנפל לתוכם יין ... פסולים לנטילת ידים).

[406] וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"ז (כגון שנפל לתוכם ... שכר ... פסולים לנטילת ידים).

ואף שפירש בשם הגדולים שם הערה 32 (לפי דעת ראב"ד והרא"ש), והיינו כדעתם לקמן סט"ו (יש אומרים שאין נטילת ידים אלא במים ולא בשאר משקין ומי פירות). ושם נסמן (הערה 501). אבל לדעת המכשירים לקמן שם (ויש מכשירין כל מי פירות לנטילת ידים, שלא פסלו שינוי מראה אלא במים שנשתנו ממראיתם, אבל מי פירות שעומדים במראיתם, שם מים עליהם), גם כאן יכשירו שכר שנפל למים ושינו מראיהן.

ס

אע״פ שעכרום כשירים[407], כמו שיתבאר[408] (לפי שגידול המים הוא בעפר וטיט ודרכם בכך ואין זה חשוב שינוי). ואם נשתנו מחמת עשן או דבר אחר פסולים[409]. אבל אם נשתנו מחמת עצמן כשרים[410]. ואפילו נשתנו שינוי הפוסל, אם אחר כך חזרו לברייתן חזרו לכשרותן[411]:

עשה בהם מלאכה

ב עשה במים מלאכה או ששרה בהם פתו[412], אפילו נתכוין לשרות בכלי זה ונפל לשני, פסולים לנטילת ידים[413], לפי שכשאדם עושה במים דבר שיש לו צורך בו, נעשו כשופכין שעומדין לשפיכה ואין נוטלין בשופכין[414]. אבל אם לא נתכוין לשרות כלל, רק שנפל פת למים ונשרו בהם כשרים, שלא עשאם

מכל מקום לא נראה כן בדברי רבינו, שהרי יתבאר לקמן סט״ו (אבל במי דבש (שקורין מע״ד) ושכר, נוטלין [מהן לידים], שהרי עיקרן מים. ואע״פ שנשתנו מראיהם, אין לחוש, כיון שנשתנו לעילוי), ושם נסמן (הערות 510-511). וכן הוא בסדר נט״י לסעודה ס״ח (מותר ליטול ידיו בשעת הדחק בשכר שלנו או מי דבש, שעיקרן מים, ואין בהם משום שנוי מראה הואיל ונשתנו לשבח). משא״כ בשכר שנפל למים, נפסק בפשיטות שהם פסולים לנטילת ידים.

ועל כרחך צריך לומר, דהלכה זו היא אפילו לפי הנפסק לקמן שם ששכר כשר לנטילת ידים, כי שאני שכר שנפלו לתוך המים ונשתנה מראיהם, השינוי הוא לגריעותא ולא לעילוי. וראה דובר שלום ע׳ נד.

[407] **זבחים כב**, א (כל המשלים למי מקוה משלים למי כיור, לרביעית (של נטילת ידים, רש״י) אינו משלים. למעוטי מאי (אתא דאין משלים לרביעית, רש״י), אילימא למעוטי טיט הנדוק (שהוא מן המעלין את המקוה, רש״י), היכי דמי, אי דפרה שוחה ושותה ממנו (שאינו עב ליפסל משתיית בהמה, רש״י), אפילו לרביעית נמי). טור ושו״ע ס״ט (ואם הם עכורים מחמת טיט שנתערב בהם, אם הכלב יכול לשתות מהם, כשרים בין לנטילת ידים בין למקוה).

[408] לקמן ס״י (ואם הם עכורים מחמת טיט שנתערב בהם, אם הכלב יכול לשתות מהם, כשרים בין לנטילת ידים בין לטבילה).

וכן הוא בסדר נט״י לסעודה ס״ז (אבל אם נשתנו ונעשו עכורים מחמת עפר וטיט, כשרים).

וראה מנחת פתים יו״ד סי׳ רא סכ״ה. דובב מישרים ח״א סי׳ יז.

[409] לענין מי חטאת – בתוספתא פרה פ״ט מ״ה (מי חטאת שנשתנו מראיהן מחמת עצמן כשרין, מחמת עשן ... פסולין). רמב״ם הל׳ פרה פ״ט הי״ג (מי חטאת שנשתנו מראיהן מחמת עצמן כשירים, נשתנו מחמת עשן פסולין). **מ״א** ס״ק ב (דהר״ש פ״ט דפרה כתב תוספתא, מי חטאת שנשתנו מחמת עצמן כשרים מחמת עשן או דבר אחר פסולים).

וכן הוא בסדר נט״י לסעודה ס״ז (וכן אם נשתנו מראיהם מחמת עשן או דבר אחר, פסולים לנטילת ידים). וראה תורת מנחם שם.

[410] **ב״ח** (מה שהוסיף רבינו ואמר בין מחמת עצמן, דמשמע אפילו לא נשתנו מחמת מקומן בקרקע ולא נפל גם כן דבר לתוכם, אלא לאחר שנשאבו ועמדו בכלי ימים רבים נשתנו ונעשו ירוקים, נמי פסולין, לא ידעתי מנין לו דשמא אינן פסולין אלא כשנשתנו בתולדתן מחמת מקומן בקרקע או שנפל דבר לתוכן אבל לא בנשתנו לאחר שנשאבו מעצמן. ויש נוסחאות שלא כתוב בהן בין מחמת עצמן, והכי עיקר). **ט״ז** ס״ק א (וברמב״ם ליתא באמת להך מלתא דבין מחמת עצמן, וכתב מו״ח ז״ל דגם בקצת ספרי הטור ליתא, וצ״ע, דלפי הנראה אין מקום לקיים זה). **מ״א** שם (צ״ע דהר״ש פ״ט דפרה כתב תוספתא מי חטאת שנשתנו מחמת עצמן כשרים ... וגם הרמב״ם פסק כן פ״ו ופ״ט מהל׳ פרה, וכן הוא במשנה ספ״ח דפרה, וכיון דכשרים למי חטאת קל וחומר לנטילת ידים, וגם כאן דקדק הרמב״ם וכתב בין מחמת מקומן בין מחמת דבר אחר פסולין, משמע דמחמת עצמן כשרים ... ולכן נראה לי להקל בנשתנו מחמת עצמן, וכ״כ הב״ח).

[411] **מ״א** ס״ק א (נראה לי דאם חזרו לברייתן כשרים). וראה חקרי הלכות ח״ז מ, ב.

[412] **משנה פ״ק דידים** מ״ג (עשה בהם מלאכה או ששרה בהן פתו, פסולין). טור ושו״ע ס״ב (עשה במים מלאכה או ששרה בהם פתו ... פסולים).

[413] משנה שם (שמעון התימני אומר, אפילו נתכוין לשרות בזה ונפל לשני, כשרים), הרי שת״ק פסל אף בזה. פירוש המשניות להרמב״ם שם (ואין הלכה כשמעון התימני). שו״ע שם (אפילו נתכוין לשרות בכלי זה ונפל לשני, פסולים).

[414] **רמב״ם** בפירוש המשניות שם (ועשאן ככל השופכין, ואין נוטלין מהן לידים), ובהל׳ ברכות פ״ו ה״ח (כל מים שנעשה בהן מלאכה נעשו שופכין ופסולין לנטילת ידים). שו״ת מהרלב״ח סי׳ קכג (הטעם הוא כמו שכתב הרב רבינו משה בר מיימוני זכרונו לברכה, דנעשו כשופכים, דכשהאדם משתמש במים ועושה בהן דבר שיש לו צורך בו, הרי כאלו בטלן מתורת מים ועומדות לשפיכה). הובא במ״א ס״ק ג, ובט״ז סוף ס״ק ב.

וכן הוא לקמן סוף ס״ה (מפני שנעשה בהם מלאכה שטיהרו הידים לאכילה ונעשו שופכין). ועוד תתבאר לקמן שיטה נוספת.

וראה חקרי הלכות ח״ז מג, א.

שופכין[415]. ויש מי שפוסל גם בזה[416], ויש להקל בדברי סופרים[417]:

ג אם הדיח בהם כלים[418] או ירקות[419] פסולים. ואם היו כלים מודחים או חדשים[420] או ירקות מודחים ונקיים[421], כשרים, שאין זו נקראת מלאכה לפסול המים משום שופכין, הואיל ואין בה צורך, שמבלעדיה היו כבר נקיים. ומכל מקום אם שרה בהם הירקות כדי שלא יכמשו, וכן אם נתן בהם כלים שנתבקעו בימות החמה כדי שיתכווצו, הרי זו מלאכה ופסולים[422]. וכן אם נתן כלי של יין לתוך המים לצננו, פסולים[423]. אבל נתן בהם דגים חיים שלא ימותו, אין זו מלאכה שאין המים פועלין בהם כלל רק מצילין אותן ממיתה, וגם אינן נקראים שופכין[424], וכן אם נתן לתוכם דבר המריח כדי שיריחו, כשרים [ואין דומים לשרה בהם פתו שעשאם שופכים[425]], שהרי אינן שופכין שהם כמאוסים, אבל כאן נתכוין להשביחם[426]:

ד אם המים בכלי שיש בו שנתות ונתן לתוכו בשר ועולין המים עד השנתות ובזה יודע משקלו, הרי זה עשיית מלאכה במים ופסולין לנטילת ידים (אבל אם היה יודע משקל המים ושקל הבשר כנגדם, כשרים,

---

[415] **ב"ח** ד"ה ומ"ש או ששרה (כתב רבינו בסתם או ששרה פתו, פסולין, להורות דכל שנתכוין פסולין, דלא כשמעון התימני). **מ"א** ס"ק ד (אבל לא נתכוין, רק שנפל פת במים, כשר, דלא שוינהו כשופכין. וכן משמע מלשון הטור והפוסקים (ב"ח)).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"י (וכן שאר כל דבר שנשרה בתוכם במתכוון, ולא שנפל לתוכם מאליו).

[416] ב"י (וכן נראה שהוא דעת כל הפוסקים שכתבו, דמים שנעשה בהם מלאכה פסולים, ולא חילקו בין נתכוין ללא נתכוין). **ט"ז** ס"ק ב (אפילו אם לא נתכוין כלל, כגון שנפל מעצמו ונשרה שם, פסולים).

[417] כדלקמן ס"ג (וכל ספק בטהרת ידים טהור, אפילו במחלוקת הפוסקים, מפני שנטילת ידים עיקרה מדברי סופרים, וספק דברי סופרים להקל).

[418] **משנה שם** (הדיח בהם את הכלים ... פסולים). טור ושו"ע ס"ב (ואם הדיח בהם כלים, פסולים).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"י (מלאכה הפוסלת במים, כיצד כגון ששכשך בתוכם איזה כלי הצריך הדחה להדיחו בהן).

[419] **רבינו ירוחם** נתיב טז ח"ו קמו, ד (או הדיח בהן ... הירקות). **מ"א** ס"ק ה (והוא הדין אם הדיח בהן ירקות פסולים (רי"ו)).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה שם (וכן ירקות הצריכים הדחה).

[420] **שם במשנה** (הדיח בהם כלים מודחים או חדשים כשרים). טור ושו"ע שם (ואם היו כלים מודחים או חדשים, כשרים).

[421] **מ"א** שם (ומשמע לכאורה דירקות דומיא דכלים, דאם היו מודחים ונקיים, כשרים, דלא מקרי מלאכה כלל).

[422] **מ"א** שם (ומכל מקום אם שרה בהן הירקות שלא יכמשו מקרי מלאכה ... והוא הדין אם נתן בו כלי בימות החמה שנתבקעו כדי שיכווצו).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה שם (או ששרה בתוכם ירקות כדי שלא יכמשו, או ששרה בתוכם כלים שנתבקעו בימות החמה כדי שיכווצו).

[423] רא"ש בפירושו למשנה שם (כגון שצינן בהם יין או כיו"ב). רבינו ירוחם שם (או שצונן היין בתוכם). שו"ע שם (ואם צינן יין במים, פסולים).

ובסדר נט"י לסעודה שם (וכן אם העמיד בתוכם כלי של מים חמין או של יין לצננם, הרי זו מלאכה ופסולה), ושם נסמן (הערה 4224).

[424] עולת תמיד ס"ק ג (והוא הדין אם נתן דגים חיין לתוך המים לא נפסלו. וכ"כ בספר דמשק אליעזר דף של"א). **מ"א** שם (אבל נתן בהם דגים חיים שלא ימותו, לא מקרי מלאכה, דאין המים פועלים בהם כלל רק מצילין ממיתה, וגם לא מקרי שופכין).

[425] כן הוא בכתב יד.

[426] מ"א שם (דאם נתן לתוכן דבר המריח לא מפסלי ... הכא נתכוין להשביחן).

וראה גם לקמן סי' תקיא ס"ז (ושלא כדין עושין במקצת מקומות שנותנין שמן שמריח (שקורין שפיגנאר"ד) לתוך המים שהכהנים נוטלין מהם לידים לעלות לדוכן ... הן מולידין ריח חדש). הרי שעכ"פ נטילת הידים לא נפסלה במה שנתן לתוכן דבר המריח).

כיון שלא נעשית המלאכה בגופן)[427]:

ה אם הטביל בהם הנחתום את הגלוסקים[428], אע״פ שלא נשתנו מראיהם[429], פסולים. אבל אם טבל בהם ידיו וטח פני הגלוסקין[430], או שחפן מהם בחפניו[431], המים הנשארים בכלי לא נעשה בהם מלאכה, שטבילת ידיו בהם אינה קרויה מלאכה עד שידיחן בהם. והוא שהיו מלוכלכות תחילה, לפיכך כשרים אם לא נשתנו מראיהן[432].

אבל אם הדיח בהם ידיו מהבצק הדבוק בהם, פסולים[433], אע״פ שלא נשתנו מראיהן.

ויש אומרים[434] שהדחת ידים אינה חשובה מלאכה לפסול המים לנטילת ידים, כיון שעכשיו רוצה בהם גם כן ליטול ידיו[435] (ופסול מלאכה[436] אינה משום שופכין, אלא משום שנשתנו מתורת מים כשנעשה

---

[427] **מ״א** ס״ק ה (איתא בגיטין דף נ״ג, אם המים בכלי שיש בו שנתות ונותן לתוכו הבשר ועולין המים על השנתות ובזה ידע משקלו, מקרי עשה בהן מלאכה), **מגמרא דגיטין נג**, סע״א (והאמר רבא מי חטאת ששקל בהן משקלות כשרה. לא קשיא הא בגופן (כדרך הטבחים לשקול בשר במים, שיש להם כלי שיש בו שנתות ונותנים מים בראשונה ונותנים בשר במים עד שהמים עולים לרושם השני, וכוונתו כבר שבמשקל ליטרא או ב׳ ליטראות המים עולים ומגיעין לאותו הרושם, רש״י) הא בכנגדן (שהיו תלויות בכף מאזנים והיה יודע משקלם ונתן בשר לשקלו בכף שניה, דלא עבד בהן מעשה בידיו אלא במחשבה, רש״י)).

הכלי שיש בו שנתות, נזכר גם לקמן סי׳ תק ס״ח (כלי שיש בו שנתות ונותן בו מעט מים ומניח הבשר במים וכשהמים מגיעים עד השנתות יודע כמה ליטרות יש בבשר).

ובסדר נט״י לסעודה ס״י (ואין צריך לומר מים שמדד בהם איזה כלי לידע מדתו).

[428] **משנה פ״ק דידים** מ״ה (המים שהנחתום מטביל בהם את הגלוסקין פסולים). טור ושו״ע ס״ב (ואם הטביל בהם הנחתום הגלוסקין, פסולים).

[429] תוספתא ידים פ״א ה״ו (אע״פ שלא נשתנו מראיהן פסולין). הובא בר״ש שם.

[430] משנה שם (וכשהוא מדיח את ידיו בהן כשרים), לפירוש ה**ר״ש שם** (ואם מדיח בהן ידיו, כלומר שטבל ידיו במים וטח פני הגלוסקין בידיו, כשרין לנטילה), ופירוש הרא״ש שם (ופעמים נותן ידיו במים וטח בהן את פני הגלוסקין, ואותן מים כשרים). טור ושו״ע שם (אבל אם טבל ידיו במים וטח פני הגלוסקין ... המים הנשארים לא נעשה בהם מלאכה, ולפיכך כשרים).

[431] רמב״ם בפירושו שם (אבל המים שמכניס ידו בהן בשעת הלישה וחופן מים, אינן נפסלין, לפי שאין ידו משנה את המים, והמלאכה לא נעשת אלא במים העולין בידו לא במים הנשארין בכלי), ובהל׳ ברכות פ״ו ה״ח (ושהוא חופן מהן בשעת לישה כשרים, שהמים שבחפניו הן שנעשו בהן מלאכה, אבל המים שחופן מהם הרי הם בכשרותם ... וכן נראה עיקר, דלישנא דהדיח בהן משמע דאיירי בעניין הגלוסקין, וכמו שפירשו הם, ולא שמדיח ידיו מן העיסה, דלא איירי האי תנא בה בהדחת ידיו כל עיקר). אליה זוטא ורבה ס״ק ז (ורש״ל סימן י״ד פוסל בזה, וכן פסק הט״ז).

[432] ס׳ התרומה סי׳ עח (ואם הדיח בהם הנחתום את ידיו מחמת העיסה המים כשרים). רבינו ירוחם נתיב טז ח״ו קמז, א (והתוס׳ כתבו שמים שהנחתום מדיח בהן ידיו כשרים אם לא נשתנו מראיהן. ונראה מדבריהם שאפילו נטל בהן ידיו), בשם התוס׳ סוטה טו, ב ד״ה מה (ושהוא מדיח בהן ידיו כשירין, אלמא דלא חשיב מלאכה הדחת ידים, אלא הדחת כלים ומי נחתום כדקתני התם). **רמ״א** ס״ב ([כשרים אם לא נשתנה מראיהן]. והוא הדין מים שהנחתום מדיח ידיו בהם מן הבצק הדבק בידיו). ט״ז ס״ק ד – בדעתם (דהטעם, דלא שייך פסול מלאכה מחמת ידים).

[433] **ט״ז** ס״ק ג (ולפי זה נראה לי, אם הנחתום מדיח בהם ידיו שהם מלוכלכות מחמת הבצק, ודאי פסולים הם, דהא עשה בכולם מלאכה ... שוב מצאתי לרש״ל פרק כל הבשר ... פסק להלכה כהרמב״ם). **רש״ל** בים של שלמה חולין פ״ח סי״ד (מדברי הרמב״ם יראה דכה״ג אין כשרים, אלא באופן שפירש ר״[ש], וז״ל בפ״ו מהל׳ ברכות (ה״ח), מים שהנחתום מטביל בהן את [הכעכים] פסולין, ושהוא חופן מהם בשעת לישה כשרים, שהמים שבחפניו הן שנעשו בהן מלאכה, אבל המים שחופן מהם הרי הם בכשרותם ... וכן נראה עיקר, דלישנא דהדיח בהן משמע דאיירי בעניין הגלוסקין, וכמו שפירשו הם, ולא שמדיח ידיו מן העיסה, דלא איירי האי תנא בה בהדחת ידיו כל עיקר). אליה זוטא ורבה ס״ק ז (ורש״ל סימן י״ד פוסל בזה, וכן פסק הט״ז).

[434] ס׳ התרומה סי׳ עח (ואם הדיח בהם הנחתום את ידיו מחמת העיסה המים כשרים). רבינו ירוחם נתיב טז ח״ו קמז, א (והתוס׳ כתבו שמים שהנחתום מדיח בהן ידיו כשרים אם לא נשתנו מראיהן. ונראה מדבריהם שאפילו נטל בהן ידיו), בשם התוס׳ סוטה טו, ב ד״ה מה (ושהוא מדיח בהן ידיו כשירין, אלמא דלא חשיב מלאכה הדחת ידים, אלא הדחת כלים ומי נחתום כדקתני התם). **רמ״א** ס״ב ([כשרים אם לא נשתנה מראיהן]. והוא הדין מים שהנחתום מדיח ידיו בהם מן הבצק הדבק בידיו). ט״ז ס״ק ד – בדעתם (דהטעם, דלא שייך פסול מלאכה מחמת ידים).

[435] ט״ז ס״ק ג – בדעתם (וטעמו, דכל שנעשה בהם מלאכה לצורך הדחת ידיו, לא מקרי מלאכה לפסול לנטילת ידים מחמת זה, כיון דעכשיו רוצה בהם גם כן ליטול ידיו).

[436] לדעה זו, אינה משום שופכין כדלעיל ס״ב, אלא משום שנשתנו מתורת מים, כמבואר בר״ש שם מ״ג ד״ה עשה בהם (עשה בהן מלאכה או ששרה בהן פתו פסולין, בפרק כל הבשר (קה, א) ... פירש שם בקונטרס משום דבטלם ונשתנו מתורת מים, וכאן נמי יש לומר דהיינו טעמא). ובמ״א ס״ק ג (עשה במים מלאכה, דנשתנו מתורת מים).

וראה חקרי הלכות ח״ז מג, ב .

בהם איזו מלאכה, וכשהדיח או נטל בהם ידיו לא נשתנו מתורת מים לענין נטילת ידים). ולפי סברא זו אין איסור ליטול ידיו ממים שנטל בהם חבירו ונתקבלו למטה בכלי[437], אלא משום שנטמאו המים על ידי חבירו, אם לא שפך רביעית בבת אחת. ומים השניים אינן מטהרים אלא המים שעל גבי היד בלבד[438]. אבל אם שפך רביעית בבת אחת, שאין כאן מים טמאים כלל, מותר[439].

והעיקר כסברא הראשונה (דדוקא כשארבעה וחמשה נוטלין כאחת שחשובים כיד אחת אין חוששין משום מלאכה[440], אבל בלאו הכי חוששין), ולכן אסור ליטול במים שנטל חבירו ונתקבלו למטה בכלי אפילו שפך רביעית בבת אחת, מפני שנעשה בהם מלאכה שטיהרו הידים לאכילה ונעשו שופכין:

ו אבל היוצא מבית הכסא, יכול לשאוב בחפניו מים מן הדלי לטהר ידיו, ושאר המים שבדלי כשרים לנטילת ידים לסעודה[441] (מפני שלא טיהר ידיו במים הנשארים בדלי אלא במים שבחפניו[442]. אבל אם הטבילן בדלי לטהרן, הרי נעשה מלאכה בכל המים שבדלי[443]. ואפילו לא היו ידיו מלוכלכות ממש, מכל מקום כיון שיש לו צורך לנקותן במים משום שנגעו במקום הטינופת[444], נעשו המים כשופכין[445], כמו המשתמש בהם שאר דברים שהוא צורך לו אפילו הוא דבר הרשות, כמו שנתבאר למעלה, כל שכן נקיון זה שהוא חובה. ואינו דומה להדיח כלים מודחים שאין צורך בהדחה זו[446]):

ז מים שלפני הנפח, אע"פ שלא נשתנו מראיהם, פסולים, מפני שבידוע שנעשתה בהם מלאכה, דהיינו

---

[437] ולדידן נתבאר במרדכי ברכות פ"ח רמז רג (ואסור לרחוץ ממים שרחץ בהם חבירו כבר). מ"א סוף סי"א (אסור לרחוץ ידיו ממים שנטל בהם חבירו כבר).

[438] כדלקמן סי' קסב ס"א (כששופך על היד פעם אחת נטמאו המים מהיד, הואיל ואין בהם רביעית שהוא שיעור טהרה בידים, וכששופך שנית מטהרים מים שניים את מים הראשונים ואת היד).

[439] כדעת הלבוש סי"ב (מים שנשפכו על הידים בתורת נטילה, אותן המים נטמאו מן הידים, שהרי הידים כבר נטהרו ונכנסה טומאתן לתוך המים, ואסור לחזור ולרחוץ ידיו מאותן המים), לפירוש העולת תמיד ס"ק יב (הטעם משום דכבר נטמאו המים מן הידים, ונכנס טומאת ידים למים. וכן ביאר הלבוש. ולפי זה אפשר לומר, דאם נטל ברביעית בפעם אחת, דליכא מים טמאים, דשרי ליטול בהם ידיו), ואליה זוטא ס"ק כב (ואם נטל ברביעית בפעם אחת אפשר דשרי ליטול ידיו (עולת תמיד)).

[440] כדלקמן סי"ז (שיכולים ד' וה' להניח ידיהם זה בצד זה או זה על גבי זה וליטול כאחד, שכולן חשובות כיד אחת, ואין מטמאות זו את זו). **ועיין בתוספתא** פ"ב ה"ג (נוטלין ארבעה וחמשה זה בצד זה, ואינן חוששין ... שמא נטמאו), **שהביא הר"ש בפ"ב דידים** מ"ג.

[441] **רש"ל** בים של שלמה חולין פ"ו סט"ו (היוצא מבית הכסא, ובא ליטול ידיו דרך טהרה, יכול לשאוב מים בחפניו מן הדלי של מים, ולרחוץ ידיו, והמים לא נטמאו, וכשרין אחר כך לנטילת ידים לאכילה). הובא ב**מ"א** ס"ק יד. **ט"ז** ס"ק ט, ומבאר דבריו (רש"ל מיירי שחפן מהם מקצת מים והשליכן לחוץ, דמותר ליטול ידיו בהמותר שבדלי).

וכן הוא לקמן סי' קסב סי"ג (היוצא מבית הכסא יכול לשאוב בחפניו מן הדלי, והמים הנשארים כשרים לנטילה), ובסדר נט"י לסעודה ס"י (אבל אם חפן מהם בחפניו ומשפשף ידיו לנקותן במים שחפן, הרי המים הנשארים בכלי לא נעשה בהם מלאכה וכשרים).

[442] שדין זה דומה להאמור לעיל ס"ה (אם טבל בהם ידיו וטח פני הגלוסקין, או שחפן מהם בחפניו, המים הנשארים בכלי לא נעשה בהם מלאכה), שאינו רוחץ במים שבכלי, אלא במים שהוציא מהכלי, ואילו המים שבכלי נשארו טהורים.

[443] כדלעיל ס"ה (אבל אם הדיח בהם ידיו מהבצק הדבוק בהם, פסולים, אע"פ שלא נשתנו מראיהן), וסי' ד מהדורא קמא סי"ב (אם שכשך ידיו לתוך כלי של מים ג' פעמים בכלי אחד, לא עלתה לו נטילה להעביר רוח רעה מעליהן, שמיד ששכשך ידיו פעם ראשונה בתוך הכלי נטמאו כל המים שבכלי והווין כמי שופכין).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"י (והיוצא מבית הכסא או שנגע במקום המטונף שבגופו שצריך לנקות ידיו ושכשכן תוך כלי של מים, נפסלו לנטילת ידים. ואפילו טבל בהם אצבעו הקטנה לנקותה נפסלו כל המים שבכלי).

וראה שו"ת הר צבי ח"א סי' פח. דובר שלום ע' נה.

[444] כדלעיל סי' צב ס"ג (ואחר כך צריך לרחוץ ידיו במים ... כיון שנגע בטינופת), וס"ז (מקום המטונף הם מקומות המכוסים באדם, לפי שיש בהם מלמולי זיעה).

[445] לסברא הראשונה דלעיל ס"ה (אם הדיח בהם ידיו מהבצק הדבוק בהם, פסולים, אע"פ שלא נשתנו מראיהן).

[446] כדלעיל ס"ג (ואם היו כלים מודחים או חדשים או ירקות מודחים ונקיים, כשרים, שאין זו נקראת מלאכה לפסול המים משום שופכין, הואיל ואין בה צורך, שמבלעדיה היו כבר נקיים).

שכיבה בהם ברזל. ושלפני הספר, אם נשתנו מראיהם פסולים ואם לאו כשרים[447], כי מה שהספר טובל ידיו בהם להשרות בהם השערות, דומה לטובל ידו וטח פני הגלוסקים[448], שמים הנשארים לא נעשה בהם מלאכה[449]:

ח מים כשרים שנתן לתוכן מעט מים פסולים, בטלים ברוב[450]. ואפילו אם הפסולים משלימים לשיעור רביעית אין לחוש בנטילת ידים לחולין[451].

לפיכך מים ששתו מהם בהמה חיה ועוף, אין לפוסלם משום מלאכת השתיה, שנעשתה במעט מים שהוחזר מפיהם לכלי, כמו שהוא דרך בהמה חיה ועוף בשתייתן שמגביהין פיהם לאחר שקלטו מן המים והמים נופלין מפיהם[452], כי מים אלו בטלים ברובם[453].

ויש פוסלים בשתה מהם כלב או חזיר[454], מפני שנמאסים והרי הם כשופכים[455], ויש לחוש לדבריהם:

---

[447] **ר"ש** ידים פ"א מ"ה (תניא בתוספתא ... מים שלפני הנפח אף על פי שלא נשתנו מראיהן אין נוטלין מהם לידים, מפני שבידוע שנעשתה בהן מלאכה. ושלפני הספר, אם נשתנו מראיהן פסולין ואם לאו כשרין. הכל כשרין ליתן לידים ... פירוש, מים שלפני הנפח דרכו לכבות בהן את הברזל והיינו שנעשתה בהן מלאכה). **רשב"א** בתורת הבית הארוך בית ו שער ב. **בשם התוספתא** ידים פ"א ה"ו. שו"ע ס"ג (מים שלפני הנפח, אף על פי שלא נשתנו מראיהם, פסולים, מפני שבידוע שנעשה בהם מלאכה, דהיינו שכיבה בהם הברזל. ושלפני הספר, אם נשתנו מראיהם פסולים, ואם לאו כשרים).

[448] דלעיל ס"ה (אם טבל בהם ידיו וטח פני הגלוסקין ... המים הנשארים בכלי לא נעשה בהם מלאכה, שטבילת ידיו בהם אינה קרויה מלאכה עד שידיחן בהם).

[449] עטרת צבי ס"ק ז (שאינו דומה לנפח, כיון שאינו אלא שטובל בו ידים להשרות בו השערות, אם כן דומה לאם טבל ידיו במים וטח פני הגלוסקין, דאינו פסול אלא אם כן נשתנו מראיהן). הובא באליה זוטא ורבה ס"ק ח.

[450] **רמב"ם סוף מקוואות** פי"א ה"ט (כלי שהיה בו רביעית מים כשרים לנטילת ידים ונתן לתוכו מעט מים פסולין לנטילת ידים, הרי אלו כשרין). הובא במ"א ס"ק ז.

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"י (ומים כשרים שנפלו לתוכם מעט מים פסולים, בטלים ברוב). ועי' לקמן סי' קסב סט"ז.

[451] **מ"א** שם (ומדכתבו הרב"י בבדק הבית פה, משמע דסבירא ליה, דלענין חולין אתמר. אבל לי נראה, מדהשמיטוהו הפוסקים, משמע דסבירא להו דלענין תרומה דוקא אתמר. וכ"ד הרמב"ם דלא כתבם בהל' ברכות. וכן הוא בתרומת הדשן שבטלים במיעוטן).

והוא דאמרינן בזבחים כב, א (אמר ריש לקיש כל המשלים למי מקוה משלים למי כיור, לרביעית (של נטילת ידים, רש"י) אינו משלים. למעוטי מאי ... למעוטי נתן סאה ונטל סאה (שאם היתה בו רביעית מים, ונתן ממינים הללו לתוכו רובע רביעית, ונטל כנגדם, פסולה, רש"י)). וכן פסק הרמב"ם שם (נטל מן הכלי כשיעור שנתן ונשארה רביעית בלבד כשהיתה, הרי זו פסולה, מפני שהמים הפסולין השלימו שיעור הרביעית).

ועל זה כתב המ"א, שדוקא בנטילת ידים לתרומה פסול כשהפסולין משלימין לשיעור רביעית, משא"כ בנטילת ידים לחולין. ואשר כן הוא בתרומת הדשן סי' רס (משום דבטלין במיעוט).

[452] כמבואר בחולין ט, ב (צלוחית (שמלאוה מים חיים למי חטאת, רש"י) שהניחה ... מכוסה ובא ומצאה מגולה, אם יכולה חולדה לשתות ממנה ... פסולה (דהואיל והפרישו מהן לשתות, הרי נעשה בהן מלאכה ונפסלו, וכשמקיאות פוסלות את הראשונות, רש"י)), ושם סב, סע"א (כל העופות פוסלין מי חטאת), ופירש"י (אם שתו מהן, מפני שאין מוצצין, אלא מגביהין פיהן לאחר שקולטות את המים, והמים נופלים מפיהם, והרי הן כמי שנעשת בהם מלאכה).

[453] **תרומת הדשן** סי' רס (ותו נראה, דאפילו לפירוש רש"י, דווקא במי חטאת פסלי שאר עופות בשתיה, משום דמה שנפלו מפיהם אל המים הנשארים בכלי אין בטילין במיעוטן משום חומרא דמי חטאת, אבל לעניין נטילת ידים בטילין ודאי במיעוטן). הובא בט"ז ס"ק ה ומ"א שם.

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה סי"א (בהמה חיה ועוף ששתו מכלי של מים, הרי המים הנשארים לא נעשה בהם שום מלאכה וכשרים).

[454] בכת"י: חזיר (וכיוצא בהם). וכ"ה בב"ח.

[455] תרומת הדשן שם בשם אור זרוע הגדול בשם רבינו חננאל (אור זרוע הגדול, דכתב מפירוש רבינו חננאל, דמים שלקק מהן כלב פסולין לנטילת ידים). **ב"ח** (נקטינן כתרומת הדשן בכל מה שכתב בזה, דבמים שלקלק בהן כלב פסולין לגמרי, ואינן בטלין במיעוטן, וכל שכן בשתה מהן חזיר וכיוצא בהן, שנמאסין בעיני רובא דעלמא ושופכין אותן). **מ"א** שם (והב"ח כתב, דיש להחמיר בששתה מהן כלב או חזיר, דנמאסין, והוה ליה כשופכין, וכ"כ התה"ד בשם או"ז ור"ח).

ט אין המלאכה פוסלת אלא במים שאובין, בין שהם בכלים בין שהם בקרקע כשנעשתה בהם המלאכה, ואחר כך נוטלן בכלי ליטול מהם. אבל אם עשה מלאכה במי מקוה או מעין בעודם מחוברים, לא נפסלו[456]. אבל שינוי מראה[457] פוסל גם בעודם מחוברים[458].

במה דברים אמורים, לנטילת ידים, אבל להטביל בהם ידיו רשאי, אם כשרים לטבילת הגוף[459], כגון מעין שאין שינוי מראה פוסל בו, או מקוה שנשתנה מראה המים מחמת דבר שאין בו ממש, כגון הדחת סלי זיתים וענבים, או שנפלו לתוכם מי צבע, כמ"ש ביו"ד סי' ר"א[460]:

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה סי"א (אך אם שתה מהם כלב או חזיר או שאר דבר מאוס, כל שבני אדם נמנעים לשתות מים הנשארים בכלי משום מיאוס, יש פוסלין משום שנעשו כשופכין. וטוב לחוש לדבריהם).

[456] משמעות הרמב"ם שם ה"ח (מים שאובין שהדיח בהן כלים או ששרה בהם פתו וכיוצא בזה, בין בכלים בין בקרקעות, פסולין לנטילת ידים). **שו"ע** ס"ה (אין מלאכה פוסלת אלא במים שאובים, בין שהם בכלי בין שהם בקרקע, אבל לא במי מקוה או מעין בעודם מחוברים).

[457] שנתבאר לעיל ס"א (מים שנשתנו מראיהם ... פסולים לנטילת ידים).

[458] **ט"ז** ס"ק ו (אבל פסול דשינוי מראה, או נפסלו משתית בהמה, אין בזה חילוק בין שאובים למי מקוה ומעיין).

[459] ב"ח בריש הסימן (ודע דכל נשתנה מראה דפוסל, אינו אלא בנוטל ידיו בכלי, אבל במטביל ידיו במקוה שיש בו ארבעים סאה, אין שינוי מראה פוסל בה, דאפילו להטביל בהן כל גופו כשרין כל שכן להטביל ידיו בלחוד). הובא בעולת תמיד ס"ק א, ובאליה זוטא ורבה ס"ק א.

[460] בשו"ע שם סכ"ה (המקוה השלם, אעפ"י שנפלו בו מי צבע ושינו מראיו, לא נפסל. וכן אם הדיח בו כלים ונשתנו מראיו, או ששרה בו סמנים או אוכלין ונשתנו מראיו, לא נפסל), וסכ"ח (מעיין אינו נפסל בשינוי מראה).

והיינו שיש חילוק בין דין מקוה, שפסול שינוי מראה הוא רק ביין וכיו"ב, ולא במי צבע, לבין מים לנטילת ידים שפסול שינוי מראה הוא אף במי צבע. אלא שמכל מקום, אם טובל ידיו במים אלו שבמקוה, דינם כמו מקוה, שלא נפסלו.

*

בכת"י נוסף כאן עוד סעיף:

חמי האוּר נוטלים מהם לידים, אפילו הם חמין שהיד סולדת בהן, ואין אומרים שנשתנו מתורת מים על ידי בישול. ויש אוסרים בחמין שהיד סולדת בהן. ויש להקל בדברי סופרים.

והוא כדאמרינן בחולין קה, א (מים ראשונים נוטלין בין בחמין בין בצונן. אמר רב יצחק בר יוסף אמר רבי ינאי, לא שנו אלא שאין היד סולדת בהן, אבל היד סולדת בהן אין נוטלין בהן. ואיכא דמתני לה אסיפא ... מכלל דראשונים אף על פי שהיד סולדת בהן מותר) ושם קז, א (איתמר חמי האוּר חזקיה אמר אין נוטלים מהן לידים ורבי יוחנן אמר נוטלין מהם לידים. אמר רבי יוחנן, שאלתי את רבן גמליאל בנו של רבי ואוכל טהרות, ואמר לי, כל גדולי גליל עושין כן).

ונחלקו הפוסקים: רשב"א חולין קו, א (חמי האוּר חזקיה אמר אין נוטלין ממנו לידים ור' יוחנן אמר נוטלין ממנו לידים, ובריית'א דלעיל דקתני מים ראשונים ניטלין בין בחמין בין בצונן מוקי לה חזקיה בשאין היד סולדת בהן, כלישנא קמא, ופלוגתייהו בשהיד סולדת בהן, כנ"ל, וקי"ל כר' יוחנן, ואתי כלישנא בתרא דלעיל. ובדין הוא דבשל סופרים הלך אחר המיקל, ולישנא בתרא להקל). מרדכי ברכות רמז קצג (ופסק ר"ח כר' יוחנן דאמר חמי האוּר נוטלין מהם לידים, וכדאמרינן לעיל (קה, ב) ראשונים אפילו היד סולדת בהן מותר). טור ושו"ע ס"ו (חמי האוּר נוטלים מהם לידים אפילו הן חמין שהיד סולדת בהם).

ואילו דעת סמ"ג עשין כז הל' נט"י (ומפרש רבינו שלמה שמחלוקתן בחמי האוּר שאינן כל כך חמין שתהא היד סולדת בהן. והדין עמו, דמסתמא כל בני גליל שהיו עושין כן, בחמין בינונים היו נוהגין). סמ"ק סי' קפא (מים ראשונים נוטלים בין בחמי האוּר, רק שלא תהא היד סולדת בהם). ים של שלמה חולין פ"ח סי"א (דבודאי חזקיה ורבי יוחנן פליגי בחמין שאין היד סולדת בהן, מדאמר רבי יוחנן, שאלתי את רבן גמליאל ברבי, ואוכל טהרות, ואמר לי, כל אנשי גליל עושין כן, וכי דרכן היה ליטול בחמין שהיד סולדת בהן ... אלא בחמין שאין היד סולדת בהן היו רוחצין אנשי גליל, ומשום עונג רוב נקיות עשו כך ... ומשום הכי נראה דהלכה כלישנא קמא, שאינו מתיר אלא בחמין שאין היד סולדת בהן, ולא כלישנא בתרא ... וזהו עיקר בעיני). הובא בט"ז ס"ק ז (והסמ"ג כתב כלישנא קמא, דאסור ביד סולדת, וטעמו מדאיתא בגמרא ור' יוחנן מתיר בחמי האוּר, ואמר שכל גדולי גליל עושין כן, וזה מסתמא בפושרין, שבודאי לא היו תמיד מכוין ידיהם במים שיד סולדת. וכתב רש"ל שכן עיקר). מ"א ס"ק ח (ורש"ל אוסר ביד סולדת בהן).

הלכה זו תתבאר לקמן סי"ב (וכל מים שראוים לשתיית הכלב כשהם צוננים, אפילו הם מעינות חמין נוטלין מהן אפילו בכלי. וכל שכן חמי האוּר אפילו בעודן חמין), ולא חילק שם בין היד סולדת בהם לאין היד סולדת בהם.

ובכתב יד נשמטו תיבות אלו לקמן שם, ונוסף כאן ביאור ב' הדעות.

ולענין מים אחרונים, ראה לקמן סי' קפא ס"ג.

מים הראוים לשתיית בהמה

י לא[461] תקנו חכמים נטילה אלא במים הראויים לשתיית בהמה[462]. אבל מים מלוחים או מרים או סרוחים עד שאין הכלב יכול לשתות מהם, פסולים לנטילת ידים, אע״פ שכשרים למי מקוה לטבילת כל הגוף, ואין צריך לומר לטבילת ידים[463]. ואם הם עכורים מחמת טיט שנתערב בהם, אם הכלב יכול לשתות מהם, כשרים[464] בין לנטילת ידים בין לטבילה, ואם אין הכלב יכול לשתות מהן, פסולים לשתיהם[465]:

יא חמי טבריא הם מרים, ואין ראוים לשתית הכלב[466] אף לכשמצננם[467]. לפיכך אין נוטלין מהם לידים.

---

[461] סיכום פרטי ההלכה של טבילת ידים, המבואר כאן ס״י-יד, ולעיל סי׳ קנט סכ״א-ג, וסדר נט״י לסעודה ס״ח:
(א) מטבילין במקוה כשרה של מ׳ סאה (קנט, כא).
(ב) מטבילין במעין כל שהידים מתכסים בהם (קנט, כב).
(ג) ב׳ דעות אם מטבילין במקוה פחות ממ׳ סאה, ויש להחמיר (קנט, כא), ולהתיר בשעת הדחק (סנט״י).
(ד) יש להסתפק אם מטבילין במי גשמים זוחלין (קנט, כב. ובסנט״י אוסר).
(ה) ב׳ דעות אם מטבילין במ׳ סאה שאובין, והעיקר כדעת האוסרים (קנט, כג).
(ו) אין מטבילין בכלי המחובר לקרקע (קנט, כג).
(ז) מטבילין במקוה של מ׳ סאה מים מלוחים וסרוחין (קס, י). וכן מטבילין במי הים (קנט, טז).
(ח) מטבילין במעין של חמי טבריא המרים אף שאין בהם מ׳ סאה (קס, יא. סנט״י).
(ט) אין מטבילין בחמי טבריה המופסקים מהמעין ואין בהם מ׳ סאה (קס, יא. סנט״י).
(י) יש פוסלים אף במחוברים להמעין על ידי חריץ, ויש לחוש לדבריהם (קס, יא).
(יא) ב׳ דעות אם מטבילין במ׳ סאה שלג שאינו מרוסק (קס, יד). ובסנט״י פוסל.
(יב) מטבילין במים המחוברים למ׳ סאה שלג שאינו מרוסק (קס, יד).

[462] **משנה פ״ק דידים** מ״ג (המים שנפסלו משתיית הבהמה, בכלים פוסלים ובקרקעות כשרים).

[463] כפירוש הראשון בריי״ף ברכות פ״ח מא, א (פירוש, יש אומרים מים מלוחין שאין הכלב יכול ללקק מהם. ויש אומרים מים עכורין שקרובין להיות כטיט הנדוק). **רא״ש** בפירוש המשנה **שם** (כגון חמי טבריא או שהם סרוחים, דלא תקון רבנן נטילה אלא בראויים לשתית בהמה, אבל בקרקע כשרים לטבילת גופו, וכל שכן לטבילת ידים), ובחולין פ״ח ס״ט (ופירוש קמא עיקר, דאייתי בצלולין אלא שהן מלוחין או סרוחין). טור ושו״ע ס״ט (מים מלוחים או סרוחים או מרים שאין הכלב יכול לשתות מהם, פסולים לנטילת ידים, אף על פי שכשרים למי מקוה לטבילה). והיינו שהם כשרים לטבילת כל הגוף וכן לטבילת ידים, כמובא לעיל מפירוש הרא״ש.

וכן הוא בסדר נט״י לסעודה ס״ח (וכן במי גשמים המכונסין בקרקע, אף שהם סרוחים ועכורים עד שאין הכלב יכול לשתות מהם).

[464] כדלעיל ס״א (אם נפל לתוכם עפר וטיט, אע״פ שעכרום כשירים).

[465] **זבחים כב**, א (טיט הנדוק (דק שראוי להריקו מכלי אל כלי, רש״י), היכי דמי, אי דפרה שוחה ושותה ממנו (שאינו עב ליפסל משתיית בהמה, רש״י), אפילו לרביעית נמי, ואי אין פרה שוחה ושותה ממנו (דכל זמן שנפסלו משתיית בהמה, בין בכלי בין בקרקע פסולין), אפילו למקוה נמי אין משלים (דלא נדוק הוא, רש״י)). ר״ש במשנה שם (אבל נפסלו מחמת טיט המעורב בהן, אפילו בקרקע פסולין, כדפרישית בסוף פרק שני ד[זבחים]), וראי״ש במשנה שם (אבל אם הם עבים מחמת דטיט המעורב, שאין הפרה שוחה ושותה מהן, אפילו לטבילת ידים אינה ראויה, כדאיתה בפי״[ב] דזבחים), ובחולין שם (אבל בעכורין אין חילוק בין קרקע לכלי, דאמרינן בפרק שני דזבחים ... אי דפרה שוחה ושותה הימנו, אפילו לרביעית נמי משלים. ואי אין פרה שוחה ושותה ממנו, אפילו למקוה נמי לא, אלמא דבמים עכורים אין חילוק בין טבילה לנטילה). טור ושו״ע שם (ואם הם עכורים מחמת טיט שנתערב בהם, אם הכלב יכול לשתות מהם, כשרים בין לנטילת ידים בין למקוה, ואם אינו יכול לשתות מהם, פסולים לשניהם).

והוא כדעת רבי עקיבא לענין מי פרה, במשנה פרה פ״ח הי״ג (באר שנפל לתוכה חרסית או אדמה, ימתין לה עד שתצל, דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר, אינו צריך להמתין). רמב״ם הל׳ פרה אדומה פי״ו הט״ו (באר שנפל לתוכה חרסית או אדמה ונעשו מימיה עכורין, ממלא ממנה ואין צריך להמתין).

וכן הוא בסדר נט״י לסעודה ס״ז (אם נשתנו ונעשו עכורים מחמת עפר וטיט, כשרים. אך אם הם עכורים כל כך עד שאין הכלב שותה מהם, פסולים). ועיי״ש בתורת מנחם סקנ״ב (הכלב. צ״ע, דבזבחים איתא ״הפרה״, ובחולין ק״ו ע״א וידים פ״א מ״ג: ״הבהמה״). והיינו שאף שבמשנה וגמרא שם מיירי בבהמה, מכל מקום פירשו הריי״ף וטור ושו״ע שם ״הכלב יכול לשתות מהם״.

[466] **הרב רבינו יונה פ״ח דברכות** מ, ב (דהכא לא אסרו אותן מפני החמימות, אלא מפני שהם מרים ביותר, שאפילו על ידי הדחק אין אדם יכול לשתותם, וגם אינן ראוי לשתיית בהמה, ולפיכך אסרו אותם בכלים). **והרמב״ם** הל׳

אבל מטבילין בהם כשהם במקום קביעותן[468], אפילו אין בהם מ׳ סאה, שהמעין מטהר בכל שהוא[469].

אבל אם המשיך אותם בארץ דרך חריץ שבקרקע חוץ למקומם, והפסיקן מהמעין הנובע חם, אין מטבילין בהן, אם אין בהם מ׳ סאה[470], אפילו להאומרים שאין צריך מ׳ סאה לטבילת ידים בשאר מי מקוה[471], כמו שנתבאר בסימן קנ״ט[472], כאן גזרו שמא יטול מהם גם כן בכלי[473], כי יאמר מה לי ליטול מהם לידים בכלי מה לי להטביל הידים בתוכן, כיון שאין בהם מ׳ סאה ופסול לטבילת כל הגוף, ואעפ״כ כשרים לידים. אבל כשיש בהם מ׳ סאה שהוא שיעור מקוה לא יבא להקל ליטול מהם בכלי, ממה שמקילין להטביל בהם כשיש בהם שיעור מקוה וראויים לטבילת כל הגוף. לפיכך חריץ שמימיו מחוברים למי המעין הנובע חם בענין שראוי לטבול בו כל הגוף מטבילין בו את הידים[474]. ויש אומרים[475] שאף בזה יש לחוש שמא יבא להקל ליטול מהם בכלי, לפי שלא יעלה על דעתו שמימיו מחוברים למי המעין, ויאמר מה לי ליטול ממנו בכלי מה לי להטביל בתוכו, כיון שאין בו שיעור מקוה שהוא מ׳ סאה[476]. ויש לחוש לדבריהם לכתחלה[477]:

ברכות פ״ו ה״ט (חמי טבריא במקומן ... אין נוטלין מהן לא ראשונים ולא אחרונים, מפני שאינן ראויין לשתיית בהמה). שו״ע ס״ח (טעם פיסול חמי טבריא לנטילה, מפני שהן מרים ואינם ראויין לשתיית הכלב).

[467] תמים דעים סי׳ סו (מים ראשונים אין נוטלין בחמי טבריא ... ואפילו הם צונן, מפני שהם מרים ואין כלב ופרה שוחה ושותה מהם). תורת הבית בית ו שער ב (חמי טבריא, חזקיה אמר אין נוטלין מהן לידים, פירוש אפילו בצונן, כי מרים הם ונפסלו משתיית הבהמה). ב״ח ד״ה וחמי טבריא (דחמי טבריא פסולין אפילו נעשו צוננין, משום שהם מרים ואינם ראויים לשתיית בהמה).

[468] **חולין קו**, א (חמי טבריא ... במקומן דכולי עלמא לא פליגי דשרי, משקל מינייהו במנא דכולי עלמא לא פליגי דאסיר). טור ושו״ע שם (חמי טבריא יכול להטביל בהם את הידים, אבל ליטול מהם בכלי, לא).

[469] כדלעיל סי׳ קנט סכ״ב (מי מעיין, לדברי הכל כשרים לטבילת ידים, כל שמתכסים בהם ידיו בבת אחת), והרי גם חמי טבריא הם מי מעין.

[470] **חזקיה שם**, לגירסת הרי״ף ברכות מ, ב (חמי טבריה, חזקיה אמר אין נוטלין מהן לידים, ורבי יוחנן אמר כל גופו טובל בהן ידיו לא כל שכן ... כי פליגי דפסק מיניה בבת בירתא, חזקיה סבר גזרינן בת בירתא אטו מנא, ורבי יוחנן סבר לא גזרינן. והלכתא כחזקיה, דרביה דרבי יוחנן הוא). ולגירסת הגמרות שלנו חולין שם (חמי טבריא חזקיה אמר אין נוטלין מהם לידים אבל מטבילין בהם הידים, ורבי יוחנן אמר כל גופו טובל בהן אבל לא פניו ידיו ורגליו ... כי פליגי דפסקינהו בבת בירתא (חריץ קצר, והמים פונים שם, ואין שם שיעור מקוה, **רש״י**), מר סבר גזרינן בת בירתא אטו מנא, ומר סבר לא גזרינן). טור ושו״ע שם (ואם המשיך אותן בארץ דרך חריץ חוץ למקומם והפסיקן מהמעין הנובע, אם יש בהם שיעור מקוה, מטבילין בהם הידים, ואם אין בהם שיעור מקוה, לא). לבוש ס״ז (ואם המשיך אותן בארץ דרך חריץ חוץ למקומן והפסיקן מן המעיין). מ״א ס״ק ט (היינו חריץ שבקרקע, דלאו שאובין הם).

[471] מ״א ס״ק י (ואפילו להמכשירין בסי׳ קנ״ט סי״ד, הכא פסול, דגזרינן חריץ אטו מנא).

[472] סעיף כא (ויש אומרים, שאפילו אין בהם אלא רביעית, כיון שאינן שאובים והם בקרקע כשרים לטבילת ידים).

והיינו שלדעת המכשירים ברביעית בשער מי מקוה, אסרו כאן עכ״פ כשאין החריץ מחובר למעין (ואפשר אף כשהחריץ מחובר למעין, כדלקמן הערה 477). ולדעת המצריכים מ׳ סאה בטבילת הידים, אסרו כאן כשהחריץ מחובר למעין.

[473] **גמרא שם** (גזרינן בת בירתא אטו מנא).

[474] **הרב רבינו יונה** שם (ונראה למורי הרב נר״ו לפרש מחלוקת חזקיה ורבי יוחנן בשאין שום עירוב מהמעין לבת בירתא, ואין בבת בירתא ארבעים סאה ... שבמים אלו, מפני שהם מרים ונפסלים בכלי על ידי מרירותם, נחלקו חזקיה ורבי יוחנן, חזקיה אמר כיון שאין בהם ארבעים סאה ואין בהם עירוב גזרינן שמא יבוא ליטול מהם בכלי, שיאמר כמו שבכאן ראוין בלא עירוב ובלא ארבעים סאה כך הם ראוין בכלי, ולא ישית אל לבו שפסלותן מחמת המרירות, ורבי יוחנן סבר לא גזרינן).

[475] **רש״י** שם (ואין שם שיעור מקוה, אבל מחוברין למקוה [היינו המעין של חמי טבריה] דגזירה בעלמא הוא אטו מנא). **ורשב״א** בתורת הבית שם (ודוקא בשהן מחוברין לברתא, דאית בהו הכשר מקוה, אבל אם אינן מחוברין אין מטבילין בהן את הידים, דכיון דשיעור טבילה ליכא, בעינן בנטילה ולא בטבילה, דהא בעינן כלי). טור ושו״ע שם (ואם חריץ זה מימיו מחוברים למי המעין הנובע חם, לרש״י והרשב״א אין מטבילין בו הידים, ולהר״ר יונה מטבילין בו את הידים).

[476] רבינו יונה שם, לפירוש רש״י שם (פירוש בת בירתא, חריץ שקרוב למקום המעין, ופירש רש״י ז״ל דמיירי בשאין במים שבחריץ מ׳ סאה ושיש שם עירוב מקואות ממקום המעין לחריץ ... אף על פי שיש שם עירוב, כיון שאין במים מ׳ סאה, גזרינן שמא לא יתן אל לבו מהעירוב, ויאמר כמו שמותר לטבול בהם הידים בפחות ממ׳ סאה גם כן מותר ליטול מהם בכלי, ולא ישית אל לבו כי מרים הם ואיסור הכלי הוא מחמת המרירות).

יב ולא חמי טבריא בלבד, אלא הוא הדין כל מים שאין ראוין לשתיית כלב ואין בהם מ׳ סאה, אע״פ שהם מחוברים למקוה שיש בו מ׳ סאה, יש להחמיר שלא להטביל בהם[478].

וכל מים שראוים לשתיית הכלב כשהם צוננים, אפילו הם מעינות חמין, נוטלין מהן אפילו בכלי[479]. וכל שכן חמי האוּר אפילו בעודן חמין[480].

ומי הים הן מלוחין ואינן ראוים לשתיית הכלב, ואין נוטלין מהן לידים בכלי[481], אלא אם כן הרתיחו אותם שאז ראוים[482]:

ספק בנטילת ידים

יג ספק נעשה מלאכה במים שנטל בהם ספק לא נעשה בהם, ואם תמצא לומר שלא נעשה בהם, ספק היה בהם כשיעור ספק לא היו ידיו, טהורות. ואפילו ספק נטל ידיו ספק לא נטל, טהור. וכל ספק בטהרת ידים[483] טהור[484] אפילו במחלוקת הפוסקים[485], מפני שנטילת ידים עיקרה מדברי סופרים[486], וספק דברי

---

[477] **עי׳ בסי׳ קנט סכ״א, דהרב רבינו יונה אזיל לטעמי׳**, שבמים הכשרים לנטילת ידים מכשיר טבילה אפילו אין בו מ׳ סאה, ובמים הפסולים מכשיר בחריץ שמימיו מחוברים. **ורש״י לטעמי׳**, שבמים הכשרים לנטילת ידים פוסל טבילה כשאין בו מ׳ סאה, ובמים הפסולים פוסל גם בחריץ שמימיו מחוברים. **ושם** סי״ד **כתב רמ״א שיש להחמיר לכתחלה** במים הכשרים שאין בהם מ׳ סאה, ואם כן יש להחמיר גם במים הפסולים בחריץ שמימיו מחוברים.

וכאן הוא חמור יותר, שהרי הובא לעיל שם (הערה 358), שגם הרשב״א מכשיר טבילת ידים במים שאין בו מ׳ סאה. ומכל מקום נתבאר כאן, שהרשב״א פוסל גם בחריץ שמימיו מחוברים.

[478] **משמעות הרב רבינו יונה** שם (כי מרים הם, ואיסור הכלי הוא מחמת המרירות), הרי שמחלוקת חזקיה ור׳ יוחנן בכל מים מרים, ולא רק בחמי טבריה.

ובסדר נט״י לסעודה ס״ח (ובשעת הדחק יש לסמוך על יש מקילין בנטילת ידים להטבילן במי גשמים או הפשרת שלגים המכונסים באשבורן אף על פי שאין בהם מ׳ סאה אלא כדי לכסות הידים בלבד, כגון המהלך בדרך והוא רחוק מאד מהמים, ואין עמו כלי לשאוב וליטול ממנו לידיו, או שהם סרוחים או עכורים ופסולים לנטילה). הרי שבשעת הדחק מותר להטביל גם במים סרוחים או עכורים שאין בהם מ׳ סאה, ושם נסמן (הערה 4212).

[479] **הרב רבינו יונה** שם (בחמי האוּר ודאי אפילו בכלי הם מותרים, וכן במים אחרים שנובעים חמים כמו חמי טבריא, כיון שאינם מרים כל כך כמותם, שיכול האדם לשתות מהם על ידי הדחק, יכול ליטול מהם בכלי. מפי מורי הרב נר״ו). שו״ע ס״ח (אבל אם ימצאו מים חמין נובעין שהן ראויין לשתיית הכלב, נוטלים מהם לידים).

[480] בכת״י נשמטו מכאן תיבות ״וכל שכן חמי האוּר״, ונוספו ב׳ הדעות לעיל אחרי ס״ט (וראה שם הערה 460).

[481] כמו בשאר מים מלוחים דלעיל ס״י (אבל מים מלוחים ... עד שאין הכלב יכול לשתות מהם, פסולים לנטילת ידים).

וכן הוא לעיל סי׳ קנט סט״ז (אבל אי אפשר לדלות בכלי שלם וליטול ממנו לידים בדרך נטילה, מפני שמי הים מלוחים הם ופסולים לנטילת ידים, ואינם כשרים אלא בדרך טבילה), ובסדר נט״י לסעודה ס״ז (ולכן מי הים פסולין לנטילת ידים).

[482] **רדב״ז** ח״ד סי׳ אשסו (שמעתי שאם ירתיחו מי הים על האש יתמעט מרירותם עד שיהיו ראויים לשתיית הכלב). **מ״א** ס״ק יב (מי הים ראוין לשתות הכלב אם מרתיחין אותן (רדב״ז ח״א רצ״ד)).

וראה פתחא זוטא סי׳ קנט ס״ק יא. חלקת יואב קונ׳ קבא דקשייתא קו׳ כב. קובץ יגדיל תורה (ירות״ו) כ ע׳ 39 ואילך.

[483] בכת״י: טהרה בידים.

[484] משנה **ידים פ״ב** מ״ד (ספק נעשה בהם מלאכה ספק לא נעשה בהם מלאכה, ספק יש בהם כשיעור ספק שאין בהם כשיעור, ספק טמאים ספק טהורין, ספיקן טהור). רמב״ם הל׳ ברכות פ״ו הט״ו (מים שנסתפק לו אם נעשה מהן מלאכה או לא נעשה, אם יש בהן כשיעור או שאין בהן, אם הן טהורין או טמאין, ספק נטל ידיו ספק לא נטל ידיו, ספיקו טהור, שכל ספק שבטהרת ידים טהור). ר״ש שם (אפילו יש במים שנטל כל הנד ספיקות, טהור). טור ושו״ע סי״א (מים שיש לו ספק אם נעשה בהם מלאכה או לאו, או שיש לו ספק אם יש בהם כשיעור אם לאו, או אם הם טמאים או טהורים, או ספק אם נטל ידיו או לאו, טהור). טור ורמ״א שם (וכל ספק טהרה בידים, טהור). מ״א ס״ק יג (פירוש שנטל ידיו ונסתפק אם היה בהם כשיעור ... והר״ש כתב, דאפילו יש בהן כל הנד ספיקות, טהור).

ומה שאמרו ״ספק טמאים ספק טהורין״, כתב בס׳ המנוחה על הרמב״ם שם, הובא בב״י (וכתב ה״ר מנוח דטמאים וטהורים אידים קאי, כלומר שהיה שומר את ידיו ונסתפק לו אם הסיח דעתו מהם וטמאים, או לא הסיח וטהורים. ויש לפרש דאמים קאי, לפי שמים הפסולים לנטילת ידים כטמאים הם חשובים).

וראה תהלה לדוד ס״ק י.

[485] **תרומת הדשן** סי׳ רסא (ונראה דהוא הדין פלוגתא דרבוותא, דהתם נמי ספק הוא כמאן קי״ל). **ב״י** ד״ה כתוב בתרומת הדשן. **מ״א** שם (וכל ספק במחלוקת הפוסקים נקטינן לקולא (ת״ה ב״י)).

סופרים להקל[487].

ויש מי שאומר[488], שעם כל זה, אם יש לו מים אחרים מזומנים לפניו[489], אומרים לו קום ורחץ והוציא עצמך מן הספק.

(אבל אם יודע שנטל כהלכה ואחר כך נולד בהן ספק[490], כגון שנסתפק אם הסיח דעתו מהם אם לאו[491], או שיודע שלא הסיח דעתו רק שהושיט ידיו סמוך למקום הטינופת וספק אם נגע בהם ספק לא נגע[492], אין צריך לחזור וליטלן אפילו לצאת ידי ספק, מפני שמעמידין אותן בחזקתן[493]):

נטילה בשלג ובמי פירות

יד השלג והברד והכפור והגליד והמלח, אם ריסקן עד שנעשו מים נוטלין מהם לידים, אם יש בהם כשיעור[494]. וכן נוטלין בכל דבר שברייתו מן המים, כגון יבחושים אדומים או שומן דג[495], והוא שריסקן

---

[486] כדלעיל סי׳ קנח ס״א.

[487] ס׳ המנוחה שם, הובא בב״י (דטעמא דכל ספק בטהרת ידים טהור משום דנטילת ידים עיקרו מדרבנן וספיקא דרבנן לקולא).

[488] **ראב״ד** הל׳ ברכות שם (ועם כל זה, אם יש לו מים לרחוץ אמרינן לו קום רחוץ והוציא עצמך מן הספק). **ב״י** ד״ה וכתב הראב״ד. שו״ע שם (ויש מי שאומר, שעל כל זאת אם יש לו מים אחרים, שיטול ידיו ויוציא עצמו מן הספק).

[489] מור וקציעה (מיירי דמוצא מים תוך ד׳ מילין לפניו ותוך מיל לאחריו, אלא שאינם מזומנים לפניו, קמ״ל דאין צריך לטרוח אחריהן כלל, מיהא בדלא צריך למטרח אבתרייהו דמשכח שכיחי גביה צריך להוציא עצמו מן הספק (ראה לקמן סי׳ קסג).

[490] **רש״ל** בים של שלמה חולין פ״ח סט״ז (אבל מכל מקום נראה לי, היכא שנטל ידיו כראוי ... ספק אם נטמאו הידים אם לאו, דאוקמינן הידים בחזקת טהורות, דלא גזרו נטילה אלא על סתם ידים, ולא על ספק). הובא במ״א שם (כתב בישו״ש סי׳ [ט]״ז, אם נטל כראוי, וספק לו אם נטמאו אחר כך, אין צריך ליטול אפילו לצאת ידי ספק).

[491] **עיין מ״א** שם (וצ״ע דהא היסח הדעת פוסל, כמ״ש סוס״י קע״ג), והוא האמור בשו״ע שם (חוץ מהיסח הדעת שפוסל באמצעיים, מפני שעדיין רוצה לאכול וידיו צריכים שימור), ולקמן סי׳ קעח ס״ז (צריך לחזור וליטול ידיו אפילו לא שהה כלל, שכיון שהסיח דעתו מן האכילה, מן הסתם לא נזהר בשמירת ידיו והסיח דעתו מהן) **ודו״ק**. וכיון שכאן ״ספק אם נטמאו הידים אם לאו״, הרי ודאי הי׳ היסח הדעת. ותירץ הא״ר ס״ק יט (בדברי ים של שלמה שם, דמיירי שהיה שומר את ידיו, אלא שנסתפק לו אם הסיח דעתו), וכדלעיל בשם רבינו מנוח (הערה 484).

וראה תהלה לדוד סי׳ קסד ס״ק ג. חקרי הלכות ח״ז מד, ב.

[492] זהו תירוץ נוסף לקושית המ״א על הרש״ל.

[493] ואם נגע ודאי במקום הטינופת, יחזור ויטול ולא יברך, ואם ודאי הסיח דעתו יחזור ויטול ויברך, כדלקמן סי׳ קסד ס״ב (מי שעומד בסעודה ונזכר שנגע במקום מטונף צריך לחזור וליטול ידיו ... ויש אומרים שאין לברך על נטילת ידים באמצע הסעודה, כי לא תיקנו אלא בתחילתה, אלא אם כן הפסיק סעודתו והלך להפליג בדבר אחר והסיח דעתו משמירת ידיו,שצריך לחזור וליטול ולברך על נטילת ידים ... ויש לחוש לדבריהם להקל בסופק ברכות).

[494] **רמב״ם** הל׳ ברכות פ״ו ה״ד (וכל העולה למדת מקוה עולה לשיעור רביעית), והל׳ מקואות פ״ז ה״ג (הביא מ׳ סאה שלג בתחילה והניחן בעוקה וריסקו שם הרי זה מקוה שלם וכשר), ופי״א ה״ב (וכל העולה למדת המקוה ... עולה לשיעור הרביעית שנוטלין בהן הידים). ולפי זה כתב בב״י (כתב הרמב״ם בסוף הלכות מקואות ... כל העולה למדת מקוה כטיט הנדוק עולה לשיעור רביעית, ובפ״ו מהלכות ברכות כתב גם כן כל העולה למדת מקוה עולה לשיעור רביעית. ודברים העולים למדת מקוה שנויים בפ״ז ממסכת מקואות (מ״א) והם השלג והברד והכפור והגליד והמלח וטיט הנדוק ... ותנן נמי (שם) שאפילו הביא ארבעים סאה שלג בתחלה והניחן בעוקא וריסקן שם הרי זה מקוה שלם וכשר, וכן פסק הרמב״ם (מקואות פ״ז ה״ג). ולפי זה הוא הדין דלרביעית מהני אם ריסקו עד שנעשה מים אפילו כל הרביעית מריסוק דברים הללו). שו״ע סי״ב (השלג, והברד, והכפור, והגליד, והמלח, אם ריסקן עד שנעשו מים, נוטלין מהם וטובלין בהם, אם יש בהם כשיעור).

ומה שכתבו ״והמלח״, ראה לעיל סי״י (מים מלוחים ... עד שאין הכלב יכול לשתות מהם, פסולים לנטילת ידים, אף על פי שכשרים למי מקוה). ערך לחם למהריק״ש (צ״ע, דמי מלח מרוסק פסילי טפי ממים מלוחים שאין הכלב יכול לשתותן). בית דוד למהרי״ד משאלוניקי סי׳ עז (ואחר כך מצאתי תירוץ הדבר בב״י ביו״ד סי׳ ר״א דף רלב ע״ב וז״ל, אפשר דמים מלוחים דפסיל היינו שמחמת הארץ שעוברים עליה נעשה מלוחים, אבל היכא שמתחלת ברייתם הם מלוחים, כגון מי הים, כשרים).

[495] זבחים כב, א (יבחושין אדומים אפילו בעינייהו נמי, דהא תניא, רשב״ג אומר, כל שתחלת ברייתו מן המים מטבילין בו). אור זרוע ח״א סי׳ נה (יבחושין אדומין, כמין יתושין בלא כנפים כדרך שגדל בשולי חבית של יין שלנו מבחוץ, יבחושין דקין אף הן נבראין מן המים. אפילו בעינייהו נמי, אם כל המקוה נעשה מהן כשר). **הגהות אשרי** ברכות פ״ב

עד שנעשו מים[496].

במה דברים אמורים כשנוטל בכלי ושופך על ידיו, אז צריך ריסוק, שאין נטילת ידים אלא במים. אבל להטביל ידיו במ׳ סאה שבקרקע, יש מתירין[497] אפילו בלא ריסוק. ושלג המונח על פני הארץ, כל שיש מ׳ סאה מחובר יחד, אפילו נמוך מאוד, מותר להטביל בו. ויש אומרים[498] שאין טבילה אלא במים, אלא שהשלג וכיוצא בו מצטרפין להשלים למ׳ סאה, אף על פי שאינן מרוסקים, אבל אין טובלין בהם אלא אם כן ריסקן עד שנעשו מים[499]. ובשעת הדחק יש לסמוך על סברא הראשונה להקל בדברי סופרים[500]:

טו יש אומרים[501] שאין נטילת ידים אלא במים ולא בשאר משקין ומי פירות, לפי שעשו נטילת ידים לחולין כטבילה לתרומה, ואין עושין מקוה אלא מן המים[502]. והרי אפילו מים שאין בהם מראה מים

סי״א (נוטלין לידים מיבחושים אדומים, ומכל דבר שתחלת ברייתו מן המים. מיהו שמא צריך שיהא לחלוחית קצת). שו״ע ס״י (נוטלים לידים בכל דבר שתחלתו מן המים, כגון יבחושים אדומים).

[496] **רמ״א** שם (ונראה דוקא אם ריסקן, דלא עדיף משלג וכו׳).

וראה גם לקמן סי׳ קסב סי״ד (ברייתו המים ... שאינו מרוסק ופסול לנטילה).

[497] המחלוקת לענין טבילה בשלג, היא במרדכי שבת רמז שלב (אחד שאנס אשתו והטביל אותה בשלג שאינו מפושר ומחזיק מ׳ סאה, והורה רבינו שמחה שעלתה לה טבילה, וראיה ממסכת מקואות (פ״ז מ״א) דתנן השלג והברד מעלין המקוה ולא פוסלין, אלמא מותר לטבול בשלג ... והר׳ אליעזר מביה״ם מפרש ההיא דמסכת מקואות שהבאתי איירי שהופשרו ... הגה״ה, וגם רבינו שמחה התיר בתחלתו, ולבסוף חזר בו). כל זה הובא בב״י יו״ד סי׳ רא, ומסיים (דברי רבינו שמריה נראים בעיני. ומכל מקום אין להקל לעשות מעשה באיסורא דאורייתא נגד ה״ר אליעזר ורבינו שמחה). וכן הובא ברמ״א יו״ד שם ס״ל (וכשמשער שיעור המקוה בשלג, ימעך חללו תחילה, ואז מותר לטבול בו כמות שהוא. ויש מחמירין לטבול בכל אלה, עד שנימוחו ונעשו מים. וטוב להחמיר לכתחלה).

אבל לענין טבילת הידים בשלג, מסיק בב״י שם (ומיהו לטבול ידיו בשלג לאכול לחם אם אין לו מים, כיון דנטילת ידים דרבנן, נראה דשפיר יש לסמוך על דברי ה״ר שמריה). וכאן לענין נטילת ידים הובא לעיל מהשו״ע (אם ריסקן עד שנעשו מים, נוטלין מהם).

וכתב על זה ה**מ״א** ס״ק טז (והכא גבי נטילת ידים פסק דוקא שרסקן, ואיפכא מבעי ליה. ולכן יש לסמוך לטבול ידיו בשלג אפילו לא רסקן, אם יש בהם מ׳ סאה. ויש לומר דמ״ש אם רסקן כו׳ קאי רק אנוטלים מהם, כלומר כשנוטל בכלי ושופך על ידו צריך ריסוק, דאין נטילת ידים אלא במים ... אבל לטבול ידיו במ׳ סאה שבקרקע שרי אפילו לא ריסקן ... ונראה לי דשלג המונח על פני הארץ כל שיש מ׳ סאה מחובר יחד אפילו נמוך מאוד מותר).

[498] **ש״ך ביו״ד סי׳ רא ס״ק עא** (וצ״ע שבאו״ח סי׳ ק״ס כתב דרוצה לומר ריסקו עד שנעשו מים דוקא, ועל כן כתב בשו״ע שם סעיף י״ב השלג והברד והכפור כו׳ אם ריסקן עד שנעשו מים נוטלין מהם וטובלין כו׳. והדברים סותרים זה את זה, וצ״ע. ולענין דינא צ״ע, דמ״ש הב״י שדעת הפוסקים שמותר, ליתא), וכפירוש המ״א (ומיהו הש״כ ביו״ד פסק דוקא אם רסקו עי״ש).

וכן הוא בסדר נט״י לסעודה ס״ח (ולא בשלג שאינו מרוסק שעל פני הארץ אף על פי שמחובר יחד מ׳ סאה ויותר).

ובתורת מנחם שם (כפירוש המג״א סי׳ קס ס״ק טז, בש״ך יו״ד סי׳ רא ס״ק עא. ודלא כפירוש האלי׳ רבה), והיינו מ״ש בא״ר ס״ק כב (ודעת הב״ח וש״ך שם דפסול בלא ריסוק, מיהו אפשר דבנטילה מודים דמותר בדיעבד).

[499] דהיינו שהידים יתכסו במים, והשלג יצטרף למ׳ סאה.

[500] **ב״י ביו״ד שם** (ומיהו לטבול ידיו בשלג לאכול לחם אם אין לו מים, כיון דנטילת ידים דרבנן, נראה דשפיר יש לסמוך על דברי ה״ר שמריה). הובא בש״ך ובמ״א שם.

וראה חידושי צמח צדק רסג, ג ואילך.

[501] ברכות נ, ב (תנו רבנן, יין עד שלא נתן לתוכו מים ... נוטלין ממנו לידים, משנתן לתוכו מים ... אין נוטלין ממנו לידים, דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים בין כך ובין כך ... אין נוטלין הימנו לידים), לפירוש ה**ראב״ד**, שהובא ב**רא״ש** ברכות פ״ז סל״א (נראה כפירוש הראב״ד ז״ל, שפירש האי נוטלין ממנו לידים דקאמרינן הכא, לאו נטילת ידים המכשירים לאכילה קאמר, דאין נטילת ידים בשום משקה אלא במים ... אלא נטילה לנקיות בעלמא קאמר), ובתורת הבית הארוך בית ו שער ב (והראב״ד ז״ל פירש, שלא לנטילת ידים המכשירין לאכילה קאמר, דאין נטילה אלא במים ... אבל נטילת ידים לנקיות קאמרי). דעה האי׳ בשו״ע סי״ב (יש מי שאומר שאין נטילת מים ראשונים אלא במים בלבד). מ״א ס״ק יז (לאפוקי מי פירות).

וכן אין מי פירות נחשבים משקה לענין טיבולו במשקה, כדלעיל סי׳ קנח ס״ה (וכן שאר כל מי פירות ... אינו נקרא משקה לענין טומאה, וכן לענין נטילת ידים).

[502] כמבואר ביו״ד סי׳ רא סכ״ד (המשקין ומי פירות ומורייס ותמד משהחמיץ ... אין משלימים אותו להכשירו, שאם היה בו ל״ט סאין ונפל לתוכו סאה אחת מאלו, אין משלימים אותו).

פסולים[503], כל שכן שאר משקין ומי פירות[504] (ואפילו יין לבן שדומה מראיתו למראה מים[505], מכל מקום אם הקפידו על מראה מים כל שכן על גוף המים).

ויש מכשירין[506] כל מי פירות לנטילת ידים, שלא פסלו שינוי מראה אלא במים שנשתנו ממראיתם, אבל מי פירות שעומדים במראיתם, שם מים עליהם, שהרי נקרא מי פירות. אבל ביין, אפילו לבן, אין נוטלין בו בין חי בין מזוג במים, שאין שם מים עליו כלל[507]. ואין צריך לומר בשמן ודבש, שהרי אינם מנקים[508]. אבל במי דבש (שקורין מע"ד) ושכר נוטלין [מהן לידים][509], שהרי עיקרן מים[510]. ואע"פ שנשתנו מראיהם, אין לחוש, כיון שנשתנו לעילוי[511].

ויש אומרים[512] שאף היין כשר לנטילת ידים בין חי בין מזוג במים. אלא שלכתחלה אסור לעשות כן כדי

---

[503] כדלעיל ס"א (מים שנשתנו מראיהם ... פסולים לנטילת ידים).

[504] **רא"ש** שם (לפי שעשו נטילת ידים לחולין כטהרת מקוה לתרומה, [ואין עושין מקוה אלא מן המים]), ותורת הבית שם (ועשאוה כמקוה לתרומה, ואין כל המשקין כשרין למקוה אלא מים).

[505] כמבואר במרדכי ברכות פ"ח רמז קצו (קפדינן אחזותא ... ויש לומר ביין לבן), הובא ברמ"א שם (ויש אומרים דווקא יין לבן, אבל אדום לא).

[506] **רש"י** ברכות שם (תנו רבנן, יין עד שלא נתן לתוכו מים ... נוטלין ממנו לידים (דשם מים עליו, דמי פירות בעלמא מקרי, רש"י), משנתן לתוכו מים ... אין נוטלין ממנו לידים (שם יין עליו ואין נוטלין אלא במים, רש"י). וחכמים אומרים בין כך ובין כך ... אין נוטלין הימנו לידים). ופירש הרא"ש שם (פירש"י דשם מים עליהם ומי פירות איקרו, משמע מתוך פירושו, דכל מי פירות ראוין לנטילת ידים. אבל משנתן לתוכו מים, שם יין עליו, ואין נטילה ביין. ותימה דבפ' כל הבשר (קז, א) אמרינן דקפדינן אמנא וחזותא, ותנן במס' ידים (פ"א מ"ג) מים שנפל לתוכו קומוס וקנקנתום ונשתנו מראיהם פסולין, אלמא אפילו מראה מים בעינן, ומי פירות אפילו מראה מים אין בהם. ושמא יש לחלק דמים שנשתנו מראיהם גרוע ממי פירות שעומדים במראיתם ושם מים עליהם). ב"ח (כמ"ש הרא"ש דמי פירות שעומדים במראיתם שם מים עליהם).

[507] **ברייתא ברכות נ**, ב. **וכחכמים** (וחכמים אומרים בין כך ובין כך ... אין נוטלין הימנו לידים), **ללישנא קמא דרש"י** ד"ה משנתן (שם יין עליו ואין נוטלין אלא במים), וכמבואר באור זרוע ח"א ס"ס (והלכה כחכמים, חדא דיחיד ורבים הלכה כרבים, ותו דר' אליעזר שמותי הוא ולית הלכתא כוותיה. מיהו ביין שלנו, אפילו ר' אליעזר מודה דאין נוטלין ממנו, אף על פי שלא נתן לתוכו מים, דעד כאן לא פליג ר' אליעזר אלא ביינם, לפי שיינם חזק מאוד ואין ראוי לשתות בלא מים ... הילכך ביינות שלנו לכו"ע אין נוטלין ממנו לידים). וקיי"ל כחכמים, שאף ביין חי שלא נתן לתוכו מים, שם יין עליו, ואין נוטלין אלא במים. **הגהות אשרי** ברכות פ"ב סי"א (אין נוטלין מיין שלנו לידים). אלא שהוא לא פסל אלא ביין שלנו שראוי לשתיה בלא מים, ולדעת האור זרוע פסול אף ביין חי, כדעת חכמים.

[508] תמים דעים סי' סו (מה שאין כן בשמן ודבש, מפני שהם שמנים וצחים ואינם מנקים יפה יפה). ב"י (ובהגהות אשירי פ"ב דברכות (סי' יא) כתב בשם אור זרוע (ח"א סי' ס) אין נוטלין מיין שלנו לידים, אבל משכר ודבש נוטלין בשעת הדחק עכ"ל. ואין דבריו נראין בדבש, ואפילו בשעת הדחק, שהרי אינם מנקים). ובד"מ ס"ק ג (ולי נראה דהג"ה [אשיר"י] מיירי במשקה העשוי מדבש שקורין מע"ד, והוא מנקה כשכר). הרי שבדבש ושמן לדברי הכל אין נוטלין.

ומכל מקום יתבאר לקמן סי' קפא ס"ח (מים אחרונים נוטלים בכל מיני משקה, אפילו בשמן ודבש וחלב, מפני שהם מעבירין את הזוהמא), וכמבואר בתמים דעים שם (מים ראשונים אין השמן ושאר משקין מטהרין את הידים, מים אחרונים בכל מידי משקה, מפני שמעבירין את הזוהמא). ובשו"ע שם ס"ט (מים אחרונים נוטלים בכל מיני משקים).

וראה לעיל סי"ד "שומן דג". בדי השלחן סי' לד ס"ק ד.

[509] אור זרוע שם (ושכר ודבש לא עדיפי ממי פירות בעלמא ומותר בשעת הדחק). הגהות אשרי שם (אבל משכר ודבש נוטלין בשעת הדחק דוקא). דרכי משה ס"ק ג (ולי נראה דהג"ה [אשיר"י] מיירי במשקה העשוי מדבש שקורין מע"ד והוא מנקה כשכר). וכנסמן לקמן (הערה 516).

[510] תוס' עירובין כט, ב ד"ה הכא (שכר, דכל עיקרו אינו אלא מים). **רמ"א** סי"ב (וכל שכן דמותר ליטול ידים בשעת הדחק בשכר או במי דבש המבושלין, דעיקרן מים).

[511] מ"א ס"ק יט (ואף על גב דנשתנו מראיהן, צריך לומר, כיון דאשתני לעילוייא לא מפסלו בהכי).

ומכל מקום נתבאר לעיל ס"א (שנפל לתוכן דיו או קומוס או יין ושכר ושינו מראיהן, פסולים לנטילת ידים), כי שכר שנפל לתוך המים ונשתנה מראיהם, השינוי הוא לגריעותא ולא לעילוי. ונתבאר לעיל שם (הערה 406).

[512] **רשב"א** בתורת הבית הארוך בית ו שער ב (ומסתברא בין למר בין למר לא אמרו אין נוטלין ממנו לידים אלא משום שאסור להשתמש ביין ולזלזל בו, אחר שיהא עומד בעלויו וראוי לברך עליו בורא פרי הגפן. ודוקא לכתחילה, אבל בדיעבד בין כך ובין כך אם נטל ידיו בו עלתה לו נטילה). דעה ב' בשו"ע שם (ויש אומרים שהיין כשר לנטילת ידים, בין נתן לתוכו מים בין לא נתן לתוכו מים, אלא שאסור לעשות כן לכתחלה, כדי שלא יהא כמזלזל בדבר חשוב שנשתנה לעילוי עד שקובע ברכה לעצמו).

שלא יהא מזלזל בדבר חשוב שנשתנה לעילוי עד שקובע ברכה לעצמו לברך עליו בורא פרי הגפן (משא״כ בשאר מי פירות שמותר ליטול בהם אם אין לו מים, כמ״ש בסי׳ קע״א[513] וקפ״א[514]). אבל בדיעבד אם נטל ביין, אפילו אדום, ידיו טהורות.

ובשעת הדחק יש לסמוך על דברי המקילין בדברי סופרים ליטול ידיו במי פירות[515], ושכר ו[מי[516]] דבש, אפילו לכתחלה[517] (וביין בדיעבד[518]):

נטילת ידים מרביעית

טז שיעור המים שנוטלין מהם לידים הוא לא פחות מרביעית הלוג[519] (והוא שיעור טהרה מן התורה לטבילת כלים[520]).

ולא הצריכו אלא שיהא רביעית בכלי שנוטל ממנו, אבל אין צריך לשפוך כל הרביעית על ידיו, אלא אם כן רוצה לטהרן בשטיפה אחת, אבל אם רוצה לשפוך עליהם מים ראשונים ושניים, אין צריך אלא כדי שיספקו בכל פעם למשוח בכל הפרק הצריך נטילת ידים[521].

ומים הנשארים בכלי שנטל ממנו, יכול ליטול מהם איש אחר, אם מספיקים לו, אע״פ שאין בהם רביעית,

---

[513] במ״א שם ריש הסימן (כל היכי שעושה לצרכו ליכא פסידא, ומהאי טעמא נוטלין לידים במשקין אי ליכא מים, וכמ״ש סי׳ ק״ס סי״ב ע״י״ש).

[514] סעיף ח (מים אחרונים נוטלים בכל מיני משקה ... חוץ מיין, שאין נוטלין בו מפני חשיבותו, כמו שנתבאר בסי׳ ק״ס וקע״א).

[515] כדעת אור זרוע שם בשיטת רש״י (מדפירש רש״י טעמיה דרבי אליעזר, כיון שלא נתן לתוכו מים, דמי פירות בעלמא הם, ולהכי מותר. ורבנן אפילו הכי אסרי משום הפסד אוכלין, שמא דהיכא דאיכא שעת הדחק מותר ליטול מהם אפילו לרבנן). והוא ממה שכתב רש״י בדעת הלכות גדולות (וטעמייהו דרבנן משום הפסד אוכלין). והיא דעה הג׳ בשו״ע שם (ויש מי שאומר שכל מי פירות ראוים לנטילת ידים בשעת הדחק).
ואף שנתבאר לעיל בדעת רש״י להתיר במי פירות אף לכתחלה. מכל מקום יש לחוש לכתחלה במי פירות לשיטת הראב״ד הנ״ל, הפוסל בכל מי פירות. וראה תהלה לדוד ס״ק יב.

[516] רמ״א שם (בשכר או [במי] דבש המבושלין, דעיקרן מים), וכנסמן לעיל (הערה 509). ט״ז ס״ק יג (דהא דבש אינו מקנה. דקאי על מי דבש, שהוא מנקה שפיר). וכן הגיה בקונטרס השלחן.

[517] **רמ״א** שם (וכל שכן דמותר ליטול ידים בשעת הדחק בשכר או [במי] דבש המבושלין, דעיקרן מים). אבל לעיל (הערה 509) התיר בשכר ומי דבש אף לכתחלה.
ובסדר נט״י לסעודה ס״ח (מותר ליטול ידיו בשעת הדחק בשכר שלנו או מי דבש, שעיקרן מים, ואין בהם משום שנוי מראה הואיל ונשתנו לשבח).

[518] לשיטת הרשב״א נתבאר לעיל ״אבל בדיעבד אם נטל ביין, אפילו אדום, ידיו טהורות״. וכאן הוסיף, שאף שאנו חוששים לדעת הראב״ד ורש״י הפוסלים אף בדיעבד, מכל מקום יש לסמוך בדיעבד על שיטת הרשב״א המתיר בדיעבד. וראה פתחא זוטא ס״ק יז.

[519] **משנה פ״ק דידים** מ״א (מי רביעית נותנין לידים). טור ושו״ע סי״ג (צריך שיהא במים רביעית).
והיינו שבנוסף להאמור לעיל סי׳ קנט ס״ג (צריך שיהא הכלי מחזיק רביעית), צריך גם שיהא רביעית בכלי שנוטל ממנו.

[520] עטרת צבי ס״ק כ. הובא באליה רבה ס״ק כח (משום דרביעית הוי מקוה לטהר בו מחטין וצינורות מהלכה למשה מסיני, אלא שבטלוהו (פסחים לז, ב), וכיון שעשו לידים כטמאות, תקנו להם ברביעית, שהוא כמקוה קטן (נחלת צבי סק״כ)), וכדלעיל סי׳ קנט סכ״א (טבילת כלים די ברביעית מי גשמים שבקרקע, אם הכלי מתכסה בתוך המים, כגון מחטין וצנורות), ושם נסמן (הערה 359).

[521] כדלקמן סי׳ קסב ס״א (סדר נטילה מרביעית כך הוא, אם שופך כל הרביעית בפעם אחת על שתי ידיו כאחת ... נטהרו ידיו. ואין צריך לומר אם יש לו מים רבים ושופך רביעית על כל אחת בפני עצמה. אבל אם בא ליטול על כל אחת בפני עצמה מרביעית בלבד, צריך לשפוך על כל אחת ב׳ פעמים, כי כששופך על היד פעם אחת נטמאו המים מהיד, הואיל ואין בהם רביעית שהוא שיעור טהרה בידים, וכששופך שנית מטהרים מים שניים את מים הראשונים ואת היד).

הואיל והם באים משיורי טהרה שהיה בהם רביעית כשנטל הראשון[522].

והוא שבאים שניהם ליטול ידיהם כאחד, אע״פ שנוטלין זה אחר זה מועיל שיורי טהרה של ראשון לטהר יד השני בפחות מרביעית[523].

ויש אומרים[524] שאין שיורי טהרה של הראשון מועילין בנוטלין זה אחר זה, אלא אם כן המים יורדים בקלוח אחד מן הראשון לשני, כגון שפשט הראשון ידיו ליטול ואחר יוצק על ידיו, ואחר כך פשט השני ידיו למטה מידי הראשון וקילוח יורד על ידיו של ראשון ומהן לידיו של שני, ידי שתיהן טהורות, אף על פי שנפחת שיעור הרביעית בכלי כשמגיעים המים לידיו של שני, [ידיו] טהורות, מפני שהם באים משיורי טהרה.

והוא שפשט השני ידיו סמוך לידי הראשון, שאז הן נחשבות כיד אחת. אבל אם היו מרוחקות מידי הראשון, לא עלתה לו נטילה, לפי שהוא נוטל במי רחיצת חבירו[525] (שהם פסולים אפילו הם מי רביעית[526], משום שנעשה בהם מלאכה, כמו שנתבאר למעלה[527]).

ואפילו ידיהן סמוכות לא התירו אלא כשנתכוונו מתחלה ליטול כאחת על ידי קילוח היורד מראשון לשני, שאז חשובות ידיהן כיד אחת בנטילה זו, אף על פי שלא פשט השני ידיו עד אחר שהתחיל כבר הראשון ליטול ידיו, אבל אם מתחלה נתכוין הראשון ליטול לעצמו ואחר כך כשהתחיל כבר ליטול פשט השני ידיו למטה ממנו, אינן חשובות כיד אחת, ולפיכך (אם אין היוצק על ידיהם שופך רביעית בבת אחת) נטמאו ידי השני ממים הטמאים שיורדים מידי הראשון, וצריך לנגבן ולחזור וליטלן[528] (ואף אם

---

[522] משנה שם (מי רביעית נותנין לידים לאחד אף לשנים). **חולין קז**, א (אמר רבא כלי שאין בו רביעית אין נוטלין ממנו לידים. איני, והאמר רבא כלי שאין מחזיק רביעית אין נוטלין ממנו לידים הא מחזיק אע״ג דלית ביה. לא קשיא, הא לחד הא לתרי. דתניא מי רביעית נוטלין לידים לאחד ואפילו לשנים), ופירש״י (לחד, רביעית בעינן מתחלה, אבל לתרי, שהיה בו רביעית ונטל הראשון ואחר כך נטל השני, אע״ג דלא הוי רביעית בנטילת שני, שפיר דמי, הואיל ומשירי טהרה אתו, כדמפרש לקמיה מי רביעית). וכן פירש הר״ש במשנה שם (כשהיה בו רביעית ונטל הראשון ואחר כך שני, אף על גב דלא הוי רביעית גבי שני, שפיר דמי, הואיל ומשירי טהרה אתו). טור ודעה הב׳ בשו״ע שם (ויש מתירים אפילו כשנוטלים זה אחר זה, הואיל ובשעה שהתחיל האחד ליטול מהם היה בהם רביעית, גם לשני זה עולים, מפני שבאו משיורי טהרה).

[523] **רא״ש בפירוש המשנה דידים** שם (כיון ששניהם באו לטהר ידיהם בבת אחת, שיורי טהרה מועילין לשני בפחות מרביעית), **וטור** (ובאו ליטול כאחד).

[524] **רמב״ן** חולין שם (וכי מפני שהיה בכלי זה שיעור, יהא חשוב לעולם, אלא משמע דבנוטלין בזה אחר זה הוא בלא הפסק, כגון שמערה על ידיהן מצרצור קטן ואין הקלוח פוסק ממנו, והיינו שירי טהרה). **רשב״א** חולין שם (ויש לומר דמיירי בזה אחר זה, ובלבד שלא יפסיק הקלוח, וקל הוא שהקילו בנטילה. וכן פירש הרמב״ן ז״ל), ובתורת הבית הארוך בית ו שער ב (ויש מפרשים שבקילוח אחד יורד מן הראשון לשנים), והקצר שם (כיצד, היה רביעית מים בכלי, ופשט אחד ידיו ליטול ואחר יוצק על ידיו, ובא שני ופשט ידיו למטה ממנו וקלוח יורד על ידו של ראשון ולידו של שני שלמטה ממנו, ידי שניהם טהורות, אעפ״י שנפחת השיעור כשהן מגיעין לידו של שני, ידיו טהורות, מפני שהן באין משירי טהרה). **רא״ה** חולין שם (וליכא לפרושה בבת אחת, דמאי שירי איכא. אלא בנוטלין בזה אחר זה בלא הפסק, כגון שמערה עליהם מצרצור קטן ואין קלוח פוסק ממנו, והיינו שירי טהרה). דעה הא׳ בשו״ע שם (ואפילו בזה אחר זה, ובלבד שלא יפסיק הקילוח. כיצד, היה רביעית מים בכלי ופשט אחד ידיו ואחר יוצק על ידיו, ובא שני ופשט ידיו למטה ממנו סמוך ליד הראשון, וקילוח יורד על ידו של ראשון ולידו של שני שלמטה ממנו, ידי שניהם טהורות, אף על פי שפיחת שיעור הרביעית כשהם מגיעים לידיו של שני, ידיו טהורות, מפני שהם באים משיורי טהרה).

[525] **ב״י** (ואפשר שאם ידי השני מרוחקות מידי הראשון לא עלתה לו נטילה, לפי שהוא נוטל במי רחיצת חבירו, אלא כשידי השני סמוכות לידי הראשון מיירי, דחשבינן להו כיד אחת). ים של שלמה חולין פ״ח סכ״ח (יזהר שלא ירחיקו ידיהם זה מזה). שו״ע שם (ובא שני ופשט ידיו למטה ממנו סמוך ליד הראשון).

[526] שאינן נטמאים, כדלעיל סי׳ קנט סי״ג (כששופך רביעית בבת אחת, אינן מקבלין טומאה כלל מהידים).

[527] ס״ו (אם הטבילן בדלי לטהרן, הרי נעשה מלאכה בכל המים שבדלי ... נעשו המים כשופכין).

[528] **מ״א** ס״ק כ (שבאו ליטול כאחד, משמע דוקא כשנתכונו ליטול שניהם כאחד, אבל כשנתכוון אחד ליטול לעצמו ואחר כך פשט השני ידו למטה ממנו, ידיו טמאות, וצריך לנגבם ולחזור וליטלם). ולא סגי במה שיחזור ויטלן, כדלקמן סי׳ קסב ס״ט (אין מים שניים מטהרים אלא המים שנטמאו מיד זו עצמה שבאו עליה לטהרה, ולא שנטמאו מיד אחרת, וחוזרים ומטמאים את הידים, לפיכך צריך לנגבן תחלה, ויחזור ויטלם כראוי).

שופך רביעית בבת אחת, צריך לחזור וליטלן, אלא שאין צריך לנגבן תחלה[529]).

(והעיקר כסברא האחרונה[530]. ומכל מקום בשעת הדחק יש לסמוך על סברא הראשונה להקל בדברי סופרים):

יז אבל יותר משנים אינן יכולים ליטול מרביעית, ואפילו מרביעית ומחצה, עד שיהיה חצי לוג[531], שאף שלא הקפידו חכמים על שיעור המים שיגיעו לידיו רק שיהיה רביעית בכלי, מכל מקום חשו חכמים אם יטלו רבים ממים מועטים, שמא לא ידקדקו יפה ליטול כל הפרק, שכל אחד יצמצם המים כדי שישאר לחבירו. אך אם היה רביעית ומחצה, ונטל הראשון חצי רביעית ונשאר בכלי רביעית, יכולים שנים ליטול מרביעית זו על דרך שנתבאר, כמו אילו היתה רביעית לבדה מתחילה בכלי[532].

ומחצי לוג יכולים ליטול אפי׳ ד׳ על דרך שנתבאר, ולא ה׳, שמא יצמצמו המים[533]. ומלוג יכולים ליטול כמה בני אדם, כל זמן שמספיקין המים לשפוך כל אחד ואחד על ידיו[534] ג׳ פעמים או ב׳ פעמים, כמו שיתבאר בסי׳ קס״ב[535].

והוא הדין שיכולים ד׳ וה׳ להניח ידיהם זה בצד זה או זה על גבי זה וליטול כאחד, שכולן חשובות כיד אחת, ואין מטמאות זו את זו[536]. ובלבד שירפו ידיהם בענין שיגיעו המים לכל יד ויד[537] בלי שום חציצת יד אחרת[538]:

יח שיעור רביעית שאמרו צריך שיהא מכונס במקום אחד, שאם נטל משמינית וחזר ונטל משמינית

---

[529] שכששופך רביעית בבת אחת, לא נטמאו המים מהידים (כדלעיל הערה 526); אלא שמי הנטילה לא הועילה לידי השני, כיון (שהם פסולים אפילו הם מי רביעית, משום שנעשה בהם מלאכה). ולכן צריך לחזור וליטלן. אבל אין צריך לנגבן תחלה, כיון שלא נטמאו מהיד של הראשון.

[530] אליה רבה ס״ק לא (ולפי מה שכתבתי בדוכתא טובא דרכו של שו״ע, דעתו לאיסור כדעה ראשונה שהביא בסתם). וראה כללי הפוסקים וההוראה כלל עג וכלל רפג.

[531] **משנה ידים שם** (מחצית לוג לשלשה או לארבעה). טור ושו״ע שם (ועל דרך זה נוטלים מחצי לוג לג׳ ולד׳).

[532] **ר״ש שם** (לפום שיעורא דרביעית לשנים, היה די ברביעית ומחצה לשלשה. אלא כיון דנפישי גברי חיישינן שלא ידקדקו יפה ליטול עד הפרק, שכל אחד יצמצם המים מפני חבירו. ומיהו אי איכא רביעית ומחצה ונטל אחד מהם חצי רביעית, הא ודאי דיועיל רביעית הנשאר לשנים אחרונים, דאפילו בתחלה סגי לשנים ברביעית כל שכן הכא דאתו משירי טהרה, וכי לא מהני הכא, הני מילי כשלא נשאר לשנים אחרונים רביעית). הובא במ״א ס״ק כא (ואם תאמר, כיון דברביעית סגי לב׳ אם כן רביעית ומחצה סגי לג׳. יש לומר שחשו חכמים כיון דנפישי גברי לא ידקדקו יפה ליטול עד הפרק, שכל אחד יצמצם המים שישאר לחבירו, לכן אסורים ברביעית ומחצה. ודוקא אם לא נשאר לב׳ האחרונים רביעית, אבל אם נטל הא׳ מחצי רביעית, פשוט דב׳ האחרונים נוטלין מרביעית הנשאר (הר״ש)).

[533] ר״ש שם (וכן הא דקאמר מחצי לוג לשלשה ולארבעה, דמשמע ולא לחמשה).

[534] משנה שם (מלוג לחמשה ולעשרה ולמאה). ר״ש שם (וכי איכא שיעור בו לא חשו חכמים כמה יגיע לכל אחד, רק שיטול עד הפרק). טור ושו״ע שם (ומלוג לכמה בני אדם).

[535] ס״ה (וכל זה כשידיו נקיות. אבל אם יש עליהן לכלוך טיט או שאר כל דבר החוצץ, צריך לשפוך עליהן ג׳ פעמים, ראשונה להעביר הלכלוך ואחר כך מים ראשונים ושניים, או רביעית בבת אחת).

[536] **משנה ידים פ״ב** מ״ג (נוטלין ד׳ וה׳ זה בצד זה או זה על גב זה). תוספתא פ״ב ה״ג (נוטלין ארבעה או חמשה זה בצד זה ואינן חוששין ... משום שמא נטמאו). פירוש המשניות שם (שכולן כמו יד אחת אנו חושבין אותן). טור ושו״ע שם (יכולים להניח ד׳ וה׳ ידיהם זה בצד זה, או זה על גב זה, וליטול כאחד), ובסי׳ קסב ס״ה (ואפילו ד׳ או ה׳ שהניחו ידיהם זה בצד זה, או זה על גב זה, כיד אחת חשיבי, ואינם מטמאות זו את זו). לבוש סי״ג (לפי שהם כולם במדרגת יד אחת אנו חושבים אותם).

וכן הוא לקמן שם סי״א (וכל זה כשנוטל ידו אחת, או שתיהן כל אחת בפני עצמה, אבל אם מצרף ידיו זו לזו ונוטל שתיהן כאחת, הרי הן נחשבות כיד אחת לגמרי, ואינן מטמאות זו את זו בנגיעתן זו במים טמאים שעליהן משטיפה הראשונה).

[537] משנה שם (ובלבד שירפו, שיבואו בהם המים). טור ושו״ע שם (ובלבד שירפו ידיהם בענין שיגיעו המים לכל אחד).

[538] רמב״ם (ובתנאי שלא ידחקו את ידיהן, אלא יחלחלו בהן המים, כדי שלא תהא שם חציצה), ולבוש שם (ובלבד שיתנו ידיהם בענין שיגיעו המים לכל אחד ואחד, ולא תהיה אחת חוצצת על חברתה).

(ואפילו נטל משתיהן בבת אחת, כגון שאחרים יוצקים על ידו והקלוח מתערב), ידיו טמאות כמו שהיו[539]:

יט רביעית שאמרו, בין לנוטל ב׳ ידיו בין לנוטל ידו אחת בלבד[540], בין לידיו של גדול בין לידיו של קטן. נטלו ב׳ בני אדם זה ידו אחת וזה ידו אחת, ואחר כך חזר השני ונטל ידו השנית, הרי אלו כג׳ בני אדם, שידו השנית נחשבת כיד אדם אחר, כיון שלא נטל מתחלה אלא ידו אחת. ולפיכך אם היה בכלי חצי לוג, ידיו טהורות, ואם לאו אין ידו השניה טהורה, שאין נוטלין בפחות מחצי לוג יותר משני בני אדם[541], שמא יצמצמו המים, וכאן יש לחוש גם כן שמא יצמצם, כיון שאינו נוטל שתי ידיו כאחת[542]:

---

[539] תוספתא שם פ״ב מ״ג (זה משמינית וזה משמינית, אע״פ שמתערבין בקילוח, ידיהן טמאות, שמתחלה לא נטלו מן הרביעית). הובא ב**ר״ש פ״ק דידים** סוף מ״א. שו״ע סי״ד (צריך שיהא רביעית מכונס במקום אחד, שאם נטל משמינית וחזר ונטל משמינית, ידיו טמאות כשהיו). אליה רבה ס״ק לב (אף ששפכו בבת אחת ומערבין הקילוח, אפילו הכי פסול, לפי שלא היה בשום כלי רביעית).

[540] באופן שנתבאר בשו״ע סי׳ קע ס״א (היו מסובין בסעודה ויצא אחד להטיל מים, נוטל ידו אחת).
וראה לעיל סי׳ קנח ס״א (הערה 18).

[541] תוספתא ידים פ״א ה״א (אחד הנוטל בידו אחת ואחד הנוטל בשתי ידיו, ואחד ידו של גדול ואחד ידו של קטן, צריך ליטול מי רביעית. רשב״ג אומר, שתי ידיו של שנים נדון כשני אנשים, כיצד, שנים שנטלו לשתי ידיהן מי רביעית, לא יחזור השני ויטול ידיו משירי רביעית). **ר״ש שם פ״ב** מ״ב (לא יחזור השני ויטול ידיו, כלומר ידו השניה דמתחלה לא נטל כי אם ידו האחת וזאת השניה נעשית כיד אדם אחר שלישי ומי רביעית ניטלין לשנים ולא לשלשה). **רשב״א בתורת הבית ה[קצר]** בית ו שער ב (רביעית שאמרו, בין שנוטל שתי ידיו בין ידיו של גדול בין ידיו של קטן. נטלו שני בני אדם זה ידו אחת וזה ידו אחת, הרי אילו נידונין כשני בני אדם, ולפיכך אם נטל זה ידו אחת וזה ידו אחת, ואחר כך חזר השני ונטל ידו השניה, הרי אלו כג׳ בני אדם, ולפיכך אם היה בכלי חצי לוג ידיו טהורות, ואם לאו, אין ידו השניה טהורה, שאין נוטלין בפחות מחצי לוג יותר משני בני אדם). שו״ע סט״ו (רביעית שאמרו, בין לידיו של גדול בין לידיו של קטן. נטלו ב׳ בני אדם זה ידו אחת וזה ידו אחת, ואחר כך חזר השני ונטל ידו השניה, הרי אלו כג׳ בני אדם, ולפיכך אם היה בכלי חצי לוג, ידיו טהורות, ואם לאו, אין ידו השניה טהורה, שאין נוטלין בפחות מחצי לוג יותר משני בני אדם).

[542] מ״א ס״ק כב (לכאורה משמע דהכא ברביעית ומחצה סגי, כמ״ש סי״ג. ויש לומר דמכל מקום איכא למיחש שמא יצמצם, כיון שאינו נוטל כאחד).

קסא דיני חציצה וטבילה[543]

ובו ח׳ סעיפים

א כל דבר החוצץ בטבילת כל הגוף חוצץ בנטילת ידים[544], שכל מה שתקנו חכמים תקנו כעין של תורה[545], ולפיכך צריך ל[יז]הר מכל דבר שמקפידים עליו להסירו לפעמים[546]. כגון צואה[547] שתחת

---

[543] בקונטרס השלחן הגיה: דיני חציצה בנטילה וטבילה.

[544] **ברייתא חולין קו, ע״ב** (וכל דבר שחוצץ בטבילה בגוף חוצץ בנטילת ידים לחולין). טור ושו״ע ס״א (צריך ליזהר מחציצה, שכל דבר שחוצץ בטבילה חוצץ בנטילה).

[545] לבוש ס״א (דהא מדרבנן נטילה זו מטהרת כמו טבילה בדאורייתא, וכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תקון). וכדאמרינן פסחים ל, ב (כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון).
וכן הוא לקמן סי׳ קפה ס״ב (שכל מה שתקנו חכמים תקנו כעין של תורה). סי׳ רצו סי״ט (שתקנו דבריהם כעין של תורה). סי׳ תנד סט״ו (כל מה שתקנו חכמים תיקנו כעין של תורה). סי׳ תעב ס״ב (שכל מה שתקנו חכמים כעין של תורה תקנו). סי׳ תעה סכ״ט (שכל מה שתקנו חכמים תקנו כעין של תורה). סי׳ תפט ס״ב (כל מה שתקנו חכמים תקנו כעין של תורה), וס״ו (שכל מה שתקנו חכמים תקנו כעין של תורה).

[546] כמו בטבילת כל הגוף, שנתבאר ביו״ד סי׳ קצח ס״א (ואם דרך בני אדם לפעמים להקפיד עליו, חוצץ), ובב״ח שם (ומה שכתב ״לפעמים״, טעמו, כיון דאיכא זימנא דמקפדת, חוצץ לעולם, אף על פי דרוב פעמים אינה מקפדת). ש״ך שם ס״ק א, וט״ז ס״ק ב.
וכן הוא לקמן ס״ג הערה 562 (כיון שאיכא קפידא בשום פעם), וס״ז (אם לפעמים מקפיד עליה להסירה), ושם נסמן (הערה 595).

הציפורן שלא כנגד הבשר, דהיינו אם הציפורן גדול ועודף על בשר האצבע ויש שם צואה תחת עודף זה, צריך להסירה קודם נטילה[548], לפי שדרך רוב בני אדם להקפיד[549] עליה[550] משום מיאוס, לכן אינה בטלה לגבי היד[551] וחוצצת אף למי שאינו מקפיד עליה[552]. ובצק שתחת הציפורן אפילו כנגד הבשר דרך רוב בני אדם להקפיד עליו[553], וחוצץ לכל אדם כשרוחצים ידיהם[554]:

ב רטיה שעל בשרו, אם אין שם מכה אלא מיחוש בעלמא ויוכל להסירה מתי שירצה, צריך להסירה קודם נטילה[555]. אבל אם יש שם מכה אין צריך ליטול כלל במקום הרטיה[556], כמו שיתבאר בסימן קס״ב[557]:

ג טיט הבורות וטיט היוצרים[558] שהם נדבקים ביותר ומונעים המים מלבא תחתיהם[559], וכן שאר כל הטיט

---

[547] ״צואה״ האמור כאן, הוא כמבואר בר״ש מקוואות פ״ט מ״ב (וגילדי צואה שעל בשרו, כשיש זיעה מרובה על בשרו מתיבשת ונעשית כמין גליד).

[548] **ראש** חולין פ״ח סט״ו (כל החוצץ בטבילה חוצץ בנטילה, כגון צואה שתחת הצפורן שלא כנגד הבשר). **טור ושו״ע** ס״א (כגון צואה שתחת הצפורן שלא כנגד הבשר).

וכן הוא בסדר נט״י לסעודה ס״ו (וקודם הנטילה צריך לעיין בידיו אם אין עליהם שום דבר החוצץ. וצפורן שהיא גדולה והיא עודפת חוץ לבשר, צריך לנקר הצואה שתחתיה חוץ לבשר, משום חציצה).

וכמו בטבילת כל הגוף שנתבאר ביו״ד סי׳ קצח סי״ח (צואה שתחת הצפורן שלא כנגד הבשר, חוצץ. כנגד הבשר, אינו חוצץ ... ואיזהו שלא כנגד הבשר, זה שהצפורן עודף על הבשר). ט״ז כאן ס״ק א (פירוש, במקום שהצפורן עודף על הבשר). מ״א ס״ק א (כגון שהצפורן גדול ועולה למעלה מבשר האצבע וצואה שם דמאיס).

אלא שמכל מקום יש הפרש בזה בין טבילת כל הגוף, שנתבאר ביו״ד שם (ולפי שאינן יכולות לכוין מה נקרא כנגד הבשר או שלא כנגדו, נהגו הנשים ליטול צפרניהם בשעת טבילה), לבין נטילת ידים, שנתבאר בש״ך שם סוף ס״ק כב (אבל ודאי לענין נטילה לא שייך האי חומרא ליטול צפרניו בכל נטילה ונטילה).

[549] עולת תמיד ס״ק ב (משמע מדברי המחבר, דעיקר הוא במה שמקפיד עליו).

[550] בכת״י: עליה להסירה.

[551] רש״י עירובין ד, ב ד״ה ושאינו מקפיד (הוי כגופו). לבוש ס״ב (שכל דבר שאין אדם מקפיד עליו הוי כבשרו ואינו חוצץ).

וכן הוא לקמן סי׳ קסב סט״ו (דברים שאינן חוצצין מפני מיעוטן שאינן מקפידין עליהם להסירן לעולם, הרי הם בטלים לגבי היד לגמרי).

[552] מ״א ס״ק ה (שלא כנגד הבשר בודאי רוב בני אדם מקפידין אפילו בצואה, וחוצץ אף על פי שהוא אינו מקפיד).

[553] **משנה פ״ט דמקוואות** מ״ב (ובצק שתחת הצפורן). תוספתא מקואות פ״ו ה״ה (צואה שתחת הצפורן שלא כנגד הבשר, והטיט והבצק שתחת הצפורן אפילו כנגד הבשר, הרי אלו חוצצין). רא״ש שם (ובצק שתחת הצפורן אפילו כנגד הבשר). טור ושו״ע שם (צואה שתחת הצפורן שלא כנגד הבשר, ובצק שתחת הצפורן אפילו כנגד הבשר). עולת תמיד שם (והטעם דחוצץ, דדרך להקפיד עליו). וכדלקמן ס״ג, שגם בזה תלוי אם דרך להקפיד.

וכן הוא בסדר נט״י לסעודה ס״ו (ובצק אפילו כנגד הבשר חוצץ).

[554] אוצ״ל: להקפיד עליו כשרוחצים ידיהם, וחוצץ לכל אדם. ובכת״י: להקפיד (עליה להסירה כשרוחצים ידיהם או כל גופם, לכן צריך להסירה קודם נטילה) וחוצצים.

[555] **משנה שם** (והרטיה שעליה). טור ושו״ע שם (ורטיה שעל בשרו). ב״ח ד״ה רטיה (הכא מיירי ברטייה שעל גבי בשרו בשאין שם מכה אלא קצת מיחוש ... ואיכא חציצה). הובא במ״א סי׳ קסב ס״ק יח. **ט״ז** כאן ס״ק ב (פירוש שאין לו מכה רק מיחוש בעלמא, ויוכל להסיר הרטיה כשירצה, זה תלוי בקפידא).

[556] ב״ח (ואם תאמר, לקמן בסוף סימן קס״ב כתב רבינו על שם הרא״ש במכה ורטייה עליה, דדי לו במה שיטול שאר היד שלא במקום הרטייה, דדומה למי שנקטעה אצבעו, דנוטל שאר היד, ואם כן לא שייך לומר ברטייה שהיא חוצצת כיון דאין צריך ליטול ידו כלל במקום הרטייה. ונראה דלא אמר הרא״ש דאין צריך ליטול ידו במקום הרטייה אלא בדאיכא מכה בידו). ט״ז שם (אבל אם יש לו מכה, ואי אפשר לו להסיר, אז אין צריך כלל ליטול במקום הרטייה, כמ״ש סוס״י קס״ב).

[557] סעיף טו (מי שיש לו מכה בידו ורטיה עליה ואינו יכול להסירה מחמת כאב המכה, די לו שיטול שאר היד שלא במקום המכה, ואין זו נטילה לחצאין, כיון שאינו יכול ליטול חציה השניה, ודומה למי שנקטע אצבעו, שנוטל שאר היד).

[558] **משנה שם** (וטיט היון וטיט היוצרים ... איזהו טיט היון, זה טיט הבורות ... טיט היוצרין כמשמעו). טור ושו״ע שם (וטיט היון, וטיט היוצרים).

וכמו לענין טבילת כל הגוף שנתבאר ביו״ד סי׳ קצח סי״ד (טיט היון וטיט היוצרים ... כל אלו חוצצין).

כשהוא יבש ונדבק בבשר, חוצצין[560], בין על גבי היד בין תחת הציפורן, אפילו כנגד הבשר[561].

אלא אם כן הוא דבר מועט שאין דרך בני אדם להקפיד עליו להסירו (כשרוחץ ומנקה ידיו[562]), אין צריך להסירו גם כן לנטילת ידים לסעודה. והוא הדין לבצק וצואה[563], אם הן מעט כל כך שאין דרך רוב בני אדם להקפיד עליו, אינו חוצץ אפילו הוא שלא כנגד הבשר[564]. ואם הוא מקפיד עליו, חוצץ, אע״פ שאין הרוב בני אדם מקפידים עליו[565].

ומה שלא נהגו לנקר הטיט שתחת הצפרנים קודם הנטילה, הוא משום שאין מקפידין להסירו[566] (בשעת רחיצת ונקיון ידים במדינות אלו, לכן אינו חוצץ לנטילת ידים אם הוא כנגד הבשר[567], אפילו הוא טיט הבורות והיוצרים, אבל אם הוא מקפיד עליו צריך להסירו. ויש אומרים[568], שכל דבר שרוב בני אדם אין מקפידין עליו, אע״פ שהוא מקפיד, בטלה דעתו אצל כל אדם. ויש לסמוך על דבריהם בנטילת ידים שעיקרה מדברי סופרים. אבל לא בטבילת כל הגוף. כמו שיתבאר ביו״ד סי׳ קצ״ח[569]).

ואם הצפרנים גדולים ועודפים על הבשר, צריך כל אדם לנקר הטיט והצואה שתחתיהם, כי רוב בני אדם מקפידים על מה שלא כנגד הבשר, וחוצץ אף למי שאינו מקפיד[570], אלא אם כן הוא מעט כל כך שאין דרך להקפיד עליו[571].

---

[559] לבוש ס״ב (וטיט היון וטיט היוצרים שנדבקים מאד כמו בצק). מ״א ס״ק ב (פירוש, טיט הבורות וטיט היוצרים שדבוקים מאד).

[560] משנה שם (וגץ יוני אלו יתדות הדרכים שאין טובלין בהן). טור ושו״ע יו״ד שם (וטיט דרכים הנמצא שם תמיד, אפילו מימות החמה, כל אלו חוצצין).

[561] תוספתא שם (והטיט ... שתחת הצפורן אפילו כנגד הבשר הרי אלו חוצצין). סמ״ג עשין כז (ומפרש רבינו יעקב, שמדבר בטיט הדומה לבצק שנדבק מאוד, כגון טיט של יוצרים), ואור זרוע סי׳ ע (ופר״ת זצ״ל, דהא דתניא בתוספתא דמקוואות הטיט והבצק שתחת הצפורן הרי אלו חוצצין, דהתם מיירי בטיט היון ובטיט היוצרים שהוא נדבק מאוד, וחוצץ כדתנן במתניתין, ודיקא נמי, דקתני דומיא דבצק שהוא נדבק מאוד).

[562] **עי׳ יו״ד ריש סי׳ קצח (כיון שאיכא קפידא בשום פעם)**, בט״ז שם ס״ק ה (לפי שמקפדת להסירם בשעת חפיפה או רחיצה שיכנסו שם המים, כיון דאיכא זימנא דמקפדת חוצץ לעולם).

וכן הוא לעיל ס״א (ל[יז]הר מכל דבר שמקפידים עליו להסירו לפעמים), ושם נסמן (הערה 546). לקמן ס״ז (דרכה להסירה בשעת לישה, לכן חוצצת לעולם), ושם נסמן (הערה 595).

[563] שנתבאר לעיל ס״א מתי הם חוצצים.

[564] תוס׳ חולין קו, ב ד״ה וכל דבר (אבל במיעוט שאינו מקפיד אין לחוש). ס׳ התרומה סי׳ עט (אבל אם יש טיט מועט או בצק מועט תחת צפרניו שאין מקפיד ... אינו חוצץ). **סמ״ג** שם (ואפילו בטיט ובצק, אם יש כל כך מעט שאינו מקפיד [על מיעוטו], אינו חוצץ). הגהת **סמ״ק** סי׳ קפא (דחשיבי ליה מיעוטו שאין מקפיד). טור ושו״ע ס״א (אבל במיעוטו שאינו מקפיד, אין לחוש).

[565] **רמ״א** ס״א (אבל אם היה מקפיד, הוא צריך לנקרן, וכן עיקר). **מ״א** ס״ק ו (משמע אף על פי שהרוב אין מקפידין).

[566] הגהות סמ״ק שם (ועל כן נכון לנקר צפרניו בשעת נטילה. ויש מקילין דחשיבי ליה מיעוטו שאין מקפיד). טור יו״ד שם (ובצק שתחת הציפורן אפילו כנגד הבשר חוצץ. ומיהו אין דרך בני אדם להקפיד בכך, הילכך מי שאינו מקפיד אינו חוצץ). **רמ״א** ס״א (ומשום הכי לא נהגו לנקר הטיט שתחת הצפרנים, לנטילה, משום דהוי כמיעוטו שאין מקפיד, כי אין מקפידים על זה לנטילה).

[567] מ״א ס״ק ה (פירוש, אע״פ שטיט חוצץ אפילו כנגד הבשר, אין מקפידין על זה. אבל שלא כנגד הבשר, בודאי רוב בני אדם מקפידין אפילו בצואה, וחוצץ אף על פי שהוא אינו מקפיד).

[568] **פני יצחק** אפי רברבי שער עא אות יב (ואם הוא מקפיד ואין אחרים מקפידים, רשב״א מסופק בזה, ונראה בטבילה יש להחמיר ובנטילה יש להקל). **מ״א** ס״ק ו (משמע אף על פי שהרוב אין מקפידין. ובס׳ פני יצחק כתב, דמאחר שהרשב״א מסופק אזלינן לקולא ואינו חוצץ).

[569] ברמ״א שם סי״ד (ומיהו אם היא מקפדת אפילו בדבר לח חוצץ). ש״ך שם ס״ק ב (והיכא דרוב בני אדם אין מקפידים והיא מקפדת, כתב ב״י בשם הרמב״ם וטור דחוצץ. וכ״פ הב״ח. וכ״כ בד״מ. ולקמן בסימן זה כתבתי דברי המרדכי שכתב בהדיא דחוצץ). ט״ז שם סק״ג (בב״י נסתפק אם שאר בני אדם אינם מקפידים וזו מקפדת, וכתב בד״מ, דבמרדכי כתב בהדיא שחוצץ, וכן כתב מו״ח ז״ל). וכן הוא בפס״ד צמח צדק שם סי׳ קצח.

[570] **מ״א** ס״ק ה (אבל שלא כנגד הבשר, בודאי רוב בני אדם מקפידין אפילו בצואה, וחוצץ אף על פי שהוא אינו מקפיד).

[571] כדלעיל בתחלת הסעיף, מהסמ״ג והט״ז.

(ובשבת דוחק את הבשר שתחת הציפורן, כדי שלא יגרור את הציפורן כשמסיר הטיט[572]):

ד צריך ליזהר בציפורן שפירשה מיעוטה לקוץ אותה, שהיא חוצצת[573], כמו שיתבאר ביו"ד סי' קצ"ח[574]:

ה הדיו והצבע לחים אינם חוצצים, מפני שנמחים במים. יבשים חוצצים[575]. והוא שיש ממשות הצבע על ידיו, אבל אם אין עליהן אלא מראית הצבע אינו חוצץ[576].

ומי שהוא צובע, אין הצבע חוצץ על ידיו, אף על פי שיש ממשות של צבעונים על ידיו[577]. וכן מי שאומנתו להיות שוחט או קצב וידיו מלוכלכות תמיד בדם, אינו חוצץ[578]. וכן למוכר שומן[579]. ואע"פ שרוב בני אדם מקפידים[580], כיון שרוב בני אומניות הללו אין מקפידין, אין חוצצין להם. אבל לאחר שאינו רגיל בכך, חוצצין אפילו אינו מקפיד[581]. והנשים שדרכן לצבוע ידיהם לנוי וכיוצא בזה, אין אותו

---

[572] תשב"ץ סי' רפד (ובשבת דוחק את הבשר שתחת הצפורן, כדי שלא יגרר את הצפורן כשמסיר הטיט). מ"א שם (בשבת אסור לגרר הטיט שתחת הצפורן בצפרניו, אלא ירחצנו במים (תשב"ץ סי' קכ"ב)). אליה רבה ס"ק ה (מתשב"ץ שהבאתי מבואר דאין איסור משום טיט, אלא שלא יגרור את הציפורן).
והיינו שהמ"א פירש שהחשש הוא משום טוחן בטיט היבש, כדלקמן סי' שב סי"ז (בטיט יבש יש אומרים שאפילו לשפשפו מבפנים אסור, ואין צריך לומר לגרדו, מפני שטיט היבש מתפרר לפירורים דקים על ידי שפשוף או גרידה, והרי זה כעין תולדת הטוחן שמחלק גוף אחד לגופים דקים הרבה, ואסור מדברי סופרים).
והא"ר פירש שהחשש הוא משום ממחק, כדלקמן סי' שב סט"ז (אין מגרדין סנדל או מנעל בין חדש בין ישן אפילו בגב הסכין, ואין צריך לומר בחודו או בצפורן, מפני שקולף את העור מעט והרי זה ממחק).
וראה חקרי הלכות ח"ז מה, ב.

[573] תוספתא מקוואות פ"ו ה"ה (רבי יו[נת]ן בן יוסף אומר, צפורן שפירשה רובה הרי זו אינה חוצצת).

[574] בשו"ע שם סכ"א (צפורן המדולדלת שפירשה מיעוטה, חוצצת. פירשה רובה, אינה חוצצת). ובטעם הדבר שאם פירשה מיעוטה חוצצת, דנו הפוסקים שם.
גם לענין שבת יש הפרש בין פירשה רובה למיעוטה, כדלקמן סי' שכח סל"ז (צפורן שפירשה ... אם פירשו רובן, כיון שהם קרובים להנתק, אין בהם משום גוזז מן התורה).

[575] **שבת קכ, ע"ב** (הדם והדיו הדבש והחלב, יבשין חוצצין לחים אין חוצצין). טור ושו"ע ס"ב (שהדיו היבש חוצץ והלח אינו חוצץ).
וכן הוא לענין טבילת כל הגוף, כמבואר ביו"ד שם סט"ו (הדיו, החלב והדבש והדם ... יבשים, חוצצין, לחים, אינם חוצצין).

[576] **רשב"א בתורת הבית הארוך** בית ז סוף שער ז (דליכא אלא חזותא בעלמא), והקצר (יראה לי שאין ממשו של צבע ... אלא מראות של צבע, ולפיכך אינו חוצץ), ובית ו שער ה (אם היו ידיו צבועות ויש ממש של הצבע על ידיו, הרי זה חוצץ). רא"ש הל' מקוואות סכ"ז (שאין בו ממש אלא חזותא בעלמא). שו"ע שם (אם היו ידיו צבועות ויש ממש הצבע על ידיו, הרי זה חוצץ).
ההפרש בין דיו לבין חזותא הוא גם לענין כתיבה בתפילין, כדלעיל סי' לב ס"מ (במה דברים אמורים כשקצת צבע הדיו קיים, אבל אם קפץ כל הדיו מהקלף ולא נשאר רק רושם אדמימות מהחלודה של הדיו).

[577] רשב"א שם (ונשים הללו שמלאכתן לצבוע, מסתברא שאין הצבע ההוא חוצץ, דכל שמלאכתה בכך אינה מקפדת). רא"ש שם (וכל אשה שאומנתה לצבוע, כיון שדרכה בכך אינה מקפדת). שו"ע שם (היה אחד צבע והיו ידיו צבועות, אין הצבע חוצץ על ידיו, אף על פי שיש על ידיו ממשות של צבעונים).
וכן הוא לענין טבילת כל הגוף, כמבואר ביו"ד שם סי"ז (וכן מי שהוא צבע וידיו צבועות, אינו חוצץ).
בכת"י נוסף: **וכן מי שכותב תדיר, אין הדיו חוצץ על ידיו**, כמבואר בדברי חמודות הל' מקוואות שם ס"ק קכא (ויראה לי גם כן, דמי שהוא סופר וכותב תמיד וידיו מלוכלכות בדיו, דגם כן אינו חוצץ). מ"א ס"ק ח (ומי שכותב תדיר, אין הדיו חוצץ). וראה בדי השלחן סי' לג ס"ק ז.

[578] **זבחים צח ע"ב** (דם על בגדו חוצץ, ואם טבח הוא אינו חוצץ). רמ"א יו"ד שם סי"ז (וכן מי שאומנתו להיות שוחט או קצב וידיו תמיד מלוכלכות בדם, אינו חוצץ).

[579] **זבחים שם** (רבב על בגדו, חוצץ, ואם מוכר רבב הוא, אינו חוצץ). הובא ברשב"א וראי"ש שם.

[580] בכת"י נוסף: **בכל אלה**.

[581] ב"י יו"ד שם ד"ה צבע. רמ"א שם (שרוב בני אומנות זו אינן מקפידים). אליה רבה ס"ק ו (ופשוט בצבע, כיון שדרך האומנות בכך, לא אמרינן בטלה דעתו לשאר אדם, אלא לרוב אומנים).

צבע חוצץ[582].

וכל זה במיעוט היד. אבל אם רוב היד מכוסה בדבר שיש בו ממש, חוצץ אפילו לאותם שאין דרכם להקפיד[583]**:**

ו ריר היוצא מן המכה ומתייבש ונעשה גליד, אם אינו מקפיד עליו להסירו[584]**, או שמצטער להסירו**[585]**, שמעתה אין דעתו להסירה כל זמן שיהיה בענין זה, קרוי אינו מקפיד ואינו חוצץ לנטילה**[586]**, אף על פי שלטבילה מחמירין**[587]**:**

---

[582] **רשב״א** שם (נשים שצובעות ידיהן לנוי, מסתברא שאינו חוצץ, דנוי הוא להן ואינן מקפידות להסירן, אדרבה רוצות הן בקיומו). רא״ש שם (ונשים הצובעות עצמן, נראה שאינו חוצץ, כי הוא נוי להן, ואינן מקפידות אלא עשאוהו במתכוין). שו״ע שם (הנשים שדרכן לצבוע ידיהם לנוי וכיוצא בזה, אין אותו צבע חוצץ).
וכן הוא לענין טבילת כל הגוף, כמבואר ביו״ד שם סי״ז (צבע שצובעות הנשים על פניהן וידיהן ושער ראשן, אינו חוצץ).

[583] **סמ״ק** סי׳ קפא (וכל דבר החוצץ בטבילה חוצץ בנטילה, כגון רובו אפילו אינו מקפיד, או מיעוטו ומקפיד). הובא ב**ב״י** ד״ה וכתב סמ״ק. **מ״א** ס״ק ג.
ואם הוא לנוי ראה יגדי״ת (נ.י.) חוב׳ סה ע׳ רלט.

[584] **ס׳ התרומה** סי׳ עט (גלד מכה שהיא יבשה ואין מקפיד ... אינו חוצץ). הובא בסמ״ג עשין כז הל׳ נט״י. **רמ״א** ס״ב (גלדי מכה שעל ידיו, אם אינו מקפיד עליו אינן חוצצין).

[585] ס׳ התרומה שם (או גלד לח שמצטער עליו, אינו חוצץ). הובא ב**סמ״ג** שם. **סמ״ק** סי׳ קפא (וגלד יבש שאינו מצטער בנטילתו). הובא ב**ב״י** ד״ה וכתב סמ״ק, ובישׁ״ש חולין פ״ח סכ״א. **מ״א** ס״ק ט (ואם מצטער בנטילתו אינו חוצץ (ב״י סמ״ג וסמ״ק ישׁ״ש)).
וראה לקמן סי׳ קסב סט״ו.

[586] נתבאר בשו״ת צמח צדק חיו״ד סי׳ קנח אות ו (עיין בשו״ע אאזמו״ר הגאון נ״ע באו״ח סי׳ קס״א סעיף ו׳ ז׳ ... דאף שבסעיף ז׳ הביא הדין דטבעת אף שאין בה אבן טוב חוצצת באשה שדרכה להסירה בשעת לישה כו׳, אבל באיש כו׳ לפי שאינו מקפיד עליה להסירה לעולם, דמזה משמע לכאורה שכדי שלא יחצוץ הוא כשאינו מקפיד עליו להסירו לעולם, אעפ״כ גבי גליד כתב כנ״ל, וז״ל סעיף ו׳, ריר היוצא מן המכה ומתייבש ונעשה גליד אם אינו מקפיד עליו להסירו, או שמצטער להסירו, שמעתה אין דעתו להסירה כל זמן שיהיה בענין זה, קרוי אינו מקפיד ואינו חוצץ לנטילה אע״פ שבטבילה מחמירין עכ״ל, ורוצה לומר דאף כשיתרפא יסירנו, מכל מקום כל זמן שהוא בענין שהוא כעת אין דעתו להסירו, ואם כן הרי זה כדבר שאינו מקפיד להסירו לעולם, כיון שלא יסירנו אלא אם כן ישתנה לגמרי מהמהות שהוא כעת. ולא כשיהיה בענין שהוא כעת).
ואפשר זהו גם טעם החילוק בין גלד שעל גבי המכה לבין רטיה שעל המכה, שמובן על פי המבואר לעיל ס״ב, ולקמן סי׳ קסב סט״ו, שהיא חציצה, כיון שהוא יסירה אחר שתתרפא, אף שתישאר הרטיה בענין שהיא כעת ולא תשתנה מהמהות שהיא כעת (ראה קובץ הערות ובאורים א׳רפה ע׳ 180).
וכל זה בגלד שעל גבי המכה. אבל גדל שחוץ למכה, כיון שאין שם מכה אם כן אינו מצטער להסירו והוי חציצה, כדתנן במקואות פ״ט מ״א-ד (אלו חוצצין ... וגלד שחוץ למכה ... אלו שאין חוצצין ... וגלד שעל המכה). וראה מה שדן בזה בשו״ת צמח צדק שם.
ועוד הביא בשו״ת צמח צדק שם סברא נוספת, שאף במצטער להסירו יש לחלק בין גלד שעל המכה לבין גלד שחוץ למכה (החולקים על סה״ת יש לומר שאין נכון אצלם חילוק זה, על כן מדמו זה לטבעת ולרצועות שבראשי הבנות כנ״ל. ולפי זה גבי גלד שעל המכה דאינו חוצץ צריך לומר הטעם כמ״ש בחידושי הרמב״ן פב״ת דנדה דס״ז סד״ה ולית הלכתא וז״ל, וגלד שעל המכה נמי משום האי טעמא הוא דלא עביד אינש לקלף גלד מכתו, משום דקשה למכה, עד דיביש ומקליף מנפשיה ... אין דרך לקלוף אותו כלל עד שיתקלף מאליו וממילא. ולכן מהאי טעמא יש לחלק גם כן בין גלד שעל המכה לגלד שחוץ למכה, דגלד שחוץ למכה מקפיד להסירו כשתתחיל המכה להתרפא ולא ימתין עד שיתקלף מאליו, משום דמה שיקלפנו לא קשה למכה כיון שהוא חוץ למכה, על כן חוצץ, אף דכעת מצטער עליו ואין דעתו להסירו עתה, מכל מקום כיון שדעתו לקלוף אותו אחר זמן חשוב גם כן מקפיד עליו, רק גלד שעל המכה כיון דאין דרך לקלוף אותו כלל כי אם להמתין עד שיפול מאליו, הרי זה נקרא אין מקפיד עליו).

[587] ס׳ התרומה שם (אף על פי שבטבילת כל גופו רגילים להסיר הכל משום חומרא), ובסי׳ קג (וצריך להסיר גלד ומכה שעליה ... דעתה לא היה דעתו להסיר וקרוי אינו מקפיד, מכל מקום רגילות הוא להסיר הכל, או ימתין עד שירפא ויוכל להסיר בקל. כל זה פירש מורי רבינו בתשובה אחת). סמ״ג שם (גלד המכה שהוא יבש ואינו מקפיד, או גלד שמצטער עליו, אינו חוצץ, אף על פי שבטבילת כל גופו רגילין להסיר משום חומרא), ובלאוין קיא (ואפילו מצטער אם יסיר הגלד מעל המכה או אבעבועות שחין [שהיו על בשרו], שעתה לא היה דעתו להסיר וקרוי אינו מקפיד, מכל מקום רגילות הוא להסיר הכל, או ימתין עד שיתרפא ויוכל להסיר בקל. כל זה פיר(ו)ש רבינו יצחק בתשובה אחת). טור ושו״ע יו״ד שם ס״ט (יצא הריר מתוכה, כל תוך ג׳ ימים לח הוא ואינו חוצץ, לאחר מכאן, יבש הוא וחוצץ).

ז טבעת כשהיא דחוקה באצבע חוצצת, ורפויה אינה חוצצת[588], כי המים באים בינה לאצבע. ומכל מקום לכתחילה יש להסיר הטבעת קודם נטילה אפילו רפויה, כי אין אנו בקיאים מהו [נקרא] רפויה, ויבאו להקל גם בדחוקה[589]. ובדיעבד עלתה לו נטילה אם היתה רפויה[590].

והוא ששפך עליה רביעית בבת אחת[591], כמו שיתבאר בסימן קס״ב[592].

אבל אם היתה דחוקה, לא עלתה לו נטילה[593], אם לפעמים מקפיד עליה להסירה, כגון שיש בה אבן טובה שמקפיד עליה להסירה בשעת נטילה שלא תתלכלך במים[594]. ובאשה אפילו טבעת שאין בה אבן טובה דרכה להסירה בשעת לישה, לכן חוצצת לעולם[595], אע״פ שאינה מקפדת להסירה משום ליכלוך המים. אבל האיש שאין דרכו ללוש, אין צריך להסיר הטבעת שאין בה אבן טובה קודם נטילה, אפילו אינה רפויה, לפי שאינו מקפיד עליה להסירה לעולם:

ח שיעור נטילת ידים כל היד עד הקנה של זרוע[596], כשיעור קידוש ידים שבמקדש[597]. ויש אומרים[598]

---

[588] **תוספתא** מקוואות פ״ו ה״ד (והטבעות ... רפין אין חוצצין).

[589] **ב״י** ד״ה וכתוב עוד (ונראה דאפילו טבעת רפויה צריך להסיר בשעת נטילה, אי משום דלא בקיאים בשיעור רפיון זה ואי משום דלא ליתו להתיר אף במהודקת). **רמ״א** ס״ג (ואפילו הוא רפוי ... יש להחמיר, כי אין אנו בקיאים איזה מיקרי רפוי).

[590] מ״א ס״ק י (ובדיעבד עלתה לו נטילה ברפוי, כמ״ש ביו״ד סי׳ קצ״ח סכ״ג). והיינו האמור שם (והטבעות ... אם הם רפוים, אינם חוצצים, ואם הם מהודקים, חוצצים), ולא הובאה שם החומרה האמורה כאן, דמיירי בדיעבד.

[591] מ״א שם (ובלבד שנטל מרביעית).

וכדלעיל סי׳ קנט סי״ג (כששופך רביעית בבת אחת, אינן מקבלין טומאה כלל מהידים), ולקמן סי׳ קסב ס״ח (אבל אם שפך רביעית בבת אחת, אין צריך ליזהר בזה, שמי רביעית מי טהרה הם ואינן מתטמאין).

[592] סעיף יד (כששופך מים ראשונים על ידיו, צריך ליזהר שלא ישאר על ידיו צרור או קיסם או שום דבר אחר, לפי שאין מים שניים מטהרים אלא מים שעל גב היד ולא המים שיצאו מהיד על גבי צרור או דבר אחר וחוזרים ומטמאים את היד שהיא נוגעת בהם ... ואם שופך רביעית מים כאחת על ידיו אין צריך ליזהר בכך), וסט״ו (מי שיש לו מכה בידו ורטיה עליה ואינו יכול להסירה מחמת כאב המכה, די לו שיטול שאר היד שלא במקום המכה ... אמנם צריך ליזהר שלא יגיעו המים לרטיה שלא יחזרו ויטמאו היד. ומפני שקשה להזהר שיגיעו המים עד הרטיה ולא יפלו על הרטיה, לכן ישפוך רביעית כאחת על כל היד שאז לא נטמאו המים).

ולפי מנהגינו דלא סגי ברביעית, ראה מ״ש לקמן שם (הערה 727).

[593] תוספתא שם (והטבעות, אוצין חוצצין). **רא״ש** הל׳ מקוואות סי׳ כו (אוצצין פירוש מהודקין), ובפירוש המשנה מקוואות פ״ט מ״ד.

[594] **רש״ל** בים של שלמה חולין פ״ח סכ״א (נראה בעיני, האנשים אין צריכין כלל להסיר טבעת בשעת נטילה, ממה נפשך, אם רפוי אינו חוצץ, [ואם מהודק, הוי מיעוטו שאינו מקפיד]. דליכא לשנוי דקפיד עליו בשעת לישה, כמו גבי אישה, כי אין דרכו של איש ל[לוש]. אכן בטבעת שיש בו אבן טוב בוודאי מקפיד עליו וחוצץ, אם אינו רפוי). **ט״ז** ס״ק ד (רש״ל כתב להקל, כי אין דרכו של איש להקפיד. אכן בטבעת שיש בו אבן ודאי מקפיד עליו וחוצץ, אם אינו רפוי). **מ״א** ס״ק יא (כתב בישו״ש פכ״ה סי׳ כ״א, דבאיש אינו חוצץ, שאין מסיר אותו בשעת מלאכתו, אלא אם כן יש בו אבן טוב).

[595] **ראב״ד** בבעלי הנפש שער הטבילה (אם תקפיד עליו שעה אחרת ... וכן הטבעת שבידה, אי אפשר שלא תעבירנה בשעת לישה או בשעה שהיא אופה ומבשלת). הובא ב**רא״ש** שם (ואם תאמר טבעת דחוקה אמאי חוצץ והלא מיעוטו שאין מקפיד הוא. ופירש הראב״ד ז״ל, לפי שמקפדת להסירו בשעת לישה, וכיון שמקפדת בשום פעם, אף על פי שאינה מקפדת בשעת טבילה הוי חציצה), ובתורת הבית הארוך בית ז סוף שער ז (ואם תאמר טבעות שדחוקין למה חוצצין והלא מיעוטו שאינו מקפיד עליו הוא. כבר פירש הרב רבי אברהם ז״ל, פעמים שהיא מקפדת עליהם כגון בשעת לישה וכיוצא בזה ... ולא אמרו מקפיד ושאינו מקפיד בשעת טבילה, אלא כל שדרכה להקפיד עליו שעה אחת). מ״א שם (בשעת מלאכה, היינו בשעת לישה).

וכן הוא לעיל ס״א (צריך ל[יז]הר מכל דבר שמקפידים עליו להסירו לפעמים), ושם נסמן (הערה 546), וס״ג הערה 562 (כיון שאיכא קפידא בשום פעם).

[596] ברייתא חולין קו, ס״א (תנו רבנן, נטילת ידים לחולין עד הפרק, לתרומה עד הפרק, קידוש ידים ורגלים במקדש עד הפרק), לגירסת ה**רי״ף פ״ח דברכות** מא, א (תנו רבנן קידוש ידים במקדש עד לפרק, בחולין עד לפרק, לתרומה עד לפרק), לפירוש רבינו יונה שם בדבריו (אבל מתוך הגירסא שגורס ר״ח ז״ל והרי״ף ז״ל למדנו פירוש הלכה זו בענין אחר נכון ... וכך הוא פירוש הברייתא, קידוש ידים במקדש עד לפרק, דהיינו במקום חיבור היד והזרוע ... דבין לחולין בין לתרומה עד הפרק, דהיינו סוף היד לחומרא, ומסקנא כוותיה. ונמצינו למדים לפי שיטה זו שבשעה שנוטל

שהקילו בנטילת ידים ולא הצריכו אלא עד מקום חיבור האצבעות לכף היד.

וראוי לנהוג כסברא הראשונה, שכיון שהוא דבר שאין בו טורח למה לא נוציא נפשינו מהמחלוקת[599]. ונכון להתנות ולומר שאינו מקבל דבר זה בתורת חובה אלא בתורת רשות, כדי שאם איזה פעם לא יזדמנו לו מים כל כך לא יצטרך להחמיר כמנהגו. וכן ראוי להתנות בכל דבר שאדם רוצה להחמיר על עצמו[600].

ואם נוטל ידיו בפני רבים במקום שנוהגים ליטול עד מקום חיבור האצבעות לבד, אין לו להחמיר בפניהם, שלא יהא נראה כב' תורות ח"ו בעיניהם[601].

ואם היו ידיו מלוכלכות, לדברי הכל צריכים נטילה עד הזרוע[602]:

אדם ידיו צריך ליטול אותם עד מקום הפרק, דהיינו עד מקום חיבור היד והזרוע. וכן אומרים רבני צרפת ז"ל שמצאו כתוב בהלכות של ארץ ישראל, נטילת ידים כל היד), והרא"ש חולין פ"ח סי"א (כתב רב אלפס ז"ל משום דרבי יהושע בן לוי עד לפרק בין לחולין בין לתרומה ... דהוי לחומרא עד הקנה). דעה הא' בטור ושו"ע ס"ד (שיעור נטילת ידים כל היד עד קנה של זרוע). ט"ז ס"ק ה (פירוש תכף אחר השלמת היד מקרי קנה של זרוע, וצריך נטילה עד התחלת אותו הקנה, דהיינו עד השלמת היד. כן הוא לרי"ף).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"א (עד הפרק, דהיינו עד מקום חבור כף היד לקנה הזרוע). וראה גם לעיל סי' ד מהדו"ב ס"א.

[597] ערכין יט, ב (קידוש ידים ורגלים במקדש עד הפרק דאורייתא), ופרש"י (מקום חיבור הכף והזרוע ... דהא יד כתיב בקרא). רש"י חולין קו, ב (קידוש ידים ורגלים מן הכיור עד הפרק העליון, מקום חבור היד והזרוע). רבינו יונה וראש"ש שם.

וראה פתחא זוטא ס"ק י.

[598] **רא"ש פ"ח דחולין** שם (תנו רבנן, קידוש ידים ורגלים עד לפרק, פירוש מקום חיבור היד לקנה. לתרומה עד לפרק, פירוש מקום חיבור אצבעות על גב היד. בחולין עד לפרק, פירוש פרק השני שבאצבעות. ואסיקנא משום דר' יהושע בן לוי דעד לפרק בין לחולין בין לתרומה לחומרא. וכן הילכתא). דעה הב' בטור ושו"ע שם (ויש אומרים עד מקום חיבור האצבעות לכף היד). מ"א ס"ק יב (וכ"כ הזוהר פ' עקב ע' תקכ"א וברקנ"ט שם), והוא בזח"ג ערב, ב (נטילת ידים צריך ליטול לון עד פרקא דגזרו עליה י"ד פרקין בההוא שעתא שריא יד יי' עליה), וברקנטי עקב ד"ה ואכלת (וצריך ליטול ידיו עד הפרק שאמרו חז"ל, במקום חיבור אצבעות עם הכף, ויש בהם י"ד פרקים).

וראה בדי השלחן סי' לב ס"ק ג.

ולענין נטילת ידים שחרית, נתבאר לעיל סי' ד מהדורא בתרא ס"א (אך צריך ליטול עד הפרק כמו לסעודה, דהיינו עד חיבור האצבעות לכף היד, לסברא הראשונה שבסוף סימן קס"א. וכדי לצאת גם לסברא האחרונה שם, יקח עוד מעט מים בכפו וישפשף כפות הידים זו בזו לנקות, לקיים ארחץ בנקיון כפי).

ולענין נטילת ידים לנשיאת כפים, נתבאר לעיל סי' קכח ס"ח (ושיעור נטילה זו כשיעור קידוש ידים לפני עבודה שבמקדש, דהיינו עד הפרק שהוא חבור היד והזרוע).

[599] ב"י בסוף הסימן (ובאמת שכן ראוי לנהוג, כיון דלאו מילתא טריחא היא אמאי לא נפיק נפשין מפלוגתא, ולא גרע הא ממאי דאמר רב חסדא (שבת סב, ב) אנא משאי מלא חפני מיא ויהבו לי מלא חפני טיבותא). **שו"ע** שם (וראוי לנהוג כדעת הראשון).

[600] **ב"י** שם (ונכון להתנות ולומר שאינו מקבל עליו דבר זה בתורת חובה אלא בתורת רשות, כדי שאם איזה פעם לא יזדמנו לו כל כך מים לא יצטרך להחמיר כמנהגו. וכן ראוי להתנות בכל דבר שאדם רוצה להחמיר על עצמו). הובא בט"ז ס"ק ו. וכמבואר בשו"ע יו"ד סי' ריד ס"א (הרוצה לנהוג בקצת דברים המותרים לסייג ופרישות, יאמר בתחלת הנהגתו שאינו מקבל עליו כן בנדר, וגם יאמר שאין בדעתו לנהוג כן אלא בפעם ההוא או בפעמים שירצה, ולא לעולם).

וראה שער הכולל פמ"א ס"ק ג.

[601] **ט"ז** שם (ונראה דיש חשש בחומרא זאת מפני הרואים שיסברו שעיקר הדין כן הוא, ולפעמים יראו אחרים שאין נוטלין אלא כפי הדין ויאמרו עליהם שאוכלין בלא נטילה כראוי, ויהיה כב' תורות ח"ו בעיניהם).

וראה לקמן סי' תצג ס"ז.

[602] רש"ל בים של שלמה חולין פ"ח סוף ס"כ (וכל זה היכא שפיסת היד שלו הוא נקי, אבל אם הוא מטונף, או כשקם בבוקר ממיטתו, דחשבינן כמטונפות, בודאי צריך ליטול כל היד. ומכל מקום המחמיר ליטול כל היד אפילו לאכילה תבא עליו ברכה, גם עליו אמרינן (שבת סב, ב) מאן דמשא מלא חפני מיא יהבי ליה מלא חפני טיבותא). הובא בשיירי כנסת הגדולה הגב"י ס"ק י. מ"א ס"ק יג (ואם היד מלוכלך לכו"ע צריך נטילה).

קסב דיני הגבהה ושיפשוף הידים בנטילה

ובו ט״ז סעיפים

שפיכה אחת, ב' או ג' שפיכות

א סדר[603] נטילה מרביעית[604] כך הוא, אם שופך כל הרביעית בפעם אחת[605] על שתי ידיו כאחת, כגון שאחר יוצק על ידיו, או שאוחז הכלי בראשי אצבעותיו ושופך על ב׳ ידיו כאחד[606], נטהרו ידיו[607]. ואין צריך לומר אם יש לו מים רבים ושופך רביעית על כל אחת בפני עצמה.

אבל[608] אם בא ליטול על כל אחת בפני עצמה מרביעית בלבד, צריך לשפוך על כל אחת ב׳ פעמים, כי

---

[603] עיקרי ההלכות המתבארים בסימן זה:

(א) שפיכה אחת, ב׳ או ג׳ שפיכות (ס״א-ה).

(ב) מים שחוץ לפרק שירד לתוך הפרק (ס״ו).

(ג) נטילה לחצאין (ס״ז).

(ד) שפשוף הידים זו בזו (ס״ח-יב).

(ה) נגע במים שלא בשעת נטילה (סי״ג).

(ו) צרור או קיסם או רטיה בידו (סי״ד-טז).

[604] כבר נתבאר לעיל קנט ס״ג (צריך שיהא הכלי מחזיק רביעית). פרט נוסף נתבאר לעיל סי׳ קס סט״ז (שיעור המים שנוטלין מהם לידים הוא לא פחות מרביעית הלוג). וכאן יתבאר פרט שלישי, שאף שאפשר לשפוך על היד פחות מרביעית, כדלקמן בסמוך, מכל מקום עדיף שישפוך כל הרביעית בפעם אחת.

והטעם לזה הוא כדלקמן ס״ח (שמי רביעית מי טהרה הם ואינן מתטמאין). וכדלעיל שם (והוא שיעור טהרה מן התורה לטבילת כלים).

[605] **תוס׳ חולין קז**, א סוף ד״ה דלא (ומיהו אם בפעם אחת שופך מים הרבה כשיעור רביעית, ידיו טהורות), **ורא״ש** חולין פ״ח סי״ח (שהשופך רביעית על ידו כאחת אין צריך מים אחרונים לטהרה), **וטור** (שהשופך רביעית כאחת אין צריך מים שניים לטהרם), **ומרדכי** ברכות פ״ח רמז רב (אי שפך רביעית בבת אחת ידיו טהורות), **ושאר פוסקים**. שו״ע ס״ב (שופך על שתי ידיו רביעית בבת אחת, ואין צריך מים שניים), וס״ד (שהשופך רביעית כאחד אין צריך מים שניים לטהרם, שעשו רביעית בבת אחת כמו טבילה שאין צריך שטיפה ב׳ פעמים).

[606] כדלקמן סי״א (כל הנוטל ידיו מרביעית, או ישפוך לו אחר עליהן, או יאחז הכלי בראשי אצבעותיו כדי שיטול ב׳ ידיו כאחת).

[607] משנה ידים פ״ב מ״א (נטל ... משטיפה אחת, רבי מאיר מטמא עד שיטול מרביעית ... רבי יוסי מטמא), וכרבי מאיר. הרי שברביעית סגי בשטיפה אחת, ובפחות מרביעית צריך שתי שטיפות.

אבל בסדר נט״י לסעודה ס״ב (הרוצה לקיים מצות נטילת יד, לדברי הכל, צריך ליזהר לשפוך על כל יד ב׳ פעמים לעולם, אף ששפך רביעית ויותר (ראב״ד רשב״א מהירושלמי, וכרבי יוסי רפ״ב דידים, דלא כרבי מאיר)).

ומזה מובן שכל ההתירים האמורים בשוע״ר בענין שופך כל הרביעית בפעם אחת, ומכל שכל ההתירים האמורים בשוע״ר בענין שטיפה אחת מרובה כשתים, הנה לפי המסקנא בסדר נט״י לסעודה יש להחמיר בהם (ולא נצטרך לפרש אותם בנפרד כל פעם ופעם).

[608] בסעיפים שלפנינו יתבארו כמה אופני נטילת ידים:

(א) השופך ב׳ פעמים, כל שפיכה פחות מרביעית, נטהרו המים והיד משפיכה שניה, וצריך לנגב הידים משום טהרה יתירה (ס״א), וכשנוגע אחר כך במי הניגוב אין ידיו נטמאות (ס״ב).

(ב) השופך שפיכה אחת מרובה כשתים, נטהרו הידים ולא המים, וצריך לנגבם מדינא, וכשנוגע במי הניגוב נטמאו הידים בנגיעה (ס״ב-ד).

(ג) השופך שפיכה אחת שאינה מרובה כשתים, לא נטהרו הידים ולא המים, והניגוב אינו מועיל (הערה 621).

(ד) המטביל ידיו במי מקוה, הידים והמים טהורים, ואין צריך ניגוב (ס״ד).

(ה) השופך שפיכה אחת של רביעית, נטהרו ידיו (ס״א), וגם המים טהורים (ס״ח). ומכל מקום צריך ניגוב משום מיאוס (ויש בזה ב׳ דעות בסי׳ קנח סי״ז).

(ו) יש מצריכים ב׳ שפיכות אף ששפך רביעית (סדר נט״י לסעודה ס״ב).

(ז) כשיש לכלוך על הידים צריך ג׳ שפיכות, להעביר הלכלוך ומים ראשונים ושניים (ס״ה).

(ח) נהגו ג׳ שפיכות אף שהידים נקיות, כדי שילכו המים השלישיים בכל מקום שהלכו הראשונים (סוף ס״ו).

(ט) מנהג חב״ד לשפוך ג׳ שפיכות, אף שכל שפיכה היא רביעית (ס׳ המנהגים ע׳ 21).

כששופך על היד פעם אחת נטמאו המים מהיד, הואיל ואין בהם רביעית שהוא שיעור טהרה בידים[609], וכששופך שנית מטהרים מים שניים את מים הראשונים[610] ואת היד[611].

ואחר כך מנגבה במפה או בדבר אחר להסיר הראשונים לגמרי מן היד[612], משום טהרה יתירה, להאומרים שזהו טעם הניגוב, כמ״ש בסי׳ קנ״ח[613]:

ב ואף אם ניגב בדבר קשה שאין המים נבלעים, כגון ששפשפן בכותל או בראשו[614] (אפילו בשערותיו, רק שלא חכך בהן, שאז היה צריך לחזור וליטול, אלא ששפשף עליהם מלמעלה[615]), אע״פ שחוזר ונוגע במי השפשוף, אין ידיו נטמאות משום נגיעתם בלחלוחית מים הראשונים שהיו טמאים, כיון שכבר נטהרו במים השניים[616].

ואם שפך על כל יד בפני עצמו שטיפה אחת מרובה כשתים, דהיינו שיש במי שטיפה זו כדי שימשח כל הפרק הצריך נטילת ידים ב׳ פעמים, נטהרו ה[יד]ים[617], כאלו שפך עליהם ב׳ פעמים:

(י) שפיכות אלו בכל יד צריכות להיות רצופות, שלא יגע במים הטמאים מהיד השניה (סי״ג).
(יא) מנהג חב״ד שמכל מקום יטלו אותם באלונטית, שנבלעים בה המים, ואין נוגעים בהם (ס׳ המנהגים שם).

[609] ב״י (ונראה הטעם לפי שעשו רביעית בבת אחת כמו טבילה שאינה צריכה שטיפה שתי פעמים). וכדלקמן ס״ח (אם שפך רביעית בבת אחת, אין צריך ליזהר בזה, שמי רביעית מי טהרה הם ואינן מתטמאין).

[610] תוספתא ידים פ״ב ה״ב (הראשונים שאינן מטהרים את המים שעל גבי היד ... שניים שמטהרין את המים שעל גבי היד). רש״י סוטה ד, ב (כדתנן במסכת ידים שצריך ליתן המים על ידיו שני פעמים, והראשונים מטהרין את הידים והשניים מטהרין את המים הטופחים על ידיו שנטמאו בתחילה מחמת ידים). פירוש הרא״ש לידים פ״ב מ״ב (דשניים טהרו המים והידים).

[611] כדלקמן ס״ג (שהמים השניים מטהרים את הראשונים ואת הידים). סי׳ רסה ס״א (אינן כשרות לאכילה עד שישפוך עליהן מים שניים ... כי לא נגמרה הנטילה עד שישפך עליהם מים שניים).
וראה שו״ע אדה״ז המבואר.

[612] תוספתא ידים פ״א ה״ב (הנוטל את ידיו צריך לשפשף את ידיו), לפירוש **הר״ש פ״ב דידים** מ״ב (צריך לשפשף, כלומר לקנח מים שעל ידיו במפה או בשאר דברים, כדאמרינן בפ״ק דסוטה (ד, ב) כל האוכל פת בלא ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא, ושפשוף לשון קינוח הוא ... ובשלא נטל כי אם הראשונים איירי ... ומיהו אפשר דשפשוף בעי לעולם). ט״ז ס״ק ז (דבלא ניגוב אין כאן טהרה אף על פי ששפך ב׳ פעמים, כמ״ש ר״ש, הביאו ב״י לעיל סי׳ זה וז״ל, ואפשר דשפשוף בעי לעולם). מ״א ס״ק טז (ומכל מקום אפילו נטל מים שניים אפשר דצריך לנגב (הר״ש). עיין סוס״י קנ״ח).

[613] סעיף יז (יש מפרשים שטומאה זו היא ממים הראשונים שנטמאו מהידים אם אין בהם רביעית. ואף שמים השניים מטהרין את הראשונים, מכל מקום לכתחילה צריך להעביר את הראשונים לגמרי על ידי ניגוב, ולא די שיתנגבו מאליהן, אלא צריך לשפשפן במפה או בשאר דברים, שהשפשוף מטהרן ביותר).

[614] **ט״ז** סוף ס״ק ז (דבמפה נבלעו המים במפה ואין שייך שם נגיעה אחר ניגוב, משא״כ בראש או בכותל, שהם קשים).

[615] הגהת באר הגולה בשו״ע שם (פירוש כדי לנגבה, ולפיכך לא נטמא ידו, משא״כ בסי׳ קס״ד ס״ב שחיכך בראשו). וכדלקמן סי׳ קסד ס״ב (ולא מקום הטינופת ממש, אלא אפילו שוק וירך ... וכן אם חיכך בראשו וכל כיוצא בזה (אבל אם שפשף ידיו על ראשו מלמעלה, כגון לנגבה, ולא חיכך בה תוך השער בראשו ממש, אין לחוש)).

[616] תוספתא ידים פ״א ה״ב (שפשפה ... בראש או בכותל, חזר ונגע בהן, טמאה). **ר״ש שם** (ובשלא נטל כי אם הראשונים איירי ... לאחר ששפשף ידו בראשו או בכותל חזר ונגע באותן מים שבאו מידו על הראש ועל הכותל, טמאה, שאותן מים טמאין, וחזרו וטמאו את היד שנגע בהן). שו״ע ס״ח (נטל ידו אחת ושפשפה בראשו או בכותל, ואחר כך חזר ונגע באותן מים שבאו מידו על הראש ועל הכותל, טמאה, שאותם מים טמאים חזרו וטמאו את היד שנגע בהם). מ״א ס״ק טו (טמאה, והיינו כגון שלא נטל השנים רק הראשונים (הר״ש)).
והיינו שבשפיכה הראשונה בלבד נשארו המים בטומאתם, ולכן אם ניגבם בכותל אחר השפיכה הראשונה ואחר כך נגע במי השפשוף, נטמאו ידיו. אבל אם ניגב בכותל אחר שפיכה השניה כבר נטהרו המים, ולכן אף אם נגע במי השפשוף אין ידיו נטמאות. ואם ניגב ידיו אחר שפיכה הראשונה במפה ואחר כך נגע במפה, לא נטמאו ידיו, כיון שהמים נבלעו במפה ואין שייך נגיעה במים.

[617] כן הגיהו בתהל״ד ובקונ׳ השלחן. וכן הוא בכמה דפוסים. וכדלקמן ס״ד (אבל המים שעליהם טמאים), ומיירי בשפך שטיפה אחת מרובה כשתים.
והוא כדתנן ידים פ״ב מ״א (נטל לידו אחת משטיפה אחת ידו טהורה), ופירשו **תוס׳ חולין קז**, א ד״ה דלא (ומיהו אם בפעם אחת שופך מים הרבה כשיעור רביעית ידיו טהורות, דתנן במסכת ידים (פ״ב מ״א) ידו אחת בשטיפה אחת ידו

ג במה דברים אמורים כששפך על כל יד בפני עצמה, אבל אם שופך על שתי ידיו כאחת, אין שטיפה אחת מועלת לטהרן כלל, אלא אם כן שופך עליהן רביעית בבת אחת, אבל פחות מרביעית, אע״פ שהמים באו משיורי טהרה, על דרך שנתבאר בסי׳ ק״ס[618], אינן מטהרים שתי ידים כאחת אלא בשתי שטיפות[619], שהמים השניים מטהרים את הראשונים ואת הידים[620]:

ד אבל[621] המים שעליהם טמאים, וצריך לנגבן ואחר יאכל. ואם שפשפן בדבר קשה וחזר ונגע במי השפשוף, נטמאו הידים בנגיעתן בלחלוחית מים הטמאים[622].

ואם הטבילן במי מקוה אין צריך ניגוב[623], שהמקוה מטהר מים הטמאים בהשקה[624]:

ה וכל[625] זה כשידיו נקיות. אבל אם יש עליהן לכלוך טיט או שאר כל דבר החוצץ, צריך לשפוך עליהן ג׳

טהורה), וגיטין טו, ב ד״ה הנוטל (ואם נטל ידו אחת משטיפה אחת גדולה שהיא כשתים ידו טהורה, כיון שיש בשטיפה זו כשיעור מים ראשונים ושניים), וסמ״ג עשין כז הל׳ נט״י (עשה שטיפה אחת מרובה כשתים, ידו טהורה). הובאו בב״י סי׳ קס ד״ה וצריך, ובמ״א כאן ס״ק ג.

וראה לקמן סוף ס״ט.

[618] סעיף טז (ומים הנשארים בכלי שנטל ממנו, יכול ליטול מהם איש אחר, אם מספיקים לו, אע״פ שאין בהם רביעית, הואיל והם באים משיורי טהרה שהיה בהם רביעית כשנטל הראשון).

[619] **משנה פ״ב דידים** מ״א (נטל ... לשני ידיו משטיפה אחת, רבי מאיר מטמא עד שיטול מרביעית), **וכר״מ**. וכפירוש **תוס׳ שם** (שתי ידיו משטיפה אחת, רבי מאיר מטמא עד שיטול מי רביעית, פירוש ואפילו באין משירי טהרה דלא בעו רביעית כשנוטל בשתי שטיפות, והשתא דליכא אלא שטיפה אחת צריך רביעית בשטיפה זו), **ור״ש שם**. (שתי ידיו משטיפה אחת, שבפעם אחת שפך על שתי ידיו עד הפרק, אף על גב דאתו משירי טהרה, רבי מאיר מטמא את ידיו עד שיטול מרביעית). הובא בב״י סי׳ קס, ובמ״א כאן ס״ק ג.

וראה פתחא זוטא סי׳ קסא ס״ק ח. סי׳ קסב ס״ק ט.

[620] כדלעיל ס״א (וכששופך שנית, מטהרים מים שניים את מים הראשונים ואת היד).

[621] חוזר לדין ״שפך על כל יד בפני עצמו שטיפה אחת מרובה כשתים״, דלעיל סוף ס״ב.

והיינו שבשתי שטיפות נטהרו המים הראשונים והידים (כדלעיל סוף ס״א), ובשטיפה אחת מרובה כשתים, נטהרו הידים ולא המים (כדלעיל סוף ס״ב). ובשטיפה אחת שאינה מרובה כשתים גם היד נשארה טמאה, ואין מועיל ניגוב. **ט״ז** סוף ס״ק ז (שאתה בא להוסיף דיהי׳ להם מעלה נוספת ולא יצטרך למים שניים אלא שינגוב אחר שפיכה אחת, חלילה לומר כן), **(וגם המ״א** ס״ק טז (דשפשוף מטהר כמו מים שנים ואין צריך מים שנים), **חזר בו בסי׳ קסה)**.

וראה תהלה לדוד שם.

[622] **תוספתא** שם פ״א מ״ב (שפשפה בראש או בכותל, חזר ונגע בהן טמאה). **ר״ש בפ״ב דידים** מ״ב (חזר ונגע בהן, לאחר ששפשף ידו בראשו או בכותל חזר ונגע באותן מים שבאו מידו על הראש ועל הכותל, טמאה, שאותן מים טמאין וחזרו וטמאו את היד שנגע בהן, אף על גב דכל כמה דלא שפשף מיטהרי בשפשוף, השתא דחזר ונגע גרע, וצריך ליטול כתחלה לידו אחת). טור ושו״ע ס״ח (נטל ידו אחת ושפשפה בראשו או בכותל, ואחר כך חזר ונגע באותן מים שבאו מידו על הראש ועל הכותל, טמאה, שאותם מים טמאים חזרו וטמאו את היד שנגע בהם, אף על גב דכל כמה דלא שפשף מטהרים בשפשוף, השתא דחזר ונגע, גרע).

ודינו כהא דלקמן ס״ט (אם שפשפן זו בזו אחר ששפך עליהם מים ראשונים פחותים מרביעית, אפילו שפך על כל אחת בפני עצמה שטיפה אחת מרובה כשתים שנטהרו בהן, חזרו ונטמאו בנגיעתן זו בזו), ושם נסמן (הערה 675).

[623] **תוספתא** שם פ״ב ה״א (המטביל את ידיו אין צריך לנגבם). **מרדכי פ״ח דברכות** רמז רב (פירוש, אוכל בלא ניגוב ידים). שו״ע סי׳ קנח סי״ג (המטביל ידיו, יכול לאכול בלא נגוב).

ונתבאר לעיל שם סי״ז (המטביל ידיו ... אין צריך לנגבן ... לפי שלא חשו חכמים לתקן ניגוב לטהר הידים ממאיסותן אלא כשמטהרן בטהרה שתקנו חכמים שהיא נטילה בכלי, אבל כשמטהרן בטבילה שהיא כעין טהרה של תורה שהיא טבילה לא חשו לתקן בה כלום).

[624] כדלקמן סי״י (בניגוב, או בהשקה למי מקוה).

וראה שו״ע אדה״ז המבואר.

[625] בסעיף שלפנינו יתבאר, שאם יש לכלוך על היד וצריך לשפוך עליה להעביר הלכלוך, אזי יש חילוק:
אם הוא לכלוך החוצץ, אז אין שפיכה זו נחשבת לטהרת הידים. ולכן צריך לשפוך ג׳ פעמים. אבל נחשבת לצורך הנטילה, ולכן אינה ממעטת מרביעית שבכלי.
ואם הוא לכלוך לח שאינו חוצץ, אז נחשבת השפיכה לטהרת הידים, ולכן סגי בשפיכת ב׳ פעמים.

פעמים, ראשונה להעביר הלכלוך ואחר כך מים ראשונים ושניים[626], או רביעית בבת אחת[627].

ומים ששפך ראשונה נטמאו מהידים אפילו שפך רביעית בבת אחת, הואיל ולא טיהרו הידים מפני הלכלוך שעליהן שחוצץ[628], וגם מים ראשונים שאחריהם לא טיהרו ונטמאו גם הם מהידים, הואיל והמים ששפך ראשונה לא באו כלל לטהרת הידים כי אם להסיר החציצה[629].

ואעפ"כ אינם ממעטים את הרביעית, שאף אם לא נשאר בכלי רביעית כשמתחיל ליטול מים ראשונים שאחריהם אין בכך כלום, לפי שהמים ששפך ראשונה הם צורך הנטילה ומכללה, וכיון שהיה רביעית בכלי בהתחלת נטילתו דיו[630].

(אבל אם אין על ידיו דבר החוצץ, אע"פ שהם מלוכלכות ומטונפות שצריך להעביר מהם הטינוף בנטילה, כל שאינו חוצץ בנטילה, כגון שהוא לח, דיו במה שעובר על ידי ראשונים ושניים או רביעית בבת אחת[631], שהם באים לטהר את הידים מטומאתן.

ועיקר[632] טומאת הידים לא גזרו אלא מפני שהם עסקניות ושמא נגעו במקום מטונף, לכך התקינו נטילה לטהרן מטינופן, אלא שכיון שגזרו עליהן טומאה, נטמאו מים הראשונים ונטהרים על ידי שניים[633]():

---

[626] **תוס'** חולין קז, א ד"ה דלא (וצריך לשפוך מים על ידיו ג' פעמים, פעם ראשונה כדי להעביר טיט ודבר החוצץ מעל ידיו, ופעם שניה לטהר ידיו, ופעם שלישית לטהר אותן מים). **וסמ"ג** עשין כז הל' נט"י (וצריך לשפוך מים על ידיו שני פעמים, אחת לטהר את הידים והשניה לטהר אותם מים, וכן מוכיח בכמה מקומות במסכת ידים. ואינו מונה פעם ראשונה ממש, ויהיו שלשה פעמים, שפעם ראשונה אינו כי אם להעביר הטיט מעל ידיו וכל דבר החוצץ). טור ושו"ע ס"ב (הנוטל ידיו, שופך עליהם קצת מהרביעית להסיר מהם הלכלוך וכל דבר שחוצץ, ואחר כך שופך עליהם פעם שנית, וגם אלו המים הם טמאים, ואחר כך שופך עליהם פעם שלישית לטהר המים שעל גבי הידים).

ולא הזכיר כאן שינגב הידים אחר השפיכה הראשונה. אבל בסדר נט"י לסעודה ס"ו (ואם יש עליהן איזה לכלוך וצריך להעבירו תחלה על ידי שפשוף מים יפה, יזהר לקנח ולנגב המים יפה מהיד קודם נטילה, כי הם מים טמאים, ויטמאו את מי הנטילה).

ופירש בתורת מנחם שם (לכאורה צע"ג, שהוא היפך דעת טושו"ע ודעתו בשו"ע שלו הנ"ל. ויש לומר הטעם, שכיון שהצריך שפשוף – כנראה כדי להסיר הלכלוך לגמרי בלי פקפוק – היינו יד ביד חברתה, אם כן אתינן לידן דאין מים דיד זו מטהרים טומאה שבאה מיד חברתה ... ולכן אין תקנה אלא בנגוב. משא"כ בטושו"ע דקאי באופן שמסיר הלכלוך על ידי שפיכה גרידא).

וראה שם שו"ע אדה"ז המבואר.

[627] רמ"א שם (אם היו לו מים רבים, רוחץ תחילה מעט כדי להסיר הלכלוך, ואחר כך שופך רביעית כאחד, ואין צריך מים שלישים).

[628] וכמו בשפך רביעית על מקצת היד, שיתבאר לקמן ס"ז (כששופך הראשונים על היד, צריך ליזהר ולשפוך בשפיכה אחת על כל פרק הצריך נטילת ידים ... שאין ידים טהורות לחצאין ... ואם פסק אחר שנטל מקצת היד אין נטילת מקצת זו עולה לו (ואפילו שפך רביעית בבת אחת, ונטמאו המים, כיון שלא טיהרו כלום)).

[629] כי אף שהמים ששפך ראשונה הם צורך נטילה, מכל מקום אינם באים לטהרת הידים, והמים ראשונים שאחריהם הם פחות מרביעית.

[630] **לבוש** ס"ב (מיהו לכל השלשה פעמים הללו סגי ברביעית אחד שיוצק ממנו על שתי ידיו שלשה פעמים ודיו, שגם הפעם הראשון מצטרף עם הטהרה, מפני שהוא צורכה).

והמים שנשאר בכלי אחר השפיכה הראשונה נחשבים שיורי טהרה, כדלעיל סי' קס סט"ז לענין שיורי טהרה (אף על פי שאין בהם רביעית, הואיל והם באים משיורי טהרה שהיה בהם רביעית כשנטל הראשון).

וראה חקרי הלכות ח"ז מו, ב. אשכבתא דרבי ע' 63.

[631] כדלעיל סי' קסא ס"ה (הדיו והצבע לחים אינם חוצצים, מפני שנמחים במים).

[632] כלומר, הטעם ששפיכה הראשונה להעביר הלכלוך נחשבת לטהרת הידים מטומאתן, כי עיקר תקנת הנטילה – לטהר הידים מטינופן.

[633] תמים דעים סי' סז (וגזרו עליהם טומאה מאותו הלכלוך כאילו נגעו בטומאה). הובא בכל בו סי' כג, ובב"י ד"ה אבל מדברי הראב"ד. וראה גם רש"י שבת יד, א ד"ה עסקניות (עסקניות הן, ונוגעין בבשרו ובמקום טנופת, וגנאי לתרומה בכך, ונמאס לאוכלין כשנוגע בה בידים מסואבות). תוס' חולין קו, א ד"ה מצוה האי (דתקנו משום נקיות).

וטעם הב' לנט"י נתבאר לעיל סי' קנח ס"א (לפי שסתם ידים שהסיח מהם דעתו משמירתן הן שניות לטומאה ופוסלות את התרומה מדברי סופרים עד שירחצם במים כהלכתן).

מים שחוץ לפרק שירד לתוך הפרק

ו טומאת הידים וטהרתן אינה אלא עד הפרק הצריך נטילת ידים, ולא חוץ לפרק[634], שאם נטל הראשונים עד הפרק והשניים חוץ לפרק לא נטמאו שם, אע״פ שהם שם ראשונים, ולפיכך אם חזרו לפרק אינן מטמאין את היד. אבל אם הראשונים שהיו בתוך הפרק ונטמאו יצאו חוץ לפרק, אע״פ שנטל גם השניים חוץ לפרק, לא טיהרום שם, ולפיכך אם חזרו לפרק חזרו וטמאו הראשונים את היד[635].

לכך אמרו חכמים[636] הנוטל צריך שיגביה ידיו למעלה, שלא יחזרו המים שחוץ לפרק לתוך הפרק.

ומכל מקום אם נוטל כל היד עד הקנה של זרוע, לא יגביה כל היד לגמרי, כדי שלא יצאו ממנה מים על הזרוע במקום שישארו שם גם אחר שינגב ידיו, שאינו מנגב אותו מקום מפני שהוא מכוסה בבגדים, ואחר כך כשישפיל ידו לאכול בה יחזרו מהזרוע לידו ויטמאוה[637]. אלא יגביה ראשי אצבעותיו[638], ועל ידי זה תהא שאר היד מוגבהת קצת, שמהאצבעות אין לחוש שירדו על הזרוע[639].

וצריך ליזהר שיהיו מוגבהים ועומדים מסוף הנטילה עד שינגבן, שאם יגביהן ויחזור וישפילן, יחזרו

---

[634] שתי דעות הובאו לעיל סי׳ קסא ס״ה (שיעור נטילת ידים כל היד עד הקנה של זרוע ... ויש אומרים שהקילו בנטילת ידים ולא הצריכו אלא עד מקום חיבור האצבעות לכף היד).

כאן בסעיף שלפנינו מבאר את אופן הנטילה לפי שתי הדעות האלה, ולכן כותב בסתם ״עד הפרק הצריך נטילת ידים, ולא חוץ לפרק״.

[635] **משנה פ״ב דידים** מ״ג (הידים מיטמאות ומיטהרות עד הפרק. כיצד נטל את הראשונים עד הפרק ואת השניים חוץ לפרק וחזרו ליד, טהורה. נטל את הראשונים ואת השניים [=שהראשונים שהיו בתוך הפרק יצאו] חוץ לפרק וחזרו ליד טמאה), לגירסת ולפירוש הר״ש שם (דכיון דלא יצאו ראשונים חוץ לפרק, לא נטמאו השניים ביציאתם חוץ לפרק, אבל כשיצאו ראשונים ושניים חוץ לפרק וחזרו ליד טמאה, לפי שנטמאו השניים בראשונים שחוץ לפרק, שאין השניים מטהרין את הראשונים אלא עד הפרק, אבל מה שיצאו מהם חוץ לפרק אין מטהרין), והרא״ש שם (לפיכך כשנטל הראשונים והשניים חוץ לפרק וחזרו ליד, טמאה, לפי שמים הראשונים שיצאו חוץ לפרק, נטמאו, כי נגעו ביד לפנים מן הפרק, והמים שניים אין מטהרין אלא המים שמן הפרק ולפנים, ונטמאו גם השניים בראשונים, וכשחזרו ליד טמאה ... אבל כשלא נטל את הראשונים אלא עד הפרק אע״פ שיצאו מהשניים חוץ לפרק וחזרו ליד, טהורה, כי היד חוץ לפרק טהורה ולא נטמאו בה השניים). רא״ש חולין פ״ח סי״ח (דין נטילת ידים שאדם שופך מן הכלי שתי פעמים על ידיו, הראשונים טמאין והשניים מטהרין את הראשונים, וטומאתן וטהרתן עד הפרק דוקא, הלכך כשנטל ראשונים ושניים [=שהראשונים שהיו בתוך הפרק יצאו] חוץ לפרק, לא טהרו שניים את הראשונים שיצאו חוץ הפרק), ובשו״ת כלל מח סי״א (הידים מטמאות ומטהרות עד הפרק. כיצד, נטל הראשונים עד הפרק ושניים חוץ לפרק וחזרו ליד [טהורה. נטל הראשונים והשניים חוץ לפרק וחזרו ליד], טמאה). טור (תנן הידים מטמאים ומטהרין עד הפרק. כיצד, נטל הראשונים עד הפרק והשניים חוץ לפרק וחזרו ליד, טהורה. נטל הראשונים והשניים [=שהראשונים שהיו בתוך הפרק יצאו] חוץ לפרק וחזרו ליד, טמאה. פירוש, דין נטילה שאדם שופך מן הכלי ב׳ פעמים על ידו, הראשונים טמאין והשניים מטהרין את הראשונים, טומאתן וטהרתן דוקא עד הפרק, הילכך כשנטל ראשונים ושניים חוץ לפרק, לא טהרו שניים את הראשונים מה שיצא מהן חוץ לפרק, ואם השפיל ידיו וחזרו הראשונים שחוץ לפרק וירדו על ידיו, טמאים). מ״א בריש הסימן (הרא״ש וסיעתו סוברים דהידים אין מטמאין רק עד הפרק, ולכן אם יצאו מים שניים חוץ לפרק אין בכך כלום, ואם יצאו מים ראשונים חוץ לפרק הם מטמאין היד, ואף על פי ששופך עליהם מים שניים אין מטהרים שם, דטהרתן דוקא עד הפרק).

[636] **סוטה ד**, ב (מים ראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה). תוספתא ידים פ״ב ה״א (הנוטל את ידיו צריך להגביה את ידיו, שלא יצאו המים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את ידיו). טור ושו״ע ס״א (הנוטל צריך להגביה ידיו למעלה).

[637] **מ״א** ס״ק א (שלא יגביה הידים לגמרי, שאם כן יצאו המים לזרוע תחת בגדיו, ולא ינגבם, ואחר כך בשעת אכילה יחזרו ויטמאו הידים ... לכן לא יגביה רק ראשי אצבעותיו).

והיינו שאם מגביה את אצבעותיו, ויצאו המים מהאצבעות לכף היד, ואחר כך ינגב את כף היד, לא יחזרו המים ויטמאו את האצבעות. אבל אם מגביה את כל היד, ויצאו המים מכף היד אל הזרוע שתחת בגדיו, ששם אינו מנגב, יוכלו המים שעל הזרוע לחזור לכף היד בשעת האכילה ולטמאות הידים.

[638] **רש״י** סוטה שם (שיגביה ידיו, ראשי אצבעותיו). **רמ״א** ס״א (דהיינו ראשי אצבעותיו).

[639] ולכאורה כן עדיף לעשות, או כמבואר בסמוך ״להשפילן מתחילת הנטילה״; שהרי לדידן לא יועיל מה ש״שופך רביעית על כל יד בפני עצמה״, כמבואר בסדר נט״י לסעודה ס״ב (צריך ליזהר לשפוך על כל יד ב׳ פעמים לעולם, אף ששפך רביעית ויותר). וכן לא יועיל מה ״שיהיו מוגבהים ועומדים מסוף הנטילה עד שינגבן״, שהרי ״אם יטול ידו אחת ויגביהנה, ואחר כך ישפוך בה על השניה, נמצא מורידה למטה כששופך בה״. אלא עדיף כדלעיל.

המים שיצאו חוץ לפרק על ידי הגבהתו, וישובו לתוך הפרק[640].

לפיכך יטול שתי ידיו כאחת, שאם יטול ידו אחת ויגביהנה, ואחר כך ישפוך בה על השניה, נמצא מורידה למטה כששופך בה[641].

ואם רוצה להשפילן מתחילת הנטילה שלא יצאו מים ראשונים חוץ לפרק כלל מתוך הפרק, הרשות בידו[642], רק שישגיח שיבוא המים על ראשי האצבעות[643].

ואם שופך רביעית על כל יד בפני עצמה[644], או רביעית על ב׳ ידיו כאחד[645], שאין שם מים טמאים כלל אין צריך ליזהר בזה כלל. ואין צריך לומר המטביל ידיו[646].

ויש מפרשים[647] מה שאמרו חכמים הנוטל צריך שיגביה ידיו, אינו בנוטל כל היד עד הקנה של זרוע, אלא

---

[640] **ב״י** (מה שאמרו צריך שיגביה ידיו למעלה ... ולא ישפילם אחר שהגביהם עד שינגבם, משום דחיישינן שמא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים). רמ״א שם (שיזהר שלא יגביה תחילה ראשי אצבעותיו ואחר כך ישפילם, דאז יצאו המים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו הידים).

[641] **רש״ל** בביאורו לטור ולסמ״ג עשין כז הל׳ נט״י, הובא בב״ח (ומ״ש לפיכך הנוטל ידיו צריך שישפוך לו אחר וכו׳. פירש מהרש״ל (בביאורו לטור, ובביאורו לסמ״ג עשין כ״ז הל׳ נט״י), דאם יהא שופך בעצמו מיד זו לחברתה ואחר כך מחברתה לזו, איכא למיחש דילמא בשעה שנטל בראשונה והגביה ידו יצאו המים בשפיכה הראשונה שעליה מתוך הפרק לחוץ לפרק, דשוב אין להם טהרה בשפיכה שנייה, ואחר כך יחזרו וירדו לתוך הפרק בשעה שיטול הכלי ביד זו שנטלה תחלה וישפוך על חברתה, כי אז צריך להוריד ידו כדי לשפוך על חברתה ויטמא ידו), ובעולת תמיד ס״ק א.

[642] **ב״י** (ויש לשאול, לדעת המפרשים שהחששא אינה אלא מפני המים שנטמאו ביד ויצאו חוצה לה שיחזרו ליד ויטמאו אותה, למה אמרו צריך שיגביה ידיו, טפי הוה עדיף שישפיל ידיו מתחלה ועד סוף, דהשתא אי אפשר להמצא חוץ ליד מים שנטמאו בה ... ולענ״ד נראה, דאפשר לומר, דאין הכי נמי, שאם בא להשפיל ידיו לצד מטה שפיר דמי). **רמ״א** שם (והוא הדין אם משפילן מתחילת הנטילה עד סופה, דשפיר דמי).

[643] **של״ה** שער האותיות אות קדושה פא, א בהג״ה ד״ה נט״י (וראיתי הרבה המוניים שופכין על היד מן הצד וראשי האצבעות נשארו בלי נטילה, והרי הוא כאילו לא נטלום. וסוד הנטילה, כשירצה לשפוך מהכלי על היד, אמרו רבותינו ז״ל (סוטה ד, ב) מים ראשונים צריך להגביה ידיו, רצונם לומר ראשי אצבעותיו, דהיינו יכוף היד ויהיו ראשי האצבעות למעלה מכף היד, ולא שיזקיף כל היד למעלה, רק יזקוף האצבעות למעלה גבוה מעל הכף). **ב״ח** ד״ה גרסינן (דפשיטא דצריך להגביה ידיו בתחלה כדי שיהיו נטולים גם ראשי אצבעותיו, דאין ספק דכשישפיל האצבעות למטה לא יבואו המים מיד השופך עליהם אלא על אורך האצבעות מכל הצדדים מסביב אבל לא יבואו על ראשי האצבעות שהם פונים למטה, ולכן צריך להגביה ראשי האצבעות בתחלה כדי שיהיו המים נשפכין גם על ראשיהם). מ״א ס״ק א (והב״ח מפרש, דכוונת רש״י דאסור להשפילן מתחלה ועד סוף, משום שירדו המים מצדדי האצבעות מכאן ומכאן ולא יהיו ראשי האצבעות נטולים, לכן יגביה ראשי האצבעות וישפוך עליהם. וכ״כ בשל״ה).

וכן הוא בסדר נט״י לסעודה ס״א (ויזהר לעיין היטב שיגיעו המים בכל שטח היד סביב סביב, וגם בכל אורך האצבעות וברחבן סביב ... ויהיו מוגבהין כלפי מעלה קצת, בכדי שיגיעו שם המים היטב, וגם על ראשי האצבעות).

[644] **סמ״ק** סי׳ קפא (אם נוטל כל יד ויד מרביעית אין צריך להגבי׳ ידיו). ט״ז ס״ק ג (וכל שכן אם שופך על כל יד רביעית).

[645] **ב״י** (נראה לי דהוא הדין למי ששפך רביעית בפעם אחת על ידיו, דכיון דאין שם מים טמאים כלל כמו שיתבאר, לא חיישינן אם אינו מגביהם). שו״ע ס״א (אם שפך על [שתי] ידיו רביעית בפעם אחת, כיון דאין שם מים טמאים כלל, אינו צריך להגביה ידיו).

[646] תוספתא ידים פ״ב ה״א (המטביל ידיו אינו צריך להגביה את ידיו). **סמ״ג** עשין כז הל׳ נט״י (וראיתי בתוספתא שהמטביל את ידיו אין צריך להגביה את ידיו). **ומרדכי** ברכות פ״ח רמז רב (והמטביל אין צריך להגביה ידיו). שו״ע שם (המטביל ידיו, אין צריך להגביה ידיו).

וכן הוא לעיל סי׳ קנט סכ״ה (המטביל ידיו ... אין צריך להגביה ידיו, כמו שיתבאר בסימן קס״ב).

[647] שו״ת **הרשב״א** ח״ג סי׳ רס (דכל שנוטל עד סוף הכף, וחוזר ונותן שניה עד אותו הפרק עצמו, למה ניחוש, שהרי למקום שנתן הראשונים יתן השניי*ם, וליוצאין למעלה מן הפרק ההוא על קנה הזרוע אין לחוש, שאותן אין להם שום טומאה, שלא גזרו אלא על הידים. ו[ה]היא דסוטה, בשלא נטל אלא עד פצול האצבעות, ולפיכך צריך להגביה, שמא מים הראשונים יצאו חוץ לפרק, ואעפ״י שנתן השניים עד פיצול, יחזרו אותן הראשונים שיצאו חוץ לפרק, ויטמאו את הידים). שבלי הקלט סי׳ קלו (והר״ר אביגדור כהן צדק זצ״ל פירש דנראה לו שאם אדם רוחץ כל ידיו כשרוצה לאכול אינו צריך לזקוף את ידיו למעלה משום חששא דשמא יחזרו המשקין ויטמאו את הידים כי אותה חששא אינה אלא לפום סימנא דשוו רבנן ברחיצה עד הפרק. וחיישינן שמא בנטילה ראשונה לא נטל עד לפרק וברחיצה שנייה נטל עד לפרק, ואם אינו זוקפן יחזרו המים השניים ויטמאו את הידים. אבל אם רחץ בנטילה ראשונה יותר מן הפרק אפילו מעט ובנטילה שנייה כל הידים אינו צריך לזוקפן, דאין המים שניים מטמאין את הידים אדרבא

בנוטל האצבעות לבדן, וכדברי האומרים שהנטילה דיה עד מקום חיבור האצבעות לכף היד[648], וטומאת הידים לראשונים וטהרתן מהשניים היא עד הקנה של זרוע, לפיכך יש לחוש שמא הלכו הראשונים חוץ למקום חיבור האצבעות ונטמאו שם, אף אם לא יצאו לשם מהאצבעות אלא הלכו לשם מחמת הכלי[649], והשניים שמא לא הלכו בכל מקום שהלכו הראשונים, ונשארו הראשונים בטומאתן ומטמאין היד אם יורדים לאצבעות כשמשפיל ידיו, לכן צריך להגביה ראשי אצבעותיו למעלה מסוף הנטילה עד שינגב. ואף אם רוצה להשפילן מתחלת הנטילה, אינו מועיל[650], כי אי אפשר לצמצם ליטול ממש בתוך הפרק שלא ילכו המים חוץ לאצבעותיו מעט, ואם הלכו לשם נטמאו שם, אע״פ שלא ירדו לשם מהאצבעות אלא מהכלי.

והמטביל ידיו או ששפך עליהם רביעית כאחד, אפילו שפך על האצבעות ויצאו מהן חוץ לפרק, לא נטמאו שם כלל, כיון שהם מי טהרה[651].

ועל פי סברא זו[652] נהגו עכשיו להקל בהגבהת הידים, לפי שנוהגין לשפוך על כל יד ג׳ פעמים אף שהן נקיות[653], ושוב אין לחוש שמא לא הלכו השניים בכל מקום שהלכו הראשונים, שאם לא הלכו השניים

הן מטהרין אותן, שאין הידים טמאין מן הפרק ולמטה). אגור סי׳ רו (בשם רבי אביגדור כהן מצאתי, נראה לי, שאם אדם רוחץ כל ידיו כשרוצה לאכול, אין צריך לזקוף הידים למעלה במים ראשונים, משבלי הלקט). שו״ע שם (והיינו כשאינו נוטל כל היד עד מקום חבור היד עם הזרוע, אבל אם נוטל עד שם, אין צריך להגביה ידיו).

[648] כמובא לעיל סוס״י קסא (ויש אומרים שהקילו בנטילת ידים ולא הצריכו אלא עד מקום חיבור האצבעות לכף היד).

[649] **ב״י** (והרשב״א כתב בתשובה ... נראה מדבריו שהוא מפרש שהחששא של רב אינה אלא שיטמאו המים בכף היד ויחזרו לאצבעות שהוא מקום הנטילה, וכדעת בעל הערוך שהוא סובר שחששת רב אינה אלא שיטמאו המים בנגיעתם במקום שאינו מכלל היד לענין נטילה. וסובר עוד הרשב״א, דעד הזרוע איכא למימר דנטמאו המים מחמת נגיעתם שם אבל מפרק הזרוע ולמעלה לא, וטעמא משום דאין טומאה זו אלא בידים לבד משום דעסקניות הן, ועד פרק הזרוע איכא האי חששא אבל לא משם ולמעלה. אי נמי משום דעד פרק הזרוע איקרי יד לענין קידוש ידים ורגלים). וראה הערות השואל בשו״ת צמח צדק חאו״ח סי׳ כה.

[650] **לחם חמודות** חולין פ״ח אות פא. **מ״א** (להרשב״א לא מהני משפילן).

[651] **תוספתא** ידים פ״ב ה״א (המטביל ידיו אינו צריך להגביה את ידיו). **מ״א** בריש הסימן (דמטביל, וברביעית, אין מקבלין המים טומאה כלל, אפילו מחוץ מקום הנטילה). והיינו שטבילה ורביעית מועילות לא רק לשיטה הראשונה (כשמים הראשונים יוצאים מתוך הפרק אל חוץ לפרק), אלא אף לשיטה השנית (כשנטל מים הראשונים מחוץ מקום הנטילה).

[652] שלפי הסברא הראשונה (שטעם הגבהת הידים הוא שמא המים הראשונים שהיו בתוך הפרק ונטמאו יצאו חוץ לפרק ואחר כך חזרו לפרק) אין הפרש בזה בין שפך ב׳ או ג׳ פעמים. אבל לפי הסברא השנית (שטעם הגבהת המים הוא שמא המים הראשונים הלכו בתחלה חוץ למקום חיבור האצבעות), כיון שנהגו לשפוך ג׳ פעמים שוב אין לחוש לזה.

הרי יש כאן שני אופנים שלא לחוש: (א) אם שפך רביעית כאחד. (ב) אם שפך ג׳ פעמים (אף פחות מרביעית).

וכיון שאנו נוהגים ליטול ג׳ פעמים רביעית על כל יד, שוב אין לחוש לזה.

[653] אור זרוע ח״א סי׳ עג (וריב״א פירש פרק כל הבשר וזה לשונו, דדין מים ראשונים מפורש בפ״ק דסוטה דמים ראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה כו׳, לפיכך אנו נוטלים ג׳ פעמים ואין אנו חוששין). הובא בהגהות אשרי ברכות פ״ב סי׳ יא (מים ראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה, ואנן שאנו נוטלין ג׳ פעמים, אין אנו חוששין), וחולין פ״ח סי׳ מג (וכתב ריב״א לפיכך אנו נוטלין שלשה פעמים ואין חוששין). אגור סי׳ רו (מים ראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה. אבל אנו שנוטלין ג׳ פעמים, אין לחוש. מספר או״ז). רמ״א שם (יש אומרים, דאם שופך על ידיו ג׳ פעמים אין צריך ליזהר בכל זה, וכן נהגו להקל).

*

מנהג זה ליטול ג׳ פעמים לא הובא בסדר נט״י לסעודה ס״ב (הרוצה לקיים מצות נטילת ידים לדברי הכל, צריך ליזהר לשפוך על כל יד ב׳ פעמים לעולם, אף ששפך רביעית ויותר).

והטעם הוא, כי כל הסברה הזאת המצריכה ליטול ג׳ פעמים הוא כאמור לעיל (וכדברי האומרים שהנטילה דיה עד מקום חיבור האצבעות לכף היד, וטומאת הידים לראשונים וטהרתן מהשניים היא עד הקנה של זרוע).

וכבר נתבאר לעיל סי׳ קסא ס״ח (שיעור נטילת ידים כל היד עד הקנה של זרוע ... ויש אומרים שהקילו בנטילת ידים ... וראוי לנהוג כסברא הראשונה). ויתירה מזו נתבאר בסדר נט״י לסעודה ס״א (יטול בשפע גם על חפניו עד הפרק, דהיינו עד מקום חבור כף היד לקנה הזרוע), וס״ב (צריך ליזהר לשפוך על כל יד ב׳ פעמים לעולם ... ושיגיעו המים בכל שטח היד סביב עד הפרק כמו בשפיכה הראשונה ממש). ולפי זה אין צורך ליטול ג׳ פעמים.

הלכו השלישיים[654]:

ז כששופך הראשונים על היד, צריך ליזהר ולשפוך בשפיכה אחת על כל פרק הצריך נטילת ידים[655]. **ומכל מקום אין צריך שפיכה אחת ממש, אלא שלא יפסיק מלשפוך עד שיגיעו המים בכל הפרק**[656], **שאין ידים טהורות לחצאין**[657], **לפי שאין דרך נטילה בכך**[658]. **ואם פסק אחר שנטל מקצת היד, אין נטילת מקצת זו עולה לו (ואפילו שפך רביעית בבת אחת, ונטמאו**[659] **המים, כיון שלא טיהרו כלום**[660]**), וצריך**

אמנם בהיום יום לכ׳ שבט (באמו״ר [כ״ק אדמו״ר מוהרש״ב נ״ע] כותב באחד ממכתביו: על פי הגהות אשר״י, נטילת ידים לסעודה ג׳ פעמים רצופות. כן הי׳ עושה באמו״ר – (מהר״ש נ״ע)). וכן נתבאר בס׳ המנהגים ע׳ 21 (נטילת ידים ג׳ פעמים רצופות), ובשוה״ג מצויין (עפ״י דעת הריב״א בב״י שו״ע יו״ד ריש סי׳ סט). ובס׳ השיחות תרצ״ו ע׳ 99 (בשעת נטילת ידים האבן זיי בעמערקט אז דער טאטע גיסט אפ צו דריי מואל וואשן אויף יעדער האנד ... האט דער זקן הרבנים געפרעגט דעם טאטן דעם מקור פון דעם דין אז מי בעדארף דריי מאל וואשן אויף די הענד צום עסן. דער טאטע האט זיך א וויילע פארטראכט און האט געענטפערט, אז בזו הרגע געדיינקט ער ניט ווען דאס שטייט, נאר אז ער איז זיך אזוי נוהג איז געווויס אז דאס שטייט), ובשוה״ג שם צויין לס׳ השיחות תש״ד ותש״ח, שאחר כך אמר שהמקור לזה הוא בהגהות אשרי בחולין.

והוא האמור בהגהות אשרי בפ״ח דחולין סי׳ מג (ואנו נוהגין ... מולחין אותו היטב ... ואחר כך מדיחין אותו שלשה פעמים ומשימין בקדירה. שני הדחות כמו שמפורש בפנים, ושלישית אנו עושין לטהר מים השניים שנגעו בראשונים. וכה״ג אומר ריב״א גבי נטילת ידים, דאמר רבא מים ראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה ... וכתב ריב״א לפיכך אנו נוטלין שלשה פעמים ואין חוששין). הובאו דבריו בב״י יו״ד סי׳ סט ד״ה ואחר ששהה שיעור מליחה. ומקורו באור זרוע סי׳ עג (וריב״א פירש פרק כל הבשר וזה לשונו ... לפיכך אנו נוטלים ג׳ פעמים ואין אנו חוששין ... שניות מטהרות את הראשונות, שלישיות מטהרות את הידים עכ״ל. וכן עמא דבר כדבריו).

והיינו שכיון שכתבו הטעם, שהשלישית מטהרות את המים השניים שנגעו בראשונים ואת הידים, אם כן מובן שיש לנהוג כן גם כשנוטל כל היד עד חבור כף היד לקנה הזרוע.

ומה שכתבו שהשפיכות שעל כל יד צריכות להיות רצופות, יתבאר לקמן סי״ג (והערה 718).

וראה אשכבתא דרבי ע׳ 62. דובר שלום ע׳ נו.

[654] שבלי הלקט סי׳ קלח (וצריך שישפוך מים ג׳ פעמים על ידיו, לפי שפעמים אין המים השניים הולכין כמו שהלכו הראשונים ויחזרו המים הראשונים שהן טמאין ויטמאו את המים השניים ואת הידים). **מ״א** ס״ק ב (דחיישינן שלא הלכו לשם, אבל כששופך פעם ג׳, תו לא חיישינן).

[655] **משנה פ״[א] דידים** מ״א (מוסיפין על השניים ואין מוסיפין על הראשונים). תוספתא פ״א ה״א (מוסיפין על השניים ואין מוסיפין על הראשונים, כיצד, נטל את הראשונים ושפשף, וחזר ונטל את השניים ואין בהן כדי שיגיע לפרק, הרי זה מוסיף עליהן). ר״ש שם (אבל על הראשונים אם לא הגיעו לפרק [אין] מוסיפין, דכיון דלא טיהרו את הידים, כל מה שמוסיף עליהם הרי הוא מוסיף טומאה, וצריך לנגב תחלה ואחר כך נוטל), ופירוש הרא״ש שם (דאם נטל ראשונים ולא הגיעו לפרק, אינו מוסיף עליהם, שכל מה שמוסיף הוא מוסיף טומאה, כין שלא נטל בפעם אחד עד הפרק, אלא צריך לנגב תחלה ואחר כך נוטל. אבל השניים שבאו לטהר הראשונים, יכול להוסיף עליהם). טור ושו״ע ס״ג (נטל מקצת ידו וחזר והוסיף ונטל הנשאר מידו, הרי ידו טמאה כמו שהיתה, דאין נטילה לחצאין ... במה דברים אמורים, במים ראשונים, אבל בשניים, נוטל מקצת ידו וחוזר ומוסיף על מקצתן). **ט״ז** סי׳ קנט ס״ק ז הב׳ (נראה פשוט ... אם הם [המים שבשפיכה ראשונה] מקובצים תוך היד, פשיטא דנטמאו, אע״פ שהם רביעית, דהא גב היד הוא טמא ומטמא תוך היד).

וכן הוא לעיל שם סי״ג (שלא אמרו רביעית מים אין מקבלים טומאה אלא בדרך נטילה שהוא כששופכם על כל הפרק שהיא נטהרה בנטילה זו, אבל אם שפכם על החצי, הרי חצי זה בטומאתו, לדברי האומרים שאין ידים טהורות לחצאין, כמו שיתבאר בסי׳ קס״ב).

וראה דובר שלום ע׳ נג.

[656] שרק בנשאר טופח על מנת להטפיח יתבאר לקמן בסמוך שיש להחמיר, משא״כ כשלא פסק מלשפוך עד שיגיעו המים בכל הפרק, סגי לדברי הכל.

[657] **גיטין טו**, ב (בעי אילפא, ידים טהורות לחצאין או אין טהורות לחצאין ... דקא משי פלגא פלגא דידיה (עד הפרק הוי מצות נטילה, ונטל חצי השיעור תחילה, ונגבה, וחזר ונטל חצי האחר, רש״י). והאמרי דבי ר׳ ינאי ידים אין טהורות לחצאין). טור ושו״ע שם (דאין נטילה לחצאין).

וכן הוא בסדר נט״י לסעודה ס״א (ואם בשפיכה אחת לא הגיעו המים בכל שטח היד, אין תקנה לשפוך על אותו מקום לבדו שלא הגיעו המים, שאין נטילה לחצאין, אלא צריך לחזור ולשפוך על כל היד כבתחלה).

וראה גם לקמן סט״ו (ואין זו נטילה לחצאין).

[658] הר״ש שם (משום שאין דרך נטילה בכך), ופירוש הרא״ש שם (משום דאין דרך נטילה בכך).

[659] בקונטרס השלחן הגיה: נטמאו.

לחזור ולשפוך גם על מה שנטל. ואם לא שפך אלא על הנשאר מידו שלא נטל, הרי ידו טמאה כשהיתה[661] (אפילו אם גם שפיכה זו היתה רביעית).

ויש אומרים[662], שאם יש עדיין על מקצת היד שנטל טופח על מנת להטפיח[663], מצטרפת נטילה זו עם מה שהוסיף ונטל הנשאר מידו, שמשקה טופח על מנת להטפיח חיבור לטהרה, והרי זה כנטילה אחת. ויש להחמיר כסברא הראשונה[664].

וכל זה בראשונים. אבל בשניים, נוטל מקצת ידו וחוזר ומוסיף על מקצתה השני[665], ואפילו נתנגב מקצתה הראשון[666]:

שפשוף הידים זו בזו

ח אחר נטילת מים שניים על ב׳ ידיו או רביעית בבת אחת, ישפשף ידיו זו בזו[667].

---

[660] וכן הוא לעיל סי׳ קנט ס״ג (והוא שישפוך תחילה הרביעית על כל הפרק הצריך נטילת ידים ליד הראשונה ... אבל אם מקבל רביעית בפיסת היד לבד ומשפשף בהם שתי ידיו, לא עלתה לו נטילה, כי מיד שקיבל המים בפיסת ידו, נטמאו. שלא אמרו רביעית מים אין מקבלים טומאה, אלא בדרך נטילה, שהוא כששופכם על כל הפרק, שהיא נטהרה בנטילה זו, אבל אם שפכם על החצי, הרי חצי זה בטומאתו).

וכן הדין אם היתה חציצה על מקצת היד, כדלעיל ס״ה (ומים ששפך ראשונה נטמאו מהידים אפילו שפך רביעית בבת אחת, הואיל ולא טיהרו הידים מפני הלכלוך שעליהן שחוצץ).

[661] ר״ש שם (ובזה יש להסתפק, דלמא האי דאסרינן להוסיף על הראשונים ... היינו כשאין מוסיף ליטול אלא חצי הפרק ששייר, ומניח חצי הפרק שנטל. אבל אם כשמוסיף ליטול הכל בשטיפה אחת עד הפרק, שרי). פירוש הרא״ש שם (ואפשר לומר, דבהא דאסרה מתניתין להוסיף על הראשונים ... היינו שאינו שופך אלא במקום שלא הגיעו המים הראשונים, אבל אם כשהוסיף נטל עד הפרק בשטיפה אחת, שרי). טור (תנן מוסיפין על השניים ואין מוסיפין על הראשונים. פירוש, אם כשנטל ידיו בשפיכה ראשונה לא נטל עד הפרק, אינו יכול ליתן פעם שנית על המקום שלא נטל תחלה כדי שתעלה לו בשביל שפיכה אחת, שאין נטילה לחצאין, אלא מה שנתן תחלה חשיב כמאן דליתיה, וצריך ליתן שפיכה אחת עד הפרק).

[662] **רמב״ם** הל׳ מקוואות פי״א ה״ז (נטל מקצת ידו וחזר והוסיף ונטל הנשאר מן ידו, הרי ידו טמאה כשהיתה. ואם עדיין יש על מקצת שנטל בתחילה טופח על מנת להטפיח, הרי זו טהורה). **שו״ע** שם.

[663] נתפרש לקמן סי׳ תריג ס״ד (אם יש בו כל כך לחות עד שאם יניח עליו ידו תעלה בה לחות כל כך עד שאם ידביקנה לידו אחרת תדבק בה הלחות שקבלה מן הטיט, וזהו נקרא טופח על מנת להטפיח).

[664] **ב״ח** ד״ה תנן מוסיפין (ולי נראה ליישב, דבהך ספיקא אזלינן לחומרא). **ט״ז** ס״ק ה (ראוי להחמיר בזה ולפסוק כדעת הטור דלא מהני, רק אם חוזר ושופך שפיכה אחת עד הפרק). **מ״א** ס״ק ה (וב״ח כתב דבטור וראי״ש משמע דלא מהני משקה טופח, ויש להחמיר).

[665] **משנה פ״[א] דידים** שם, וטור ושו״ע שם (כמועתק לעיל הערה 655).

וראה שו״ע אדה״ז המבואר.

[666] מ״א ס״ק ו (פירוש, אף על גב שנגב קצת היד, יכול ליטול מקצתו השניה).

[667] תוספתא ידים פ״א ה״ב (הנוטל את ידיו צריך לשפשף את ידיו). רמב״ם הל׳ מקואות פי״א ה״ב (כל הנוטל ידיו צריך לשפשף). **ראי״ש** חולין פ״ח סי״ח (ואחר כך ישפשפם זו בזו). **וסמ״ג** מ״ע כז הל׳ נט״י (תניא בתוספתא הנוטל [את] ידיו צריך לשפשף [את] ידיו). **רמ״א** ס״ב (הנוטל ידיו צריך לשפשפם זה בזה).

וכן הוא בסדר נט״י לסעודה ס״ד (ואחר ששפך ב׳ פעמים על יד זו וב׳ פעמים על יד זו, מצות חכמים לשפשפן יפה זו בזו לטהרה יתירה). והוא על פי הלבוש ס״ז (צריך לשפשף ידיו זו בזו כדי לקנח יפה כל המים קודם ניגובם במטפחת, שבזה נטהרו יפה).

ובס׳ המנהגים – חב״ד ע׳ 21 (ומניח משפיכה הג׳ מעט מים בכף יד השמאלית, ובזה משפשף שתי ידיו).

ואם הטביל ידיו, ראה יגדיל תורה (נ.י.) חו׳ סה ע׳ רמב.

פירוש נוסף בתוספתא זו הובא לעיל סי׳ קנח ס״ז (צריך להעביר את הראשונים לגמרי על ידי ניגוב ... צריך לשפשפן במפה או בשאר דבריו, שהשפשוף מטהרן ביותר), ושם נסמן (הערה 162).

משני הפירושים ב״שפשוף״ זה, יוצאת נפקא מינה לענין זמן ברכת על נטילת ידים, כדלעיל סי׳ קנח סט״ז (שלכתחלה מדקדקים לברך קודם הניגוב הואיל וגם הוא מן המצוה), ובסדר נט״י לסעודה ס״ד (ולפי ששפשוף זה הוא מכלל מצות נטילת ידים, לכך יברך ברכת על נטילת ידים קודם שפשוף זה).

ואם לא נטל אלא עד מקום חיבור האצבעות לכף היד, יזהר כשמשפשפן זו בזו שלא תיגע זו בזו בכף היד במקום שלא נפלו שם מים ולא נטהר, שמקום זה מטמא מים שעל ידו השנייה בנגיעתה בו והמים חוזרים ומטמאין את היד, אע״פ שהם מים שניים[668].

אבל[669] אם שפך רביעית בבת אחת, אין צריך ליזהר בזה, שמי רביעית מי טהרה הם ואינן מתטמאין[670]. ויש אומרים[671] שלא אמרו מי רביעית מי טהרה הם אלא במקום שהם מטהרים, שאז אינן מתטמאין

עוד בענין שפשוף הידים, ראה לעיל סי׳ קנט סי״ג (ומשפשף זו בזו, שיגיעו המים בשניה בכל הפרק הצריך נטילת ידים), ובסדר נט״י לסעודה ס״ו (ואם יש עליהן איזה לכלוך וצריך להעבירו תחלה על ידי שפשוף מים יפה).

ולענין שפשוף בנטילת ידים שקודם התפלה, ראה לעיל סי׳ ד מהדו״ב סוף ס״א (וכדי לצאת גם לסברא האחרונה שם יקח עוד מעט מים בכפו וישפשף כפות הידים זו בזו לנקות לקיים ארחץ בנקיון כפי), ושם נסמן (הערה לה).

668 **כל בו** סי׳ כג, **בשם הראב״ד** בתמים דעים סי׳ סו (וכשהוא משפשף אינו יכול להזהר שלא יגע חוץ למקום המים). ב״י (ומ״ש שלא יגע חוץ ממקום שנפלו בו המים, נראה דהיינו לדברי האומרים דנטילת ידים עד מקום חיבור האצבעות לכף היד, אבל לדברי המצריכים ליטול עד מקום חיבור הכף לזרוע ליכא למיחש להכי, דמשם ולמעלה אין שם יד עליו לשום דבר ואינו מטמא). שו״ע ס״ז (אם שפשף ידיו זו בזו, יזהר שלא יגע חוץ ממקום שנפלו בו מים, מפני שהם מטמאות זו את זו). מ״א ס״ק יג (היינו לאחר שנטל מים שניים או שנטל מרביעית, ואפילו הכי כשנוגע במקום שלא נטל, נטמאו המים). אליה רבה ס״ק טז (לענ״ד, למה שנוהגין ליטול עד קנה זרוע אין צריכין ליזהר בזה, דמשם ולמעלה אין שם יד עליו ואינו מטמא).

וראה חקרי הלכות ח״ז מז, ב.

669 תוכן ההלכה שתתבאר בסעיפים שלפנינו, בענין יד הנטולה שנגעה ביד שאינה נטולה:

(א) יד שנטהרה מרביעית ונגעה ביד הטמאה, מי רביעית אינן מתטמאין. ויש אומרים שנטמאה, ויש להקל (ס״ח).

(ב) יד שנטהרה מרביעית ונגעה ביד שנתנו עליה שטיפה אחת, כל מים טמאים מטמאים את היד הטהורה, וצריך לשפוך עליה מים שניים לטהרה (ס״י).

(ג) יד שנטהרה בב׳ שטיפות ונגעה ביד הטמאה, נטמאה, וצריך ליתן עליה שניים אחרים. וגם על היד השניה צריך ליתן ב׳ שטיפות (ס״י).

(ד) יד שנטהרה בב׳ שטיפות ונגעה ביד שנתנו עליה שטיפה אחת, אפילו מרובה כשתים, מים טמאים מטמאים, וצריך ליתן עליה שניים אחרים (ס״ט).

(ה) יד שנתנו עליה שטיפה אחת ונגעה ביד הטמאה, אין מים שניים מטהרים טומאה הבאה מיד אחרת, וצריך לנגבן וליטלם כראוי (ס״י).

(ו) נתן על הידים שטיפה אחת, אפילו מרובה כשתים, ונגעו זה בזה, אין מים שניים מטהרים טומאה הבאה מיד אחרת, וצריך לנגבן וליטלם כראוי (ס״ט וסי״ב).

ז) כל ההיתר האמור כאן בענין שופך כל הרביעית בפעם אחת. הנה המסקנא בסדר נט״י לסעודה ס״ב (הרוצה לקיים מצות נטילת יד, לדברי הכל, צריך ליזהר לשפוך על כל יד ב׳ פעמים לעולם, אף ששפך רביעית ויותר), וכדלעיל הערה 607.

ח) וכן ההיתר האמור כאן בענין נטהרה בב׳ שטיפות ונגעה ביד טמאה, שאין צריך לנגבן וליטלן כראוי, הנה המסקנא בסדר נט״י לסעודה ס״ג (ואפילו אחר ששפך ב׳ פעמים על יד זו, יזהר שלא יגע בה בידו השניה שאינה נטולה. ואם נגע בה, צריך לנגבה במפה תחלה יפה מהמים הראשונים שנטמאו בנגיעת יד שאינה נטולה הטמאה, ואחר כך חוזר ושופך עליה ב׳ פעמים כראוי). ומיירי התם ב׳ שטיפות שהם רביעית ויותר, ומכל מקום אם נגע בידו השניה שאינה נטולה צריך לנגבה וליטלה כראוי.

670 **ב״י** (נראה לי דהוא הדין למי ששפך רביעית בפעם אחת על ידיו, דכיון דאין שם מים טמאים כלל כמו שיתבאר, לא חיישינן אם אינו מגביהם). אליה זוטא ס״ק יא (צ״ע, דמשמע מלבוש דאף בנטל ברביעית בבת אחת יזהר ... ולא יראה לי כן).

671 **מ״א** ס״ק ט (משמע דאם שפך על ידו אחד רביעית ונגע בחברתה נטמאה מחברתה. וקשה דבס״א כתבתי דרביעית אין מקבלין טומאה. וצריך לומר דמכל מקום המים שביד מקבלות טומאה בשעת נטילה, דבמקום נטילה ובשעת נטילה בקל נטמאו ... ועוד יש לומר, דעכ״פ אין רביעית על היד השניה, ונטמא המים שעל השניה) וס״ק יג (אם שפשף ידיו, היינו לאחר שנטל מים שנים או שנטל מרביעית. ואפילו הכי כשנוגע במקום שלא נטל נטמאו המים).

והיינו שבנידון דידן, ששפך רביעית בבת אחת על האצבעות, ואחר כך נגע בכף היד, לדברי הכל לא נטמאה. וכן ״אם נטל רביעית עד מקום חיבור האצבעות ויצא משם לכף היד, אין הכף מטמאתן״.

והמחלוקת היא כששפך רביעית בבת אחת ואחר נגע ביד טמאה.

שתי הדעות האלו הובאו גם לעיל סי׳ קנט סי״ג (כששופך רביעית בבת אחת אינן מקבלין טומאה כלל מהידים, לא מיד זו ששפכם עליה ולא מיד זו ששפשפה בהם ... ויש אומרים ... שהמים הראשונים מטמאין את היד הראשונה בנגיעת היד השניה בהם).

מאותו מקום, כגון אם נטל רביעית עד מקום חיבור האצבעות ויצא משם לכף היד, אין הכף מטמאתן, לפי שמטהרים הם למקום שבאו שמה[672], אבל אם יד אחת טמאה נגעה בהם, טמאתם, אע״פ שהם מי רביעית (ויש להקל בדברי סופרים[673]):

ט אם שפשפן זו בזו אחר ששפך עליהם מים ראשונים פחותים מרביעית[674], אפילו שפך על כל אחת בפני עצמה שטיפה אחת מרובה כשתים שנטהרו בהן, חזרו ונטמאו בנגיעתן זו בזו[675].

ואפילו מים שניים אין מועילין לטהרן[676], לפי שהמים שעל יד זו נטמאו בנגיעתן במי זו, ושעל זו בנגיעת מי זו, ואין מים שניים מטהרים אלא המים שנטמאו מיד זו עצמה שבאו עליה לטהרה, ולא שנטמאו מיד אחרת וחוזרים ומטמאים את הידים[677], לפיכך צריך לנגבן תחלה ויחזור ויטלם כראוי[678].

ואפילו אם שפך על אחת הראשונים ושניים[679], שהמים שעליה טהורים, חזרה ונטמאה אם נגעה בה חברתה שלא שפך עליה אלא ראשונים בלבד[680], ואפילו היתה[681] שטיפה אחת מרובה כשתים שהיד טהורה, מכל מקום המים טמאים מטמאים המים שעל זו[682]. ומכל מקום יש אומרים[683] שמים אחרים

והמסקנא בסדר נט״י לסעודה, ראה לעיל (הערה 669).

[672] כדלעיל ס״ו (ואם שופך רביעית על כל יד בפני עצמה, או רביעית על ב׳ ידיו כאחד, שאין שם מים טמאים כלל, אין צריך ליזהר בזה כלל ... והמטביל ידיו, או ששפך עליהם רביעית כאחד, אפילו שפך על האצבעות ויצאו מהן חוץ לפרק, לא נטמאו שם כלל, כיון שהם מי טהרה).

[673] וכן מסיק לקמן ס״י (וכבר נתבאר, שבמי רביעית בבת אחת יש להקל ולומר שאינן מתטמאין כלל, ולפיכך אם שפך על ידו אחת רביעית בבת אחת ונגעה בה ידו השניה שלא שפך עליה כלום, ידו הראשונה טהורה).

ומכל מקום מסיק לעיל סי׳ קנט סי״ג ״וכן עיקר״ (כדעה האוסרת). כי התם מיירי (שנשתיירו בה מעט מהם ושפכם על השניה, נטמאו מיד השניה, שהרי אין בהם רביעית, וחוזרין ומטמאין יד הראשונה בנגיעתה בהם כשמשפשף בה), וכדלקמן ס״י (אבל אם נתן על ידו השניה מים הראשונים פחותים מרביעית ונגעה בזו שנתן עליה רביעית בבת אחת, נטמאה יד זו ממימי השנ[יה] הטמאים). וראה פתחא זוטא סי׳ קנט ס״ק ח.

[674] שדינו כדלקמן סי״ב (נטל ב׳ ידיו זו לעצמה וזו לעצמה מים הראשונים פחותים מרביעית, ונמלך כשנטל המים השניים והגיע ידיו זו לזו ושפך על שתיהן כאחת ידיו, טמאות), ושם נסמן (הערה 707).

[675] **משמעות התוס׳** חולין קז, א ד״ה דלא (בנוטל ידו אחת לא צריך רביעית כי אתו משירי טהרה, אלא שתהא אותה שטיפה מרובה כשתים), **ורא״ש**, לפירוש הב״י סי׳ קס ד״ה וצריך (בנוטל ידו אחת לא צריך רביעית כי אתו משירי טהרה, אלא שתהא אותה שטיפה מרובה כשתים. וכיוצא בזה נראה מדברי הרא״ש בפירוש מסכת ידים), ומ״א סי׳ קסב ס״ק ג (אם שפך על ידו אחת שטיפה אחת גדולה ויש בה כדי ב׳ שטיפות, הרי זה עולה לשתים, ואינו צריך מים שניים ... וכ״כ ב״י סי׳ ק״ס בשם התוס׳ והרא״ש), **ושאר פוסקים** (שהובאו בב״י ומ״א שם), שמפרשים המשנה בפ״ב דידים, ששפיכה הא׳ היתה מרובה כשנים.

ומכל מקום נטמאו הידים בשפשוף, כי שטיפה אחת המרובה כשתים מטהרת רק את הידים, ולא את המים שעליהם, וכדלעיל ס״ב-ד (ואם שפך על כל יד בפני עצמו שטיפה אחת מרובה כשתים ... נטהרו ה[יד]ים ... אבל המים שעליהם טמאים, וצריך לנגבן ואחר יאכל. ואם שפשפן בדבר קשה וחזר ונגע במי השפשוף, נטמאו הידים בנגיעתן בלחלוחית מים הטמאים), ושם נסמן (הערה 622). וראה תהלה לדוד ס״ק א.

[676] תוספתא ידים פ״ב ה״ב (נטל את הראשונים זו לעצמה וזו לעצמה, ונמלך ונטל את השניים לשתי ידיו כאחת, טמאו זו את זו), הרי שהנטילה השניה אינה מועלת לטהרן. שו״ע ס״ו (וכשנטל את השניים לא טיהרו את הראשונים, כיון שנטמאת מחמת חברתה, אלא אדרבה גם השניים נטמאו בהן).

[677] ר״ש וראו״ש ידים פ״ב מ״ג (וכנסמן לקמן הערה 707).

[678] **ראו״ש** שם (וצריך לנגב ידיו ליטול שתיהן כאחד). שו״ע שם (וצריך לנגב ידיו וליטול שתיהן כאחד).

[679] ששפך על היד הראשונים שתי שטיפות.

[680] **מרדכי** ברכות פ״ח סי׳ רג (ושלא תגע ידו שכבר שפך עליה מים שתי פעמים על ידו שניה שלא שפך עליה רק פעם אחת). רמ״א ס״ו (וכל שכן ליזהר שלא יגע בידו ששפך עליה פעם אחד לידו השנית ששפך עליה שתי פעמים).

[681] השפיכה שעל היד השניה.

[682] כדלעיל ס״ב-ד (ואם שפך על כל יד בפני עצמו שטיפה אחת מרובה כשתים ... נטהרו ה[יד]ים ... אבל המים שעליהם טמאים).

[683] **רש״ל** בים של שלמה חולין פ״ח סי׳ לג (ומכל מקום יש חילוק ביניהן, שאם לא נטל ידו אלא פעם אחת ונגע בחבירתה, צריך לנגב את ידיו, שאין השניים מטהרין המים הטמאין שנטמאו מיד אחרת, מטעמא שנוסף טומאה על טומאתה. אבל היכא שנטל ב׳ פעמים, אם כן נטהרו אף המים, אם כן אפילו נגע בחבירתה ונטמאו המים ממנה, מכל

מועילים לטהרה, כיון שהיתה כבר טהורה לגמרי עם המים שעליה:

י אפילו נגע בה[684] יד שאינה נטולה כלל, בין שהיא ידו בין ידו של אחר שלא נטל ידיו, הרי המים שעליה מתטמאין מיד הטמאה שנגעה בהם[685], וצריך ליתן עליה שניים אחרים[686].

ואם לא נתן עליה אלא הראשונים בלבד[687], אין להם תקנה אלא בניגוב[688], או בהשקה למי מקוה[689]. וגם היד שאינה נטולה אין לה תקנה אלא בניגוב, לפי שנטמאה גם כן ממי חברתה הטמאים, ואין מים שניים, ואפילו רביעית בבת אחת[690], מטהרים טומאה הבאה מחמת יד אחרת (אבל אם נגעה בשניים[691] שטומאתן היא בנגיעתם, אין צריך לנגבה[692]).

וכבר נתבאר[693], שבמי רביעית בבת אחת יש להקל ולומר שאינן מתטמאין כלל, ולפיכך אם שפך על ידו אחת רביעית בבת אחת ונגעה בה ידו השניה שלא שפך עליה כלום, ידו הראשונה טהורה[694] (וגם השניה אף על פי שיש עליה לחלוחית מים מן הראשונים, ולחלוחית זה שעליה נטמאה ממנה[695], שהרי אין בו רביעית, מכל מקום מיטהר הוא על ידי מים ראשונים ושניים או רביעית בבת אחת שישפוך עליה, כיון

מקום לא גרע ממים ראשונים שנטמאו מן היד והשניים מטהרים אותה, גם אלו יטהרו במים שניים, אף שהטומאה באה מיד האחרת לית קפידא בהא, מאחר שהיו טהורים לגמרי). הובא בשיירי כנה"ג סי' קנט הגב"י ס"ק יג. **מ"א** ס"ק י (ואם נגע ביד טמאה על יד א' שנטל שניים, אין צריך לנגבה, רק נותן אחר כך מים עליה, דכיון שכבר היו טהורים לגמרי, אף על פי שנטמאו מיד האחרת, מהני מים השניים, יש"ש סי' לג).

וכן מסיק לקמן ס"י (וצריך ליתן עליה שניים אחרים), ואין צריך לנגבה (וראה לעיל סי' קנט סי"ג הערה 276).

והמסקנא בסדר נט"י לסעודה, ראה לעיל (הערה 669).

[684] ביד הראשונה ששפך עליה ראשונים ושניים (שבזה מיירי בסוף הסעיף הקודם).

[685] הגהות מיימוניות (קושטא), בשם ס' המצות, הובא בב"י (אם נגע בהן אחר שלא נטל את ידיו בעודם לחות מן המים, צריך לחזור וליטול, שהרי זה טימאם על ידי המים שעליהם ... לכך צריך ליזהר כששופך מים שלישיים, שהם שניים לבד מן הראשונים, שלא יגע יד בחברתה). **שו"ע** ס"ד (אם נגע בהם אחר שלא נטל ידיו, בעודם לחות מן המים, צריך לנגבם ולחזור וליטול, שהרי זה טימאם על ידי המים שעליהם. לכך צריך ליזהר כששופך מים שלישית, שהם שניים לבד מהראשונים, שלא יגע יד בחברתה).

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"ג (ואפילו אחר ששפך ב' פעמים על יד זו, יזהר שלא יגע בה בידו השניה שאינה נטולה).

[686] ואין צריך לנגב היד, כדלעיל סוף ס"ט (ומכל מקום יש אומרים שמים אחרים מועילים לטהרה, כיון שהיתה כבר טהורה לגמרי עם המים שעליה), ולקמן בסמוך (אבל אם נגעה בשניים שטומאתן היא בנגיעתם, אין צריך לנגבה).

[687] ששפך פעם אחת על היד הראשונה, לפני שנגעה בחברתה. מרדכי רמז רג (שלא תגע ידו שכבר שפך עליה מים שתי פעמים על ידו שניה שלא שפך עליה רק פעם אחת). רמ"א ס"ו (וכל שכן ליזהר שלא יגע בידו ששפך עליה פעם אחד, לידו השנית ששפך עליה שתי פעמים). וכן אם שפך על יד אחת פעם אחת ונגע ביד השניה שאינה נטולה. שבשניהם אין לה תקנה אלא בניגוב.

וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"ג (וכן יעשה אם נגע בה אחר ששפך עליה פעם אחד), ושם נסמן (הערה 4181).

[688] כדלעיל ס"ט (צריך לנגבן תחלה ויחזור ויטלם כראוי), ולקמן סי"ב (כשנוטל את השניים לא טיהרו את הראשונים כיון שנטמאו מיד אחרת).

[689] פרי מגדים משב"ז ס"ק ו (ויראה טבילה במקוה מהני, ופשוט הוא). וכדלעיל ס"ד (שהמקוה מטהר מים הטמאים בהשקה).

דיני השקה למי מקוה נתבארו ביו"ד סי' רא סנ"ב-ג.

[690] וכן הוא לקמן סט"ז (אע"פ שהטביל מקום אחיזתו במי רביעית ... לא הועיל כלום).

[691] אם נגעה היד שאינה נטולה ביד ששפכו עליה מים ראשונים ושניים.

[692] כנסמן לעיל (הערה 686).

[693] לעיל ס"ח (שמי רביעית מי טהרה הם ואינן מתטמאין).

[694] שו"ע סוף ס"ד (ואם נטל כל יד מרביעית אין צריך לכל זה). וראה משנה ברורה שער הציון ס"ק לט.

אמנם בסדר נט"י ס"ב מצריך ב' נטילות אף ברביעית, ולכן כתב שם ס"ג (אחר ששפך ב' פעמים על יד זו יזהר שלא יגע בה בידו השניה שאינה נטולה), היינו אף ברביעית.

[695] שכשנגעה היד השניה ביד הראשונה ששפכו עליה רביעית בבת אחת, עברה קצת לחלוחית מהיד הראשונה הטהורה ליד השניה, ונטמאה לחלוחית זו מהיד השניה שאינה נטולה.

שטומאתה היא מיד זו עצמה[696]).

אבל אם נתן על ידו השניה מים הראשונים פחותים מרביעית ונגעה בזו שנתן עליה רביעית בבת אחת[697], נטמאה יד זו ממימי השנ[יה] הטמאים[698], וצריך לשפוך עליה מים שניים לטהרה[699], שכל מים טמאים מטמאים את היד הנוגעת בהם, אפילו היא טהורה לגמרי, ואפילו באמצע הסעודה[700]:

יא וכל זה כשנוטל ידו אחת, או שתיהן כל אחת בפני עצמה. אבל אם מצרף ידיו זו לזו ונוטל שתיהן כאחת, הרי הן נחשבות כיד אחת לגמרי, ואינן מטמאות זו את זו בנגיעתן זו במים טמאים שעליהן משטיפה הראשונה[701], ויכול לשפשפן זו בזו[702].

ונכון הדבר לשפשפן מיד אחר שטיפה הראשונה, כדי לרחוץ יפה הזיעה קודם שיתן עליהם מים שניים לטהרן[703]. לפיכך כל הנוטל ידיו מרביעית, או ישפוך לו אחר עליהן או יאחז הכלי בראשי אצבעותיו כדי שיטול ב׳ ידיו כאחת וישפשפם מיד אחר שטיפה הראשונה, שאם יטול כל אחת בפני עצמה, יש לחוש שמא תיגע יד בחברתה קודם שיתן מים שניים על שתיהן[704]. אבל אם נוטל כל יד מרביעית, אין צריך

---

[696] פרמ״ג משב״ז סוף ס״ק ו (ומכל מקום אומר אני, הא וודאי אם נטל ראשונים ושניים ליד אחת ואחר כך נגע בשניה ... ידו השניה אין צריך לנגב, דמים טהורים היו בשניים, רק שנטמאו בשניה, אם כן שניה יש עליה מים טמאים מעצמה, וישפוך ראשונים ושניים ויטהרו).

[697] שהיד השניה ששפכו עליה שפיכה אחת פחותה מרביעית, נגעה ביד הראשונה שנתן עליה רביעית בבת אחת.

[698] מ״א ס״ק ט, בתירוץ הב׳ (ועוד יש לומר, דעכ״פ אין רביעית על היד השניה, ונטמא המים שעל השניה), וכדלעיל הערה 673).

[699] ואין צריך לנגבה קודם, כדלעיל סוף ס״ט (יש אומרים שמים אחרים מועילים לטהרה, כיון שהיתה כבר טהורה לגמרי עם המים שעליה).

[700] ב״ח סוס״י קסד (אם היה כאן מי ששפך שפיכה ראשונה פחות מרביעית על ידיו, דהמים טמאים הם כדלעיל בסימן קס״ב, וזה ... נגע במים אלו הטמאים, דהשתא נטמאו ידיו של זה).

דיני נגע מקום מטונף באמצע הסעודה, יתבארו לקמן סי׳ קסד ס״ב.

[701] **רמב״ם** הל׳ מקוואות פי״א ה״ו (נטל שתי ידיו משטיפה אחת הרי אלו טהורין, ואין אומרין הרי זה כנוטל ידו אחת במים שירדו מעל ידו השנייה). **ראי״ש** ידים שם (אבל כשנטל את הראשונים לשתי ידיו כאחת, נחשבות שתי ידיו כאחת, ואין מטמאות זו את זו). **ר״[ש]** ידים שם (אם נטל את הראשונים לשתי ידיו כאחת, נחשבות שתי הידים כיד אחת, ואין מטמאות זו את זו). **שו״ע** ס״ה (אם רצה ליטול בתחלה שתי ידיו כאחת, נוטל, דשתיהן נחשבות כיד אחת, ואינן מטמאות זו את זו).

[702] לבוש ס״ה (ויכול לשפשפם זו בזו אפילו מיד ששפך עליהם מים הראשונים, הואיל וכיד אחת חשיבי).

וכן הוא לעיל סי׳ קנט סוף סי״ג (ולדברי הכל, אם נטל ב׳ ידיו בבת אחת, שאדם אחר שופך עליהן, נעשו שתיהן כיד אחת ואינן מטמאות זו את זו בנגיעתן זו בזו כשמשפשפן במים זו בזו להגיע המים לכל הפרק). לקמן סי׳ קסה ס״א (ששפך על שתי ידיו כאחת, שאם לא כן אין יכול לשפשפן זו בזו עד שישפוך עליהם מים שניים, כמו שנתבאר בסי׳ קס״ב).

[703] **ראב״ד** בתמים דעים סוף סי׳ סו (כי אי אפשר לנטילת ידים בלא שפשוף מפני הזיעה וצואה שעל ידיו), הובא בכל בו סי׳ כג. **רשב״א**. **ב״י**. **מ״א** ס״ק ח (דצריך לשפשף בשפיכה ראשונה לרחוץ יפה הזיעה. עב״י בשם הרשב״א ... ומכל מקום אפשר לשפוך על כל יד בפני עצמה הראשונים ושניים. אלא מחוורתא כמו שכתבתי).

והיינו שכבר נתבאר לעיל ס״ה, שאם יש לכלוך על הידים ישפוך ג׳ פעמים, ראשונה להעביר הלכלוך ואחר כך מים ראשונים ושניים. וכאן מיירי שיכול לשפוך רק ב׳ פעמים, והעצה לזה היא, שיטול ב׳ ידיו כאחת, ואחרי שפיכה ראשונה ישפשפן מיד כדי לרחוץ יפה הזיעה.

וכן הוא לקמן סי׳ קסה ס״א (כשמשפשף ידיו לנקותן מלכלוכן לאחר ששפך עליהן שטיפה ראשונה).

ויש לעיין בכוונת הציון לב״י בשם הרשב״א, שהרי הם לא דנו בהעדפת השפשוף אחר שפיכה ראשונה, ולא בהעדפת נטילת שתי הידים כאחד.

[704] ט״ז ס״ק ו (דשמא יגע ביד הנטולה ביד שאינה נטולה עדיין ותטמא, ולזה לא יועיל אחר כך מה שיטול אותה. אבל כשישפוך אחר, ישפוך על שניהם בבת אחת), והיינו שאף אם לא ירצה לשפשפן מיד אחר שטיפה הראשונה, עדיין עדיף שיטול ב׳ ידיו כאחד, כי יש לחוש שמא תיגע יד בחברתה קודם שיתן מים שניים על שתיהן.

לחוש לזה[705].

ואפי׳ ד׳ וה׳ שהניחו ידיהן זו בצד זו או זו על גבי זו, כיד אחת חשובות, ואינן מטמאות זו את זו, כמו שנתבאר בסי׳ ק״ס[706]:

יב נטל ב׳ ידיו זו לעצמה וזו לעצמה מים הראשונים פחותים מרביעית, ונמלך כשנטל המים השניים והגיע ידיו זו לזו ושפך על שתיהן כאחת ידיו, טמאות, מפני שכשמצרף ידיו זו לזו לקבל מים השניים נטמאו ידיו בנגיעתן זו לזו, כי מים שעל גב זו מטמאים המים שעל גב חברתה, וגם היד עצמה, וכשנוטל את השניים לא טיהרו את הראשונים כיון שנטמאו מיד אחרת, אלא גם השניים נטמאו בהם, וצריך לנגב ידיו ולחזור וליטלן כראוי[707]:

נגע במים שלא בשעת נטילה

יג כל טומאת המים מהידים אינה אלא במים שעל היד בשעת נטילה, שאז בקל נטמאו המים, בין מהיד עצמה כגון מים ראשונים[708], בין מיד אחרת טמאה ואפילו הם מים שניים[709], אבל מים שאינן על היד, אף על פי שידים טמאות נוגעות בהם בשעת נטילה, אינן מטמאות אותן, שהרי לא אסרו[710] ליתן מים בחפניו לחבירו אלא מפני שאין חפניו כלי, אבל לא משום שנטמאו המים מחפניו[711]. וכן היוצא מבית הכסא יכול לשאוב בחפניו מן הדלי והמים הנשארים כשרים לנטילה[712].

ואפילו אם הנוטל עצמו בשעת נטילתו נוגע בידיו הטמאים במים שעל הכלי, או שבתוך הכלי, בין קודם מים ראשונים בין קודם שניים, לא נטמאו מידיו[713]. לפיכך כלי שניקב בשוליו ותחב בו ברזא, ודוחק

---

[705] **רא״ש** חולין פ״ח סי״ח (והנוטל צריך שישפוך אחר על ידיו. ואם אין אחר יאחז הכלי בראשי אצבעותיו וישפוך על שתי ידיו, או ישפוך על זו רביעית ועל זו רביעית ואחר כך ישפשפם זו בזו). **שו״ע** ס״ד (לפיכך הנוטל ידיו צריך שישפוך לו אחר עליהם. ואם אין לו אחר יאחוז הכלי בראשי אצבעותיו וישפוך על שתי ידיו כאחד, או ישפוך על כל אחת רביעית ואחר כך ישפשפם).

[706] סעיף יז (והוא הדין שיכולים ד׳ וה׳ להניח ידיהם זה בצד זה או זה על גבי זה וליטול כאחד, שכולן חשובות כיד אחת, ואין מטמאות זו את זו), ושם נסמן (הערה 536).

[707] תוספתא ידים פ״ב ה״ב (נטל את הראשונים זו לעצמה וזו לעצמה, ונמלך ונטל את השניים לשתי ידיו כאחת, טמאו זו את זו). ונתפרש בר״ש ידים פ״ב מ״ג (דכשצירף ידיו אחרי כן כדי לקבל המים השניים נטמאו ידיו בנגיעתם זו בזו, דמים שעל יד זו מטמאין מים שעל גבי חבירתה ... וחזר ונגע בהן טמאה, וכשנטל השניים לא טהרו את הראשונים כיון שנטמאו מחמת מי חבירתה, אלא אדרבה גם השניים נטמאו בהן), וכן הוא בפירוש הרא״ש שם (לפי כשצירף ידיו זו לזו לקבל המים השניים נטמאו ידיו בנגיעתן זו לזו, דמים שעל יד זו מטמאים מים שעל גבי חבירתה, וגם את היד ... וכשנטל את השניים לא טהרו את הראשונים כיון שטמאו מחמת חבירתה, אלא אדרבה גם השניים נטמאו בהם, וצריך לנגב ידיו וליטול שתיהן כאחד). **שו״ע** ס״ו (נטל שתי ידיו זו לעצמה וזו לעצמה, ונמלך כשנוטל המים השניים והגיע ידיו זו לזו ושפך על שתיהן כאחת, ידיו טמאות, מפני שכשצירף ידיו זו לזו לקבל המים השניים נטמאו ידיו בנגיעתם זו לזו, דמים שעל גבי יד זו מטמאים מים שעל גבי חבירתה וגם את היד, וכשנטל את השניים לא טיהרו את הראשונים, כיון שנטמאת מחמת חברתה, אלא אדרבה גם השניים נטמאו בהן, וצריך לנגב ידיו וליטול שתיהן כאחד). וכן הדין אם נטל שתי ידיו זו לעצמה וזו לעצמה ואחר כך שפשפן יחד, כדלעיל ס״ט.

[708] כדלעיל ס״א (כששופך על היד פעם אחת נטמאו המים מהיד).

[709] כדלעיל ס״ט (אם שפך על אחת הראשונים ושניים שהמים שעליה טהורים, חזרה ונטמאה אם נגעה בה חברתה).

[710] לעיל סי׳ קנט סי״ג (לא ימלא חפניו מים ויתן לחבירו על ידיו, שאין נוטלין אלא מן הכלי).

[711] תרומת הדשן סי׳ רנט (הא דכתב רמב״ם וסמ״ג ואשירי, דאם נתן מים לחבירו בחפניו אין עולה לנטילת ידים מפני שלא נטל מן הכלי, משמע דווקא מטעם זה אין עולה, הא מטעם דנגע בהו חבירו[ו] לא קפדינן). רמ״א סי׳ קס סי״א (מי שלא נטל ידיו, ונגע במים, לא נפסלו אותן מים לנטילה, ולא מיקרי מים טמאים). **מ״א** שם ס״ק טו (יש לחלק בין פסול טומאת המים שעל הידים בשעת נטילה, דבקל נטמאו בשעת נטילה, אבל בכלי לא נטמאו (תה״ד)).

[712] כדלעיל סי׳ קס ס״ו (אבל היוצא מבית הכסא יכול לשאוב בחפניו מים מן הדלי לטהר ידיו, ושאר המים שבדלי כשרים לנטילת ידים לסעודה), ושם נסמן (הערה 441).

[713] כיון שלא התכוין ליטול ידיו בנגיעתו במים שבכלי.

אותה למעלה ויוצאים המים על ידו[714], אף על פי שהברזא מלוחלחת במים ונוגע בהם בידו הטמאה, לא נטמאו, ויכול לחזור ולדוחקה בידו השניה שנטלה בראשונה על ידי דחיקת הברזא בידו הראשונה שלא היתה נטולה כלל[715].

ומכל מקום צריך שישפוך על כל אחד רביעית בבת אחת[716], או שטיפה אחת מרובה כשתים, שלא יצטרך למים שניים[717], או שישפוך הראשונים ושניים על יד זו ואחר כך הראשונים ושניים על יד זו, שאם ישפוך הראשונים על זו ועל זו ואחר כך השניים על זו ועל זו, נמצא נוגע בברזא בידו לחה ממים הראשונים הטמאים ונדבקו מים טמאים בברזא, וכשחוזר ודוחקה בידו השניה, נטמאה ממים טמאים שנדבקו בה, וצריך לנגבה. וכן יזהר בכלי שאין לו אלא אוזן אחד, שאם יאחזנה בידו לחה ממים טמאים לא יאחזנה בידו השניה[718]. אבל אם היתה האוזן מלוחלחת במים הטהורים, אף על פי שנגעו בהם ידים טמאות, אין לחוש ליגע בהם אפילו בשעת נטילה (ואפילו מים שעל גבי ידים טמאות אינן מתטמאים אלא בשעת נטילתן לאכילה, אבל מי שידיו מלוחלחות במים שלא בשעת נטילתן לאכילה, ונגע בהן מי שטיהר ידיו לאכילה, ידיו טהורות[719]):

צרור או קיסם או רטיה בידו

יד כששופך מים ראשונים על ידיו, צריך ליזהר שלא ישאר על ידיו צרור או קיסם או שום דבר אחר, לפי שאין מים שניים מטהרים אלא מים שעל גב היד, ולא המים שיצאו מהיד על גבי צרור או דבר אחר וחוזרים ומטמאים את היד שהיא נוגעת בהם[720]. ואפילו שלג וברד ושארי דברים שהם מבריית המים[721],

---

[714] **עיין** לעיל **סי׳ קנט** ס״י (כלי שיש בו ברזא למטה, מותר ליטול ידיו ממנו על ידי הסרת הברזא).

[715] **לחם חמודות** חולין פ״ח אות פד (ויש עושין כלי שניקב משוליו ותחוב בו כמין יתד העב בראשו והולך ומשתפע, וכשרוצה ליטול, דוחה בראשי אצבעותיו את היתד כלפי מעלה וניצוקים המים מהכלי על גבי ידיו ... אלא שהיה קשה לי קצת, דהמים מיטמאין מיד בהצקתם בתחלה, שהיתד רגיל להיות תמיד מלוחלח, ולחותו מחובר במים שבכלי, ואם כן כולם מיטמאים מהיד כשנגע בלחותם ... וניחא לי במה שכתבתי לעיל בסעיף ע׳ בשם בעל תרומת הדשן לחלק בין נוגע במים שעל הידים לנוגע במים שבכלי). **מ״א** ס״ק י (כלי שנקב בשוליו ותחוב בו ברזא ודוחק אותו למעלה ויוצאים המים על ידו, שרי, אף על פי שהברזא לחה ונגע בו בידיו, לית לן בה, כמ״ש סימן ק״ס סס״א (ל״ח)).

[716] מ״א שם (ומכל מקום יש לחוש לאחר שנטל הראשונה וחוזר ודוחק הברזא בידו הלחה נדבקו מים טמאים בברזא, וכשחוזר ודוחק בידו שניה נטמאה מהמים הלחים. לכן יטול רביעית כאחד).

[717] כדלעיל ס״ב (ואם שפך על כל יד בפני עצמו שטיפה אחת מרובה כשתים, דהיינו שיש במי שטיפה זו כדי שימשח כל הפרק הצריך נטילת ידים ב׳ פעמים, נטהרו ה[יד]ים, כאלו שפך עליהם ב׳ פעמים).

[718] מ״א ס״ק ח (ואם נטל הכלי בידו הלחה, נטמאה אוזן הכלי מהמים, ואם חזר ואחזו בידו הראשונה, נטמא ידו ממנה, וצריך לנגבה ... ומכל מקום אפשר לשפוך על כל יד בפני עצמה הראשונים ושניים). **באר היטב** ס״ק ו (אם נטל הכלי בידו הלחה, נטמא אוזן הכלי מהמים, ואם חזר ואחזו בידו הראשוניה, נטמא ידו ממנה, וצריך לנגבם ... וכאן מהני נמי אם ישפוך על כל היד בפני עצמה הראשונים ושניים. עיין מ״א).

וכן הוא בסדר נט״י לסעודה ס״ב (ולכן צריך לשפוך ב׳ פעמים רצופים, ולא יגע בכלי בידו הלחה בין שפיכה לשפיכה, פן יגע בידו השניה בלחלוחית זו שעל הכלי שבאה ממים טמאים שעל ידו הראשונה). ובס׳ המנהגים – חב״ד ע׳ 21 (נטילת ידים לסעודה ג׳ פעמים רצופות).

ומכל מקום נתבאר שם (נטילת ידים לסעודה ג׳ פעמים עם אלונטית כבר נתפשט זה בקרב כל החסידים), והוא כמבואר בט״ז סי׳ קסב סוף ס״ק ז (דבמפה נבלעו המים במפה ואין שייך שם נגיעה). והיינו כשהמפה יבשה ואין בה טופח על מנת להטפיח.

הכרח האלונטית הוא בעיקר בנטילת ידים שחרית, שהן בסירוגין, משא״כ בנטילת ידים לסעודה, שהן רצופות. ומכל מקום מהדרים שגם נטילת ידים לסעודה רצופות תהי׳ באלונטית. ונתבאר בשיעורי הלכה למעשה ע׳ מד.

סיכום אופני נטילת ידים לסעודה בהידור, ראה לעיל (הערה 608).

[719] ומכל מקום כתב בסדר נט״י לסעודה ס״ו (יזהר לקנח ולנגב המים יפה מהיד קודם נטילה, כי הם מים טמאים ויטמאו את מי הנטילה). וראה מה שדנו בזה בתורת מנחם שם, ובארץ צבי סי׳ לה.

[720] **משנה בפ״ב דידים** מ״ב (נטל את הראשונים ונמצא על ידיו קיסם או צרור, ידיו טמאות, שאין המים האחרונים מטהרים אלא המים שעל גבי היד). רא״ש חולין פ״ח סי״ח (שלא ישאר על ידו קיסם או צרור או שום דבר שהיה בתוך המים ... שאין המים אחרונים מטהרין אלא מים שעל גב היד). טור ושו״ע ס״ט (כששופך מים ראשונים על ידיו צריך

כיון שאינו מרוסק ופסול לנטילה, אין מים שניים מטהרין אותן המים שעל גביו[722].

ואם שופך רביעית מים כאחת על ידיו, אין צריך ליזהר בכך[723]:

טו מי שיש לו מכה בידו ורטיה עליה ואינו יכול להסירה מחמת כאב המכה, די לו שיטול שאר היד שלא במקום המכה, ואין זו נטילה לחצאין[724], כיון שאינו יכול ליטול חציה השניה, ודומה למי שנקטע אצבעו, שנוטל שאר היד. אמנם צריך ליזהר שלא יגיעו המים לרטיה שלא יחזרו ויטמאו היד[725]. ומפני שקשה להזהר שיגיעו המים עד הרטיה ולא יפלו על הרטיה[726], לכן ישפוך רביעית כאחת על כל היד שאז לא נטמאו המים[727].

ליזהר שלא ישאר על ידו צרור או קיסם או שום דבר אחר, שאין מים מטהרין אלא מים שעל גבי היד, ולא המים שעל הצרור).

[721] כת״ק במשנה שם (רשב״ג אומר כל שהוא מבריית המים טהור). רא״ש שם (או שום דבר שהיה בתוך המים), לפירוש הב״י (ומ״ש הרא״ש וגם רבינו או שום דבר שהוא בתוך המים, היה נראה לומר שהוא כדי לכלול דבר שהוא מבריית המים כגון יבחושים וכיוצא בהם, ולאפוקי מרשב״ג דאמר כל שהוא מבריית המים טהור). מ״א ס״ק יז (משמע שבא לכלול אפילו דבר שהוא מבריאת המים, דלא כרשב״ג).

[722] **מ״א** ס״ק יז (צריך לומר, דהא דמטבילין ביבחושין, דוקא אם ריסקן ... והוא הדין שלג וברד כשלא ריסקן ונמצאין על היד דטמא, וכן יש להורות). וכדלעיל סי׳ קס סי״ד (השלג והברד והכפור והגליד והמלח, אם ריסקן עד שנעשו מים נוטלין מהם לידים, אם יש בהם כשיעור. וכן נוטלין בכל דבר שברייתו מן המים, כגון יבחושים אדומים או שומן דג, והוא שריסקן עד שנעשו מים).

[723] ב״י (וממ״ש רבינו גבי מי שיש לו מכה ורטייה בידו שהשופך רביעית מים כאחת על ידו לא נטמאו המים, יתבאר לך, שכל ששופך רביעית מים כאחת על ידו אינו צריך ליזהר שלא ישאיר על ידו צרור או קיסם, כל שהם רפויים כדי שיבואו בהם המים). **שו״ע** שם (ואם שופך רביעית מים כאחת על ידו, אין צריך ליזהר בכך). וכן הדין בטבעת רפויה, כדלעיל סי׳ קסא ס״ז (והוא ששפך עליה רביעית בבת אחת, כמו שיתבאר בסימן קס״ב).

[724] שנתבאר לעיל ס״ז (שאין ידים טהורות לחצאין).

[725] **רא״ש** חולין פ״ח סי״ח (ומי שיש בידו מכה ורטיה עליה, יטול שאר היד שלא במקום הרטיה. ואף על גב דאמר בריש פרק שני דגיטין (טו, א) דאין ידים טהורות לחצאין. הני מילי דמשי פלגא דידיה והדר משי אידך פלגא, דכי האי גוונא לא מיקרי נטילה. והכא דלא מצי למימשא אידך פלגא לא מיקרי נטילה לחצאין, אלא כמו שנקטע לו אצבע שנוטל שאר היד). **טור** ושו״ע ס״י (מי שיש לו מכה בידו ורטיה עליה, די לו שיטול שאר היד שלא במקום הרטיה).

[726] רא״ש שם (אמנם צריך להזהר שלא יגיעו המים לרטיה, שלא יחזרו המים שעל הרטיה ויטמאו היד, כי ההיא דצרור או קיסם דאייתינן לעיל). טור ושו״ע שם (וצריך ליזהר שלא יגע ברטיה, שלא יחזרו המים שעל הרטיה ויטמאו היד). **רש״ל** בים של שלמה חולין פ״ח סי׳ לז (ומ״ש שצריך ליזהר, אי אפשר להזהר ... אלא ישפוך עליהם רביעית כאחת). **ט״ז** ס״ק ח (כתב רש״ל, שזהו [=עצה השנית לשפוך רביעית כאחת] יותר נכון מחלוקה ראשונה [=שלא יגיעו המים לרטיה], דשם אי אפשר להזהר ולשפוך ממש סמוך למקום הרטיה).

[727] **רא״ש שם** (או ישפוך רביעית כאחד על היד דאז לא נטמאו המים). **טור ושו״ע** שם (או ישפוך רביעית על היד כאחד, שאז לא נטמאו המים).

אמנם כל זה הוא לפי האמור לעיל ס״א (אם שופך כל הרביעית בפעם אחת ... נטהרו ידיו), וס״ו (ואם שופך רביעית ... שאין שם מים טמאים כלל אין צריך ליזהר בזה כלל), וס״ח (אם שפך רביעית בבת אחת אין צריך ליזהר בזה, שמי רביעית מי טהרה הם ואינן מתטמאין).

אמנם לפי מסקנת רבינו שנתבאר בסדר נטילת ידים לסעודה ס״ב (הרוצה לקיים מצות נטילת ידים לדברי הכל צריך ליזהר לשפוך על כל יד ב׳ פעמים לעולם אף ששפך רביעית ויותר ... כי המים שעל היד משפיכה הראשונה נטמאו מהיד והמים השניים מטהרים את הראשונים. ולכן צריך לשפוך ב׳ פעמים רצופים ולא יגע בכלי בידו הלחה בין שפיכה לשפיכה פן יגע ... בלחלוחית זו שעל הכלי שבאה ממים טמאים שעל ידו).

לפי זה לא יועיל גם אם ישפוך רביעית בבת אחת על ידו זו שיש עליה מכה ותחבושת, כי המים של שפיכה הראשונה יוצאים מהיד אל הרטיה וחוזרים ומטמאים את היד. אלא אם כן מה יעשה, לדידן שמחמירים אף בשפך רביעית ויותר?!

לכאורה העצה לזה היא שילביש כפפה על ידו זאת, או יאכל על ידי מזלג, וכמבואר לקמן סי׳ קסג ס״א (אסור לאכול בלא נטילה אפילו אם רוצה לכרוך ידיו במפה או אוכל בכף שאינו נוגע בפת גזירה שמא יגע ... אבל אם יש ברחוק מיל לאחריו ויותר מד׳ מילין לפניו, יכרוך ידיו במפה ויאכל פתו או דבר שטיבולו במשקה או אוכל על ידי כף, וכן אם הוא ספק אם ימצא מים בתוך ד׳ מילין).

וכיון שבנידון דידן אינו יכול ליטול ידיו כהוגן, הרי זה כאילו לא מצא מים ברחוק ד׳ מילין, שיכול לכרוך ידו במפה או לאכול על ידי מזלג.

במה דברים אמורים ברטיה שבודאי סופה להסירה, אלא שאינו יכול להסירה עכשיו, לכן אינה בטלה לגבי היד[728] (שהרי אם היה יכול להסירה מתי שירצה היה צריך להסירה משום חציצה, ואם היתה בטלה לגבי היד לא היתה חשובה חציצה). אבל דברים שאינן חוצצין מפני מיעוטן שאינן מקפידין עליהם להסירן לעולם, הרי הם בטלים לגבי היד לגמרי[729]. ואין לחוש להמים שעליהם שיחזרו ויטמאו היד, לפי שמים שניים מטהרים מים שעליהם כמים שעל היד עצמה:

טז מים ראשונים, דהיינו מים שלפני המזון, נוטלים בין על גבי כלים בין על גבי קרקע[730], שאין רוח רעה שורה עליהם, כמו על אחרונים שלאחר המזון[731].

(ואם נגע בשופכין שעל גבי קרקע או בכלי, אם לא נטל רביעית בבת אחת, נטמאו ידיו, אע״פ ששפך שם גם מים שניים[732], שאין מים שניים מטהרים אלא מים שעל גבי ידיו ולא שעל גבי קרקע או כלי[733], ואפילו השניים מרובים מהראשונים[734], ואפילו הן מי רביעית[735]. ולכן מי ששואב בכלי קטן מכלי גדול, ואוחז בידו שפת הכלי הלחה ממים טמאים[736], אע״פ שהטביל מקום אחיזתו במי רביעית[737] כששאב מכלי הגדול, לא הועיל כלום):

ואף שגם זה לא יועיל לפי המבואר בסדר נטילת ידים לסעודה סכ״ב (לאכול פת אין שום צד היתר בעולם לא על ידי כף או סכין ולא על ידי מפה. ויש מקילים למהלך בדרך ואין לפניו מים עד יותר מד׳ מילין לכרוך שתי ידיו במפה ולאכול. ויש חולקים. והמחמיר תבוא עליו ברכה).

לכאורה נראה שעדיף שיעשה שניהם, היינו שיטול ידיו ברביעית (וילכו המים גם על התחבושת), ואחר ניגוב הידים ילביש כפפה על היד שיש בה מכה ותחבושת, וכך יאכל.

וכעין המבואר לעיל סי׳ קנט ס״ז (ויש לחוש לדבריהם שלא לברך על נטילה זו, אלא נוטל בלא ברכה, ויכרוך ידיו במפה ויאכל, שיש מי שמתיר על ידי מפה בכל מקום), הרי שבמקום שיש דעה המתרת, מצרף גם את דעת הרמב״ם הלכות ברכות פ״ו הי״ח (לט אדם ידיו במפה ואוכל בהן פת). וכך גם כאן, שמעיקר הדין יכול ליטול ידיו על גבי התחבושת כשנוטל רביעית מים בבת אחת. אלא שאנו מחמירים כדעת האוסרים בזה, ולכן יכול לצרף בזה את דעת הרמב״ם המתיר לאכול בכפפות, אף דלא קיי״ל כוותיה.

[728] ואף שלענין ריר היוצא מן המכה ומתייבש ונעשה גליד, נתבאר לעיל סי׳ קסא ס״ו (ריר היוצא מן המכה ומתייבש ונעשה גליד, אם אינו ... מצטער להסירו, שמעתה אין דעתו להסירה כל זמן שיהיה בענין זה, קרוי אינו מקפיד ואינו חוצץ לנטילה). נתבאר טעם החילוק בינם לעיל שם (הערה 586). וראה שו״ע אדה״ז המבואר.

[729] כמו טבעת דלעיל סי׳ קסא ס״ז (האיש ... אין צריך להסיר הטבעת שאין בה אבן טובה קודם נטילה ... לפי שאינו מקפיד עליה להסירה לעולם).

וראה חקרי הלכות ח״ז מט, ב.

[730] **חולין קה**, א (ראשונים נוטלין בין בכלי בין על גבי קרקע, אחרונים אין נוטלין אלא בכלי (מתחתיהם לקבלם, רש״י)), ושם ע״ב (משום דשריא רוח רעה עלייהו). טור ורמ״א ס״י (נוטלים מים ראשונים בין על גבי כלי בין על גבי קרקע).

[731] כדלקמן סי׳ קפא ס״ב (מים אחרונים אין נוטלין על גבי קרקע, אלא בכלי, מפני רוח רעה ששורה עליהם כשהם על גבי קרקע).

[732] משנה ידים פ״ב מ״ב (נטל את הראשונים למקום אחד ואת השניים למקום אחר, ונפל ככר של תרומה, על הראשונים טמא ועל השניים טהור. נטל את הראשונים ואת השניים למקום אחד ונפל ככר של תרומה, טמא). וכך גם אם נגע בידיו במים אלה.

[733] כדלעיל סי״ד (שאין מים שניים מטהרים אלא מים שעל גב היד).

[734] אין אומרים שיבטלו, כדאמרינן לעיל סי׳ קס ס״ח (מים כשרים שנתן לתוכן מעט מים פסולים, בטלים ברוב).

[735] כדלעיל ס״י (ואין מים שניים, ואפילו רביעית בבת אחת, מטהרים טומאה הבאה מחמת יד אחרת).

[736] שאחר נטילה ראשונה אחז בשפת הכלי, ונטמאו המים שעל שפת הכלי.

[737] עד שיהי׳ בהן שיעור מקוה שיטהרו בהשקה, כדלעיל ס״י (אין להם תקנה אלא בניגוב, או בהשקה למי מקוה).

קסג דין מי שאין לו מים והמאכיל לאחרים

ובו ב׳ סעיפים

א אסור לאכול בלא נטילה אפילו אם רוצה לכרוך ידיו במפה[738], או אוכל בכף[739], שאינו נוגע בפת, גזירה שמא יגע.

ואפילו המהלך בדרך[740] והגיע עת האוכל[741] ולא מצא מים, אם יודע שיש לפניו מים ברחוק ד׳ מילין[742] צריך להמתין עד שיגיע לשם, ואם יש מים לאחריו בפחות ממיל צריך לחזור לשם[743], אע״פ שנחוץ לדרכו.

אבל אם יש ברחוק מיל לאחריו ויותר מד׳ מילין לפניו, יכרוך ידיו במפה ויאכל פתו[744] או דבר שטיבולו

---

[738] **חולין קז**, ב (התירו מפה לאוכלי תרומה (דהכהנים זריזין הן ולא נגעי, רש״י) ולא התירו מפה לאוכלי טהרות (לאוכלי חוליהם בטהרה, לפי שאינם למודין להשמר כמו כהנים, רש״י)). רבינו יונה ברכות מב, א (ונראה דכל שכן לשאר בני אדם שאינן אוכלין חוליהן בטהרה ואינן נזהרים כל כך, שאין להם לאכול פת וכל דבר שטיבולו במשקין על ידי מפה, דגזרינן דילמא יגעו בפת), ורא״ש חולין פ״ח סוף סי״ח (כל שכן לחולין גרידי, דלא זהיר ואתי למינגע).

[739] **רמב״ם** הל׳ ברכות פ״ו הי״ח (והוא הדין לאוכל במגריפה שצריך נטילת ידים). **טור** (אפילו אם רוצה לכרוך ידיו במפה, או אוכל בכף, שאינו נוגע בפת). **הרב רבינו יונה** ברכות מב, א (והאוכל בכלי הנקרא בלעז מרגפ״א, אף על פי שאינו נוגע בפת צריך נטילת ידים).

[740] היינו דוקא בדרך שאינו מקום סכנה, כדלעיל סי׳ קנח סי״ד (מי שהוא במדבר או במקום סכנה ואין לו מים ומפחד לחזור אחריהם פטור מנטילת ידים ... לפי שבמקום סכנה לא גזרו כלל על נטילת ידים וכן כשהיו יוצאים במחנה למלחמה היו פטורים מנטילת ידים).

[741] ראה מ״מ וציונים. שו״ע אדה״ז המבואר.

[742] היינו שעה וחומש, כדלקמן סי׳ קפד ס״ג (כדי הילוך ד׳ מילין שהוא שיעור שעה וחומש). ובסדר הכנסת שבת (כדי הילוך ג׳ מילין ורביע, שהוא קרוב לשעה בינונית), ושם נסמן (הערה צג).

[743] חולין קכג, א (לאחריו אפילו מיל אחד אינו חוזר. רב אחא בר יעקב אמר, ומינה מיל הוא דאינו חוזר הא פחות ממיל חוזר).

וכן הוא בתפלה בצבור, כדלעיל סי׳ צ סי״ז (ולאחריו צריך לחזור עד מיל, ולא עד בכלל), ושם נסמן.

[744] פסחים מו, א (לנטילת ידים ארבעה מילין), לפירוש ה**ערוך** ערך גבל הא׳ (ולנטילת ידים ארבעה מילין ... אוכל בבלאי חמתות בלא נטילה), ורבינו חננאל פסחים שם (לנטילת ידים, רוצה לאכול ואין לו מים ליטול ידיו ארבעת מילין ... אוכל בבלאי חמתות בלא נטילה). ופירש בב״י (פירוש בלאי חמתות, שלט ידיו במפה), **ושו״ע** ס״א (אם אין מים מצויים לפניו ברחוק יותר מארבעה מילין, ולאחריו מיל, יטול ידיו במפה ואוכל פת).

וכן הוא בסדר נט״י לסעודה סכ״ב (ויש מקילים למהלך בדרך ואין לפניו מים עד יותר מד׳ מילין, לכרוך שתי ידיו במפה ולאכול).

*

אמנם הוסיף שם (ויש חולקין, והמחמיר תבוא עליו ברכה). ולא נתפרש שם מי הם החולקין. ואפשר הכוונה להמצויין כאן על הגליון: **מרדכי** ברכות פ״ח סי׳ קצה, בשם התשב״ץ סי׳ רעו (אדם היוצא בדרך והתנה בנטילת שחרית, מועיל הנטילה כל היום ... אין לסמוך על זה כי אם בשאין לו מים תוך ד׳ מילין לפניו לדרכו, אבל אם יוכל למצוא מים בתוך ד׳ מילין לפניו ימתין), **והגהות מיימוניות** הל׳ ברכות דפוס קושטא הי״ז (נוטל אדם ידיו שחרית כו׳ ... יש מפרשים דהא דקאמר לנטילת ידים ארבע מילין אייריי בזה). הגהת סמ״ק סי׳ קפא אות ה (לנטילת ידים ארבע מילין, דיש מפרשים דאהתנה שחרית קאי ארבע מילין). ים של שלמה חולין פ״ח סי׳ כב (על מה הקילו חכמים בנטילת ידים שאין צריך להמתין אלא עד פרסה, ויותר מעט מפרסה אין צריך להמתין ... ודאי צריך לומר דאיירי התם שנטל ידיו שחרית והתנה עליהן, וסברי דלא מהני תנאו אלא בשעת הדחק. וכן הוא במרדכי פרק אלו דברים (ברכות סימן קצ״ה). הלכך בתוך ד׳ מילין לא חשיב דחק ולא מהני תנאי, יותר מד׳ מילין חשיב בשעת הדחק ומהני תנאי, וכן נראה עיקר), ובשו״ת הרש״ל סי׳ צד (בודאי צריך לומר דאיירי התם שנטל ידיו שחרית והתנה עליהם, וסבר דלא מהני תנאי אלא בשעת הדחק, הילכך בתוך ד׳ מילין לא חשיב דחק ולא מהני תנאי, יותר מד׳ מילין חשיב כשעת הדחק ואז מהני תנאי). מ״א סי׳ קסד ס״ק א (ורש״ל החמיר דדוקא בשעת הדחק מהני תנאי).

ומובאת דעה זו גם לקמן סי׳ קסד סוף ס״א (שיש אומרים שאין תנאי מועיל אלא בשעת הדחק), ומצויין שם (הערה 773) לרש״ל הנ״ל.

והיינו שהם מפרשים שהיתר ד׳ מילין אינו כדי להתיר האכילה על ידי מפה (כדעת הערוך ור״ח ושו״ע הנ״ל), אלא כדי להתיר היוצא בדרך והתנה בנטילת שחרית.

ואפשר שגם כאן הי׳ כתוב ״ויש חולקין״ (ולא הגיע לידינו), ועל זה קאי הציונים הנ״ל.

וראה דובר שלום ע׳ נח.

במשקה[745] או אוכל על ידי כף[746]. וכן אם הוא ספק אם ימצא מים בתוך ד׳ מילין[747].

ושומר גינה או פרדס דינו כלאחריו, לפי שאי אפשר לו לעזוב שמירתו כל כך עד שילך מיל ויחזור[748]. אבל היושב בביתו צריך לילך ד׳ מילין, אם יודע שימצא מים[749]:

ב המאכיל לאחרים אין צריך נטילת ידים, והאוכל צריך נטילת ידים[750], אע״פ שהמאכיל נותן הפת לתוך פיו והוא אינו נוגע בפת, גזירה שמא יגע[751]. והמאכיל, אף שנוגע לא גזרו עליו, לפי שלא גזרו על נגיעת חולין אלא על אכילה משום סרך תרומה[752], ובמאכיל שהוא דבר שאינו מצוי לא גזרו[753].

ואסור להאכיל למי שיודע בו שלא נטל ידיו, משום ולפני עור לא תתן מכשול[754]. ואפילו הפת של האוכל, רק שמושיטו לו, אסור לסייע ידי עוברי עבירה[755], כמו שיתבאר בסימן שמ״ז[756]:

---

[745] שו״ע שם (או דבר שטיבולו במשקה), וכדלעיל (הערה 739).

לענין דבר שטיבולו במשקה, נתבאר לעיל סי׳ קנח ס״ג (והערה 58), שאם דרכו להאכל ביד, צריך נטילת ידים אף כשאוכל על ידי כף, ואם דרכו להאכל על ידי כף, אין צריך נטילת ידים. ואם דרכו להאכל לפעמים ביד ולפעמים בכף, אם אוכלן בידו צריך ליטול ידיו, ואם אוכלן בכלי אין צריך ליטול ידיו. וכאן מיירי בטיבולו במשקה שדרכו להאכל ביד, שצריך נטילת ידים.

ובסדר נט״י לסעודה סכ״ב הקיל בדבר שטיבולו במשקה בשעת הדחק (דבר שטיבולו במשקה שאין דרכו לעולם להאכל על ידי כף או סכין, אינם מועילים לפטור מנטילת ידים. ובשעת הדחק שאין מים מצויים, כגון בדרך, אפשר להקל לאכול על ידי מפה לכרוך על שתי ידיו).

[746] **רמ״א** ס״א (או אוכל על ידי כף).

ובסדר נט״י לסעודה שם התיר רק ״על ידי מפה לכרוך על שתי ידיו״ (ולא על ידי כף).

[747] **מ״א** ס״ק א (ואם הוא ספק אם ימצא מים תוך ד׳ מילין, אפשר דיש לסמוך על הרמב״ם שמתיר לאכול במפה אפילו יש לו מים). והיא דעת הרמב״ם הל׳ ברכות פ״ו הי״ח (לט אדם את ידיו במפה ואוכל בהן פת או דבר שטיבולו במשקה אע״פ שלא נטל ידיו).

ואף דלא קיי״ל כהרמב״ם בזה, מכל מקום מצרפים דעה זו להיתר, כדלעיל סי׳ קנח סי״ז (נוטל בלא ברכה, ויכרוך ידיו במפה ויאכל, שיש מי שמתיר על ידי מפה בכל מקום, כמו שיתבאר בסי׳ קס״ג).

ואף שכאן לא נזכרה בפירוש דעת הרמב״ם. אפשר שגם כאן הי׳ כתוב כדברי המ״א (וכן אם הוא ספק ... דיש לסמוך על דעת המתירים לאכול במפה אפילו יש לו מים), ולא הגיע לידינו.

[748] **ירושלמי** ברכות פ״ח ה״ב (שומרי גנות ופרדיסים, מה את עבד להון כלפניהן כלאחריהן. נשמעינה מן הדה...). מ״א שם (ירושלמי שומרי גנות ופרדסים כלאחריו דמי, עי״ש).

ולענין סוכה, ראה לקמן סי׳ תרמ ס״כ (שומרי גנות ופרדסים שהן קבועין שם ביום ובלילה פטורין מן הסוכה בין ביום בין בלילה. ואף על פי שהן קבועין במקום אחד כל ימי החג, אעפ״כ אין מחייבין אותו לעשות סוכה במקום ההוא, לפי שאם יעשה השומר סוכה במקום אחד ידע הגנב שיש לו לשומר מקום קבוע ויבוא ויגנוב ממקום אחר).

[749] **ד״מ** [אפשר הפיענוח הוא: ד׳ מילין]. **מ״א** שם (משמע דאדם היושב בביתו צריך לילך ד׳ מילין. וצ״ע).

וראה לעיל סי׳ צ סי״ז (הדר בישוב תוך מיל למקום שמתפללין שם בעשרה, חייב לילך בכל יום בקר וערב להתפלל בעשרה).

[750] **חולין קז**, ב (והלכתא, אוכל מחמת מאכיל (אדם שאוכל מיד חבירו התוחב לתוך פיו, רש״י) צריך נטילת ידים, מאכיל אינו צריך נטילת ידים). טור ושו״ע ס״ב (המאכיל לאחרים אין צריך נטילת ידים, והאוכל צריך נטילת ידים, אף על פי שאחר נותן לתוך פיו ואינו נוגע במאכל).

[751] כמו באוכל בכף דלעיל ס״א.

[752] כדלעיל רס״י קנח (ותקנו אף באכילת חולין משום סרך תרומה שירגילו ליטול ידיהם בכל אכילה ולא ישכחו ליטול לתרומה).

[753] לבוש ס״ב (המאכיל את חבירו לא גזרו עליו נטילה, דלא שייך לגזור משום סרך תרומה, דמילתא דלא שכיחא הוא ומילתא דלא שכיחא לא גזרו בה רבנן). עולת תמיד ס״ק ב (ומשום סרך תרומה לא גזרו, דמלתא דלא שכיחי הוא ולא גזרו ביה רבנן).

[754] **הרב רבינו יונה** ברכות מב, א (וגם האחר אין לו להאכילו עד שיטול ידיו, משום (קדושים יט, יד) ולפני עור לא תתן מכשול). **רמ״א** ס״ב (ואסור להאכיל למי שלא נטל ידיו, משום לפני עור לא תתן מכשול).

[755] **מ״א** ס״ק ב (נראה לי, דוקא כשנתן לו משלו, אבל אם הפרוסה של האוכל רק שהוא מושיטו לו, שרי, דהא אם לא היה מושיט לו נוטלו ממילא, אלא אם כן קאי בתרי עברא דנהרא ... ואפשר דמכל מקום איכא מסייע ידי עוברי עבירה).

[756] ס״ג (ואם החפץ היה מונח בענין שאף אם לא היה נותנו לו היה יכול ליטלו בעצמו, אינו עובר על לפני עור מן התורה, אבל מדברי סופרים אסור ... מפני שמסייע לעוברי עבירה, ולכן אסור להושיט למומרין דבר איסור אפילו יכול המומר ליטלו בעצמו), ושם נסמן (הערה טז).

קסד שיכול להתנות על הנטילה

ובו ב׳ סעיפים

א נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם לכל היום כולו[757], אפילו שלא בשעת הדחק[758]. ובלבד שלא יסיח דעתו[759] משמירתן מנגיעה במקום מטונף[760]. ואם הניחן בבתי ידים, אין לך שמירה מעולה מזו[761]. ומכל מקום אם נזדמנו לו מים מוכנים לפניו ואין צריך לטרוח אחריהם, טוב שיחזור ויטול, ולא יברך[762].

ולא בנטילת שחרית לבד מועיל תנאי, אלא כל היום בכל זמן שנוטל ידיו שלא לצורך אכילת פת, כגון לדבר שטיבולו במשקה[763], או שיוצא מבית הכסא[764], מתנה עליהן לאכילת פת שיאכל אחר כך[765], לפי שנטילת ידים צריכה כוונה[766] כמ״ש בסי׳ קנ״ח[767]. ואע״פ שלטיבול במשקה ויוצא מבית הכסא לא יברך על נטילת ידים, ובשעת אכילה גם כן לא יברך על נטילת ידים על זה שנטל כבר, אין בכך כלום, שהרי

[757] **רב חולין קו**, ב (נוטל אדם את שתי ידיו שחרית ומתנה עליהן כל היום כולו).

[758] **שם קז**, א (משו ידייכו מצפרא ואתנו עלייהו לכולא יומא. איכא דאמרי בשעת הדחק אין שלא בשעת הדחק לא ... ואיכא דאמרי אפילו שלא בשעת הדחק נמי), **וכלישנא בתרא**. טור ושו״ע ס״א (אפילו שלא בשעת הדחק).
דעה השנית – לקמן בסוף הסעיף (שיש אומרים שאין תנאי מועיל אלא בשעת הדחק).

[759] רמב״ם הל׳ ברכות פ״ו הי״ז (והוא שלא יסיח דעתו מהן). טור ו**שו״ע** שם (ובלבד שלא יסיח דעתו מהם).

[760] רש״י חולין שם (ובלבד שיזהר מלטנפם ומלטמאם). טור ורמ״א שם (ולא יטנפם).

[761] כל בו סי׳ כג (וכתב ה״ר דוד בר לוי ז״ל, שאם הניחן אחר הנטילה בבתי ידים שקורין גאנץ, שיועיל). ים של שלמה חולין פ״ח סי׳ מא (מצאתי שכתב הכל בו (סימן כ״ג), שאם הניח ידיו אחר נטילה בבתי ידים שפיר דמי). **מ״א** ס״ק ג (ולא יטנפם, כגון שמניחם בבתי ידים).

[762] סמ״ג עשין כז הל׳ נט״י (אם אחר שהתנה שחרית נזדמנו לו מים, לא יברך). **שו״ע** שם (ואם מים מצויים לו, טוב שיחזור ויטול ידיו, אבל לא יברך). מ״א ס״ק ד (פירוש, שהם מוכנים לפניו ואין צריך לטרוח אחריה).

[763] **מ״א** ס״ק ה (כגון שיצא מבית הכסא, או לטבולו במשקה, והתנה שנטילה זו יעלה לו לצורך אכילה, הוי כוונה מעליותא. ומ״ש בסי׳ קנ״ח ס״ז, מיירי שלא התנה עיי״ש).
והוא מ״ש לעיל סי׳ קנח סי״ג (נטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה ואחר כך נמלך לאכול לחם, יחזור ויטול ידיו בלא ברכה אם לא הסיח דעתו, לפי שלהאומרים שדבר שטיבולו במשקה אין צריך נטילת ידים כלל בזמן הזה, הרי זה כאילו נוטל לנקיות בעלמא ולא לשם מצות נטילה, ונטילת ידים צריכה כוונה לשם נטילה המכשרת לאכילה), דמיירי שלא התכוין לנטילת ידים המכשרת לאכילה, משא״כ כאן ״מתנה עליהן לאכילת פת שיאכל אחר כך״.
וכן הוא לקמן סי׳ תעה ס״ב (כשנטל ידיו לצורך טיבול הירקות לא היה בדעתו שתעלה לו נטילה זו לסעודה, וכל הנוטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה אין נטילה זו עולה לו לאכול לחם אם לא היה דעתו לכך בשעת נטילה, כמו שנתבאר בסי׳ קנ״ח. ואם כשנטל ידיו לטיבול הירקות היה דעתו שתעלה לו נטילה זו גם לסעודה, אין צריך לחזור וליטול לסעודה אם לא הסיח דעתו משמירת ידיו בשעת אמירת הגדה והלל. ומכל מקום לכתחלה אין נכון לעשות כן, כמו שנתבאר בסימן קס״ד).

[764] ואם יוצא מבית הכסא ורוצה לאכול מיד, יתבאר לקמן רס״י קסה.

[765] רבינו יונה ברכות מא, ב (ואומר רבינו תם דהני מילי כשמתנה שחרית ... וסמך ה״ר פרץ ... לומר דלא מהני תנאי אלא דוקא כשמתנה בשחרית). **ב״י** ד״ה ומ״ש רבינו פרץ. **רמ״א** ס״א (והא דמהני תנאי, דוקא בנטילה שאינה צורך אכילה, דומיא דנטילת שחרית, אבל אם נוטל לצורך אכילה לא מהני תנאי באותה נטילה).

[766] **מ״א** ס״ק ב (דבעינן כונה לנטילה, ולכן צריך להתנות).

[767] סעיף יג (כדלעיל הערה 763). אלא ששם הובאו ב׳ דעות אם מועיל בדיעבד בנמלך, וכאן מיירי לכתחלה, שלדברי הכל צריך להתנות, ומועיל.
וכן הוא לעיל סי׳ קנט ס״כ (והוא שהנוטל מתכוין לשם נטילה המכשרת לאכילה, כמו שנתבאר בסי׳ קנ״ח).

פטור הוא מן הנטילה כיון שידיו שמורות[768].

אבל אם אינו נוטל אלא לצורך אכילת פת שיאכל אחר כך, אסור, כי תקנת חכמים היא שתהא תיכף לנטילת ידים סעודה[769]. משא"כ כשנוטל שלא לצורך אכילת פת, אלא שמתנה עליהן שיוכל לאכול על ידי זה אחר כך, אינו מחוייב כלל לאכול עכשיו, ואחר כך כשבא לאכול, כבר הוא פטור מן הנטילה, ולא חלה עליו תקנת החכמים כלל, שלא תיקנו אלא בנוטל לאכילה שיאכל מיד, וזה לא נטל לאכילה אלא לדבר אחר[770].

ואם נטל ידיו לאכילה, מועלת נטילה זו גם לאכילה אחרת, אם שמר ידיו, ואפילו תנאי אין צריך[771], שהתנאי אינו אלא משום כוונה[772], וזה נתכוין [לאכילה בנטילה] זו.

ועכשיו נהגו שלא להתנות על הנטילה, לפי שיש אומרים[773] שאין תנאי מועיל אלא בשעת הדחק, לפי שחששו שמא יבואו להאכילו דבר האסור כשיראוהו אוכל בלא נטילה, שיסברו שהוא נכרי[774]. ומכל מקום אם יושב בעגלה עם נכרי[ם] ואין ממתינים עליו, הרי זה שעת הדחק[775]:

ב מי שעומד בסעודה ונזכר שנגע במקום מטונף, צריך לחזור וליטול ידיו, ויברך על נטילת ידים[776]. ואם

---

[768] **ט"ז** ס"ק ד (ואף על גב דביוצא מבית הכסא לא יברך על נטילת ידים, ובשעת אכילה גם כן לא יברך על נטילת ידים על מה שנטל כבר, אין בכך כלום, דהא פטור הוא מנטילה כיון שידיו שמורות).

וראה גם לעיל סי' קנח סוף סי"ג (ומכל מקום לא יברך אם לא הסיח דעתו מהם, לפי שיש אומרים שנטילת ידים אינה צריכה כוונה וספק ברכות להקל, כי שמא עלתה לו נטילה הראשונה. ועל נטילה הראשונה לא שייך לברך כיון שלא נתכוין כלל לנטילה, למה הדבר דומה לנדה שנפלה למים ונטהרה מטומאתה שאינה מברכת על טבילה זו בעלייתה).

[769] ברכות נב, ב (תיכף לנטילת ידים סעודה). **מ"א** ס"ק ו (לא מהני תנאי, דהא בעינן תכף לנטילה סעודה, עיין סי' קס"ו), והוא כדלקמן רס"י קסו (תיכף לנטילת ידים סעודה).

[770] מ"א שם (אבל כשנטל כבר לדבר אחר אינו מחיוב ליטול בשעת אכילה, שהרי שמר אותו מקודם והתנה עליהם, כן נראה לי פשוט דעת הרב רבינו יונה עי"ש).

[771] **מ"א** שם (ובלחם חמודות (פ"ח אות מה) נדחק להחמיר, דאם נטל לאכילה אחת ומתנה שיעלה לו גם לאכילה אחרת לא מהני משום גזירה עי"ש. ולי נראה פשוט דמהני, ואפילו תנאי לא בעי אם שמר ידיו).

אלא שמכל מקום אסור לכתחלה לילך למקום אחר בלי ברכת המזון, כדלקמן סי' קעח ס"ד (ומכל מקום לכתחלה אסור לעקור כלל ממקומו עד שיברך ברכת המזון תחלה, אם לא היה כן בדעתו כשבירך המוציא, שכל דבר הטעון ברכה לאחריו במקומו מפני חשיבותו טעון לברך אחריו קודם שיעקור ממקומו).

[772] כדלעיל (הערה 766).

[773] טור בשם סמ"ג עשין כז הל' נט"י (נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה כל היום כולו, איכא דאמרי דווקא בשעת הדחק), וכלישנא קמא בגמרא שם (משו ידייכו מצפרא ואתנו עלייהו לכולא יומא. איכא דאמרי בשעת הדחק אין שלא בשעת הדחק לא ... ואיכא דאמרי אפילו שלא בשעת הדחק נמי). הגהת סמ"ק סי' קפא אות ה. מרדכי ברכות פ"ח סי' קצה, בשם התשב"ץ סי' רעו, והגהות מיימוניות הל' ברכות דפוס קושטא הי"ז. **רש"ל** בים של שלמה חולין פ"ח סי' כב, ובשו"ת הרש"ל סי' צד, הובא במ"א סי' קסד ס"ק א, כנסמן כל זה לעיל סי' קסג ס"א (הערה 744).

[774] כדאמרינן יומא פג, ב (מים ראשונים האכילו בשר חזיר), ופירש"י (פונדק ישראל היה מוכר לישראל דברים המותרים ומאכילם ומוכר לנכרים בשר חזיר מבושל, בא ישראל לפונדק וראהו שלא נטל ידיו כשהסב לאכול, ונתן לפניו בשר חזיר).

[775] רש"ל שם (אבל האידנא, מי שהולך בעגלה בין גוים שהולכים בחבורה ומתירא לילך ביחידי ומוכרח לעמוד בכל מקום שיעמדו הם, אם כן אפילו תוך ד' מילין חשוב בשעת הדחק, ומהני התנאי שהתנה עליהם). **מ"א** שם (ומכל מקום מי שיושב בעגלה עם עכו"ם ואין ממתינין עליו, חשיב שעת הדחק).

[776] שו"ת **רשב"א** ח"א סי' קצב, ובמיוחסות לרמב"ן סי' קצה (ומה ששאלת במי שעומד בתפילה או בסעודה ונזכר שנגע במקום מטונף בשוגג, אם יתחייב קודם שיגמור תפילתו או סעודתו ליטול ידיו ולברך על נטילת ידים אם לא ... באמצע סעודה ודאי צריך נטילה וברכה, אמצע סעודה כתחלתה). שו"ע ס"ב (מי שעומד בסעודה ונזכר שנגע בשוק ... צריך לחזור וליטול ידיו, ויברך על נטילת ידים).

והיינו אם נגע בשתי ידיו, אבל אם נגע בידו אחת, אין צריך ליטול אלא ידו אחת, כדתניא ברייתא יומא ל, א (הלכה בסעודה, אדם יוצא להשתין מים נוטל ידו אחת ונכנס). טור ושו"ע סי' קע ס"א (היו מסובין בסעודה ויצא אחד להטיל מים, נוטל ידו אחת). וכן הוא בסדר נט"י לסעודה ס"ג (ואפילו באמצע הסעודה, ואין צריך ליטול ידו השניה), וסי"ז (צריך ליזהר מאד בסעודה שלא ליגע בשוק ... ואם נגע, צריך לחזור וליטול היד שנגע בה, כהלכה עד הפרק).

נגע בעוד הפרוסה בפיו, לא יבלע עד שיטול ידיו[777]. ולא מקום הטינופת ממש, אלא אפילו שוק וירך[778] ומקומות המכוסים באדם, לפי שיש בהם מלמולי זיעה. וכן אם חיכך בראשו וכל כיוצא בזה[779] (אבל אם שפשף ידו[ו] על ראשו מלמעלה כ[די[780]] לנגבה, ולא חיכך בה תוך השער בראשו ממש, אין לחוש[781]).

ויש אומרים[782] שאין לברך על נטילת ידים באמצע הסעודה, כי לא תיקנו אלא בתחילתה. אלא אם כן הפסיק סעודתו והלך להפליג בדבר אחר והסיח דעתו משמירת ידיו, שצריך לחזור וליטול ולברך על נטילת ידים[783], כי כסעודה אחרת היא[784], הואיל והפליג בינתיים. אבל משום נגיעה במקום הטינופת, ואפילו עשה צרכיו[785], אין לברך על נטילת ידים[786].

(שכל העושה מצוה אחת ב׳ פעמים אינו חוזר ומברך, אלא אם כן הפליג בנתים, או שהסיח דעתו ממנה וחזר ונמלך, או שפסקה המצוה מעצמה וחוזר לעשותה, כגון שנשמטה ונפלה טליתו מעליו, כמ״ש סי׳ ח׳[787]. אבל זה שהפסיק טהרת ידים בידים על מנת לחזור ולטהרן, או שלא מדעת כלל, ובדעתו לא היה מטמאן כי אם על דעת לחזור ולטהרן, אין זה חשוב הפסק בטהרתן לחזור ולברך כשחוזר ומטהרן, כיון שלא הסיח דעתו מלטהרן, שהרי אפילו מי שמסיר טליתו מדעתו בסתם אין צריך לחזור ולברך אם נשאר עליו טלית קטן, שיש בזה גילוי דעת שאינו מסיח דעתו ממצוה זו, אע״פ שאין בדעתו כלום על טלית זו

ואם סיים הסעודה ונגע במקומות המכוסים ורוצה לשתות, נתבאר לעיל סי׳ קנח סי״ב (השותה אין צריך ליטול ... אלא אם כן שותה בתוך הסעודה ואין ידיו נקיות, כמו שיתבאר בסי׳ ק״ע), ושם נסמן (הערה 111).

[777] **מ״א** ס״ק ז (ואם נגע בעוד הפרוסה תוך פיו, נראה לי דאסור לבלוע עד שיטול ידיו).

[778] שוק הוא חלק הרגל שלמטה מהברך, וירך הוא חלק הרגל שלמעלה מהירך.

וראה גם לעיל סי׳ ד ס״ג (שוק וירך), ושם (הערה ל).

[779] שו״ת **רשב״א** ח״א סי׳ קצג, וסי׳ תשנה, ובמיוחסות להרמב״ן שם (ומה ששאלת אי זה מקום יקרא מקום טנופת לדבר זה. מסתברא שלא מקום טנופת ממש, אלא אפילו שוק וירך ומקומות המכוסין שבאדם, לפי שיש שם מלמולי זיעה, וכן מחכך בראשו).

וכן הוא לעיל סי׳ ד ס״ג (במקומות המכוסים שבאדם, כגון שוק וירך וכיוצא בהם, שיש בהם מלמולי זיעה), וסי׳ צב ס״ז (מקום המטונף הם מקומות המכוסים באדם, לפי שיש בהם מלמולי זיעה, וכן אם חיכך הראש, כמ״ש בסי׳ קס״ד).

[780] כן הוא בכת״י.

[781] וכן הוא לעיל סי׳ קסב ס״ב (ואף אם ניגב ... בשערותיו, רק שלא חכך בהן, שאז היה צריך לחזור וליטול, אלא ששפשף עליהם מלמעלה).

[782] **רש״ל** בים של שלמה חולין פ״ח סי׳ מא (ונראה דבריו להצריך נטילה, אבל לברך לא מצינו בדברי חכמים שתקנו נטילת ידים על זה ... ולא מצינו שתיקנו חכמים ברכה באמצע הסעודה, כי אם הלך והפליג). **ט״ז** ס״ק ה (שוב ראיתי ברש״ל שכתב פכ״ה, שאין לברך על נטילה זו, דלא מצינו שתקנו ברכה באמצע סעודה כו׳, ע״ש שהאריך, וכן נראה לי עיקר). **מ״א** ס״ק ח (ורש״ל בחולין פ״ח סמ״א כתב, שלא לברך אלא אם כן הלך והפליג, ע״ש).

[783] כדלקמן סי׳ קעח ס״ז (אם הסיח דעתו מלאכול עוד ... צריך לחזור וליטול ידיו אפילו לא שהה כלל, שכיון שהסיח דעתו מן האכילה, מן הסתם לא נזהר בשמירת ידיו והסיח דעתו מהן). סי׳ קעט ס״ה (וכל מקום שצריך לחזור ולברך המוציא משום היסח הדעת, צריך לחזור וליטול ידיו כראוי לאכילת פת, שכיון שהסיח דעתו מאכילת פת הסיח דעתו משמירת ידיו). סדר ברה״נ פ״ה ה״ו (וכל מקום שצריך לחזור ולברך המוציא משום היסח הדעת צריך לחזור וליטול ידיו כראוי לאכילת פת).

[784] ראה שו״ע אדה״ז המבואר.

[785] **ט״ז** שם (דאי תימא דצריך ברכה משום נגיעה במקומות המכוסים, כל שכן שצריך אם יוצא לצרכיו בשעת אכילה, וזה אינו).

וראה לקמן סי׳ קסה סוף ס״א (ואם עושה צרכיו באמצע הסעודה, כיון שאין צריך לברך המוציא, אין צריך ליטול ידיו אלא פעם אחת).

[786] ראה תהלה לדוד ס״ק ג.

[787] סכ״ג (שכבר בירך עליו, וגם לא הסיח דעתו כלל מלבישתו, לכן נפטר בברכה שבירך עליו כשלבשו בפעם ראשונה), וסכ״ד (שכח או נמלך מללבוש עד לאחר כמה שעות אזי צריך לחזור ולברך עליו), וסכ״ו (מי שהיה לבוש טלית ונפלה ממנו, כשיחזור ויתעטף בה צריך לחזור ולברך, כיון שנפלה שלא מדעתו לכן אינו מועיל כלום מה שדעתו שיחזור ולבשנו).

ואינו י[וד]ע[788] אם יחזור ויתעטף בה, כמו שנתבאר שם[789], כל שכן זה, שהדבר ידוע שבודאי יחזור למצותו לטהר את ידיו, שהרי הוא מיסב בסעודה ודעתו לאכול).

(ויש לחוש לדבריהם להקל בספק ברכות[790]):

[788] בכת"י: ידוע.

[789] סעיף כה (הפושט טליתו סתם, שלא היה בדעתו כלום לא שיחזור וילבשנו מיד ולא שלא יחזור וילבשנו מיד, אם כשפשט הטלית נשאר עדיין עליו טלית קטן, אם כן לא הסיח דעתו מהמצוה, לכן כשיחזור וילבוש את הטלית שפשט מתחלה אין צריך לברך עליו).

[790] ובסדר נט"י לסעודה סי"ז (ולענין הברכה יש מחלוקת אם יחזור ויברך על נטילת ידים, ולכן יברך בלא שם ומלכות).

קסה דין העושה צרכיו ורוצה לאכול

ובו ג' סעיפים

א העושה צרכיו ורוצה לאכול[791], יטול ב' פעמים[792], ראשונה יטול נטילה שאינה מכשרת לאכילה אלא לנקות ידיו לברך אשר יצר, ושנייה נטילה כשרה לברך על נטילת ידים[793]. שאם יטול נטילה אחת כשרה ויברך תחלה אשר יצר (מפני שנתחייב בה תחלה[794] ועוד שהיא תדירה[795]), ואחר כך על נטילת ידים, יהיה הפסק בין נטילה לברכתה[796]. ואף אם יברך תחלה על נטילת ידים ואחר כך אשר יצר, מכל מקום

[791] מיד. ואם רוצה לאכול משך זמן אחר כך, נתבאר ראה לעיל רס"י קסד.

[792] **טור** (מי שיצא מבית הכסא ורצה ליטול ידיו לאכילה, שאלו לרש"י אם צריך ליטול ב' פעמים, והשיב, שאלתי את ר' יעקב ב"ר יקר ואמר שצריך ליטול ב' נטילות, על הראשונה אשר יצר ועל השנייה על נטילת ידים), **בשם רש"י**, בס' הפרדס סי' סד (שאלו תלמידים לרבינו שלמה, הנפנה ונוטל ידיו צריך ליטול ידיו פעם אחרת לאכילה או לאו. אמר להם, אף אני כך שאלתי את רבינו יעקב ב"ר יקר, ואמר, צריך ליטול ולחזור, ולברך על הראשונה אשר יצר את האדם ועל שנייה על נטילת ידים), **שכך השיב רבינו יעקב ב"ר יקר**. הובא בתשב"ץ סי' רפא. הגהות מיימוניות הל' ברכות פ"ו אות נ. רבינו ירוחם שער טז ח"ו (קמז, ב). שו"ע ס"א (העושה צרכיו ורוצה לאכול, יטול ב' פעמים, על הראשונה מברך אשר יצר ועל השנייה מברך על נטילת ידים).

[793] מ"א ס"ק ב (בראשונה אינו נוטל כדינו ... וכן עיקר).

והטעם שלא יטול נטילה ראשונה המכשרת לאכילה, יתבאר לקמן בהמשך הסעיף (לפי שכבר יצא ידי חובתו בנטילה הראשונה, ואינו יכול לברך על נטילת ידים על נטילה השניה בלבדה, כיון שאינו מחויב בה, ואם יברך על נטילה הראשונה אחר השנייה, נמצא שהפסיק בין נטילה לברכתה).

ובסדר נט"י לסעודה ס"ו (היוצא מבית הכסא ונוטל ידיו מעט לברך אשר יצר, צריך לנגבן היטב תחלה קודם נטילת ידים לסעודה).

ובזמנינו שהמים באים מהברז, הכי קל הוא, שרחיצה ראשונה תהי' מהברז בלא כלי (שמועלת לבית הכסא ולא לסעודה; אף שיש מחמירים ביוצא מבית הכסא ליטול ג' פעמים מכלי), ויברך אשר יצר. ואחר כך ינגב ידיו, ויטול בכלי (שמועלת לסעודה), ויברך על נטילת ידים.

[794] ב"ח בריש הסימן (ראוי להקדים אשר יצר, כיון שחיוב ברכה זו חל עליו תחלה מיד לאחר שעשה צרכיו, ואחר כך חל עליו ברכת על נטילת ידים לסעודה). פרישה ס"ק א (ודאי ראוי להקדים אשר יצר שנתחייב בה כבר). אליה רבה ס"ק א (דודאי ראוי להקדים אשר יצר, כיון שחיובו חל עליו תחלה מיד שעושה צרכיו).

[795] כדלקמן ס"ב (מפני שברכת אשר יצר תדירה יותר, וכל התדיר מחבירו קודם לחבירו), ושם נסמן (הערה 820).

הטעם השני מועיל (לקמן שם) אף באופן שנתחייב בברכה השנית תחלה (אכל דבר שחייב לברך בורא נפשות רבות ברכה אחרונה, ושכח והטיל מים).

[796] לבוש (אין לומר דנטילה אחת תעלה לכאן ולכאן, דהיאך יעשה עם הברכות, אם יברך תחלה אשר יצר ואחר כך על נטילת ידים, הוי אשר יצר הפסק בין הנטילה ובין ברכת על נטילת ידים), ב"ח (טעם הר"י ב"ר יקר הוא, דאם אינו עושה אלא נטילה אחת ומברך אשר יצר תחלה ואחר כך על נטילת ידים, הוי ברכת אשר יצר הפסק בין נטילה לברכת על נטילת ידים). **מ"א** ס"ק א (דאם יטול פעם אחד ויברך תחלה אשר יצר ואחר כך על נטילת ידים, יהיה אשר יצר הפסק בין נטילה לברכת על נטילת ידים). תשב"ץ סי' רפ (ויש שנוהגין ליטול פעם אחת ולברך אשר יצר תחלה ואחר כך על נטילת ידים. והר"ם ז"ל אומר שזה הפסק), הובא ב**טור** (והר"מ מרוטנבורג היה נוהג כר' יעקב בר' יקר, דאי בנטילה אחת יברך אשר יצר ואחר כך על נטילת ידים הוי הפסק).

יהיה הפסק בין נטילה להמוציא[797], ויש אוסרים להפסיק ביניהם בדברי עסק וענין אחר[798], כמ״ש בסי׳ קס״ו[799].

ואם אינו רוצה ליטול אלא פעם אחת[800], יברך אשר יצר מיד כשמשפשף ידיו לנקותן מלכלוכן, לאחר ששפך עליהן שטיפה ראשונה[801], שאז ידיו כשרות לברכה, אבל אינן כשרות לאכילה עד שישפוך עליהן מים שניים[802], ואז יברך על נטילת ידים בשעת הניגוב[803], שבענין זה אין כאן הפסק בין נטילה לברכתה ולא בין נטילה להמוציא, כי לא נגמרה הנטילה עד ששפך עליהם מים שניים. וכגון ששפך על שתי ידיו כאחת, שאם לא כן אין יכול לשפשפן זו בזו עד שישפוך עליהם מים שניים[804], כמו שנתבאר בסי׳ קס״ב[805].

ומכל מקום יותר נכון ליטול ב׳ פעמים, לפי שרוב פעמים רגילין לשפוך רביעית בבת אחת על ב׳ ידיו או על כל אחת בפני עצמה בשטיפה ראשונה, ושוב אין צריך מים שניים לטהרן, ויש כאן הפסק[806].

ואם[807] נטל נטילה אחת כשרה ושכח לברך[808] עד ששפך מים שניים, או ששפך רביעית בבת אחת, לא יברך תחלה אשר יצר ויחזור ויטול שנית ויברך על נטילת ידים, לפי שכבר יצא ידי חובתו בנטילה הראשונה, ואינו יכול לברך על נטילת ידים על נטילה השניה בלבדה, כיון שאינו מחויב בה, ואם יברך על נטילה הראשונה אחר השנייה, נמצא שהפסיק בין נטילה לברכתה[809].

---

[797] לבוש (ואם יברך תחלה על נטילת ידים ואחר כך אשר יצר, הוי ברכת אשר יצר הפסק בין ברכת נטילת ידים ובין ברכת המוציא, שצריך שלא להפסיק בנתיים), וב״ח (ואם מברך על נטילת ידים תחלה, הוי ברכת אשר יצר הפסק בין ברכת על נטילת ידים לברכת המוציא), ו**מ״א** שם (ואם יברך תחלה על נטילת ידים ואחר כך אשר יצר, יהיה אשר יצר הפסק בין ברכה להמוציא).

[798] מ״א ס״ק ד (שלא היה מדבר שום עסק וענין אחר דהוי הפסק).

[799] ״אין צריך ליזהר אלא מלדבר באיזה עסק וענין אחר״.

[800] כדעת רש״י באותה תשובה (אבל סבירא לי, נטילה אחת עולה לכאן ולכאן), ומהר״ם מרוטנבורג (דלקמן הערה 811), וכל בו (דלקמן הערה 810). והיינו שיטול נטילה אחת – בשתי שטיפות.

[801] כדלעיל סי׳ קסב ס״א (נכון הדבר לשפשפן מיד אחר שטיפה הראשונה, כדי לרחוץ יפה הזיעה קודם שיתן עליהם מים שניים לטהרן).

[802] כדלעיל סי׳ קסב ס״א (צריך לשפוך על כל אחת ב׳ פעמים, כי כששופך על היד פעם אחת נטמאו המים מהיד, הואיל ואין בהם רביעית שהוא שיעור טהרה בידים, וכששופך שנית מטהרים מים שניים את מים הראשונים ואת היד).

[803] שו״ת **הרא״ש** כלל ד סי׳ א (והעושה צרכיו ורוצה לאכול. לאחר ששפך מים על ידיו פעם א׳ או ב׳ וכבר ידיו נקיות, יברך אשר יצר, ויגמור הנטילה, ויברך על נטילת ידים). **טור** ושו״ע שם (ואם אינו רוצה ליטול אלא פעם אחת, לאחר ששפך פעם אחת על ידיו ומשפשף יברך אשר יצר, ואחר כך בשעת ניגוב יברך על נטילת ידים). והיינו קודם הניגוב, כדלעיל סי׳ קנח סט״ז (לכתחלה מדקדקים לברך קודם הניגוב, הואיל וגם הוא מן המצוה).

[804] דרישה ס״ק א (דאפילו בפחות מרביעית אינם מטמאים זה את זה כשנטל ידיו יחד). ט״ז ריש ס״ק ב (ומשפשף, פירוש, דשופך על ב׳ ידיו בפעם אחת, אז מותר לו אחר כך לשפשף אותם. אבל אם היה שופך על כל יד בעצמו, אסור לשפשף זו בזו). **מ״א** ס״ק ג (ולי נראה דמיירי שנטל ידיו שתיהן כאחד).

[805] סעיף יא (אם מצרף ידיו זו לזו ונוטל שתיהן כאחת, הרי הן נחשבות כיד אחת לגמרי ואינן מטמאות זו את זו בנגיעתן זו במים טמאים שעליהן משטיפה הראשונה, ויכול לשפשפן זו בזו).

[806] **ט״ז** שם (אם שופך רביעית על כל יד או על ב׳ הידים ביחד, אין צריך כלל למים שניים, כדלעיל סי׳ קס״ב, ממילא הוי הפסק בברכת אשר יצר, ולרוב פעמים רגילים ליתן רביעית בפעם אחת). והוא כדלעיל סי׳ קסב ס״א (אם שופך כל הרביעית בפעם אחת על שתי ידיו כאחת ... נטהרו ידיו. ואין צריך לומר אם יש לו מים רבים ושופך רביעית על כל אחת בפני עצמה).

[807] שכבר נתבאר לעיל בתחלת הסעיף (ראשונה יטול נטילה שאינה מכשרת לאכילה אלא לנקות ידיו לברך אשר יצר, ושנייה נטילה כשרה לברך על נטילת ידים), ועל זה מבאר כאן, שלא יברך אשר יצר אחרי נטילה כשרה, ויחזור ויטול שנית בשביל ברכת על נטילת ידים.

[808] ברכת אשר יצר.

[809] הפסק נטילה השניה שאינה לצורך.

אלא יברך תחילה על נטילת ידים על נטילה זו לבדה, ואחר כך אשר יצר[810], שברכת אשר יצר אינה חשובה הפסק בין נטילה להמוציא, כיון שלטהרת ידים היא באה גם כן[811] (אבל בין נטילה לברכתה, יש לחוש יותר להפסק, מטעם שנתבאר בסי׳ קנ״ח[812]. ועוד שיש בזו שתי הפסקות בין נטילה לברכתה ובין נטילה להמוציא).

ואותן הנזהרין מלהשיח בין נטילת ידים להמוציא, ומשיחין בין נטילת ידים לברכתה, טועים הם, וצריך להזהירם שלא ישיחו כלל.

ואם עושה צרכיו באמצע הסעודה, כיון שאין צריך לברך המוציא[813], אין צריך ליטול ידיו אלא פעם אחת, ואין לחוש להפסקת אשר יצר בין נטילה לאכילה, כי אפילו בין נטילה להמוציא יש מתירין בהפסק מועט כזה[814], כמו שנתבאר בסי׳ קס״ו[815]. ואין חוששין לדברי האוסרים אלא בין נטילה להמוציא, מפני שאמרו חכמים[816], כל התוכף ברכת המוציא לנטילה אינו ניזוק בכל אותה סעודה, אבל כשאין שם ברכת המוציא, אין צריך ליזהר אלא מהפסק גדול האסור לדברי הכל, מפני תקנת חכמים שתיקנו תיכף לנטילת ידים סעודה[817], כמ״ש שם, וכמו שנתבאר בסי׳ קס״ד[818]:

ב אכל דבר שחייב לברך בורא נפשות רבות ברכה אחרונה[819], ושכח והטיל מים, יברך תחלה אשר יצר ואחר כך בורא נפשות רבות, מפני שברכת אשר יצר תדירה יותר[820], וכל התדיר מחבירו קודם לחבירו[821]:

---

[810] דרכי משה ס״ק א (ואם שכח, יעשה כדברי מוהר״ם [שבהערה הבאה], שכתבו הגהות מיימוניות, וכמו שכתב בכל בו דהכי נהיגין), והוא בכל בו סי׳ כג (ואם בא לאכול אחר שנטל ידיו לנקביו, אינו צריך ליטול ידיו שנית על האכילה, ודי לו באותה נטילה). **מ״א** ס״ק ג (ואם שכח לברך עד שנטל ידיו, יברך מתחלה על נטילת ידים ואחר כך אשר יצר, כמ״ש הג״מ, דכיון [דבא] נמי לטהרת ידים ולא הוי הפסק (ד״מ)).

[811] תשובות מהר״ם מרוטנבורג שם (נראה לי דנטילה אחת עולה לכאן ולכאן, אם מובטח לו שנטל נטילה הוגנת לאכילת סעודה. דאע״ג דאמר (ברכות מב, א) תיכף לנטילת ידים ברכת המוציא, אשר יצר לא הוי הפסק כאן, דברכת טהרת ידים כמו כן היא). הובא ב**הגהות מיימוניות** הל׳ ברכות פ״ו אות נ.

וכן הוא בסדר נט״י לסעודה ס״ו (אך מן הדין יכול לברך אשר יצר אחר ברכת על נטילת ידים, ואין בזה משום הפסק בין נטילת ידים לסעודה).

[812] סעיף טז (לא שייך לברך אלא מיד אחר הנטילה ולא מופלג ממנה, ולכן יש אוסרים להפסיק בדיבור בין נטילה לברכה, כמ״ש בסי׳ קס״ה).

[813] רמ״א סי׳ קעח ס״ז (וכן אם הפסיק בשאר דברי רשות, כגון שהוצרך לנקביו) לא הוי הפסק, ואין צריך לברך המוציא.

וכן אין צריך לברך על נטילת ידים, כדלעיל סי׳ קסד ס״ב (ויש אומרים שאין לברך על נטילת ידים באמצע הסעודה ... ואפילו עשה צרכיו ... ויש לחוש לדבריהם להקל בספק ברכות).

[814] **מ״א** ס״ק א (והעושה צרכיו באמצע הסעודה, שאין צריך לברך המוציא ... יטול פעם אחת ויברך על נטילת ידים ואחר כך אשר יצר. ואף על גב דמפסיק בין נטילה לאכילה, לית לן בה, דהא אפילו בין נטילה להמוציא יש חולקין).

[815] ״לא אמרו תיכף לנטילת ידים סעודה, אלא שלא יתעסק בינתיים באיזה עסק עד שיסיח דעתו מהסעודה ... ואפילו משיח מעט אין לחוש ... ויש אומרים ... שהרי אמרו התוכף לנטילת ידים ברכה אינו ניזוק בכל אותה סעודה ... לפיכך צריך ליזהר שלא להפסיק״.

נמצא שבין נטילת ידים לברכת המוציא יש אומרים שצריך ליזהר שלא להפסיק, ואילו בין נטילת ידים לסעודה יש ליזהר רק שלא יסיח דעתו מהסעודה, ואפילו משיח מעט אין לחוש, ואם כן אין לחוש להפסק ברכת אשר יצר בין נטילת ידים לסעודה.

[816] ירושלמי ברכות פ״א ה״א (וכל מי שהוא תוכף לנטילת ידים ברכה אין השטן מקטרג באותה סעודה), ובנוסח שהובא בטור רס״י קסו (התוכף ברכה לנטילת ידים אינו ניזוק בכל אותה סעודה).

[817] ברכות נב, ב (תיכף לנטילת ידים סעודה).

[818] סעיף א (כי תקנת חכמים היא שתהא תיכף לנטילת ידים סעודה).

[819] שכיון שהיא ברכה אחרונה על מה שכבר אכל, הרי נתחייב בה תחלה לפני ברכת אשר יצר, והיה מקום לברך תחלה ברכת בורא נפשות.

[820] שו״ת **רש״ל** סי׳ צז (מי שאכל דבר שחייב עליו ברכה אחרונה בורא נפשות רבות ושכח והלך להטיל מים ונזכר קודם שבא לברך על הקטנים אשר יצר איזה מהן קודם, אם נאמר ברכת נפשות רבות קודם שהרי זמנה קודם ... יראה

ג אם רבים מסובין בסעודה, הגדול נוטל ידיו תחילה מפני כבודו[822]. אלא שקצת גדולים רגילין ליטול באחרונה, שלא להפסיק בשהייה עד שיטלו כולם ושלא לדבר[823] דברי עסק וענין אחר[824], כמו שיתבאר סי׳ קסו[825]:

שיקדים אשר יצר, משום דקיי״ל בכל דוכתא תדיר ואינו תדיר, תדיר קודם, וברכת אשר יצר הוא תדיר, מה שאין כן בברכה אחרונה שיכול להיות כמה ימים זולתו, וכגון שלא אכל או שתה כי אם בתוך הסעודה). מ״א ס״ק ג (כתב רש״ל בתשובות סימן צ״ז, אכל דבר שחייב לברך בורא נפשות רבות ברכה אחרונה, ושכח והטיל מים, יברך אשר יצר קודם, דהיא תדירה).

וכן הוא לעיל סי׳ ז ס״ז (מי שאכל דבר שצריך לברך ברכה אחרונה ושכח ולא בירך והטיל מים ונזכר קודם שבירך אשר יצר, יברך תחלה אשר יצר ואחר כך הברכה האחרונה, מפני שתדיר קודם לשאינו תדיר).

וראה בדה״ש סי׳ ס ס״ק כא. חקרי הלכות ח״ז נא, ב.

[821] ברכות נא, ב (תדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם). וכן הוא לעיל שם, ושם נסמן (הערה יז).

[822] **ברכות מו**, ב (מים ראשונים מהיכן מתחילין, אמר ליה מן הגדול, ישב גדול וישמור ידיו עד שנוטלין כולן, אמר ליה לאלתר מייתו תכא קמיה), ופירש״י (שלחן שלו מביאין מיד לפניו ואוכל). טור ושו״ע ס״ב (אם רבים מסובין בסעודה, הגדול נוטל ידיו תחילה).

[823] **רא״ש**, הובא בטור סי׳ קסו, ושו״ע כאן ס״ב (והרא״ש היה רגיל ליטול באחרונה, שלא להפסיק ושלא לדבר). והיינו שאילו הי׳ נוטל ידיו תחלה (ולא היו מביאים לפניו השלחן לאכול מיד, לפני שהביאו לשאר המסובין), היה צריך להפסיק בשהייה עד שיטלו כולם.

[824] **מ״א** ס״ק ד (ואפשר דמ״ש שלא לדבר, היינו שלא היה מדבר שום עסק וענין אחר, דהוי הפסק, אבל שיחה בעלמא ב׳ או ג׳ תיבות לא הוי הפסק, וכל שכן כששואלין לו דבר שמותר להשיב הן או לאו, ועיין סי׳ קס״ו).

[825] ״אין צריך ליזהר אלא מלדבר באיזה עסק וענין אחר, אבל שיחה בעלמא ב׳ או ג׳ תיבות אינן חשובין הפסק״.

הלכות בציעת הפת

קסו דיני בציעת הפת[826]

ובו סעיף אחד

א לא אמרו תיכף לנטילת ידים סעודה[827] אלא שלא יתעסק בינתיים באיזה עסק עד שיסיח דעתו

---

[826] בכת״י: דיני הפסקה בין נטילת ידים להמוציא [בכת״י נוספו כמה מקורות, ומועתקות לקמן בצורה מודגשת, כהציונים שבדפוס ראשון].

[827] **ברכות דף נב ע״ב** (תיכף לנטילת ידים סעודה). וקאי על הא דאמרו בית הלל שם ע״א (בית הלל אומרים מוזגין את הכוס ואחר כך נוטלין לידים), שאסרו למזוג את הכוס כיון שצריך לדקדק במזיקה והוי היסח הדעת מהסעודה.

וכן הוא לעיל סי׳ קסד ס״א (תקנת חכמים היא שתהא תיכף לנטילת ידים סעודה).

*

תוכן שתי הדעות שבסימן זה, בשתי הלכות שנאמרו בגמרא:

(א) תיכף לנטילת ידים ״סעודה״, שלא להפסיק ביניהם הפסק ״גדול״ של היסח הדעת מהסעודה, כמו מזיגת הכוס.

(ב) תיכף לנטילת ידים ״ברכה״, שלא להפסיק בין נטילת מים אחרונים ל״ברכת המזון״ גם הפסק ״מועט״, שיתבארו פרטיו לקמן סי׳ קפא.

ודעה השנית סוברת, שמהירושלמי נראה, שתיכף לנטילת ידים ״ברכה״ קאי גם על נטילת ידים ל״ברכת המוציא״, שגם בזה יש ליזהר מהפסק ״מועט״, כמו בין מים אחרונים לברכת המזון.

וכל זה בנטילת ידים שקודם הסעודה, שלא להפסיק בין נטילת ידים ל״ברכת המוציא״. אבל העושה צרכיו באמצע הסעודה, שאין צריך לחזור ולברך המוציא, אין כאן הזהירות של הפסק ״מועט״ (בין נטילת ידים לברכה), אלא הזהירות של הפסק ״גדול״ (בין נטילת ידים לאכילה), כדלעיל סי׳ קסה סוף ס״א.

וכל זה בהפסק שבין ״נטילת ידים״ ל״סעודה״ ול״ברכה״, אבל משיאחז בידו כוס של ברכת המזון, לא ישיח כלל, כדלקמן סי׳ קפג ריש ס״י.

וראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״א ע׳ ג.

מהסעודה[828], ואפילו למזוג כוס לקידוש היום[829], אם מוזגו בחמין שצריך לדקדק הרבה שלא יחסר או ייתר, הרי זה היסח הדעת מהסעודה ואסור לעשותו בין נטילת ידים לסעודה[830], והוא הדין לכל כיוצא בזה[831]. אבל אם יושב בטל ואינו עושה בינתיים שום מעשה שיש בו היסח הדעת, אף על פי ששוהה הרבה[832], ואפילו משיח מעט, אין לחוש[833], כיון שהשולחן לפניו ודעתו לאכול[834], ובלבד שלא יפליג בדברים שלא יבא לידי היסח הדעת[835]. ולכן מותר לומר קידוש והבדלה בין נטילת ידים להמוציא[836].

---

[828] **הרב רבינו יונה פרק אלו דברים** מא, ב (דמאחר שנוטל ידיו לאכול יש לו לאכול מיד שלא יסיח דעתו בינתים), **וב״י סי׳ קסד** (שהביא דברי רבינו יונה). **ט״ז** ס״ק א (דלא התיר לעשות איזה מעשה בנתיים, דזה יביא לידי היסח הדעת, והיינו ההיא דתיכף לנטילת ידים סעודה שזכרנו).

[829] משנה ברכות נא, ב (ובית הלל אומרים מוזגין את הכוס ואחר כך נוטלין לידים), לפירוש הרי״ף לח, ב (מאי כוס, כוס של קידוש היום הוא).

והוא לפי המנהג שנוטלים ידים קודם קידוש, כדלקמן סי׳ רעא סכ״ג (ויש חולקין על זה ואומרים שאפילו לכתחלה יכול ליטול ידיו קודם הקידוש ... וכן המנהג פשוט במדינות אלו), וכדלקמן בסמוך (מותר לומר קידוש והבדלה בין נטילת ידים להמוציא). שמכל מקום ימזוג הכוס לפני נטילת ידים.

והחידוש בזה הוא כאמור לקמן (שצריך למזוג הכוס של קידוש בחמין קודם הנטילה לדברי הכל אע״פ שהקידוש הוא צורך הסעודה, כיון שאפשר למזוג קודם הנטילה). ראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״א ע׳ ב.

[830] **תוס׳ פסחים קו**, ב ד״ה זמנין (ויש לומר דשאני מזיגה שהיא בחמין, וצריך דקדוק שלא יחסר ושלא יותיר, והוי טפי היסח [הדעת] מקידוש). הובא ב**ב״ח** סוף ד״ה וכן פירש, וב**ט״ז** שם. **מ״א** ס״ק א (ומכל מקום אסור למזוג הכוס בחמין בנתיים, דצריך דקדוק שלא יחסר ושלא יותר, והוי היסח הדעת טפי (בתוספות פסחים דף ק״[ו]. ב״ח)).

ואף שגם בלא מים חמין צריך למזוג יין חזק במים, כדלקמן סי׳ קפג ס״ג (שכל כוס של ברכה מצוה מן המובחר שיהא מזוג כדי שיהא ערב ... שבח הארץ שיינותיה חזקים וצריכים מזיגה), וסי׳ ערב ס״ו (יין חי ... אם הוא חזק ... יותר טוב למזגו). מכל מקום, עיקר החשש להיסח הדעת הוא כשמוזגו בחמין.

וכן הוא לקמן סי׳ רעא סכ״ג (ולדברי הכל אסור למזוג הכוס בחמין אחר נטילת ידים, כי צריך דקדוק גדול שלא יחסר ולא יותיר, והרי זה הפסק והיסח הדעת. ולכתחלה טוב ליזהר שאפילו השפיכה בלבדה מהקנקן לכוס תהיה קודם נטילת ידים).

[831] מ״א שם (והוא הדין לכל כיוצא בזה).

[832] **טור בשם רבנו יואל** (רבינו יואל כתב שאין לחוש על הפסק בין נטילה להמוציא). דעה הא׳ בשו״ע (יש אומרים שאין צריך ליזהר מלהפסיק בין נטילה להמוציא). ט״ז שם (ורבינו יואל דמתיר כאן בהפסק בין נטילה להמוציא, לא התיר אלא לישב בטל).

[833] שכתב הטור (וא״א הרא״ש ז״ל היה רגיל אף בראשונים שלא להפסיק ושלא לדבר), והיינו שדוקא לדעה הב׳ יש ליזהר שלא להפסיק ולא לדבר.

[834] טור בשם רבינו יואל (כיון שהשלחן לפניו ודעתו לאכול לא חשיב היסח הדעת).

[835] **ט״ז סי׳ קסה** סק״ג (ותו כתב שם רש״ל דדברי תורה לא הוה הפסק. גם זה לא מסתבר, דיש לחוש דילמא משכא ליה שמעתתא ויבא לידי היסח דעת).

[836] **אגודה** פסחים סי׳ פו (דקידוש לא הוי היסח הדעת. והא דאמר באילו דברים, בית הלל מוזגין ואחר כך נוטלין, שאני מזיגה דצריך לדקדק בה הילכך הוי היסח הדעת, ור״ת תירץ דהתם מיירי בחול וחיישינן דילמא יסיח דעתו וילך לו, אבל הכא בשבת והשולחן ערוך בקבע, לא יסיח דעתו וילך. ולהכי יכול ליטול ידיו ולקדש, והוא הדין יטול ידיו להבדיל ולאכול) **בשם ר״ת. הגהות מרדכי פרק ערבי פסחים** לז, ג (והכי קיימא לן ליטול ידיו ולקדש, דלא הוי קידוש היסח הדעת כיון שדעתו לאכול, וכן פסק ברוקח דעיקר נטילה קודם קידוש כבית הלל, וכן גבי הבדלה מותר ליטול ידיו ולהבדיל, דלא הוי הבדלה היסח הדעת כיון שדעתו לאכול). ב״י סוף הסימן. **מ״א** סק״א (יכול ליטול ידיו ולקדש, והוא הדין להבדיל ולאכול), **וסי׳ קעד** סק״ו (ואם תאמר היאך שרי להפסיק ולהבדיל בין נטילת ידים להמוציא. יש לומר דלא הוי היסח הדעת כיון שדעתו לאכול (הגמ״ר פרק ע״פ, עיין סי׳ קס״ו מה שכתבתי)).

וכן הוא לקמן סי׳ רעא סכ״ג (ויש חולקין על זה ואומרים שאפילו לכתחלה יכול ליטול ידיו קודם הקידוש, ואין הקידוש מפסיק בין נטילת ידים לסעודה כיון שהוא לצורך הסעודה ... וכן המנהג פשוט במדינות אלו), וסי׳ תעג ס״ד (הנוהגים בכל ימים טובים ושבתות ליטול הידים לסעודה קודם קידוש, לפי שסוברין שהקידוש אינו חשוב הפסק בין נטילת ידים לסעודה הואיל והוא מצרכי הסעודה, כמו שנתבאר בסימן רע״א).

ולענין הבדלה, יתבאר בסמוך לדעה הב׳ (ויש אומרים שגם במים ראשונים צריך ליזהר כמו במים אחרונים ... ולדבר אסור אפילו בדברי תורה (או איזה ברכה מרובה שלא מענין הסעודה, כגון להבדיל על הכוס)). ולקמן סי׳ קעד ס״ה (הבדיל על שלחנו ... אחר שנטל ידיו ... נטל ידיו והבדיל).

ולענין ברכת אשר יצר יש מקום לכאן ולכאן, כדלעיל סי׳ קסה ס״א (אם יברך תחלה על נטילת ידים ואחר כך אשר יצר, מכל מקום יהיה הפסק בין נטילה להמוציא, ויש אוסרים להפסיק ביניהם בדברי עסק וענין אחר, כמ״ש בסי׳ קס״ו

ולא אמרו תיכף לנטילת ידים ברכה[837] אלא במים אחרונים בלבד[838].

ויש אומרים[839] שגם במים ראשונים צריך ליזהר כמו במים אחרונים, שהרי אמרו[840] התוכף לנטילת ידים ברכה אינו ניזוק בכל אותה סעודה, וזהו במים ראשונים, שבמים אחרונים מה שהיה כבר היה[841], לפיכך צריך ליזהר שלא להפסיק אפילו בשהיה כדי הילוך כ"ב אמה, שבשיעור זה נקרא הפסק[842] אפילו יושב

... יברך תחילה על נטילת ידים על נטילה זו לבדה, ואחר כך אשר יצר, שברכת אשר יצר אינה חשובה הפסק בין נטילה להמוציא, כיון שלטהרת ידים היא באה גם כן).

וראה חקרי הלכות ח"ח ו, א.

[837] **ברכות מב**, א (תכף לנטילת ידים ברכה).

[838] **רי"ף** ברכות ל, א (רב פפא איקלע לבי רב הונא בריה דרב נתן בתר דגמור סעודתייהו יתיב רב פפא וקא אכיל אמרו ליה לא סבר לה מר גמר אסור לאכול אמר להו סילק איתמר ולית הלכתא הכי אלא כל זמן שלא נטל ידיו לברכה מצי אכיל דאמרינן ולית הלכתא ככל הני שמעתא אלא כי הא דאמר רב חייא בר אשי אמר רב שלשה תכיפות הן תכף לסמיכה שחיטה תכף לגאולה תפלה תכף לנטילת ידים ברכה), ופירש הב"ח (פירוש דאפילו סליק נמי מצי אכיל כל זמן שלא נטל מים אחרונים, ולא מתחייב לברך ברכת המזון אלא לאחר שנטל ידיו, דתיכף לנטילה ברכה. אלמא דהרי"ף מפרש דעל מים אחרונים דוקא קאמר, אבל בין נטילה לברכת המוציא לא חשיב הפסק). **רמב"ם** הל' ברכות פ"ו ה"כ (ותכף לנטילת ידים ברכת המזון לא יפסיק ביניהם בדבר אחר אפילו לשתות מים אחר שנוטל ידיו באחרונה אסור עד שיברך ברכת המזון). **טור בשם רבנו יואל** (רבינו יואל כתב שאין לחוש על הפסק בין נטילה להמוציא, כיון שהשלחן לפניו ודעתו לאכול לא חשיב היסח הדעת. וההיא דתיכף לנטילה ברכה מפרש לה על מים אחרונים). **הגהות מיימוניות פ"ו** אות ע (וכן פירשו בתוספות, וכ"כ רבינו שמחה, שקאי אמים אחרונים וברכת המזון).

והשיעור להפסק זה בין מים אחרונים לברכת המזון יתבאר לקמן סי' קפא ס"ו (אם אין שם אלא חמשה מתחילין מן המברך ... בשיעור זה אין בו הפסק בין נטילה לברכה. ומה שאמרו תיכף לנטילת ידים ברכה, לאו תיכף ממש, אלא בכדי שיעור זה. מכל מקום שלא לצורך אסור להפסיק כלל. ולכן מוזגין כוס של ברכת המזון קודם הנטילה כדי לתכוף הנטילה לברכה בכל מה דאפשר. ואסור להשיח בינתים איזה עסק וענין אחר אפילו בדברי תורה, אבל שיחה בעלמא ב' וג' תיבות אין לחוש, אלא משנטל הכוס בידו לברך, כמ"ש בסי' קפ"ג).

אבל בין נטילת ידים לסעודה "לא אמרו תיכף לנטילת ידים סעודה, אלא שלא יתעסק בינתיים באיזה עסק עד שיסיח דעתו מהסעודה".

[839] הנהגת **הרא"ש** הובאה ב**טור** (וא"א הרא"ש ז"ל היה רגיל אף בראשונים שלא להפסיק ושלא לדבר) דעה הב' בשו"ע (ויש אומרים שצריך ליזהר).

וראה לעיל סי' קסד ס"א (תקנת חכמים היא שתהא תיכף לנטילת ידים סעודה), וסי' קסה ס"א (בין נטילה להמוציא יש מתירין בהפסק מועט כזה, כמו שנתבאר בסי' קס"ו. ואין חוששין לדברי האוסרים אלא בין נטילה להמוציא, מפני שאמרו חכמים, כל התוכף ברכת המוציא לנטילה אינו ניזוק בכל אותה סעודה, אבל כשאין שם ברכת המוציא, אין צריך ליזהר אלא מהפסק גדול האסור לדברי הכל, מפני תקנת חכמים שתיקנו תיכף לנטילת ידים סעודה).

[840] **ירושלמי** ברכות פ"א ה"א, בנוסח שהובא בטור (דאיתא התם התוכף ברכה לנטילת ידים אינו ניזוק בכל אותה סעודה). ובירושלמי שלפנינו (אין השטן מקטרג באותה סעודה).

וראה גם לעיל סי' קסה שם (מפני שאמרו חכמים, כל התוכף ברכת המוציא לנטילה אינו ניזוק בכל אותה סעודה).

[841] הגהות מיימוניות הל' ברכות פ"ו אות ע (אמנם בירושלמי משמע דקאי אמים ראשונים וברכת המוציא, דקאמר כל מי שתוכף ברכה לנטילת ידים אין השטן מקטרג באותה סעודה, ואי קאי אנטילה אחרונה וברכת המזון, דכבר עברה הסעודה, מאי דהוה הוה). **טור** (ומתוך הירושלמי משמע גם כן דההיא דתיכף לנטילה ברכה דאמים ראשונים קאי) **וב"י.**

והיינו שמהירושלמי נראה, שמה שאמרו (ברכות מב, א) "תכף לנטילת ידים ברכה" קאי גם על נטילת ידים שלפני ברכת המוציא, שהשיעור גם בזה הוא כמו בין מים אחרונים לברכת המזון, כמובא לעיל (הערה 838), ולא רק "שלא יתעסק בינתיים באיזה עסק עד שיסיח דעתו מהסעודה".

[842] **רמ"א בהג"ה** (ואם שהה כדי הלוך כ"ב אמה, מקרי הפסק), **מהתוס' דסוטה פרק אלו נאמרין** לט, א ד"ה כל (ושיעור תכיפה איכא למישמע מתכיפת סמיכה לשחיטה, דאמרינן בפרק כל הפסולין (זבחים לג, א) כל הסמיכות שהיו שם קורא אני בהם תיכף לסמיכה שחיטה, חוץ מזו שהיתה בשער נקנור, שאין מצורע יכול ליכנס שם, אלמא כדי מהלך משער נקנור עד בית המטבחים לא חשיבה תכיפה, ובמסכת מדות (פ"ה מ"א) משמע דלא הוי טפי מעשרים ושתים אמה, מקום דריסת רגלי ישראל ומקום דריסת רגלי הכהנים, שכל אחד היו י"א אמה). הובא במ"א ס"ק ג.

והיינו כששוהה שלא לצורך. אבל אם מקום נטילת הידים הוא יותר מכ"ב אמה ממקום אכילתו, יתבאר לקמן בסמוך (והילוך ממקום שנטל ידיו למקום הסעודה אינו חשובין הפסק, כיון שהוא צורך הסעודה. אלא שלכתחילה

במקומו[843] (ואם הלך מביתו לבית אחר נקרא הפסק אפילו הולך מעט[844]), ושלא לצורך אין להפסיק אפילו בשהייה מועטת[845]. ולדבר אסור אפילו בדברי תורה[846] (או איזה ברכה מרובה שלא מענין הסעודה, כגון להבדיל על הכוס[847]), ואין צריך לומר בדבר חול. וטוב לחוש לדבריהם[848].

ומכל מקום[849] אין צריך ליזהר אלא מלדבר באיזה עסק וענין אחר, אבל שיחה בעלמא ב׳ או ג׳ תיבות אינן חשובין הפסק לדברי הכל אפילו במים אחרונים[850] (כיון שאין בהם ענין שלם[851]), וכל שכן שמותר להשיב הן או לאו כששואלין אותו דבר[852].

ומענין הסעודה וצרכיה אינו חשוב הפסק אפילו בין המוציא לאכילה[853], כל שכן בין נטילה להמוציא[854],

---

צריך ליטול ידיו סמוך למקום הסעודה אם אפשר), ולקמן סי׳ קסז ס״ח (ואין לחוש להפסק בין נטילה להמוציא, כיון שהוא לצורך הסעודה).

וראה תורת מנחם לסדר נט״י לסעודה סקמ״ג.

[843] מ״א סק״ב (וגם אפילו הישיבה הוי הפסק).

[844] **מ״א** סק״ג (כשהולך ממקום למקום חשיב הפסק אפילו הליכה מועטת). **עיין במ״ש בסי׳ ח** סכ״ב (אפילו רוצה להתעטף בטלית גדול בביתו, רק שקודם שמתעטף בטלית גדול יצא חוץ לפתח ביתו וחזר, הוי הפסק בין הברכה שבירך על הטלית קטן ללבישת הטלית גדול, וצריך לחזור ולברך), ובקונטרס אחרון שם סק״ה. דרכי החיים (המוציא ח״א סק״ד).

וראה קובץ הערות וביאורים ח״א ע׳ ה.

[845] **מ״א** ס״ק ג (ועיין סי׳ קפ״א ס״ו מה שכתבתי, דבכדי אין להפסיק כלל), **ממשמעות הב״י** ד״ה ואם המסובים, **בשם הרשב״א** ברכות מו, ב ד״ה בזמן (ומיהו אפשר, דהיכא דאיכא למסמך ממש, בכדי לא מפסיק, אלא תיכף לנטילה ברכה), **בסי׳ קפא** סק״ה (ומיהו אפשר דבכדי לא מפסקינן כלל (ב״י רשב״א. עיין סי׳ קס״ו)).

[846] **ב״ח** (יש לומר דנקט נמי ושלא לדבר, להורות דכל דיבור אסור אפילו לדבר דברי תורה), **ט״ז** סי׳ קסה סק״ג (ותו כתב שם רש״ל, דדברי תורה לא הוה הפסק. גם זה לא מסתבר, דיש לחוש דילמא משכא ליה שמעתתא ויבא לידי היסח דעת, כדאשכחן גבי בדיקת חמץ שאין ללמוד באותה שעה, וכ״כ מו״ח ז״ל). **מ״א** סק״ב (וב״ח כתב, דאסור אפילו בדברי תורה).

וכן הוא בסדר נט״י לסעודה ס״ו (ואין בזה משום הפסק בין נטילת ידים לסעודה. אבל צריך ליזהר מלהשיח בינתים אפילו שיחה קלה, ואפילו ללמוד לא נכון).

[847] כי דוקא לדעה הא׳ נתבאר לעיל שמותר להבדיל.

[848] שו״ע (וטוב ליזהר).

וראה גם לעיל סי׳ קסה סוס״א (בין נטילה להמוציא יש מתירין בהפסק מועט כזה, כמו שנתבאר בסי׳ קס״ו ... חוששין לדברי האוסרים).

[849] אף לדעה השנית.

[850] **מ״א סוף סי׳ קסה** (ואפשר דמ״ש שלא לדבר, היינו שלא היה מדבר שום עסק וענין אחר דהוי הפסק, אבל שיחה בעלמא ב׳ או ג׳ תיבות לא הוי הפסק), **והאליה רבה** רס״י קסו **חולק עליו עיי״ש** (ודלא כמו שכתב הוא גופיה בסוף סימן קס״ה).

וכן הוא לקמן סי׳ קפא ס״ו (ואסור להשיח בינתים איזה עסק וענין אחר אפילו בדברי תורה, אבל שיחה בעלמא ב׳ וג׳ תיבות אין לחוש, אלא משנטל הכוס בידו לברך, כמ״ש בסי׳ קפ״ג). ובסי׳ קפג ס״י (משיאחז הכוס בידו לברך לא ישיח המברך אפי שיחה קלה ב׳ וג׳ תיבות משום היסח הדעת).

וראה סדר נט״י לסעודה ה״ו (אבל צריך להזהר מלהשיח בינתיים אפילו שיחה קלה). ובתורת מנחם שם סקמ״ד לכאורה גם ב׳ או ג׳ תיבות הוי בכלל, דאי לאו הכי הוי שפת יתר. ועיין שו״ע שלו קס״ו). דרכי החיים (המוציא ח״א סק״ב).

[851] לכאורה הכוונה, שאם יש בג׳ תיבות ענין שלם, אזי יוכל להפסיק רק לב׳ תיבות. ראה שו״ע אדה״ז המבואר.

[852] **רש״ל**. מ״א שם (וכל שכן כששואלין לו דבר שמותר להשיב הן או לאו).

[853] כדלקמן סי׳ קסז ס״ט (ואחר הברכה יאכל מיד ולא ישיח בין ברכה לאכילה ... אלא אם כן היתה השיחה בדברים שהם מענייני הדבר שמברך עליו).

[854] **של״ה** שער האותיות אות ק פא, ב (יכול להתפלל אותה בין הנטילה להמוציא ולא הוי הפסק. כמו שאמרו (ברכות מ, א) אפילו אמר בין המוציא לאכילה טול בריך גביל לתורי כו׳ לא הוי הפסק, מאחר שהוא מצרכו).

וכן הוא לקמן שם ס״ח (ואין לחוש להפסק בין נטילה להמוציא, כיון שהוא לצורך הסעודה, אף על פי שאינו לצורך המוציא).

וראה לקמן (הערה 861).

וכל שכן שהשהייה בניגוב והילוך ממקום שנטל ידיו למקום הסעודה אינן חשובין הפסק כיון שהוא צורך הסעודה[855]. אלא שלכתחילה צריך ליטול ידיו סמוך למקום הסעודה אם אפשר[856], שכמו שצריך למזוג הכוס של קידוש בחמין קודם הנטילה לדברי הכל[857] אע"פ שהקידוש הוא צורך הסעודה[858], כיון שאפשר למזוג קודם הנטילה (ואפילו לכתחילה מותר להפסיק בצרכי סעודה בין נטילה להמוציא אם שכח עליהם קודם הנטילה, אע"פ שאסרו בין המוציא לאכילה[859]).

לכן מי שנוהג להתפלל בכל יום על מזונו קודם הסעודה, כמ"ש בזוהר הקדוש[860], ושכח להתפלל קודם הנטילה, מותר לו להפסיק בכך בין נטילה להמוציא[861]. והעולם נהגו לומר מזמור ה' רועי בין נטילה להמוציא[862] (ויש ללמד עליהם זכות, לפי שלפעמים שאין הידים נקיות קודם הנטילה[863], וכיון שזהו מענין סעודה ואינו חשוב הפסק לדברי הכל הקילו בו שלא לטרוח להזהר לאמרו קודם הנטילה בנקיון כפים):

---

[855] ראה גם לקמן שם סוס"ט (וצריך ליזהר גם כן שלא לילך ממקום למקום עד שיבלע, כי הליכה ממקום למקום חשובה הפסק. אלא אם כן היא לצורך האכילה, שאז מותר לכתחילה אם אי אפשר בענין אחר).

[856] שאם אפשר, אזי אינו כל כך צורך הסעודה, ולכן לכתחלה צריך ליטול ידיו סמוך למקום הסעודה. ואם שכח קודם הנטילה, אזי "אפילו לכתחלה מותר להפסיק בצרכי הסעודה".

[857] כדלעיל ריש הסימן.

[858] כדלקמן סי' קעד ס"ה (יין קידוש, הואיל והוא שייך לסעודה, שאין קידוש אלא במקום סעודה), וסי' ערב סי"ג (שהקידוש הוא מצרכי הסעודה).

[859] **עיין סי' קסז** רמ"א ס"ו (ומכל מקום לכתחלה לא יפסיק כלל). מ"א סי' קסז סקי"ב (ולפי מ"ש ס"ו דאפילו דבר שאינו צורך המוציא לא הוי הפסק בין ברכה לאכילה, אם כן בין נטילה לברכה אפילו לכתחלה שרי).

וכן הוא לקמן שם ס"ט (כיון שהוא צורך הסעודה אף על פי שאינו צורך אכילת פרוסה של ברכה אינו חשוב הפסק בדיעבד, אבל לכתחלה אסור להשיח אפילו לצורך פרוסה של ברכה).

נמצא דין הפסק שהוא צורך הסעודה, ואפשר לעשותו קודם אלא ששכח לעשותו קודם:

(א) בין המוציא לאכילה אסור לכתחלה להפסיק.

(ב) בין נטילה להמוציא מותר אפילו לכתחלה להפסיק.

(ג) מזיגת הכוס בחמין, כיון שאפשר למזגו קודם הנטילה, אין המזיגה חשובה צורך הסעודה כל כך, ואסור למזגו בין נטילת ידים לסעודה.

וראה ברכת ישראל סי' ה סק"ז. הערות ובאורים (ירות"ו) ח"א ע' ב וע' ז. שו"ע אדה"ז המבואר.

[860] ח"ב סב, א-ב (ואף על גב דאשתכח עמיה, בעי למשאל קמי קודשא בריך הוא ולצלאה צלותא על מזונא כל יומא ... רבי ייסא סבא לא אתקין סעודתא בכל יומא עד דבעא בעותיה קמי קודשא בריך הוא על מזוני, אמר לא נתקין סעודתא עד דתתיהיב מבי מלכא).

[861] **של"ה** שם (ונראה לי, דתפילות המזון, שכתב הזהר (ח"ב סב, א) שיתפלל אדם על מזונו ... אם שכח ולא התפלל עד שנטל ידיו, יכול להתפלל אותה בין הנטילה להמוציא ולא הוי הפסק. כמו שאמרו (ברכות מ, א) אפילו אמר בין המוציא לאכילה טול בריך גביל לתורי כו' לא הוי הפסק, מאחר שהוא מצרכו, כן עתה התפילה הזו דהיא מצרכי סעודה). הובא ב**מ"א** סק"ב.

[862] תהלים כג. **מ"א** סק"ב (והעולם נהגו לומר מזמור ה' רועי וגו' בין נטילה להמוציא); אף שלכאורה הי' צריך לאמרו לכתחלה קודם נטילת ידים.

בסידור רבנו הובא מזמור זה בסעודות שבת, לפני הקידוש (ולפני נטילת ידים).

[863] כעין זה לעיל סי' קנח סט"ז (שלפעמים אין ידיו נקיות, כגון היוצא מבית הכסא, לכך מברכין לעולם אחר הנטילה).

קסז מקום וזמן הבציעה ומי הוא הבוצע[864]

ובו כ"ג סעיפים

א מצות עשה מן התורה לברך את ה' אחר אכילת מזון, שנאמר ואכלת ושבעת וברכת את ה' וגומר[865].

---

[864] בכת"י: דיני ברכת המוציא ומקום הבציעה ומי הוא הבוצע.

[865] **ברכות מח,** ב (תנו רבנן, מנין לברכת המזון מן התורה, שנאמר (עקב ח, י) ואכלת ושבעת וברכת). רמב"ם הל' ברכות פ"א ה"א (מצות עשה מן התורה לברך אחר אכילת מזון שנאמר ואכלת ושבעת וברכת את יי' אלהיך). כ"מ שם

ומדברי סופרים לברך לפני כל אכילה ושתיה[866]. אמרו, אם כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כל שכן[867]. וכל הנהנה מהעולם הזה בלא ברכה כאלו נהנה מקדשי שמים, שנאמר לה' הארץ ומלואה[868].

ועל כל אוכל ומשקה מברך עליהם ברכה כוללת לכמה מינים, כמו בורא פרי האדמה לכל מיני פירות הארץ[869] ובורא פרי העץ לכל פירות העץ[870], חוץ מן היין והפת, שמתוך חשיבותן קבעו להן ברכה לעצמן[871], שהיין הוציאוהו מכלל פירות האילן לברך עליו בורא פרי הגפן, מפני חשיבותו שמשמח את הלב, שנאמר ויין ישמח לבב אנוש, והפת הוציאו מכלל פירות הארץ לברך עליו המוציא לחם מן הארץ, מפני חשיבות הלחם שסועד הלב, שנאמר ולחם לבב אנוש יסעד[872]:

ה"ב (נראה לי דרבינו דייק לישנא דתוספתא דקתני ברכת מזון מן התורה, שנאמר ואכלת ושבעת, ומשמע ליה דאחמשת מיני דגן דוקא קאמר, מדנקט ושבעת, ואין לך דבר שמשביע אלא ה' מיני דגן).

תוכן השינוי בין הלשונות ברמב"ם להלשון כאן, ראה לקוטי שיחות חכ"ד ע' 67.

וראה הערות ובאורים תשלא ע' 62 ואילך. תשלב ע' 34 ואילך. תשלג ע' 57. תשלד ע' 35.

וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ פ"א ה"א.

[866] רמב"ם שם ה"ב (ומדברי סופרים לברך על כל מאכל תחלה ואחר כך יהנה ממנו).

וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם.

וראה חידושי צמח צדק ו, ג.

[867] **ברכות לה**, א (אשכחן לאחריו, לפניו מנין. הא לא קשיא, דאתיא בקל וחומר, כשהוא שבע מברך, כשהוא רעב לא כל שכן). ובתוס' שם ד"ה לפניו (לאו קל וחומר הוא דאם כן תהא ברכה דלפניו מדאורייתא), וד"ה אלא סברא (וקרא דנסיב לעיל אסמכתא בעלמא).

אלא שבגמרא אמרינן כן בעיקר לענין פת, ואילו לענין שאר אכילה ושתיה אמרינן התם (אלא סברא הוא, אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה), ונכלל בהאמור כאן, וכל הנהנה מהעולם הזה בלא ברכה כו'. וראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"א ע' ז.

[868] ברכות שם (כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו נהנה מקדשי שמים, שנאמר (תהלים כד, א) לה' הארץ ומלואה).

וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם.

וראה גם לקמן סכ"ג (שאסור ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה). סי' קסח ס"ז (שאסור ליהנות מהעולם הזה אפילו משהו בלא ברכה). סי' קעד ס"ח (שלא ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה). סי' קפה ס"ג (לא יהנה מעולם הזה בלא ברכה). סי' קצו ס"א (ויהנה ג"כ מהעולם הזה בלא ברכה). סי' ריב ס"ז (אסור ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה בתחלה). לוח ברה"נ פ"ב הי"א. פ"ד הי"א. סדר ברה"נ פ"ג הי"ג. פ"ח ה"י. פי"א ה"א.

[869] כדלקמן רס"י רג (על פירות הארץ מברכין בורא פרי האדמה).

[870] כדלקמן רס"י רב (על כל פירות האילן, בין מז' המינים בין משאר מינים, ברכה ראשונה שלהם היא פרי העץ). ובכתס"י (לכל מיני פירות האילן). וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ פ"א ה"ב. ושם הוסיף (ושהכל נהיה בדברו לשאר כל אוכלין ומשקין).

[871] **משנה ר"פ כיצד מברכין** לה, א (כיצד מברכין על הפירות, על פירות האילן הוא אומר בורא פרי העץ, חוץ מן היין (שמתוך חשיבותו קבעו לו ברכה לעצמו, וכן הפת , רש"י), שעל היין הוא אומר בורא פרי הגפן. ועל פירות הארץ הוא אומר בורא פרי האדמה, חוץ מן הפת, שעל הפת הוא אומר המוציא לחם מן הארץ).

וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם.

ולקמן סי' רב בקונטרס אחרון סק"א (ובגמרא דף [ל]"ה גבי יין, דכל דחשיב טפי פורטין אותו יותר, והיינו טעמא דפת).

[872] ברכות לה, ב (מאי שנא יין, אילימא משום דאשתני לעלויא, אשתני לברכה ... והכתיב (תהלים קד, טו) ויין ישמח לבב אנוש ולחם לבב אנוש יסעד וגו', נהמא הוא דסעיד, חמרא לא סעיד. אלא, חמרא אית ביה תרתי, סעיד ומשמח, נהמא, מסעד סעיד שמוחי לא משמח).

וכן הוא בלוח ברה"נ שם. ובסדר ברה"נ שם כתב בסתם (חוץ מן היין והפת, שהיין הוציאו מכלל פירות האילן לברך עליו בורא פרי הגפן, והפת הוציאו מכלל פירות הארץ לברך עליה המוציא לחם מן הארץ).

כאן הזכיר רק חשיבות היין שמשמח, ואילו לקמן סי' רב ס"י (אלא שהיין מפני חשיבותו שסועד ומשמח הלב, כמ"ש ויין ישמח לבב אנוש, הוציאוהו מכלל פירות העץ וקבעו לו ברכה לעצמו, והיא בורא פרי הגפן). וראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"א ע' ח.

ומטעם זה הוציאו את הפת מכלל ברכת בורא מיני מזונות, כדלקמן סי' קסח ס"ח (ולא קבעו לברך המוציא על הלחם אלא מפני חשיבותו שסועד הלב, וכל לחם שאין קובעים אליו סעודה, בטלה חשיבותו), וסי"ב (ועוד שברכת בורא מיני מזונות כוללת גם כן לחם גמור, אלא שמפני חשיבותו הוציאוהו מכלל שאר מזון וקבעו לו ברכה בפני עצמו).

ב וכבוד הברכה היא לבצוע פרוסת הברכה במקום היפה שבפת[873], והוא מקום שנאפה יפה[874] ונתקשה יפה היטב מאפייה, שהוא מובחר שבפת[875], ולא ממקום הרך[876]. כגון אם הביאו לפניו פת פרוסה, לא יבצע מאמצעיתה שהוא רך, אלא יבצע מלמעלה שהוא מקום המובחר שבפת, בפת שלם[877].

ויש אומרים[878] שצריך לבצוע ממקום שמתחיל לקרום ולהתבשל תחלה כשנאפית הפת בתנור. ובתנורים שלנו שמושיבין הפת על שולי התנור, יש אומרים[879] שצד העליון מתחיל להתבשל תחלה מחום אויר התנור, ויש אומרים[880] שצד התחתון מתבשל תחלה מחום שולי התנור שהיתה אש בוערת עליו. ולצאת ידי שניהם יש לבצוע מצדי הפת ולחתוך מצד העליון ומעט מצד התחתון[881]. אע"פ שהעיקר כסברא אחרונה, אפילו בתנורים שבימיהם שהיתה אש בוערת בשולי התנור בשעת אפיית הפת שהיתה מדובקת בדפנותיו, כמו שיתבאר בסימן רנ"ד[882].

ויבצע בצד שכנגד המתבקע, כי זה הצד התחיל לאפות, ונדחקה העיסה עד שנתבקע הצד שכנגדו[883]:

ג מצוה מן המובחר לברך על הפת כשהיא שלימה, ולא לפורסה תחילה ואחר כך לברך עליה, אם הביאו לפניו שלימה[884]. ואף אם הביאו לפניו פרוסה, מצוה מן המובחר לברך עליה כך כשהיא פרוסה גדולה, ולא יפרוס ממנה עד לאחר הברכה[885].

---

[873] **טור** (ויבצע ממקום היפה שבפת). ט"ז סק"א (בטור כתב עוד, ממקום היפה שבפת).

[874] **סנהדרין קב**, ב (מהיכא בעית למישרא המוציא ... אמר ליה, מהיכא דקרים בישולא), ופירש"י (לישנא אחרינא, מהיכא דגמר בשולא, ממקום שהלחם אפוי יפה). רמב"ם הל' ברכות פ"ז ה"ג (ואינו בוצע אלא ממקום שנתבשל יפה יפה). טור ושו"ע ס"א (בוצע בפת במקום שנאפה היטב).

[875] לבוש ס"א (ויבצע ממקום שנאפה יפה ונתקשה היטב באפייה שהוא מובחר שבפת).

[876] **מסכת דרך ארץ זוטא פ"ו**, הובא ב**ב"י** (ובמסכת דרך ארץ (רבה סוף פ"ו) תניא, לא יפרוס אדם המוציא ממקום הרך אלא ממקום הקשה). **מ"א** סק"א (פירוש, במקום הקשה ולא במקום הרך).

[877] רש"י שם (שאם הביאו לפניו פרוסה של לחם, לא יהא בוצע ומברך אלא משולי הפת ולא מאמצעיתו). מ"א סק"ב (וכתב רש"י, שבפרוסה לא יבצע אלא משולי הפת ולא מאמצעיתו).

[878] גמרא שם לפי גירסה הב' שברש"י שם (לישנא אחרינא, מהיכא דקדים, כלומר מהיכא שמקדים לאפות). **הגהות מיימוניות** פ"ז אות ג (ששם נתבשל תחלה).

[879] הגהות מיימוניות **שם בשם חכמי אשכנז** (באשכנ"ז נוהגין לבצוע מצד העליון ששם מתבשל תחלה).

[880] הגהות מיימוניות **שם** (בס"ה כתב שיש לבצוע מצד התחתון של פת, ששם נתבשל תחלה בהדבקו בתנור חם, וכן נוהגין בצרפת), **בשם סמ"ג** מ"ע כז הל' שאר ברכות שבסעודה (ויש ספרים שכתוב בהם מהיכא דק[ד]ים בישולא, שזהו [מ]תחתיו שנדבק בתנור חם מיד. וכן אנו נוהגין).

[881] **מהר"מ** מרוטנבורג בהגהות מיימוניות **שם** (והנה מורי רבינו שיחיה חותך חתך אחד מב' הצדדין ובוצע, לצאת ידי כולם). **רמ"א** ס"א (ובפת דידן יש לבצוע בצד הפת, ויחתוך מעט מצד העליון והתחתון). מ"א סק"ב (זהו לאידך פירושא דסבירא ליה דבוצע ממקום שמתחיל הפת לקרום ולהתבשל, ויש אומרים שהוא צד העליון, ויש אומרים שהוא צד התחתון, לכן יצא ידי שניהם). וראה בדי השלחן סי' לז סק"ד. הערות ובאורים (ירות"ו) ח"א ע' י.

[882] ס"ו (שיקרמו פני הפת המדובקים בתנור ופניה של צד חלל התנור), וס"ט (במה דברים אמורים בתנורים שבימיהם שהיה כעין קדירה והיו מדביקים פת לדופני התנור ... אבל בתנורים שלנו שהפת מונחת על שולי התנור).

וראה גם לקמן סי' תקז ס"ט (תנורים שבימיהם היו עשוים כקדרה ופיהן למעלה והיו מדבקין הפת בתוך התנור סביבות דפנותיו והעצים והאש על שולי התנור), ושם נסמן (הערה מב).

[883] אור זרוע ח"א סי' קמג (שמעתי מפרשים דהיינו כנגד המתבקע, כי מחמת שבזה הצד התחיל לאפות ונדחקת העיסה עד שמתבק' כנגדו). הובא ב**דרכי משה** סק"א, ובמ"א שם.

[884] **ברכות לט,** ב (מברך ואחר כך בוצע).

וכן הוא לקמן רס"י קסח (מצוה מן המובחר לברך על השלימה).

וכן הוא בפירות, כדלקמן סי' רו ס"ג (המברך על הפרי וחותך ממנו ואוכל, לא יחתוך עד אחר הברכה, כדי שיברך על השלם למצוה מן המובחר, כמו שנתבאר בסימן קס"ח).

[885] **מ"א** סק"ד (ונראה לי, דאפילו בפרוסה לא יחתוך לגמרי קודם הברכה, כדי שתהא נראה יותר גדולה. וכן נוהגין. עיין רס"י קס"ח).

וצריך שתכלה כל הברכה בעוד שהיא שלימה[886] או פרוסה גדולה[887]. וגם אחר שגמר הברכה לא יבצע עד שיכלה עניית אמן מפי רוב העונים, אם יוצאים ידי חובתם בברכתו[888], לפי שגם עניית אמן מכלל הברכה היא[889]. אבל המיעוט המאריכים יותר מדאי, אין צריך להמתין עליהם, שכל המאריך באמן יותר מדאי אינו אלא טועה[890].

וטוב לחתוך מעט בסכין פרוסת הבציעה מן הלחם קודם שיתחיל לברך, כדי שלא יפסיק בשהיית החיתוך בין ברכה לאכילה, ואינו מפרידה ממנו עד אחר שתכלה כל הברכה[891]. ואין הלחם חשוב כפרוס על ידי חתך מועט כזה אם הוא בענין שאם יאחז בפרוסה יעלה שאר הככר עמה. ולא יחתוך יותר מכשיעור הזה, שאם יחתוך יותר בענין שאם יאחז בפרוסה לא יעלה שאר הככר עמה, אע"פ שאם יאחז בככר תעלה הפרוסה עמה, הרי זה כפרוס לכל דבר[892].

וכן הוא לקמן סי' קסח ס"ה (הביאו לפניו לאכול שתי שלימות או שתי פרוסות, אחת גדולה ואחת קטנה, מברך על הגדולה).

וראה גם לקוטי טעמים ומנהגים להגדה של פסח, בברכת הכרפס (דמברך קודם שפורס (כדי שיברך על הגדולה)), ושם (הערה רפז).

[886] **גמרא שם** סע"א (אמר רבי חייא, צריך שתכלה ברכה עם הפת (ברכת המוציא עם פריסת הפרוסה מן הפת, רש"י). מתקיף לה רבא ... כי קא גמרה אפרוסה גמרה. אלא אמר רבא, מברך ואחר כך בוצע (גומר כל הברכה, ואחר כך מפריש הפרוסה, דכליא ברכה אפת שלם, רש"י) ... והלכתא כרבא, דאמר מברך ואחר כך בוצע). טור ושו"ע ס"א (ואחר שסיים הברכה יפרידנה, כדי שתכלה הברכה בעוד שהפת שלם).

[887] ע"פ המ"א שם.

[888] כדלקמן סי"ד (רבים שנתוועדו לאכול, אחד מברך לכולם, והשאר יכוונו לבם לשמוע, ויענו אמן, והמברך יכוין לאמן שאומרים), וסי"ח (וכל מקום שקביעותם מועלת לצרפם לברכה אחת, מצוה שאחד מברך לכולם).

[889] **ברכות מז**, א (אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי העונים (אמן אחר ברכת המוציא, דאף עניית אמן מן הברכה היא, רש"י). רב חסדא אמר, מפי רוב העונים). טור ושו"ע סט"ז (אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי רוב העונים).

וכן הוא לקמן ס"כ (שימתינו עד שיכלה אמן מפי רוב העונים, כמו שהבוצע צריך להמתין, כמו שנתבאר למעלה). לעיל סי' קכד סי"א (שכל שלא כלתה אמן מפי רוב העונים עדיין לא נשלם ענין הברכה לגמרי, שעניית אמן גם כן מן הברכה היא, כמו שיתבאר בסי' קס"ז). סי' קכח סכ"ה (עד שיכלה אמן מפי רוב הצבור ... שכל שלא כלתה עניית אמן מפי רוב העונים עדיין לא נסתיימה הברכה, כמ"ש בסי' קכ"ד).

וראה לקוטי שיחות חל"ה ע' 220. דרכי החיים (אמן ח"ט סק"א).

[890] **גמרא שם** (אמר לו רמי בר חמא, מאי שנא רובא, דאכתי לא כליא ברכה, מיעוטא נמי לא כליא ברכה. אמר ליה, שאני אומר, כל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה). מ"א ס"ק לו (אבל אין צריך להמתין על המאריכין יותר מדאי).

וכן הוא לעיל סי' קכד שם (אבל לאחר שכלתה אמן מפי רוב הצבור, אע"פ שהמיעוט מאריכים, אין בהארכתם כלום, שהמאריך באמן יותר מדאי אינו אלא טועה, ואם כן נשלם כבר ענין הברכה לגמרי).

[891] **תוס'** לט, ב ד"ה והלכתא (פירוש, שלא יפריש הפרוסה מן הפת עד אחר הברכה. ויש שנוהגין לברך ברכת המוציא קודם שיחתוך, כדי שתהא הפת שלמה בשעת ברכה, ואין המנהג נכון לעשות, דהוי היסח הדעת בין הברכה לאכילה), **ורא"ש** פ"ו סי' יט (ויש שאינם רוצים לחתוך הלחם כלל עד לאחר הברכה, ולא נכון לעשות כן, משום דחשיב הפסקה מה שנתאחר לחתוך הלחם ושוהה בין ברכה לאכילה, אלא חותך ואין מפריד הפרוסה עד לאחר הברכה), **והרב רבנו יונה** כז, ב (ויש שחוששים מפני זה ואינם רוצים לחתוך הפת בסכין קודם הברכה, ואומרים שאם חותכים אותו בסכין, אף על פי שדבק הוא בפת, לא הויא שלימה. ואין זה נראה, שיותר נכון הוא שיחתוך אותו בסכין תחלה ויהי' דבוק בפת ולאחר תשלום הברכה יבצע אותו הפת, משיברך ויחתוך בסכין קודם אכילה, שזה יראה הפסקה), **ומרדכי** רמז קכח (ויש שהיו נוהגין לחתוך בין ברכה לאכילה, ואין הדבר נכון בעיני ר"י, דהוי הפסק). טור ושו"ע ס"א (וצריך לחתוך מעט ... ויניחנה מחוברת לפת, ויתחיל לברך, ואחר שסיים הברכה יפרידנה). ט"ז סק"ג (כדי שלא יהיה שהיית החתיכה הפסק בין ברכה לאכילה).

[892] **רא"ש** שם (ויראה לי שצריך לחתוך מעט שאם יאחז בפרוסה שיעלה הככר עמו, דאם לא כן חשיב כפרוסה. וכן שנינו בפרק ג' (מ"א) דטבול יום, רבי מאיר אומר, אם אוחז בגדול והקטן עולה עמו הרי הוא כמוהו, ר' יהודה אומר, אם אוחז בקטן והגדול עולה עמו הרי הוא כמוהו, והלכה כרבי יהודה). הגהות מיימוניות הל' ברכות פ"ז אות ו בשם מהר"ם מרוטנבורג (אמר מורי שי' דאין לחתוך הככר אלא שאם היה אוחז בקטן היה גדול עולה עמו, אבל אם חתך כל כך עד כדי שאם היה אוחז בקטן אין הגדול עולה עמו, אז הוי כפרוסה). **טור** ושו"ע שם (וצריך לחתוך מעט שאם יאחוז בפרוסה יעלה שאר ככר עמו, שאם לא כן חשוב כפרוסה).

לפיכך בשבת ויום טוב[893] אין לחתוך כלל בלחם עד לאחר הברכה, כי שמא תשמיט ידו ויחתוך יותר מכשיעור הזה ונמצא שבצע על פרוסה, ובשבת צריך להיות לחם משנה שלם[894]. ואין לחוש להפסק שהיית החיתוך בין ברכה לאכילה, שהשהייה בלבדה בלא דיבור אינה חשובה הפסק, אלא שבחול עושים כן על צד היותר טוב[895]. ומכל מקום אם שכח וחתך בשבת כמו בחול לא הפסיד הלחם משנה[896], שכל שאוחז בפרוסה ושאר הככר עולה עמו הרי הוא כשלם לכל דבר[897].

ועוגה דקה גם בחול אין צריך לחתוך בה קודם שיברך, כיון שאין שהות בשבירתה אחר הברכה[898]:

ד מהלכות דרך ארץ שלא לבצוע פרוסה קטנה, מפני שנראה כצר עין, ולא גדולה יותר מכביצה[899] בחול, מפני שנראה כרעבתן. אבל בשבת מצוה לבצוע פרוסה גדולה שתספיק לו לכל הסעודה, ואין לחוש לרעבתנות[900], כמו שיתבאר בסימן רע"ד[901].

וכל זה כשאוכל לבדו, אבל אם אוכל עם בני ביתו או אורחים, מצוה מן המובחר לבצוע פרוסה גדולה

---

[893] שאף ביום טוב חייבים בלחם משנה, כדלקמן סי' תעה ס"ג (שבכל יום טוב חייב האדם לבצוע על לחם משנה), ושם נסמן (הערה יד).

[894] **תוס'** שם (ומיהו בשבת נכון להחמיר ולברך קודם שיחתוך, שלא תשמט ידו לבצוע קודם שתכלה הברכה, שאז לא יהיה לו לחם משנה). **ומרדכי** שם (אמנם בשבת נכון להחמיר מלחתוך קודם שתכלה הברכה, שאם יחתוך קודם, שמא תפול הפרוסה ואז לא יהיה לו לחם משנה). רמ"א שם (ובשבת לא יחתוך בככר עד אחר הברכה, כדי שיהיו הככרות שלימות). וכדלקמן סי' עדר ס"ב (וחייב כל אדם לבצוע על שתי ככרות שלמות).

ומנהגינו לרשום על הלחם קודם ברכה ונזהרים שלא לחתוך (ס' המנהגים - חב"ד ע' 28), הובא בב"ח בשם מהרש"ל (וכתב מהרש"ל דהמדקדקים רגילים לרשום בסכין קודם ברכה, קבלתי), ובתורת חיים סנהדרין קב, ב (ויש עושין כמין רושם בככר תחלה), ובמ"א סי' רעד סק"א (המדקדקים נוהגים לרשום בסכין קודם ברכה (ב"ח סי' קס"ז בשם רש"ל, וכ"כ בספר תורת חיים)).

וראה בדי השלחן סי' פב סק"ח.

[895] **ט"ז** סק"ג (דאין זה הפסק, דהא בשבת לא יחתוך כלל קודם המוציא דבעינן שלימות כדלקמן. אלא דבחול יעשה על צד היותר טוב).

והיינו דכיון שהוא לצורך אכילה לא חשיב הפסק, כדלקמן סי' רו ס"ג (ואפילו בשתיקה אסור להפסיק ... ושהייה שהיא לצורך אכילה אינה חשובה הפסק כלל אפילו לכתחלה, לפיכך המברך על הפרי וחותך ממנו ואוכל לא יחתוך, עד אחר הברכה, כדי שיברך על השלם למצוה מן המובחר ... ואין לחוש להפסק שהיית החיתוך בין הברכה לאכילה, הואיל והוא צורך אכילה).

[896] **רמ"א** ס"א (ומכל מקום אם שכח וחתך כמו בחול אינו מזיק).

[897] כדלעיל לענין לחם שלם, כן הוא גם לענין לחם משנה. אגודה חולין סי' קנ (מכאן הוכיח הר"מ ז"ל, אם חתך בשבת המוציא קודם ברכה בעומק לחם, שאם יאחוז בקטן ואין גדול עולה עמו לא הוה שלם, ולא הוי לחם משנה). שלטי גבורים למרדכי ברכות רמז קכח אות ט (צריך שיהא עבה וחזק כדי שילך הפת אחר הפרוסה, דאם לא כן, כל הלחם נחשב כפרוסה, ונמצא שלא בירך על פת שלם ... אבל אם יהיה הפת ניטל עם החתיכות ... הוי כפת שלם). **מ"א** סק"ה (באגודה בחולין סימן ק"נ כתב בשם מהר"מ, דוקא כשאוחז בפרוסה עולה הככר עמו, אבל אם חתך יותר, לא הוי לחם משנה. וכן משמע בשלטי גבורים במרדכי בכיצד מברכין).

[898] מהרי"ל הל' סעודה אות ב (והיה נוהג בכל ערב שבת ויום טוב לעשות עוגה סלת לבצוע עליה, ומאחר דהיתה דקה, לא היה צריך חיתוך מקודם). הובא בעולת תמיד סק"ב, ובאליה רבה סק"ב (כתב מהרי"ל הלכות סעודה, דהיה נוהג בכל ערב שבת וערב יום טוב לעשות עוגה סולת לבצוע עליה, ומאחר דהיתה דקה, לא היה צריך חיתוך מקודם).

[899] **רמב"ם** פ"ז מהל' ברכות ה"ג (ואינו בוצע לא פרוסה קטנה, מפני שהוא נראה כצר עין, ולא פרוסה גדולה יותר מכביצה, מפני שנראה כרעבתן). טור ושו"ע ס"א).

[900] **ברכות לט**, ב (רבי זירא הוה בצע אכולא שירותא (פרוסה גדולה, שהיה די לו לכל הסעודה בשבת). אמר ליה רבינא לרב אשי, והא קא מתחזי כרעבתנותא. אמר [ליה], כיון דכל יומא לא קעביד הכי והאידנא קא עביד, לא מתחזי כרעבתנותא). שבת קיז, ב וברש"י שם ד"ה בצע (ונראה כמחבב סעודת שבת להתחזק ולאכול הרבה). רמב"ם שם (ובשבת יש לו לבצוע פרוסה גדולה). שו"ע סי' עדר ס"ב (מצוה לבצוע בשבת פרוסה גדולה שתספיק לו לכל הסעודה). ט"ז שם ס"ק ב (ולא מיחזי כרעבתן, כיון שאין עושה כן בחול ודאי כוונתו שחביב עליו המצוה ורוצה לאכול הרבה).

[901] ס"ג (מצוה לבצוע בשבת פרוסה גדולה שתספיק לו לכל הסעודה, מפני שנראה כמחבב סעודת שבת שחפץ לאכול בה הרבה. ואף על פי שבחול אין לעשות כן מפני שנראה כרעבתן, מכל מקום הואיל ואינו עושה כן כל ימות החול אלא בשבת בלבד ניכר הדבר שאינו עושה בשביל רעבתנות אלא בשביל כבוד השבת).

כל כך שיתן לכל המסובים היוצאים ידי חובתם בברכתו מפרוסה זו שבירך עליה[902], ולא מהלחם הנשאר ממנה[903].

ושיעור פרוסת המוציא בין לבוצע בין לכל אחד מהמסובין[904], יש אומרים[905] שהוא לא פחות מכזית, ויאכלנו כולו בבת אחת[906]. ויש אומרים[907] שאין צריך כזית, שהרי אפילו כל שהוא ראוי לברך המוציא[908], ודי שתהא פרוסת המוציא כחצי זית[909], שלא יהא נראה כצר עין, וכן נוהגין:

ה כל הברכות כולן מברכים אותן בלשון עבר ולא בלשון הוה[910], שהרי כבר הוציא מן הארץ לחם זה שהוא בא ליהנות ממנו[911], וכבר ברא פרי זה או מזון זה. ומה שמברכין בורא ולא שברא, הוא מפני שבורא הוא משמע גם כן לשון עבר[912], כמ״ש[913] בורא השמים, לכן מברכין בלשון הפסוק[914]. וכן המוציא משמע גם כן לשון עבר, כמ״ש המוציא לך מים מצור החלמיש[915].

ואע״פ שיש מקום לטעות ולומר שהמוציא אינו מורה לשון עבר, כמ״ש המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים ועדיין לא הוציאם אז[916]. ואף שיש לומר שכוונת הכתוב שכשתצאו אעשה לכם שתדעו כי אני ה׳ אלהיכם הוא המוציא אתכם, ולשון עבר הוא[917]. מכל מקום היה ראוי יותר לומר מוציא לחם, שהוא

---

[902] **רמ״א** שם (ונראה הא דלא יבצע יותר מכביצה, היינו דוקא בחול ואוכל לבדו, אבל בשבת, או שאוכל עם הרבה בני אדם וצריך ליתן מן הפרוסה לכל אחד כזית, מותר לבצוע כפי מה שצריך לו).

[903] מהרי״ל הל׳ סעודה (ולא נטל מן הלחם שנשאר שם בידו שבצע ממנו בציעת המוציא). הובא במטה משה סי׳ רפא. **מ״א** סק״ו (פירוש, עיקר המצוה לתת לחם מהפרוסה שחתך לכל אחד ואחד, ולא מן הלחם הנשאר. וצריך ליזהר בזה בסעודה גדולה (מט״מ מהרי״ל)).

[904] שתי הדיעות בירושלמי ברכות פ״ו ה״א (עד כמה יברך, ר׳ חננא ור׳ מנא, חד אמר עד כזית, וחרנא אמר עד פחות מכזית). הובא ברוקח סי׳ שכט (ירושלמי, שיעור בציעה, אית דאמר כזית ואית דאמר פחות מכזית).

[905] **רמ״א** שם (ליתן מן הפרוסה לכל אחד כזית).

[906] מ״א סק״ז (לכאורה משמע דחיוב הוא לאכול כזית). והיינו שיאכל כל הכזית בבת אחת, כדלקמן סי׳ תעה ס״ו (ויבלע בתחלה כזית אחד כולו בבת אחת), ונתבאר שם (הערה מג).

[907] **מ״א** שם (הב״י כתב בשם הרוקח דסגי פחות מכזית. ומכל מקום יש להחמיר לכתחלה).

[908] כדלקמן סי׳ קסח ס״ז (ברכת המוציא אין לה שיעור, שאפילו אינו רוצה לאכול אלא פירור פחות מכזית צריך לברך המוציא).

[909] מהרי״ל שם (ואכל חצי זית, ונתן כן לכלם). וראה אליה רבה סק״ב.

[910] **ברכות לח**, א (במוציא כולי עלמא לא פליגי דאפיק (שהוציא כבר, רש״י) משמע), ודף נב, ב (כו״ע לא פליגי דברא (לשעבר, רש״י) משמע). מ״א סק״ח (בהדיא אמרינן סוף דף נ״ב דבעי לברוכי על מה שעבר).

וכן הוא לקמן סי׳ רד סי״ח (שכל הברכות נתקנו בלשון עבר, כמ״ש בסי׳ קס״ז).

[911] **רש״י שם** (והא ודאי ברכה הגונה דלשעבר בעינן, שהרי כבר הוציא הלחם הזה מן הארץ שהוא בא ליהנות הימנו).

[912] **ברכות נב**, ב (בברא ובורא כו״ע לא פליגי דברא (לשעבר, רש״י) משמע).

וראה גם לקמן סי׳ רד סי״ח (שבורא הוא יותר מבורר על העבר). וכן הוא לעיל סי׳ סו סי״ב (שלשון גואל כולל עבר והוה ועתיד (כמו מוציא לחם שכולל גם עבר, כמו שיתבאר בסי׳ קס״ז).

[913] ישעי׳ מב, ה. גמרא שם (בורא השמים ונוטיהם).

[914] תוס׳ ברכות שם ד״ה בברא (ואם תאמר הואיל ולא פליגי בלשון ברא, אמאי אמר בורא. ויש לומר דלשון קרא עדיף). מ״א שם (מכל מקום אמרינן בורא לישנא דקרא).

[915] **ברכות לח**, א (תנו רבנן, מה הוא אומר, המוציא לחם מן הארץ, רבי נחמיה אומר, מוציא לחם מן הארץ. אמר רבא במוציא כולי עלמא לא פליגי דאפיק משמע (שהוציא כבר, רש״י), דכתיב (בלק כג, כב) אל מוציאם ממצרים (וכשנאמרה פרשת בלעם כבר יצאו, רש״י), כי פליגי בהמוציא, רבנן סברי המוציא דאפיק משמע, דכתיב (עקב ח, טו) המוציא לך מים מצור החלמיש (וכבר הוציא, רש״י)).

[916] גמרא שם לרבי נחמיה (ורבי נחמיה סבר המוציא דמפיק משמע (שעתיד להוציא, דכתיב המוציא אתכם, וכשנאמר פסוק זה למשה עדיין לא יצאו, רש״י), שנאמר (וארא ו, ז) המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים).

[917] גמרא שם לרבנן (ורבנן ההוא הכי קאמר להו קודשא בריך הוא לישראל, כד מפיקנא לכו עבידנא לכו מלתא כי היכי דידעיתו דאנא הוא דאפיקית יתכון ממצרים (שאני הוא שהוצאתי אתכם, רש״י), דכתיב (שם) וידעתם כי אני ה׳ אלהיכם המוציא).

לשון מבורר על העבר, כמ״ש אל מוציאם ממצרים, וכשנאמרה פרשת בלעם כבר יצאו[918]. אעפ״כ מברכין המוציא[919], כדי שלא לערב האותיות שהם מ״ם של העולם ומ״ם של מוציא[920], שאם לא יתנו ריוח ביניהם תבלע אחת מהן[921].

ומה שאומרים לחם מן, אע״פ שיש ערבוב אותיות[922], הוא מפני שהוא לשון הפסוק מצמיח חציר לבהמה וגו׳ להוציא לחם מן הארץ[923], שכל הברכות והתפלות תפשו לשון הכתוב בכל מה דאפשר. וצריך ליזהר ליתן ריוח בין לחם ובין מן[924], וכן בין שאר ב׳ אותיות שוות בברכות[925]:

ו אין לברך המוציא קודם שיתפוס הלחם בידו[926], כמו שאין מברכין על המצות אלא סמוך לעשייתן[927] כשהמצוה מזומנת בידו לעשותה[928] ולא קודם לכן, כמו שנתבאר בסימן כ״ה[929] (ואם בירך ואחר כך נטלו בידו, אין צריך לחזור ולברך, אבל אם בירך ואחר כך הביאוהו לפניו, צריך לחזור ולברך, כמו שיתבאר בסי׳ ר״ו[930]):

ז צריך שיתפוס הלחם בימינו, שכל דבר שמברכין עליו צריך לאחוז בימין בשעת הברכה[931].

וטוב שיתן עליו שתי ידיו שיש בהן י׳ אצבעות, כנגד י׳ מצות התלויות בפת, לא תחרוש בשור ובחמור,

---

[918] כדעת רבא שם (במוציא כולי עלמא לא פליגי דאפיק משמע (שהוציא כבר, רש״י), דכתיב (בלק כג, כב) אל מוציאם ממצרים (וכשנאמרה פרשת בלעם כבר יצאו, רש״י), כי פליגי בהמוציא).

[919] גמרא שם רע״ב (והלכתא המוציא לחם מן הארץ, דקי״ל כרבנן דאמרי דאפיק משמע). טור ושו״ע ס״ב (יברך המוציא לחם מן הארץ).

[920] **ירושלמי** ברכות רפ״ו (כרבי נחמיה, שלא לערב ראשי אותיות), הובא ב**תוס׳ שם** לח, ב ד״ה והלכתא (ובירושלמי מפרש טעמא כדי שלא לערב האותיות, כגון העולם מוציא).

[921] לבוש ס״ב (כדי שלא לערב מ״ם דמוציא עם מ״ם דהעולם, ויבלע האחת ולא יהיה משמעות לשונו כלום).

[922] **ירושלמי** שם (מעתה המן הארץ שלא לערב ראשי אותיות).

[923] **שם בתוס׳** (ואע״ג דבלחם מן נמי איכא עירוב, שאני התם דקרא כתיב (תהלים קד, יד) מצמיח חציר לבהמה ועשב לעבודת האדם להוציא לחם מן הארץ).

[924] טור (ויתן ריוח בין לחם ובין מן, שלא יבליע המ״ם), ולבוש ס״ב (ומכל מקום יזהר לתת ריוח בין לחם ובין מן שלא לערב הממי״ן).

[925] כדלעיל סי׳ סא ס״ט (צריך ליתן ריוח בין תיבה שאות שבתחלתה כאות שבסוף תיבה שלפניה, שלא תבלע אות אחת מהן, כגון ... ואבדתם מהרה ... אתכם מארץ).

[926] רוקח סי׳ שכט (ובעת שחפץ לברך המוציא, אוחז הלחם). **שו״ע** ס״ג (אין לברך קודם שיתפוס הלחם).

[927] מ״א סק״ט (דבעינן סמוך לעשייתן). וראה אהלי שם ח״ט ע׳ צט.

[928] **תוס׳ סוכה לט**, א ד״ה עובר (דהיאך יברך עליו והוא מונח בכלי ... כל שעה שאין המצוה מזומנת בידו לעשות לא מיסתבר כלל לברך עליו).

[929] סי״ז (לא יברך קודם הנחה על הקיבורת או על הראש, מפני שצריך לקרב הברכה לעשיית המצוה ולסומכן זו לזו בכל מה דאפשר).
וראה גם לעיל סי׳ ח ס״ב (וכשיתחיל להתעטף קודם שיתעטף לגמרי יברך מעומד להתעטף בציצית (עיין בסי׳ כ״ה ותמצא טעם על זה)), ושם נסמן (הערה ה).

[930] ריש ס״ט (ואם לא אחזו כלל אם היה לפניו כשבירך עליו יצא ואם בירך ואח״כ הביאו לפניו אף שבירך על דעת כן צריך לחזור ולברך).

[931] ברכות מג, ב תנו רבנן, הביאו לפניהם שמן ויין, בית שמאי אומרים, אוחז השמן בימינו (לפי שעליו מברך תחלה, רש״י)... בית הלל אומרים, אוחז את היין בימינו). מרדכי רמז קמט (כתב ראבי״ה, ומינה נשמע שכל ברכה של דבר מצוה ראוי לו שיאחז בימין). **טור ושו״ע סי׳ רו** ס״ד (כל דבר שמברך עליו לאכלו או להריח בו, צריך לאוחזו בימינו כשהוא מברך).
וכן הוא לקמן שם ס״ח (כל דבר שמברך עליו לאכלו או להריח בו או לעשות בו מצוה, צריך לאחוז בימינו כשהוא מברך). לוח ברה״נ פ״ו ה״ד. סדר ברה״נ פ״ט ה״ד.
וראה לקמן סי׳ קפג ס״ז (נוטלו בימינו ... והימין היא חשובה יותר לכבוד הכוס). סי׳ תרנא ס״ד (איטר יד נוטל הלולב בימינו, שהוא שמואל של כל אדם).

זריעת כלאים, לקט שכחה ופיאה, בכורים תרומות[932] מעשר ראשון ושני וחלה, ולכך יש י׳ תיבות בברכת המוציא, וי׳ תיבות בפסוק מצמיח חציר לבהמה, וי׳ תיבות בפסוק עיני כל אליך ישברו, וי׳ תיבות בפסוק ארץ חטה כו׳[933]:

ח לא יתחיל לברך עד שיביאו לפניו מלח או ליפתן ללפת בו פרוסה של ברכה, כדי שתהא נאכלת בטעם, משום כבוד הברכה[934]. ואפילו אם יתאחר הדבר עד שיביאו[935]. ואם המסובין רבים צריך להמתין עד שיביאו לפני כל אחד ואחד[936], שהם יוצאים ידי חובתם בברכתו[937], וצריכים לטעום מיד אחר ברכתו, כמו שיתבאר[938].

ואם היא פת נקיה[939], או מתובלת בתבלין או במלח כעין שלנו[940], או שנתכוין לאכול פת חריבה[941], אין צריך להמתין[942]. ואם רוצה להמתין הרשות בידו, ואין לחוש להפסק בין נטילה להמוציא, כיון שהוא לצורך הסעודה, אף על פי שאינו לצורך המוציא[943].

---

[932] לשון רבים, לכלול גם תרומה גדולה ותרומת מעשר.

[933] רוקח סי׳ שכט (ובעת שחפץ לברך המוציא אוחז הלחם בשתי ידיו בי׳ אצבעות. בירושלמי פ״א דחלה, ובמדרש ויכולו, כנגד י׳ מצות שמקיים לא תחרוש בשור ובחמור, לא תזרע כלאים, לקט שכחה ופיאה, לא תחסום שור, תרומה, מעשר ראשון, מעשר שני, חלה ... וי׳ תיבות בברכת המוציא, וכן בפסוק בתהלים (קד, יד) להוציא לחם מן הארץ), ושבלי הלקט סי׳ קמא (וצריך הבוצע שיבלע בשתי ידיו בעשר אצבעותיו, כנגד עשר מצות הנוהגות בתבואה עד שלא תבא לידי לחם ואלו הן, לא תזרע כלאים, לא תחרוש בשור וחמור יחדיו, לקט שכחה ופיאה, מעשר ראשון, מעשר שני, מעשר עני, תרומה, חלה, כך מפורש במס׳ חלה ירושלמי. ויש שסומכין על שם עשר תיבות שבפסוק מצמיח חציר לבהמה ועשב לעבודת האדם להוציא לחם מן הארץ, וכן בברכת המוציא יש בה עשר תיבות בא״י אמ״ה המוציא לחם מן הארץ), ע״פ ירושלמי חלה ספ״א (עשר מצות אדם עושה עד שלא יאכל פרוסה, משום לא תחרוש, בל תזרע, בל תחסום, לקט שכחה ופיאה, תרומה ומעשר ראשון ומעשר שני וחלה). **טור** ושו״ע ס״ד (יתן שתי ידיו על הפת בשעת ברכה, שיש בהן י׳ אצבעות כנגד י׳ מצות התלויות בפת, ולכך יש י׳ תיבות בברכת המוציא, וי׳ תיבות בפסוק מצמיח חציר לבהמה, וי׳ תיבות בפסוק עיני כל אליך ישברו (תהלים קמה, טו), וי׳ תיבות בפסוק ארץ חטה ושעורה (עקב ח, ח), וי׳ תיבות בפסוק ויתן לך (תולדות כז, כח)).

[934] **ברכות מ**, א (אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו מלח או לפתן), ופירש״י (שאף זו צורך ברכה, שתהא פרוסה של ברכה נאכלת בטעם). טור ושו״ע ס״ה (לא יבצע עד שיביאו לפניו מלח או ליפתן ללפת בו פרוסת הבציעה).

ומה שאמרו ״לבצוע״ הכוונה לברכה, כמבואר בערוך ערך בשש (אין צריך המברך להתבושש ולחזר על לפתן אלא מברך לאלתר מפני שיש בו מלח).

[935] כדלקמן בסמוך (ואין לחוש להפסק בין נטילה להמוצא, כיון שהוא לצורך הסעודה).

[936] גמרא שם (לפני כל אחד ואחד). רמב״ם שם (עד שיביאו מלח או לפתן לפני כל אחד ואחד). ט״ז סק״ה (בגמרא ורמב״ם כתוב אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו לפני כל אחד מלח כו׳). מ״א סקי״א (ואם המסובין רבים צריך להמתין עד שיביאו לפני כל אחד ואחד (גמרא)).

[937] כנסמן לעיל (הערה 888).

[938] ס״י (ואף זה הפסיק בין שמיעה לאכילה, שהשומע כמברך).

[939] כדלקמן סי׳ תעה ס״י (לפי שפת נקיה אין צריך מלח, כמו שנתבאר בסי׳ קס״ז).

[940] מרדכי ברכות רמז קל (ובני אשכנז אין רגילין לתת על השולחן לא מלח ולא לפתן, משום דפת שלנו חביב ומלוח, והרי הוא כי הא דאמר בסמוך לית דין צריך בשש, פירש בשש עיכוב).

[941] **רמב״ם** פ״ז ה״ג (אלא אם כן נתכוונו לאכול פת [ח]רבה).

[942] גמרא שם (רבא בר שמואל אקלע לבי ריש גלותא, אפיקו ליה ריפתא ובצע להדיא (כלומר מיד, ולא המתין למלח ולפתן, רש״י) ... אמר להו, לית דין צריך בשש (כלומר פת נקיה היא זו ואין צריכה לפתן, רש״י)). טור ושו״ע שם (ואם היא נקייה או שהיא מתובלת בתבלין או במלח כעין שלנו או נתכוין לאכול פת חריבה, אינו צריך להמתין).

[943] אופן הא׳ באור זרוע ח״א סי׳ קמא (ובכולהו נראה, שאם רוצה להמתין על לפתן או מלח, הרשות בידו. או שמא אינו רשאי, כי היכי דלהוי תכף לנטילה ברכה). הובא בדרכי משה סק״ה. **מ״א** סקי״ב (ובכולהו אם רצה להמתין הרשות בידו, או שמא אינו רשאי להפסיק (ד״מ). ולפי מ״ש ס״ו דאפילו דבר שאינו צורך המוציא לא הוי הפסק בין ברכה לאכילה, אם כן בין נטילה לברכה, אפילו לכתחלה שרי, ולכן סתם פה בשו״ע). והוא האמור במ״א ס״ק יז (אפילו אינו צורך לפרוסת המוציא, רק צורך הסעודה (ב״י ב״ח)), ולקמן ס״ט (כיון שהוא צורך הסעודה, אע״פ שאינו צורך אכילת פרוסה של ברכה, אינו חשוב הפסק בדיעבד), ושם נסמן (הערה 962).

מכל מקום נהגו להניח מלח על השולחן[944], לפי שהשולחן דומה למזבח[945] והאכילה כקרבן, ונאמר, על כל קרבנך תקריב מלח, וכשישראל יושבים על השולחן וממתינים זה על זה עד שיטלו ידיהם והם בלא מצות השטן מקטרג עליהם וברית מלח מגין עליהם[946] לכן מצוה להניחו על השולחן אפילו לא יאכלו ממנו[947]. ועל פי הקבלה[948] יש לטבל פרוסת הבציעה במלח ג׳ פעמים[949].

וכיון שהשולחן דומה למזבח, טוב ליזהר שלא להרוג עליו כנה[950] (אבל לזרוק עליו כנה, אין לחוש, שהרי בית הכנסת שקדושתו חמורה שאסור לאכול בו[951], ואעפ״כ יכול לזרוק בו כנה שלא בשעת התפלה, כמו ש[נ]תבאר בסימן צ״ז[952]):

ט ואחר הברכה יאכל מיד[953], ולא ישיח בין ברכה לאכילה. ואם שח צריך לחזור ולברך[954], אלא אם כן

והיינו שאף שאינו זקוק למלח לטבול בו הפרוסה של ברכת המוציא משום כבוד הברכה, מכל מקום זקוק הוא למלח למשך הסעודה, או לטעם האמור לקמן בסמוך (נהגו להניח מלח על השלחן ... מצוה להניחו על השולחן אפילו לא יאכלו ממנו), שאינו זקוק לפרוסה של ברכת המוציא.

[944] שבלי הלקט סי׳ קמא (ומה שנהגו לבצוע על המלח, פירשו הגאונים ז״ל, לפי שמצינו שהשלחן נקרא מזבח ... מה מזבח מכפר אף שולחן מכפר, וכתיב במזבח (ויקרא ב, יג) על כל קרבנך תקריב מלח). **רמ״א** שם (ומכל מקום מצוה להניח על כל שלחן מלח קודם שיבצע, כי השלחן דומה למזבח והאכילה כקרבן, ונאמר, על כל קרבנך תקריב מלח).

[945] ברכות נה, א (כל זמן שבית המקדש קיים מזבח מכפר על ישראל, ועכשיו שלחנו של אדם מכפר עליו).

וכן הוא לקמן סי׳ קפ ס״ו (כי השלחן דומה למזבח).

[946] **מדרש**, הובא בתוס׳ ברכות מ, א ד״ה הבא (רבי מנחם היה מדקדק מאד להביא מלח על השלחן, כדאיתא במדרש, כשישראל יושבין על השלחן וממתינין זה את זה עד שיטלו ידיהם והן בלא מצות השטן מקטרג עליהם, וברית מלח מגין עליהם). הובא במ״א סקי״ד. רמ״א ס״ה (והוא מגין מן הפורעניות).

והוא כאמור קרח יח, יט (ברית מלח עולם היא לפני ה׳).

[947] **מ״א** סקט״ו (פירוש, אף על גב דאין אנו נוהגין באכילת מלח משום דיש בפת מלח, מכל מקום מצוה להניחו על השלחן).

[948] שער המצות עקב (ואחר כך תבצע הפרוסה מן הככר הימני ותטבול במלח). הובא במ״א שם (וכתבו המקובלים לטבל פרוסת הבציעה במלח).

[949] אור צדיקים למהר״ם פאפירש פרק כג אות יז (וצריך לטבול ג׳ פעמים במלח).

ובס׳ המנהגים חב״ד ע׳ 21 (נוהגין להטביל פרוסת המוציא שלש פעמים במלח. ולא לזרוק המלח על הפרוסה).

שכן נוהגים כל השנה; אבל בפסח, אם יטבלו המצה במלח, וישארו פירורים מהמצה במלח, אפשר שיבואו אחר כך הפירורים לידי שרויה.

וראה שו״ת רבינו שער השמועה סי׳ ז.

[950] **ספר חסידים** סי׳ קב (ואסור להרוג כינה על שלחן שאוכלים עליו, וההורג עליו כאילו הורג על המזבח, כי השלחן הוא המזבח). הובא במ״א סקי״ג (ולכן אסור להרוג כינה על השלחן (ס״ח סי׳ ק״ב)).

וראה לעיל סי׳ קנו סט״ו (ההורג כינה בפני חברו).

[951] רמב״ם הל׳ תפלה פי״א ה״ו. טור ושו״ע סי׳ קנא ס״א (בתי כנסיות ובתי מדרשות, אין נוהגין בהם קלות ראש, כגון שחוק והתול ושיחה בטילה, ואין אוכלים ושותים בהם).

וכן הוא לקמן סי׳ שסו ס״ו (ואסור לאכול בבית הכנסת, אם לא הלומדים שם, כמו שנתבאר בסי׳ קנ״א).

[952] **רמ״א שם ס״ג** (ודוקא בשעת התפלה, אבל שלא בשעת התפלה יכול ליטול כינה ולזורקו בבית הכנסת), ולעיל שם ס״ג (שלא בשעת תפלת י״ח יכול ליטול כנה ולזרקה בבית הכנסת, כמו שמותר לרוק בבית הכנסת).

[953] היינו תוך כדי דבור, כדלקמן סי׳ רו ס״ג (ואפילו בשתיקה אסור להפסיק יותר מכדי דיבור, שהוא כדי שאילת שלום תלמיד לרב, שהן ג׳ תיבות אלו שלום עליך רבי. ואם שהה יותר אין צריך לחזור ולברך).

[954] **ברכות מ**, א (אמר רב, טול ברוך טול ברוך, אינו צריך לברך), ופירש״י (הבוצע קודם שטעם מן הפרוסה בצע ממנה והושיט למי שאצלו ואמר לו טול מפרוסת הברכה, אף על פי ששח בינתים אין צריך לחזור לברך ... הך שיחה צורך ברכה ולא מפסקא). מרדכי רמז קל (אבל אם סח דברים אחרים דלא שייכי להמוציא, צריך לחזור ולברך). טור ושו״ע ס״ו (יאכל מיד ולא ישיח בין ברכה לאכילה, ואם שח צריך לחזור ולברך).

וכן הוא בשאר ברכות הנהנין, כדלקמן סי׳ רו ס״ג (כל אלו הברכות צריך שלא יפסיק בין הברכה לאכילה, אפילו מפני הכבוד והיראה. ואם הפסיק ודיבר דיבור שאינו לצורך האכילה צריך לחזור ולברך, כמו שנתבאר בסי׳ קס״ז).

וכן הוא בברכת המצות, כדלקמן סי׳ תלב ס״ו (אסור להפסיק בשום דיבור בין הברכה לתחלת הבדיקה, כדרך שאסור להפסיק בשאר כל המצות בין הברכה לתחלת עשיית המצות).

היתה השיחה בדברים שהם מעניני הדבר שמברך עליו, כגון שאמר הביאו מלח או ליפתן[955]. ואפילו פת שלנו שאין צריך מלח[956], מכל מקום כיון שהוא חפץ לאכול על ידי טיבול במלח הרי זה מעניני הסעודה[957]. וכן אם אמר תנו לפלוני לאכול[958].

ואפילו אם אמר תנו מאכל לבהמה, צורך הסעודה הוא ואינו חשוב הפסק, לפי שאסור לאכול קודם שיתן לבהמתו, שנאמר, ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואחר כך ואכלת ושבעת[959]. אבל לשתות, אדם קודם, כמו שמצינו ברבקה שאמרה שתה וגם גמליך אשקה[960]. וכן אכילת עראי ואין בה כדי שביעה, יש מי שמתיר[961] קודם שיתן לבהמתו. ואעפ"כ כיון שהוא צורך הסעודה, אע"פ שאינו צורך אכילת פרוסה של ברכה, אינו חשוב הפסק[962] בדיעבד. אבל לכתחלה אסור להשיח אפילו לצורך פרוסה של ברכה[963], ואפילו בעודו לועס, עד שיבלע. ואם שח בעודו לועס בדבר שאינו מענין צרכי הסעודה, אפשר שצריך לחזור ולברך, שהרי הברכה אינה אלא על הבליעה ולא על הלעיסה, שהלועס ואינו בולע אין צריך לברך[964], כמ"ש סי' ר"י[965].

---

[955] גמרא שם (ר' יוחנן אמר, אפילו הביאו מלח הביאו לפתן נמי אין צריך לברך), ופירש"י (שאף זו צורך ברכה, שתהא פרוסה של ברכה נאכלת בטעם). טור ושו"ע שם (אלא אם כן היתה השיחה בדברים מענין דברים שמברכין עליו, כגון שבירך על הפת וקודם שאכל אמר הביאו מלח או ליפתן).

[956] כדלעיל ס"ח.

[957] **ט"ז** סק"ז (נראה דאפילו לדידן, שפת שלנו נילוש במלח ואין צריך להביא מלח, כמ"ש בס"ה, מכל מקום, כיון דלזה ניחא ליה לאכול על ידי טיבול עוד במלח, ודאי לא הוי הפסק).

[958] **רמב"ם** פ"א מהל' ברכות ה"ח (כגון שבירך על הפת וקודם שיאכל אמר ... תנו לפלוני לאכול ... אינו צריך לברך שנית). שו"ע שם.

[959] **גמרא שם** (רב ששת אמר, אפילו גביל לתורי נמי אינו צריך לברך, דאמר רב יהודה אמר רב, אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו, שנאמר (עקב יא, טו) ונתתי עשב בשדך לבהמתך, והדר ואכלת ושבעת). טור ושו"ע שם (תנו מאכל לבהמה וכיוצא באלו, אין צריך לברך). טור ומ"א סקי"ח (הוי צרכי סעודה, דאסור לטעום קודם שיתן לבהמתו (גמרא)).

והוא רק מדברי סופרים, כדלקמן הל' צער בעלי חיים בקונטרס אחרון אות ג (וקרא דואכלת כו' היא אסמכתא בעלמא).

[960] **ספר חסידים** סי' תקלא (לענין צמאון אדם ובהמה, יתנו לאדם תחילה ואחר כך לבהמה, דכתיב (חיי שרה כד, מד) ותאמר אליו גם אתה שתה, ואחר כך (שם כד, מו) וגם לגמליך אשקה. ואשת וגם הגמלים השקתה). **מ"א** שם (אבל לשתות, אדם קודם, כדאשכחן ברבקה שאמרה שתה וגם גמליך אשקה (ס"ח)).

[961] **ט"ז** סק"ז (לענ"ד נראה, דאין איסור בטעימא בעלמא, דאם כן למה אמרו כאן אסור לאכול עד שיתן כו', ולא אמרו אסור לטעום, כמ"ש לשון זה בפ"ק דשבת דף ט' אסור לטעום עד שיתפלל, וכן אסור לטעום עד שיבדיל, אבל כאן לא אסרו אלא אכילת סעודה).

[962] **ב"י** (שכל שהשיחה מענין אכילה לא הויא הפסק, ואין צריך שתהא שיחה מענין פרוסת המוציא בדוקא). ב"ח (ואף על פי שאינו לענין ברכת המוציא, כיון דמצרכי סעודה הוא לא הוי הפסק). **ט"ז** שם (דקי"ל אפילו דיבר במידי דלא שייך לפרוסת המוציא, אלא לצורך סעודה, לא הוי הפסק). **מ"א** סקי"ז (אפילו אינו צורך לפרוסת המוציא רק צורך הסעודה (ב"י ב"ח)), וראה גם לעיל (הערה 943).

[963] כל בו סי' כד יז, א (ואפילו גבול לתוריה לא הויא הפסקה, דכולהו צורך אכילה הוא, דכתיב ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת וברכת, וכולהו בדיעבד) הובא בב"י. **רמ"א** ס"ו (ומכל מקום לכתחלה לא יפסיק כלל).

[964] **של"ה** שער האותיות אות ק פא, ב בהגהה ד"ה דין פשוט (נראה, דאפילו הכניס פרוסת הבציעה לתוך פיו ולועסו, אינו רשאי לדבר עד שיטעום החיך האוכל ויבלענו, כי קודם לזה עדיין נקרא הפסק כשמדבר, שהרי עדיין נקרא קודם אכילה, מאחר שלא טעם טעמו ... מצינו שהטעימה אינו כלום לענין הנאה, ממילא שמעינן מזה, דאם נתן לתוך פיו פרוסה של המוציא ומדבר בשעת טעימה קודם בליעה דהוי הפסקה ... ואף על פי שאמרתי, שהוא הפסק אם מדבר בשעת טעימה, מכל מקום אין אני אומר, באם עשה בדיעבד כן, ששכח ודיבר בשעת טעימה, שיחזור ויברך כמו שהדין הוא באם הפסיק בין הברכה לאכילה, דאין אני נכנס בספק ברכה לבטלה). **מ"א** סקט"ז (ולא יסיח עד שיבלע הפרוסה. מיהו אם שח בעודו לועס א"צ לחזור ולברך (של"ה)).

וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ו ה"א, וסדר ברה"נ פ"ט ה"א (שלא יפסיק בין ברכה לאכילה ... ואפילו בעודו לועס, עד שיבלע ... ואם שח בעודו לועס, יש להסתפק אם צריך לחזור ולברך).

[965] בשו"ע שם ס"ב (הטועם את התבשיל אינו צריך לברך ... כשחוזר ופולט), ובמ"א שם סק"ט (דלא מקרי הנאה אלא בתוך מעיו, ואם כן הוא הדין ללועס ופולט).

וצריך ליזהר גם כן שלא לילך ממקום למקום עד שיבלע, כי הליכה ממקום למקום חשובה הפסק[966], אלא אם כן היא לצורך האכילה, שאז מותר לכתחילה אם אי אפשר בענין אחר, כגון שאי אפשר לו לברך במקום אכילתו לפי שאינו נקי[967], שכיון שאי אפשר לו לאכול בענין אחר הרי זה כדיעבד. והוא שב׳ המקומות הם בבית אחד, כמו שיתבאר בסימן קע״ח[968]:

י ואפילו אחר שטעם המברך, אם שח אחד מהמסובין קודם שיטעום, צריך המשיח לחזור ולברך לעצמו, אם שח בדבר שאינו מענין צרכי סעודה, כי לא תהא שמיעתו הברכה מהמברך גדולה מהמברך עצמו והיה משיח בין ברכה לאכילה שהיה צריך לחזור ולברך, משום שהפסיק בין ברכה לאכילה, ואף זה הפסיק בין שמיעה לאכילה[969], שהשומע כמברך[970].

וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ב הי״ב, וסדר ברה״נ פ״ח הי״א (ואינה חשובה הנאה אלא הנאת מעיו, ולא הנאת החיך לבדו, כגון הטועם את התבשיל לידע אם הוא צריך מלח ותבלין או אם הוא טוב למאכל וחוזר ופולט, אין צריך לברך, אף על פי שנהנה בטעמו).

ולענין יום הכיפורים, ראה לקמן סי׳ תריב ס״ז (הנאת אכילה ושתיה אסורה ביום הכיפורים, אף על פי שאינו אוכלו ושותהו, כגון שטועם לחיך ופולט).

[966] לענין הליכה בתוך הסעודה מחדר לחדר בתוך הבית, יתבאר לקמן סי׳ קעח ס״ג (כשהוא עומד ממקומו לילך למקום אחר אין עמידתו גמר סעודתו ... והוא שאכל כבר כזית אבל פחות מכזית דינם כדברים שאין טעונים ברכה לאחריהם במקומם).

וכיון שכאן הולך בין הברכה לאכילה לפני שבלע, אם כן הוי כדברים שאין טעונים ברכה לאחריהם במקומם, שיתבאר דינם לקמן שם ס״א (היה אוכל בחדר זהא ונטל המאכל בידו והלך לחדר אחר לאכול, צריך לחזור ולברך ... ואם מתחלה כשבירך בחדר זה היה בדעתו לשנות מקומו מחדר לחדר באמצע אכילתו ... אין צריך לחזור ולברך).

וכאן מיירי כשהלך באותו חדר מפינה לפינה, שאינו חשוב שינוי מקום באמצע האכילה, כדלקמן סי׳ קעח ס״ג (אם אוכל בחדר אחד ... אין זה שינוי מקום, שכיון שמוקף מחיצות הרי הכל אחד). וכן הדין בקידוש, כדלקמן סי׳ רעג ס״ג (מפינה לפניה בבית אחד, שקידש בזוית זו על דעת לאכול כאן ואחר כך נמלך לאכול בזוית אחרת באותו בית ואותו חדר, ואפילו הוא טרקלין גדול אין צריך לחזור ולקדש, שכל החדר נחשב מקום אחד). אבל מכל מקום נחשבת ההליכה הפסק בין ברכה לאכילה, או בעודו לועס עד שיבלע, עכ״פ לכתחלה. וכן נתבאר בתהלה לדוד סי׳ קסו ס״ק ג (על כרחך דמיירי מפינה לפינה).

ואף שנתבאר לעיל סי׳ קד ס״ב (שלא מצינו הליכה שנקראת הפסקה בשום מקום באמצע עשיית המצוה), והיינו אפילו מחדר לחדר, כדלעיל סי׳ ח סכ״ב (אם בירך על טלית קטן בחדר זה והולך להתעטף בטלית גדול בחדר אחר באותו הבית, אין צריך לחזור ולברך, כיון ששני החדרים הם בבית אחד לא חשוב הפסק מה שהולך מזה לזה). מכל מקום בין ברכה לאכילה, או לבליעה ״הליכה ממקום למקום חשובה הפסק״; אלא שאם הוא לצורך האכילה, נתבאר כאן (לצורך האכילה, שאז מותר לכתחלה אם אי אפשר בענין אחר).

וכן לענין הפסק בין נטילת ידים לסעודה, נתבאר לעיל סי׳ קסו (והילוך ממקום שנטל ידיו למקום הסעודה אינן חשובין הפסק, כיון שהוא צורך הסעודה).

וראה תהלה לדוד סי׳ קסו סק״ג. מחשבת חיים ע׳ קלה. שו״ע אדה״ז המבואר.

[967] כדלקמן סי׳ קפה ס״ג (שהוא אנוס, ואינו יכול לבטא בשפתים מפני המקום שאינו נקי, בענין שאסור לדבר).

[968] ס״א (והוא שיהיו שני החדרים בבית אחד אבל מבית לבית, או אפילו מבית לחצר, אין דעתו מועלת כלום, אפילו נוטל המאכל בידו כשהולך וחוזר ואוכלו בלא היסח הדעת בינתיים), לענין הפסק באמצע אכילה, וכל שכן כאן לענין הפסק בין ברכה לאכילה.

[969] **תוס׳** פסחים קא, א ד״ה ורבי יוחנן (לא פטר אלא אם כן שתה, דהוי הפסק, כדאמרינן בפרק כיצד מברכין (ברכות מ, א) גבי המוציא, שאם הפסיק שצריך לחזור ולברך). **רא״ש** שם פ״י סי׳ ה (דאם לא שתה פשיטא שלא יצא, כיון דאיכא הפסק בין ברכה לשתיה). ב״י (כל אחד ואחד חייב לברך כדי לאכול וכשאחד מברך לכולם הוי כאילו כל אחד בירך לעצמו וכשהוא מפסיק בין ענייתו אמן לטעימתו הוי הפסק וצריך לחזור ולברך וזה נראה לי ברור). **מ״א** סקי״ט (בתוס׳ פסחים דף ק״א בד״ה ור״י אמר כתבו בהדיא, דאם הפסיקו צריך לחזור ולברך עיי״ש ובד״ה ידי קידוש וכ״כ הראב״ן סימן קפ״א וכן כתב הרא״ש והמרדכי בהדיא). ט״ז סק״ח (כל אחד חייב לברך כדי לאכול, וכשאחד מברך לכולם הוי כאלו כל אחד מברך לעצמו, וכשהוא מפסיק בין ענייתו אמן לטעימתו, הוי הפסק וצריך לחזור ולברך).

וכן הוא לקמן סי׳ רצט ס״ב (ואף אם האחרים קדשו על פת והוציאו אותו ידי חובתו אף מברכת המוציא ... לענין הפסק בין ברכת המוציא לאכילה, אין טעימתם מועלת לו, כמו שנתבאר בסי׳ קס״ז).

ולכן יתבאר לקמן סי״ח (שאחר מברך לכולם ... ההמון לא היו נזהרים מלהשיח בין שמיעת הברכה להטעימה, לכן הנהיגו לברך כל אחד לעצמו).

וראה הערות ובאורים תשסה ע׳ 49.

וכן רבים שעושים מצוה אחת ואחד מברך לכולם[971], אם הפסיק אחד מהם בין שמיעת הברכה לעשיית המצוה, אע״פ שהמברך כבר עשה המצוה תיכף לברכתו, אין זה מועיל לזה שהפסיק בינתיים, וצריך הוא לחזור ולברך לעצמו[972].

ומכל מקום אם בשעה שהבוצע היה מברך המוציא היה אחד מהמסובין נוטל ידיו וכיון לברכת המוציא, ואחר כך ניגב ידיו ובירך על נטילת ידים, יוצא בברכת הבוצע ואין צריך לחזור ולברך ברכת המוציא, שברכת על נטילת ידים אינה חשובה הפסק בין המוציא לאכילה, לפי שהוא צורך הסעודה[973]:

יא שכח ואכל ולא בירך המוציא, אם נזכר בתוך הסעודה מברך על מה שיאכל מעתה, ואם לא נזכר עד שגמר סעודתו אין מברך על מה שאכל[974], שברכת הנהנין דומה לברכת המצות שאין מברכים אלא עובר לעשייתן ולא אחר כך[975], אלא אם כן היא מצוה שאי אפשר לברך עליה עובר לעשייתן, כמו שנתבאר בסי׳ קנ״ח[976]. ויש מי שחילק[977] בין ברכת הנהנין לבין ברכת המצות, שיכול לברך אחר כך אם לא בירך

---

[970] כדלעיל סי׳ ח סי״א (דשומע כעונה), ושם נסמן (הערה מו).

[971] כדלעיל סי׳ ח סי״א (אם כמה אנשים מתעטפים כל אחד בטליתו בבת אחת כל אחד מברך לעצמו ... אם רצו האחד מברך והאחרים שומעין ועונין אמן), ולקמן סי׳ ריג ס״ו (בברכת המצות, אם כל אחד עושה מצוה בפני עצמו ... כגון שכל אחד מתעטף בציצית או לובש תפילין, הרשות בידם, אם רצו אחד מברך לכולם).

[972] ט״ז שם (דלדידיה אם שנים רוצים להניח תפילין ואחד מברך והשני יוצא בברכתו, והאחד שבירך והניח תפילין והשני לא הניח עדיין, וכי לא הוה הפסק במה שהוא סח, ונאמר שכבר יצא ידי הברכה בהנחת חבירו, ודאי זה אינו).

וכן הוא לקמן סי׳ תפט סוף ס״א (ואחר ששמע הברכה יספור מיד), ושם נסמן (הערה כז).

[973] ארחות חיים הל׳ סעודה סי׳ טו (ואם ראובן נוטל ידיו לאכילה, וכשהוא נוטל יעקב אביו בירך ברכת המוציא, ואחר כך נגב ראובן את ידיו לאכילה ובירך ברכת נטילת ידים, אין ברכת הידים הפסק, כמו טול ברוך, ואין צריך ראובן לחזור ולברך ברכת המוציא, כך השיב הר״י ז״ל). **שו״ע** ס״ז (ראובן שהיה נוטל ידיו לאכילה, ויעקב היה מברך המוציא ונתכוין להוציא השומעים, ואחר כך ניגב ראובן ידיו ובירך על נטילת ידים, לא הוי הפסק ויוצא בברכת יעקב, ואין צריך לחזור ולברך ברכת המוציא). מ״א סוף ס״ק יט (בס״ז, דדוקא משום דברכת על נטילת ידים צורך סעודה לא הוי הפסק). וראה שו״ע אדה״ז המבואר.

וכן הוא בברכת הסוכה, כדלקמן סי׳ תרמג ס״ד (ואין ברכת הסוכה חשובה הפסק בין ברכת המוציא לאכילה, כיון שברכה זו היא מצרכי הסעודה, וכל שהוא לצורך הסעודה אינו חשוב הפסק, כמו שנתבאר בסימן קס״[ז]).

[974] **ברכות נא**, א (מי שאכל ושתה ולא ברך (לפניהם. קאי אברכת המוציא וברכת היין, רש״י) מהו שיחזור ויברך (לאחר אכילה ושתיה, רש״י) ... תניא טבל ועלה אומר בעלייתו ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על הטבילה (אלמא אע״ג דטבל הויא ברכה, רש״י). ולא היא, התם מעיקרא גברא לא חזי, הכא מעיקרא גברא חזי, והואיל ואידחי אידחי (וכיון דגמר אידחי, והואיל ואידחי אידחי, רש״י)). טור ושו״ע ס״ח (שכח ואכל ולא בירך המוציא, אם נזכר בתוך הסעודה מברך, ואם לא נזכר עד שגמר סעודתו אינו מברך).

[975] כדלקמן סי׳ תלב ס״ה (אם שכח לברך קודם התחלת הבדיקה ... אם נזכר לאחר שגמר בדיקתו לגמרי, לא יברך כלום, שכל המצות מברכין עליהם עובר לעשייתן, אבל לאחר גמר עשייתן, היאך יברך וצונו לעשות מצוה פלונית ואינו עושה כלום, שכבר עשה).

[976] סט״ז (ואף על פי שכל המצות שלא בירך עליהן עובר לעשייתן אינו מברך עליהן לאחר גמר עשייתן, מכל מקום מצוה זו, כיון שלפעמים אי אפשר לברך עליה קודם עשייתה, כגון היוצא מבית הכסא, ומוכרח לברך אחר עשייתה, אין לחלק בה בין פעם לפעם, ולעולם יכול לברך אחר כך).

וראה גם לעיל סי׳ ו ס״ה (כל המצות צריך לברך עליהן קודם לעשייתן. אלא שבנטילת ידים אי אפשר לברך קודם הנטילה, לכן נדחית הברכה עד לאחר הנטילה). לקמן סי׳ רסג בקונטרס אחרון סק״ג (דדוקא כשראוי לברך קודם עשייה ולא בירך לא יברך אחר כך, אבל כשלא היה אפשר לברך תחלה יכול לברך אחר כך).

[977] **רשב״א** ברכות נא, א ד״ה והתניא (מי שאכל ושכח ולא בירך דאם גמר סעודתו שוב אינו מברך דהואיל ואידחי אידחי, ודלא כרבינא, אבל הראב״ד ז״ל פסק בההיא כרבינא ... ואני תמה, נפסוק הלכה כרבינא, ורבינא לא אמר לה אלא מהא דתנן גבי גר טבל ועלה בעליתו אומר אקב״ו וכו׳, ומסקנא דגמרא ולא היא התם מעיקרא גברא דחיא וכו׳ אבל הכא מעיקרא גברא חזיא והשתא הוא דאדחי, ואמור רבנן הואיל ואדחי אדחי), **בשם ראב״ד**, הובא בב״י סוף סי׳ קעב, ובמ״א סקכ״א (הרשב״א כתב דלהראב״ד צריך לברך אף על פי שגמר סעודתו).

ולדעת הראב״ד יש הפרש בין ברכת המצות – שאינו יכול לברך אחר כך, מהטעם האמור לקמן סי׳ רסג סי״א (שהאיך תברך וצונו להדליק והן דולקות כבר מקודם לכן), וסי׳ תלב ס״ה (לאחר גמר עשייתן, היאך יברך וצונו לעשות מצוה פלונית ואינו עושה כלום, שכבר עשה), לבין ברכת הנהנין – שיכול לברך אחר כך אם לא בירך לפניהם.

וראה קובץ ד״ת (צפת) ח״ג ע׳ 84.

לפניהם. ואע״פ שהעיקר כסברא הראשונה, טוב לחוש לדבריו בברכת הנהנין, שאפשר לו לאכול עוד מעט ויברך בתחילה ויוצא לדברי הכל[978]:

יב אם הוא מסופק אם בירך ברכת המוציא אם לאו, אינו חוזר ומברך, כי ברכת המוציא מדברי סופרים, וספק דברי סופרים להקל[979]. ואינו רשאי להחמיר על עצמו אלא שלא לאכול, אבל לא לברך, שלא ליכנס לספק ברכה לבטלה[980]:

יג אם במקום ברכת המוציא בירך שהכל נהיה בדברו[981], או שאמר בריך רחמנא מלכא[982] (דעלמא[983])

---

[978] **כל בו** סי׳ כד יז, א (דוקא כשאין לו עוד מאותן המשקין, דודאי מוטב שיבלעם ויברך ברכה שלאחריהן ולא שיפסיד אותן ויפסיד המשקה והברכה, אבל אם יש לו עוד מן המשקה, מוטב שיפליט אותו ולא יהנה בלא ברכה, ויברך על השאר תחלה וסוף). **מ״א** סקכ״א (כתב ב״י בשם כל בו אם יכול לאכול יברך ויאכל מעט).

[979] רמב״ם הל׳ ברכות פ״ד ה״ב (מי שנסתפק לו אם בירך המוציא או לא בירך המוציא, אינו חוזר ומברך, מפני שאינו מן התורה). ופ״ח ה״ב (כל הברכות האלו אם נסתפק לו בהם אם בירך או לא בירך, אינו חוזר ומברך לא בתחלה ולא בסוף, מפני שהן מדברי סופרים). **טור ושו״ע** ס״ט (אם הוא מסופק אם בירך המוציא אם לאו, אינו חוזר ומברך). לבוש ס״ט (שאין הברכה זו אלא מדרבנן, וספק דרבנן לקולא). ט״ז ס״ק י (דהמוציא הוא מדרבנן). וסי׳ רט ס״ג (כל הברכות אם נסתפק אם בירך אם לאו, אינו מברך לא בתחלה ולא בסוף).

וכדלעיל ס״א (ומדברי סופרים לברך לפני כל אכילה ושתיה).

[980] כמבואר בטור סו״ס כט (כיון שאינו חייב לברך אם יברך הוי ברכה לבטלה), וב״ח שם (דבספק נמי אסור לברך משום ספק ברכה לבטלה, פן יהא עובר על (יתרו כ, ז) לא תשא את שם יי׳ אלהיך לשוא), וכדלקמן סי׳ קסח סי״ג (שכשאינו יוצא בה ידי חובתו בברכה זו הרי זו ברכה שאינה צריכה, ונושא שם שמים לשוא), וסי׳ רטו ס״ג (כל המברך ברכה שאינה צריכה, הרי זה נושא שם שמים לשוא, והרי הוא כאילו נשבע לשוא, ואסור לענות אמן אחריו), ותניא אגה״ת פי״א ק, א (והרי ספק ברכות להקל משום חשש ברכה לבטלה).

וזהו שאומר כאן (ספק ברכה לבטלה). וכן הוא לעיל סי׳ מו ס״י (שלא להכניס עצמו לספק ברכה לבטלה). לקמן סי׳ קפח ס״י-יא וסט״ו. סי׳ ריג ס״ד. סי׳ רצז ס״ט. סי׳ תפז ס״ג. סי׳ תקפב ס״ב. סדר ברה״נ פ״ה ה״ג). שכיון שספק ברכות דרבנן להקל לכן יש חשש שם שמים לבטלה.

וראה שו״ת צמח צדק (חאו״ח סי׳ ג אות ו), ובחידושיו (עו, ג. קצד, א) ובפס״ד (שלו קיד, א). הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 84.

[981] **ברכות מ,** ב (על כולן אם אמר שהכל וכו׳. אתמר רב הונא אמר חוץ מן הפת ומן היין, ורבי יוחנן אמר אפילו פת ויין). תוס׳ שם ד״ה ורבי יוחנן אמר אפילו פת ויין (וכן הלכה). טור ושו״ע ס״י (אם במקום ברכת המוציא בירך שהכל נהיה בדברו ... יצא). וכן הוא לקמן סי׳ רו ס״א (ועל הכל אם בירך שהכל נהיה בדברו יצא, ואפילו על פת ויין).

ואם בירך בורא פרי האדמה על הפת, נפסק בלוח ברה״נ פ״א ה״ב (ואם בירך בורא פרי האדמה לא יצא), ושם נסמן (הערה 4294). אבל בסדר ברה״נ פ״א ה״ב השמיטו. ובחדושי צמח צדק יא, א (על פת מה׳ המינין אם בירך בורא פרי האדמה, אין שום ספק, אלא ודאי יצא ידי חובתו דיעבד, כמו בשהכל נהיה בדברו). וראה תורת מנחם לסדר ברה״נ ס״ק א. בדי השלחן סי׳ מט סק״א.

ואם בירך בורא מיני מזונות על הפת, יתבאר לקמן סי׳ קסח סי״ב (שהמברך בורא מיני מזונות על לחם גמור לא יצא ידי חובתו, הואיל ונשתנה לעילוי וחשיבות נשתנית ברכתו), ושם נסמן (הערה 1259). אבל בסדר ברה״נ פ״א ה״ג (בירך על הפת בורא מיני מזונות יצא, ויש חולקים, וספק ברכות להקל), ושם נסמן (הערה 4987).

[982] גמרא שם (בנימין רעיא כרך ריפתא ואמר בריך מריה דהאי פיתא, אמר רב יצא. והאמר רב כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה. דאמר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא ... ורבי יוחנן אמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה). טור ושו״ע ס״י (אמר בריך רחמנא מלכא מאריה דהאי פיתא, יצא). וביאר בב״י (ומשמע ודאי, דלרבי יוחנן דאמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה, כמו שיתבאר בסימן ריי״ד, לא אמרינן דיצא אלא בדאמר בה נמי מלכות, ולפיכך כתב רבינו בריך רחמנא מלכא, וכן כתבו הרא״ש (פ״ו סי׳ כג) והרשב״א (שם ד״ה והא). ואף על גב דהאי עובדא דמנימין רעיא משמע דבברכה שלאחר המזון הוה, משמע לרבינו דהוא הדין דאם בירך כן לפני המזון שיצא ידי ברכת המוציא). והוא בראי״ש פ״ו סי׳ כג (ולעיל גבי בנימין רעיא, מיירי שהזכיר גם מלכות), וברשב״א שם ד״ה והא (ולרבי יוחנן דאמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה, דאמר בריך רחמנא מלכא מריה דהאי פיתא).

[983] **תוס׳** שם ד״ה אמר (ואפילו דלג תיבת העולם בלבד, דמלך לבד אינו מלכות). שו״ע סי׳ ריד (ואפילו לא דילג אלא תיבת העולם לבד, צריך לחזור ולברך, דמלך לבד אינה מלכות). וכן הוא לקמן שם ס״ב (אפילו אם לא דילג אלא תיבת העולם לבד, צריך לחזור ולברך, שמלך לבדו אינו חשוב מלכות). פרישה כאן אות ח (וצריך לומר שאמר בריך רחמנא מלכא דעלמא, שלרבי יוחנן שצריך להזכיר מלכות, צריך להזכיר בו העולם). **מ״א** סקכ״ב (דבסי׳ ריי״ד פסק דאם אמר מלך ולא אמר העולם לא יצא, ואם כן הכי נמי בעי למימר מלכא דעלמא מאריה וכו׳. וכן הוא בסידורים).

וכאן הכניסו במוסגר. ובטור ושו״ע ס״י (אמר בריך רחמנא מלכא מאריה דהאי פיתא, יצא), ולא הזכיר ״דעלמא״. וכן הוא לקמן סי׳ קפז ס״ד (אפילו אמר בריך רחמנא מלכא מאריה דהאי פיתא).

מריה דהאי פתא, ואפילו לא הזכיר שם הפת כלל שאמר מריה דהאי[984], והיתה הפת מונחת לפניו, יצא, ואינו נקרא משנה ממטבע שטבעו חכמים[985], כיון שבירך על הפת שאוכל והזכיר שם ומלכות בברכתו, כי רחמנא הוא שם ה'[986] בבבל (אע"פ שבתרגום[987] הוא כינוי של רחום[988]):

יד רבים שנתוועדו לאכול, אחד מברך לכולם[989], והשאר יכוונו לבם לשמוע ויענו אמן, והמברך יכוין לאמן שאומרים[990]. ואפילו הם שנים לבד שבברכת המזון כל אחד מברך לעצמו, אחד מהם מברך המוציא[991], לפי שבסוף הסעודה הם מתפרדים זה מזה לפיכך אינן מצטרפין לברכה אחת אלא בזימון שלשה, משא"כ בתחלת הסעודה שהם מתחברים וקובעים עצמן לאכול יחד[992]:

אבל ראה אגרות קודש שהובא לקמן (הערה 986).

[984] מרדכי רמז קלג (וצריך עיון אם יאמר רבי מאיר אפילו לא הזכיר פת). הגהות אשרי פ"ו סכ"ג (וצ"ע אם פוסק כרבי מאיר אפילו לא יזכיר פת, תוספות). **ב"י** (והגהות אשירי כתבו בשם התוספות, שצ"ע אם הלכה כרבי מאיר אפילו לא יזכיר פת. וכן כתב גם כן המרדכי (סי' קלג). וכיון דספיקא בדרבנן הוא יצא). **ב"ח** (אלא שצריך עיון אם צריך לומר מריה דהאי פיתא במקום המוציא לחם מן הארץ, או אפילו לא הזכיר פת אלא אמר מריה דהאי נמי יצא. וכתב בית יוסף דהתוספות והמרדכי מסתפקין בזה, וכיון דספיקא בדרבנן הוא יצא). **מ"א** שם (אם אמר מלכא מאריה דהאי ולא אמר פת נמי יצא (ב"י ב"ח)).

[985] כדאמר שם רבי יוסי, החולק על רבי מאיר (ר' יוסי אומר כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות לא יצא ידי חובתו), וכדלקמן סי' קפז ס"ד (כל המשנה ממטבע שטבעו (חכמים) לא יצא ידי חובתו ומחזירין אותו).

[986] **ט"ז** סקי"א (כיון שיש שם ומלכות, דרחמנא הוא שם).

אבל בסדר ברה"נ פי"ג ה"ד (בריך רחמנא אלהנא מלכא דעלמא). וכן הוא בסדור בנוסח סדור תהלת ה' בברכת המזון לקטנים. ואף דאמרינן התם (והאמר רב כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה, דאמר בריך רחמנא). כתוב על כך ברבינו יונה מג, א (נראה ששם ומלכות היו מזכירין בה, והיו אומרים בריך רחמנא אלהנא מלכא דעלמא ... ודאי בין זו בין כל הברכות הנזכרות בפרקין, כשאומר בהן הזכרת השם ומלכות מיירי). ט"ז סי' ריט סק"ב (ברבינו יונה כתוב בריך אלהנא מלכא כו'). באר היטב שם ס"ק ז (ברבינו יונה כתוב בריך רחמנא אלהנא מלכא כו').

ובאגרות קודש ח"ג אגרת תקג (וזאת למודעי, אשר כבר פסק אדה"ז (בברה"נ פי"ג ס"ד) דבנוסח הנ"ל צריך לומר: רחמנא אלקנא מלכא דעלמא, וכדעת רבינו יונה (ברכות רפ"ט, הובא בט"ז ובאה"ט וא"ח ר"ס רי"ט), וברכת הנהנין בסידורו בתרא הוא לגבי השו"ע (סקפ"ז ס"ד) ששם לא כתב "אלקנא", "דעלמא". – ופשוט דאין לחלק בזה בין ברכה לחברתה).

[987] תשא לד, ו. ואתחנן ד, לא. וראה גם תהלים קיא, ד. קיב, ד. קמה, ח.

[988] שאינו משמות המיוחדים להקב"ה, כדלעיל סי' פה ס"ב (הכינויים כגון רחום וחנון ונאמן וכיוצא בהם מותר לאמרם שם מן הדין, לפי שגם בני אדם מכונים בהם לפעמים, כמו שנאמר חנון ורחום וצדיק).

[989] משנה **ברכות מב**, סע"א (היו יושבין (בלא הסבת מטות שמוטים על צדיהן שמאלית על המטה ואוכלין ושותין בהסבה, רש"י), כל אחד מברך לעצמו (דאין קבע סעודה בלא הסבה, רש"י). הסבו, אחד מברך לכולן).

[990] ירושלמי ברכות פ"ז ה"ג (אמר ליה כמא דאנא יהב דעתי מפקא יתיך ידי חובתך בברכתה, כן הב דעתך מפקא ידי חובתי באמן). אור זרוע ח"א סי' קעח (כההיא דירושלמי, אמר ליה כמה דאנא יהיב דעתי מפיק יתך ידי חובתך בברכתא, כן הב דעתך מפקא יתי ידי חובתי באמן). רמ"א ס"ב (ואם רבים מסובים, יכוונו לבם לשמוע ברכה ויענו אמן, והמברך יכוין לאמן שאומרים).

וכעין זה הוא לעיל ס"ג (שגם עניית אמן מכלל הברכה היא). והיינו דוקא לכתחלה, כדלקמן סי' ריג ס"ד (יוצא ידי חובתו בדיעבד אפילו לא ענה אמן).

[991] תוס' מה, א ד"ה אם (דבברכה ראשונה מוציאין זה את זה שנים לכו"ע). **רא"ש** פ"ו סל"ג (בברכה ראשונה אפילו בשנים אחד מברך והשני יוצא). **טור ושו"ע** סי"א (אם היו שנים או רבים, אחד מברך לכולם).

[992] תוס' שם (והטעם, הואיל ויושבין לאכול יחד דעתן לצרף ואחד מברך להוציא חברו, אבל בברכה של סוף סעודה שמסתלקין זה מזה, צריך לברך כל אחד לעצמו). **רא"ש** פ"ז ס"ו (ומה שיש חילוק בין ברכה ראשונה לאחרונה, היינו משום דבתחלת הסעודה כשהן מסובין וקבועים יחד דעתם להצטרף, הלכך כל אחד יוצא בברכת חבירו, אבל בסוף הסעודה בטל הקבע ונחלקין זה מזה, הלכך כל אחד מברך לעצמו). מ"א סקכ"ג (דלא דמי לזימון שאין מזמנין בפחות משלשה, דהתם דעתיה למיעקר, משא"כ בתחלת סעודה שמתחברין יחד).

וכן הוא לקמן סי' קצב ס"א (במה דברים אמורים בברכה ראשונה שדעתם להתחבר ולקבוע עצמן לאכול יחד, אבל בברכה אחרונה, כיון שכבר אכלו והם מתפרדים זה מזה אינן מצטרפין זה עם זה להחשב כגוף אחד שיפטרו בברכה אחת מהם, אלא אם כן הם משלשה ולמעלה, שיש שבח וקלוס יותר כשמצטרפין לברכה אחת, לפי שהם ראוים לזמן כלומר להזדמן יחד לצירוף ברכה בלשון רבים). סי' ריג ס"ב (וכל זה בברכה ראשונה, שדעתם להתחבר ולקבוע עצמן לאכול ולשתות יחד הרי קביעותם זו מצרפתם להחשב כגוף אחד וברכה אחת לכולם, אבל בברכה האחרונה, כיון שכבר אכלו והם מתפרדים זה מזה אינן מצטרפים זה עם זה להחשב כגוף אחד).

טו במה דברים אמורים כשהסיבו על המטות, שהוא דרך קבע[993], שכן היה מנהגם כשמתחברים לאכול בחבורה אחת היה כל אחד מיסב על מטתו, ולא היה קבע סעודה בלא הסיבה[994], אם הם אורחים הסועדים אצל בעל הבית[995], שדרך לתת לכל אחד ואחד בפני עצמו על השולחנות הקטנים אשר לפני כל אחד ואחד, ואינם יודעים קביעותם עד שהסיבו יחד. אבל אם יושבין בלא הסיבה על המטות, עדיין אינן קבועים יחד, וכל אחד מברך לעצמו. אבל בעל הבית עם בני ביתו, אע״פ שישבו בלא הסיבה הרי הם קבועים ביחד, לפי שכל בני הבית נגררים אחר בעל הבית ואחד מברך לכולם[996]. ואפילו בני חבורה שאינם בעל הבית עם בני ביתו, אם אמרו נאכל כאן או במקום פלוני[997], כיון שהכינו מקום לאכילתם הרי נקבעו יחד אפילו לא הסיבו. ולא אמרו שצריכין הסיבה אלא כשישבו פתאום בלי שום אמירה תחלה לאכול יחד במקום זה[998].

ועכשיו שאין אנו רגילין בהסיבה, הרי ישיבתנו בשולחן אחד, או בלא שולחן במפה אחת, חשובה קביעות[999], אפילו לבני חבורה כמו הסיבה בימיהם[1000]. אבל אם אינם יושבין על שולחן אחד או מפה אחת, אינן קבועים יחד אפילו הכינו מקום לאכילתם, ואפילו בעל הבית עם בני ביתו[1001].

והשמש, אע״פ שאינו קבוע בישיבה אצל השולחן אלא עומד ומשמש ואוכל בלא קבע, שהולך ובא

---

[993] **גמ׳ שם** מב, ב (הסבו אין לא הסבו לא). טור ושו״ע סי״א (ודוקא הסיבו, שהוא דרך קבע).

[994] רש״י שם מב, סע״א (היו יושבים בלא הסבת מטות, שמוטים על צדיהן שמאלית על המטה ואוכלין ושותין בהסבה, כל אחד ואחד מברך לעצמו, דאין קבע סעודה בלא הסבה). תוס׳ שם ד״ה הסבו (שהם היו רגילים כל אחד להסב על מטתו). ב״י ד״ה ואם היו בשם הרא״ה, בפקודת הלויים ע׳ קכח (דרכן היה כשמתחברים לאכול בחבורה אחת, שכל אחד מיסב על מטתו).

[995] **ירושלמי** ברכות פ״ו ה״ו (רבי יהושע בן לוי אמר, בשבוע הבן (בסעודת מילה, פני משה) היא מתניתא, הא בעל הבית בתוך ביתו לא). הובא ברבינו יונה ל, ב (בירושלמי אמרינן, אמר רבי יהושע בן לוי, בשבועה כן היא מתניתא באורחים, אבל בעל הבית בתוך ביתו לא), ובראי״ש פ״ו סי׳ לג.

[996] **הרב רבנו יונה** שם (דבאורחים שדרך לתת לכל אחד ואחד בפני עצמו ואינם יודעים קביעותם, אינם מצטרפין אלא כשהסבו יחד מתחלה, אבל בעל הבית עם בני ביתו, אפילו לא הסבו יחד מתחלה מצטרפין אחר האכילה, שכל בני הבית נגררין אחר בעל הבית). ראי״ש שם (דבעל הבית שכל בני ביתו נגררין עליו אין צריכין הסיבה, כי כולן סומכים עליו). טור ורמ״א סי״א (או בעל הבית עם בני ביתו דהוי כהסיבו). מ״א ס״ק כד (עם בני ביתו, אפילו ישבו בלא הסיבה).

[997] **גמרא שם** מב, ב (כיון דאמרי ניזיל וניכול ריפתא בדוכתא פלניתא, כי הסבו דמי). רבינו יונה לא, א (ואומר רבינו יצחק הזקן ז״ל, שאפילו לא אמרו ניזיל וניכול נהמא בדוכתא פלן, כיון שהסכימו ביחד ואמרו נאכל, כמו קביעות מקום הוי ואחד מברך לכולם). **רא״ש** שם (ונראה דהוא הדין נמי אם אמרו נאכל כאן שקבעו מקום, ובשביל שאלו היו אוכלין בדרך נקט גמרא ניזול וניכל נהמא בדוכתא פלוני, שכך מנהג הולכי דרכים). טור ושו״ע שם (ואם אמרו נאכל כאן או במקום פלוני, כיון שהכינו מקום לאכילתן הוי קבע ואפילו בלא הסיבה).

[998] ריא״ז בשלטי גבורים לא, א אות ב (ואם הסבו, אע״פ שלא קבעו מקום אלא ישבו פתאום והסבו שם, אחד מברך לכולן, שהסבה היא קביעות).

[999] **תוס׳** שם מב, א ד״ה הסבו (שהם היו רגילים כל אחד להסב על מטתו ועל שלחנו. אבל עכשיו כולנו אוכלים על שלחן אחד וכשאנו אוכלין יחד היינו קביעותינו), **ורא״ש** שם (אם הסיבו על המטות. והאידנא שאין אנו רגילין בהסיבה ישיבה שלנו הוי קביעות כהסיבה דידהו). **והרב רבנו יונה** ל, ב (ועוד אומר רבינו יצחק ז״ל, כי בימיהם שהיו השלחן ומפות לפני כל אחד ואחד היה צריך שיסבו כדי שיצטרפו כולם, אבל עכשיו שמנהגנו לאכול כולנו בשלחן אחד ומפה אחת, אין צריך הסבה אחרת, אלא בזה בלבד מצטרפין). הרא״ה בפקודת הלויים שם (לפי מנהגנו עכשו לאכול בשלחן אחד או בלא שלחן במפה אחת). טור ושו״ע שם (והאידנא שאין אנו רגילים בהסיבה, ישיבה דידן בשלחן אחד או בלא שלחן במפה אחת, הוי קביעות).

[1000] **טור** ושו״ע שם (ואפילו לבני חבורה כהסיבה דידהו דמי).

[1001] **ב״י** (והאידנא נמי נראה דישיבה מיהא בעי. ולא תימא ישיבה לדידן כהסיבה לדידהו, וכי היכי דלדידהו כשקבעו מקום לאכילתם אף על פי שלא הסיבו הוי קבע, לדידן אפילו לא ישבו נמי הוי קבע, דכל היכא דליכא ישיבה ליכא קבע. ומהאי טעמא נמי נראה, דבעל הבית עם בני ביתו לדידן נמי לא הוי קבע אלא אם כן ישבו). **ושו״ע שם** (ולדידן, אפילו קבעו מקום לאכילתן, או בעל הבית עם בני ביתו, לא מהני אלא אם כן ישבו בשלחן אחד או במפה אחת).

תמיד באמצע אכילתו, יוצא בברכת הבוצע[1002], לפי שדרכו בכך וזו היא קביעתו לעמוד לשרת ולאכול[1003]:

טז במה דברים אמורים שצריך שולחן אחד או מפה אחת[1004], בבית, אבל בשדה[1005], די בהכנת מקום שיאמרו נאכל כאן או במקום פלוני[1006]. ואפילו היה כל אחד רוכב על בהמתו ואוכל מככרו, כיון שעמדו במקום אחד נקבעו יחד, אע״פ שלא ירדו מהבהמות. אבל אם היו הולכין ואוכלים, לא נקבעו, אע״פ שאמרו נאכל יחד[1007]. ואפילו מהלכין ברגליהם ואוכלים מככר אחד.

אבל אם הולכים בספינה אחת ואמרו נאכל, נקבעו באמירה זו, אפילו כל אחד אוכל מככרו ואפילו שלא על מפה אחת. אבל אם יושבים בעגלה, יש להסתפק אם דינם כרוכבים על גבי בהמה, שהעגלה גם כן מהלכת, משא״כ בספינה שהיא אינה חשובה מהלכת אלא המים הולכים תחתיה והיא נחה לעולם על אותם המים[1008], או אפשר כיון שהם יושבים בעגלה אחת מצטרפין, משא״כ ברוכבים, שאף שהם יושבים הרי כל אחד הוא רוכב בפני עצמו[1009].

ואם היו אוכלים בשדה מפוזרים ומפורדים, אף על פי שאוכלין כולם בשעה אחת ומככר אחד, כיון שלא קבעו מקום ואוכלין מפוזרין אין מצטרפין[1010]:

יז כל מקום שאין מצטרפין מפני שלא נקבעו יחד וכל אחד מברך לעצמו, אם בירך אחד לכולם אע״פ שנתכוין להוציאם ידי חובתם והם נתכונו לצאת, לא יצאו[1011] שברכת הנהנין אינה דומה לברכת

[1002] שלטי גבורים שם (לא, א) אות ב (השמש שעומד ומשמש על המסובין, יוצא בברכות המברך). מ״א סקכ״ז (משמע בשלטי גבורים, דשמש אף על פי שלא קבע אצל השלחן יוצא בברכת המוציא).

[1003] משנה **ברכות** מה, א (והשמש שאכל כזית ... מזמנין עליו). גמרא **מז**, ב (פשיטא. מהו דתימא שמש לא קבע, קמ״ל), וכן נפסק לקמן סי׳ קצט ס״א (השמש שאכל כזית מזמנים עליו, שאף שלא קבע עצמו בשלחן עמהם אלא עומד ומשמש עליהם ואכל מעומד, וגם הולך ובא באמצע אכילתו ואין לו קביעות כלל עמהם, מצטרף עמהם לזימון, שכיון שדרך אכילתו בכך זו היא קביעות) – **(לענין זימון, והוא הדין לענין ברכת המוציא, דחד טעמא הוא)**.

[1004] כדלעיל סט״ו (אם אינם יושבין על שולחן אחד או מפה אחת, אינן קבועים יחד, אפילו הכינו מקום לאכילתם, ואפילו בעל הבית עם בני ביתו).

[1005] מ״א סקכ״ו (אף על גב דלעיל כתב דלא מהני אמירה אלא אם כן ישבו בשלחן אחד. היינו בבית, אבל בשדה דליכא שלחן, הוי קביעות באמירה בלא שלחן).

[1006] **ברכות מב**, ב (כיון דאמרי ניזיל וניכול ריפתא בדוכתא פלניתא כי הסבו דמי), וכנסמן לעיל (הערה 997). וראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 88.

[1007] **הרב רבנו יונה** לא, א (ואומר רבינו יצחק הזקן ז״ל ... אם היו רוכבין ואמרו נאכל, אף על פי שכל אחד ואחד אוכל מככרו, שלא ירדו מהבהמות, מצטרפין, כיון שעמדו במקום אחד. אבל אם היו אוכלים והולכים, לא). טור ושו״ע סי״ב (אם היו רוכבים ואמרו נאכל, אף על פי שכל אחד אוכל מככרו, שלא ירדו מהבהמות, מצטרפין, כיון שעמדו במקום אחד, אבל אם היו אוכלים והולכים, לא). **מ״א** ס״ק כז (פירוש, לא מהני אמירה).

[1008] ב״מ ט, ב (ספינה מינח נייחא ומיא הוא דקא ממטו לה). וראה הערות ובאורים תשמג ע׳ 41.

[1009] מ״א שם (וצ״ע אם יושבים בעגלה אחת ואמרו נאכל כאן ואוכלין יחד, אם יצטרפו. אף על גב דקי״ל רכוב כמהלך דמי, והוא הדין ליושב בעגלה. מכל מקום כיון ששלשתם יושבים באגודה אחת, יש לומר דמצטרפין, וצ״ע. ובספינה פשוט דקביעות גמור הוא).

[1010] **הרב רבנו יונה** שם (אם היו אוכלים בשדה מפוזרים ומפורדים, אף על פי שאוכלין כולן בשעה אחת ומככר אחד, כיון שלא קבעו מקום ואוכלין מפוזרין, אינם מצטרפין). שו״ע שם (אם היו אוכלים בשדה מפוזרים ומפורדים, אף על פי שאוכלים כולם בשעה אחת ומככר אחד, כיון שלא קבעו מקום, ואוכלים מפוזרים, אינם מצטרפין).

[1011] רא״ש ברכות פ״ו סי׳ לג (אם לא הסיבו, אף על גב דשומע כעונה, ואפילו אמר אמן, לא יצא). רבינו ירוחם נט״ז סוף ח״ד (אין זה קביעות, וכל אחד מברך לעצמו ... פירוש, ואפילו הם שנים, ואפילו דשומע כעונה, ואפילו אמר אמן, לא יצא). פסקי ריקאנטי סי׳ פ (פסק ריא״ז לשיטת רש״י ז״ל, דהיכא שהיו מסובים בסעודה אנשים הרבה וכל אחד יושב לבדו, אין אחד יוצא בברכת המוציא בברכות של חבירו, אף על גב דאכוין שומע ומשמיע, שצריך שיהיו קבועים יחיו לאכילתם). הובאו ב**מ״א** סקכ״ח.

המצות[1012] שכל המחויב בדבר מוציא חבירו ידי חובתו[1013] אבל בברכת הנהנין מי שנהנה הוא ראוי שיברך ואין אחד פוטר חבירו בברכתו, אלא אם כן נקבעו יחד על דבר שדרך לקבוע עליו, כגון פת ויין[1014] שקביעותם מצרפתן להיותם נחשבים כגוף אחד לברכה אחת לכולם[1015].

אבל אם נקבעו יחד, אלא שכל אחד צריך לברך לעצמו מפני שאין קביעותם מועלת, כגון בברכת המזון בפחות מג'[1016], או ברכה אחרונה של פירות[1017], כל אחד ואחד מברך לעצמו, ואם בירך אחד לכולם יצאו ידי חובתם בדיעבד[1018], כמו שיתבאר בסימן קצ"ג[1019] ורי"ג[1020]. ויש אומרים[1021] שבכל מקום יצאו ידי

[1012] כדלקמן סכ"ג (שברכת הנהנין אינה דומה לברכת המצות, שאף מי שאינו מחויב בדבר מפני שכבר יצא ידי חובתו יכול לברך למי שעדיין לא יצא ואינו יודע לברך לעצמו), ורס"י קצב (כבר נתבאר בסי' קס"ז שברכת הנהנין אינה דומה לברכת המצות שאחד מוציא חבירו בברכתו, אבל בברכת הנהנין מי שנהנה הוא מברך בעצמו על הנאתו ואין חבירו פוטרו, אלא אם כן נקבעו יחד בדבר). והיינו שחילוק ביניהם הוא הן לענין מי שכבר יצא ורוצה להוציא את מי שאינו יודע לברך בעצמו, והן לענין מברך לעצמו שאינו יכול להוציא גם את חבירו.

[1013] שלענין ברכת המצות נתבאר לעיל סי' ח סי"א (אם כמה אנשים מתעטפים כל אחד בטליתו בבת אחת, כל אחד מברך לעצמו, ואם רצו האחד מברך והאחרים שומעין ועונין אמן ויוצאין בזה, דשומע כמדבר). לקמן סי' ריג ס"ו (בברכת המצות, אם כל אחד עושה מצוה בפני עצמו, אף שכולן מצוה אחת, כגון שכל אחד מתעטף בציצית או לובש תפילין, הרשות בידם אם רצו אחד מברך לכולם).

[1014] כדלקמן סי' ריג ס"א (בפת ויין פוטר. והוא שישבו כולם בשולחן אחד, או בלא שולחן במפה אחת, בדברים שדרך קביעות אכילתם היא על המפה).

ולענין שאר אוכלים, יתבארו שם ב' דעות (על כל פירות ושאר אוכלים חוץ מפת וכל משקין חוץ מיין, אם האוכלים או השותים הם שנים או יותר אחד מברך לכולם, אף על פי שלא הסיבו על המטות ... ומכל מקום צריך שיהיו קבועים יחד בישיבה ... ויש אומרים שבשאר דברים חוץ מפת ויין אין אחד פוטר את חבירו ואפילו הסיבו ... שהעיקר כסברא הראשונה)

[1015] ר"ן מגילה יג, ב (היכא דמברך גופיה מיחייב ואיכא קביעותא דדמו כולהו כחד גופא).

וכן הוא לקמן סי' קצב ס"א (אלא אם כן נקבעו יחד בדבר שקביעות מועלת בו שדרכו בכך, שקביעותם מצרפתם להיות נחשבים כגוף אחד, וברכה אחת לכולם). ריג ס"ב (קביעותם זו מצרפתם להחשב כגוף אחד וברכה אחת לכולם).

וראה חקרי הלכות ח"ח ז, ב.

[1016] כדלקמן רס"י קצב (בברכה אחרונה ... אינן מצטרפין זה עם זה להחשב כגוף אחד שיפטרו בברכה אחת מהם, אלא אם כן הם משלשה ולמעלה).

ומדגיש שהלכה זו היא דוקא "בברכת המזון", כי בברכה ראשונה נתבאר לעיל סי"ד (רבים שנתוועדו לאכול, אחד מברך לכולם ... ואפילו הם שנים לבד) הרי שמועלת קביעותם אפילו לכתחלה.

[1017] חולין קו, א (אין מזמנין על הפירות). טור ושו"ע סי' ריג ס"א (דאין זימון לפירות). וכדלקמן סי' ריג ס"ב (ולא אמרו שיברך אחד לכולם, אלא בפת שמברכים עליה ברכת המזון, ולא בשאר ברכות אחרונות שאינן חשובות כברכת המזון לומר עליהם נברך בתחילה).

ומדגיש שהלכה זו היא דוקא ב"ברכה אחרונה", כי בברכה ראשונה של פירות, יתבארו לקמן שם ס"א ב' דעות (כנסמן לעיל הערה 1014), הרי שלדעה הראשונה, שהיא העיקר, מועלת קביעותם יחד אפילו לכתחלה.

[1018] תשובות הרשב"א המיוחסות לרמב"ן סי' קצו (ברכת הפירות, כשקבעו עליהן סעודתם ... בדיעבד, כל שבירך האחד ושמעו חביריו יצאו ... ומכל מקום לכתחלה אין עושין כן, לפי שאין זימון לפירות. כדאיתא פרק כל הבשר), הובא בב"י סי' ריג, ובמ"א כאן ס"ק כח.

[1019] ס"א (שנים שאכלו כאחת, אם נקבעו בקביעות המועלת לצרף לזימון בשלשה, אף על פי ששנים אין ראוים לזימון, ולכן צריך כל אחד לברך לעצמו לכתחלה), הרי שבדיעבד יצא.

ואפילו לכתחלה יתבאר שם (אם אחד יודע לברך והשני אינו יודע, מברך היודע ומוציא מי שאינו יודע).

[1020] ס"ב (ומכל מקום בדיעבד שבירך אחד ונתכוין להוציא השומעים והם נתכונו לצאת ידי חובתם, יצאו, אם היו קבועים באכילתם קביעות המועלת לצרפם לברכה ראשונה). ושם מיירי בברכה אחרונה של פירות, כמבואר במ"א כאן ס"ק כח (אף על גב דאין זימון לפירות, מכל מקום הרי קבעו יחד ויצאו בדיעבד).

ואפילו לכתחלה יתבאר שם (ואם אחד אינו יודע לברך בעצמו יוצא לכתחלה בברכת חבירו שקבע עמו).

[1021] רוקח סי' שכט (ואם לא קבעו מקום להסב, כל אחד מברך לעצמו. ואם כיון המברך להוציאם והם כיונו לצאת יצאו). **שו"ע** סי"ג (היכא דלא קבעו מקום, דאמרינן שכל אחד מברך לעצמו, אם כוון המברך להוציאם והם נתכוונו לצאת, יצאו). ט"ז סקי"ג (פירוש, דבדיעבד יצא, שלא הצריך לברך כל אחד אלא לכתחלה). וראה חידושי צמח צדק יד, ד.

*

חובתם בדיעבד, והעיקר כסברא הראשונה[1022]:

יח וכל מקום שקביעותם מועלת לצרפם לברכה אחת מצוה שאחד מברך לכולם ולא כל אחד בפני עצמו משום שנאמר[1023] ברוב עם הדרת מלך[1024] ומכל מקום רשאים הם לקבוע יחד על דעת שלא להצטרף כמו שיתבאר בסי׳ ריי״ג[1025] ולפיכך נהגו עכשיו לברך כל אחד לעצמו משום שההמון לא היו נזהרים מלהשיח בין שמיעת הברכה להטעימה[1026] לכן הנהיגו לברך כל אחד לעצמו[1027] וכיון שנהגו כן הרי זה כאילו היתה דעתם בפירוש בקביעותם יחד שקובעים על דעת שלא להצטרף ופטורין מהידור זה:

יט בני חבורה שאין ביניהם בעל הבית או שכולם בעלי בתים גדול בחכמה שבהם הוא הבוצע[1028] משום כבודו או נותן רשות למי שירצה[1029] ואם הם שוין ואחד מהם כהן מצוה להקדימו[1030] ואם כהן עם הארץ והוא תלמיד חכם הוא קודם לו[1031] ואסור לחכם להקדים את עם הארץ לפניו[1032] דרך חוק ומשפט כהונה אלא א״כ מוחל לו ונותן לו רשות לברך בלא כהונתו[1033] כמו שיתבאר בסי׳ ר״א[1034] ואם הכהן ג״כ תלמיד חכם אלא שהישראל גדול ממנו טוב להקדימו להכהן אבל אינו חיוב בדבר[1035] ואם מקדימו מאריך ימים[1036] ואם יש ביניהם בעל הבית הוא קודם[1037] אפילו לכהן תלמיד חכם[1038] כדי שיבצע בעין יפה[1039].

(אף שקדימת הכהן היא מן התורה[1040] מכל מקום מן הסתם מוחל לו הכהן בכבודו[1041] בשביל זה[1042] ואף

נמצא לפי כל זה:
(א) אם לא נקבעו יחד, אינו מוציא את חבירו אפילו בדיעבד, הן בברכה הראשונה והן בברכה האחרונה וברכת המזון.
(ב) אם נקבעו יחד בפת ויין, מוציא את חבירו בברכה הראשונה, אפילו לכתחלה. ויש אומרים אף בשאר מאכלים.
(ג) בברכות המזון אינו יכול להוציא את חבירו אלא בזימון בשלושה. ובשאר מאכלים אין זימון לפירות.
(ד) בדיעבד מועלת קביעותם יחד לברכת המזון וברכה אחרונה אפילו בשנים ואפילו בפירות.

[1022] מ״א ס״ק כח (צ״ע דלא הביא הרב ב״י מה שכתב הרא״ש ... רבינו ירוחם ... פסקי רקנ״ט), שנסמנו לעיל (הערה 1011).
[1023] משלי יד, כח.
[1024] **ב״י** סוף **סי׳ קצג** בשם תשובת ריב״א. **ורמ״א שם** ס״ב. וראה גם לקמן סי׳ ריג ס״ו.
[1025] סעיף ו. ושם מציין לסי׳ קצג שרובו של סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו.
[1026] והוי הפסק כדלעיל ס״י.
[1027] ט״ז סוף סק״ח. אלי׳ רבה סקי״ג.
[1028] **תוס׳ ברכות מו**, א ד״ה לא. רמב״ם הל׳ ברכות פ״ז ה״ב. מרדכי שם רמז קסג. טור ושו״ע סי״ד. לבוש סי״ד.
[1029] **משמעות הגמ׳ שם** מו, סע״ב לענין בהמ״ז (ראה תוס׳ שם מז, א ד״ה והלכתא. לקמן רס״י רא. ובמרדכי מגילה פ״ד רמז תתכח מוכיח מזה אף לבוצע).
[1030] מגילה כח, א. תוס׳ שם ד״ה כי. **רמ״א** סי״ד.
[1031] ראה גם לעיל סי׳ קכח סי״א. לקמן סי׳ רא ס״ב. הל׳ ת״ת פ״ד ה״א.
[1032] **מגילה כח**, א. טור ושו״ע סי׳ רא ס״ב. מ״א סק״ל.
[1033] מרדכי שם. שו״ע שם. וכדלעיל בסמוך שיכול ליתן רשות למי שירצה.
[1034] ס״ב.
[1035] תוס׳ מגילה שם ד״ה כי. מרדכי שם. רמ״א שם.
[1036] מגילה שם. מ״א סקל״א.
[1037] **גמ׳ ברכות מו**, א. טור ושו״ע סי״ד.
[1038] טור ושו״ע שם (לענין גדול). שלטי גבורים למרדכי (ברכות פ״ו סק״ג). דרכי משה אות ט (לענין כהן). שיירי כנסת הגדולה (הגה״ט אות י). עולת תמיד סק״כ. אלי׳ רבה סקכ״ב.
[1039] ברכות שם.
[1040] גיטין נט, ב. מ״א סי׳ רא סק״ד. וראה גם לקמן סי׳ רא ס״ג.
[1041] ומחילתו מועילה, כדלעיל סי׳ קכח ס״ס ושי״נ. וראה שלטי גבורים שם.
[1042] היינו כדי שיבצע בעין יפה. ראה שיירי כנה״ג ועולת תמיד שם.

אם אינו מוחל לו אין לו קדימה בבציעה נגד בעל הבית שהרי ביד הבעל הבית שלא ליתן לו לאכול כלל שאין זה ממשפטי הכהונה להאכילם בחנם ואף אם הוא שכירו אינו מחויב ליתן לו כאן עכשיו אלא לאחר זמן או במקום אחר משא״כ בברכת המזון שכבר אכל ונתחייב בברכת המזון עם כולם יחד הוא קודם לכולם אם אינו מוחל להם[1043]).

ואם בא לחלוק כבוד לגדול ממנו רשאי[1044] וכן נהגו[1045] וכן החתן ביום חתונתו הוא קודם לכל לבצוע[1046] אע״פ שיש שם גדול[1047] וכהן שכיון שהסעודה היא בשבילו ובידו לדחותה אין קדימה נגדו לשום אדם.

ומדת ענוה היא שאף שהבוצע הוא הגדול נוטל רשות מכל בני החבורה ואומר בתחלה ברשות מורי ורבותי כאלו הם גדולים ממנו ולהם נאה לברך[1048] ונהגו ליטול רשות מכהן לברכת המזון[1049] וכן נכון שהרי מצוה להקדימו וא״כ אסור לברך בלא רשותו אלא א״כ גדול ממנו בחכמה ומכל מקום אין מועיל מה שאומר ברשות אם לא נתן לו הכהן רשות[1050]:

כ אין המסובים רשאים לטעום עד שיטעום הבוצע[1051] כגון אם הם רוצים לחתוך מן הלחם שבצע ממנו הבוצע ולטעום קודם שיטעום הוא אבל הוא לא יתן להם כלל קודם שיטעום[1052] שלא להפסיק בשהיית נתינה זו בין ברכה לאכילה שלא לצורך שהרי הם אינם רשאים לטעום מה שנותן להם עד שיטעום הוא תחילה[1053].

ואם כל אחד אוכל מככרו ואין זקוקים לככר שביד הבוצע רשאין לטעום מככרותיהם קודם שיטעום הבוצע מככרו[1054] רק שימתינו עד שיכלה אמן מפי רוב העונים כמו שהבוצע צריך להמתין כמו שנתבאר למעלה[1055] ובשבת[1056] ויום טוב[1057] צריך להיות לפני המסובין לחם משנה חוץ ממה שלפני הבוצע ואז רשאין לטעום קודם הבוצע שאם לא כן זקוקים הם לככר שלפני הבוצע לצאת בהן ידי חובת לחם משנה[1058] (וגם בחול צריך להיות לפניהם ככר שלם כמו לפני הבוצע שאל״כ זקוקים הם לככר שלם שלפני הבוצע שכיון שיש על השולחן פת שלימה אסור לבצוע על הפרוסה אלא על דרך שיתבאר בסי׳

[1043] ראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 91.

[1044] משמעות הגמ׳ ברכות שם.

[1045] דברי חמודות ברכות פ״ז אות כב. מ״א סקל״ב.

[1046] ברכות מז, א. רש״י שם ד״ה קדים. תוס׳ שם ד״ה אין.

[1047] משמעות הגמ׳ שם. **מ״א** סקכ״ט.

[1048] אור זרוע ח״א סי׳ קעח. שבלי הלקט סי׳ קמ בשם רב האי גאון. **רמ״א** סי״ד. וכ״ה בכל בו רס״י כד לענין ברכת המוציא ובריש סי׳ כה לענין ברכת הזימון. וכ״ה נוסח הזימון בסידור: ברשות מרנן ורבנן ורבותי (וראה לקמן סי׳ קעד סי״א).

[1049] דברי חמודות שם אות מז. מ״א סקל״ג.

[1050] מ״א שם.

[1051] **ברכות מז**, א. טור ושו״ע סט״ו. וכ״ה לקמן סי׳ עדר ס״ד. וכ״ה לקמן סי׳ קצ סוף ס״ה לענין יין קידוש.

[1052] **ב״ח** ד״ה ואין המסובין. **ט״ז** סקט״ו. ועי׳ לקמן סי׳ קצ ס״ה לענין יין קידוש דלא הוי הפסק.

[1053] ט״ז שם.

[1054] **ירושלמי** ברכות פ״ו ה״א. תוס׳ ברכות מז, א ד״ה אין (שכן נהג רבנו שמשון). רא״ש שם פ״ז סי׳ טו. טור ושו״ע שם.

[1055] ס״ג. וראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 92.

[1056] תוס׳ פסחים קו, א סד״ה הוה. **רא״ש** שם. **טור ושו״ע** שם.

[1057] כדלעיל ס״ג. לקמן סי׳ תעה ס״ג. סי׳ תפב ס״ד. וראה מכילתא ופרש״י בשלח טז, כו. רמב״ם פ״ז מהל׳ ברכות ה״ד. טוש״ע סי׳ תקכט ס״א.

[1058] וכ״ה לקמן סי׳ רעד ס״ד.

קס״ח[1059]).

ואם בא הבוצע לחלוק כבוד למי שגדול ממנו שיטעום תחילה הרשות בידו[1060] ויש חולקין[1061]:

כא הבוצע הוא פושט ידו תחלה[1062] לקערה לאכול[1063] ואם בא לחלוק כבוד למי שגדול ממנו רשאי[1064].

הבוצע נותן פרוסה לפני כל אחד והאחר נוטלה בידו אלא א״כ האוכל הוא אבל[1065] וכל אלו ממנהגי דרך ארץ שנהגו חכמי ישראל בסעודה[1066] ובשבת אין אבילות נוהגת[1067].

ויזהר הבוצע שלא יזרוק חתיכת המוציא לפני המסובין[1068] שאסור לזרוק הפת[1069] אפילו על השולחן כמו שיתבאר בסי׳ קע״א[1070]:

כב טוב ליזהר שלא להאכיל פרוסת הבציעה לנכרי או לבהמה ועוף[1071] משום כבוד הברכה[1072] ויש לאכלה קודם שיאכל פת אחרת כדי שתהא נאכלת לתיאבון[1073] משום חיבוב מצוה[1074] ויש אומרים[1075] שטוב לאכלה בסוף הסעודה והרוצה לצאת ידי שניהם יאכל קצת בתחילה וקצת בסוף[1076]:

כג מי שאינו אוכל אינו יכול לברך המוציא להוציא האוכלין ידי חובתן[1077] אפילו אינן יודעין לברך לעצמן[1078] כיון שהוא אינו מחויב בברכה זו וכל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתן[1079] שברכת הנהנין אינה דומה לברכת המצות שאף מי שאינו מחויב בדבר מפני שכבר יצא ידי חובתו[1080] יכול לברך למי שעדיין לא יצא ואינו יודע לברך לעצמו[1081] כגון לקדש היום לנשים ועמי

[1059] ס״א-ב. וראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 92.

[1060] **הרב רבנו יונה** ברכות מז, א ד״ה ואם בא. תוס׳ ברכות שם בשם השר מקוצי.

[1061] ב״י ד״ה ואין המסובין בדעת ה**רמב״ם** שם ה״ה (אבל בכסף משנה שם פירש אחרת בדברי הרמב״ם). ״ויש מפרש״ בתוס׳ ברכות שם. רשב״א שם ד״ה ומכאן. רמ״א סט״ו.

[1062] **גמ׳ שם** מז, א.

[1063] ״ויש מפרש״ בתוס׳ שם ד״ה אין. ב״י שם בדעת הרמב״ם שם. טור ושו״ע סי״ז.

[1064] גמ׳ שם. טור ושו״ע שם.

[1065] הלכות גדולות ברכות פ״ו (ח, ב). **רמב״ם** שם. ילקוטי שיחות משלי רמז תתקמז. כסף משנה שם בשם איכה רבתי. שו״ת הרשב״א ח״א סי׳ רעח (״מקור ידוע היה לי בזה ושכחתיו״). שו״ע סי״ז.

[1066] ע״פ לשון הרמב״ם שם ה״א. וראה גם לעיל ס״ד.

[1067] הלכות גדולות שם. ילקוטי שיחות שם. ה״ר מנוח בספר המנוחה שם הובא בכס״מ שם ובבדק הבית סוף הסימן. מ״א סקל״ט.

[1068] **מ״א** סקל״ח.

[1069] ברכות נ, ב. רמב״ם שם ה״ט. טור ושו״ע סי׳ קעא ס״א. וראה לקמן סי׳ קפ סעי׳ ד-ה בענין פירורים פחות מכזית.

[1070] סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו. וראה ב״י שם ד״ה ומ״ש רבנו ואין נוטלין. מ״א שם סק״א.

[1071] ספר המנהגות לרבינו אשר מלוניל (הל׳ ברכת המזון). הובא בארחות חיים הל׳ סעודה אות יג. כל בו ריש סי׳ כד. אבודרהם (ע׳ שטז). **ט״ז** סקי״ח. מ״א סקמ״ב. וראה גם ס׳ חסידים סי׳ תתפח.

[1072] ראה ט״ז שם.

[1073] שבלי הלקט סי׳ קמב בשם רבי אביגדור כ״ץ בשם רבי יצחק (שמחה) משפירא. הובא באגור סי׳ רו. **רמ״א** ס״כ.

[1074] ב״י בסוף הסימן.

[1075] ספר חסידים שם.

[1076] **של״ה** שער האותיות אות ק (פא, ב) ד״ה הרי כמה קדושות. **מ״א** שם.

[1077] **ר״ה כט,** א-ב. טור ושו״ע סי״ט. סי׳ ריג ס״ב. וראה גם לקמן שם ס״ג (דהיינו אפילו בדיעבד). סי׳ קצז ס״ו (לענין בהמ״ז).

[1078] עולת תמיד סקכ״ג.

[1079] משנה שם. וראה גם לקמן סי׳ קפו ס״ב. סי׳ קצז ס״ו.

[1080] משא״כ במי שאינו מצווה כלל, כדלקמן סי׳ קצז ס״ו.

[1081] כדלעיל סי׳ ח סי״א וש״נ.

הארץ[1082] לפי שבמצות שהן חובה כל ישראל ערבים זה בזה[1083] וגם הוא נקרא מחויב בדבר כשחבירו לא יצא ידי חובתו עדיין[1084] משא״כ בברכות הנהנין שאף שהן חובה על הנהנה מכל מקום בידו שלא ליהנות ושלא לברך[1085] לפיכך אין אחר שאין נהנה נקרא מחויב בדבר הברכה זו שזה צריך לברך על מה שחפץ ליהנות.

ואפילו בשבת[1086] שהוא חייב לאכול פת[1087] מכל מקום כיון שחיוב זה אינו אלא להנאתו שאם אינו נהנה באכילתו והתענית עונג לו פטור מלאכול[1088] א״כ אם אינו יודע לברך ג״כ לא יהנה[1089] שאסור ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה[1090] ואין כל ישראל ערבים שיהנה זה.

אבל כל אכילה ושתיה שהן חובה על האדם שלא משום הנאתו[1091] כגון מצה בליל ראשון של פסח ויין של קידוש[1092] בין של לילה ובין של יום[1093] אם אינו יודע לברך[1094] יכול אחר שכבר יצא להוציאו ידי חובתו אף מברכת הנהנין שבהן שהן המוציא ובורא פרי הגפן[1095] ואין צריך לומר ברכת אכילת מצה וברכת הקידוש עצמה שהם מברכות המצות[1096] ואם מקדש על הפת מוציאו גם מברכת המוציא שבקידוש שהיא חובה משום קידוש ולא משום הנאתו[1097].

וכל זה לגדול שאינו יודע לברך אבל לקטנים רשאי לברך כל ברכת הנהנין כדי לחנכן במצות[1098] ואפילו אין חינוכם מוטל עליו כגון שאינן מבני ביתו[1099]:

[1082] כדלקמן סי׳ רעג ס״ו. סי׳ תפד סוס״א וש״נ.

[1083] שבועות לט, א.

[1084] הרב רבינו יונה ברכות כ, א ד״ה תפלה ומזוזה. מ״א סק״מ. ראה גם לקמן סי׳ קצז שם.

[1085] רש״י ר״ה כט, סע״א. רא״ש ברכות פ״ז סי׳ כא. מ״א שם. לקמן שם.

[1086] **מרדכי פ״י דפסחים** (לה, א). ב״י ד״ה ומשמע, ממשמעות הגמ׳ ר״ה שם. שו״ע ס״כ. **מ״א** סקמ״א.

[1087] לשון השו״ע שם. וראה לקמן סי׳ קפח ס״י. סי׳ עדר ס״ה וש״נ.

[1088] כדלקמן סי׳ רפח סעי׳ ב-ג. סי׳ רצא ס״א. וראה לקוטי שיחות חכ״א ע׳ 85.

[1089] מ״א שם. וראה גם ט״ז סי׳ רעג סק״ג.

[1090] כדלעיל ס״א וש״נ.

[1091] מ״א שם. וראה גם לשון רבנו לקמן סי׳ רעג ס״ו. סי׳ רצז ס״ז. סי׳ תפד ס״א. שם ס״ג.

[1092] **ר״ה שם** כט, א. שו״ע ס״כ.

[1093] **רבנו ירוחם** נתיב יב ח״א (סו, א). **ב״י** ד״ה ולענין. **שו״ע** ס״כ. רמ״א סי׳ רעג ס״ד. לקמן שם ס״ו.

[1094] טור ושו״ע סי׳ רעג ס״ד. לקמן שם ס״ו. ואם יודעים לברך אלא שאינם יודעים לקדש - ראה לקמן סי׳ רעב בקונטרס אחרון סק״ב. ואם המקדש צריך לקדש אלא שאינו צריך לברכת הגפן והשומע יודע לברך – ראה לקמן סי׳ קצ סוס״ד. סי׳ רעב סי״ב ובקונטרס אחרון סק״ב שם.

[1095] ר״ה שם. רמב״ם שם. שו״ע שם. וראה גם לקמן שם וסי׳ תפד ס״א לענין בפה״ג. סי׳ תפד ס״ג לענין המוציא. וכ״ה לענין ברכת האדמה של כרפס - ראה שם ס״ב. אבל לא לענין ברכת הריח שבהבדלה – ראה לקמן סי׳ רצז ס״ז. ולענין ברכת האש – ראה שם ס״ט ובקונטרס אחרון סק״ב שמסתפק בזה (וראה גם לקמן סי׳ ריג ס״ה). ולענין כוס ברהמ״ז – ראה לקמן סי׳ קצ סוס״ד. וראה גם שו״ת צ״צ חאו״ח סי׳ קטו (יב, ג).

[1096] ר״ה כט, סע״א. רש״י שם כט, ב ד״ה מהו. ראה לקמן סי׳ רעג ס״ו לענין קידוש. סי׳ תפד ס״ג לענין מצה.

[1097] לבוש סי׳ רעג ס״ד בהגהה. ב״ח שם. ט״ז שם סק״ג. מ״א שם סקי״ג. לקמן שם סוס״ו.

[1098] **ר״ה שם** כט, ב. טור ושו״ע סי״ט. וראה לקמן סי׳ רטו ס״ב. סי׳ רצז ס״ז.

[1099] **ב״י** סד״ה ואיכא למידק **ואחרונים**. ב״ח סוד״ה מי שאינו. פרישה סוסקי״ד. ט״ז סקט״ז. וראה לקמן סי׳ שמג סעי׳ א-ב.

קסח על איזה מיני פת מברכין

ובו כ״ג סעיפים

א הביאו[1100] לפניו חתיכה של פת ופת שלימה מצוה מן המובחר לברך על השלימה[1101] אפילו היא פת קיבר[1102] וקטנה[1103] והחתיכה פת נקיה וגדולה מהשלימה.

והוא שהכל מין אחד אבל אם השלימה משעורים והחתיכה מחטים[1104] אפילו היא פרוסה קטנה[1105] היא קודמת לברך עליה הואיל והחטה מוקדמת בפסוק בשבעת המינין שנשתבחה בהם ארץ ישראל[1106] וכל המוקדם בפסוק זה מוקדם לברכה[1107] כמו שיתבאר בסי׳ רי״א[1108] ואעפ״כ ירא שמים יוצא ידי שתיהן[1109] שמניח הפרוסה בתוך השלימה ובוצע[1110] משתיהן יחד[1111] הואיל וגם השעורה היא מז׳ המינין והיא שלימה אבל אם השלימה היא של שיפון[1112] אף על פי שהוא מין שעורים[1113] כיון שלא הזכירו הכתוב בפירוש כמו חטים אין צריך להניחו כלל עם הפרוסה של חטים[1114]:

ב וכל זה כשרוצה לאכול משתיהן אבל אם אינו רוצה לאכול אלא מאחת מהן יברך עליה ואין לו לחוש להשנית אע״פ שהיא מוקדמת בפסוק והיא חשובה וחביבה עליו שמשום קדימתה וחשיבותה אינו מחויב לאכול ממנה כלל[1115] ואין צריך לומר אם רוצה לאכול המוקדמת בפסוק שאין לו לחוש לשנית השלימה שאינו מחויב לאכול ממנה משום שלימותה ואפילו אם רוצה לאכול פרוסה שאינה מז׳ המינים[1116] אינו מחויב לאכול ממנה מפני שלימותה וחשיבותה:

ג אם יש לאדם ב׳ חצאי לחם ואין לו לחם שלם ללחם משנה בשבת יחברם יחד בעץ[1117] שיש תורת כלי עליו או בשום דבר שאינו מוקצה[1118] ולא יהא חיבורם נראה[1119] ודינו כשלם לענין לחם משנה כמו שדינו כשלם לענין עירובי חצירות כמו שיתבאר בסי׳ שס״ו[1120] אבל אם יש לו לחם שלם אין לסמוך על זה כי

[1100] מהדורא בתרא מהלכות אלו, בלוח ברה״נ פ״ג ובסדר ברה״נ פ״י, ויצויין לקמן בשולי הגליון.

[1101] **ברכות לט**, ב כרבי יוחנן. וכן פסקו התוס׳ שם ד״ה מברך. רא״ש פ״ו דברכות סי׳ כא. רמב״ם הל׳ ברכות פ״ז ה״ד. טור ושו״ע ס״א. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ג ה״א. סדר ברה״נ פ״י ה״א.

[1102] תוספתא פ״ד הי״א. תוס׳ שם ד״ה אבל. רא״ש שם פ״ו סי׳ כא. טור ושו״ע שם. וראה לוח וסדר ברה״נ שם שהשלימה קודמת לחביב (והפת נקיה היא חביבה) [ופת קיבר היא פת שאינה מקמח נקי].

[1103] ר״ת שם תוד״ה מברך. רא״ש שם. טור ושו״ע שם. ובמ״א סק״א, דהיינו אפי׳ השלימה גם קיבר וגם קטנה.

[1104] ברכות שם.

[1105] הרב רבינו יונה שם ד״ה הביאו. רא״ש שם.

[1106] דברים ח, ח. תוס׳ שם ד״ה אבל. וראה גם סד״ה כתנאי. רא״ש שם.

[1107] ראה ברכות מא, א. רמב״ם הל׳ ברכות פ״ח הי״ג. טור ושו״ע סי׳ ריא ס״ד.

[1108] סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו. וראה לוח ברה״נ שם ה״א וה״ט. סדר ברה״נ שם ה״א וה״ט.

[1109] ר״נ בר יצחק ב**ברכות לט**, ב כפי׳ ר״ת שם תוד״ה מניח וראי״ש שם.

[1110] מר ברי׳ דרבינא ושלמן בברכות שם.

[1111] תוס׳ ר׳ יהודה שם ד״ה שמניח. **רא״ש** שם. **רמב״ם** שם פ״ז ה״ד. טור **ושו״ע** ס״א. לוח ברה״נ שם ה״א. סדר ברה״נ שם ה״א.

[1112] בלוח ברה״נ שם: שקורין קארי״ן.

[1113] ראה לוח ברה״נ פ״א ה״ו וסדר ברה״נ פ״א ה״ז ושי״נ.

[1114] **מ״א** סוסק״ב. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. סדר ברה״נ שם.

[1115] **תרומת הדשן** סי׳ לב. **רמ״א** ס״א ובסי׳ ריא ס״ה. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ג ה״ב. סדר ברה״נ פ״י ה״ב.

[1116] רמ״א סי׳ ריא שם (שכתב: ״וכל הא דאמרינן דאחד קודם לחבירו״, וקאי גם על ז׳ מינים). ובלוח ובסדר ברה״נ שם הוסיף: ולפניו שלימה שהיא משבעת המינים. וכ״ה בתרומת הדשן שם. רמ״א סי׳ ריא שם. ט״ז כאן סק״ג.

[1117] **רוקח** סי׳ שכט ד״ה ובפרק. **שו״ע** ס״ב.

[1118] **מ״א** סק״ד.

[1119] רוקח שם. שו״ע שם. מ״א סק״ג. וראה לקמן סי׳ שסו ס״י.

[1120] ס״י ושי״נ.

יש לומר שאינו נחשב כשלם[1121] אלא לענין עירובי חצירות בלבד שלא הצריכו בו שלם אלא משום איבה בלבד שלא יבא אחד לומר אני נותן שלם ואתה נותן פרוסה[1122] וכשאין חיבורו נראה אין לחוש לכך אבל לענין לחם משנה אינו נחשב כשלם ע״י חיבור זה כמו שאינו נחשב ככר אחד לענין טומאה וטהרה ע״י חיבור זה[1123] ובחול א״צ לחברו כלל[1124]:

ד שתי גלוסקאות הדבוקות זו בזו שנאפו ונדבקו בתנור כך ונחתך מן האחת והשניה נשארה שלימה טוב יותר להפריד החתיכה מהשלימה כדי שתהא נראית שלמה ממה שיניחנה דבוקה בה אע״פ שנראית יותר גדולה[1125] שהרי שלימה קטנה קודמת לברכה מפרוסה גדולה[1126] מכל מקום אל יבצע ממנה במקום שהיתה דבוקה בחברתה ששם נראית כפרוסה אלא יבצע ממקום השלם שבה[1127] ומכל מקום בפרוסה ממש א״צ ליזהר בזה לבצוע בצד השלם שבה שהרי מכל מקום פרוסה היא מצד שכנגדו משא״כ בגלוסקא שנפרדה מחברתה ששלימה היא אלא שנראית כפרוסה במקום שנדבקה ונפרדה[1128]:

ה הביאו לפניו לאכול שתי שלימות או שתי פרוסות אחת גדולה ואחת קטנה מברך על הגדולה[1129] והוא ששתיהן ממין אחד ושוות בנקיות אבל אם היתה[1130] הקטנה[1131] פת נקיה והגדולה פת קיבר[1132] מברך על הנקיה אבל[1133] אם שתיהן שוות בגדלותן ושתיהן נקיות רק שזו לבנה יותר מזו מברך על הלבנה יותר[1134] אבל אם השניה שאינה לבנה כל כך היא גדולה מזו יש להסתפק איזה מהן קודמת לברכה[1135].

וכל זה במין אחד אבל אם אחד של שעורים ואחד של כוסמין אע״פ שהכוסמין יפים ונקיים משעורים מברך על של שעורים[1136] לפי שהשעורה מפורשת בז׳ המינים משא״כ כוסמין שאף שהן מין חטים ומכלל ז׳ המינים הן כמו שיתבאר בסימן ר״ח[1137] לא הזכירם הכתוב בפירוש כשעורים[1138].

במה דברים אמורים כששתיהן חביבות עליו בשוה אבל אם של כוסמין חביב עליו יותר יש אומרים[1139]

[1121] אלי׳ רבה סק״ה. וראה גם לקמן שם.

[1122] כדלקמן שם וש״נ.

[1123] משנה פ״ג דאהלות משנה ד. תוספתא עוקצין פ״א ה״ד. תוס׳ זבחים קה, ב ד״ה חיבורי. פנים מאירות שם.

[1124] מ״א שם.

[1125] **כתבי מהרא״י** בתרומת הדשן ח״ב סי׳ קו. **שו״ע** ס״ג.

[1126] תרומת הדשן שם. וכדלעיל ס״א.

[1127] מהרי״ל הל׳ סעודה. **רמ״א** ס״ג.

[1128] **מ״א** סק״ה.

[1129] **משמעות הגמ׳ שם** לט, ב. מרדכי שם רמז קכט בשם מהר״מ. הגהות מיימוניות פ״ז אות ד. שו״ע ס״ב. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ג ה״ג. סדר ברה״נ פ״י ה״ג.

[1130] תוספתא ברכות פ״ד הי״א. **ירושלמי** שם פ״ו סה״א. **תוס׳** ברכות שם ד״ה אבל. **רא״ש** שם סי׳ כא. טור ושו״ע ס״ד.

[1131] **מ״א** סק״ז.

[1132] שאינה מקמח נקי.

[1133] בלוח ובסדר ברה״נ שם: ואם.

[1134] אגודה ברכות לט, ב סי׳ קמא. **ב״י** ד״ה ומ״ש רבנו פת נקיה. **ושו״ע** ס״ד. אלי׳ רבה סק״ז. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. סדר ברה״נ שם.

[1135] **מ״א** סק״ח. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. סדר ברה״נ שם.

[1136] תוספתא שם. **ירושלמי** שם. **תוס׳. רא״ש** שם. **רשב״א** שם ד״ה תוספתא. **טור ושו״ע שם**. וכן הוא בלוח ברה״נ שם ה״ד. סדר ברה״נ שם ה״ד. וראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 93.

[1137] סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו. וראה לוח ברה״נ פ״א ה״ו וסדר ברה״נ פ״א ה״ז וש״נ.

[1138] מ״א סק״ו בשם אגודה ברכות סי׳ קמט. במעדני יו״ט על הרא״ש שם אות ש. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. סדר ברה״נ שם. וראה חקרי הלכות ח״ה ט, א.

[1139] **מ״א** סק״ו **לדעת הרמב״ם** (שם פ״ח הי״ג, שפוסק כרבנן במשנה מ, ב שחביב קודם לז׳ מינים, וה״ה הכא) שהובא בשו״ע סי׳ ריא ס״ב.

שמברך על החביב ויש אומרים[1140] שמברך על מין ז׳ שבפסוק כמו שיתבאר בסימן רי״א[1141]:

ו הביאו לפניו לאכול פת נכרי ופת של ישראל מברך על של ישראל[1142] אפי׳ אינו נזהר מפת נכרים ואם פת של נכרי פת נקיה ופת של ישראל פת קיבר מברך על איזה שירצה[1143] אם שתיהן שלימות או פרוסות ושוות בגדולתן והן ממין אחד[1144] והוא שאינו נזהר מפת נכרים[1145] אבל הנזהר ממנה לא יבצע ממנה בשום ענין[1146] ויש אומרים[1147] שאפילו נזהר ממנה רשאי לבצוע ממנה אם היא נקיה וחביבה עליו שאיסור פת של נכרים הוא איסור קל[1148] והתירוהו משום חיבוב מצוה שיברך על החביב עליו[1149] ויש לסלק הפת של נכרים מן השולחן עד לאחר ברכת המוציא[1150].

ואם מיסב עמו אורח שאינו נזהר מפת של נכרים והביא עמו על השולחן פת של נכרי נקיה[1151] כיון שהאורח חפץ לאכול היפה של נכרים ואי אפשר לו לאכול בלא ברכה וברכתו מוטלת על בעל הבית להוציאו ידי חובתו ממנו[1152] הותרה גם לבעל הבית לבצוע עליה[1153] משום חיבוב מצוה[1154] וכיון שהותר לו לבצוע הותר לו לכל סעודה זו שאינו כבוד שמים שיברך עליה ואח״כ יפרוש ממנה[1155] ואף על פי שא״צ לברך על החשוב וחביב אלא כשרוצה לאכול ממנה ובעל הבית זה שנזהר מפת של נכרים אינו רוצה לאכול כלל ממנה מכל מקום כיון שאם לא היה נזהר ממנה היתה חשובה וחביבה לו אלא שהאיסור מונעו ממנה לכן אם ימצא עילה שיוכל שיאכלנה בהיתר כגון כאן שיחבב בה המצוה התירו לו חכמים כי כל ברכות הנהנין תלויה בחביבות שעל חביבות הנאתו הוא מברך ומשבח להקב״ה[1156] אבל אם בלא איסור פת של נכרים אינה חשובה עליו מפת של ישראל צריך לברך על פת של ישראל[1157].

וכן להיפך אם בעל הבית אינו נזהר מפת של נכרים ואין דעתו לאכול כל הסעודה אלא פת של נכרי כי היא נקיה ובני ביתו אוכלים פת שאינו נקיה של ישראל אע״פ ששתי הלחם מונחים לפניו צריך לבצוע על של נכרים הנקיה הואיל ואין דעתו לאכול אלא ממנה והיא חביבה עליו ואע״פ שבני ביתו יאכלו

[1140] **בה״ג** ברכות פ״ו (ח, א). **תוס׳** לט, א ד״ה חביב ודף מא, א ד״ה אבל. **רא״ש** שם. **הרב רבינו יונה** שם ד״ה ולענין. שבלי הלקט סי׳ קס בשם רבינו ישעי׳ ובשם רבי שמואל בר חפני גאון בשערי ברכות (שפוסקים כר׳ יהודה במשנה מ, ב שז׳ מינים קודם לחביב, וה״ה הכא). טור ושו״ע סי׳ ריא ס״א. וכן הוא בלוח וסדר ברה״נ שם ה״ה.

[1141] סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו. וראה לוח וסדר ברה״נ שם ה״ח שפוסק (גבי ז׳ מינים וחביב) כהט״ז סי׳ ריא סק״א שמברך על איזה שירצה, דעביד כמר עביד כו׳.

[1142] תוס׳ ברכות לט, ב ד״ה אבל וראי״ש שם פ״ו סי׳ כא ממשמעות ה**ירושלמי** ברכות פ״ו סוף ה״א. מרדכי שם רמז קכט. וראה לקמן סי׳ קצו ס״ו.

[1143] **תוס׳ וראי״ש** ומרדכי שם ממשמעות הירושלמי שם. טור ושו״ע ס״ה.

[1144] עי׳ לעיל סעי׳ א, ה. וראה תהלה לדוד סק״ה.

[1145] **מרדכי** שם. שו״ע שם.

[1146] ב״י ד״ה ומ״ש וכן פת שכן הוא משמעות המרדכי שם.

[1147] **משמעות התוס׳** שם **בשם השר מקוצי**. אגודה פ״ו דברכות סי׳ קמא. מרדכי ע״ז רמז תתל בשם ראבי״ה. תרומת הדשן סי׳ לב. ראה מ״א סק״ט.

[1148] של״ה שער האותיות אות ק דיני ברכת הנהנין כלל א אות ג בהגה. וראה גם לקמן סי׳ תרג ס״א.

[1149] תרומת הדשן שם. מ״א סקי״ב.

[1150] **תוס׳** שם **בשם השר מקוצי**. וכן מובא בשמו במרדכי ברכות שם. הגהות מיימוניות פ״ז מהל׳ ברכות אות ד. תרומת הדשן שם. שו״ע שם.

[1151] דאז אינו יכול לסלקו מן השלחן (לבוש ס״ה. עולת תמיד סק״ה. מ״א סקי״א. ש״ך חיו״ד סי׳ קיב סקכ״א).

[1152] כדלעיל סי׳ קסז ס״ד וסי״ט.

[1153] **מרדכי** ע״ז שם **בשם ראבי״ה**. שו״ע שם. ובחיו״ד סי׳ קיב סי״ג.

[1154] **תרומת הדשן** שם. מ״א שם.

[1155] ראבי״ה שם. שו״ע שם ושם.

[1156] תרומת הדשן שם.

[1157] תוס׳ וראי״ש שם בשם הירושלמי. רמ״א ס״ה.

משל ישראל אין זה כלום הואיל והוא הבוצע[1158]:

ז ברכת המוציא אין לה שיעור שאפילו אינו רוצה לאכול אלא פירור פחות מכזית צריך לברך המוציא[1159] ולא נתנו שיעור כזית[1160] אלא בברכת המזון[1161] ושאר ברכות אחרונות אבל לא בברכה ראשונה[1162] שאסור ליהנות מהעולם הזה אפילו משהו בלא ברכה[1163].

ח במה[1164] דברים אמורים בלחם גמור שדרך בני אדם לקבוע סעודתו עליו[1165] אבל מיני לחמים שיתבארו לפנינו[1166] שאין דרכם של רוב בני אדם לקבוע סעודתם עליהם אין מברכים עליהם המוציא[1167] וברכת המזון רק בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש[1168] אלא אם כן אוכל שיעור שאחרים רגילים לקבוע סעודה לפעמים על שיעור כזה[1169] לפי שברכת בורא מיני מזונות כוללת גם הלחם שהוא מזון[1170] ולא קבעו לברך המוציא על הלחם אלא מפני חשיבותו שסועד הלב[1171] וכל לחם שאין קובעים עליו סעודה בטלה חשיבותו אלא אם כן יש בו כדי לסעוד.

וכן ד׳ ברכות של ברכת המזון לא קבעו עליו אלא מפני חשיבותו שמן התורה (א) היה די בברכה אחת מעין ג׳[1172] שהרי לא נאמר בתורה אלא פעם אחת וברכת את ה׳ אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך[1173] ודרשו מפסוק זה לברך על המזון ועל הארץ ועל המקדש[1174] ודי בברכה אחת לכולם אלא שחכמים תקנו לברך על כל אחד בפני עצמו ולא תקנו אלא בלחם שרגילים לקבוע סעודה עליו אבל מיני לחמים שאין רגילין לקבוע עליהם אפילו הוא אכל ושבע מהם שנתחייב לברך אחריהם מן התורה[1175] דיו בברכה אחת מעין ג׳ של תורה[1176] אלא אם כן אכל שיעור שבני אדם קובעים עליו כשאוכלים מין לחם זה במקרה אבל אם רוב בני אדם אין קובעים עליו אף על פי שהוא קובע עליו בטלה דעתו אצל רוב בני

[1158] תרומת הדשן שם. שו״ע ס״ה.

[1159] ירושלמי ברכות פ״ו ה״א. רמב״ם הל׳ ברכות פ״ג הי״ב. טור ושו״ע ס״ט. וראה גם לעיל סי׳ קסז ס״ד. לקמן סי״ט. סי׳ תעה ס״ה.

[1160] ברכות לט רע״א (ממשנה כלים פי״ז מ״ח) וברש״י שם ד״ה כזית.

[1161] כדלקמן סי׳ קפד ס״ב ושי״נ.

[1162] **תוס׳ ברכות לט**, א ד״ה בצר. **ורא״ש** שם פ״ו סי׳ טז. **ורמב״ם** שם פ״א ה״ב ופ״ג שם. **ושאר פוסקים**. טור **ושו״ע ריש סי׳ רי**. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ב הי״א. סדר ברה״נ פ״ח ה״י.

[1163] **מסקנת הגמ׳ ברכות ריש פ״ו**. תוס׳ שם. וראה גם לעיל סי׳ קסז ס״א ושי״נ.

[1164] מהדורא בתרא מהלכות אלו, בלוח ברה״נ פ״ח ובסדר ברה״נ פ״ב, ויצויין לקמן בשולי הגליון.

[1165] ב״י. לבוש ס״ו. ב״ח.

[1166] סעי׳ ט-יג.

[1167] **ברכות מב ע״א דשמואל אין הלכה כר׳ מונא אתמר**. טור ושו״ע ס״ו.

[1168] רמב״ם פ״ג מהל׳ ברכות הי״א. רשב״א ברכות שם ד״ה רב הונא. רא״ש ברכות פ״ו סי׳ ל. טור ושו״ע שם.

[1169] **רב נחמן** ברכות שם. **ומסקנא דגמ׳ דשמואל גבי לחמניות מיירי בדקבע דוקא**. טור ושו״ע שם. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ח ה״א. סדר ברה״נ פ״ב ה״א.

[1170] **ט״ז** סק״ו. וראה גם לקמן סי״ב ושי״נ.

[1171] ברכות לה, ב. וראה גם לעיל סי׳ קסז ס״א.

[1172] **עי׳ בקונטרס אחרון** סק״א ושי״נ. וראה גם לקמן סי׳ קפז ס״ב-ג. רס״י קצא. לוח ברה״נ פ״ח ה״א. סדר ברה״נ פ״ב הי״ב. אבל בסדר ברה״נ שם כתב טעם אחר, שמן התורה לא נתחייב בבהמ״ז אלא על כדי שביעה וחכמים תקנו לברך אפילו על כזית (כדלקמן סי׳ קפד ס״ב ושי״נ), ולא תקנו בלחמים אלו שאין דרך לקבוע עליהן. והנפקא מינה בין ב׳ הטעמים, ראה לקמן סי״ב וסט״ז. סדר ברה״נ שם ה״ב-ג והי״ב-ג ושי״נ. וראה הערות ובאורים תשצ ע׳ 51.

[1173] דברים ח, י.

[1174] ברכות מח, ב. וראה גם לקמן סי׳ קפז ס״א.

[1175] כדלקמן סי׳ קפד ס״ב ושי״נ.

[1176] אבל בסדר ברה״נ שם ה״ב והי״ג חשש לי״א שאף בפחות משיעור קביעות סעודה חייב בבהמ״ז אם אכל ושבע ממנו ושי״נ. וראה הערות ובאורים תשצ ע׳ 51.

אדם[1177].

ומכל מקום אם הוא קבע סעודתו עליו ואכל עמו בשר ודברים אחרים כמו שנוהגים בסעודת לחם גמור עד ששבע וגם אחרים רגילים לקבוע עליו אם אוכלים עמו שאר דברים כמו שאכל הוא מברך המוציא וברכת המזון[1178] וכן אם הוא שבע ממנו לבדו וגם אחרים רגילין לשבוע ממנו כשמלפתין אותו באיזה ליפתן מברך המוציא וברכת המזון[1179].

ומכאן אתה למד ששיעור קביעות סעודה האמור כאן אינו כשיעור סעודה האמור בעירוב שהוא כג׳ ביצים[1180] שהיא פחותה שבסעודת עניים[1181] הבריאים[1182] ושם סעודה עליה אבל אינה סעודת רוב בני אדם הבריאים (כשאוכלין ממנו לבדו בלא לפתן ודברים אחרים) (אלא כשיעור עומר לגולגולת לב׳ סעודות[1183]) שאל״כ מה הועילו כאן לשער שיעור שאחרים קובעים עליו עם איזה ליפתן[1184] הרי גם על ידי ליפתן אין שם סעודה עליה בפחות מכג׳ ביצים פת[1185] שאל״כ למה הצריכו בשתי סעודות של עירובי תחומין כשתי סעודות פת[1186] אם פחות מכן ראוי לב׳ סעודות ע״י ליפתן יהא די בזה לערובי תחומין מקל וחומר מליפתן של פת מב׳ סעודות שמערבין בו[1187] כל שכן הפת הנאכלת בב׳ סעודות הללו.

ואם מתחלה היה בדעתו לאכול מעט ובירך בורא מיני מזונות ואח״כ נמלך ואכל שיעור שרוב בני אדם קובעים [סעודה[1188]] עליו יברך אחריו ברכת המזון אע״פ שלא בירך המוציא לפניו[1189] כגון שלא היה כדי קביעות סעודה במה שנשאר לפניו אחר שנמלך[1190] אבל אם נמלך לאכול עוד כשיעור קביעות סעודה מלבד מה שאכל כבר צריך ליטול ידיו[1191] ולברך המוציא תחילה וא״צ לברך תחילה ברכה אחת

[1177] **רמב״ם** הובא ב**רא״ש** ברכות פ״ו סי׳ ל. רבנו יונה ברכות מב, א ד״ה א״ל רב נחמן. טור ושו״ע שם.

[1178] **מ״א** סקי״ג. וכן הוא בלוח ברה״נ שם ובסדר ברה״נ שם ה״ג. אלא שכאן ובלוח ברה״נ כתב ״אם הוא קבע סעודתו עליו״, ואילו בסדר ברה״נ כתב ״עד ששבע ... ונתחייב בבהמ״ז מד״ת״. וראה הערות ובאורים תשצ ע׳ 51. הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 109.

[1179] **מ״א** שם בסופו. וכן הוא בלוח ברה״נ שם ובסדר ברה״נ שם ה״ב. וראה דרכי החיים (ברכת במכל מקום ח״ד סק״א).

[1180] **עי׳ רש״י ברכות דף מא ע״א** ד״ה אכילת פרס. **וכן הוא במשנה רפ״ח דעירובין** פב, ב. רמב״ם פ״א מהל׳ עירובין ה״ט. שו״ע סי׳ תט ס״ז. ט״ז שם סק״ח. וכתב כג׳, שלדעת ר״ש במשנה שם שיעורו ב׳ ביצים ושני שליש (ראה ב״י שם ד״ה ומ״ש כפי). וראה גם לקמן סי׳ שסח ס״ג (ועה״ג שם שהעיקר כסברא הא׳). סי׳ תפו ס״א. ולענין אכילת פרס ראה לקמן סי׳ תריב ס״ד. סדר ברה״נ פ״ח ה״ב.

[1181] **משנה פ״ח דפאה** מ״ז.

[1182] **עי׳** שו״ע **סי׳ תט** ס״ז. ט״ז שם סק״ז.

[1183] **עירובין דף פג**, ב. (האוכל במדה זו ה״ז בריא ומבורך). שהם מג ביצים וחומש, שהוא שיעור עשירית האיפה (עשרון). ראה רש״י בשלח טז, לו. וחצי עשרון לסעודה אחת. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ח ה״א. אבל בסדר ברה״נ פ״ב ה״ב כתב: ובשיעור זה רבו בו הדעות, ולמעשה יש לנהוג שמכשש ביצים בינוניות ולמעלה עד חצי עשרון אם הוא לא שבע ממנו, יברך המוציא על כזית לחם אחר תחלה ויברך בהמ״ז לצאת לד״ה, ובחצי עשרון, בטלה דעתו אצל כל אדם לד״ה ומברך המוציא וברהמ״ז עליו לבדו.

[1184] ראה מ״א סקי״ג.

[1185] וכן הוא בלוח ברה״נ שם. אבל בסדר ברה״נ פ״ב ה״ג ״כד׳ ביצים״. וראה דרכי החיים (ברכת במכל מקום ח״ד סק״ב).

[1186] עירובין פב, ב. שו״ע סי׳ תט ס״ז. לקמן סי׳ תח ס״א. וכ״ה בשיתופי מבואות לקמן סי׳ שפו ס״ו.

[1187] עירובין כט, ב. שו״ע סי׳ תט ס״ז. לקמן סי׳ שפו ס״ו לענין שיתופי מבואות.

[1188] כ״ה בלוח ברה״נ שם ס״ב.

[1189] **רא״ש** ברכות פ״ו סי׳ ל. וכן הוא בלוח ברה״נ שם.

[1190] **מ״א** סקי״ד בשם מהרש״ך ח״א סי׳ קעג.

[1191] ולברך ענט״י כדלעיל סי׳ קנח סוס״א.

מעין ג׳ על מה שכבר אכל[1192] לפי שמצטרף עם מה שיאכל להפטר בברכת המזון כיון ששניהם מין לחם אחד משא״כ באוכל דבר שטעון ברכה מעין ג׳ לפני סעודת לחם גמור שאין מצטרפין זה עם זה להפטר בברכת המזון אלא צריך לברך תחילה ברכה אחת מעין ג׳ כמו שיתבאר בסי׳ ר״ח[1193]:

ט ואלו הם מיני לחמים שאין דרכם של בני אדם לקבוע סעודתם[1194] עליהם פת הבאה בכיסנין[1195] ולחמניות[1196] וטרוקנין[1197] וטריתא[1198].

פת הבאה בכיסנין יש מפרשים[1199] שהיא פת עשויה כמין כיס שממלאין אותה קודם אפייתה בדבש[1200] או בצוק״ר[1201] או שקדים או אגוזים או שאר כל מיני פירות או תבלין אע״פ שהעיסה עצמה נילושה במים לבד[1202] ונאפת בתנור או במחבת בלא שום משקה (כגון עפי״ל פלאדי״ן או פאווי״דלא פלאדי״ן[1203]) ובכלל זה[1204] מה שעושים בפורים עיסה רחבה וכפולה וממלאים אותה בשומשמין ואפילו אם המילוי הוא רב מאוד ועיקר הכוונה בפת זו לאכילת המילוי[1205] מכל מקום מין דגן הוא חשוב ואינו בטל לגבי המילוי[1206] ואע״פ שהוא רב ממנו ולכך מברכין עליו בורא מיני מזונות[1207] וגם המילוי נפטר בברכה זו שהוא טפל למין דגן[1208].

והוא שמתכוונין ג״כ לאכילת מין הדגן שהיא העיסה שבה המילוי אע״פ שאין זו עיקר הכוונה אבל אם אין מתכוונין כלל לאכול העיסה כגון אותם רקיקין דקין שנותנים מרקחת עליהם שהדבר ידוע שאין מתכוונים כלל לאכול העיסה רק שבאים לדבק המרקחת[1209] עליהם כדי שלא יטנפו הידים מהדבש הרי

[1192] וכן הוא בלוח ברה״נ שם. אבל בסדר ברה״נ שם ה״ד כתב לצאת ידי כל ספק ולברך תחלה מעין ג׳ וישהה מעט ויטול ידיו ויברך המוציא ויאכל עד כדי שביעה (בצירוף אכילה הראשונה) ויברך ברהמ״ז אם אכל כשיעור ד׳ ביצים לפחות באכילה האחרונה. וראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 96 ואילך. ע׳ 112 ואילך.

[1193] סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו, וראה שו״ע שם סי״ז. סדר ברה״נ פ״א הי״ז.

[1194] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ח ה״ג. סדר ברה״נ פ״ב ה״ה.

[1195] **שמואל** בברכות **מב**, א. ויתבאר לקמן.

[1196] ברכות שם. ויתבאר לקמן סי״ג.

[1197] **רב יוסף** ברכות **לח**, א. ויתבאר לקמן שם.

[1198] **מ״א** סקמ״א. ויתבאר לקמן שם.

[1199] **רבינו חננאל** הובא בערוך ערך כסן. **הרב רבנו יונה** ברכות מא, ב ד״ה שאין. **רשב״א** שם ד״ה נמצא. טור ו**שו״ע** ס״ז. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. אבל בסדר ברה״נ שם ה״ז פסק: א) שזהו לכו״ע בלי חולק. ב) דהיינו דוקא כשהמילוי העיקר ועיקר עשייתה לעדון ולתענוג (ולא לקנוח סעודה). ג) אין בכלל זה עיסה הממולאת בשומשמין ... שאין עיקר עשייתם לעדון ותענוג אלא למזון ולהשביע. ד) במילוי בשר או גבינה וכו׳ מברכים המוציא ובהמ״ז בכזית לכו״ע בלי חולק.

[1200] עי׳ בקונטרס אחרון ריש סק״ב.

[1201] סוכר.

[1202] ב״ח ד״ה ומ״ש והוא. ט״ז סק״ו.

[1203] עוגה עם מילוי תפוחים או מרקחת פירות. ראה מ״א סקכ״ב. של״ה שער האותיות אות ק (דיני ברכת הנהנין כלל ד סי׳ ב בהגהה).

[1204] **ט״ז** סק״ו. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. אבל בסדר ברה״נ שם: ואין בכלל זה כו׳.

[1205] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ד ה״ח. סדר ברה״נ פ״ג ה״ז. וראה יגדי״ת (נ.י.) חוב׳ יב ע׳ כז. דרכי החיים (ברכת במכל מקום ח״ב סק״א).

[1206] כדלקמן סי׳ ריב ס״א וש״נ.

[1207] **ריא״ז** הובא בשבלי הלקט רס״י קנט ובאגור סי׳ רטז (לענין מילוי בשר ודגים, דלקמן ס״י). של״ה שם כלל ב סי׳ ו בסופו. הובא ב**מ״א** סקט״ו. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״ב ה״ז.

[1208] הגהת תשב״ץ סי׳ רצא. אגודה סי׳ קנג. אליה רבא סקל״ג. מ״א סי׳ קעז סק״ג. וראה לקמן סי״ד ובסי׳ ריב ס״א ובלוח ברה״נ פ״ד ה״ה ובסדר ברה״נ פ״ג ה״ז, דהיינו ״אפילו אוכל אח״כ המילוי לבדו אחר שבירך על העיקר״, משא״כ כשאינו אוכל אלא המילוי כדלקמן ס״י ובלוח ברה״נ וסדר ברה״נ שם.

[1209] ברכות לט, א. תוס׳ שם לו, ב ד״ה כל. וראה גם לוח ברה״נ פ״ד ה״ג. סדר ברה״נ פ״ג ה״ג.

הם טפלים לגבי המרקחת וברכת המרקחת פוטרתן[1210] ואפילו אם אכל תחלה המרקחת ונשארו הרקיקים לבדם[1211] אבל במדינות אלו שמניחים המרקחת על הדובשנין (שקורין לעקו"ך פלאדי"ן[1212]) שטובים למאכל א"כ כוונתו ג"כ על אכילת הדובשנין ומברך עליהם בורא מיני מזונות[1213] ופוטר את המרקחת שהיא טפילה למין דגן[1214]:

י וכל עיסה שהמילוי טפל אליה אף על פי שאוכלה לבדה אחר שנטל המילוי ממנה אינו מברך עליה אלא בורא מיני מזונות ולא המוציא הואיל ובשעת אפייתה היתה באה בכיסנין[1215] אבל אם אינו אוכל אלא המילוי שנטל ממנה לבדו מברך עליו ברכה הראויה לו שהכל או בורא פרי האדמה או בורא פרי העץ[1216].

וכל זה (ב) כשהמילוי הוא מפירות וכיוצא בהם מדברים שאין דרך לקבוע סעודה עליהם לא ללפת בהם את הפת ולא למזון ולשובע אלא אוכלים אותם לקנוח סעודה ולתענוג[1217] כמ"ש בסימן קע"ז[1218] ולכן אין דרכם של רוב בני אדם לקבוע סעודה ג"כ על הפת הממולאת מהם אבל אם המילוי הוא מדברים שדרך בני אדם לקבוע סעודה עליהם ללפת בהם את הפת כגון בשר ודגים וגבינה[1219] וביצים[1220] וירקות[1221] (או שדרך לקבוע סעודה עליהם למזון ולשובע אע"פ שאין מלפתין בהם הפת כגון כרוב ותרדין וכל כיוצא בהם ממעשה קדירה[1222] שהם מעיקר הסעודה) כמו שיתבאר שם[1223] אין מילוי זה מוציא את הפת הממולאת בו מתורת לחם גמור שהכל קובעים עליו לפי שגם על זו אין רוב בני אדם נמנעים[1224] מלקבוע סעודה עליהם מפני המילוי שבה[1225] כיון שהמילוי ראוי ג"כ לקבוע עליו סעודה ללפת בו את הפת (או למזון ולשובע).

ויש אומרים[1226] שאין חילוק בין מילוי פירות למילוי בשר וגבינה וכיוצא בהם ולעולם מברך בורא מיני

[1210] **כל בו** סי' כד (כ, ג). שו"ע ס"ח וסי' רב ס"ב וסי' ריב ס"ב. **מ"א** סקכ"ג וסי' ריב סק"ו. וראה גם לקמן שם ס"ג.

[1211] **ט"ז** סקי"א. וראה יגדי"ת (ירות"ו) ח"ב ע' 121 ואילך.

[1212] עוגת דבש עם מילוי מרקחת פירות.

[1213] מ"א סי' ריב סק"ה.

[1214] כדלעיל במילוי.

[1215] ט"ז סק"ח.

[1216] מ"א סקט"ו. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ד ה"ה. סדר ברה"נ פ"ג ה"ז.

[1217] מ"א סקמ"ד בשם **של"ה** שער האותיות אות ק דיני ברכת הנהנין כלל ב סי' ו, ובשם שלטי גבורים ברכות מב, א אות א בשם ריא"ז. ומ"א סקל"ז בדעת הרמ"א. ו**עי' בקונטרס אחרון**. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ח ה"ג. ובסדר ברה"נ פ"ב ה"ח לא כתב לקנוח סעודה אלא רק לעדון ולתענוג. ואם הוא להמשיך תאות האכילה ראה חי' צמח צדק יג, ג-ד.

[1218] סעיף ב.

[1219] ר' ישעי' הובא בשבלי הלקט רס"י קנט ובאגור סי' רטז ובשלטי גבורים שם. שו"ע סי"ז. רמ"א סי"ג. וכן הוא בלוח ברה"נ ופ"ד ה"ה. סדר ברה"נ שם ופ"ג ה"ז.

[1220] מ"א סקמ"ד. וכן הוא בלוח ברה"נ שם. ובסדר ברה"נ שם ליתא. ועי' בקונטרס אחרון סק"ג. לקמן סי' קעז ס"א. סדר ברה"נ פ"ד ה"א.

[1221] שלטי הגבורים ושל"ה שם. וכן הוא בלוח ברה"נ שם. ובסדר ברה"נ פ"ב ה"ח: או אפילו מיני ירקות שאין משביעין ומלפתין בהן הפת.

[1222] ראה תוס' ברכות מא, ב ד"ה הלכתא. רא"ש שם סי' כו. וכן הוא בלוח ברה"נ שם. ובסדר ברה"נ שם: או אפילו אינו לפתן כלל אלא שהוא מדברים הנאכלים למזון ולהשביע ודרך לקבוע סעודה עליהם. וראה גם לקמן סי' קעז ס"א.

[1223] ס"א.

[1224] ראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 127.

[1225] ובסדר ברה"נ שם: אף אם עיקר כוונתו באכילת פת זו בשביל המילוי שבתוכה והפת טפלה בכוונתו וכמו הסועד לחם גמור ועיקר כוונתו על הלפתן או על שארי דברים הבאים מחמת הסעודה ואוכל הפת בתורת טפלה להלפתן ושאר דברים שמברך המוציא וברכת המזון בכזית.

[1226] תניא סי' כח הובא במ"א סקמ"ד. **ט"ז** סק"ו וסק"כ. ראה גם לקמן סי"ז.

מזונות אלא א״כ אוכל שיעור שרוב בני אדם קובעים עליו והעיקר כסברא הראשונה[1227] וירא שמים לא יאכל מהם פחות משיעור קביעת סעודה אלא בתוך הסעודה[1228] למזון ולשובע[1229] כמו שיתבאר[1230]:

יא ויש מפרשים[1231] שפת הבאה בכיסנין היא פת שנילושה בדבש או בחלב וחמאה[1232] או בשומן[1233] או בשמן (ג) או במי ביצים[1234] או במי פירות[1235] ויין[1236] או בשאר משקין[1237] חוץ ממים ואפילו (ד) עירב בה מעט מים אם הרוב הוא משאר משקין מברכין עליו בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין ג׳[1238] ואע״פ שכל המשקין אין מוציאין העיסה שנלושה בהם מתורת לחם[1239] לענין חלה[1240] מכל מקום אין דרך בני אדם לקבוע סעודה אלא על פת שנלושה במים[1241] לפיכך אין בה חשיבות לחם גמור לברך המוציא וברכת המזון אלא א״כ אוכל שיעור שרוב בני אדם קובעים עליו[1242] וכן אם עירב בה תבלין הרבה[1243] יותר ממים[1244] אע״פ שנלושה במים לבד ואפי׳ אם עירב בה תבלין ודבש יותר מקמח שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר[1245] והקמח הוא לדבקם ולהקפותם אין הקמח טפל אצלם לברך עליהם ברכה הראויה להם לפי שמלבד מה שהקמח מדבק ומקפה התערובת הוא מכשירו ומתקנו ג״כ לאכילה ומן הסתם ניתן הקמח בתערובת זה על דעת שניהם לדבק ולהכשיר וכיון שהוא מין דגן הוא חשוב ואינו בטל בתערובת כל שבא ג״כ להכשירו לאכילה ולכן מברכין על תערובת זו בורא מיני מזונות[1246] ואם אכל שיעור קביעות סעודה מברך ברכת המזון על תערובת זה[1247] (כמו שמברכין ברכת המזון על תערובת קמח

[1227] **מ״א** שם. וראה גם בקונטרס אחרון סוסק״ב.

[1228] פרח שושן כלל א סי׳ ג. יד אהרן בסוף הסי׳. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. אבל בסדר ברה״נ שם לא הביא כ״א דעה הא׳ ופסק שמברכין המוציא ובהמ״ז בכזית. וראה תהלה לדוד סקט״ז. גנזי חיים סק״ב.

[1229] היינו ״מפני שהן באין לתבשיל ולמזון ולא לקנוח ותענוג כיון שהן ממולאים בבשר וגבינה ולא בפירות״, כדלקמן סי״ז.

[1230] סעיף יד.

[1231] **רמב״ם** פ״ג מהל׳ ברכות ה״ט. שו״ע ס״ז. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ח ה״ד. סדר ברה״נ פ״ב ה״ז.

[1232] ב״ח סד״ה ומ״ש והוא פת. ט״ז סק״ז. וראה גם לעיל סי׳ קנח ס״ט.

[1233] ב״ח וט״ז שם.

[1234] שבלי לקט סי׳ קמט ו**עי׳ בקונטרס אחרון** סק״ג.

[1235] **כסף משנה** פ״ג מהל׳ ברכות ה״ט. **ב״י** ד״ה ומה שפירש רבנו. **שו״ע** שם. ט״ז סק״ו.

[1236] מ״א סקט״ז.

[1237] ב״י שם.

[1238] ט״ז סק״ז. ו**ע׳ בקונטרס אחרון** סק״ד. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. סדר ברה״נ שם.

[1239] מ״א סקט״ז.

[1240] ראה חלה פ״ב מ״ב. רמב״ם הל׳ בכורים פ״ו הי״ב.

[1241] ובסדר ברה״נ שם ה״ז כתב: כי רוב בני אדם כוססין ממנה מעט ואין קובעין סעודה אלא על פת שנילושה במים לבדה.

[1242] **ב״י** שם. כסף משנה שם.

[1243] רמב״ם שם. שו״ע שם.

[1244] ט״ז סק״ז. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. אבל בסדר ברה״נ שם כתב שעירב בה תבלין בלישתה עד שאין דרך רוב בני אדם לאכול ממנה הרבה ולקבוע סעודה עליה מפני רבוי התבלין.

[1245] **רש״ל** הגהות לשערי דורא שלו א אות ו (וראה הערות ובאורים תשצא ע׳ 57). **ב״ח** סוף ד״ה ומ״ש והוא פת. **מ״א** סק״ח. **ט״ז** שם. **רמ״א** ס״ז. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. ובסדר ברה״נ שם ה״ט כתב שבעל נפש לא יקל אלא כשהדבש יותר מהקמח, כהכרעת הב״ח ומ״א הנ״ל. וראה דרכי החיים (ברכת במכל מקום ח״א סק״ב).

[1246] **פר״ח ביו״ד סי׳ קיב** סק״ז (על רמ״א ס״ו). **וכ״ה בב״י בשם רשב״א** ברכות לו, ב ד״ה דובשא **רס״י רח** ד״ה ומ״ש רבינו הלכך **דלא כט״ז שם** ס״ק ד **שהצריך רוב קמח.** וכן הוא בלוח ברה״נ שם ובפ״ג ה״ב. סדר ברה״נ שם ה״ט ובפ״ג ה״ב.

[1247] **כן דעת רמ״א** שם. **רש״ל** שם. **וב״ח** שם. **ומ״א** שם שכתבו שיש לזה דין כסנין. **דלא כפר״ח שם.**

תבואה בקמח קטניות שעשה מהם פת אם יש בתערובת כזית בכדי אכילת פרס קמח תבואה[1248] כמו שיתבאר לקמן[1249]) אבל עיסה שנילושה במים ועירב בה מעט דבש ותבלין אע״פ שטעם הדבש ותבלין נרגש בעיסה אין מברכין עליה בורא מיני מזונות אלא המוציא וברכת המזון כיון שהרוב מים[1250] וכן במעט חלב וחמאה ושמן ושומן ושאר משקין ומי פירות ועל כן יפה עושים שאופין עוגות (שקורין שמאל״ץ קוכ״ן) ללחם משנה כי אין שם רק מעט שומן[1251]:

יב ויש מפרשים[1252] שפת הבאה בכיסנין היא פת שנלושה אפילו במים ואפילו אינה מתובלת ואינה ממולאת אלא שעושים אותה עוגות יבשות וכוססין אותה לתיאבון ולא כדי להשביע (שקורין קיכלי״ך[1253]).

ולענין הלכה יש להקל בדברי סופרים כדברי כולם ובפרט בספק ברכות שלא לברך ברכת המזון ד׳ ברכות על מה שלסברא אחת די בברכה אחת מעין ג׳ כי אין כאן ספק של תורה אף אם אכל כדי שביעה[1254] שהוא חייב בברכת המזון מן התורה[1255] שהרי מן התורה די לעולם בברכה אחת מעין ג׳[1256].

וכיון שמברך ברכה אחת מעין ג׳ אין לו לברך המוציא שלא יהיו ברכותיו סותרות זו את זו ועוד שברכת בורא מיני מזונות כוללת גם כן לחם גמור אלא שמפני חשיבותו הוציאוהו מכלל שאר מזון וקבעו לו ברכה בפני עצמו[1257] וכל שאין ברור לנו שיש בו חשיבות לחם גמור אין להוציאו מחזקתו[1258] שהוא בכלל מזון בודאי ואע״פ שהמברך בורא מיני מזונות על לחם גמור לא יצא ידי חובתו[1259] הואיל ונשתנה לעילוי וחשיבות נשתנית ברכתו מכל מקום בספק לחם גמור יצא שספק ברכות של דבריהם להקל[1260] ואפי׳ לכתחילה אין כאן חשש ברכה לבטלה[1261] שכיון שהקילו חכמים בדבריהם לצאת בספק ברכה אין זו ברכה שאינה צריכה ואינה לבטלה בודאי כיון שיוצא בה ידי חובתו ורשאי לאכול על ידה ואינו נושא שם שמים לשוא ולא לשקר שהרי מברך ה׳ באמת שברא מיני מזונות ולא עוד אלא שגם זה מזון הוא

[1248] אבודרהם הל׳ ברכות שער א (ע׳ שיד) בשם רבינו יונה. שו״ע סי׳ רח ס״ט. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ב ה״ג. סדר ברה״נ פ״ח ה״ג. וראה לוח ברה״נ פ״ח ה״ד שכ״ה אף לגבי פת שנילושה בדבש שאכל שיעור קביעות סעודה. וכ״מ כאן.

[1249] סי׳ רח, אבל סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו. וראה לוח וסדר ברה״נ שם.

[1250] **רמ״א** שם. **ט״ז** שם. **מ״א** סקט״ז.

[1251] **ט״ז** שם. וראה גם לקמן סכ״ג.

[1252] **ערוך** ערך כסן **בשם רב האי גאון**. שו״ע שם. בלוח וסדר ברה״נ לא הובאה דעה זו. וראה בדה״ש סי׳ מח סקי״ג ותורת מנחם לסדר ברה״נ פ״ב ה״ט סק״ה.

[1253] ב״ח ד״ה ומ״ש והוא. **ט״ז** סק״ח. וראה מ״א סקי״ז.

[1254] **שו״ע** שם. **ט״ז** סק״ו. **(ואף לפי מ״ש אבן העוזר** ס״ז בסופו בפירוש דברי הב״י ד״ה ולענין **הרי חזר בו בשו״ע)**. וראה בקונטרס אחרון סק״א. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ח ה״ה (אלא ששם כתב ״כדברי שניהם״ משום שלא הביא דעה ג׳), וכן הוא בסדר ברה״נ פ״ב ה״ז-ט (אלא ששם כתב ״בעיסה שנילושה בחלב״ משום שלא הביא מחלוקת רק בעיסה שנילושה במי פירות). ומיירי בסדר ברה״נ שם דוקא בלא שבע, כי בשבע יש להחמיר בכל אופן (שם ה״ב), דהוי ספק של תורה (שם הי״ב). וראה הערות ובאורים תשצ ע׳ 51. כללי הפוסקים וההוראה כלל רפה.

[1255] כדלקמן סי׳ קפד ס״ב וש״נ.

[1256] כדלעיל ס״ח ובקונטרס אחרון סק״א וש״נ.

[1257] דרישה סוף סק״א. וראה ט״ז שם.

[1258] ראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 129.

[1259] משמעות הב״ח שם ומ״א סקי״ח. תשובת בית יהודה (עייאש) או״ח סי׳ מא. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״א ה״ג. אבל בסדר ברה״נ שם פ״א ה״ג כתב: ״יצא, ויש חולקין, וספק ברכות להקל״ וש״נ. וראה חי׳ צמח צדק ט, ג. י, ב. יד, ב.

[1260] כדלעיל סי׳ קסז סי״ב.

[1261] **עי׳ במ״ש בסי׳ תרמו ראיות לזה** [אולי הי׳ שם בקונטרס אחרון שלא הגיע לידינו. וראה שם ס״י וסי״א וסי׳ תרמה ס״כ, דבלולב ספק כשר יש להקל בשעת הדחק ומיום שני של חג ולברך עליו]. וראה ארץ צבי סו״ס ה.

אלא שכשאינו יוצא בה ידי חובתו בברכה זו הרי זו ברכה שאינה צריכה ונושא שם שמים לשוא[1262] אבל לא לשקר אפילו אם בירך על דבר שאינו מזון כלל.

וכל בעל נפש הרוצה להחמיר על עצמו לא יאכל פחות משיעור קביעות סעודה (אלא פת שנילושה במשקין או מי פירות והיא ממולאת בפירות וכיוצא בהם[1263]) כי אם בתוך הסעודה למזון ולשובע[1264] כמו שיתבאר[1265]:

יג לחמניות[1266] הן רקיקין דקים (שקורין ניבל"ש) ובקצת מדינות אלו (בלינע"ש) הנעשים מתערובת קמח ומים בקדרה בלילה רכה מאד[1267] ושופכים על עלי ירקות רחבים ונאפית בתנור עם העלים[1268] או שופכים על מחבת שאין בה משקה שדינה כתנור בין שהרתיחה תחלה ואח"כ שפך בה בין ששפך בה ואח"כ הרתיחה[1269] ומעט משקה שמושחין המחבת שלא תישרף העיסה אינו נקרא משקה[1270].

אבל אם יש בה משקה[1271] אפילו אוכל מהם שיעור קביעת סעודה מברך בורא מיני מזונות ומעין ג' לפי שלא היתה עליהם תורת לחם מעולם לא בשעת לישתם כיון שבלילתם רכה ולא בשעת אפייתם כיון שנטגנו במשקה ואין לחם אלא האפוי ולא מטוגן[1272].

ואפילו אותם (ה) שאין בלילתן רכה מאד כל שאין בלילתן עבה[1273] אין עליהן תורת לחם בשעת לישה ולא בשעת אפייה אם נטגנו במשקה[1274] אבל אם נאפו בתנור או במחבת בלי משקה לחם גמור הוא ומברכין עליו המוציא אפילו לא אכל שיעור קביעת סעודה[1275] שכיון שאין בלילתן רכה מאד דרכם של

[1262] ראה לקמן סי' רטו ס"ג וש"נ.

[1263] **אבן העוזר** ס"ז-ח ד"ה ולפי זה ובדינים העולים אות ג. וראה גם ב"ח ומ"א שם. **דלא כשל"ה** שער האותיות אות ק דיני ברכת הנהנין כלל ב סי' ב. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ח שם. אבל בסדר ברה"נ פ"ב שם מקיל לאכול אפילו נילושה במים אם היא ממלואת בפירות, וכן מיקל בנילושה בדבש אם הקמח מעט והדבש הוא הרוב.

[1264] וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם.

[1265] סי"ד. לוח ברה"נ שם ה"י. סדר ברה"נ שם ה"י.

[1266] שנתבאר דינם לעיל ריש ס"ט ולעיל ס"ח (ולכן לא סיים כאן דינו. וראה דרכי החיים ברכת במכל מקום ח"ו סק"א).

[1267] תוס' ברכות מב, א ד"ה לחמניות. **רא"ש** שם סי' ל. הרב רבנו יונה שם ל, א ד"ה ואמר. טור ושו"ע ס"ח. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ח ה"ו. אבל בסדר ברה"נ פ"ב ה"ה כתב שלחמניות הן בלילה רכה כעיסת הספגנין, ובהלכה ו בסופה הביא דעת היש מחמירים, והיא הדעה המובאת כאן בפנים.

[1268] **של"ה** שער האותיות אות ק, עמק ברכה כלל ב סי' ג. הובא בט"ז סק"ט ובמ"א סק"כ. ב"ח ד"ה לחמניות.

[1269] ר' יוחנן ב**פסחים לז**, א - לענין חלה. רמב"ם פ"ו מהל' בכורים הי"ב. טור ושו"ע יו"ד סי' שכט ס"ב. ירושלמי פ"א דחלה ה"ג - לענין המוציא, וראה ב"י ד"ה טרוקנין. בקונטרס אחרון סק"ו. וכן הוא בלוח ברה"נ שם.

[1270] **סמ"ק** סי' קנא (קב, א). **הגהות מיימוניות** דפוס קושטא פ"ג מהל' ברכות. הובא בב"י ד"ה כל דבר. רמ"א סי"ד. וראה גם לקמן סי' תנא סל"ו. וכן הוא בלוח ברה"נ שם. סדר ברה"נ שם סוף הי"א. וראה גם לקמן סכ"ג. וראה לקמן סי' תנא סל"ו "כיון שאין העיסה רוחשת בשמן או בשומן".

[1271] בלוח ברה"נ שם הי"ב: וכמו אותו שקורין פיי"ן קוכי"ן.

[1272] **ירושלמי** פ"א דחלה ה"ג. מובא בתוד"ה דכולי עלמא פסחים לז, ב. רא"ש פסחים פ"ב סי' טו. רבינו יונה ברכות לז, ב ד"ה לחם. רמ"א שם. וכן הוא בלוח ברה"נ שם הי"ב. סדר ברה"נ שם הי"א.

[1273] בלוח ברה"נ שם ה"ח פירש: שבלילתן עבה אעפ"י שלא גלגלו אותן בידים כדרך לישת עיסה רק שעירבו קמח ומים בלילה עבה ואפו בתנור או במחבת בלי משקה (כמו בלינ"ש או לאטקע"ס שעושין מקמח חיטים בלילה עבה). ובסדר ברה"נ שם ה"ו: כשאינה רכה יותר מדאי אף שא"א לגלגלה בידים אלא טורפן בכף בקערה ואפאו בתנור או במחבת בלי משקה.

[1274] ראה לקמן סט"ו שי"א שכ"ה אפילו בבלילה עבה לגמרי.

[1275] **תוס'** ברכות לח, א ד"ה לחם. שם מב, א ד"ה לחמניות. **רא"ש פרק כיצד מברכין** סי' יא וסי' ל. ו**עי' בקונטרס אחרון** סק"ה (דהיינו דלא כרא"ש שם) וסק"ו. וכן הוא בלוח ברה"נ שם. ובסדר ברה"נ שם ה"ה-ו הביא ב' דיעות בזה, ומסיים: וטוב לחוש לדבריהם שלא לאכול כי אם בתוך הסעודה.

בני אדם לקבוע עליהם סעודה לפעמים אע״פ שאין בלילתם עבה לגמרי[1276].

ויש אומרים[1277] שאותן שבלילתן רכה מאד אין מברכין עליהם המוציא וברכת המזון כשאוכל שיעור קביעות סעודה אלא כשאינן רקיקין דקין מאד אחר האפיה כגון ששפך הרבה על העלים או על המחבת עד שנעשו עבים קצת ע״י האפיה אע״פ שאינן עבים לגמרי[1278] אבל אם גם אחר האפיה הם רקיקים דקים מאד כגון אותם שאופים בדפוס בין ב׳ ברזלים אין קביעות סעודה מועלת בהם לברך המוציא וברכת המזון לפי שאין עליהם תורת לחם כלל גם בשעת האפיה כיון שהם רקיקים דקים מאד ויש לחוש לדבריהם שלא לאכול מהם כשיעור קביעות סעודה[1279] כי אם בתוך הסעודה למזון ולשובע[1280].

וכן בטריתא דהיינו שלוקחים קמח ומים ומערבין ושופכין על הכירה והוא מתפשט ונאפה[1281] (ו) יש אומרים[1282] שאין עליו תורת לחם כלל ואפילו אוכל כשיעור קביעות סעודה מברך בורא מיני מזונות ומעין ג׳[1283].

(אבל טרוקנין דהיינו שעושים גומא בכירה ונותנים בה קמח ומים מעורבים בה[1284] אע״פ שבלילתה רכה מאד[1285] מכל מקום כיון שע״י האפיה נעשים עבים מועלת בהם קביעות סעודה לברך המוציא וברכת המזון[1286] כעל לחם גמור אבל בפחות משיעור קביעות סעודה מברך בורא מיני מזונות[1287] הואיל ובלילתו רכה מאוד ואין דרך רוב בני אדם לקבוע עליהם סעודה):

יד וכל מיני לחמים הללו שאין דרך רוב בני אדם לקבוע סעודה עליהם אם בא לאוכלם בתוך הסעודה[1288] לקנוח סעודה ולתענוג להקל מכובד המאכל[1289] כמו שרגילין שכוססין עוגות יבשות בסוף הסעודה[1290] או מיני מתיקה[1291] אינם נפטרים בברכת הפת וצריך לברך עליהם בתחילה בורא מיני מזונות[1292] כמו

[1276] ראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 131.

[1277] **הרב רבנו יונה** ברכות לח, א ד״ה ואי בשם ר״י הזקן. **מרדכי** שם סי׳ קכ. **ב״ח** ד״ה לחמניות. **של״ה** שער האותיות אות ק דיני ברכת הנהנין כלל ב אות ג. **מ״א** סק״מ. **אליה זוטא** סק״ב. וראה גם בלוח ברה״נ שם ה״ז. סדר ברה״נ שם ה״ו.

[1278] **עי׳ ט״ז** סק״ט. של״ה שם כלל ב אות ג בהג״ה.

[1279] **ט״ז** שם. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. סדר ברה״נ שם. וראה דרכי החיים (ברכת במכל מקום ח״ו סק״ב).

[1280] וכן הוא בלוח ברה״נ שם. אבל בסדר ברה״נ שם כתב: כי אם שיברך המוציא על לחם אחר תחלה, ולא הזכיר למזון ולשובע. וראה שם ה״י. וראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 131.

[1281] **ברכות לז**, ב וברש״י שם ד״ה גביל מרתח. בלוח ברה״נ שם: (כמו אותן בלינצע״ס שאופין לטגנן) כיון שמתפשטים מאד על המחבת. ובסדר ברה״נ שם: על גבי קרקע הכירה והתנור ... וכן אם שפך מעט מבלילה רכה יותר מדאי לתוך מחבת רחבה ומתפשטת שם על שולי המחבת ונעשה דק מאד גם אחר האפייה (שקורין בלינצעס).

[1282] שו״ע סט״ו. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. סדר ברה״נ שם. ו**עי׳ בקונטרס אחרון** סק״ו.

[1283] בסדר ברה״נ שם הוסיף: ויש חולקים ואומרים שטריתא מברכין עליה המוציא וברכת המזון בשיעור קביעות סעודה כמו בטרוקנין (ראה בקונטרס אחרון סוף סק״ו בביאור דעה זו), ומסיים שם (ועד״ז בלוח ברה״נ שם): ויש לחוש לדבריהם שלא לאכול שיעור קביעות סעודה כ״א שיברך המוציא על לחם אחר תחלה.

[1284] ברכות שם ורש״י ד״ה כובא דארעא. וראה גם לקמן סי׳ תסא ס״ז. בלוח ברה״נ שם ה״ט הוסיף בחצע״ג: וכן כששופך קמח ומים לתוך הכלי. ובסדר ברה״נ שם הוסיף: וכן אם שפך הרבה לתוך המחבת עד שנעשה עב קצת אחר האפיה (שקורין בלינעס).

[1285] מ״א סק״מ.

[1286] מר זוטרא בברכות לח, א. שו״ע שם. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. סדר ברה״נ שם. וראה גם לקמן סי׳ תסא ס״ז.

[1287] **רב יוסף** ברכות **לח**, א. שו״ע שם. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. סדר ברה״נ שם.

[1288] **מהר״מ** הובא ב**מרדכי** שם רמז קלז. **רא״ש** שם סי׳ ל. הגהות מיימוניות שם פ״ד אות ט. שבלי הלקט סי׳ קנט. טור ושו״ע ס״ח. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ח ה״י. סדר ברה״נ פ״ב ה״י.

[1289] כדלקמן סי׳ קעז ס״ב ושי״נ.

[1290] מ״א סקכ״ב.

[1291] **הרב רבנו יונה** שם מא, ב ד״ה ואומרים. מ״א שם. ובלוח ברה״נ שם: כמו שרגילין שכוססין עוגות יבשות (שקורין קיכלי״ך) בסוף הסעודה או מיני מתיקה (כמו מה שקורין טאר״ט).

שצריך לברך על פירות שאוכלין בקנוח סעודה[1293] כמ״ש בסי׳ קע״ז[1294] אלא שהפת הבאה בכיסנין לפי שנחלקו בה ויש אומרים שלחם גמור הוא מה שיש אומרים שהוא פת הבאה בכיסנין לפיכך אין לברך בתוך הסעודה אלא על מה שלדברי הכל נקרא פת הבאה בכיסנין[1295].

אבל אם בא לאוכלם למזון ולשובע הרי הם באים מחמת הסעודה ונפטרים בברכת הפת[1296] כמו שנפטרים כל מעשה קדרה שבתוך הסעודה שבאים למזון אף על פי שאין מלפתין בהם את הפת כמו שיתבאר שם[1297] ואפילו מיני עיסה הממולאים בפירות א״צ לברך אפילו על הפירות שבהם כמו שמברכין על שאר הפירות שבתוך הסעודה לפי שהפירות הללו הם טפילים לגבי העיסה שהוא מיני דגן ונפטרים עמה בברכת הפת הואיל והיא באה בתוך הסעודה למזון ולשובע כמו שהם נפטרים עמה בברכת בורא מיני מזונות כשמברך עליה שלא בתוך הסעודה[1298] או בתוך הסעודה כשהיא באה לקנוח ותענוג ואין להחמיר וליקח קצת פירות מן העיסה ולברך עליהם כי היא ברכה לבטלה אם אוכל גם העיסה[1299] ואפילו מיני עיסה שבלילתם רכה מאד ונטגנו במשקה שאין עליהם תורת לחם כלל אפילו כשאוכלים מהם שיעור קביעות סעודה אעפ״כ נפטרים בברכת הפת כשבאים בתוך הסעודה למזון ולשובע כמו שנפטרים כל מעשה קדרה שבאים לתבשיל ולמזון[1300]:

טו אבל כל דבר שבלילתה עבה לגמרי שיש עליו תורת לחם בשעת לישה יש אומרים[1301] שאפילו ריככו במים ועשאו סופגנין ובשלו במים או טיגנו במשקה לא נתבטלה תורת לחם ממנו לענין המוציא וברכת המזון כמו שלא נתבטלה ממנו לענין חלה[1302] ואם אוכלו בתוך הסעודה נפטר בברכת הפת כמו שאר לחם גמור ואפילו אוכלו לקנוח ולתענוג בלבד.

ויש אומרים[1303] שנתבטל ממנו תורת לחם על ידי בישול או טיגון ואפילו אוכל ממנו שיעור קביעות

[1292] **רב ששת** בברכות **מא**, ב **לפי׳ התוס׳** שם ד״ה אלא. **והרב רבנו יונה** שם **(ולהט״ז** סק״י **אשתמיטתיה הא מדכתב והא דפשיט כו׳ כיון דלהרי״ף כו׳ וע״ז בנה יסודו וסיים לא היה כו׳ ונהפוך הוא)**. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ח ה״ט. סדר ברה״נ פ״ב ה״י. ושם הוסיף: אבל לא לאחריהם מעין ג לפי שנפטרים בברכת המזון. וכ״כ לקמן סי׳ קעז סוס״ב גבי פירות.

[1293] שבלי הלקט שם.

[1294] ס״ב וש״נ.

[1295] אבן העוזר ד״ה ולפ״ז דנתברר ובדינים העולים אות ג. והיינו פת שנילושה במשקין או מי פירות והיא ממולאת בפירות וכיוצא בהם (לעיל סוסי״ב). וכן הוא בלוח ברה״נ שם. אבל בסדר ברה״נ שם כתב: חוץ מפת שנילושה בחלב וכיוצא בו (משא״כ פת הממולאת במיני מתיקה אף שנילושה במים בלבד פוסק שם ה״ז וה״ט שברכתה במכל מקום לכו״ע). וראה בפסקי הסידור ע׳ כח.

[1296] **של״ה** שער האותיות אות ק, דיני ברכת הנהנין כלל ב אות ד. **מ״א** סקכ״ב. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. סדר ברה״נ שם.

[1297] סי׳ קעז ס״א וש״נ.

[1298] **הגהת תשב״ץ** סי׳ רצא. של״ה שם כלל ד אות ב. מ״א סקט״ו וסקכ״ב. סי׳ קעז סק״ג. ועד״ז בלוח ברה״נ שם. סדר ברה״נ שם.

[1299] **של״ה** שם כלל ב אות ד. **מ״א** סקכ״ב. וכ״ה לקמן סי׳ ריב ס״א. לוח ברה״נ פ״ד ה״ה. סדר ברה״נ פ״ג ה״ז. וראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 132. וכשאינו אוכל גם העיסה ראה לעיל ס״י וש״נ.

[1300] **של״ה** ראה שם סוף אות ג. **דלא כט״ז** סק״י, **עי׳ במש״ל.** וכן הוא בלוח ברה״נ שם. סדר ברה״נ שם הי״א. ושם הוסיף: אבל אם אוכלן לקנוח או לתענוג צריך לברך כמו בלחמניות וכיו״ב.

[1301] **ר״ת** ברכות לז, ב ד״ה לחם. פסחים לז, ב ד״ה דכולי. **טור** ודעה הב׳ בשו״ע סי״ג. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ח הי״א (דעה ב). וראה לקמן סי״ז ובקונטרס אחרון סק״ז שאף בדעה זו פירש כהכרעת הסמ״ג לחלק בין טיגון במחבת לבישול בקדרה. ומפורש יותר בסדר ברה״נ פ״ב הי״ב שלא הזכיר אלא דעת סמ״ג הנ״ל.

[1302] חלה פ״א מ״ה לפי׳ ר״ת שם.

[1303] **רבנו שמשון** חלה פ״א מ״ה. **רמב״ן** הל׳ חלה כו, ב. דעה הא׳ בשו״ע שם. וכן הוא בלוח ברה״נ שם (דעה הא׳), סדר ברה״נ שם. וראה תהלה לדוד סקכ״ז. הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 132.

סעודה אינו מברך אלא בורא מיני מזונות ומעין ג׳[1304] ואפילו אם הוא בענין שקרוי לחם לענין חלה כגון שבשעת לישה לא היה בדעתו לבשלו או לטגנו ואחר כך נמלך[1305] שהוא חייב בחלה[1306] לפי שבחלה הכל הולך אחר גלגול הקמח במים שאז חל חיוב חלה ולפיכך כשהיתה עליו תורת לחם בשעת לישה שהיתה בלילתה עבה מיד חל עליו חיוב חלה ושוב לא נפקע ממנו ע״י בישול וטיגון אבל לענין המוציא וברכת המזון הכל הולך אחר האפיה כשנעשה ראוי לאכילה וכל שלא נאפה בתנור או במחבת בלי משקה אינו קרוי לחם[1307] ואם אכלו בתוך הסעודה לקנוח ולתענוג אינו נפטר בברכת הפת[1308].

וירא שמים יוצא ידי שניהם ולא יאכלנו אלא בתוך הסעודה[1309] למזון ולשובע אבל המנהג להקל כסברא אחרונה[1310] (כי כן עיקר[1311]):

טז ואף לסברא הראשונה יש אומרים[1312] שא״צ לברך המוציא וברכת המזון אלא כשאוכל שיעור קביעות סעודה שאל״כ די בברכת בורא מיני מזונות ומעין ג׳ כמו לפת הבאה בכיסנין שהוא ג״כ לחם גמור לחלה[1313] ואעפ״כ כיון שאין דרכם של בני אדם לקבוע עליה אין מברכין עליה המוציא וברכת המזון[1314] אף על מיני טיגון ג״כ אין דרך לקבוע סעודה עליהם (ולפי דבריהם אף לסברא הראשונה צריך לברך עליהם בורא מיני מזונות בתוך הסעודה אם אוכל מהם מעט לקנוח ולתענוג[1315]).

ויש חולקים[1316] (ואומרים שאינם דומין) לפת הבאה בכיסנין שהיא ג״כ לחם גמור[1317] לדברי האומרים שהיא פת שנילושה במשקין או מי פירות אבל מיני טיגון שבשעת לישתם היו לחם גמור[1318] לא נפקע מהם שם לחם גמור ע״י טיגון או בישול לענין המוציא וברכת המזון כמו שלא נפקע מהם לענין חלה לסברא הראשונה.

אבל לדברי האומרים[1319] שפת הבאה בכיסנין היא פת גמורה שנלושה במים לבד אלא שאח״כ מילא אותה דבש או במיני פירות או עשה ממנה עוגות דקות יבשות וכוססין אותו לתיאבון[1320] ואף שבשעת לישה היה לחם גמור וגם נאפו בתנור כלחם גמור אעפ״כ אין מברכין עליהם המוציא וברכת המזון

[1304] מ״א סקל״ח. וכן הוא בלוח ברה״נ שם הי״א ובסדר ברה״נ שם סי״ב.

[1305] **ט״ז** סקט״ז. **מ״א** סקל״ב.

[1306] משנה חלה שם לפי׳ רבינו שמשון שם. טור ושו״ע יו״ד סי׳ שכט ס״ג, דבזה כו״ע מודו דחייב.

[1307] תוס׳ שם אפי׳ לשיטת ר״ת הנ״ל (שבתחלה סבר כך). וכ״פ רבנו יונה ברכות לח, א ד״ה ומזה. רבינו ירוחם נתיב טז ח״ה (קמה, ד).

[1308] **מ״א** סקל״ה **דלא כשל״ה** שם כלל ב סוף אות ג. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. ולכן כתב לקמן ״וירא שמים כו׳ למזון ולשובע״. אבל בסדר ברה״נ סתם ״כ״א בתוך הסעודה״, כהשל״ה, שבכל ענין הן באין למזון ולשובע (כפשטידא דלקמן סי״ז).

[1309] סמ״ק שם. הובא בהגהות מיימוניות שם. רא״ש פסחים פ״ב סי׳ טז ובהל׳ חלה סי׳ ב בשם מהר״ם. **שו״ע** סי״ג.

[1310] ב״י ד״ה כל (קמח, סע״ב). **רמ״א** סי״ג. ט״ז סקי״ז. מ״א סקל״ד.

[1311] בשו״ע סי׳ שכט ס״ג, גם לענין חלה, כיון שהחולקים על ר״ת המה הרבים ובתראי (בקונטרס אחרון סוסק״ז). וכ״ה לקמן סוף סי״ט. וכן הוא בסדר ברה״נ שם.

[1312] **ט״ז** סוסקי״ט וראה גם שם סוסק״י.

[1313] כדלעיל סי״א.

[1314] כדלעיל ס״ח וסי״א.

[1315] כדלעיל ריש סי״ד.

[1316] **רמ״א** סי״ג. **של״ה** ראה שם אות ג.

[1317] לענין חלה, כדלעיל סי״א. וראה הערות ובאורים (ירושלים) ע׳ 133.

[1318] אף לענין המוציא.

[1319] לעיל ס״ט.

[1320] לעיל סי״ב.

הואיל ואין דרך רוב בני אדם לקבוע עליהם כל שכן עיסה שנילושה במים ואח״כ בישלה או טיגנה במשקה או בדבש שבודאי הטיגון בדבש אינו גרוע ממילוי בדבש האפוי בתנור שמבטלו מתורת לחם גמור שהרי המילוי אינו אלא בפנים ובטיגון כל העיסה היא שרויה בדבש ובלועה ממנו בכולה וגם לא נאפית בתנור כלל[1321].

וכבר נתבאר למעלה[1322] שמן הדין יש להקל בדברי סופרים[1323] וכל שכן כאן שהמנהג להקל בכל ענין[1324]:

יז וכל זה כשיש תאר לחם על העיסה[1325] אחר הטיגון (ז) והבישול כגון שנאפית במחבת אלא שהיה שם מעט מים שנתבשלה בהם בשעת אפייתה או מעט משקה שנטגנה בהם בשעת אפייתה[1326] כמו פשטיד״א ופלאדי״ן וקרעפלי״ך[1327].

אלא שהפשטידא ופלאדי״ן שהן ממולאות בבשר וגבינה יש אומרים[1328] שהן פת הבאה בכיסנין אפילו אם נאפו בתנור ואין מברכים עליהם המוציא וברכת המזון בלא קביעות סעודה לדברי הכל[1329] ואם אוכלן בתוך הסעודה נפטרות בברכת הפת אפילו הן מטוגנות מפני שהן באין לתבשיל ולמזון ולא לקנוח ותענוג כיון שהן ממולאים בבשר וגבינה ולא בפירות[1330].

אבל מיני עיסה שנתבשלו בקדרה (כמו ורימזלי״ך בל״א שקורין בארצנו לאקשי״ן[1331] וכן קרעפלי״ך במקומות שאין אופים אותן כלל במחבת שיש בה משקה אלא מבשלים אותן תחלה ואחר כך מטגנין אותן) אין עליהם תאר לחם כלל ואין להחמיר בהם כלל שלא לאכלם בלא המוציא וברכת המזון אפילו בקביעות סעודה ואפילו הן חתיכות גדולות שיש בכל אחת כזית ויותר[1332]:

יח במה דברים אמורים בעיסה שנתבשלה אבל לחם גמור שנתבשל לא נתבטל מתורת לחם ע״י בישול אפילו לסברא האחרונה ואפילו ע״י טיגון[1333] ומברכים עליה המוציא וברכת המזון[1334] אפילו בלא

[1321] **עי׳ אבן העוזר** ד״ה והשתא אין אנו צריכין לחלק כמו שחילקו רמ״א **דבאמת זה אינו. אלא דלפי דעת רמ״א וסיעתו דס״ל דתלי בלישה לחוד ע״כ זה אינו אלא להרמב״ם** [דלעיל סי״א וש״נ] **וסיעתו**.

[1322] סי״ב.

[1323] ובסדר ברה״נ פ״ב הי״ב פסק שרק באוכל פחות מכדי שביעה הוי ספק בדברי סופרים וש״נ. וראה הערות ובאורים תשצ ע׳ 51.

[1324] כדלעיל סוסט״ו. וראה דרכי החיים (ברכת במכל מקום ח״ז סק״א).

[1325] **תוס׳** ברכות לז, ב ד״ה לחם. פסחים לז, ב ד״ה דכולי. טור. רמ״א סי״ג.

[1326] מ״א סקל״ו. שהוא כהכרעת **סמ״ג** (מ״ע כז בדיני שאר ברכות שבסעודה ומ״ע קמא) בין שיטות ר״ת ור״ש. הובא ב**הגהות מיימוניות** דפוס קושטא פ״ג מהל׳ ברכות. **ר״ן** פסחים לז, ב ד״ה והילכך. ו**עי׳ בקונטרס אחרון** ז.

[1327] רמ״א שם. והם סוגי עוגה עם מילוי בשר וכיו״ב.

[1328] כדלעיל סוס״י.

[1329] אפילו להסוברים שהטיגון בשמן אינו מבטלו מתורת לחם, ולכן ״אין להחמיר שלא לאכול שלא בתוך הסעודה כ״א כשיעור קביעות סעודה״ (לוח ברה״נ פ״ח הי״א). ומקורו באבן העוזר סי״ג ובדינים העולים אות ז. אבל בסדר ברה״נ שם ה״ח לא הובאה דעה זו, ולכן כתב בהי״ב ואפילו היא ממולאת כו׳.

[1330] **מ״א** סקל״ה וסקל״ז. וראה לעיל סוס״י.

[1331] רמ״א שם.

[1332] ב״ח ד״ה ומ״ש ובלבד. ט״ז סקי״ח. מ״א סקל״ו. ועי׳ בקונטרס אחרון סק״ז. וכן הוא בלוח ברה״נ שם הי״ב ובסדר ברה״נ שם הי״ב (ושם: שקורין קניידליך או קרעפליך [כופתה או כיסנים]). ואם חזר ואפאה בתנור או טגנה במחבת - ראה סדר ברה״נ שם.

[1333] אוצ״ל: ״ע״י טיגון אפילו לסברא האחרונה ואפילו ע״י בישול״ (וראה הערות ובאורים ירות״ו ח״ב ע׳ 90). ובלוח ברה״נ פ״ח הי״ג: (וכן קרעפליך שיש בכל אחד כזית שאופין במחבת בלי משקה ואח״כ מטגנין לפי משנ״ת שמילוי בשר וגבינה אינו מוציא העיסה מתורת פת) לא נתבטל מתורת לחם ע״י בישול.

[1334] **ברייתא** ברכות **לז**, א. טוש״ע ס״י. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. סדר ברה״נ פ״ב הי״ג. וראה גם לקמן סי׳ תעא ס״ח.

קביעות סעודה ואפילו אם נימוח בבישול ולא נשאר מכל פרוסה אלא כזית[1335].

אבל פרוסה פחותה מכזית בין שהיתה פרוסה גדולה ונחלקה בבישול[1336] בין שהיתה פחותה מכזית קודם שנתבשלה[1338] יצאה מתורת לחם ע״י בישול לענין ברכה אפילו אם נראה שיש בה תאר לחם[1339] שכיון שנתבשל אינו חשוב תאר לחם[1340] ומברך בורא מיני מזונות ומעין ג׳ אפילו אם אוכל שיעור קביעות סעודה מפירורים פחותים מכזית[1341] ואפילו נדבקו על ידי הבישול ויש בהם עתה כזית ויותר בכל חתיכה אלא שקודם הבישול לא היה בכל אחד בפני עצמו כזית[1342].

והוא שנתבשלו (ח) בכלי ראשון[1343] אבל אם הניחם[1344] בקערה ועירה עליהם מכלי ראשון תלוי במחלוקת שנחלקו בעירוי אם מבשל ככלי ראשון אם לאו[1345] לכן יש למנוע שלא לאכלם כי אם בתוך הסעודה אם נראה שיש עליהם תאר לחם[1346] דהיינו שניכר וידוע שהוא לחם[1347].

אבל אם הלך מהם תאר הלחם על ידי העירוי ואפילו פירורים השרויים במים צוננים שהלך מהם תאר הלחם על ידי שרייה זו[1348] מברך עליהם בורא מיני מזונות ומעין ג׳[1349] אפילו אם אוכל שיעור קביעות סעודה שכבר נתבטלו ויצאו מתורת לחם לגמרי[1350] כיון שאין כזית בכל אחד[1351] וגם לא תאר לחם וכל

[1335] ירושלמי ברכות פ״ו ה״א. רבנו יונה ברכות לז, ב ד״ה ולפיכך. רא״ש שם פ״ו סי׳ י. טור ושו״ע ס״י. מ״א סקכ״ו. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. סדר ברה״נ שם.

[1336] רש״י ברכות לז, א ד״ה שהפרוסות קיימות. מרדכי ברכות פ״ו רמז קיט.

[1337] **שו״ע** ס״י. **לבוש** ס״י. **מ״א סוף סי׳ תעא** סק״ח. וראה גם מ״א סקכ״ח. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. אבל בסדר ברה״נ שם הביא ב׳ הדיעות בזה, אם צ״ל נמחה בבישול עד שלא נשאר כזית או אפי׳ כשפירר הפת פחות מכזית קודם הבישול ועדיין יש בהם תואר לחם. ומסיק: וספק ברכות להקל, ומכל מקום כל בעל נפש יחמיר לעצמו שלא לאכול מהן כדי שביעה [מחשש ס׳ בהמ״ז דאורייתא] אם יש עליהן תאר לחם [כשלא נמחה בבישול] כי אם שיברך המוציא על כזית לחם אחר תחלה. ובטגון יש להחמיר בכל ענין [אפילו בפחות מכדי שביעה]. ועי׳ דרכי החיים (ברכת במכל מקום ח״ט סק״א).

[1338] כמו שנוהגין לעשות במצה בפסח לפרר המצה ולבשלם (לוח ברה״נ שם. סדר ברה״נ שם. וראה שו״ת אדה״ז סי׳ ו שיש בזה חשש איסור חמץ).

[1339] **הרב רבנו יונה** ברכות לז, ב ד״ה על כן. **רא״ש** שם פ״ו סי׳ י. טור ושו״ע ס״י. וראה גם לעיל ס״ז.

[1340] הרב רבינו יונה שם. **טור**. מ״א סקכ״ז.

[1341] מ״א סקכ״ח. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. סדר ברה״נ שם.

[1342] **טור ושו״ע** שם. לבוש שם. מ״א סקכ״ד. אלי׳ זוטא סקי״ד. אליה רבא סקכ״ב. **עי׳ גמ׳** ברכות לז, ב **דאית בי׳ פירורים כזית**. (הוכחה זו הביא באבן העוזר למ״א סקכ״ח). וכן הוא בלוח ברה״נ שם. סדר ברה״נ שם (בדעת ה״יש אומרים״). וראה גם לקמן סוף ס״כ. ועי׳ בקונטרס אחרון סק״י. ואם אבד תואר לחם (לא ע״י בישול רק) ע״י שריה, ואח״כ גבלן יחד עד שיש כזית בכל חתיכה - ראה לקמן ריש ס״כ וש״נ.

[1343] מרדכי ברכות רמז קכו. ב״י ד״ה ופירוש. מ״א סקכ״ה. משא״כ כשנתנו לכלי שני, כמו שיתבאר לקמן סוף סי״ט. ו**עי׳ בקונטרס אחרון** סק״ח. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ח הי״ד. סדר ברה״נ פ״ב הי״ד.

[1344] בלוח ברה״נ שם: לפירורי מצות שאין בהם כזית בכל אחד.

[1345] ראה טור יו״ד סי׳ סח. וראה לקמן סי׳ שיח ס״ט.

[1346] **מ״א** סקכ״ה. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. סדר ברה״נ שם.

[1347] שו״ע ס״י. מ״א סקכ״ח. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. אבל בסדר ברה״נ שם: ניכרים שהם לחם אפוי ולא עיסה. וכן כל פעם שנזכר שם הי״ג-טו תאר לחם מפרש דהיינו: נמחה הלחם בבישול ... שנמוח והלך תאר הלחם האפוי מהם ... שנמוחו קצת הלך מהם תאר לחם האפוי ... ונמוחו קצת עד שהלך מהם תאר הלחם ונראים כפירורי עיסה ... נמוחו קצת ונעשו כעיסה ואין עליהם תאר לחם ... נמוחו קצת ונעשו כעיסה.

[1348] בסדר ברה״נ שם: שנשרו בצוננין זמן מרובה ונמוחו קצת עד שהלך מהם תאר הלחם ונראים כפירורי עיסה. ואם לא שהו בתוכן עד שילך תאר הלחם מעליהם יתבאר לקמן סוף סי״ט.

[1349] **תוס׳** ברכות לז, ב ד״ה אמר. **מרדכי** שם רמז קיט. שו״ע סי״א. מ״א סקכ״ד. וראה בקונטרס אחרון סק״ט. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. סדר ברה״נ שם.

[1350] מ״א סקכ״ח. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. סדר ברה״נ שם. וראה תהלה לדוד סקכ״ד.

[1351] של״ה שער האותיות אות ק דיני ברכת הנהנין כלל ב אות ז. ט״ז סקי״ד.

שהמים מתלבנים מחמת הפירורים כבר הלך מהם תאר הלחם[1352] והוא הדין לחתיכות פת שמייבשין על הגחלים ושורין אותו בשכר[1353] שאם אין כזית בכל אחד ואין תאר לחם מברכין עליהם בורא מיני מזונות[1354]:

יט וכן פירורי לחם[1355] שמחברים ומדבקים אותם בקערה בדבש או חלב או מרק[1356] אם אין עליהם תאר לחם מחמת זה[1357] ואין בכל אחד בפני עצמו כזית[1358] אין מברכים עליהם המוציא וברכת המזון אפילו בקביעות סעודה[1359] כמו בבישול וטיגון לסברא האחרונה שנתבאר למעלה[1360] שכן עיקר.

אבל פירורי לחם שאינן מחוברין יחד[1361] אע״פ שאין עליהם תאר לחם מפני שהן דקין ביותר[1362] מברכין עליהם המוציא וברכת המזון[1363] אפילו בלא קביעות סעודה אפי׳ על פירור אחד דק כקמח מברך המוציא[1364] שכיון שהוא פת בפני עצמו בלי תערובת שום משקה בתוכו המחברו ומדבקו[1365] אינו יוצא מתורת פת לעולם (ט) ואפילו אם נותן פירורים דקים לתוך איזה משקה לפי שעה לרככם ואינם שוהים בתוכו עד שילך תאר הלחם מעליהם ע״י שרייה זו מברך עליהם המוציא[1366] אע״פ שאין עליהם תאר לחם מחמת שהם דקים ביותר ואפילו אם נותנם במשקה חם שהיד סולדת בהם אם הוא בכלי שני שאינו מבשל[1367]:

כ וכן אם פירר הלחם לפירורים דקים כקמח וחזר וגבלם יחד[1368] אפילו נשרו תחלה במים עד שהלך תאר הלחם מהם[1369] כיון שעכשיו יש בהם כזית צריך לברך עליו המוציא וברכת המזון שבכזית א״צ תאר לחם[1370] ואפילו לש אותם ברותחין של כלי שני (י) ואפילו אם לש אותם במשקין ומי פירות אין להם דין

[1352] תוס׳ שם. מרדכי שם. שו״ע שם. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. סדר ברה״נ שם. וראה גם לקמן סי׳ תסא סי״ב.

[1353] שקורין פעניץ (של״ה ומ״א ולוח וסדר ברה״נ שם).

[1354] **של״ה** שם סוף אות ז. **מ״א** סקכ״ט.

[1355] **רב ששת שם** לז, ב.

[1356] תוס׳ שם ד״ה חביצא. **הרב רבנו יונה** שם ד״ה ולפיכך בשם רב האי גאון וערוך ערך חבץ. רא״ש שם סי׳ י. טור ושו״ע ס״י.

[1357] בסדר ברה״נ פ״ב הט״ו: אם ע״י״ז נמוחו קצת ונעשו כעיסה ואין עליהם תואר לחם אפוי. ועי׳ מ״א סקכ״ח.

[1358] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ח הט״ו. ובסדר ברה״נ: מאחר שמתחלה לא היה כזית בכל פירור לבדו.

[1359] מ״א סקכ״ח. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. ובסדר ברה״נ שם: מברך במכל מקום ומעין ג׳ לעולם.

[1360] סט״ו. ועי׳ הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 139.

[1361] וכן הוא בלוח ברה״נ שם הט״ו. סדר ברה״נ הי״ד.

[1362] בסדר ברה״נ שם: שאין נראה בו תואר לחם לעין אעפ״כ מראהו עמד בו ולא נתבטל מתורת לחם.

[1363] רבנו יונה שם. רא״ש שם. טור ושו״ע סוס״י. וראה גם לקמן סי׳ תעא סוס״ח.

[1364] ראה פרישה אות ה. וכן הוא בלוח ברה״נ. סדר ברה״נ שם. וראה גם לעיל ס״ז וש״נ.

[1365] רבנו יונה שם. ודף לט, א ד״ה פת הצנומה. רא״ש שם וסי׳ יט. טור. ט״ז סקי״ג. וכן הוא בלוח ברה״נ שם.

[1366] ברכות לט, סע״א. ואם הלך מהם תאר לחם ע״י שרייה זו נתבאר לעיל סוף סי״ח. ו**עי׳ בקונטרס אחרון** סקכ״ט. וכן הוא בלוח ברה״נ שם.

[1367] מרדכי שם רמז קכו בשם בה״ג. וראה בקונטרס אחרון סק״ח וש״נ. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. ובסדר ברה״נ שם: והוא שלא שהו בתוכו כ״כ עד שנמוח והלך תואר הלחם האפוי אלא עדיין ניכרים שהם לחם אפוי ולא עיסה.

[1368] כמו שעושין בפסח בקמח מצה (לוח ברה״נ פ״ח הט״ז. ועד״ז בסדר ברה״נ פ״ב הט״ו. וראה שו״ת אדה״ז סי׳ ו).

[1369] ״דמשום שנתפרר לפחות מכזית לחוד נתבטל מתורת לחם יכול לחזור ע״י דבק טוב המחבר״ (בקונטרס אחרון סק״י), משא״כ לעיל סי״ח ולקמן בסוף הסעיף שנתבטל מתורת לחם ע״י בישול ״אי אפשר להפקיע הבישול״ (שם). ובלוח ברה״נ שם (ליתא לתיבות ״אפילו נשרו״, רק): ״וגבלם יחד תחלה״ - היינו קודם שהלך תאר הלחם מהם, שאז נשאר עליו תורת לחם; משא״כ כשנשרו תחלה עד שהלך תאר הלחם מהם ונדבקו אח״כ בלישה אין חוזר עליו תורת לחם. וראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 140.

[1370] **מ״א** סקכ״ח **מגמ׳** ברכות **לז**, א. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. אבל בסדר ברה״נ שם אינו מחלק בין גבלם תחלה או נדבקו אח״כ לכזית, וכתב: אע״פ שיש בכ״א כזית ויותר מברך עליהם במכל מקום ומעין ג׳ לעולם, ולא אמרו שכזית

פת הבאה בכיסנין[1371] שכיון שהיו לחם גמור מתחילתם אינן יוצאים לעולם מתורת פת אלא א״כ אין בכל אחד כזית (ואינן מגובלים יחד בדרך לישה אלא מחוברים בלבד ע״י איזה משקה המדבקם זה עם זה[1372] או שנשרו בתוכו עד שהלך מהם תאר הלחם[1373][()].

ואפילו אם אחר הלישה טגנן במשקה[1374] או אפילו בישלם בקדרה[1375] לא נתבטלו מתורת לחם[1376] כמו שבכזית לחם גמור לא נתבטל מתורת לחם ע״י טיגון ובישול[1377].

ומכל מקום אם עירב בהם קמח וטגנן בשומן או שאר משקים יש להסתפק אם נלך אחר הרוב[1378] (שהוא הקמח והשומן) ואין מברכים עליהם המוציא וברכת המזון אפילו בקביעות סעודה[1379])[1380] וכן אם לש אותם עם שומן וקמח[1381] הרבה מהם[1382] אם נלך אחר הקמח ולא יברך המוציא וברכת המזון אלא בשיעור קביעות סעודה אחר האפיה כדין קמח שנילוש בשומן או במשקין ומי פירות ונאפה בתנור[1383] כי אפשר שכמו שמין דגן חשוב ואינו בטל ברוב בשאר מינים[1384] כך לחם גמור אינו בטל ברוב מפני חשיבותו[1385] אפילו בקמח של מין דגן.

אבל אם לש אותם ברותחין מכלי ראשון[1386] כיון שיצאו מתורת לחם בשעה שנתבשלו ברותחין ולא היה בהם כזית בכל פירור[1387] הרי דינם כקמח שנילוש שמברכין עליו בורא מיני מזונות אחר הטיגון[1388] אע״פ שיש בו כזית[1389]:

כא יש מי שאומר[1390] שהשורה פתו ביין אדום[1391] הואיל ונשתנית צורתה על ידי זה[1392] בטל ממנה תאר

לחם אפוי אינו מתבטל מתורת לחם בבישול אפי׳ אין בו תואר לחם אלא בכזית ראשון הנשאר קיים משעת האפיה אבל לא בנתפרר וחזר ומתחבר בלישה.

[1371] רמ״א סי׳ תעא ס״ב. ו**עי׳ בקונטרס אחרון** סק״י.

[1372] כדלעיל ריש סי״ט. וראה דרכי החיים (ברכת במכל מקום חי״א סק״א-ב).

[1373] כדלעיל סוף סי״ח.

[1374] בלוח ברה״נ שם ובסדר ברה״נ שם: שקורין חרעמזליך. ובמ״א שם: פרימזלך.

[1375] בלוח ברה״נ שם ובסדר ברה״נ שם: שקורין קניידליך [כופתה].

[1376] מ״א שם. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. אבל בסדר ברה״נ שם: מברך עליהם במכל מקום ומעין ג׳ לעולם ואפילו לא נתבשלו אח״כ בקדירה אלא טגנם במשקה להאומרים שטיגון אינו כאפיה וכן עיקר כמו שנתבאר למעלה ... ואם לא הלך מהם תאר הלחם בבישול יש להחמיר שלא לאכול כדי שביעה כ״א בתוך הסעודה. ובטיגון יש להחמיר בכל ענין כמו שנתבאר למעלה.

[1377] כדלעיל ריש סי״ח.

[1378] **מ״א** שם.

[1379] כדלעיל סט״ו.

[1380] לכאורה חצי עיגול זה צ״ל קודם, אחר תיבת ״תאר הלחם״ (כמתוקן בפנים).

[1381] מ״א שם.

[1382] ואח״כ אפאו.

[1383] כדלעיל סי״א.

[1384] כדלעיל ס״ט וש״נ.

[1385] כדלעיל סי׳ קסז סוס״א. סי׳ קסח רס״ח.

[1386] כגון שחלט הקמח תחלה ברותחין (לוח ברה״נ שם) ואח״כ טיגנו.

[1387] בעת שנתבשלו בתחלת הלישה ויצאו מתורת לחם. וראה גם לעיל סי״ח גבי נדבקו ע״י הבישול.

[1388] כדלעיל סט״ו.

[1389] עתה אחרי גמר הלישה. **אבן העוזר** למ״א סקכ״ח (בטעם הב׳). אליה רבא סקכ״ב. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. ומסיים שם: אבל אם נאפו בתנור אחר שחלטו פת גמור הוא. וראה תהלה לדוד סקכ״ה.

[1390] **מרדכי** ברכות רמז קיט. שו״ע סי״ב.

[1391] רמ״א שם. ט״ז סקט״ו (לגירסת הב״י ד״ה וכתב במרדכי שם ״הואיל וסימוק״). וראה של״ה שער האותיות אות ק דיני ברכת הנהנין כלל ב אות ז.

לחם[1393] ואם אין בכל פרוסה כזית[1394] מברך בורא מיני מזונות ומעין ג׳[1395] אפילו אוכל שיעור קביעות סעודה[1396].

וגם א״צ לברך בורא פרי הגפן על היין הבלוע בפת מפני שהוא טפל אליה[1397] וכן השורה פת שמברכין עליו בורא מיני מזונות ביי״ש או בשאר משקין א״צ לברך על המשקין הבלועים בה אבל אם בירך על הפת המוציא א״צ לברך כלל על שאר משקין אפילו בדרך שתייה שאין מברכין על שתייה שבתוך הסעודה[1398] כמ״ש בסי׳ ריי״ב[1399] וכן כשנותנים יין בקערה עם המלח לטבל בו הבשר א״צ לברך על היין מפני שהוא טפל לבשר והבשר כבר נפטר בברכת המוציא[1400] כמו שיתבאר בסי׳ קע״ז[1401]:

כב קמח שחלטו ברותחין ואח״כ עשה ממנו פת ואפאה בתנור או במחבת בלא משקה לחם גמור הוא ומברכים עליו המוציא וברכת המזון[1402] ואפילו היתה בלילתו רכה במים רותחין כיון שאח״כ אפאו בלא משקה נעשה לחם גמור[1403] (אלא א״כ היתה בלילתו רכה מאוד שאז אפילו בלא חליטה ברותחין אין מברכין עליה המוציא וברכת המזון אלא כשיעור קביעות סעודה כמ״ש למעלה[1404]):

כג בצק שאופין בשפוד ומושחין אותו תמיד בשמן או שומן או מי ביצים[1405] או מי פירות[1406] אין תורת לחם עליו כלל ומברך עליו בורא מיני מזונות[1407] ומעין ג׳ (יא) (אפילו בקביעות סעודה[1408]) אבל לחם גמור שצולין בשפוד אף שמושחין אותו בשמן אינו יוצא מתורת לחם לעולם[1409] כמ״ש למעלה[1410]:

[1392] ט״ז שם.

[1393] לבוש סי״א.

[1394] **שו״ע** שם.

[1395] כדלעיל סי״ח וש״נ.

[1396] **כן משמע בלבוש** שם **ומ״א סקכ״ד דדמי לסי״א וס״י והמרדכי לדוגמא בעלמא נקט**.

[1397] **רש״י** בהפרדס ע׳ קפ הובא בשבלי הלקט סי׳ קמג - לענין פת, ומזה למד **מ״א** סק״ל לענין פת שמברכין עליו במכל מקום. וראה גם תוס׳ ברכות מא, ב ד״ה הלכתא. וראה גם לקמן סי׳ ריב ס״ב-ג. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ד ה״ז. סדר ברה״נ פ״ג ה״ט. ושם מבואר שא״צ לברך גם על משקה שעל גבה כגון שמטבל בדבש. גם מבואר שם דהיינו דוקא כשכוונתו גם על אכילת הפת.

[1398] מ״א שם.

[1399] ראה שם ס״ב. ומפורש יותר לקמן סי׳ קעד ס״ב.

[1400] **תניא** סי׳ כד. מ״א סק״ל.

[1401] ס״א.

[1402] **ב״י** ד״ה גרסינן בפרק **מגמ׳ יבמות מ**, א. שו״ע סי״ד. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ח סוף הט״ז. וראה סדר ברה״נ פ״ב הי״ב שכ״ה גם בפת שבישלו ואח״כ אפאו. וראה גם בקונטרס אחרון סק״י.

[1403] **טור** סי׳ תנד. **מ״א** סקל״ט. וראה גם לקמן סי׳ תנד ס״ו.

[1404] סי״ג.

[1405] **ברכות לז**, סע״ב וברש״י שם ד״ה נהמא דהנדקא. טור ושו״ע סט״ז.

[1406] **טור יו״ד סי׳ שכט**. רמ״א שם ס״ה. בלוח ברה״נ פ״ח הי״ז: כמו שעושין מה שקורין שלאשצנע״ס.

[1407] טור ושו״ע סט״ז.

[1408] הכניסו במוסגר, כי המ״א בסקמ״א וסקמ״ג חושש בזה. **ועי׳ בקונטרס אחרון** סקי״א שמוכיח מדברי רבינו ירוחם והטור דהיינו אפי׳ בקביעות סעודה. וכן הוא בלוח ברה״נ שם.

[1409] **מ״א** סקמ״ב.

[1410] סוף סי״א וסי״ג.

קונטרס אחרון

(א) שמן התורה כו׳. ב״י[1411], מ״א סי׳ קצ״א סק״א, דלא כמו שכתב כאן[1412], וכן דעת הש״ע כאן[1413]

[1411] סי׳ קצא.

והט״ז[1414] (ומיהו להאומרים[1415] שמעין ג׳ בז׳ מינים היא דאורייתא, צריך לומר דארץ הפסיק הענין[1416] למעין ג׳[1417], אך אנן קיימא לן[1418] כהרמב״ם[1419] וסמ״ג[1420] עיין סי׳ ר״ט[1421], וגם לבה״ג ורא״ש וטור יש לומר דארץ הפסיק היא אסמכתא דרבנן לאחר שתקנו מנין הברכות בפת ולא בז׳ המינים, וכן משמע בסמ״ג שהביא ב״י בסי׳ ר״ט[1422] שלא הקשה בפשיטות מדאמרינן ארץ הפסיק הענין אלא מסברא דנפשיה דסבירא ליה מנין הברכות דאורייתא (ולפי הטעם שנתבאר בסידור[1423] אתי שפיר טפי[1424]):

(ב) וכל זה כשהמילוי כו׳. (וצריך עיון קצת דהא דבש דרך ללפת בו פת[1425]) וכן דעת רמ״א בסי׳ קס״ח סעיף י״ג. וכן הוא בהדיא בריא״ז[1426] שממנו מקור הדין בשבלי לקט[1427] ואגור[1428] (שהוא הר״י מטראני שהביאו הרא״ש רפ״ק דסוכה[1429] והר״ן פי״ו דשבת[1430] כמבואר בשלטי גבורים שם בשבת[1431]), עיין שם שכיסנין עשויים לקנוח ופשטיד״א לקביעות סעודה משום הכי מחלק שם ביניהם. וכן משמע מלשון הרי״ף[1432] ורא״ש[1433] שקראו כל אכילת עראי כיסנין, א״כ הבאה בכיסנין פי׳ היינו שעשוייה לאכלה בתורת כיסנין, דהיינו לקנוח ולא לקביעות סעודה. וכן הוא בהדיא בהרר״י[1434] שאינו מזון אלא מיני מתיקות כו׳, ופשטיד״א עשוי למזון (ואפילו במילוי פירות משמע בתשב״ץ[1435] לברך המוציא, עיין אליה זוטא סעיף י״ז[1436], אלא דהמ״א סי׳ קע״ז[1437] פירש בענין אחר). וכן הוא ג״כ כוונת רש״י[1438]

[1412] סקכ״ה. סקל״ד. סוסקמ״א. סקמ״ג. וכ״ה דעת הסמ״ג כדלקמן. ביאור המשך דברי הבקונטרס אחרון ראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 2-1.

[1413] ס״ז. וראה לקמן סי״ב עה״ג, שאפשר חזר בזה ממ״ש בב״י ד״ה ולענין הלכה.

[1414] סקי״ו.

[1415] שאילתות פר׳ יתרו ספנ״ג. בה״ג (הובא בטור סי׳ רט). רשב״א ברכות לה, א ד״ה הכי. רא״ש ברכות פ״ו סי׳ טז. טור סי׳ רט. ט״ז שם סק״ג.

[1416] ברכות מד, א.

[1417] וא״כ מוכח לכאו׳ דס״ל שמנין הברכות בלחם הוא מה״ת.

[1418] שמעין ג׳ הוא מדרבנן, וא״כ י״ל שגם מנין הברכות בלחם מדרבנן.

[1419] הל׳ ברכות פ״ח הי״ב.

[1420] מ״ע כז (בהל׳ ברכות שאינן בסעודה).

[1421] ס״ג. בשוע״ר סי׳ זה לא הגיע לידינו.

[1422] בסופו.

[1423] סדר ברה״נ פ״ב ה״א.

[1424] שא״כ י״ל שמנין הברכות מה״ת.

[1425] ואמרינן לעיל ס״ט שמילוי דבש הוי פת הבאה בכסנין. ביאור המשך דברי הבקונטרס אחרון ראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 2.

[1426] הלכה זו דמילוי בשר כו׳ (שכתבו השבלי לקט ואגור בשם ר׳ ישעי׳) הובאה בשלטי גבורים ברכות (ל, א) אות א בשם ריא״ז (פסקי ר׳ ישעי׳ אחרון ז״ל, פ״ו מהל׳ ברכות אות יג) בשם מז״ה (מורי זקני הרב, ר׳ ישעי׳ הראשון, פסקי הרי״ד, פ״ו דברכות לז, ב), ושם מבואר בהדיא לחלק בזה בין כיסנין (מילוי דבש וכו׳) לפשטיד״א (מילוי בשר וכו׳).

[1427] סי׳ קנט.

[1428] סי׳ רטז.

[1429] סי׳ א: ה״ר ישעי׳ דטראני.

[1430] על המשנה קכ, א (מד, ב): הרב ר׳ ישעי׳ מטראני ז״ל.

[1431] אות ג בסופו: והר״ן הביא דברי ריא״ז. וראה הערות ובאורים ירושלים ע׳ 3. כללי הפוסקים וההוראה כלל קעח.

[1432] ברכות מב, א.

[1433] ברכות פ״ו סי׳ ל.

[1434] ברכות מא, א ד״ה ואומרים.

[1435] סי׳ רצא, בהגהת רבינו פרץ (לפי הנוסח המועתק באגודה סי׳ קנג): שא״צ לברך על פירות שבמולייאות ואפילו בירך עליה ברכת המוציא כי הקמח עיקר.

[1436] סקכ״א.

[1437] סק״ג.

שמאכלה מועט, ורצה לומר שעשוי לאכול מעט לקנוח סעודה או לתענוג בעלמא מחמת המלוי ולישה בתבלין. ומה שכתב הט״ז[1439] דאורחא דמלתא כו׳[1440], זה אינו דפשטיד״א היתה מצויה מאד בימי רש״י ותוס׳, עיין תוס׳ ביצה דף ח׳[1441] ובב״י סוף סימן תק״ט בשם סמ״ג[1442] ומרדכי[1443] והג״מ[1444]. ועוד שרב האי[1445] ורמב״ם[1446] פירשו בענין אחר א״כ מנ״ל להוסיף עוד על מה שהזכירו בפירוש המפרשים שלא כמותם, ובפרט שרש״ל[1447] וב״ח[1448] מחמירים, אלא שהש״ע[1449] הכריע להקל (אבל להקל יותר מהשו״ע אין לנו):

(ג) או במי ביצים כו׳. שבלי לקט[1450], ומהתוס׳[1451] אין ראיה כלל דאפילו במי פירות ואפילו בתבלין הרבה ס״ל דלא מקרי כיסנין כלל כמו אובלייא״ש[1452], עיין אבן העוזר[1453]:

(ד) עירב בה מעט מים כו׳. ט״ז[1454] (ומה שהקשה המ״א[1455] לא קשה מידי, כיון שע״י קביעות מברך ברכת המזון לחם גמור הוא לכל מילי, אלא משום דלא קבעי אינשי אינו מברך בלי קביעות כמו שכתב הב״י[1456], ובגמ׳[1457] לא מדמי אלא בכהאי גונא דאפילו בקביעות לא מברך, כמו שכתב המ״א ס״ק כ״ח, וטרוקנין יוכיחו[1458]) (ואף שי״ל[1459], וביו״ט אינו יוצא י״ח אלא ע״י קביעות משום דאין שמחה אלא בלחם חשוב דקבעי עליה[1460], עיין רא״ש פ״ז[1461] דבעינן לחם שהוא עיקר אכילה):

(ה) ואפילו אותם כו׳. כן משמע במ״א סק״כ במה שכתב רמ״א סעיף י״ד בהג״ה (וכן הוא בהדיא במרדכי פרק כל שעה[1462] דאובלייא״ש תחלתם סופגנין, מכלל דאינה עבה לגמרי, אלא משום דסופה

[1438] ברכות מא, ב ד״ה פת הבאה.
[1439] סק״כ.
[1440] נקט (מילוי צוק״ר ובשמים).
[1441] ע״א ד״ה אמר.
[1442] מל״ת עה ד״ה ומכשירי אוכל נפש (הובא בהג״מ דבסמוך).
[1443] ביצה סי׳ תרפא.
[1444] הל׳ יו״ט פ״א אות ה.
[1445] הובא בערוך ערך כסן. ובשוע״ר סי״ב.
[1446] הל׳ ברכות פ״ג ה״ט. הובא בשוע״ר סי״א.
[1447] הגהות לשערי דורא שלו סי׳ א אות ו. וראה הערות ובאורים תשצא ע׳ 61.
[1448] סד״ה ומ״ש והוא. הובאו בט״ז סוף סק״ז.
[1449] ס״ז.
[1450] דפוס ויניציאה סי׳ מא. הובא במ״א סוסקמ״ד. ביאור המשך דברי הבקונטרס אחרון ראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 9.
[1451] ביצה טז, ב ד״ה קמ״ל הובא במ״א שם.
[1452] ראה תוס׳ ברכות מב, א ד״ה לחמיות.
[1453] ס״ז וס״ח. ובדינים העולים אות א.
[1454] סק״ז.
[1455] סקט״ז. ביאור המשך דברי הבקונטרס אחרון ראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 10.
[1456] ד״ה ומה שפירש רבינו.
[1457] ברכות לז, ב.
[1458] שמבואר שם לח, א שמברכין עליה במכל מקום ואדם יוצא בהן י״ח מצה בפסח. וראה לקמן סי׳ תסא ס״ז. וראה דרכי החיים (ברכת במכל מקום ח״א סק״א). הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 11.
[1459] כאן בא לתרץ קושיה הב׳ שבמ״א שם. וראה הערות ובאורים (ירושלים) ע׳ 12.
[1460] ראה לקמן סי׳ קפח ס״י וש״נ. וראה מחשבת חיים סי׳ לג.
[1461] סי׳ כג.
[1462] רמז תקצב. ביאור המשך דברי הבקונטרס אחרון ראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 13.

עיסה מברכין עליה המוציא כמו שכתבו בתוס׳ ברכות דף מ״ב[1463], דלא כמו שכתב ברא״ש שם[1464]):

(ו) יש אומרים שאין עליו כו׳. ש״ע[1465] (ומ״ש המ״א[1466] להטור צריך עיון גדול שהטור חילק ביניהם. אלא ודאי שנמשך[1467] אחר גירסת הרי״ף[1468] דבטריתא אמרינן גובלא[1469] כו׳. עיין שם בהרר״י[1470] (וכן צריך לומר ברא״ש[1471] מדכתב דטרוקנין סופה עיסה, וכן הוא בירושלמי[1472] שהביא במלחמות ספ״ב דפסחים[1473], א״כ אף בלא קביעות נמי כמו שכתב רמ״א סי״ד בהג״ה. ולפי מה שכתב המ״א סק״כ[1474] אתי שפיר[1475], עיין תוס׳ ברכות ל״ח[1476] לחלק בין סופה עיסה לנילוש דהוה גובלא כטרוקנין[1477]) דדוקא לגירסתו[1478] ברש״י צריך להפריש ביניהם[1479], אבל לגירסת הרי״ף חדא טריתא היא[1480] וטריתא דארעא גריעא טפי, משום הכי בעי מאי מברך, ואפילו הכי מהני בה קביעות, ומדקרי לה גובלא מכלל שהיא כעין גביל מירתח שהיא כל כך בלילה רכה שתיאפה מחום מועט[1481], ואינה בגומא אלא ע״ג קרקע, כמו שכתוב באבן העוזר[1482] (וגם מה שכתב אבן העוזר זה אינו, כדמשמע מלשון הרי״ף פרק כל שעה[1483] שכתב על ארעא, וכן משמע בריא״ז שם בשלטי גיבורים[1484] דקרי לה חררה, אם כן כל שכן לגביל מירתח שבכירה[1485]. אבל לנהמא דהנדקא ודכותח אין הכרח כלל דמהני קביעות[1486], משום הכי סתם הטור. וכיון דאפילו בפטור מן החלה מהני קביעות, מכלל שבטרוקנין שחייבים א״צ קביעות לפי דעת הטור שהמוציא תלוי בחלה. והוא הדין במיני טיגון משמעות הטור דא״צ קביעות[1487], מדסמיך להם טרוקנין וטריתא, וכתב אבל טריתא כו׳[1488]. אבל לדידן[1489] שאינם תלויים זו בזו יש לומר דטריתא

[1463] ע״א ד״ה לחמניות. וכ״ה בתוד״ה לחם לח, א כדלקמן בקונטרס אחרון סק״ו.

[1464] פ״ו סי׳ ל: שתחלתו וסופו עיסה ומברך עליהם המוציא. אבל ראה שם סי׳ יא. לקמן בקונטרס אחרון סק״ו.

[1465] סעיף טו.

[1466] סקמ״א, להטור (שאינו מחלק בין טרוקנין לטריתא) צע״ג. ואילו המקור לדעה הב׳ בשוע״ר שאינו מחלק יבואר בסוף הבקונטרס אחרון. ביאור המשך דברי הבקונטרס אחרון ראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 14.

[1467] הטור.

[1468] כז, רע״א. וכ״כ הב״ח ד״ה טרוקנין.

[1469] ומברכין במכל מקום משא״כ בטרוקנין מברכין המוציא.

[1470] ד״ה האי.

[1471] ברכות פ״ו סי׳ יא.

[1472] חלה פ״א ה״ג.

[1473] ומביאו גם הרא״ש כאן, שמברכין המוציא בטרוקנין. ומפרש במלחמות שם דהיינו מעשה אילפס.

[1474] וסק״מ - לחלק בזה בין בלילה רכה לרכה מאד.

[1475] בין טרוקנין דמברכין המוציא לכובא דארעא דמברכין במכל מקום, כמבואר ברא״ש שם.

[1476] ע״א בד״ה לחם. ובדף מב, א ד״ה לחמניות. וראה לעיל בקונטרס אחרון ה.

[1477] לגירסת הגמ׳ שלנו, שמברכין עליו במכל מקום.

[1478] של רבנו יונה שם לז, ב ד״ה טריתא: שבכירה עצמה עושין גומא ונותנין שם קמח ומים ומגבלין אותו ונאפה שם, ונראה שגורס חייבת [בחלה].

[1479] לח, א ד״ה האי, שמפריש לדעת רש״י בין טריתא הנ״ל לטריתא דארעא שמברכין עליו במכל מקום.

[1480] שבין טריתא סתם ובין טריתא דארעא מברכין עליהם במכל מקום, וכוותי׳ פסק הטור כנ״ל.

[1481] ראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 18.

[1482] צ״ע מקומו. וראה הערות ובאורים שם ע׳ 20 הע׳ 10 שאפשר הוא טה״ד ואינו שייך לכאן, וכאן צ״ל: אלא ע״ג קרקע כדמשמע מלשון הרי״ף.

[1483] פסחים יא, ב: והיכא דאפה מצה על ארעא.

[1484] אות ב.

[1485] דמועיל קביעות סעודה.

[1486] ויתבאר לקמן בקונטרס אחרון סקי״א.

[1487] כדלקמן סט״ו דעה האי׳.

[1488] ״אם קובע סעודתו עליו מברך המוציא״.

דארעא היא אפילו בגומא כטרוקנין[1490], ואף אם אינה כן[1491], מכל מקום יש לומר לרב יוסף[1492] דתלי טעמא משום גובלא הוא הדין לטרוקנין[1493]:

(ז) והבישול כגון כו'. מ"א[1494] (אף אם תמצי לומר שזה אינו לפי משמעות התוס'[1495] ומרדכי[1496] וש"ע[1497] ורמ"א[1498] דלא הקילו אלא בלאקשי"ן לפי שהן דקין יותר, מכל מקום יש לסמוך בזה על הכרעת סמ"ג[1499] והג"מ[1500] שבב"י[1501], וכן משמע בר"ן[1502], כיון דבלאו הכי לא קיימא לן כר"ת גם בחלה[1503] כמו שכתב המ"א[1504] דלא כש"ך[1505], וכן בדין דהחולקים על ר"ת המה הרבים ובתראי[1506]):

(ח) והוא שנתבשלו כו'. בה"ג[1507], מרדכי[1508]. ועיין במרדכי בפרק כירה[1509] בשם רא"ם[1510] להחמיר אפילו בכלי שני משום חסרון ידיעתנו[1511], ויש לומר שהוא משום שבת וסקילה וחטאת כמו שכתב הרא"ם שם, אבל אין להחמיר כל כך בספק ברכה שהיא דרבנן[1512], עיין מ"א סי' רט"ו[1513]:

(ט) ואפילו אם נותן כו'. רב ל"ט[1514] (ועיין שם ברא"ש[1515] ואינו מחובר יחד כו', משמע אע"ג דשרוי בקערה לרככה מצנימותה כדפרש"י[1516], הפך לכאורה ממה שכתבו הב"י[1517] ומ"א[1518]. אבל מדמייתי אביי[1519] מליקט מכולן לחביצא על כרחך צריך לומר שהחיבור לא מהני כלל לאפוקי מתורת לחם אלא

[1489] לפסק השו"ע סט"ו שטרוקנין מברכין במכל מקום, וחייבת בחלה (יו"ד סי' שכט ס"ה). וראה גם לקמן סוסט"ו.
[1490] שהיא בלילה רכה מאד וחייבת בחלה וברכת במכל מקום.
[1491] דטריתא אינה בגומא.
[1492] ברכות לח, רע"א.
[1493] שדינה כמו טריתא שמברכין על שניהם במכל מקום בדלא קבע. והיא הדעה הב' שבשוע"ר.
[1494] סקל"ו. ביאור המשך דברי הבקונטרס אחרון ראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 22.
[1495] ברכות לז, ב ד"ה לחם. וראה פסחים לז, ב ד"ה דכולי.
[1496] פסחים רמז תקצב.
[1497] סי"ג.
[1498] שם.
[1499] עשין כז.
[1500] הל' ברכות פ"ג דפוס קושטא.
[1501] ד"ה והגהות.
[1502] פסחים יא, ב ד"ה הילכך.
[1503] ראה שו"ע יו"ד סי' שכט ס"ג.
[1504] סקל"ב.
[1505] יו"ד שם סק"ד.
[1506] וראה גם ב"י סד"ה כל דבר. וראה כללי הפוסקים וההוראה כלל סג.
[1507] ברכות פ"ו ז, ג. הובא בב"י ד"ה ופירוש רש"י.
[1508] ברכות רמז קיט.
[1509] רמז שב.
[1510] יראים השלם סי' רעד מלאכת מבשל.
[1511] הובא בהגהות מיימוניות הל' שבת פ"ט אות א. וראה גם לקמן סי' שיח סי"ב.
[1512] ולענין מצה בפסח – ראה לקמן סי' תסא סי"ד.
[1513] סק"ו. וראה גם לקמן שם ס"ג.
[1514] סע"א (לגירסת הרא"ש דלקמן: אמר רב חייא בר אשי אמר רב).
[1515] סי' יט. ביאור המשך דברי הבקונטרס אחרון ראה דרכי החיים (ברכת במכל מקום ח"י סק"א). הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 24 ואילך. וראה גם חי' צמח צדק קצח, א ד"ה מפורר דק דק.
[1516] שם ד"ה פת צנומה.
[1517] ד"ה אמר רב יוסף.
[1518] סקכ"ד.
[1519] ברכות לז, ב.

מתואר לחם, משא״כ בשרייה לפי שעה דמיירי שם כדמסיק הרא״ש שם, אבל בשרייה מרובה מודה להתוס׳[1520], וכן הלבוש סעיף י״א לא כתב יש מי שאומר[1521] משום דלא פליג כלל, דלא כפרי חדש[1522]):

(י) ואפילו אם לש כו׳. רמ״א סי׳ תע״א[1523] עיין שם בחק יעקב[1524]. ובמ״א שם סק״ה[1525] דאפילו בכהאי גונא דמתקריא[1526] כיסנין זימנין דמצה עשירה היא, מכלל דבכהאי גונא לא הויא כיסנין. ועיין שם במ״א סק״ח דכל שכן אם לא נאפית[1527], אם כן אם טיגנה דינה כלחם שלם מטוגן. ורש״י[1528] (ועיין במנחות דף ע״ה ע״ב[1529] שלא הזכיר כלל ואפאן ואם כן הכא נמי יש לומר דלא נקטיה בדוקא אלא לאורחא דמילתא) שפירש שאפאן, לשיטתיה אזיל דמיירי בבישול[1530] שמבטל מתורת לחם ממנו בפחות מכזית, ולכן אי אפשר להפקיע הבישול אלא ע״י אפייה[1531], אבל להרב רבינו יונה[1532] דמשום שנתפרר לפחות מכזית לחוד נתבטל מתורת לחם[1533], יכול לחזור ע״י דבק טוב המחבר אפילו קמח לעשותו לחם לחלה והוא הנגבל במשקה, כמבואר בירושלמי[1534] שהביא הרא״ש בהלכות חלה[1535], אבל בחביצא כל פירור הוא בפני עצמו ואינן נבללין זה בזה. ומה שכתב המ״א[1536] ואפאן, הוא לרבותא[1537], כמו שכתב בסי׳ תע״א[1538]. וכן משמע ממה שכתב[1539] אם עירב קמח וטגנן כו׳[1540], משמע דבלא תערובות פשיטא דתורת פת עליו. ואין לומר דזהו לר״ת[1541], דאם כן מאי מהני קמח הא בלילתן עבה. ואין לומר שטיגנן אחר אפיה ועירב הקמח בלישה, הרי נאפה הקמח ג״כ ונעשה לחם גמור, ואחר אפייה אינו מתערב בקמח (להיות נבלל בו יפה להתבטל ברוב) לחודיה[1542] קאי:

(יא) אפילו כו׳. ומה שכתב המ״א[1543] בשם רבינו ירוחם[1544] צריך עיון גדול, דאף לפי הגהתו[1545] משמע

[1520] שם ד״ה אמר.
[1521] כמו שכתב בשו״ע סי״א.
[1522] ליקוטים סק״י.
[1523] סוס״ב, שאינה נקראת מצה עשירה. ביאור המשך דברי הבקונטרס אחרון ראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 28.
[1524] סק״י. וראה לקמן שם ס״ט.
[1525] ראה גם לקמן סי׳ תסב ס״ו.
[1526] אוצ״ל: דלא מתקריא.
[1527] מברכין עליה המוציא, והיינו אף שאבד תאר הלחם מהם כיון שעכשיו יש בהם כזית, כמבואר בפנים.
[1528] ברכות לז, ב ד״ה בשערסן.
[1529] ד״ה בשעירסן.
[1530] ראה רש״י ד״ה חביצא.
[1531] כמבואר בפנים סכ״ב וש״נ.
[1532] ברכות לז, ב ד״ה ולפיכך.
[1533] לפני דברי רבא דצ״ל עליה תאר לחם. ראה מחצית השקל למ״א כאן סקכ״ח. וראה הערות ובאורים (ירושלים) ח״ב ע׳ 31.
[1534] חלה פ״ב ה״א.
[1535] סי׳ ג. וראה הערות ובאורים שם ע׳ 34.
[1536] כאן סקכ״ח.
[1537] דלא נעשה בזה פת הבאה בכסנין.
[1538] סק״ח.
[1539] כאן סקכ״ח.
[1540] בשומן או לשו בהן צ״ע אם נלך אחר הרוב.
[1541] דלעיל ריש סט״ו, דטיגון דמי לאפיה.
[1542] אוצ״ל: ולחודיה.
[1543] סקמ״ג שדינו כמו בטריתא דלעיל סי״ג (ושם הביא רבינו ב׳ דעות). ביאור המשך דברי הבקונטרס אחרון ראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 36.

כן בהדיא[1546], דתלי טעמא דמהני קביעות משום דלחם הוא לחלה אבל טריתא דפטורה מברך בורא מיני מזונות בכל ענין, ולכן כפל רבינו ירוחם לשונו ואין מברכים המוציא כו', לומר דלא משכחת לה כלל דמברכין עליו המוציא. וגם הטור שכתב כן בטריתא[1547] לא כתב כן כאן, וכתבם סמוכים זה לזה ולא כללם בחדא בבא, וע"כ צריך לומר כמ"ש לעיל[1548]:

[1544] נט"ז ח"ה (קמה, ד).
[1545] של המ"א סקמ"א בדברי רבינו ירוחם.
[1546] דבטריתא (דלעיל סי"ג) ובבצק שאופין בשפוד (נהמא דהנדקא) מברך במכל מקום אף בקביעות סעודה.
[1547] שמועיל קביעות סעודה.
[1548] בקונטרס אחרון סק"ו שבנהמא דהנדקא ובלחם העשוי לכותח לא מהני קביעות אף לדעת הטור.

הלכות ברכות שבסעודה

קעד דין ברכת היין בסעודה

ובו י"א סעיפים

א יין[1549] אע"פ שבא לשתות תוך הסעודה מברך עליו בורא פרי הגפן[1550] ואינו נפטר בברכת הפת[1551] אע"פ ששותה לשרות האכילה שבמעיו[1552] והרי זה כדברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה[1553] שנפטרים בברכת הפת כמו שנתבאר[1554] מכל מקום הואיל והיין הוא חשוב[1555] שגורם ברכה לעצמו[1556] בכמה מקומות[1557] כגון בקידוש[1558] והבדלה[1559] וברכת אירוסין[1560] שמברכין על היין בורא פרי הגפן אע"פ שא"צ לשתייתו[1561] לפיכך אינו נחשב טפל לפת להפטר בברכתו[1562] מברכה ראשונה שהיא בורא פרי הגפן אע"פ שטפל אליה להפטר בברכת המזון מברכה אחרונה[1563] לפי שאינו גורם לעצמו ברכה אחרונה (א) אלא ברכה ראשונה[1564] (לבדה שבשבילה היא עיקר הבאת הכוס בכל דבר הטעון כוס):

ב אבל על מים או שאר משקים אין לברך עליהם בתוך הסעודה[1565] ואפילו שותה לצמאו לפי שהם באים

[1549] מהדורא בתרא מהלכות אלו, בלוח ברה"נ פ"ה ובסדר ברה"נ פ"א, ויצויין לקמן בשולי הגליון.
[1550] **משנה ברכות מב**, רע"ב. טור ושו"ע ס"א. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ה ה"ח. סדר ברה"נ פ"ד ה"ח.
[1551] ברכות מא, סע"ב. שו"ע שם.
[1552] רשב"א שם ד"ה אי הכי. רא"ש פסחים פ"י סי' י.
[1553] **תוס'** ברכות שם ד"ה אי הכי. **רא"ש** ברכות פ"ו סי' כט.
[1554] לקמן סי' קעז ס"א. וראה גם לעיל סי' קסח סי"ד וסכ"א.
[1555] רבנו יונה ברכות מב, א ד"ה יין. רא"ש פסחים פ"י סי' י. טור ושו"ע ס"ז. מ"א סק"א. וכן הוא בסדר ברה"נ שם.
[1556] **גמרא מא**, סע"ב.
[1557] רש"י שם ד"ה דגורם.
[1558] רש"י על הרי"ף ברכות שם ד"ה גורם. **תוס'** ורבנו יונה שם. ט"ז סק"א. מ"א שם. וכן הוא בסדר ברה"נ שם.
[1559] רש"י על הרי"ף ורבנו יונה שם. מ"א שם. וכן הוא בסדר ברה"נ שם.
[1560] תוס' שם.
[1561] רש"י שם.
[1562] ראה לבוש ס"א.
[1563] רא"ש ברכות פ"ו סוף סי' כו ופסחים פ"י סי' י. טור ושו"ע ס"ו.
[1564] רמב"ן במלחמות ה' פרק ערבי פסחים (כד, א). תוס' פסחים קג, א ד"ה אנא. **ועי' בקונטרס אחרון**. ומטעם זה פוטרת בהמ"ז גם יין שלפני המזון אם הוא שייך לסעודה, כדלקמן ס"ו וס"ח. ולקמן ס"ט מבואר טעם נוסף, שגם היין שלאחר הסעודה נפטר בברכת המזון. וראה תהלה לדוד ס"ק ו. הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 230.
[1565] **רש"י** לפירוש הרשב"א ברכות מב, א ד"ה אי הכי. ר"י **ור"ת** בברכות מא, ב ב**תוס'** ד"ה אי הכי. **רא"ש** ברכות פ"ו סי' כט. **הרב רבנו יונה** ברכות שם ד"ה ומכאן. **רשב"א** שם, שכן נהג רש"י ור"ת וגדולי הצרפתים. **מרדכי** ברכות רמז קלו. **סמ"ג** מ"ע כז הל' ברכות שבסעודה. **סמ"ק** ריש סי' קנא. טור ושו"ע ס"ז. וראה גם לעיל סי' קסח סכ"א. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ה ה"ז. סדר ברה"נ פ"ד ה"ז.

מחמת הסעודה[1566] שאי אפשר לאכילה בלא שתיה[1567] וגם אם אוכל איזה דבר למתק השתיה הרי זה טפל למשקה והמשקה ללחם ונפטרים בברכת הלחם[1568] ואפילו אם היה צמא קודם הסעודה כיון שלא רצה לשתות אז כדי שלא יזיקו לו המים נמצא כי שתיית המים בסיבת הפת היא וברכת הפת פוטרתם[1569].

(ואע"פ שהפת היא סבה רחוקה להם ואינם דומים לפירות שאוכלים בגמר הסעודה לעכל המאכל[1570] שהפת הוא סבה קרובה להם ואעפ"כ טעונים ברכה לפניהם כמו שיתבאר בסימן קע"ז[1571] לפי שהפירות הם דברים הבאים שלא מחמת הסעודה שדרך לאכלם כל היום[1572] לפיכך אם אוכלם בשעת סעודה אינם חשובים טפלה לפת אלא א"כ באו לצורך אכילתה שיאכל עדיין כגון ללפת הפת או לעורר תאות המאכל[1573] כמו שיתבאר[1574] ולא לעכל המאכל שכבר אכל כי מה שהיה כבר היה אבל מים ושאר משקין ששתייתם כל היום היא מחמת סעודה שרוב הצמאון היא מחמת אכילה ואפילו משקין ששותין אותם אפילו שלא לצמאון כגון שכר[1575] ומי דבש[1576] אין דרכם לשתותם קודם אכילה אלא אחריה נמצא שבאים מחמת אכילה לפיכך כשבאים בתוך הסעודה אפילו ע"י סיבה רחוקה הרי הם טפלים לסעודה וברכת הפת שהוא עיקר הסעודה פוטרתם).

והוא שקובע סעודה על פת[1577] אבל אם אוכל מעט פת בשביל שלא יזיקו לו המים בלבד מברך על הפת שהכל כמו שיתבאר[1578]:

ג ויין שרף שבתוך הסעודה אם שותהו כדי לעורר תאות המאכל הרי הוא טפל לסעודה וא"צ לברך עליו[1579] ואם שותהו כדי לחמם האצטומכא לעכל המאכל צריך לברך עליו[1580] (כמו שצריך לברך על הפירות שבאים לעכל[1581]) לפי שגם הי"ש אין שתייתו מחמת אכילה לעולם כשאר משקין וגם אין כוונת רוב בני אדם לעורר בו תאות המאכל שהרי רגילים לשתותו בכל בקר אף בלא סעודה[1582] לפיכך אינו

[1566] רשב"א שם. בלוח וסדר ברה"נ שם הוסיף: ולא לשרות המאכל שבמעיו.

[1567] תוס' שם. רא"ש שם. טור ושו"ע ס"ז.

[1568] **מ"א** סוסק"ט. וכן הוא בלוח ברה"נ שם. סדר ברה"נ שם.

[1569] **הרב רבנו יונה** שם. שו"ע שם. וכן הוא בלוח ברה"נ שם. סדר ברה"נ שם.

[1570] **מרדכי** שם רמז קלה ו**הגהות מיימוניות** הל' ברכות פ"ד אות י בשם ר"י (בתוס' שם ד"ה הלכתא) הובאו ב**מ"א** סקי"א.

[1571] סעיף ב.

[1572] **הרב רבנו יונה** שם ד"ה ורבנו יצחק בשם ר"י הזקן. ארחות חיים הל' סעודה רס"י לה. של"ה שער האותיות דיני ברכת הנהנין כלל ד ס"א. וראה גם לקמן שם. **(ולפי זה אתי שפיר מאי שנא לעכל** גבי פירות שאינם טפלים לפת **מלשרות** שמבואר בתוס' שם ד"ה אי הכי. ט"ז סק"י. מ"א סקי"ג. ... פת פוטרתן". וכ"ה ברשב"א שם. וראה מה שחילק ביניהם בלבוש סי' קעז ס"ב. **דיש לומר דלפי זה דגם לשרות לא פטרו אלא במשקים שבאים מחמת סעודה כמ"ש בשו"ע).**

[1573] ראה מ"א שם.

[1574] לקמן ס"ג ובקונטרס אחרון ס"ק ב. לקמן סי' קעז ס"ד ובקונטרס אחרון ס"ק ג.

[1575] ר"ת בתוס' שם ד"ה אי הכי. ט"ז סק"י. מ"א סקי"ג.

[1576] ט"ז ומ"א שם.

[1577] **מ"א** סקי"ב. וכן הוא בלוח ברה"נ שם. סדר ברה"נ שם.

[1578] לקמן סי' ריב ס"ח וס"י. וכן הוא בלוח ברה"נ שם. אבל בסדר ברה"נ שם השמיט הלכה זו שיברך על הפת שהכל (בהלכה זו ובהלכה דלקמן שם).

[1579] מ"א סקי"א. וכדלעיל ס"ב ובקונטרס אחרון ס"ק ב. לקמן סי' קעז ס"ד ובקונטרס אחרון שם ס"ק ג - לגבי פירות. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ה ה"י. סדר ברה"נ פ"ד ה"י.

[1580] מטה משה סי' שסג בשם הרש"ל. לבוש סי' קעז סוס"ב. דברי חמודות ברכות פ"ו אות פו. מ"א שם. ט"ז ס"ק י. וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם.

[1581] נחלת צבי סי' קעז עה"ג. הבוא באליה רבה שם ס"ק יא. וכדלעיל ס"ב - לגבי פירות וש"נ.

[1582] לחזק הלב (סדר ברה"נ שם).

נחשב טפל אלא כשבא לצורך אכילה שיאכל עדיין[1583].

ואם שורה בו פת (ב) יתבאר לקמן[1584].

ובשבת אין צריך לברך עליו בכל ענין שנפטר בברכת הכוס של קידוש ואפילו קידש על היין[1585] כמו שיתבאר[1586] (אלא אם כן קידש בלילה על הפת[1587]).

ויש אומרים[1588] שגם מים ושאר משקים (ג)[1589] טעונים ברכה בתוך הסעודה כמו יין ולא הוצרכו ליתן טעם לברכת היין מפני שגורם ברכה לעצמו[1590] אלא מפני שהיין ממשיך אדם לתאות אכילה והרי הוא צורך סעודה אבל שאר משקים שאינן מעוררים תאות המאכל צריך לברך עליהם אע״פ שאינן חשובין כיין[1591].

ויש מצריכים[1592] עוד לברך על המים[1593] בכל פעם ופעם כי מן הסתם נמלך הוא בכל פעם לפי שאין דרך לשתות מים אלא לצמאו ולא היה יודע שיצמא עוד והעיקר כסברא הראשונה.

והרוצה להסתלק מן הספק יתן לאחר שאינו אוכל לברך ויתכוין לפוטרו[1594] או ישב קודם נטילה במקום סעודתו ויברך על מעט מים או שאר משקין על דעת לשתות כל צרכו בתוך סעודתו[1595] (ואפילו אם נמלך לשתות עוד לפני הסעודה א״צ לברך שאין זה קרוי נמלך כיון שהיה בדעתו לשתות אח״כ בסעודה על סמך ברכתו זו[1596]).

ולא ישתה כשיעור רביעית שלא יצטרך לברך ברכה אחרונה[1597] על דרך שיתבאר[1598] ולא יפטור בזה מה שישתה בתוך סעודתו[1599] וגם יזהר שלא לצאת חוצה קודם סעודה[1600] שכשמשנה מקומו צריך לחזור ולברך כשחוזר למקומו כמו שיתבאר לקמן[1601].

[1583] מ״א שם. ובסדר ברה״נ שם כתב: בד״א במדינות שאין דרכם לשתות תוך הסעודה אלא בשאר כל היום לחזק הלב ודינו כדין פירות, אבל במדינות אלו שרגילים לשתותו תוך הסעודה אין צריך לברך עליו.

[1584] סי׳ ריב ס״ג. וראה גם לעי סי׳ קסח סכ״א וש״נ. ו**עי׳ בקונטרס אחרון**.

[1585] דברי חמודות ומ״א שם. אליה זוטא ס״ק יא. וכן הוא בלוח ובסדר ברה״נ שם ה״י-יא.

[1586] לקמן ס״ד.

[1587] ראה לקמן סי׳ ערב סי״א.

[1588] בה״ג ברכות פ״ז (י, ב). הובא בראי״ש ברכות פ״ו סי׳ כט ובטור ושו״ע ס״ז. בלוח ברה״נ שם ובסדר ברה״נ שם לא הובאה דעה זו.

[1589] בה״ג שם. מרדכי ברכות רמז קלו. תוס׳ רי״ד ברכות מא, ב ד״א שאלו. לבוש ס״ז. ו**עי׳ בקונטרס אחרון**.

[1590] ברכות מב, רע״א. לעיל ס״א.

[1591] **מרדכי** שם. מג״א ס״ק יא.

[1592] **מחזור ויטרי** סי׳ עג. הובא בתוס׳ שם. ראי״ש ומרדכי שם. טור ושו״ע שם.

[1593] משא״כ בשאר משקים. ראה מ״א סקי״ג.

[1594] סדר ברכות **רמ״מ** ד״ה ברכת היין (ג, א). **מ״א** סקט״ו.

[1595] **רא״ש** שם. טור ושו״ע שם.

[1596] **עי׳ פסחים קג דמייתי ראיה לשתיה שאחר ברכת המזון שנמלך לשתות קודם ברכת המזון מכלל דאם לא כן לא הוי נמלך ודו״ק**. וראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 304.

[1597] סי׳ הכוונות (ה, ב). הובא בט״ז ס״ק ט ומ״א סקי״ד.

[1598] לקמן ס״ו ובקונטרס אחרון שם ס״ק ז.

[1599] **ט״ז** סק״ט. **עי׳ במ״ש בסי׳ קצ** ס״ו. וראה גם לקמן סוס״ז. לקמן סי׳ תעג סי״ז וסי״ח.

[1600] מ״א סוף ס״ק יד.

[1601] סי׳ קעח ס״א.

אבל המנהג כסברא הראשונה[1602]:

ד בירך על יין א״צ לברך על שאר משקין לדברי הכל שיין פוטר כל מיני משקים[1603] בין בשעת הסעודה בין בשאר פעמים[1604] לפי שהיין הוא עיקר משקה והוא ראש לכל מיני משקין לכן הוא עיקר לענין ברכה וכולן טפלים אליו[1605] והוא שהיו המשקין לפניו בשעה שבירך על היין[1606] (או שהיה דעתו עליהם[1607]).

ואפילו אינו קובע עצמו לשתות יין אלא שותה יין מעט[1608] לצורך מצוה כגון קידוש והבדלה ושותה משקין הרבה אח״כ נפטרים בברכת היין[1609] (אם היה דעתו עליהם וכמו שיתבאר[1610]):

ה אם שתה יין לפני הסעודה[1611] אפילו קודם שקבע עצמו לסעודה[1612] א״צ לברך על היין שבתוך הסעודה שנפטר בברכת היין שלפני הסעודה[1613] אלא א״כ לא היה בדעתו תחלה לשתות יין בתוך הסעודה ואח״כ נמלך[1614] אבל בסתם אינו נקרא נמלך כי רגילות הוא לשתות יין בסעודה (ד) אפילו בחול[1615] לשרות האכילה שבמעיו[1616] ולכן המבדיל על שלחנו דהיינו סמוך לסעודתו ובמקום סעודה[1617] א״צ לברך על היין שבתוך הסעודה[1618].

ויש אומרים[1619] שיין הבדלה הואיל ואינו בא לשתיה אלא למצוה[1620] אינו פוטר היין שבסעודה אלא א״כ הבדיל על שלחנו ממש דהיינו אחר שקבע עצמו לסעודה על השלחן[1621] או אחר שנטל ידיו[1622] (ה)

[1602] רמ״א ס״ז.

[1603] **ר׳ חייא** בברכות **דף מא**, ב. ראי״ש ברכות פ״ו רס״י כו. טור סוף הסי׳. שו״ע ס״ב. סי׳ רח סוסט״ז. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ה הי״א. סדר ברה״נ פ״א הכ״א. ושם: בין מברכה ראשונה ... ובין מברכה אחרונה נפטרו בברכת על הגפן. וראה גם לקמן ס״ז. סי׳ רד סי״ב. סי׳ ערב סי״ג. סי׳ תעג ס״י. והוא מרבינו יונה ברכות שם ופליגא וד״ה יין גורם. מרדכי ברכות רמז קנ. טור סוף סי׳ רח בשם אחיו ואביו הרא״ש. שו״ע שם סי׳ רח סט״ז. רמ״א כאן ס״ב.

[1604] רשב״א ברכות מא, ב ד״ה אי הכי. וראה תוס׳ ברכות שם ד״ה ויין. טור וב״י סוף הסי׳. וכן הוא בלוח ברה״נ שם.

[1605] **תוס׳** ברכות שם ד״ה אי הכי. ראי״ש שם פ״ו סי׳ כט. מרדכי שם רמז קלו. וראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 282.

[1606] **מרדכי** שם רמז קנ. ט״ז סק״ב. מ״א סי׳ רח ס״ק כד. וכן הוא בלוח ובסדר ברה״נ שם.

[1607] אליה רבה ס״ק ח. **וכן משמע במ״א סוף ס״ק יא דמדמי ליה לשכר ולא התנה שיהיה היי״ש על השלחן כמ״ש בעז״ק. וכ״מ בהדיא בסי׳ רו סק״ז.** ולקמן שם ס״ט וסי׳ ריב ס״י. **וכ״מ ממ״ש בסי׳ רעב** סוף ס״ק ט. וכן הוא בלוח ובסדר ברה״נ שם. וראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 282.

[1608] שיירי **כנסת הגדולה** הגב״י אות י. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. וראה משנ״ב שער הציון ס״ק ה. ובסדר ברה״נ שם, דהיינו אפילו: שתה יין פחות משיעור רביעית שאין צריך לברך לאחריו.

[1609] **מ״א** סוסקי״א. וראה חקרי הלכות ח״ח יב, א.

[1610] אוצ״ל: כמו שנתבאר. ואפשר הכוונה לקמן סי׳ רו ס״ט וסי׳ ריב ס״י - לענין עיקר וטפל.

[1611] אפילו לא קבע עצמו על היין. **ט״ז** סק״ד **(וכ״כ הרא״ש בפרק ערבי פסחים** סי׳ ד ואפילו **באקראי** בעלמא). אליה רבה ס״ק ב. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ה ה״ח. סדר ברה״נ פ״ד ה״ח.

[1612] **ט״ז סי׳ רצט** סק״ו. **מ״א** סק״ה. וראה לקמן בהמשך הסעיף ובקונטרס אחרון ס״ק ו. ולענין אם צריך שיהי׳ במקום סעודה, ראה לקמן בסוף הסעיף. ובקונטרס אחרון ס״ק ד.

[1613] **תוס׳** ברכות מב, ב ד״ה ורב ששת ופסחים ק, ב ד״ה ידי יין. **רא״ש** שם. טור ושו״ע ס״ד. וראה גם לקמן סי׳ תעב סט״ו.

[1614] תוס׳ וראי״ש שם. ט״ז סק״ד בדעת השו״ע.

[1615] **תוס׳** שם. **רבינו ירוחם** נתיב טז ח״א (קמב, ג). הובא ב**דרכי משה** סק״ב. **רא״ש בפרק ערבי פסחים** שם.

[1616] ראה ברכות מב, ב.

[1617] היינו לכל הדיעות דלקמן סי׳ קעח ס״ג. ראה ט״ז סי׳ רצט סק״ה. ו**עי׳ בקונטרס אחרון** ס״ק ד.

[1618] ראי״ש שם. רשב״א ברכות מב, ב ד״ה איבעיא. הגהות מיימוניות הל׳ ברכות פ״ד אות ל. טור ודעה הא׳ שבשו״ע ס״ד וסי׳ רצט ס״ז. וראה גם לקמן שם סי״ג.

[1619] **תוס׳** ברכות שם. מרדכי שם רמז קמד. דעה הב׳ בשו״ע שם ושם.

[1620] **מ״א** סק״ה. וראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 157.

[1621] מ״א סק״ו בדעת התוס׳ מג, א ד״ה בא להם.

שנטילת ידים היא התחלת קביעות הסעודה[1623] אע״פ שלא ישב בשלחן עדיין ואפילו נטל ידיו והבדיל בחדר אחר[1624] (ועל דרך שיתבאר[1625]). ויש לחוש לדבריהם לכתחלה שכשמבדיל קודם שקובע עצמו לסעודה יכוין שלא לפטור בברכה זו היין שבתוך הסעודה ובדיעבד שלא כיון לכך א״צ לברך על היין שבתוך הסעודה שספק ברכות של דברי סופרים להקל[1626].

במה דברים אמורים ביין הבדלה שאינו שייך לסעודה אבל יין קידוש הואיל והוא שייך לסעודה שאין קידוש אלא במקום סעודה[1627] פוטר היין שבתוך הסעודה לדברי הכל[1628] אפילו קידש קודם שקבע עצמו לסעודה אע״פ שיין זה אינו לשתיה אלא למצוה[1629] (ו) וכל שכן יין שלפני הסעודה בחול שהוא לשתיה שפוטר היין שבתוך הסעודה אפילו אם בירך עליו קודם שקבע עצמו לסעודה[1630].

(והוא שבירך במקום סעודה דהיינו באותו חדר שסועד בו אבל מחדר לחדר[1631] צריך לחזור ולברך אלא א״כ שתה כשיעור שנתחייב לברך ברכה אחת מעין ג׳[1632] ולא בירך שאז יש אומרים שא״צ לחזור ולברך ויש לסמוך על דבריהם בדיעבד כמו שיתבאר בסי׳ קע״ח[1633] ואפילו באותו חדר אם יצא ממנו בינתיים וחזר הרי דינו כמחדר לחדר כמו שיתבאר שם[1634]) במה דברים אמורים בסתם אבל אם היה בדעתו בפירוש כשבירך על היין בחדר זה לפטור בברכה זו את היין שבתוך הסעודה שיסעוד בחדר אחר[1635] פוטר אפילו לכתחלה אם שני החדרים הם בבית אחד כמו שיתבאר שם[1636]:

ו וכל מקום שיין שלפני הסעודה פוטר את היין שבתוך הסעודה א״צ לברך לאחריו ברכה אחרונה כלל[1637] אפילו שתה לפני הסעודה כשיעור לפי שנפטר הוא בברכת המזון כמו היין שבתוך הסעודה[1638] ששניהם הם שתיה אחת[1639] כיון שנפטרו בברכה ראשונה אחת אבל המבדיל לפני הסעודה[1640] וכיון שלא לפטור היין שבתוך הסעודה או שאין בדעתו כלל לשתות יין בתוך הסעודה[1641] צריך לברך אחריו

[1622] תוס׳ שם מב, ב סוף ד״ה ורב ששת. מרדכי שם. וראה לעיל סי׳ קסו אם הבדלה הוי הפסק בין נט״י לסעודה.

[1623] שבת ט, ב. טור ושו״ע סי׳ רלב ס״ב - לענין תפלת מנחה. ו**עי׳ בקונטרס אחרון** - לענין ברכה אחרונה שאין צריך לברך על היין.

[1624] **ט״ז סי׳ רצט** סק״ה.

[1625] בסוף הסעיף לענין שתה יין לפני הסעודה בחול.

[1626] ב״י ד״ה ולענין. **שו״ע** ס״ד. וראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 47 בשוה״ג.

[1627] כדלקמן סי׳ רעג ס״א וש״נ.

[1628] **תוס׳** ומרדכי שם. טור ושו״ע ס״ד וסי׳ רעב ס״י. וראה גם לקמן שם סי״ד. וראה תהלה לדוד ס״ק יג.

[1629] ט״ז סק״ה.

[1630] כדלעיל בתחלת הסעיף וש״נ. ו**עי׳ בקונטרס אחרון.**

[1631] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ה ה״ט. סדר ברה״נ פ״ד ה״ט. ושם: אבל אם סועד בחדר אחר.

[1632] בלוח וסדר ברה״נ שם: אלא אם כן שתה כשיעור רביעית. וראה לקמן סי׳ קצ ס״ו וש״נ.

[1633] סעיף ג וש״נ.

[1634] סעיף א.

[1635] וכן הוא בלוח ובסדר ברה״נ שם. ולהלן שם מבואר דסגי ״אם מתחלה כשבירך בחדר זה היה בדעתו לשנות מקומו מחדר לחדר באמצע אכילתו״. וראה תהלה לדוד ס״ק ב.

[1636] סעיף א.

[1637] תוס׳ פסחים ק, ב סד״ה ידי יין. רא״ש שם פ״י סוף סי׳ ד. **טור ושו״ע סי׳ רצט** ס״ח. והיינו כשאין השתיה כדי לפתוח בני המעיים (שדינו יתבאר בסמוך).

[1638] ראה לעיל סוס״א. וש״נ.

[1639] מ״א סי׳ רצט סקי״א. אליה רבה שם ס״ק טז.

[1640] היינו קודם נט״י, כמבואר בקונטרס אחרון ס״ק ה.

[1641] כדלעיל ס״ה.

ברכה אחרונה לפני הסעודה[1642] אם שתה כשיעור[1643] (ואם שכח ולא בירך לפני הסעודה ונזכר קודם ברכת המזון צריך לברך מיד מעין ג׳[1644]) ואם לא נזכר עד לאחר ברכת המזון א״צ לברך שברכת המזון פוטרת מעין ג׳ על היין בדיעבד[1645] כמו שיתבאר[1646].

במה דברים אמורים ביין הבדלה שאינו אלא למצוה[1647] אבל השותה יין לפני הסעודה בחול א״צ לברך אחריו אפילו אין בדעתו כלל לשתות יין בתוך הסעודה לפי שיין שלפני הסעודה בא לפתוח בני מעיים להמשיך אדם לתאוות אכילה ומכלל הסעודה הוא לכן נפטר בברכת המזון כשאר דברים הבאים מחמת הסעודה[1648] והוא הדין ליי״ש[1649].

אבל השותה (ז) שאר משקין לפני הסעודה בחול צריך לברך אחריהם ואפילו דעתו לשתות ג״כ בתוך הסעודה כיון שאינו פוטר בברכת המשקין שלפני הסעודה את המשקין שבתוך הסעודה מברכה ראשונה שהרי שאר משקין שבתוך הסעודה א״צ ברכה כלל[1650] (ואם שכח ולא בירך ונזכר אפילו אחר ברכת המזון צריך לברך שברכת המזון אינה פוטרת בורא נפשות רבות אפילו בדיעבד[1651]):

ז במה דברים אמורים כשאין לו כוס לברכת המזון אבל אם דעתו לברך ברכת המזון על הכוס א״צ לברך כלל ברכה אחרונה על המשקין שלפני הסעודה[1652] אפילו לכתחלה לפי שנפטרים בברכה אחרונה שיברך אחר הכוס של ברכת המזון[1653].

ומכל מקום ישתה פחות מרביעית לפני הסעודה[1654] ובזה יסתלק מן הספק ואם שתה רביעית יהיה לו כוס לברכת המזון לברך אחריו ברכה אחרונה לפטור משקין ששתה לפני הסעודה[1655] אם רוצה להסתלק מספק[1656] סברת המצריכים ברכה למשקין כמו שנתבאר[1657] שלפי דבריהם א״צ לברך אחר משקין שלפני הסעודה כיון שהם פוטרים את המשקין שבתוך הסעודה מברכה ראשונה:

[1642] תוס׳ שם. ב״ח ד״ה ומ״ש רבנו וכן יין. שיירי כנסת הגדולה הגב״י ס״ק ג. עולת תמיד ס״ק ד. אליה רבה ס״ק ה. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ה הי״ד. סדר ברה״נ פ״ד הי״ב. ושם: הואיל ואינו מתכוין לפתוח תאות המאכל אלא למצוה בלבד.

[1643] ראה לקמן סי׳ קצ ס״ו וש״נ.

[1644] ראה ירושלמי ברכות פ״ו ה״ה. הובא בב״י סוס״י רח.

[1645] וכן הוא בלוח וסדר ברה״נ שם.

[1646] בסי׳ רח, אבל סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו. וראה לוח ברה״נ פ״א הט״ו. סדר ברה״נ פ״א הי״ז.

[1647] מ״א סי׳ רצט סקי״א. וראה גם מ״א כאן סק״י.

[1648] **ראש״ש פרק ערבי פסחים** סוף סי׳ כד. טור סו״ס ער״ב. שו״ע ס״ו. מ״א סק״ט. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ה הי״ג ובפ״א הט״ז. סדר ברה״נ פ״ד הי״א ובפ״א הי״ז. וראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 159.

[1649] **ט״ז סי׳ קעז** סק״ד.

[1650] כדלעיל סוף ס״ג. ו**עי׳ בקונטרס אחרון**. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. סדר ברה״נ שם. וראה גם לקמן סי׳ תעג סעי׳ יז-ח.

[1651] ראה ט״ז סק״ט וסי׳ רח סקי״ח. מ״א ס״ק יד. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״א הי״ז. וראה גם לוח ברה״נ פ״א הי״ז - לענין על המחיה.

[1652] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ה הי״ד. סדר ברה״נ פ״ד הי״ב - לענין יין הבדלה. וראה בדי השלחן סי׳ ס ס״ק טו.

[1653] מ״א סוף סקי״ד ע״פ **רמב״ן** במלחמות ה׳ פסחים (כד, ב). **ר״ן** שם. תשב״ץ סי׳ שיח. וראה גם לקמן סי׳ ערב סי״ג. סי׳ תעג ס״י. סי׳ תעד ס״ג. והיין פוטר שאר משקין (גם מברכה אחרונה) כדלעיל ס״ד וש״נ.

[1654] מ״א שם. וכדלעיל סוף ס״ג.

[1655] **מ״א** שם. וראה גם לקמן סי׳ ערב סי״ג.

[1656] **כ״ה לשון הרא״ש וטור ושו״ע ס״ז.**

[1657] לעיל סעיף ג.

ח וכל זה בחול אבל בשבת ויום טוב שמקדש על הכוס א״צ לברך אחריו[1658] לדברי הכל אפילו הוא של שאר משקין[1659] לפי שהוא שייך לסעודה שאין קידוש אלא במקום סעודה ולכן נפטר בברכת המזון כמו יין שלפני הסעודה שהוא בא מחמת הסעודה[1660].

ואינו דומה לדברים הבאים מחמת הסעודה לאחר הסעודה קודם ברכת המזון כמו שהיו רגילים בימיהם אחר גמר הסעודה למשוך ידיהם מן הפת ולקבוע לאכילת פירות ולשתיה וכל דבר שמביאים אז לפניהם אפילו דברים הבאים מחמת הסעודה כגון מיני לפתן ומיני ירקות שנאכלים למזון ולשובע ולא לקנוח ולתענוג ואף על פי כן טעונים גם ברכה אחרונה ואינן נפטרים בברכת המזון הואיל ולא באו בתוך עיקר הסעודה כמו שיתבאר בסי׳ קע״ז[1661] לפי שכל מה שבא לאחר שכבר סילקו ידיהם מן הפת אינו נחשב טפל לפת להפטר עמה בברכותיה שהן המוציא וברכת המזון אבל דברים הבאים מחמת הסעודה בשעה שדעתם על הפת ואין ידיהם מסולקות הימנה אע״פ שעדיין לא התחילו בה הם טפלים אליה להפטר בברכתה מברכה אחרונה[1662].

אבל לא מברכה ראשונה (ח)[1663] שלא ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה בתחלה כמו שיתבאר שם[1664]:

ט ואפילו יין הבא לפניהם לאחר שכבר משכו ידיהם מן הפת אין צריך לברך לאחריו שנפטר בברכת המזון[1665] אע״פ שאינו נחשב מכלל הסעודה לפי שכיון שהיין סועד הלב היה ראוי לתקן לברך אחריו שלש ברכות גמורות כמו אחר הפת אלא מפני שאין דרך בני אדם לקבוע סעודה עליו די לו במעין ג׳[1666] אבל כששותהו בסעודה של קבע מתוך שהיא קביעות לאכילה הרי זו קביעות לשתיה[1667] ונפטר בברכת המזון[1668] אפילו לכתחלה[1669].

אבל שאר משקין אחר גמר הסעודה לאחר שמשכו ידיהם מן הפת טעונים ברכה לאחריהם[1670].

ולקמן סי׳ קע״ז[1671] יתבאר אם שייך במדינתינו דין זה שלאחר הסעודה.

(ואף בימיהם) לא היו צריכים לברך ברכה ראשונה על היין שלאחר הסעודה קודם ברכת המזון לפי

[1658] **רא״ש** פסחים פ״י סוף סי׳ ד. **טור ושו״ע סי׳ ערב** ס״י. וכ״ה לקמן שם ס״ג. ושם: בין של לילה בין של יום. סי׳ תעג ס״י. לוח ברה״נ פ״ה הי״ד. סדר ברה״נ פ״ד הי״ב.

[1659] ראה גם לקמן שם.

[1660] **טור סי׳ רצט** בשם הרא״ש. ו**מ״א שם** סקי״א.

[1661] ס״ו וש״נ.

[1662] **רא״ש** שם סוף סי׳ כד.

[1663] **עי׳ בקונטרס אחרון**.

[1664] לקמן סי׳ ריב ס״ז (הנזכר בקונטרס אחרון).

[1665] תוס׳ פסחים קג, ב ד״ה אנא. **רשב״א** הובא ב**מ״א** ס״ק ט.

[1666] **גמרא לה**, ב.

[1667] ראה עד״ז לקמן סי׳ ריג ס״א, שמתוך שמועלת קביעות לפת מועלת גם לשאר דברים.

[1668] רבינו יונה ברכות מא, ב ד״ה מיהו. **רשב״א** ברכות מא, ב ד״ה אי הכי. **מ״א** סק״ט. וראה לעיל ס״א טעם נוסף שבהמ״ז פוטרת גם יין שבתוך הסעודה ושלפני הסעודה (כששייך לסעודה). וראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 238. ולענין תמרים שאחר הסעודה ראה לוח ברה״נ פ״א סוף הט״ז וש״נ.

[1669] משא״כ ביין שלפני הסעודה מועיל רק בדיעבד, כדלעיל ס״ו.

[1670] **מ״א** שם **(ואף שלא נתכוין** המ״א במה שביאר **בכוונת התוס׳** פסחים קג, ב ד״ה אנא: ואפילו יין דלאחר הסעודה נראה שאין צריך לברך אחריו דלעולם חשוב מחמת הסעודה והא דקאמר דברים הבאים אחר הסעודה צריכין ברכה לפניהם ואחריהם היינו חוץ מיין. **עי׳ במ״ש** המ״א **סי׳ רח** ס״ק כד. **הרי הרא״ש** ברכות פ״ו סי׳ כו וכט **ומרדכי** ברכות רמז קלה-ו **לא ס״ל הכי** אלא, שגם מים ושאר משקים נקראים באים מחמת הסעודה, ומהני דוקא כשבאין בתוך הסעודה**)**.

[1671] ס״ו.

שנפטר בברכת היין שלפני הסעודה[1672] אם היה בדעתו אז לשתות גם אחר הסעודה[1673] או אפילו בסתם אם הוא שבת או יום טוב[1674] או יום הקזה או יום שנכנס למרחץ שסתם כל אדם דרכו לקבוע סעודתו על היין בימים אלו[1675] אף במקומות שאין היין מצוי כל כך[1676] ולכן אינו נקרא נמלך מן הסתם אלא א"כ יודע בעצמו שהוא נמלך[1677].

אבל אם לא בירך על יין לפני הסעודה אלא בתוך הסעודה אינו פוטר בסתם את היין שלאחר הסעודה[1678] אלא א"כ נתכוין לפוטרו בפירוש[1679] לפי שהיין שבתוך הסעודה שתייתו גרועה שאינו בא לשתיה אלא לשרות האכילה שבמעיו[1680] שלא היו רגילין לשתות בתוך הסעודה אלא מעט לשרות בלבד[1681] והיין שלאחר הסעודה הוא בא לשתיה ואינו בדין שיפטור הגרוע את החשוב[1682] שלא בכוונה[1683].

ועכשיו שאין אנו רגילים למשוך ידינו מן הפת עד ברכת המזון הרי גם היין שלאחר גמר הסעודה הוא בא לשרות ונפטר בברכת יין שבתוך הסעודה[1684].

(רק (ט) בסעודות גדולות שרגילים למשוך ידיהם מן הפת ולערוך השולחן במיני מגדים ולקבוע שתיה קודם ברכת המזון[1685] אין היין נפטר בברכת היין שבירך בתוך הסעודה אלא א"כ היה בדעתו לפטרו[1686].

אבל על שאר משקים א"צ לברך כמו שא"צ לברך על שאר דברים הבאים מחמת הסעודה שמביאים אחר גמר הסעודה לפי שנפטרים בברכת המוציא[1687] מטעם שנתבאר[1688].

אבל במקומות שאין דרכם לקבוע שתיה אחר הסעודה קודם ברכת המזון בסעודות גדולות אף ששותין יין בגמר הסעודה כשאוכלין מיני מגדים כיון שאין קובעין עצמן לשתיה א"צ לחזור ולברך כי גם שתיה זו היא צורך הסעודה ומתחלה היה דעתו גם עליה לפוטרה בברכת היין שבירך בתוך הסעודה[1689]).

וכל זה ביין שלאחר הסעודה אבל כל מה ששותה בתוך הסעודה די לו בברכה אחת בכל ענין אפילו בסתם אלא א"כ יודע שהוא נמלך[1690]:

[1672] **משנה** ברכות **מב**, א. ט"ז סק"ד. מ"א סק"ג.
[1673] **רא"ש** ברכות פ"ו סי' לב. אליה רבה ס"ק ד.
[1674] **ר' יוחנן** וריב"ל **שם** מב, ב. רמב"ם הל' ברכות פ"ד הי"ב. טור.
[1675] **הגאונים.** הובא ברבנו יונה שם ד"ה לא שנו. וב**רא"ש** שם (ושעפ"י דברי הגאונים הוגה כן בקצת ספרים ובגמ' נוסח שלנו). רמב"ם שם.
[1676] השגות ה**ראב"ד** לבעל המאור ברכות שם. הובא ב**רא"ש** שם ובטור.
[1677] **אביי** ברכות **שם**. רא"ש שם.
[1678] רב כהנא, **רב ששת**, רב הונא, רב יהודה וכל תלמידי דרב **שם** מב, ב. ריי"ף ברכות ל, ב. תוס' שם מב, ב ד"ה ורב ששת. רמב"ם שם. רא"ש שם. טור. ט"ז ומ"א שם.
[1679] פסקי **ריא"ז** ברכות פ"ו ה"ד ס"ח. הובא בשלטי גבורים ברכות (ל, ב אות ג). **ד"מ** אות ג.
[1680] ברכות שם.
[1681] **רש"י** שם ד"ה אם.
[1682] תוס' שם. רא"ש פסחים פ"י סי' ד. ט"ז ומ"א שם.
[1683] ראה עד"ז לקמן סי' רו ס"י וש"נ.
[1684] **תוס'** שם. **הרב רבינו יונה** ברכות שם סד"ה ורב אשי. **מרדכי** ברכות סי' קלח. מ"א שם.
[1685] טור סי' קעז. ב"י שם סד"ה אמר. לבוש שם ס"ב. מ"א שם סק"ז. ו**עי' בקונטרס אחרון**.
[1686] עי' **הגהות מיימוניות** הל' ברכות פ"ד אות ל **בשם** ברכות **מהר"ם** ד"ה בירך על היין.
[1687] מ"א שם.
[1688] בקונטרס אחרון ס"ק ט ולקמן סי' קעז ס"ז.
[1689] פסקי **ריא"ז** שם הובא ב**שלטי גבורים** שם.
[1690] **פסחים קג**, ב. טור ושו"ע ס"ה.

י ואפילו המלכת ספק שמה המלכה[1691] כגון מי שנכנס לבית חבירו ויש שם חבורה שמסובין לשתיה והושיטו לו כוס ובירך עליו ואח״כ הושיטו לו כוס אחר צריך לחזור ולברך על השני[1692] כי כשבירך על הראשון לא היה יודע אם יתנו לו כיון שהוא אינו קבוע עמהם לשתיה[1693] אפילו לא שתה עדיין כל הכוס שנתנו לו תחלה והושיטו לו כוס אחר בעוד שהיה אצלו יין מכוס הראשון צריך לברך על הכוס האחר שהושיטו לו[1694].

משא״כ מי שהיה קבוע עם המסובין[1695] והביאו לו כוס בעוד שהיה לפניו מכוס הראשון אע״פ שלא היה יודע שיביאו עוד יין בסעודה זו אחר שכבר התחילו לשתות (ולא[1696] היו יודעים אם יביאו עוד יין כמו שיתבאר בסימן ר״ו[1697]) מכל מקום מאחר שהיה קבוע עם המסובין ויש קבע לשתיית יין[1698] שלפעמים אדם קובע עצמו על היין ונגרר משתיה לשתיה[1699] ושותה יותר ממה שהכין בראשונה הרי היה בדעתו מתחלה שאם יביאו לו יותר ישתה מהם ואין זה נמלך מאחר שיודע שאם יביאו עוד יתנו לו ג״כ.

אבל אם אינו יודע כלל אם יתנו לו הרי זה נמלך מספק[1700] וכן בסעודות גדולות שהמסובים רבים ויש בהם אנשים שמסתפקים אם יגיע להם הכוס צריכים המסופקים לברך על כל כוס:

יא אבל אם היה דעתו בפירוש בשעה שבירך על הכוס הראשון שיצא בברכתו על כל מה שיתנו לו יותר אפילו אם היה ספק לו אם יתנו לו כלל אלא שהיתה דעתו שאם יתנו לו יותר יצא ידי חובתו בברכה זו א״צ לברך על כוס האחר שיושיטו לו[1701].

וכן אם בירך אחד לכולם על דרך שיתבאר בסי׳ רי״ג[1702] ונתכוין המסופק שאם יתנו לו יצא בברכתו של המברך א״צ לברך על הכוס שיושיטו לו[1703].

ומכל מקום לכתחלה[1704] אין לנהוג כך שיברך אחד לכולם בתוך הסעודה[1705] משום שאין בית הבליעה פנוי[1706] ואין דעתם לשמוע הברכה מפי המברך[1707] וגם לא יוכלו לענות אחריו אמן[1708] שיצאו

[1691] **גמרא שם** קג, סע״א, לפירוש רשב״ם שם ד״ה לא הוי. חולין קז, ב. **והרב רבנו יונה** ברכות **פ״ח** (מב, א) ד״ה והשמש. וראה גם טור ושו״ע סי׳ קסט ס״ג - לענין שמש שמושיטין לו כוס יין. וראה גם לקמן סי׳ קעט ס״א.

[1692] תשב״ץ סי׳ ש. הובא בכל בו סוף סי׳ כד. רמ״א ס״ה. מ״א סק״ז. שו״ע סי׳ קעט ס״ד. וראה גם לקמן סי׳ קעט ס״ז - גם לגבי פירות. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ז ה״ח. סדר ברה״נ פ״ה ה״ח.

[1693] **ט״ז שם** סק״ג.

[1694] **מ״א סי׳ קעט** סק״ו. וכ״ה לקמן שם ס״ז. לוח וסדר ברה״נ שם. ושם: ועכשיו שהמנהג הוא שמושיטים כוסות הרבה למי שנכנס במסיבה הקבועים לשתיה א״צ לברך אלא על כוס הראשון. וראה תהלה לדוד סי׳ רו ס״ק ד.

[1695] ט״ז שם.

[1696] בלוח התיקון לדפו״ר: מתיבת ולא עד מכל מקום מיותר.

[1697] ס״ט.

[1698] כדלקמן סי׳ ריג ס״א.

[1699] כדלקמן סי׳ רו שם.

[1700] תוס׳ פסחים קג, א סוף ד״ה לא. אגודה פרק ערבי פסחים סי׳ עה. **רמ״א** ס״ה. **שו״ע סי׳ קצ** ס״ה. וכ״ה לקמן שם ס״ח - לענין כוס בהמ״ז שכל המסובים יוצאים בברכת המברך.

[1701] **מ״א סי׳ קסט** סק״ז. וראה גם סדר ברכות רמ״מ ד״ה ראיתי מעשה.

[1702] סעיף א.

[1703] מ״א סי׳ קצ סק״ז. וראה גם לקמן סי׳ קצ סוס״ח.

[1704] ראה משנ״ב שער הציון ס״ק נ.

[1705] משנה ברכות מב, רע״ב. טור ושו״ע ס״ח.

[1706] **גמרא** מג, א.

[1707] רש״י שם ד״ה הואיל. מרדכי שם רמז קמה.

[1708] ירושלמי פ״ו ה״ו. רמב״ם פ״ד הי״ב. פ״ז ה״ו. רבנו יונה ברכות שם ד״ה בא. רא״ש שם סי׳ לד. טור שו״ע ורמ״א ס״ח.

בברכתו[1709] כי אין משיחין בסעודה שמא יקדים קנה לוושט ונמצא בא לידי סכנה[1710].

לפיכך אם אומר להם סברי מרנן כלומר תנו דעתכם לברכה לצאת ידי חובתכם כדי שיפנו בית הבליעה ויניחו אכילתם ויתנו דעתם לשמוע הברכה ויענו אמן אחד מברך לכולם[1711] וכן נוהגין[1712].

ומטעם זה נתפשט המנהג בכל מקום שמברכין על היין כגון בקידוש והבדלה אם אחד מברך לכולם לצאת בברכתו אומר סברי מרנן[1713] ולא ברשות מרנן[1714] כדי שלא לחלוק בברכת היין בין אם מברכין שלא בשעת הסעודה ובין יין הבא להם בתוך הסעודה[1715]:

קונטרס אחרון

(א) אלא ברכה ראשונה כו'. רמב"ן פרק ערבי פסחים[1716], תוס' שם[1717].

(עיין רש"י עירובין מ'[1718] ועיין סי' ק"צ בט"ז[1719] וסי' רע"א סעיף י"ד[1720]), וב"ה כל שכן דעדיפא ביין הבדלה[1721]. ועוד דברכה ראשונה נמי משכחת לה שתיפטר בהמוציא עיין סי' רצ"ט[1722]. אך התוס' פסחים ק"ג ד"ה רב אשי כתבו דמצות הבאת כוס לא תליא בברכה[1723]. וגם אחר יין אירוסין ונשואין צריך לברך[1724]. ולפי זה צריך עיון בזה[1725]:

(ב) ואם שורה בו כו'. עיין מ"א סי' קס"ח סק"ל[1726], וכן הוא ג"כ כוונת הנחלת צבי ועטרת צבי סי' קע"ז[1727] על השרייה לבדה אבל לא למה שישתה אח"כ[1728], דהא מדמי לה לפירות[1729], ואי לא לא קיימא

[1709] ראה לקמן סי' ריג ס"ד. וראה רא"ש שם.

[1710] תענית ה, א. שו"ע שם.

[1711] רבי יוסף טוב עלם הובא במחזור ויטרי סי' פ. שבלי הלקט סי' קמ. תוס' ברכות מג, א ד"ה הואיל. רמ"א ס"ח.

[1712] דרכי משה ס"ק ז. רמ"א שם.

[1713] ומנהג חב"ד לומר סברי מרנן אף בקידוש על הפת ואף ביחיד (ס' המנהגים - חב"ד ע' 28 וש"נ).

[1714] כדלעיל סי' קסז סי"ט.

[1715] מחזור ויטרי ושבלי הלקט שם. עטרת זקנים ס"ק ג. וראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 164.

[1716] כד, א: ולפניו הוא שגורם ברכה לעצמו אבל לאחריו אינו גורם ברכת לעצמו.

[1717] קג, ב סד"ה אנא: לענין ברכה שלאחריו לא אשכחן דחשיב.

[1718] ע"ב ד"ה ליתביה: דגנאי הוא לכוס של ברכה שלא יהנה אדם ממנו לאלתר שתהא ברכת היין דבורא פרי הגפון שלא לצורך. וראה לקמן סי' קצ ס"ד. וראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"א ע' מ ביאור המשך דברי הקונטרס אחרון.

[1719] סק"ג: בכוס של ברכת המזון א"א לעשות בענין שלא יצטרך לברך אחריו. וראה לקמן שם ס"ו.

[1720] אין שתיית שנים מצטרפת למלא לוגמיו ... וי"א דכיון שבין כולם טעמו כמלא לוגמיו יצאו דשתיית כולם מצטרפת לכשיעור. וראה גם לקמן שם סכ"ה.

[1721] ראה הערות ובאורים שם.

[1722] ס"ג. ובשוע"ר ס"ד: המפסיק להבדיל על הכוס באמצע שתייתו ... אין צריך לברך בורא פרי הגפן על כוס של הבדלה ... ואין צריך לומר אם מפסיק באמצע אכילתו ומבדיל על היין.

[1723] דאם התחיל לסעוד בערב שבת מבעוד יום אין צריך בקידוש לברך בורא פרי הגפן. וראה גם לקמן סי' רעא סי"א. וראה ערוך השלחן ס"א. הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 151.

[1724] תוס' שם.

[1725] וראה לקמן ס"ט טעם נוסף שברכה אחרונה נפטרת בברכת המזון.

[1726] ולעיל סי' קסח סכ"א וש"נ.

[1727] על הגליון. הובא באליה זוטא ורבה ס"ק יא. וכ"כ בעולת תמיד כאן ס"ק ו.

[1728] ראה גם אליה רבה שם.

[1729] שמבואר לקמן שם ס"ג, דלא מהני מה שאוכל עם הפת למה שיאכל אח"כ. וראה הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ב ע' 38.

לן כוותיה, כמו דלא קיימא לן כמו שכתב בתחלה שם[1730], עיין שם במ״א סק״ב[1731], ועיין שם סוף סעיף א[1732]:

(ג) ויש אומרים שגם מים כו׳. בה״ג[1733] (ולהט״ז[1734] אשתמיטתיה מה שכתב המרדכי[1735] כמו שיתבאר לקמן[1736], וגם הרא״ש[1737] שכתב כן על בה״ג על כרחך כוונתו דזיין טובא כמו פת משא״כ בשכר, עיין סי׳ ר״ח סעיף י״ז[1738]):

(ד) אפילו בחול כו׳[1739]. רא״ש פרק ערבי פסחים[1740], ט״ז סי׳ רצ״ט[1741]. ולא ס״ל דרא״ש לשיטתיה אזיל[1742], עיין סי׳ קע״ח ס״ה[1743], אלא שאני התם דהוי הבדלה מילתא אחריתא לכולי עלמא בכהאי גונא, כמו שכתב הט״ז שם. וכן משמע ברשב״א[1744] והג״מ[1745] דפשיטא דבעיא מקום סעודה לכולי עלמא בהבדלה, דאם לא כן מי הזקיקם לירד למחלוקת שאין כאן מקומה, וא״צ כלל לכוונתם שם[1746]:

(ה) שנטילת ידים היא כו׳. כן הוא כוונת התוס׳[1747] דמהאי טעמא א״צ לברך לאחריו, אף שלא שייך כאן אי אפשר לאכילה כו׳[1748], מכל מקום לא גרע מפירות שבתוך הסעודה[1749], דהא לא ס״ל כרשב״א[1750] שפירש הטעם משום דבאים לגרור וכהרא״ה[1751] במ״א ס״ק י״א, ונטילת ידים הוי ליה התחלה כמ״ש בסי׳ רל״ב[1752]. אבל קודם נטילה צריך לברך מיד ולא להמתין עד שיגמור לשתות יין שבתוך המזון, שאין לקבוע סעודה קודם ברכה אחרונה שמחוייב כבר[1753]. משא״כ בתוספות ד״ה בא להם כו׳[1754]. עיין

[1730] הנחלת צבי שם בשם הלבוש ס״ב שצריך לברך על יי״ש אף אם בא לעורר תאות המאכל, ולא קיימא לן כן - כמבואר בפנים בתחלת הסעיף וש״נ.

[1731] בסי׳ קעז. וראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 40.

[1732] בעטרת צבי סק״ב.

[1733] ברכות פ״ז י, ב.

[1734] סק״ח, שכתב שבשאר משקים גם להי״א אין צריך ברכה.

[1735] ברכות רמז קלו.

[1736] בקונטרס אחרון סק״ז.

[1737] ברכות פ״ו סי׳ כט: יין ... דזיין אבל מים לא זייני.

[1738] סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו. וראה לקמן ריש ס״ט. סדר ברה״נ פ״א הי״ז וש״נ.

[1739] ולא התנה שיהי׳ דוקא על שלחנו, ואילו גבי הבדלה התנה שיהי׳ דוקא ״על שלחנו דהיינו סמוך לסעודתו ובמקום סעודה״.

[1740] סי׳ ד.

[1741] סק״ה.

[1742] שם סי׳ ו, שגם ביין הוי שינוי מקום הפסק.

[1743] ובשוע״ר ס״ג.

[1744] ברכות מב, ב ד״ה איבעיא להו.

[1745] הל׳ ברכות פ״ד אות ל.

[1746] ראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״א ע׳ מח וח״ב ע׳ 41.

[1747] ברכות מב, ב סוף ד״ה ורב ששת. המשך דברי הקונטרס אחרון ראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 42 וע׳ 55.

[1748] בלא שתיה, כדלעיל ריש ס״ב.

[1749] שא״צ לברך אחריהן כדלקמן סי׳ קעז ס״ב.

[1750] שם מא, ב ד״ה הביאו לפניהם. וראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 45 בשוה״ג. יגדי״ת (נ.י.) חוב׳ יב ע׳ כח בהערה 22.

[1751] בספר החנוך מצוה תל, שגם בבא לגרור מברך לפניו ולא לאחריו.

[1752] סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו, וראה שו״ע שם ס״ב (משבת ט, ב).

[1753] וראה תהל״ד אות ח.

[1754] שם מג, א ס״ל דגם אם שתה קודם נט״י אחר שקבע פוטר היין שבסעודה, וכמבואר בפנים.

תוספות סד״ה [ו]רב ששת[1755] ודו״ק:

(ו) וכל שכן יין כו׳. מ״א[1756] וכן משמע בש״ע[1757] (אף שהתוס׳[1758] לא סבירא להו הכי, שכתבו דלא גרע כו׳[1759], היינו משום ברכה אחרונה, עיין במש״ל[1760], אבל לפי מה שכתב הש״ע סעיף ו׳ כהרא״ש[1761] בלי שום חולק אין להחמיר אף לפי דעת התוס׳ אלא בהבדלה, עיין סי׳ רצ״ט[1762]. ומיהו אף בפחות מכשיעור אין להקל נגד משמעות האחרונים שלא הזכירו ברכה אחרונה, שאף את״ל שגם המ״א[1763] נתכוין לזה שכשקבע עצמו לסעודה הוי ליה כתוך הסעודה וא״צ ברכה אחרונה, מכל מקום ממה שכתב הט״ז סי׳ רצ״ט[1764] מבואר להדיא דנטילת ידים אינה משום ברכה אחרונה):

(ז) אבל השותה כו׳. מ״א[1765] (ומה שכתב בשם המאור[1766] צריך עיון גדול, דשם מבואר בהדיא דדוקא ביין, משום דסבירא ליה דברכת המזון פוטרת מעין ג׳[1767], וכן הוא בר״ן[1768] בשמו.

ואף לפי משמעות המ״א יש לומר דמה שכתב[1769] לנהוג כר״ן (ורשב״א) [ורמב״ן][1770] הוא ג״כ לאפוקי מהמאור עיין שם, דהא פליגי עליה עיין שם. וכן דעת התוס׳[1771] ומרדכי[1772], וכן פסק רמ״א סי׳ רצ״ט[1773], עיין שם במ״א סק״י[1774]. והכי קיימא לן בסי׳ תע״ג ס״ו, עיין שם בט״ז[1775] ובטור סי׳ תע״ה, מבואר משם דלכולי עלמא לא ס״ל כהמאור לפי דעת המ״א. ודו״ק).

(ולהט״ז[1776] אשתמיטתיה מה שכתב המרדכי[1777] דדוקא היין ממשיך תאות אכילה ולא שאר משקים, ופשוט הוא) עיין סי׳ תע״א[1778].

וגם ביין הרא״ש[1779] יחידאה הוא, ופליגי עליה התוס׳ דף ק׳ סע״ב והמרדכי[1780] גבי ברכה אחרונה של

[1755] שם מב, ב.
[1756] סק״ה, שבזה פסק השו״ע בפשיטות שפוטר היין שבתוך הסעודה, דלא כהתוס׳.
[1757] ס״ד.
[1758] ברכות מב, ב סד״ה ורב ששת.
[1759] יין דהבדלה מיין שלפני הסעודה דפטר, היינו שבשניהם לא פטר אלא אחרי נטילת ידים.
[1760] בקונטרס אחרון סק״ה.
[1761] פסחים פ״י סוף סי׳ כד שאין צריך לברך ברכה אחרונה על היין שלפני הסעודה. הובא במ״א סק״ט.
[1762] ס״ז בהגהת הרמ״א. ובשוע״ר שם ס״ג מציין לכאן.
[1763] סק״ו. ועי׳ הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 52 ואילך.
[1764] סק״ו.
[1765] סק״ד.
[1766] פסחים (כד, ב), דגם בשאר משקים אין צריך ברכה אחרונה.
[1767] ראה מגיני השלחן ע׳ קפו.
[1768] שם (כד, רע״ב) ד״ה ולענין על הגפן.
[1769] מ״א סוף סק״ד.
[1770] דלקמן ס״ז וש״נ (שברכת על הגפן שאחר בהמ״ז פוטר יין שלפני המזון).
[1771] ברכות מב, ב סד״ה ורב ששת, שבהמ״ז לא פטר יין שלפני נט״י.
[1772] ברכות רמז קמג.
[1773] ס״ז.
[1774] דהיינו שלא כדעת בעל המאור הנ״ל.
[1775] סק״ח. ולקמן שם סי״ז-ח.
[1776] סי׳ קעד סק״ט, שכ׳ שגם בשאר משקים אמרינן שבאים לפתוח בני מעיים ונפטרים בבהמ״ז.
[1777] שם רמז קלו. וראה גם לעיל בקונטרס אחרון סק״ג.
[1778] לקמן שם ס״ב וש״נ, שרק היין גורר תאות המאכל.
[1779] פסחים פ״י סו״ס כד, דס״ל שבהמ״ז פוטר יין שלפני המזון שהוא להמשיך תאות אכילה. וראה יגדי״ת (נ.י.) חוב׳ יב ע׳ כח.

כוס ב׳ והרמב״ן ור״ן שם והרז״ה שם[1781], והסכים עמו הרשב״א בתשובה סי׳ ע״ב, וכן כתב בהדיא בחידושיו דף י״ז ע״ב[1782] בשם ירושלמי[1783], וכן משמע מדעת ראבי״ה[1784] בטור סי׳ (תע״ה) [תע״ד] ומהר״ם בהג״מ[1785] דדוקא כוס ב׳ דפוטר יין שבתוך המזון א״צ לברך אחריו, דלהרא״ש גם אחר הראשון א״צ. אלא שהש״ע[1786] נמשך אחר הטור שסתם כמסקנת אביו הרא״ש, עיין טור סוף סי׳ סימן ער״ב. ואם כן הבו דלא לוסיף עלה[1787]. והיינו טעמא דהבדלה[1788]:

(ח) אבל כו׳. (עיין מ״א סי׳ רי״ב סק״ד[1789], ואף לפי דעת רמ״א שם[1790] יש לומר דהכא לא הוי טפלה כל כך כי התם[1791]. עיין שם בדרכי משה[1792], ועיין בתרומת הדשן[1793] ובראש[1794]. וצריך עיון):

(ט) רק בסעודות כו׳. טור[1795] וב״י[1796] לבוש[1797] מ״א סי׳ קע״ז[1798] (ומה שכתב[1799] שם בשם הרב רבינו יונה[1800], לא שייך הכא, שאף שאינה סעודה אחרת אין לשרות פוטר לשתות ביין שגורם ברכה לעצמו. ומה שכתב הרב רבינו יונה[1801] כן בבעיא זו, היינו משום דע״י סילוק השלחן מסיח דעתו מהפת, כמבואר ברשב״א[1802] תלמידו[1803] בשם תוס׳, וכן הוא בתוס׳ פסחים ק״ג[1804]. אבל מה שהוסיף המ״א אחר שהסכים להב״י ולבוש דבסעודות גדולות מושכים ידיהם מהפת ואפילו הכי אין צריך לברך על דברים הבאים מחמת סעודה לפי שעדיין הוא בתוך הסעודה, כלומר שהרי גם בתוך הסעודה ממש הם נפטרים בברכת המזון בלי שיאכלם עם פת, אם כן מה הפסיד להם סילוק הפת רק שיהיו נאכלים בתוך הסעודה שנאכל בה פת, משא״כ ביין (וכן משמע בהדיא ממה שכתב הרב רבינו יונה דסילוק דעת מהני לדידן

[1780] פסחים (לו, ב), שבהמ״ז פוטר כוס שני כיון שהוא פוטר יין שבתוך הסעודה.
[1781] כדלעיל בתחלת הבקונטרס אחרון.
[1782] בדפי הספר שלפניו, והוא על הגמ׳ ברכות מא, ב סוף ד״ה אמר רב פפא, שמביא סברת הרא״ש ומסיק דלא כוותיה.
[1783] ברכות פ״ו סוף ה״ד וסוף ה״ה.
[1784] ח״ב סי׳ תקכה ד״ה ואם חפצו.
[1785] בנוסח ההגדה אות ד.
[1786] סעיף ו.
[1787] לומר כן גם בשאר משקין.
[1788] ראה שו״ע סי׳ רצט סעי׳ ז-ח. הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 57.
[1789] ולקמן שם ס״ז-ח, שבאופן זה מברכים על הטפל ברכה המיוחדת לו.
[1790] ס״א, שמברך על הטפל שהכל.
[1791] כדלעיל ס״א וס״ג, שאפילו שותה יין בתוך הסעודה להמשיך תאות האכילה צריך לברך עליה. וראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״א ע׳ נג וח״ב ע׳ 160.
[1792] אות ב.
[1793] סי׳ לא.
[1794] ברכות פ״ו סי׳ טז.
[1795] סי׳ קעז.
[1796] שם סד״ה אמר.
[1797] שם ס״ב.
[1798] סק״ז.
[1799] המ״א שם.
[1800] ברכות מא, ב ד״ה ומיהו בשם ר׳ יצחק הזקן, שכיון שאין אנו מסלקין השלחן כתוך הסעודה דייינינן לה, וכדלקמן סי׳ קעז ס״ז.
[1801] שם מב, ב ד״ה ורב אשי, שכתב כן גם לגבי יין. וכ״כ שם ד״ה לאחר המזון.
[1802] שם מא, ב סד״ה אמר רב פפא: כל היכא דמנחא תכא קמיה לא מסלק דעתיה ממיכלא וממשתא.
[1803] של רבינו יונה (ראה שם הגדולים בערכו), ומסתבר שהולך בשיטתו.
[1804] ע״ב סד״ה אנא: ובימי החכמים היו מסיחין מן הפת בעקירת שלחן.

ביין) שתלוי בלשרות או לשתות[1805].

ומה שכתב הרשב״א[1806] בשם הראב״ד, לא קיימא לן הכי אלא כמשמעות סתימת כל הפוסקים, שהרי לא כתב כן אלא על בעיא זו[1807], אבל במתניתין[1808] ליכא למימר הכי, דהא מפרש בגמרא[1809] הואיל וקובע סעודתו כו׳[1810], מבואר דהאכילה גורמת ולא (השיחה), (וגם לא שייך כלל לומר דבשבת ויום הקזה קובעים לשוח הרבה ונותנין יין אח״כ), וא״כ גם בחול נמי[1811], לפי מה שכתבו התוס׳[1812] (ורשב״א לשיטתיה אזיל כמו שכתב ב״י[1813] בשמו[1814] גבי מים דיין בחול בתוך הסעודה נמי) במסקנא רבינו ירוחם[1815] ורא״ש פרק ערבי פסחים[1816] וברמב״ם שם, וכן פסק בדרכי משה[1817], אלא ודאי דלא ס״ל כרשב״א וספר אהל מועד[1818] שבב״י[1819]. ודו״ק):

חסר בהעתק סי׳ קע״ה וקע״ו
אך הרוצה לעמוד על עיקרן של דברים ימצא בסידור [לקמן בסדר ברכת הנהנין שבסוף הכרך]
הכל כתוב ומפורש בלי שום חסרון
דהיינו מה ששייך לסי׳ קע״ה ימצא בפרק י״ב
מסעיף י״ג עד סעיף (י״ט) [כ״א]
ומה ששייך לסי׳ קע״ו ימצא בפ״ד
מסעיף י״א עד סוף הפרק

[1805] עי׳ הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 58 ואילך. מגיני השלחן ע׳ קסד.
[1806] שם מב, ב ד״ה איבעיא (וכ״ה בריטב״א שם בשם הראב״ד): פי׳ לאחר המזון כגון שהפסיק בשיחה ולאחר זמן מרובה צמא לשתות מחמת שיחה.
[1807] איבעיא להו בא להם יין בתוך המזון מהו שיפטור את היין שלאחר המזון (ברכות שם).
[1808] שם מב, א: ברך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון.
[1809] שם מב, ב.
[1810] על היין.
[1811] יפטור יין שלפני הסעודה את היין שלאחר הסעודה, ובגמ׳ אמרינן דהיינו דוקא בשבת ויו״ט.
[1812] שם ד״ה ורב ששת. פסחים ק, ב ד״ה ידי יין, ופוסקים דלקמן, שיין שלפני הסעודה פוטר יין שבתוך הסעודה אף בחול, א״כ לסברת הרשב״א הנ״ל צריך לפטור גם יין שלאחר הסעודה אף בחול.
[1813] ד״ה ועל כל.
[1814] שכתב שם ד״ה אי הכי: ״שהוא חייב לברך על היין בתוך ימי החול על כל כוס וכוס״, שבזה הוא החילוק לדעתו בין חול לשבת.
[1815] נתיב טז ח״א (קמב, ג).
[1816] סי׳ ד.
[1817] ס״ק ב. וכן נפסק לעיל ריש ס״ה.
[1818] שער הברכות דרך א נתיב ו.
[1819] ד״ה כתוב באהל מועד.

קעז דין דברים הבאים בתוך הסעודה ואחר הסעודה ומה דינם

ובו ז׳ סעיפים

א דברים[1820] הבאים בתוך הסעודה אם הם דברים הבאים מחמת הסעודה דהיינו דברים שדרך לקבוע סעודה עליהם[1821] בין ללפת בהם את הפת[1822] כגון בשר ודגים[1823] וירקות[1824] וגבינה וביצים[1825] ומיני

[1820] מהדורא בתרא מהלכות אלו, בלוח ברה״נ פ״ה ובסדר ברה״נ פ״ד, ויצויין לקמן בשולי הגליון.
[1821] **רב פפא** ברכות **מא**, ב **לפירוש התוס׳** שם ד״ה הלכתא **והרא״ש** שם פ״ו סי׳ כו. טור ושו״ע ס״א. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ה ה״א. סדר ברה״נ פ״ד ה״א.
[1822] רש״י שם ד״ה דברים. בה״ג ברכות פ״ו ז, ע״ג.

מלוחים[1826] בין למזון ולהשביע[1827] כגון כרוב ותרדין[1828] ודייסא וכל מעשה קדרה שאינן באין ללפת אלא לתבשיל ולמזון[1829] א״צ ברכה לפניהם אפילו אוכלם בלא פת שברכת המוציא פוטרתם ולא לאחריהם שברכת המזון פוטרתם[1830] (א) (שכיון שאין דרכם[1831] לאכול אותם כל היום כמו הפירות אלא בשעת סעודה בלבד הרי הם טפלים לפת שהוא עיקר הסעודה ולכן נפטרים בברכת הפת אע״פ שאוכלם בלא פת[1832]).

(במה דברים אמורים כשקבע סעודתו על הפת שאז כל המאכלים שהם מיני לפתן ולא מיני מזון[1833] הם) באים מחמת הפת לכן הם טפלים אליה אבל אם אינו חפץ לאכול פת ואוכל מעט פת ומברך עליה המוציא לפטור המאכלים[1834] (ב) יש להסתפק אם נפטרים בברכתה כיון שאינן באין מחמתה או אפשר כיון שדרכם לקבוע סעודה עליהם הפת פוטרתם[1835] ולכן יברך עליהם ולא על הפת אם לא בשבת או יום טוב[1836]):

ב ואם הם דברים הבאים שלא מחמת סעודה דהיינו שאין דרך לקבוע סעודה עליהם[1837] לא ללפת ולא להשביע[1838] כגון כל מיני פירות[1839] וכיוצא בהם[1840] בין חיים בין מבושלים[1841] ואפילו נתבשלו עם בשר[1842] אם אוכל אותם בלא פת[1843] טעונים ברכה לפניהם.

ואפילו אוכלם בגמר הסעודה[1844] כדי לעכל המאכל[1845] (או לקנוח[1846] להקל מכובד המאכל[1847]) אינן

[1823] בה״ג תוס׳ רא״ש טור ושו״ע שם.
[1824] בה״ג רא״ש טור ושו״ע שם.
[1825] רבנו יונה ברכות שם ד״ה ורבנו. טור ושו״ע שם.
[1826] מרדכי ברכות רמז קלה. הגהות מיימוניות הל׳ ברכות פ״ד אות ט. טור ושו״ע שם.
[1827] רבנו יונה שם. וראה גם לעיל סי׳ קסח סי״ד.
[1828] בלוח ברה״נ שם: כרוב (שקורין קרוי״ט) ותרדין (שקורין בורקי״ס).
[1829] תוס׳ ורא״ש שם.
[1830] תוס׳ רבנו יונה רא״ש טור ושו״ע שם.
[1831] בלוח ובסדר ברה״נ שם: ואין דרכם (כל כך) לאכול כל היום.
[1832] הרב רבנו יונה שם. ו**עי׳ בקונטרס אחרון**. וכן הוא בלוח ובסדר ברה״נ שם.
[1833] כ״ה בדפוס ראשון. וכן הגיה קונטרס השלחן ע׳ כו הערה לד (ע״פ בקונטרס אחרון סק״ב) ע״ש [וראה עוד שם שנ״ל שמקום החצע״ג צ״ל אחר התיבות ״לפטור המאכלים״]. אבל בדפוס זיטומיר תר״ז כתב לתקן ״או מיני מזון״, ואחריו נמשכו כל הדפוסים שלאחריו.
[1834] ואם אוכל קצת פת שלא יזיקו לו המים ראה לעיל סי׳ קעד סוף ס״ב. לקמן סי׳ ריב ס״ה וס״י.
[1835] **עי׳ בקונטרס אחרון**. וראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 167.
[1836] מ״א ס״ק א (ראה נו״כ שם שגורסים כן במ״א).
[1837] רב פפא ברכות מא, ב. לפירוש התוס׳ שם סד״ה הלכתא. רא״ש שם פ״ו סי׳ כו. טור ושו״ע ס״א. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ה ה״ב. סדר ברה״נ פ״ד ה״ב.
[1838] ברכות מהר״ם ד״ה דברים הבאים. מרדכי שם רמז קלה. הגהות מיימוניות הל׳ ברכות פ״ד אות י.
[1839] **רב הונא** ורב נחמן ברכות **שם**. רב פפא שם לפי׳ התוס׳ והרא״ש ומרדכי שם. טור ושו״ע שם.
[1840] **הרב רבנו יונה** שם ד״ה ורבנו. מ״א ס״ק ב. וראה גם לעיל סי׳ קסח סי״ד. סי׳ קעד ס״ג.
[1841] של״ה שער האותיות דיני ברכת הנהנין כלל ד אות ב. מ״א סק״ב. אליה זוטא ס״ק א. אליה רבה ס״ק ב. ובסדר ברה״נ שם: ויש מסתפקים בפירות מבושלים כשאוכלם למזון ותבשיל אם לברך לפניהם, ולכן יש לאכול מהן מעט קודם הסעודה ולברך עליהם, אבל אוכל מהם מעט תוך הסעודה או בסופה לקינוח או לתענוג צריך לברך לפניהם לדברי הכל.
[1842] **מ״א** סק״ג. וראה לקמן סי׳ רה ס״ב-ג אם צריך שישתנו הפירות לשבח ע״י הבישול גם אם היו מתבשלים בלא הבשר.
[1843] תוס׳ שם ד״ה איתיו וד״ה הביאו. רבנו יונה שם. שו״ע שם. ט״ז סק״ג ד״ה הכלל.
[1844] וראה בדה״ש סי׳ מ סק״ג. תורת מנחם לסדר ברה״נ פ״ד ה״ב סק״ז.
[1845] ברכות מהר״ם שם. **מרדכי** שם. **הגהות מיימוניות** שם. מ״א סי׳ קעד סק״א.

נפטרים בברכת המוציא כיון שאינן מעיקר הסעודה ואין דרכם לבא מחמת הסעודה לעולם אלא דרכם לאכלם כל היום אפילו שלא בשעת סעודה[1848].

אבל אין טעונים ברכה לאחריהם[1849] (ג) (אפילו אוכלם באמצע הסעודה[1850] לא לעכל ולא לקנוח אלא לתענוג בלבד[1851]) שכיון שבאו בתוך הסעודה קודם שמשכו ידיהם מן הפת ברכת המזון פוטרתם לפי שכל מה שבא תוך הסעודה הוא מכלל השביעה שנאמר בה[1852] ושבעת וברכת[1853]:

ג אבל אם אוכלם עם פת נעשו טפלה לפת וברכת המוציא פוטרתן[1854] אפילו קבע לפתן סעודתו על דבר אחר והביאו לפניו פירות לקנוח ולתענוג ואוכל מהם מעט עם פת[1855].

ואם הביאום לפניו ללפת בהם גם כן את הפת ואכל מהם מעט עם הפת אפילו אוכל אח״כ בלא פת א״צ לברך לפניהם אם דעתו לאכול עוד מהם עם פת שכיון שתחלת אכילת הפירות וסופה היא עם הפת מצטרפין הם עם שאר הסעודה להפטר בברכת הפת אף מה שאוכל בינתיים בלא פת כיון שהביאו אותם מתחלה ללפת בהם הפת ומלפת בהם פת בתחלה וגם בסוף דעתו ללפת בהם[1856] ואף אם אח״כ נמלך שלא ללפת בהם בסוף אין בכך כלום כיון שבשעה שאוכל מהם על סמך ברכת המוציא כוונתו ללפת בהם עדיין אחר כך[1857].

אבל אם מתחלה לא הביאום ללפת בהם את הפת אלא לקנוח סעודה אף שמלפת בהם פת תחלה וסוף ואוכל בינתיים בלא פת צריך לברך לפניהם[1858] כיון שעיקרם לקנוח ולא ללפת אינן מצטרפין לשאר הסעודה לפטור מה שאוכל בלא פת[1859].

וכל זה כשתחלת אכילתו מהפירות היא עם פת אבל אם מתחיל לאכול בלא פת אף אם באו ללפת ומלפת בהם אלא שאוכל מעט בתחלה בלא פת צריך לברך[1860].

וטוב לנהוג כן לעולם כשבאים לו פירות באמצע סעודתו[1861] ללפת הפת[1862] לאכול מהם תחלה מעט בלא

[1846] תוס׳ שם ד״ה הביאו. ט״ז שם. מ״א סק״ב. וראה גם לעיל סי׳ קסח סי״ד.

[1847] תוס׳ ר׳ יהודה שם ד״ה מסקנא דמילתא. **רמ״מ** [ברכות מהר״ם]. **מ״א סי׳ קסח** סקכ״א. וראה גם לעיל שם.

[1848] **הרב רבנו יונה** שם. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. סדר ברה״נ שם. וראה גם לעיל סי׳ קעד ס״ב.

[1849] רב פפא ברכות שם. טור ושו״ע שם.

[1850] ראה בדה״ש ותורת מנחם שם.

[1851] רא״ה ד״ה היו לפניו (סוף ע׳ קכד). שיטה מקובצת שם ד״ה אמר רב פפא. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. סדר ברה״נ שם. **עי׳ בקונטרס אחרון**.

[1852] דברים ח, י.

[1853] **רז״ה** בהמאור ברכות שם ד״ה אמר רב פפא.

[1854] **תוס׳** ברכות מא, ב ד״ה אייתו. **רשב״א** שם סד״ה הביאו **מירושלמי** שם פ״ו ה״ה. לבוש ס״א. ט״ז סק״ג ד״ה הכלל. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ה ה״ב.

[1855] הרב רבינו יונה ברכות שם ד״ה שלא. הגהות מיימוניות הל׳ ברכות פ״ד אות ט וסמ״ג עשין כז (שאר ברכות שבסעודה ד״ה תני רבי חייא) לפירוש הב״י ד״ה ומ״ש רבינו אבל. ט״ז שם. וראה מ״א סק״ג בביאור דברי רבנו יונה.

[1856] רב פפא שם לפירוש **הרב רבנו יונה** שם ד״ה אמר. שו״ע ס״א. ט״ז סק״א. מ״א סק״ג. וכן הוא בלוח ברה״נ שם ה״ג. סדר ברה״נ פ״ד ה״ג.

[1857] **ט״ז** שם ממשמעות רבנו יונה שם.

[1858] על הפירות שאוכל בלא פת.

[1859] רב פפא שם לפירוש **הרב רבנו יונה** שם ד״ה שלא. **מ״א** סק״ג (דבזה כו״ע מודו).

[1860] **רא״ש** ברכות פ״ו סי׳ כח. **טור**.

[1861] **ט״ז** סוסק״ג. וכן הוא בלוח ובסדר ברה״נ שם.

[1862] מרדכי שם רמז קלה. **הגהות מיימוניות** שם. ב״ח סוף הסי׳. **מ״א** סק״ג.

פת ולברך ואח״כ יאכל בין עם פת בין בלא פת לפי שיש מסתפקין[1863] אף אם מלפת בהם הפת תחלה וסוף ואוכל בנתיים בלא פת אם נפטרים בברכת המוציא:

ד וכל זה כשקבע לפתן סעודתו על דבר אחר ובאמצע הסעודה הביאו לו פירות אבל אם קבע לפתן סעודתו על הפירות נעשו לו הפירות כדברים הבאים מחמת הסעודה שנפטרים בברכת המוציא אפילו אוכלם בלא פת בתחלת אכילתם[1864] וא״צ לאכול מהם תחלה עם פת ויש חולקים[1865].

ולכן טוב שיאכל תחלה מעט עם פת ואז אף אם אחר כך אוכל מהם בלא פת א״צ לברך עליהם[1866] ואפילו אין דעתו לאכול עוד עם פת כיון שעיקר קביעת סעודתו היה עליהם ללפת בהם את הפת[1867].

ומי שאוכל תמרים וכיוצא בהם בין מאכל למאכל להמשיך תאות האכילה כיון שהוא צורך סעודה נפטרים בברכת הפת בכל ענין[1868] כמו פרפראות[1869] שנתבאר בסימן קע״ו[1870]:

ה וכל מקום שאין הפירות נפטרים בברכת הפת צריך לברך עליהם אפילו היו לפניו בשעה שבירך המוציא[1871] ונתכוין לפוטרם[1872].

וכל מקום שהם נפטרים נפטרים אפילו לא היו לפניו בשעה שבירך המוציא ולא היה דעתו עליהם[1873] (ואע״פ שבכל מקום אין העיקר פוטר את הטפל בברכתו אם אין הטפל לפניו ואין דעתו עליו מכל מקום בסעודה[1874] כיון שקובע עצמו לאכילה הרי דעתו מן הסתם על כל מה שיביאו לפניו אע״פ שלא היה כן בדעתו) בפירוש[1875].

אבל אם ידוע שלא היה דעתו על זה כלל כגון שאחר שבירך על הפת שלחו לו דורון מבית אחרים שאינו סמוך עליהם ולא היה דעתו על הדורון אינו נפטר בברכת הפת אפילו הוא דבר שדרכו לבא ללפת את הפת[1876] ומלפת בו את הפת ועכשיו אין העולם נזהרים בזה במדינות אלו[1877] מפני שבינינו הוא דבר מצוי שאחד שולח לחבירו דורון בסעודה אפילו מבית אחרים[1878].

(וכל זה לענין אם נפטר בברכת הפת אבל כל דבר שנפטר בברכת הפת אע״פ שסיים לאכלו וגמר בלבו

[1863] **סמ״ג** ו**הגהות מיימוניות** שם לפירוש הב״י ד״ה ומ״ש רבינו אבל ומ״א שם.

[1864] **טור** בשם **הרא״ש** (ברכות פ״ו סי׳ כח). שו״ע ס״ג.

[1865] **הרב רבנו יונה** ברכות שם סד״ה אמר **לפי דעת הב״י** ד״ה ומכלל. שו״ע שם **(ואף הט״ז** שם **מודה שטוב כו׳).**

[1866] ב״י שם. שו״ע שם. ט״ז שם.

[1867] **הרב רבנו יונה** שם. רמ״א ס״ג. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ה ה״ד. סדר ברה״נ פ״ד ה״ד.

[1868] **תוס׳** פסחים קטו, א ד״ה והדר. רבינו יונה על המשנה מב, א ד״ה בירך. **ומ״א סי׳ קעד** סקי״א.

[1869] תוס׳ ורבינו יונה שם מברכות מב, א (במשנה). טור ושו״ע סי׳ קעו.

[1870] סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו. וראה שו״ע שם: הפרפרת דהיינו פירורי פת דק דק שדיבקם עם מרק או דבש. וראה לעיל סי׳ קסח סי״ד ושי״נ.

[1871] **של״ה. מ״א** סק״ב. אליה רבה ס״ק ב.

[1872] מ״א סק״י. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ה ה״ה. סדר ברה״נ פ״ד ה״ה.

[1873] **רז״ה** בהמאור ברכות שם ד״ה אמר (הובא ברשב״א שם מא, ב ד״ה אמר. שו״ע ס״ד). פסקי ריא״ז ברכות פ״ו ה״ד ס״ד. שלטי גבורים (כט, א) סוף אות ב. **מ״א סי׳ ריב** סק״ב.

[1874] ראה גם לקמן סי׳ ריב ס״י ושי״נ.

[1875] רמ״א ס״ה. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. סדר ברה״נ שם.

[1876] ספר הפרדס דיני דברים הבאים מחמת הסעודה ע׳ קפד. ב״י ד״ה ומיהו. שו״ע ס״ה.

[1877] **רמ״א** ס״ה. לבוש ס״ג.

[1878] לבוש שם. וכן הוא בלוח ברה״נ שם ה״ו. סדר ברה״נ שם ה״ו. וראה מ״מ וציונים. ביאור לסדר ברה״נ שם ע׳ 122.

שלא לאכול ממנו עוד בסעודה זו וחזר ונמלך לאכול א״צ לברך עליו כמו שיתבאר בסימן קע״ט[1879]):

ו ודברים הבאים לאחר הסעודה[1880] (שהיה מנהג בימות חכמי התלמוד[1881] שבסוף הסעודה היו מושכים ידיהם מן הפת[1882] ומסירים אותה[1883] וגם השלחנות הקטנים שלפני כל אחד ואחד[1884] וקובעין עצמן לאכול פירות ופרפראות לקנוח סעודה ולשתות יין[1885]) הרי כל מה שמביאים אז לפניהם אפילו דברים שדרכם לבא ללפת הפת טעונים ברכה בין לפניהם בין לאחריהם[1886] (ואצ״ל פירות חוץ מתמרים שנפטרים בברכת המזון[1887] כמו שיתבאר בסי׳ ר״ח[1888]) מפני שהמוציא וברכת המזון אינן פוטרים אלא מה שנאכל תוך עיקר הסעודה[1889] בעוד שלא סילקו ידיהם מהפת.

ועכשיו שאין מסלקין השלחן אחר הסעודה קודם ברכת המזון[1890] אין לנו סילוק הפת בסתם עד ברכת המזון[1891] או מים אחרונים[1892] או שיטול כוס ברכת המזון בידו אע״פ שלא נטל ידיו[1893] או שיאמר תנו כוס ונברך ברכת המזון[1894] שאז סילק דעתו מלאכול לגמרי (ואצ״ל אם אמר בפירוש שמסלק את עצמו מלאכול עוד אע״פ שלא אמר תנו ונברך והוא הדין אם גמר כן בלבו[1895]).

ואע״פ שאם חוזר ונמלך לאכול פת יש מתירין לאכול בלא ברכה כמו שיתבאר בסי׳ קע״ט[1896] ואז יכול ג״כ לאכול כל הדברים שנפטרו בברכתה[1897] מכל מקום כל זמן שלא חזר וידיו מסולקות הימנה[1898] אין שאר דברים נפטרים בברכתה אף על פי שלא סילק דעתו מהם:

ז ובסעודות גדולות שרגילים למשוך ידיהם מן הפת ולערוך השלחן בפירות ולקבוע שתיה[1899] היה ראוי

[1879] ס״א. וראה תהל״ד סקי״ד. הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 173. מ״מ וציונים.

[1880] **רב פפא שם** מא, ב.

[1881] ראה גם לעיל סי׳ קעד ס״ח.

[1882] תוס׳ ברכות שם ד״ה לאחר. רא״ש שם פ״ו סי׳ כו בסופו. טור ושו״ע ס״ב.

[1883] רא״ש שם. טור ושו״ע שם.

[1884] תוס׳ ברכות מב, א ד״ה סלק. פסחים ק, ב ד״ה לאו. שם קג, ב סד״ה אנא. רבנו יונה ברכות שם ד״ה מיהו. רא״ש שם סי׳ לא. מ״א סק״ז. וראה גם לקמן סי׳ קפ ס״ד.

[1885] תוס׳ ברכות ופסחים שם. רא״ש שם סי׳ כו. טור ושו״ע שם.

[1886] **תוס׳** ברכות מא, ב שם. **רא״ש** שם. טור ושו״ע שם. וראה גם לעיל סי׳ קעד שם.

[1887] שו״ת הרשב״א ח״א סוף סי׳ עב. מ״א סק״ו.

[1888] סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו. וראה לוח ברה״נ פ״א הט״ז. סדר ברה״נ פ״א הי״ז.

[1889] רא״ש וטור ושו״ע שם. וראה לעיל סי׳ קעד ס״ח.

[1890] תוס׳ ברכות מב, א שם. רבנו יונה שם. רא״ש שם סי׳ לא. וראה גם לקמן סי׳ קפ סוס״ד.

[1891] תוס׳ ברכות מא, ב שם ופסחים שם. רבנו יונה שם. רא״ש שם סי׳ כז. שו״ע שם. וראה גם לעיל סי׳ קעד ס״ט.

[1892] כדלקמן סי׳ קעט ס״ה וש״נ.

[1893] כדלקמן שם וש״נ.

[1894] **מ״א סי׳ רח ס״ק כד,** שמדמה דין משך ידו מהפת לדין אמר תנו כוס ונברך ואח״כ נמלך (שבפסחים קג, ב), שכל מה שמביאים אז לפניהם טעונים ברכה לפניהם ולאחריהם. וראה לקמן ס״ז שמסיק כהפוסקים שמשך ידו מהפת א״צ ברכה ״ולכן נפטרים בברכותיה אע״פ שסילקו דעתם ממנה לגמרי ואפילו אמרו תנו ונברך״. ולקמן סי׳ קעט ס״ב-ג מבואר דהיינו שכשחוזר לשתיה מברך בתחלה ולא בסוף וכשחוזר לאכול שאר דברים הבאים מחמת הסעודה א״צ לברך עליהם כלל. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ז ה״ג ובסדר ברה״נ פ״ה ה״ג. וראה מגיני השלחן ע׳ רנד ואילך. הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 175 ואילך. הערות ובאורים תת ע׳ 117.

[1895] ראה רמב״ם הל׳ ברכות פ״ד ה״ז. וראה גם לקמן סי׳ קעט ס״ב וס״ד.

[1896] ס״א. וראה גם לקמן סי׳ קצז ס״א.

[1897] כדלקמן שם ס״ב לענין שתיה וש״נ.

[1898] ראה עד״ז גם לקמן סי׳ קצז ס״א.

[1899] **טור** (ושם גם: ובמיני מגדים). **ב״י** סד״ה אמר רב פפא. **לבוש** ס״ב הובא ב**מ״א** סק״ז. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ה הי״ב (ושם גם: ופרפראות. וכ״ה לעיל ריש ס״ו וש״נ).

לברך על המשקים אע״פ שהם באים מחמת הסעודה וגם ברכה אחרונה[1900] על הפירות קודם ברכת המזון אלא שלא נהגו כן[1901].

ויש מי שלימד עליהם זכות[1902] לומר שלא הצריכו לברך בימיהם אלא משום שנראה כסעודה אחרת מה שאוכלים ושותים אחר סילוק השלחן לכך אינן נפטרים בברכת הפת לא מברכה ראשונה ולא מברכה אחרונה אבל כל מה שאוכלין ושותין על השלחן שאכלו עליו הפת סעודה אחת היא עם הפת[1903] ולכן נפטרים בברכותיה[1904] אע״פ שסילקו דעתם ממנה לגמרי ואפילו אמרו תנו ונברך עד שיטלו מים אחרונים או שיטול כוס ברכת המזון כמו שיתבאר בסי׳ קע״ט[1905]:

קונטרס אחרון

(א) שכיון שאין כו׳. הרב רבינו יונה[1906] (ומהאי טעמא אף מין לפתן שאוכלן בלא פת א״צ לברך אם קובע ללפת פת במינים אחרים, משא״כ במיני פירות, והיינו טעמא משום דגם זה בא מחמת פת[1907], דזהו טעם פטורם בברכת הפת, מדפוטרות אפילו בפירות שאוכל בלא פת אם קבע עליהם[1908], ויש לומר דהוא הדין בלפתן דמחמת סעודה, רוצה לומר פת):

(ב) יש להסתפק כו׳. מ״א[1909] (ולא דמי למה שכתבו התוס׳ דף ל״ח[1910], משום דבא מחמת סעודה, דכל מה שאינו לפתן היינו דהוא עצמו סעודה יחשב כיון שבא להשביע, והפת הוא ראש לכל מילי סעודה כמו יין למשקים[1911], אבל לפתן אינו סעודה. אבל מה שכתב אבן העוזר[1912] צריך עיון גדול, דלמה לי סבת הפת במים[1913]):

(ג) אפילו אוכלם כו׳. (ומה שכתב הלבוש[1914] וכן הוא ברשב״א[1915], זה אינו, דבכהאי גוונא גם לפניהם אין צריך, כמו שכתבו הרא״ש[1916] ומ״א סי׳ קס״ח[1917] וקע״ד[1918], וגם לעכל לא הזכירו כלל, אלא תלו

[1900] אבל ברכה ראשונה על הפירות - גם כשבא בתוך הסעודה, כדעיל ס״ב.

[1901] **לבוש** שם. ב״ח סד״ה לאחר הסעודה (הובא במ״א שם). וכן הוא בלוח ברה״נ שם.

[1902] **מ״א** סק״ז. בלוח ברה״נ שם: ויש להם על מה שיסמכו.

[1903] **הרב רבינו יונה** שם. מ״א שם. וראה לעיל סי׳ קעד בקונטרס אחרון סק״ט.

[1904] כל אחד כדינו שיתבאר לקמן סי׳ קעט שמציין לקמן. וראה הערות ובאורים תת ע׳ 119.

[1905] שם נתבארו פרטי דין אמר בואו ונברך (ס״ב-ד), ודין נטל הכוס או נטל מים אחרונים (ס״ה). וראה מגיני השלחן שם.

[1906] ברכות מא, ב ד״ה ורבינו.

[1907] עי׳ הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 67 ואילך.

[1908] כדלקמן ס״ד.

[1909] סק״א.

[1910] ע״א ד״ה מר, לענין מיני מזונות שאוכלין לקביעות סעודה, ומספק מברך על הפת תחלה.

[1911] שבזה אמרינן לעיל סי׳ קעד ס״ד דהיינו אפי׳ שותה יין מעט לצורך מצוה. ובסדר ברה״נ פ״א הכ״א דהיינו אפילו ״שתה יין פחות משיעור רביעית״.

[1912] סי׳ קעד, שחולק על המ״א מכח קושיה הנ״ל.

[1913] כדלעיל סי׳ קעד סוס״ב (ובשו״ע שם ס״ז) ״כי שתיית המים בסיבת הפת היא וברכת הפת פוטרתם״.

[1914] ס״א, דהיינו כשבאים לעורר תאות המאכל.

[1915] ברכות מא, ב ד״ה הביאו. וראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 74.

[1916] פסחים פ״י סי׳ כד בסופו. ראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 75. ואפשר הכוונה לברכות פ״ו סי׳ כו: לפניהם טעונין ברכה שברכת המוציא אינה פוטרתן כיון דלאו מעיקר סעודה הן, ולא לאחריהם דברכת המזון פוטר כל מה שאכלו בתוך הסעודה.

[1917] סקכ״ב.

[1918] סקי״א. וראה גם לקמן סוס״ד. לעיל סי׳ קעד ס״ב ובקונטרס אחרון שם ס״ק ב.

טעמא כיון שבאו בתוך כו׳):

קעח איזה דברים קרויים הפסק בסעודה

ובו ט׳ סעיפים

א היה[1919] אוכל בחדר זה (א) ונטל המאכל בידו והלך לחדר אחר לאכול צריך לחזור ולברך[1920] שכיון שעמד והלך למקום אחר עמידתו זו היא גמר אכילתו וזו אכילה אחרת היא וטעונה ברכה בתחלה[1921] אע״פ שלא הסיח דעתו בינתיים[1922] ואפילו חוזר למקומו לאכול צריך לחזור ולברך[1923] שכיון ששינה מקומו בינתיים הפסיק אכילתו[1924] אבל בחדר אחד מזוית לזוית אינו נקרא שינוי מקום[1925] אפילו הוא טרקלין גדול[1926].

ואם מתחלה כשבירך בחדר זה היה בדעתו לשנות מקומו מחדר לחדר באמצע אכילתו[1927] אפילו אוכל בחדר השני מאכל אחר שברכתו כברכת הראשון[1928] א״צ לחזור ולברך.

והוא שיהיו שני החדרים בבית אחד אבל מבית לבית או אפילו מבית לחצר אין דעתו מועלת כלום[1929] אפילו נוטל המאכל בידו כשהולך וחוזר ואוכלו בלא היסח הדעת בינתיים[1930].

ומכל מקום אם במקום שאוכל יכול לראות את מקומו הראשון שאכל שם[1931] אפילו דרך חלון ואפילו מקצת מקומו[1932] אין צריך לחזור ולברך אפילו מבית לחצר[1933] ואפילו לא היה כן בדעתו כשבירך[1934] ואפילו על מאכל אחר שברכתו כברכת הראשון אם היה בדעתו לאכול כשבירך כמו שיתבאר בסי׳ ר״ו[1935]:

ב וכל זה ביחיד או בבני חבורה ועקרו כולם ממקום למקום אבל אם הניחו מקצתם במקומם אפילו אחד

[1919] מהדורא בתרא מהלכות אלו, בלוח ברה״נ פ״ו ובסדר ברה״נ פ״ט, ויצויין לקמן בשולי הגליון.

[1920] **פסחים קא**, ב. לפירוש התוס׳ שם ע״א ד״ה אבל. ולגירסת הרא״ש פסחים פ״י סי׳ ה. רמב״ם פ״ד מהל׳ ברכות ה״ה. טור. רמ״א סוס״א. מ״א סק״ד. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ו הי״א. סדר ברה״נ פ״ט הי״א.

[1921] **רש״י ורשב״ם** פסחים שם ד״ה בדברים.

[1922] **משמעות הגמ׳** שם. וראה קונטרס אחרון ס״ק א.

[1923] **גמ׳ שם**. רמב״ם שם ה״ג. ר״ן פסחים שם ד״ה אבל מפינה. שו״ע ס״א.

[1924] רמב״ם שם ה״ה. שו״ע ס״ב.

[1925] תוס׳ פסחים קא, א ד״ה אבל. רמב״ם שם. רא״ש שם. טור ושו״ע ס״ב. מ״א סק״ד.

[1926] טור ושו״ע סי׳ רעג ס״א. וראה גם לקמן שם ס״ג. לקמן סי׳ קפד סוס״א. והיינו אפילו יש מקום גבוה באמצע שאינו יכול לראות משם מקומו הראשון, כדלקמן ס״ט וש״נ.

[1927] **רמ״א** סוס״א. וכדלקמן סי׳ רעג ס״ב לענין קידוש, וש״נ.

[1928] כדלקמן סי׳ רו ס״ט.

[1929] רמ״א שם. וכדלקמן סי׳ רעג ס״ב לענין קידוש, וש״נ.

[1930] ראה קונטרס אחרון ס״ק א. וכן הוא בלוח ובסדר ברה״נ שם.

[1931] **ראב״ד** הל׳ ברכות פ״ד ה״ג. **מ״א** ס״ק ב. וכלקמן סי׳ רעג ס״ב - לענין קידוש, וכדלקמן רס״י קצה לענין זימון. וראה גם לקמן סי׳ קפד סוף ס״א.

[1932] מ״א סי׳ רעג סק״ג, ולקמן שם ס״ב - לענין קידוש.

[1933] טור סי׳ רעג בשם הרב שר שלום - לענין קידוש. וכ״ה במגיד משנה הל׳ שבת פכ״ט ה״ח בשם הגאונים. שו״ע שם ס״ב. וראה גם לקמן סי׳ קפד סוס״א. וכן הוא בלוח ברה״נ שם הי״ב. סדר ברה״נ שם הי״ב. וראה לקמן סי׳ קצה ס״א גבי צירוף לזימון ובסי׳ רעג ס״ב לענין קידוש במקום סעודה דהוא הדין מבית לבית. וראה בדי השלחן סי׳ נז ס״ק ב. הערות ובאורים תשכו ע׳ 47.

[1934] משמעות המ״א סק״ב.

[1935] סעיף ט. וכן הוא בלוח ובסדר ברה״נ שם.

מהם והשאר הלכו כולם[1936] אפילו לבית אחר אפילו אינו סמוך לבית זה כשהם חוזרים א״צ לברך על מה שיאכלו כאן כאלו לא עקרו ממקומם כלל בינתיים כיון שהניחו מקצת חבריהם נשארה קביעותם כאן ואין זו עקירה[1937].

אבל אם רוצים לאכול במקום שהלכו צריכים לברך ואין מועיל מה שהניחו מקצת חבריהם בחדר זה למה שיאכלו בחדר אחר[1938]:

ג וכל זה בדברים שאין טעונים ברכה לאחריהם במקומם[1939] כגון כל אוכל ומשקה שברכתם האחרונה היא בורא נפשות רבות[1940] שא״צ לברך ברכה אחרונה במקום אכילה או שתיה אלא רשאי לעמוד ממקומו קודם שיברך ולילך למקום אחר לברך שם לפיכך עמידתו ממקומו לילך זהו גמר סעודתו וכשחוזר ואוכל או שותה במקום אחר או לאחר שחוזר למקומו סעודה אחרת היא וטעונה ברכה שנית[1941] אע״פ שלא בירך עדיין ברכה אחרונה על סעודה הראשונה.

אבל דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם כגון פת או אפילו מעשה קדרה מחמשת המינים או אפילו פירות מז׳ המינים[1942] ויין[1943] שברכתן האחרונה הואיל והיא מעין ג׳ ברכות של ברכת המזון היא חשובה להצריך ולברך במקום אכילה או שתיה כמו ברכת המזון לפיכך כשהוא עומד ממקומו לילך למקום אחר אין עמידתו גמר סעודתו שהרי צריך הוא לחזור למקומו לברך ברכה האחרונה[1944] לכן כשחוזר ואוכל ושותה אפילו במקום אחר על דעת סעודתו הראשונה הוא אוכל משום לסיים סעודתו ואצ״ל כשחוזר למקומו[1945] וא״צ לברך בתחלה אפילו לא הניח מקצת חבירים[1946].

והוא שאכל כבר כזית אבל פחות מכזית דינם כדברים שאין טעונים ברכה לאחריהם במקומם[1947].

ויש אומרים[1948] שמין דגן לבד טעון ברכה לאחריו במקומו מפני חשיבותו שנקרא מזון ויש אומרים[1949] פת בלבד ולכתחלה יחמיר בכל שבעת המינים לברך במקומו וכן בדיעבד אם שינה מקומו א״צ לחזור

[1936] **ברייתא שם** קא, ב (ראה מ״א ס״ק ג שביאר ההוכחה מהגמרא ובריייתא). הגהת סמ״ק סי׳ קנא. אור זרוע סוף סי׳ קנח. רמ״א ס״ב. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ו הי״ג. סדר ברה״נ פ״ט הי״ג.

[1937] ר״ן פסחים שם ד״ה מיתיבי. לבוש ס״ב.

[1938] **מ״א** סק״ז. וראה גם לקמן ס״ד. ובסדר ברה״נ שם: בבית זה ... בבית אחר.

[1939] **רב חסדא שם** קא, ב. תוס׳ שם סוף ד״ה כשהן (שפסקו כרב חסדא). רשב״ם שם קב, א ד״ה ה״ג תניא כוותיה דרב חסדא. רא״ש פסחים פ״י סי׳ ו. טור. רמ״א ס״ב. וראה לקמן ס״ח דעת החולקים. וראה לוח ברה״נ פ״ו הי״ד, וסדר ברה״נ פ״ט הי״ד, שלא הביא כ״א דעה הא׳ שלפנינו.

[1940] **רשב״ם** שם ד״ה בדברים.

[1941] כדלעיל ס״א וש״נ.

[1942] רש״י **ורשב״ם** פסחים שם ד״ה אבל. רמב״ם הל׳ ברכות פ״ד ה״א. דעה הא׳ בטור ושו״ע ס״ה. וכן הוא בלוח ברה״נ שם הט״ו. סדר ברה״נ שם הט״ו.

[1943] תוס׳ שם ד״ה אלא בשם רשב״ם.

[1944] רש״י ורשב״ם שם.

[1945] רשב״ם שם ד״ה קשיא. רמ״א ס״ב. וכן הוא בלוח ברה״נ שם הי״ד. סדר ברה״נ שם הי״ד. וראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ז ע׳ שלה.

[1946] ברייתא פסחים שם ודף קב, א. רשב״ם שם ד״ה א״ר יהודה. רמ״א שם.

[1947] **משמעות הגמ׳** פסחים קא, ב **כשהן יוצאין כו׳. ועי׳** רש״י **ורשב״ם** שם ד״ה **מדקתני ועקרו כו׳ עדיין היו צריכים כו׳, וכהאי גוונא כתב הר״ן** פסחים שם ד״ה מיתיבי **ע״ש**. מ״א סי׳ רי סוף ס״ק א. אליה רבה (כאן) סוף ס״ק ד. וכן הוא בלוח ובסדר ברה״נ שם. וראה לקמן ס״ח שגם בזה לא הוי הפסק אלא כשיצא והפליג בדברים.

[1948] **רי״ף** פסחים שם. תוס׳ פסחים שם ד״ה אלא. **רא״ש** שם. **רמב״ם.** דעה הב׳ בטור ושו״ע שם. וכן הוא בלוח ברה״נ שם הט״ו. סדר ברה״נ שם הט״ו.

[1949] **רשב״א** ברכות נג, ב ד״ה מחלוקת. **והגהות מיימוניות.** רמ״א ס״ה.

ולברך שספק ברכות להקל[1950]:

ד ואפילו הלך בתוך הסעודה לבית אחר ואוכל ושותה שם דברים שאינם טפלים לסעודה לענין ברכה ראשונה והוצרך לברך עליהם בבית הראשון כמו יין ופירות[1951] כיון שהם טפלים לענין ברכה אחרונה ונפטרים בברכת המזון על דעת סעודתו הראשונה הוא אוכל ושותה ואין צריך לברך עליהם שם[1952] אפילו לא אכל שם פת ואפילו לא היה בדעתו כשבירך המוציא לשנות מקומו באמצע סעודתו.

ואם אוכל שם פת מברך ברכת המזון במקום שגומר אכילת הפת כמו שיתבאר בסי׳ קפ״ד[1953].

ומכל מקום לכתחלה אסור לעקור כלל ממקומו עד שיברך ברכת המזון תחלה[1954] אם לא היה כן בדעתו כשבירך המוציא[1955] שכל דבר הטעון ברכה לאחריו במקומו מפני חשיבותו טעון לברך אחריו קודם שיעקור ממקומו (שכמו שמועלת חשיבותו שלא לברך במקום אחר כך מועלת חשיבותו לברך קודם שיעקור למקום אחר ואף שיאכל גם במקום השני ויברך שם מה מועיל זה לאכילה הראשונה שהיתה טעונה ברכה במקומה לכתחלה קודם שיעקור משם משום חשיבות[1956].

אלא שאם כבר עקר א״צ לחזור ולברך שבזה לא יתקן מה שעיות בעקירתו אלא משום שצריך לברך במקום אכילה אוכל הוא מעט במקום השני ומברך[1957].

אבל לכתחלה לא יעקור בלא ברכה ואפילו אם הניח מקצת חבירים שאין זו עקירה אם היה עתיד לחזור אליהם מכל מקום כשהולך לגמור סעודתו בבית אחר הרי הוא עוקר מחבורתו[1958].

אבל אם הולך על דעת לחזור למקומו לגמור סעודתו אין זו עקירה בדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם אפילו לא הניח מקצת חבירים ומכל מקום צריך שילך על דעת לאכול שם כמו שיתבאר[1959].

ואפילו הולך שלא על דעת לחזור) אם מתחלה כשבירך המוציא היה בדעתו לגמור בבית אחר מותר[1960] שהרי מתחלה לא קבע במקום זה כל סעודתו וכמו שנוהגים הולכי דרכים שאוכלים דרך הילוכם ויושבים ומברכים[1961] במקום סיום אכילתם[1962] מפני שלכך נתכוונו מתחלה שלא לקבוע מקום לאכילתם

[1950] מ״א סקי״ב. וכן הוא בלוח ובסדר ברה״נ שם.

[1951] **תוס׳** פסחים קא, ב סד״ה אלא (ושם: ״יין או מים״). **ב״י** שם. מ״א סק״ו. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ו הט״ז. סדר ברה״נ פ״ט הט״ז (ושם: ״כגון פירות״). וראה מ״מ וציונים.

[1952] תוס׳ שם. מ״א שם. וכן הוא בלוח ובסדר ברה״נ שם, והכוונה לברכה ראשונה. אבל בלוח התיקון לדפוס הראשון הגיה כאן: ברכה אחרונה. ובקונטרס השלחן הגיה: ברכה ראשונה.

[1953] סעיף א. וכן הוא בלוח ובסדר ברה״נ שם.

[1954] ר״ן פסחים שם ד״ה מיתיבי. כל בו (הובא בב״י ד״ה וכתב הכל בו. והוא באבודרהם סוף סדר הגדה ופירושה). והיינו לא רק כשדעתו לחזור למקום הראשון ולא לאכול במקום השני, דאסור מטעם שמא ישכח לחזור למקומו (כדלקמן בסמוך וש״נ), אלא אף כשדעתו לגמור סעודתו במקום השני ולא לחזור למקום הראשון, מטעם האמור כאן (וראה גם לקמן סי׳ קפד ס״א). **תשו׳ רמ״א** סי׳ א. **ב״ח** ד״ה ומ״ש הרב. **מ״א** סק״ח. וכן הוא בלוח ברה״נ שם הט״ז. סדר ברה״נ שם הט״ז. וביאור שני האיסורים האלו ראה יגדי״ת (נ.י.) חוב׳ יב ע׳ כט. הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ז ע׳ שלז ואילך.

[1955] ב״ח שם. **מ״א** שם. וכדלקמן בסוף הסעיף וש״נ.

[1956] וראה לקמן ס״ו: איסור גמור הוא מדברי סופרים ... אינו איסור ברור, שיש לומר שאין זו עקירה ... יש לומר שאף שהכל סעודה אחת היא מכל מקום בשני מקומות היא.

[1957] כדלקמן סי׳ קפד ס״א וש״נ.

[1958] **מ״א** סק״ז. וכדלעיל ס״ב.

[1959] סעיף ה.

[1960] **רמ״א** סוף ס״א (ראה מ״מ וציונים). ב״ח שם. מ״א סק״ח. וראה גם לקמן סי׳ קפד שם. סי׳ תפד שם. וכן הוא בלוח ברה״נ שם הי״ז. סדר ברה״נ שם הי״ז.

[1961] ראה לקמן סי׳ קפג סוסי״ב.

במקום שבירכו המוציא והתחילו שם לאכול[1963]:

ה וכל זה כשהולך לבית אחר לאכול שם אבל אם אינו הולך לאכול שם אע״פ שהיה בדעתו מתחלה לילך שם אסור לו לעקור ממקומו עד שיברך ברכת המזון[1964] ואפילו הניח מקצת חברים[1965] גזירה שמא ישכח מלחזור למקומו לברך[1966] משא״כ כשהולך לאכול שם שמברך במקום שגומר סעודתו אם שוכח לחזור למקומו[1967] ואין לחוש אלא לעקירה ממקום אכילה בלא ברכה אם אין דעתו לחזור למקומו ולברך ולא היה דעתו על זה מתחלה:

ו וכל זה כשהולך לדבר הרשות או אפילו לדבר מצוה שאינה עוברת אבל לצורך מצוה עוברת[1968] כגון לקראת חתן או לקראת כלה[1969] או לבית הכנסת להתפלל עם הצבור[1970] מותר לילך ולברך ברכת המזון כשיחזור ואפילו לא הניח מקצת חברים שאין להניח מצוה עוברת משום חשש שמא ישכח[1971].

ואפילו לעקור בסעודתו מבית לבית ולברך ברכת המזון בבית האחרון ולא היה דעתו על זה מתחלה מותר לצורך מצוה עוברת כגון לברך שם בזימון[1972] כמ״ש בסי׳ תע״ט[1973].

ואע״פ שלעקור קודם ברכת המזון שלא על דעת לחזור למקומו ולברך אין האיסור משום חשש שמא ישכח אלא איסור גמור הוא מדברי סופרים[1974] ואין עוברין אפילו על איסור קל של דבריהם משום מצוה עוברת מכל מקום כיון שדעתו לאכול בבית אחר ולברך שם אינו איסור ברור שיש לומר שאין זו עקירה שהרי כשחוזר ואוכל בבית שני א״צ לברך בתחלה מפני שעל דעת סעודתו הראשונה הוא אוכל לסיים סעודתו והכל לסעודה אחת היא נחשבת כמו שנתבאר[1975].

אלא לפי שיש חולקין על זה כמו שיתבאר[1976] ולדבריהם האיסור ברור[1977] וגם לפי סברא הראשונה יש לומר שאף שהכל סעודה אחת היא מכל מקום בשני מקומות היא וכל מה שאכל במקום זה צריך לברך אחריו מיד לכתחלה קודם שיעקור למקום אחר לפיכך אין להקל אפילו לצורך מצוה עוברת[1978] אם לא היה דעתו על זה מתחלה:

[1962] רמב״ם הל׳ ברכות פ״ד ה״א. **שו״ע** ס״ד.

[1963] מ״א סקי״א.

[1964] **רמ״א** ס״ב. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ו הי״ז. סדר ברה״נ פ״ט הי״ז.

[1965] כל בו שם.

[1966] רבינו מנוח הל׳ ברכות פ״ד ה״ד. רמ״א שם. וראה גם תוס׳ פסחים שם ד״ה כשהן. רא״ש פ״ו דחולין סי׳ ה. וראה גם לקמן סי׳ תפד ס״ו.

[1967] שאז אין חוששים שישכח לחזור למקומו כי עכ״פ אז יברך במקום שגומר סעודתו (**מ״א** ס״ק ח), ואין זו עקירה ממקומו כיון שהולך על דעת לחזור כדלעיל ס״ד.

[1968] **כל בו** שם. **רמ״א** סוס״ב. וראה גם לקמן סי׳ תפד ס״ו. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ו הי״ז. סדר ברה״נ פ״ט הי״ז.

[1969] כל בו שם.

[1970] ב״י שם. רמ״א שם.

[1971] ראה לקמן סי׳ תלא סעי׳ ז-ט.

[1972] **עי׳ מ״א סי׳ תעט** סק״ב. והיינו כדמסיים: ״שדעתו לאכול בבית אחר ולברך שם״ - בזימון. וכ״ה לקמן סי׳ תעט ס״ח ובמ״א שם. ועי׳ לוח ברה״נ פ״ו סוף הי״ז. סדר ברה״נ פ״ט סוף הי״ז.

[1973] סעיף ח.

[1974] אף שיאכל גם במקום השני, וכדלעיל ס״ד.

[1975] סעיף ג.

[1976] סעיף ח.

[1977] אפילו בדעתו לחזור למקומו, ואפילו בדיעבד צריך לחזור ולברך, כדלקמן שם.

[1978] באין דעתו לחזור למקומו. ובדעתו לחזור נתבאר בתחלת הסעיף דמותר לצורך מצוה עוברת.

ז אם עמד והלך לדבר הרשות אפילו שהה שם הרבה כל שלא שהה כדי שיתעכל המזון שבמעיו[1979] א״צ לחזור ולברך המוציא כשחוזר לאכול במקומו או במקום אחר[1980] אם לא הסיח דעתו בינתיים אבל אם הסיח דעתו מלאכול עוד[1981] כיון שיש כאן היסח הדעת ושינוי מקום צריך לחזור ולברך המוציא[1982] מטעם שיתבאר בסי׳ קע״ט[1983].

וגם צריך לחזור וליטול ידיו[1984] אפילו לא שהה כלל שכיון שהסיח דעתו מן האכילה מן הסתם לא נזהר בשמירת ידיו והסיח דעתו מהן[1985].

ואפילו לא הסיח דעתו מלאכול אם הפליג הרבה בדברים צריך לחזור וליטול ידיו[1986] אע״פ שא״צ לברך המוציא[1987] מפני שמן הסתם הסיח דעתו משמירתן[1988] כמו שנתבאר בסי׳ קס״ד[1989].

ויש מי שאומר[1990] שהוא הדין אם עמד להתפלל באמצע סעודתו צריך לחזור וליטול ידיו אחר התפלה כשחוזר לסעודתו משום חשש היסח הדעת בשעת התפלה אלא א״כ שמר ידיו (כמו שבליל פסח אע״פ שנטל ידיו בטיבול ראשון חוזר ונוטל לסעודה משום חשש היסח הדעת בשעת אמירת ההגדה כמ״ש בסימן תע״ה[1991]).

ולפי מה שנתבאר בסי׳ צ״ב[1992] שהעיקר כהאומרים שהיסח הדעת פוסל בתפלה כמו באכילה א״צ לחזור וליטול ידיו אחר התפלה שהרי משום תפלה עצמה אינו מסיח דעתו[1993] משא״כ באמירת ההגדה בליל פסח שאין היסח הדעת פוסל בה חוששים שמא הסיח דעתו[1994].

אבל ברכת המוציא א״צ לברך[1995] לדברי הכל[1996] אפילו הלך לבית הכנסת להתפלל[1997] ושהה שם הרבה

[1979] תוס׳ פסחים קא, ב ד״ה כשהן. **רא״ש פ״ו דחולין** סי׳ ה. וכדלקמן סי׳ קפד ס״ג.

[1980] כדלעיל ס״ג.

[1981] אף שנתבאר לקמן ריש סי׳ קעט שהיסח הדעת לא הוי סילוק בסעודה.

[1982] **רמ״א** שם.

[1983] סוף ס״א וש״נ.

[1984] תוס׳ ברכות מב, א ד״ה רבי ופסחים שם. רא״ש שם. טור סי׳ תעז. **מ״א סי׳ קעט** סוסק״ב. והיינו כיון שנקרא היסח הדעת לענין ברכה (מ״א שם. ולקמן סי׳ קעט ס״ה). ולענין הפליג בדברים יתבאר בסמוך דהוי היסח הדעת לענין נט״י אף שאין צריך לברך המוציא. ולענין אם צריך לברך על נטילה זו - עי׳ לעיל סי׳ קסד ס״ב. לקמן סי׳ קעט ס״ה. סי׳ תעז סוס״ז.

[1985] מ״א שם.

[1986] **יומא ל**, א. טור ושו״ע סי׳ קע ס״א. וראה גם לקמן סי׳ תעה ס״א.

[1987] מ״א סי׳ קע סק״ד. והיינו לדעה הא׳ שלפנינו אפילו כשיצא והפליג בדברים, ולדעה הב׳ דלקמן ס״ח דוקא כשלא יצא.

[1988] רש״י יומא שם ד״ה נוטל.

[1989] סעיף ב.

[1990] **מ״א** סקי״ג.

[1991] סעיף א וש״נ.

[1992] סעיף ה וש״נ.

[1993] אליה רבה סקי״א. אבן העוזר ס״ו.

[1994] אבן העוזר שם.

[1995] תוס׳ פסחים קב, א ד״ה ועקרו וחולין פז, א ד״ה משתא. רא״ש פסחים פ״י סי׳ כד וחולין פ״ו סי׳ ו. טור ושו״ע ס״ו.

[1996] לדעה הא׳ שלפנינו - בכל אופן, ולדעה הב׳ דלקמן ס״ח - כשהתפלל במקומו, או כשהניח מקצת חברים במקומו. ראה עולת תמיד ס״ק ג.

[1997] **ברייתא פסחים קב**, א **לתנא קמא דרבי יהודה דרב חסדא קאי כוותיה, והט״ז** סקי״ **לא סמך בעצמו על דבריו, ומה שכתב סוף סי׳ תעד** הטעם שמברכין על כוס שני בסדר של פסח **לא קשה מידי לפי מה שכתב המ״א שם, וגם הט״ז עצמו כתב שם תירוץ אחר**. וראה גם אליה רבה ס״ק י.

כל שלא הסיח דעתו מלאכול עוד ואין התפלה חשובה הפסק בסעודה אפילו היה מוכרח להפסיק ולהתפלל מפני שאין שהות עוד ביום להתפלל אח״כ[1998] ואע״פ שבשעת התפלה אי אפשר לו לאכול מאומה אינה חשובה הפסק משום זה[1999].

ואינו דומה לברכת המזון שחשובה הפסק משום זה להצריך ברכה על כוס ברכת המזון הואיל ובשעת ברכת המזון אי אפשר לשתות[2000] לפי שברכת המזון הוא סילוק והיסח הדעת על מה שאכל ושתה משא״כ תפלה[2001] כמו שיתבאר בסי׳ קע״ט[2002]:

ח ויש אומרים[2003] שדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם דינם כדברים שאין טעונים ברכה לאחריהם במקומם לענין שינוי מקום בדיעבד שצריך לחזור ולברך אלא א״כ הניח מקצת חברים[2004].

אבל לכתחלה אסור לעקור ממקומו בלא ברכה אחרונה[2005] (ואפילו לצורך מצוה עוברת[2006]) בדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם אלא א״כ הניח מקצת חברים ודעתו לחזור למקומו שאז אין זו עקירה[2007].

ואפילו בדיעבד שלא הניח מקצת חברים ועקר ממקומו וחזר צריך לברך ברכה אחרונה תחלה ואח״כ ברכה ראשונה על מה שיאכל אח״כ[2008] שכיון ששינה מקומו הרי פסק סעודתו וזו סעודה אחרת היא[2009] וצריך לברך תחלה על סעודה הראשונה ואח״כ יתחיל סעודה השניה[2010].

והמנהג במדינות אלו כסברא הראשונה[2011] להקל בדברי סופרים.

ואף לסברא האחרונה אין שינוי מקום חשוב הפסק בסעודה אם חוזר למקומו אלא כששהה חוץ למקומו כגון שהלך לדבר עם חבירו והפליג בדברים[2012] או שהלך לבית הכנסת להתפלל[2013] או שהלך לאיזה עסק ושהה בו אבל אם לא שהה אפילו עשה איזה דבר מדברי הרשות בדרך עראי כגון שהוצרך לנקביו[2014] ונכנס לבית הכסא[2015] וכיוצא בזה (אינו חשוב הפסק בסעודה ואצ״ל אם דיבר עם חבירו ולא הפליג[2016]

[1998] רא״ש פסחים שם. שו״ע ס״ו. וראה גם לקמן סי׳ רעא סי״א.

[1999] ראה הטעם לקמן שם.

[2000] כדלקמן סי׳ קצ ס״א. סי׳ תעד ס״א.

[2001] **תוס׳** פסחים שם וחולין שם. **ורא״ש** פסחים שם וחולין שם. טור.

[2002] סעיף ה. וראה גם לקמן סי׳ קצ שם. סי׳ רעא שם. סי׳ תעד שם.

[2003] **רב ששת פסחים קא**, ב. רי״ף שם (שפסק כרב ששת). ר״ן שם ד״ה וקא אמרי בשם הרמב״ן והרא״ה. רמב״ם הל׳ ברכות פ״ד ה״ג. כסף משנה שם ה״ד. שו״ע ס״א. וראה לוח ברה״נ פ״ו הי״ד, וסדר ברה״נ פ״ט הי״ד, שלא הביא כ״א דעה הא׳ דלעיל ס״ג.

[2004] **ברייתא שם קב**, א **וכרבי יהודה**. רמב״ם שם ה״ד. שו״ע ס״ב.

[2005] ט״ז סק״ב. מ״א סק״א. והיינו שלא יסמוך על מה שיברך אח״כ כשיחזור למקומו.

[2006] משמעות הברייתא שם. רמב״ם שם. שו״ע שם.

[2007] ע׳ לעיל ס״ה, לדעה הא׳, שאפילו הניח מקצת חברים אסור לכתחלה (אלא במצוה עוברת).

[2008] **רמב״ם** שם ה״ג. **שו״ע** ס״א.

[2009] כדלעיל ס״ג לענין דברים שאין טעונים ברכה לאחריהם במקומם וש״נ.

[2010] אם הם דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם. וראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ז ע׳ שמט ואילך.

[2011] **רמ״א** ס״ב.

[2012] תוספתא ברכות פ״ד הי״ח. הובא בתוס׳ פסחים קב, א סד״ה כשהן. ומבארים דס״ל לברייתא כרבי יהודה דלעיל. וברשב״א חולין פו, ב מבואר דלרי״ף הנ״ל הוי כהלכה.

[2013] ברייתא פסחים קב, א לרבי יהודה.

[2014] רמב״ן במלחמות פסחים פ״י ד״ה ועוד מתני׳ לא יפחתו. אהל מועד שער הברכות דרך נתיב ה בשם הר״ם. רמ״א ס״ז.

[2015] יד אהרן בשם מהריק״ש.

ואפילו הוא דבר הרשות).

(ואצ״ל אם יצא להביא דבר מצרכי הסעודה[2017]) (ולכן השמש המשמש בסעודה אע״פ שהולך ובא תמיד ממקום למקום אינו נחשב שינוי מקום לו לחזור ולברך בכל פעם שבא אף לפי סברא זו[2018]).

(והוא הדין לסברא הראשונה אין שינוי מקום חשוב הפסק בכל זה בסעודה אף אם עדיין לא אכל כזית[2019] שא״צ לברך כלל ברכה אחרונה והוא הדין בדברים שאינם טעונים ברכה לאחריהם במקומם אם קבע עליהם והם דברים שקביעותם קביעות[2020] כמ״ש בסי׳ רי״ג[2021] מפני שאין הפסק עראי חשוב להפסיק סעודת קבע[2022]).

ואצ״ל מי שישן שינת עראי במקום סעודתו שאין חשוב הפסק בסעודה וחוזר ואוכל בלא ברכה[2023] לדברי הכל.

אבל שינת קבע הוא סילוק והיסח הדעת יותר מדאי וחשובה הפסק[2024] לדברי הכל אע״פ שישן במקום סעודתו.

אבל כל שניעור אע״פ שהפליג הרבה בדברים אחרים במקום סעודתו כל שלא הסיח דעתו מלאכול חוזר ואוכל בלא ברכה לדברי הכל ויש אומרים שאפילו הסיח דעתו כמו שנתבאר[2025] בסי׳ קע״ט[2026]:

ט האוכל בשדה שאינה מוקפת מחיצות כיון שנתרחק עד שלא יוכל לראות מקומו הראשון נקרא שינוי[2027] (כמו מחדר לחדר שבהקף מחיצות[2028]) ואפילו אוכל פירות האילן במזרחו וחוזר ואוכל במערבו[2029] כיון שאינו רואה מקומו מפני האילן שמפסיק נקרא שינוי מקום[2030] וצריך לחזור ולברך אם לא היה בדעתו לאכול במערבו כשבירך במזרחו[2031].

אבל אם אוכל בחדר אחד אע״פ שיש מקום גבוה באמצע ובא לאכול אחריו כגון אחורי התנור שאינו יכול לראות משם מקומו הראשון אין זה שינוי מקום שכיון שמוקף מחיצות הרי הכל אחד[2032].

וכן אם היה בגן[2033] ורוצה לאכול מפירות כל אילן ואילן כיון שבירך על אחד א״צ לחזור ולברך על

[2016] **שו״ע**. ועי׳ תהלה לדוד ס״ק א. וראה מ״מ וציונים.

[2017] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ו הי״ח. סדר ברה״נ פ״ט הי״ח - לענין דברים שאין טעונים ברכה לאחריהם במקומם.

[2018] ראה חולין קז, ב. טור ושו״ע סי׳ קסט ס״ג. לעיל סי׳ קסז סוף סט״ו. וראה מ״מ וציונים.

[2019] ראה לעיל ס״ג.

[2020] בלוח ברה״נ שם ובסדר ברה״נ שם (וכ״ה לקמן סי׳ ריג סוס״א): כגון שכר ומי דבש במדינות אלו, ובלוח ברה״נ שם הוסיף בחצע״ג גם ״שתיית קאוו״י״. וראה פתחי הלכה פ״ו הע׳ 71. בדי השלחן סי׳ נז ס״ק ח.

[2021] סעיף א.

[2022] ראה מנחת פתים (השמטות לסי׳ רעג). מגיני השלחן ע׳ רלג.

[2023] **ראו״ש** תענית פ״א סי׳ יד. שו״ע ס״ז.

[2024] משמעות הרא״ש שם ושו״ע שם.

[2025] אוצ״ל: שיתבאר.

[2026] סעיף א ושו״נ.

[2027] **ב״י** ד״ה גרסינן. כסף משנה הל׳ ברכות פ״ד ה״ה.

[2028] דלעיל ס״א.

[2029] **ירושלמי** ברכות פ״ו ה״ח. **רמב״ם** הל׳ ברכות פ״ד ה״ה. שו״ע ס״ב.

[2030] ב״י וכסף משנה שם. מ״א סק״ה.

[2031] **ראב״ד** שם. באר הגולה.

[2032] **מ״א** שם. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ו הי״ט. סדר ברה״נ פ״ט הי״ט.

[2033] מוקף מחיצות, כדמוכח מהמשך הסעיף. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״ט ה״כ. מ״א ס״ק ט.

האחרים אם היה בדעתו כן כשבירך[2034] שאם לא כן נמלך הוא וצריך לחזור ולברך[2035].

ואע״פ שהיה בדעתו כן אם אין הגן מוקף מחיצות אין דעתו מועלת כלום לכל האילנות שאינו רואה מקומו הראשון[2036] שזהו שינוי מקום שצריך לחזור ולברך[2037] ואינו דומה כלל לאילן אחד ממזרחו למערבו שהוא כמו מחדר לחדר בבית אחד[2038] שדעתו מועלת[2039] אבל שינוי מקום שמאילן לאילן דומה לשינוי מקום שמבית לבית כיון שאינן מוקפים מחיצות אבל כל שרואה מקומו הראשון אין כאן שינוי מקום כלל אפילו מאילן לאילן כיון שאינו מוקף מחיצות[2040] ויש מי שמחמיר גם בזה[2041] וספק ברכות להקל.

ומגן לגן המוקפים מחיצות כל אחד בפני עצמו אפילו הן סמוכים זה לזה צריך לחזור ולברך אפילו אם כשבירך היה דעתו על הכל[2042] לפי שהם כמו מבית לבית[2043] שאין דעתו מועלת כלום[2044]:

קונטרס אחרון

(א) ונטל המאכל כו׳. דהא בדברים שאין טעונין[2045] עסקינן. ועיין סי׳ ר״ו סעיף ה׳[2046] דאם לא היה לפניו מאותו המין צריך לברך אם לא היה דעתו אפילו בלא שינוי מקום[2047], וא״כ מה קמ״ל רב חסדא[2048], אלא על כרחך כמ״ש[2049], ואתי שפיר דמהני דעתו אפילו לדעת הרא״ש[2050] בפירוש הירושלמי ברכות פ״ו ה״א מאן דנסיב תורמסא כו׳, עיין שם סימן ר״ו ס״ו[2051]:

[2034] ארחות חיים הל׳ ברכות סי׳ יח. **שו״ע** ס״ג. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ו ה״כ. סדר ברה״נ שם.
[2035] לבוש ס״ה. וכדלעיל בקונטרס אחרון ס״ק א. משא״כ בחדר אחד (אחורי התנור דלעיל), דמיירי שנטל המאכל בידו, כדלעיל שם. ועי׳ אליה רבה ס״ק ז. וראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ז ע׳ שנז.
[2036] וכן הוא בסדר ברה״נ שם.
[2037] אליה רבה סק״ו ממשמעות המ״א סק״ט.
[2038] משמעות המ״א סק״ה.
[2039] כדלעיל ס״א וש״נ.
[2040] **משמעות הב״י** שם. אליה רבה שם.
[2041] ט״ז סוף ס״ק ט. הובא באליה רבה שם.
[2042] ארחות חיים שם. **שו״ע** ס״ג.
[2043] עולת תמיד סק״ב. אליה זוטא סק״ג **אבן העוזר** ס״ב.
[2044] כדלעיל ס״א וש״נ. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. סדר ברה״נ שם.
[2045] ברכה לאחריהם במקומם, וכדלקמן ס״ג.
[2046] ולקמן שם ס״ט. וראה יגדי״ת (נ.י.) חוב׳ יב ע׳ כט.
[2047] ראה גם לקמן ס״ט גבי היה בגן ורוצה לאכול מפירות כל אילן, וש״נ.
[2048] פסחים קא, ב.
[2049] דמיירי שנטל המאכל.
[2050] ברכות פ״ו סי׳ כ.
[2051] ולקמן שם סי״א.

קעט איזה דברים קרויין היסח הדעת בסעודה שצריך לחזור ולברך

ובו ח׳ סעיפים

א גמר[2052] סעודתו והסירו הלחם וכל המאכל מעל השלחן[2053] או גם השלחן עצמו כמו שהיו נוהגין בימיהם[2054] ורצה לחזור לאכילתו אין צריך לברך בתחלה המוציא ולא ברכה אחרת על דברים הבאים

[2052] מהדורא בתרא מהלכות אלו, בלוח ברה״נ פ״ו ובסדר ברה״נ פ״ה, ויצויין לקמן בשולי הגליון.
[2053] **ברכות מב**, א ורש״י שם ד״ה סלק.
[2054] תוס׳ שם ד״ה סלק. וראה גם לעיל סי׳ קעז ס״ו.

מחמת הסעודה[2055] ואפילו גמר בלבו שלא לאכול עוד ואח״כ נמלך[2056] ואע״פ שבכל מקום נמלך זקוק לחזור ולברך[2057] בסעודה אינו כן לפי שיש קבע לסעודה כלומר שאדם קובע עצמו עליה ודרכו להמשך בה ולהגרר מאכילה לאכילה ופעמים שאדם יושב בסעודה קטנה וממשיך לסעודה גדולה לפיכך אף שגמר בלבו שלא לאכול עוד אין זה סילוק והיסח הדעת כיון שדרכו של אדם להיות נמלך לפעמים בסעודתו[2058].

ואין נמלך[2059] זקוק ברכה בסעודה אלא א״כ בשעה שבירך המוציא לא היה לו אלא מעט לחם ולא היה יודע כלל בשעת הברכה שיהיה לו יותר אחר כך ועל דעת כן בירך המוציא[2060] ואח״כ נתנו לו יותר או שאחר כך נמלך ליקח[2061] כמ״ש בסי׳ קס״ט[2062] וקע״ד[2063].

וכן שאר מאכלים שידוע שבשעת ברכת המוציא לא היה דעתו עליהם כלל כענין שנתבאר בסימן קע״ז[2064].

ואפילו לחם ושאר דברים שהיתה דעתו עליהם אלא שגמר לאכול ועקר ממקומו והסיח דעתו מלאכול עוד כשחוזר לסעודתו צריך לחזור ולברך[2065] לפי שאין דעתו של אדם להגרר מאכילה לאכילה אלא כשיושב במקום קביעות סעודתו ולא כשיוצא למקום אחר[2066]:

ב וכל זה באכילה אבל בשתיה אם גמר בלבו שלא לשתות עוד ואח״כ נמלך צריך לחזור ולברך[2067] ואפילו לא גמר בלבו בפירוש אלא אמר תנו כוס ונברך ברכת המזון[2068] והוא הדין אם אמר בואו ונברך ברכת המזון בלא כוס[2069] הרי זה סילוק והיסח הדעת משתיה ואם אח״כ נמלך לשתות צריך לברך בתחלה[2070] אבל אם נמלך וחוזר לאכילתו אוכל בלא ברכה[2071].

[2055] כשחוזר לאכול פת, משא״כ אם לאחר שסילקו השלחן מביאים לפניהם שאר דברים חוץ מפת צריך לברך לפניהם ולאחריהם, כדלעיל שם. ולענין הסירו הלחם ולא השלחן עצמו ראה לעיל שם ס״ז.

[2056] **הר״ן בפ״ו דחולין** פו, ב סד״ה ומודה. וראה גם רבנו יונה ברכות שם ד״ה אלא. וראה גם לעיל סי׳ קעז סוס״ה. לקמן סי׳ קצז ס״א.

[2057] כדלקמן ס״ב. סי׳ רו ס״ט. לעיל סי׳ קעד סעי׳ ט-י.

[2058] ר״ן שם. וראה גם רבינו יונה שם. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ז ה״א. סדר ברה״נ פ״ה ה״א.

[2059] ודין סילוק והיסח הדעת בסעודה (לדעה זו) יתבאר לקמן ס״ה.

[2060] ישוב רבינו לקושית אבן העוזר רס״י קעט על דברי הט״ז.

[2061] ט״ז סי׳ קעד סק״ו. ובלוח ובסדר ברה״נ שם: נמלך וקנה מן השוק עוד לחם אבל אם יש לו לחם בביתו וחותך לו לאכול אותה ואח״כ רוצה לחתוך עוד אין זה נמלך שדרך אדם הוא כן. וראה מגיני השלחן ע׳ קעג-ה.

[2062] סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו. וראה שו״ע ס״ג.

[2063] ריש סעיף י ושו״נ.

[2064] סעיף ה. וראה שם הטעם שעכשיו אין העולם נזהרים בזה במדינות אלו. וראה בדי השלחן סי׳ מב סק״ב. תורת מנחם לסדר ברה״נ שם.

[2065] כדלעיל סי׳ קעח ס״ז ושו״נ. וראה שם שצריך גם נט״י ושו״נ. וכן הוא בלוח ברה״נ שם ה״ב. סדר ברה״נ שם ה״ב.

[2066] ישוב רבנו לקושית אבן העוזר בסי׳ קעח ס״ב. וראה משנ״ב שם ביאור הלכה ד״ה אם הסיח. מ״מ וציונים לעיל שם.

[2067] **הרב רבנו יונה** ברכות מב, א ד״ה אלא. **ור״ן** חולין פו, ב סד״ה ומודה. ראב״ד הל׳ ברכות פ״ד ה״ז. הובאו בשו״ע ס״א.

[2068] **פסחים ק[ג]**, ב. חולין פו, ב. שו״ע שם. וראה גם לקמן סי׳ רעא סי״ב.

[2069] משמעות הגמ׳ שם שלא נזכר כוס. וגם ברמב״ם הל׳ ברכות פ״ד ה״ח ובטור ושו״ע ס״א לא נזכר כוס. וראה גם לקמן סי׳ קצז ס״א.

[2070] ברכה ראשונה על השתיה. רי״ף פסחים שם. רש״י חולין שם ד״ה כיון. רבנו חננאל בתוס׳ שם ד״ה אסור. טור ושו״ע שם. אבל א״צ לברך ברכה אחרונה, כדלקמן בסוף הסעיף ושו״נ.

[2071] רבנו יונה ור״ן שם.

ואם מחמת אכילה זו נגרר לשתות שותה ג״כ בלא ברכה[2072] אבל אם צמא לשתות מחמת אכילתו הראשונה צריך לברך[2073] שאף שהשתיה טפילה אליה אין זה מועיל לענין היסח הדעת ונמלך כמו שיתבאר בסי׳ (רי״ח) [רי״ב[2074]] אבל א״צ לברך ברכה אחרונה[2075]:

ג וכן אם נמלך לאכול שאר דברים הבאים מחמת הסעודה[2076] אף שאין בדעתו לאכול פת כלל א״צ לברך עליהם שכיון שאם רצה לאכול פת א״צ לברך המוציא אינה כסעודה אחרת בזמן הזה שאין נוהגין להסיר השלחן קודם ברכת המזון כמו שנתבאר בסימן קע״ז[2077]:

ד ויש אומרים[2078] שאכילה ושתיה שוין[2079] שכיון שאמר נברך ברכת המזון הרי זה סילוק והיסח הדעת מהסעודה[2080] ואם נמלך לאכול צריך לברך המוציא[2081] ואצ״ל אם הסיח דעתו בפירוש[2082] אע״פ שלא אמר נברך ברכת המזון וכל שכן שצריך לברך על שאר דברים הבאים מחמת הסעודה לפניהם וגם לאחריהם כל שסילק דעתו מהפת או שאמר נברך ברכת המזון שכיון שאם רצה לחזור ולאכול צריך לחזור ולברך המוציא כסעודה אחרת היא אע״פ שלא סילקו השלחן ולכן אין ברכת המזון פוטרת אותה כמו שנתבאר בסימן קע״ז[2083].

ולענין הלכה ספק ברכות להקל[2084]:

ה ולדברי הכל אם נטל הכוס בידו לברך ברכת המזון אע״פ שלא נטל ידיו וגם לא אמר מתחלה תנו כוס

[2072] **ט״ז** סק״ב. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ז ה״ג. סדר ברה״נ פ״ה ה״ג. ואם מחמת אכילה זו הבאה צריך לקדש לפניה - ראה לקמן סי׳ רעא סי״ב.

[2073] בלוח ברה״נ שם: אם לא נמלך לחזור לסעודתו. ובסדר ברה״נ שם: אם נמלך לחזור לסעודתו. וראה קצוה״ש ח״ב קב, א ותורת מנחם לסדר ברה״נ שם שאפשר גם בסדר ברה״נ צ״ל: אם לא נמלך.

[2074] ס״י וסי״א.

[2075] שלי״ה שער האותיות דיני ברכת הנהנין כלל יב בהגהה. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. סדר ברה״נ שם. וראה לעיל סי׳ קעז ס״ו (שלפי שיטת תוס׳ וראי״ש המבוארת שם פוסק כהמ״א) שצריך לברך הן ברכה ראשונה והן ברכה אחרונה, הן בשתיה והן באכילת שאר דברים הבאים מחמת סעודה. וראה שם ס״ז ש(לפי שיטת רבינו יונה שנוהגין כוותיה) אינו כן, אלא כמבואר כאן. וראה לעיל סי׳ קעד ס״ט שבימיהם שהיו מסלקין השלחנות לפני בהמ״ז, צריך לברך על שאר משקים הן לפניהם והן לאחריהם. וראה מ״מ וציונים. הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 203. הערות ובאורים תת ע׳ 120.

[2076] **שו״ע סי׳ קעז**, שאין אנו רגילין למשוך ידינו מן הפת עד בהמ״ז, וא״צ לברך על דברים הבאים מחמת הסעודה. וראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 204. וראה ראב״ד פ״ד מהלי׳ ברכות ה״ז שמחלק בפירוש בין אכילה לשתיה. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ז ה״ג. סדר ברה״נ פ״ה ה״ג.

[2077] סעיף ז, שאפילו אמרו תנו ונברך, כ״ז שלא סילקו השלחן הוי סעודה אחת עם הפת.

[2078] **רמב״ם** הל׳ ברכות פ״ד ה״ז (וראה תהלה לדוד ס״ק ב). תוס׳ ברכות מב, א ד״ה תכף. רא״ש שם פ״ו סוס״י לא. טור ושו״ע ס״א. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״ה ה״ג. אבל בלוח ברה״נ פ״ז ה״ג לא הובאה דעה זו. וראה לקמן סי׳ קפד סוס״ג שהביא דעה זו בסתם ודעה האי בשם ״ויש אומרים״. ולקמן סי׳ תעז ס״ז הביא רק דעה זו (ואפיקומן שאני). וראה גם לעיל סי׳ קעח סוף ס״ח.

[2079] בסדר ברה״נ שם: שאפילו באכילה ואפילו בסעודת קבע.

[2080] פסחים קג, ב וחולין פו, ב לפירוש הרמב״ם והתוס׳ והרא״ש שם.

[2081] רא״ש פסחים פ״י ס״י. חולין פ״ו ס״ה.

[2082] היינו גמר בלבו (רמב״ם שם) והסיח דעתו מלאכול עוד (סדר ברה״נ שם ולקמן סי׳ קפד סוף ס״ג - בדעה שניה זו). וראה תהלה לדוד ס״ק ב. משנ״ב ביאור הלכה סד״ה ואפילו סלקו. מ״מ וציונים. הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 205. משא״כ אם רק גמר סעודתו והסירו הלחם והשלחן ורצה לחזור לאכילתו א״צ לברך - גם לדעה זו, כדלעיל ריש ס״א וש״נ. לוח ברה״נ פ״ה הי״ב.

[2083] סעיף ו - אפילו לדעת רבינו יונה ור״ן דלעיל ס״א, וכ״ש לדעה שלפנינו. וראה גם לקמן ס״ה. וראה הערות ובאורים (ירות״ו) ח״ב ע׳ 178.

[2084] ראה גם לקמן סי׳ רעא סי״ב. וראה לקמן סי׳ תעז ס״ז. ובסדר ברה״נ שם: וטוב לחוש לדבריהם שלא לחזור ולאכול כלל אבל לא יאכל ויברך משום חשש ברכה לבטלה. וראה תהלה לדוד ס״ק ב. מגיני השלחן ע׳ רנב ואילך. מ״מ וציונים.

ונברך ברכת המזון הרי זה סילוק והיסח הדעת לגמרי מאכילה ושתיה[2085] וצריך לברך עליהם וגם ברכה אחרונה צריך לברך על שאר דברים הבאים מחמת הסעודה קודם ברכת המזון ואין ברכת המזון פוטרתן שכסעודה אחרת היא כיון שסילק דעתו מהפת[2086].

ואם נטל ידיו מים אחרונים אע״פ שלא נטל הכוס הרי זה סילוק והיסח הדעת לגמרי[2087] וצריך לברך[2088].

ואפילו בברכה אינו רשאי לאכול ולא לשתות משום הפסק בין מים אחרונים לברכת המזון[2089] אלא א״כ רוצה לחזור וליטול מים אחרונים אח״כ סמוך לברכת המזון[2090] שמים הראשונים נעשו כמים בעלמא ואין לחשבם לסמוך להם ברכת המזון אף שנטלם בתורת אחרונים[2091].

וכל מקום שצריך לחזור ולברך המוציא משום היסח הדעת צריך לחזור וליטול ידיו כראוי לאכילת פת שכיון שהסיח דעתו מאכילת פת הסיח דעתו משמירת ידיו[2092].

(ומים האחרונים אינם מועילים לו לאכילת פת אף אם נטלן כראוי הואיל ולא נתכוין בהם לאכילת פת[2093] כמו שנתבאר בסי׳ קנ״ח[2094]):

ו אם בעל הסעודה אמר נברך ברכת המזון כל המסובין אסורים לשתות[2095] בלא ברכה והוא ששתקו והסכימו לדבריו[2096] אבל אם אחד מהאורחים או מבני ביתו אמר כן אפילו האומר עצמו יכול לחזור בו ולשתות עם בעל הבית[2097] לפי שאינו עושה היסח הדעת באמירתו[2098] מפני שיודע שאין הדבר תלוי בו אלא בבעל הבית וכיון שבעל הבית לא עשה היסח הדעת אף הוא דעתו סומכת על בעל הבית לשתות עמו[2099]:

ז וכן הקרואים בבית בעל הבית לאכול מיני פירות אע״פ שמביאין להם בזה אחר זה א״צ לברך אלא על הראשון ואע״פ שבשעת הברכה לא היו יודעין כמה יביאו להם כיון שדעתם על בעל הסעודה שזימנן[2100]

[2085] רבנו ירוחם נט״ז ח״ז (קמט, א). **ב״י**. שו״ע ס״ג. מ״א סק״ה.

[2086] מ״א סי׳ רח ס״ק כד. וכדלעיל ס״ד וש״נ. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ז ה״ד. סדר ברה״נ פ״ה ה״ד.

[2087] **ברכות מב**, א. טור ושו״ע ס״א.

[2088] טור. ט״ז סק״א. מ״א סק״ב. באר היטב ס״ק ב. וראה גם לקמן סי׳ רעא סי״ב. סי׳ תעז ס״ז.

[2089] רבנו יונה ברכות שם ד״ה אלא. ב״י ד״ה ויש לדקדק.

[2090] ט״ז ו**מ״א** שם. וכן הוא בלוח ברה״נ שם ה״ה. סדר ברה״נ שם ה״ה. וראה לקמן סי׳ רעא שם: ״שלכתחילה טוב שלא לאכול ולשתות כלל אחר נטילת מים אחרונים אע״פ שמברך על אכילתו ואח״כ קודם ברכת המזון יחזור ויטול מים אחרונים״, ומציין לכאן. וראה תהלה לדוד ס״ק א. מ״מ וציונים כאן. באור סדר ברה״נ 155.

[2091] ט״ז שם.

[2092] מ״א סוסק״ב. וכ״ה לעיל סי׳ קעח ס״ז. לוח ברה״נ שם ה״ו. סדר ברה״נ שם. ולענין הפליג בדברים ראה לעיל שם ״צריך לחזור וליטול ידיו אע״פ שא״צ לברך המוציא״. וראה בדה״ש סי׳ מב סק״א. תורת מנחם לסדר ברה״נ שם ה״ו. ולענין אם צריך לברך ענט״י - ראה לעיל שם וש״נ.

[2093] **מ״א** סי׳ קנח ס״ק יג.

[2094] סי״ג. וכן הוא בלוח ובסדר ברה״נ שם.

[2095] **תוס׳** ברכות מב, א ד״ה אתכא (הראשון). מרדכי ברכות רמז קמ. טור ושו״ע ס״ב. ולענין אכילה - תלוי במחלוקת דלעיל ס״ג-ד, וספק ברכות להקל (סוף ס״ד).

[2096] **מ״א** סק״ד.

[2097] **גמ׳** (לענין סילוק השלחן). תוס׳ שם (לענין אמר הב לן ונבריך). וראה בדי השלחן סי׳ נו ס״ק טו.

[2098] טור ושו״ע שם.

[2099] מ״א סק״ג. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ז ה״ז. סדר ברה״נ פ״ה ה״ז.

[2100] תוס׳ ברכות מב, א ד״ה אתכא (השני). רבנו פרץ בהגהת התשב״ץ אות שי. הובא בכל בו הל׳ סעודה סי׳ כד (יז, ג). **שו״ע** ס״ה. מ״א סק״ז. וכ״ה לקמן סי׳ רו סוס״ט. ושם הוסיף: ״ואפילו הביא לפניהם מין אחר אחר שכלה הראשון א״צ לחזור ולברך״. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ז ה״ח. סדר ברה״נ פ״ה ה״ח. פי״ב הי״ג.

א״כ כל מה שהוא מביא לפניהם היתה דעתם עליהם למפרע כיון שהיתה דעתם עליו[2101].

אבל אם בא אליהם איש אחד שלא זימנוהו ואינו קובע עצמו עמהם[2102] אלא נכנס אצלם לפי שעה וכל אחד מהמסובים מושיט לו כוס[2103] או מיני פירות צריך לברך על כל אחד ואחד אם מושיטים לו אחר שכבר בירך על כוס שלפניו[2104] ואפילו עדיין לא שתאו כולו[2105].

ועכשיו שהמנהג הוא שמושיטים כוסות הרבה למי שנכנס במסיבה הקבועים לשתיה א״צ לברך אלא על כוס הראשון[2106] כמו שנתבאר בסי׳ קע״ד[2107]:

ח אחר כל אכילתך אכול מלח ואחר כל שתייתך שתה מים ואי אתה ניזוק[2108]. אכל כל מאכל ולא אכל מלח שתה כל משקה ולא שתה מים ביום ידאג מפני ריח הפה ובלילה מפני ריח הפה ומפני אסכרה[2109] וכל המקפה אכילתו במים אינו בא לידי חולי מעיים[2110].

והאוכל מלח אחר אכילתו לא יאכל בגודל מפני שקשה לקבור בנים ולא בזרת מפני שקשה לעניות ולא באצבע שקשה לשחין רע[2111] אלא באמה ובקמיצה[2112].

ועכשיו לא נהגו כלל באכילת מלח אחר סעודה[2113] ואין ניזוקין מפני שנשתנו הטבעים[2114] כמו שנתבאר בסי׳ קע״ג[2115]:

[2101] ב״י ד״ה ואהא. וראה גם לקמן סי׳ רו שם.

[2102] ט״ז סק״ג. והיינו שאם זימנהו (אפילו בפירות שאין רגילין לקבוע עליהם) נתבאר לעיל בסמוך, ואם קובע עמהם על היין (אפילו אינם קרואים אצל בעה״ב) נתבאר לעיל סי׳ קעד ס״י.

[2103] תשב״ץ סי׳ ש. הובא בכל בו סוף סי׳ כד. שו״ע ס״ד. רמ״א סי׳ קעד ס״ה. וראה גם לעיל שם.

[2104] לבוש ס״ד. מ״א סי׳ קעד ס״ק ז.

[2105] **מ״א** סק״ו. וראה גם לעיל סי׳ קעד ס״י. וכן הוא בלוח ובסדר ברה״נ שם.

[2106] **ט״ז סי׳ קעד** סק״ז. אליה רבה שם ס״ק יא. וכן הוא בלוח ובסדר ברה״נ שם.

[2107] ס״י, ושם חסרה הוספה זו.

[2108] **ברכות מ**, א. רמ״א סי׳ קע סכ״ב.

[2109] ברכות שם ע״פ גירסת שבלי הלקט סי׳ קמט. שו״ע ס״ו.

[2110] ברכות שם.

[2111] בכמה דפוסים (שבלי הלקט שם) פוענח (הר״ת ״לש״ר״) ״לשם רע״, אבל באליה זוטא סק״ג ובאליה רבה סק״ט בשם מלבושי יו״ט פיענחו: ״לשחין רע״.

[2112] שבלי הלקט שם. **ב״י ושו״ע** שם.

[2113] **רמ״א** סי׳ קע שם וסי׳ קעט ס״ו. ולענין מים ראה רמ״א שם. לקמן סי׳ קצז ס״ז.

[2114] **מ״א** סק״ח.

[2115] סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו. וראה מ״א שם סק״א.

קפ דין פירורי הפת

ובו ו׳ סעיפים

א כל מי שאינו משייר פת על שולחנו אין רואה סימן ברכה לעולם[2116] שנאמר[2117] אין שריד לאכלו על כן לא יחיל טובו[2118] אבל בברכה מהו אומר[2119] אכול והותר[2120]:

[2116] **סנהדרין צב**, א. שו״ע ס״ב.

[2117] איוב כ, כא.

[2118] רש״י שם ד״ה כל שאינו.

[2119] מלכים ב ד, מג.

[2120] רש״י שם ד״ה כל.

ב ונכון שלא להסיר המפה והלחם עד אחר ברכת המזון[2121] כדי שיהא ניכר שמברך ה׳ על חסדו וטובו הגדול שהכין מזון לכל בריותיו[2122]:

ג אם לא[2123] נשאר לו לחם על השולחן לא יביא פת שלימה ויתננה על השולחן מפני שנראה כעורך שולחן לעבודה זרה כמו שאמר הכתוב[2124] העורכים לגד שולחן וגו׳[2125] אבל אם היתה שלימה מונחת כבר על השולחן כמו שבשבת בוצעים על לחם משנה טוב שלא להסירה עד אחר ברכת המזון[2126]:

ד בימי חכמי התלמוד שהיו מסלקים את השולחנות הקטנות שלפני כל אחד ואחד[2127] קודם מים אחרונים והיו נוטלים מים אחרונים במקום השולחנות היו צריכים לכבד קרקע הבית במקום השולחנות קודם הנטילה שלא ישארו שם פירורי פת וימאסו במי הנטילה[2128] ואע״פ שמותר לאבד פירורים שאין בהם כזית חוששים שמא יהיה השמש עם הארץ שמותר להשתמש בשמש עם הארץ ויניח על השולחן גם פירורים שיש בהם כזית[2129] כשמסיר הלחם מעל השולחן ואח״כ יפלו ממנו כשמסלקין אותן משם[2130] וימאסו במי הנטילה לכך יכבד תחלה.

אבל אנו שאין אנו מסלקין השולחן ואנו נוטלים הידים במקום שאין שם פרורים[2131] א״צ לכבד תחלה[2132]:

ה אע״פ שמותר לאבד פירורים שאין בהם כזית בידים[2133] לא יזרקם במקום דריסת רגלי בני אדם מפני שקשה לעניות[2134] כשדורסים על פירורי לחם[2135] ולא התירו אלא לאבדם כגון להשליכם למים וכיוצא בזה[2136]:

ו נוהגים לכסות הסכין בשעת ברכת המזון[2137] כי השלחן דומה למזבח[2138] ובמזבח נאמר[2139] לא תניף עליהם ברזל לפי שהברזל מקצר ימיו של אדם והמזבח מאריך ימי האדם ואינו בדין שיונף המקצר על המאריך[2140] וגם השולחן מאריך ימיו של אדם[2141] ומכפר עונותיו[2142] בהכנסת אורחים[2143] שגדול כחה

[2121] תוס׳ שם מב, א ד״ה סלק. **ראי״ש** פ״ו דברכות סי׳ לא. **ומרדכי פ״ו דברכות** רמז קלח. טור ושו״ע ס״א.

[2122] לבוש ס״א.

[2123] ראה מ״מ וציונים דהיינו אפילו אם לא נשאר כו׳.

[2124] ישעיה סה, יא.

[2125] **סנהדרין שם** ורש״י שם ד״ה דאיכא. שו״ע ס״ב. וביו״ד סי׳ קעח ס״ג.

[2126] **זהר** ח״ב פז, ב. שם קנז, ב. הובא ב**מ״א** סק״ב. וראה ט״ז סק״א. ש״ך יו״ד שם ס״ק ה.

[2127] ראה לעיל סי׳ קעז ס״ו וש״נ.

[2128] **ברכות נא**, ב **ונב**, ב. רבנו יונה שם ד״ה מתניתין. טור ושו״ע ס״ג.

[2129] ברכות שם כדעת בית שמאי. טור ושו״ע שם.

[2130] ט״ז סק״ב.

[2131] כדלקמן סי׳ קפא סוס״ב.

[2132] **הרב רבנו יונה שם** בשם רבנו יצחק הזקן. שו״ע שם. ט״ז שם.

[2133] ברכות נב, ב. רמב״ם הל׳ ברכות פ״ז הי״א. טור ושו״ע ס״ד. וראה שבת קמג, א ותוס׳ ד״ה פירורין. וראה תוס׳ מנחות נח, ב סד״ה ואיכא.

[2134] **חולין קה**, ב. פסחים שם. **תוס׳** ברכות **שם** ד״ה פירורין. שו״ע שם.

[2135] רש״י חולין שם ד״ה נפל. רש״י ורשב״ם פסחים קיא, סע״ב ד״ה נקוד. מ״א סק״ג. וראה גם לקמן חלק חו״מ הל׳ שמירת גו״נ ס״ט. ולענין פירורי חמץ בע״פ שחל בשבת - ראה לקמן סי׳ תמד ס״ט.

[2136] מ״א שם.

[2137] **רוקח** סי׳ שלב. שבלי הלקט סי׳ קנה. ארחות חיים הל׳ ברהמ״ז סי׳ ח. שו״ע ס״ה.

[2138] כדלעיל סי׳ קסז ס״ח וש״נ.

[2139] דברים כז, ה.

[2140] מדות פ״ג מ״ד.

של לגימה שמשרה שכינה[2144].

ונהגו במקומות הרבה שלא לכסותו בשבת ויום טוב[2145] כי בחול מכסין אותו מפני שהוא כחו של עשו ובשבת ויום טוב אין שטן ופגע רע[2146] ומנהגן של ישראל תורה היא[2147]:

[2141] ראה ברכות נד, סע״ב.
[2142] ברכות נה, א. חגיגה כז, א. מנחות צז, א.
[2143] רבנו גרשום מנחות שם. רש״י חגיגה שם ד״ה שלחנו.
[2144] סנהדרין קד, א וברש״י שם ד״ה ומשרה. תוס׳ חגיגה שם ומנחות שם ד״ה שלחנו.
[2145] ב״י סד״ה כתב. שו״ע שם.
[2146] תולעת יעקב סוד ברכת המזון בתחלתו. הובא באליה זוטא סק״ג ובאליה רבה סק״ז. ראה גם שו״ת באר עשק סי׳ כז. וראה חקרי הלכות ח״ח יד, א.
[2147] ב״י שם.

הלכות מים אחרונים

קפא דין מים אחרונים

ובו ט׳ סעיפים

א מים אחרונים מצוה משום קדושה[2148] להתקדש לברך ה׳ על המזון[2149] שהידים שהן מזוהמות מלכלוך המאכל הן פסולות לברכה[2150].

ועוד הוסיפו לעשות חובה[2151] גם על אותם שאין מזכירין את ה׳ בברכת המזון אלא שומעין מהמברך[2152] לפי שאמרו אחר כל אכילתך אכול מלח[2153] ויש מלח סדומית שמסמא את העינים[2154] ויש לחוש שמא נגע בידיו בגרגיר מלח סדומית או מלח אחר שטבעו כמלח סדומית[2155] שהיה מעורב במלח שאכלו אחר הסעודה וכשיתן אחר כך ידיו על עיניו יסמא אותן[2156] אם לא יטול ידיו תחלה.

לפיכך אין להם לברך על נטילה זו כמו שאין מברכין על שמירה משאר סכנות[2157] כגון המסנן מים בלילה מפני סכנות עלוקה וכיוצא בזה[2158] אבל המברך שנוטל ידיו משום מצוה וקדושה היה ראוי שיברך עליה[2159] אלא לפי שעכשיו אין עושין המצוה כתקנת חכמים ומנהגם שהיו נוהגים למשוח הידים בשמן ערב אחר הנטילה להעביר הזוהמא מהידים[2160] ועכשיו אין לנו שמן ערב וכיון שאין אנו עושים

[2148] **ברכות ס״פ ח נג**, ס**ע״ב**. רבנו יונה שם (מ, א) ד״ה והייתם. רא״ש שם פ״ח סי׳ ו.
[2149] ראה חקרי הלכות ח״ג ט, א.
[2150] ברכות שם. מעדני יו״ט על הרא״ש שם אות ת.
[2151] רבנו יונה שם וראי״ש שם ע״פ **חולין קה**, א. טור ושו״ע ס״א.
[2152] שאילתות פ׳ יתרו שאילתא נד הובא ברבנו יונה שם. רא״ש שם בשם גאון.
[2153] ברכות מ, א. רש״י חולין קה, ב ד״ה שמלח. וכדלעיל סי׳ קעט ס״ח.
[2154] חולין שם.
[2155] **הרב רבנו יונה** ברכות שם (מ, ב) ד״ה ואי **בשם הרמב״ם** פ״ו מהל׳ ברכות ה״ג.
[2156] רש״י רמב״ם ורבנו יונה שם.
[2157] הלכות גדולות הל׳ ברכות פ״ו (ט, א). הובא בתוס׳ ר׳ יהודה ברכות שם ד״ה והייתם וב**תוס׳** חולין קה, א סד״ה מים. סדור רב עמרם הלכות סעודה. הובא ברבינו יונה שם ד״ה ולענין. **רא״ש** שם ו**בחולין שם** פ״ח ס״ו. רמב״ם שם פ״ו ה״ב ופי״א ה״ד. טור ושו״ע ס״ז.
[2158] רמב״ם שם פי״א ה״ד.
[2159] רבנו יונה שם. וראה לעיל סי׳ ד מהדו״ב ס״א ב׳ דיעות אם צריך לברך על נט״י לפני התפלה.
[2160] ראה ברכות נג, סע״ב וברש״י ד״ה שמן. שם מב, א.

המצוה כתקנה נהגו שלא לברך אפילו המברך ברכת המזון[2161]:

ב מים אחרונים אין נוטלין על גבי קרקע אלא בכלי[2162] מפני רוח רעה ששורה עליהם[2163] כשהם על גבי קרקע[2164] ואם אין לו כלי[2165] נוטל על גבי עצים דקים וכיוצא בהם[2166] והוא הדין כל דבר שחוצץ בינם לקרקע אפילו רצפה שאין רוח רעה אלא על גבי קרקע[2167].

ובמקום שאין בני אדם עוברים שם יכול ליטלם על גבי קרקע[2168] לכן מותר ליטלם תחת השולחן ואע"פ שלפעמים מסלקין השולחן מכל מקום בין כך ובין כך יתנגבו[2169]:

ג אין נוטלין בחמין[2170] שהיד סולדת בו[2171] מפני שמפעפעין את הידים ואין מעבירין את הזוהמא[2172] ויש אוסרין[2173] אפילו בחמין שאין היד סולדת בו ויש להקל בדברי סופרים[2174]:

ד א"צ ליטול אלא עד פרק שני של אצבעות שלמעלה ממנו אינו מגיע לכלוך המאכל[2175].

וא"צ לשפוך עליה אלא פעם אחת[2176].

ואין שיעור למים של נטילה זו[2177] ואינם כמים ראשונים ששיעורם לא פחות מרביעית[2178]:

ה צריך שישפיל ראשי אצבעותיו למטה בשעת הנטילה[2179] כדי שתרד הזוהמא[2180] (ולכן אין לרחוץ ידיו תוך הכלי אלא ישפוך עליהם כדי שתרד הזוהמא[2181] אבל אמצעים שבין גבינה לתבשיל של בשר[2182]

[2161] רבנו יונה שם. **רא"ש פ"ח דברכות** שם. טור.

[2162] **חולין קה**, א. טור ושו"ע ס"ב.

[2163] חולין קה, ב. טור ושו"ע שם. ועד"ז בנט"י שחרית, כדלעיל סי' ד מהדו"ק ס"ט.

[2164] רש"י חולין קה, א ד"ה קינסא.

[2165] שו"ע שם.

[2166] לשון בתרא בחולין שם. תורת הבית הארוך בית ו סוף שער ג. טור ושו"ע שם.

[2167] חנוך מצוה תל. מ"א סק"ב.

[2168] החייט בפירושו לספר מערכת האלקות פ"ג (לג, א). וראה גם פ"ו סוף ד"ה מים עליונים (פ, ב). הובא ב**מ"א** שם. וראה גם לבוש ס"ב.

[2169] מ"א שם.

[2170] **גמ' שם** קה, ב.

[2171] **שם ללישנא בתרא**. רמב"ם הל' ברכות פ"ו הט"ז. וראה טור ושו"ע ס"ג ובמ"א סק"ג.

[2172] חולין קה, סע"א. טור ושו"ע שם.

[2173] **רש"ל** בים של שלמה חולין פ"ח סי' יא. **וכלישנא קמא** שם. הובא במ"א שם.

[2174] תורת הבית הארוך בית ו שער ב. וראה גם לעיל סי' קס ס"ב דפסקינן כלישנא בתרא (לענין מים ראשונים). וראה הוספה מכת"י שם סוף ס"ט, שמביא גם שם ב' הדיעות ומסיק: ויש להקל בדברי סופרים.

[2175] **רשב"א** בתורת הבית הארוך בית ו שער א בשם הראב"ד (תמים דעים סי' סו). **טור ושו"ע** ס"ד. מ"א סק"ד. ובספר המנהגים ע' 22 כתב: למים האחרונים נוטלים קצה האצבעות, ואח"כ מעבירים אותם כשהם לחים עדיין על השפתיים.

[2176] מרדכי ספ"ח דברכות רמז רז. הובא בב"י ד"ה כתב המרדכי. ים של שלמה חולין פ"ח סי' י.

[2177] תמים דעים להראב"ד סי' סו. מאירי בית יד שער יד. שלחן של ארבע שער א ד"ה ויש הפרש. הובא בב"י ד"ה כתוב בספר. ים של שלמה שם. אליה רבא ס"ק ג.

[2178] כדלעיל סי' קס סט"ז וש"נ.

[2179] **סוטה ד**, ב. טור ושו"ע ס"ה.

[2180] רש"י שם ד"ה צריך. טור ושו"ע שם.

[2181] **רש"ל** בים של שלמה שם. **מ"א** סק"א. וראה חקרי הלכות ח"ח טז, א.

[2182] ראה שו"ע סי' קעג ס"א שמים אמצעים חובה היינו בין תבשיל לגבינה. ועי' רמ"א יו"ד סי' פט ס"ג שנהגו שלא לאכול גבינה אחר תבשיל בשר כמו אחר בשר עצמו, ומים אמצעים חובה היינו באכילת בשר אחר תבשיל שיש בו גבינה או חלב.

יכול לרחצן בתוך הכלי[2183]):

ו אם המסובין הם רבים מתחילין מן הקטן[2184] שגנאי הוא לגדול ליטול ידיו וימתין יושב בטל עד שיטלו כולם לפיכך מתחילין מן הקטן היושב בסוף[2185] והגדול עוסק באכילה[2186] או בדבר אחר עד שיגיעו המים אליו.

ונוטלין כולם דרך ישיבתם[2187] ואין מכבדין זה את זה[2188] עד שיגיעו לחמשה האחרונים[2189] לפי שאין מכבדים בידים מזוהמות[2190] וכיון שלא נשארו אלא חמשה שלא נטלו שאחד מהן הוא המברך מתחילין מן המברך[2191] ואח״כ אין מכבדין זה את זה[2192] וכן אם אין שם אלא חמשה מתחילין מן המברך[2193] כדי שיעיין בברכת המזון בעוד שאלו הארבעה נוטלים ששיערו חכמים שבשיעור נטילת ארבעה יוכל לעיין בד׳ ברכות של ברכת המזון וכן בשיעור זה אין בו הפסק בין נטילה לברכה[2194].

ומה שאמרו[2195] תיכף לנטילת ידים ברכה לאו תיכף ממש אלא בכדי שיעור זה[2196] מכל מקום שלא לצורך אסור להפסיק כלל[2197].

ולכן מוזגין כוס של ברכת המזון קודם הנטילה[2198] כדי לתכוף הנטילה לברכה בכל מה דאפשר[2199].

ואסור להשיח בינתים איזה עסק וענין אחר אפילו בדברי תורה[2200] אבל שיחה בעלמא ב׳ וג׳ תיבות אין לחוש[2201] אלא משנטל הכוס בידו לברך כמ״ש בסי׳ קפ״ג[2202]:

ז יש אומרים[2203] שמים אחרונים אין צריכים ניגוב ויש מי שאומר[2204] שהמברך מנגב ידיו תחלה ואח״כ מברך אבל המסובין אינם צריכים לנגב לדברי הכל[2205] וגם במברך יש להקל בדברי סופרים עיין סי׳

[2183] ים של שלמה ומ״א שם.
[2184] **ברכות מו**, ב. טור ושו״ע ס״ו.
[2185] רש״י שם ד״ה ובזמן.
[2186] ב״ח ד״ה ואם המסובין.
[2187] טור ושו״ע שם.
[2188] ברכות מז, רע״א. טור ושו״ע שם.
[2189] ברכות מו, ב. טור ושו״ע שם.
[2190] **ברכות מז**, א. רמב״ם הל׳ ברכות פ״ז הי״ב. לבוש ס״ו.
[2191] ברכות מו, ב. טור ושו״ע שם.
[2192] רא״ש ברכות פ״ז סי׳ יד. ט״ז סק״ד.
[2193] ברכות שם. טור ושו״ע שם.
[2194] **רשב״א** שם ד״ה בזמן. **ב״י.** ט״ז סק״ג. מ״א סק״ה.
[2195] ברכות מב, א. וראה לעיל סי׳ קסו אם קאי רק על מים אחרונים או גם על מים ראשונים.
[2196] וראה לעיל שם (לענין מים ראשונים) ״כדי הילוך כב אמה״.
[2197] רשב״א שם. ט״ז שם. מ״א שם. וראה גם לעיל שם.
[2198] רבנו ירוחם נתיב טז ח״ז (קמח, ד). מ״א ריש הסי׳. וראה לעיל שם (לענין מים ראשונים) דהיינו דוקא כשמוזגו בחמין. וראה לקמן סי׳ רעא סכ״ג.
[2199] **משנה שם** נא, ב וגמרא **נב**, ב.
[2200] ב״ח ד״ה ואם המסובין. אליה רבה סק״ט בשם האריז״ל (ראה שער המצות פר׳ עקב ענין מים אחרונים). וראה גם לעיל סי׳ קסו. סדר נט״י לסעודה סוף ס״ו.
[2201] מ״א סו״ס קסה. וראה גם לעיל סי׳ קסו.
[2202] ס״י ושי״נ.
[2203] **ראב״ד** בתמים דעים שם. שלחן של ארבע שם. ב״י ד״ה משמע שכ״ה משמעות ה**רשב״א** בתורת הבית ב״ו ש״ב. דעה א בשו״ע ס״ח.
[2204] **רמב״ם** הל׳ ברכות פ״ו ה״כ. פ״ז הי״ג. דעה ב בשו״ע שם.
[2205] ישי״ש חולין פ״ח סי׳ י. מ״א סק״ו.

קע״ג[2206]:

ח מים אחרונים נוטלים בכל מיני משקה[2207] אפילו בשמן ודבש[2208] וחלב[2209] מפני שהם מעבירין את הזוהמא[2210] חוץ מיין שאין נוטלין בו[2211] מפני חשיבותו כמו שנתבאר בסי׳ ק״ס[2212] וקע״א[2213].

וכן מים הפסולים לראשונים משום מלאכה או שינוי מראה כשרים לאחרונים[2214]:

ט יש שאין נוהגים ליטול מים אחרונים מפני שאין מלח סדומית מצויה בינינו ומשום ידים מזוהמות אין חוששין הואיל ועכשיו אין מקפידין לרחצן מלכלוך המאכל אין זה קרוי זוהמא לנו[2215].

ומכל מקום מי שהוא איסטניס ורגיל לרחוץ ידיו אחר הסעודה הרי הן לו ידים מזוהמות וצריך ליטלן קודם ברכת המזון[2216] ואפילו רוצה לברך על היין באמצע הסעודה יקנחן קודם שיברך[2217] אבל נכון לכל אדם ליזהר במים אחרונים[2218]:

[2206] סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו. וראה שו״ע שם ס״ג שמים אחרונים א״צ ניגוב.
[2207] ראב״ד בתמים דעים שם. שלחן של ארבע שם. **שו״ע** ס״ט. רמ״א סו״ס קעג.
[2208] ראב״ד שם.
[2209] שלחן של ארבע שם.
[2210] ראב״ד שם. שלחן של ארבע שם.
[2211] ב״י סוף הסי׳.
[2212] סט״ו וש״נ.
[2213] סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו. וראה שו״ע שם ס״א.
[2214] ראב״ד שם (הובא באליה רבה סק״ג). מאירי שם. **מ״א** סק״ז.
[2215] **תוס׳** ברכות נג, ב ד״ה והייתם. חולין קה, א ד״ה מים. **רא״ש** ספ״ח דברכות. מרדכי שם רמז רז. טור ושו״ע ס״י. מ״א סק״ח.
[2216] תוס׳ ברכות שם. רא״ש ומרדכי שם. **טור ושו״ע** שם.
[2217] **ספר חסידים** סי׳ נח ותתנג. **מ״א** סק״ט.
[2218] **רש״ל** בים של שלמה חולין פ״ח סי׳ י. **מ״א** סק״י בשם המקובלים. ראה זח״ב קנד, ב. שער המצות פר׳ עקב.

הלכות ברכת המזון

קפב דין כוס ברכת המזון ושלא יהיה פגום

ובו ו׳ סעיפים

א יש אומרים[2219] שברכת המזון טעונה כוס אפילו ביחיד וצריך לחז(ו)ר אחריו[2220] כדרך שמחזרין אחר כל מצות שהן חובה[2221] ולא יאכל אם אין לו כוס לברך עליו ומצפה שיהיה לו אח״כ ואפילו אם צריך לעבור זמן אכילה אחת[2222].

ולפי זה אם שנים אוכלים יחד צריך כל אחד ליטול כוס לברכת המזון[2223] משא״כ בשלשה שמזמנים

[2219] **תוס׳ פסחים קה**, ב ד״ה שמע מינה ברכה בשם הרשב״ם והר״ר יחיאל מפריי״ש. רבינו יונה ברכות נ, ב ד״ה מודים. ראי״ש פסחים פ״י סי״ד ובברכות פ״ח ס״ב. הגהות מיימוניות הל׳ ברכות אות ס בשם מהר״ם מרוטנבורג, בשו״ת (פראג) סי׳ תקז, ובתשב״ץ סי׳ שג.
[2220] רמב״ן במלחמות ה׳ פ״ח דברכות (לט, ב). רבנו ירוחם נתיב טז ח״ז (קמט, א). ר״ן פסחים שם ד״ה שמעת. **טור** ושו״ע שם.
[2221] רמב״ן ורבנו ירוחם ור״ן שם. ולענין מחזרין אחר המצות ראה ברכות נג, ב. וראה גם לקמן סי׳ רצד ס״ב. סי׳ רצו סי״ג. סי׳ רצז ס״א. ס״ט. סי׳ רצח ס״א.
[2222] טור ושו״ע שם. וע״ד המבואר לקמן סי׳ רצו סי״ב לענין הבדלה. וראה שם בקונטרס אחרון ס״ק א שמיישב קושיות המ״א כאן ס״ק א.
[2223] **כל בו** סי׳ כה (כא, א). שו״ע שם.

יחד המברך על הכוס מוציאם ידי חובתם מהכוס כמו שמוציאם מברכת המזון[2224].

ויש אומרים[2225] שברכת המזון אינה טעונה כוס אלא כשמברכין בזימון ויש אומרים[2226] שאפילו בג׳ או עשרה אינה טעונה כוס לחובה אלא למצוה מן המובחר[2227] אם יש לו אבל א״צ לחזור אחריו כדרך שמחזרים אחר המצות שהן חובה (וכן נוהגין עכשיו[2228]) במה דברים אמורים בזימון אבל ביחיד א״צ כוס כלל אף למצוה מן המובחר ואפילו יש לו[2229].

ויש מדקדקים[2230] כשמברכים ביחיד להניח הכוס על השלחן ולא לאחזו בידו כדי לצאת לדברי הכל שלהאומרים טעונה כוס אפילו ביחיד הרי הכוס לפניו ואחיזתו אינה אלא למצוה מן המובחר לדברי הכל[2231] (אבל מנהג העולם שלא לברך על הכוס כלל ביחיד[2232] ונכון מנהג זה על דרך הקבלה[2233]):

ב כוס ברכת המזון אינה אלא של יין ולא של שאר משקין[2234] אפילו קבע סעודתו עליהם[2235] שכל כוס של ברכה לא תקנו אלא מיין[2236] שהוא משמח אלקים ואנשים[2237].

ובמקומות שאין היין מצוי והשכר או שאר משקין הם חמר מדינה[2238] דהיינו שרוב אנשי המקום דרכם לקבוע עליהם סעודתם[2239] כמו שקובעים על היין במקומות שהוא מצוי[2240] מברכים עליהם ברכת המזון[2241] אף על פי שיש יין בעיר[2242] וכל שאין יין הרבה גדל כדרך יום סביבות כל העיר[2243] אפילו

[2224] לבוש ס״א. וכדלקמן רס״י קצב.

[2225] **מדרש הנעלם רות** (זוהר חדש מז, א). הגהות מיימוניות שם בשם ר״י וה״ר אלחנן. דעה הב׳ בשו״ע שם.

[2226] **רי״ף** פסחים שם. **רמב״ם** הל׳ ברכות פ״ז הט״ו. **רשב״א** ברכות נב, א ד״ה ולענין ובשו״ת ח״א סי׳ שמב. **ר״ן** שם. דעה הג׳ בשו״ע שם.

[2227] רמב״ן שם. ראב״ד ברכות פ״ח (לט, א). ר״ן שם. ה״ר מנוח שם. הובאו ב**ב״י** ד״ה אבל דעת. **רמ״א** ס״א. וראה שער המצות פר׳ עקב עמ׳ קו.

[2228] ראה מ״א סי׳ קעד ס״ק ב. וראה גם לקמן סי׳ תעז ס״ח-ט. ועי׳ לקמן סי׳ רצו סי״ג (במוסגר) ובקונטרס אחרון ס״ק ב. סי׳ רצט ס״ו.

[2229] לחם חמודות ברכות פ״ח אות ה. מלבושי יו״ט ס״ק ב. וראה משנה ברורה בשער הציון אות ג. ועי׳ לקמן סי׳ רצו סי״ג. סי׳ רצט ס״ז.

[2230] ב״י ד״ה ובמדרש. **רמ״א** ס״ב. ט״ז ס״ק ב.

[2231] כדלקמן סי׳ קצ ס״ג וש״נ.

[2232] ראה גם לקמן סי׳ רעא בקונטרס אחרון ס״ק ד.

[2233] ראה זוהר ח״ב קנז, ב. קסח, ב. ח״ג רמו, א. רעד, א. שער המצות פר׳ עקב עמ׳ קו. אור צדיקים (להר״ם פאפירש) סי׳ כג אות לג. יד אהרן הגב״י. באר היטב ס״ק א וס״ק ד. וראה סי׳ המנהגים - חב״ד ע׳ 22: מברכין ברכת המזון בכוס של ברכה, אף שאין עשרה.

[2234] **פסחים קז**, א. טור ושו״ע ס״ב.

[2235] **רשב״ם** שם ד״ה ה״מ. ראי״ש שם פ״י סוף סי׳ יז. מרדכי שם (לז, ג). טור ושו״ע שם.

[2236] פסחים שם. שו״ע שם.

[2237] שופטים ט, יג. ברכות לה, א - שמטעם זה אין אומרים שירה אלא על היין. ולקמן סי׳ קצ ס״ב-ג שמטעם זה הטעינו כוס לברכת המזון. וראה גם סדר ברה״נ פי״ב הי״ג לטעם ברכת הטוב והמטיב. ולעיל סי׳ קסז ס״א מובא הפסוק ויין ישמח לבב אנוש, וש״נ.

[2238] רשב״ם שם ד״ה חמר. ראי״ש שם סי״ז. שו״ע שם. וראה גם לקמן סי׳ ערב ס״י לענין קידוש. סי׳ רצו ס״ח וס״י לענין הבדלה. סי׳ תעב סכ״ח לענין ד׳ כוסות.

[2239] פסחים שם, לגירסת רבנו חננאל ורוב הספרים, לפירוש ראבי״ה ח״א סי׳ קמט. הובא בהגהות מיימוניות הל׳ ברכות פ״ז אות ס. רמ״א ס״ב. וראה גם לקמן סי׳ ערב ס״י. וראה אהלי שם ח״ב ע׳ פב.

[2240] ראה רמב״ם הל׳ שבת פכ״ט הי״ז. פסקי ריא״ז פסחים פ״י הלכה א אות כט. הובא בשלטי גבורים פסחים פ״י (כב, ב אות ב). וראה אהלי שם ח״ז ע׳ קעג.

[2241] **ראי״ש והגהות מיימוניות** שם. טור ושו״ע שם.

[2242] רמ״א שם.

[2243] ראי״ש שם בשם יש מפרשין. **טור סי׳ ערב**. מ״א ס״ק ב. ראה גם לקמן סי׳ ערב ס״י.

גדל מעט סמוך לעיר[2244] וגם מצוי הרבה יין בחנות אין זה נקרא מצוי[2245] כיון שהוא ביוקר[2246] ובודאי אין רוב אנשי העיר קובעים תמיד סעודתם עליו[2247].

ומכל מקום מצוה מן המובחר לברך על יין[2248] וכ״ש אם יש לו יין בביתו שאין זה הידור כלל לברך על שאר משקים[2249] אלא א״כ יש לו מעט לצורך קידוש שקידוש קודם לברכת המזון מפני שהוא טעון כוס לדברי הכל[2250] ואף שאפשר לקדש על הפת מכל מקום עיקר הקידוש נתקן על היין כמו שיתבאר בסי׳ רע״א[2251]:

ג וכל זה במשקים חשובים כשכר וכיוצא בו אבל משקים גרועים כמו מה שקורין במדינות אלו (קווא״ס) או (בארש״ט) אין להם חשיבות[2252] יותר ממים[2253] ואין מברכים עליהם ברכת המזון אפילו במקום שדרך רוב אנשי העיר לקבוע סעודה עליהם[2254] ואצ״ל קידוש והבדלה[2255] לפי שאינו נקרא חמר מדינה אלא מה שיש לו חשיבות באותה מדינה כעין חשיבות יין בכל המדינות.

ואפילו אינו שתיית רוב אנשי העיר אלא שותין אותו לפרקים בלבד[2256] מפני חשיבותו כמו (מע״ד)[2257] במדינות אלו לא נגרע מפני זה לברך ולקדש עליו כיון שזהו מפני חשיבותו שהוא חשוב יותר מן השכר ולכן ראוי יותר לכוס של ברכה מן השכר[2258] וגם הוא חמר מדינה[2259] יותר ממנו כיון שחשוב יותר שהרי כל מעלת היין לכוס של ברכה אינו אלא מפני חשיבותו ולא מפני שהוא רוב השתייה במקומות שהוא מצוי לרוב שהרי אף במקומות ששאר משקים הם רוב השתייה אעפ״כ מצוה מן המובחר ביין[2260] מפני חשיבותו א״כ כל משקה שחשוב יותר הוא קרוב ליין יותר[2261].

ומה שנהגו ההמון כששותין שכר בסעודה ואחר הסעודה קובעים עצמם לשתות מי דבש ומברכין ברכת המזון על השכר באמרם שהוא חמר מדינה הוא ביזוי מצוה והוא בכלל מה שאמרו[2262] שלא יהא

[2244] **מ״א** שם. ראה גם לקמן סי׳ תעב סכ״ח.

[2245] ב״ח ד״ה כתוב בהגהת. מ״א שם. ראה גם לקמן סי׳ ערב ס״י. שם סי״א לענין קידוש. סי׳ רצו ס״ח לענין הבדלה.

[2246] רמ״א שם.

[2247] ראה לקמן סי׳ ערב בקונטרס אחרון ס״ק א, הטעם לשילוב דברי הפוסקים הנ״ל, ואשר זהו דין חמר מדינה גם לענין הבדלה ודי כוסות, ולדעה האי שם גם לענין קידוש.

[2248] **רמ״א** שם. וראה גם לקמן סי׳ ערב סי״א. סי׳ רצו ס״ח. וראה תהלה לדוד ס״ק ג.

[2249] ראה **ב״ח** ד״ה ואחר. **מ״א** ס״ק ה. ראה גם לקמן סי׳ ערב סי״א. סי׳ רצו ס״ח.

[2250] **מ״א** שם.

[2251] ס״ח. וראה שם סכ״א, ובקונטרס אחרון שם ס״ק ו, שמטעם זה קידוש על היין קודם אף להבדלה עליו (כשיש שכר).

[2252] **ט״ז** ס״ק א. אליה רבה ס״ק ה. ולקמן סי׳ תעב סכ״ט הוסיף: מי תפוחים (שקורין עפי״ל טראנ״ק) ומי זנגביל שקורין (אינגב״ר וואש״ר) ומי שורש שקורין (לאקרי״ץ) (שרגילין לשתות בפסח, כמבואר במ״א סוף ס״ק ב).

[2253] שאין להם דין חמר מדינה. רשב״ם פסחים שם ד״ה חמר. רא״ש שם. משמעות כל בו סי׳ כה (כג, ד). שו״ע שם. מ״א ס״ק ג. וראה גם לקמן סי׳ רצו ס״ח לענין הבדלה. סי׳ תעב סכ״ט.

[2254] שבזה רצה להתיר במ״א סוף ס״ק ב בשעת הדחק.

[2255] ראה לקמן סי׳ רצו ס״ח: חוץ מן המים.

[2256] שמטעם זה רצה לאסרו במ״א ס״ק ב. וראה משנה ברורה שעה״צ ס״ק ז.

[2257] מי דבש. וכ״ה לקמן סי׳ תעב סכ״ח-ט - במקומות שרגילין לשתותו בפסח.

[2258] ט״ז ס״ק א.

[2259] ב״ח ד״ה כתב מהרש״ל. מ״א ס״ק ב.

[2260] כדלעיל בסעי׳ הקודם וש״נ.

[2261] עי׳ ט״ז שם. וראה תהלה לדוד ס״ק ב. משנה ברורה בשער הציון אות ז.

[2262] ביצה כ, ב. ט״ז שם.

שולחנך מלא ושולחן רבך ריקם ועוד כיון שמי דבש חביב עליו מהשכר הוא מוקדם לברכה[2263] כמו שיתבאר בסי׳ רי״א[2264]:

ד כוס של ברכה צריך שלא יהא פגום[2265] שאם שתה ממנו פגמו ואפילו לא הקריב אליו את פיו אלא שפך לתוך פיו[2266] אבל אם שפך ממנו לתוך ידו[2267] או לתוך כלי[2268] ושתה אין בכך כלום.

והוא שלא שפך אלא מעט בענין שעדיין שם מלא עליו[2269] או שאח״כ שפכו לתוך כוס קטן ממנו והוא מלא[2270] או שזורק לתוכו איזה דבר להגביה היין שיהא הכוס מלא שאינו צריך להיות מלא כולו מיין כי די ברביעית[2271] רק שלא יהיה חסר[2272].

ואפילו שתה מהכד או מחבית של חרס שהיא קטנה נפגם כל היין שבהם[2273] אבל אם שתה מחבית של עץ שהיא גדולה אין להקפיד[2274] ויש מחמירין[2275] ויש לחוש לדבריהם לכתחלה[2276] שלא להניח לשתות אפילו מפי ברזא מחבית גדולה[2277]:

ה כוס פגום יכולים לתקנו ע״י שיוסיפו עליו מעט יין[2278] שעיקר הפגום משום ששתה ממנו וכשחוזר ומוסיף עליו מיתקן בכך כמו פגימת המזבח[2279] שמיתקן אם חוזר וסותמו[2280] וכן אם החזיר יין שבכוס פגום לקנקן נתבטל בתוכו ברוב וכשר[2281] ומכל מקום אין לעשות כן ולכן נוהגים להוסיף עליו מעט מהקנקן ובזה מיתקן ואח״כ שופכים אותו לתוך הקנקן וחוזרים ומוציאים אותו מהקנקן לשם ברכה[2282] כמ״ש בסימן קפ״ג[2283]:

ו אפילו ע״י מעט מים שיוסיפו עליו מיתקן[2284] בין יין בין שאר משקים שהם חמר מדינה אם אי אפשר לתקנם במינם[2285] והוא שאינם מתקלקלים מחמת המים עד שאינם ראוים לשתיה[2286] וכוס יין אפילו יש

[2263] ב״ח וט״ז ומ״א שם.

[2264] סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו. וראה לוח ברה״נ פ״ג ה״ו וש״נ.

[2265] **פסחים קו**, א. טור ושו״ע ס״ג. וראה גם לקמן סי׳ קצ ס״ה. סי׳ רעא סי״ח.

[2266] ראה מ״מ וציונים.

[2267] **ברכות נב**, א. שו״ע שם.

[2268] תוס׳ פסחים קה, ב ד״ה שמע מינה טעמו. רא״ש ברכות פ״ח סי׳ ב. טור ושו״ע שם. וראה גם לקמן סי׳ קצ ס״ה. סי׳ רעא ס״כ.

[2269] **ט״ז** ס״ק ג. אליה רבה ס״ק ז. וראה גם לקמן סי׳ קפג ס״ד.

[2270] **ט״ז** שם. **מ״א** ס״ק ז.

[2271] כדלקמן סי׳ רעא ס״כ. סי׳ תעב סי״ז.

[2272] **עי׳ מ״א סוף סי׳ זה.**

[2273] **פסחים שם.** טור ושו״ע שם.

[2274] **רשב״ם** שם ד״ה אפילו. שו״ע שם.

[2275] **רבנו ירוחם** נתיב טז ח״א (קמג, א).

[2276] **כנסת הגדולה** הגב״י. **מ״א** ס״ק ח.

[2277] כנסת הגדולה שם. אליה זוטא ס״ק ה ורבה ס״ק ט.

[2278] **ירושלמי** ברכות פ״ז ה״ה. הובא בתוס׳ ברכות נב, א ד״ה טעמו. רא״ש שם פ״ח ס״ב ופסחים פ״י סי״ד. מרדכי ברכות רמז קפג. טור ושו״ע ס״ו. וראה גם לקמן סי׳ קצ ס״ה. סי׳ רעא ס״כ וסכ״ט.

[2279] **מ״א** ס״ק י, ושכן משמע מהב״ח ד״ה והר״ם, בשם מהר״מ מעיל צדק.

[2280] ראה מדות פ״ג מ״ד.

[2281] תשב״ץ סי׳ שיג. הובא בארחות חיים הל׳ קדוש היום סי׳ כב. **טור ושו״ע** ס״ה.

[2282] **מ״א** ס״ק ט.

[2283] ראה שם סעי׳ ד.

[2284] **רא״ש שם בפסחים**. תוס׳ ברכות שם. מרדכי ברכות שם. טור ושו״ע ס״ו. וראה דרישה אות ד.

[2285] **מ״א** ס״ק י״א.

לו עוד יין יכול לתקנו על ידי מים[2287] כל שאינו מקלקלו בכך שהרי רגילים למוזגו במים[2288].

ואם המים הם פגומים פסולים אפילו למזוג בהם יין שאינו פגום[2289] שאין המים מתבטלים ביין ברוב[2290] הואיל וטעם המים נרגש ביין שיין מזוג אינו שוה בטעמו לשאינו מזוג[2291].

ובשעת הדחק שאין לו לא יין ולא מים מוטב לברך על כוס פגום מלברך בלא כוס כלל[2292] במקומות ששאר משקים אינם חמר מדינה או שאין לו[2293]:

[2286] **ראי"ש** ברכות שם. ט"ז ס"ק ז.

[2287] מהרש"ל בהגהותיו לטור. דרישה ס"ק ד. עטרת זקנים ס"ק ד.

[2288] ראה גם לקמן סי' רד ס"ט. סי' רעא ס"כ. סי' רצו ס"ט וסי"ג.

[2289] **ב"י** ד"ה וכתב עוד, **בשם ארחות חיים** הל' קדוש היום סי' כב, בשם רב הילאי גאון. שו"ע ס"ג.

[2290] כפי שיין פגום מתבטל ברוב יין כשר, כבסעי' הקודם.

[2291] ליישב קושית הפרי מגדים (א"א ס"ק ח). והיינו דמטעם זה הוי מין בשאינו מינו (ראה ש"ך יו"ד סי' צח ס"ק ו). וראה תהלה לדוד ס"ק ד.

[2292] **רשב"ם** פסחים קו, א ד"ה קפיד. תוס' שם ד"ה דקפיד ובברכות שם בשמו. **ומהר"ם מרוטנבורג** בתשבץ סי' שיג. הובא בארחות חיים שם. טור ושו"ע ס"ז.

[2293] **מ"א סי' רצו ס"ק ה**. וראה גם לקמן שם ס"ט. וראה בדי השלחן סי' מו ס"ק י.

קפג המברך האיך יתנהג בכוס של ברכת המזון

ובו ט"ו סעיפים

א עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה טעון הדחה ושטיפה חי ומלא עיטור ועיטוף מקבלו בשתי ידיו ונותנו לימינו ומגביהו טפח ונותן עיניו בו[2294] ויש אומרים אף משגרו במתנה דרך דורון וחשיבות לאנשי ביתו זו אשתו[2295] ואפילו לא אכלה עמהם[2296] כדי להניח ברכה לביתו[2297]:

ב הדחה ושטיפה הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ[2298] כדי שיהא כוס של ברכה יפה מבית ומחוץ ואם הוא נקי מבית ומבחוץ ואין בו שיורי כוסות[2299] דהיינו שיורי יין ששרה בו פת[2300] או שקנחו יפה במפה דיו כיון שהוא יפה מבית ומבחוץ[2301]:

ג חי יש אומרים[2302] שיתן מהיין חי לתוך הכוס וכשמגיע לברכת הארץ יתן לתוכו מים שכל כוס של ברכה מצוה מן המובחר שיהא מזוג[2303] כדי שיהא ערב ולמה בברכת הארץ להודיע שבח הארץ שיינותיה חזקים וצריכים מזיגה[2304] ואע"פ שהמברך בחוץ לארץ מאחר שאינו מוזג עד ברכת הארץ מוכח הדבר ששבח ארץ ישראל הוא בא להראות[2305] מכל מקום אם אין היין חזק שהוא ערב בלא מזיגה

[2294] **ברכות נא**, א. טור. וראה גם לקמן סי' רעא סי"ח וסי' רצו ס"ב - לענין קידוש והבדלה.

[2295] גמ' ורש"י שם ד"ה במתנה ודי"ה לאנשי (וראה גם ב"מ פז, א). טור ושו"ע ס"ד. וראה לקמן סי' קצ ס"ה שמצוה מן המובחר שכל המסובים יטעמו.

[2296] **מ"א** ס"ק ח ממשמעות הגמ' שם ע"ב.

[2297] רבנו יונה שם ד"ה ומשגרו.

[2298] **ברייתא שם** ע"א. טור ושו"ע ס"א.

[2299] **תוס'** שם ד"ה שטיפה מבחוץ. **והרב רבנו יונה** שם. מרדכי שם רמז קפו. טור ושו"ע שם.

[2300] מ"א ס"ק א מרש"י ביצה כא, ב ד"ה שיורי.

[2301] **מ"א** שם. וראה גם לקמן סי' תעט ס"ב.

[2302] **רי"ף** ברכות (לח, א). **רמב"ם** פ"ז הט"ו. שו"ע ס"ב.

[2303] ברכות נ, ב. וראה גם לקמן סי' ערב ס"ו לענין קידוש. סי' תעב סי"ז לענין ד' כוסות.

[2304] **הרב רבנו יונה** שם (לז, ב ד"ה חי). **וטור** ושו"ע שם.

[2305] **ב"י** ד"ה ואהא.

א״צ למוזגו כלל[2306] ובקצת מקומות נוהגין למזוג כל יין על פי הקבלה[2307]:

ד ויש מפרשים[2308] חי בלשון אשכנז פרי״ש שיוציאנו מהחבית מיד סמוך לברכה ובמדינות אלו שאין לנו יין הרבה א״צ אלא לשפכו מהקנקן שמחזיקין בו יין סמוך לברכה ולא מהחבית[2309] אלא א״כ שולח לחנוני לקנות אזי ישלח סמוך לברכה שיהיה חי מהחבית[2310].

ויש מפרשים[2311] חי שיהא הכוס שלם ששבירת הכלים זו היא מיתתן[2312] ואפילו נשבר בסיס של מטה פסול אלא א״כ בשעת הדחק[2313] וטוב לחוש לכל הפירושים[2314] כשאפשר[2315].

מלא כמשמעו שיהא מלא על כל גדותיו[2316] ומכל מקום אם חושש שאם יהא מלא הרבה ישפוך ויתבזה[2317] ומניח קצת ריקן למעלה אין לחוש שעדיין שם מלא עליו[2318]:

ה עיטור יש מי שהיה מעטרהו בתלמידים שהיה מושיב תלמידיו סביבותיו בשעת הברכה[2319] ויש מי שהיה מעטרהו בכוסות[2320] שהיה מניח כוסות יפים סביביו להדרו בהם[2321] ואנו אין לנו עיטור[2322]:

ו עיטוף יש מי שהיה מתעטף בטליתו[2323] ויש מי שהיה פורס סודרו על ראשו[2324] ואנו אין לנו עיטוף[2325] ומכל מקום כל ירא שמים לא יברך במצנפת רק ישים הכובע על ראשו[2326] ויש מדקדקין נוהגין ג״כ להתעטף בבגד העליון[2327] ויש אומרים על פי הקבלה שאין עיטוף אלא בארץ ישראל מפני כבוד השכינה[2328]:

[2306] **טור** ורמ״א. **וכ״ה משמעות הרמב״ם** שם. ולקמן סי׳ תעב ס״ז כ׳ ״וסתם יינות שלנו אין חזקים ואין צריך מזיגה כלל״. וראה לקמן סי׳ רד ס״י.

[2307] **ב״י** ד״ה ומ״ש רבנו, ע״פ מדרש הנעלם רות (זוהר חדש ח״ב מז, ב). הובא במ״א ס״ק ב. וראה נתיבות עולם למהר״ל מפראג (נתיב העבודה פי״ח דף מ׳). הובא באליה רבה ס״ק ב.

[2308] פירוש הב׳ ב**רש״י** ברכות נא, א ד״ה חי (ראה המתרגם שם). רבנו ירוחם נתיב טז ח״ז (קמח, ד). טור ורמ״א ס״ב. מ״א ס״ק ג. וראה גם לעיל סי׳ קפב ס״ה.

[2309] **רמ״א** שם.

[2310] **מ״א** שם.

[2311] פירוש הג׳ בתוס׳ שם נ, ב ד״ה מודים, ובשבת עו, ב ד״ה כדי שימזגנו, ובבא בתרא צז, ב ד״ה עד בשם גדולי נרבונא. **הרב רבנו יונה** שם ד״ה על כן. ראי״ש שם פ״ז סל״ה. **וטור בשם יש מפרשים**. שו״ע ס״ג.

[2312] בבא קמא נד, א.

[2313] **מהרי״ל** הל׳ סעודה. **מ״א** ס״ק ה.

[2314] **טור** ולבוש ס״ב.

[2315] אליה רבה ס״ק ה.

[2316] **גמרא שם**. טור ורמ״א שם. וראה גם לקמן סי׳ רצו ס״ה. סי׳ תעב סכ״ד.

[2317] עי׳ לקמן סי׳ רצו ס״ה לענין הבדלה.

[2318] **ט״ז** סוף ס״ק ד. אליה רבה ס״ק ד. וראה ט״ז סי׳ קפב ס״ק ג. וראה גם לעיל סי׳ קפב ס״ד. וראה לקמן סי׳ רצו ס״ט שאם יש לו כוס יין שאינו מלא - הוא עדיף אף על כוס חמר מדינה מלא.

[2319] **רב יהודה שם** וברש״י ד״ה מעטרהו. טור.

[2320] **רב חסדא שם**, וברש״י ד״ה בנטלי.

[2321] טור בשם ויש מפרשים. פירוש הרשב״ץ שם ד״ה בנטלי. שיטה מקובצת שם ד״ה רב חסדא.

[2322] טור בשם ה**תוס׳** (ראה ב״י ד״ה והתוס׳). **ורא״ש שם** פ״ז סל״ה, **וכר׳ יוחנן.**

[2323] **רב פפא שם** וברש״י ד״ה מעטף. טור.

[2324] **רב אשי שם**. טור.

[2325] טור בשם ה**תוס׳**. **ורא״ש** שם.

[2326] **ב״ח** ד״ה רב אשי. **מ״א** ס״ק ה.

[2327] **שם.**

[2328] **עטרת זקנים** בשם ספר יש שכר (דיני בהמ״ז אות ד). מ״א שם בשם המקובלים.

ז מקבלו בשתי ידיו[2329] להראות חביבות הכוס שהוא חושק לקבלו בכל כחו[2330] וכשיתחיל לברך נוטלו בימינו לבדו ולא בב׳ ידיו[2331] כדי שלא יהא נראה כמשאוי עליו והימין היא חשובה יותר לכבוד הכוס[2332] ולא יסייע כלל בשמאל[2333] אפילו לסמוך בה ימינו שאין השמאל נוגעת בכוס כלל[2334] ויש מתירים[2335] לתמוך הימין בשמאל ויש להחמיר אם לא לצורך כגון שהכוס גדול[2336].

ואם המברך איטר אוחז הכוס בימין שלו שהוא שמאל כל אדם שהיא חשובה אצלו[2337].

ואין ליטול הכוס בבתי ידים רק יסירם קודם[2338].

ויש מי שאומר[2339] שעל פי הקבלה יש להעמיד הכוס על הכף והאצבעות תהיינה זקופות סביב הכוס ולא לאחוז באצבעותיו ויש אומרים[2340] להעמיד על האצבעות ממש:

ח מגביהו מן הקרקע טפח[2341] אם הוא יושב על גבי קרקע ואם הוא מיסב בשולחן מגביהו מעל השולחן טפח[2342] כדי שיהא נראה לכל המסובין ויסתכלו בו[2343]:

ט ונותן עיניו בו כדי שלא יסיח דעתו ממנו[2344] ועל כן יש מי שפוסל כוס שפיו צר (שקורין קלו״ג גלא״ז) לברך עליו מפני שאינו יכול ליתן עיניו ביין שבתוכו[2345] ואין זה נכון שלא הצריכו ליתן עיניו ביין אלא בכוס[2346] שלא יסיח דעתו ממנו[2347] ומכל מקום לכתחלה יש לברך על כוס אחר (כדי שיוכל לשתות רביעית כאחת כמ״ש בסי׳ ק״צ[2348] מה שאי אפשר לעשות כן בקל בכוס שפיו צר) אבל אם אין

[2329] גמרא שם לגירסת הרא״ש שם. טור ושו״ע ס״ד.

[2330] **ט״ז** ס״ק ב.

[2331] טור ושו״ע שם.

[2332] ט״ז שם. וראה לבוש ס״ה. וראה לעיל מהדו״ב ומהדו״ק סי׳ ב ס״ד, שהימין היא חשובה בכל התורה. לעיל סי׳ קסז ס״ז שכל דבר שמברכין עליו צריך לאחוז בימין בשעת הברכה. לקמן סי׳ רעא ס״ח לענין קידוש. סי׳ רצו סט״ז לענין הבדלה.

[2333] **גמרא שם** ריש ע״ב.

[2334] **טור**. וכפי׳ ט״ז ס״ק ג. ומ״א ס״ק ו.

[2335] שבלי הלקט סי׳ קנו. לפי׳ הב״י ד״ה ומ״ש אנן. **רמ״א** שם. לבוש שם.

[2336] **ט״ז ומ״א** שם.

[2337] שבלי הלקט שם (שלפנינו). הובא בב״י שם. **שו״ע** ס״ה. מ״א ס״ק ט. וראה גם לעיל סי׳ כז ס״ט לענין תפילין. לקמן סי׳ תרנא סי״ד לענין לולב.

[2338] ברכות מהר״ם סוף סי׳ כג. **מ״א** ס״ק ו.

[2339] **של״ה** שער האותיות אות ק ד״ה והכוס. הובא במ״א שם. וכ״ה לקמן סי׳ רעא ס״ח לענין קידוש. וראה ס׳ המנהגים - חב״ד ע׳ 22: אוחזין הכוס על כף היד, מוגבה, והאצבעות זקופות, עד סוף בונה ברחמיו ירושלים אמן, ואז מעמידו על השלחן, וחוזר ונוטלו לברכת בפה״ג. וראה שם ע׳ 28 (לענין קידוש): לוקחו בימין ומוסרו לשמאלו, מעמידו דרך הורדה מלמעלמ״ט על כף ידו הימנית כשהיא כפופה קצת, כעין כלי קיבול, ד׳ אצבעותיו מוגבהות והגודל מושכב מן הצד.

[2340] **נגיד ומצוה** עמ׳ צו. הובא בבאר היטב ס״ק ה. וראה שער המצות פר׳ עקב עמ׳ קו. אליה רבה ס״ק ז.

[2341] גמרא שם.

[2342] רש״י שם ד״ה מן הקרקע. ירושלמי ברכות פ״ז ה״ה. **טור ושו״ע** ס״ד. וראה ס׳ המנהגים - חב״ד ע׳ 28 (למע׳ מג׳ טפחים מע״ג השלחן). לקוטי שיחות חי״ט ע׳ 450.

[2343] טור. לבוש ס״ה.

[2344] **גמ׳ שם** ע״ב. טור ושו״ע ס״ד.

[2345] דרכי משה סוף הסי׳, בטעם היש מדקדקים שהביא ר׳ אברהם מפראג בהגהותיו. **רמ״א** שם.

[2346] ראה תוס׳ שבת עו, ב ד״ה כדי שימזגנו, בשם בני נרבונא, דכל הני עשרה דברים הוו בכוס ולא ביין.

[2347] **ט״ז** ס״ק ד. **מ״א** ס״ק ז.

[2348] סעיף ו, שמצוה לגמוע גמיעות גסות משום חיבוב מצוה. וראה גם לקמן סי׳ תעב ס״כ שלכתחילה אין ליקח כוס שפיו צר מפני שלא יכול לשתות רביעית בבת אחת, וש״נ.

שם כוס אחר בקלות יברך על זה ואין בו חשש פסול כלל[2349]:

י משיאחז הכוס בידו לברך לא ישיח המברך[2350] אפילו שיחה קלה ב׳ וג׳ תיבות[2351] משום היסח הדעת[2352] ויש אומרים[2353] שגם המסובין אין להם להסיח[2354] משנטל המברך הכוס בידו לברך וטוב לחוש לדבריהם לכתחלה[2355].

ולדברי הכל משהתחיל המברך לברך לא ישיחו גם המסובין אצ״ל בשעה שהוא מברך שהם צריכים לשמוע ולהבין מה שאומר המברך אלא אפילו בין ברכה לברכה אין להם להשיח כמו שאין המברך רשאי להשיח שהשומע כמברך בעצמו[2356] ואם עברו ושחו בין ברכה לברכה בשעה שהמברך שותק מעט יצאו[2357] ואפילו אם שח המברך בעצמו יצא[2358] אבל אם שחו בשעה שהוא מברך לא יצאו[2359].

ושערוריה זו מצויה בין ההמון שבשעה שהמברך בזימון מברך אין שומעין לו ומדברים דברים אחרים ועוברים על עשה של תורה בשאט נפש וטוב מאד היה שלא לברך כלל בזימון שאז היה כל אחד מברך לעצמו משא״כ עכשיו שטועים לומר שיוצאים בברכת המברך והם אינם שומעין מה הוא אומר[2360] וגם לכל אדם נכון שיאמר בלחש מלה במלה עם המברך כל ברכה וברכה ואפילו החתימות לפי שאין כל אדם יכול לכוין לשמוע כל תיבה ותיבה מפי המברך[2361] ואם באמצע יפנה לבבו ולא ישמע איזו תיבה המעכבת[2362] לא יצא ידי חובתו ובחתימות ימהר לסיים קודם שיסיים המברך כדי שיוכל לענות אמן אחריו[2363] כמו שנתבאר בסי׳ נ״א[2364] ונ״ט[2365].

ואע״פ שאין מזמנין אלא כשמצטרפין לברך כולם ברכת המזון בבת אחת דהיינו שאחד מברך לכולם ולא כשכל אחד מברך לעצמו שאין כאן זימון כלל כמ״ש בסי׳ קצ״ג[2366] מכל מקום כיון שכל ברכת המזון עד החתימה אומרים כולם יחד מלה במלה עם המברך ברכת המזון ה״ז כאמירה אחת וגם החתימות הם חוזרים ושומעים מפי המברך ועונים אמן אחריו כמו כשאחד מברך לכולם ממש[2367]

[2349] **ט״ז** שם.

[2350] **מימרא דר׳ אסי שם** ורש״י ד״ה אין מסיחין. טור ושו״ע ס״ו.

[2351] מ״א סי׳ קסה ס״ק ד. וראה גם לעיל סי׳ קפא ס״ו.

[2352] תוס׳ שם בשם רש״י. רש״י על הריף שם. שלטי הגבורים על המרדכי ברכות רמז קפג אות ז.

[2353] משמעות ה**תוס׳** שם ד״ה אין. **הרב רבנו יונה** שם (לח, א ד״ה אין) בשם רבני צרפת (וראה חדושי אנשי שם אות ג, והגהות הב״ח שם אות ו). וראה **רא״ש** שם פ״ז סל״ה. רבנו ירוחם נתיב טז ח״ז (קמח, ד).

[2354] אוצ״ל: להשיח.

[2355] מ״א ס״ק י.

[2356] כדלעיל סי׳ ח סי״א וש״נ.

[2357] תוס׳ וראש והרב רבנו יונה שם. **טור ושו״ע** שם.

[2358] **רמ״א** ס״ו. וראה לקמן סי״א וסי׳ קפה ס״ה ובנסמן שם דהיינו אף בשח באמצע הברכה.

[2359] תוס׳ שם. רמ״א שם.

[2360] **ט״ז** ס״ק ו.

[2361] שבלי הלקט סי׳ קנו. אורחות חיים הלכות בהמ״ז אות יא. כל בו ריש סי׳ כה, בשם ה״ר פרץ (הגהות תשב״ץ סי׳ שו). **שו״ע** ס״ז. ט״ז שם ובסי׳ קצג ס״ק ה. ולמדו זאת מהא דלעיל סי׳ נט ס״ד לענין ברכות ק״ש, וש״נ. וראה גם לקמן סי׳ קפה ס״ד. סי׳ רפד סי״א.

[2362] ראה עולת תמיד ס״ק ה. אליה רבה ס״ק יד. ומה הן תיבות המעכבות, ראה לקמן סי׳ קפז ס״ד.

[2363] **רמ״א** ס״ז.

[2364] סעיף ג.

[2365] סעיף ד.

[2366] סיום סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו, ועי׳ מ״א שם ס״ק ד. וראה גם לקמן סי׳ קצז ס״ח.

[2367] עי׳ **מ״א** ס״ק יב.

ואע״פ שברכת הזימון צריכים לשמוע מפי המברך דוקא כמו שיתבאר שם מכל מקום בברכת המזון מחמת חסרון כוונה יש לנהוג כן[2368].

ויש חולקין[2369] על זה ואומרים שאין מזמנים אלא א״כ אחד מברך לכולם והם שומעים ולכל הפחות צריכים לשתוק ולשמוע עד סיום ברכת הזן[2370] וכן עיקר[2371] ומסיום ברכת הזן ואילך יש לנהוג כסברא הראשונה מחמת דוחק חסרון כוונה[2372] אבל עד סיום ברכת הזן השמיעה מעכבת הזימון שאין יוצאים ידי זימון כלל בעניית ברוך שאכלנו לבד כמ״ש בסי׳ קצ״ג[2373]:

יא יש מי שאומר[2374] שלענין לשאול בברכת המזון מפני היראה או מפני הכבוד דינה כתפלה שאין מפסיקין בה אלא מפני חשש סכנה[2375] ולא כקריאת שמע וברכותיה שהקלו בהן מפני היראה והכבוד[2376] (לפי שבקריאת שמע נאמר[2377] ודברת בם ודרשו חכמים[2378] מכאן שיש לך רשות לדבר בם דברים אחרים וא״צ לקרותה כולה בתכיפה אחת מן התורה אלא מדברי סופרים והם אמרו להקל מפני היראה והכבוד ולא ראו להחמיר בברכת קריאת שמע שעיקרן מדברי סופרים יותר מבקריאת שמע עצמה אבל ברכת המזון צריך להיות לכתחלה בתכיפה אחת מן התורה[2379] שכן הוא משמעות הפסוק וברכת את ה׳ אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך לברך על הארץ והמזון וירושלים[2380] בברכה אחת בלא הפסק בינתיים[2381] אלא שאין זה מעכב בדיעבד[2382] הואיל ולא נאמר בברכת המזון יהיו[2383] בהויתן יהיו כמו שנאמר בקריאת שמע לענין קראה למפרע כמ״ש בסימן ס״ד[2384]):

יב צריך לישב בשעה שמברך בין אם היה מהלך בביתו כשאכל בין שאכלו מעומד או (מיסב) כשמגיע לברך צריך לישב[2385] כדי שיוכל לכוין יותר[2386] ולא יהא מיסב שהוא דרך גאוה אלא ישב באימה[2387]

[2368] **ט״ז** שם.

[2369] **ב״ח** ד״ה ומ״ש לא ובסי׳ קצג ד״ה ומיהו, שכן עשה מהר״ם מרוטנבורג (ראה אורחות חיים שם).

[2370] הגהות **תשב״ץ** שם. אורחות חיים וכל בו שם.

[2371] מ״א שם.

[2372] **מ״א** שם. וראה לקמן סי׳ קצז ס״ח: עכשיו שכולם מברכים בלחש עם המזמן . . . אלא שכבר נת׳ בסי׳ קפג שאין לנהוג כן אלא ישמעו מפי המזמן לפחות עד סיום ברכת הזן.

[2373] סיום סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו, וראה מ״א שם ובסי׳ קצג ס״ק ד. וראה לקמן סי׳ ר ס״א וש״נ. והיינו אפי׳ אינו יוצא י״ח בשמיעה זו, כדלקמן סי׳ ר ס״ג.

[2374] אורחות חיים הל׳ בהמ״ז אות נג. אבודרהם (עמ׳ שכח). **שו״ע** ס״ח. וראה גם לקמן סי׳ קפה ס״ה.

[2375] כדלעיל רס״י קד.

[2376] כדלעיל רס״י ס״ו וש״נ.

[2377] דברים ו, ז.

[2378] ירושלמי ברכות פ״ב סוף ה״א. הובא בראי״ש שם פ״ב ס״ה. לבוש סי׳ סו ס״א.

[2379] ראה מנחת פתים שיורי המנחה סי׳ קפג, ב. בדי השלחן סי׳ מד ס״ק יב. חקרי הלכות ח״ח יח, א. יגדיל תורה (נ.י.) ח״ל ע׳ רצג.

[2380] כדלקמן רס״י קפז.

[2381] ראה לקמן סי׳ קפח ס״ט, שג׳ ברכות של ברהמ״ז חשובות כברכה אחת, ולכך כל שטעה טעות שחוזר - חוזר לראש.

[2382] דברי חמודות ברכות פ״ז אות קיג. שיורי כנסת הגדולה הגב״י אות ז. והיינו שאף שלענין להפסיק לכתחלה, בהמ״ז דינה כתפלה וחמור מק״ש, מכל מקום לענין הפסיק דיעבד דבור האסור במזיד קל הוא יותר (וראה לעיל סי׳ קד ס״ד לענין הפסיק דיעבד בברכות ק״ש). וראה גם לקמן סי׳ קפה ס״ה. ושם גם לענין אם שהה כדי לגמור את כולה באונס.

[2383] בקוה״ש הגיה: והיו בהוייתן יהו (ברכות יג, א).

[2384] סעיף א, דלא יצא. אף דגם בברהמ״ז יש סדר בברכות, כדלקמן רס״י קפז. ולענין אם ג׳ ברכות בהמ״ז מעכבות זא״ז, ראה לקמן סי׳ קצד ס״ג. וראה תהלה לדוד ס״ק ה-ו.

[2385] **ברכות נא**, ב. טור ושו״ע ס״ט.

[2386] **טור ושו״ע** שם. ועי׳ לעיל סי׳ סג ס״ג.

[2387] **טור ושו״ע** שם.

ולא המברך בלבד אלא כל המסובין לא ישבו בקלות ראש אלא באימה[2388] אך אם לא עשו כן אפילו בירך מהלך בדיעבד יצא[2389].

וכל זה בביתו אבל המהלך בדרך ואוכל דרך הילוכו א״צ לישב ולברך לפי שאין דעתו מיושבת עליו אם ישב מפני שיקשה בעיניו איחור דרכו ולא יוכל לכוין יפה[2390]:

יג לא החמירו לברך מיושב אלא בברכת המזון הואיל והיא מן התורה[2391] ויש אומרים[2392] שה״ה לברכה אחת מעין ג׳ אע״פ שהיא מדברי סופרים[2393] הואיל והיא מעין ג׳ של תורה ויש לחוש לדבריהם[2394]:

יד אסור לעשות מלאכה בעודו מברך[2395] מפני שנראה כמברך בדרך עראי ומקרה[2396] אפילו תשמיש קל אסור לעשות אע״פ שאינו מונעו מלכוין[2397] ואצ״ל שלא יעסוק בדבר שצריך לשום לבו אליו ואפילו היא דבר מצוה כגון עסק התורה שנמצא פונה לבבו מכונות הברכה[2398] וזה אינו נכון לכתחלה גם בשאר ברכות[2399] שכיון שכולם צריכים כונה לכתחילה לדברי הכל[2400] וכן בקריאת שמע אפילו מפרק שני ואילך[2401] משא״כ מלאכה בידים לא מנעו אלא בפרק א׳ של קריאת שמע[2402]:

טו אין נותנים כוס של ברכה[2403] לברך אלא לטוב עין[2404] שהוא שונא בצע וגומל חסד בממונו[2405] שנאמר[2406] טוב עין הוא יבורך אל תקרא יבורך אלא יברך[2407]:

[2388] **רמ״א** שם.

[2389] **רמב״ם** הל׳ ברכות פ״ד ה״א. מרדכי ברכות רמז קפד. **רמ״א** שם.

[2390] **רא״ש** שם פ״ז סל״ו. טור ושו״ע סי״א. וראה עד״ז גם לעיל סי׳ צד ס״ה לענין תפלה.

[2391] **תוס׳** שם ד״ה והלכתא. וראה הרב רבנו יונה שם ד״ה אוכל.

[2392] **רמב״ם** ומרדכי שם. הובאו ב**ב״י** ד״ה וצריך. שו״ע סי״י.

[2393] ראה ב״י סי׳ קפד ד״ה אכל וסי׳ רט ד״ה כתב. שו״ע סי׳ רט ס״ג. וראה לעיל סי׳ קסח בקונטרס אחרון ס״ק א וש״נ.

[2394] ראה **שו״ע** שם.

[2395] **ירושלמי** ברכות פ״ב ה״ה. שו״ע סי״ב וסי׳ קצא ס״ג.

[2396] ט״ז סי׳ קצא.

[2397] מ״א סי׳ קצא ס״ק ב. **באר היטב** ס״ק יב וסי׳ קצא ס״ק ב.

[2398] ט״ז שם. וראה לקמן רס״י קפה.

[2399] ראה ט״ז שם. וראה תהלה לדוד סי׳ קצא.

[2400] ראה לקמן סי׳ קפה ס״ב וש״נ.

[2401] שהרי לכתחלה יש לכוין בכל הפרקים, כדלעיל רס״י סא וש״נ.

[2402] ומטעם, שנראה כקורא דרך עראי, אף שיכול לכוין, כדלעיל סי׳ סג ס״ח. וראה תהלה לדוד סי׳ קצא ס״ק א.

[2403] ראה בדי השלחן סי׳ מו ס״ק כג. מ״מ וציונים לסי׳ רא ס״ה.

[2404] **ריב״ל סוטה לח**, ב. רמ״א ס״ז. וראה לקמן סי׳ רא מי קודם לברך ברכת המזון לכולם.

[2405] **רש״י שם** ד״ה לטוב. הובא במ״א ס״ק יג.

[2406] משלי כב, ט.

[2407] גמ׳ שם. וראה גם לקמן סי׳ תעט ס״ט.

קפד לקבוע ברכה במקום סעודה ועד כמה יכול לברך ומי ששכח ולא בירך

ובו ג׳ סעיפים

א כבר נתבאר בסי׳ קע״ח[2408] שכל דבר הטעון ברכה לאחריו במקומו טעון לברך אחריו קודם שיעקור ממקומו לכתחילה.

[2408] סעי׳ ד-ו.

ואם שכח ועקר ממקומו קודם שיברך לא הטריחוהו חכמים לחזור למקומו ולברך אלא מברך במקום שנזכר[2409] ואם חזר הרי זה משובח[2410] אבל אם עקר ממקומו במזיד צריך לחזור למקומו ולברך[2411] ואם בירך במקום שנזכר יצא[2412] ויש אומרים[2413] שאפילו בשוכח צריך לחזור למקומו ולברך ואם בירך במקום שנזכר יצא ובמזיד אפילו בדיעבד לא יצא וצריך לחזור ולברך במקומו[2414] ולענין הלכה ספק ברכות להקל ובדיעבד שכבר בירך במקום שנזכר א״צ לחזור ולברך במקומו אפילו עקר ממקומו במזיד אבל לכתחלה יחזור למקומו ויברך אפילו הוא שוגג אם אפשר לו שאין לו עיכוב מחמת החבורה שנתלוו עמו בדרך ואינן רוצים להמתין עליו שאז יש לסמוך על סברא הראשונה להקל בדברי סופרים[2415] אם היה שוגג ואפילו במזיד אם הוא רחוק שעד שיחזור למקומו יתעכל המזון שבמעיו ולא יוכל לברך כמ״ש בסמוך[2416] יברך במקום שנזכר[2417].

וכל זה כשאין לו פת עוד אבל אם יש לו פת עוד א״צ לחזור למקומו בכל ענין אלא יאכל מעט פת[2418] במקום שנזכר ויברך ברכת המזון לאחריו[2419] שכל דבר הטעון ברכה לאחריו במקומו טעון במקום שגמר אכילתו ולא במקום שהתחיל ואפילו אם במקום שגמר אינו אוכל כשיעור שחייב לברך אחריו יש אומרים[2420] שמברך במקום שגמר לפי שמכל מקום עיקר חיוב ברכה האחרונה חל עליו במקום שגומר שהרי קודם שגומר אין עליו חיוב לברך אלא יכול לאכול עוד כמה פעמים ולפטור כולן בברכה שיברך לבסוף כולן[2421] כל שלא יתעכל המזון בין אכילה לאכילה ובאותה ברכה יתחייב אף בלא אכילה זו הראשונה נמצא שחיוב הברכה אחר אכילה זו לא חל עליו אלא כשגומרה על דעת שלא לאכול עוד עד לאחר שיתעכל המזון במעיו ואף גם זאת אם אח״כ נמלך לחזור ולאכול חוזר ונפקע ממנו החיוב לברך עד שיגמור לפיכך כשיאכל בב׳ מקומות מברך במקום שגמר אע״פ שכשגמר במקום הראשון לא היה בדעתו לאכול עוד במקום השני[2422].

[2409] בית הלל ב**משנה ברכות נא**, ב. רמב״ם הל׳ ברכות פ״ד ה״א. הרב רבנו יונה שם ד״ה ולענין (ראה ב״י ד״ה מי שאכל). דעה הא׳ בשו״ע ס״א.

[2410] **שם בגמ׳ נג,** ב. רבינו יונה שם ד״ה חד עבד.

[2411] **גמ׳ שם**. רמב״ם שם. שו״ע שם.

[2412] **רמב״ם** שם. שו״ע שם.

[2413] בית שמאי במשנה שם. בה״ג ברכות (י, ד). **הרב רבנו יונה** שם בשם הגאונים. **ורא״ש** שם בשם סדר רב עמרם. טור ודעה הב׳ בשו״ע שם.

[2414] **טור ורמ״א** ס״א.

[2415] **ט״ז** סוף ס״ק א.

[2416] סעיף ג.

[2417] **מ״א** ס״ק ב. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״ט הט״ז. לוח ברה״נ פ״ו הט״ז.

[2418] ראה הערות ובאורים תשיט ע׳ 26. תשכ ע׳ 43. תשכא ע׳ 61.

[2419] **טור** בשם ה״ר פרץ (הגהת סמ״ק סי׳ קט אות כח). הגהות מיימוניות (דפוס קושטא) הל׳ ברכות ריש פ״ד בשמו. **ושו״ע** ס״ב.

[2420] **לחם חמודות** ברכות פ״ח אות לד. **מ״א** ס״ק ד.

[2421] אפילו אם הוא בענין שהשניה נחשבת סעודה אחרת לענין ברכה ראשונה כגון ששינה מקומו בינתים. ראה גם לעיל סי׳ ז ס״ג ושו״נ. לוח ברה״נ פ״ב ה״ב ושו״נ. ועי׳ לעיל סי׳ קעח ס״ח שי״א שכששינה מקומו בדברים הטעונים ברכה אחריהם במקומם וחזר צריך לברך תחלה על סעודה הא׳ ואח״כ יתחיל סעודה הב׳ (כקושיית פרישה ס״ק ב. מ״א ס״ק ג), וסיים שם, שהמנהג במדינות אלו כסברא הא׳ להקל בדברי סופרים.

[2422] מבאר כאן ג׳ אופנים: א) שאוכל במקום הב׳ פחות מכזית, וברכת המזון היא במקום הב׳ ועולה גם לאכילה במקום הא׳. ב) גמר סעודתו ונמלך ואכל כשיעור שנתחייב בברכת המזון אף בלא אכילה הא׳, ומכל מקום עולה גם לאכילה הא׳ (ראה לעיל סי׳ קעט ס״ד-ה שבכמה אופנים ולכמה דיעות צריך לברך המוציא על אכילה הב׳, ומכל מקום ברכת המזון א׳ עולה לשתיהן). ג) גמר סעודתו והלך למקום הב׳ ולא היה בדעתו לאכול שם ונמלך ואכל שם, ברכת המזון במקום הב׳ עולה גם למקום הא׳ (ראה לעיל סי׳ קעח ס״ז וסי׳ קעט סוף ס״א, שאם הסיח דעתו מלאכול עוד וגם עקר מקומו, אם חזר ונמלך - צריך לברך המוציא. ומכל מקום ברכת המזון א׳ עולה לשתיהן).

ומכל מקום לכתחלה אינו רשאי לעקור ממקומו בלא ברכה אפילו על דעת לחזור ולאכול במקום השני ולגמור סעודתו שם ולברך ברכת המזון אלא א״כ היתה דעתו מתחילה לכך כשבירך המוציא כמ״ש בסי׳ קע״ח[2423].

וכל זה ממקום למקום אבל מזוית לזוית בחדר אחד אפילו הוא טרקלין גדול הכל מקום אחד הוא ואפילו לכתחלה רשאי לברך בזוית אחרת ואפילו מבית לחצר אם רואה את מקומו נחשב כמקום אחד כמו שנתבאר שם[2424] ואם אכל בחדר אחד זה על דעת לברך בחדר אחר בבית זה אפשר שמועיל מה שדעתו לברך שם כמו שמועיל אם דעתו לגמור סעודתו שם כמו שנתבאר שם ויש לסמוך על זה כשהמקום שאוכל בו אינו נקי[2425]:

ב מן התורה אינו חייב לברך אחר המזון אלא א״כ שבע ממנו[2426] שנאמר[2427] ואכלת ושבעת וברכת וגומר ומדברי סופרים לברך ברכת המזון על כזית שהוא שיעור אכילה אבל פחות מכזית אינה נקרא אכילה כלל[2428].

ודין צירוף לכזית יתבאר בסי׳ ר״י[2429].

ואם נעלם ממנו ולא ידע אם בירך ברכת המזון אם לאו[2430] אם אכל עד ששבע[2431] חוזר ומברך מספק מפני שהוא ספק של תורה ואם לאו אינו חוזר ומברך.

וכל מקום שחוזר ומברך צריך לומר ג״כ ברכה רביעית שהיא מדברי סופרים[2432] כדי שלא יבואו לזלזל בה[2433] ועוד שכך היתה התקנה שבכל פעם שמברך ברכת המזון יברך ד׳ ברכות[2434]:

ג עד אימתי יכול לברך ברכת המזון עד שיתעכל המזון שבמעיו[2435] וכמה שיעורו כל שאינו רעב מאותה אכילה[2436] ומשעה שהתחיל להיות רעב אע״פ שלא נתעכל עדיין לגמרי כיון שהתחיל להתעכל שוב אינו מברך[2437] וכן לענין שתיה ואכילת פירות אם אינו צמא או רעב ותאב לאותם פירות יברך[2438] אם אינו

[2423] סעיף ד וש״נ.

[2424] סעיף א וש״נ.

[2425] **מ״א** ס״ק א.

[2426] **ברכות כ,** ב. תוס׳ שם מט, ב ד״ה רבי מאיר, וביומא עט, א ד״ה ולא בירך. רא״ש ברכות פ״ז סכ״ד. מ״א ס״ק ח וס״ק יא. וכן הוא בסדר ברה״נ רפ״ב. וראה גם לעיל סי׳ קסח ס״ח. לקמן סי׳ קפו ס״ב-ג. סי׳ קצז ס״ו-ז. וראה חקרי הלכות ח״ח יט, א.

[2427] דברים ח, י.

[2428] **שם מה**, א **במשנה** כת״ק. גמ׳ שם מט, ב. תוס׳ וראי״ש שם. ושכן פסקו רבנו חננאל, הלכות גדולות (ברכות יא ע״ג), ושאלתות דר׳ אחאי סוף שאילתא נא. טור ושו״ע ס״ו. וכן הוא בסדר ברה״נ בפ״ב. וראה גם לעיל סי׳ קסח ס״ז. לקמן סי׳ קצז ס״ז. ומהו שיעור הכזית, ראה לקמן סי׳ תפו.

[2429] סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו. וראה שם לוח ברה״נ פ״ב ה״ב וש״נ.

[2430] **רמב״ם** הל׳ ברכות פ״ב הי״ד. ב״י ד״ה אכל, מרא״ש שם פ״ג סט״ו, בשם שאלתות דר׳ אחאי שאילתא נג. **טור ושו״ע** ס״ד. וראה עד״ז גם לעיל סי׳ סז ס״א לענין ק״ש.

[2431] **מ״א** ס״ק ח.

[2432] כדלקמן סי׳ קפח ס״א. סי׳ קפט ס״א. סי׳ קצא ס״א.

[2433] האשכול הל׳ נט״י סי׳ יח. שו״ת בני שמואל סי׳ מב. שו״ת מהר״י הלוי סי׳ מד. כנסת הגדולה הגה״ט. **מ״א** ס״ק ז. ליקוטי פרי חדש סי׳ רט. ועי׳ לקמן סי׳ קפח ס״ב.

[2434] ליקוטי פרי חדש שם. אליה רבה ס״ק ה. וראה עד״ז גם לעיל סי׳ סז ס״א. וראה קובץ כינוס תורה חט״ו ע׳ מז.

[2435] **משנה ברכות נא**, ב.

[2436] **ר׳ יוחנן** שם **נג**, ב. טור ושו״ע ס״ה. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״ה ה״ט.

[2437] **הרב רבנו יונה** שם (מ, א ד״ה כל). שו״ע שם.

[2438] **ראי״ש** שם פ״ח ס״ה. **טור ושו״ע** שם. וראה הגהות מיימוניות הל׳ ברכות פ״ב אות ט בשם ר״י.

יודע לשער אם נתעכלו[2439].

וכל זה כשאכל כל צרכו מהלחם או מהפירות אבל אם אכל מעט וחפץ לאכול עוד אלא שלא היה לו יותר בזה אי אפשר לשער כל זמן שאינו רעב ותאב כיון שתיכף היתה לו ג״כ תאוה[2440] ואדרבה באכילה ממשכת לו תאוה יותר ממה שהיתה לו קודם לכן והוא הדין ממה שיהיה לו[2441] אח״כ כשיתעכל זה המעט וא״כ אין ראיה כלל מתאותו שכבר נתעכל[2442] אלא שיעורו עד כדי הילוך ד׳ מילין[2443] שהוא שיעור שעה וחומש[2444] לפי מה שיתבאר בסי׳ תנ״ט[2445].

ויש חולקים[2446] על שיעור זה ומצריכים לברך מיד[2447] באכילה מועטת שגם אחר האכילה הוא רעב ואם אירע ששהה אחר אכילתו יאכל מעט קודם ברכת המזון להוציא עצמו מידי ספק שאין אנו בקיאים בזה לשער בעצמו אם אינו רעב כל כך כמו שהי׳ בתחלה קודם שאכל שאם הוא רעב כבתחילה ודאי כבר נתעכל המזון במעיו שמי שאינו רעב ואוכל פירות או מיני מתיקה לתענוג הוא שיכול להיות תאב להם יותר אחר האכילה אע״פ שלא נתעכלה ממה שהיה תאב קודם לכן לפי שכיון שטעם טעמם נתעורר לו תאוה להם וכן אפילו מי שאוכל לחם ואינו רעב כשאוכל מעט מעוררת לו אכילה זו תאות המאכל מפני שפותחת בני מעיו ומרחבת אותם ויקבל המאכל אח״כ לתיאבון[2448] אבל מי שאכל לחם לרעבונו אפילו באכילה מועטת מתיישבת דעתו מעט ואינו רעב כל כך כמו שהיה ואפילו בכזית[2449] שאין בו כדי להשיב דעתו מכל מקום אינו רעב כל כך ממש כמו שהיה וכן האוכל שאר מאכלים לרעבון וגם מי שאינו רעב אין האכילה מעוררת לו תאות המאכל אלא תיכף ומיד אחר שפתחו בני מעיו אבל אם שהה אחר אכילתו נסתמה אצטומכא ושוב אינו חפץ לאכול כל כך אפילו כמו שהיה חפץ קודם שאכל ואם אחר כך חוזר ותאב מעט כמו קודם שאכל ודאי בכך נתעכלה אכילה זו ואינו יכול לברך ואין אנו בקיאים בזה לכן לא ישהה כלל אחר אכילה מועטת קודם ברכת המזון ויש לחוש לדבריהם להקל בספק ברכות[2450] שלא יוכל לברך עד כדי הילוך ד׳ מילין כסברא הראשונה.

ואם אירע ששהה אחר אכילתו וחוזר ואוכל להוציא עצמו מידי ספק א״צ לברך המוציא[2451] כל שלא הסיח דעתו[2452] וי״א אפילו הסיח דעתו כמ״ש בסי׳ קע״ט[2453].

[2439] **ב״י** ד״ה ומ״ש רבנן. שו״ע שם.

[2440] **מ״א** ס״ק ט. **ט״ז** ס״ק ב.

[2441] ר״ל, וגם יותר ממה שיהיה לו.

[2442] **ט״ז** שם.

[2443] ברכות נג, ב (לריש לקיש באכילה מועטת, לפירוש התוס׳ שם ד״ה באכילה). אבודרהם הל׳ ברכות סוף שער א (עמ׳ שכח) לגבי אכילה מועטת (הובא בד״מ ובמ״א שם). **ט״ז** שם. אליה רבה ס״ק ו.

[2444] מ״א שם.

[2445] סעיף י, עי״ש. וראה גם לקמן סי׳ רסא ס״ה. סידור סדר הכנסת שבת בדעת ר״ת. וראה תהלה לדוד ס״ק ג וסי׳ רסא ס״ק ו-ח. אהלי שם ח״ד ע׳ פו.

[2446] **מ״א** שם (**וראי׳ הט״ז** שם, שבזה אין שייך לומר כל שאינו תאב כו׳ - **היא לפי שיטתו דודאי הוא רעב** מיד, **אבל להמ״א ס״ל שאין זה ודאי (כמ״ש בפנים) י״ל דבזמן התלמוד היו בקיאים**, **א״כ ודאי דר׳ יוחנן פליג אר״ל**). וראה לקמן סי׳ קצ ס״ז לענין שתיה.

[2447] היינו מיד כשיהיה רעב כמו שהי׳ בתחלה, וכדלקמן בסמוך. וראה בדי השלחן סי׳ ס סק״כ, דהיינו לפחות אחרי שיעור אכילת פרס.

[2448] ט״ז שם.

[2449] ראה סי׳ תריב ס״א, דבשיעור כותבת הגסה מתיישבת עליו דעתו.

[2450] עי׳ באור ברכת הנהנין ע׳ 163 דהיינו כיון שאכל רק מעט ואינו מחוייב בבהמ״ז מה״ת.

[2451] שהרי הוא ספק אם נתעכל, ולכך ספק אם לברך המוציא, וספק בהמוציא שהוא מד״ס - להקל, כדלעיל סי׳ קסז סי״ב.

[2452] **מ״א** שם, **והוא כדעת הרא״ש דבסי׳ קעט** ס״א, ולעיל שם ס״ד וש״נ.

אבל כל שוודאי נתעכל המזון שבירך עליו נסתלקה ברכה הראשונה וכן הרוצה לפטור שתי אכילות בברכה אחת ושהה בינתיים כשיעור עיכול צריך לחזור ולברך[2454]:

[2453] **הרב רבנו יונה ור"ן בסי' קעט** ס"א, ולעיל שם ס"א וש"נ. וראה לעיל שם ס"ד דלהלכה פסק רבנו - דספק ברכות להקל.

[2454] **מ"א** שם. וכן הוא בסדר ברה"נ פ"ה ה"ט. לוח ברה"נ פ"ז ה"ט. ולענין אם צריך לחזור וליטול ולברך ענט"י, כשהסיח דעתו, ראה לעיל סי' קסד ס"ב.

קפה לברך ברכת המזון בקול רם ויתר פרטים בברכת המזון

ובו ה' סעיפים

א ברכת המזון נאמרת בכל לשון[2455] שנאמר[2456] וברכת את ה' וגומר בכל לשון שאתה מברך[2457] כי לא חייבך הכתוב אלא שתברך את ה' אלהיך ובכל לשון שאתה מכיר שאתה מברך ה' אלקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך תוכל לברך[2458] אבל אם אינו מכיר הלשון אינו יוצא ידי חובתו ואפילו בלשון הקודש שאין אני קורא בו וברכת את ה' אלקיך כיון שאינו מבין תיבות הברכה שמוציא מפיו[2459] **(עי' בסי' תלד במ"א סק"ו**[2460] **והיינו משום דביטול סגי בלב**[2461] **כמ"ש בח"י ס"ק י"א**[2462] **משא"כ בהמ"ז צריך שיוציא בשפתיו כדלקמן**[2463]**)** ואע"פ שיודע למי מברך וכונתו לברך ה' בתיבות אלו[2464] וכ"ש אם לבבו פונה לדברים אחרים בשעת אמירת הברכות אע"פ שמבין לשון הקודש[2465] ולכן הנשים ועמי הארץ שאינם מבינים לשון הקודש חייבים לברך ברכת המזון בלשון שמבינים ולא בלשון הקודש וכן אינם יוצאים בשמיעה מהמברך בלשון הקודש בזימון[2466] אלא יברכו לעצמן בלשון שמבינים[2467].

ויש אומרים[2468] שבלשון הקודש יוצא אדם ידי חובתו אע"פ שאינו מבין הלשון משא"כ בשאר לשונות

[2455] **משנה סוטה לב**, א. טור ושו"ע ס"א.

[2456] דברים ח, י.

[2457] סוטה לג, א. טור ולבוש ס"א.

[2458] ראה תוס' סוטה שם ד"ה ברכת המזון.

[2459] תוס' ברכות מה, ב ד"ה שאני. הרב רבנו יונה שם (לג, א ד"ה ונראה). **רא"ש פ"ז דברכות** ס"ו. מרדכי שם רמז קנח. **הנה בטור ושו"ע סי' קצג** ס"א **כתוב** אם אינו מבין אינו יוצא **בשמיעה**, **וכן הלבוש שם** ס"א **מחלק בהדיא בין המברך ובין השומע**, **ואחריו נמשכו העולת תמיד** שם ס"ק ב **ומ"א** שם ס"ק ב. **אבל המעיין בגמ' מגילה יח**, א (הובא בראי"ש שם). **יראה לעינים דאי אפשר לחלק בהכי**. **וכן משמע בטור סי' תרצ להדיא**, **וכן משמע בב"י שם בשם המגיד משנה** הל' מגילה פ"ב ה"ד. **ורמב"ן** מגילה יז, א ד"ה והרב **והרשב"א** שם יז, ב ד"ה אבל, **ע"ש ודוק ותשכח דהכי הוא**. **ובראי"ש והרב רבנו יונה** הנ"ל **כתבו בהדיא** אלא צריכה לברך ברכת המזון **בלשון שמבינות**. **וכן יש לפרש בדעת הטור ושו"ע** שלאו דוקא שמיעה אלא אף כשמברכות בלה"ק אין יוצאות כשאין מבינות. **דלא כלבוש ועולת תמיד ומ"א** הנ"ל. **ועי' במ"ש בסי' סב** ס"ב. **וסי' קכד** ס"ב (ועי' לקמן סי' רעא ס"ז לענין קידוש, שמחלק בזה בין שומעת למברכת בעצמה. וראה לקמן ריש ס"ב). וראה הערות ובאורים תתט ע' 59.

[2460] ולקמן סי' תלד ס"ח, דלענין ביטול חמץ אע"פ שאינו מבין פירוש המילות - יצא י"ח.

[2461] כלומר, אף שמדרבנן צריך להוציא בשפתיו, מכל מקום אינו מעכב - כדלקמן סי' תלד ס"ז ובקונטרס אחרון ס"ק ג. וראה גם לקמן סי' תקכז בקונטרס אחרון ס"ק א.

[2462] לפנינו הוא ס"ק יב.

[2463] סעיף ג.

[2464] ראה ערוך השלחן ס"ק ז.

[2465] **עי' במ"ש בסי' [ס] ס"ה** לענין ק"ש, וש"נ. וראה אהלי שם ח"ו ע' קנח. וראה אג"ק ח"ח ע' שלב.

[2466] תוס' ורבינו יונה **וראי"ש** שם. **טור ושו"ע** סי' קצג ס"א.

[2467] רבינו יונה וראי"ש שם.

[2468] ראי"ש ומרדכי שם בשם **רש"י דמדמה למגילה בסי' תרצ ס"ח וט**. תוס' ורבנו יונה שם בשם יש אומרים.

ולכן הנשים ועמי הארץ יוצאים ידי חובתם בשמיעה מהמברך בזימון בלשון הקודש וכן נוהגים[2469] אע"פ שראוי להחמיר כסברא הראשונה[2470]:

ב וכל זה בברכת המזון אבל בשאר ברכות בין ברכת הנהנין בין ברכת המצות[2471] ואפילו קידוש לשבת[2472] שהוא מן התורה[2473] יש אומרים[2474] שיוצא ידי חובתו בכל לשון אפילו אינו מבין וכן בהלל[2475].

משא"כ במגילה[2476] ובקריאת שמע[2477] ובתפלה[2478] שבמגילה נאמר בה[2479] ואל היהודים ככתבם וכלשונם למעט שאר לשונות כשאין מכירין[2480] ובקריאת שמע נאמר[2481] שמע בכל לשון שאתה שומע[2482] כלומר מבין[2483] אבל אם אינו מבין הלשון אפילו הוא לשון הקודש[2484] לא יוצא ידי חובתו אלא א"כ הבין ונתכוין בפסוק ראשון שעד כאן מצות כוונה ומכאן ואילך מצות קריאה[2485] ומצות קריאה יכול לקיים אף שאינו מבין הלשון כמו בהלל[2486] ומגילה[2487] וכן תפלה הואיל והכוונה מעכבת בה אפילו בדיעבד בברכה ראשונה[2488] דינה כקריאת שמע[2489] אבל שאר ברכות חוץ מברכת המזון אין הכוונה מעכבת בדיעבד[2490].

ויש אומרים[2491] שכל הברכות הן כברכת המזון לענין זה שאינו יוצא ידי חובתו כשאינו מבין הלשון לפי

[2469] דרכי משה סי' קצג אות א. **רמ"א בסי' קצט ס"ז. ב"ח** סי' קצג ד"ה ומ"ש ולכך. **ט"ז ומ"א סי' קצג** ס"ק ב. אליה רבה ס"ק ב. וראה חלקת יואב מהד"ת סי' א.

[2470] ראה ט"ז שם. ומ"א שם ובסי' קצט ס"ק ה. וראה לעיל סי' סב ס"ב דכ' בסתם דבהמ"ז צריך שיבין הלשון. וראה לקמן סוף ס"ב.

[2471] וכן לקמן בדעה הב' לא חילק ביניהם, וכ"ה בתוס' המצויין לקמן בסמוך. ולעיל סי' סב הזכיר רק ברכות המצות. וראה גם לעיל סי' ה ס"א. לקמן סי' רו ס"ד. לקמן סי' תקכז בקונטרס אחרון ס"ק א. ולענין ספה"ע עי' לקמן סי' תפט ס"י.

[2472] ובדעה הב' דלקמן לא פירש אם יחלוק גם בקידוש. וראה לקמן סי' רעא ס"ז. לעיל סי' סב ס"ב.

[2473] כדלקמן רס"י רעא.

[2474] **תוס' רפ"ז דסוטה** ד"ה קריאת שמע. מ"א סי' סב ס"ק א. וראה גם רא"ש ברכות פ"א סי"ד בשם הראב"ד. לקמן סי' תקכז בקונטרס אחרון ס"ק א.

[2475] לדברי הכל, כדלקמן בסמוך. וראה גם לעיל סי' סב ס"ב.

[2476] שרק בלה"ק יוצא אף שאינו מבין (משנה מגילה יז, א. טור ושו"ע סי' תרצ ס"ח), אבל בשאר הלשונות אינו יוצא אלא כשמכיר הלשון (גמ' שם יח, א. טור ושו"ע שם ס"ט).

[2477] שאף בלה"ק אינו יוצא אלא כשמבין פסוק ראשון, כדלקמן בסמוך. ועי' לעיל סי' סב ס"ב.

[2478] שאף בלה"ק אינו יוצא אלא כשמבין ברכה ראשונה, כדלקמן בסמוך. וכ"ה לעיל סי' קכד ס"ב.

[2479] אסתר ח, ט.

[2480] מגילה ט, א (לענין מגילה שאינה כתובה בלשון הקודש). שם יח, א (לענין קרא ביוונית כשאינו מכיר).

[2481] דברים ו, ד.

[2482] ברכות יג, א. וכדלעיל סי' סב ס"ב.

[2483] רמב"ם הל' ק"ש פ"ב ה"י.

[2484] אף לדעת הי"א דלעיל ס"א לענין בהמ"ז, מטעם דעד כאן מצות כוונה.

[2485] ברכות יג, ב. וכדלעיל סי' ס ס"ה.

[2486] אף בשאר לשונות אפילו אינו מבין, וכדלעיל ש"נ. וראה מ"מ וציונים.

[2487] מגילה יח, א - דמה"ט יוצא בלה"ק אף שאינו מכיר. ויתבאר לקמן בסמוך (בדעת היש אומרים).

[2488] כדלעיל ריש סי' קא וש"נ.

[2489] שאף בלה"ק אינו יוצא אלא כשמבין ברכה ראשונה, כדלעיל סי' קכד ס"ב.

[2490] רק לכתחלה, כדלקמן בסוף הסעיף וש"נ.

[2491] **משמעות הרב רבינו יונה** ברכות (לג, א ד"ה ונראה). **והרא"ש פ"ז דברכות** ס"ו, שלא התירו בלה"ק כשאינו מבין אלא במגילה מטעם פרסומי ניסא. וראה גם תוס' שם מה, ב ד"ה שאני. מרדכי שם רמז קנח.

סברא האחרונה בשאר לשונות ולפי סברא הראשונה אפילו בלשון הקודש שכל מה שתקנו חכמים[2492] תקנו כעין של תורה[2493] וכמו שבברכת המזון אין אני קורא בו וברכת את ה׳ כשאינו מבין תיבות הברכה או שלבבו פונה לדברים אחרים ה״ה בשאר ברכות לא יצא ידי חובת הברכה.

משא״כ בהלל ובמגילה שאין בהם אלא מצות קריאה לעכב[2494] כמו בקריאת שמע מפסוק ראשון ואילך[2495] יכול הוא ג״כ לברך על קריאה זו אף שאינו מבין בלשון הקודש כמו שעם הארץ שיודע לקרות בתורה עולה ומברך עליה בציבור אף על פי שאינו מבין קריאתו[2496] ואפילו[2497] בזמן הזה שהעולה הוא אינו קורא בעצמו[2498] אבל כל הברכות לא תקנו אותם כדי לקרותן אלא לברך את ה׳ כמו שכתוב בברכת המזון וברכת את ה׳ אלהיך לפיכך אם אינו מבין התיבות שהן עיקר הברכות או שלבבו פונה לדבר אחר בשעת אמירתן לא בירך כלום אפילו בירך בלשון הקדש לפי סברא הראשונה.

(ותיבות עיקר הברכה הן ברוך ה׳ ומלכות[2499] וענין שמברך עליו כגון בורא פרי האדמה או שהכל נהיה בדברו וכן בברכות המצות אבל שאר נוסח הברכה בברכות הארוכות ואפילו תיבות המעכבות אפילו בדיעבד כגון ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים[2500] אין מעכבות אלא אמירתן ולא הבנתן לפי שאין שם ברכה עליהן לומר שכיון שאינו מבין אינו מברך ה׳ אבל כל ברכה שפותחת וחותמת בברוך מעכבת הבנתה בפתיחתה ובחתימתה ואפילו הן ברכות רבות סמוכות זו לזו כמו ברכת קריאת שמע.

ואין דומות לברכות התפלה מברכה שניה ואילך שאין הבנתן מעכבת בדיעבד לפי שכל ברכת התפלה הן מצוה אחת ג׳ ראשונות כעבד שמסדר שבח לפני רבו וי״ג אמצעיות כעבד שמבקש פרס מרבו וג׳ אחרונות כעבד שקיבל מרבו ונפטר ונוטל רשות[2501] ולכן אי אפשר לומר זו בלא זו כמו שנתבאר בסי׳ (ק)ס״ט[2502] לפיכך כיון שהבין ונתכוין בברכה ראשונה שהיא עיקר סידור שבחיו של הקב״ה[2503] לא הצריכו לחזור ולהתפלל כיון שקיים עיקר מצות חכמים שסידר שבחיו של מקום בפיו ובלבבו בברכה ראשונה שזהו עיקר מצות התפלה שהרי אם לא כיון לבו בברכה ראשונה אע״פ שכיון בכל שאר התפלה לא יצא ידי חובתו[2504] אבל בברכות קריאת שמע שכל אחת מצוה בפני עצמה כמו שנתבאר שם[2505] אין הבנה וכוונה של זו מועלת כלום לזו).

[2492] גם בשאר הברכות משום וברכת שנאמר בברכת המזון, כדלקמן בסמוך. וראה גם לעיל רס״י קסז.

[2493] כדלעיל סי׳ קסא ס״א וש״נ.

[2494] **מגילה יח**, א: מצות קריאה ופרסומי ניסא **(והרב רבנו יונה והרא״ש** שם **דנקטו פרסומי ניסא** ולא הזכירו מצות קריאה **היינו דמשום פרסומי ניסא סגי בקריאה לחודה**, **ותדע שהרי פרסומי ניסא בידיעה עדיף**, ולכן אשה שאינה מבינה בלה״ק תשמע בלשון שמבינה ולא בלה״ק, **כמ״ש הר״ן** במגילה שם (ד, ב ד״ה אבל קורין).

[2495] שמכאן ואילך מצות קריאה כדלעיל.

[2496] טור ושו״ע סי׳ קלה ס״ד. מ״א שם ס״ק ה וסי׳ קלט ס״ק ד. וראה גם הל׳ ת״ת פ״ב הי״ב. וראה הערות וציונים שם ע׳ 574.

[2497] כ״ה בדפו״ר. ובלוח התיקון שם ״וכ״ש״ ובקוה״ש הוכיח שצ״ל ״ואפילו״.

[2498] דברי חמודות ברכות פ״ב ס״ק כג. ט״ז סי׳ קמא ס״ק ג. מ״א סי׳ סו ס״ק ח. לעיל שם ס״ו.

[2499] ראה לקמן סי׳ ריד ס״א, דכל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה, וש״נ. וראה לעיל סי׳ ה, כיצד לכוון בשמות.

[2500] כדלקמן סי׳ קפז ס״ד וש״נ.

[2501] כדלעיל סי׳ קיב וש״נ.

[2502] סעיף א וש״נ.

[2503] ראה אליה רבה סי׳ קא ס״ק א. וראה גם לעיל סי׳ ס ס״ה. וראה לקוטי שיחות חכ״ב ע׳ 117 הערה 34.

[2504] כדלעיל רס״י קא.

[2505] וראה גם לעיל סי׳ ס ס״ג.

ולענין הלכה ספק ברכות להקל בדיעבד אבל לכתחילה צריך ליזהר מאד בכונת הברכה[2506] ובפרט בברכת המזון כיון שיש אומרים שאפילו בדיעבד לא יצא[2507]:

ג לא יברך אדם ברכת המזון בלבו ואם בירך יצא[2508] והוא שהוציא בשפתיו אלא שבירך בלחש כל כך עד שלא השמיע לאזנו אלא בירך בלבו אבל אם לא הוציא בשפתיו כלל אלא הרהר בלבו לבד לא יצא שהרהור אינו כדיבור[2509].

ומכל מקום אם מחמת חולי או אונס אחר אינו יכול להוציא בשפתיו צריך להרהר בלבו[2510] כמו שהצריכו חכמים לבעל קרי קודם שביטלו תקנת עזרא[2511] אם אין לו מים לטבול שיהרהר בלבו ברכת המזון[2512] הואיל והיא מן התורה[2513].

אבל מי שהוא אנוס ואינו יכול להוציא בשפתיו שאר ברכות שהוא חייב בהן מדברי סופרים א"צ להרהר בלבו[2514] מן הדין כמו שלא הצריכו לבעל קרי להרהר בדברי תורה[2515] שהיה מותר להרהר כל היום בדברי תורה[2516] כיון שאינו יוצא ידי חובת הברכות בהרהור אלא שאעפ"כ יש לו להרהר הברכה שנתחייב בה כי ה' יראה ללבב ליתן לו שכר המחשבה[2517] וכמ"ש[2518] אמרו בלבבכם וגו'.

(וכן יעשה החולה אפי' בברכה שלא נתחייב בה אלא שמביא עצמו לידי חיוב כגון ברכת הנהנין אבל הבריא שהוא אנוס ואינו יכול לבטא בשפתים מפני המקום שאינו נקי בענין שאסור לדבר ומותר להרהר כמ"ש בסי' ס"ב[2519] או מפני אונס אחר[2520] לא יהנה מעולם הזה בלא ברכה[2521] אע"פ שמהרהר אותו בלבו כיון שאינו יוצא ידי חובתו בהרהור בדיעבד).

ויש אומרים[2522] שכל הברכות אפי' ברכת המזון יוצא אדם ידי חובתו בהרהור בדיעבד ואינן דומות

[2506] וכ"ה לעיל רס"י ה. סדר ברה"נ פ"ט ה"ג.

[2507] כדלעיל ס"א. וראה תהלה לדוד סי' קצג ס"ק א.

[2508] **ברכות טו**, א-ב. וראה גם לקמן סי' רו ס"ה, ובהל' שחיטה סי' א ס"ק מד-ה, שלכתחלה צריך להשמיע לאזניו.

[2509] **רש"י** ברכות שם ע"א ד"ה בלבו. **והרב רבנו יונה** שם ד"ה גמ' לא יברך, ובמשנה כ, ב ד"ה מתני' בעל קרי. רא"ש שם פ"ג סי"ד. **טור ושו"ע** ס"ב. ולענין הרהור בק"ש ותפלה ותלמוד תורה ושאר ברכות ראה לעיל סי' סב ס"ג וש"נ.

[2510] **מ"א** ס"ק א.

[2511] ראה לעיל סי' פח ס"א.

[2512] **משנה שם** כ, ב **וכרב חסדא** שם. **וכ"כ הרב רבנו יונה** שם ד"ה מתני' בעל קרי. **ורא"ש** שם. **והתוס' שם** ד"ה ורב.

[2513] גמרא שם כא, א. וראה כינוס תורה חי"ח ע' קד.

[2514] **שם במשנה** לענין בעל קרי **לפי' הרב רבנו יונה** שם **וסייעתו**.

[2515] ראה מ"מ וציונים. וראה הל' תלמוד תורה פ"ב הי"ב: וכל מה שלומד בהרהור לבד ואפשר לו להוציא בשפתיו ואינו מוציא אינו יוצא. וראה הערות וציונים שם ע' 517. ואצ"ל: ברכת התורה.

[2516] בלוח התיקון דפוס זיטאמיר הגיהו: בדברי תורה ובברכות של ק"ש [והיינו מה שמבואר במשנה שם שבעל קרי לא יברך לא ברכות ק"ש ולא שאר ברכות דמדברי סופרים]. אבל בקוה"ש כ' שתיקון זה למותר.

[2517] **הרב רבנו יונה** ברכות **פ"ב** טו, ב ד"ה לא יברך. **רמ"א בסי' סב** ס"ד. וכ"ה לעיל סי' סב ס"ג לענין ק"ש. לעיל סי' צד ס"ז לענין תפלה.

[2518] תהלים ד, ה. אורחות חיים בשם פסיקתא דרב כהנא פ' כה. ב"י סי' סב ד"ה וצריך וסי' צד ד"ה כתוב באי"ח. וכ"ה לעיל סי' צד ס"ז. וראה לעיל סי' סב שם שהביא מדרש עה"פ אמרי האזינה וגו', וש"נ.

[2519] סעיף ג.

[2520] **עי' בט"ז סי' סב** (כגון שקם בלילה ממטתו וא"א לו ליטול ידיו, שאסור לדבר ומותר להרהר), **דאין הנדון דומה לראיה**, **ובלא"ה דבריו צ"ע**, **עי' במ"ש שם** [לא הגיע לידינו]. וראה דרכי החיים (ברכת המצות ח"ו ס"ק ב). הערות ובאורים (ירות"ו) ח"ח ע' ע.

[2521] ראה לעיל סי' קסז ס"א וש"נ.

[2522] **רמב"ם** הל' ברכות פ"א ה"ז, **וסמ"ג** עשין כז הל' ברכות שבסעודה, **בפי' הברייתא דברכות טו**, ב. וראה שו"ת צמח צדק אהע"ז סי' קנח ס"א.

לקריאת שמע[2523] שנאמר בה ודברת בם[2524] והרהור אינו כדיבור אבל בברכת המזון לא נאמר ודברת אלא וברכת והמברך בלבו ג״כ שם ברכה עליה[2525] והעיקר כסברא הראשונה[2526] ומכל מקום בשאר ברכות שהן מדברי סופרים יש לסמוך על זה בשעת הדחק ולצורך גדול[2527]:

ד בעל הבית שאוכל עם בניו הקטנים[2528] שהגיעו לחינוך ברכת המזון ואינן יודעים לברך או עם אשתו שאינה יודעת לברך[2529] צריך לברך בקול רם כדי שישמעו ויצאו ידי חובתן[2530] אע״פ שאינם מזמנים עליהם[2531] וטוב שיאמרו עמו מלה במלה לפי שאי אפשר לכוין ולשמוע[2532] כמו שנתבאר בסי׳ קפ״ג[2533] (וכן בקידוש[2534] והבדלה):

ה אע״פ ששתוי יין אסור בתפלה עד שיסיר יינו מעליו אע״פ שיכול לדבר לפני המלך ואינו משתבש כמו שנתבאר בסי׳ צ״ט[2535] מברך הוא ברכת המזון[2536] כל שיכול לדבר לפני המלך אפילו אינו יכול לדבר כראוי שמדבר וניכר מדיבורו שהוא שתוי[2537] אלא שאינו נכשל ומשתבש[2538] שנאמר[2539] ואכלת ושבעת וברכת וגו׳ ואחר שביעה פעמים שהוא שתוי[2540] ואעפ״כ חייבה אותו התורה לברך[2541].

אבל אם הוא שכור שאינו יכול לדבר לפני המלך בלא שבוש יש אומרים[2542] שאינו מברך ברכת המזון שברכת שכור תועבה כמו שתפלתו תועבה כמו שנתבאר בסי׳ צ״ט ואם בירך יש להסתפק אם צריך לחזור ולברך כשיפיג יינו בעוד שלא נתעכל המזון שבמעיו[2543] כמו שהצריכו בתפלה לחזור ולהתפלל כשיפיג יינו כיון שברכת המזון אינה חמורה כל כך כמו תפלה שהרי שתוי מותר לכתחלה בברכת המזון ולא בתפלה.

[2523] שבזה גם הרמב״ם מודה שאין יוצא י״ח בהרהור - ראה כסף משנה הל׳ ק״ש פ״ב ה״ח. ב״ח סי׳ סב ד״ה ומ״ש ובלבד.

[2524] השגות הראב״ד ברכות פ״ג (יב, א) ד״ה יצא. ב״ח שם.

[2525] ראה מ״א סי׳ קא ס״ק ב.

[2526] טור ושו״ע ס״ב. מ״א ס״ק א.

[2527] ראה תהלה לדוד ס״ק א.

[2528] ראה לעיל סי׳ קסז סוף סכ״ג, דהיינו אפילו לא אכל עמהם, וש״נ.

[2529] ראה לקמן סי׳ קצג ס״א, ובסי׳ ריג ס״ב, דהיינו לא רק בבניו ובני ביתו, וש״נ.

[2530] **כל בו** סי׳ כה. **שו״ע** ס״ג. וראה מ״א ס״ק ב.

[2531] כדלקמן סי׳ קצט ס״ו-ז לענין נשים. שם ס״ט לענין קטנים. ועי״י זימון אפשר להוציא אף הבקי, כדלעיל סי׳ קפג ס״י. לקמן רס״י קצב.

[2532] **מ״א סי׳ קצג** ס״ק ב.

[2533] סעיף י, לענין שיודע לברך ומבין להס״ק, אלא שיוצא י״ח ע״י המברך בזימון. וראה גם לעיל סי׳ נט ס״ד לענין ברכות ק״ש, שאף שיכול להוציאם יאמרו בנחת עם הש״ץ. וראה גם לקמן סי׳ רפד ס״א. סי׳ תקצא ס״ד.

[2534] מ״א שם. ועי׳ לקמן סי׳ רעא ס״ז, שאם אינה מבינה להס״ק תאמר עמו מלה במלה.

[2535] סעיף א.

[2536] **ירושלמי** פ״ק דתרומות ה״ד. טור ושו״ע ס״ד.

[2537] תוס׳ ברכות לא, ב ד״ה מכאן ששכור. רא״ש שם פ״ה ס״ט. שו״ע ס״ד.

[2538] **מ״א** ס״ק ג. וראה גם הגהת הבאר הגולה בשו״ע שם. אליה זוטא ס״ק ג ואליה רבה ס״ק ד. קרבן נתנאל עירובין פ״ו ס״ה אות ב. יד אהרן הגב״י.

[2539] דברים ח, י.

[2540] ועי׳ לעיל סי׳ צט ס״ב. סי׳ קעד ס״ט.

[2541] **תוס׳ עירובין סד**, א ד״ה שיכור. וראש עירובין פ״ו ס״ה, דירושלמי הנ״ל מיירי דוקא בשתוי.

[2542] **תוס׳ שם. וראש** עירובין שם. שו״ע ס״ה, לפירוש המ״א שם. **ועי׳ הרב רבינו יונה** ברכות שם ד״ה שכור.

[2543] כדלעיל סי׳ קפד ס״ג.

וכן יש להסתפק במי שבירך ברכת המזון ואח״כ מצא צואה כנגדו או בצדו תוך ד׳ אמות[2544] במקום שראוי להסתפק בו בצואה וצריך לבדקן קודם שיברך שם ופשע ולא בדק בענין שבתפלה צריך לחזור ולהתפלל משום שנאמר זבח רשעים תועבה כמו שנתבאר בסי׳ ע״ו[2545] אם החמירו ג״כ בברכת המזון להצריכו לחזור ולברך משום פשיעותו כיון שברכת המזון אינה חמורה כמו תפלה לענין שתוי[2546].

(ומכאן אתה למד שהשתוי ג״כ אסור בקריאת שמע כמו בתפלה[2547] שהרי מי שקרא קריאת שמע במקום שראוי להסתפק בו בצואה הצריכוהו לחזור ולקרות כמו שהצריכוהו בתפלה כמו שנתבאר בסי׳ ע״ו וברכות קריאת שמע הן כקריאת שמע עצמה[2548]).

וכן יש להסתפק אם פסק באמצע ברכת המזון אפילו בשתיקה ושהה כדי לגמור את כולה מחמת איזה אונס אם צריך לחזור לראש כמו שהצריכוהו בתפילה לדברי הכל[2549] (הואיל והיא חמורה כתפלה לענין הפסקה שאין מפסיקין בה מפני היראה והכבוד כמו שנתבאר בסי׳ קפ״ג[2550] או שמא כיון שאינה חמורה כתפלה לענין שתוי וכן לענין הפסקה בדיעבד שלא הצריכוהו לחזור לראש בברכת המזון[2551] כמו שהצריכוהו בתפלה[2552] יש לומר שהוא הדין אם שהה כדי לגמור את כולה).

(וספק ברכות להקל שאף שברכת המזון מן התורה[2553] מכל מקום זה שיצטרך לחזור לראש ולברך משום שברכת שכור תועבה או משום שזבח רשעים תועבה שפשע ולא בדק המקום או משום ששהה כדי לגמור את כולה מחמת אונס ולא ברצונו אינו אלא מדבריהם).

ויש אומרים[2554] אפילו שכור שאינו יכול לדבר לפני המלך כלל מברך ברכת המזון שנאמר ושבעת וברכת ואחר השביעה פעמים שהוא שכור.

ולכתחלה יש לחוש לסברא הראשונה ולברך קודם שבא לידי כך ואם אירע שנשתכר אעפ״כ יברך ברכת המזון כסברא האחרונה כי הוא ספק של תורה ולהחמיר[2555].

ולפי סברא האחרונה גם בקריאת שמע וברכותיה לא נפטר השתוי[2556] אלא השכור לבדו[2557] כי מה שהחמירו בהן לחזור ולקרות כשפשע ולא בדק המקום ולא החמירו כן בברכת המזון אינו משום שהן חמורות ממנה לענין שתוי אלא לענין שכור לבד לפיכך לכתחלה יש לחוש לסברא הראשונה ואם אירע

[2544] כדלעיל סי׳ פד ס״ג וש״נ.

[2545] סעיף יא, לענין ק״ש ותפלה.

[2546] תוס׳ וראי״ש שם. שו״ע שם.

[2547] ירושלמי שם, לגירסת המרדכי עירובין רמז תקיב, לדעה הא׳ שלפנינו דמיירי בשתוי. רמ״א סי׳ צט ס״א. אליה זוטא ס״ק ג ואליה רבה ס״ק ד.

[2548] אליה זוטא ורבה שם. וראה תהלה לדוד סי׳ סה ס״ק ב.

[2549] כדלעיל סי׳ קד ס״ד. אבל לענין ק״ש ושא״ד מחלוקת בזה, כדלעיל סי׳ סה ס״א. **מ״א סי׳ קפג** ס״ק יא. וראה לעיל שם סי׳ סה אף לענין מגילה ותקיעת שופר, וש״נ אף לענין פסד״ז והלל.

[2550] סעיף יא.

[2551] אפי׳ כשפסק במזיד באמצע הברכה. **לחם חמודות** ברכות פ״ז אות קיג. **שיורי כנסת הגדולה** סי׳ קפג הגב״י אות ז. וראה גם לעיל סי׳ קפג סי״א.

[2552] ולענין ק״ש וברכות ק״ש ראה לעיל סי׳ קד ס״ד.

[2553] עי׳ עולת תמיד ס״ק ו. אליה זוטא ס״ק ה.

[2554] ירושלמי שם, לפירוש הרב רבנו יונה שם. תוס׳ וראי״ש ברכות שם לגירסת ופירוש מעדני יו״ט שם אות ד, ומלבושי יו״ט ס״ק א. לבוש ס״ד-ה. זהר תרומה קנג, ב. הובא במ״א ס״ק ג.

[2555] **מ״א** שם. ט״ז סוף ס״ק ב.

[2556] מעדני יו״ט ברכות פ״ה ס״ט אות ד. נחלת צבי סי׳ צט ס״ק א.

[2557] ירושלמי שם, לגירסת המרדכי שם, לסברא האחרונה דמיירי בשכור.

ששתה לא ימנע מקריאת שמע מפני שהוא ספק של תורה[2558] וכל הקורא קריאת שמע אפילו מספק צריך לקרותו בברכותיו כמ״ש בסי׳ ס״ז[2559].

ושאר כל הברכות כולן יכול לברך אע״פ שהוא שכור[2560] כמ״ש בסי׳ צ״ט ואף להאומרים[2561] שהכוונה מעכבת בכל הברכות מכל מקום השכור יש לו כוונה שהרי הוא כפקח לכל דבר ולכל עונשין שבתורה דינו כמתכוין כמ״ש בחושן משפט סימן רל״ה[2562] אלא לקריאת שמע ולתפלה שהן צריכות כוונה מעולה אין כוונת השכור חשובה כוונה ותועבה היא כיון שהיא משובשת שהרי אינו יכול לדבר לפני המלך בלא שיבוש אבל בשאר ברכות די בכוונה כל שהוא אע״פ שהיא משובשת:

[2558] כמבואר במ״א ס״ק ג לענין ברכת המזון.

[2559] סעיף א.

[2560] ירושלמי שם (לסברא האחרונה). רמ״א לעיל סי׳ צט ס״א. אליה זוטא ס״ק ג ואליה רבה ס״ק ד (אף לסברא הראשונה). ולענין ברכת כהנים עי׳ לעיל סי׳ קכח סנ״א.

[2561] לעיל ס״ב.

[2562] סעיף כב. אא״כ הגיע לשכרותו של לוט שאז פטור מכל המצות (לעיל סי׳ קכח סנ״א). וראה דרכי החיים (ברכת המצות ה״ה ס״ק ב).

קפו אם נשים וקטנים חייבים בברכת המזון

ובו ד׳ סעיפים

א נשים חייבות בברכת המזון[2563] וספק הוא אם חייבות מן התורה[2564] מפני שהוא מצות עשה שאין הזמן גרמא או אינן חייבות אלא מדברי סופרים מפני שנאמר[2565] על הארץ הטובה אשר נתן לך והארץ לא נתנה לנקבות להתחלק אלא לזכרים ובנות צלפחד חלק אביהם נטלו שהיה מיוצאי מצרים[2566].

אבל כהנים ולוים היו להם ערי מגרש[2567].

וכן גר שנכנס לדת ישראל[2568] ונלוה עליהם ונטפל אליהם ונחשב כאחד מהם לכל המצות הנוהגות בהם ולהם ניתנה הארץ למורשה נתחייב גם הוא כאלו ניתנה גם לו שהוא והם עם אחד הוא לכל דבר[2569] משא״כ בנשים שהם עם בפני עצמו[2570] וכן כהנים ולוים אם לא היה להם ערי מגרש לא היו מתחייבים במצוה זו מפני שניתנה הארץ לישראל לפי שהם שבט בפני עצמן[2571] ואינם טפלים לישראל וגם הם חלוקים מהם במצות הרבה[2572].

[2563] **משנה ברכות כ**, ב.

[2564] **גמרא שם**. רמב״ם הל׳ ברכות פ״ה ה״א. רא״ש ברכות פ״ג סי״ג (שהיא בעיא דלא איפשטא). טור ושו״ע ס״א. ולענין שאר מצות עי׳ לעיל סי׳ ע ס״א וש״נ.

[2565] דברים ח, י.

[2566] **רש״י** שם ד״ה או דרבנן. ועי׳ לקמן סי׳ קפז ס״ז.

[2567] רמב״ן ב״ב פא, א ד״ה והכתיב. מרדכי ברכות פ״ג רמז סב. מעדני יום טוב ברכות שם אות ק. **כנסת הגדולה** הגב״י. **עולת תמיד** ס״ק א. **מ״א** ס״ק א. והיינו כרבי יוסי במעשר שני פ״ה משנה יד, דכוותיה פסק הרמב״ם הל׳ מעשר שני פי״א הי״ז. הל׳ בכורים פ״ד ה״ג.

[2568] **עי׳ מרדכי פ״ג** שם. כנסת הגדולה שם. וראה לקמן סי׳ קצט ס״ד, וכאן מיירי באמירת על הארץ הטובה אשר נתן לך. וראה תוס׳ רבנו יהודה שם ד״ה נשים בברכת המזון.

[2569] רשב״א שם ד״ה בעא מיניה. תשב״ץ ח״א סי׳ קסט.

[2570] שבת סב, א.

[2571] ראה רש״י דברים לג, ג ד״ה אף, שכל שבט נקרא עם.

[2572] קידושין כא, ב.

ועבדים שאינם משוחררים אע״פ שהן זכרים אינם כגרים אלא כנשים[2573] כמו שלמדו חכמים על עבדים בגזרה שוה לה לה מאשה[2574] שכל מצוה שהאשה פטורה גם העבד פטור כמ״ש בסי׳ מ״ו[2575]:

ב וספק של תורה להחמיר לענין שהן אינן מוציאות ידי חובה את האנשים החייבים מן התורה כי שמא הן פטורות מן התורה[2576] וכל מי שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתן[2577].

אבל איש שאינו מחויב בדבר מן התורה כגון שלא אכל כדי שביעה[2578] יכול להוציא הנשים שאכלו כדי שביעה כמו שיכול להוציא את האנשים שאכלו כדי שביעה מטעם שיתבאר בסי׳ קצ״ז[2579]:

ג וכן אשה מוציאה את האיש שלא אכל כדי שביעה[2580] ואפילו היא ג״כ לא אכלה כדי שביעה[2581] שמכל מקום היא מחוייבת מדברי סופרים כמותו וכן מוציאה את הקטן שהוא חייב מדברי סופרים כדי לחנכו במצות[2582].

אבל הקטן אינו מוציא את האשה שאכלה כדי שביעה שמא היא מחוייבת מן התורה[2583] אבל מוציא הוא את מי שלא אכל כדי שביעה[2584] אפילו הוא א[יש][2585] כיון שאינו חייב מן התורה אלא מד״ס ואפילו אם הקטן גם כן לא אכל כדי שביעה[2586] שמכל מקום הוא חייב מדברי סופרים כמותו שברכת המזון אינה דומה למגילה[2587] והלל[2588] וברכות קריאת שמע[2589] ושאר מצות שעיקרן מדברי סופרים[2590] שאין הקטן שהגיע לחינוך מוציא את הגדול לפי שהקטן מצד עצמו כשהוא עתה פטור לגמרי[2591] אלא שמחנכין אותו[2592] כדי שיהא רגיל במצוה זו ויהיה סריך כמנהגו כשיגדל לפיכך אינו בדין שיוציא את מי שהוא גדול כבר אע״פ שחיובו אינו אלא מדברי סופרים כיון שהקטן גם חיוב זה אינו חייב אלא משום להרגילו לכשיגדל שאז יתחייב חיוב זה של דברי סופרים אבל בברכת המזון מה שמחנכין את הקטן לברך אחר אכילתו לשובע כשיגדל שהוא חיוב מן התורה לפיכך כשם שהוא מוציא את הגדול

[2573] תשב״ץ שם. וראה גם רמב״ם הל׳ ברכות פ״ה ה״א. מאמר מרדכי ס״ק ב.

[2574] חגיגה ד, א.

[2575] סעיף ד.

[2576] **הרב רבינו יונה** שם ד״ה תפלה (שאינה מוציאה לאיש כיון שחיובה מדרבנן). **והרא״ש** סי״ג. רמב״ם הל׳ ברכות פ״ה ה״א. טור ולבוש ס״א.

[2577] ברכות כ, ב.

[2578] כדלעיל סי׳ קפד ס״ב וש״נ.

[2579] סעיף ו. וראה מ״מ וציונים.

[2580] ברכות כ, ב. טור ושו״ע שם.

[2581] משמעות תוס׳ מגילה כד, א סוף ד״ה מי. חדושי הרשב״א מגילה יט, ב ד״ה ר׳ יהודה מכשיר. וראה מ״מ וציונים.

[2582] טור ושו״ע ס״ב. וכדלקמן סי׳ שמג ס״ב-ג וש״נ.

[2583] **מ״א** ס״ק ג, וכמו שאינו מוציא את האיש שאכל כדי שביעה.

[2584] **גמרא שם כ**, ב. טור ושו״ע ס״ב.

[2585] בדפו״ר: אנוס. בלוח התיקון שם תוקן: אונן. ובתהל״ד ס״ק ב תמה ע״ז. ובקונטרס השלחן ובהתמים ע׳ 204 הגיהו: איש. וראה מ״מ וציונים.

[2586] **מ״א ממשמעות (התוס׳)** [האגודה] ברכות פ״ז סי׳ קעו. חדושי הרשב״א שם. וראה אג״ק ח״ח ע׳ צב וע׳ צד. לקוטי שיחות חי״ז ע׳ 234. חקרי הלכות ח״ח כ, א. יגדיל תורה (נ. י.) ח״ח ע׳ יז. חט״ז ע׳ רט. חכ״ב ע׳ תריג-ט. הערות ובאורים תתח ע׳ 45.

[2587] משנה מגילה יט, ב כת״ק. טור ושו״ע סי׳ תרפט ס״ב.

[2588] משנה סוכה לח, א. רמב״ם הל׳ חנוכה הי״ד. אגודה סוטה סי׳ כא. לקמן סי׳ תעט סוף ס״ו.

[2589] כדלעיל סי׳ סט ס״ב וש״נ.

[2590] ראה לעיל סי׳ נג ס״ג לענין תפלה וברכו. לקמן סי׳ רפב ס״ה לענין קריאת התורה.

[2591] ראה גם לעיל סי׳ לט ס״א וש״נ.

[2592] כדלקמן סי׳ קפז ס״ד.

שלא אכל כדי שביעה אם הוא אכל כדי שביעה כך מוציאו אם לא אכל כדי שביעה כיון שחינוכו כשלא אכל כדי שביעה מועיל לו להרגילו כמו כשאכל (ו)יותר[2593]:

ד וכל זה שנשים וקטנים מוציאים אחרים ידי חובתן הוא כשאחר אינו יודע לברך בעצמו[2594] אבל היודע לברך בעצמו אינו רשאי לצאת בשמיעה אפילו מהמחויב כמותו[2595] אלא ע״י זימון[2596] בשלשה ונשים וקטנים אין מזמנין עליהם כמ״ש בסי׳ קצ״ג[2597] שהם אין מברכין בזימון:

[2593] רשב״א שם. וראה לקוטי שיחות שם. יגדיל תורה והערות ובאורים שם.
[2594] רש״י ברכות שם ד״ה מברך.
[2595] **עי׳ סי׳ קצג** ס״א. סי׳ קצז ס״ו. סי׳ ריג ס״ב. וראה גם לעיל סי׳ קפה ס״ד.
[2596] כדלקמן רס״י קצב.
[2597] אוצ״ל קצט, סעיפים ו-ט. וראה גם לעיל סי׳ קפה ס״ד.

קפז דיוקים בנוסח ברכת המזון

ובו ט׳ סעיפים

א סדר ברכת המזון ראשונה ברכת הזן שניה ברכת הארץ שלישית בונה ירושלים[2598] ושלשתן מן התורה[2599] שנאמר[2600] ואכלת ושבעת וברכת זו ברכת הזן שהיא על אכילה ושביעה על הארץ זו ברכת הארץ הטובה זו ירושלים כמ״ש[2601] ההר הטוב הזה והלבנון:

ב מן התורה יכול לאומרה באיזה מטבע שירצה כל אחד כפי דעתו והרחבת לשונו ובאו משה ויהושע ודוד ושלמה ותקנו המטבע לכל ברכה וברכה בזמנם לפי מה שנתוסף טובה לישראל[2602]:

ג כיצד משה תקן מטבע ברכת הזן בשעה שירד המן לישראל יהושע תיקן מטבע ברכת הארץ כיון שנכנסו לארץ[2603] שקודם כיבוש הארץ היו אומרים במטבע אחרת[2604] ודוד ושלמה תקנו מטבע ברכת בונה ירושלים דוד תקן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך (שקודם לכן היו מבקשים סתם על המקום אשר יבחר ה׳ לשכן שמו שם) ושלמה תקן על הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו ואנו אין אנו אומרים ברכת הארץ ובונה ירושלים באותו המטבע ממש כי הם היו מבקשים להמשיך שלות הארץ והמלכות והבית ואנו מבקשים להחזירם לנו בקרוב[2605]:

ד כל המשנה ממטבע שטבעו (חכמים) לא יצא ידי חובתו[2606] ומחזירין אותו[2607].

ועיקר המטבע המעכב בברכת הזן היא פתיחת הברכה וחתימתה לבד[2608] ובברכת הארץ צריך לומר בה

[2598] **ברייתא ברכות מח ע״ב**.
[2599] **ברייתא שם**. וראה לעיל סי׳ קסח ס״ח אם די מן התורה בברכה א׳ מעין ג׳, וש״נ.
[2600] דברים ח, י.
[2601] דברים ג, כה.
[2602] **רשב״א** שם ד״ה הא דאמרינן. **רא״ש** ברכות פ״ז סי׳ כב. טור רס״י קפח. וראה לקמן סי׳ קצא. סדר ברה״נ פ״ב הי״ב.
[2603] **רב נחמן שם**.
[2604] רשב״א וטור שם.
[2605] רמב״ן בהשגותיו לס׳ המצות שורש א אות ט. **רשב״א** שם. **טור סי׳ קפח**.
[2606] ברכות מ, ב. וראה גם לעיל סי׳ נט ס״א וש״נ.
[2607] תוספתא ברכות פ״ג הי״ג. ירושלמי ברכות פ״א ה״ו. טור ושו״ע ס״ג-ד. וראה גם לעיל סי׳ סו סי״ב וש״נ.
[2608] רשב״א מ, ב ד״ה והא, וכדלקמן בנוסח בריך רחמנא שגם החתימה מעכבת. וראה פס״ד צמח צדק שמ, א. וראה גם לעיל סי׳ סח ס״א וש״נ.

הודאה תחלה וסוף וברית ותורה באמצע[2609] שע״י ברית ניתנה הארץ לאברהם בפרשת מילה ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך וגו׳[2610] ובזכות התורה והמצות ירשו את הארץ שנאמר[2611] למען תחיון ורביתם ובאתם וירשתם את הארץ וגו׳ ואומר[2612] ויתן להם ארצות גוים וגו׳ בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו וגו׳ והפוחת לא יפחות מהודאה אחת וכל הפוחת מהודאה אחת ה״ז מגונה[2613] וצריך להזכיר שבחה של ארץ ישראל שהיא ארץ חמדה טובה ורחבה[2614] מפני שמצינו שנשתבחה בזה הלשון[2615] שנאמר[2616] אל ארץ טובה ורחבה וגו׳ ואומר[2617] ואתן לך ארץ חמדה וגו׳ ובבונה ירושלים צריך להזכיר מלכות בית דוד[2618] מפני שע״י דוד נתקדשה ירושלים[2619].

ואם חיסר אחד מכל אלה שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה או שלא הזכיר ברית או תורה בברכת הארץ או מלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו[2620] ומחזירים אותו[2621] לראש ברכת המזון[2622] כמ״ש בסי׳ קפ״ח[2623] (הואיל ושינה המטבע שטבעו הנביאים[2624] אבל הודאה תחלה וסוף אינה מעכבת[2625] כיון שחתם בא״י על הארץ וכו׳).

ובברכת הזן אפי׳ אמר בריך רחמנא[2626] מלכא מאריה דהאי פיתא[2627] בריך רחמנא דזן כולה[2628] יצא שכיון שפתח וחתם בברוך[2629] אע״פ שדילג כל השאר אין זה משנה ממטבע שטבעו חכמים לבד מהתיבות שהזכירו חכמים שיש בהם הקפדה כגון אלו שנתבארו וכמו שנתבאר בסי׳ ס״ו[2630] וס״ח[2631].

ומכל מקום לכתחלה צריך לומר כל המטבע כתיקונה אם לא לקטנים פחותים משמנה שנים[2632]

[2609] **גמרא שם** מח, ב - מט, א. טור ושו״ע ס״ג.
[2610] בראשית יז, ח. **רש״י** שם מח, ב ד״ה צריך שיזכור בה ברית.
[2611] דברים ח, א. רש״י שם ד״ה צריך שיזכור בה תורה.
[2612] תהלים קה, מד-מה. ירושלמי שם. רבינו יונה שם ד״ה כל שלא. לבוש ס״ב.
[2613] **שם בגמרא** מט, א.
[2614] **ברייתא שם** מח, ב.
[2615] **הרב רבינו יונה** שם.
[2616] שמות ג, ח.
[2617] ירמי׳ ג, יט.
[2618] **גמרא שם**. טור ושו״ע ס״ד.
[2619] **רש״י** שם ד״ה ומלכות.
[2620] **גמרא שם**.
[2621] כדלעיל בריש הסעיף וש״נ.
[2622] רש״י מט, ב ד״ה והדר. **רמב״ם** הל׳ ברכות פ״ב הי״ב. **רא״ש** ברכות פ״ז סי׳ כג.
[2623] סעיף ט.
[2624] וכדלעיל סי׳ סו סי״ב, שלא אמרו כל המשנה כו׳ אלא כשמשנה בפתיחה וחתימה ובתיבות שפרטו חכמים, וש״נ.
[2625] גמרא שם מט, א (הרי זה מגונה). מאירי שם ד״ה וצריך. מאמר מרדכי ס״ק ד. וראה תהלה לדוד ס״ק א. משנה ברורה ביאור הלכה ד״ה צריך.
[2626] ובסדר ברה״נ פי״ג ס״ד הנוסח: רחמנא אלקנא מלכא דעלמא. ראה אג״ק ח״ג ע׳ קלז. לעיל סי׳ קסז סי״ג. לקמן סי׳ ריד ס״ב.
[2627] **גמרא ברכות** מ, ב. טור ושו״ע ס״א.
[2628] **רשב״א** ברכות שם ד״ה והא. י״א בשו״ע שם. ב״ח ד״ה ואם לא.
[2629] רשב״א שם. מ״א ס״ק א.
[2630] סעיף יב.
[2631] סעיף א.
[2632] **ב״ח** סי׳ קצב ד״ה כל המשנה. **מ״א** בריש הסימן. וראה לקמן סי׳ קצט ס״ט שעונת הפעוטות לזימון הוא כבן ט׳ או כבן י׳.

שמחנכין אותם[2633] בברכת המזון מעט מעט (מכל ברכה[2634] עד שידעו לברך כל ברכה כתיקונה) וכן בשעת הדחק שהוא נחפז[2635] ולא יוכל לברך בכוונה אם יצטרך לברך כל ברכה ארוכה כתיקונה יכול לקצר ולדלג[2636] בברכת הארץ ובבונה ירושלים מה שאינן מעניני הברכה ואצ״ל בברכה רביעית שההוספה שבה אינו אלא מנהג לבד ולא מטופס הברכה[2637] אבל בברכת הזן אין לדלג בה[2638] (הואיל וכולה מעין הברכה):

ה יש נוהגים לומר ברוך משביע לרעבים בא״י אמ״ה הזן כו׳ ואין לאומרו שאינו ממטבע הברכה והמוסיף גורע[2639] ולא יאמר כי לעולם חסדו עמנו כי חסדיו הם עם כל חי[2640]:

ו בברכת הארץ לא יאמר על שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה ברית ותורה שהרי אומר על בריתך שחתמת בבשרינו ועל תורתך שלמדתנו ודי בפעם אחת[2641] ומה שאמרו שצריך להזכיר ברית ותורה לא התיבות ממש אלא הענין[2642]:

ז יש אומרים שהנשים אין להם לומר על בריתך שחתמת בבשרינו[2643] ונשים ועבדים אין להם לומר ועל תורתך שלמדתנו[2644] שהרי אין מצווים על תלמוד תורה[2645] ועכשיו נהגו לומר הכל לפי שכיון שאין נקרא אדם אלא כשיש לו אשה כמו שנאמר[2646] זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם הרי הזכר ונקבה הם גוף אחד לפיכך יכולות לומר על ברית הזכרים שחתמת בבשרנו[2647] וכן תורתך שלמדתנו על למוד הזכרים[2648] ועוד שגם הנשים צריכות ללמוד מצות שלהן לידע האיך לעשותן והאיך ליזהר מכל לא תעשה שבתורה שהן מוזהרות בהן כאנשים[2649] כמו שנתבאר בסי׳ מ״ז[2650]:

ח בחנוכה ופורים אומרים בברכת הארץ על הנסים[2651] ואם לא אמרו אין מחזירין אותו[2652] כמו שיתבאר בסי׳ תרפ״ג ותרצ״ה[2653] ומכל מקום יכול לומר בתוך הרחמן שיאמר הרחמן הוא יעשה לנו נסים

[2633] כדלעיל סי׳ קפו ס״ג.

[2634] ראה משנה ברורה שער הציון ס״ק ז.

[2635] סדר השלחן למה״ר נפתלי. אליה רבה ס״ק ב. ולענין פועלים ראה לקמן סי׳ קצא.

[2636] נוסח הקצר שנתקן בהסכמת הרבה גדולי החכמים נדפס בסדר השלחן למה״ר נפתלי. ב״ח שם. מ״א ריש סי׳ קצב.

[2637] כדלקמן סי׳ קפט ס״ב וש״נ. וראה מ״מ וציונים.

[2638] סדר השלחן וב״ח ומ״א שם. וכדלקמן סי׳ קצא לענין פועלים.

[2639] **טור ושו״ע** ס״א. וראה מרדכי ברכות רמז ריז בשם הפרדס לרש״י.

[2640] **טור**. **מ״א** בריש הסימן.

[2641] רש״י ברכות מח, ב ד״ה צריך שיקדים. תוס׳ שם ד״ה ברית. **ראא״ש** הובא בטור ושו״ע ס״ב. רמ״א שם.

[2642] מרדכי סוף ברכות רמז ריז.

[2643] עי׳ לעיל רס״י קפו. לקמן סי׳ קפט ס״ד.

[2644] תוס׳ כ, ב ד״ה נשים (לגבי נשים). **ראבי״ד** הובא ב**כל בו** סי׳ כה. **ב״י** ד״ה וכתב הכל בו. רמ״א ס״ב. מ״א ס״ק ג. וראה מ״מ וציונים.

[2645] קידושין כט, ב. טור ושו״ע יו״ד סי׳ רמו ס״ו. וכ״ה לקמן בהל׳ תלמוד תורה פ״א הי״ד.

[2646] בראשית ה, ב. יבמות סג, א.

[2647] **בדק הבית**.

[2648] ראה לקוטי שיחות חל״א ע׳ 96 הערה 27.

[2649] **מ״א** ס״ק ג.

[2650] ס״י וש״נ. וראה גם הל׳ ת״ת פ״א הי״ד.

[2651] **שבת כד**, א (לענין חנוכה). רמב״ם הל׳ ברכות פ״ב ה״ו. טור ורמ״א ס״ד. וראה לקמן סי׳ קפח סי״ד שאינו חובה, וש״נ.

[2652] **רמב״ם** הל׳ ברכות פ״ב הי״ג. **וסמ״ג** עשין כז הל׳ ברכת המזון. טור ורמ״א שם.

[2653] סימנים אלו בשוע״ר לא הגיעו לידינו, ועי׳ שו״ע סי׳ תרפב ס״א. סי׳ תרצה ס״ג ומ״א סק״ט. סידור סדר בהמ״ז. וראה אג״ק ח״ה ע׳ רנו בהערה.

ונפלאות[2654] כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן וכו׳ וכן יש לנהוג[2655]:

ט יש נוהגים לומר לא חִיסַּר לנו ואל יְחַסֵּר לנו[2656] ויש נוהגים[2657] לומר לא חָסַר ואל יֶחְסַר.

בפי כל חי ולא בפה לפי שהוא סמוך לכל חי[2658]:

[2654] בסידור שם - רק נסים. וכ״ה ברמ״א שם.

[2655] **כל בו** שם. **ב״י** ד״ה ומ״ש ואם שכח. **רמ״א** שם ובסי׳ תרפ״ב ס״א. וכ״ה בסידור שם. וראה בדי השלחן סי׳ מז ס״ק יח דהיינו קודם הרחמן יזכנו. וראה גם לקמן סי׳ קפח סי״ב.

[2656] **מ״א** ס״ק ג.

[2657] **של״ה** שער האותיות קדושה (פג, א) ד״ה כשחוזר. מ״א שם. וכן הוא בסדר השלחן מה״ר נפתלי. ובסידור הנוסח: לא חָסַר, בציר״י תחת הסמ״ך. ובשעה״כ פל״ד ס״ו כ׳ שזוהי הג״ה בכתי״ק ״חסר בצירי״.

[2658] סדר השלחן מה״ר נפתלי. מטה משה סי׳ שכב. **מ״א** שם. ועי׳ לעיל סי׳ נא ס״ב.

קפח נוסח ברכה ג׳ ודיני ברכת המזון בשבת והטועה בברכת המזון

ובו י״ז סעיפים

א אחר שחתם בונה ירושלים יענה אמן אחר ברכת עצמו[2659] מפני שהוא סיום הברכות[2660] של תורה[2661] ואף לפי מנהג מדינות אלו שאין עונין אמן אחר ברכת עצמו אפילו בסיום ברכות[2662] כאן צריך לענות כדי לחלק[2663] בין ג׳ ברכות של תורה[2664] לרביעית שהיא מדברי סופרים[2665]:

ב אמן זו יאמרנה בלחש כדי שלא ירגישו שברכה רביעית אינה מן התורה ויזלזלו בה[2666] ובמדינות אלו המנהג לאומרו בקול רם ויש מישבין המנהג[2667] לומר שלא חששו שיזלזלו בברכה רביעית אלא בימיהם שהיו הפועלים הולכים למלאכתם כששומעים אמן שאחר בונה ירושלים שלא חייבו חכמים בברכה רביעית מפני ביטול מלאכתו של בעל הבית[2668] לכך היו עונין אמן בלחש כדי שלא ישמעו הפועלים (ויכירו שברכה רביעית אינה מן התורה) ויבואו לזלזל בה (אף שלא במקום ביטול מלאכת בעל הבית[2669]) אבל עכשיו שגם הפועלים מברכים ד׳ ברכות כמ״ש בסי׳ קצ״א אין לחוש לזה:

ג בבונה ירושלים כיון שנזכר בה מלכות דוד[2670] אין להזכיר בה מלכות שמים שאינו דרך כבוד להשוותן יחד[2671] והאומר מלכותך ומלכות בית דוד משיחך טועה[2672] וכן אין לומר בה אבינו מלכנו[2673].

[2659] **ברכות מה**, ב. טור ושו״ע ס״א.

[2660] רש״י שם ד״ה הא בבונה.

[2661] **טור** ושו״ע ס״א.

[2662] כדלעיל רס״י נד ושי״נ.

[2663] רבינו יונה שם סוף ד״ה הא בשם אית דבעי מימר. אבודרהם בסדר ברכת המזון. לבוש סי׳ רטו ס״א. ט״ז שם ס״ק א. מ״א שם ס״ק ב.

[2664] כדלעיל רס״י קפז.

[2665] כדלקמן רס״י קפט.

[2666] **רב אשי שם**, דכוותיה פסק בה״ג ברכות פ״ז. תוס׳ שם ד״ה רב אשי. טור ושו״ע ס״ב.

[2667] **דרכי משה** אות ב. **ב״ח** ד״ה ואומר אמן. **מ״א** ס״ק א.

[2668] כדלקמן סי׳ קצא ושי״נ.

[2669] ב״ח שם.

[2670] **ברכות מח**, ב. וכדלעיל סי׳ קפז ס״ד.

[2671] הרב רבינו יונה שם ד״ה ואיידי. רא״ש ברכות פ״ז סי׳ כב. שו״ע ס״ג. וראה גם לקמן רס״י קפט.

[2672] **הרב רבינו יונה** שם. **רשב״א** שם ד״ה ואיידי. טור ושו״ע שם.

[2673] היינו: אבינו מלכנו רוענו כו׳. **רא״ש** שם. מרדכי ברכות רמז קעו. טור ושו״ע שם.

ויש אומרים[2674] שאין לומר ג״כ מלך חנון ורחום בסיום יעלה ויבא ולא נהגו כן[2675] כי לא חששו מלהזכיר מלכות שמים אצל מלכות דוד אלא בסמוך לה דהיינו באותו ענין שמבקש על מלכות בית דוד אין להזכיר מלכות שמים סמוך לו קצת (כל אותו ענין) על כן אין לומר אבינו מלכנו שהוא ג״כ סמוך לו כי ועל הבית כו׳ הוא ענין אחד עם מלכות בית דוד שזה תלוי בזה אבל יעלה ויבא הוא ענין בפני עצמו ואינו מענין זה[2676]:

ד נוסח ברכה זו פותח רחם ה׳ אלהינו[2677] או נחמנו ה׳ אלהינו[2678] וחותם בונה ירושלים[2679] או מנחם ציון בבנין ירושלים[2680] ואע״פ שפתח ברחם וחותם במנחם אין לחוש ולומר שהחתימה אינה מענין הפתיחה לפי שעיקר החתימה כפתיחתה ממש הכל ברחמים[2681].

ובין בשבת ובין בחול יש לומר נוסח אחד[2682] ולא כאותם שאומרים בחול בלשון רחמים ובשבת בלשון נחמה לפי שאין מבקשים רחמים ותחנונים בשבת וטעות הוא בידם[2683] שגם נחמנו הוא בקשת רחמים ותחנונים כמו רחם[2684] ואין לחוש שהרי אומרים פרנסנו וכלכלנו ואין חוששין לאיסור שאלת צרכיו[2685] לפי שטופס הברכה כך היא[2686] וגם כל הרחמן יכול לומר בשבת אע״פ שאינן מטופס הברכה שתקנו חכמים שכיון שנהגו הכל לאמרם בכל פעם שמברכין ברכת המזון נעשה להם כטופס ברכה ואין בהם משום שאלת צרכיו בשבת[2687]:

ה יש אומרים רעינו הרי״ש בשב״א שהוא לשון בקשה[2688] וי״א רוענו בחולם שהוא שם התואר[2689] על שם ה׳ רועי[2690].

אבל זוננו לדברי הכל אומרים במלאפו״ם הזיי״ן[2691] שהוא לשון בקשה כמו שובנו אלהי ישענו[2692] ולא

[2674] **אבודרהם** סדר ברכת המזון **בשם ראב״[ד]**. רמ״א ס״ג. וכ״ה בנוסח הסידור: כי אל חנון ורחום. אבל בס׳ המנהגים - חב״ד ע׳ 22: הנוסח: מלך חנון ורחום אתה. וראה הגהות כ״ק אדמו״ר מוהרש״ב נ״ע (סידור תורה אור ע׳ רמה, ב).

[2675] **רמ״א** ס״ג.

[2676] **ט״ז** ס״ק ב. וראה גם ערך לחם למהריק״ש.

[2677] **שם** מח, ב **ברש״י** ד״ה ובשבת **ותוס׳** ד״ה מתחיל. **וכ״ה בגמ׳ מט**, א. טור ושו״ע ס״ד. וכ״ה הנוסח בסידור.

[2678] **(גירסת) הרי״ף שם**. רמב״ם הל׳ ברכות פ״ב ה״ה. וראה רש״י ותוס׳ שם. טור ושו״ע שם.

[2679] ברייתא מח, ב. גמרא מט, א. תוס׳ שם. הרב רבינו יונה שם ד״ה ובשבת. שו״ע שם. והנוסח בסידור: בונה ברחמיו ירושלים (כנוסח המרדכי סוף ברכות בשם מהר״ם. רמ״א ס״ד. עטרת זקנים ס״ק א).

[2680] ראי״ש בשם **הרב רבינו יונה** שם. טור ושו״ע שם.

[2681] דברי חמודות ברכות פ״ז אות סד, ממשמעות הרמב״ם ורש״י. **עי׳ בט״ז** ס״ק ג, **דלא הקפיד אלא אם משנה הנוסח בשבת**.

[2682] **שו״ע** שם.

[2683] **תוס׳** וראי״ש שם. ועי׳ לקמן סי׳ רפח ס״ט. סי׳ תקפד ס״ה.

[2684] רבינו יונה שם. רשב״א שם ד״ה מתחיל.

[2685] ראה גם לקמן סי׳ רפח ס״ח-ט. סי׳ רצד ס״א. סי׳ תקפד ס״ה.

[2686] **ירושלמי** שבת פט״ו ה״ג. הובא בתוס׳ ורבינו יונה וראי״ש שם.

[2687] **ב״י** ד״ה כתוב בשבלי **בשם שבלי לקט** סי׳ צד. **ודרכי משה** ס״ק ד **בשם אור זרוע** ח״א סי׳ צה וסי׳ קצט. הגהת לבוש ס״ד. וראה לקמן סי׳ קפט ס״ז.

[2688] **ב״י** ד״ה גרסינן בירושלמי **לפי דעת הר״ד אבודרהם** בסדר ברכת המזון. דרכי משה בשם אור זרוע שם.

[2689] **דרכי משה** ס״ק ו **בשם** יש אומרים ב**אור זרוע** שם. **מ״א** ס״ק ג. ובסידור כ׳ ״בשבת רוענו״. ובשוע״ר כאן נדפס עה״ג: **ובסידור כתב ע״פ קבלת האר״י** [עי׳ שער הכולל פל״ו אות ב] **לומר בחול רענו בשב״א תחת הרי״ש ובשבת רוענו בחולם**. וכ״ה בשלטי הגבורים למרדכי סוף ברכות.

[2690] תהלים כג, א.

[2691] **משמעות דרכי משה** שם **בשם אור זרוע** שם.

[2692] תהלים פה, ה.

בחול״ם זוננו בשם התואר[2693]:

ו בשבת ויום טוב וחולו של מועד וראש חודש צריך להזכיר קדושת היום בברכת המזון[2694] שגם ראש חודש יש בו קדושה שהרי יש בו קרבן מוסף[2695] ונוסח ההזכרה בשבת רצה והחליצנו וכו׳ וביום טוב ובחולו של מועד ובראש חודש יעלה ויבא[2696].

ולפי שההזכרה היא בקשת רחמים קבעוה בברכת בונה ירושלים שהיא ג״כ בקשת רחמים[2697] ולא בברכת הארץ כמו על הנסים בחנוכה ופורים שהיא הודאה[2698] ואם הזכיר בברכת הארץ לא יצא ידי חובתו וצריך לחזור ולהזכיר בבונה ירושלים[2699].

ואם חל יום טוב או חולו של מועד או ראש חודש בשבת אומרים תחלה רצה ואח״כ יעלה ויבא[2700] מפני שהשבת תדיר[2701] ומקודש מהם[2702].

ואינו מזכיר של יום טוב או חולו של מועד או ראש חודש ברצה והחליצנו[2703] ולא של שבת ביעלה ויבא[2704] אף לדברי האומרים[2705] שבתפלה מזכיר של שבת ביעלה ויבא לפי שבתפלה לא נסתיים עדיין ענין של שבת קודם יעלה ויבא שהרי עתיד לחתום בשל שבת אבל בברכת המזון כבר נסתיים ענין של שבת ברצה והחליצנו[2706]:

ז טעה ולא הזכיר של שבת ונזכר אחר שחתם ברכת בונה ירושלים קודם שהתחיל ברכת הטוב והמטיב אומר ברוך אתה ה׳ אלהינו מלך העולם שנתן[2707] שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ברוך אתה ה׳ מקדש השבת[2708]:

ח ואם טעה ולא הזכיר של יום טוב אומר[2709] בא״י אמ״ה אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה את יום חג פלוני[2710] הזה בא״י מקדש ישראל והזמנים.

ומי שאינו יודע נוסח ברכה זו צריך לחזור לראש ברכת המזון כיון שאינו יודע לתקן מה שעיות אך אם

[2693] **ב״י** שם בשם **הר״ד אבודרהם** שם **בשם הרב אבן עזרא** קהלת ה, א. ובסידור הנוסח זוננו. ובשוע״ר כאן נדפס עה״ג: **ובסידור כתב לומר דוקא זוננו בחול״ם (אפילו בחול) שהוא לשון בקשה ולא שם התואר**.

[2694] **ברכות מט**, א. שבת כד, א.

[2695] שבת שם.

[2696] רמב״ם הל׳ ברכות פ״ב ה״ה. **טור ושו״ע** ס״ה.

[2697] תוס׳ שבת שם ד״ה בבונה.

[2698] תוס׳ שם ד״ה מזכיר.

[2699] ברכות מח, ב כחכמים. בה״ג ברכות פ״ז (י, א). מ״א ס״ק ה. אליה רבה ס״ק ה.

[2700] תשובת הגאונים (אוצה״ג תשובות סי׳ שכ). רמב״ם הל׳ ברכות פ״ב ה״ו. טור ושו״ע שם.

[2701] אוצה״ג שם. כל בו סי׳ כה. ב״י ד״ה וכתב הכל בו. לבוש ס״ה.

[2702] ראה הוריות יב, ב. זבחים פט, א.

[2703] סמ״ג עשין כז הל׳ ברכת המזון. טור ושו״ע שם.

[2704] טור ושו״ע שם.

[2705] לקמן סי׳ תפז ס״ה וש״נ.

[2706] **מ״א** ס״ק ו. ולקמן שם מבואר טעם נוסף לחלק ביניהם.

[2707] וכ״ה לקמן ס״י בר״ח, אבל לקמן ס״ח ביום טוב ״אשר נתן״. וכ״ה לקמן סי״א בחולו של מועד ובראש השנה. וכ״ה בסידור. וראה מ״מ וציונים.

[2708] **גמרא שם** מט, א-ב. והזכרת שם ומלכות הוא עפ״י רבינו יונה שם ד״ה לאות. רשב״א שם ד״ה ברוך. טור ושו״ע ס״ו (וראה לקמן ס״ט). וכ״ה בסידור (סדר בהמ״ז).

[2709] גמרא שם. טור ושו״ע שם. וכ״ה בסידור. וראה מ״מ וציונים על דיוקי הנוסח.

[2710] טור בשם הראב״ד. שו״ע שם.

יודע הפתיחה והחתימה אף שאינו יודע שאר הנוסח כראוי א״צ לחזור לראש בשביל זה כיון שהוא אומר עיקר הברכה שהוא להזכיר שבת או יום טוב בברכה[2711] בשם ומלכות בפתיחה ובשם לבד בחתימה[2712].

ואם חל יום טוב בשבת כוללן יחד ואומר בא״י אמ״ה שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית וימים טובים לששון ולשמחה את יום חג פלוני הזה בא״י מקדש השבת וישראל והזמנים[2713]:

ט וכל זה כשנזכר קודם שהתחיל ברכת הטוב והמטיב[2714] שכיון שמזכיר קדושת היום מיד אחר סיום בונה ירושלים קודם שפתח בברכה שלאחריה הרי זה כאלו הזכיר קודם סיום ברוך בונה ירושלים שכל שלא פתח בברכה שלאחריה לא נקרא סיום ברכה לענין דברים שמחזירים אותו כמו שנתבאר בסימן קי״ד[2715] אלא שבתוך בונה ירושלים די בהזכרה לבדה בלא ברכה כיון שמזכיר בתוך הברכה מה שאין כן כשמזכיר אחר החתימה צריך להזכיר בברכה בשם[2716] וגם במלכות מפני שאינה ברכה הסמוכה לחברתה שאינה קבועה וסמוכה לה לעולם אלא באקראי כשטעה[2717].

אבל אם נזכר אחר שהתחיל הטוב והמטיב אפילו לא אמר אלא תיבת ברוך בלבד[2718] אין לו תקנה בהזכרה כאן שהיא שלא במקומה וצריך לחזור לראש ברכת המזון[2719] שג׳ ברכות של ברכת המזון חשובות כברכה אחת[2720].

ובכל מקום שטעה בהן טעות שמחזירים אותו[2721] חוזר לראש ברכת המזון אבל ברכה רביעית שהיא מדברי סופרים[2722] היא ברכה בפני עצמה ואם טעה בה טעות שמחזירים אותו אינו חוזר אלא לראשה[2723]:

י וכל זה בשבת ויום טוב של שלש רגלים אבל בחולו של מועד[2724] וראש חודש[2725] וראש השנה[2726] אם לא נזכר עד שהתחיל ברכת הטוב והמטיב אינו חוזר מפני שברכת המזון בימים אלו היא רשות שאם רוצה אוכל פירות וכיוצא בהם כדי שלא יתענה[2727] ובראש השנה יש מתירין אפי׳ להתענות[2728] ואף

[2711] **ט״ז** ס״ק ד. ועי׳ לעיל סי׳ נט ס״א וש״נ.

[2712] דברי חמודות ברכות פ״ז אות עב. אליה רבה ס״ק ו.

[2713] **תוס׳** שם ד״ה ברוך. **ורא״ש** ברכות פ״ז סי׳ כג. **טור ושו״ע** שם. וכ״ה בסידור.

[2714] **גמרא שם**. טור ושו״ע שם. וכ״ה בסידור.

[2715] ס״ז, לענין משיב הרוח ומוריד הגשם, ושי״נ. וראה לקמן ס״י, שכאן אומרים כן גם בדברים שאין מחזירים אותו, מהטעם שיבואר לקמן שם.

[2716] רשב״א שם ד״ה ברוך שנתן.

[2717] תוס׳ שם ד״ה ברוך. רא״ש שם סי׳ כג. וראה גם לעיל סי׳ מז ס״ה וש״נ.

[2718] וכ״ה בסידור. וכ״ה לעיל סי׳ קיד ס״ז (כשהתחיל אתה קדוש) ולקמן סי׳ תקצב ס״א (לאחר שהתחיל ברכה רביעית). וראה תהלה לדוד ס״ק ד. מ״מ וציונים.

[2719] **רש״י** שם רע״ב ד״ה והדר. **ורמב״ם** הל׳ ברכות פ״ב הי״ב. **ורא״ש** שם סי׳ כג. טור ושו״ע שם.

[2720] רא״ש שם. מ״א ס״ק ח. וראה עד״ז לעיל סי׳ קד ס״ד. ועי׳ לעיל סי׳ קפג סי״א. לקמן סי׳ קצד ס״ג.

[2721] כעין אלו דלעיל סי׳ קפז ס״ד.

[2722] כדלקמן סי׳ קפט.

[2723] **מ״א** שם.

[2724] רמב״ם שם הי״ג. סמ״ג עשין כז הל׳ ברכת המזון. כל בו סי׳ כה. שו״ע ס״ז.

[2725] **גמרא שם** מט, ב. טור ושו״ע שם.

[2726] מ״א ס״ק ז. ובסידור: וכן בר״ה ביום, אבל בליל ר״ה חוזר. וראה שער הכולל פל״ד סי״א. ודין יום הכפורים יתבאר לקמן סי״א.

[2727] תוס׳ שם ד״ה אי. רבינו יונה שם ד״ה ברכת. רשב״א שם ד״ה תפלה. רא״ש שם סי׳ כג. טור ושו״ע שם.

[2728] **עי׳ בטור** וב״י **סי׳ תקצז**.

שאין דבריהם עיקר[2729] מכל מקום יש לחוש לדבריהם שלא לכנוס לספק ברכה לבטלה אם יחזור לראש[2730].

משא"כ בשבתות וימים טובים של שלש רגלים שהוא חייב לאכול[2731] פת שמברכין עליו ברכת המזון[2732] שבשבת נאמר[2733] וקראת לשבת עונג וביום טוב נאמר[2734] ושמחת בחגך ואין עונג[2735] ושמחה[2736] בלא אכילת לחם (שקובעים עליו סעודה) שהלחם הוא עיקר הסעודה[2737] שכל סעודה נקרא על שם הלחם[2738] (ומיני לחמים שאין קובעין עליהם סעודה[2739] צריך לאכול מהם כשיעור קביעות סעודה[2740]) ואז הוא חייב לברך ברכת המזון כמ"ש בסי' קס"ח[2741].

ומכל מקום אם נזכר קודם שהתחיל ברכת הטוב והמטיב בראש חודש אומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם[2742] שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון[2743] וספק הוא אם הוא חותם בא"י מקדש ישראל וראשי חדשים אם לאו[2744] וספק ברכה להקל[2745] ולא יחתום[2746] ואפילו בלילה שבתפלה אינו חוזר אם לא אמר יעלה ויבא בעבודה אע"פ שנזכר קודם שהתחיל ברכה שלאחריה[2747] בברכת המזון צריך לומר בא"י אמ"ה שנתן וכו'[2748] לפי שבתפלה כיון שאף שלא נזכר עד שהתחיל מודים לא הצריכוהו לחזור לעבודה להזכיר של ראש חודש במקום שתקנו חכמים לפי שאין מקדשין החדש בלילה[2749] אין לו להזכיר ג"כ בין עבודה למודים משום הפסק בתפלה אבל בברכת המזון אחר שחתם בונה ירושלים נסתיימה ברכת המזון של תורה ואין לחוש להפסק אם יברך אשר נתן כו' קודם שיתחיל הטוב

[2729] **שו"ע שם**. וכ"ה לקמן שם ס"א וש"נ.

[2730] **מ"א** שם. וראה גם לקמן שם ס"ז.

[2731] גמרא שם.

[2732] תוס' ורשב"א וראי"ש שם. לבוש ס"ז. מ"א ס"ק ט. וראה גם לקמן סי' עדר ס"ה. סי' רצא ס"א. סי' תעה סל"ב. סי' תרלט סיז-יט. וראה הגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים ד"ה מצה, אם החיוב הוא מן התורה.

[2733] ישעי' נח, יג.

[2734] דברים טז, יד.

[2735] רשב"א שם.

[2736] רא"ש שם. מעדני יום טוב שם אות ז. לבוש שם. ועי' לקמן סי' תקכט ס"ו-ז שושמחת בחגך הוא גם בחול המועד. ושם ס"ג שחיוב הסעודות הוא ממקרא קודש ומעונג שנאמר בשבת. וראה גם לקמן סי' רמב ס"א. ובסי' עדר ס"א וס"ה שחיוב הסעודות בשבת לומדים גם מאכילת המן שנאמר בה לחם.

[2737] רא"ש שם. וכ"ה לקמן סי' עדר ס"ה. סי' תקכט ס"ד.

[2738] ראה רש"י קהלת י, יט. וראה הגהת מרדכי שבת רמז שצג בשם הרמ"א.

[2739] שגם בהם יוצאים חובת סעודת יו"ט, כדלקמן סי' תעה סל"ב לענין מצה עשירה, וש"נ.

[2740] ראה גם לעיל סי' קסח בקונטרס אחרון ס"ק ד. הגהת מהרי"ל על הגליון: **שמעתי ממנו בסוף ימיו שחזר בו ולא הצריך לאכול כשיעור קביעות סעודה שהרי גם בברכת מעין ג' יש בה הזכרה של קדושת היום**. ועי' פס"ד צמח צדק שנז, ג, דאין בזה ספק שבסעודת שחרית מחויב לאכול פת ולא סגי במיני מזונות. וראה לקוטי שיחות חכ"א ע' 85 בהערה. דרכי החיים (אכילת חובה ח"ג ס"ק א). ס' הקי"ן ע' 36. מחשבת חיים ע' פז-ח. מ"מ וציונים. קיצור הלכות שבת לסי' עדר (מילואים ע' ע).

[2741] סעיף ח וש"נ.

[2742] בשם ומלכות. רוקח סי' שלט. שבלי הלקט סי' קפב. אגודה ברכות פ"ז סי' קעח. לבוש ס"ז. אליה זוטא ס"ק יא ואליה רבה ס"ק י בשם הרבה פוסקים. ובמאמר מרדכי ס"ק יג - גם בדעת הטור ושו"ע שם.

[2743] **גמרא שם**. טור ושו"ע שם.

[2744] גמרא שם. והטעם יתבאר לקמן סי"א במוסגר. ושם יתבאר גם שיש פוסקים לחתום אף בראש חדש.

[2745] הגהות מיימוניות הל' ברכות פ"ב אות ז בשם ראבי"ה. מ"א ס"ק יד.

[2746] **רי"ף** שם. **רמב"ם** הל' ברכות פ"ב הי"ג. טור ושו"ע שם. וכ"ה בסידור.

[2747] וכן בהבדלה שבחונן הדעת, כדלעיל סי' קיד ס"ז ולקמן סי' רצד ס"ז וש"נ.

[2748] רשב"א ברכות כט, א ד"ה כתב רבינו אלחנן. מרדכי ברכות רמז קעו בשם רבינו יוסף. **טור ושו"ע** שם.

[2749] ברכות ל, ב. וראה גם לעיל סי' קח סי"ד.

והמטיב[2750] ואף שאין מחזירים אותו משום הזכרת ראש חודש בלילה מכל מקום זו אינה חזרה אלא הוספת ברכה שתקנו להוסיף במקום שאין לחוש בה להפסק[2751]:

יא וכן בחולו של מועד[2752] אומר בא״י אמ״ה אשר נתן מועדים[2753] לעמו ישראל לששון ולשמחה את חג פלוני הזה ואינו חותם[2754].

ובראש השנה אומר בא״י אמ״ה אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל את יום הזכרון הזה[2755] ואינו חותם ואינו אומר לששון ולשמחה[2756].

וחולה שאכל ביום הכיפורים אומר בא״י אמ״ה אשר נתן ימים קדושים לעמו ישראל את יום הכיפורים הזה ואינו חותם ואם לא נזכר עד שהתחיל ברכת הטוב והמטיב אינו חוזר שהרי אין ברכת המזון חובה לו מחמת קדושת היום אלא מחמת חליו[2757].

ויש אומרים[2758] שבראש השנה ויום הכפורים חותם כמו בשבת ויום טוב בראש השנה אומר בא״י מקדש ישראל ויום הזכרון ולא מלך על כל הארץ ולא יאמר ודברך אמת וקיים לעד קודם החתימה כמו שאומר בהפטורה ובקידוש[2759] שהרי ברכה זו אינה חובה משום קדושת היום אלא במקום הזכרה בעלמא שביעלה ויבא[2760] וביום הכפורים אומר בא״י מקדש ישראל ויום הכפורים[2761].

(ואף על פי שאין ברכת המזון חובה להם אין זה מונע החתימה כמו שאינו מונע הפתיחה מטעם שנתבאר[2762] ולא מנעו החתימה בראש חודש אלא מפני שכיון שאין בו קדושה לאסור עשיית מלאכה וכן שאר מצות הנוהגות בכל מקרא קדש[2763] אינן נוהגות בו אלא קרבן מוסף בלבד[2764] יש לומר שאין לחתום בו מקדש ישראל וראשי חדשים אלא בתפלת מוסף בלבד אבל בברכת המזון די בהזכרתו לבד כמו בשאר תפלות משא״כ בראש השנה ויום הכיפורים שהם מקראי קדש[2765] ובכל התפלות חותמין בהן מקדש חותם גם כן בברכת המזון.

ואצ״ל בסעודה ג׳ או ד׳ של שבת[2766] שחותם אף על פי שאין חובה לאכול פת כמו שיתבאר.

ולענין הלכה אף על פי שספק ברכות להקל הסומך על סברא אחרונה וחותם לא הפסיד שאף בראש

[2750] תוס׳ ברכות ל, ב ד״ה מסתברא. רשב״א שם. ארחות חיים הל׳ תפלה סי׳ קג. ט״ז סי׳ קיד ס״ק יב.

[2751] **טור לבוש** ס״ז-ח.

[2752] **שו״ע** ס״ז. וכ״ה בסידור.

[2753] כמו בתפלת המוסף, שבחולו של מועד אומרים מועדים לשמחה כו׳ לששון (ולא יום טוב). וראה אליה זוטא ורבה ס״ק יד.

[2754] מטעם שיתבאר לקמן במוסגר.

[2755] ובסידור: לזכרון את יום הזכרון הזה.

[2756] **מ״א** ס״ק ז. באר היטב ס״ק ג בשם בני חיי. וראה גם לקמן סי׳ תקפב ס״י וש״נ.

[2757] מ״א **שם**. אליה רבה ס״ק ח. יד אהרן בהגהות הטור.

[2758] משמעות שו״ת מהרי״ל סי׳ קמו. **כנסת הגדולה** הגהות הטור. אליה זוטא ס״ק ז. נהר שלום ס״ק ד. וכ״ה בסידור.

[2759] כדלקמן סי׳ תקפב סי״א וש״נ.

[2760] מ״א שם.

[2761] כנסת הגדולה ואליה זוטא ונהר שלום שם.

[2762] לעיל ס״י.

[2763] שנתבארו לקמן סי׳ רמב ס״א. סי׳ תקכט ס״א-ה.

[2764] שמטעם זה צריך להזכיר קדושת היום בברכת המזון, כדלעיל ס״ו.

[2765] במדבר כט, א; ז. וכ״ה בנוסח התפלה.

[2766] נהר שלום ס״ק ט. ובסידור: אפי׳ בסעודה שלישית אם הוא קודם שקיעת החמה. וראה בדי השלחן סי׳ מז ס״ק ט.

חודש יש אומרים[2767] לחתום ואין אומרים ספק ברכות להקל לפי שמן הסתם אין לשנותה מבשבת ויום טוב.

ובראש השנה י״ל שהכל מודים שאין לשנותה משאר יום טוב שלא חלקו חכמים בברכה אחת לומר פעם כולה ופעם מקצתה שמטעם זה פותחת ברכת הקידוש בברוך אע״פ שהיא סמוכה לברכת היין[2768] לפי שלפעמים א״צ לברך על היין כגון שיושב בסעודה מבעוד יום[2769] לכך הצריכו לעולם לפתוח הקידוש בברכה[2770] שלא לחלק בברכה אחת אבל בראש חודש אינו מברך אותה ברכה שמברך בשבת ויום טוב שהרי פותח אשר נתן ראשי חדשים כו׳[2771] משא״כ בראש השנה שפותח אשר נתן ימים טובים וכו׳ כבשאר יום טוב ושאר הנוסח אינו מעכב כלל כמו שנתבאר למעלה בסעיף [ח׳] ואצ״ל בסעודה ג׳ או ד׳ של שבת ויום טוב שפותח באותו נוסח ממש שבסעודות ראשונות).

ויש אומרים[2772] שחולה שאכל ביום הכיפורים אינו מזכיר כלל של יום כיפור בברכת המזון אפילו לכתחלה כמו שיתבאר בסי׳ תרי״ח[2773] ויש לחוש לדבריהם שלא לכנוס לספק ברכה לבטלה ולא יברך כלל ברכת אשר נתן כו׳ אם שכח לומר יעלה ויבא:

יב בראש חודש וחולו של מועד אם לא נזכר עד שהתחיל ברכת הטוב והמטיב שאינו חוזר אין נוהגין לומר יעלה ויבא בתוך הרחמן כמו שנוהגין בעל הנסים[2774] לפי שביעלה ויבא יש בו הזכרות שמות ולא רצו לאמרם שלא לצורך[2775] אע״פ שאין איסור בדבר שהרי אומרים כל היום תחינות ובקשות שיש בהן הזכרות שמות[2776] ולא אסרו אלא להזכיר השם לבטלה או בברכה שאינה צריכה[2777]:

יג ראש חודש שחל בשבת ולא הזכיר לא של שבת ולא של ראש חודש ונזכר קודם שהתחיל ברכת הטוב והמטיב כולל ראש חודש עם שבת ואומר שנתן שבתות למנוחה וראשי חדשים לזכרון[2778] וחותם בא״י מקדש השבת וישראל וראשי חדשים שהרי אף בראש חודש לבד ספק אם חותם אלא שספק ברכה להקל אבל כאן שמברך בשביל השבת כולל עמו גם ראש חודש[2779] אבל אם לא שכח אלא של שבת לבד אומר ברוך שנתן שבתות כו׳ ואינו כולל של ראש חודש[2780]:

יד אם הזכיר של שבת ולא הזכיר של ראש חודש ולא נזכר עד אחר שהתחיל ברכת הטוב והמטיב אינו

[2767] בה״ג הל׳ קידוש והבדלה. רא״ש ברכות פ״ז סי׳ כג, בשם הר״י. הובא בטור. וראה נהר שלום שם ס״ק ד. חקרי הלכות ח״ח כא, א.

[2768] ראה לעיל וש״נ.

[2769] כדלקמן סי׳ רעא ס״א.

[2770] לבוש סי׳ רעא ס״י בהג״ה. וטעם זה הוא גם גבי הבדלה, כדלעיל סי׳ מז ס״ה וש״נ. וראה שם עוד טעם בזה לכמה פוסקים.

[2771] וכן בחולו של מועד שפותח אשר נתן מועדים, וכנ״ל.

[2772] שבלי הלקט סי׳ שיב בשם רבנו אביגדור כ״ץ, הובא במ״א סי׳ תריח ס״ק י. **ט״ז סוף סי׳ תריח** ס״ק י.

[2773] שם סי״ח פסק לומר יעלה ויבא ולא הזכיר ברכה זו כששכח כו׳. ובסידור לא נזכר יוהכ״פ אף ביעלה ויבא. ועי׳ שעה״כ פל״ד ס״ט. פסקי הסדור אות קפה.

[2774] כדלעיל סי׳ קפז ס״ח וש״נ.

[2775] **רמ״א** ס״ז.

[2776] **עי׳ מ״א** ס״ק יא.

[2777] כדלקמן סי׳ רטו ס״ג.

[2778] **תוס׳** ברכות מט, א ד״ה ברוך. **ורא״ש** שם. **וטור שו״ע** שם. וכ״ה בסידור.

[2779] דברי חמודות שם אות עו. **מ״א** ס״ק יד **(ומה שהקשה באבן העוזר מסי׳ רח** סי״ח, שלא לכלול על הספק שום תוספת בברכה מעין ג׳. **עי׳ שם בט״ז** ס״ק יט, שבדיעבד יכול לכלול (וכן הוא בסדר ברה״נ פ״א ס״כ), וא״כ מובן **דלא קשה מידי)**.

[2780] **מ״א** ס״ק יג **ממשמעות הטור**. וכן הגיה באר הגולה בשו״ע שם.

חוזר לראש שאף שחייב לאכול פת אין חיוב זה אלא משום שבת אבל בראש חודש אין חיוב הזכרה לעולם שיתחייב לברך ברכת המזון ולהזכיר[2781] והרי זה דומה למפטיר בנביא בראש חודש שחל להיות בשבת שאין מזכיר של ראש חודש הואיל ואין הפטורה בראש חודש לעולם[2782].

ואם הזכיר של ראש חודש ולא של שבת כשחוזר לראש ברכת המזון צריך להזכיר גם של ראש חודש לכתחלה שבכל ברכת המזון צריך להזכיר של ראש חודש אף שאינו מברך בשביל ראש חודש[2783].

אבל בשבת חנוכה אם הזכיר של חנוכה ולא הזכיר של שבת וחוזר לראש א״צ להזכיר של חנוכה מפני שהזכרת חנוכה אינה חובה כלל בברכת המזון[2784] כמו שיתבאר בסי׳ תרפ״ב[2785]:

טו סעודה שלישית בשבת דינה כראש חודש שאינו חוזר אם התחיל ברכת הטוב והמטיב[2786] לפי שיש אומרים שסעודה ג׳ א״צ פת[2787] ואף שאין דבריהם עיקר מכל מקום יש לחוש לדבריהם שלא לכנוס לספק ברכה לבטלה[2788] ובסעודה ג׳ ביום טוב לדברי הכל אינו חוזר שהרי אינה אלא רשות[2789] ומכל מקום אם נזכר קודם שהתחיל ברכת הטוב והמטיב אפילו בסעודה רביעית בשבת ויום טוב אומר ברוך שנתן שבתות כו׳ או שנתן ימים טובים כו׳ כמו שאומר בראש חודש[2790] אע״פ שא״צ פת כלל באותו יום וכל סעודותיו אפילו הראשונה אין לה עילוי יותר מסעודה הרביעית של שבת:

טז שלשה שאכלו בשבתות ויו״ט וזימנו ושכחו להזכיר מעין המאורע והם צריכים לחזור לראש ברכת המזון יברכו כל אחד לעצמו כי מידי זימון כבר יצאו[2791]:

יז היה אוכל בשבת ונמשכה סעודתו[2792] עד שחשיכה אפילו כמה שעות בלילה[2793] מזכיר של שבת בברכת המזון לפי שהכל הולך אחר התחלת הסעודה שאז חל עליו חיוב הזכרה מעין המאורע ולא נפקע ממנו חיוב זה ביציאת היום.

וה״ה לראש חודש חנוכה ופורים[2794] ויש אומרים[2795] שבראש חודש חנוכה ופורים הואיל ואין בהם תוספת מחול על הקדש אינו מזכיר מעין המאורע אחר שיצא היום ואין נוהגין כן[2796].

[2781] מרדכי ברכות רמז קעו בשם רבינו יוסף. **טור ושו״ע** שם.

[2782] הגהת מרדכי שבת רמז תנו (פרק במה מדליקין) בשם ר״ת. מ״א ס״ק יב. וכדלקמן סי׳ רפד ס״ו.

[2783] **מ״א** ס״ק יג.

[2784] מ״א שם.

[2785] סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו, וראה שבת כד, א. ב״י סי׳ קפז ד״ה ובחנוכה. לעיל שם ס״ח. לקמן סי״ז.

[2786] **טור** בשם אחיו רבינו יחיאל **ושו״ע** ס״ח. וכ״ה בסידור.

[2787] **עי׳** לקמן **סי׳ רצא** ס״ז.

[2788] ב״ח ד״ה וכתב. ט״ז ס״ק ו. מ״א ס״ק טז.

[2789] מ״א ס״ק טו.

[2790] מ״א **שם** ס״ק טז. **משמעות התוס׳** מט, ב ד״ה אי. וראה לעיל סי״א שבסעודה ג׳ או ד׳ של שבת ויו״ט חותם בשם (דלא כראש חדש).

[2791] כל בו סי׳ כה. ארחות חיים הל׳ ברכת המזון סי׳ נ. **שו״ע** ס״ט.

[2792] שו״ת מהרי״ל סי׳ נו (אות ה). **שו״ע** ס״י.

[2793] שו״ת רמ״א סי׳ קלב (הרבה בלילה). מ״א ס״ק יח (לא רק שעה ורביעית).

[2794] הגהות מיימוניות הל׳ מגילה פ״ב הי״ד אות א בשם מהר״ם מרוטנברג. ארחות חיים הל׳ פורים סוף סי׳ לה בשם הר״י מקורביל. שו״ע שם. דעה האי בשו״ע סי׳ תרצ״ה ס״ג.

[2795] **תשובות רמ״א** שם (שיש נוהגין כן). **של״ה** שער הקדושה הל׳ ברכת המזון (פב, ב) הג״ה ד״ה אמר לי מורי מהר״ש ז״ל מלובלין. עולת שבת ס״ק ה. הובאו במ״א ס״ק יח.

[2796] תשובות רמ״א שם. רמ״א סי׳ תרצה ס״ג. מ״א ס״ק יח.

ומכל מקום אם נמשכה סעודתו בערב שבת[2797] או בערב ראש חודש[2798] תוך הלילה צריך להזכיר של שבת או של ראש חודש אם אכל כזית[2799] משחשיכה אע״פ שבתחלת הסעודה היה פטור מלהזכיר לפי שמכל מקום חל עליו חיוב ההזכרה באכילת כזית שמשחשיכה וה״ה לחנוכה ופורים[2800].

ויש אומרים[2801] שאפילו לא אכל כזית משחשיכה צריך להזכיר כיון שבשעה שמברך כבר קידש היום של שבת או יום טוב או ראש חודש חנוכה ופורים.

וכן אם נמשכה סעודתו בשבת או ראש חודש חנוכה ופורים עד הלילה אע״פ שגמרה מבעוד יום אלא שמברך בלילה אינו מזכיר מעין המאורע (של אותו היום) כיון שכבר פנה היום[2802] ונוהגין כסברא הראשונה[2803].

והוא שלא התפלל ערבית[2804] אע״פ שהציבור התפללו כבר[2805] אבל אם התפלל ערבית אפילו מבעוד יום[2806] באמצע סעודתו שוב אינו מזכיר מעין המאורע של אותו היום אפילו מברך ג״כ מבעוד יום[2807] ואצ״ל מי שנמשכה סעודתו למוצאי שבת והתפלל ערבית שאינו מזכיר עוד של שבת בברכת המזון ואע״פ שלסברא ראשונה שהכל הולך אחר התחלת סעודה היה ראוי להזכיר גם אחר תפלת ערבית מכל מקום יהא נראה שדבריו סותרים זה את זה שתחלה התפלל תפלת יום שלאחריו ואח״כ מזכיר יום העבר[2808].

(מכל מקום אם לא התפלל ערבית ומוצאי שבת הוא ראש חודש מזכיר של שבת וגם של ראש חודש אם אכל כזית משחשיכה ואין כאן סתירה כיון שמזכיר של שבת תחלה ואח״כ של ראש חודש[2809] ואע״פ שאי אפשר לומר שמקבל עליו ראש חודש עכשיו כשמזכירו אחר שהזכיר כבר שבת שהרי מקובל ועומד היא משקיעה החמה וגם אם היה מקבלו עכשיו לא חל עליו חיוב ההזכרה עכשיו אלא כשאכל כבר קודם שהזכיר של שבת אין לחוש לכל זה שאף שחל עליו ראש חודש כבר מזכיר הוא של שבת כמו שמזכיר מעין המאורע בכל מוצאי שבת ומוצאי ראש חודש אפילו כמה שעות בלילה שכבר חלף והלך לו יום שמזכיר הואיל והתחלת הסעודה היתה בו ואע״פ שנראה לכל העולם שהוא לילה אין זו סתירה כל שהוא לא עשה כבר דבר הסותר לזה וה״ה במוצאי שבת לראש חודש כשמזכיר של שבת לא עשה עדיין דבר הסותר לזה ואח״כ כשמזכיר של ראש חודש האמת הוא שהוא מזכיר).

ויש אומרים[2810] שאעפ״כ זו סתירה היא ולכן מזכיר של ראש חודש שהיא חובה לדברי הכל ולא של

[2797] תוספתא ברכות פ״ה ה״ד, לפירוש האי בראי״ש פסחים פ״י ס״ז. מ״א סי׳ רעא ס״ק טו. וכ״ה לקמן שם סי״ג.

[2798] **מ״א** ס״ק יח. סי׳ תיט ס״ק א.

[2799] שיעור חיוב ברכת המזון, כדלעיל סי׳ קפד ס״ב.

[2800] משמעות מ״א ס״ק יח וסי׳ תיט ס״ק א.

[2801] תוספתא שם, לפירוש תשובות הרא״ש כלל כב ס״ו. מסקנת הרא״ש פסחים שם. טור ושו״ע סי׳ רעא ס״ו. **ט״ז** ס״ק ז. אליה רבה ס״ק כ.

[2802] **תשובות הרא״ש** שם. טור ודעה הב׳ בשו״ע סי׳ תרצה ס״ג.

[2803] הן בענין הא׳ - רמ״א סי׳ רעא ס״ו. והן בענין הב׳ - שו״ע ס״י. רמ״א סי׳ תרצה ס״ג. והיינו לגבי הזכרה בתחלה, אבל לענין חזרה כששכח כתב בסידור דהיינו רק אם הוא קודם שקיעת החמה.

[2804] שו״ת **מהרי״ל** שם (לענין שבת). מטה משה סי׳ תתריא בשם מהר״א טירנא (לענין פורים).

[2805] מ״א סי׳ תיט. וראה גם לעיל סי׳ ל ס״ה.

[2806] **מ״א** ס״ק יז. וראה גם לעיל סי׳ יח ס״ח.

[2807] ראה עד״ז לעיל שם ס״ה.

[2808] **מ״א** שם.

[2809] **ט״ז** שם. עטרת זקנים ס״ק ג.

[2810] של״ה שם בשם מהר״ש מלובלין. **מ״א** ס״ק יח. סי׳ תיט. אליה רבה שם.

שבת שהיא מחלוקת אבל במוצאי שבת של חנוכה ופורים מזכיר של שבת ולא של חנוכה ופורים לפי שכל יום שאין בו קרבן מוסף אין הזכרתו חובה בברכת המזון כמ״ש סי׳ תרפ״ב (עיין לעיל סי״[ד[2811]]) ותרצ״ה והעיקר כסברא הראשונה[2812].

ואם משחשיכה לא אכל כזית פת לדברי הכל מזכיר שבת לבד[2813] כל שלא התפלל ערבית.

ואם הבדיל על שולחנו דינו כהתפלל ערבית ושוב אינו מזכיר של שבת בברכת המזון ואם אמר המבדיל בין קודש לחול בלבד בלא כוס כמ״ש בסי׳ רצ״ט[2814] יש להסתפק (ולפי מ״ש כאן אין כאן ספק דלא גרע מהזכרת ראש חודש) אם דינו כהתפלל ערבית[2815] ולפיכך שב ואל תעשה עדיף שהרי יש אומרים שלעולם אינו מזכיר של שבת אחר שיצא היום:

[2811] בדפוס ראשון נשתבש כאן ציון הסעיפים (סי״ד שבדפוסים שלנו נסמן: יב, וגם כאן נסמן: סי״ב). וראה לעיל שם וש״נ.

[2812] ראה ס׳ השיחות תש״ד ע׳ 40, ואג״ק חי״ד ע׳ מג, דהיינו אפילו בסעודת יו״ט שחל בערב שבת, כשפורס מפה ומקדש, ואומרים תחלה רצה (לשבת שהתחיל זה עתה) ואח״כ יעלה ויבא (ליו״ט שכבר חלף).

[2813] **עי׳ סי׳ רעא בהג״ה ס״ו, ובמ״א ס״ק טו, ובסי׳ תיט**.

[2814] סעיף טז.

[2815] **מ״א סוף סי׳ רסג**.

קפט נוסח ברכה רביעית ודיניה

ובו ח׳ סעיפים

א ברכה רביעית פותחת בברוך[2816] שאינה כסמוכה לחברתה[2817] לפי שאינה מכלל ברכת המזון אלא אח״כ ניתוספה[2818] כשנתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ברכת הטוב והמטיב הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה[2819] וקבעוה בברכת המזון שכולה הודאה[2820] וסמכוה אצל בונה ירושלים לפי שכשנחרבה ביתר נגדעה קרן ישראל ואין עתידה לחזור עד שיבא בן דוד[2821].

וצריך לומר בה ג׳ מלכיות אחת שלה ושתים בשביל ברכת הארץ ובונה ירושלים שלא הזכיר בהן מלכות ואע״פ שהן סמוכות לברכת הזן שיש בה מלכות מכל מקום כיון שהזכיר מלכות בית דוד בבונה ירושלים אין דרך ארץ שלא יזכיר ג״כ מלכות שמים בה אלא שלא רצו להזכיר מלכות שמים אצל מלכות בית דוד[2822] לכך תקנו להזכיר כנגדה מלכות בהטוב והמטיב ואגב שתיקנו מלכות כנגד בונה ירושלים תיקנו גם כן כנגד ברכת הארץ[2823] ואלו הן ג׳ מלכות מלך העולם אבינו מלכנו המלך הטוב[2824].

ובמדרש[2825] אמרו שצריך לומר בה ג׳ הטבות וג׳ גמולות ואלו הן ג׳ הטבות הטוב א׳ והמטיב ב׳ הוא הטיב מטיב יטיב לנו ג׳ שהן נחשבין כאחת זה מנהג העולם[2826] ויש שהיו נוהגים לומר הוא הטיב לנו

[2816] ברכות מו, ב.

[2817] עי׳ לעיל סי׳ מז ס״ה וש״נ.

[2818] רש״י שם ד״ה הטוב. תוס׳ שם ד״ה והטוב. טור. ט״ז ס״ק א.

[2819] **ברכות מח**, ב.

[2820] **ראי״ש** ברכות פ״ז סי׳ כב.

[2821] ראי״ש שם בשם הירושלמי.

[2822] כדלעיל סי׳ קפח ס״ג וש״נ.

[2823] **גמרא שם** מט, א. טור. ט״ז שם.

[2824] רש״י שם ד״ה שתי ודי״ה לבד מדידה. רבינו יונה שם ד״ה רב פפא. טור ושו״ע ס״א.

[2825] הובא ברבינו יונה ובראי״ש שם. שבלי הלקט סוף סי׳ קנז בשם רבינו שמחה שמצא במדרש.

[2826] **רש״ל** בביאורו לטור. **מ״א** ס״ק א.

הוא מטיב לנו הוא יטיב לנו[2827] **כדרך שאומרים השלש גמולות שהן הוא גמלנו הוא גומלנו הוא יגמלנו:**

ב אע״פ שהיא ברכה ארוכה אינה חותמת בברוך[2828] מפני שמתחלה תיקנוה במטבע קצר בא״י אמ״ה הטוב והמטיב בלבד ואח״כ הוסיפו בה כל הדברים הללו[2829]:

ג אין לומר אל שבכל יום ויום[2830] אלא אל בכל יום[2831] ויותר נכון שלא לומר כלל מלת אל שהרי כבר אמר האל אבינו ועוד שאם בא ליחס הטבה לשם אל היה לו לומר המלך האל הטוב והמטיב[2832]:

ד כשיש נכרי בבית נוהגים לומר כולנו יחד בני ברית להוציא הנכרי מכלל הברכה[2833] שאסור לברך הנכרים שנאמר[2834] ולא תחנם ויותר נכון לומר בני ברית כולנו יחד שלא יהיה בכלל הברכה אפילו רגע כשאומר כולנו יחד קודם שמסיים בני ברית[2835].

ונשים ועבדים בני ברית הם[2836] **כמ״ש**[2837] **טפכם נשיכם וגו׳ לעברך בברית וגו׳.**

(וכן המומר בכלל בני ברית הוא[2838] **שאע״פ שחטא ישראל הוא**[2839] **ולכן כשמומר בבית אין לומר כולנו יחד בני ברית כדי להוציאו מכלל הברכה):**

ה בברכת (המזון) בעל הבית מסיים ונאמר אמן שאין יכול לגזור אומר ואמרו אמן משא״כ בברכת עושה שלום במרומיו שהוא שבח של הקב״ה וכל ישראל מצווין אומר ואמרו אמן[2840] (ואף אם מברך לעצמו אומר כן להמלאכים השומרים אותו[2841]):

ו כל המברך את ישראל מצוה לענות אחריו אמן[2842] ולכן יש לענות אמן אחר הרחמן[2843].

ויאמר מאת ה׳[2844] **כלשון הפסוק**[2845] **ישא ברכה מאת ה׳ וגו׳:**

[2827] טור בשם ה**ראא״ש** ושו״ע שם **(וכ״כ בסידור)**.

[2828] עי׳ לעיל סי׳ סח ס״א וש״נ.

[2829] **תוס׳** שם מו, ב ד״ה והטוב. **ראא״ש** שם. **הרב רבינו יונה** שם ד״ה ובכאן. טור. ט״ז שם.

[2830] **כל בו** (הובא במ״א ס״ק א).

[2831] **של״ה** שער האותיות קדושה (פב, ב ד״ה כתבו הפוסקים). **ב״ח** ד״ה כתב הכל בו.

[2832] **ט״ז** ס״ק ב **(וכ״כ בסידור וגם נקוד אחר בכל יום ויום כי הכל דבור א׳ הטוב ומטיב לכל בכל יום ואח״כ מתחיל ענין אחר הוא הטיב כו׳)**.

[2833] כל בו סי׳ כה (כג, ג). מטה משה סי׳ שלה.

[2834] דברים ז, ב. וראה ע״ז כ, רע״א.

[2835] ט״ז יו״ד סי׳ רלב ס״ק יד. מ״א ס״ק א. וכ״ה בסידור.

[2836] גיטין כג, ב. רש״י שם ד״ה אף שלוחכם - לענין עבדים. מ״א שם - אף לענין נשים, שגם הן נזכרות בפסוק וגם הן כשרות להיות שליח. ועי׳ לעיל סי׳ קפז ס״ז.

[2837] דברים כט, י-יא.

[2838] אבן העוזר. תשובת יד אליהו סי׳ פג. הובא בבאר היטב ס״ק א.

[2839] סנהדרין מד, א. וראה גם לעיל סי׳ נה סי״ד. לקמן סי׳ תמח סכ״ו. הל׳ רבית סע״ז. וראה מ״מ וציונים. חקרי הלכות ח״א יב, א. ח״ח כד, א.

[2840] **מ״א** שם.

[2841] מטה משה סי׳ קנד בשם רבי יהודה החסיד. מ״א סי׳ סו ס״ק ז. ראה לעיל סי׳ ג מהדו״ק ס״א.

[2842] ראה לקמן סי׳ רטו ס״ב.

[2843] כל בו סי׳ צט בשם הגאונים. **מ״א** שם. סי׳ רטו ס״ק ג בשם המדרש. ופירושו ראה לעיל סי׳ קכד ס״ט. ראה ס׳ המנהגים - חב״ד ע׳ 22: אין עונין אמן אחר יחסרנו. וראה אג״ק ח״ז ע׳ רכח.

[2844] ונשא ברכה מאת ה׳. שיירי כנסת הגדולה הגהות הטור אות ח. מ״א **שם**. וכ״ה בסידור.

[2845] תהלים כד, ה.

ז נוהגים לומר בשבת ויום טוב וראש חודש מגדול[2846] כמו שכתוב בשמואל[2847] ובחול מגדיל כמו שכתוב בתהלים[2848] וסימן[2849] חדש ושבת קרא מקרא[2850] ר"ל כמ"ש בנביאים.

ויש מפקפקים[2851] במה שאומרים הרחמן בכמה גוונים שהוא הפסק בין ברכת המזון לשתיית הכוס ויש מיישבין[2852] שכיון שנהגו בהם נעשו כאלו הם מטופס הברכה ואינם חשובים הפסק[2853]:

ח בבית האבל מוסיפים בברכה רביעית מעין המאורע[2854] כל שבעה כמ"ש בי"ד סי' שע"ט[2855] בין האבל עצמו[2856] שמברך בין אחרים שאוכלים עמו ומברכים בזימון ואין חוששין בבית האבל לומר ג' הטבות וג' גמולות שאינן נזכרים בתלמוד[2857] אלא כשמגיע להמלך הטוב אומרים החי הטוב והמטיב אל אמת דיין אמת שופט בצדק לוקח נפשות במשפט שליט בעולמו לעשות בו כרצונו כי כל דרכיו משפט ואנחנו עמו ועבדיו ובכל אנו חייבים להודות לו ולברכו גודר פרצות בישראל הוא יגדור את הפרצה הזאת מעלינו ומעל אבל זה לחיים ולשלום הרחמן וכו'[2858]:

[2846] **אבודרהם** בסדר ברכת המזון (שבת). מטה משה סי' שנא. כנסת הגדולה הגהות הטור (גם ראש חודש). מ"א שם. ושם נתבארו הטעמים. וכ"ה בסידור.

[2847] ש"ב כב, נא.

[2848] תהלים יח, נא.

[2849] מטה משה וכנסת הגדולה שם.

[2850] ישעי' א, יג.

[2851] **טור בשם אחיו הר' יחיאל**.

[2852] **הטור בעצמו**. וראה לעיל סי' קפח ס"ד וש"נ.

[2853] ראה שער הכולל פי"ד ס"ק ח. קובץ יגדי"ת (נ. י.) חנ"ב ע' קעז. חנ"ג ע' רלז.

[2854] **ברכות מו**, ב. טור ושו"ע ס"ב. ובסידור נשמטה הוספה זו. וראה אליה רבה ס"ק ג.

[2855] סעיף א.

[2856] מ"א ס"ק ב.

[2857] **כן הוא בנוסח הרמב"ם והר"ד אבודרהם והכלבו עי' ב"י** ד"ה ובבית האבל **דלא כש"ך ביו"ד שם** ס"ק א-ב.

[2858] דיוקי הנוסח ראה מ"מ וציונים.

קצ שתיית היין אחר הברכה ודיניו

ובו ח' סעיפים

א אחר שסיים ברכת המזון צריך לברך בורא פרי הגפן על הכוס של ברכת המזון[2859] אפילו אם כבר בירך על היין שבתוך הסעודה[2860] שכל מה שאוכל ושותה אחר ברכת המזון סעודה אחרת היא[2861] לפי שברכת המזון היא סילוק והיסח הדעת למה שלפניה[2862] וגם אי אפשר לשתות ולאכול בעודו מברך[2863].

ומפני זה נשתנה ברכת המזון מכל דברים הטעונים כוס כגון קידוש והבדלה[2864] ברכת חתנים[2865] ומילה שבכולם ברכת היין קודמת וכאן מברך בורא פרי הגפן אחר ברכת המזון ולא לפניה אפילו אם לא בירך

[2859] **פסחים קג**, ב כמר זוטרא. טור ושו"ע ס"א.

[2860] גמרא שם. לבוש ס"א.

[2861] ראה גם לעיל סי' קעט ס"ה.

[2862] גמרא שם. וכ"ה גם בשאר ברכה אחרונה, כדלקמן ס"ז.

[2863] חולין פז, א. משא"כ תפלה שיש בה רק טעם הב' ולא טעם הא', כדלעיל סי' קעח ס"ז וש"נ. וראה לקמן סי' רעא ס"א אם קידוש הוי הפסק מטעם זה בפורס מפה ומקדש.

[2864] כדלקמן סי' רצו ס"א וש"נ.

[2865] שו"ע אהע"ז סי' סב ס"א. וראה סידור (ברכת אירוסין ונשואין) שמחלק בין ז' ברכות שתחת החופה לז' ברכות שאחר בהמ"ז, וש"נ.

על היין בתוך הסעודה[2866] ואפילו בירך הרי כשנטל הכוס בידו לברך ברכת המזון הסיח דעתו מלשתות קודם ברכת המזון[2867] ואם היה נמלך לשתות היה צריך לחזור ולברך וכיון שכן למה אינו מברך בורא פרי הגפן קודם ברכת המזון אלא לפי שבברכת המזון הוא מודה ומשבח לבוראו על מה שאכל ושתה הוא[2868] סילוק והיסח הדעת על מה שעשה ואפילו על ברכת המזון שמברך[2869] והכוס בידו לכך צריך לברך תיכף לשתייתו[2870]:

ב כל דבר הטעון כוס לא די באחיזת הכוס לבדה בשעת אמירת אותו דבר שזה אינו מעכב כלל בדיעבד[2871] אלא עיקר מה שהטעינו כוס הוא לשתות ממנו[2872] אחר אמירת אותו דבר שתהא אותה אמירה כעין שירה הנאמרת על היין[2873] שמנסכין על גבי המזבח[2874] שהיא שתיית המזבח[2875] אף כאן תהא נאמרת שירה על שתיית היין ואין שתייה חשובה לומר שירה אלא אם כן שותה שיעור הראוי ליישב דעתו של אדם[2876] שהוא כמלא לוגמיו[2877] שהיא שתיה של הנאה[2878] ובפחות משיעור זה לא קיים מצות הכוס כלל[2879].

וכל דבר שהכוס מעכב בו אפילו בדיעבד שאם אמר בלא כוס צריך לחזור ולומר על הכוס כגון קידוש והבדלה ה״ה אם אמר על הכוס ולא שתה ממנו כמלא לוגמיו מיד קודם שעקר ממקומו ובלא היסח הדעת בינתיים צריך לחזור ולקדש כמ״ש בסי׳ רע״א[2880] וכן בברכת המזון לא קיים מצות הכוס כלל[2881]:

ג וצריך ג״כ שיהיה היין בשעת האמירה אצלו על השלחן או על גבי דבר אחר באותו חדר מוכן לשתיה[2882] וזהו ג״כ מעכב אפילו בדיעבד שאם אין היין לפניו בשעת האמירה ג״כ אינו נקרא אומר שירה על היין משא״כ אחיזת הכוס בידו אינו אלא מי׳ דברים שנאמרו בכוס למצוה ולא לעכב כמו שנתבאר בסי׳ קפ״ג[2883]:

ד אע״פ ששתיית כוס של ברכה מעכבת אין מעכב שישתה המברך בעצמו אלא די בשתיית אחר[2884]

[2866] הג״ה בלבוש ס״א.

[2867] כדלעיל סי׳ קעט ס״ה.

[2868] בלוח התיקון הגיה: והוה. וכ״ה בראי״ש שם.

[2869] בקוה״ש הגיה: על כוס בהמ״ז שמברך. ובלוח התיקון: על בפה״ג שבירך. וכ״ה בראי״ש שם.

[2870] **ראי״ש** פסחים פ״י ס״י. **וטור**. **מ״א** ס״ק א. אליה רבה ס״ק א.

[2871] כדלקמן ס״ג וש״נ.

[2872] ברכות נב, א.

[2873] שאילתות פר׳ יתרו סי׳ נד. בה״ג הל׳ קידוש והבדלה. מרדכי יומא רמז תשכח. הובא בב״י יו״ד סי׳ רסה. ט״ז שם ס״ק י.

[2874] ברכות לה, א. רמב״ם הל׳ כלי המקדש פ״ג ה״ב.

[2875] ראה לעיל סי׳ קסז ס״ח וש״נ.

[2876] תוס׳ יומא פ, א ד״ה הכי נמי.

[2877] **פסחים קז**, א - לענין קידוש. וכ״ה לקמן סי׳ רעא סכ״ד. ולענין כוס ברכת המזון - טור ושו״ע ס״ג. והיינו לדעה הא׳ דלקמן ס״ד שדינם שוה, משא״כ לדעה הב׳ שם אין צריך כמלא לוגמיו אלא בקידוש, כדלקמן בסוף הסעיף שם.

[2878] ראי״ש פסחים פ״י סי״ח. לבוש ס״ד. וכ״ה לקמן סי׳ רעא סכ״ה.

[2879] פסחים שם - לענין קידוש.

[2880] סעיף כו, ובקונטרס אחרון שם ס״ק ז.

[2881] עי׳ לקמן סי׳ רצט סוף ס״ז.

[2882] **יתבאר בסי׳ רו** ס״ט, לענין ברכת היין. ולענין ברכת המזון ראה גם לעיל סי׳ קפב ס״א. וכן לענין קידוש - לקמן סי׳ רעא סכ״ח.

[2883] סעיף ז. וראה גם לקמן סי׳ רו ס״ט לענין ברכת היין.

[2884] ראי״ש פסחים פ״י סי״ח, **משמעות הגמ׳ עירובין מ, ע״ב**. שו״ע ס״ד. וכ״ה לקמן סי׳ רעא סכ״ה.

ואפילו מטעים ממנו לתינוק[2885] (כמלא לוגמיו של תינוק[2886]) יצא ידי חובה (ששיעור מלא לוגמיו הוא בכל אדם לפי מה שהוא הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו[2887]) אע״פ שהתינוק אינו מחויב בדבר אין בכך כלום לפי שגם על המברך לא חל החיוב כלל שלא חייבוהו אלא לומר שירה על היין שישתה ממנו איזה אדם מישראל שיהיה שתיה שהיא חשובה הנאה לו (ואפילו תינוק בן יומו[2888]).

ומכל מקום לכתחלה צריך להטעים לתינוק גדול קצת שהגיע לכלל חינוך ברכת הנהנין כדי שיוכל לברך ברכת היין ולא תהא ברכתו לבטלה[2889] מפני שהתינוק שומעה ממנו ומברך ושותה[2890] משא״כ אם יטעים לקטן שלא הגיע לחינוך יפסיד ברכת היין שלא יוכל לאמרה אע״פ שאינה מעכבת[2891].

(אבל רשאי הוא להטעים לגדול שיברך בעצמו ברכת היין אם הוא אינו שותה יין מפני ששונא אותו או משום נדר[2892] אבל מי שהוא שותה יין מצוה מן המובחר שיטעום בעצמו וכן לכל המסובים שזימן עליהם[2893] אך א״צ לכל אחד ואחד כמלא לוגמיו אלא די בטעימה כל שהוא[2894]).

ויש אומרים[2895] שכל דבר הטעון כוס חוץ מקידוש[2896] לא הצריכו לטעום ממנו אלא משום שלא יהא גנאי לברכת היין שיאמרו שלא לצורך הוא ברכה זו ונראית כברכה לבטלה אבל באמת הוא לצורך שכך תקנו חכמים בכל שירה הנאמרת על היין שיסדרו אותה אצל ברכת היין שהוא עיקר שירה המיוחדת ליין לפיכך רשאי לברך ברכת היין ולהטעים לקטן אע״פ שלא הגיע לחינוך ברכות ואפילו אינו יודע לדבר שכיון שהטעימה אינה אלא משום גנאי דיה בתינוק קטן כזה.

וכן נוהגין במילה שביום הכיפורים הואיל ואי אפשר בענין אחר כמ״ש בסי׳ תרכ״א[2897] אבל במקום

[2885] עירובין שם. טור ושו״ע סי׳ רסט ס״א (לענין קידוש בבית הכנסת). לקמן שם ס״ג. רמ״א סי׳ תקנא ס״י. טור ושו״ע סי׳ תקנט ס״ז (לענין מילה בתשעה באב). רמ״א סי׳ תרכא ס״ג (לענין מילה ביום הכיפורים). לקמן שם ס״ה. רמ״א יו״ד סי׳ רסה ס״ד (י״א אף לענין מילה בכל השנה). וראה גם סידור (סדר המילה). ולענין הבדלה ראה לקמן סי׳ רצה ס״ד. סי׳ תרכד ס״ב. קיצור הלכות שבת סי׳ רצה ס״ג ובשוה״ג שם.

[2886] **ע׳ בט״ז יו״ד סי׳ רסה** ס״ק י **(ולפי מה שכתבתי לא קשה מידי. וע׳ במ״א סי׳ תרכא** ס״ק ג שכתב שטעימת התינוק מועיל רק לדעת הראב״ן דלקמן, ונראה **דלפי מה שכתבתי כל שכן שהדין אמת). ולהט״ז אשתמיטתיה מה שכתב הרא״ש בפ״י דפסחים** סי״ח **דיליף** האי דינא דסגי בשתיית אחר **מפ״ג דעירובין** מ, ב דמיירי בטעימה לתינוק **ע״ש**.

[2887] כלים פי״ז מי״א. יומא פ, ב. וכדלקמן סי׳ רעא סכ״ד. סי׳ תריב סי״ב.

[2888] כמצויין לעיל לענין הטעמה לתינוק הנימול.

[2889] **רשב״א** עירובין שם ד״ה ליתביה. שו״ת הר״ן סי׳ נב. **מ״א בסי׳ רסט** ס״ק א.

[2890] בקונטרס השלחן הגיה: שומעה ממנו ושותה.

[2891] והיינו לדעה זו, משא״כ לדעה ב׳ דלקמן, שהברכה מעכבת. וראה לקמן סי׳ ערב בקונטרס אחרון ס״ק ב הוכיח כדעה זו שאינה מעכבת.

[2892] **עי׳ רמ״א סי׳ ערב** ס״ט. **ואף המ״א** שם ס״ק ט **לא פליג אלא משום ברכת היין. ועי׳ במה שכתבתי שם** סי״ב ובקונטרס אחרון ס״ק ב שבקידוש יכול להוציאו אף בברכת היין, משא״כ כאן בכוס ברכת המזון שיברך הגדול בעצמו, וכדלקמן בהמשך הסעיף.

[2893] רא״ש פסחים פ״י סט״ז. שו״ע ס״ד. טור ושו״ע סי׳ רעא סי״ד. לקמן שם סכ״ה.

[2894] מגיד משנה הל׳ שבת פכ״ט ה״ז ממשמעות הגאונים. **ט״ז סי׳ רעא** ס״ק יז. לקמן שם סכ״ה.

[2895] **רש״י בעירובין** מ, ב ד״ה ליתביה. **ראב״ן** עירובין פ״ג (ע, א). **מ״א סי׳ תרכא** ס״ק ג. לפירוש שו״ת חכם צבי סי׳ קסח (וראה לקמן סי׳ ערב בקונטרס אחרון ס״ק ב שחלק על דברי החכם צבי בזה). וראה גם לקמן סי׳ שמג ס״ח. ומבאר כאן ג׳ חילוקים בין ב׳ הדיעות: א) טעימת קטן שלא הגיע לחנוך. לדעה א׳ לא יברך על היין ולדעה ב׳ יברך. ב) טעימת גדול. לדעה א׳ יברך הגדול בעצמו. לדעה ב׳ חייב המזמן לברך ואינו יכול. ג) שיעור הטעימה. לדעה א׳ כמלא לוגמיו (כדלעיל ס״ב). לדעה ב׳ אפילו פחות, שלא תהא נראית ברכתו לבטלה (כדלקמן בסוף הסעיף).

[2896] שבזה מפורש בפסחים קז, א ובעירובין עט, ב ששתיית כמלא לוגמיו מעכבת. ולקמן מבוארת שיטת הגאונים דמה״ט בקידוש מעכבת שתיית המקדש בעצמו דוקא.

[2897] סעיף ד, שאין להטעים ממנו לתינוק גזירה שמא יהיה רגיל בשתיה אף כשיגדל, ובסעיף ה, שיש נוהגין להטעים לתינוק הנימול. והטעם שסומכים על דעה זו מבואר שם: שהברכה נתקנה בשביל תינוק הנימול לכן די כשנותנים לו

שאפשר כגון קידוש שבבית הכנסת בשבת ויום טוב יש לחוש לסברא הראשונה להטעים לקטן שהגיע לחינוך ברכה כמו שיתבאר בסי׳ רס״ט[2898].

(אבל קידוש שבבית שאדם יוצא בו ידי חובתו יש אומרים[2899] אפילו לפי סברא האחרונה שלא די במה שיטעים לתינוק ולא אפילו שיטעים לגדול אלא המקדש בעצמו צריך לטעום כמלא לוגמיו ואם לאו לא יצא משום שנאמר[2900] זכור את יום השבת לקדשו ואמרו חכמים[2901] זכרהו על היין כלומר על שתיית היין לכבוד היום לפיכך[2902] המזכירו על היין הוא המקדש שותה ממנו בעצמו וראוי לחוש לזה לכתחלה כמ״ש בסי׳ רע״א[2903]).

ולפי סברא זו שתקנת חכמים הוא בכל דבר הטעון כוס שיסדרו אותו על ברכת היין א״כ מי שאינו שותה יין אי אפשר לו לברך ברכת המזון על הכוס אלא א״כ יטעים ממנו לקטן שהגיע לחינוך[2904] אבל לא לגדול שיברך בעצמו לפי שהמברך ברכת המזון הוא בעצמו צריך לברך ברכת היין לפי סברא זו והוא אינו רשאי לברך ברכת היין לחבירו[2905] אף להאומרים שברכת המזון טעונה כוס[2906] שלדבריהם ברכת היין היא חובה כברכת המצות שאדם יכול להוציא חבירו ידי חובתו כמ״ש בסי׳ קס״ז[2907] מכל מקום כיון שחבירו יכול לברך בעצמו אין לאחר לברך לו[2908] (אבל בקידוש והבדלה רשאי שכיון שצריך לברך ברכת קידוש והבדלה בשביל עצמו יכול לומר גם ברכת היין שנתקנה קודם ברכת קידוש והבדלה כמ״ש בסימן ער״ב[2909]).

(ומכל מקום מי שבמצותיו חפץ מאד לברך ברכת המזון בזימון על הכוס יוכל לסמוך על סברא הראשונה להקל בדברי סופרים[2910].

וכן בהבדלה אם לא טעם כמלא לוגמיו[2911] א״צ לחזור ולהבדיל שספק ברכות של דבריהם להקל כסברא האחרונה):

ה אע״פ שמצוה מן המובחר שכל המסובים יטעמו מכוס של ברכה[2912] א״צ לטעום מכוס המברך אלא

לשתות. ושם ס״ד וס״ו כ׳ עוד מנהגים בזה. וראה גם לקמן סי׳ רעג ס״ט. סי׳ שמג ס״ח. ובסידור (סדר המילה): ונותנים לתינוק לשתות מכוס הברכה או ישתה בעצמו.

[2898] סעיף ג. ושם נתבאר הטעם שיכול הקטן לשתות לפני קידוש שיוצא בו.

[2899] **בה״ג** הל׳ קידוש והבדלה. **והגאונים** רב עמרם ורב צמח בראי״ש פסחים פ״י הי״ח ו**בטור ושו״ע סי׳ רעא** סי״ד. וראה גם לקמן שם סכ״ה.

[2900] שמות כ, ח.

[2901] פסחים קו, א. וראה לקמן סי׳ רעא ס״א-ב.

[2902] לבוש שם סי״ד. ט״ז שם ס״ק יח.

[2903] סעיף כה הביא ב׳ דיעות בזה, וסיים שראוי לחוש לדבריהם. ועי׳ לקמן סי׳ ערב סי״ב.

[2904] כן מבואר בשו״ת חכם צבי שם. ולעיל נתבאר שלסברה זו יכול להטעים אפילו תינוק שלא הגיע לחנוך ואפילו אינו יודע לדבר, ושכן נוהגין במילה ביום הכיפורים.

[2905] **תשובות חכם צבי סי׳ קסח**.

[2906] לעיל סי׳ קפב ס״א וש״נ.

[2907] סעיף כג. וראה גם לקמן סי׳ רעג ס״ו.

[2908] וראה מ״ש לקמן סי׳ ערב בקונטרס אחרון ס״ק ב שלפי סברת החכם צבי, יברך המברך גם ברכת היין וישתו האחרים אף שיודעים לברך. וראה גם סידור (ברכת אירוסין ונשואין).

[2909] סי״ב ובקונטרס אחרון ס״ק ב.

[2910] להטעים לגדול שיברך בעצמו ברכת היין, כפי שעשו הני רבנן שבשו״ת חכם צבי שם.

[2911] שלסברה הב׳ טעם הטעימה הוא שלא תיראה הברכה לבטלה וסגי במשהו. וראה תהלה לדוד ס״ק א. אמרי יושר ח״ב סי׳ קעג. חקרי הלכות ח״ב נג. ב

[2912] רא״ש פסחים פ״י סט״ז. שו״ע ס״ד. טור ושו״ע סי׳ רעא סי״ד. לקמן שם סכ״ה.

יכול כל אחד ליתן כוסו לפניו[2913] ויותר טוב לעשות כן אם אפשר לפי שכוס המברך הוא פגום לאחר ששתה ממנו המברך[2914].

ואף שאפשר לתקנו ע״י שיוסיפו בו יין[2915] לשתות כל אחד ואחד מהמסובין מכל מקום יותר טוב שיטעימו מיין של ברכה שכשיש לפני כל אחד ואחד כוסו בשעת ברכת המזון הרי כולם הן כוסות של ברכה כמו כוס המברך[2916].

ואם לפני המסובין הן כוסות ריקנים יכול ליתן מכוס הברכה מעט לכל כוס וכוס שלהם[2917] אחר שבירך בורא פרי הגפן קודם שתייתו כדי שיטעימו מכוס שאינו פגום[2918] ואין בזה משום הפסק בין ברכה לשתיה כיון שהוא לצורך שתיית המסובים[2919] ומה שהוא מברך הוא כאלו הם מברכים שהרי הם יוצאים בברכתו וכן אם כוסות שלפניהם מלאים אלא שהם פגומים יכול לשפוך מכוס שלו לתקנם[2920] קודם שישתה[2921].

וכיון שהם זקוקים לכוסו אין להם לטעום עד שיטעום הוא[2922] כמו שנתבאר בסי׳ קס״ז[2923] אבל אם אינם זקוקים לכוסו שכוסות שלהם מלאים ואינן פגומים יכולים לטעום קודם שיטעום הוא:

ו אע״פ שטעימת כוס של ברכה די בכמלא לוגמיו בכוס של ברכת המזון טוב לשתות רביעית לצאת מידי ספק ברכה אחרונה[2924] שכמלא לוגמיו באדם בינוני הוא רוב רביעית[2925] שהוא יותר מכזית[2926] ומכזית עד רביעית יש מסתפקים אם צריך לברך ברכה אחרונה כמ״ש בסי׳ ר״[י][2927].

ויותר מרביעית א״צ לשתות אף אם הוא אדם גדול שכמלא לוגמיו הוא יותר מרביעית[2928].

ומצוה לגמוע גמיעות גסות משום חיבוב מצוה[2929]:

ז אם דעתו לשתות עוד לא יברך ברכה אחרונה עד לבסוף[2930] והוא שדעתו לשתות עוד מיד שאל״כ יש

[2913] **ירושלמי** ברכות פ״ו ה״א. תוס׳ ברכות מז, א ד״ה אין. **רא״ש** ברכות פ״ז סי׳ טו. **רשב״א פ״ז דברכות** מז, א ד״ה אמר. ב״י ושו״ע ס״א. וכ״ה לקמן סי׳ ריג ס״א וסי׳ רעא סכ״ה - לענין קידוש. וראה גם סי׳ תעב סכ״ד. ולענין מנהג חב״ד ראה כפר חב״ד 935 ע׳ 68. 937 ע׳ 72.

[2914] ט״ז סי׳ קפב ס״ק ד.

[2915] כדלעיל סי׳ קפב ס״ה וש״נ.

[2916] ברכות נא, ב. רש״י שם ד״ה כל האי נבגא. אבודרהם הל׳ ברכות שער א בשם הראב״ד. הובא בט״ז סי׳ קפב ס״ק ה.

[2917] רשב״א שם. שו״ע ס״א. וראה לעיל סי׳ קפב ס״ד ששפך ממנו לכלי לא פגמו.

[2918] רא״ש שם. ב״ח ד״ה ומ״ש ויטעום. **ט״ז** ס״ק א וב**סי׳ קפב** ס״ק ד - כשהיו לפניהם כוסות פגומים. ומשמע ברשב״א ושו״ע שהוא הדין נמי כשהיו ריקנים.

[2919] עי׳ לעיל סי׳ קסז ס״כ לענין לחם דהוי הפסק, דשם הוי שלא לצורך.

[2920] תוס׳ ברכות מז, א ד״ה אין. רא״ש ברכות פ״ז סי׳ טו. שו״ע ס״א וסי׳ קפב ס״ד וסי׳ רעא סי״ז. לקמן שם סכ״ט.

[2921] רא״ש שם. ב״ח וט״ז שם.

[2922] ירושלמי תוס׳ רא״ש ורשב״א שם. טור ושו״ע ס״א.

[2923] סעיף כ לענין בציעת הפת. וראה גם לקמן סי׳ רעא ס״ל לענין קידוש.

[2924] **טור ושו״ע** ס״ג. וראה גם לקמן סי׳ תעב סוף סי״ט.

[2925] תוס׳ פסחים קז, א ד״ה אם טעם. מ״א ס״ק ה. וכ״ה לקמן סי׳ רעא סכ״ד. סי׳ תריב סי״ב. ובתינוק כמלא לוגמיו של תינוק, כדלעיל ס״ד.

[2926] שהרביעית היא ביצה ומחצה בקליפתה. ראה לוח ברה״נ פ״ב ה״א וש״נ.

[2927] סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו. וראה לוח ברה״נ פ״ב ה״א. סדר ברה״נ פ״ח ה״א. לקמן סי׳ תעב סי״ט.

[2928] **ר״ן** פסחים קז, א ד״ה אם. **מ״א** ס״ק ה. וכ״ה לקמן סי׳ רעא סכ״ד.

[2929] **סוכה מט**, ב. רש״י שם ד״ה לגמע וד״ה מגמע. **מ״א** ס״ק ב.

[2930] **טור**. **מ״א** ס״ק ג.

לחוש שמא יתעכל מה ששתה[2931] כמו שנתבאר בסימן קפ״ד[2932] ואם היה בדעתו לשתות מיד וטעה ובירך ברכה אחרונה א״צ לברך ברכה ראשונה כיון שהיה בדעתו לשתות עוד ובירך בטעות[2933] אבל אם בירך במתכוין אע״פ שדעתו לשתות עוד צריך לברך ברכה ראשונה שכל ברכה אחרונה היא סילוק והיסח הדעת למה שלפניה ומפסקת הואיל ואי אפשר לשתות בעודו מברך כמו שנתבאר למעלה[2934]:

ח אע״פ שכל המסובים יוצאים בברכת היין שבירך המברך ברכת המזון שהוא מתכוין להוציאם ידי חובתן ואף שיש איזה שהות עד שיגיע הכוס לכל אחד ואחד אין בזה משום הפסק כל שלא הפסיק בדיבור מכל מקום בסעודה גדולה שהמסובים רבים ואין יודעים עד היכן יגיע כוס של ברכת המזון הרי כל אחד מהמסופקים אם יגיע לו צריך לחזור ולברך בורא פרי הגפן לעצמו מפני שהוא כנמלך מפני שבשעת שמיעתו ברכת המברך לא ידע אם יגיע לו[2935] ואם נתכוין בשמיעתו שאם יגיע לו שיצא ידי חובתו בשמיעה זו יצא וא״צ לחזור ולברך לעצמו[2936]:

[2931] מ״א שם.
[2932] סעיף ג.
[2933] **מ״א** שם.
[2934] סעיף א, לענין בהמ״ז.
[2935] אגודה פרק ערבי פסחים סי׳ עה. **שו״ע** ס״ה. רמ״א סי׳ קעד ס״ה. לעיל שם ס״י.
[2936] מ״א ס״ק ז ובסי׳ קסט ס״ז. וכ״ה לעיל שם סי״א.

קצא אם הפועלים מחוייבים לברך

ובו סעיף אחד

א פועלים שכירי יום[2937] העושים מלאכה אצל בעל הבית[2938] מקצרין בברכת המזון כדי שלא לבטל ממלאכת בעל הבית[2939] שבשעת ברכת המזון אי אפשר לעסוק במלאכה כמ״ש בסי׳ קפ״ג[2940] כיצד ברכה ראשונה כתיקונה שנייה פותח בברכת הארץ וכולל בה בונה ירושלים וחותם בברכת הארץ[2941] מפני שברכת הארץ ובונה ירושלים הן דומות לכן כוללן בברכה אחת[2942] שמנין הברכות אינן מן התורה[2943] כי בברכה אחת שכולל בה מעין שלשתן יוצא ידי חובתו מן התורה[2944] כמו שנתבאר בסימן קס״ח[2945] אלא משה ויהושע ודוד ושלמה תקנו מטבע שלשתן[2946] ומשום ביטול מלאכת בעל הבית הקילו וברכה רביעית שעיקרה מדברי סופרים[2947] אין הפועלים אומרים אותה כלל[2948] בין שמברכין בין ששומעין מפי אחר המזמן ומברך ברכת המזון כתיקונה הרי הן עומדין למלאכתם כשחותם ברכת

[2937] ולא קבלנים. ראה תוס׳ ב״מ עה, ב ד״ה השוכר.
[2938] עי׳ לעיל סי׳ צ ס״ג וש״נ.
[2939] **ברכות טז**, א. טור ושו״ע ס״א. ולענין שעת הדחק שהוא נחפז ראה לעיל סי׳ קפז ס״ד.
[2940] סעיף יד.
[2941] גמרא שם לגירסת התוס׳ שם ד״ה וחותם. טור ושו״ע שם.
[2942] רש״י שם ד״ה וכוללין.
[2943] **ב״י** ד״ה ואהא דאמרינן, **לדעת הרמב״ם** בסי׳ המצות מצוה יט.
[2944] מ״א ס״ק א.
[2945] סעיף ח. **ועי׳ במ״ש שם בגליון**, ובסוף בקונטרס אחרון שם ס״ק א, **בשם הסידור דאתי שפיר אף לפ״ד שאר פוסקים דמנין הברכות מן התורה וצ״ל כאן הטעם משום שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה כמ״ש התוס׳** ברכות טז, א ד״ה וחותם). ועי׳ סדר ברה״נ פ״ב הי״ב שהוא מד״ס אלא שראוי להחמיר בה כעין של תורה, כיון שנתקן ע״י משה.
[2946] כדלעיל סי׳ קפז ס״ב-ג וש״נ.
[2947] כדלעיל סי׳ קפט ס״א וש״נ.
[2948] גמרא שם. טור ושו״ע שם.

ירושלים[2949].

במה דברים אמורים כשנוטלים שכר על מלאכתם מלבד סעודתן אבל אם אין נוטלים שכר אלא הסעודה שאוכלים לבד מברכין כל הד׳ ברכות כתיקונן וכן אם בעל הבית מיסב עמהם בסעודה אף על פי שנוטלים שכר מלבד הסעודה מברכין כל ד׳ ברכות[2950].

ועכשיו לעולם מברכין כל ד׳ ברכות לפי שאין דרך בני אדם להקפיד בכך ומן הסתם על דעת כן שוכרים פועלים שיברכו כל הד׳ ברכות[2951]:

[2949] כדלעיל סי׳ קפח ס״ב וש״נ.
[2950] **גמרא שם**. טור ושו״ע שם.
[2951] **הגהות מיימוניות** הל׳ ברכות פ״א אות ט. **שו״ע** ס״ב. וראה גם לעיל סי׳ קפח ס״ב.

קצב ברכת זימון בשלשה או בעשרה

ובו ז׳ סעיפים

א כבר נתבאר בסי׳ קס״ז[2952] שברכת הנהנין אינה דומה לברכת המצות שאחד מוציא חבירו בברכתו[2953] אבל בברכת הנהנין מי שנהנה הוא מברך בעצמו על הנאתו ואין חבירו פוטרו אלא א״כ נקבעו יחד בדבר שקביעות מועלת בו שדרכו בכך שקביעותם מצרפתם להיות נחשבים כגוף אחד וברכה אחת לכולם.

במה דברים אמורים[2954] בברכה ראשונה שדעתם להתחבר ולקבוע עצמן לאכול יחד אבל בברכה אחרונה כיון שכבר אכלו והם מתפרדים זה מזה[2955] אינן מצטרפין זה עם זה להחשב כגוף אחד שיפטרו בברכה אחת מהם אלא א״כ הם משלשה ולמעלה[2956] שיש שבח וקלוס יותר כשמצטרפין לברכה אחת[2957] לפי שהם ראוים לזמן כלומר להזדמן יחד לצירוף ברכה בלשון רבים[2958].

ואומר אחד מהם נברך שאכלנו משלו[2959] והשנים אומרים ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו[2960].

ואם הם ג׳ בלא המברך יכול לומר ברכו שאכלנו משלו[2961] כיון שהם ראוים לברך בלשון רבים בלעדו ומכל מקום יותר טוב לומר נברך שלא להוציא עצמו מכלל המברכים[2962] ואע״פ שאמר נברך צריך הוא לחזור ולהכניס עצמו לכלל המברכים[2963] לגמור ולחזור ולומר אחריהם ברוך שאכלנו משלו ובטובו

[2952] סעיף יז וש״נ.
[2953] כדלעיל סי׳ ח ס״א וש״נ.
[2954] **ברכות מה**, ב לפירוש התוס׳ שם ע״א ד״ה אם רצו והרא״ש שם פ״ז ס״ו. טור ושו״ע סי׳ קצג ס״א.
[2955] תוס׳ **ורא״ש שם**. ט״ז ומ״א סי׳ קצג ס״ק א. וכ״ה לעיל סי׳ קסז ס״ד. לקמן סי׳ ריג ס״ב.
[2956] ואין צריך עשרה, כמו בתפלה ובברכות קריאת שמע ובברכות השחר, מטעם האמור לעיל סי׳ נט ס״ד וש״נ.
[2957] ר״ן בפי׳ המשנה מגילה כג, ב ד״ה אבל הגאונים. והיינו דוקא בפת (מטעם האמור לקמן סי׳ ריג ס״ב וש״נ) ודוקא כשנקבעו בקביעות המועלת (כדלקמן סי׳ קצג ס״א-ב). וראה לעיל סי׳ קפג ס״י, דמכל מקום יברך כ״א לעצמו מלה במלה עם המברך - מסיום ברכת הזן ואילך.
[2958] רש״י ברכות מה, א ד״ה שלשה. לבוש ס״א.
[2959] ברכות נ, א. טור ושו״ע ס״א.
[2960] **טור** ושו״ע שם. וכ״ה בסידור. ושם: המברך אומר ברשות מרנן ורבנן ורבותי נברך שאכלנו משלו ועונין המסובין ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו (וכדלעיל סי׳ קסז סוף ס״ט לענין ברכת המוציא: ומדת ענוה ... נוטל רשות מכל בני החבורה ואומר בתחלה ברשות כו׳).
[2961] **משנה שם מט**, ב.
[2962] **מימרא דשמואל שם**. טור ושו״ע שם.
[2963] לבוש שם.

חיינו[2964] ואח״כ מתחיל ברוך א״י אמ״ה וכו׳.

ומי שאומר גם בראשונה ובטובו חיינו אין מוחין אותו[2965]:

ב יש נוהגין[2966] להוסיף ברוך הוא וברוך שמו קודם שמתחילין בא״י אמ״ה הזן וכו׳ והוא תוספת על ברכת הזימון אבל כשמברך ביחיד אין מקום לאמרו[2967] (וגם בזימון אומרו המזמן לבדו ולא המסובין[2968]).

(וגם כשהמזמן אומר בא״י אמ״ה כו׳ אין להם לומר ברוך הוא וברוך שמו אלא ישתקו וישמעו[2969] כמ״ש בסי׳ קכ״ד[2970] או יאמרו עמו מלה במלה כמ״ש בסי׳ קפ״ג[2971]).

ויש אומרים[2972] שאחר שחזר המברך ברוך שאכלנו יענו המסובין אמן אחריו כי בכאן נשלמה ברכת הזימון.

ויש אומרים[2973] שלא אמרו לענות אחר ברוך שאכלנו אלא באחד מן השוק שנכנס אצל חבורה כשעונין ברוך שאכלנו והוא שומע מן המסובין ולא אחר ברוך שאכלנו של המברך[2974] וכן כשבא אצלם בשעה שאומר המברך נברך שאכלנו א״צ לענות אחר ברוך שאכלנו של המסובין אלא די במה שעונה ברוך ומבורך אחר נברך של המברך[2975] כמו שיתבאר בסי׳ קצ״ח[2976] ואע״פ שהשומע ברכה אחת ב׳ פעמים חייב לענות ב׳ פעמים מכל מקום כיון שברוך שאכלנו היא ענייה על נברך והוא ענה כבר אחר נברך מה שראוי לו לענות שוב א״צ לענות אחר ענייתם אע״פ שלא ענה כענייתם וגם אינה ענייה גמורה על אמירת המברך שהוא אומר נברך שאכלנו וזה אינו עונה ברוך שאכלנו כל שכן שהמסובין שענו ברוך שאכלנו שאינם צריכים לחזור ולענות אחר המברך שחוזר ועונה כענייתם וכן המנהג[2977].

ולדברי הכל המברך אינו עונה אמן אחר ברוך שאכלנו של המסובין[2978] כיון שחוזר לומר בפיו אחריהם מיד מה שאמרו הם.

(וכן הדין בכל זה בעניית ברכו בבית הכנסת[2979]):

ג אם הם עשרה חייבים להזכיר השם בברכת הזימון שהמברך אומר נברך אלהינו שאכלנו משלו[2980] והם

[2964] **תוס׳ מו**, ב ד״ה להיכן. **רי״ף** שם. **ראי״ש** ברכות פ״ז סי״ב. **טור** ושו״ע שם. וראה גם לעיל סי׳ נו ס״ג לענין ברכו.

[2965] **מ״א** בריש הסימן.

[2966] רוקח סי׳ רפג. **טור**. לבוש ס״א.

[2967] פרישה ס״ק ב. **מ״א** בריש הסימן.

[2968] אליה רבה ס״ק ב.

[2969] שו״ת דבר שמואל סי׳ רצה.

[2970] סעיף ב.

[2971] סעיף י. וראה גם לעיל סי׳ קפה ס״ד. לקמן סי׳ תפד ס״ד.

[2972] **של״ה** שער האותיות אות ק (פג, א) ד״ה כשחוזר ומשיב. הובא במ״א שם.

[2973] **לבוש** סי׳ קצח. הובא במ״א שם. וכ״ה לקמן שם ס״א. סי׳ קצה ס״ד.

[2974] ואם לא שמע גם מהמסובין, רק מהמברך, ראה לקמן סי׳ קצח ס״א. וראה תהלה לדוד ס״ק א. אג״ק חי״ח ע׳ תקנד. הערות ובאורים תקנד ע׳ 14.

[2975] דברי חמודות ברכות פ״ז סקי״ח. שיירי כנסת הגדולה סי׳ קצח אות א. אליה רבה שם ס״ק ב.

[2976] סעיף א.

[2977] מ״א ואליה רבה שם.

[2978] לבוש סי׳ קצח.

[2979] לענין עניית אמן המבואר כאן. אמנם לענין עניית ברוך ה׳ המבורך כשלא שמע ברכו מהש״ץ, ראה לקמן סי׳ קצח ס״א שיש חילוק ביניהם, וש״נ.

עונין אחריו ברוך אלהינו שאכלנו משלו ובטובו חיינו[2981].

ואין לומר נברך לאלהינו כי לא מצינו במקרא למ״ד אלא אצל שיר והודאה[2982] כמו שירו לה׳[2983] הודו לה׳[2984] אבל בברכה נאמר[2985] במקהלות ברכו אלהים וגו׳ ברכו עמים אלהינו וגו׳[2986] ורבים כמותם כולם בלא למ״ד.

ומעשרה ולמעלה אפי׳ הם אלף או ריבוא כך הם מברכים[2987]:

ד כל המשנה מזה הנוסח[2988] כגון שאומר נברך על המזון שאכלנו משלו או שאומר נברך למי שאכלנו משלו הרי זה בור שכשאומר נברך על המזון נראה כמברך למזון[2989] וכשאומר למי שאכלנו משמע שמרובים הם זה זן את זה וזה את זה ולפי דבריו מברך את בעל הבית[2990] משא״כ שאכלנו משלו סתם משמע שהוא יחידי שהכל אוכלים משלו ומה שאומרים בהגדה למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו זהו לפי שבנסים אי אפשר לטעות שעושה נסים זולתי הקב״ה משא״כ בברכה אפשר לטעות שמברך את בעל הבית[2991] וכשהם עשרה כיון שמזכירין את השם אין מקום לטעות שמברכין המזון ויכול לומר נברך אלהינו על המזון שאכלנו[2992] אבל לא למי שאכלנו[2993] כי לא יהיה פירוש לדבריו כלל ואף אם יאמר מי שאכלנו הרי זה בורות כי מה סימן צריך לתת[2994]:

ה וכן האומר במקום ובטובו חיינו ומטובו חיינו או ובטובו חיים ה״ז בור[2995] שמטובו משמע דבר מועט וממעט בתגמוליו של מקום[2996] ומה שאומרים שבענו מטובך[2997] זהו בשאלה[2998] שהשואל שואל דבר מועט כעני בפתח שאינו מרים ראש לשאול שאלה גדולה[2999] ובטובו חיים משמע שאר העולם חיים ולא הוא[3000] ומוציא עצמו מן הכלל[3001]:

ו אם טעה המזמן בעשרה והעונים ולא הזכירו את השם בברכת הזימון אינם יכולים לחזור ולזמן בשם כיון שכבר יצאו ידי חובת זימון אלא שבטלו מצות הזכרת השם ומעוות שלא יוכל לתקן הוא אבל אם

[2980] **משנה שם**. טור ושו״ע ס״א.
[2981] טור ושו״ע שם. וכ״ה בסידור.
[2982] **תוס׳ שם** ד״ה נברך. רבינו יונה שם ד״ה כיצד. טור ושו״ע שם. ט״ז ס״ק ב. מ״א ס״ק ג.
[2983] שמות טו, כא ובכ״מ.
[2984] תהלים לג, ב ובכ״מ.
[2985] תהלים סח, כז.
[2986] תהלים סו, ח.
[2987] **שם במשנה**. טור ושו״ע שם.
[2988] **גמרא שם נ**, א. טור ושו״ע שם.
[2989] **רשב״א** שם ד״ה על. מ״א ס״ק ד.
[2990] **רש״י** שם ד״ה למי. ט״ז ס״ק ד.
[2991] **גמרא שם**. מ״א ס״ק ה.
[2992] **שם בגמרא**. טור ושו״ע שם.
[2993] **דרכי משה** ס״ק ג. **ט״ז** ס״ק ח.
[2994] **ט״ז** שם.
[2995] **גמרא שם**. טור ושו״ע שם.
[2996] **רש״י** שם ד״ה ומטובו. מ״א ס״ק ו.
[2997] בתפלת שבת ויו״ט. מ״א שם.
[2998] **גמרא** שם.
[2999] **רש״י** שם ד״ה בשאלה. מ״א שם.
[3000] ב״י ד״ה וטעמא.
[3001] **רש״י** שם ד״ה חיים.

עדיין לא ענו אחריו כיון שלא נתקיימה עדיין מצות זימון יחזור המברך ויזמן בשם ואחר כך יענו אחריו[3002]:

ז בזוהר[3003] הזהירו לומר בפיו קודם ברכת המזון תן לנו הכוס ונברך[3004] או באו ונברך לפי שכל דבר שבקדושה צריך הזמנה בפה עובר לעשייתו כדי להמשיך הקדושה ולהעביר מה שכנגדה ומזה נוהגים לומר בלשון אשכנז (רבותי מי"ר וועלי"ן בענטשי"ן[3005]) והם עונין יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם[3006]:

[3002] ב"י בשם ארחות חיים. **שו"ע** ס"ב.

[3003] זהר ואתחנן (בלק) קפו, ב. וראה מ"מ וציונים.

[3004] ראה פסחים קג, ב. לעיל סי' קעט ס"ב וס"ה.

[3005] ולענין קידוש והבדלה, וכן לענין ברכה באמצע הסעודה, ראה לעיל סי' קעד סי"א.

[3006] סדר השלחן למה"ר נפתלי. **מ"א** ריש הסימן. וכ"ה בסידור.

קצג אם מצטרפין לזימון אם לאו

ובו ב' סעיפים

א שנים שאכלו כאחת אם נקבעו בקביעות המועלת לצרף לזימון בשלשה[3007] אע"פ ששנים אין ראוים לזימון[3008] ולכן צריך כל אחד לברך לעצמו לכתחלה[3009] מכל מקום אם אחד יודע לברך והשני אינו יודע מברך היודע ומוציא מי שאינו יודע[3010].

וצריך לכוין[3011] מלה במלה לכל מה שיאמר המברך[3012] והמברך צריך לכוין להוציאו ידי חובתו[3013].

ואם צריך שיהיה העם הארץ מבין בלשון הקודש נתבאר בסימן קפ"ה[3014]:

ב איזו היא קביעות המצטרפת לזימון כשהסיבו[3015] על המטות או שישבו בשולחן אחד או בלא שולחן במפה אחת בזמן הזה שאין לנו הסיבה[3016] או שקבעו [חסר[3017]]:

[3007] שדוקא כשנקבעו יחד (כמבואר לקמן ס"ב) יכולים לזמן בשלשה. תוס' ברכות מב, א ד"ה הסבו. רבינו יונה רפ"ז דברכות ד"ה שלשה. ראי"ש ברכות פ"ז ס"א. **מ"א ס"ק ח**, וכדלקמן ס"ב.

[3008] כדלעיל סי' קצב ס"א וש"נ.

[3009] אבל בדיעבד יצאו י"ח כדלעיל סי' קסז סי"ז וש"נ.

[3010] **ברכות מה**, ב. טור ושו"ע ס"א. וראה לקמן סי' ריג ס"ב שיש לעשות כן לכתחלה. וראה גם לעיל סי' קפה ס"ד. סי' קפו ס"ד. לקמן סי' קצז ס"ו. ולענין אינו בקי בברכת המצות עי' לעיל סי' ח סי"א. ולענין אינו בקי בחזרת הש"ץ עי' לעיל רס"י קכד.

[3011] **מרדכי** ברכות רמז קנח. בשם מהר"ם בברכות מהר"ם.

[3012] טור **ושו"ע** ס"א. וכ"ה לקמן סי' ריג ס"ד - בכל הברכות, וש"נ.

[3013] ברכות מהר"ם ומרדכי שם. **רמ"א** ס"א. וראה לקמן שם בכל הברכות שמדרבנן, שי"א שהוא רק לכתחלה.

[3014] סעיף א.

[3015] **ברכות מב**, ב **גבי תלמידי דרב**, שמשם למדו (התוס' שם ע"א ד"ה הסבו) שגם בברכת המזון צריך הסיבה לזימון (כדלעיל ס"א וש"נ).

[3016] **עי' סי' קסז** סט"ז - לענין ברכת המוציא, וש"נ.

[3017] בהמשך הסימן (שחסר לפנינו) נתבאר א) שצריך לשמוע ברכת הזימון עד הזן את הכל. ומצויין לכאן לעיל סי' קפג סוף ס"י. לקמן סי' קצד ס"ב-ג. סי' קצה ס"ד. סי' קצז ס"ה. סי' קצט ס"י. סי' ר ס"א. ב) דין פרח זימון. ומצויין לכאן לקמן סי' ר ס"ב. ג) שצריך לחזר אחר זימון. ומצויין לכאן לקמן סי' קצז סוף ס"א.

קצד שלשה שאכלו כאחד ונפרדו לענין הזימון ומה דינן

ובו ג׳ סעיפים

א שלשה שאכלו כאחת ושכחו ובירך כל אחד לעצמו בטל מהם הזימון ואין יכולים לחזור ולזמן שאין זימון למפרע[3018] וכן אם בירכו שנים מהם אין השלישי יכול לזמן עמהם[3019] אבל אם אחד מהם שכח ובירך לעצמו יכולים השנים האחרים לזמן עמו[3020] ויכול לענות ברוך שאכלנו אף על פי שלא אכל כלום אחר שבירך ברכת המזון מפני שכבר נצטרף עמהם באכילתו קודם שבירך ברכת המזון ואף על פי שכבר בירך אחר אכילתו אין בכך כלום להאומרים שאם שנים אכלו פת השלישי מצטרף עמהם לזימון אפילו לא אכל עמהם פת אלא ירק ולא נתחייב בברכת המזון כלל[3021] כמ״ש בסימן קצ״ז[3022].

ואף על פי שהאוכל ירק ומברך אחריו ברכה אחרונה שוב אינו מצטרף לזימון מפני שכבר נסתלק מהם[3023] מכל מקום כאן שאכל פת ונקבע עמהם לא נסתלק מהם בברכתו לעצמו לענין שלא יוכלו האחרים לזמן עמו.

ואפי׳ להאומרים שאין מצטרף לג׳ אלא א״כ אכל כזית פת ויש לחוש לדבריהם לכתחלה כמו שיתבאר שם מכל מקום כאן הרי כבר אכל פת עמהם ונצטרף עמהם לזימון[3024] אלא שמפני שכבר בירך לעצמו בטל הזימון ממנו מפני שאין זימון למפרע[3025] ולכן לא בטל אלא ממנו אבל לא מהאחרים שלא בירכו עדיין לפיכך הם יוצאים ידי זימון אבל הוא אינו יוצא.

ואם האחד לא בירך לעצמו אלא זימן עם שנים אחרים אינו מצטרף עם השנים שאכלו עמו ואין יכולים לזמן[3026] עמו[3027]:

ב שלשה שאכלו ויצא אחד מהם לשוק קוראים אותו ומודיעים לו שרוצים לזמן כדי שיכוין ויצטרף עמהם ויענה עמהם ברכת זימון ויוצאים ידי חובתם[3028] וגם הוא יוצא ידי חובתו[3029] אע״פ שאינו בא ויושב עמהם אלא שעומד לפני הפתח[3030] רק שישמע[3031] עד סיום ברכת הזן כמ״ש בסי׳ קצ״ג[3032].

במה דברים אמורים בשלשה אבל בעשרה כיון שצריכים להזכיר את השם אינן מצטרפין עד שיבא וישב עמהם שבפחות מעשרה שיושבים ביחד אין דרך ארץ להזכיר את השם[3033]:

ג שלשה שאכלו כאחת ואין אחד מהם יודע כל ברכת המזון אלא אחד יודע ברכה ראשונה ואחד השניה

[3018] **ברכות מה ע״ב**. טור ושו״ע ס״א.

[3019] **רא״ש** ברכות פ״ז סי׳ כח. **ורשב״א** ברכות נ, א ד״ה אינהו. טור ושו״ע שם.

[3020] ברכות נ, א. טור ושו״ע שם.

[3021] רא״ש שם. טור ומ״א ס״ק א.

[3022] סעיף ב.

[3023] **מ״א סי׳ קצז** ס״ק ד בשם האגודה. לקמן שם ס״ד.

[3024] מ״א ס״ק א.

[3025] ברכות נ, א. טור ושו״ע שם.

[3026] **מימרא דרבא שם** נ, א. טור ושו״ע סי׳ קצג ס״ו. רמ״א ס״א. וראה מ״מ וציונים.

[3027] אלא אם כן יצטרף אחר עמהם (לבוש ס״א).

[3028] ברכות מה, ב. טור ושו״ע ס״ב. ואם אינו עונה עמהם ראה לקמן סי׳ ר ס״א.

[3029] **רמב״ם** הל׳ ברכות פ״ה הי״ג. **מ״א** ס״ק ב.

[3030] **רשב״א** שם ד״ה אמר בשם רב האי גאון (אוצר הגאונים שם). הובא **בב״י** ד״ה וכתב הרשב״א. מ״א שם.

[3031] משא״כ בחרש ואילם, כדלקמן סי׳ קצט ס״י ושי״נ.

[3032] סיום סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו, וראה לקמן סי׳ ר ס״א ושי״נ.

[3033] **גמרא שם**. טור ושו״ע שם. לבוש ס״ב.

ואחד השלישית מחוייבים בזימון וכל אחד יברך הברכה שיודע והשנים שומעים ויוצאים ידי חובתם[3034] והיודע ברכה ראשונה הוא מזמן ואומר נברך שאכלנו משלו ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו אם הוא יודע והם אינם יודעים לענות[3035].

ואם הוא אינו יודע אע״פ שאחד מהם יודע אין מזמנים כלל שאי אפשר להם לחלק ברכת הזימון וברכת הזן לשנים לפי שהעיקר כהאומרים שנברך אינה ברכה בפני עצמה כלל[3036] כמ״ש בסי׳ קצ״ג[3037] אלא מברכים בלא זימון[3038] וה״ה אם הם ב׳ ואחד מהם יודע ב׳ ברכות ואחד השלישית[3039].

אבל אם כל המסובים אינם יודעים איזו ברכה משלש ברכות של תורה לא יברכו כלל מה שיודעים כי שלשתן מעכבות זו את זו[3040] אבל ברכה רביעית שהיא מדברי סופרים אע״פ שכולם אין יודעים אותה אינה מעכבת ג׳ ברכות של תורה[3041].

ובג׳ ברכות הללו אם אחד יודע חצי הברכה ואחד חצי השניה אין ברכה אחת מתחלקת לשנים והיא מעכבת את שאר הברכות[3042].

ויש אומרים שג׳ ברכות של ברכת המזון אין מעכבות זו את זו[3043] ויש לחוש לדבריהם להחמיר בשל תורה[3044]:

[3034] **ברייתא שם מו** א. **לפירוש התוס׳** שם ד״ה ולמאן. **ורי״ף ורא״ש** ברכות פ״ז סי״א. **ורבינו יונה** שם ד״ה לימא. **ורשב״א** שם ד״ה עד היכן בשם רב האי גאון (אוצר הגאונים שם). טור ושו״ע ס״ג.

[3035] מ״א ס״ק ג.

[3036] רב ששת ברכות מו, א. דכוותיה פסקו התוס׳ שם ד״ה עד היכן. רא״ש שם סי״ב (לפירוש הב״י ודרכי משה ס״ק א). רבינו יונה שם ד״ה ולענין בשם בה״ג ברכות פ״ז. טור ורמ״א ס״ב. מ״א שם. וראה מ״מ וציונים לקמן סי׳ קצה ס״ד.

[3037] סיום סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו, וראה לקמן סי׳ ר ס״א.

[3038] וכדלעיל סי׳ קצג ס״א, שכשאחד אינו יודע לברך יכול השני להוציאו אף בלא זימון.

[3039] מ״א שם.

[3040] **מ״א** שם **לדעת הרי״ף** שם. וכדלעיל סי׳ קפח ס״ט שחשובות כברכה אחת. וראה גם לעיל סי׳ קפג סי״א.

[3041] ב״י ד״ה שלשה לדעת הרי״ף שם. שו״ע שם.

[3042] תוס׳ שם. טור ושו״ע שם.

[3043] **מ״א שם בשם הרמב״ן** במלחמות שם ד״ה כתוב בס׳ המאור להיכן.

[3044] אבן העוזר. והיינו כששבע, וכדלעיל סי׳ קפד ס״ב. וראה חקרי הלכות ח״ח כח, א.

קצה חבורות שאוכלים בהרבה מקומות מה דינם

ובו ד׳ סעיפים

א ב׳ חבורות שאוכלות בבית אחד[3045] או בב׳ בתים[3046] שאין דרך הרבים מפסקת ביניהם[3047] אם מקצתן רואים אלו את אלו מצטרפות לזימון ואם לאו אינן מצטרפות אלא אלו מזמנין לעצמן ואלו מזמנין לעצמן ואם יש שמש אחד לשתיהן הוא מצרפן[3048] אע״פ שלא אכל עמהם[3049]:

ב וכל זה כשנכנסו מתחילה לשם על דעת להצטרף[3050] אבל בסתם אינן מצטרפות אפי׳ רואים אלו את

[3045] **משנה ברכות נ**, א. טור ושו״ע ס״א.

[3046] ירושלמי ברכות פ״ז ה״ה. בה״ג ברכות פ״ז, ורבינו חננאל, הובאו בראי״ש ברכות פ״ז. טור ושו״ע שם.

[3047] רבינו יונה שם ד״ה אם היה שמש. שו״ע שם. ט״ז ס״ק ב.

[3048] גמרא שם ע״ב. טור ושו״ע שם.

[3049] ראה מ״מ וציונים.

[3050] **ירושלמי** שם. טור ושו״ע שם.

אלו והם בבית אחד ושמש אחד לשתיהן[3051] שהרי אינן מצטרפות לזימון אלא א״כ קבעו בשלחן אחד לאכול יחד[3052] שאז נחשבים כגוף אחד וברכה אחת לכולם[3053] וכאן כל חבורה היא לעצמה משא״כ כשנכנסו ונחלקו לב׳ חבורות על דעת להצטרף לברכה אחת ה״ז כאלו נכנסו ונתחברו בחבורה אחת שעיקר החיבור והצירוף הוא הכוונה להתחבר[3054].

אבל אם נכנסו ונחלקו סתם שלא על דעת להצטרף אע״פ שבשעת ברכת המוציא היה בדעתם להצטרף שוב אין כוונתם מועלת לחברם ולצרפם אפי׳ לברכת המוציא עצמה כמ״ש בסי׳ קס״ז[3055] כ״ש לברכת המזון[3056].

ואם נכנסו זו אחר זו אע״פ שהשנייה נכנסה על דעת להצטרף עם הראשונה אם הראשונה לא היה בדעתה כלל בשעת כניסתה על השנייה להצטרף עמה אלא נכנסה סתם אינן מצטרפות[3057] לפיכך בסעודות גדולות במקומות שנכנסים בזה אחר זה יזמנו כל חבורה לעצמה:

ג אכלו מקצתן בבית ומקצתן חוץ לבית אם המברך יושב על המפתן הוא מצרפן[3058] לפי שהוא יכול לראות אלו ואלו בהפיכת פניו לכאן ולכאן והרי זה כמקצתן רואים אלו את אלו[3059] שהוא נחשב מאלו ומאלו שהרי מוציא את כולם ידי חובתם[3060]:

ד כל מקום שמצטרפות ב׳ חבורות צריך שישמעו[3061] שתיהן כל ברכת המזון[3062] בביאור[3063] מפי המברך ולפחות ברכת הזן כמ״ש בסי׳ קפ״ג[3064] וקצ״ג[3065].

ומי שלא שמע ברכת הזימון שהוא נברך שאכלנו[3066] משלו בביאור אינו יכול לענות עמהם ברוך שאכלנו אלא עונה אחריהם אמן[3067] לדברי האומר כן בברכו שבבית הכנסת[3068] כמ״ש בסי׳ נ״ז[3069] וכבר נתבאר שם שאין דבריו עיקר[3070]:

[3051] **רשב״א** שם ד״ה הא דקתני בשם הראב״ד.
[3052] כדלעיל סי׳ קצג ס״ב וש״נ.
[3053] כדלעיל סי׳ קסז סי״ז וש״נ.
[3054] ב״ח ד״ה שתי חבורות. ט״ז ס״ק א. מ״א ס״ק ב.
[3055] סעיף יז.
[3056] אלא אם כן נקבעו אח״כ לאכול יחד בשלחן אחד, כמבואר בשו״ע סי׳ קצג ס״ב ומ״א שם ס״ק ח.
[3057] אף שגם בזה מועיל כשנקבעו השניים בשלחן אחד, כמבואר בשו״ע ומ״א שם.
[3058] **טור מהירושלמי** שם. שו״ע ס״ב.
[3059] מ״א ס״ק ג. וראה גם לעיל סי׳ נה סי״ז.
[3060] פרישה סי׳ נה ס״ק ז.
[3061] **תוס׳** נ, ב ד״ה שמש. רמב״ם הל׳ ברכות פ״ה הי״ב.
[3062] **מ״א** ס״ק ד.
[3063] רמב״ם שם.
[3064] סוף סעיף י וש״נ.
[3065] סיום סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו. וראה לקמן סי׳ ר ס״א וש״נ.
[3066] ראה לעיל סי׳ קצד ס״ג ״שהעיקר כהאומרים שנברך אינה ברכה בפני עצמה כלל״, וראה מ״מ וציונים.
[3067] מ״א ס״ק ה.
[3068] מ״א סי׳ נז ס״ק א.
[3069] סעיף ב.
[3070] וא״כ גם כאן יענה עמהם ברוך שאכלנו כו׳ כיון שגם אכל. וכ״ה לקמן סי׳ קצח ס״ב. ואם לא אכל עונה אמן לכו״ע, כדלקמן שם ס״א.

קצו מי שאכל דבר איסור אם מצטרף לזימון

ובו ז׳ סעיפים

א מי שאכל דבר איסור[3071] אע״פ שאינו אסור אלא מדברי סופרים[3072] אין מזמנין עליו.

ויש אומרים[3073] שה״ה שאין מברך אחריו ברכת המזון אפי׳ אכל בשוגג שאין עבירה מצוה[3074] ואם יודע שהוא אסור ובא לאכלו אינו מברך עליו בתחלה שאין זה מברך אלא מנאץ[3075] כמ״ש[3076] ובוצע ברך נאץ ה׳.

ויש אומרים[3077] שלא אמרו כן אלא במצוה הבאה בעבירה שאין ראוי להזכיר עליה שם שמים ואין מברכין עליה ברכת המצות שאין עבירה מצוה[3078] אבל ברכת הנהנין צריך לברך[3079] אפי׳ האוכל איסורי תורה במזיד[3080] כי מי שאוכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר שיהא ריחו נודף ביותר[3081] ויהנה ג״כ מהעולם הזה בלא ברכה[3082] ולא מנעו אלא לזמן עליו לפי שאין חביריו רשאים להתחבר עמו בחבורה ובני חבורה שכולן אכלו מדברים האסורים גם הם אין להם קבע[3083] שאין קבע וחיבור לדברים האסורים והרי זה כעין אכילת פירות שאין להם קבע לזימון אבל ברכה תחלה וסוף למה לא יברך הואיל ונהנה[3084].

ולענין הלכה יש להכריע[3085] שאם אכל איסור בשוגג יברך אחריה אבל המזיד לא יברך לא בתחילה ולא בסוף שאין זה מברך אלא מנאץ:

ב אם גזל או גנב לחם אפוי אע״פ שכבר נתייאשו הבעלים אינו מברך עליו בתחלה לפי שאם היו הבעלים באים לתבעו ממנו היה חייב להחזירו להם ולא היה יכול לפטור את עצמו בדמים[3086] נמצא שאכילתו היא בעבירה וברכתו ניאוץ אבל מברך אחריו ברכת המזון שכשכבר אכלו הוא שלו ודמים הוא חייב לו ואף שאכל באיסור כיון שאחר האכילה יכול לפטור את עצמו בדמים שיהא מה שאכל שלו אין ברכתו אז ניאוץ[3087]:

ג אם גזל חטים או קמח ואפה פת מברך גם בתחלה שכבר קנאו בשינוי ונעשה שלו שאם באו הבעלים

[3071] **משנה מה**, א. טור ושו״ע ס״א.

[3072] גמרא מז, ב. שו״ע שם.

[3073] **רמב״ם** הל׳ ברכות פ״א הי״ט. רש״י במשנה שם ד״ה והשמש (וראה רש״י מז, א ד״ה הא לא חזי. פס״ד צמח צדק ז, סע״א). רשב״א שם ד״ה מתני׳. שו״ע שם.

[3074] ירושלמי חלה פ״ק ה״ה (הובא בב״י ד״ה כתב הרמב״ם). פסקי ריא״ז ברכות פ״ז ה״ב אות א. לבוש ס״א (שברכת המזון היא מצוה הבאה בעבירה).

[3075] ב״ק צד, א. רש״י ברכות מז, א ד״ה הא לא חזי. הרא״ה רפ״ז דברכות. פסקי ריא״ז שם. לבוש שם. וראה גם לעיל סי׳ יא סי״ב וש״נ.

[3076] תהלים י, ג.

[3077] **ראב״ד** שם. רא״ש ברכות פ״ז ס״ב. שו״ת הרשב״א ח״א סי׳ תשצד. וראה כנסת הגדולה הגב״י.

[3078] כדלעיל סי׳ כה סל״ה וש״נ.

[3079] מאירי ב״ק שם ד״ה מאחר שהשינוי. הובא בשיטה מקובצת שם.

[3080] מור וקציעה בדעת הראב״ד והרא״ש.

[3081] שו״ת הרשב״א שם, עפ״י ברכות נא, א. ומזה נראה דמיירי אף במזיד.

[3082] כדלעיל סי׳ קסז ס״א וש״נ.

[3083] משמעות הראב״ד שם. תוס׳ מה, א ד״ה אכל טבל. מאירי ברכות שם ד״ה המשנה השנית.

[3084] ראב״ד שם.

[3085] **ט״ז** סוף ס״ק א. וראה פס״ד צמח צדק ו, ד שמחלק בזה בין דרבנן לדאורייתא.

[3086] כדלקמן הל׳ גזילה וגניבה ס״ו וש״נ.

[3087] ר׳ יונה בירושלמי שם. רבינו מנוח הל׳ ברכות פ״א הי״ט. ב״ח ד״ה ומ״ש בשם הרמב״ם, ובשו״ת ב״ח החדשות סי׳ א. עולת תמיד ס״ק א. והסכים עמהם ה**מ״א** ריש הסימן לדינא, מטעם ספק ברכת המזון מדאורייתא לחומרא.

יכול לפטור את עצמו בדמים[3088] ואין אכילתו עבירה[3089] ואע״פ שכיוצא בזה במצוה אינו מברך עליה הואיל ומכל מקום ע״י עבירה באה לידו כמ״ש בסי׳ י״א[3090] אין לדמות ברכת הנהנין לברכת המצות[3091] מטעם שנתבאר בסברא האחרונה שבסעיף א׳ ואף לסברא הראשונה אינן דומות אלא כשנהנה בעבירה ולא כשבאו ע״י עבירה ויש חולקין בזה[3092] (וספק ברכות להקל[3093]):

ד וכל זה בגנב וגזלן עצמו אבל אחרים מברכין בתחלה ובסוף לדברי הכל שהרי לא ע״י עבירה באה לידם אלא א״כ גנב לחם אפוי ולא נתייאשו הבעלים כמ״ש בסי׳ תרמ״ט[3094]:

ה אם אכל איסור במקום סכנה לדברי הכל מברך עליו תחלה וסוף שהיתר הוא אוכל[3095] ומצוה הוא עושה להציל נפשו[3096]:

ו שלשה שאכלו כאחת ואחד מהם אכל פת נכרי והב׳ נזהרים ממנו[3097] או שאחד מהן כהן ואכל חלה אע״פ שהיא אסורה להשנים[3098] מזמנין עליו הואיל והיא מותרת לו.

ואם היו כהנים עם זר אוכלין כאחד והזר אוכל פת נכרי והכהנים נזהרים ממנה ואוכלים חלות אינן מצטרפין לזימון שכל צירוף לזימון אינו אלא כשהם יכולים להתחבר יחד באכילתם לאכול לחם אחד וכאן כל אחד נזהר מלחם חבירו[3099] (משא״כ כשהזר אינו אוכל פת שנזהר ממנה הכהן שאוכל חלה אף שהזר אינו יכול לאכול מלחמו של כהן כיון שהכהן יכול לאכול מלחמו של ישראל או השלישי שאוכל פת נכרי יכול לאכול עם הב׳ מצטרפים):

ז וכן אחד אוכל גבינה וב׳ בשר מצטרפים שהאוכל גבינה יכול לאכול מלחמם[3100] אע״פ שהוא מלוכלך בבשר אם יקנח פיו וידיחנו[3101] אבל אם אוכל גבינה קשה אינן מצטרפין שהמנהג עכשיו שלא לאכול בשר אחר גבינה קשה על ידי קינוח והדחה[3102] וכן בסעודת מצוה מראש חודש אב עד תשעה באב שמקצת הקרואים אוכלים גבינה כמ״ש בסימן תקנ״א[3103] כיון שנזהרים מבשר מחמת המנהג אין מצטרפין עם אוכלי בשר וצריכים לזמן לעצמן[3104] אלא אם כן אכלו כזית פת קודם שאוכלי בשר

[3088] כדלקמן שם. וראה גם לעיל סי׳ יא סי״ב וש״נ.

[3089] **מגיד משנה פ״[ו] מהל׳ חמץ ומצה**. ב״ח ועולת תמיד שם. והסכים עמהם **מ״א** שם לענין ברכת המזון, כנ״ל. וראה תהלה לדוד ס״ק א.

[3090] סעיף יב.

[3091] נהר שלום ס״ק א. ולענין המצוה עצמה ראה לעיל סי׳ יא סי״ב ובקונטרס אחרון שם ס״ק ד.

[3092] **ב״י** ד״ה כתב הרמב״ם. הובא במ״א שם. וראה תהלה לדוד שם.

[3093] ראה חקרי הלכות ח״ח לא, א.

[3094] סעיף ו.

[3095] ראה לקוטי שיחות ח״ג ע׳ 985. ח״ט ע׳ 35 הערה 45. שלחן המלך ח״א ע׳ קסד הערה 7.

[3096] **שו״ע** ס״ד. וכ״ה לקמן סי׳ רד סט״ו וש״נ. וראה פס״ד צמח צדק ז, א טעם החילוק בין מקום סכנה לשוגג דלעיל ס״א. וראה הערות ובאורים רלא ע׳ יט.

[3097] תוס׳ ר׳ יהודה ברכות מה, א ד״ה אבל אכל בשם רבינו שמואל מרומבורג. הובא בתוס׳ ברכות שם ד״ה אכל. רא״ש ברכות פ״ז סי׳ ב. **טור ושו״ע** ס״ג. וראה לעיל סי׳ קסח ס״ו.

[3098] ערכין ד, א. טור ושו״ע שם.

[3099] הגהות מיימוניות הל׳ ברכות פ״ה אות ד, ומרדכי ברכות רמז קנו, בשם מהר״ם מרוטנבורג בברכות מהר״ם (סי׳ כב). שו״ע שם.

[3100] **מ״א** ס״ק א. **בשם אגודה** ברכות סי׳ קסד, ותענית סי׳ כג, וערכין סי׳ ד. **ורוקח** הל׳ סעודה סי׳ שלד. סמ״ק סי׳ קט. וראה פס״ד צמח צדק ז, א אם האוכל גבינה צריך לברך.

[3101] כמבואר בשו״ע יו״ד סי׳ פט ס״ב.

[3102] כמבואר ברמ״א שם.

[3103] סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו, וראה רמ״א שם ס״י. לקמן סי׳ רמט בקונטרס אחרון ס״ק א.

התחילו לאכול בשר בלחמם שכזית זה היו יכולים לאכול מלחמו[3105] או שאחד מבני הסעודה אכל כזית לחם אחר שאינו מלוכלך לא בבשר ולא בחלב שזה מצרף את כולם שהרי כולם יכולים לאכול מלחמו.

וכן ג׳ שמודרים הנאה זה מזה או אפילו אחד שמודר מב׳ והב׳ ממנו אע״פ שיכולים לשאול על נדרם כל זמן שלא נשאלו אין מצטרפין[3106] אם כל אחד אוכל משלו אבל אם אוכלים משל בעל הבית מצטרפין[3107] (שדרך בעל הבית להאכיל אורחים לחם כל צרכם וא״כ אף אם יאכל זה מפרוסה שחתך זה לצורך עצמו אינו נהנה אלא משל בעל הבית כיון שלא יחסר לחמו של זה[3108] משא״כ באוכלי בשר וגבינה שאין יכולים לאכול זה מהפרוסה שחתך זה אע״פ שיכולים לחתוך כל אחד פרוסה לעצמו מככר אחד בפרט קודם נגיעתם בבשר ובחלב[3109] אין זה מועיל לחברם ולצרפם כי מה לי ככרות נפרדים ומה לי ככר אחד):

[3104] מ״א שם.

[3105] נהר שלום ס״ק ב.

[3106] תוס׳ וראי״ש שם. **טור ושו״ע** שם. מ״א ס״ק ב.

[3107] אור זרוע ח״א סי׳ קצה. **רמ״א** ס״ג.

[3108] ט״ז ס״ק ג.

[3109] כקושית הגהות מנהגים הל׳ תשעה באב אות נו, ורש״ל בביאורו לסמ״ג עשין כז, ומלבושי יום טוב. הובאו במ״א ס״ק א, ובאליה רבה ס״ק ב.

קצז דין צירוף לזימון ג׳ או עשרה

ובו ט׳ סעיפים

א שנים שאכלו כאחת וגמרו סעודתם ובא שלישי[3110] וקבע אצלם[3111] אם אינם שבעים כל כך[3112] בענין שאם היו מביאים לפניהם איזה דבר החביב אצלם לקנוח סעודה[3113] היו יכולים לאכול ממנה[3114] אפילו כל שהוא[3115] לא נגמרה סעודתם עדיין ומצטרף עמהם אע״פ שלא אכלו כלום משבא אצלם.

ואם אמרו כבר נברך ברכת המזון הרי הסיחו דעתם מלאכול עוד ונגמרה סעודתם ושוב אינו מצטרף עמהם[3116] אלא א״כ אכלו עמו[3117] (ואין צריך לומר אם הסיחו דעתם בפירוש מלאכול עוד[3118] ואף להאומרים[3119] שהיסח הדעת מאכילה אינו זקוק לחזור לברך המוציא אם נמלך לחזור ולאכול מפני שדרכו של אדם להיות נמלך בסעודתו להמשך מסעודה קטנה לגדולה מכל מקום כל זמן שאינו נמלך וחוזר ואוכל נגמרה אכילה הראשונה בהיסח דעתו כיון שעומד בדעתו ואינו חוזר ממנה[3120][)].

ומכל מקום אפי׳ נטלו ידיהם מים אחרונים[3121] מצוה שיחזרו ויטלו מים ראשונים ויברכו המוציא

[3110] **שמואל** ברכות **מז**, א. טור ושו״ע ס״א.

[3111] כדלעיל סי׳ קצג ס״ב ושי״נ.

[3112] לבוש ס״א. אליה רבה ס״ק א.

[3113] רש״י שם ד״ה אילו.

[3114] סמ״ג סי׳ כז בהל׳ ברכת המזון.

[3115] רמב״ם הל׳ ברכות פ״ה ה״ט.

[3116] **תוס׳ שם** ד״ה אילו. רא״ש ברכות פ״ו סי״ח. טור ושו״ע שם.

[3117] כדלקמן בסוף הסעיף ושי״נ.

[3118] ראה לעיל סי׳ קעט ס״ד.

[3119] לעיל סי׳ קעט ס״א ושי״נ.

[3120] **משמעות השו״ע דלא תקשי** ממה שפסק כאן דהוי היסח הדעת **אמ״ש בסי׳ קעט** ס״א שהביא ב׳ הדיעות. **ע׳ עולת תמיד** ס״ק א שהקשה כן. **דלא כמ״א** ס״ק ב.

[3121] שבזה הוי היסח הדעת לדברי הכל, כדלעיל שם ס״ה ושי״נ.

ויאכלו כזית כדי לברך בזימון[3122] ואפי׳ אם זה אינו חפץ לאכול כלל מצוה שיתנו לו לאכול מעט כדי לזמן עליו[3123] שכל שנים שאכלו כאחד מצוה עליהם לחזר אחר זימון כל מה שיכולים כמ״ש בסי׳ קצ״ג[3124]:

ב אין מזמנין אלא על מי שאכל כזית[3125] שפחות מכזית אינו נקרא אכילה[3126] ואפי׳ אכל פת.

ומשאכל כזית[3127] מזמנין עליו ומצטרף בין לג׳[3128] בין לעשרה אפילו אכל כזית ירק[3129] או שאר פירות[3130] ואפילו אין כזית בירק אלא שטיבלו בציר ואכל ויש בו כזית עם הציר שעל גבי הזית מזמנין עליו[3131] שהציר מצטרף כמ״ש בסי׳ ר״י[3132] ואפילו לא אכל כלום אלא שתה[3133] רביעית מאיזה משקה[3134] ואפילו מן המים[3135] מצטרף עמהם ועונה ברוך שאכלנו ששתיה בכלל אכילה[3136].

והוא שאכל כזית זה או שתה רביעית זו לאחר שעלה והיסב עמהם על המטה בימי חכמי התלמוד שכך היתה דרך קביעות סעודתם ובזמן הזה בישיבה בשלחן אחד שאל״כ אף מי שאוכל פת אינו מצטרף כמ״ש בסי׳ קצ״ג[3137] ומכל מקום א״צ לישב אלא בשעת אכילתו או שתייתו אבל בשעת הזימון יכולים לזמן עליו אפילו עומד בחוץ לפני הפתח כמ״ש בסי׳ קצ״ד[3138].

ואפילו ג׳ שאכלו ירק או שתו מצטרפים לשבעה שאכלו פת לזמן בשם הואיל ורוב הניכר הוא מאוכלי פת אבל ששה שאכלו פת אין מזמנין בשם בצירוף ד׳ שלא אכלו פת ששה אינם רוב הניכר[3139].

ויש אומרים[3140] שלא הקילו באכילת ירק או שאר אוכלים חוץ מן הפת ובשתיית כל משקה אלא להצטרף לעשרה שכבר יש מאוכלי הפת שיעור הראוי לזימון אלא שאינן רשאין להזכיר השם בפחות מעשרה לכן די בצירוף ג׳ אוכלי ירק או שותים איזה משקה שהם יכולים ג״כ לענות עמהם ברוך אלהינו שאכלנו משלו אבל בזימון ג׳ כל שאין ג׳ שאכלו פת שהם חייבים בזימון אין מזמנין בצירוף מי שלא אכל פת כיון שאינו חייב בזימון.

ויש לחוש לדבריהם לכתחלה שאם אכלו ב׳ ובא שלישי אצלם ויכולים להזקיקו שיאכל כזית פת יתנו לו

[3122] **ב״ח** ד״ה שנים. **מ״א** ס״ק ג.
[3123] תשב״ץ סי׳ דש. שו״ת רשב״א ח״ז סי׳ נו. הגהות מייימוניות הל׳ ברכות פ״ה את ז. שו״ע שם.
[3124] סיום סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו. וראה שו״ע שם ס״א.
[3125] **משנה מה**, א. טור ושו״ע סי׳ קצו ס״ד.
[3126] גמרא מט, ב. וכ״ה לעיל סי׳ קפד ס״ב.
[3127] מרדכי ברכות סי׳ קעג. שו״ע ס״ב. מ״א ס״ק ח.
[3128] ר״י בתוס׳ שם ד״ה תשעה. רא״ש ברכות פ״ז סכ״א. דעה בתרא בטור ושו״ע ס״ג.
[3129] **גמרא מח**, א. טור ושו״ע ס״ב. ואף שאין מזמנים אלא על הפת, כדלקמן סי׳ ריג ס״ב וש״נ.
[3130] ברייתא שם (גרוגרת).
[3131] לבוש ס״ב.
[3132] סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו. ועי׳ מ״א שם סק״א. לעיל סי׳ קנח ס״ז וש״נ.
[3133] ברכות מח, ב (יין).
[3134] תוס׳ שם. מרדכי ברכות סי׳ קעג. טור ושו״ע שם.
[3135] **מ״א** ס״ק ו.
[3136] יומא עו, א. **תוס׳** ומרדכי שם. וראה גם לקמן סי׳ תריא ס״ב.
[3137] סעיף ב. וראה גם לעיל סי׳ קסז סט״ו ואילך.
[3138] סעיף ב.
[3139] **גמרא שם**. טור ושו״ע שם.
[3140] **רמב״ם** הל׳ ברכות פ״ה ה״ח. דעה א׳ שבטור ושו״ע שם.

פת אבל אם אינו רוצה נוהגין ליתן לו לשתות או לאכול מיני מגדים ומזמנים עליו כסברא הראשונה[3141]:

ג וכל זה לענין צירוף אבל ג׳ אוכלים פת שמזמנים לדברי הכל יכול לענות עמהם אף מי שאכל כזית ירק או שתה רביעית ואפי׳ שלא בישיבה בשלחן עמהם כמו שיתבאר בסי׳ קצ״ח[3142]:

ד המצטרף צריך ליזהר שלא לברך ברכה אחרונה עד שיזמנו עליו שאם בירך ברכה אחרונה על אכילתו או שתייתו שוב אינו יכול לזמן ולענות עמהם שכבר נסתלק מהם[3143]:

ה עד היכן הוא הזימון עד סיום ברכת הזן[3144] שכל המצטרפים לזימון צריכים לכוין ולשמוע ברכה ראשונה מברכת המזון מפי המזמן כמ״ש בסי׳ קצ״ג[3145] ואע״פ ששמע ברכת הזן לא נפטר בה מברכה אחרונה על אכילתו[3146] אלא א״כ אכל תמרים ובשתיה לא נפטר אלא א״כ שתה יין כמו שיתבאר בסי׳ ר״ח[3147] ומכל מקום לכתחלה יכוין שלא לצאת ידי חובתו לכתחלה בשמיעתו ברכת המזון שלכתחלה צריך לברך על כל מין ברכה הראויה לו[3148] כמו שיתבאר[3149]:

ו שנים שאכלו ושבעו ונתנו לשלישי לאכול מעט שיצטרף עמהם לזימון אם אכל כזית פת יכול לברך להם ברכת המזון אפי׳ לא אכל כדי שביעה ואינו חייב בברכת המזון מן התורה[3150] כמותם[3151] לפי שמן התורה אף מי שלא אכל כלל יכול להוציא את מי שאכל ושבע שלא אמרו[3152] כל מי שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתם אלא במי שאינו מצווה כלל כמו נשים במצות שאינן נוהגות בהן[3153] אבל כל שמצוה זו נוהגת בהן אע״פ שלא נתחייב בה עתה הוא אלא חבירו נקרא הוא ג״כ מחוייב בדבר[3154] מדין ערבות[3155] שכל ישראל ערבים זה בזה[3156] ועליו להציל חבירו מעון ולפוטרו ממצוה שנתחייב בה[3157].

ואף שברכת המזון היא ברכת הנהנין ובברכת הנהנין מי שאינו נהנה אינו מוציא את מי שנהנה לפי שאינו מחוייב בברכה זו משום ערבות הואיל ואינו חובה על חבירו שיכול הוא שלא ליהנות ושלא להתחייב בברכה כמ״ש בסי׳ קס״ז[3158] מכל מקום בברכת המזון[3159] כיון שכבר נהנה ונתחייב לברך[3160]

[3141] **כנסת הגדולה** בהגב״י. **מ״א** ס״ק ט.

[3142] סעיף ב וש״נ.

[3143] **מ״א** ס״ק ד. **בשם האגודה** ברכות סי׳ קפז בשם הר״ר מנחם. וראה לעיל סי׳ קצד ס״א שאם אכל פת ובירך ברכת המזון עדיין יכולים לזמן עליו.

[3144] **רב ששת** ברכות **מו**, א. לפירוש התוס׳ שם ד״ה עד היכן, ופסק כוותיה. רא״ש שם סי״ב (לפירוש הב״י ודרכי משה לקמן סי׳ ר ס״ק א). רבינו יונה שם ד״ה ולענין בשם בה״ג ברכות פ״ז. טור ורמ״א סי׳ ר ס״ב.

[3145] סיום סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו, וראה לקמן סי׳ ר ס״א וש״נ.

[3146] **ראש** הובא ב**טור ושו״ע** ס״ג.

[3147] סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו. וראה שו״ע שם סי״ז. לוח ברה״נ פ״א הט״ו וש״נ.

[3148] **מ״א** ס״ק ז.

[3149] בסי׳ רח שלא הגיע לידינו. וראה לוח ברה״נ פ״א הט״ז וש״נ. וראה גם לקמן סי׳ רב סכ״ד.

[3150] כדלעיל סי׳ קפד ס״ב וש״נ.

[3151] רש״י ו**תוס׳ מח**, א ד״ה עד. רא״ש ברכות פ״ז סי׳ כא.

[3152] ר״ה כט, א. ברכות כ, ב.

[3153] כדלעיל סי׳ קפו ס״ב. וראה גם לקמן סי׳ קצט סוף ס״ט. סי׳ רעא ס״ה-ו. סי׳ רפב ס״ה. סי׳ רצו סי״ט. סי׳ תקפח ס״ו.

[3154] ראה גם לעיל סי׳ קפו ס״ב. חקרי הלכות ח״ג יא, א.

[3155] כדלעיל סי׳ קסז סכ״ג וש״נ.

[3156] שבועות לט, א. סנהדרין כז, סע״ב.

[3157] רבינו יונה ברכות כ, ב ד״ה תפלה ומזוזה. רא״ש ברכות פ״ג סי״ג.

[3158] סעיף כג וש״נ.

מחוייב הוא להצילו מעון ולברך לו.

אלא שהחכמים אמרו שמי שלא אכל פת אינו יכול לברך ברכת המזון שאין לברך ברכת הנהנין בלא הנאה[3161] וסמכו זה[3162] על מה שכתוב[3163] ואכלת ושבעת וברכת מי שאכל הוא יברך ואפי׳ אם זה שאכל ושבע אינו יודע לברך אין חבירו מברך לו[3164] שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה[3165] ועוד שזה אינה עקירה שיכול אחר לאכול עמו ולברך לו אבל מי שאכל פת אפי׳ כזית כיון שמברך על הנאת עצמו מוציא ג״כ חבירו שאכל כדי שביעה.

אבל אם לא אכל כזית פת שמברכין אחריו ברכת המזון אפי׳ אכל תבשיל מחמשת המינים שמברכין אחריו מעין שלש אינו יכול לברך ברכת המזון כדי להוציא את האוכלים פת[3166] אפי׳ לא אכלו אלא כזית.

ויש אומרים[3167] שמי שלא אכל כדי שביעה אינו מוציא את מי שאכל כדי שביעה וטוב לחוש לדבריהם לכתחלה שאם בני חבורה מקצתם אכלו כדי שביעה ומקצתם לא אכלו כדי שביעה מברך אחד מהאוכלים כדי שביעה ויוצאים האחרים[3168] אלא א״כ שהאוכלים כדי שביעה אין בהם מי שיודע לברך אזי יברך מי שאכל כזית ויוציא את כולם ידי חובתם[3169] (אם היה שבע כבר קודם שאכל הכזית שאי אפשר לו להביא עצמו לידי חיוב של תורה[3170] ע״י שיאכל יותר אבל אם אפשר לו לאכול יותר יש לחוש לסברא האחרונה):

ז ואם אכלו כולם כדי שביעה ומקצתם שתו ומקצתם לא שתו והם תאבים לשתות טוב שיברך מי ששתה[3171] לפי שיש אומרים[3172] שמן התורה אינו חייב לברך אלא אם שתה אם הוא תאב לשתות שנאמר[3173] ואכלת ושבעת ודרשו חכמים[3174] ואכלת זו אכילה ושבעת זו שתיה ואע״פ שאין דבריהם עיקר שזה סמך בעלמא הוא שסמכו חכמים[3175] לחייב ברכת המזון על כזית שנאמר ואכלת זו אכילה ואכילה בכזית ושבעת זו שתיה אבל אין המקרא יוצא מידי פשוטו שאינו חייב לברך אלא כשאכל ושבע

[3159] תוס׳ שם. רא״ש ברכות פ״ז סי׳ כא.

[3160] חדושי אנשי שם ברכות פ״ז (לה, ב ס״ק א). ב״י סוף סי׳ קפו. מעדני יום טוב ברכות שם ס״ק י.

[3161] רבינו יונה ברכות מח, א ד״ה ובהא דאמרינן. רא״ש ברכות פ״ג סי״ג.

[3162] ירושלמי ברכות פ״ג ה״ג. הובא ברא״ש ברכות פ״ז סי׳ כא.

[3163] דברים ח, י.

[3164] שגם בשאר ברכות המצות אינו יכול לפטור אלא את מי שאינו בקי, כדלעיל סי׳ ח סי״א וש״נ, משא״כ בברכת הנהנין וברכת המזון שאם לא נתחייב אינו יכול לפטור אפילו מי שאינו בקי, כדלעיל סי׳ קסז סכ״ג וסי׳ קצג ס״א (שרק כשנקבעו לאכול יחד יכול להוציא את מי שאינו בקי).

[3165] כדלעיל סי׳ קכח ס״ג וש״נ. ועמ״ש לעיל סי׳ קצא.

[3166] ב״י ד״ה ודוקא לאצטרופי ממשמעות הרמב״ם הל׳ ברכות פ״ה ה״ח.

[3167] **בה״ג** ברכות פ״ז. הובא ברש״י ותוס׳ וראש״ש שם. **ועי׳** רבינו יונה ברכות מח, א ד״ה ובהא דאמרינן, **וב״י** סוף ד״ה כתב בה״ג, **שכן נראה דעת הרמב״ם** בהל׳ ברכות פ״ה הט״ז. לחם חמודות ברכות פ״ז אות נט מסתימת האחרונים.

[3168] רא״ש שם. טור **ושו״ע** ס״ד.

[3169] עי׳ לעיל סי׳ קצג ס״א.

[3170] כיון שכבר שבע קודם שאכל. וכ״ה לקמן ס״ט. ואם שבע ע״י כזית זה ראה מ״מ וציונים. סדר ברה״נ פ״ב סוף ה״ב וש״נ. משנה שלמה סי׳ ג ס״ק טז.

[3171] **רמ״א** ס״ד.

[3172] **מרדכי** ברכות רמז קעז, ושבלי הלקט סי׳ קנד, בשם סי׳ יראים סי׳ רנג.

[3173] דברים ח, י.

[3174] ברכות מט, ב כרבי מאיר.

[3175] תוס׳ שם ד״ה רבי מאיר.

ואפי׳ לא שתה מכל מקום טוב לחוש לדבריהם במקום שאפשר שיברך מי ששתה.

אבל אם מקצתם אכלו לשובע ולא שתו ומקצתם לא אכלו לשובע ושתו יברך מי שאכל לשובע אע״פ שלא שתה כיון שהעיקר כהאומרים שחיוב ברכת המזון מן התורה תלוי באכילה כדי שביעה ולא בשתיה[3176]:

ח וכל זה כשמברכים בזימון כתיקון חכמים שהמזמן לבד הוא מברך ומוציא את כולם ידי חובתם אבל עכשיו שכולם מברכים בלחש עם המזמן אין לחוש לכל זה ויכול לברך אף מי שאכל כזית לבד ולא שתה אע״פ שיש אחרים שאכלו לשובע ושתו[3177].

אלא שכבר נתבאר בסי׳ קפ״ג[3178] שאין לנהוג כן אלא ישמעו מפי המזמן לפחות עד סיום ברכת הזן:

ט מי שהיה כבר שבע קודם שאכל ואכל אכילה גסה אם נהנה גרונו מאותה האכילה מברך לפניו ולאחריו ומוציא אחרים ידי חובתם[3179] אף על פי שהם חייבים מן התורה והוא אינו חייב אלא מדברי סופרים[3180] אבל אם נפשו קצה עליו ואין גרונו נהנה מאכילתו אינו מברך כלל לא לפניה ולא לאחריה[3181] לפי שזו אינה חשובה אכילה כלל לכל מצות שבתורה בין לענין מצות עשה כמו שנתבאר בסי׳ תע״ו[3182] בין לענין מצות לא תעשה כמה שכתבנו בסי׳ תרי״ב[3183]:

[3176] **מ״א** ס״ק יב.
[3177] **ב״י** ד״ה ונראה דלא. **מ״א** ס״ק י.
[3178] סעיף י.
[3179] פסקי ריא״ז ברכות פ״ז ה״ב אות ח. **שלטי גבורים** ברכות פ״ז (לה, ב) אות ב. **מ״א** ס״ק יב.
[3180] כדלעיל סוף ס״ו וש״נ.
[3181] פסקי ריא״ז ושלטי גבורים ומ״א שם. וראה גם לקמן סי׳ רד סט״ו.
[3182] סעיף ה.
[3183] סעיף ה.

קצח אחד נכנס אצל שלשה שאכלו

ובו ב׳ סעיפים

א שלשה שאכלו והם מברכים בזימון ונכנס אחד שלא אכל אם נכנס כשאמר המברך נברך שאכלנו משלו חייב לענות אחריו ברוך ומבורך[3184] שמו תמיד לעולם ועד[3185] ושוב אינו עונה אמן אחר ברוך שאכלנו כמ״ש בסימן קצ״ה[3186] ואם מזמנים בעשרה עונה אחריו ברוך אלהינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד[3187] והוא הדין אם היה שם כשאכלו ולא אכל עמהם[3188].

ואם לא ענה אחריו כך[3189] או שנכנס כשהמסובין עונין ברוך שאכלנו שאינו יכול לענות ברוך ומבורך כיון שלא שמע שאמר המברך נברך (ואף לדברי האומרים[3190] שמי שלא שמע ברכו מש״ץ יכול לענות

[3184] גמרא מה, ב. טור ושו״ע. וכ״ה בסידור.
[3185] בה״ג ברכות פ״ז. הובא בתוס׳ שם ד״ה רב זביד וראי״ש ברכות פ״ז ס״ט. טור ושו״ע.
[3186] אולי צ״ל: קצב ס״ב ושי״נ. וראה גם סי׳ קצה ס״ד.
[3187] בה״ג **תוס׳ ורא״ש** שם. **טור ושו״ע**. וכ״ה בסידור.
[3188] שו״ע. וראה ט״ז ס״ק א.
[3189] שו״ע, לפירוש דברי חמודות ברכות פ״ז סקי״ח. שיירי כנסת הגדולה סי׳ קצח אות א. אליה רבה שם ס״ק ב.
[3190] לעיל סי׳ נז ס״ב.

עם הציבור כאן[3191] אינו יכול לענות עם המסובין שהם עונים ברוך שאכלנו והוא לא אכל ולענות בפני עצמו ג״כ אינו ראוי כיון שלא שמע) יענה אחריהם אמן[3192] ושוב אינו עונה אחר ברוך שאכלנו שחוזר המברך[3193].

ואין צריך לומר בברכות הגמורות שיש בהן הזכרת השם שחייב לענות אחריהם אמן אע״פ שאינו חייב בהם[3194].

ואם נכנס כשהמברך חוזר ואומר ברוך שאכלנו יש אומרים[3195] שצריך לענות אחריו אמן ויש אומרים[3196] שא״צ שכיון שהמסובים שאכלו הם שותקים אין עליו שום חיוב כלל (ויש לחוש לסברא הראשונה):

ב וכל זה כשהוא לא אכל ולא שתה אבל אם אכל כזית ירק או דבר אחר או שתה רביעית מאיזה משקה ולא בירך עדיין ברכה אחרונה[3197] ונכנס אצלם יכול לענות עמהם ברוך שאכלנו משלו אע״פ שלא אכל עמהם בחבורה אחת אלא בבית אחר[3198] (ואפילו נכנס בשעה שכל המסובין עונין עונה עמהם ברוך שאכלנו אע״פ שלא שמע נברך כיון שעונה עם המסובין ששמעו לפי דברי האומרים כן בברכו[3199]):

[3191] וכן הדין לענין ברוך שאכלנו אם גם הוא אכל, כדלקמן ס״ב ולעיל סי׳ קצה ס״ד. ונתבאר שם ושם שכן עיקר. מכל מקום כאן שלא אכל עמהם אינו יכול לענות כו׳.

[3192] **גמרא שם**. טור ושו״ע.

[3193] כדלעיל סי׳ קצב ס״ב. וראה תהלה לדוד ס״ק א. אג״ק חי״ח ע׳ תקנד. הערות ובאורים תקנד ע׳ 14.

[3194] בה״ג שם. סמ״ג עשין כז בהל׳ ברכת המזון. טור ורמ״א. וכ״ה לקמן סי׳ רטו ס״ב וש״נ.

[3195] **לבוש**. אליה זוטא ס״ק ב ורבה ס״ק ג, שכן הסכימו האחרונים.

[3196] **ט״ז** ס״ק א.

[3197] כדלעיל סי׳ קצז ס״ד וש״נ.

[3198] **מ״א** ס״ק א. אליה רבה ס״ק ב. וכ״ה לעיל סי׳ קצז ס״ג.

[3199] כדלעיל סי׳ קצה ס״ד וש״נ.

קצט על מי מזמנין ועל מי אינן מזמנין

ובו י״א סעיפים

א השמש שאכל כזית מזמנים עליו[3200] שאף שלא קבע עצמו[3201] בשלחן עמהם אלא עומד ומשמש עליהם[3202] ואכל מעומד וגם הולך ובא[3203] באמצע אכילתו ואין לו קביעות כלל עמהם מצטרף עמהם לזימון שכיון שדרך אכילתו בכך זו היא קביעותו[3204] משא״כ באיש אחר[3205] כמ״ש בסי׳ קצ״ג[3206]:

ב כותי בזמן הזה אינו מצטרף לזימון[3207] אפילו הוא חבר שכבר נמנו עליהם ועשאום כנכרים גמורים לכל דבריהם[3208] (אבל צדוקי מזמנין עליו אם חבר הוא[3209]):

[3200] **משנה מה**, א. טור ושו״ע ס״א.

[3201] **גמרא שם מז**, ב.

[3202] פסקי ריא״ז ברכות פ״ו הלכה ה אות א. שלטי גבורים פ״ז (לא, א) אות ב. וראה גם לעיל סי׳ קסז סט״ו וש״נ.

[3203] רש״י שם ד״ה לא קבע. ט״ז ס״ק א. וראה גם לעיל סי׳ קעח ס״ח.

[3204] רבינו יונה שם ד״ה שלשה. רא״ש ברכות פ״ז סי׳ א. לבוש ס״א. וראה חידושי צמח צדק טז, ב ד״ה והשמש.

[3205] רבינו יונה ורא״ש שם.

[3206] סעיף ב וש״נ.

[3207] **רי״ף** ברכות מז, ב. **ורא״ש** שם סי׳ כ. **טור ושו״ע** ס״ב.

[3208] חולין ו, א. וראה גם לקמן סי׳ רטו ס״ב. סי׳ שפה ס״ב.

ג עם הארץ אין מזמנים עליו ואפילו קרא ושנה ולא שמש תלמידי חכמים[3210] להקשות ולפרק להבין מתוכם טעמי המשניות על בוריים[3211] הרי זה עם הארץ לענין זה[3212] ועכשיו מזמנים אפילו על עם הארץ[3213] גמור[3214] כדי שלא יהא כל אחד הולך ובונה במה לעצמו[3215] שאם היו פורשים מהם גם הם היו פורשים מן הצבור לגמרי[3216].

ומכל מקום מי שאינו קורא קריאת שמע שחרית וערבית אין מזמנים עליו[3217] שכיון שרוב עמי הארץ קוראים לא שייך לומר שיהא כל אחד הולך ובונה במה לעצמו אם יפרשו מיחידים שאינם קוראים[3218] ואצ"ל מי שהוא רשע ועובר עבירה בפרהסיא שאינו מעולה מעם הארץ בזמן התלמוד[3219] (ואינו דומה לכותיים קודם שגזרו עליהם שהם היו מדקדקים במצות שהחזיקו בהם[3220] ובמצות שלא החזיקו אינן מורדים ופושעים אלא מעשה אבותיהם בידיהם[3221]):

ד נכרי אין מזמנין עליו[3222] אפילו נתכוין לברך אלהינו[3223] ואפילו גר שמל ולא טבל אין מזמנין עליו[3224] שאינו גר עד שימול ויטבול כראוי[3225].

וגר גמור יכול לברך אפילו בזימון[3226] להוציא אחרים ידי חובתם[3227] ויכול לומר על שהנחלת לאבותינו[3228] לפי שלאברהם נתנה הארץ למורשה ואברהם נקרא אב המון גוים[3229]:

ה אונן בחול[3230] שהוא פטור מלברך אין מזמנין עליו[3231] ואפילו להאומרים[3232] שאם רצה להחמיר על עצמו לענות ולברך הרשות בידו מכל מקום כיון שהוא פטור אינו מצטרף:

[3209] שהצדוקים בזמן הזה כמו כותים באותו זמן קודם שגזרו עליהם (רמב"ם הל' עבדים פ"ו ה"ו. שו"ע יו"ד סי' רסז סמ"ז). וראה גם לקמן סי' שפה ס"א וס"ג. וראה פתח הדביר ס"ג.

[3210] **גמרא מז**, ב.

[3211] מ"א ס"ק א (עפ"י רש"י ברכות יא, ב ד"ה אף לגמרא). וראה גם הל' ת"ת פ"א ה"א ופ"ב ה"א-ב, ובהערות וציונים שם פ"ב ע' 87 וע' 102 וע' 168.

[3212] ראה אהלי שם ח"ח ע' ריד. הערות וציונים שם ע' 102.

[3213] **תוס' שם**.

[3214] רא"ש שם, בשם פירוש ר"ח (אוצר הגאונים ע' 58). טור ושו"ע ס"ג.

[3215] חגיגה כב, א.

[3216] טור ומ"א שם.

[3217] פסקי ריא"ז ברכות פ"ז הלכה ב אות ה. **שלטי גבורים** ברכות פ"ז (לה, א) סוף אות ד. **מ"א** שם. וראה חידושי צמח צדק טז, ב ד"ה והכותי.

[3218] **מ"א** שם.

[3219] **מ"א** ס"ק ב.

[3220] ברכות שם.

[3221] ראה גם לקמן סי' שפה ס"ג (לענין הצדוקים בזמן הזה), ושו"נ.

[3222] **משנה מה**, א.

[3223] דבלאו הכי אסור לענות אמן אחר ברכותיו, כדלקמן סי' רטו ס"ב ושו"נ.

[3224] **גמרא מז**, ב. טור ושו"ע ס"ד.

[3225] מ"א ס"ק ב.

[3226] **שו"ע** שם.

[3227] ב"י ד"ה ומ"ש רבינו בשם ר"ת. ב"ח שם ד"ה ומ"ש ור"ת.

[3228] לענין אמירת על הארץ הטובה אשר נתן לך - ראה לעיל רס"י קפו. ולענין אבותינו - ראה גם לעיל סי' נג סכ"ב.

[3229] בראשית יז, ה. ח. ר"י בתוס' ב"ב פא, א ד"ה למעוטי (כרבי יהודה בירושלמי בכורים פ"א ה"ד). ובב"י שם שכן הסכמת הפוסקים. שו"ע שם.

[3230] משא"כ בשבת שאין אנינות נוהגת, כדלעיל סי' עא ס"ב ושו"נ.

[3231] **גמרא יח**, רע"א. טור ושו"ע ס"ה. יו"ד סי' שמא ס"א.

[3232] רש"י שם. וראה לעיל שם ושו"נ.

ו נשים האוכלות עם ג׳ אנשים שחייבים לזמן חייבות גם הם לזמן עמהם[3233] ואם הם שלש ורצו ליחלק לזמן לעצמן הרשות בידם[3234] (אם האנשים הם פחות מי׳ שאינם מזמנים בשם[3235] ואם צריכות להבין לשון הקודש נתבאר בסי׳ קצ״ג[3236]).

אבל נשים האוכלות בפני עצמן פטורות לזמן ואם רצו לזמן הרשות בידם וה״ה לעבדים[3237] ולא תהא חבורה של נשים ועבדים מזמנים יחד[3238] משום פריצות העבדים אלא נשים לעצמן ועבדים לעצמן[3239] ובלבד שלא יזמנו בשם[3240]:

ז וכן אם ט׳ אנשים בני חורין ואשה אחת או עבד אכלו יחד אינן מצטרפין[3241] להשלים לעשרה לזמן בשם[3242] אע״פ שהם חייבים בזימון שכל דבר שבקדושה אינו אלא בעשרה אנשים בני חורין כמ״ש בסי׳ נ״ה[3243] ואין צריך לומר שאינן מצטרפין להשלים לזימון בג׳[3244] כיון שאין עליהם חובת זימון כלל (אפילו אם) [אלא אם כן] אכלו עם אנשים שחייבים לזמן לעצמן.

ואפילו אם רצו לצרפן אינם רשאים מפני שנראה כפריצות[3245] כשניכר צירוף נשים עם אנשים בזימון שאומר המברך נברך בצירוף כולנו[3246] ואפילו באשה עם בעלה ובנה אין חברתן נאה כשמצטרפין יחד[3247] וכן בעבדים שצירופן ניכר יש בזה משום פריצות שהעבדים הם שטופי זימה ופרוצים ביותר[3248] ואין לבני חורין לצרפם עמהם צירוף הנראה וניכר כשמזמנין עליהם משא״כ כשיש זימון בלא נשים ועבדים אף שהנשים והעבדים מצטרפין לצאת ידי חובתן בשמיעה מהמברך ולענות אחריו בברכת הזימון אין בזה משום פריצות כיון שאין צירופן ניכר כלל בברכת המברך[3249].

אלא א״כ נשים ועבדים מזמנין יחד שלזה יש לחוש לפריצות העבדים בנשים אף שאין צירופן ניכר[3250] וה״ה עבדים עם קטנים אין מזמנים יחד[3251] משום פריצות העבדים במשכב זכור עם הקטנים[3252]:

[3233] **ראו״ש** ברכות פ״ז סי׳ ד (שחייבות בכל אופן), ובשו״ת כלל ד סי׳ טז (שכשמסובין יחד יוצאות בזימון האנשים), **וסמ״ג** עשין כז הל׳ ברכת המזון בשם ר״י (שחייבות כשאוכלות עם אנשים). שו״ע ס״ז. אבל אין מצטרפין לג׳ (**משנה מה**, א).

[3234] כי ששה נחלקים וישאר זימון לכל חבורה (משנה נ, א ובטור ושו״ע סי׳ קצג ס״א). וראה משנה ברורה שעה״צ ס״ק ט. וילקט יוסף שנה ו סי׳ כ ובהוספה לקוני׳ ז. מ״מ וציונים.

[3235] שעשרה אין נחלקים דאתחייבו להם בזימון הזכרת השם (משנה וטור שו״ע שם).

[3236] סעיף א. וסי׳ קפה ס״א.

[3237] גמרא מה, ב (לפירוש הסמ״ג הנ״ל). שו״ע שם.

[3238] **משנה שם** (לפירוש הדרישה ס״ק ה).

[3239] **גמרא** שם. טור ושו״ע ס״ו.

[3240] **רמב״ם** הל׳ ברכות פ״ה ה״ז. טור ושו״ע שם.

[3241] **טור בשם מהר״ם** מרוטנבורג בשו״ת (פראג) סי׳ רכז, **והרב רבינו יונה** שם ד״ה נשים ועבדים **בשם רש״י**. וראה גם לעיל סי׳ קפה ס״ד. סי׳ קפו ס״ד.

[3242] לענין אשה ראה אליה זוטא ס״ק ב ואליה רבה ס״ק ג. ולענין עבד - דלית הלכתא ככל הני שמעתתא (ברכות מז, ב ומח, רע״א). ולענין קטן ראה לקמן ס״ט וש״נ.

[3243] סעיף ב. ושם סעיף ה הביא ב׳ דיעות וכתב שהעיקר כדעה האוסרת.

[3244] שבזה יודו גם המתירים לצרף אשה לעשרה (ראה ב״ח ד״ה והר״מ).

[3245] **הרב רבינו יונה** שם. **ר״ן פ״ב דמגילה** יט, ב ד״ה הכל כשרין.

[3246] ר״ן שם. לבוש ס״ז.

[3247] **הרב רבינו יונה פ״ז דברכות** שם. לבוש שם.

[3248] רבינו יונה שם.

[3249] **ר״ן בפ״ב דמגילה** שם.

[3250] גמרא שם. **מ״א** ס״ק ד.

[3251] **משנה מה**, א (לפירוש הדרישה ס״ק ה). טור ושו״ע ס״ו.

ח אנדרוגינוס אינו מזמן לא לאנשים ולא לנשים[3253] לאנשים שמא הוא נקבה ואינו מוציאם ידי חובתם אם אכלו כדי שביעה[3254] כמ״ש בסימן קפ״ט[3255] ולנשים שמא הוא זכר[3256] ויש בו משום פריצות אבל מזמן הוא למינו שאם הוא נקבה כולם נקיבות וכן להיפוך.

אבל טומטום אין מזמן אפילו למינו[3257] כי שמא כשיקרע זה ימצא נקבה וכשיקרעו אלו ימצאו זכרים ואינו מוציאם ידי חובתן[3258]:

ט יש אומרים[3259] שקטן היודע למי מברכין מזמנין עליו והוא שיגיע לעונת הפעוטות[3260] שהוא כבן ט׳ או בן י׳[3261] כל אחד לפי חריפותו[3262] ולכל הפחות גדול מבן ו׳[3263] אם הוא חריף ויודע מעצמו בלי שילמדוהו למי מברכין אבל פחות מבן ו׳ אף על פי שהוא חריף ויודע מעצמו אינו כלום שהרי לא הגיע לעונת הפעוטות והרי הוא כמי שאינו בן דעת[3264].

וקטן אחר שהגיע לעונת הפעוטות מצטרף אפילו לזמן בעשרה בשם[3265] אף להאומרים[3266] שאינו מצטרף לקדיש ולברכו ולקדושה שבברכת המזון הקילו בה הואיל וכל אחד ואחד יכול לפטור עצמו מחיוב ברכת הזימון[3267] (שיכול לברך לעצמו[3268]) משא״כ בקדיש וברכו וקדושה שכל אחד ואחד לא היה יכול לפטור עצמו מחיובו בשום ענין צריך שיהיו כולם בני מצוה[3269] אבל ב׳ קטנים אינן מצטרפין[3270].

אבל יש אומרים[3271] שבין לג׳ בין לעשרה אין הקטן מצטרף עד שיהיה בן י״ג שנה שלימות[3272] שאז אע״פ שהוא קטן פורח[3273] דהיינו שפרחו בו ב׳ שערות ולא נגמרו בשיעורן שהוא כדי לכוף ראשן

[3252] **רש״י בגמרא ע״ב** ד״ה אם רצו.

[3253] **טור ושו״ע** ס״ח, שלמדו כן מדין שופר (דלקמן סי׳ תקפח ס״ט וש״נ). וראה לעיל סי׳ יז ס״ב. לקמן סי׳ תרמ ס״ב.

[3254] ראה תהלה לדוד.

[3255] צ״ל: קפו (ס״א-ג). או תקפט (בטור ושו״ע ס״ד, ובשוע״ר סי׳ תקפח ס״ט).

[3256] לבוש ס״ח.

[3257] טור ושו״ע ס״ט.

[3258] ב״י ד״ה ומ״ש דאנדרוגינוס. לבוש ס״ט.

[3259] **רב נחמן מח**, א. לפירוש הרי״ף שם, ורבינו יונה שם ד״ה קטן, בשם רב האי גאון (אוצר הגאונים). שו״ע ס״י.

[3260] שו״ת ריב״ש סי׳ תנא. שו״ע שם.

[3261] **רי״ף** שם (שהיא עונה המאוחרת שבגיטין נט, א). רשב״א שם ד״ה ולית. שו״ת ריב״ש שם. מ״א ס״ק ו. וראה לעיל סי׳ קפז ס״ד שעונת חנוך לברכת המזון הוא משמנה שנים.

[3262] גיטין שם. **רמב״ם** הל׳ ברכות פ״ה ה״ז (שכתב כבן ז או ח). רבינו יונה שם ד״ה אבל נראה. מאירי ברכות שם.

[3263] פסקי רי״ד ברכות שם. ריב״ש שם.

[3264] **ריב״ש** שם. וראה גם לעיל סי׳ נה ס״ה וש״נ.

[3265] **רמב״ם** שם. טור **ושו״ע** ס״י.

[3266] לעיל סי׳ נה ס״ה.

[3267] **הרב רבינו יונה** שם. מ״א ס״ק ו.

[3268] במ״א שם: דאי בעי לא אכיל. וראה מ״מ וציונים.

[3269] רבינו יונה שם. וכן נראה דעת הרי״ף והרמב״ם (ב״י ד״ה ולענין הלכה).

[3270] מאירי שם. פסקי רי״ד שם. פסקי ריא״ז ברכות פ״ז ה״ב אות ו. שלטי גבורים ברכות פ״ז (לה, א) אות ה. **מ״א** שם.

[3271] **ראי״ש** ברכות פ״ז סי׳ כ בשם ר״ח. **והגהות מיימוניות** הל׳ ברכות פ״ה אות ו, **בשם ר״י** בתוס׳ ברכות שם ד״ה ולית, **והר[אבי״ה]** ברכות סי׳ קכח.

[3272] מהר״ם מרוטנרברג בשו״ת (פראג) סי׳ תקטו, ובתשב״ץ סי׳ שט (הובא בהגהות מיימוניות שם): עד שיהא בן י״ג ויום אחד. וכ״ה בהמנהיג סי׳ עה בשם שר שלום גאון. ואפשר יש לפרש כן גם מ״ש בראי״ש שם: כשנכנס בשנת י״ג ... כשהוא בן י״ג. ובהגהות מיימוניות שם: בשנת י״ג.

[3273] **רב יוחנן שם**.

לעיקרן[3274] הקילו בו לצרפן לזימון בין לג׳ בין לי׳ אף על פי שלכל המצות הוא קטן והוא שיודע למי מברכים[3275] אבל אם נגמרו סימניו כשיעורן אין מדקדקין אחריו אם יודע למי מברכין ומזמנין עליו בכל ענין כיון שהגיע לכלל מצות.

ויש מחמירין[3276] ואומרים שאפילו הוא בן י״ג שלימות ויודע למי מברכין אם ידוע שלא הביא ב׳ שערות ארוכות כשיעורן אין לצרפו לא לג׳ ולא לי׳ אבל בסתם מזמנין עליו שזימון הוא מדברי סופרים[3277] וסומכין על החזקה שמן הסתם הביא ב׳ שערות כשיעורן בתשלום י״ג שנה כדרך רוב בני אדם[3278] וכן נוהגין במדינות אלו שלא לזמן על קטן פחות מבן י״ג ויום אחד ואין לשנות[3279].

וכל זה לענין זימון אבל להוציא אחרים ידי חובתם בברכתו לדברי הכל אינו מוציא עד שיהיה בן י״ג שנה ויום אחד וידוע שהביא ב׳ שערות כשיעורן ע״י בדיקה או שנתמלא זקנו שברכת המזון הוא מן התורה[3280] ובשל תורה אין סומכין על חזקה זו[3281]:

י מי שבני אדם מחזיקין אותו לשוטה אם לא הגיע לכלל שוטה שדברו בו חכמים מזמנין עליו[3282] אבל חרש ושוטה שדברו בהם חכמים בכל מקום שאינן בני דעת ופטורים מכל המצות דינם כקטן פחות מבן ו׳ שאין מזמנין עליו לדברי הכל ואין מצטרפין לא לג׳ ולא לעשרה[3283].

וחרש שדברו בו חכמים בכל מקום הוא שאינו שומע ולא מדבר[3284] אבל מדבר ואינו שומע[3285] (וכן אילם שאינו מדבר ושומע[3286]) (אפילו הם ב׳ ויותר[3287]) כיון שהם כפקחים לכל דבריהם מצטרפים לזימון אם הם מבינים ומכוונין לזה (אע״פ שאין החרש שומע ברכת הזימון והאלם אינו עונה).

במה דברים אמורים לזימון בעשרה שלדבר שבקדושה אין עניית המיעוט מעכבתם כמ״ש בסי׳ נ״ה[3288] אבל לזימון בג׳ צריך שהב׳ ישמעו מפי המזמן עד סיום ברכת הזן וגם שיענו אחריו ברוך שאכלנו כו׳ ואם לאו אין כאן זימון כלל כמ״ש בסי׳ קצ״ג[3289]:

יא מי שנידוהו על דבר עבירה אין מצ(ט)רפין אותו לזימון לא לג׳ ולא לעשרה שזהו ענין נידוי שמרחיקים אותו ומבדילים אותו מאגודתם[3290] ואם נידוהו על עסקי ממון יתבאר ביו״ד סי׳ של״ד[3291]:

[3274] נדה נב, ב. תוס׳ ברכות מז, ב ד״ה קטן. **ב״י** ד״ה ומשמע ששתי שערות.

[3275] **רא״ש** שם וטור בדעת הר״ח. וראה ב״ח ד״ה ומ״ש וא״א הרא״ש.

[3276] **מהרי״[ק]** סי׳ מט (בדעת הרא״ש והטור ושאר פוסקים). ב״ח שם.

[3277] רשב״א ברכות נ, א ד״ה וליברכו. מאירי ברכות מה, א ד״ה והמשנה הראשונה. מח, ב ד״ה כבר ביארנו. וראה שדי חמד כללים מערכת ז כלל ט. בדי השלחן סי׳ מה ס״ק ט.

[3278] כדלעיל סי׳ נה ס״ו וש״נ.

[3279] **רמ״א** ס״י. וכ״ה לעיל סי׳ לט ס״א. לקמן סי׳ רעא ס״ז.

[3280] ומן התורה אין הקטן (שאינו מחוייב בדבר מן התורה) יכול להוציא הגדול, כדלעיל סי׳ קצז ס״ו.

[3281] **מ״א** ס״ק ז.

[3282] מהרי״ל הל׳ סעודה ס״ו. **רמ״א** ס״י. וכ״ה לעיל סי׳ נה ס״א.

[3283] **לחם חמודות** ברכות פ״ז אות נד. **מ״א** ס״ק ח.

[3284] משנה תרומות פ״ק מ״ב. וראה גם לעיל שם וש״נ.

[3285] שו״ת מהרי״ל סי׳ קו.

[3286] שו״ת מהר״ם (פראג) סי׳ תקכט.

[3287] מהרי״ל הל׳ סעודה ס״ו. דרכי משה ס״ק ד. וכ״ה לעיל שם.

[3288] סעיף יא.

[3289] סיום סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו, וראה לקמן סי׳ ר ס״א וש״נ.

[3290] **שו״ע** ס״א, וכדלעיל סי׳ נה ס״ד וש״נ.

[3291] לא הגיע לידינו בשוע״ר, וראה שו״ע שם ס״ב, וש״ך שם ס״ק ח.

ר דין המפסיק כדי לברך

ובו ג׳ סעיפים

א שלשה שאכלו כאחת[3292] וגמרו [שנים] סעודתם ואחד לא גמר[3293] האחד מפסיק על כרחו[3294] להשנים ועונה עמהם ברכת הזימון ושומע עד הזן את הכל[3295] כמ״ש בסי׳ קצ״ג[3296].

ואם לאו הוא לא יצא ידי חובת זימון[3297] אבל הם מזמנין עליו בין עונה בין אינו עונה כל שהוא עומד שם ושומע ויכול לענות[3298] ואם אינו עומד עמהם קורין לו עד שיתקרב אליהם ויוכל לשמוע ולענות עמהם כמ״ש בסי׳ קצ״ד[3299] (משא״כ בחרש שאינו יכול לשמוע ואילם שאינו יכול לענות אין מזמנין עליהם אלא בעשרה כמ״ש בסי׳ קצ״ט[3300]):

ב אבל שנים אינן חייבים להפסיק לאחד[3301] לפיכך אין חיוב זימון חל עליהם כלל עד שיתרצו להפסיק לאחד ולברך ואם לא רצו להפסיק וזימן הוא עליהם ולא ענו אחריו או שלא שמעו עד הזן את הכל לא עשה כלום ולא יצא ידי זימון לפיכך אף הוא אינו רשאי לברך עד שיגמרו השנים סעודתם ויזמן עליהם שהרי כבר נתחייב בזימון[3302] מתחלת הסעודה אם התחילו שלשתם יחד כמ״ש בסימן קצ״ג[3303].

ואם נתרצו להפסיק לו וזימן עליהם ואח״כ בא אחד מן השוק וקבע עמהם וגמרו סעודתם עמו אינן חוזרין ומזמנין שכבר פרח מהם זימון כשזימנו פעם ראשונה[3304] אבל אחד המפסיק לשנים ואח״כ באו ב׳ מן השוק וקבעו אצלו וגמר סעודתו עמהם חוזר ומזמן עמהם שהוא נעשה טפל לב׳ אלו שלא זימנו עדיין[3305] כמו שנתבאר בסי׳ קצ״ג והוא הדין פעם ב׳ וג׳ או יותר יכול להפסיק ולזמן עם כל שנים שבאו וקבעו אצלו[3306] ואכל עמהם כזית[3307].

וה״ה אם היו ט׳ קבועים יחד מתחילה והפסיק אחד לב׳ מהם יכול [ה]אחד לחזור ולהפסיק לב׳ אחרים

[3292] **גמרא מה**, ב. טור ושו״ע ס״א.

[3293] לבוש ס״א.

[3294] רבינו יונה שם ד״ה ואין. רשב״א שם ד״ה אחד. רא״ש ברכות פ״ז ס״ז. טור ושו״ע שם.

[3295] רב ששת ברכות מו, א. דכוותיה פסקו התוס׳ שם ד״ה עד היכן. רא״ש שם סי״ב (לפירוש הב״י ודרכי משה ס״ק א). רבינו יונה שם ד״ה ולענין בשם בה״ג ברכות פ״ז. טור ורמ״א ס״ב.

[3296] סיום סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו, וראה גם לעיל סי׳ קפג סוף ס״י. סי׳ קצד ס״ב-ג. סי׳ קצה ס״ד. סי׳ קצז ס״ה. שם ס״ח. סי׳ קצט ס״י.

[3297] רא״ש שם ס״ז בשם הראב״ד. טור ומ״א ס״ק א.

[3298] רשב״א שם ד״ה אחד מפסיק. רא״ש שם. טור ושו״ע שם.

[3299] סעיף ב ושו״נ.

[3300] סעיף י ושו״נ.

[3301] ברכות מה, ב. טור ושו״ע שם.

[3302] **רשב״א** שם. שו״ע שם. ט״ז ס״ק א. אליה רבה ס״ק ג.

[3303] סיום סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו, וראה שו״ע שם ס״ד.

[3304] אליה רבה ס״ק ט.

[3305] **טור** בשם אחיו רבי יחיאל בשם אביו הרא״ש. לבוש ס״ב. **ב״ח** ד״ה ושאלתיו. **מ״א** ס״ק ג. ומפרש רבינו דהיינו שאכל עמהם אחר הזימון (כיון שעדיין לא נקבעו יחד). וראה לקמן בסמוך שכ״ה גם בב׳ האחרונים (שפרח מהם זימון), שצריכים לאכול עוד אחר זימון הראשונים, משא״כ כשהיו ט׳ (שהיו קבועים יחד מתחילה, ולא פרח זימון) סגי אפילו לא אכל עוד אחר זימון הראשונים, כדלקמן בסמוך. ובג׳ שבאו מג׳ חבורות שזימנו (שפרח זימון לגמרי) אין יכולים לזמן אפילו אכלו אח״כ יחד, כמבואר בשו״ע סי׳ קצג ס״ה. וסמך בכ״ז על מה שנתבאר לעיל בסיום סי׳ קצג, ששם נתבארו כל פרטי דיני פרח זימון, כדלקמן בסמוך, וחסר לפנינו. וראה תהלה לדוד כללי דינא פרח זימון ס״א-ב.

[3306] לבוש וב״ח שם.

[3307] כדלעיל סי׳ קצז ס״ב ושו״נ.

מהם ולחזור ולהפסיק לב׳[3308] אבל ב׳ האחרונים פרח זימון מהם כשזימנו הראשונים ולא נשאר זימון בחבורה[3309] אם לא שאכלו עוד אחר זימון הראשונים[3310] כמ״ש שם בסי׳ קצ״ג[3311] ושם נתבארו כל פרטי דיני פרח זימון:

ג המפסיק לזימון א״צ לחזור ולברך המוציא כשחוזר לסעודתו שאין כאן הפסק והיסח הדעת כלל[3312] כי גם בשמיעתו ברכת הזן היתה כוונתו לאכול עוד ושלא לצאת בברכה זו ולפיכך אם אח״כ נמלך שלא לאכול עוד צריך לחזור ולברך ברכת המזון[3313].

אבל אם לא היה בדעתו לאכול עוד פת רק פרפרת יצא ידי חובת ברכת הזן[3314] ומתחיל ברכות המזון מברכת הארץ[3315] ומכל מקום יזהר שלא יסיח בינתיים[3316] ואחר ברכת המזון יברך מעין ג׳ שהיא ברכה אחרונה על הפרפרת שהיא מחמשת המינין כי לא נפטרה בברכת המזון[3317] הואיל ולא בירך בה ברכת הזן[3318].

ואם אחר שיצא ידי חובת ברכת הזן נמלך לחזור ולאכול פת צריך ליטול ידיו ולברך המוציא תחילה שכבר עשה סילוק והיסח הדעת בברכו ברכה אחת מברכת המזון[3319] (אבל היסח הדעת לבדו אינו זקוק לברך המוציא כמ״ש בסימן קע״ט[3320]):

[3308] מ״א שם.

[3309] רשב״א ברכות נ, א ד״ה אי נמי בשם רב האי. רמ״א סי׳ קצד ס״א. מ״א שם.

[3310] אבן העוזר. וראה תהלה לדוד כללי דינא פרח זימון ס״ב.

[3311] סיום סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו, וראה מ״ש לעיל בסמוך.

[3312] בה״ג ברכות פ״ז. רא״ש ברכות פ״ז סי״ב. **טור ושו״ע** ס״ב.

[3313] רבינו יונה ברכות מו, א ד״ה ולענין פסקא. רמ״א ס״ב. מ״א ס״ק ד.

[3314] פסקי ריי״ד שם ד״ה להיכן. הובא בשבלי הלקט סי׳ קנ. אגור סי׳ רנט. **דרכי משה** ס״ק ב. **ב״ח** סוף ד״ה ומ״ש עד. **מ״א** ס״ק ג.

[3315] **גמרא מ[ו]**, ב **לפירוש רש״י** שם ד״ה למקום. וכ״נ מדברי רבינו יונה ורא״ש וטור ורמ״א שם (אף שחלקו על פירש״י שם). וראה לעיל סי׳ קפג ס״י אם נוהגים שהשומעים יוצאים ידי חובת ברכת הזן מהמברך.

[3316] שבלי הלקט שם משמייהו דרבוואתא. תניא רבתי סי׳ כו בשם הגאונים. מ״א שם. והיינו כדי שלא להפסיק באמצע ברכת המזון, כדלעיל סי׳ קפג ס״י וש״נ. וראה מנחת פתים השמטות לאו״ח. חקרי הלכות ח״ח לב, א.

[3317] אף שברכת המזון פוטרת כל מה שאכל בתוך הסעודה, כדלעיל סי׳ קעז ס״ב.

[3318] **מ״א** שם.

[3319] משמעות ה**רא״ש** שם **וטור**, שלא חלקו על רב האי והראב״ד אלא מטעם שאין כאן היסח הדעת וגמר סעודה. מ״א ס״ק ה.

[3320] סעיף א. ובס״ד שם שלענין הלכה ספק ברכות להקל. ולענין נט״י - שם ס״ה.

ראמי הוא המברך

ובו ה׳ סעיפים

א גדול[3321] בחכמה[3322] שבכל המסובין הוא יברך ברכת המזון לכולם אפילו אם בא בסוף הסעודה ואם רוצה ליתן רשות לקטן לברך הרשות בידו[3323].

ואם הגדול מוציא ליחה (שקורין הוש״ט) יברך אחר כי זה אין נכון שיפסיק פעמים רבות ויהיה רוקק ואחרים ימתינו[3324]:

ב חכם ישראל קודם לכהן אפילו[3325] שאינו חכם כמותו אע״פ שהוא ג״כ תלמיד חכם ומכל מקום טוב שימחול ישראל החכם על כבודו ויקדימו הכהן לברך ולא יברך לפניו כיון שהכהן ג״כ תלמיד חכם[3326] והעושה כן מאריך ימים[3327].

אבל לכהן עם הארץ אסור להקדים[3328] דרך חוק ומשפט כהונה[3329] משום בזיון התורה[3330] כי מעלתה גדולה ממעלת הכהונה[3331] אבל אם החכם נותן לו רשות לברך כך בלא חוק ומשפט כהונה מותר[3332] ואפילו אם החכם הוא כהן והעם הארץ הוא ישראל[3333]:

ג כהן וישראל[3334] שהם שוין בחכמה[3335] מצות עשה מן התורה[3336] להקדים הכהן שנאמר וקדשתו[3337] ודרשו חכמים לכל דבר שבקדושה כלומר בכל דבר שיראה גדול הוא מקודש[3338] כגון לפתוח ראשון בקריאת התורה[3339] ולהיות ראש המדברים בכל קיבוץ עם לדבר ולדרוש תחילה[3340] וכן בישיבה ידבר בראש[3341] וכן בסעודה הוא קודם לברך המוציא[3342] וברכת המזון[3343] וליתן לו מנה יפה בתחילה[3344]

[3321] **גמרא מ[ז]**, א. טור ושו״ע ס״א.

[3322] רמב״ם הל׳ ברכות פ״ה ה״ט. וראה גם לקמן סי׳ קסז סי״ט.

[3323] תוס׳ שם ד״ה והלכתא, ממשמעות הגמ׳ שם מו, ב. טור ושו״ע שם. וראה גם לעיל סי׳ קסז סי״ט לענין המוציא. ושם: ומדת ענוה היא שאף שהבוצע הוא הגדול נוטל רשות מכל בני החבורה ואומר בתחלה ברשות מורי ורבותי כאלו הם גדולים ממנו ולהם נאה לברך, ושו״נ. וכ״ה הנוסח בסידור (בברכת הזימון, ולא בברכת המוציא); ברשות מרנן ורבנן ורבותי. ולענין רב אם יכול למחול על כבודו ראה לקמן סי׳ תעב סי״א. חיו״ד סי׳ יח סקכ״ו. הל׳ מציאה סל״ה.

[3324] הגהת ברכות מהר״ם בשם ספר החסיד. **מ״א** ס״ק א.

[3325] בדפוס יוזעפאף נשמטה תיבה זו. ויש דפוסים שבהם: לכהן אפילו לכהן כו׳. וראה מ״מ וציונים.

[3326] תוס׳ מגילה כח, א ד״ה כי קאמר. מרדכי שם רמז תתכח. **רמ״א סי׳ קסז** ס״ד. וראה גם לעיל שם סי״ט.

[3327] מגילה כח, א. **מ״א שם** ס״ק לא.

[3328] מגילה שם. **שו״ע** ס״ב. וכ״ה לעיל סי׳ קסז סי״ט לענין בציעת הפת.

[3329] מרדכי שם. שו״ע שם.

[3330] מ״א ס״ק ג.

[3331] כדלקמן הל׳ תלמוד תורה פ״ד ה״א ושו״נ.

[3332] מרדכי ושו״ע שם.

[3333] לבוש ס״ב.

[3334] **גיטין נט**, ב. טור ושו״ע ס״ב. וראה לעיל סי׳ קכח ס״ס שאסור להשתמש בו, ושם יתבאר גם אם מועלת מחילתו.

[3335] מגילה כח, א. תוס׳ שם ד״ה כי קאמר. וראה גם לעיל סי׳ קסז סי״ט.

[3336] גיטין שם. סי׳ המצוות להרמב״ם עשין לב. סמ״ג עשין קעא. מ״א ס״ק ד.

[3337] ויקרא כא, ח.

[3338] פירוש הרא״ש נדרים סב, א. ושם: גדול ומקודש.

[3339] **רש״י** מו״ק כח, ב ד״ה לפתוח. נדרים סב, ב. הוריות יב, ב. **ר״ן** נדרים שם ד״ה לפתוח. פירוש הרא״ש שם ד״ה ולברך. מ״א ס״ק ד.

[3340] **רא״ש** נדרים שם. מ״א שם.

[3341] רש״י גיטין שם ד״ה לפתוח. מ״א שם.

[3342] **רש״י** גיטין ונדרים שם, ובמגילה כח, א ד״ה ולא ברכתי. וכדלעיל סי׳ קסז סי״ט.

לכל המסובין[3345] אלא א״כ יש ישראל גדול ממנו בחכמה אזי יתנו להחכם מנה היפה תחילה וצריך ליזהר בכל אלו שהם מן התורה[3346] אבל כשהכהן חולק איזה שותפות עם חבירו ישראל אין צריך ליתן לו החלק היפה שאין זה דרך כבוד שיטול חלק היפה[3347] שכל הנותן עיניו בחלק היפה אינו רואה סימן ברכה לעולם[3348].

ובמקום שאין כהן טוב להקדים גם כן הלוי לישראל בכל אלו אם הם שוין בחכמה[3349] (והעושה כן מאריך ימים[3350] אבל אין חיוב בדבר שלא נאמר[3351] וקדשתו אלא בכהן כי את לחם אלהיך הוא מקריב וגו׳):

ד במה דברים אמורים שהחכם קודם לכהן וכהן ללוי ולוי לישראל לברך ברכת המזון כשכל המסובין הם בעלי בתים ואין שם אורח או שכולם אורחים ואין שם בעל הבית מיסב עמהם אבל אורח ובעל הבית אפילו בעל הבית הוא כהן וגדול בחכמה[3352] האורח מברך כדי שיברך לבעל הבית[3353] ומה ברכה מברכו[3354] יהי רצון שלא יבוש ולא יכלם בעל הבית הזה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא ויצליח בכל נכסיו ויהיו נכסיו מוצלחים וקרובים לעיר ולא ישלוט שטן במעשי ידיו ואל יזדקר לפניו שום דבר חטא ועון מעתה ועד עולם.

ומכל מקום אם האורח אינו הגון בעיני בעל הבית רשאי להעביר ממנו הברכה וליתנו לאחד מבני ביתו אפילו לא יברכנו[3355] כגון שהוא סמוך על שלחנו בשכר שאין צריך לברך לבעל הבית[3356].

ואפילו הגון בעיניו ורוצה לוותר על ברכתו ולברך בעצמו הרשות בידו[3357]:

ה ואורח שנותנים לו לברך[3358] ואינו מברך מקצר ימיו[3359] משום שנמנע לברך בעל הבית[3360] שהוא מזרע אברהם שנאמר בו ואברכה מברכיך[3361] ומכלל הן אתה שומע לאו.

וגם כל אדם יש לו לחזור שיתנו לו כוס של ברכה לברך ברכת המזון בזימון ולא לשמוע ולענות אמן

[3343] רש״י מו״ק ונדרים והוריות שם. טור ושו״ע ס״ב. וראה לעיל סי׳ קסז סוף סי״ט: ונהגו ליטול רשות מכהן לברכת המזון וכן נכון שהרי מצוה להקדימו וא״כ אסור לברך בלא רשותו אלא א״כ גדול ממנו בחכמה ומכל מקום אין מועיל מה שאומר ברשות אם לא נתן לו הכהן רשות, וש״נ.

[3344] גיטין שם.

[3345] תוס׳ שם ד״ה וליטול. רא״ש גיטין פ״ה סי׳ כ. מ״א שם.

[3346] **מ״א** שם.

[3347] **תוס׳ ורא״ש בגיטין שם**. מ״א שם.

[3348] פסחים נ, ב.

[3349] טור. ב״ח ד״ה גרסינן בירושלמי. **מ״א** שם.

[3350] כדלעיל ס״ב לגבי כהן, וש״נ.

[3351] ויקרא כא, ח.

[3352] רא״ש ברכות פ״ז סי״א. טור ושו״ע ס״א. וראה מ״מ וציונים.

[3353] **ברכות מו**, א. טור ושו״ע שם.

[3354] דיוקים בנוסח ראה במ״מ וציונים. ובסידור לא מוזכרת ברכה זו, אלא כולם אומרים בסוף בהמ״ז הרחמן ... בעל הבית הזה (ראה לקוטי שיחות חכ״ד ע׳ 70 הערה 26, וש״נ).

[3355] **ב״י** ד״ה וה״מ **בשם אוהל מועד** שער הברכות דרך ח נתיב ו בשם הראב״ד. רמ״א שם.

[3356] **מ״א** ס״ק ב.

[3357] **רא״ש** שם. **טור ושו״ע** שם.

[3358] ולהלן בסמוך ״שיתנו לו כוס של ברכה לברך״. וראה בדי השלחן סי׳ מו ס״ק כג. מ״מ וציונים.

[3359] **ברכות נה**, א. טור ושו״ע שם ס״ג.

[3360] רש״י שם ד״ה ואברכה.

[3361] בראשית יב, ג. ברכות שם. מ״א ס״ק ה. וראה לקוטי שיחות ח״ה ע׳ 426.

שאף שהשומע כעונה[3362] ועונה אמן כמוציא ברכה מפיו[3363] מכל מקום ממהרין ליתן שכר תחלה להמברך[3364]:

הלכות ברכת הפירות

רב דיני פירות האילן

ובו כ״ד סעיפים

א על[3365] כל פירות האילן[3366] בין מז׳ המינים בין משאר מינים[3367] ברכה ראשונה שלהם היא בורא פרי העץ (א) שמפני חשיבותם[3368] הוציאום מכלל פירות הארץ אע״פ שגידולם מן הארץ וקבעו להם ברכה מיוחדת פרטית ומבוררת[3369] שמבררת ופורטת חשיבותם שהם פרי העץ ולא גדלים באדמה כדי להרבות בכבוד המקום בהזכרת שבחו בפרטות שברא פירות חשובים כפרי העץ[3370]:

ב לפיכך כל דבר שגדל על העץ ואינו עיקר הפרי אין בו חשיבות לברך עליו בורא פרי העץ ומברכין עליו בורא פרי האדמה[3371].

והוא שנוטעים האילן על דעת לאכול גם אותו דבר כגון מין אילן קטן הנקרא צלף שעלין שלו ראויין לאכילה[3372] ויש בעליו תמרות בולטות כמו בעלי ערבה[3373] וגם הן ראויין לאכילה מברך על העלין ועל התמרות בורא פרי האדמה הואיל ונוטעין הצלף על דעת לאכול גם מן העלין והתמרות[3374] שאין ממעטין את האילן בכך[3375].

אבל הקור[3376] שהוא הראש של דקל שניתוסף בכל שנה[3377] והוא רך וראוי לאכילה[3378] אינו מברך עליו בורא פרי האדמה אלא שהכל נהיה בדברו לפי שאין נוטעין את הדקל על דעת כן לאכול את הקור[3379] שהאוכלו ממעט ענפי הדקל[3380] וה״ה ללולבי גפנים[3381]:

ג וכן שקדים קטנים שהם רכים ואוכלם בקליפתם החיצונה מברכים עליהם שהכל נהיה בדברו שאין

[3362] אף בלא עניית אמן, כדלקמן סי׳ ריג ס״ד וש״נ.
[3363] ראה לקוטי שיחות חל״ה ע׳ 219. וראה הלשון לקמן הל׳ שחיטה סי׳ א ס״ק נב.
[3364] ברכות נג, ב, לפירוש **רש״י נג** שם ד״ה חטוף. **טור ושו״ע** ס״ד. וראה גם לקמן סי׳ ריג ס״ו וש״נ.
[3365] מהדורא בתרא מהלכות אלו, בלוח ברה״נ פ״ט ובסדר ברה״נ פ״ו, ויצויין לקמן בשולי הגליון.
[3366] **משנה** ברכות **[ל]ה**, א. טור ושו״ע ס״א. וכן הוא בלוח ברה״נ וסדר ברה״נ פ״א ה״ב.
[3367] **טור**.
[3368] **עי׳ בקונטרס אחרון**.
[3369] ראה תוס׳ ברכות לט, א ד״ה חביב. רא״ש ברכות פ״ו סי׳ כה.
[3370] לבוש ס״ב. וראה העו״ב (ירות״ו) חוב׳ א ע׳ יג.
[3371] **טור** ומ״א ס״ק ד. וראה גם לקמן סי״ז לענין ורדים ולונדריס וש״נ. לוח ברה״נ פ״ט הט״ו. סדר ברה״נ פ״ו הי״ד.
[3372] **ברייתא לו**, א. טור ושו״ע ס״ו.
[3373] רש״י ברכות שם ד״ה תמרות. מ״א ס״ק טו.
[3374] גמרא שם. מ״א ס״ק יד. ולענין האביונות והקפריסין שבו ראה לקמן ס״ט.
[3375] רש״י שם ד״ה צלף נטעי.
[3376] ראה גם לקמן סי׳ רד ס״ג.
[3377] רש״י שם ד״ה קורא.
[3378] **הרב רבינו יונה** ברכות שם ד״ה קורא.
[3379] **גמרא שם**. טור ושו״ע סי׳ רד ס״א. וראה גם לקמן שם ס״ג.
[3380] רש״י שם ד״ה דקלא.
[3381] **תוס׳** ברכות שם ד״ה לא נטעי. רא״ש ברכות פ״ו סי׳ ג. טור ושו״ע שם. וראה גם לקמן שם ס״ג.

נוטעים אותם אלא על דעת שיגדלו ויעשו פרי בתוך הקליפה[3382].

במה דברים אמורים בשקדים שעיקר אכילתם כשהם קטנים היא קליפתם ואין נוטעים אותם אלא על דעת לאכול הפרי שבתוכם כשיגדלו אבל שאר כל הפירות שגם כשאוכלים אותם כשהם קטנים אוכלים מגוף הפרי שיגדל אח״כ מברך עליהם בורא פרי העץ גם כשהם קטנים[3383] אף על פי שלא ניטע האילן בשביל כך הואיל ואכל גוף הפרי שניטע האילן בשבילו[3384].

ומכל מקום על ענבים קטנים מכפול הלבן אינו מברך עליהם בורא פרי העץ אלא בורא פרי האדמה[3385] לפי שעדיין אין שם פרי עליהם כלל ולפיכך אין בהם חשיבות לברך עליהם בורא פרי העץ כמו שאין חשיבות בעלין ותמרות של צלף אע״פ שניטע האילן על דעת לאכלם ג״כ[3386].

ושיעור פול הלבן שבימיהם לא נודע לנו לפיכך לעולם הוא מברך בורא פרי האדמה על הענבים שהם בוסר עד שיהיו גדולים ביותר[3387] שכל דבר שברכתו ספק אם היא בורא פרי האדמה או בורא פרי העץ מברך בורא פרי האדמה[3388].

ומכל מקום אין לאכול מהם כשיעור שחייב ברכה אחרונה אלא בתוך הסעודה כיון שהוא ספק אם יברך מעין ג׳ או בורא נפשות רבות[3389].

וכן חרובים (ב) קטנים קודם שיראה בהם כמין שרשראות של חרובים וזתים קודם שיגדל הנץ סביבם אין שם פרי עליהם ומברך עליהם בורא פרי האדמה[3390]:

ד אבל שאר כל האילן משיוציא פרי[3391] אע״פ שהוא קטן מאד[3392] שם פרי עליו ומברך עליו בורא פרי העץ ובלבד שלא יהא מר או עפוץ[3393] ביותר עד שאינו ראוי לאכילה אפילו ע״י הדחק שאז אין מברכין עליו כלל[3394].

ואפילו אם מתקו ע״י האור או דבר אחר אין מברכין עליו בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה אלא שהכל נהיה בדברו[3395] שכיון שאינו ראוי לאכילה כלל בלא מיתוק אין שם פרי עליו כלל ואינו חשוב

[3382] תוס׳ וראי״ש טור ושו״ע **שם**. משא״כ לקמן ס״ה. וראה גם לקמן סי׳ רד ס״ג.

[3383] כדלקמן ס״ד וש״נ.

[3384] **רשב״א בתשובה** ח״א סי׳ תכח וסי׳ תרפב. **ומ״א סי׳ רד** ס״ק ו.

[3385] **תוס׳** ברכות לו, ב ד״ה שיעורו. רא״ש ברכות פ״ו ס״ה. טור ושו״ע ס״ב. ובלוח ברה״נ פ״ט ה״א ובסדר ברה״נ פ״ו ה״א: חוץ מזתים וענבים וחרובים שיש בהם חילוקי דינים ולפי שאינם גדלים במדינתינו לא העתקנום. וראה שו״ת צמח צדק חאו״ח סי׳ כו אותיות א-ג, כשמסירים הענבים מהעץ לפני שנגמרים כדי להוליכם למקום רחוק.

[3386] כדלעיל ס״ב. וראה העו״ב (ירות״ו) חוב׳ א ע׳ יד.

[3387] רא״ש **ושו״ע** שם. וראה גם לקמן סי׳ שכ ס״ט.

[3388] כדלקמן סי׳ רו ס״א וש״נ.

[3389] אבן העוזר. **ועי׳ מ״א סי׳ רסג**. וראה גם לקמן ריש סי״ב וש״נ. לוח ברה״נ פ״א הי״ח-כ. סדר ברה״נ פ״א הי״ט-כ וש״נ.

[3390] **טור** ורמ״א ס״ב. **עי׳ בקונטרס אחרון**.

[3391] תוס׳ ר׳ יהודה ברכות לו, ב ד״ה הוא בוסר. רשב״א שם ד״ה ואמר רב אשי. רא״ש ברכות פ״ו סי׳ ה. טור ושו״ע ס״ב. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ט ה״א. סדר ברה״נ פ״ו ה״א. וראה גם לקמן סי׳ רד ס״ג.

[3392] תוס׳ ר׳ יהודה ורשב״א שם.

[3393] בסדר ברה״נ שם: כלומר זויער. ובלוח ברה״נ שם: שטעמם כטעם העפצים שקורין גאליש.

[3394] **שו״ע** שם.

[3395] **לחם חמודות** (דברי חמודות) ברכות פ״ח סי׳ ה אות ט. **מ״א ס״ק** ה. וראה גם לקמן סעיף יט. וכן הוא בלוח ברה״נ ובסדר ברה״נ שם.

אפילו כפרי האדמה[3396] אלא כעץ בעלמא הוא׃

ה וכן שקדים המרים אין מברכין עליהם כלום כשהם גדולים שאינם ראויים לאכילה אפילו ע״י הדחק אבל קטנים שהם רכים מברכים עליהם בורא פרי העץ[3397] כי עיקר אכילתם היא הקליפה ואינה מרה ועל דעת כן נוטעים אותן[3398] אבל הגדולים עיקר אכילתם מה שבפנים והוא מר.

ואם מיתקן ע״י האור או דבר אחר מברכים עליהם בורא פרי העץ כי הם פרי גמור ונוטעים אותם על דעת כן[3399]׃

ו במה דברים אמורים (ג) שמברכין על פירות קטנים שלא נגמר בישולם בורא פרי העץ בפירות שנתלשו מן האילן ואם לא נתלשו היו מתבשלים ונגמרים עליו אבל הנובלות[3400] שהם פ[ירות] שנשרפו מהחום[3401] ונבלו ונפלו מן האילן[3402] קודם שנתבשלו[3403] וכן מין תמרים שאין מתבשלין על האילן[3404] אלא תולשין אותן ועושים אותם כומר בארץ ומתבשלין[3405] או נותנים אותם למחצלאות להתחמם עד שיתבשלו[3406] וכן סופי ענבים[3407] שאין מתבשלין לעולם[3408] מפני שהגיע הסתיו[3409] מברכין עליהם שהכל נהיה בדברו שהואיל ונשתנו לקלקול מחמת קור או חום או דבר אחר נגרעו וירדו ממעלתם לענין חשיבות הברכה יותר מאלו לא היו מגיעים לכלל פרי מפני קטנותם שהיו מברכין עליהם בורא פרי האדמה עכ״פ ועכשיו שגדלו והגיעו לכלל פרי ונשתנו מברכין עליהם כברכת פת ותבשיל שנשתנו לקלקול שהיא שהכל נהיה בדברו[3410] כמ״ש בסי׳ ר״ד[3411]׃

ז וכן על החומץ שעושין מסופי ענבים מברכין שהכל[3412] כמו על הענבים עצמן שהיוצא מן הענבים כמותן כמו שיתבאר[3413]׃

[3396] **לבוש** ס״ה (לגבי גרעינין. הובא במ״א ס״ק ז) וסי״ד (לגבי אגוז רך ומר שמטגנים, ומ״א ס״ק לא). וראה גם לקמן ס״ח וסי״ט וש״נ. ובסדר ברה״נ פ״ו הט״ו: לפי שאין נוטעים האגוז אלא ע״ד לאכלו בגמר הפרי ולא קודם לכן, שלא להפסידו ולהסירו מהאילן קודם שיגמור גידולו. וראה גם לעיל ריש ס״ג.

[3397] **בעל הלכות גדולות**, הובא ברבינו יונה ברכות לו, ב ד״ה ואומרים ובראי״ש פ״ו דברכות סי׳ ג. טור ושו״ע ס״ה. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ט ה״ב. סדר ברה״נ פ״ו ה״ב.

[3398] משא״כ לעיל ריש ס״ג.

[3399] **הרב רבינו יונה** ו**רא״ש** שם (ראה ב״י ד״ה שקדים בדעת הרא״ש). טור ושו״ע שם. ובכת״י: ע״ד כן גם כן.

[3400] **משנה** ברכות **מ**, ב.

[3401] גמרא שם ורש״י ד״ה בושלי כמרא.

[3402] **כל בו** (ברכת הפירות). הובא ב**אליה זוטא** ס״ק יא ובאליה רבה ס״ק יג.

[3403] **ט״ז** סי׳ רד ס״ק ג, ומפרש דהיינו אפילו לא נשרפו מהחום (**אף שדבריו נגד הגמ׳** כפי שהקשה באליה רבה שם **וצע״ג**). וראה גם בקונטרס אחרון ס״ק ג.

[3404] **טור** סי׳ רד לפי פי׳ הפרישה שם ס״ק ד.

[3405] **ר״ש פ״ק דדמאי** משנה א ד״ה נובלות. וערלה פ״ק משנה ח. וראה חי׳ צמח צדק יא, ב-ד.

[3406] פירוש ה**רא״ש פ״ק דערלה** שם.

[3407] ברכות **מהר״ם**. הובא בטור. **שו״ע** ס״ט.

[3408] רש״י ברכות לח, א ד״ה וחומץ ספוניות. ברכות מהר״ם וטור ושו״ע שם.

[3409] ראה רש״י נדרים נג, א ד״ה מן הסתוניות. חולין קכ, ב ד״ה סיתוויות.

[3410] **מ״א** ס״ק כא **בשם רש״י** מ, ב ד״ה פרי.

[3411] סעיף ב.

[3412] **גמרא לח,** א ורש״י שם ד״ה וחומץ ספוניות. ברכות מהר״ם **(עי׳ רשב״א שהרבה להקשות** (שחומץ זה נשתנה לעילוי לגבי סופי הענבים). **ולפ״ד השו״ע** דלעיל ס״ו שגם על סופי הענבים מברכים שהכל **לא קשה מידי ודו״ק).**

[3413] לקמן ס״י, לגבי יין. וכ״ה כאן בחומץ שנשתנה לעילוי לגבי סופי הענבים. משא״כ חומץ מענבים ראה לקמן סי׳ רד ס״ב שברכתו שהכל. וראה בדי השלחן סי׳ נג ס״ק ה.

ח גרעיני הפירות אם הם מתוקים (ד) וראויים לאכילה שם פרי עליהן[3414] ומברך עליהן בורא פרי העץ ואם הם מרים אינו מברך עליהם כלל ואף אם מיתקן ע״י האור או דבר אחר אינו מברך עליהם אלא שהכל נהיה בדברו[3415] שגרעינים המרים אין שם פרי עליהם כלל[3416] וכעץ בעלמא הם:

ט האביונות של צלף שהם עיקר הפרי מברכין עליהם בורא פרי העץ[3417] והקפריסין שהיא קליפה גדולה שסביבות האביונות כעין קליפה הגדילה סביבות אגוזים דקים[3418] י״א שגם הם חשובים פרי ומברכים עליהם בורא פרי העץ[3419] וי״א שאינם חשובים פרי ומברכין עליהם בורא פרי האדמה[3420] וכן על קליפות חיצונות של שאר פירות כגון של רמונים וכיוצא בהם מברכים בורא פרי האדמה שאין מברכין בורא פרי העץ אלא על עיקר הפרי כמ״ש למעלה ולפיכך מברכין על קליפי מרנצי״ן מרוקחין בורא פרי האדמה[3421] ולענין הלכה (ה) לכתחלה יברך בורא פרי האדמה שאז יוצא לדברי הכל[3422] ואם בירך בורא פרי העץ יצא שספק ברכות להקל[3423] וכן בכל דבר שברכתו ספק[3424]:

י כל הפירות שסחטן להוציא מימיהם אין מימיהם חשובים כמותם לברך עליהם בורא פרי העץ[3425] ואפילו יצאו מעצמן[3426] כמו דבש הזב מהתמרים[3427] אלא מברך עליהם שהכל נהיה בדברו כי זיעה בעלמא היא[3428] ואינה נחשבת כגוף הפרי[3429] חוץ מזתים וענבים שהיוצא מהם כמותם[3430] שאף שנשתנו נשתנו לעילוי[3431] שבשינויים הם באים לכלל דרך אכילתם שעיקר הפרי לכך נטעוהו ענבים להוציא מהן יין וזיתים להוציא מהן שמן לפיכך פרי הוא וראוי לברך עליו בורא פרי העץ[3432].

אלא שהיין מפני חשיבותו שסועד ומשמח הלב[3433] כמ״ש[3434] ויין ישמח לבב אנוש הוציאוהו מכלל

[3414] הרב רבינו יונה ברכות לו, ב ד״ה ומדלגבי. **רא״ש** ברכות פ״ו ס״ד. טור ושו״ע ס״ג. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ט ה״ג. סדר ברה״נ פ״ו ה״ג. ושם: בכלל הפרי הם ושם פרי עליהן. וכ״ה שם ה״ד לענין קליפי הפירות. וראה העו״ב (ירות״ו) חוב׳ א ע׳ טז.

[3415] **רשב״א** ברכות לו, ב ד״ה קליפי. שו״ע שם.

[3416] **מ״א** ס״ק ז. וראה לעיל ס״ד. וראה חי׳ צמח צדק ו, ד.

[3417] **ברייתא שם** לו, א. טור ושו״ע ס״ו. וראה לעיל ס״ב אודות העלין והתמרות שלו.

[3418] רש״י ברכות שם ד״ה קפריסין.

[3419] **תוס׳** ברכות שם ד״ה והלכתא. **רא״ש** ברכות פ״ו סי׳ ג. הובא בטור ובמ״א ס״ק יז ובט״ז סי׳ רד ס״ק טו.

[3420] **בה״ג** (בנוסח הגמרא שם לו, ב). ריי״ף שם. רמב״ם פ״ח מהל׳ ברכות ה״ו. טור ושו״ע ס״ו.

[3421] **ט״ז סי׳ רד** ס״ק טו.

[3422] הרב רבינו יונה ברכות שם ד״ה ומדלגבי (בדעת בה״ג). טור. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ט ה״ד. סדר ברה״נ פ״ו ה״ד והט״ו.

[3423] ראה דרכי החיים (ברכת הנהנין אילנות ח״ג ס״ק א).

[3424] וכ״ה לקמן סכ״ד. סי׳ רו ס״א וש״נ.

[3425] **רמב״ם** הל׳ ברכות פ״ח ה״ב. תוס׳ ברכות לח, א ד״ה האי דובשא. רא״ש ברכות פ״ו סי׳ יב. טור ושו״ע ס״ח. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״י הי״א. סדר ברה״נ פ״ז הי״א. ושם: ולכן מברכים על המשקה ווישניק או מאליניק שהכל נהיה בדברו. והם מיץ העשוי מדובדבנים או מתותי שדה.

[3426] **טור** ושו״ע שם. ט״ז ס״ק ה. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״ו ה״ט.

[3427] **מר בר רב אשי** ברכות **לח**, א. טור ושו״ע שם. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״ו ה״ט.

[3428] גמרא שם. מ״א ס״ק יט.

[3429] רש״י ברכות שם ד״ה זיעה. לבוש ס״ח.

[3430] רש״י שם ד״ה ור׳ יהושע. רמב״ם ותוס׳ וראי״ש שם. טור ושו״ע שם.

[3431] **גמרא** ברכות **לה**, ב.

[3432] רש״י שם. ובדף לו, א ד״ה הכא אית לי׳. אשכול ח״א רס״י כט. פסקי ריא״ז ברכות פ״ו סי״ח. לבוש שם. ולענין שאר הפירות שנוטעין אותן בשביל מימיהם - ראה לקמן ס״כ. חי׳ צמח צדק ח, ג-ד.

[3433] סדר ברכות רמ״מ ד״ה ברכת היין. ראה העו״ב (ירות״ו) חוב א׳ ע׳ ח.

[3434] תהלים קד, טו.

פירות העץ וקבעו לו ברכה לעצמו והיא בורא פרי הגפן[3435] שהיא ברכה פרטית ומבוררת יותר שמבררת ופורטת יותר חשיבותו שהוא פרי הגפן ואם בירך בורא פרי העץ לא יצא[3436] אפילו הוא יין חזק שאינו ראוי לשתיה בלא מים ואין זה דרך שתייתו וחשיבותו כשהוא חי[3437] וכל פרטי ברכות[3438] יין שמברכין עליו בורא פרי הגפן יתבאר בסי׳ ר״ד[3439] וער״ב.

והשמן אין מברכין עליו בורא פרי העץ כששותהו לבדו כמות שהוא שהרי הוא מזיק לגופו[3440] ואינו נהנה כלל בשתייתו[3441] ואין לברך ברכת הנהנין כלל על שתיה זו[3442] אלא כגון שערבו עם איזה משקה[3443] בענין שנהנה ממנו ואינו מזיקו ואע״פ שהשמן מועט אין הולכים אחר הרוב לברך ברכת אותו משקה אלא מברך על תערובת זה בורא פרי העץ שהיא ברכת השמן[3444].

במה דברים אמורים בחושש בגרונו[3445] ומתכוין לרפואה בשתיה זו שהשמן מרכך את הגרון ומרפאו[3446] אלא מפני שאי אפשר לשתות שמן לבדו לכך שותה ע״י תערובת שאר משקין הרבה ממנו אבל כוונתו[3447] בשתיה זו הוא על השמן לפיכך מברך ברכת השמן שהיא העיקר ופוטר את המשקה הטפל[3448] שכל עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר ופוטר את הטפילה כמ״ש בס׳ רי״ב[3449] אבל אם אינו חושש בגרונו ואינו מתכוין בשתיה זו לרפואה כלל המשקה עיקר[3450] שהוא הרוב והשמן טפל ונפטר בברכת המשקה[3451].

ויש אומרים[3452] שאפילו אם השמן הוא הרוב אינו נחשב עיקר כשאינו מתכוין לרפואה הואיל ואינו ראוי

[3435] גמרא **שם**. רש״י לה, א ד״ה כיצד. וכדלעיל סי׳ קסז ס״א וש״נ. וכן הוא בלוח ברה״נ שם ובפ״א ה״ב. סדר ברה״נ שם ובפ״א ה״ב.

[3436] **מ״א בסימן ר״ח** ס״ק כב, בשם פנים מאירות סוף הל׳ ברכות, בשם שו״ת ר״י הלוי כלל ה סי׳ מז. וכן הוא בלוח ברה״נ שם ושם. ובסדר ברה״נ שם ושם השמיט דין זה.

הג״ה על הגליון: **אבל בסידור השמיט דין זה וכמדומה לי ששמעתי מפיו הקדוש נ״ע שחזר בו ופסק כאבן העוזר** סי׳ רח ס״ד **שיצא בברכת בורא פרי העץ.** ועי׳ בדה״ש סמ״ט סק״א. תורת מנחם לסדר ברה״נ פ״א סק״א (ועי״ש גם לענין בירך בורא פרי האדמה על הפת). ועי׳ חי׳ צמח צדק ז, ב. שם י, ד. וראה שו״ת צמח צדק חאו״ח סי׳ כו אות ד.

[3437] מ״א שם.

[3438] בכת״י: דיני.

[3439] ס״ו-יב.

[3440] **גמרא שם**. טור ושו״ע ס״ד. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״י הי״א. סדר ברה״נ פ״ז הי״א.

[3441] ראה גם לקמן סי׳ רד ס״ב. וראה לקמן בסוף הסעיף, שתלוי רק בהנאת החיך. וראה יגדי״ת (ירות״ו) גליון ז ע׳ 65. באור סדר ברה״נ ע׳ 214. ובלוח ובסדר ברה״נ שם ליתה הוספה זו.

[3442] ר״ף ברכות שם. רא״ש ברכות פ״ו סי׳ ב. טור ושו״ע שם.

[3443] מ״א ס״ק ח.

[3444] **ב״ח** ד״ה ומ״ש ופירש. עולת תמיד ס״ק ד. **מ״א** ס״ק ט. וראה גם ט״ז ס״ק ב.

[3445] גמרא שם.

[3446] רבינו יונה וריטב״א ברכות שם. ראה לקמן סי׳ שכח סל״ט.

[3447] בכת״י: עיקר כוונתו.

[3448] רש״י שם ד״ה החושש בגרונו. ב״ח שם. וכן הוא בלוח ובסדר ברה״נ שם.

[3449] סעיף א.

[3450] **בה״ג** ברכות פ״ו (ח, ג). **רמב״ם** פ״ח מהל׳ ברכות ה״ב. **מהר״ם מרוטנבורק** בברכות מהר״ם. **רשב״א** לו, א ד״ה הכא. **שו״ע** שם.

[3451] **רשב״א** שם. ט״ז ס״ק ב.

[3452] עולת תמיד ס״ד. **מ״א** ס״ק י. אליה זוטא ס״ק ח. וראה גם מ״א ס״ק לד. לקמן סכ״ג וסי׳ ריב ס״ג. וכדעה זו פסק בסדר ברה״נ פ״ו ה״כ.

לשתיה בלא תערובת משקה אלא המשקה עיקר ומברך עליו ופוטר השמן (ולסברא הראשונה[3453] אם השמן הוא הרוב אינו מברך כלום מפני שמזיק לגופו ואינו נהנה בשתיה זו כלל מפני שהשמן הוא הרוב וספק ברכות להקל).

וכן השותה חומץ מעורב במי שלקות שמברך עליהם בורא פרי האדמה על דרך שיתבאר בסי׳ ר״ה[3454] אם מתכוין לרפואה כגון שחושש בשיניו ומגמע בהם חומץ אלא מפני שהוא חזק ואינו ראוי לשתיה מערבו במי שלקות החומץ עיקר אפילו הוא מועט[3455] ומי שלקות טפלים ומברך ברכת החומץ שהיא שהכל נהיה בדברו[3456] ואם אינו מתכוין לרפואה החומץ בטל ברוב במי השלקות.

אבל אם החומץ הוא הרוב[3457] אף שלפי סברא האחרונה המי שלקות הם העיקר הואיל והחומץ אינו ראוי לשתיה לבדו בלא תערובת מכל מקום יש לחוש לסברא הראשונה ולברך על החומץ שהכל נהיה בדברו ולפטור המי שלקות שעל כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא[3458].

ואפילו אם אוכל שמן עם פת אין צריך ליטול ידיו[3459] ולברך המוציא אם אינו מתכוין אלא לרפואה שאף הפת נעשה טפילה אם אינו מתכוין באכילתה אלא בשביל השמן שיוכל לאכלה עמו ולא יזיק לו[3460] אבל אם הוא רעב ותאב לאכול פת אע״פ שאוכל עמה השמן לרפואה הפת עיקר ומברך עליה ברכת המוציא ופוטרת את השמן[3461] כמו כל הדברים הבאים מחמת הסעודה כמ״ש בסי׳ קע״ז[3462].

וכן המערב שמן בשאר משקין לרפואה והוא צמא ותאב לשתות המשקין עיקר לדברי הכל אם הם הרוב[3463].

וכל זה בשמן שהוא מזיק ואין הנאה כלל בשתייתו כמות שהוא אבל אוכלים ומשקים שהחיך נהנה מהם[3464] אע״פ שהם מזיקים וקשים לגוף צריך לברך עליהם ברכה המיוחדת להם[3465] ואם אין החיך נהנה מהם אע״פ שהם יפים ומועילים לגוף אין מברכין עליהם כמו שיתבאר בסי׳ ר״ד[3466]:

יא כל הפירות אפילו זיתים וענבים ששראן או בשלן במים אע״פ שנכנס טעם הפרי במים אינו מברך על אותם המים אלא שהכל שהמים הם עיקר[3467] במה דברים אמורים בפירות שדרכן לאכלן חיין אבל מיני

[3453] משמעות הט״ז ס״ק ב. וראה חי׳ צמח צדק טו, ג. שו״ת או״ח הוספות יד, ב. יגדי״ת (נ.י.) חכ״ג ע׳ תרפ. העו״ב (ירות״ו) חוב א׳ ע׳ כב.

[3454] ס״ה, ולקמן סי״א-ב.

[3455] **משמעות הרא״ש** ברכות פ״ו סי׳ כג. וראה מ״א ס״ק ט.

[3456] משנה ברכות מ, ב לפירוש הב׳ בראי״ש שם (ומבואר שם שדינו כמו שמן באניגרון דלעיל). מ״א סי׳ רד ס״ק יב.

[3457] היינו בעירבו במי שלקות. ואם ערבו במים עד שהוא ראוי לשתות ראה לקמן סי׳ רד סוף ס״ב וש״נ.

[3458] כדלקמן רס״י רו וש״נ.

[3459] כדלקמן סי׳ ריב ס״ו וש״נ.

[3460] עולת תמיד ס״ד. **מ״א** ס״ק ח. וכדלקמן סי׳ ריב ס״א לגבי דג מליח. ושם ס״ג לגבי יי״ש.

[3461] ר״ף וראי״ש שם. טור ושו״ע שם.

[3462] סעיף א. וראה גם סי׳ תריב ס״א-ב. בדי השלחן סי׳ נג ס״ק י.

[3463] כדלקמן רס״י ריב, שבתערובת ששניהם עיקר הולכין אחר הרוב. ועי׳ לקמן סכ״ג, שאם השמן הוא הרוב תלוי בב׳ השיטות דלעיל.

[3464] **תוס׳** לו, א ד״ה כיון. **ורא״ש** פ״ו סי׳ ג.

[3465] **גמרא שם** לו, א (לגבי קמחה דשערי דקשה לקוקיאני). וראה כסף משנה פ״ח סוף ה״ב. נחלת צבי ס״ד.

[3466] סי״ד וש״נ.

[3467] **רשב״א** ברכות לח, א ד״ה דבש. דעה הא׳ בטור ושו״ע ס״י. מ״א ס״ק כב. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״י הי״ב. סדר ברה״נ פ״ז הי״ב.

ירקות[3468] שדרך אכילתם ע״י בישול[3469] מי בישולם כמותם שעל דעת כן נוטעים אותם[3470] לאכול גם מימיהם עמהם או עם פת[3471] ולא יצאו מתורת אוכל לגמרי[3472] ולפיכך מברכין עליהם ברכת הירקות אף אם בא לשתותן בפני עצמן[3473] אבל פירות שדרך אכילתם חיים אף אם נתייבשו ואז אין דרכם להאכל חיים אלא ע״י בישול מכל מקום אין עיקר נטיעתם על דעת כן ומברך על מימיהם שהכל[3474] אם בא לשתותם בפני עצמן וכ״ש על מי שרייתם.

ויש אומרים[3475] שכל הפירות מי בישולם או שרייתם[3476] כמותם ומברך עליהם בורא פרי העץ אם בא לשתותם בפני עצמן שכיון שעיקר בישול המים בשביל הפירות לפיכך כיון שנתנו הפירות טעם בהם הולכים אחר הטעם[3477] ואינן דומים למשקין היוצאים מהפירות מעצמם או ע״י כתישה וסחיטה שזיעה בעלמא היא לפי שהמשקה אין לו טעם הפרי כמו שיש למרק טעם הפרי[3478].

וספק ברכות להקל ואם בירך בורא פרי העץ יצא[3479] וא״צ לחזור ולברך אבל לכתחלה יברך שהכל ויוצא לדברי הכל[3480] ואם אכל תחלה הפרי ובירך בורא פרי העץ ואח״כ בא לשתות המרק לא יברך עליו שהכל נהיה בדברו כי שמא נפטר כבר בברכת בורא פרי העץ לכן טוב שישתה דבר אחר תחלה לברך עליו שהכל[3481]:

יב וכל זה לצאת ידי ספק ברכה ראשונה אבל אם יש ספק בברכה אחרונה כגון מי שריית או בישול תאנים או שאר פירות של שבעת המינים שברכה אחרונה שלהם היא ברכה אחת מעין ג׳ וכששותה המרק לבדו יש להסתפק אם מברך מעין ג׳ או בורא נפשות רבות לכן כל ירא שמים לא ישתה כשיעור אלא בתוך הסעודה או יאכל פרי מז׳ מינים וגם ישתה מים כדי שיצטרך לברך ברכה אחת מעין ג׳ וגם בורא נפשות רבות[3482].

אפילו במי שריית צמוקים יעשה כן אם שראן על דעת לאכלן עם מימיהם[3483] שאז תורת מרק על מימיהם ולא תורת יין אבל אם שראן שלא על דעת לאכלן כלל אלא לשתות מימיהם לבד תורת יין עליהם[3484] אף

[3468] **גמרא לט**, א. טור ושו״ע סי׳ רה ס״ב. וראה גם לקמן סי׳ רה ס״ה.

[3469] רשב״א שם.

[3470] מ״א ס״ק כב.

[3471] רבינו יונה ברכות לט, א ד״ה ומיא. מרדכי ברכות רמז קכה. מ״א סי׳ רה ס״ק ו.

[3472] רבינו יונה שם.

[3473] היינו שהמחלוקת שלפנינו היא רק כשבישלו ע״מ לאכלן יחד (או עם פת) ובא לשתותן בפ״ע, משא״כ כשאוכלן ביחד לכו״ע בטל המרק לתבשיל וא״צ לברך עליו (כדלקמן סי״ג. ולקמן סי״ב מבואר דהיינו דוקא כשגם נתבשל ע״מ לאכלם ביחד), וכשבישלו ע״מ לשתותן בפ״ע לכו״ע ברכתן שהכל (כדלקמן סי״ב ושי״נ).

[3474] **לבוש** סי״א. **מ״א** ס״ק כב. אליה רבה ס״ק טו. וכן הוא בלוח וסדר ברה״נ שם. וראה חי׳ צמח צדק ח, ד שמחלק בזה בין אם הבישול קליש או עב וסמיך. וראה מ״א סי׳ רד ס״ק ט.

[3475] **רא״ש** ברכות פ״ו סי׳ יח. דעה הב׳ שבטור ושו״ע ס״י. וכן הוא בלוח וסדר ברה״נ שם.

[3476] ב״י ד״ה והרא״ש כתב. שו״ע שם. ט״ז ס״ק ט.

[3477] שו״ת הרא״ש כלל ד סי׳ טו, דסגי במה שהבישול (וא״צ שתהיה גם הנטיעה) בשביל הפירות (וא״צ שיהי׳ גם בשביל מימיהן). שמזה יוצא כמה נפק״מ להלכה, כדלקמן סי״ב-ד.

[3478] רא״ש ברכות שם. לבוש שם. מ״א ס״ק כג. וראה חי׳ צמח צדק ח, א-ד. קצז, ג. קצח, ב.

[3479] לבוש ס״י.

[3480] **שו״ע** סי״א. לבוש שם. מ״א ס״ק כד. וכן הוא בלוח ובסדר ברה״נ שם.

[3481] **מ״א** שם. וראה חקרי הלכות ח״ח לו, ב.

[3482] **שו״ע** סי״א. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״י הי״ג. סדר ברה״נ פ״ז הי״ג.

[3483] ועתה בא לשתותן בפ״ע, כדלעיל סי״א. וראה באור הלכה סי״א ד״ה פרי.

[3484] מ״א ס״ק כז. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״י הי״ד. סדר ברה״נ פ״ז הי״ד.

על פי שלא משך אותו עדיין מן הצמוקים ומברך עליו בורא פרי הגפן[3485] על דרך שיתבאר בסימן ער"ב[3486].

וכן בשאר פירות אם שראם או בשלם לשתות מימיהם לבד אין שם מרק עליהם אלא שם משקה ולדברי הכל מברך עליהם שהכל נהיה בדברו ובורא נפשות רבות[3487] ולכן מברכין על שכר תמרים שהכל נהיה בדברו ולא בורא פרי העץ[3488] וכן על מים מבושלים עם עלים שקורין (טיי"א) אין מברכין עליהם בורא פרי האדמה מטעם זה אלא שהכל נהיה בדברו[3489].

וכן מרק של כל מעשה קדרה מחמשת המינין (בין שהגרעינים שלימים[3490] רק שאינם עומדים בעינם שנתבשלו כל כך עד שנתמעכו וברכתם בורא מיני מזונות בין שנחלקו במכתשת לשנים או לשלשה ויותר בין תבשיל מקמח של חמשת המינים) אין המרק נחשב כתבשיל לברך עליו בורא מיני מזונות אם בא לשתותו בפני עצמו[3491] אלא א"כ בשלו בשביל לאכול התבשיל שאז הוא בטל לגבי התבשיל[3492] אבל אם עיקר הבישול בשביל המרק לבדו כמו שמבשלים שעורים לחולה לשתות המרק לרפואה[3493] וכן מקמח עושים לפעמים מעט לביבות ומשימים ג"כ מעט קמח לתוך המרק ועיקר הכוונה על שתיית המרק ולא על אכילת הלביבות מברכין עליו שהכל נהיה בדברו שאינו בטל לגבי התבשיל ושם משקה עליו[3494] ומטעם זה מברכין על שכר שעורים שהכל נהיה בדברו ולא בורא מיני מזונות[3495] כמו שיתבאר בסימן ר"ד[3496].

ואפילו אם אוכל ג"כ התבשיל עם המרק[3497] אין המרק נפטר בברכת התבשיל שאיננו טפל אליו כלל כיון שעיקר הבישול בשביל המרק[3498] ומכל מקום כדי לעשות על צד היותר טוב ראוי לברך שהכל נהיה בדברו תחלה על המרק ולשתות ממנו בפני עצמו מעט ואח"כ מברך על התבשיל[3499] בורא מיני מזונות

[3485] **ט"ז** ס"ק י. **מ"א** שם.

[3486] סעיף ז, דהיינו כשיש בהם לחלוחית, משא"כ כשאין בהם לחלוחית, ברכת מי שרייתן שהכל, כדלקמן בהמשך הסעיף שם.

[3487] רבינו יונה ברכות לט, א ד"ה ומיא. מרדכי ברכות רמז קכה. **מ"א סי' רה** ס"ק ו. וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם. וראה גם לקמן סי' רד סי"ב. ושאני זיתים וענבים שיש לנו לימוד מהתורה דמשקין היוצאין מהן כמותן ונקראים פרי (חי' צמח צדק ח, ב).

[3488] כדלקמן סי' רד ס"ד וש"נ.

[3489] שו"ת פרח מטה אהרן ח"א סי' מ. שו"ת שבות יעקב ח"ב סי' ה. הובאו בבאר היטב ס"ק יט. ובלוח ברה"נ ובסדר ברה"נ שם: או על מי שריית תותים ותפוחים (שקורין עפי"ל קוואס או יאגיד"ס קוואס) שהכל נהיה בדברו (וכן על שתיית הקאוו"י [קפה]). ועי' חי' צמח צדק ח, רע"א וסע"ד ובפס"ד ז, ב - טעם החילוק בין זה לדין השבת דלקמן, ודיעות הסוברים שברכת התה והקפה בפה"א. ונהגו שהכל. ואם בירך בפה"א יצא. וראה גם חי' צמח צדק קצח, ב.

[3490] נתבארו דיניהם בלוח ברה"נ פ"א ה"ז. סדר ברה"נ פ"א ה"ח.

[3491] **מ"א שם.**

[3492] לדברי הכל, כיון שדרך אכילתם ע"י בישול לאחר שנכתשו או נטחנו, וכדלקמן בסמוך. ועי' חי' צמח צדק ח, ב.

[3493] שו"ת הרא"ש כלל ד סי' טו. טור ושו"ע סי' רד ס"א. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"י הט"ו. סדר ברה"נ פ"ז הט"ו. ובלוח ברה"נ שם: או כמו ששותין מים מבושלין עם מין דגן קלוי שקורין יאריצע.

[3494] **מ"א שם.**

[3495] ב"ב צו, ב. תוס' ר' יהודה לח, א ד"ה האי דובשא. שו"ת הרא"ש שם. טור ושו"ע שם.

[3496] סעיף ד.

[3497] וכן הוא בלוח ובסדר ברה"נ שם, ושם: כמו שעושין תבשיל משעורים או שבולת שועל שקורין גרי"ץ ונותנים מים הרבה שאין ראוי רק לשורפו [לגמוע את המרק] (שקורין זו"פ).

[3498] ואין הלביבות שהן מיני דגן נחשבים עיקר לפטור המרק שאוכלם יחד, מטעם שיתבאר לקמן סי"ג וש"נ. משא"כ אם נתבשלו כדי לאכלם יחד, כדלקמן שם.

[3499] הגהת מהרי"ל: **עי' מ"א סי' רה סוף ס"ק ו** [שנדפס בכמה דפוסים: על הלביבות תחלה ואח"כ על המים] **ואם בדוקא כתב כן הרי הוא סותר דעת עצמו למ"ש בסי' ריא ס"ק ב** [שיקדים את החביב אצלו, דהיינו המרק שבשבילו נתבשל] **ולפי מ"ש הט"ז שם והכי קיי"ל עי' בסידור פשיטא שצריך להקדים ברכת המרק כמ"ש**

שגם התבשיל אינו נעשה טפל אל המרק אע״פ שעיקר הבישול בשבילו לפי שמין דגן הוא חשוב ואינו נעשה טפל להפסיד ברכתו כל שבא ליתן טעם בקדירה[3500] כמ״ש בסי׳ ר״ח[3501].

(אבל תבשיל ממין דגן[3502] שהגרעינים עומדים בעינם שברכתו בורא פרי האדמה[3503] הרי המרק כמרק של שאר פירות שאפילו עיקר הבישול בשביל אכילת הפירות אין מברכין על המרק אלא שהכל נהיה בדברו[3504] לסברא הראשונה[3505] הואיל ואין דרך אכילתם ע״י בישול ואף חמשת מיני דגן אין דרך אכילתם ע״י בישול כשהם שלמים ועומדים בעינם אלא לעשות מהם פת או תבשיל לאחר שנכתשו או נטחנו שמפני זה אין מברכין עליהם בורא מיני מזונות אלא לאחר שנכתשו או נטחנו שהוא דרך אכילתם כמ״ש בסי׳ ר״ח[3506] מפני חשיבותם[3507].

אבל מיני קטניות שדרך אכילתם ע״י בישול גם בעודם שלמים ועומדים בעינם מברכים על המרק בורא פרי האדמה לדברי הכל אף על פי שדרך לאכלם ג״כ חיים[3508].

והוא שאין עיקר הבישול בשביל המרק לבדו אבל אם עיקר הבישול בשביל המרק בין במיני קטניות בין במיני דגן מברכין עליו שהכל אף אם אוכל ג״כ התבשיל עמו ואין המרק טפל אליו כלל ואינו נפטר בברכתו אלא לעשות על צד היותר טוב ראוי לברך תחלה על המרק ולשתות ממנו מעט בפני עצמו ואח״כ יברך על התבשיל אם הוא מין דגן[3509] אבל אם הוא ממיני קטניות לא יברך עליו כלל מפני שהוא טפל אל המרק ונפטר בברכתו כיון שעיקר הבישול בשבילו וכן בפירות שעיקר בישולם לצורך המרק[3510].

אבל מיני ירקות אף אם נתבשלו לצורך המרק כגון לשתותם לרפואה מברך עליהם ברכת הירקות כיון שכל העולם מבשלים אותם לאכילה ואז המרק בטל לגבי תבשיל לא נשתנית ברכת המרק בשביל זה

כיון שעיקר הבישול בשבילו ודאי כך הוא חפץ. וכתב ע״ז בשו״ת צמח צדק סי׳ קטז: במ״א דפוס אמשטרדם כתב להדיא דמברך על המים תחלה ואח״כ על הלביבות כמ״ש רבינו. ולפני אחיו הי׳ הנוסח במ״א להיפך כמו שיש במקצת דפוסים, ולכן הוצרך לדחוק. כן אמר לי בעצמו. אמנם באמת מה שכיון ליתן טעם על קדימת ברכת שנ״ב על המרק עפ״י הט״ז ס״ק א דחביב מכריע, זה אינו שייך לנ״ד כלל, דלכ״ע פה״א ופה״ע וכש״כ במכל מקום קודמין לשהכל, אפילו אם מין שהכל חביב עליו, כמ״ש המ״א שם ס״ק ג. וגמרא מפורשת היא לט ע״א ומלגלג סבר כו׳. וכ״ה בסדור פ״י ה״ז. וכ״ה דעת הט״ז ג״כ, עי״ש סק״ב. אכן מה שיש ליתן טעם לקדימת שהכל הוא משום דלא ברירא לי׳ כ״כ אולי יפטור ברכת במכל מקום את המים, כי אולי דמי למי שלקות. ולכן טוב לברך תחלה שהכל לצאת מכל הספיקות.

[3500] וכן הוא בלוח ובסדר ברה״נ שם.

[3501] סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו, ועי׳ סדר ברה״נ פ״ג ה״ב.

[3502] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״י הט״ז. סדר ברה״נ פ״ז הט״ז.

[3503] כמבואר בלוח ברה״נ פ״א ה״ז. סדר ברה״נ פ״א ה״ח.

[3504] **עי׳ מ״א סי׳ רח ס״ק ז דלא כתב כן** שמברכין שהכל על המרק **אלא בזופא כו׳** שהבישול בשביל המרק**, והיינו להרא״ש** (סברא האחרונה) שכשהבישול בשביל התבשיל מברכים בפה״א על המרק**, אבל להרשב״א** (סברא הראשונה) **ע״כ צריך לומר כמו שנתבאר** שגם כשהבישול בשביל התבשיל מברכים על המרק שהכל**, דזיל בתר טעמא ודו״ק.**

[3505] שבסעיף יא.

[3506] סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו, ועי׳ סדר ברה״נ פ״א ה״ח.

[3507] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״י הט״ז. סדר ברה״נ פ״ז הט״ז.

[3508] מ״א סי׳ רה ס״ק ו. וכן הוא בלוח ובסדר ברה״נ שם.

[3509] **עי׳ מ״א שם. ועי׳ במה שנתבאר לעיל,** וכ״ה כאן כשהגרעינים בעינם וברכת התבשיל בורא פרי האדמה, שלדעת המ״א (סי׳ רח ס״ק ז) מין דגן חשוב ואינו נעשה טפל להפסיד ברכתו, ואבן העוזר שם חולק עליו. וראה באור סדר ברה״נ ע׳ 225.

[3510] וכן הוא בלוח ובסדר ברה״נ שם.

שבשלם לצורך מימיהם[3511].

(כי בטלה דעתו אצל כל אדם ואינו דומה למרק של שעורים שמבשלים לחולה שאין לומר בהם כל כך בטלה דעתו אצל כל אדם שמבשלים לאכילה והמרק בטל לגבי התבשיל שהרי הרבה בני אדם עושים דייסא משעורים שהיא בלא מרק כלל[3512] והרבה אין מבשלים אותו כלל אלא עושים ממנו פת וכן מיני קטניות הרבה עושים מהם כעין דייסא בלא רוטב כלל והרבה עושים מהם פת[3513] והרבה אוכלים חיים[3514] וכן פירות שדרכם להאכל חיים וגם היבשים שאין דרכן להאכל חיים[3515] הרבה שורין אותם לצורך מימיהם כמו שרגילים באגסים יבשים ובצימוקי ענבים[3516] לפיכך מברכין עליהם שהכל לדברי הכל[3517]).

ומיני זרעים שאינם נאכלים לאחר בישולם אלא שולקין אותם לצורך מימיהם כגון השבת (שקורין עני״ש[3518]) וכיוצא בו זהו פריים[3519] שלא יצאו מתורת אוכל לגמרי כמ״ש למעלה[3520] ואפילו אם נתן לתוכן שמן להכשירם וליתן בהם טעם בטל ברוב[3521].

ואם עיקר הבישול הוא רק בשביל התבשיל ולא כדי לשתות או לאכול המרק עם התבשיל כלל כמו שרגילים לעשות במיני עיסה שמבשלים אותם קודם הטיגון שלא לאכול המרק כלל אין מברכין עליו אלא שהכל נהיה בדברו אם בא לשתותו בפני עצמו לפי סברא הראשונה[3522] שאין מברכין על מרק של ירקות כברכת הירקות עצמן אלא משום שדרך אכילתם הוא עם הירק לפיכך נחשב פרי כמותם והוא הדין כאן אין המרק נחשב מזון כהתבשיל אלא א״כ דרכו להאכל עמו ולכך נתבשל[3523] אבל לסברא אחרונה נהפוך הוא כיון שעיקר בישול המרק בשביל התבשיל והתבשיל נתן בו טעם נחשב כמותו שנעשה טפל אליו[3524].

וכן מי שריית פירות שנכבשו בהם להתקיים[3525] אין מברכין עליהם אלא שהכל נהיה בדברו[3526] לפי סברא הראשונה אף על פי שנכנס טעם הפרי במים הואיל ולא נכבשו בהם כדי שיתנו בהם טעם ולא היתה הכוונה כלל על המים שיהיו מוכשרים ומוטעמים ביותר בטעם הפרי שיכנס בהם כמו שהכוונה היא בבישול ירקות[3527] גם על המים שיהיו מוטעמים בטעם הירק שלכך נחשבים כמותם הואיל ונתבשלו

[3511] **ראי״ש בתשו׳** כלל ד סי׳ טו. הובא במ״א שם. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״י הי״ז. סדר ברה״נ פ״ז הי״ז.

[3512] דיניה מבוארים בלוח ברה״נ פ״א ה״ז. סדר ברה״נ פ״א ה״ח.

[3513] דיניהם מבוארים לקמן סי״ז.

[3514] דיניה מבוארים לקמן סי׳ רה ס״א.

[3515] כדלעיל סי״א.

[3516] שאין בהם לחלוחית, משא״כ כשיש בהם לחלוחית, ברכת מי שרייתם בורא פרי הגפן, כדלעיל בתחלת הסעיף וש״נ.

[3517] וכן הוא בלוח ובסדר ברה״נ שם.

[3518] ראה שו״ע סי׳ רד ס״א.

[3519] **גמרא לט**, א. פסקי ריא״ז ברכות פ״ו הלכה א אות טז. שלטי הגבורים ברכות פ״ו (כז, ב) אות ב. מ״א סי׳ רה ס״ק יד. ועי׳ חי׳ צמח צדק ח, רע״א וסע״ד, דמיירי שהשבת נותן טעם במרק העומד לאכילה, משא״כ בטיי״א דלעיל. וראה גם פס״ד צמח צדק ז, ב. ואם אכלם בפ״ע או טגנם, עי׳ לקמן סי׳ רד ס״ד. סי׳ רה ס״א.

[3520] בסעיף יא.

[3521] **גמרא ל[ו]**, רע״א. וכדלעיל סי״י וש״נ.

[3522] דלעיל סי״א.

[3523] פסקי ריא״ז ברכות פ״ו הלכה א אות טז. **שלטי הגבורים** שם. **מ״א סי׳ רה** ס״ק ו.

[3524] **מ״א שם,** לדעת הרא״ש בתשו׳ שם, שכתב ״דהנך עיקר בישולם בשביל הירקות״, וכדלעיל סי״א.

[3525] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״י הי״ח. סדר ברה״נ פ״ז הי״ח. ושם: כגון אוגרקי״ס [מלפפונים] או כרוב שקורין קרוי״ט.

[3526] **ט״ז ס״ק י.**

[3527] בלוח ברה״נ שם: או בשריית תרדין שקורין בורקי״ס [סלק]. וראה בהנסמן שם פ״ה ה״א.

גם לצורך עצמן ולא לצורך הירקות לבד אבל לסברא האחרונה נהפוך הוא[3528]:

יג וכל זה במרק שנתבשל בו המאכל או שנשרה בו עד שנתן בו טעם אבל אם לא נתבשל ולא נשרה בו אלא שערבן לאכול יחד ובא לשתותו בפני עצמו צריך לברך עליו ברכה המיוחדת לו לדברי הכל[3529] וכשאכלן ביחד א״צ לברך עליו כלום אפילו הוא (שמן) [יין[3530]] מפני שהוא טפל למאכל ונפטר בברכתו[3531] ואם עיקר כוונתו הוא על המרק והמאכל הוא לצורך שתיית המרק מברך על המרק ואם כוונתו על שניהם אין הולכין בו אחר הרוב אלא מברך על שניהם[3532] תחלה על המאכל ואוכל ממנו מעט ואח״כ שהכל נהיה בדברו על המרק[3533] אבל לא יברך על שניהם יחד כי ברכה השניה תהיה מפסקת בין ברכה ראשונה לטעימה ואפילו אם המאכל הוא מין דגן אינו נחשב עיקר לפטור המרק בברכתו לפי שאף מין דגן שנעשה רך וראוי לשתיה כמרק אין מברכין עליו בורא מיני מזונות[3534] כמ״ש בסי׳ ר״ח[3535].

אבל מרק שנתבשל בו המאכל או נשרה בו ונתן בו טעם הרי הוא בטל לגבי המאכל[3536] וכאוכל הוא חשוב הואיל ועיקרו בשביל המאכל כמ״ש לסברא האחרונה[3537] או מפני שדרך המאכל לאכול עמו מרק או עם פת ולא יצא מתורת אוכל לגמרי כמו שנתבאר לסברא הראשונה[3538]:

יד ואפילו במרק שנתבשל בו לא נחלקו אלא כשנתבשל בו הפרי לבד בלא בשר אבל אם נתבשל בו בשר לדברי הכל מברך עליו שהכל אם בא לשתותו בפני עצמו אפילו במרק של ירקות כי טעם הבשר שבמרק חשוב עיקר יותר מטעם הירקות או הפרי[3539] (אבל מרק של תבשיל ממין דגן שמברכין עליו בורא מיני מזונות הרי טעם הדגן שבמרק חשוב עיקר יותר מטעם הבשר שמין דגן חשוב מכל המינים כמ״ש בסי׳ ר״ח[3540]):

טו וירקות שנתבשלו בחומץ או במשקה שקורין בארש״ט[3541] או במשקה אחר חוץ ממים אין מברכין על המרק ברכת הירקות לפי סברא הראשונה שאין מי ירקות חשובים כמותם אלא מפני שמבשלים בהם עד שיתנו טעם בהם ויאכלום ג״כ והרי אף אם לא היה הבישול אלא בשביל המרק לבדו לאכלו בטעם הירקות שנכנס בו ע״י הבישול לא היו מברכין עליו ברכת הירקות כיון שיש להחומץ או שאר משקה עוד

[3528] **משמעות הרא״ש בתשו׳** שם. בלוח ובסדר ברה״נ שם: כיון שעיקר שרייתם הוא בשביל הפירות מברכין עליהם כברכת הפרי ששורה בו.

[3529] משמעות שבלי הלקט סי׳ קמג בשם הפרדס (ע׳ קפ). שלטי הגבורים ברכות פ״ו (כה, ב אות ה) בשם פסקי הרי״ד ברכות לו, ב ד״ה חביץ. הובאו ב**מ״א סי׳ קסח ס״ק ל (בשם רש״ל).**

[3530] כן תיקן בקונטרס השלחן. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״י הי״ט. סדר ברה״נ פ״ז הי״ט.

[3531] **תוספתא** ברכות פ״ד ה״י הובא ב**מ״א שם.**

[3532] **מ״א שם**. וראה גם לקמן סעיף כג. סי׳ רד סי״ז.

[3533] **עי׳ במה שנתבאר לעיל** סי״ב שבמקום שיש ס׳ שמא המאכל פוטר את המשקה יש לברך תחלה על המשקה, משא״כ כאן **ודו״ק.**

[3534] וכ״ה לעיל סי״ב גבי האוכל לביבות ממיני דגן עם המרק. משא״כ האוכל פת שרויה ביין או יי״ש, כדלעיל סי׳ קסח סכ״א ולקמן סי׳ ריב ס״ב. וראה תהלה לדוד סי׳ קסח ס״ק כח. מסגרת השלחן סי׳ נד ס״ק ז. לקוטי מהרי״ט פ״ג ס״ק ד. מקור הברכה סי׳ כט ס״ק ד. ברכת הבית שערי בינה יד, ג. משנ״ב שער הציון סי׳ קסח ס״ק סא. באור לסדר ברה״נ ע׳ 88 וע׳ 229.

[3535] סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו, וראה סדר ברה״נ פ״א ה״ט, וראה גם לקמן סי׳ רד ס״ד. סי׳ ריב ס״ד וש״נ.

[3536] מאירי וראה״ה ברכות לט, א. והיינו אף בפירות לדברי הכל, כדלעיל סי״א. וראה גם ברכת הבית שער ג סכ״ה.

[3537] דלעיל סי״א.

[3538] וכן הוא בלוח ובסדר ברה״נ שם.

[3539] **רא״ש** הובא ב**טור ושו״ע סי׳ רה ס״ב**. מ״א שם ס״ק ז. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״י ה״כ. סדר ברה״נ פ״ז ה״כ.

[3540] סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו, וראה סדר ברה״נ פ״ג ה״ב.

[3541] מי שריית סלק או סובין.

טעם של עצמו הרי טעם זה עיקר כמו בפירות המרוקחים בדבש שטעם שלהם חשוב עיקר ומברכים עליהם ברכתם ולא ברכת הדבש אף על פי שנתבשלו כדי שיתן טעם בהם[3542] ולא אמרו שמרק הירקות כמותם אלא במים שאין להם טעם הנאה של עצמם[3543] אלא למי שהוא צמא כמ״ש בסי׳ ר״ד[3544] אבל לסברא האחרונה אם עיקר הבישול בשביל הירקות הרי המרק בטל אצלם ונחשב כמותם משנתנו בו טעם אע״פ שיש להם עוד טעם שלהם[3545]:

טז כל הפירות בין פירות העץ בין פירות האדמה אין מברכים עליהם ברכתם אלא בדרך אכילתם[3546] שעל דעת כן נוטעים אותם[3547] ואם דרכם לאכלם מבושלים מפני שהם טובים יותר מבושלים מחיים אע״פ שהם טובים וראוים לאכילה גם כשהם חיים אין מברכים עליהם ברכתם אלא לאחר הבישול אבל כשהם חיים מברכים עליהם שהכל נהיה בדברו[3548] אבל פירות שדרך אכילתם הוא ג״כ לאכלם חיים אפילו הם טובים מבושלים יותר מחיים מברכין עליהם ברכתם בין חיים בין מבושלים[3549].

ואפילו פירות שדרך אכילתם הוא כשהם חיים ולא מבושלים שאין דרך רוב העולם לבשלם לא נשתנית ברכתם בשביל שבישלם שכיון שהגיעו לכלל פרי כשהם חיים אין הבישול מבטל תורת פרי מהם[3550] והוא שלא נשתנה טעמם לגריעותא שהם טובים מבושלים כמו חיים אבל אם הם טובים יותר חיים ממבושלים כיון שנשתנו מדרך אכילתם לגריעותא בטעמם ירדו ממעלתם[3551] ומברכים עליהם שהכל נהיה בדברו כשהם מבושלים[3552]:

יז וכן אם נשתנה תארם לגמרי ע״י הבישול מכמות שהיה בעודם בדרך אכילתם כגון שנתבשלו כל כך עד שנימוחו לגמרי[3553] שאין עליהם תאר הפרי כמות שהיה[3554] בעודנו חי שהוא דרך אכילתו נשתנית ברכתם ומברכים עליהם שהכל נהיה בדברו אבל פירות שדרך אכילתם הוא כשהם מבושלים אע״פ

[3542] היינו כדי שיתן הדבש טעם בפירות המרוקחים, כדלקמן סי״ח וסי׳ רג ס״ה. ואם הבשמים באים לתקן הדבש ולהטעימו, ראה לקמן סי׳ רד סט״ז.

[3543] **ט״ז שם** סי׳ רה ס״ק ה. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״י הכ״א. סדר ברה״נ פ״ז הכ״א.

[3544] סעיף יג.

[3545] **משמעות הרא״ש בתשו׳** כלל ד סי׳ טו.

[3546] **תוס׳** ד״ה משכחת **ברכות לח**, ב. **רא״ש** ברכות פ״ו סי׳ טו. טור ושו״ע סי״ב וסי׳ רה ס״א. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״י הכ״ב. סדר ברה״נ פ״ו ה״י ואילך. וראה גם לקמן סי׳ רה ס״א לענין ירקות. לקמן סי׳ רד ס״ג. לוח ברה״נ פ״ט ה״י ואילך.

[3547] לבוש סי״ב וסי׳ רד סי״א וסי׳ רה ס״א. **ט״ז סי׳ רה ס״ק א.**

[3548] וכן הוא בלוח ברה״נ שם. סדר ברה״נ פ״ו הי״א.

[3549] משמעות רש״י ברכות לח, ב ד״ה וכל. רבינו יונה ברכות שם ד״ה ושלושה. הובא ב**מ״א שם** בסי׳ רה ס״ק ג. לבוש שם. עטרת זקנים סי״ב ממשמעות ברכות מהר״ם ד״ה ערמונים (שהובא בטור). אליה רבה סי׳ רה ס״ק א. וכ״ה לקמן שם ס״א. לוח ברה״נ שם. סדר ברה״נ פ״ו הי״ב. וראה משנה ברורה בשער הציון סי׳ רה ס״ק ב.

[3550] וכדלקמן סי״ז, שאפילו נתבשלו ואפילו נתמעכו (לדעה אחת דוקא כשלא נתמעכו לגמרי) ואפילו אין דרך אכילתן בכך לא נשתנית ברכתם. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. סדר ברה״נ פ״ו ה״י. וראה תהלה לדוד ס״ק ח. פתחי הלכה פ״ט הע׳ 73.

[3551] ע״י לקמן סי׳ רד ס״ב. וראה תהלה לדוד ס״ק ט.

[3552] **רמ״א שם** בסי׳ רה ס״א. ובסדר ברה״נ שם כ׳ שאם חזר וטיגנם בדבש ונשתבחו מברך ברכה המיוחדת להם. וראה גם לקמן סי״ח. סי׳ רה ס״ב וס״ג.

[3553] תרומת הדשן סי׳ כט. **רמ״א סי׳ רח ס״ח**. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״י הכ״ג. סדר ברה״נ פ״ז הכ״ג. ושם: כגון גודגדניות מטוגנים שקורין פאווידל״א. וכ״ה אפילו לא נתבשלו ולא נימוחו רק נטחנו או נכתשו ביותר עד שאינו ניכר במהותו ותארו, כדלקמן גבי שומשומין ואגוז.

[3554] תרומת הדשן שם. שו״ת מהרי״ק סי׳ מג. **ב״י** סי׳ רח ד״ה ומ״ש רבינו וכ״כ גאון. **מ״א** סי׳ רח ס״ק יג.

שנימוחו דרך אכילתם הוא בכך[3555] ולא נשתנית ברכתם אע״פ שנשתנה תארם לגמרי[3556].

ואם לא נימוחו לגמרי[3557] ועדיין תאר הפרי עליהם לא נשתנית ברכתם אף על פי שאין דרך אכילתם בכך כגון תמרים[3558] שמיעכן ביד ועשה מהם עיסה לאחר שהוציא מהם גרעינם[3559] וכן כל כיוצא בהם משאר פירות אע״פ שאין דרכם בכך אעפ״כ לא נשתנית ברכתם ומברך עליהם בורא פרי העץ הואיל ולא נשתנה תארם לגמרי.

(ואינן דומות לקמח של חטים שאפילו לא נטחן דק דק אלא עדיין יש בו טעם של חטים וראויים לאכילה קצת חיין ואעפ״כ אינו מברך עליו ברכת החטין שהיא בורא פרי האדמה אלא שהכל נהיה בדברו[3560] לפי שנשתנה תאר החטים לגמרי בטחינתם אע״פ שלא נטחנו דק דק כקמח גמור משא״כ בתמרים וכיוצא בהם שנתמעכו עדיין תאר פרי עליהם[]).

אבל שומשמין שטחנן[3561] וכן אגוז שכתשו ביותר[3562] עד שאינו ניכר במהותו ותארו מברך עליהם שהכל נהיה בדברו הואיל ואין דרכם בכך[3563].

וכן קטניות מבושלים[3564] שנתמעכו[3565] דרך כלי מנוקב שהן דקים מאד[3566] [אבל] אם מיעך אותם בכף מברך עליהם בורא פרי האדמה כיון שממשן קיים וניכר מהותן ותארן[3567] ועוד שדרך אכילתם בכך[3568].

וכן פירות שנכתשו ביותר עד שאין תארם עליהם אם הוא דרך אכילתם לא נשתנית ברכתם כגון (זנגבי״ל) או בשמים שחוקים ומעורבים עם (צוק״ר) או מרוקחים בדבש לא נשתנית ברכתם[3569] מפני שדרך אכילת הבשמים היא ע״י שחיקה[3570].

וכן ורדים[3571] וכיוצא בהם מפירות שדרך אכילתם הוא לחתכם ולרקחם מברכים עליהם ברכתם אפילו הם כתושים ביותר[3572] שאין תארם ניכר עליהם כלל[3573] כי גם זה דרך אכילתם מאחר שאין דרכם להאכל

[3555] כיון שנימוחו בבישול, משא״כ כשנתמעכו אחר הבישול, כדלקמן גבי קטניות מבושלים שנתמעכו דרך כלי. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. אבל בסדר ברה״נ שם נשמט חילוק זה.

[3556] תרומת הדשן שם. שו״ת מהרי״ק שם. רמ״א ס״ז בשם י״א. **מ״א** ס״ק יח. וראה **ט״ז** ס״ק ד.

[3557] רק שנתרסקו ונתמעכו (סדר ברה״נ שם) לגמרי (לוח ברה״נ שם).

[3558] **גמרא לח**, א.

[3559] רמב״ם הל׳ ברכות פ״ח ה״ד. שו״ע ס״ז. לפי פירוש הלבוש ס״ז. פרישה ס״ק טו. מ״א שם. אליה רבה ס״ק יא. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. סדר ברה״נ פ״ז הכ״ב.

[3560] ברכות לו, א. תוס׳ שם ד״ה קמחא. רא״ש פ״ו דברכות סי׳ ב. טור ושו״ע סי׳ רח ס״ה.

[3561] אבודרהם הל׳ ברכות שער ד. מ״א סי׳ רה ס״ק ט.

[3562] טור סי׳ רד. ב״י שם ד״ה ועל המורבא.

[3563] תרומת הדשן ושו״ת מהרי״ק ומ״א שם. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״י הכ״ד. סדר ברה״נ שם.

[3564] רא״ש ברכות פ״ו סי׳ ח. טור סי׳ רח.

[3565] ב״י שם. רמ״א שם ס״ח.

[3566] מ״א שם ס״ק יג. וראה לקמן בסוף הסעיף. ובסדר ברה״נ שם: אע״פ שלא נטחנו דק דק כקמח גמור.

[3567] מ״א שם. בלוח ברה״נ שם: ולכן על רעטי״ך איין גימאכ״ץ [מרקחת צנון] מברכין בפה״א.

[3568] משא״כ כשנמעכו דרך כלי מנוקב, אין דרך אכילתם בכך. מ״א שם.

[3569] כדלקמן סי׳ רג ס״ה וש״נ.

[3570] תרומת הדשן ושו״ת מהרי״ק ומ״א שם.

[3571] בלוח ברה״נ שם: שקורין רוזין.

[3572] טור ושו״ע סי׳ רד סי״א.

[3573] שיירי כנסת הגדולה שם הגב״י ס״ק ב.

כשהם שלמים בלא ריקוח[3574] אבל אגוז המרוקח בדבש עד שאינו ניכר במהותו ותארו מברכים עליו שהכל נהיה בדברו הואיל ודרך אכילתו הוא בעודו חי ושלם וכן כל כיוצא בו מפירות הנאכלים חיים[3575] (וברכת הורדים היא בורא פרי האדמה לפי שאינן עיקר הפרי כי פרחים המה[3576] וכן הלונדריס אינו עיקר הפרי[3577]).

ויש אומרים[3578] שאפילו פירות שנימוחו לגמרי בבישול ואין עליהם תואר הפרי כלל או שנכתשו ביותר עד שאין מהותן ותארן ניכר כלל לא נשתנית ברכתם[3579] אע״פ שאין דרך אכילתם בכך.

ואינן דומים לקמח חטים שלא נטחן דק דק לפי שהקמח יש לו עילוי אחר שעושין ממנו פת וזה עיקר פריו שעל דעת כן זורעים אותם לפיכך כיון שנשתנה ויצא מכלל פרי ולא בא לעיקר פריו נגרע וירד ממעלת פרי האדמה לברך עליו שהכל נהיה בדברו[3580] משא״כ בפירות שאין עושין מהם פת אין שינויים מוציאם מתורת פרי לגמרי לשנות ברכתם.

אבל מיני קטניות שדרך בני אדם לעשות מהם פת הרי שינויים מוציאם מתורת פריים לדברי הכל[3581] אפילו נשתנו אחר בישולם שאז אין דרך לעשות מהם פת ואצ״ל שאם נשתנו בעודן חיים כגון מיני קטניות טיטארק״י שטוחנין אותם קצת שקורין גרופי״ן ועושין תבשיל מקמחן כעין דייסא מברכין עליו שהכל[3582].

(אבל לסברא הראשונה מברכין עליו בורא פרי האדמה[3583] שהרי זהו דרך אכילתו ואדרבא עשיית פת מקטניות אינו דרך אכילתו שהרי מברכין עליו שהכל נהיה בדברו כמ״ש בסימן ר״ח[3584].

ולסברא האחרונה מה שמברכים על פת קטניות שהכל נהיה בדברו אף על פי שאין לה עילוי אחר זהו מפני שהפת נשתנה ויצא מתורת פרי לגמרי יותר משינוי קמח או פירות הנימוחים או הנטחנים והנכתשים ביותר[3585]).

ולענין הלכה בכל זה ספק ברכה להקל בדיעבד אבל לכתחילה יברך שהכל נהיה בדברו לצאת לדברי

[3574] ב״י סי׳ רד ד״ה ובמ״ש ולדבריהם. מ״א שם ס״ק כג. וראה גם לקמן סי״ח וש״נ [כאן מבואר שנשאר עליהם ברכתם אף שהם כתושים, ולקמן שם מבואר שנשאר עליהם ברכתם אף שהם בתערובת].

[3575] בלוח ברה״נ שם: ולכן מברכים על מיני סא״ק איין גימאכ״ץ [מרקחת פירות] שהכל.

[3576] כל בו סי׳ כד (כ, ג). מ״א שם. וכדלעיל סעיף ב. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ט הט״ו. סדר ברה״נ פ״ו הי״ד.

[3577] דעיקר הפרי הן הגודגדניות השחורות שבו. של״ה שער האותיות אות ק, דיני ברכת הנהנין כלל ו אות ב. מ״א שם.

[3578] ב״י ד״ה ד״ה תמרים שכתשן בדעת הרמב״ם שם. דעה הא׳ ברמ״א ס״ז. ט״ז ס״ק ד. אבן העוזר (על המ״א סי׳ רה ס״ק ח). וכן הוא בלוח ברה״נ פ״י הכ״ד. סדר ברה״נ פ״ז הכ״ד. וראה חי׳ צמח צדק ז, ג-ד.

[3579] בסדר ברה״נ שם: בין חיין בין מבושלים אם לא נשתנו לגריעותא.

[3580] ברכות לו, א. רש״י ד״ה הכא אית ליה. וראה גם שו״ת מהרי״ק סי׳ מג. וכן הוא בסדר ברה״נ שם.

[3581] כשנתמעכו לגמרי כדלעיל. משא״כ בדייסא דלקמן בסמוך מברכין שהכל רק לסברא הב׳. וראה העו״ב תשפא ע׳ 24.

[3582] רבינו יונה ברכות לז, ב ד״ה והפת. מעדני יו״ט ברכות פ״ו סי׳ ח אות ע. ט״ז סי׳ רח ס״ק יא. מ״א שם.

[3583] כשלא נתמעכו לגמרי וממשן קיים וניכר מהותן ותארן כדלעיל. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״י הכ״ה: אפי׳ נשתנו קצת בעודם חיים כגון מיני קטניות (שקורין גריקע [כוסמת]) שטוחנין אותו קצת (שקורין גרויפ״ן) ועושין ממנו דייסא ... אבל לסברא הראשונה מברכין עליו בפה״א שהרי זהו דרך אכילתו ולא נשתנה מהותו ותארו. וכן הוא בסדר ברה״נ שם: ואפילו ע״י קצת טחינה או כתישה במכתשת כנהוג בדוחן וכיו״ב ממיני קטניות שעושין מהן דייסא (שקורין קאשע מגרופי״ן) אבל לסברא הראשונה אפשר שבכתישה או טחינה מועטת לא נשתנית ברכתם ויש לברך על דייסא זו בורא פרי האדמה.

[3584] סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו, וראה רבינו יונה שם (בתירוץ הב׳). עולת תמיד שם ס״ח. ט״ז שם. מ״א שם (בטעם הב׳). וכן הוא בלוח ברה״נ פ״י הכ״ה. וראה גם סדר ברה״נ פ״א ה״י.

[3585] ראה רבינו יונה שם בתירוץ הא׳.

הכל[3586]:

יח אגוז המטוגן בדבש[3587] אפילו בישלו במים קודם הטיגון ונשתנה טעמו לגריעותא וברכתו אז שהכל נהיה בדברו אעפ״כ כשחוזר ונתקן ע״י הטיגון חוזר לברכתו שהיא בורא פרי העץ ואף שתיקון זה הוא ע״י הדבש וברכת הדבש היא שהכל מכל מקום האגוז הוא חשוב עיקר והדבש טפל אליו לתקנו ולהכשירו[3588] וכן בכל מיני פירות מרוקחים[3589] בין פירות האילן בין פירות הארץ[3590] ואפילו פירות שאינן ראויים לאכילה כלל בלא טיגון בדבש כגון ורדים[3591] וכיוצא בהם אין הדבש חשוב עיקר אלא טפל שהרי אינו בא אלא להכשיר הפרי לאכילה[3592] והרי זה כפרי שאין דרכו לאכלו חי אלא מבושל שמברכין עליו ברכתו[3593] ולא ברכת המים שנתבשל בהם והכשירוהו לאכילה[3594]:

יט במה דברים אמורים בפירות שנגמר בישולם אבל פירות שאינם ראויים לאכילה אפילו ע״י הדחק כשהם חיים מפני שלא נגמר בישולם והכשירם ע״י דבש הדבש הוא עיקר[3595] ואפילו אם מטגנן בלא דבש מברך עליהם שהכל נהיה בדברו מטעם שנתבאר למעלה[3596] לפיכך אגוזים שמבשלים בדבש בעודם ירוקים ורכים מברכים עליהם שהכל נהיה בדברו שהרי הם מרים ואינם ראוים לאכילה כלל בלא דבש[3597]:

כ קנים המתוקים שסוחטין אותן ומבשלים מימיהם עד שנקפאות וידמו למלח (שקורין צוק״ר) וכן המוצץ אותן[3598] יש אומרים שמברך שהכל נהיה בדברו[3599] כעל שאר מי פירות[3600] ויש אומרים[3601] שאינן דומין לשאר מי פירות הואיל ואין הקנים ראויים לאכילה ואין נוטעין אותם אלא בשביל מימיהם זהו פריים ומברכים עליהם בורא פרי העץ וספק ברכות להקל בדיעבד[3602] אבל לכתחילה יברך שהכל לצאת לדברי הכל[3603]:

[3586] תרומת הדשן שם. רמ״א ס״ז. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״י הכ״ה. סדר ברה״נ פ״ז הכ״ד.

[3587] היינו בניכר מהותו, וכדלעיל סי״ז שבמרוקח ואינו ניכר מהותו ברכתו שהכל לסברא הראשונה שם.

[3588] מחזור ויטרי סי׳ עג בשם רש״י. תוס׳ ברכות לח, ב סוף ד״ה משכחת. רבינו יונה שם ד״ה ושלשה. רא״ש ברכות פ״ו סי׳ טו. טור ושו״ע ולבוש סי״ג. מ״א סי׳ רה ס״ק ה. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ט הט״ו. סדר ברה״נ פ״ו הי״ד. וראה גם לקמן סי׳ רה ס״ב. לוח ברה״נ פ״י הי״י. סדר ברה״נ פ״ו הי״י.

[3589] טור ושו״ע סי׳ רד סי״א. והיינו בניכר מהותו או בדרך לאכלן ע״י שחיקה, וכלדעיל סי״ז דבלא״ה לסברא הראשונה שם ברכתם שהכל (מ״א שם ס״ק כב).

[3590] משמעות מ״א סי׳ רה ס״ק ה (דלא כט״ז שם ס״ק ג).

[3591] טור ושו״ע שם. מ״א שם ס״ק כג. וראה גם לעיל סט״ו וסי״ז. לקמן סי׳ רג ס״ה. סי׳ רד סט״ז סי׳ רה ס״ב. בלוח ברה״נ ובסדר ברה״נ שם: שקורין רוזין.

[3592] כשעשויה לקיום לאכול ממנה מעט מעט לפרקים, כדלקמן סי׳ רד סי״ז.

[3593] וכדלעיל סט״ז וש״נ. בסדר ברה״נ שם: לפי שע״ד כן נוטעים אותו.

[3594] ב״י סי׳ רד ד״ה ובמ״ש ולדבריהם. מ״א שם ובסי׳ רה ס״ק ה.

[3595] ב״י ד״ה אגוז המטוגן. לבוש סי״ד.

[3596] סעיף ד וש״נ.

[3597] רבינו ירוחם נתיב טז ח״ב. רמ״א סי״ד. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״ו הט״ו.

[3598] ראה גם לקמן סי׳ רג ס״ג-ד. סדר ברה״נ פ״ו ה״ט, שכ״ה במוצץ כל הפירות, שברכתן כברכת מי פירות שלהם. שו״ע סט״ו. אליה רבה ס״ק כ.

[3599] רמב״ם הל׳ ברכות פ״ח ה״ה.

[3600] וכ״פ בסדר ברה״נ פ״ו הט״ז בפשיטות, ולא הביא דעת החולקים. ובלוח ברה״נ פ״ט ה״כ: ואם בירך (על הויט צוקר שעושין מקנים המתוקים) בפה״ע יצא. וראה פס״ד צמח צדק ז, א ד״ה עי׳ מ״א.

[3601] בה״ג ברכות פ״ו. הובא בהגהות מיימוניות הל׳ ברכות פ״ח אות ט ובטור. רמב״ם שם בשם מקצת הגאונים. מהר״ם מרוטנבורג הובא בהגהות מיימוניות שם.

[3602] עולת תמיד ס״ק יג. אליה זוטא ס״ק טז בדעת הלבוש.

[3603] לבוש סט״ו. ט״ז ס״ק יג.

כא פלפלין בעודן רטובים שהם ראויים לאכילה יש אומרים[3604] שמברך עליהם בורא פרי העץ כיון שהם גדלים באילן ויש אומרים[3605] שמברכים עליהם בורא פרי האדמה הואיל ועיקר נטיעתם הוא על דעת שיתייבשו ויאכלו רובם שחוקים [כ]תבלין ואינן נאכלין בפני עצמם אלא מיעוטם לפעמים[3606] וספק ברכות להקל בדיעבד אבל לכתחלה יברך בורא פרי האדמה לצאת לדברי הכל[3607]:

כב אבל פלפלין יבשים וזנגביל יבש[3608] וכן הצפורן (שקורין נעגלי"ך)[3609] וכל כיוצא באלו שאין נאכלים ביובש אלא ע"י תערובת אין מברכין עליהם כלום כשאוכלם בפני עצמם שאין זו אכילה של הנאה לברך עליה ברכת הנהנין[3610] אבל עץ של קנמון (שקורין צמרינ"ד) רגילין לאוכלו ביובש ומברכין עליו בורא פרי האדמה כי הוא גדל על הארץ כמו קנים[3611]:

כג וכן אגוז שקורין מושק"ט נו"ס רגילין ג"כ לאכלו ביובש ומברכין עליו בורא פרי העץ[3612] ומי שיש לו שלשול ונותן המושק"ט לתוך השכר כדי שיעצור אם אינו צמא ואינו שותה אלא לרפואה המושק"ט עיקר והשכר טפל ומברך בורא פרי העץ ואם הוא צמא או תאב לשתות השכר גם בלא רפואה אע"פ שנותן לתוכו המושק"ט לרפואה השכר עיקר ומברך שהכל ופוטר את המושק"ט[3613] (הואיל ובליעת המושק"ט הוא ע"י שכר ובלעדיו לא היה בולעו[3614]) ואף שי"א שאפילו שמן שאינו ראוי לאכילה כלל בלא תערובת ואעפ"כ אם עירבו באיזה משקה אין המשקה נחשב עיקר אלא א"כ השמן מועט שהוא בטל בתוכו ברוב כמ"ש למעלה[3615] וכאן שהמושק"ט והשכר אינן נבללים זה בזה אלא המושק"ט עומד בעינו בתוך השכר (ו)אין לילך אחר רוב שכר אלא א"כ היה מתבשל בו כמ"ש למעלה[3616] וא"כ היה צריך לברך על המושק"ט בפני עצמו ועל השכר בפני עצמו מכל מקום ספק ברכות להקל:

כד כל פרי שהוא מסופק בו אם הוא פרי העץ או פרי האדמה שאינו יודע לבררו על פי הסימן שיתבאר בסימן ר"ג או פרי העץ שמסתפק בו אם הוא עיקר הפרי אם לאו יברך בורא פרי האדמה ואם אינו יודע מה הוא מברך שהכל נהיה בדברו[3617] ומכל מקום אם הוא דבר שיכול לפוטרו בתוך הסעודה הוא טוב יותר שאז אין ספק כלל[3618] וכל זה בספק שנסתפק לו אחר שלמד[3619] אבל מי שלא למד לא יאכל בברכת

[3604] רשב"א בשם הראב"ד ברכות לו, ב. רא"ש ברכות פ"ו סי' ו. טור.

[3605] רשב"א שם בשם רב האי גאון (הנר ברכות שם). ריי"ף ברכות שם. רמב"ם הל' ברכות פ"ח ה"ז. שו"ע סי"ח.

[3606] שו"ת הרשב"א ח"א סי' ת. ט"ז ס"ק יד. מ"א ס"ק לה.

[3607] דרכי משה ס"ק ב, וכדלקמן סכ"ד וש"נ. וכן הוא בסדר ברה"נ פ"ו הי"ח.

[3608] רבא ברכות לו, ב. טור ושו"ע סט"ז. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"ט ה"ח. סדר ברה"נ פ"ו הי"ט (ושם: וזנגביל שקורין אינגבער). וראה גם לקמן סי' תריב סי"א. ודין זנגביל רטוב יתבאר לקמן סי' רג ס"ד וש"נ. וע"י מרקחת עם דבש או סוקר - לקמן שם ס"ה וש"נ.

[3609] תוס' ברכות שם ד"ה ברטיבא (גרופל"י). רא"ש ברכות פ"ו סי' ו. מרדכי ברכות פ"ו רמז קיז (שקורין נגלין). טור ושו"ע שם.

[3610] לבוש סט"ז.

[3611] תוס' רא"ש ומרדכי שם. טור ושו"ע סי"ז.

[3612] תוס' רא"ש ומרדכי שם. טור ושו"ע שם.

[3613] מ"א ס"ק לד.

[3614] כדעת הי"א לעיל ס"י גבי שמן וש"נ. וכן הוא בסדר ברה"נ פ"ו ה"כ.

[3615] סברא הראשונה דלעיל סעיף י.

[3616] סעיף יג.

[3617] רבינו יונה ברכות לו, ב ד"ה וכתבו רבני צרפת. רא"ש שם. טור ורמ"א סי"ח. טור ושו"ע רס"י רו. וראה גם לקמן שם. לעיל ס"ט. וכן הוא בלוח ברה"נ ובסדר ברה"נ פ"א ה"ד.

[3618] מ"א סי' רד ס"ק כו.

[3619] ברכות לה, א. רבינו יונה ברכות שם ד"ה מאי תקנתיה. מ"א ס"ק לו. וכן הוא בלוח ברה"נ ובסדר ברה"נ פ"א ה"ה. ושם: או בדיעבד אבל לכתחלה כו'.

שהכל כי אינה פוטרת הכל אלא בדיעבד ולא לכתחלה כשאפשר וזה אפשר לו לילך אצל חכם שילמדנו הלכות ברכות:

קונטרס אחרון

(א) שמפני חשיבותם כו'. רש"י דף ל"ט[3620] (גבי בפה"א נגד שהכל נהיה בדברו וה"ה לבפה"ע נגד בפה"א דלכ"ע חשיבא טפי אלא דלא חשיבא כ"כ כבפה"א נגד שהכל נהיה בדברו כמ"ש הרא"ש[3621] ע"ש ובגמ' דף (מ"ה) [ל"ה] גבי יין דכל דחשיב טפי פורטין אותו יותר והיינו טעמא דפת[3622]):

(ב) וכן חרובים כו'. (ובבדק הבית ר"ל שלא לברך כלל[3623] וכמ"ש בש"ע[3624] דאל"כ מנ"ל לפלוגי בין ברכה לשביעית בחרובים יותר מבבוסר[3625]):

(ג) בד"א שמברכין כו'. ומ"ש הש"ך[3626] שדוחק לחלק כך היינו לענין רבעי דלא מהני ביה שינוי כמו בברכה. וגם אם היה תלוי בשינוי א"כ פגים שלא נשרפו ולא נפלו ליתחייבו[3627]. אבל מ"ש בשם הרמב"ם גם בברכה[3628] זה אינו דא"כ הל"ל והן כלשונו בכל פירוש המלות[3629] וכ"כ כאן גבי קור[3630]. ועוד דלא פליג על הגמ' ופוסקים[3631] דמדמו לשביעית מדלא הביאו ב"י[3632]. אלא ודאי דנובלות ר"ל שנופלים וכמ"ש בפירוש המשנה ספ"ק דערלה, וע"ז פי' כאן שהן פגין, ולא תמרי דזיקא שנגמר בישולן כמ"ש הש"ך, ואז דרכן ליפול ע"י הרוח ולא בעודן פגין, אלא יפלו ע"י שנבלו לשון כמישה כפרש"י בפרשת יתרו[3633], ולפי שנופלין מחמת שנובלין נקרא הנופל נובל. שאם גם בושלי כמרי הוא ע"י רוח היינו תמרי דזיקא וליפטרי ממעשר עי' גמ'. ומש"כ הש"ך לחלק בין ברכה לערלה זה אינו דגרעינים יוכיחו[3634]. ותי' הב'[3635] ג"כ צ"ע דהא קפרס לאו טפל הוא כדאיתא בגמ'[3636], וגם גרעינים לפמ"ש הרא"ש[3637]. ולפמ"ש י"ל שכוונתו[3638] שאין למדין אלא אם מה שנראה טפל הוא פרי אם לאו והוא שלא נשתנה אבל בנשתנה גם פרי עצמו לא דמי ברכה לערלה:

(ד) וראויים לאכילה כו'. (ומ"ש אבן העוזר[3639] בשם הרמב"ם פ"ב דעוקצין[3640] זה אינו ע"ש ברמב"ם

[3620] ע"א ד"ה ומלגלג.
[3621] ברכות פ"ו סי' כה. וראה גם לוח ברה"נ פ"ג ה"ז וש"נ. סדר ברה"נ פ"י ה"ז.
[3622] רש"י ברכות לה, א ד"ה כיצד. וראה גם לעיל סי' קסז ס"א וש"נ.
[3623] שאפילו אחר ששרשרו מרים הם ואין ראוין לאכילה, ואין ללמוד בזה דין גמר פרי מדין שביעית.
[3624] סעיף ב, בשאר האילנות כשאינו ראוי לאכילה, משא"כ כשראוי לאכילה יודה שמברך בפה"א, וכמ"ש בפנים.
[3625] שלומדים דין גמר פרי לענין ברכה משביעית (תוס' ברכות לו, ב ד"ה שיעורו), וכמבואר לעיל בפנים.
[3626] יו"ד סי' רצד ס"ק ה.
[3627] ומבואר בטוש"ע שם שפטורים מרבעי. וראה לקמן בקונטרס אחרון ס"ק ה.
[3628] אין מברכים על הפגים בורא פרי העץ לדעת הרמב"ם פ"ח מהל' ברכות ה"ח שכתב: והנובלות שהן פגין. וראה גם פירוש ר"ח (הובא בס' הנר ובתוס' רבנו יהודה).
[3629] ראה כללי הפוסקים וההוראה כלל קצב.
[3630] לעיל שם ה"ו: הקור והוא כו'.
[3631] ברכות לו, ב ותוס' שם ד"ה שיעורו.
[3632] בסעיף ב, שלמדו דין בוסר משביעית שמברך בורא פרי העץ.
[3633] שמות יח, יח.
[3634] שלומדים מדין ערלה שברכתו בורא פרי העץ, כדלקמן ס"ח וש"נ.
[3635] שבש"ך שם, שלא למדו מערלה לפרי אלא לענין קפריסין, כדלקמן ס"ט וש"נ.
[3636] ברכות לו, ב.
[3637] ברכות פ"ו סי' ד, שלומד מערלה לפרי כיון דלא טפל (שומר) הוא.
[3638] לפי מה שנתבאר כאן בפנים י"ל שכוונתו של הש"ך בתי' הב' שם.
[3639] סעיף ג.

שלא הזכיר כלל שראויים לאכילה ובודאי לא פליג על התוס׳[3641]):

(ה) לכתחלה כו׳. עי׳ הרב רבינו יונה[3642] דטעמיה דבה״ג ג״כ משום ספיקא הוא ואף שהרי״ף לא הזכיר חוץ לארץ[3643] והרמב״ם[3644] פסק כר״ע גם בא״י לא קי״ל הכי כמ״ש ביו״ד סי׳ רצ״ד[3645]. אבל מ״ש המ״א[3646] צע״ג ואשתמיטתי׳ מ״ש הרא״ש[3647] אבל גרעינים כו׳ ע״ש. ואפ״ה פטירי מרבעי[3648] דלאו פרי גמור הן כמו בוסר ופגין (עי׳ פ״ב דעוקצין[3649] אם מטמאין[3650]) דחייבים בערלה ולא ברבעי[3651] דדמי למעשר שני דכתיב ביה פרי[3652] ופטר פגין ובוסר עד שיגיעו לזמן שמותר לקצצן בשביעית שכבר הם פרי גמור כדתנן ספ״ד דשביעית[3653] משא״כ בברכה דמשאסור לקצצן[3654] מברך בפה״ע[3655] אע״ג דלא פרי גמור הוא. וה״ה לגרעינין הראויים לאכילה דהא אסירי בתרומה ומטמאין טומאת אוכלין אם כנסן לאוכלין כדתנן פי״א דתרומות[3656] בתוספתא[3657] שהביא הר״ש פ״ג דעוקצין (ומנובלות דפטירי מרבעי להטור יו״ד[3658] וברכתן שהנ״ב אין ראיה דהא להרמב״ם[3659] חייבים אפ״ה ברכתם שהכל נהיה בדברו[3660]). והא דתנן בפ״ב דעוקצין[3661] כל הגרעינין כו׳ ר״ל אפי׳ שאינן ראוים.

ומשה״נ לא קתני בהו ביעור בשביעית (פ״ג) [פ״ז][3662]:

רג דין ברכת פירות הארץ

ובו ז׳ סעיפים

א על[3663] פירות הארץ מברכין בורא פרי האדמה[3664] וסימן לידע איזה פרי העץ ואיזה פרי האדמה כל

[3640] משנה ב. וראה לקמן ס״ק ה.

[3641] תוספתא פ״ב דעוקצין ה״ג, שיבואר לקמן בקונטרס אחרון ס״ק ה.

[3642] ברכות לו, ב ד״ה ומדלגבי.

[3643] כמבואר ברבינו יונה שם ד״ה ונמצא.

[3644] פ״י ממעשר שני ה״ג. וראה גם פ״ב מהל׳ תרומות ה״ד.

[3645] סעיף ג. וראה ש״ך שם ס״ק ז.

[3646] ס״ק יז, שלומד מדין גרעינין לדין קליפות.

[3647] שם סי׳ ד.

[3648] פ״ק דערלה משנה ח. רמב״ם פ״ט מהל׳ מעשר שני ונטע רבעי הי״ג. טור ושו״ע יו״ד סי׳ רצד ס״א.

[3649] משנה ב.

[3650] הגרעינין. וראה לקמן בסוף הבקונטרס אחרון ולעיל ס״ק ד, דאפשר דמיירי התם שאין ראוים לאכילה.

[3651] ברייתא בירושלמי פ״א דערלה ה״ה. הובא בר״ש פ״ק דערלה משנה ח ד״ה ומותרין ברבעי. טור יו״ד רס״י רצד. וראה ב״י שם ד״ה ומ״ש רבינו כולם.

[3652] ויקרא יט, כד.

[3653] משנה ז-י. רמב״ם הל׳ שמיטה ויובל פ״ה הט״ז-יז. דהיינו הפגים משיזריחו והבוסר משיוציאו מים.

[3654] משנה שם. רמב״ם שם הי״ח. דהיינו הגפנים משיגרעו ושאר כל אילן משיוציא.

[3655] כדלעיל ס״ג-ד ושי״נ.

[3656] משנה ה. תוספתא שם פ״י ה״א. רמב״ם הל׳ תרומות פי״א הי״א.

[3657] אוצ״ל: ובתוספתא (עוקצין פ״ב ה״ג) שהביא הר״ש פ״ג דעוקצין (משנה ו), וכ״ה גירסת כמה כת״י (ראה תוספת ראשונים ח״ד ע׳ 179), משא״כ לגירסת הדפוס שלנו, וברמב״ם הל׳ טומאת אוכלין פ״ה הי״ז. וראה לעיל בקונטרס אחרון ס״ק ד.

[3658] סי׳ רצד.

[3659] הל׳ מעשר שני ונטע רבעי פ״ט הי״ג.

[3660] כדעיל ס״ו ושי״נ.

[3661] משנה ב. ראה גם לעיל בקונטרס אחרון ס״ק ד.

[3662] משנה ג, דקתני שהגלעינין יש להם שביעית ולא קתני שיש להם ביעור (כשבשאר הדברים דלעיל שם משנה א-ב).

[3663] מהדורא בתרא מהלכות אלו, בלוח ברה״נ פ״ט ובסדר ברה״נ פ״ו, ויצויין לקמן בשולי הגליון.

[3664] משנה ברכות לה, א. טור ושו״ע ס״א.

שאילו ינטל הפרי ונשאר הענף קיים לשנה הבאה ומוציא הפרי הרי זה פרי העץ אבל כל שכלו עציו לגמרי בחורף וחוזרים וצומחים משרשיו אין פירותיו חשובים פרי העץ ומברכין עליהם בורא פרי האדמה[3665] לפיכך מברכין על תותים הגדילים בסנה בורא פרי האדמה[3666]׃

ב במה דברים אמורים בתותים שהם טובים לאכילה ופרי גמור הן אלא שאין הענף מתקיים משנה לחברתה אבל מיני פירות גרועים הגדילים באילני סרק[3667] כגון תפוחים קטנים ואגסים קטנים[3668] הגדילים ביער וכן ענבי ההדס[3669] אע״פ שהם ראויים לאכילה אינם חשובים פרי[3670] ואין מברכין עליהם אלא שהכל נהיה בדברו[3671] בין חיים בין מבושלים[3672] אבל אגוזים קטנים הגדילים ביער פירות חשובים הם ומברכין עליהם בורא פרי העץ[3673] וכן פרי שקורין ברומבערי״ן ופרי אדום שקורין ערפור״ט[3674] וכן אותם שקורין יאגידע״ס השחורים[3675] אבל האדומים גדילים בעשב וברכתם בורא פרי האדמה[3676]׃

ג אותן תותים אדומים הנמצאים בתמוז (וגם) יש (מין) הנמצאים בחורף[3677] ואין בהם אלא שרף[3678] לבד כנוס בתוך החרצנים[3679] ומוצצים אותן וזורקין אותן מברכין עליהם שהכל כעל שאר מי פירות[3680] ואף אם בולעין עם הקליפה והגרעין מכל מקום עינינו רואות שהקליפה והגרעין אין ראויים לאכילה א״כ אין לברך אלא על המשקה שבתוכה׃

ד זנגביל בעודו רטוב[3681] שהוא ראוי לאכילה מברכים עליו בורא פרי האדמה ולא בורא פרי העץ לפי שאינו עיקר הפרי כי הוא שרש תחת הקרקע[3682] וכן על שרש שקורין לאקרי״ץ[3683] אם בולעו[3684]׃

[3665] ברכות מ, סע״א, לפירוש הגאונים (אוצה״ג שם - התשובות). הובא במרדכי ברכות רמז קלא ובטור. רמ״א ס״ב. ובסדר ברה״נ פ״ו ה״ו הביא ג׳ דיעות בזה, שסגי כשנשאר השורש, שצ״ל נשאר גם העיקר, או שצ״ל נשאר גם הענפים.

[3666] ברכות מהר״ם ד״ה על התותים ומרדכי שם וטור בשם רבינו יוסף. ובסדר ברה״נ שם ה״ז כ׳ הטעם שמברכין בפה״א על ״מיני תותים שקורין במדינתינו מאלינע״ס״, ״אף אם אינו כלה כלל בחורף אלא כל העיקר נשאר קיים כל החורף״ (ראה תוס׳ ברכות מ, א ד״ה איתיה), כיון ״שהעלין והפירות יוצאין מהעיקר עצמו אינו נקרא אילן״. ובענין המאלינ״ש שברכתם בפה״א ראה גם לקמן סי׳ רד ס״ה.

[3667] שבלי לקט סי׳ קס בשם תשובות הגאונים. שו״ע ס״ד.

[3668] ט״ז ס״ק א. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ט ה״ה. סדר ברה״נ פ״ו ה״ה. ושם׃ שקורין בארין. ובלוח ברה״נ שם׃ קטנים (הקשים).

[3669] שבלי הלקט שם. שו״ע ס״ה.

[3670] שבלי הלקט שם. לבוש ס״ד.

[3671] ולקמן סי׳ רד ס״ה מובא מי שהיה נוהג לברך בפה״ע. וכן מובא שם דין פירות הגדלים על עשבי השדה.

[3672] ט״ז שם.

[3673] ט״ז שם.

[3674] ברכות מהר״ם ד״ה ועל התותים. אגודה סי׳ קמו. מ״א ס״ק א [ושם מבואר שהם התותים הגדלים על הסנה. ראה לעיל ס״א וש״נ].

[3675] מ״א שם. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ט ה״ז. סדר ברה״נ פ״ו ה״ז.

[3676] מ״א שם. ובענין היאגידע״ס הגדלים בעשב ראה גם לקמן סי׳ רד ס״ה. ובלוח ברה״נ פ״ט ה״ז׃ אבל אותן שדומין למראה כרתי (שקורין בלו״א) והם הנקראים במדינתינו (דורניצע״ס) או האדומים הנמצאים בתמוז (שקורין שוניצע״ס ומאלינ״ש) ברכתם בפה״א (וכן אותם שקורין זוראווינ״ש וברושניצע״ס).

[3677] מ״א שם. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״ו ה״ח. לוח ברה״נ פ״ט ה״ז, ושם׃ שקורין ריבינ״ש וקאלינ״ש.

[3678] ואם בירך בורא פרי האדמה יצא דלא גרע מסוכר דלעיל סי׳ רב ס״כ (פס״ד צמח צדק ז, א).

[3679] גרעינים.

[3680] ובסדר ברה״נ שם כ׳ שכ״ה בכל הפירות שהמוצץ מברך שהכל, חוץ מענבים שמברך בפה״ע. וראה גם לעיל סי׳ רב ס״כ.

[3681] ודין זנגביל יבש נתבאר לעיל סי׳ רב סכ״ב וש״נ.

[3682] ברכות לו, ב. טור ושו״ע סי׳ רב סי״ח. ט״ז סי׳ רד ס״ק ט. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ט ה״ח. סדר ברה״נ פ״ו הכ״א.

[3683] עטרת זקנים סי׳ רב סט״ז בשם ס׳ חסידים. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ט ה״ח.

[3684] משא״כ במוצץ ברכתו שהכל, כדלעיל סי׳ רב ס״כ וש״נ.

ה וכן זנגביל יבש שעשה ממנו מרקחת מברכים עליו בורא פרי האדמה[3685] וכן פלפלים יבישים[3686] שאף שנעשו ראויים לאכילה ע״י הדבש[3687] אין הדבש חשוב עיקר אלא טפל שהרי הוא בא להכשירם ולתקנם וכן בשמים שחוקים ומעורבים עם צוק״ר כמו שרגילים לכתוש זנגביל יבש ולערבו עם צוק״ר[3688] (שקורין מאגי״ן פולווע״ר[3689]) אף שאינן ראוים לאכילה כלל בפני עצמן אין הצוק״ר חשוב עיקר אלא טפל שהוא בא להכשירם ולתקנם[3690]:

ו במה דברים אמורים במיני בשמים ותבלין שדרכן להאכל ע״י טיגון בדבש או ע״י תערובת צוק״ר או דבר אחר בענין שהם חשובים עיקר כגון זנגביל ופלפלין וצפורן וכיוצא בהם אבל מיני בשמים ותבלין שאין דרכן להאכל אלא כשמתבלין בהם התבשיל ואז התבשיל הוא עיקר ואין האכילה נקראת על שם התבלין כלל וכאלו אינן עומדין לאכילה כלל כגון ציטווא״ר וכיוצא בו אין שם פרי עליו כלל ואף אם תקנו והכשירו לאכילה כמות שהוא כמו שרגילין שצולין ציטווא״ר ואוכלין לרפואה אין מברכין עליו אלא שהכל כיון שאין נוטעין אותו על דעת לאכלו כלל אלא על דעת ליתן בתבשיל[3691] ואצ״ל אם טגנו בדבש או שעירבו עם צוק״ר[3692] אבל כשצולין זנגבי״ל לרפואה מברכין עליו בורא פרי האדמה כיון שנעשה ראוי לאכילה על ידי זה[3693]:

ז צנון מברכין עליו בורא פרי האדמה אע״פ שהיה סופו להקשות[3694]:

[3685] ברכות לו, ב. יומא פא, ב. רש״י שם ד״ה הימלתא. טור ושו״ע סי׳ רג ס״ו-ז. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ט ה״ח. סדר ברה״נ פ״ו הכ״א.

[3686] ראה תהלה לדוד ס״ק ד.

[3687] כשעשויה לקיום לאכול ממנה מעט מעט לפרקים, כדלקמן סי׳ רד סי״ז.

[3688] ברכות מהר״ם ד״ה בשמים שחוקים. טור ושו״ע שם. וראה ט״ז שם ס״ק ב. וכן הוא בלוח וסדר ברה״נ שם.

[3689] עטרת זקנים ס״ז.

[3690] ראה גם לעיל סי׳ רב סט״ו וסי״ח.

[3691] מ״א ס״ק ד. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ט ה״ט. סדר ברה״נ פ״ו הכ״ב. וראה גם לקמן סי׳ רד ס״ד וש״נ.

[3692] אליה רבה סי׳ רד ס״ק ה.

[3693] מ״א שם.

[3694] ברכות לו, א. טור ושו״ע ס״ח. ט״ז ס״ק ג. מ״א ס״ק ה. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ט הי״ט. סדר ברה״נ פ״ו הי״ז.

רד דיני הברכות ליתר המאכלים

ובו י״ח סעיפים

א על[3695] דבר שאין גידולו מן הארץ כגון בשר בהמה חיה ועוף דגים וחגבים חלב וגבינה וביצים מים מלח[3696] ודבש[3697] מברכים שהכל נהיה בדברו וכן כמהים ופטריות[3698] אף שגידולם מן הארץ שמלחלוחית הארץ הם גדילים על העצים ועל הכלים כיון שאין יניקתם מן הארץ אלא מן האויר אינם נקראים פרי האדמה[3699] ומברכין עליהם שהכל נהיה בדברו:

ב וכן כל דבר שנשתנה לקילקול נשתנה ברכתו המיוחדת לו ומברכים עליו ברכה הכוללת הכל שהיא שהכל נהיה בדברו כגון הפת שעיפשה ותבשיל שנשתנה צורתו ונתקלקל[3700] מעט אבל אם נתקלקל

[3695] מהדורא בתרא מהלכות אלו, בלוח ברה״נ פ״י ובסדר ברה״נ פ״ז, ויצויין לקמן בשולי הגליון.

[3696] משנה ובריית׳א ברכות מ, א. רבינו ירוחם נתיב טז ח״ג (נזכר שם גם חגבים). טור ושו״ע סי׳ רד ס״א. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״י ה״א. סדר ברה״נ פ״ז ה״א.

[3697] היינו דבש דבורים. רמב״ם הל׳ ברכות פ״ח ה״א. טור ושו״ע ס״י. ולענין דבש תמרים ראה לעיל סי׳ רב ריש ס״י.

[3698] בלוח ברה״נ ובסדר ברה״נ שם: שקורין שוועמליך.

[3699] בריית׳א גמרא ופרש״י שם. טור ושו״ע שם. מ״א ס״ק ד.

[3700] בריית׳א שם. טור ושו״ע שם. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״י ה״ב. סדר ברה״נ פ״ז ה״ב.

לגמרי עד שאינו ראוי לאכילה אפילו על ידי הדחק אין מברכין עליו כלל[3701] וכן פת שעיפשה[3702].

וכן יין שהחמיץ[3703] עד שבני אדם נמנעים לשתותו מפני חמיצותו[3704] מברכין עליו שהכל נהיה בדברו ואם נעשה חומץ גמור[3705] דהיינו שהוא חזק כל כך שכשמשליכים אותו על הארץ הוא מבעבע ומעלה רתיחות[3706] אין מברכין עליו כלל מפני שהוא מזיקו[3707] ואינו ראוי לשתיה כלל[3708] ואם ערבו במים עד שהוא ראוי לשתות מברך עליו שהכל[3709]:

ג וכן כל דבר שאין נוטעים אותו על דעת לאכלו בדרך שהוא אוכלו מברך עליו שהכל כגון פירות חיים שדרך אכילתם שעל דעת כן נוטעים אותם הוא לאכלם מבושלים[3710] ואצ"ל דבר שאין נוטעים אותו על דעת לאכלו כלל כגון הקור של דקל[3711] ולולבי גפנים ושקדים הרכים[3712] שעיקר אכילתם היא קליפתם החיצונה ואין נוטעין אותן על דעת כן כלל משא"כ בשאר פירות שלא נגמר בישולם כמו שנתבאר כל זה בסי' ר"ב[3713]:

ד וכן שחת של תבואה[3714] שגוזזין אותה בעודה ירק ואוכלה[3715] מברכין עליה שהכל נהיה בדברו.

וכן מיני זרעים שאינם עומדים לאכילה אלא ליתן טעם בקדירה כגון שבת וכמון וכסבר אע"פ שהם מתוקים וטובים לאכילה מברכין עליהם שהכל[3716].

וכן כל מיני פירות שבישלם במים ועשה מהם משקה כגון שכר תאינים ושכר תמרים מברכין עליהם שהכל ואפילו שכר שעורים מברכין עליו שהכל[3717] ולא בורא מיני מזונות הואיל והוא צלול ועומד לשתיה ואין מברכין בורא מיני מזונות אלא על מאכל[3718] כמ"ש בסי' ר"ח[3719] ואינו דומה למרק של תבשיל מחמשת המינין שמברכין עליו בורא מיני מזונות לפי שהמרק בטל על גבי התבשיל שהוא עומד בעינו[3720] משא"כ בשכר שאין בו כלום [מ]ממשות השעורים ועוד שהמרק עיקרו לצורך בשול התבשיל

[3701] ב"י ד"ה ומ"ש ועל תבשיל. ט"ז ס"ק ב. מ"א ס"ק א.

[3702] עטרת זקנים.

[3703] משנה שם. טור ולבוש ס"ג. וכן הוא בלוח וסדר ברה"נ שם.

[3704] שבלי הלקט סי' קמה בשם ס' התרומה סי' קנו. הובא בב"י ד"ה כתוב בשבלי. שו"ע ס"ד.

[3705] רא"ש ברכות פ"ו סי' כג. טור ושו"ע ס"ב.

[3706] מ"א ס"ק יג.

[3707] לבוש ס"ב.

[3708] ראה לעיל סי' רב ס"י. ובלוח וסדר ברה"נ שם ליתה הוספה זו.

[3709] משנה ברכות מ, ב לפי' הא' בראי"ש שם. טור ושו"ע ס"א. ואם עירבו במי שלקות ראה לעיל סי' רב ס"י.

[3710] כדלעיל סי' רב סט"ז וש"נ.

[3711] כדלעיל סי' רב ס"ב וש"נ.

[3712] כדלעיל סי' רב ס"ג וש"נ.

[3713] סעיף ד.

[3714] עירובין כח, רע"ב. טור ושו"ע ס"א.

[3715] רש"י שם ע"א ד"ה חזיז.

[3716] טור בשם הראב"ד. שו"ע ורמ"א ס"א. וכ"ה לקמן סי' רה ס"א. לוח ברה"נ פ"ט הי"ג. סדר ברה"נ פ"ו הכ"ב. ושם: השבת (שקורין עני"ס) והכמון (שקורין קימ"ל). וראה גם לעיל סי' רג ס"ו. ואם שלקום לצורך מימיהן מברכין עליהם ברכתם, כדלעיל סי' רב סי"ב.

[3717] ב"ב צו, ב. תוס' ותוס' רבנו יהודה ברכות לח, א ד"ה האי דובשא. רא"ש ברכות פ"ו סי' יב ובתשובותיו כלל ד סי' טו. טור ושו"ע ס"א. וכן הוא בלוח ברה"נ פ"י ה"ג. סדר ברה"נ פ"ז ה"ג. וראה גם לעיל סי' רב סי"ב.

[3718] בכת"י: מאכל עב.

[3719] סי' זה בשוע"ר לא הגיע לידינו, ועי' סדר ברה"נ פ"א ה"ט. לעיל סי' רב סי"ג. לקמן סי' ריב ס"ד וש"נ.

[3720] כשנאכלים יחד, אפילו כשלא נתבשל בשביל התבשיל, כדלעיל סי' רב ריש סי"ג.

משא״כ בשכר כמ״ש בסי׳ ר״ב[3721]:

ה יש אומרים שעל עשבי השדה שאינן נזרעים מברכים שהכל[3722] במה דברים אמורים בעשבים שהם גרועים מצד עצמן אבל פירות טובים הגדילים בלא זריעה כגון אותם שקורין יאגידע״ס[3723] מאלינ״ש[3724] מברכין בורא פרי האדמה[3725] כמו שמברכין בורא פרי העץ על פירות חשובים הגדילים באילני סרק כמ״ש בסי׳ ר״ג[3726] ויש מי שהיה נוהג[3727] לברך בורא פרי האדמה על הגדילים בארץ ובורא פרי העץ על הגדילים באילן אפילו הם מינים גרועים כעשבים ודומיהם:

ו יין שריחו חומץ וטעמו יין עדיין שם יין עליו ולא נשתנית ברכתו[3728] אבל אם טעמו חומץ אע״פ שריחו יין מברכין עליו שהכל[3729] שהכל הולך אחר הטעם[3730]:

ז יין מבושל לא נשתנה לגריעותא אף על פי שאין כל אדם שותה יין מבושל כחי מפני חזקו מכל מקום טעמו וריחו הם משובחים יותר ולפיכך לא נשתנית ברכתו ומברכין עליו בורא פרי הגפן[3731]:

ח וכן יין שמערבים בו דבש ופלפלין[3732] אף על פי שנשתנה טעם היין על ידי הדבש והפלפלין[3733] לא נשתנה לגריעותא ומברכים עליו בורא פרי הגפן.

אבל יין שנתערב בו אחד משאר משקין אם נתערב בו כל כך עד שנפסד טעם היין אין לברך עליו בורא פרי הגפן אלא שהכל[3734] כיון שנשתנה לגריעותא ואם נתערב בו שכר תאינים שהוא אינו מפסיד טעם היין הולכים אחר הרוב אם הרוב יין מברכים בורא פרי הגפן ואם הרוב שכר מברכים שהכל[3735]:

ט יין שמזגו במים אפילו המים הם הרוב מברך עליו בורא פרי הגפן אם הוא יין חזק שראוי לשתיה ע״י מזיגה גדולה כזו ודרך בני אדם לשתותו במקום יין ע״י מזיגה זו שאל״כ בטלה דעתו אצל כל אדם ואם היין הוא אחד ששה במים שיש במים ו׳ פעמים כמותו אין מברכין עליו בורא פרי הגפן בכל ענין

[3721] ריש סעיף יב.

[3722] תשובות הראב״י אב״ד סי׳ כ בשם הגאונים. הובא בטור. ארחות חיים הלכות ברכות סי׳ כח בשם הגאונים. שו״ע ס״א.

[3723] הגדלים בעשב (ראה לעיל סי׳ רג סוף ס״ב).

[3724] דלעיל שם סוף ס״א וש״נ.

[3725] ט״ז ס״ק ח.

[3726] סעיף ב.

[3727] שער המצות ס״פ עקב. מ״א ס״ק י. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ט ה״ו. סדר ברה״נ פ״ו ה״ה. וראה פס״ד צמח צדק ו, ד. ט, ב.

[3728] ר׳ יוחנן ב״ב צו, א ותוס׳ שם ד״ה דרומאי. רבא ע״ז סו, ב. רי״ף פסחים פ״י (כג, א). טור ושו״ע ס״ג.

[3729] ברייתא ברכות מ, ב לפירוש הטור. לבוש ס״ג. ט״ז ס״ק א. וכ״ה לקמן סי׳ ערב ס״ג. לוח ברה״נ פ״י ה״ד. סדר ברה״נ פ״ז ה״ד.

[3730] ראה פרישה ס״ק א. לקמן שם.

[3731] תוס׳ ב״ב צז, א ד״ה אילימא. רא״ש ב״ב פ״ו ס״י. טור ושו״ע סי׳ רב ס״א. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״י ה״ה. סדר ברה״נ פ״ז ה״ה. ולענין קידוש ראה לקמן סי׳ ערב ס״ט.

[3732] שו״ת רשב״א ח״א סוף סי׳ כד וסי׳ תשסו. שו״ע סי׳ רב ס״א. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״י ה״ה. סדר ברה״נ פ״ז ה״ה. ולענין קידוש ראה לקמן סי׳ ערב ס״ט.

[3733] רבינו ירוחם נתיב יב ח״א (סה, ג). הובא בב״י סי׳ ערב ד״ה ועיל יין מבושל.

[3734] מ״א סי׳ רב ס״ק ג בשם הגהת הש״ך. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״י ה״ו. סדר ברה״נ פ״ז ה״ו.

[3735] שו״ת תשב״ץ ח״א סי׳ פו. רמ״א סי׳ רב ס״א. מ״א שם. וכן הוא בלוח וסדר ברה״נ שם. וראה שו״ת צמח צדק חאו״ח סי׳ כז אות ד.

שאע״פ שיש בו טעם יין אינו חשוב כלום בששה חלקים מים[3736]:

י שמרי יין שבמשמרת שנתן עליהם מים ג׳ מדות ויצא מהם ד׳ שנתמצה לתוכם מדה אחת יין מהשמרים הרי זה כיין מזוג שכן היה דרך מזיגת היין בימי חכמי התלמוד שהיו יינותיהם חזקים למזגו בג׳ חלקים מים ולפיכך מברכים עליו בורא פרי הגפן ואם יצא פחות מד׳ אע״פ שיש בהם טעם יין קיוהא בעלמא הוא ואין מברכין עליו אלא שהכל[3737] ויינות שלנו שאינם חזקים כל כך משערים בשיעור מזיגת היין שבאותו מקום ואם יצא פחות מזה מברך שהכל[3738] אבל שמרים שלא נתן עליהם מים (אין היוצא מהם נחשב כקיוהא בעלמא) אלא יין גמור הוא ומברכים עליו בורא פרי הגפן[3739]:

יא תמד שעושין מחרצנים או זגים שנותנים עליהם מים דינם כשמרים שאם לא יצא מהם יין כשיעור מזיגה שבאותו מקום מברכים עליו שהכל[3740] במה דברים אמורים בחרצנים וזגים שנעצרו בקורה אבל אם לא נדרכו אלא ברגל כיון שנשאר בהם לחלוחית יין הרבה אפילו נתן עליהם ג׳ מדות ומצא ג׳ או פחות מברכים עליו בורא פרי הגפן שיין הוא והמים נבלעים בזגים ובחרצנים ובמה שיוצא יש בו יין מרובה[3741].

וצמוקים שנתן עליהם מים יתבאר בסי׳ ער״ב[3742]:

יב זגין שנתנו עליהם תאנים לחזק כח היין אע״פ שהזגין הם (מרובה) [הרוב] יש להסתפק אם ראוי לברך על תמד הזה בורא פרי הגפן כיון שכל כח התאנים במשקה[3743] ומספק יברך שהכל[3744] כברכת מי שריית תאנים ושאר פירות שמברכין עליהם שהכל לדברי הכל אם הם עומדים לשתיה כמ״ש בסי׳ ר״ב[3745] ואם שתה כשיעור שחייב ברכה אחרונה ורוצה לצאת ידי ספק ישתה יין ויברך אחריו ויפטר מלברך אחר תמד זה ממ״נ שהיין פוטר כל מיני משקה בין מברכה ראשונה בין מברכה אחרונה[3746] כמ״ש בסי׳ ר״ח[3747] וסי׳ קע״ד[3748]:

יג אין מברכין על המים שהכל נהיה בדברו בתחילה ובורא נפשות רבות באחרונה אלא כששותה לצמאו אבל אם שותה להבליע לוגמתו שחנקתו אינו מברך[3749] לא בתחילה ולא בסוף[3750] לפי שאין הנאה לאדם בשתיית המים אלא בשעה שהוא צמא[3751] אבל שאר משקין שיש הנאה לגוף בשתייתן ובטעמן צריך לברך עליהם בתחילה ובסוף אע״פ שאינו תאב להם ואינו שותה ברצון אלא מחמת אונס לוגמתו

[3736] שו״ת מהרי״ל סי׳ קמב. אגור סי׳ רסט. רמ״א ס״ה. מ״א ס״ק טז. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״י ה״ו. סדר ברה״נ פ״ז ה״ו. וראה שו״ת צמח צדק חאו״ח סי׳ כז אות א.

[3737] ב״ב צו, ב. טור ושו״ע ס״ה.

[3738] רבינו יונה סוף פ״ו דברכות ד״ה שמרים. שו״ע שם.

[3739] מרדכי ברכות רמז קנג בשם ראבי״ה בשם ראב״ן. שו״ע שם. ט״ז ס״ק י.

[3740] תוס׳ ב״ב צו, ב ד״ה אין. רבינו ירוחם נתיב טז ח״א. שו״ע ס״ו.

[3741] רמב״ן ע״ז ל, א ד״ה הלכתא. רבינו ירוחם שם. שו״ע שם.

[3742] סעיף ז.

[3743] שו״ת תשב״ץ ח״א סי׳ פז. רמ״א ס״ו.

[3744] לבוש ס״ו. מ״א ס״ק יז.

[3745] סעיף יב.

[3746] מ״א שם.

[3747] סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו, ועי׳ סדר ברה״נ פ״א הכ״א.

[3748] סעיף ד וסעיף ז.

[3749] משנה ברכות מד, א. גמרא שם מה, א. טור ושו״ע ס״ז.

[3750] תוס׳ ברכות שם ד״ה דחנקתיה. רא״ש ברכות פ״ו סי׳ מג. טור ושו״ע שם.

[3751] ראה גם לעיל סי׳ רב סט״ו.

שחנקתו כיון שמכל מקום הוא נהנה בשתייתם[3752]:

יד וכן כל האוכלים והמשקים שאדם אוכל ושותה לרפואה אם טעמן טוב והחיך נהנה מהם מברך עליהם תחילה וסוף אע״פ שאינו תאב להם כלל ואינו אוכלם אלא מחמת אונס חליו אבל אם הם רעים שאין לו הנאה אע״פ שמתרפא מהם אינו מברך לא בתחילה ולא בסוף[3753] (ואם אינם טובים ולא רעים לגמרי יש מי שאומר שלעולם מברך עליהם שהכל[3754]):

טו וכן חולה האוכל ביום הכיפורים[3755] או מי שאוכל דבר איסור מפני הסכנה[3756] כיון שנהנה צריך לברך בתחילה ובסוף אע״פ שאינו נהנה ברצון כלל אלא מחמת אונס חליו.

ויש אומרים[3757] שהוא הדין לבריא שאנסוהו לסטים לאכול ולשתות שאע״פ שנהנה מחמת אונס צריך לברך אלא אם כן נפשו קצה מלאכול בענין שאין זו הנאה כלל[3758] על דרך שנתבאר בסי׳ קצ״ז[3759] ויש אומרים[3760] שהבריא שאנסוהו לסטים אינו מברך על אכילתו ושתייתו אע״פ שאי אפשר שלא יהנה כי איך יברך ה׳ שברא מאכל זה או משקה זה ואין לו חפץ בו כלל עכשיו מה שאין כן בחולה שכיון שכבר הוא חולה וחפץ להתרפאות במאכל או במשקה זה כל שכן שחייב להודות לה׳ שבראם ואף שמשום הנאת רפואה לבדה אין לו לברך ברכת הנהנין מכל מקום צריך לברך משום האכילה והשתיה שהוא חפץ בהם כדי להתרפאות כיון שכבר הוא חולה אבל באונס לסטים אף שכבר באו עליו לסטים אילו לא נברא מאכל לא היו אונסים אותו לאכלו (וספק ברכות להקל):

טז דבש שבישלו עם מיני בשמים כתושים כדי לבשמו כמנהג הולכי דרכים הדבש עיקר והבשמים טפלים ומברך שהכל שהרי הבשמים באים לתקן הדבש ולהטעימו[3761] אבל מיני מרקחת מפירות או עשבים או מיני בשמים מרוקחים בדבש אפילו הם כתושים ביותר ומעורבים בדבש הם חשובים עיקר ומברכים עליהם ברכתם על דרך שנתבאר בסי׳ ר״ב[3762] לפי שהדבש הוא בא לקיים דבר המרוקח בו לפיכך הוא טפל אצלו אפילו הוא הרבה ממנו[3763]:

יז במה דברים אמורים במרקחת (שהיא עשויה לקיום לאכול ממנה מעט מעט לפרקים ולא לאכלה הרבה למזון ולתבשיל לפיכך אין הדבש נחשב עיקר אע״פ שהוא הרוב) אבל תבשיל העשוי לאכילה הנעשה מתערובת דבש ומינים אחרים שאינם מחמשת מיני דגן[3764] אלא כגון פירות וקטניות הולכים

[3752] תוס׳ וראי״ש שם. טור ושו״ע ס״ח. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״י ה״ז. סדר ברה״נ פ״ז ה״ז.

[3753] ברכות לו, א. תוס׳ ברכות שם ד״ה כיון ודף מה, א ד״ה דחנקתיה. ראי״ש שם. טור ושו״ע ס״ח. מ״א ס״ק יט. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״י ה״ח. סדר ברה״נ פ״ז ה״ח.

[3754] ראה מ״א ס״ק כד. ראה דרכי החיים (אונס ס״ק א). תהלה לדוד ס״ק ז.

[3755] שו״ת מהר״ם מרוטנבורג (פראג סי׳ עא). הובא בתשב״ץ סי׳ תקסה ובהגהות מיימוניות הל׳ ברכות פ״ב אות ב (לענין בהמ״ז). טור סוף סי׳ תריח בשם הרא״ש. מ״א ס״ק כא. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״י ה״ט. סדר ברה״נ פ״ז ה״ט. וראה גם לעיל סי׳ קצו ס״ה. לקמן סי׳ תריח סי״ח.

[3756] ב״י ד״ה ומ״ש בשם ר״י, שלמד מדין יוהכ״פ הנ״ל. שו״ע ס״ט. מ״א שם. וכ״ה לעיל סי׳ קצו ס״ה.

[3757] מ״א ס״ק כ בדעת המחבר. ט״ז ס״ק יב.

[3758] מ״א שם.

[3759] סעיף ט.

[3760] רמ״א ס״ח לבוש ס״ט. מ״א שם בדעת הרמ״א. אליה רבא ס״ק יג.

[3761] ב״ח בסוף הסימן. עולת תמיד ס״ק יג (ושם: שאוכלים הדבש המטוגנים בבשמים עם לחם לבד לשם הדבש). ט״ז ס״ק יד. אליה רבה ס״ק יז. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״י ה״י. סדר ברה״נ פ״ז ה״י.

[3762] סעיף ט וש״נ.

[3763] טור בשם חבריו. שו״ע ולבוש סי״א.

[3764] שנתבארו דיניו לעיל סי׳ קסח ס״ט.

אחר הרוב[3765] ואם הרוב הוא דבש הוא עיקר ומברך עליו ופוטר את הפירות וכן בהיפך אפילו אינם כתושים ומעורבים עמו אלא עומדים בעינם בתוכו כיון שנתבשלו יחד ונעשו תבשיל אחד וה״ה לשאר משקים חוץ ממים[3766] אבל אם לא נתבשלו יחד ועירבן לאכלן יחד אין הולכים אחר הרוב אלא צריך לברך על שניהם כמ״ש בסי׳ ר״ב[3767] אלא א״כ אחד מהם עיקר אצלו והשני אינו אלא לתקן ולהכשיר אכילת חבירו שאז גם בנתבשלו יחד מברך על העיקר אף אם הוא המועט:

יח שהכל נהיה בדברו צריך לומר נִהְיָה בקמ״ץ היו״ד שכל הברכות נתקנו בלשון עבר[3768] כמ״ש בסי׳ קס״ז[3769] ולכן אומרים בורא ולא הבורא מפני שבורא הוא יותר מבורר על העבר כמו שנתבאר שם:

[3765] מ״א ס״ק כה. אליה רבה ס״ק יז. שו״ת חכם צבי סי׳ קכט. וכדלקמן רס״י ריב. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״י ה״י. סדר ברה״נ פ״ז ה״י.

[3766] עי׳ לעיל סי׳ רב סט״ו.

[3767] סעיף יג וסעיף כג.

[3768] מ״א סי׳ קסז ס״ק ח.

[3769] סעיף ה.

רה דיני ברכת ירקות

ובו ו׳ סעיפים

א על[3770] הירקות מברך בורא פרי האדמה[3771] בין חיין בין מבושלים[3772] וכן מיני קטניות שטובין חיין ומבושלים[3773] ואפילו מיני ירקות וקטניות שטובים מבושלים יותר מחיין אם דרך רוב בני אדם לאכלם ג״כ כשהם חיין מברך בורא פרי האדמה גם כשהם חיין[3774].

(ואפילו מיני ירקות שאין דרך רוב בני אדם לאכלם חיין אלא ע״י פת או דבר אחר כגון בצלים וכיוצא בהם ובא לאכלם בפני עצמן[3775]) ומכל מקום שום ובצל שהזקינו ואינם ראוים לאכלם חיין בלא פת מפני שהם שורפים במאוד מברך עליהם שהכל[3776] (כמו על החומץ[3777] הואיל ונשתנו לגריעותא).

וכשהם מבושלים מברך עליהם בורא פרי האדמה אפילו בישלם בפני עצמן ואע״פ שדרך אכילתם מבושלים הוא ליתנם בתבשיל ולא לאכלם בפני עצמן מכל מקום כיון שגם כשהם בתבשיל דרכם להאכל ואכילתם חשובה אע״פ שהיא טפילה אצל התבשיל הרי דרך אכילתם זו [מ]חשיבתם לברך עליהם בורא פרי האדמה בלא פת[3778].

ואין דומין לשבת וכמון וכיוצא בהם שכשהם בתבשיל אין אכילתם חשוב שאינן עשוין לאכילה כלל לפיכך אף כשבישלם בפני עצמן או אפילו אוכלם חיים אינו מברך עליהם אלא שהכל כמ״ש בסי׳

[3770] מהדורא בתרא מהלכות אלו, בלוח ברה״נ פ״ט ובסדר ברה״נ פ״ט, ויצויין לקמן בשולי הגליון.

[3771] **משנה ברכות לה**, א. טור ושו״ע ס״א. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ט ה״י. סדר ברה״נ פ״ו הי״ב. ולענין פירות הארץ ופירות העץ עי׳ לעיל סי׳ רב סט״ז.

[3772] **גמרא לח**, ב. תוס׳ שם ד״ה משכחת. רא״ש ברכות פ״ו סי׳ טו. טור ושו״ע שם.

[3773] שם ושם. **רמ״א סי׳ רח ס״ח**. ראה גם לעיל סי׳ רב סי״ז.

[3774] **הרב רבינו יונה** ברכות שם ד״ה ושלשה (הובא במ״א ס״ק ג). וכ״ה גם לעיל סי׳ רב סט״ז ש״נ.

[3775] **עי׳ חק יעקב סי׳ תעה** ס״ק טז. וראה לקמן שם סכ״ג. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ט הי״א. סדר ברה״נ פ״ו הי״ב. וראה מנחת פתים הוספות לאו״ח סי׳ רב ס״ק טז (סוף חלק אהע״ז). חקרי הלכות ח״ח מג, א.

[3776] **ט״ז** ס״ק ב.

[3777] דלעיל סי׳ רד ס״ב.

[3778] ט״ז שם. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ט הי״ב. וראה לעיל סי׳ רב סוף סט״ז, שאפילו כשדרך לאכלו חי ואין דרך לבשלו נשארת עליו ברכתו - כ״ז שלא נשתנו לגריעותא ע״י הבישול.

ר״ד[3779]:

ב אבל שום ובצל שלא הזקינו וכן כרשים וכיוצא בהם שהם טובים חיים וכשמבשלים אותם בפני עצמן הם מתקלקלים ואין טעמן טוב כמו חיין מברכים עליהם שהכל[3780] כיון שנשתנו לגריעותא ואפילו נתבשלו עם בשר או דבר אחר ונשתבחו כיון שאין השבח מצד עצמן אין מועיל להם לברך בורא פרי האדמה[3781].

ואינן דומין לאגוז שנתבשל במים ונשתנה לגריעותא ואח״כ טגנוהו בדבש ונתקן שמברכים עליו בורא פרי העץ אף ע״פ שאין התיקון והשבח אלא מהדבש כמ״ש בסי׳ ר״ב[3782] לפי שהאגוז הוא עיקר והדבש הוא טפל אליו לתקנו ולהכשירו משא״כ בשום וכיוצא בו שהתבשיל שמשביחן הוא עיקר והם מקבלים טעם ממילא[3783]:

ג יש מיני ירקות שאין דרך לאכלם חיין (אפילו עם פת) אלא מבושלים או מלוחים או כבושים שדינם כמבושלים[3784] כגון כרוב דלעת ותרדין[3785] וכיוצא בהם מברך עליהם כשהם חיין שהכל נהיה בדברו ומבושלים או כבושים בורא פרי האדמה[3786].

וכן מיני לפתות (שקורין ריבי״ן [ו]מערי״ן[3787]) דרך אכילתם הוא לאכלם מבושלים[3788] ומברך עליהם בורא פרי האדמה כשהם מבושלים או כבושים בחומץ או בחרדל[3789] ואפילו אם היו משתנים לגריעותא אם היו מבושלים בלא בשר ונשתבחו מחמת הבשר כיון שדרכם בכך לבשלם עם בשר כדי שיתן טעם בהם הרי דרך אכילתם זו מחשיבם לברך עליהם בורא פרי האדמה[3790] משא״כ בשום וכיוצא בו שאין דרכם ליתנם בתבשיל כדי שיתן התבשיל בהם טעם אלא כדי שיתנו הם טעם בו לפיכך אין דרך אכילתם זו מחשיבתם יותר מחשיבותם בפני עצמן וכשהם חיים מברך עליהם שהכל שאין זו דרך אכילתם שעל דעת כן נוטעים אותן:

ד וכן קטניות יבשים האוכלם חיים מברך שהכל שאין זו דרך אכילתם[3791] אבל בעודם רטובים מברך בורא פרי האדמה אפילו על השרביטין הראוים לאכילה[3792] במה דברים אמורים בשל גנות שהן נזרעים על דעת לאכלן חיים אבל הנזרעים בשדות דרכם להניחם ולהאכל[3793] מבושלים ולפיכך אין מברכים

[3779] סעיף ד.

[3780] **גמרא לח**, ב. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ט הי״ד. סדר ברה״נ פ״ו הי״ב.

[3781] **הרב רבינו יונה** ברכות שם ד״ה ושלושה. תוס׳ שם ד״ה משכחת. רא״ש ברכות פ״ו סי׳ טו. טור ו**רמ״א** ס״א.

[3782] סעיף יח.

[3783] רא״ש שם. **מ״א** ס״ק ה. וראה חי׳ צמח צדק ט, ד.

[3784] של״ה שער האותיות אות ק, דיני ברכת הנהנין כלל ה אות י. מ״א ס״ק ב. ט״ז ס״ק א. וראה גם רש״י ברכות שם ד״ה שאכל זית מליח.

[3785] בלוח ברה״נ פ״ט הט״ז: כגון כרוב שקורין קרוי״ט ותרדין שקורין בורקי״ס [סלק].

[3786] **גמרא שם**. רש״י שם ד״ה וכל. טור ושו״ע ס״א. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ט הט״ז. ולענין פירות הארץ ופירות העץ עי׳ לעיל סי׳ רב סט״ז וש״נ.

[3787] של״ה שם אות יא. ט״ז ס״ק א. מ״א ס״ק ט. והם לפת וגזר.

[3788] ט״ז שם.

[3789] **טור** בשם רב האי ובה״ג (ברכות פ״ו). **שו״ע** ס״ה. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ט הי״ז. סדר ברה״נ פ״ו הי״א.

[3790] **עי׳ מ״א** ס״ק ט. וראה גם לעיל סי׳ רב סי״ח וש״נ.

[3791] פסקי ריא״ז ברכות פ״ו סט״ו. הובא בשלטי גבורים ברכות פ״ו (כז, ב אות א). כנסת הגדולה הגהות הטור. **מ״א** ס״ק א. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ט הי״ח. סדר ברה״נ פ״ו הי״ג.

[3792] **ט״ז סי׳ רד** ס״ק ד. אליה רבה סי׳ רד ס״ק ב.

[3793] בלוח וסדר ברה״נ שם: עד שיתייבשו ולאכלם. וכעין זה הגיה בקונטרס השלחן גם כאן.

עליהם כשהם חיים אפילו בעודם רטובים אלא שהכל בין על הקטניות בין על השרביטין[3794]:

ה ירקות שסחטן מברך על מימיהם שהכל נהיה בדברו[3795] כעל שאר מי פירות אבל על מי בישולם מברך בורא פרי האדמה[3796] כמו שנתבאר בסימן ר״ב[3797]:

ו ירק מחותך אפילו נחתך לחתיכות קטנות לא נשתנית ברכתו[3798] ועל דרך שנתבאר בסימן ר״ב[3799]:

[3794] ט״ז ואליה רבה **שם**.
[3795] **טור ושו״ע** ס״ג.
[3796] ברכות לט, א. טור ושו״ע ס״ב.
[3797] סעיף יא.
[3798] **גמרא** ברכות **לט**, א. טור ושו״ע ס״ד.
[3799] סעיף יז, לענין פירות.

רו דין הפסק וטעות בברכת הפירות

ובו ט״ו סעיפים

א בירך[3800] על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא[3801] הואיל ועיקר האילן הוא מן הארץ[3802] אבל אם בירך על פירות הארץ בורא פרי העץ לא יצא[3803] לפיכך אם הוא מסופק בפרי אם הוא פרי עץ או פרי האדמה יברך בורא פרי האדמה ויצא ממה נפשך[3804] ועל הכל אם בירך שהכל נהיה בדברו יצא[3805] ואפילו על פת ויין[3806].

וכל זה בדיעבד אבל לכתחילה צריך לברך על כל דבר ברכתו המיוחדת לו אלא אם כן נולד לו ספק אחר שלמד[3807] כמו שנתבאר בסימן (ר״ד) [ר״ב[3808]]:

ב היו לפניו פרי האדמה ופרי העץ ובירך תחלה על פרי האדמה צריך לחזור ולברך על פרי העץ כי לא נפטר בברכת בורא פרי האדמה אלא כשבירך עליו ולא כשבירך על פרי האדמה במה דברים אמורים במברך בסתם אבל אם נתכוין לפטור בברכתו גם פרי העץ יצא[3809] ואפילו לא היו פרי העץ עדיין לפניו כשבירך ואח״כ הביאוהו לפניו[3810]:

ג כל אלו הברכות צריך שלא יפסיק בין הברכה לאכילה[3811] אפילו מפני הכבוד והיראה[3812] ואם הפסיק

[3800] מהדורא בתרא מהלכות אלו, בלוח ובסדר ברה״נ פ״א, ויצויין לקמן בשולי הגליון.
[3801] **משנה** ברכות **מ**, א. טור ושו״ע ס״א.
[3802] **גמרא שם כר׳ יהודה**. לבוש ס״א.
[3803] משנה שם. טור ושו״ע שם.
[3804] **טור ושו״ע** שם. וכן הוא בלוח ברה״נ ובסדר ברה״נ פ״א ה״ד.
[3805] **משנה שם**. טור ושו״ע שם.
[3806] **גמרא שם** ע״ב כר׳ יוחנן. ר״ף ברכות שם. רא״ש ברכות פ״ו סי׳ כג. שו״ע שם. ואם בירך בפה״ע על היין ובפה״א על הפת עי׳ לעיל סי׳ רב ס״י ושי״נ.
[3807] רבינו יונה ברכות לה, א ד״ה מאי תקנתיה. מ״א סי׳ רב ס״ק לו.
[3808] סעיף כד. וראה גם שם ס״ט. לוח וסדר ברה״נ פ״א ה״ה.
[3809] **הרב רבינו יונה** ברכות מא, א ד״ה אבל כשאין. רשב״א ברכות מא, א ד״ה מתיבי. הובאו בארחות חיים הל׳ ברכות ס״כ. שו״ע ס״ב. פרי חדש שם. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״א ה״ו. ושם הביא יש חולקים דלא יצא. וראה חי׳ צמח צדק י׳, א-ב. יב, א.
[3810] ט״ז ס״ק ב. אליה רבה ס״ק ב. וראה לקמן ס״ט-י.
[3811] ברכות מ, א. **טור ושו״ע** ס״ג. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ו ה״א. סדר ברה״נ פ״ט ה״א. וכ״ה לענין ברכת המצות, כדלעיל סי׳ כה ס״ח-כ. לקמן סי׳ תלב ס״ו.
[3812] שהתירו בקריאת שמע, כדלעיל סי׳ סו ס״א. כסף משנה הל׳ ק״ש פ״ב הי״ז בשם רבינו יונה. מ״א ס״ק ד.

ודיבר דיבור שאינו לצורך האכילה צריך לחזור ולברך כמו שנתבאר בסי׳ קס״ז[3813].

ואפילו בשתיקה אסור להפסיק יותר מכדי דיבור[3814] שהוא כדי שאילת שלום תלמיד לרב שהן ג׳ תיבות אלו שלום עליך רבי[3815] ואם שהה יותר א״צ לחזור ולברך[3816] ושהייה שהיא לצורך אכילה אינה חשובה הפסק כלל אפילו לכתחלה[3817] לפיכך המברך על הפרי וחותך ממנו ואוכל לא יחתוך עד אחר הברכה כדי שיברך על השלם למצוה מן המובחר[3818] כמו שנתבאר בסימן קס״ח[3819] ואין לחוש להפסק שהיית החיתוך בין הברכה לאכילה הואיל והוא צורך אכילה.

ומכל מקום האוכל אגוז וכיוצא בו ישברנו ואחר כך יברך כי שמא התליע בתוכו או נרקב ונמצא בירך לבטלה[3820]:

ד כל הברכות נאמרות בכל לשון[3821] ואם צריך להבין הברכות נתבאר בסי׳ קפ״ה[3822]:

ה וצריך שישמיע לאזניו ואם לא השמיע יצא[3823] ובלבד שיוציא בשפתיו כמו שנתבאר בסי׳ קפ״ה[3824]:

ו וצריך ליזהר מצואה ומי רגלים וגילוי ערוה ולבו רואה את הערוה כמו בקריאת שמע[3825] והאשה מותרת לישב ערומה ולברך[3826] מפני שבישיבתה פניה של מטה מכוסים בקרקע[3827] או בספסל שהיא יושבת עליו[3828] ובירכותיה כשתשוה רגליה ותאסף אותן זו לזו[3829] משא״כ באיש[3830] שהגיד והביצים בולטים ונראים[3831]:

ז אין לברך בגילוי הראש כמו שנתבאר בסימן (ק)צ״א[3832]:

ח כל דבר שמברך עליו לאכלו[3833] או להריח[3834] בו או לעשות בו מצוה[3835] צריך לאחוז בימינו כשהוא

[3813] סעיף ט.

[3814] שבלי הלקט סי׳ קסו. **רמ״א** ס״ג. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ו ה״ב. סדר ברה״נ פ״ט ה״ב. ולענין שיעור הפסק שהיה בין נט״י לסעודה עי׳ לעיל סי׳ קסו.

[3815] ב״ק עג, ב. שבלי הלקט שם. שיירי כנסת הגדולה הגב״י אות ה. מ״א ס״ק ד. אליה רבה ס״ק ה.

[3816] אבודרהם הלכות ברכות שער ראשון בשם רבינו גרשון. **מ״א** שם. אליה רבה ס״ק ד. **ט״ז**. וראה גם לעיל סי׳ ח בקונטרס אחרון ס״ק ה.

[3817] עי׳ לעיל סי׳ קסז ס״ג ס״ח ס״ט לענין לחם (ועי׳ ב״ח שם ד״ה וכתב הרא״ש). וסי׳ קסו לענין הפסק בין נט״י לסעודה.

[3818] מדלא החמיר בס׳ חסידים סי׳ תתמט (ובהגהות ברכות מהר״ם בתחלתו) אלא באגוז מטעם דלקמן. וראה של״ה שער האותיות אות ק, דיני ברכת הנהנין כלל ה אות ד. אליה רבה סי׳ רב ס״ק א.

[3819] סעיף א.

[3820] ס׳ חסידים **ושל״ה** ואליה רבה שם. ב״ח סוף הסימן. מ״א ס״ק ד.

[3821] משנה סוטה לב, א. תוס׳ שם ד״ה קרית. טור ושו״ע ס״ג.

[3822] סעיף ב ושו״נ. וראה גם סדר ברה״נ פ״ט ה״ג.

[3823] ברכות טו, ב. רש״י שם ד״ה בשאר מצות. טור ושו״ע ס״ג.

[3824] סעיף ג. וראה גם לקמן הל׳ שחיטה סי׳ א ס״ק מד-ה.

[3825] דלעיל סי׳ עד ואילך. וראה לעיל סי׳ קפה ס״ה.

[3826] חלה פ״ב מ״ג. ראה גם לעיל סי׳ עד ס״ה. סי׳ עה ס״ב.

[3827] רב נחמן בר יצחק ברכות כד, א. טור ושו״ע ס״ג.

[3828] רמ״א סי׳ עד ס״ד.

[3829] ר״ש חלה שם. וראה חי׳ צמח צדק ד, ג.

[3830] משנה שם.

[3831] רש״י ברכות שם ד״ה אבל לא האיש.

[3832] סעיף ג.

[3833] **ברכות מג**, ב. טור ושו״ע ס״ד. ראה גם לעיל סי׳ קסז ס״ז. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ו ה״ד. סדר ברה״נ פ״ט ה״ד.

מברך.

ויש מי שאומר[3836] שעל דרך הקבלה אין לתחוב הפרי שמברך עליו בסכין ולאחוז הסכין בימינו כי הם ב׳ הפכים בנושא אחד שהימין ממנה תוצאות חיים והסכין הוא כחו של עשו המקצר חיים כמו שנתבאר בסימן ק״פ[3837]:

ט ואם לא אחזו כלל אם היה לפניו כשבירך עליו יצא[3838] ואם בירך ואח״כ הביאו לפניו[3839] אף שבירך על דעת כן צריך לחזור ולברך[3840].

אבל מי שבירך על פירות שלפניו ואח״כ הביאו לו יותר מאותו המין[3841] או ממין אחר שנפטר בברכה הראשונה כגון שברכותיהם שוות[3842] או שהראשון עיקר והשני טפל[3843] א״צ לחזור ולברך אפילו הביאו לפניו מין האחר אחר שכלה הראשון שכבר אכלו כולו[3844].

והוא שכשבירך היה דעתו גם על השני לאכלו אפילו לא היה בדעתו בפירוש לפטרו בברכה זו[3845] אבל אם לא היתה דעתו עליו בשעת הברכה צריך לחזור ולברך אם כבר אכל הראשון קודם שהביאו מין האחר לפניו אבל אם יש עדיין לפניו ממין הראשון כשהביאו לפניו מין אחר הדומה להראשון כגון ששניהם מיני פירות או ששניהם מיני משקין א״צ לחזור ולברך עליו שכל זמן שהוא עוסק באכילת או שתיית הראשון אינו עושה היסח הדעת מן הסתם אלא א״כ נמלך ממש לפי שכן דרכו של אדם כשהוא עוסק באכילה או בשתיה להמשך בה ולגרור מאכילה לאכילה ומשתיה לשתיה[3846].

אבל אם שותה שכר והביאו לו דגים למתק השתיה אע״פ שהכל ברכה אחת וגם הדגים הם טפלים להשכר שעל ידי כך שותה יותר אינם נפטרים בברכה אחת אלא א״כ היתה דעתו עליהם או שהיו לפניו בשעת ברכה כמ״ש בסימן רי״ב[3847].

(ואם הביאו לפניו מאותו המין ממש אף אם כבר אכל הראשון כולו א״צ לחזור ולברך אלא א״כ הוא נמלך ממש אבל בסתם אינו עושה היסח הדעת ממין זה שהיה לפניו בשעת הברכה להיות נמנע מלאכלו

[3834] ראה גם לקמן סי׳ רצו סט״ז.

[3835] ראבי״ה ברכות סי׳ קכ. מרדכי ברכות רמז קמט. עטרת זקנים. ראה גם לעיל סי׳ קפג ס״ז. לקמן סי׳ רעא סי״ח. סי׳ רצו סט״ז. סי׳ תרנא סי״ג.

[3836] סדר ברכות ד״ה לאחוז דבר המברך עליו בימינו. מ״א ס״ק ו. סולת בלולה ס״ק ד. אליה רבה ס״ק ו.

[3837] סעיף ו. וראה גם לעיל סי׳ יחס כ״ד.

[3838] **רמב״ם** הל׳ ברכות פ״ד ה״י. לבוש ס״ד. שיירי כנסת הגדולה (הגה״ט אות ד). וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ו ה״ד. סדר ברה״נ פ״ט ה״ד. וראה גם לעיל סי׳ קסז ס״ו. לקמן סי״א.

[3839] ירושלמי ברכות פ״ו ה״א (לט, ב). רמב״ם שם. **טור** ושו״ע ס״ה.

[3840] לבוש ס״ה. מ״א ס״ק ז. ט״ז ס״ק ט לדעת הרא״ש (ברכות פ״ו סי׳ כ) והטור. וכן הוא בלוח ובסדר ברה״נ שם. ולענין שותה מאמת המים ראה לקמן סי״א וש״נ. ועי׳ לקמן סי׳ רעא סכ״ח ובקונטרס אחרון שם ס״ק ח שכשבירך ע״ד כן א״צ לחזור ולברך (כר״ת בהגהות מיימוניות ברכות פ״ד אות ז לפירוש הט״ז שם). וראה תהלה לדוד ס״ק א.

[3841] טור ו**שו״ע** שם. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ו ה״ה. סדר ברה״נ פ״ט ה״ה.

[3842] ב״י ושו״ע שם.

[3843] כדלקמן סי׳ ריב ס״י וש״נ.

[3844] שו״ע יו״ד סי׳ יט ס״ז - אפילו לענין שחיטה.

[3845] תבואות שור סי׳ יט ס״ק לג.

[3846] **מ״א** ס״ק ז.

[3847] סעיף י ושי״נ.

עוד כשיביאו לפניו לפי שדרכו של אדם להמשך באכילה ולהרבות בה מאחר שהתחיל בה[3848]).

ויש אומרים[3849] שלא אמרו כן אלא בסעודה שאדם קובע עצמו בה אבל בפירות וכיוצא בהם אף אם קובע עצמו בהם אין קביעתו כלום שאין קבע לפירות וכיון שלא היתה דעתו על מה שהביאו לפניו אחר הברכה אף שאינו נמלך ממש צריך לחזור ולברך בכל ענין אף אם הביאו לו מאותו המין ממש ולא אכל עדיין הראשון וספק ברכות להקל ומכל מקום לכתחלה טוב ליזהר להיות דעתו על כל מה שיביאו לו[3850].

ואורחים הקרואים לאכול מיני פירות כיון שדעתם על בעל הבית שזימנם הרי דעתם על כל מה שהביא לפניהם[3851] כמ״ש בסי׳ קע״ט[3852] ואפילו הביא לפניהם מין אחר אחר שכלה הראשון א״צ לחזור ולברך:

י וכל זה כשהראשון והשני הם שוים בחשיבות שאין לזה קדימה על זה אם היו שניהם לפניו אבל אם הב׳ חשוב מהא׳ מפני שהוא מין ז׳ או שהוא חביב על דרך שיתבאר בסי׳ רי״א[3853] אינו נפטר בברכת הראשון אפילו אם הוא גם כן לפניו בשעת הברכה אלא שבירך בסתם ולא נתכוין לפטור השני בברכה זו ואף על פי שמן הסתם דעתו עליו מכל מקום אינו בדין שיפטור שאינו חשוב את החשוב בדרך גרוע אלא אם כן נתכוין לפוטרו בפירוש אבל לא בסתם[3854] (כמ״ש בסי׳ קע״ו[3855]) וכשנתכוין לפוטרו פוטרו אפילו לא היה לפניו בשעת ברכה[3856] ואם הביאוהו לפניו בעודו מברך אף על פי שהוא יפה מן הראשון וחביב עליו וגם הוא מין ז׳ יאכל תחלה מן הראשון (כיון שהתחיל עליו הברכה שבירך עליו[3857]):

יא נטל בידו פרי לאכלו ובירך עליו ונפל מידו ונאבד[3858] או נמאס עד שאינו ראוי לאכילה[3859] ויש ממין זה לפניו עוד צריך לחזור ולברך עליהם אפילו היתה דעתו עליהם כשבירך[3860] לפי שהברכה חלה על זה שאחז בידו כשבירך וזה פוטר את כולם אבל כשלא אכל את זה לא נפטר בברכה שבירך על זה[3861].

ומכל מקום העומד על אמת המים מברך ושותה אע״פ שהמים שהיו לפניו כשבירך חלפו והלכו לפי שלכך נתכוין מתחילה שלא לשתות מים אלו אלא מה שיבאו אחר ברכתו ועליהם חלה ברכתו[3862].

ויש אומרים[3863] שהברכה חלה על כל מה שמוכן לפניו ודעתו עליו וא״צ לחזור ולברך עליו אם נפל מידו

[3848] טור חיו״ד סי׳ יט בשם בעל העיטור. רמ״א שם ס״ו - אפילו לענין שחיטה. ובט״ז שם ס״ק יא - שבפירות גם הרא״ש יודה. ושם ס״ק יב דהיינו אפילו כבר אין לפניו הראשונים. לבוש ס״ה. ב״ח ד״ה ומ״ש אבל מי שבירך. עולת תמיד ס״ד. אליה זוטא ס״ק ז. אליה רבה ס״ק ט. וראה משנה ברורה שער הציון ס״ק כ. חקרי הלכות ח״ח מו, ב.

[3849] תשב״ץ סי׳ שי. כל בו סי׳ כד הל׳ סעודה (יז, ג). מ״א שם.

[3850] רמ״א שם. שו״ע יו״ד סי׳ יט ס״ז.

[3851] תוס׳ ברכות מב, א ד״ה אתכא (הב׳). הגהת הר״ף בתשב״ץ שם.

[3852] סעיף ז וש״נ.

[3853] סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו, ועי׳ סדר ברה״נ פ״י ה״ו.

[3854] רשב״א מא, א סוף ד״ה ולענין. רמ״א סי׳ ריא ס״ה. מ״א ס״ק ח ושם ס״ק יא. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ו ה״ו. סדר ברה״נ פ״ט ה״ו. ושם ה״ז מביא יש חולקים על כל זה. ולענין יין ראה לעיל סי׳ קעד ס״ט.

[3855] סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו, ועי׳ סדר ברה״נ פ״ט ה״ז וש״נ.

[3856] ט״ז ס״ק ב.

[3857] ס׳ חסידים סי׳ תתמז. מטה משה סי׳ שנג. מ״א ס״ק ח.

[3858] ירושלמי ברכות פ״ו ה״א. רמב״ם הל׳ ברכות פ״ד ה״י. רא״ש ברכות פ״ו סי׳ כ. טור ושו״ע ס״ו.

[3859] ס׳ המנוחה הל׳ ברכות פ״ד ה״י. שו״ע שם.

[3860] רא״ש שם. ט״ז ס״ק ח.

[3861] אליה רבה ס״ק י.

[3862] ירושלמי שם. טור ושו״ע שם.

[3863] ר״ת בהגהות מיימוניות ברכות פ״ד אות ז. ב״י ד״ה וכתב ה״ר מנוח (דמיירי בשהיה דעתו עליו). אבודרהם סדר הלכות המוציא ופירושה בשם הראב״ד. רמ״א ס״ו. ט״ז שם. אליה רבה סי׳ רב ס״ק א (לענין אגוז). וכדעה זו פסק בלוח ברה״נ פ״ו ה״ח ובסדר ברה״נ פ״ט ה״ח.

הפרי שבירך עליו וכן אם בירך על הכוס ונשפך וחוזר וממלאו מן הקנקן שעומד לפניו על השלחן או על הספסל שאצלו מוכן לשתיה אין צריך לחזור ולברך עליו וכן עיקר להקל בספק ברכות.

והוא שהיתה דעתו בברור לאכול ולשתות ממה שלפניו אף אם לא היה נופל מידו מה שבירך עליו אבל בסתם אין הברכה חלה אלא על מה שבידו בשעת הברכה[3864].

ואפילו אם היתה דעתו בבירור לאכול ולשתות עוד אין הברכה חלה על זה אלא כשהוא לפניו בשעת הברכה אבל אם אח״כ הביאוהו לפניו צריך לחזור ולברך עליו אם נפל מה שבידו ממנו אפילו במקום שלא היה צריך לברך עליו אם היה אוכל או שותה ממה שבידו כשבירך[3865].

(ובמים שבאמת המים כיון שהם מעורבים ומחוברים וגוף אחד הם הברכה על כולם אף על מה שלא היה לפניו בשעת הברכה[3866]):

יב וכל זה כשאוכל או שותה לבדו אבל אם יש אחרים עמו והוא מברך גם להם להוציאם ידי חובתן ונפל מה שבידו אחר הברכה יש אומרים שא״צ לחזור ולברך כי הברכה חלה גם על מה שביד אחרים אפילו לא אחזו בידם אלא היה לפניהם הברכה חלה על מה שלפניהם כשהם טועמים אחר ברכתו ולכן גם הוא א״צ לחזור ולברך על מה שמביאים לו אחר כך[3867] רק שלא יפסיק בינתיים בשיחה[3868]:

יג וכל מקום שהוא צריך לחזור ולברך וברכתו הראשונה היא לבטלה צריך לומר אחריה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וכן כל מי שמזכיר שם שמים לבטלה[3869].

ואם נפל מידו האוכל או נשפך הכוס קודם שאמר אלהינו יסיים ויאמר למדני חקיך[3870] שיהא נראה כקורא פסוק ואין כאן הזכרת שם שמים לבטלה וכן כל ברכה לבטלה שנזכר קודם שיאמר אלהינו[3871]:

יד בירך על המים ושמע שיש מת בשכונה[3872] ומנהג לשפוך כל מים שאובין שבשכונת המת[3873] ישתה מעט מן המים שלא תהא ברכתו לבטלה ואח״כ ישפוך השאר[3874] ואף להאומרים[3875] שטעם המנהג הוא מפני שמלאך המות מטיל טפת דם המות במים והשותה מהן מסתכן מכל מקום שומר מצוה לא ידע דבר רע[3876] ומאחר ששתה מעט שאין ברכתו לבטלה ישפוך השאר משום חשש סכנה[3877].

ואם שמע שהתקופה נופלת ימתין מעט עד שעברה התקופה וישתה כי יש אומרים שאין סכנה בהם אלא

[3864] מ״א ס״ק ח.

[3865] כדלעיל ריש ס״ט וש״נ. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ו ה״ט. סדר ברה״נ פ״ט ה״ט.

[3866] ובסדר ברה״נ שם: לפי שמתחלה כשברך ידע שהמים שלפניו יחלופו ויעברו.

[3867] שו״ת מהרי״ל סי׳ צב, לפירוש פרישה ס״ק ט ודרכי משה סי׳ רט ס״ק א. רמ״א שם ס״ב, לפירוש עולת תמיד שם ואליה רבה שם ס״ק ג, דהיינו אף אם לא היה דעתו בבירור לשתות עוד. וראה מ״א שם ס״ק ה. סי׳ ריג ס״ק ז. לקמן סי׳ ריג ס״ג.

[3868] ראה לעיל סי׳ קסז ס״י.

[3869] ירושלמי ברכות פ״ו ה״א. רמב״ם הל׳ שבועות פי״ב הי״א. טור ושו״ע ס״ו. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ו ה״י. סדר ברה״נ פ״ט ה״י. וראה העו״ב תתיז ע׳ 66.

[3870] תהלים קיט, יב.

[3871] רבינו יונה ברכות לט, א ד״ה ובירושלמי בשם גאון. רא״ש ברכות פ״ו סי׳ כ. טור ושו״ע שם.

[3872] ראה גם לקמן סי׳ תנה סט״ו.

[3873] ראה שו״ע יו״ד סי׳ שלט ס״ה.

[3874] ס׳ חסידים סי׳ תתנא. מ״א ס״ק ח.

[3875] כל בו סי׳ קיד פ״ב בשם י״א. ט״ז יו״ד סי׳ שלט ס״ק ד. ש״ך שם ס״ק ח.

[3876] קהלת ח, ה.

[3877] כנסת הגדולה סי׳ רד בהגה״ט. מ״א שם. אליה רבה סי׳ רב ס״ק א. וראה גם לקמן שם.

לשתות בשעת התקופה[3878] ואף האומרים שכל שלא היה בהם ברזל בשעת התקופה יש סכנה לשתות מהם גם אח״כ מכל מקום שומר מצוה לא ידע דבר רע[3879]:

טו השותה מים ושופך מעט קודם שתייתו משום חשש מים הרעים[3880] ישפוך קודם שיתחיל לברך ולא אחר הברכה[3881] משום בזיון הברכה[3882]:

[3878] סי׳ חסידים שם. מ״א שם. סי׳ תנה ס״ק ח.
[3879] כדלקמן שם סט״ו-ז וש״נ.
[3880] כדלקמן הל׳ שמירת גוף ונפש ס״ד.
[3881] סי׳ חסידים סי׳ קיא וסי׳ תתנב.
[3882] אליה רבה שם. וראה גם לקמן סי׳ רצו ס״ה וש״נ.

רז דין ברכה אחרונה על פירות

ובו ב׳ סעיפים

א על פירות האילן חוץ מה׳ מינים שיתבאר בסימן ר״ח[3883] ועל כל פירות אדמה וירקות וכל דבר שאין גידולו מן הארץ מברך לאחריהם בורא נפשות רבות[3884] ואם אכל כשיעור מכל מין ומין ממינים אלו[3885] מברך לאחריהם ברכה אחת כיון שברכתם שוה[3886] וה״ה אם אכל ושתה[3887].

וברכה זו חותם בה בלא שם שאומר ברוך חי העולמים[3888] לפי שי״א שתקנו בה חתימה[3889] ויש אומרים[3890] שלא תקנו אלא הוא מטבע קצר[3891]:

ב וחסרונן הוא מלשון כל מחסוריך עלי[3892] כלומר צרכי סיפוקן שהם חסרים וצריכים להם לצורך קיום חיותם שאי אפשר להם להתקיים זולתם כגון לחם ומים ועל כל מה שבראת[3893] להחיות בהם הם שאר הדברים שבראם להתענג בהם כגון מיני פירות[3894] ויש אומרים[3895] שחסרונן הוא דבוק לעל כל מה שבראת כלומר שהם חסירים וצריכים לכל מה שבראת להחיות כו׳.

צריך לומר חי בצר״י[3896]:

הסימנים החסרים לא נדפסו בתוך הש״ע מעולם
וכל מבקשם ימצאם [לקמן] בתוך סדר ברכת הנהנין[3897] מהרב המחבר זצלה״ה

[3883] סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו, וראה סדר ברה״נ פ״א ה״ז.
[3884] רב פפא ברכות מד, ב ותוס׳ שם ד״ה עבידנא. טור ושו״ע. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״א ה״ו. סדר ברה״נ שם.
[3885] ולענין צירופם לשיעור ראה סדר ברה״נ פ״ח ה״ז.
[3886] טור ושו״ע.
[3887] מ״א ס״ק א.
[3888] רבינו יונה ברכות מד, ב ד״ה ובירושלמי. שו״ת הרשב״א ח״א סי׳ קמט. רבינו ירוחם נתיב טז ח״ג. שו״ע.
[3889] ירושלמי ברכות פ״ו ה״א. רא״ש ברכות פ״ו סי׳ ח. טור.
[3890] רבינו יונה שם.
[3891] כברכת הפירות והמצוות שפתיחתן היא חתימתן.
[3892] שופטים יט, כ.
[3893] לשון נוכח. שער המצות פר׳ עקב ד״ה ונחזור לענין ראשון. מ״א ריש הסימן. וכ״ה בנוסח הסידור.
[3894] תוס׳ לז, א ד״ה בורא. רא״ש שם. טור. ט״ז ס״ק א.
[3895] טור בשם י״א. ב״י.
[3896] מ״א ריש הסימן. וכ״ה בנוסח הסידור.
[3897] סי׳ רח בפרק א (בסדר ובלוח ברה״נ). סי׳ רי בפרק ח (ובלוח ברה״נ פ״ב). סי׳ ריא בפרק י (ובלוח ברה״נ פ״ג).

ריב שהעיקר פוטר את הטפל

ובו י״א סעיפים

א כל[3898] שהוא עיקר[3899] ועמו טפילה מברך על העיקר ופוטר את הטפילה[3900] בין מברכה ראשונה בין מברכה אחרונה[3901].

אין צריך לומר אם הטפילה מעורבת עם העיקר כגון כל תערובת ב׳ מינים שהאחד הוא עיקר והב׳ אינו אלא לתקנו ולהכשירו[3902] או אפילו שניהם עיקר אלא שהאחד מרובה והאחד מועט שהרוב נחשב עיקר והמועט טפל[3903] או בתערובת ממשות[3904] דגן שאפילו הוא מועט נחשב עיקר[3905].

ואפילו אינו מעורב ממש עם הטפל אלא שנעשה על דעת לאכול שניהם יחד כגון עיסה ממולאת בפירות[3906] ואז אפילו אוכל הטפל לבדו אחר שבירך על העיקר א״צ לחזור ולברך[3907].

אלא אפילו אינן מעורבין כלל זה עם זה[3908] אלא שעיקר האכילה הוא ממין אחד והשני אינו בא אלא מחמת הראשון[3909] שאם לא היה אוכל הראשון לא היה אוכלו כלל עתה[3910] הרי הוא טפל אליו ונפטר בברכתו אפילו הוא לחם שהוא חשוב מכל המינים כגון מי שחפץ לאכול דג מלוח וכדי שלא יזיקנו בגרונו אוכל עמו פת הרי הוא טפילה לדג ונפטרת בברכתו[3911].

והוא שאינו רעב ואינו תאב כלל לאכילת הפת ולא היה אוכלו כלל עכשיו אם לא המליח אבל אם הוא תאב גם לאכילת פת אע״פ שאוכלו עם המליח אינה טפילה אליו אפילו אם תאב לו יותר וצריך לברך עליה המוציא ופוטר את המליח[3912] הואיל והוא מדברים שדרכן לבוא תוך הסעודה שהם נפטרים לעולם בברכת הפת אף שאינם באים מחמתה כמ״ש בסי׳ קע״ז[3913]:

ב וכן מי שאוכל לפני סעודה פת שרויה ביי״ש אע״פ שעיקר כוונתו בזה על היי״ש אלא מפני שהוא חזק וקשה לו לשתותו לבדו שורה בו פת ואוכלו מכל מקום כיון שהוא לפני הסעודה ודאי כוונתו גם כן

[3898] מהדורא בתרא מהלכות אלו, בלוח ברה״נ פ״ד ובסדר ברה״נ פ״ג, ויצויין לקמן בשולי הגליון.

[3899] בשו״ת צמח צדק חאו״ח סי׳ קטז יש כמה ציונים ומראי מקומות לסימנים ריב-רטו, ובתחלתם: ״מראה מקום מאדמו״ר״, ומועתקות לקמן בצורה מודגשת, כהציונים שבדפוס ראשון.

[3900] משנה ברכות מד, א. טור ושו״ע ס״א. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ד ה״א. סדר ברה״נ פ״ג ה״א.

[3901] ב״י ד״ה כתב הכל בו. דרכי משה ס״ק א. שו״ע שם.

[3902] כדלעיל סי׳ רב ס״י וסי״ח. סי׳ רד סט״ז וסי״ז. וראה פס״ד צמח צדק ח, ב-ג.

[3903] טור ושו״ע סי׳ רח ס״ז. מ״א ס״ק א ובסי׳ רד ס״ק כה. וכדלעיל סי׳ רב ס״ג וסכ״ג. סי׳ רד ס״ח וסי״ז.

[3904] למעט פירורי לחם שאין בו ממשות שנותן בשכר חם (כדלקמן ס״ד), ולמעט כשאין בו ממשות רק טעם הדגן (כמבואר בסדר ברה״נ פ״ג ה״ב וש״נ).

[3905] רב כהנא ברכות לו, ב. רא״ש ברכות פ״ו ס״ז-ח. טור ושו״ע סי׳ רח ס״ב. מ״א סי׳ ריב ס״ק א. וראה גם לקמן ס״ב-ג. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״ג ה״ב וש״נ.

[3906] וכדלעיל סי׳ קסח ס״ט וש״נ.

[3907] כדלעיל סי׳ קסח סוף סי״ד וש״נ. לקמן ס״ה. משא״כ כשאוכל הטפל לפני שבירך על העיקר, כדלקמן ס״ה וש״נ. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ד ה״ה. סדר ברה״נ פ״ג ה״ז.

[3908] רמב״ם הל׳ ברכות פ״ג ה״ה. טור ושו״ע ס״א. וראה פס״ד צמח צדק ז, ד.

[3909] ברכות מא, א לענין צנון וזית. רא״ש שם סי׳ כו לענין דברים הבאים בתוך הסעודה. טור ושו״ע ס״א. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ד ה״ו. סדר ברה״נ פ״ג ה״ח.

[3910] רש״י ברכות שם ד״ה שהיה צנון. ב״ח ד״ה ומ״ש ואפילו פת.

[3911] משנה מד, א. טור ושו״ע שם. ט״ז ס״ק ב. אליה רבה ס״ק ב. וכדלעיל סי׳ רב ס״י. וראה פס״ד צמח צדק ח, א-ב.

[3912] ט״ז סוף ס״ק ג. מ״א סוף ס״ק ג. וכדלעיל סי׳ רב ס״י. לקמן ס״ב.

[3913] סעיף א. וראה מ״מ וציונים.

לסעוד הלב ולפיכך אין הפת טפילה להיי״ש וצריך לברך עליה המוציא[3914] ופוטר את היי״ש[3915] אפילו אין כוונתו בו כדי לעורר תאות המאכל שלא היה נפטר בברכת הפת אם היה שותהו בפני עצמו כמ״ש בסי׳ קע״ד[3916].

וכן אפילו אם שורה פת ביין שצריך לברך עליו בורא פרי הגפן אף בתוך הסעודה[3917] א״צ לברך על הבלוע בפת השרויה בו שכיון שכוונתו ג״כ לסעוד הלב הפת עיקר והיין טפל[3918] שכל תערובת מין דגן עם מין אחר הדגן עיקר לעולם כל שמתכוונין גם כן לאכילתו אע״פ שעיקר הכוונה הוא בשביל מין האחר כמ״ש בסי׳ ר״ח[3919]:

ג ולפיכך אפילו פת הבאה בכסנין[3920] שמברך עליה בורא מיני מזונות אם שורה אותה ביין או יי״ש ושאר משקין א״צ לברך על משקה הבלוע בה[3921] ולא על משקה שע״ג כגון שמטבל בדבש ואוכל[3922] ואפילו אם עיקר כוונתו על המשקה (שכיון שהיא מה׳ מינים היא עיקר).

אלא א״כ אינו מתכוין לאכילתם כלל אלא כדי שלא יטנפו את הידים מהדבש כמ״ש בסימן קס״ח[3923] או שורה ביי״ש וכוונתו על היי״ש בלבד אלא שמפני שהוא חזק וקשה לו לשתותו לבדו הוא שורה בו פת ואוכלה אע״פ שאינו מתאוה לה כלל כגון מי ששורה אחר הסעודה מעט פת ביי״ש ואוכלה לעכל המאכל שאז נעשית הפת טפילה ליי״ש[3924] וצריך לברך עליה שהכל כדין יי״ש הבא לעכל המאכל כמ״ש בסי׳ קע״ד[3925].

(ואם שורה בו מאכל שמתאוה לו ואינו מחמשת המינים באנו למחלוקת שנתבאר בסי׳ ר״ב[3926] שי״א שכל תערובת ב׳ מינים שאחד מהם היה אוכלו גם אלו היה לבדו והשני לא היה אוכלו לבדו נעשה זה טפל לזה הואיל ואינו אוכלו אלא ע״י שמעורב [ב]זה ואע״פ שכוונתו על שניהם בשוה ויש חולקים בזה וספק ברכות להקל כמו שנתבאר שם):

ד ואפילו אם מתכוין ומתאוה לטעם הפת השרויה במשקה אלא שאינו עושה לאכילה אלא לשתיה כגון שמפרר לחם דק דק ונותן לתוך שכר חם כדי שיתן בו טעם כיון שאין בלחם ממשות ודבר חשוב השכר עיקר[3927] (שלא אמרו שכל תערובת שיש בו דגן הדגן עיקר אלא כשיש בו ממשות הדגן ולא ריבה בו משקה הרבה עד שנעשה רך וראוי לשתיה אלא הוא עב וראוי לאכילה כמ״ש בסימן ר״ח[3928]):

[3914] מ״א ס״ק ג. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ד ה״ז. סדר ברה״נ פ״ג ה״ט. ושם (בסדר ברה״נ: מן הסתם כוונתו).

[3915] כדלעיל סי׳ קסח סכ״א וש״נ.

[3916] סעיף ג. ובלוח ברה״נ שם: ואם כוונתו לעורר תאות המאכל פוטר את היי״ש ששותה בפני עצמו גם כן.

[3917] כדלעיל סי׳ קעד ס״א וש״נ.

[3918] **מ״א סי׳ קסח סוף ס״ק ל,** וכדלעיל סי׳ קסח סכ״א וש״נ. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ד ה״ז. סדר ברה״נ פ״ג ה״ט.

[3919] סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו, וראה סדר ברה״נ פ״ג ה״ב וש״נ.

[3920] דלעיל סי׳ קסח ס״ט-יב.

[3921] מ״א סי׳ קסח ס״ק ל. וכ״ה לעיל סי׳ קסח סכ״א. לוח ברה״נ פ״ד ה״ז. סדר ברה״נ פ״ג ה״ט.

[3922] משא״כ כשאינו שורה בתוכן רק מערבן, כדעיל סי׳ רב סי״ג.

[3923] סעיף ט וש״נ.

[3924] מ״א ס״ק ג. וכדלעיל סי׳ רב ס״י. וכ״ה לוח ברה״נ פ״ד ה״ח. סדר ברה״נ פ״ג ה״ט. וראה פס״ד צמח צדק ח, ד.

[3925] סעיף ג.

[3926] סעיף י וסכ״ג.

[3927] מ״א ס״ק א ובסי׳ קסח ס״ק ל. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ד ה״ח. סדר ברה״נ פ״ג ה״י.

[3928] סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו, וראה סדר ברה״נ פ״א ה״ט. וראה גם לעיל סי׳ רב סי״ג. סי׳ רד ס״ד. סדר ברה״נ פ״ג ה״י. פ״ז ה״ט.

ה וכל זה בפת או מאכל אחר שאוכל עם המליח או עם הייש ביחד אבל מה שאוכל אחכ לבדו צריך לברך עליו תחלה וסוף כיון שבאכילה זו איננו טפל כלל[3929] וגם מתחלה לא נעשה טפל אלא בשעת אכילתו אותם יחד ולא מתחלת עשייתם[3930] יחד באפייה או בישול שעיז נעשו כדבר אחד ממש לברכה לענין שהעיקר פוטר את הטפל אף אם אוכלו אחכ לבד[3931] (אבל לא לענין שיברך על הטפל ברכת העיקר אם בא לאכלו לבדו מתחלה[3932] מטעם שיתבאר).

ואם גם באכילה זו הוא טפל אצ לברך עליו אעפ שאוכלו לבדו כגון מי שאוכל פת למתק השתיה ששתה כבר אצ לברך עליה שהיא טפילה למשקה ונפטרת בברכתו[3933]:

ו וכל פת שהיא טפילה לענין ברכה היא טפלה גם כן לענין נטילת ידים[3934] ואין צריך ליטול ידיו אפילו אוכל כביצה[3935].

וטוב למנוע מלאכול פת למתק השתיה כי מי יוכל להבחין אם אוכלה למתק השתיה או למילוי כרס שאז צריך לברך עליה המוציא[3936]:

ז וכל זה במיתוק השתיה ששתה כבר אבל האוכל גרעיני גודג[ד]ניות וכיוצא בהם למתק השתיה שישתה[3937] שאכילתם גוררת לו תאוה לשתיה אעפ שאכילתם טפלה להשתיה והיתה נפטרת בברכתה אם היה אוכל אחר שבירך על השתיה מכל מקום כשאוכל קודם השתיה אי אפשר שיפטר בברכת השתיה שיברך אחר אכילתו כי אסור ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה[3938] בתחלה לכן צריך לברך עליהם ברכה המיוחדת להם[3939].

וכן הרוצה לשתות בבוקר או אחר שינת צהרים ורוצה לאכול מעט תחלה כדי שלא ישתה על לב ריקן אעפ שאכילה זו היא צורך השתיה וטפלה אליה צריך לברך עליה ברכה המיוחדת לה כדי שלא יהנה מהעולם הזה בלא ברכה[3940]:

[3929] וכדלקמן סוף סיו. וכן הוא בלוח ברהנ פיד הית. סדר ברהנ פיג היא.

[3930] בכתי: עשייתם כמו בטפילה המעורבת שנעשים טפילה מתחלת עשייתם יחד.

[3931] כדלעיל סיא ושינ. וכן לענין תערובת שכיא עומד בעינו, כדלעיל סי רד סיז ושינ.

[3932] מיא סי קסח סיק טו. וכדלעיל סי קסח ריש סי. וכן הוא בלוח ברהנ פיד היה. סדר ברהנ פיג היז. ועי לעיל סי רב סיא לענין מרק הטפל לירקות ובא לשתותן בפני עצמן.

[3933] תרומת הדשן סי לא. שות רמא סי א. מטה משה סי שסד בשם הרשל. רמא סיא. טז סיק ד. וכן הוא בלוח ברהנ פיד הית. סדר ברהנ פיג היא. סדר נטי סיח. וככ בתרומת הדשן שם בשם הראש ברכות פיו סי כו לענין צנון וזית. וראה העוב תשצז ע 43.

[3934] שות רמא סי א. מטה משה סי שסד בשם הרשל. מא סיק ג. וכדלעיל סי רב סי.

וכן הוא בסדר נטי לסעודה סיח (אבל אם הפת היא טפלה לדבר אחר, כגון ששתה יישׁ ואוכל מעט פת אחריו שלא יזיקנו, כשם שהפת טפלה להמשקה לענין ברכה שנפטרת בברכתו ואין צריך לברך עליה המוציא, כך היא טפלה לענין שאין צריך נטילת ידים). לוח ברהנ פיד הי. סדר ברהנ פיג היב (וכל פת שהיא טפלה לענין ברכה היא טפלה גם כן לענין נטילת ידים, ואין צריך ליטול ידיו. ומכל מקום יש ליזהר שלא לאכול כי אם פחות מכביצה). וראה גם לקמן סעיף י.

[3935] בסדר ברהנ שם: ומכל מקום יש ליזהר שלא לאכול כיא פחות מכביצה.

[3936] שלה שער האותיות אות ק, סוף דיני ברכת הנהנין (צז, א) סוף כלל ז. מא סיק ג. וכן הוא בלוח ובסדר ברהנ שם.

[3937] כן הגיה בקוהש וכה בכתי.

[3938] כדלעיל סי קסז סיא ושינ.

[3939] תרומת הדשן סי לא בשם שות מהרח אור זרוע סי לח. רמא סיא. טז סיק ה-ו. וכן הוא בסדר נטי לסעודה סיח. לוח ברהנ פיד היא. סדר ברהנ פיג היג.

[3940] תרומת הדשן ורמא שם. ובסדר ברהנ שם: ואם אוכל מעט פת תחלה צריך ליטול ידיו כהלכה. ובסדר נטי לסעודה שם: אלא שלא יברך ענטי.

ח במה דברים אמורים כששותה יין שברכתו בורא פרי הגפן שאי אפשר לברך ברכה זו על המאכל אבל השותה משקה שברכתו שהכל יש אומרים[3941] שיברך על המאכל שאוכל תחלה שהכל ולא ברכתו המיוחדת לו שכיון שאכילתו אינה אלא לצורך השתיה וטפילה אליה מברך עליה ברכת השתיה שהיא עיקר.

אבל כל טפל שאין אכילתו טפלה אל העיקר אלא כשאוכל שניהם יחד או הטפל אחר העיקר וכשאוכלו קודם העיקר אין אכילתו טפילה אליו כלל כגון שהביאו אליו פת או מאכל אחר לאכול עם המליח שלא יזיקנו בגרונו או למתק השתיה אחר שישתה וכשבא לאכול ממנו לפני המליח או לפני השתיה אין אכילה זו טפלה אליה כלל צריך לברך עליה ברכה המיוחדת לה ולא ברכת המליח או המשקה אע״פ שהיא שהכל[3942].

לפיכך טוב שיאכל ממנו מעט קודם ברכת המליח או המשקה כדי שיברך עליו ברכה המיוחדת לו ולא יפטרנו בברכה אחרת בתורת טפילה[3943].

ואע״פ שמן הדין אין לחוש לכך שאף שברכת העיקר היא שהכל שהיא ברכה כוללת וברכת הטפילה היא ברכה מבררת ופורטת אין לה דין קדימה על העיקר כיון שאינו אוכל עתה הטפל אלא בשביל אכילת העיקר א״כ קודם שהתחיל באכילת העיקר שעדיין אינו חפץ לאכול הטפל אינו מחויב לאכלו בשביל קדימת ברכתו[3944] כמ״ש בסי׳ רי״א[3945] מכל מקום כיון שהעיקר והטפל אין ברכותיהם שוות ואם יברך על העיקר תחילה לא יברך כלל על הטפל ואם יברך על הטפל תחילה יחזור ויברך על העיקר טוב יותר לעשות כן להרבות בברכות כי לעולם ירבה האדם בברכות הצריכות וימעט בשאינן צריכות[3946] וזו היא ברכה הצריכה שהרי היא מיוחדת להטפל ולא להעיקר וגם בברכת העיקר אינה מיוחדת אל הטפל אלא כוללת גם את הטפל ולא צוו למעט אלא כשיכול לפטור ב׳ דברים בברכה אחת המיוחדת לשניהם[3947]:

ט במה דברים אמורים כשאין העיקר חביב לו יותר מהטפל[3948] אלא שהשעה צריכה לכך לעשות ממנו עיקר כגון שאכל כבר פירות מתוקין ביותר והוצרך לאכול אחריהם מליח לחתך הליחות הנקבצות באצטומכא ואוכל עמו איזה מאכל שלא יזיקנו בגרונו[3949] אבל אין המליח חביב עליו ואינו מתאוה לו כלל כמו שאינו מתאוה להמאכל עכשיו אם לא המליח[3950].

או אפילו אם העיקר חביב עליו עכשיו אלא שברוב הפעמים הטפל חביב עליו יותר וא״כ אין קדימה[3951]

[3941] שו״ת מהר״ח אור זרוע סי׳ לח לפירוש המ״א ס״ק ד. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ד הי״א, אבל בסדר ברה״נ פ״ג הי״ג השמיט י״א אלו [ועד״ז לקמן ס״י, ולעיל סי׳ קעד ס״ב, וגם שם ושם השמיטו בסדר ברה״נ]. וראה לעיל סי׳ קעד בקונטרס אחרון ס״ק ח.

[3942] דבזה מיירי האור זרוע דלקמן, שלא יחלוק על שו״ת מהר״ח אור זרוע דלעיל (כקושית הפרי חדש). וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ד הי״ב.

[3943] אגור סי׳ רחצ בשם אור זרוע ח״א סי׳ קעו בשם הרי״ף. רמ״א ס״א. ט״ז ס״ק ג. אבן העוזר. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ד הי״ג. ובסדר ברה״נ פ״ג הי״ד כ׳ שזוהי מדת חסידות. וראה לקמן סי׳ רמט בקונטרס אחרון ס״ק ד שהאריך לדון במחלוקת זו שבין מ״א ואבן העוזר. וראה גם לקמן סי׳ רטו ס״ה. וראה פס״ד צמח צדק ח, ג.

[3944] אליה רבה סי׳ ריא ס״ק ו.

[3945] סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו, וראה לעיל סי׳ קסח ס״ב וש״נ.

[3946] כדלקמן סי׳ רטו ס״ד וש״נ.

[3947] ט״ז ואבן העוזר שם. וכן הוא בלוח ובסדר ברה״נ שם.

[3948] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ד הי״ד. סדר ברה״נ פ״ג הט״ו.

[3949] כאוקימתא דגמרא ברכות מד, א. לפירוש התוס׳ שם ד״ה באוכלי. פירוש המשניות להרמב״ם שם.

[3950] ביאור דברי האו״ז הנ״ל, ליישבו מקושית המ״א ס״ק ג. וראה חי׳ צמח צדק טו, ב.

[3951] בכת״י: דין קדימה.

להעיקר כמ״ש בסי׳ רי״א[3952].

ואצ״ל אם גם עכשיו הטפל חביב עליו יותר אלא שאעפ״כ לא היה אוכלו אם לא שהוצרך לאכול המליח ומפני זה הוא טפל אליו ואף שאעפ״כ אין צריך להקדים הטפל מן הדין אע״פ שהוא חביב כיון שלא היה אוכלו כלל אם לא העיקר[3953] מכל מקום כדי להרבות בברכות טוב להקדימו כיון שאין להעיקר דין קדימה מצד עצמו.

ואף אם מצד ברכתו יש לו דין קדימה כגון שברכתו בורא פרי האדמה או בורא פרי העץ וברכת הטפל היא שהכל[3954] מכל מקום כיון שאם יברך על העיקר תחילה בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה לא יברך כלל על הטפל שברכתו שהכל נהיה בדברו לא שייך כלל בזה קדימה ויותר טוב להרבות בברכות כמו שנתבאר.

אבל אם העיקר חביב עליו לעולם יותר מן הטפל צריך לברך עליו תחילה שכיון שהוא חשוב ממנו ומוקדם לברכה מחמת חביבות[3955] עצמו ולא מחמת ברכתו ראוי הוא לברך עליו ולפטור הטפל בברכתו מחמת טפילתו שזהו עיקר מעלת חשיבותו כשפוטר דבר אחר בברכתו ולא קדימה לבדה שאין בה מעלה כל כך לדברים החשובים מצד עצמן כמ״ש בסי׳ רי״א[3956].

ואף אם ברכת העיקר היא שהכל וברכת הטפל היא מבוררת ופרטית אין זה מועיל להקדימו כיון שלא היה אוכלו כלל אם לא העיקר[3957].

ואפילו אם עכשיו כשאוכל הטפל עם העיקר הטפל חביב עליו יותר אלא שכשאוכלו לבדו אינו חביב לו כמו העיקר אין לו לברך עליו כלל[3958] כיון שכשבא לאכלו לבדו הרי אינו חביב עליו כמו העיקר וכשבא לאכלו עם העיקר הרי הוא טפל אליו וכל עיקר וטפל אף על פי שהטפל חביב מברך על העיקר ופוטר את הטפל הנאכל עמו או אחריו[3959]:

י לעולם אין הטפל נפטר בברכת העיקר ואפילו אם הם ב׳ מינים שברכותיהם שוות אלא כשהיה הטפל לפניו[3960] או שהיתה דעתו עליו בבירור[3961] בשעה שבירך על העיקר אבל אם אחר הברכה הביאוהו לפניו ולא היתה דעתו עליו בבירור בענין שאם לא היה טפל היה צריך לחזור ולברך אין טפילתו מועלת כלום לפטרו בברכת העיקר לא מברכה ראשונה אע״פ שברכותיהם שוות ועל דרך מה שנתבאר בסי׳ ר״ו[3962] ולא מברכה אחרונה כשאין ברכותיהם [האחרונות] שוות[3963] אלא א״כ קבע עצמו על העיקר והוא דבר

[3952] סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו, וראה סדר ברה״נ פ״י הט״ו.

[3953] אליה רבה סי׳ ריא ס״ק ו.

[3954] כמבואר בטור ושו״ע סי׳ ריא ס״ג. לוח ברה״נ פ״ג ה״ז. סדר ברה״נ פ״י ה״ז.

[3955] בכת״י: חשיבות.

[3956] סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו, ועי׳ מ״א שם סק״ב. לוח ברה״נ פ״ג ה״ז. סדר ברה״נ פ״י ה״ז.

[3957] כדלעיל ס״ח וש״נ.

[3958] ט״ז ס״ק ג.

[3959] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ד הי״ד. ובסדר ברה״נ פ״ג הט״ו סיים: ויש חולקים בזה ויש לסמוך עליהם בשבת ויום טוב כדי להשלים מנין מאה ברכות. וראה גם לקמן סי׳ רטו ס״ה. לעיל סי׳ מו ס״א וש״נ.

[3960] **תוספות** ברכות מד, א ד״ה באוכלי. ט״ז ס״ק א. מ״א ס״ק ב. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ד הט״ו. סדר ברה״נ פ״ג הט״ז.

[3961] שלה״ה שער האותיות אות ק, סוף דיני ברכת הנהנין (צו, ב) כלל ז ד״ה ונלע״ד. ט״ז ומ״א שם.

[3962] סעיף ט. והיינו כשאין שתיהן ממין הדומה זה לזה (אף שברכותיהן שוות), או לדעה הב׳ דלעיל שם - בכל אופן.

[3963] כדלעיל ריש ס״א וש״נ. וראה בדי השלחן סי׳ נח ס״ק כ.

שקביעות מועלת בו מפני שדרכו בכך כגון פת[3964] וכן יין כמ״ש בסי׳ ר״ו[3965] וכן שכר ודבש במדינות אלו כמ״ש בסי׳ רי״ג[3966].

ומכל מקום מי שאוכל פת או מאכל אחר למתק השתיה ודרכו בכך ברוב הפעמים הרי זה כאילו היתה דעתו עליו[3967].

ואם אין דרכו בכך מברך על הפת שהכל כברכת המשקה שהיא טפילה אליו[3968].

(אבל אין צריך ליטול ידיו תחילה[3969] אף אם הוא בענין שצריך לברך עליה המוציא כגון שהיא טפילה לדבר שאין ברכתו שהכל ולענין נטילת ידים לא שייך לחלק בין אם היתה דעתו על הטפל בשעת ברכת העיקר או שנמלך עליו אחר הברכה[3970] אלא כיון שאוכלה בתורת טפילה לדבר אחר פטור מנטילת ידים שלא תיקנו נטילת ידים לפת אלא כשאוכלה לסעוד הלב שסעודתה רגילה ומצויה תמיד ויש לחוש לסרך תרומה כמ״ש בסי׳ קנ״ח[3971]):

יא וכל טפילה הנאכלת אחר אכילת העיקר אינה נפטרת בברכתו אלא אם כן אוכלה במקום שאכל העיקר ולא שינה מקומו בינתיים מחדר לחדר[3972] כמו שלא היתה נפטרת אם לא היתה טפילה מפני שעמידתו ממקומו הוא גמר סעודתו ומה שאוכל אח״כ סעודה אחרת היא כמו שנתבאר בסימן קע״ח[3973].

אלא א״כ היא טפילה לדבר הטעון ברכה לאחריו במקומו שאז אין עמידתו גמר סעודתו כל שלא בירך ברכה האחרונה כמ״ש[3974]:

[3964] בעל המאור ברכות מא, ב ד״ה אמר רב פפא. מ״א שם.

[3965] ס״ט, לחלק בין סעודה לפירות. ולענין יין ראה לקמן סי׳ ריג ס״א.

[3966] סעיף א. ואוצ״ל: ומי דבש (וכן בלוח ברה״נ ובסדר ברה״נ שם).

[3967] שלי״ה שם ד״ה או לא היה. מ״א שם.

[3968] מ״א שם. כדלעיל ס״ח וש״נ. וכן הוא בלוח ברה״נ שם. ובסדר ברה״נ שם השמיט פרט זה שיברך על הפת שהכל (בהלכה זו ובהלכה דלעיל שם ודלעיל סי׳ קעד ס״ב). וראה חקרי הלכות ח״ג יד, א.

[3969] כדלעיל סעיף ו וש״נ.

[3970] שלי״ה שם ד״ה אמנם בענין הנטילה (אלא שמן הספק מצריך נט״י בשניהם בלא ברכה). וכן הוא בלוח ברה״נ שם (במוסגר, ככל הלכה דלא ברירא ליה). ובסדר ברה״נ שם השמיטה.

[3971] סעיף א.

[3972] תוס׳ ברכות מד, א ד״ה באוכלי. מ״א ס״ק ב. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ד הט״ז. סדר ברה״נ פ״ג הי״ז.

[3973] סעיף א.

[3974] לעיל שם ס״ג וש״נ. ובסדר ברה״נ שם: או שקבע עצמו על העיקר [כדלעיל שם ס״ח]. וראה מ״א ס״ק ב.

ריג מי שיצא אם מוציא אחרים

ובו ז׳ סעיפים

א על כל פירות ושאר אוכלים[3975] חוץ מפת[3976] וכל משקין חוץ מיין[3977] אם האוכלים או השותים הם שנים או יותר[3978] אחד מברך לכולם אע״פ שלא הסיבו על המטות.

[3975] כלישנא קמא ו**כר׳ יוחנן מג׳** א. **שכן דעת הרי״ף והרמב״ם** הל׳ ברכות פ״א הי״ב **והרא״ש** ברכות פ״ו סי׳ לג **ורוב הפוסקים** כמבואר בב״י סי׳ קעד ד״ה גרסינן ובריש סי׳ ריג. טור ושו״ע ס״א.

[3976] לענין קביעות על הפת ע״י הסיבה על המטות - ראה לעיל סי׳ קסז סט״ו.

[3977] לענין קביעות על היין - ראה לעיל סי׳ ריב ס״י.

[3978] **רא״ש** שם **טור ושו״ע** שם.

ואפילו בימיהם שלא היה קבע לסעודה בלא הסיבה אם הם אורחים הסועדים אצל בעל הבית[3979] וכל אחד שולחן קטן לפניו שאינם יודעים קביעותם יחד עד שהסיבו יחד[3980] וכל זמן שלא נקבעו יחד אין אחד פוטר את חבירו בברכתו[3981] בפת ויין שהם חשובים ודרכם לקבוע עליהם בהסיבה מפני חשיבותם[3982] מכל מקום בשאר דברים שאינן חשובים כל כך ואין דרכם כל כך בהסיבה פוטר אחד את חבירו בלא הסיבה.

ומכל מקום צריך שיהיו קבועים יחד[3983] בישיבה ולא בעמידה[3984].

ובזמן הזה שאין דרכנו בהסיבה כלל[3985] אין חילוק בין פת ויין לשאר דברים שבלא ישיבה גם בשאר דברים אינו פוטר ובישיבה גם בפת ויין פוטר[3986] והוא שישבו כולם בשולחן אחד[3987] או בלא שולחן במפה אחת[3988] בדברים שדרך קביעות אכילתם היא על המפה ודברים שדרך לקבוע עליהן אף בלא מפה כגון יין וכיוצא בו משישבו בקביעות יחד על הספסלים או על הקתדראות[3989] זה אצל זה זו היא קביעותם אבל לא כשישבו זה בכה וזה בכה.

במה דברים אמורים ביין הרשות אבל ביין קידוש והבדלה פוטר אחד את חבירו אפילו בעמידה ואפילו אין עומדים במקום אחד אלא כל אחד בביתו שאחד מקדש או מבדיל בביתו ומתכוין להוציא שכנו ושכנו שומע על הכוס שבידו ושותה[3990] הואיל והיא חובה ואינה כברכת הנהנין כמ״ש בסי׳ רע״ג[3991].

ואפילו אם כבר טעם המקדש או המבדיל כמלא לוגמיו ושוב אין השומעים צריכים לטעום אלא למצוה מן המובחר[3992] אעפ״כ נפטרים בברכתו אפילו בעמידה שמתוך שהם מצטרפים יחד לצאת ידי קידוש והבדלה מצטרפים ג״כ לצאת ידי ברכת היין[3993].

ויש אומרים[3994] שבשאר דברים חוץ מפת ויין אין אחד פוטר את חבירו ואפילו הסיבו שכיון שאין דרכם לקבוע עליהם כל כך אין קביעות מועלת בהם אלא א״כ באו בתוך הסעודה שמתוך שמועלת קביעות

[3979] **ריב״ל בירושלמי** ברכות פ״ו ה״ו, **שכן פסקו תלמידי רבינו יונה** ד״ה ועוד אומר **והרא״ש** שם. משא״כ בעל הבית עם בני ביתו, כדלעיל סי׳ קסז סט״ו.

[3980] תוס׳ ברכות מב, א ד״ה הסבו. רבינו יונה שם בשם רבינו יצחק. וראה גם לעיל שם. משא״כ בזמנינו שרגילין לקבוע רק כשכולם יושבים בשלחן אחד כדלקמן.

[3981] **משנה** ברכות **מב**, א.

[3982] רא״ש שם ופ״ח סי׳ ג. טור. דרישה סי׳ קעד ס״ק ה.

[3983] משא״כ ארעי, כדלקמן בסוף הסעיף.

[3984] רש״י ברכות מג, א ד״ה שאני [שצריך ישיבה]. **תוס׳ חולין קו**, ב סד״ה ושמע מינה [שצריך קביעות]. **טור סי׳ קעד** [שצריך ישיבה]. **רבינו ירוחם** נתיב טז ח״ג [שצריך קביעות]. הובאו ב**ב״י.**

[3985] תוס׳ ברכות מב, א ד״ה הסבו. רבינו יונה שם. רא״ש ברכות פ״ו סי׳ לג. וכדלעיל סי׳ קסז סט״ו.

[3986] **(ר״י)** [ב״י ד״ה ומ״ש אבל כל]. **שו״ע** שם.

[3987] תוס׳ ורבינו יונה שם. מ״א ס״ק ב.

[3988] רבינו יונה שם. הרא״ה בפקדת הלוים (ע׳ קכח). שו״ע סי׳ קסז סי״א. לעיל שם ובריש סי׳ קצג.

[3989] לשון הברייתא ברכות מג, א (דלא מהני כשדעתייהו למיעקר משם למקום סעודה). רש״י שם ד״ה שאני (דסגי בזה כשנקבעים שלא בשעת סעודה). וראה גם מ״א ס״ק א.

[3990] **מ״א סי׳ רעג ס״ק יג.**

[3991] **סעיף י** (שיכול להוציא שכנו). שם ס״ו (שברכת היין של קידוש דינה כברכת המצוות). וראה גם לעיל סי׳ קסז סכ״ג וש״נ.

[3992] כדלעיל סי׳ קצ ס״ה ולקמן סי׳ רעא סכ״ה וש״נ.

[3993] תוס׳ ברכות מג, א ד״ה הואיל.

[3994] **ראב״ד** הל׳ ברכות פ״א הי״ב **וכלישנא בתרא** ברכות **מג**, א **לר׳ יוחנן, הובא בב״י סי׳ קעד.** רמ״א ס״א.

להפת מועלת ג״כ לשאר דברים[3995].

ואע״פ שהעיקר כסברא הראשונה[3996] נהגו במדינות אלו לברך כל אחד לעצמו בשאר דברים[3997] לחוש לסברא האחרונה חוץ משכר ומי דבש לפי שרגילין לקבוע עליהם אף בלא סעודה לפיכך מועלת בהם קביעות כמו ביין[3998].

ומכל מקום אף ביין אם ב׳ או ג׳ נכנסים לבית אדם אחד ונותנים להם יין לשתות דרך עראי כל אחד מברך לעצמו[3999] אפילו יושבים בשולחן אחד שאין אחד פוטר חבירו בכל הדברים אלא בישיבת קבע על דעת שלא לעקור מיד ממקום זה אפילו לילך לקבוע במקום אחר[4000] ואצ״ל אם אין דעתם לקבוע כלל אלא לשתות בדרך עראי:

ב וכל זה בברכה ראשונה[4001] שדעתם להתחבר ולקבוע עצמן לאכול ולשתות יחד הרי קביעותם זו מצרפתם[4002] להחשב כגוף אחד[4003] וברכה אחת לכולם אבל בברכה האחרונה כיון שכבר אכלו והם מתפרדים זה מזה אינן מצטרפים זה עם זה[4004] להחשב כגוף אחד וצריך לברך כל אחד בעצמו על הנאת גופו ולא אמרו שיברך אחד לכולם[4005] אלא בפת שמברכים עליה ברכת המזון ולא בשאר ברכות אחרונות שאינן חשובות כברכת המזון לומר עליהם נברך בתחילה[4006].

ומכל מקום בדיעבד שבירך אחד ונתכוין להוציא השומעים והם נתכונו לצאת ידי חובתם יצאו[4007] אם היו קבועים באכילתם קביעות המועלת לצרפם לברכה ראשונה[4008].

ואם אחד אינו יודע לברך בעצמו יוצא לכתחילה בברכת חבירו[4009] שקבע עמו[4010].

ועכשיו שההמון מזלזלים מאוד בברכה אחרונה יש לעשות כן לכתחלה שיברך אחד בקול רם להוציא כל השומעים אע״פ שיודעים לברך בעצמן[4011]:

[3995] **ברייתא וגמרא** שם. **מ״א ס״ק ה.**

[3996] **שו״ע** ס״א. וכדלעיל תחלת הסעיף - שכ״ה דעת רוב הפוסקים.

[3997] **רמ״א** שם. ועי׳ לעיל סי׳ קסז סי״ח, שעכשיו נהגו לברך כ״א לעצמו גם בפת אפי׳ כשקביעותם מועלת. ועי׳ אג״ק חי״ד ע׳ כט.

[3998] **ט״ז ס״ק ב.** מ״א ס״ק ו.

[3999] **אגודה** חולין סי׳ קח. **מ״א ס״ק ו.**

[4000] **גמרא** שם. **מ״א ס״ק א.**

[4001] **כדאיתא גבי בר קפרא ברכות לט**, א. טור ושו״ע ס״א.

[4002] **תוס׳ חולין קו**, א ד״ה שמע מינה ו**ברכות מה**, א ד״ה אם רצו לזמן. רא״ש ברכות פ״ז סי׳ ו. ט״ז ומ״א סי׳ קצג ס״ק א.

[4003] ר״ן בפי׳ המשנה מגילה כג, ב ד״ה אבל הגאונים.

[4004] **גמרא חולין שם**.

[4005] בברכת המזון כשנקבעו יחד. **תוס׳** ברכות מב, א ד״ה הסבו, **והרא״ש** ברכות פ״ו סי׳ לג, **בברכות מג מהא דתלמידי דרב**. לעיל סי׳ קצג ס״ב.

[4006] שו״ת הרשב״א ח״א סי׳ רה. **תשובות המיוחסות להרמב״ן סי׳ קצו.** ר״ן שם (שאינו יכול להוציא אלא ע״י זימון על הפת בשלושה, כדלעיל סי׳ קסז סי״ז. סי׳ קפו ס״ד. סי׳ קצב ס״א).

[4007] שו״ת הרשב״א שם. וראה גם לעיל סי׳ קסז סי״ז. סי׳ קצג ס״א.

[4008] **עי׳ מ״א סי׳ קסז ס״ק כח.** ולעיל סי׳ קסז סי״ז הוסיף: ״וי״א שבכל מקום [אפילו לא נקבעו יחד] יצאו י״ח בדיעבד. והעיקר כסברא הראשונה״. וראה לקמן ס״ג, שרק כשלא אכל לגמרי אינו מוציא בדיעבד.

[4009] ברייתא ברכות מה, ב. טור ושו״ע סי׳ קצג ס״א. לעיל שם ס״א וש״נ.

[4010] משמעות הברייתא שם. וכ״ה לעיל שם. וראה לעיל סי׳ קצז ס״ו, שאם לא אכל לגמרי אינו מוציא את מי שאינו בקי.

[4011] **ט״ז ס״ק א.** ולענין ברכת המזון, ראה לעיל סי׳ קפג ס״י.

ג כבר נתבאר בסי׳ קס״ז[4012] שברכת הנהנין אינו יכול לברך להוציא חבירו ידי חובתו אלא א״כ גם הוא חייב בברכה זו בין שהיא ברכה ראשונה או אפילו ברכה אחרונה מטעם שנתבאר בסי׳ קצ״ז[4013] ואפילו בדיעבד אם מי שלא נתחייב בברכה זו בירך להוציא השומעים אע״פ שנתכוונו לצאת בשמיעתם וגם ענו אמן לא יצאו[4014] שאף שהשומע כעונה[4015] מכל מקום כיון שברכתו היתה לבטלה[4016] הרי לא שמעו ברכה הגונה[4017]:

ד אין אדם יוצא ידי חובתו בשמיעת הברכה אפילו ענה אמן אלא א״כ שמעה מתחילתה ועד סופה[4018] ונתכוין לצאת בה ידי חובתו[4019] והמברך נתכוין להוציאו[4020].

ואז יוצא ידי חובתו בדיעבד אפילו לא ענה אמן[4021].

(ולדברי האומרים שמצות של דבריהם א״צ כוונה[4022] אע״פ שלא נתכוין המברך להוציאו וגם הוא לא נתכוין לצאת בה יצא בין בברכה אחרונה בין בברכה ראשונה[4023] כגון מי שנטל פרי בידו לאכלו או מצוה לעשותו וקודם שהספיק לברך שמע ברכה זו מפי אחר המברך לעצמו אין צריך לברך ויש לחוש לדבריהם וליזהר שלא ליכנס בספק ברכה לבטלה[4024]):

ה לא הצריכו שיהיו המברך והשומעים קבועים יחד בישיבה אלא בהנאת אכילה ושתיה שכל אחד נהנה בפני עצמו אבל במוגמר שכולם נהנים ביחד מהריח העולה ממנו פוטר אחד את חבירו אפילו בעמידה ואפילו אינן קבועים במקום אחד אלא זה בכה וזה בכה[4025] וכן ברכת האור במוצאי שבת[4026].

(ועוד שברכת האור אינה כברכת הנהנין ממש כי היא הנאה כעין חובה ומטעם זה גם בברכת הריח שבמוצאי שבת פוטר אחד את חבירו[4027] שלא בקביעות ישיבה[4028] אפילו מריחים זה אחר זה ואפילו שלא בשעת הבדלה):

ו כל מקום שאחד פוטר את חבירו בברכת הנהנין מפני קביעותם יחד או מפני שנהנים ביחד מצוה שאחד

[4012] סעיף כג.
[4013] סעיף ו.
[4014] **מ״א ס״ק ז.**
[4015] ראה לעיל סי׳ ח סי״א וש״נ.
[4016] ר״ף וראש ספ״ג דר״ה.
[4017] **עי׳ מ״א** ס״ק ז **החילוק בין דין זה לדין שבסי׳ רו סי״ב** (לעיל בשוע״ר). וראה גם מ״א סי׳ רט ס״ק ה.
[4018] ברכות נג, ב. **רמב״ם פ״א** מהל׳ ברכות הי״א. כסף משנה שם (דהיינו אפילו ענה אמן). שו״ע ס״ג.
[4019] ר״ה כט, א. רמב״ם שם. טור ושו״ע שם.
[4020] ר״ה שם. ב״י ד״ה ומ״ש רבינו שיוצאין. שו״ע שם. ט״ז ס״ק ג.
[4021] ברכות מה, ב. רמב״ם שם. שו״ע ס״ב. וראה גם לעיל סי׳ רא ס״ה. וכ״ה לענין קדיש קדושה וברכו, כדלעיל סי׳ קד ס״ה. וראה גם לעיל סי׳ ח סי״א וש״נ.
[4022] **מ״א סי׳ ס ס״ק ג.** וראה לעיל שם ס״ה וש״נ.
[4023] **ב״י** ד״ה ומ״ש רבינו. וראה גם לקמן סי׳ תפט סי״ב וש״נ.
[4024] עי׳ לעיל סי׳ ו ס״ט. ולקמן שם: שיכוון שלא לצאת. וראה שם סי״ד. וראה תהלה לדוד סי׳ ו ס״ק ד. שו״ת הד״ר סי׳ ז. חקרי הלכות ח״ח מז, א. ח״ט ח, א. העו״ב תתיח ע׳ 63. תתיט ע׳ 51 וע׳ 69.
[4025] **תוס׳** ברכות **מב**, א ד״ה הסבו **בשם הירושלמי** ברכות פ״ו ה״ו. ר״ן נג, א ד״ה כל אחד. **מ״א ס״ק א.**
[4026] ברייתא ברכות נג, א. **ועי׳** לקמן **סי׳ רצח ס״כ.**
[4027] היינו דוקא כשעדיין לא הבדיל לעצמו, כמבואר לקמן סי׳ רצז ס״ח. וראה שם ס״ט (ובקונטרס אחרון ס״ק ב) טעם החילוק בזה בין ברכת נר לבשמים.
[4028] מ״א שם.

יברך לכולם ולא כל אחד לעצמו[4029] שנאמר ברב עם הדרת מלך[4030].

אבל בברכת המצות אם כל אחד עושה מצוה בפני עצמו אף שכולן מצוה אחת כגון שכל אחד מתעטף בציצית[4031] או לובש תפילין הרשות בידם אם רצו אחד מברך לכולם[4032] כדי לקיים ברב עם הדרת מלך[4033] ואם רצו כל אחד מברך לעצמו

(כדי להרבות בברכות כי לעולם ירבה אדם בברכות הצריכות[4034] ואף שהשומע כעונה[4035] מכל מקום המברך הוא עיקר[4036] שהוא נעשה שליח לכולם להוציאם ידי חובתן[4037] וכולם מקיימים מצות הברכה על ידו וכאלו כולם מברכים ברכה אחת היוצא מפי המברך שפיו כפיהם[4038] וראוי יותר שיקיים כל אחד ואחד בעצמו מצות הברכה משקיימנה ע״י שליח[4039] שכיון שכל אחד חייב בברכה זו לעצמו הרי זה ריבוי ברכות הצריכות ואינם דומות כלל לחזרת הש״ץ[4040] ולברכת הזימון שנתבאר בסימן קצ״ב[4041].

משא״כ בברכות הנהנין כשכולן קבועים יחד שהם נחשבים כגוף אחד[4042] נהנה ולכן די להם בברכה אחת כמ״ש בסימן קס״ד[4043] אם כן אם יברכו כל אחד לעצמו אינן ברכות הצריכות כלל כיון שהנאת כלם נחשבת כהנאת גוף אחד ע״י קביעתם יחד אלא א״כ תחילת קביעותם היתה על דעת שלא להצטרף לברכה אחת שאז נעשה כאלו לא נקבעו כלל יחד כמו שכתוב בסימן קצ״ג[4044]) אבל כשקבעו עצמן סתם נעשו כגוף אחד ואין מעלה כל כך בריבוי הברכות[4045] ואף שאין בזה איסור ברכה שאינה צריכה כיון שכל אחד חייב בברכה זו וגם עכשיו ששומעים הם כעונים מכל מקום כיון שאין מעלה בריבוי הברכות צריך שיברך אחד לקיים ברב עם וכו׳.

וכן כשכולם נהנים ביחד די בברכה אחת לכולם אף ע״פ שלא נקבעו יחד ואין מעלה כל כך ברבוי

[4029] שו״ת מהר״ם מרוטנבורג (פראג) סי׳ ט (והגהת ברכות מהר״ם בסופו) בשם ריב״א (או ריב״ם) בשם ראבי״ה. הובא בב״י סי׳ קצג ד״ה מצאתי. רמ״א שם ס״ב. כסף משנה הל׳ ברכות פ״א סוף הי״ב בשם הרמ״ך. וכ״ה לעיל סי׳ קסז סי״ח.

[4030] משלי יד, כח. ברכות נג, א.

[4031] ארחות חיים הל׳ ציצית סי׳ כה, (לגירסת) **שו״ע סי׳ ח ס״ה,** לפירוש הט״ז שם ס״ק ה. לעיל שם סי״א.

[4032] תוספתא ברכות פ״ו ה״כ. הובא ונתבאר באור זרוע (הל׳ ר״ה סי׳ רסב) ומהר״ם מרוטנבורג (פראג סי׳ ז) ואבודרהם (סדר תפלות של חול ריש שער ג). מ״א ס״ק ז. וראה לקמן סי׳ תפט ס״א: שעשרה שעושין מצוה בבת אחת יכול אחד מהם לברך בשביל כולם (כלשון התוספתא הנ״ל, וכפירוש ארחות חיים הנ״ל דהיינו רשות).

[4033] ראה לקוטי שיחות חכ״ד ע׳ 97 הערה 18.

[4034] כדלעיל סי׳ ריב ס״ח וש״נ.

[4035] ראה לעיל סי׳ ח סי״א וש״נ.

[4036] ברכות נג, ב. מ״א סי׳ רא ס״ק ו. א״ר סי׳ רצ ס״ק א. וראה גם לעיל סי׳ רא ס״ה.

[4037] ראה ב״ח סוף סי׳ תלד. וראה לקמן סי׳ תפט ס״א ששומע כעונה עדיף מדין שליחות. וראה שיח השדה שער ברכת ה׳ סי׳ ד ס״ק יט. כג. חקרי הלכות ח״א יב, ב. הל׳ שחיטה עם ביאורי הלכות ע׳ סג.

[4038] כנוסח מינוי שליחות גט (ראה שו״ע אה״ע סי׳ קנד, סדר הגט סכ״ט סצ״ז-ח).

[4039] דמצוה בו יותר מבשלוחו (קידושין מא, א). ראה גם לקמן סי׳ רנ ס״ד. סי׳ תלב ס״ח. סי׳ תנג סל״ג. סי׳ תס ס״ג.

[4040] ראה לעיל סי׳ נט ס״ד: שישמע אותן ברוב עם שהיא הדרת מלך כשט׳ שומעין מאחד.

[4041] סעיף א: שיש שבח וקלוס יותר כשמצטרפין לברכה אחת.

[4042] ר״ן בפי׳ המשנה מגילה כג, ב ד״ה אבל הגאונים.

[4043] סעיף יח. וראה שם הטעם שנהגו שכ״א מברך לעצמו. וראה גם סי׳ קפג ס״י.

[4044] סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו, ועי׳ לעיל סי׳ קסז שם (ומציין לכאן). ובכת״י: בסימן קצז. בקוה״ש הגיה - שסיום המוסגר הוא לעיל אחרי ״בסימן קצב״. בדפוס הראשון מתחיל עוד מוסגר ״אבל (כשקבעו״, ומסיים בתחלת הסעיף הבא.

[4045] ראה ברכות מה, ב: חלוק ברכות עדיף, אלא שבזימון שאני.

הברכות[4046].

וה״ה בברכות המצות[4047] כשכולם מקיימים המצוה ביחד[4048] כגון שמיעת קול שופר[4049] או מגילה מצוה שאחד מברך לכולם בין התוקע או הקורא בין אחד מן השומעים וכן אם יושבים בסוכה אחת.

אבל אם רצו לקיים כל אחד המצוה בפני עצמו ולברך לעצמן הרשות בידם כגון שיקרא כל אחד המגילה לעצמו אם אין שם עשרה[4050] או שיתקע לעצמו ומכל מקום טוב שיקרא אחד לכולם לקיים ברב עם הדרת מלך[4051] אע״פ שאין חיוב בדבר שאין לחייב אדם שיקיים המצוה המוטלת עליו ע״י שליח כשיכול לקיימה בעצמו[4052] וכן בקידוש והבדלה וכל כיוצא בהן:

ז וכל זה כשכל אחד מקיים מצוה שלימה אבל אם בין כולם נעשית מצוה אחת שלימה אחד מברך לכולם בכל ענין ואין רשאים לברך כל אחד לעצמו כגון בני ביתו של בעל הבית שבודקין את החמץ בחדר הבית שלא נשלמה המצוה ולא יצא ידי חובת ביעור חמץ עד שיבערנו מכל חדריו[4053]

(ואפילו רבים שעושים מצוה אחת שלימה לאדם אחד שכולן מוטלות עליו חובה כגון שמפרישין חלה מעיסותיו[4054] או קובעים מזוזות בפתחיו או מלין את בניו בשעה אחת[4055] אין רשאים לחלק אלא צריכין לעשות ביחד כדי שיברך אחד לכולם שכיון שלא יצא ידי חובת מצוה זו עד שיעשה כולם הרי לא נגמר המצוה עד שיעשה כולם ולכן די בברכה אחת ואסור לגרום ברכה שאינה צריכה).

(אבל אם מלין ב׳ תינוקות של ב׳ בני אדם רשאים לחלק ולמולם בזה אחר זה ולברך כל אחד לעצמו ונכון לעשות כן מטעם שנתבאר ביו״ד[4056]):

[4046] כדלעיל ס״ה וש״נ.

[4047] **עי׳ מ״א סי׳ תרכא** [אוצ״ל תריט] **ס״ק ג וסי׳ רחצ ס״ק יח.**

[4048] עד״ז מחלק בפרדס (לרבינו אשר ב״ר חיים) שער ט חי״ב ס״ח, ומה״ר ישראל שבשו״ת מבי״ט ח״א סי׳ קפ. ומפרשים כן בתוספתא ברכות פ״ו ה״כ. וראה אהלי שם ח״ג ע׳ עד.

[4049] **שו״ע סי׳ תקפה.**

[4050] תשב״ץ סי׳ קעה. ארחות חיים הל׳ מגילה ופורים סי׳ כד. שו״ע סי׳ תרפט ס״ה.

[4051] **מ״א סי׳ תרפט ס״ק י.** וכיון שאחד יקרא לכולם ממילא מצוה שגם אחד יברך לכולם, וכנ״ל. וראה העו״ב תשדמ ע׳ 61. תשסה ע׳ 48.

[4052] מהר״י ישראל שבשו״ת מבי״ט שם.

[4053] **שו״ע סי׳ תלב ס״ב. ועי׳ ח״י ס״ק יא. ועי׳** לקמן שם ס״ט (ובסי׳ תקפה ס״ט) ו**בקונטרס אחרון שם** ס״ק ב, שפסק כדעת הח״י הנ״ל (ועולת שבת ואליה זוטא בסי׳ תקפה), שכיון שהמשלח כבר יצא בברכה אין עליהם חיוב ברכה כלל. **ו**עי׳ לקמן **סי׳ רסג** בקונטרס אחרון ס״ק ה, הטעם שכאן ובסי׳ רסג סט״ו הביא דעת הסוברים שכל אחד מהם חייב בברכה על קיום המצוה מטעם ערבות (אלא שנפטרים בשמיעת הברכה). וראה העו״ב תשצח ע׳ 89.

[4054] עי׳ לקמן סי׳ תנז ס״ד: ונהגו שמכל עיסה ועיסה מפרשת אשה אחרת ומברכת לעצמה. אהלי שם ח״ז ע׳ קג. וראה שו״ת צמח צדק חיו״ד סי׳ רלה. יגדי״ת חט״ו ע׳ קלד ואילך. העו״ב שם.

[4055] שו״ת הרא״ש כלל כו ס״ד בשם רבינו שמחה. טור ושו״ע יו״ד סי׳ רסה ס״ה.

[4056] עיי״ש סי׳ רסה ס״ה, וש״ך שם בסקט״ו בשם הרש״ל.

ריד בכל ברכה צריך שיהיה שם ומלכות

ובו ב׳ סעיפים

א כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה[4057] וכל ברכות הפותחות בברוך צריך לומר גם מלכות בפתיחתן[4058] ואם לאו לא יצא חוץ מברכה ראשונה של תפילת י״ח שאינה הודאה על הנאה או מצוה

[4057] רב בברכות מ, ב. טור ושו״ע.

[4058] ר׳ יוחנן בברכות שם. תוס׳ שם ד״ה אמר. שבלי הלקט רס״י קסה. פסקי רי״ד ברכות שם. פסקי ריא״ז ברכות פ״ו ה״ג אות ד. שלטי גבורים (כח, ב אות ב). ראה לעיל סי׳ ו ס״ו. סי׳ ס ס״ג. וראה מ״מ וציונים.

אלא על תביעת צרכיו של אדם כדי שיסדר שבחיו של מקום ואח״כ יתפלל לפיכך לא תיקנו בה מלכות[4059] וכן בברכות מעין שבע שבליל שבת הואיל ופתיחתה היא מעין ברכה ראשונה של תפילת י״ח[4060]:

ב אפילו אם לא דילג אלא תיבת העולם לבד צריך לחזור ולברך שמלך לבדו אינו חשוב מלכות[4061] (כי אין לו ביאור כלל בלא תיבת העולם שהוא סמוך עליה שאת״ל שהוא מוסב על תיבת אלהינו כלומר שאלהינו הוא מלך אין זו כוונת חכמים שתיקנו מלכות בברכות אלא שיהיה מוסב על ברוך שבתחלת הברכה כלומר ברוך מלך העולם שהרי מסיים שהכל כו׳ או אשר כו׳ או שעשה כו׳ שכל זה מוסב על ברוך וכשאינו אומר העולם אינו מוסב על ברוך אלא תיבת ה׳ אלהינו אבל מלך נשאר לבדו אלא א״כ היה אומר המלך ואת״ל שמלך מוסב למטה מלך שעשה כו׳ או מלך שהכל כו׳ גם זו אינה כוונת חכמים במטבע הברכות אלא ששאר הברכה יהא מוסב על השם שהוא עיקר הברכה ולא על מלך לבד[4062]):

[4059] רוקח סי׳ שסג. לבוש. ט״ז.

[4060] כדלקמן סי׳ רסח סי״ג. וראה תוס׳ שם.

[4061] תוס׳ שם. שו״ע. וראה לעיל סי׳ קסז סי״ג וש״נ.

[4062] ראה משנה ברורה בביאור הלכה ד״ה ואפי׳ לא דילג. מחשבת חיים ע׳ קכט.

רטו עניית אמן אחר הברכות

ובו ה׳ סעיפים

א העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה מגונה[4063] אלא א״כ בירך שתי ברכות או יותר[4064] שיש אחיזה לזו בזו עונה בסוף כולן אמן[4065] כמ״ש בסימן נ״ד[4066] ויש חולקין גם בזה[4067] כמו שנתבאר שם וכן מנהג מדינות אלו ואין לשנות המנהג[4068].

ואחר ברכה אחרונה של פירות וכיוצא בהם לדברי הכל אינו עונה אמן אחר ברכת עצמו כי אין לה אחיזה עם ברכה ראשונה שהרי רשאי להפסיק ולדבר בינתיים[4069] ואינו דומה לישתבח שהיא ברכה אחרונה אחר פסוקי דזמרה ויש לה אחיזה עם ברכה ראשונה שהיא ברוך שאמר לפי שאסור להשיח באמצע פסוקי דזמרה כמ״ש שם[4070]:

ב אבל אחר ברכת אדם אחר מישראל חובה לענות אמן[4071] אע״פ שהוא אינו מחויב בברכה זו כלל[4072] ואפילו לא שמעה מתחלתה ועד סופה אלא סופה בלבד[4073] או אפילו לא שמעה כלל רק שהוא יודע איזו

[4063] **ברייתא** ברכות **מה, ב.**

[4064] **רמב״ם** הל׳ ברכות פ״א הט״ז. טור ושו״ע ס״א.

[4065] **רלב״ח**. הובא ב**ב״י.**

[4066] סעיף א וש״נ.

[4067] **תוס׳ שם** ד״ה הא. מרדכי שם רמז קסב. **רמ״א** ס״א.

[4068] רמ״א שם. לבוש. ב״ח.

[4069] **מ״א ס״ק א**.

[4070] כדלעיל סי׳ נא ס״ד וש״נ.

[4071] **משנה** ברכות **נא**, ב. רמב״ם הל׳ ברכות פ״א הי״ג. שו״ע ס״ב. ט״ז ס״ק ב. וראה גם לעיל סי׳ קכד ס״ט, ושם מבואר פירושו.

[4072] **גמ׳** ברכות **נג, ע״ב**. שו״ע שם.

[4073] רש״י במשנה שם. פסקי רי״ד ברכות נג, ב ד״ה עונין. שיטה מקובצת שם ד״ה אסיקנא. אליה רבה ס״ק ב.

ברכה היא שלא תהא אמן יתומה כמ״ש בסי׳ קכ״ד[4074].

אבל נכרי המברך ברכה מן הברכות שתקנו חכמים אין עונים אחריו אמן אלא א״כ שמע כל הברכה מפיו[4075] וכותים עשאום כנכרים לכל דבריהם[4076] אבל אחר מין דהיינו האדוק לעבודה זרה[4077] אסור לענות אמן אפילו שמעו כל הברכה מפיו[4078] (לפי שסתם מחשבת מין בהזכרת השם היא לעבודה זרה[4079]) וכן מי ששינה מטבע הברכה אין עונין אחריה אמן[4080].

וכן אין עונין אמן אחר תינוק שלומד הברכות לפני רבו[4081] שמותר ללמד לתינוק הברכות כתקונן אפילו שלא בזמנן[4082] ואע״פ שהם לבטלה בשעת הלימוד אע״פ שאסור לגדול המתלמד[4083] אבל כשאינן מברכין לבטלה עונין אחריהם אמן[4084] כגון שמברכין אותן בזמנן כדי לפטור מחיובן שהם חייבים בהן כדי לחנכם במצות וכן בשעה שקורין ההפטרה בציבור ומברכין לפניה ולאחריה[4085]:

ג כל המברך ברכה שאינה צריכה הרי זה נושא שם שמים לשוא[4086] והרי הוא כאילו נשבע לשוא ואסור לענות אמן אחריו[4087] ואע״פ שמן התורה אין איסור בהזכרת שם שמים לבטלה אלא כשמזכירו בדברי הבאי שאין בהם צורך ולא בדרך ברכה אע״פ שאינה צריכה מכל מקום מדברי סופרים אסור אפילו בדרך ברכה שאינה צריכה[4088] (אבל לצורך מותר להזכיר אפילו בדבר הרשות[4089]):

ד אסור לגרום ברכה שאינה צריכה כגון כל שני דברים שיכול לפוטרם בברכה אחת אסור לגרום שיצטרך לחזור ולברך[4090] כגון שיפסיק בנתים בשיחה או בדבר אחר הגורם שיצטרך לחזור ולברך[4091] ואפילו בשבת שחסרו הרבה ברכות ממנין ק׳ ברכות שחייב אדם לברך בכל יום[4092] אסור לגרום ברכה שאינה צריכה כדי להשלים לק׳[4093].

במה דברים אמורים כשיכול לפטור ב׳ דברים בברכה שהיא מיוחדת לשניהם אבל אם היא מיוחדת לדבר

[4074] סעיף יא ושי״נ.
[4075] רבינו יונה ברכות נא, ב ד״ה כל. **רמ״א** ס״ב.
[4076] מ״א בדעת הרמ״א שם.
[4077] רש״י גיטין מה, ב ד״ה מין.
[4078] **רמב״ם** הל׳ ברכות פ״א הי״ג. **שו״ע** שם (לענין אפיקורוס. וראה ש״ך יו״ד סי׳ רפא ס״ק א דהיינו מין).
[4079] ראה רש״י גיטין שם ד״ה ישרף. וראה גם לעיל סי׳ לט ס״ד ושי״נ.
[4080] רמב״ם ושו״ע שם.
[4081] ברכות נג, ב. טור ושו״ע ס״ב-ג.
[4082] רמב״ם שם הט״ו. שו״ע ס״ג. ולענין בזמנם ראה לעיל סי׳ קסז סוסכ״ג. סי׳ קצ ס״ד. לקמן סי׳ תפד ס״ד.
[4083] מ״א ס״ק ה. אליה רבה ס״ק ד. וראה אג״ק ח״ג ע׳ קלח.
[4084] ואז יכולים אפי׳ להוציא אחרים שמחוייבים בברכה מדרבנן, כדלעיל סי׳ קפו ס״ג. ועי׳ לעיל סי׳ לט ס״א בחצע״ג. לקמן סי׳ תעט סוף ס״ו.
[4085] רש״י ברכות שם ד״ה אבל בעידן. טור ושו״ע שם. וכדלקמן סי׳ רפד ס״ח.
[4086] ברכות לג, א. וראה לעיל סי׳ קסז סי״ב ושי״נ.
[4087] **רמב״ם** הל׳ ברכות פ״א הט״ו. שו״ע ס״ד.
[4088] **תוס׳** ר״ה לג, א ד״ה הא. רא״ש קידושין פ״א סי׳ מט. תרומת הדשן סי׳ לז בשם הגאונים. **מ״א ס״ק ו.** אליה רבה ס״ק ה. ועי׳ שו״ת צמח צדק סי׳ ג אות ב.
[4089] כדלעיל סי׳ קנו ס״ב. סי׳ קפח סי״ב. ועי׳ סדר ברה״נ פי״ג ה״ד.
[4090] מ״א ס״ק ו. וראה גם לקמן סי׳ רעא סי״ב. סי׳ רפב ס״ג. סי׳ רצא ס״ג.
[4091] כדלעיל סי׳ כה סי״ג ושי״נ.
[4092] כדלעיל סי׳ מו ס״א.
[4093] מ״א שם.

אחד אלא שיכול לפטור בה גם השני בתורת טפלה טוב יותר להרבות בברכות כמ״ש בסי׳ רי״ב[4094]:

ה לפיכך אם הביאו לו פירות בתוך הסעודה טוב יותר להניחם לאחר ברכת המזון כדי שיברך אחריהם ברכתם האחרונה המיוחדת להם ולא יפטרם בברכת המזון שאינה מיוחדת להם[4095] ואינה פוטרתם אלא משום שהם נחשבים מכלל הסעודה הואיל ובאו קודם שמשכו ידיהם מן הפת ואם באו אחר כך טעונים ברכה לפניהם ולאחריהם ואין נפטרים בברכת המזון שאין ברכת המזון פוטרת מעין ג׳ ולא בורא נפשות רבות כמ״ש בסי׳ קע״ז[4096] ור״ח[4097] ויש חולקים[4098] ויש להחמיר כסברא הראשונה.

ובפרט בשבת ויום טוב כדי להשלים ק׳ ברכות יש לו להניחם לאחר ברכת המזון להשלים בהם[4099] ולא לסמוך על שמיעת חזרת הש״ץ וברכת התורה וההפטרה[4100]:

סליק הלכות ברכות[4101]:
תם ונשלם שבח לאל בורא עולם

[4094] סעיף ח וש״נ. וראה גם לעיל סי׳ ריג ס״ו. לקמן סי׳ רמט סי״א ובקונטרס אחרון שם ס״ק ד. וראה העו״ב תשכג ע׳ 63. קצור הלכות משו״ע אדה״ז מילואים לסי׳ רצ.

[4095] אבן העוזר סי׳ ריב.

[4096] סעיף ו.

[4097] סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו, וראה סדר ברה״נ פ״א הי״ז.

[4098] מ״א ס״ק ו. וראה גם מ״א סי׳ ריב ס״ק ג.

[4099] של״ה מסכת שבת (קלד, א) ד״ה אסור. הובא במ״א שם (וראה גם סדר ברה״נ פ״ג הט״ו). וראה לקמן בקונטרס אחרון שם שהאריך בדבריהם, ומסיים: ויצא דינו של של״ה ברור לפי דעת הרא״ש וטור וש״ע החולקים על התוס׳ וכן הוא ג״כ דעת רבינו קלונימוס ואור זרוע ודרכי משה כאן מהר״ם גלאנטי וספר הזכרונות ובעל כנסת הגדולה שהעתיקם הילכך הסומך על כל הני רבוותא נגד המג״א אין מזחיחים אותו.

[4100] כדלקמן סי׳ רפד ס״ז. סי׳ רצ ס״א. וראה גם לעיל סי׳ מו ס״א וש״נ.

[4101] חלק מהלכות סימנים רטז-רכט נלקטו בלוח ברה״נ פרקים יא-יב, ובסדר ברה״נ פרקים יא-יג.

פסקי הסדור

ברכת המזון

קודם מים אחרונים יאמר פסוק זה[4102]: זה חלק גו׳:

ואחר מים אחרונים יאמר פסוק זה[4103]: וידבר אלי גו׳:

אם מברכין בזימון אומר המברך הב לן ונבריך:

(או בלשון אידיש: רבותי מיר וועלין בענטשין):

ועונין המסובין: יהי שם ה׳ מברך מעתה ועד עולם[4104]:

המברך אומר: ברשות מרנן ורבנן ורבותי[4105] נברך שאכלנו משלו:

ועונין המסובין: ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו[4106]:

[4102] איוב כ, כט. וראה שער הכולל פל״ד אות ג.

[4103] יחזקאל מא, כב.

[4104] כמבואר בשוע״ר סי׳ קצב ס״ז וש״נ.

[4105] ראה שוע״ר סי׳ קסז סוף סי״ט וש״נ.

ומי שלא אכל עמהם עונה: ברוך ומברך שמו תמיד לעולם ועד[4107]:

ואם הם עשרה אומר המברך: נברך אלהינו שאכלנו משלו:

ועונין המסובין: ברוך אלהינו שאכלנו משלו ובטובו חיינו[4108]:

ומי שלא אכל עונה: ברוך אלהינו ומברך שמו תמיד לעולם ועד[4109]:

בסעודת נשואין אומר המברך: נברך אלהינו שהשמחה במעונו שאכלנו משלו:

ועונין המסובין: ברוך אלהינו שהשמחה במעונו שאכלנו משלו ובטובו חיינו[4110]:

בחנוכה ופורים אומרים כאן [לפני ועל הכל] ועל הנסים ואם שכח אזי כשיגיע אצל הרחמן יאמר: הרחמן הוא יעשה לנו נסים כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה בימי וכו׳[4111]:

רענו (בשבת רועינו[4112]):

שכח ולא אמר רצה בשבת אפילו בסעודה שלישית אם הוא קודם שקיעת החמה[4113] ונזכר קודם ברכת הטוב והמטיב אומר: בא״י אמ״ה שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית בא״י מקדש השבת[4114]:

ואם טעה ולא אמר יעלה ויבא ביום טוב אומר: בא״י אמ״ה אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה את יום חג (פלוני) הזה בא״י מקדש ישראל והזמנים[4115]:

בראש השנה אומר: בא״י אמ״ה אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל[4116] לזכרון[4117] את יום הזכרון הזה בא״י מקדש ישראל ויום הזכרון:

בחולו של מועד אומר: בא״י אמ״ה אשר נתן מועדים לעמו ישראל לששון ולשמחה את יום חג (פלוני) הזה (ואינו חותם)[4118]:

וכן בראש חדש אומר: בא״י אמ״ה שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון ואינו חותם[4119]:

ואם חל יום טוב (או ראש השנה או ראש חדש) בשבת ולא הזכיר לא של שבת ולא של יום טוב (או ראש השנה או ראש חדש) כוללן יחד ואומר: בא״י אמ״ה שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית וימים טובים (בחוה״מ ומועדים) לששון ולשמחה את יום חג (פלוני) הזה[4120] (בר״ה וימים

[4106] כמבואר בשוע״ר סי׳ קצב ס״א וש״נ.
[4107] כמבואר בשוע״ר סי׳ קצח ס״א וש״נ.
[4108] כמבואר בשוע״ר סי׳ קצב ס״ג וש״נ.
[4109] כמבואר בשוע״ר סי׳ קצח ס״א וש״נ.
[4110] כתובות ח, א. טור ושו״ע אבן העזר סי׳ סב סי״ג.
[4111] כמבואר בשוע״ר סי׳ קפז ס״ח וש״נ.
[4112] עי׳ שוע״ר סי׳ קפח ס״ה וש״נ.
[4113] משא״כ אחר שקיעה החמה שיש אומרים שאפילו לכתחלה אין אומרים רצה. עי׳ שוע״ר סי׳ קפח סי״ז.
[4114] כמבואר בשוע״ר שם ס״ז וסט״ו וש״נ.
[4115] כמבואר בשוע״ר שם ס״ח וש״נ.
[4116] כמבואר בשוע״ר שם סי״א וש״נ.
[4117] בשוע״ר שם ליתא תיבה זו.
[4118] כמבואר בשוע״ר שם סי״א וש״נ.
[4119] כמבואר בשוע״ר שם ס״י וש״נ.
[4120] כמבואר בשוע״ר שם ס״ח וש״נ.

טובים לזכרון את יום הזכרון הזה. בר״ח וראשי חדשים לזכרון[4121]) וחותם בא״י מקדש השבת וישראל והזמנים (בר״ה ויום הזכרון בר״ח וראשי חדשים):

וכל זה כשנזכר קודם שהתחיל ברכת הטוב והמטיב אבל אם נזכר אחר שהתחיל ברכת הטוב והמטיב אפילו לא אמר אלא תיבת ברוך בלבד צריך לחזור לראש[4122]. במה דברים אמורים בשבת ויום טוב של שלש רגלים אבל בחולו של מועד וראש חודש אם לא נזכר עד שהתחיל הטוב והמטיב אינו חוזר[4123] וכן בסעודה שלישית של שבת ויום טוב[4124] וכן בראש השנה ביום אבל בליל ראש השנה חוזר[4125]:

מגדיל (בשבת ויו״ט ור״ח מגדל[4126]).

נוסח ברכה אחרונה מעין שלש

על תבשיל של ה׳ מיני דגן ועל היין ועל פירות מז׳ המינים שהם גפן תאנה ורמון זית ותמרה[4127].

ואם אכל פירות מז׳ המינים ומיני מזונות ושתה יין יכלול הכל בברכה אחת ויאמר כך: על המחיה ועל הכלכלה ועל הגפן ועל פרי הגפן ועל העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה כו׳ וחותם ונודה לך על הארץ ועל המחיה ועל פרי הגפן ועל הפירות ברוך אתה ה׳ על הארץ ועל המחיה ועל פרי הגפן והפירות[4128]:

ברכת אירוסין ונשואין

יברך על הכוס[4129] ואח״כ[4130] יאמר: ברוך כו׳ אשר קדשנו במצותיו וצונו על העריות כו׳[4131]:

ישתה החתן והכלה[4132] ואח״כ מקדש החתן את הכלה בטבעת[4133] ואומר: הרי את מקודשת לי בטבעת זו כדת משה וישראל:

וקורין הכתובה[4134] ויברך שנית על הכוס ואח״כ יאמר [ז׳ ברכות]:

ושותין החתן והכלה שנית ובברכת המזון אומר הברכות תחלה ואח״כ מברך על הכוס[4135]:

[4121] כמבואר בשוע״ר שם סי״ג וש״נ.
[4122] כמבואר בשוע״ר שם ס״ט וש״נ.
[4123] כמבואר בשוע״ר שם ס״י וש״נ.
[4124] כמבואר בשוע״ר שם סט״ו וש״נ.
[4125] ובשוע״ר שם ס״י אינו מחלק בזה.
[4126] כמבואר בשוע״ר סי׳ קפט ס״ז.
[4127] וכ״ה לקמן בלוח ברה״נ פ״א ה״ו וש״נ.
[4128] וכ״ה לקמן בלוח ברה״נ פ״א הי״א וש״נ.
[4129] רמב״ם הל׳ אישות פ״ג הכ״ד. טור ושו״ע אהע״ז סי׳ לד ס״ב.
[4130] ראה שוע״ר סי׳ קצ ס״א טעם הקדמת ברכת היין.
[4131] כתובות ז, ב. טור ושו״ע אהע״ז שם ס״א.
[4132] ראה שוע״ר סי׳ ערב בקונטרס אחרון ס״ק ב, כמה טעמים שיכול להוציא בברכת היין אף שהם בקיאים ואף שאינו שותה בעצמו. וראה היכל מנחם ח״ג ע׳ קעו.
[4133] רמ״א אהע״ז סי׳ כז ס״א. בשם תיקוני זהר (תיקון ה ותיקון י). וראה שו״ת צמח צדק חיו״ד סוף סי׳ רכג. שער הכולל פל״ה אות ג. לקוטי שיחות חט״ו ע׳ 337. ס׳ המנהגים - חב״ד ע׳ 76.
[4134] תוס׳ פסחים קב, ב ד״ה שאין. רמ״א סי׳ סב ס״ט.
[4135] רא״ש פסחים פ״י ס״ח. ריטב״א כתובות ז, ב ד״ה ונהגו כל העולם בשם התוס׳. דרכי משה אהע״ז סי׳ סב ס״ק ב. בית שמואל שם ס״ק ב. וראה שוע״ר רס״י קצ.

סדר המילה[4136]

כשמביאין את הילד לבית הכנסת[4137] אומרים ברוך הבא[4138]:

כשמניחין הילד על הכסא של אליהו[4139] יאמר המוהל זה הכסא כו'[4140]:

המוהל מברך ברוך כו' על המילה[4141]:

אבי הבן מברך[4142] בין מילה לפריעה[4143] ברוך כו' להכניסו בבריתו של אברהם אבינו:

והעומדים שם עונים כשם שנכנס כו'[4144]:

ואחר שנעשה החיתוך כראוי ימהר[4145] לעשות הפריעה והמציצה ונוטל את הכוס ומברך[4146]:

ונותנים לתינוק לשתות מכוס הברכה[4147] או ישתה בעצמו:

ואחר המילה יתפלל תפלה זו המוהל ואבי הבן רבונו של עולם כו':

דיני פדיון הבן

מצות עשה לפדות כל איש ישראל את בנו שהוא בכור לאמו הישראלית[4148] מיום שלשים ולמעלה[4149] דהיינו ביום ל"א[4150] בחמשה סלעים[4151] ואם פדאו קודם אינו פדוי[4152] מכאן ואילך עובר בעשה[4153].

וחמש סלעים הם משקל שמונה לוט[4154] כסף נקי (שקורין פיי"ן זילב"ר) במשקל הקיסר דמדינתנו.

ואלו חמשה סלעים נותן לכהן בכסף או בשוה כסף מכל דבר שירצה חוץ מקרקעות עבדים ושטרות ואם

[4136] עוד בהלכות מילה ראה שוע"ר סי' כה סל"ח. סי' עה ס"ה. סי' קלא ס"ה. סי' ריג ס"ז. סי' רמט ס"ז-ח. סי' של ס"ח. סי' שלא (דיני מילה בשבת). סי' תצ סי"ד. סי' תצג ס"ד. סי' תרב ס"ד.

[4137] ראה גם שוע"ר סי' קלא ס"ו. סי' שמז ס"ז. סי' תקפד ס"ט. סי' תרכא ס"ג.

[4138] סידור האריז"ל. וראה שער הכולל פי"ד ס"א.

[4139] פרקי דרבי אליעזר פכ"ט. הקדמת הזהר יג, א. שם ח"א צג, א. טור ושו"ע יו"ד סי' רסה סי"א.

[4140] שו"ע שם.

[4141] שבת קלז, ב. טור ושו"ע שם ס"א.

[4142] שבת שם. טור ושו"ע שם.

[4143] רא"ש שבת פי"ט ס"י. טור ושו"ע שם.

[4144] שבת שם. טור ושו"ע שם. וראה ט"ז שם ס"ק ב.

[4145] ראה ט"ז שם ס"ק א. וראה קונטרס הסידור אות יא.

[4146] בתחלה ברכת היין ואח"כ ברכת אשר קדש כו', מטעם המבואר בשוע"ר סי' קצ ס"א וש"נ.

[4147] ראה גם שוע"ר סי' קצ ס"ד וסי' תרכא ס"ד-ה - לענין יום הכיפורים. סי' רעג ס"ט. סי' שמג ס"ח. וראה ראב"ן עירובין פ"ג (ע, א): הרגילו הראשונים לתת מיין כוס הברכה בפי תינוק הנימול כל ימות השנה משום ימי התענית. וראה גם רמ"א יו"ד סי' רסה ס"ד. ש"ך שם ס"ק יד.

[4148] שמות יג, יג. קידושין כט, א. רמב"ם הל' בכורים פי"א ה"א. טור ושו"ע יו"ד סי' שה ס"א.

[4149] במדבר יח, טז. בכורות מט, א. טור ושו"ע שם סי"א.

[4150] ואפילו אם כלו לו כ"ט י"ב תשצ"ג ... שהוא חדש לא יפדהו ... לפי שחדש שבתורה הוא שלשים ימים שלימים ולכן צריך שיגיע ליום ל"א בשעת הפדיון (שוע"ר סי' שלט ס"ו וש"נ).

[4151] במדבר שם. בכורות מט, ב. טור ושו"ע שם ס"א.

[4152] בכורות מט, א. טור ושו"ע שם סי"ג.

[4153] תניא רבתי סי' צח. וראה שער הכולל פט"ו ס"ק ב. הערת כ"ק אדמו"ר בשוה"ג שם.

[4154] כל לוט הוא לערך 12.8 גרם, 8 לוט - 102.4, וכל סלע - 20.48 גרם. וראה שיעורי תורה ע' רפז אשר 8 לוט הם 100 גרם, וכל סלע - 20 גרם.

פדה בהם אינו פדוי[4155]:

והא לך סדר פדיון הבן[4156]:

האב מייתי ליה לבכור קמיה כהן ומייתי כסף או שוה כסף חמשה סלעים ומודיע לכהן שהוא בכור פטר רחם לאמו הישראלית ואומר לו: אשתי הישראלית ילדה לי בן זה הבכור:

הכהן שואל אותו ואומר: במאי בעית טפי בבנך בכורך או בחמש סלעים דמחייבת ליתן לי בפדיון בנך בכורך זה:

האב אומר: בעינא בבני בכורי זה והילך חמשה סלעים בפדיון דמחייבנא ביה:

וכשנותן האב לכהן הפדיון מברך האב[4157] ברוך כו' על פדיון הבן: ברוך כו' שהחיינו כו':

יש שנהגו לעשות סעודה[4158] ואם יש שם יין עושה הפדיון בתוך הסעודה אחר המוציא[4159] ומברך הכהן על היין מיד אחר הפדיון[4160] ואם אין שם יין עושה הפדיון שלא בתוך הסעודה ואז מברך הכהן על שאר משקים[4161] וסעודה זו היא סעודת מצוה[4162]:

סדר קריאת שמע שעל המטה

בליל שבת אין אומרים וידוי ולא למנצח בבוא:

צריך ליזהר בנטילת ידים קודם הזיווג ולאחר הזיווג, וגם לשפוך מים אצל המטה אחר תשמיש:

[4155] בכורות נא, א. טור ושו"ע שם ס"ג.

[4156] רא"ש קידושין פ"ק סי' מא בשם תקנת הגאונים. טור ורמ"א שם ס"י. וראה שער הכולל שם ס"ק ג.

[4157] פסחים קכא, ב. טור ושו"ע שם ס"י.

[4158] סי' הפרנס סי' רחצ. תרומת הדשן סי' רסח. רמ"א שם.

[4159] שו"ת מהר"י ברונא סי' קכא. משמעות מהריי"ל הל' פדיון הבן (ע' תצ-תצא). הגהות באר הגולה ברמ"א שם.

[4160] רא"ש שם בשם תקנת הגאונים. טור ורמ"א שם.

[4161] ט"ז שם ס"ק י. וכמבואר בשוע"ר סי' קעד ס"א-ב, שרק על היין מברכים בתוך הסעודה, ולא על שאר המשקים, וש"נ.

[4162] סי' הפרנס ותרומת הדשן שם. וראה גם שוע"ר סי' רמט ס"ח וש"נ.

סדר נטילת ידים לסעודה וקצת הלכותיה בקצרה

(א) גרסינן[4163] בגמרא[4164], המזלזל בנטילת ידים בא לידי עניות, ופירש רש"י, שאינו רוחץ ומשפשף יפה אלא מעט מים כגון רביעית בצמצום. אמר רב חסדא אנא משאי מלא חפנאי מיא ויהבו לי מלא חפני טיבותא. ועל כן אין ליטול ברביעית מים בצמצום אלא יטול בשפע, גם על חפניו עד הפרק, דהיינו עד

[4163] לכללות ההלכות שבסדר נט"י לסעודה ראה לקוטי מהריי"ט. שם הגדולים (מקורות), תורת מנחם (הערות), מראי מקומות וציונים. שו"ע אדה"ז המבואר. סדור רבינו הזקן עם ציונים והערות ח"ב ע' תתקפה ואילך. מי רביעית ע' קעג ואילך.

[4164] שבת סב, ב (ג' דברים מביאין את האדם לידי עניות, ואלו הן ... מזלזל בנטילת ידים (שאינו רוחץ ומשפשף יפה, אלא מעט מים, כגון רביעית מצומצם, רש"י) ... אמר רב חסדא, אנא משאי מלא חפני מיא, ויהבו לי מלא חפני טיבותא).

הובא בשוע"ר סי' קנח סט"ו (צריך ליזהר מאוד בנטילת ידים, שכל המזלזל בנטילת ידים חייב נידוי, ובא לידי עניות, ונעקר מן העולם. ואפילו הנוטל ידיו ברביעית מצומצם מביאו לידי עניות, אלא יוסיף ליטול ידיו בשפע. וכל הנוטל מלא חפניו מים, נותנים לו מלא חפניו טובה וברכה).

וראה תורת מנחם. הערות ובאורים תשסט ע' 67.

מקום חבור כף היד לקנה הזרוע[4165].

ויזהר לעיין היטב שיגיעו המים בכל שטח היד סביב סביב, וגם בכל אורך האצבעות וברחבן סביב, ויהיה ריוח מעט בין אצבע לאצבע, ויהיו מוגבהין כלפי מעלה קצת, בכדי שיגיעו שם המים היטב וגם על ראשי האצבעות[4166].

ואם בשפיכה אחת לא הגיעו המים בכל שטח היד, אין תקנה לשפוך על אותו מקום לבדו שלא הגיעו המים, שאין נטילה לחצאין, אלא צריך לחזור ולשפוך על כל היד כבתחלה[4167]:

(ב) הרוצה לקיים מצות נטילת ידים לדברי הכל, צריך ליזהר לשפוך על כל יד ב׳ פעמים לעולם, אף ששפך רביעית ויותר[4168] (ראב״ד[4169] רשב״א[4170] מהירושלמי[4171] וכרבי יוסי רפ״ב דידים[4172] דלא כרבי מאיר), ושיגיעו המים בכל שטח היד סביב עד הפרק כמו בשפיכה הראשונה ממש[4173], כי המים שעל

[4165] כדעה הא׳ שבשוע״ר סי׳ קסא ס״ח (שיעור נטילת ידים כל היד עד הקנה של זרוע).

[4166] כמבואר בשוע״ר סי׳ קסב ס״ו (אמרו חכמים הנוטל צריך שיגביה ידיו למעלה ... יגביה ראשי אצבעותיו ... שישגיח שיבוא המים על ראשי האצבעות).

[4167] כמבואר בשוע״ר שם ס״ז (כששופך הראשונים על היד, צריך ליזהר ולשפוך בשפיכה אחת על כל פרק הצריך נטילת ידים ... שאין ידים טהורות לחצאין, לפי שאין דרך נטילה בכך, ואם פסק אחר שנטל מקצת היד אין נטילת מקצת זו עולה לו ... צריך לחזור ולשפוך גם על מה שנטל. ואם לא שפך אלא על הנשאר מידו שלא נטל, הרי ידו טמאה כשהיתה), וסי׳ קנט ס״ג (אם שפכם על החצי, הרי חצי זה בטומאתו, לדברי האומרים שאין ידים טהורות לחצאין, כמו שיתבאר בסי׳ קס״ב).

ומכל מקום אין צריך לנגב היד תחלה, כמו לקמן ס״ב-ג (אין המים שעל יד זו מטהרים את הלחלוחית מים טמאים שנטמאו מיד הראשונה ... ואם נגע בה, צריך לנגבה במפה תחלה יפה מהמים הראשונים שנטמאו בנגיעת יד שאינה נטולה הטמאה, ואחר כך חוזר ושופך עליה ב׳ פעמים כראוי). כי לקמן שם נטמאה היד מהיד השניה, משא״כ כאן שלא נטמאה מהיד השניה, סגי במה שחוזר ושופך על כל היד.

וראה תורת מנחם. מי רביעית ע׳ קעג.

וכל זה כשיכול לשפוך על כל היד כבתחלה. ואם הקילוח דק ואינו יכול, יתבאר דינו לקמן סוף סט״ו.

[4168] בשוע״ר רס״י קסב (סדר נטילה מרביעית כך הוא, אם שופך כל הרביעית בפעם אחת ... נטהרו ידיו ... אבל אם בא ליטול על כל אחת בפני עצמה מרביעית בלבד, צריך לשפוך על כל אחת ב׳ פעמים, כי כששופך על היד פעם אחת נטמאו המים מהיד, הואיל ואין בהם רביעית שהוא שיעור טהרה בידים, וכששופך שנית מטהרים מים שניים את מים הראשונים ואת היד).

וכאן הובאה דעת כמה פוסקים, שגם כשופך רביעית בפעם אחת צריך לשפוך על כל יד ב׳ פעמים.

ומנהג חב״ד שגם ברביעית צריך ליטול ג׳ פעמים, ואף שהגיעו המים בכל שטח היד עד הפרק (סי׳ המנהגים - חב״ד ע׳ 21). וטעם מנהג זה נתבאר בשוע״ר שם (הערה 653).

סיכום הדברים – בשוע״ר שם (הערה 608).

[4169] תמים דעים סס״ו, הובא בכל בו סי׳ כג (מים ראשונים צריך שיפסיק בהם מים אחרונים אין צריך להפסיק בהם, ופירש בירושלמי (ברכות פ״ח ה״ב) מהו להפסיק, שהוא צריך ליטול ולשנות, כאותה ששנינו מים הראשונים מטהרים את הידים, שניים מטהרין את המים שעל גבי היד), ובהלי׳ מקוואות פי״א ה״ג, על מ״ש הרמב״ם (הנוטל שתי ידיו לתרומה צריך לחזור וליטול פעם שנייה במים שניים כדי להסיר המים שעל גב ידיו, שהרי המים שנטל בהן תחילה, והן הנקראין מים ראשונים, נטמאו בידיו), כתב הראב״ד (ואף לחולין צריך להפסיק מאותו הטעם, ירושלמי, מהו צריך להפסיק, נוטל וחוזר ונוטל מאותו רביעית עצמו).

וראה תורת מנחם.

[4170] תורת הבית הארוך בית ו שער ב (פירש הראב״ד ז״ל, שופך פעם אחת ומפסיק ואחר כך שופך פעם שניה כדי לטהר המים הראשונים, וכמו ששנינו בפ״ב דמס׳ ידים, מים ראשונים מטהרים את הידים שניים מטהרים את המים שעל גבי היד), לפירוש הב״י סי׳ קסב (אבל מדברי הראב״ד שכתב הכל בו (סי׳ כג) נראה שאם שפך רביעית בבת אחת על ידיו לא מהני), הובאו במ״א שם ס״ק ג (וכתב בכל בו כדעת הראב״ד בשם הירושלמי, דאף ברביעית צריך ב׳ פעמים, עי״ש ובב״י).

[4171] ברכות פ״ח ה״ב, וחלה פ״ב ה״א (שבראשונים נוטל ומפסיק ... מה הוא נוטל ומפסיק, רבי יעקב בר אחא אמר נוטל ושונה).

[4172] ״נטל ... משטיפה אחת, רבי מאיר מטמא עד שיטול מרביעית ... רבי יוסי מטמא״, וכרבי יוסי, שגם ברביעית נשארו המים טמאים וצריך שטיפה שניה.

[4173] ראה מי רביעית ע׳ קעד. שו״ע אדה״ז המבואר.

היד משפיכה הראשונה נטמאו מהיד והמים השניים מטהרים את הראשונים[4174].

ולכן צריך לשפוך ב׳ פעמים רצופים[4175], ולא יגע בכלי בידו הלחה בין שפיכה לשפיכה, פן יגע בידו השניה (או[4176]) בלחלוחית זו שעל הכלי שבאה ממים טמאים שעל ידו הראשונה[4177]. ואף שיחזור וישפוך על ידו השניה שתי פעמים, אין המים שעל יד זו מטהרים את הלחלוחית מים טמאים שנטמאו מיד הראשונה[4178]:

(ג) ואפילו אחר ששפך ב׳ פעמים על יד זו, יזהר שלא יגע בה בידו השניה שאינה נטולה[4179]. ואם נגע בה, צריך לנגבה במפה תחלה יפה מהמים הראשונים שנטמאו בנגיעת יד שאינה נטולה הטמאה, ואחר כך חוזר ושופך עליה ב׳ פעמים כראוי[4180]. וכן יעשה אם נגע בה אחר ששפך עליה פעם אחד[4181]. וכן אם נגע בה איש אחר שלא נטל ידיו[4182].

וכן אם אחר שנטל ידיו וניגבן נגע ביד איש אחר ששפך עליה פעם אחד לבד, או בלחלוחית שעל הכלי הבאה מיד האיש ההוא ששפך עליה פעם אחד לבד, שהם מים טמאים, מקנחה היטב, ויחזור ויטול ליד זו שנגע בה נטילה כשרה לשפוך עליה ב׳ פעמים כראוי. ואפילו באמצע הסעודה[4183]. ואין צריך ליטול

[4174] כמבואר בשוע״ר סי׳ קסב ס״א, לענין פחות מרביעית (כששופך על היד פעם אחת נטמאו המים מהיד ... וכששופך שנית מטהרים מים שניים את מים הראשונים ואת היד), ושם נסמן (הערה 610).

[4175] ראה שו״ע אדה״ז המבואר.

[4176] ראה תורת מנחם.

[4177] כמבואר בשוע״ר סי׳ קסב סי״ג (שאם ישפוך הראשונים על זו ועל זו ואחר כך השניים על זו ועל זו, נמצא נוגע בברזא בידו לחה ממים הראשונים הטמאים ונדבקו מים טמאים בברזא, וכשחוזר ודוחקה בידו השניה, נטמאה ממים טמאים שנדבקו בה, וצריך לנגבה. וכן יזהר בכלי שאין לו אלא אוזן אחד, שאם יאחזנה בידו לחה ממים טמאים לא יאחזנה בידו השניה), אלא ששם מיירי בפחות מרביעית, וכאן מיירי אף ברביעית.

ושם (הערה 718) נתבאר מנהג חב״ד, שמכל מקום נוהגים ליטול הידים עם אלונטית, וכמבואר בט״ז סי׳ קסב סוף ס״ק ז (דבמפה נבלעו המים במפה ואין שייך שם נגיעה). והיינו כשהמפה יבשה ואין בה טופח על מנת להטפיח.

סיכום הדברים – בשוע״ר שם (הערה 608).

[4178] כמבואר בשוע״ר שם ס״ט (ואפילו מים שניים אין מועילין לטהרן, לפי שהמים שעל יד זו נטמאו בנגיעתן במי זו, ושעל זו בנגיעת מי זו, ואין מים שניים מטהרים אלא המים שנטמאו מיד זו עצמה שבאו עליה לטהרה, ולא שנטמאו מיד אחרת וחוזרים ומטמאים את הידים, לפיכך צריך לנגבן תחלה ויחזור ויטלם כראוי).

[4179] כמבואר בשוע״ר שם ס״י (אפילו נגע בה יד שאינה נטולה כלל ... הרי המים שעליה מתטמאין מיד הטמאה שנגעה בהם).

אלא ששם מיירי דוקא בפחות מרביעית, כאמור שם (וכבר נתבאר, שבמי רביעית בבת אחת יש להקל ולומר שאינן מתטמאין כלל, ולפיכך אם שפך על ידו אחת רביעית בבת אחת ונגעה בה ידו השניה שלא שפך עליה כלום, ידו הראשונה טהורה).

ואילו כאן מיירי אף ברביעית, כדלעיל ס״ב (צריך ליזהר לשפוך על כל יד ב׳ פעמים לעולם, אף ששפך רביעית ויותר), וכיון שזקוקים לב׳ פעמים, פוסלת הנגיעה ביד שאינה נטולה.

[4180] בשוע״ר שם סוף ס״ט (ומכל מקום יש אומרים שמים אחרים מועילים לטהרה, כיון שהיתה כבר טהורה לגמרי עם המים שעליה). אמנם כאן החמיר גם בזה להצריך ניגוב ולחזור וליטול.

וראה מי רביעית ע׳ קעו.

[4181] בתורת מנחם ס״ק יז (קאי גם כן ארישא, שעל יד אחת שפך ב׳ פעמים ועל יד הב׳ רק פעם אחת. והוא דין הרמ״א קס״ב סוף ס״ו). והיינו דמיירי בב׳ האופנים: (א) ששפך על יד אחת פעם אחת ונגע ביד השניה שאינה נטולה. (ב) ששפך ב׳ פעמים על יד אחת ונגע ביד הב׳ ששפך עליה רק פעם אחת, שבשניהם אין לה תקנה אלא בניגוב, וכמבואר בשוע״ר שם ס״י (ואם לא נתן עליה אלא הראשונים בלבד, אין להם תקנה אלא בניגוב).

[4182] כמבואר בשוע״ר שם (בין שהיא ידו בין ידו של אחר שלא נטל ידיו).

[4183] כמבואר בשוע״ר בסוף הסעיף שם (ואפילו באמצע הסעודה).

ודינו כמו נגע מקום מטונף באמצע הסעודה, שיתבאר לקמן סי״ז (ואם נגע צריך לחזור וליטול היד שנגע בה כהלכה עד הפרק).

ידו השניה[4184], וכדין הנוגע במקום הטינופת באמצע הסעודה[4185]:

(ד) ואחר ששפך ב׳ פעמים על יד זו וב׳ פעמים על יד זו, מצות חכמים לשפשפן יפה זו בזו[4186] לטהרה יתירה[4187]. ולפי ששפשוף זה הוא מכלל מצות נטילת ידים, לכן יברך ברכת על נטילת ידים קודם שפשוף זה[4188], כדי שתהא הברכה כמו עובר לעשיית המצוה, כשאר ברכות המצות, אף שאינה עובר לעשייתה ממש, שלא רצו חכמים לתקן לברך קודם הנטילה ממש, לפי שמן הסתם אין הידים נקיות[4189].

ואם לא בירך קודם השפשוף, יברך אחר כך קודם הניגוב. ואם שכח יברך אחר כך[4190]:

(ה) ועל פי הקבלה יש להגביה ידיו בשעת הברכה[4191].

ואין לומר ואשא כפי כו׳[4192], כי אין להפסיק בין נטילה לברכתה כלל וכלל, וצריך לתכפן בכל מה

[4184] ברייתא יומא ל, א (הלכה בסעודה, אדם יוצא להשתין מים נוטל ידו אחת ונכנס). טור ושו״ע סי׳ קע ס״א (היו מסובין בסעודה ויצא אחד להטיל מים, נוטל ידו אחת).

[4185] דלקמן סי״ז (צריך ליזהר מאד בסעודה שלא ליגע ... ואם נגע, צריך לחזור וליטול היד שנגע בה).

[4186] כמבואר בשוע״ר סי׳ קסב ס״ח (אחר נטילת מים שניים על ב׳ ידיו או רביעית בבת אחת ישפשף ידיו זו בזו). וכאמור בתוספתא ידים פ״א ה״ב (הנוטל את ידיו צריך לשפשף את ידיו).

וראה סדור רבינו הזקן עם ציונים והערות ח״ג ע׳ א׳תקעט.

פירוש נוסף בתוספתא זו הובא בשוע״ר סי׳ קנח סי״ז (צריך להעביר את הראשונים לגמרי על ידי ניגוב ... צריך לשפשפן במפה או בשאר דבריו, שהשפשוף מטהרן ביותר).

משני הפירושים ב״שפשוף״ זה, יוצאת נפקא מינה לענין זמן ברכת על נטילת ידים, כדלעיל סי׳ קנח סט״ז (שלכתחלה מדקדקים לברך קודם הניגוב הואיל וגם הוא מן המצוה), ואילו כאן (ולפי ששפשוף זה הוא מכלל מצות נטילת ידים, לכך יברך ברכת על נטילת ידים קודם שפשוף זה).

[4187] לבוש סי׳ קסב ס״ז (צריך לשפשף ידיו זו בזו כדי לקנח יפה כל המים קודם ניגובם במטפחת, שבזה נטהרו יפה).

[4188] בשוע״ר סי׳ קנח סט״ז (מברכין לעולם אחר הנטילה, שלא לחלק בין נטילה לנטילה, ועוד שגם הניגוב הוא מן המצוה ... ומכל מקום מי שנוטל ידיו בב׳ שטיפות ראוי לו לברך אחר שטיפה הראשונה קודם שיתן עליהם מים שניים שכבר ידיו הן נקיות וראויות לברכה אף אם היה בבית הכסא).

וראה תורת מנחם סקכ״ג (בשו״ע קנ״ח סט״ז כתב בין מים ראשונים ושניים, אבל כאן הרי החמיר ליטול ב׳ פעמים רצופים על כל יד, ולכן פסק קודם שפשוף). מי רביעית ע׳ קעז.

[4189] כמבואר בשוע״ר סי׳ קנח סט״ז (שלפעמים אין ידיו נקיות, כגון היוצא מבית הכסא, לכך מברכין לעולם אחר הנטילה, שלא לחלק בין נטילה לנטילה). וכאן כתב ״שמן הסתם אין הידים נקיות״.

ואף שסתם ידים כשרות לברכות, כמבואר בשוע״ר סי׳ א מהדורא בתרא ס״ז (סתם ידים אלו כשרות להזכיר השם בברכות). מכל מקום הן פסולות לסעודה, כמבואר בשוע״ר סי׳ קנח ס״א (צריך ליטול ידיו תחלה ... שסתם ידים שהסיח מהם דעתו משמירתן הן שניות לטומאה). וראה תורת מנחם. מי רביעית שם. מראי מקומות וציונים. שו״ע אדה״ז המבואר.

[4190] ולא פירש עד מתי אפשר לברך. ולקמן ס״ה (אין להפסיק בין נטילה לברכתה כלל וכלל, וצריך לתכפן בכל מה דאפשר).

וראה שוע״ר סי׳ קנח סט״ז (ומכל מקום אם נזכר אחר שבירך המוציא, שוב אינו מברך על נטילת ידים ... אין סברא כלל שיוכל לברך עליה לעולם, אלא מיד אחר עשייתה), ושם נסמן (הערה 156).

[4191] זהר חדש רות (דצריך להגביה ידיו לאחר נטילה בשעה דמברך). ריקנטי עקב ד״ה ואכלת (שצריך להגביה ידיו בשעה שמברך לאחר נטילת ידים, ויקדש ידיו שנאמר שאו ידיכם קדש וברכו את ה׳ ... לימד על הברכה שתהא בנשיאות כפים). של״ה שער האותיות, קדושת האכילה פא, א (מים (ה)ראשונים מצוה, רמז למאורות העליונים ששם מקום המצות, ולפיכך אנו מגביהין ידינו למעלה, שנאמר ׳ואשא כפי אל מצותיך אשר אהבתי, כדי שיתברכו כולם מהמקור, כדי שימצא מזון ושפע לכל העולמות, כי המזון תלוי במים ראשונים).

ובלקוטי דבורים ח״ג תמח, ב (בשעת דער טאטע [כ״ק אדמו״ר מוהרש״ב נ״ע] זאגט על נטילת ידים ... לסעודה: א) ער זאגט נטילת ידים בשעת השפשוף, אחר הנטילה קודם הניגוב. ב) די הגבהה איז נאר כנגד הלב, ניט העכער. ג) ביידע הענט שלובות ניט פאנאנדערגעשפרייט). ולענין נטילת ידים שחרית, ראה ס׳ המנהגים - חב״ד ע׳ 2). אשכבתא דרבי ע׳ 19.

[4192] תהלים קיט, מח (ואשא כפי אל מצותיך אשר אהבתי ואשיחה בחוקיך).

דאפשר[4193].

ויש לשפוך על יד ימין תחלה ואחר כך על יד שמאל[4194]. אך על פי הקבלה יקח הכלי עם המים ביד ימינו תחלה, ויתננו לשמאלו, וישפוך בשמאלו על ימינו תחלה ואחר כך ישפוך בימינו על שמאלו[4195]:

(ו) וקודם הנטילה צריך לעיין בידיו אם אין עליהם שום דבר החוצץ. וצפורן שהיא גדולה והיא עודפת חוץ לבשר צריך לנקר הצואה שתחתיה חוץ לבשר, משום חציצה. ובצק אפילו כנגד הבשר חוצץ[4196].

ואם יש עליהן איזה לכלוך וצריך להעבירו תחלה על ידי שפשוף מים יפה, יזהר לקנח ולנגב המים יפה מהיד קודם נטילה, כי הם מים טמאים, ויטמאו את מי הנטילה[4197]. וכן היוצא מבית הכסא ונוטל ידיו מעט לברך אשר יצר, צריך לנגבן היטב תחלה קודם נטילת ידים לסעודה. אך מן הדין יכול לברך אשר יצר אחר ברכת על נטילת ידים, ואין בזה משום הפסק בין נטילת ידים לסעודה[4198]. אבל צריך ליזהר מלהשיח בינתים אפילו שיחה קלה, ואפילו ללמוד לא נכון[4199]:

(ז) וצריך ליזהר שיהיו המים כשרים לנטילת ידים, דהיינו שלא נשתנו מראיהם, ולא נעשה בהם שום מלאכה[4200], שאם נשתנו מראיהם, בין מחמת מקומם בין מחמת דבר שנפל לתוכם, כגון שנפל לתוכם יין או שכר[4201], וכן אם נשתנו מראיהם מחמת עשן או דבר אחר, פסולים לנטילת ידים. אבל אם נשתנו ונעשו עכורים מחמת עפר וטיט כשרים[4202]. אך אם הם עכורים כל כך עד שאין הכלב שותה מהם פסולים. וכן אם אין הכלב יכול לשתות מהם מחמת שהם סרוחים או מרים או מלוחים פסולין[4203]. ולכן

[4193] כמבואר בשוע״ר סי׳ קנח סט״ז (יש אוסרים להפסיק בדיבור בין נטילה לברכה, כמ״ש בסי׳ קס״ה), וסי׳ קסה ס״א (יהיה הפסק בין נטלה לברכתה), וסי׳ קסו (ושלא לצורך אין להפסיק אפילו בשהייה מועטת, ולדבר אסור אפילו בדברי תורה).

[4194] כמבואר בשוע״ר סי׳ קנח סי״ט (כשהוא נוטל ידיו, נוטל ימין תחלה ואחר כך יד שמאל. וכן בכל פעם שרוחץ ידיו רוחץ של ימין תחלה, כמ״ש בסי׳ ב׳).

[4195] כמבואר בשוע״ר סי׳ ד מהדו״ק ס״י (ולפי שטוב הוא שמן יד ימין יבואו המים על ידיו לטהרם, מטעם שנתבאר בזוהר, לפיכך יטול כלי של מים ביד ימינו ונותנו לשמאלו כדי שישפוך מים על ימינו תחילה).

[4196] כמבואר בשוע״ר סי׳ קסא ס״א (צריך ל[יז]הר מכל דבר שמקפידים עליו להסירו לפעמים, כגון צואה שתחת הציפורן שלא כנגד הבשר ... ובצק שתחת הציפורן אפילו כנגד הבשר דרך רוב בני אדם להקפיד עליו, וחוצץ לכל אדם כשרוחצים ידיהם).

וראה בדי השלחן סי׳ לג ס״ק ב.

[4197] בשוע״ר סי׳ קסב ס״ה (אם יש עליהן לכלוך טיט או שאר כל דבר החוצץ, צריך לשפוך עליהן ג׳ פעמים, ראשונה להעביר הלכלוך ואחר כך מים ראשונים ושניים, או רביעית בבת אחת), וכיון שאינו משפשף שתי הידים זו בזו, אין צריך לנגבם קודם נטילה, משא״כ כאן שמעבירם על ידי שפשוף הידים זה בזה, כמ״ש הראב״ד בתמים דעים סוף סי׳ סו (כי אי אפשר לנטילת ידים בלא שפשוף מפני הזיעה וצואה שעל ידיו), והמ״א סי׳ קסב ריש ס״ק ח (דצריך לשפשף בשפיכה ראשונה לרחוץ יפה הזיעה).

וראה ארץ צבי סי׳ לה. בדי השלחן סי׳ לג ס״ק יג. תורת מנחם סקל״ח. אשכבתא דרבי הע׳ מ.

[4198] כמבואר בשוע״ר סי׳ קסה ס״א (יברך תחילה על נטילת ידים על נטילה זו לבדה, ואחר כך אשר יצר, שברכת אשר יצר אינה חשובה הפסק בין נטילה להמוציא, כיון שלטהרת ידים היא באה גם כן).

[4199] כמבואר בשוע״ר סי׳ קסו ס״א (ולדבר אסור אפילו בדברי תורה ... ואין צריך לומר בדבר חול). וראה תורת מנחם סקמ״ג לענין הפסק בשתיקה. ובסקמ״ד לענין שיחת ב׳ או ג׳ תיבות.

[4200] מלאכה הפוסלת במים תתבאר לקמן ס״י, וכאן מבואר דין נשתנה מראיהם.

[4201] ואף שיתבאר לקמן ס״ח (מותר ליטול ידיו בשעת הדחק בשכר שלנו או מי דבש, שעיקרן מים, ואין בהם משום שנוי מראה הואיל ונשתנו לשבח). מכל מקום שאני שכר שנפל לתוך המים ונשתנה מראיהם, שהשינוי הוא לגריעותא ולא לעילוי, ונתבאר בשוע״ר סי׳ קס ס״א (הערה 406).

[4202] כמבואר בשוע״ר סי׳ קס ס״א (מים שנשתנו מראיהם, בין מחמת מקומם בין מחמת דבר שנפל לתוכן, כגון שנפל לתוכן דיו או קומוס או יין ושכר ושינו מראיהן, פסולים לנטילת ידים. אבל אם נפל לתוכם עפר וטיט, אע״פ שעכרום כשירים ... ואם נשתנו מחמת עשן או דבר אחר פסולים).

[4203] כמבואר בשוע״ר שם ס״י (אבל מים מלוחים או מרים או סרוחים עד שאין הכלב יכול לשתות מהם, פסולים לנטילת ידים).

מי הים פסולין לנטילת ידים[4204]:

(ח) אבל מותר להטביל ידיו בים[4205], וכן במי גשמים המכונסין בקרקע, אף שהם סרוחים ועכורים עד שאין הכלב יכול לשתות מהם[4206]. והוא שיש בהם מ׳ סאה שהם ראוים לטבילה[4207], וגם יהיו מכונסים באשבורן ולא זוחלין והולכין, שמי גשמים הזוחלין פסולים לטבילה[4208]. אבל במעיין מטבילים הידים אפילו בזוחלין, ואפילו בפחות הרבה מארבעים סאה, אלא שהידים מתכסים בו לבד[4209].

ובשעת הדחק יש לסמוך על יש מקילין בנטילת ידים להטבילן במי גשמים או הפשרת שלגים המכונסים באשבורן אף על פי שאין בהם מ׳ סאה אלא כדי לכסות הידים בלבד[4210], כגון המהלך בדרך והוא רחוק מאד מהמים[4211], ואין עמו כלי לשאוב וליטול ממנו לידיו, או שהם סרוחים או עכורים ופסולים לנטילה[4212].

אבל אין להקל להטביל בשאובין שבקרקע, אפילו יש בהם מ׳ סאה[4213], ולא בשלג שאינו מרוסק שעל

[4204] כמבואר בשוע״ר שם סי״ב (ומי הים הן מלוחין ואינן ראוים לשתיית הכלב, ואין נוטלין מהן לידים בכלי).

[4205] כמבואר בשוע״ר סי׳ קנט סט״ז (להטביל ידיו בים).

[4206] כמבואר בשוע״ר סי׳ קס ס״י (מים מלוחים או מרים או סרוחים עד שאין הכלב יכול לשתות מהם ... כשרים למי מקוה לטבילת כל הגוף, ואין צריך לומר לטבילת ידים).

וראה שם (הערה 461) סיכום פרטי ההלכה של טבילת ידים.

[4207] כמבואר בשוע״ר סי׳ קס סי״א (חמי טבריא הם מרים, ואין ראוים לשתית הכלב ... אם המשיך אותם בארץ דרך חריץ שבקרקע חוץ למקומם, והפסיקן מהמעין הנובע חם, אין מטבילין בהן, אם אין בהם מ׳ סאה, אפילו להאומרים שאין צריך מ׳ סאה לטבילת ידים בשאר מי מקוה ... כאן גזרו שמא יטול מהם גם כן בכלי).

ואם הם מחוברים על ידי חריץ למקוה שיש בו מ׳ סאה, או למעין של חמי טבריא, יש ב׳ דעות, ויש להחמיר (שם סי״א-ב).

[4208] כמבואר בשוע״ר סי׳ קנט סכ״ב (מי גשמים והפשרת שלגים וכיוצא בהם שהם זוחלין, יש להסתפק ... שלא הקילו בזוחלין, מפני שפסולות גם לטבילת כלים מן התורה). וכאן מיירי במים סרוחים ועכורים, שבודאי יש לאסור לטבול בהם הידים.

[4209] כמבואר בשוע״ר שם (במה דברים אמורים במי מקוה שהם מי גשמים והפשרת שלגים וכיוצא בהם שנקוו ונתקבצו למקום אשבורן, אבל מי מעיין, לדברי הכל כשרים לטבילת ידים, כל שמתכסים בהם ידיו בבת אחת ... אע״פ שאין בהם מ׳ סאה ... ואפילו הם זוחלין). וזה יש להכשיר אם במים סרוחים ועכורים, כמבואר בשוע״ר סי׳ קס סי״א (חמי טבריא הם מרים ... מטבילין בהם כשהם במקום קביעותן, אפילו אין בהם מ׳ סאה, שהמעין מטהר בכל שהוא).

[4210] כמבואר בשוע״ר סי׳ קנט סכ״א (ויש אומרים, שאפילו אין בהם אלא רביעית, כיון שאינן שאובים והם בקרקע כשרים לטבילת ידים ... ויש לסמוך על דבריהם להקל בדברי סופרים בדיעבד).

וכאן שמתכסים בו הידים, בודאי יש בהם רביעית (ראה תורת מנחם ס״ק סא).

[4211] וכמה דפוסים ״רחוק מהמים״. ולקמן סכ״ב (ויש מקילים למהלך בדרך ואין לפניו מים עד יותר מד׳ מילין). וראה תורת מנחם.

[4212] בשוע״ר שם סכ״א התיר בדיעבד במים הכשרים לנטילה שאין בהם מ׳ סאה, ובסי׳ קס סי״א התיר בדיעבד בחמי טבריא בחריץ שמימיו מחוברים למי המעין. וכן הוא בסדר השכמת הבוקר סכ״א, שהתיר בשעת הדחק במי גבאים (הראוים לנטילת ידים).

ולענין סרוחים ועכורים נתבאר לעיל (והוא שיש בהם מ׳ סאה שהם ראוים לטבילה).

וכאן נראה לכאורה שמקיל בשעת הדחק אף במים סרוחים או עכורים שאין בהם מ׳ סאה. ואפשר הוא עפ״י סברת הכסף משנה הל׳ ברכות פ״ו ה״ט (דהא אפשר לדחות ולומר ... דעד כאן לא גזר חזקיה אלא בחמי טבריא שאין פיסולן ניכר, שהרי זכים הם ... ולכך אתי למימר דלא שנא בת בירתא מכלי, אבל בשאר מימות שנפסלו משתיית הכלב, שפיסולם ניכר אם בטעמם אם במראיהם, לא גזרינן). הובא במעדני יו״ט חולין פ״ח ס״ק מ.

וראה דובר שלום ע׳ פד.

[4213] כדעה הא׳ שבשוע״ר סי׳ קנט סכ״ג (אבל מים שאובין, אפילו הם במקום אשבורן ויש בהם מ׳ סאה, פסולות לטבילת ידים).

פני הארץ אף על פי שמחובר יחד מ׳ סאה ויותר[4214].

אבל[4215] מותר ליטול ידיו בשעת הדחק בשכר שלנו או מי דבש, שעיקרן מים, ואין בהם משום שנוי מראה הואיל ונשתנו לשבח[4216]:

(ט) וכל המטביל ידיו לסעודה, יש אומרים לברך על טבילת ידים או על שטיפת ידים, ולא על נטילת ידים, ויש אומרים שאין לברך על טבילת ידים אלא על נטילת ידים. ולכתחלה טוב לברך על שטיפת ידים ויוצא לדברי הכל[4217]. אך אם בירך על טבילת ידים או על נטילת ידים אין צריך לחזור ולברך[4218].

והמטביל ידיו דיו להטביל פעם אחת לבד[4219]. רק שיעיין בהם שאין בהם שום דבר החוצץ[4220]:

(י) מלאכה הפוסלת במים, כיצד כגון ששכשך בתוכם איזה כלי הצריך הדחה להדיחו בהן, וכן ירקות הצריכים הדחה[4221], או ששרה בתוכם ירקות כדי שלא יכמשו, או ששרה בתוכם כלים שנתבקעו בימות החמה כדי שיכווצו[4222], וכן שאר כל דבר שנשרה בתוכם במתכוון ולא שנפל לתוכם מאליו[4223]. וכן אם העמיד בתוכם כלי של מים חמין או של יין לצננם הרי זו מלאכה ופסולה[4224]. ואין צריך לומר מים שמדד בהם איזה כלי לידע מדתו[4225].

[4214] כדעה הב׳ שבשוע״ר סי׳ קס סי״ד (ושלג המונח על פני הארץ, כל שיש מ׳ סאה מחובר יחד, אפילו נמוך מאוד, מותר להטביל בו. ויש אומרים שאין טבילה אלא במים, אלא שהשלג וכיוצא בו מצטרפין להשלים למ׳ סאה, אף על פי שאינן מרוסקים, אבל אין טובלין בהם אלא אם כן ריסקן עד שנעשו מים), וראה בהנסמן שם (הערה 498).

[4215] קטע זה מדבר בנטילת ידים, ולא בטבילה.

[4216] כמבואר בשוע״ר שם סט״ו (מי דבש (שקורין מע״ד) ושכר נוטלין [מהן לידים], שהרי עיקרן מים. ואע״פ שנשתנו מראיהם, אין לחוש, כיון שנשתנו לעילוי).

ומכל מקום נתבאר לעיל ס״ז (שנפל לתוכם ... שכר ... פסולים לנטילת ידים), כי שכר שנפל לתוך המים ונשתנה מראיהם, השינוי הוא לגריעותא ולא לעילוי. ונתבאר בשוע״ר סי׳ קס ס״א (הערה 406).

[4217] נתבאר בשוע״ר סי׳ קנט סכ״ד (המטביל ב׳ ידיו, יש אומרים שאינו מברך על נטילת ידים, אלא על טבילת ידים או על שטיפת ידים, לפי שלשון נטילה נתקן על שם הכלי שנקרא נטלא ויש אומרים שמברך על נטילת ידים ולא על טבילת ידים, שהיכן ציונו על טבילת ידים, אבל על נטילת ידים ציונו, ויש בכלל מאתיים מנה, שמחמת חיוב הנטילה שציונו אנו מטבילין עכשיו. ויש מי שהכריע, שאם מטביל במים הכשרים לנטילה מברך על נטילת ידים, אבל אם מטביל במים הכשרים לטבילה ולא לנטילה, כמו שיתבאר בסי׳ ק״ס, מברך על טבילת ידים (והמברך על שטיפת ידים יוצא לדברי הכל). ולעיל בהשכמת הבוקר (סוף סדר נטילה) כתב לברך על נטילת ידים.

[4218] עולת תמיד ס״ק כד (מיהא בדיעבד יוצא בברכת טבילת ידים).

[4219] כמבואר בשוע״ר שם סכ״ה (המטביל ידיו, אין צריך שתי פעמים, כמו שהצריכו מים שניים בנטילה).

[4220] שאם יש בו דבר החוצץ, לא תספיק טבילה פעם אחד, אלא צריך לשפשפו תחלה במים ואחר להטבילו, כעין המבואר בשוע״ר סי׳ קסב ס״ה (וכל זה כשידיו נקיות. אבל אם יש עליהן לכלוך טיט או שאר כל דבר החוצץ, צריך לשפוך עליהן ג׳ פעמים, ראשונה להעביר הלכלוך ואחר כך מים ראשונים ושניים).

[4221] כמבואר בשוע״ר סי׳ קס ס״ג (אם הדיח בהם כלים או ירקות פסולים).

[4222] כמבואר בשוע״ר שם (אם שרה בהם הירקות כדי שלא יכמשו, וכן אם נתן בהם כלים שנתבקעו בימות החמה כדי שיתכווצו, הרי זו מלאכה ופסולים).

[4223] כדעה הא׳ שבשוע״ר שם ס״ב (אבל אם לא נתכוין לשרות כלל, רק שנפל פת למים ונשרו בהם כשרים, שלא עשאם שופכין).

[4224] כמבואר בשוע״ר שם ס״ג (וכן אם נתן כלי של יין לתוך המים לצננו, פסולים).

וכאן הוסיף ״כלי של מים חמין״, כמבואר במעשה רוקח על הרמב״ם הל׳ ברכות פ״ו ה״ח (וראיתי להרב עראמה ז״ל [פירוש רבי דוד עראמה לרמב״ם] שנסתפק במי שמצנן המים במים אחרים, כגון בימות הקיץ, אי מקרי נעשה בהם מלאכה או לא, והסכים שהוא כמו הדיח בהם כלים מודחים כיון שאינו משתנה מראיתם ע״כ. ואחר המחילה נראה לענ״ד דשניא דא מן דא, דבהדיח כלים מודחים אינו צריך לאותם מים כלל, אלא שמדיחם לנקותם יותר, משא״כ במצנן שהוא צריך לאותם מים צורך גמור לקרר המים האחרים כדי שיהיו נוחים לשתותם לתוקף החום. והרי מצינו להרא״ש ז״ל, והביאו הרב ב״י או״ח, דפסל מצנן יין במים, ועל כרחך לחלק כדכתיבנא, ומה לי יין מה לי מים).

[4225] ובשוע״ר שם ס״ד (אם המים בכלי שיש בו שנתות ונתן לתוכו בשר ועולין המים עד השנתות ובזה יודע משקלו, הרי זה עשיית מלאכה במים ופסולין לנטילת ידים).

והיוצא מבית הכסא או שנגע במקום המטונף שבגופו שצריך לנקות ידיו, ושכשכן תוך כלי של מים, נפסלו לנטילת ידים. ואפילו טבל בהם אצבעו הקטנה לנקותה נפסלו כל המים שבכלי. אבל אם חפן מהם בחפניו ומשפשף ידיו לנקותן במים שחפן, הרי המים הנשארים בכלי לא נעשה בהם מלאכה וכשרים[4226].

ומים כשרים שנפלו לתוכם מעט מים פסולים בטלים ברוב[4227]:

(יא) בהמה חיה ועוף ששתו מכלי של מים, הרי המים הנשארים לא נעשה בהם שום מלאכה וכשרים. אך אם שתה מהם כלב או חזיר או שאר דבר מאוס, כל שבני אדם נמנעים לשתות מים הנשארים בכלי משום מיאוס, יש פוסלין משום שנעשו כשופכין. וטוב לחוש לדבריהם[4228]:

(יב) הכלי שנוטל ממנו לידים צריך שיהיה מחזיק רביעית[4229]. וצריך להיות שלם בלי שום נקב או סדק מפולש[4230], ואפילו מחזיק רביעית ויותר מהנקב ולמטה, כי מאחר שמהנקב ולמעלה אין תורת כלי עליו, נמצא שהמים הבאים על ידו מפי הכלי ולמעלה[4231] אינם באים מכלי[4232].

ואפילו אותן קנקנים שמתחלת עשייתן עושין האומנים בהם נקב בצדיהם סמוך לפיהם, אין עליהם תורת כלי מהנקב ולמעלה, ואין נוטלין ממנו לידים דרך פיו[4233]. וכן אותם קנקנים שיש להם כמין דד בולט בגובה יותר משפת הכלי ולמעלה, שיוצקין ממנו דרך דד הבולט בגובה, אין נוטלין ממנו לידים דרך הדד, אלא דרך פיו, כי מאחר שאינו מקבל משקין למעלה מפיו תוך הדד, ואינו עשוי לקבלה אלא ליצוק ממנו, אין תורת כלי עליו[4234]. וכן אם פי הכלי עצמו למעלה אינו בשוה וביושר על פני כולו, אלא יש בו עולה ויורד מקצתו גבוה ומקצתו נמוך, אין נוטלין במקום הגבוה, מאחר שאינו מקבל משקין. וכן אם יש

[4226] כמבואר בשוע״ר שם ס״ו (היוצא מבית הכסא, יכול לשאוב בחפניו מים מן הדלי לטהר ידיו, ושאר המים שבדלי כשרים לנטילת ידים לסעודה (מפני שלא טיהר ידיו במים הנשארים בדלי אלא במים שבחפניו. אבל אם הטבילן בדלי לטהרן, הרי נעשה מלאכה בכל המים שבדלי).

[4227] כמבואר בשוע״ר שם ס״ח (מים כשרים שנתן לתוכן מעט מים פסולים, בטלים ברוב).

[4228] כמבואר בשוע״ר סי׳ קס ס״ח (מים ששתו מהם בהמה חיה ועוף, אין לפוסלם משום מלאכת השתיה, שנעשתה במעט מים שהוחזר מפיהם לכלי, כמו שהוא דרך בהמה חיה ועוף בשתייתן שמגביהין פיהם לאחר שקלטו מן המים והמים נופלין מפיהם, כי מים אלו בטלים ברובם. ויש פוסלים בשתה מהם כלב או חזיר, מפני שנמאסים והרי הם כשופכים, ויש לחוש לדבריהם).

[4229] כמבואר בשוע״ר סי׳ קנט ס״ג (צריך שיהא הכלי מחזיק רביעית. ואם אינו מחזיק רביעית אין נוטלין ממנו לידים, אפילו רוצה למלאותו ב׳ וג׳ פעמים).

[4230] כמבואר בשוע״ר שם סי״ב (ויש אומרים, שאין חילוק בין ניקב לנתבקע ונסדק ... וכן עיקר).
אלא שבשוע״ר שם ס״ד (ואם ניקב בכונס משקה, דהיינו שאם ידחקו אותו לתוך מים יכנסו המים בתוכו דרך הנקב, והוא גדול מנקב שהמשקין שבתוך הכלי יוצאים בו, אז בטל מתורת כלי. ואין נוטלין ממנו לידים, אפילו אם הוא מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה, אם נוטל דרך פיו למעלה, כי מה שממנו מן הנקב ומלמעלה אינו חשוב כלי, ונמצא שאין המים באים על ידו מהכלי).
וכאן לא חילק בין נקב ככונס משקה לבין נקב כמוציא משקה. ונראה שחושש לדעת הסמ״ג (עשין כז) וסיעתו (ואם הכלי ניקב בצידו נקב קטן פחות מכונס משקה ומחזיק רביעית למטה מן הנקב ... הנוטל מן המים העוברים חוץ לנקב ונופלים דרך שפת הכלי, פסולים, כיון שבאו על הנקב, דמן הנקב ואילך אין תורת כלי עליו, אלא למטה מן הנקב יש תורת כלי עליו, מאחר שלא ניקב בכונס משקה). וראה בדי השלחן סי׳ לה ס״ק ג.

[4231] אוצ״ל ״למעלה״. ראה בדי השלחן סי׳ לה ס״ק ב. מ״מ וציונים. שו״ע אדה״ז המבואר.

[4232] כמבואר בשוע״ר שם (כי מה שממנו מן הנקב ולמעלה אינו חשוב כלי, ונמצא שאין המים באים על ידו מהכלי).

[4233] כמבואר בשוע״ר שם ס״י (ואין צריך לומר בקנקנים שיש בהם נקב בצדיהם סמוך לפיהם, שאין נוטלין מהם אלא דרך הנקב, שמהנקב ולמעלה אין עליהם תורת כלי, אף על פי שכך נעשו מתחילתם, הואיל ואינם עשויים לקבלה מהנקב ולמעלה).

[4234] כמבואר בשוע״ר שם (כל דבר שלא נעשה לקבלה, אין מועיל לו מה שלכך נעשה מתחלתו וזה עיקר תשמישו, כגון קנקנים שאינם שוים למעלה אלא בולט מהם כמו דד ששופכים דרך שם, והוא גבוה יותר מהכלי).

בו סדקים מפולשים למעלה אין ליטול ממנה, אם יש בו בסדק איזו משך אורך קצת[4235]. אבל בפגימות קטנות אין לחוש[4236]:

(יג) כלי עץ שניקב או נסדק וסתם הנקב היטב בסמרטוטין או בטיט וכיוצא בו עד שאין המים יוצאין דרך שם כלל, אין סתימה זו מועלת לעשותו כלי לנטילת ידים. ויש אומרים שאפילו זפת וכיוצא בו אינו מועיל בכלי עץ, אלא בכלי חרס לבד. ולדברי הכל אין שום סתימה מועלת בכלי זכוכית אפילו זפת וכיוצא בו, ואפילו בדיל ועופרת וכיוצא בהן[4237]:

(יד) כל כסויי הכלים שיש להם בית קיבול, אפילו הם מחזיקים רביעית ויותר פסולים לנטילת ידים, שמאחר שלא נעשו לקבלה אין עליהם שם כלי לענין נטילת ידים. ואפילו אם רגילין ליתן לתוכן מעט משקה לפרקים[4238]. וכן מיני כובעים של לבדין (שקורין קאפילוש), אפילו הם עבים כל כך עד שאין המים יוצאין מהם, אין נוטלין מהם לידים, הואיל ולא נעשו לקבלה, ואף על פי שהולכי דרכים רגילים לשתות בהם לפעמים. ואין ליטול מהם אפילו בדרך[4239]:

(טו) נטילת ידים מן הכלי צריך שיבאו המים על ידו מכח גברא דוקא[4240], בין מכח הנוטל ידיו עצמו בין מכח אחרים הנותנים מים על ידיו, ואפילו אם הוא קטן, אם הוא מבן שש שנים ולמעלה שיש בו דעת קצת[4241].

אבל אם המים באין מאליהם, כגון חבית שיש בו ברזא והסיר את הברזא וקירב ידיו לקילוח המים המקלחים מנקב הברזא, הרי המים הבאים בכח ראשון לבדו, דהיינו קילוח ראשון לבדו, נקראים באים מכח גברא, הואיל ובאים על ידי כח אדם שהסיר את הברזא[4242]. ואפילו היה עכו"ם[4243]. אבל מים המקלחים אחר כך אינן נקראים באים מכח גברא, אלא מאליהם הם מקלחים ופסולים לנטילת ידים. ולכן אפילו כשקירב ידיו לקילוח ראשון צריך ליזהר אחר שקיבל על ידיו שפיכה אחת להחזיר הברזא בנקב ולחזור ולהסירה ולקבל שפיכה שניה על ידיו מקילוח ראשון[4244], אם הקילוח גדול ומספיק להגיע המים בבת אחת לכל שטח ב' ידיו כאחד עד הפרק מכל סביבותיהן בשפיכה אחת מכח ראשון לבדו. ואם אין

[4235] כמבואר בשוע"ר שם (או ששפתי הכלי עצמן אינם שוין אלא גבוהים מצד אחד ונמוכים מצד אחד, או שיש בהם חדודים יוצאים ויש בין חידוד לחבירו ככונס משקה, אין נוטלין במקום הגבוה אלא במקום הנמוך).

[4236] ראה בדי השלחן סי' מו ס"ק יג.

[4237] כמבואר בשוע"ר סי' קנט ס"י (אם פקקו בסמרטוט, אינו מועיל לעשות כלי, לפי שהוא תיקון עראי ואינו עשוי להתקיים (והוא הדין אם סתמו בטיט, תיקון עראי הוא בכלי שמשתמשין בו במים, ולכן אינו מועיל לנטילת ידים) ... ובכלי זכוכית אין סתימה מועלת כלל לעשותם כלי, אפילו בדיל ועופרת וכיוצא בהם ... ויש אומרים, שאין זפת וכיוצא בו מועיל אלא בכלי חרס (וכלי מתכות) ולא בכלי עץ).

[4238] כמבואר בשוע"ר סי' קנט ס"ו (שמביא ב' דעות ומסיק לאיסור).

[4239] בשוע"ר שם ס"ח מביא ב' דעות, ומסיק לאיסור – אף לדעת המתירים בכסויי הכלים.

[4240] בשוע"ר סי' קנט סי"ד (צריך שיבאו המים על ידיו מן הכלי מכח נותן).

ושם ס"כ נתבאר אי סגי בכח נותן, או צריך שיהי' בכח אדם דוקא.

[4241] כמבואר בשוע"ר שם ס"כ (ואם הנותן הוא פחות מבן שש, יש מי שאומר שדינו כקוף, לפי שאין בו דעת כלל ואין כוונתו כוונה). והיינו שכאן מחמיר כדעת הפוסלים נטילת ידים על ידי קוף, וכן בקטן פחות מבן שש שנים.

[4242] כמבואר בשוע"ר שם סי"ח (אבל אם הסיר הברזא וקבל המים על ידיו, נחשבת הסרתו דבר המונע שפיכת המים כאילו שפך המים בידיו).

[4243] בשוע"ר שם ס"כ (וטוב לחוש לדבריהם שלא לקבל נטילה מנדה ונכרי. אבל אם הנכרי הביא מים בכלי והוא נוטל בעצמו, אין לחוש ... ומי שיוכל להזהר גם בזה אשריו).

[4244] כמבואר בשוע"ר שם סי"ח (ומכל מקום צריך להחזירה ולהסירה בכל שפיכה ושפיכה היוצאת מהנקב, שקילוח ראשון לבד נחשב כאלו בא מכוחו ואחר כך מקלח מאליו).

וכל זה בכלי עם דד, שכשפותח את הדד נמשכו מים, שאז אינו נחשב מכחו אלא קילוח ראשון. אבל אם נוטל ידיו מקומקום שיש לו דד קטן ושופך ממנו על היד, יכול להשאירו פתוח עד שישפוך על כל היד, והכל נחשב מכחו.

הקילוח גדול כל כך, יסיר הברזא ב׳ פעמים על יד זו וב׳ פעמים על יד זו. אבל אם הקילוח דק בענין שאינו מספיק להגיע המים לכל שטח היד עד הפרק מכל סביבותיה בשפיכה אחת מכח ראשון, דהיינו קילוח ראשון לבדו, כגון אותן שיש להם כיור קבוע בכותל ובתחתית הכיור יוצא ממנו דד קטן ועליו סובבת ברזא קטנה לסתמו ולפתחו, מאחר שקילוח הדד קטן ודק אין ליטול ממנו לידים[4245]:

(טז) יש מחמירים שלא לקבל נטילה מעכו״ם השופך על ידיו, ולא מנדה, כגון בתו[4246]. וטוב לחוש לדבריהם[4247]:

(יז) צריך ליזהר מאד בסעודה שלא ליגע בשוק וירך או שאר מקומות המכוסים שבאדם, לפי שיש בהם מלמולי זיעה. וכן לא יחכך בראשו, שיש גם כן מלמולי זיעה[4248]. וכן בצואת האף והאוזן[4249] או שאר טנופת. ואם נגע צריך לחזור וליטול[4250] היד שנגע בה[4251], כהלכה עד הפרק. ולענין הברכה יש מחלוקת אם יחזור ויברך על נטילת ידים[4252], ולכן יברך בלא שם ומלכות[4253]:

(יח) אסור לאכול אפילו פת כל שהוא בלא נטילת ידים, כל שצריך לברך המוציא על הפת[4254].

אבל אם הפת היא טפלה לדבר אחר, כגון ששתה יי״ש ואוכל מעט פת אחריו שלא יזיקנו, כשם שהפת טפלה להמשקה לענין ברכה שנפטרת בברכתו ואין צריך לברך עליה המוציא, כך היא טפלה לענין שאין צריך נטילת ידים[4255]. אבל אם טועם הפת קודם שישתה כדי שלא ישתה על ליבא ריקנא ויזיקנו, צריך לברך המוציא[4256], וצריך ליטול ידיו כהלכה[4257]. אלא שלא יברך על נטילת ידים[4258].

[4245] ב״ח סי׳ קסב ד״ה ולי נראה (ראיתי מרבותי שהחמירו ולא נטלו ידיהם מכלי שקורין האנטפ״ס עם הענדי״ל, כיון שאי אפשר בשפיכה ראשונה עד הפרק). מ״א שם ס״ק ה (ולכן אין ליטול מכלי שפיו צר, שאין יכול לשפוך בבת אחת על היד).

וכדלעיל ס״א (ואם בשפיכה אחת לא הגיעו המים בכל שטח היד, אין תקנה לשפוך על אותו מקום לבדו שלא הגיעו המים, שאין נטילה לחצאין, אלא צריך לחזור ולשפוך על כל היד כבתחלה), ושם נסמן (הערה 4167).

[4246] בשוע״ר סי׳ קנט ס״כ (מהנדה, אם היא בתו או משרתת שלו), ושם נסמן (הערה 348).

[4247] כמבואר בשוע״ר שם (וכן מותר ליטול מהנדה ... ויש מחמירין בנדה ונכרי ... וטוב לחוש לדבריהם).

[4248] כמבואר בשוע״ר סי׳ קסד ס״ב (מי שעומד בסעודה ונזכר שנגע במקום מטונף, צריך לחזור וליטול ידיו ... ולא מקום הטינופת ממש, אלא אפילו שוק וירך ומקומות המכוסים באדם, לפי שיש בהם מלמולי זיעה. וכן אם חיכך בראשו וכל כיוצא בזה).

[4249] כמבואר בשוע״ר סי׳ צב ס״ז (וכן צואת האוזן וצואת האף הן טינופות).

[4250] כמבואר בשוע״ר סי׳ קסד ס״ב (מי שעומד בסעודה ונזכר שנגע במקום מטונף צריך לחזור וליטול ידיו).

[4251] כדלעיל סוף ס״ג (ואין צריך ליטול ידו השניה, וכדין הנוגע במקום הטינופת באמצע הסעודה).

[4252] כמבואר בשוע״ר סי׳ קסד ס״ב (ויברך על נטילת ידים ... ויש אומרים שאין לברך על נטילת ידים באמצע הסעודה).

[4253] ובשוע״ר שם (ויש לחוש לדבריהם להקל בספק ברכות).

לפעמים אומרים ספק ברכות להקל ולפעמים – יברך בלא שם ומלכות, ונתבאר בשוע״ר סי׳ תפט ס״ג (הערה סד).

[4254] כמבואר בשוע״ר סי׳ קנח ס״ב (ואפילו אוכל כל שהוא צריך נטילת ידים בלא ברכה).

[4255] כמבואר בשוע״ר סי׳ ריב ס״ו (וכל פת שהיא טפילה לענין ברכה היא טפלה גם כן לענין נטילת ידים, ואין צריך ליטול ידיו אפילו אוכל כביצה), ובסדר ברה״נ פ״ג הי״ב (וכל פת שהיא טפלה לענין ברכה היא טפלה גם כן לענין נטילת ידים, ואין צריך ליטול ידיו. ומכל מקום יש ליזהר שלא לאכול כי אם פחות מכביצה).

[4256] כמבואר בשוע״ר סי׳ ריב ס״ז (הרוצה לשתות בבוקר או אחר שינת צהרים ורוצה לאכול מעט תחלה כדי שלא ישתה על לב ריקן, אע״פ שאכילה זו היא צורך השתיה וטפלה אליה, צריך לברך עליה ברכה המיוחדת לה, כדי שלא יהנה מהעולם הזה בלא ברכה).

וכן הוא בסדר ברה״נ פ״ג הי״ג (במה דברים אמורים כשרוצה לאכול למתק השתיה ששתה כבר, אבל אם רוצה לאכול בשביל השתיה לפני השתיה, כגון הרוצה לשתות בבוקר ורוצה לאכול מעט כדי שלא ישתה אליבא ריקנא, אף על פי שאכילה זו היא צורך השתיה וטפלה אליה, צריך לברך עליה ברכה המיוחדת לה, כדי שלא יהנה מהעולם הזה בלא ברכה).

[4257] וכן הוא בסדר ברה״נ שם (ואם אוכל מעט פת תחלה, צריך ליטול ידיו כהלכה).

[4258] ראה מ״מ וציונים. שו״ע אדה״ז המבואר.

ואפילו הנוטל ידיו לסעודה, אם אינו אוכל פת כביצה לא יברך על נטילת ידים[4259], אף על פי שמברך המוציא וברכת המזון[4260]. והשיעור לצרף לכביצה הוא שיאכל כל כזית בכדי אכילת פרס[4261]. וצריך ליזהר בזה בסעודה שלישית של שבת[4262]:

(יט) לא תקנו נטילת ידים אלא לפת שמברכים עליה המוציא וברכת המזון, אבל מיני לחמים שמברכים עליהם בורא מיני מזונות, ואין מברכים עליהם המוציא וברכת המזון אלא כשקבע סעודתו עליהם, כך אין צריך נטילת ידים אלא כשקבע סעודתו עליהם[4263]:

(כ) כל מאכל שטיבולו במשקה, בין שמטבלו עכשיו כשאוכלו בין שהיה מטובל ומלוחלח מקודם ולא נתנגב עדיין[4264], כגון פירות כבושים או שלוקים ומבושלים או בשר מבושל[4265], צריך נטילת ידים כהלכתה עד הפרק[4266], ולא יברך[4267].

וששה משקין הן יין דבש שמן חלב מים טל[4268]. וחומץ יין הוא כיין[4269], וכן חומץ מי דבש הוא משקה, וכן זיעה היוצאת מן המשקין היא כמשקין, כגון יין שרף[4270]. ואם נתערב אחד משה משקין במי

[4259] כמבואר בשוע״ר סי׳ קנח ס״ב (אפילו פת גמורה, אם אינו אוכל אלא פחות מכביצה בלא קליפתה, יש להסתפק אם צריך נטילת ידים ... לפיכך יטול ידיו ולא יברך).

[4260] כמבואר בשוע״ר סי׳ קסח ס״ז (ברכת המוציא אין לה שיעור, שאפילו אינו רוצה לאכול אלא פירור פחות מכזית צריך לברך המוציא, ולא נתנו שיעור כזית אלא בברכת המזון).

[4261] כמבואר בסדר ברה״נ פ״ח ה״ב (אכל כחצי זית ושהה מעט וחזר ואכל כחצי זית, אם יש מתחילת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה יותר מכדי אכילת פרס (שהוא כחצי ככר של ששה ביצים), אינן מצטרפין זה עם זה).

ועל מ״ש ״כל כזית בכדי אכילת פרס״, העיר בשם הגדולים (עי׳ כריתות י״ג מימרא דרבנאי ותיובתא וצ״ע), והוא האמור בגמרא שם (אמר רבנאי אמר שמואל ... אוכלים טמאים (שיעורן לפסול את הגוף בחצי פרס, רש״י) ... אפילו כל היום כולו בכדי אכילת פרס. מאי קאמר. אמר רב פפא, הכי קאמר, אפילו כל היום כולו, והוא שאכל כזית בכדי אכילת פרס... מיתיבי, כל האוכלין מצטרפין לפסול את הגוייה בכחצי פרס בכדי אכילת פרס, כיצד, אכל וחזר ואכל, אם יש מתחלת אכילה ראשונה ועד סוף אכילה אחרונה כדי אכילת פרס, מצטרפין ... תיובתא דרבנאי, תיובתא).

ונתבאר בביאור הרב פערלא לס׳ המצות להרס״ג ל״ת עו-ח, ובצפנת פענח תניינא הל׳ יסודי התורה פ״ו, שאפשר יש הפרש בזה בין בדאורייתא לבין בדרבנן.

וראה בדי השלחן סי׳ לו ס״ק ה. תורת מנחם. שו״ע אדה״ז המבואר. סדר רבינו הזקן עם ציונים והערות ח״ג ע׳ א׳תקפב.

[4262] אם הוא שבע מסעודת שחרית ואוכל בסעודה שלישית פחות מכביצה, כמבואר בשוע״ר רס״י רצא (ויש אומרים שאפילו בכזית יוצא ידי חובתו לכתחלה), לא יברך על נטילת ידים.

[4263] כמבואר בשוע״ר סי׳ קנח ס״א (ולא תקנו אלא בפת ... שרגילין בה תדיר לקבוע סעודה עליהם, אבל פת הבאה בכיסנין ולחמניות דקות שאין מברכין עליהם המוציא, לפי שאין רגילין לקבוע סעודה עליהם כמ״ש בסי׳ קס״ח, אין צריך נטילת ידים ... ומכל מקום אם קבע סעודתו על פת הבאה בכיסנין ולחמניות דקות, כשם שמועלת קביעות זו לענין המוציא, כך מועלת לענין נטילת ידים, שלא לחלוק ביניהם לפת גמורה, כיון שקובע עליהם כמו על פת גמורה. ויברך גם כן ברכ(ו)ת על נטילת ידים).

[4264] כמבואר בשוע״ר סי׳ קנח ס״ג (אם אוכל דבר שטיבולו במשקה, בין שמטבלו עתה בין שהיה מטובל מקודם ואוכל כשהוא מטובל ומלוחלח שלא נתנגב, צריך ליטול ידיו תחלה).

[4265] כמבואר בשוע״ר שם ס״ו (פירות הכבושים או שלוקים ומבושלים באחד מז׳ משקים אלו), וס״י (הודח הבשר במים קודם הצלייה). וראה בדי השלחן סי׳ לו ס״ק יא.

[4266] כדלעיל ס״א (עד הפרק, דהיינו עד מקום חיבור כף היד לקנה הזרוע), ושם נסמן (הערה 4165).

[4267] כמבואר בשוע״ר שם ס״ג (ומכל מקום לא יברך על נטילת ידים, שספק ברכות להקל).

[4268] כמבואר בשוע״ר שם ס״ד (אין נקרא משקה בלשון התורה אלא ז׳ משקים, שהם המים והיין והשמן והחלב והטל ודבש דבורים ודם בהמה חיה ועוף, וכגון שמטבל בו לרפואה לפיקוח נפש). וכאן השמיט דם, שלא הותר באכילה אלא במקום פיקוח נפש, ואינו מצוי.

[4269] כמבואר בשוע״ר סי׳ תעג סי״ט (קודם שמטבל הירק בחומץ או במי מלח וכיו״ב, צריך ליטול ידיו).

וראה מטה יוסף ח״ב סי׳ יח סי״א בשם כמה ראשונים. הובא בבאר היטב כאן ס״ק ו.

[4270] בית דוד או״ח סי׳ עא (על דבר שטבולו בשכר, נראה דצריך נטילה, בין שיהיה השכר עשוי מיין בין שיהיה ממים, כגון שכר שעורים וכיוצא, לפי שהזיעה היוצאת מהמים או מהיין על ידי האלאנביק על ידי אש, הרי הוא כיין עצמו או כמים עצמן, לענין שהם מכשירין). הובא ביד אהרן מהדו״ב הגב״י ס״ק ח. דבר משה ח״א סי׳ יז. מטה יהודה סוף

פירות, הולכין אחר הרוב[4271].

וכל משקה שנקרש עד שאין טופח על מנת להטפיח, בטל מתורת משקה[4272]. ואם חזר ונימוח, חזר להיות תורת משקה עליו[4273]. ולכן מיני עיסה המטוגנים בחמאה צריכים נטילת ידים, במקומות שמתיכין החמאה תחלה ואחר כך שופכין אותה לתוך מיני עיסה לטגנם בה. אבל במקומות שמשימים החמאה כשהיא קרושה תוך מיני עיסה ושם היא נמוחה, אין שם משקה עליה מאחר שנימוחה על האוכל[4274].

ויש אומרים[4275] שהדבש הוא משקה לעולם אפילו כשנקרש עד שאינו טופח על מנת להטפיח. ולכן אין לאכול אפילו דבש קרוש[4276] אלא על ידי כף או סכין[4277]:

(כא) ומיני מרקחת המרוקחים בדבש ויש עליהן טופח על מנת להטפיח, צריכים נטילת ידים לדברי הכל[4278], אלא אם כן אוכל על ידי כף או סכין[4279], לפי שמתיכין הדבש תחלה לבדו. והוא שהדבש בעין וניכר על המרקחת, אבל אם נמחה האוכל המרוקח לגמרי ונעשה גוף אחד ממש עם הדבש על ידי הריקוח והטיגון או על ידי טירוף בכף יפה יפה (כמו שרגילים לעשות בתפוחים מרוסקים ובגודגדניות מרוסקין), הולכין אחר הרוב, ואם האוכל הוא הרוב נתבטל הדבש מתורת משקה ושם אוכל עליו, אף

ס״ק ו (שכר שהוא מים שרופים הנקרא עראק״י, הדבר פשוט דדינו כמים ... וכן מצאתי להר״מ אמארילייו ז״ל, בס׳ דבר משה ח״א סי׳ י״ז).

וראה בדי השלחן סי׳ לו ס״ק יג (לחלק בין י״ש הנעשה מיין או מתבואה). תהלה לדוד ס״ק ה (דעות הפוסקים). חיבור לטהרה סוף הל׳ נט״י הוספה לסי׳ קנח.

[4271] כמבואר בשוע״ר סי׳ קנח ס״ח (והוא שהדבש הוא הרוב), ושם נסמן (הערה 94).

וראה חיבור לטהרה שם.

[4272] כמבואר בשוע״ר שם ס״ז (כל משקה שנקפה ונקרש עד שאין בו טופח על מנת להטפיח, יצא מתורת משקה, בין שנקרש על ידי בישול בין על ידי צינה). ולדעה זו היינו אפילו בדבש שנקרש.

[4273] כמבואר בשוע״ר שם ס״ט (כל משקה, אע״פ שנקרש לגמרי, אם חוזר ונימוח, חוזר להיות תורת משקה עליו על הנימוח).

[4274] כמבואר בשוע״ר שם (ואפילו לטיגון בחמאה אין צריך נטילת ידים, אלא במקומות שמתיכין החמאה לבדה תחלה בכלי אחד ואחר כך משימין אותה לתוך הטיגון כשהיא מהותכת ונימוחה, שכבר ירד עליהם תורת משקה קודם שנתנה לתוך האוכל שהוא הטיגון. אבל במקומות שנותנין לתוך הטיגון חמאה קרושה שאין בה טופח על מנת להטפיח, אין צריך נטילת ידים לטיגון זה, שכיון שהחמאה קרושה היתה אוכל גמור, וכשהתחילה להיות נימוחה ולצאת ממנה משקה, הרי יצא לתוך האוכל שהוא מין הטיגון, וכל משקה הבא לאוכל מתחלת יציאתו אין עליו תורת משקה כלל, אלא תורת אוכל).

[4275] כמבואר בשוע״ר שם ס״ז (ויש אומרים שהדבש אינו יוצא מתורת משקה לעולם, אפילו נקפה ונקרש לגמרי ואין בו משקה טופח כלל).

[4276] שאם הדבש טופח על מנת להטפיח, נתבאר בשוע״ר שם ס״ג (בדבש עב וראוי לאכילה שרגילים לפעמים לאכול ממנו ביד בלא כלי (אלא שהוא טופח על מנת להטפיח שקרוי משקה לדברי הכל, כמו שיתבאר), יש להחמיר שלא ליקח ממנו באצבע לאכול בלא נטילת ידים).

ואילו לדעה זו, היינו אפילו הדבש קרוש ואינו טופח.

וראה בדי השלחן סי׳ לו ס״ק יד.

[4277] כמבואר בשוע״ר שם ס״ז (ויש אומרים שהדבש אינו יוצא מתורת משקה לעולם, אפילו נקפה ונקרש לגמרי ואין בו משקה טופח כלל. ויש לחוש לדבריהם. ומכל מקום אם אין מים מצויים בקל לפניו, יוכל לאכול בכף או בסכין, אף אם דרך מרקחת זו להאכל ביד, שאין להחמיר כל כך בזה ולגזור שמא יגע, מאחר שיש מתירין ליגע ... לא ירדה עליו תורת משקה כלל. ויש חולקין בזה. ולכן יש להקל גם בזה על ידי כף או סכין).

[4278] כמבואר בשוע״ר שם ס״ז (אבל אם יש על המרקחת דבש טופח על מנת להטפיח, אין להקל כלל). ודינו כמו דבש עב שטופח על מנת להטפיח, שמבואר בשוע״ר שם ס״ג (בדבש עב וראוי לאכילה ... שהוא טופח על מנת להטפיח, שקרוי משקה לדברי הכל, כמו שיתבאר),

[4279] כיון שרגילין להאכל על ידי כף או סכין פעמים רבות, כדלקמן סכ״ב (אין כף וסכין מועילין, אלא במרקחת וכיוצא בו שרגילין להאכל על ידי כף או סכין פעמים רבות, אבל דבר שטיבולו במשקה שאין דרכו לעולם להאכל על ידי כף או סכין, אינם מועילים לפטור מנטילת ידים).

שהוא טופח על מנת להטפיח[4280].

ואם בשעה שהוציא השעוה מהדבש חישב עליו לאוכלין בלבד ולא למשקין, דהיינו שהיה בדעתו כדי ליתנו לתוך התבשיל או כדי לרקח בו מרקחת, ולא כדי לשתותו כשהוא רך וצלול או לעשות ממנו משקה, יש אומרים שעל ידי מחשבה זו נעשה אוכל ולא ירדה עליו תורת משקה כלל, אף כשהוא בעין לבדו רך וצלול[4281]. ויש לסמוך על דבריהם במרקחת על כל פנים[4282]:

(כב) אין כף וסכין מועילין אלא במרקחת וכיוצא בו שרגילין להאכל על ידי כף או סכין פעמים רבות[4283], אבל דבר שטיבולו במשקה שאין דרכו לעולם להאכל על ידי כף או סכין, אינם מועילים לפטור מנטילת ידים[4284].

ובשעת הדחק שאין מים מצויים, כגון בדרך, אפשר להקל לאכול על ידי מפה לכרוך על שתי ידיו[4285].

אבל לאכול פת, אין שום צד היתר בעולם, לא על ידי כף או סכין ולא על ידי מפה[4286]. ויש מקילים למהלך בדרך ואין לפניו מים עד יותר מד׳ מילין לכרוך שתי ידיו במפה ולאכול[4287]. ויש חולקים[4288]. והמחמיר תבוא עליו ברכה:

[4280] כמבואר בשוע״ר סי׳ קנח ס״ח שהקיל (אם אינו עומד בפני עצמו כלל בלא תערובת אוכל, כגון שנמחה האוכל המרוקח לגמרי ונעשה גוף אחד ממש עם הדבש, בענין שאין במרקחת זו דבש טופח על מנת להטפיח ניכר בפני עצמו בלי תערובת אוכל הנימוח, נתבטל הדבש מתורת משקה לגמרי, ונעשה אוכל, אע״פ שהוא טופח על מנת להטפיח, מאחר שנעשה גוף אחד ממש עם האוכל העומד לאכילה וראוי לאכילה ... והוא שהדבש הוא הרוב, כמו שיתבאר), ונתבאר שם (הערה 90 והערה 94).

[4281] כמבואר בשוע״ר סי׳ קנח ס״ז (אם בתחלת יציאת הדבש מהשעוה, דהיינו כשריסק החלות של דבש כדי להוציא הדבש מהם, חישב עליו לאוכלין בלבד ולא למשקין, דהיינו שחישב כדי לעשות ממנו מרקחת וכיוצא בה או ליתנו לתוך התבשיל או לערב בו אוכלין אחרים ולאכלו עמהם בדרך אכילה ולא לשתותו כלל, נעשה אוכל על ידי מחשבה זו, ולא ירדה עליו תורת משקה כלל. ויש חולקין בזה).

[4282] בשוע״ר שם (ולכן יש להקל גם בזה על ידי כף או סכין). וכאן התיר ״במרקחת על כל פנים״ אפילו בידו.

שני אופני מרקחת דבש נתבארו לפנינו:

(א) המרקחת המבוארת כאן בתחלת הסעיף, שמרוקח לגמרי עד שהדבש אינו ניכר בפני עצמו. שבזה הכל מודים שהדבש נתבטל מתורת משקה לגמרי ונעשה אוכל, ואפשר לאכלו בלא נטילת ידים – אפילו אם התיכו הדבש תחלה לבדו כדי לשתותו.

(ב) המרקחת דלקמן סכ״ב (אין כף וסכין מועילין אלא במרקחת וכיוצא בו שרגילין להאכל על ידי כף או סכין פעמים רבות), וכאן ש(בשעה שהוציא השעוה מהדבש חישב עליו לאוכלין בלבד ולא למשקין), יכול לאכלו אף בידו בלא נטילת ידים.

וראה מ״מ וציונים. שוע״ר אדה״ז המבואר.

[4283] כמבואר בשוע״ר שם ס״ג (שרגילים לפעמים לאכול ממנו ביד בלא כלי ... יש להחמיר ... אם אוכלם בידו בדרך אכילה), ושם נסמן (הערה 58). וראה הערות ובאורים תשלב ע׳ 32.

[4284] כדאמרינן פסחים קטו סע״א (למה לי נטילת ידים דילמא משקעו ליה), ונתבאר בשוע״ר שם ס״ג (ואפילו אין מטבל אלא ראש הירק ואין ידיו נוגעות במשקה כלל, גזירה שמא יגעו בו, ואפילו לאכול על ידי כף צריך נטילת ידים).

[4285] בשוע״ר שם (ואפילו לאכול על ידי כף צריך נטילת ידים, אם מים מצויין לפניו בתוך מיל או ד׳ מילין).

אבל כאן לא התיר על ידי כף – אלא על ידי מפה (שבזה יש אופנים שהתירו אף בפת, כדלקמן בסמוך), ובזה התיר (בטיבולו במשקה) אף בדרך כשאין מים מצויים, ולא הצריך שלא יהיו מים לפניו בתוך מיל או ד׳ מילין.

[4286] היא דעת ״ויש חולקים״ דלקמן בסמוך.

[4287] דעה זו הובאה בשוע״ר סי׳ קסג ס״א (אבל אם יש ברחוק מיל לאחריו ויותר מד׳ מילין לפניו, יכרוך ידיו במפה ויאכל פתו, או דבר שטיבולו במשקה, או אוכל על ידי כף).

וכאן סמך על דעה זו – על כל פנים במפה על שתי ידיו, ולא במזלג וכף וסכין.

[4288] שהם מפרשים, שהיתר ד׳ מילין שבגמרא, אינו כדי להתיר האכילה על ידי מפה, אלא כדי להתיר היוצא בדרך והתנה בנטילת שחרית, כנסמן בשוע״ר סי׳ קסג ס״א (הערה 744), וסי׳ קסד סוף ס״א (הערה 773).

וראה דובר שלום ע׳ נח.

לוח ברכת הנהנין

יען כי רבים הלכותיהם
ורבים הנכשלים בהם
וזה היום שקוינו מצאנו ראינו
קונטרס מלוקט מפי פוסקים ראשונים ואחרונים
ומברר ומלבן דרך הישרה
והעמידן בלשון צח ונקי ובשפה ברורה
הלכות קבועות שנה כאן בלשון המשנה
ולהקל על הקורא העתקנו בקצרה הלכות הצריכות ושכיחות במדינתינו, וחלקנו לפרקים, למען ירוץ כל הקורא בו ומלאה הארץ דעה וגו׳[4289].

פרק א דיני ברכות ראשונות ואחרונות על כל המינים בכללם

ובו עשרים הלכות

מצות עשה מן התורה לברך אחר אכילת מזון שנאמר ואכלת ושבעת וברכת את ה׳. ומדברי סופרים לברך לפני כל אכילה ושתיה וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו נהנה מקדשי שמים שנאמר לה׳ הארץ ומלואה וגו׳[4290]:

ב על כל האוכלין ומשקין מברכין ברכה כוללת לכמה מינים. בורא פרי האדמה לכל מיני פירות הארץ. ובורא פרי העץ לכל מיני פירות האילן. ושהכל נהיה בדברו לשאר כל אוכלין ומשקין (וכמו שיתבאר לקמן[4291] פרטי דינים אלו).

חוץ מן היין והפת שמפני חשיבותם קבעו להם ברכה מיוחדת להם בפני עצמם[4292]. שהיין הוציאו מכלל פירות האילן לברך עליו בורא פרי הגפן מפני חשיבותו שמשמח הלב שנאמר ויין ישמח לבב אנוש. ואם בירך בורא פרי העץ לא יצא[4293]. והפת הוציאו מכלל פירות הארץ [לברך עליה המוציא לחם מן הארץ] מפני חשיבותו שסועד הלב שנאמר ולחם לבב אנוש יסעד. ואם בירך בורא פרי האדמה לא יצא[4294]:

ג וכל שהוא ממין דגן ולא עשאו פת אף על פי שאינו נק׳ לחם מכל מקום הוא חשוב ונקרא מזון[4295] לפיכך מיני תבשילין של קמח או דייסא[4296] מברכים עליהם בורא מיני מזונות (אם אין בהם מרק ואם יש

[4289] מסגנון הקדמה קצרה זו, שנדפסה בהוצאות ״לוח ברה״נ״, נראה אשר חלקה השני נכתב ע״י רבינו וחלקה הראשון נוסף ע״י המדפיסים.

[4290] כמבואר בשוע״ר רס״י קסז.

[4291] פרק י.

[4292] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ (וכאן נזכרת גם ברכת שהכל).

[4293] וכ״ה לקמן פ״י הי״א. וכ״ה בשוע״ר סי׳ רב ס״י וש״נ. ובסדר ברה״נ פ״א ה״ב ופ״ז הי״א השמיט זה. וראה מ״ש מהרי״ל בשוע״ר שם, שכמדומה שמע מאדמו״ר שחזר בו.

[4294] רא״ה ברכות מ, ב ד״ה ועל כלן. ריטב״א ברכות מ, ב ד״ה ועל כולם (ובשיטה מקובצת שם), ובהלכות ברכות פ״ב הט״ז ופ״ג הי״ב. וראה שוע״ר סי׳ רב סוף ס״ז: מפני שהפת נשתנה ויצא מתורת פרי לגמרי. וראה גם לקמן פ״י הכ״ה הטעם שמברכים על פת קטניות שהכל ולא בורא פרי האדמה. ובסדר ברה״נ פ״א ה״ב השמיט זה, אבל שם ה״ג כתב ש(רק) אם בירך בורא מיני מזונות יצא (ויש חולקים), ושם ה״ד כתב ש(רק) אם בירך שהכל יצא, ושם ה״י כתב ש(רק) אם בירך בורא פרי האדמה על אורז שלם שנתבשל יצא (אבל על פת אורז לא יצא). וראה בדי השלחן סי׳ מט ס״ק א. תורת מנחם לסדר ברה״נ פ״א ה״ד. יגדי״ת (נ.י.) חוב׳ א ע׳ מג. חידושי צמח צדק יא, ב שאם בירך בורא פרי האדמה על פת אין שום ספק שיצא דיעבד (וכ״ה בכסף משנה פ״ד המל׳ ברכות ה״ו. אבן העוזר סי׳ רח סי״ד בסופו). וגם בבירך בורא פרי האדמה על פת קטניות פסק שם שיצא.

[4295] טור רס״י רח. לבוש שם ס״א.

[4296] ברכות לו, ב (דייסא). שם לז, א (מעשה קדרה). טור ושו״ע סי׳ רח ס״ב. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״א ה״ג. ופרטי דיניהם יתבארו לקמן הלכה ז-ח.

בהם מרק יתבאר לקמן[4297]).

ואם בירך עליהם בורא פרי האדמה לא יצא[4298] ואם בירך בורא מיני מזונות על הפת לא יצא[4299]:

ד בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא אבל אם בירך על פרי הארץ בורא פרי העץ לא יצא ועל כולם אם בירך שהכל נהיה בדברו יצא אפילו על פת ויין. לפיכך כל פרי שהוא ספק לו אם הוא פרי העץ או פרי האדמה מברך בורא פרי האדמה. ואם אינו יודע כלל מה הוא אם הוא פרי או לא מברך שהכל נהיה בדברו[4300]:

ה וכן כשנסתפק לו מצד הדין (וכמו שיתבאר לקמן דבר שהוא ספק ברכה) מחמת מחלוקת הפוסקים. וכל זה כשנולד לו ספק אחר שלמד או בדיעבד אבל לכתחילה אסור לצאת בברכת שהכל אלא צריך לברך על כל דבר ברכה הראויה לו ואם הוא עם הארץ ילך אצל חכם וילמדנו הלכות ברכות[4301]:

ו על כל האוכלין ומשקין מברכים אחריהם בורא נפשות רבות[4302]. חוץ מן הפת שמברכין אחריו ברכת המזון[4303] וחוץ מן ז׳ המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל שהם חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון וזית ותמרה שמברכין (עליהם) [אחריהם] ברכה אחת מעין ג׳ ברכות[4304] וכן על היין היוצא מן הגפן[4305]. וכוסמין מין חטה ושבולת שועל ושיפון מין שעורה[4306]:

ז אין מברכין בורא מיני מזונות על הדגן אלא כשאוכלו בדרך אכילתו[4307] כגון תבשיל הנעשה מקמח[4308] או דגן עצמו שנחלק לשנים או לג׳ או יותר[4309] ונתבשל במים או בשאר משקים[4310] וזו היא הנקראת דייסא בכל מקום (שקורין קאש״ע) או אפילו לא נחלק רק שהוסרה קליפתו ודרכו להאכל כך מבושל כגון הריפות[4311] של שעורים (שקורין גנצ״י גרי״ץ)[4312] או אפילו לא הוסרה קליפתו אלא שנשלק עד שנתמעך יפה ונדבקו הגרעינים זה לזה מרוב הבישול[4313] אבל אם הוא שלם שלא הוסרה קליפתו ולא נתמעך אינו מברך אלא בורא פרי האדמה[4314] ולאחריו בורא נפשות רבות ולא על

[4297] פרק י הט״ו.

[4298] כדלעיל סוף ה״ב, ושי״נ.

[4299] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסח סי״ב ושי״נ. ובסדר ברה״נ שם הביא ב׳ דיעות, וסיים שספק ברכות להקל.

[4300] וכ״ה בשוע״ר רס״י רו ובסי׳ רב סכ״ד ושי״נ.

[4301] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רב סכ״ד ושי״נ.

[4302] וכ״ה בשוע״ר רס״י רז ושי״נ.

[4303] כמבואר בשוע״ר סי׳ קסח ס״ח ובסי׳ קפד ס״ב ושי״נ.

[4304] משנה ברכות מד, א. טור ושו״ע סי׳ רח ס״א-ב.

[4305] רי״ף ברכות שם. רמב״ם הל׳ ברכות פ״ח ה״ב. טור ושו״ע סי׳ רח סי״א.

[4306] פסחים לה, א. רשי״י ברכות מד, א ד״ה חמשת. טור סי׳ רח. ט״ז שם ס״ק ב.

[4307] ברכות לז, א (הכוסס חטה). לפירוש רשי״י שם לו, ב ד״ה כס. וראה גם שוע״ר סי׳ רב סי״ב. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״א ה״ח.

[4308] ברכות לו, ב. רשי״י שם ד״ה סמידא. רמב״ם הל׳ ברכות פ״ג ה״ד.

[4309] ברכות לז, א. רשי״י שם ד״ה חילקא ודה״ה טרגיס.

[4310] כדלקמן ה״ח. פ״ח ה״ד. שוע״ר סי׳ קסח סי״א ושי״נ.

[4311] רמב״ם שם. שו״ע סי׳ רח ס״ב.

[4312] מ״א ס״ק ב בדעת הרמב״ם שם. ובסדר ברה״נ שם הוסיף: ויש אומרים עד שיתמעכו וידבקו הגריעים זה לזה מרוב הבישול [היינו שגם בהוסרה קליפתו צריך שיתמעכו וידבקו כו׳], שהוא עפ״י מ״א שם בדעת רבינו יונה ברכות לו, ב ד״ה חביץ קדירה.

[4313] ראה מ״א שם.

[4314] ברכות לז, א.

המחיה[4315] ויש מסתפקים בזה[4316] ומספק זה אומרים שאין לאכול ממנו כשיעור כי אם בתוך הסעודה ונכון לחוש לדבריהם לכתחלה[4317] אבל אם אירע שאכל שלא בתוך הסעודה יברך בורא נפשות רבות[4318]:

ח קמח של א׳ מחמשת המינים ששלקו ועירבו במים או בשאר משקים (כמו שקורין קלאה״ע או קוואש״ע) אם נעשה רך וקלוש כל כך עד שראוי לשתיה[4319] (כמו שכר) אינו מברך עליו אלא שהכל[4320] אבל אם הוא עב קצת שהוא ראוי לאכילה ולסעוד הלב אף על פי שאינו עב לגמרי שיהא ראוי ללועסו מברך עליו בורא מיני מזונות ולאחריו על המחיה[4321]:

ט דוחן הרי הוא כשאר מיני קטניות ומברכין על קמחו שהכל (כמו שיתבאר לקמן[4322] דין קמח קטניות) וכן על הפת הנעשית מקמחם מברך עליהם שהכל[4323] אבל האורז אם בשלו עד שנתמעך או שטחנו ועשה ממנו פת מברך עליו בורא מיני מזונות ואחריו בורא נפשות רבות[4324] ויש אומרים[4325] שאפילו לא נתמעך בבישול מברך עליו בורא מיני מזונות ומספק ראוי לברך עליו שהכל כשהוא שלם[4326]:

י מנהג העולם שמפרשים אורז רי״ז דוחן היר״ז[4327], אבל יש מפרשים אורז היר״ז דוחן רי״ז[4328]. לפיכך ירא שמים לא יאכל בין אורז בין דוחן (מבושל) בין שלם[4329] בין נתמעך כי אם בתוך הסעודה וכשאוכל שלא בתוך הסעודה יברך שהכל על כולם[4330]:

יא אכל פירות משבעת המינים ואכל מיני מזונות ושתה יין יכלול הכל בברכה אחת ויקדים המחיה ואחר כך הגפן ואחר כך פרי העץ ויאמר כך על המחיה ועל הכלכלה על הגפן ועל פרי הגפן על העץ ועל פרי העץ[4331] ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה כו׳ וחותם ונודה לך על הארץ ועל המחיה ועל פרי הגפן ועל

[4315] הלכות גדולות ברכות פ״ו (ז, א). רמב״ם הל׳ ברכות פ״ג ה״ב. ר״ת בתוס׳ ברכות שם ד״ה הכוסס (אחרי חזרה). טור ושו״ע סי׳ רח ס״ד.

[4316] ר״י בתוס׳ שם. רא״ש פ״ו ס״ט. הובא בטור ושו״ע שם.

[4317] ב״י סי׳ רח ד״ה ובברכה אחרונה. ב״ח שם ד״ה ומ״ש והתוספות.

[4318] כנסת הגדולה סי׳ רח וסי׳ רי בהגהות הטור. מ״א סי׳ רח ס״ק ז. וכן הוא בסדר ברה״נ שם.

[4319] וכן הוא בסדר ברה״נ פ״א ה״ט, ושם: ולא לסעוד הלב כלל.

[4320] ברכות לח, א. תוס׳ שם ד״ה והא בשם הלכות גדולות ברכות פ״ו (ז, א). טור ושו״ע שם ס״ו. ראה גם לקמן פ״ד ה״ח. פ״י הי״ט. שוע״ר סי׳ ריב ס״ד ושי״נ.

[4321] מ״א סי׳ רח ס״ק ח. וכן הוא בסדר ברה״נ שם. וראה גם שוע״ר סי׳ קנח ס״ח.

[4322] פ״י הכ״ה.

[4323] ר״ף ברכות לז, ב. רמב״ם פ״ג מהל׳ ברכות ה״י. שו״ע סי׳ רח ס״ח.

[4324] ברכות לז, א-ב. ר״ף ורמב״ם שם. שו״ע שם ס״ד.

[4325] רבינו יונה ברכות שם ד״ה והפת. ב״י ד״ה ומכל מקום. מ״א ס״ק י.

[4326] הלכות קטנות ח״א ס״מ. וראה אנציקלופדיה תלמודית ערך אורז הערה 19. מ״מ וציונים. באור לסדר ברה״נ ע׳ 30-31. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״א ה״י, ומוסיף: ואם בירך עליו בורא פרי האדמה יצא מאחר שהוא שלם.

[4327] תוס׳ ברכות לז, א ד״ה רש״י פירש. ב״י סי׳ רח ד״ה ומ״ש רבינו וכ״כ גאון. לבוש ס״ז-ח. מעדני יום טוב ברכות פ״ו סי׳ ז ס״ק ז. ט״ז שם ס״ק יא. מ״א שם ס״ק ט.

[4328] ראה רש״י ברכות שם ד״ה אורז. מהרי״ל ליקוטים (ע׳ תריח) ובהלכות אפיית מצות (ע׳ ס) ובהלכות מאכלות אסורות בפסח (ע׳ קלד). של״ה שער האותיות דיני ברכת הנהנין כלל ג אות ב. ט״ז ומ״א שם.

[4329] שבזה יש הספק דלעיל הלכה ט.

[4330] של״ה ומ״א שם [לענין נתמעכו]. ב״ח סי׳ רח ד״ה ועל פת וט״ז שם ס״ק יא [גם לענין שלם]. וראה דרכי החיים (אורז ח״א ס״ק ב. ח״ב ס״ק א).

[4331] של״ה ומ״א וט״ז שם. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״א הי״א.

[4332] וכן הוא בסדר ברה״נ פ״א הי״ג. ושם: ועל העץ. וכ״ה בסידור. ואולי גם כאן צ״ל: ועל הגפן כו׳ ועל העץ כו׳.

הפירות ברוך אתה ה׳ על הארץ ועל המחיה ועל פרי הגפן והפירות[4333]׃

יב אכל פירות מז׳ המינים ואכל תפוחים וכיוצא בהם אין צריך לברך בורא נפשות רבות על התפוחים לפי שהם בכלל ברכת על העץ ועל פרי העץ[4334] אבל אם אכל תפוחים ושתה יין צריך לברך בורא נפשות רבות על התפוחים[4335] ואפילו חתם על הארץ ועל הפירות[4336]׃

יג אבל אם אכל ענבים או צמוקים ושתה יין ובירך על הגפן ועל פרי הגפן נפטרו מברכת על העץ של הענבים או הצמוקים לפי שגם הם פרי הגפן[4337]. והוא שנתכוין לפוטרם אבל בסתם אינו פוטרם הואיל וברכתם המיוחדת להם אינה פרי הגפן אלא פרי העץ[4338]. לפיכך לכתחילה לא יתכוין לפוטרם בברכת הגפן אלא יכלול אותם בה בפירוש[4339] כמו שנתבאר[4340]׃

יד וכן בברכה ראשונה לא יתכוין בברכת היין לפטור גם הענבים או הצמוקים אלא יברך עליהם ברכה המיוחדת להם[4341] ואם נתכוין לפוטרם[4342] או שטעה ובירך על הענבים או הצמוקים בורא פרי הגפן יצא[4343]׃

טו ברכת שלושה אינה פוטרת מעין שלש שאם אכל פירות מז׳ המינים וטעה ובירך ברכת המזון לא יצא חוץ מתמרים[4344] ויין[4345] הואיל והם סועדים את הלב ואפילו לא אמר עליהם אלא ברכת הזן לבדה בין על התמרים בין על היין יצא אע״פ שלא אמר מעין ברכת הארץ וירושלים ואין צריך לחזור ולברך מעין שלש מכל מקום אם נזכר עד שלא חתם בברכת הזן לא יחתום אלא יתחיל מיד ועל שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה כו׳[4346] ויסיים בברכת מעין ג׳ וברכת הזן שבירך היא במקום על הגפן או על העץ של תמרים׃

טז וכל זה בדיעבד אבל לכתחלה צריך לברך על כל דבר ברכתו המיוחדת לו ולא יפטור תמרים ויין בברכת המזון ואפילו הוא צריך לברך בהמ״ז על הפת שיאכל מיד ואפילו כבר אכל וגמר סעודתו ורוצה לברך בהמ״ז צריך לברך תחלה מעין ג׳ על התמרים שלפני הסעודה[4347] אבל לא על היין שלפני הסעודה

[4333] רמב״ם הל׳ ברכות פ״ח הט״ו. תוס׳ ברכות מד, א ד״ה על העץ בשם רבינו חננאל. רשב״א ברכות מד, א ד״ה ולענין בשם רב האי ורבינו חננאל. ראי״ש ברכות פ״ו סי׳ מב בשם רבינו חננאל. טור סי׳ רח בשם בה״ג. שו״ע שם סי״ב. ושם: ועל הפירות.

[4334] רמב״ם שם הט״ז. ראי״ש שם. טור ושו״ע שם סי״ג.

[4335] ראי״ש שם. טור ושו״ע שם.

[4336] מ״א שם ס״ק כא.

[4337] ב״י שם ד״ה ומ״ש ומכל מקום. מ״א שם ס״ק כג. ט״ז ס״ק יז. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״א הי״ד.

[4338] ב״י ומ״א וט״ז שם. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״א הט״ו.

[4339] טור שם בשם אחיו רבי יחיאל בשם הראי״ש. שו״ע סי״ד.

[4340] לעיל הלכה יא.

[4341] טור ושו״ע שם.

[4342] ב״י ומ״א וט״ז שם, וכמו בדין בירך על פרי העץ בורא פרי האדמה (טור שם) שבשו״ר סי׳ רו ס״ב וש״נ. ועי׳ סדר ברה״נ פ״א ה״ו והט״ו-ז. באור סדר ברה״נ ע׳ 36.

[4343] טור ושו״ע שם סט״ו. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״א הט״ז.

[4344] ברכות יב, א. שו״ע סי׳ רח סי״ז.

[4345] רבינו יונה ברכות מב, א ד״ה לאחר (ודף יב, א ד״ה אי נמי) בשם רבני צרפת. ראי״ש ברכות פ״א סי׳ יד. רשב״א מח, א ד״ה הא. שו״ע שם. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״א הי״ז לענין אכל פירות לפני הסעודה ושכח ולא בירך לאחריהם עד אחר ברכת המזון. וראה גם שו״ר סי׳ קצז ס״ה.

[4346] ראי״ש שם. שו״ע שם. ועי׳ בדי השלחן סי׳ ס ס״ק ט, שלכאורה צ״ל ועל ארץ חמדה.

[4347] ירושלמי ברכות פ״ו ה״ה, לפירוש הב״י סוף סי׳ רח. אבן העוזר סוף סי׳ רח. וכ״ה בשו״ר סי׳ קעד ס״ו. סדר ברה״נ פ״א הי״ז. וראה העו״ב (ירושלים) ח״ב ע׳ 223 ואילך.

ולא על תמרים ויין שאחר הסעודה (כמו שיתבאר לקמן[4348] פרטי דינים אלו):

יז ומיני מזונות יש אומרים[4349] שנפטרים ג״כ בבהמ״ז בדיעבד וטוב לחוש לדבריהם לחוש לספק ברכות.

וכן תמרים ויין יש אומרים שנפטרים בברכת על המחי׳ בדיעבד[4350] אבל בשר ודגים ושאר מיני לפתן אע״פ שזנין ומשביעים אינן בכלל מחיה כמו תמרים ויין[4351]:

יח ברכת בורא נפשות רבות אינה פוטרת מעין ג׳[4352].

לפיכך כל דבר שנסתפק בברכתו אם ברכתו הוא מעין ג׳ או בורא נפשות רבות ורוצה לאוכלו שלא בתוך הסעודה יאכל עמו דבר שברכתו בורא נפשות רבות ודבר שברכתו מעין ג׳ מאותו המין שמסתפק בו[4353] כגון אם מסתפק בתבשיל אם ראוי לברך אחריו על המחיה או בורא נפשות רבות יאכל מיני מזונות ודבר אחר שברכתו בורא נפשות רבות בוודאי ויברך על המחיה ובורא נפשות רבות ופוטר תבשיל זה ממה נפשך:

יט ואם מסתפק בפרי אם הוא משבעת המינים יאכל פרי אחר שהוא מז׳ המינים בודאי ויברך על העץ ועל פרי העץ ויוצא גם על פרי זה ממה נפשך[4354] ואין צריך לדבר אחר לברך עליו בורא נפשות רבות.

אבל אם אין לו פרי אחר אין לו תקנה על ידי שישתה יין ויברך על הגפן או לאכול תבשיל מחמשת המינים ויברך על המחיה ולכלול על העץ ועל פרי העץ בעל הגפן או בעל המחיה על הספק[4355] לפיכך לא יאכלנו אלא בתוך הסעודה אבל אם כבר אכל מוטב לכוללו בברכה על הספק[4356]:

כ ואם אין לו שום דבר לכוללו בברכתו יברך על העץ ועל פרי העץ שהוא יוצא בה ממה נפשך אבל לא בורא נפשות רבות שהוא ספק ברכה לבטלה[4357].

ואם הוא תבשיל שברכתו ספק אם היא על המחיה או בורא נפשות רבות ואין לו דבר אחר שברכתו מעין ג׳ לכוללו בברכתו לא יברך אחריו כלל לא מעין ג׳ ולא בורא נפשות רבות[4358] אלא אם כן יש לו דבר אחר לברך אחריו בורא נפשות רבות:

[4348] פ״ה הלכה יג - לענין יין שלפני הסעודה. ולענין יין שאחר הסעודה ראה שוע״ר סי׳ קעד ס״ט וש״נ. ולענין תמרים שאחר הסעודה ראה מ״א סי׳ קעז ס״ק ו. וראה העו״ב (ירות״ו) ח״ב ע׳ 224.

[4349] באר הגולה סי׳ רח סי״ז. אבן העוזר ופר״ח שם. וראה גם אליה רבה שם ס״ק כה. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״א הי״ז. ודעה הא׳ היא בשו״ע שם. ומ״א שם ס״ק כה.

[4350] לבוש סי׳ רח סי״ז. אליה רבה שם ס״ק כו, עפ״י פירש״י לרי״ף יב, א ד״ה ופתח ברכה. לחם רב שם ס״ק ז. עטרת זקנים סוף סי׳ רח.

[4351] טור סי׳ רח בשם הרא״ש. ב״י שם ד״ה ואני הייתי. שו״ע שם סי״ג. לבוש שם סי״ג. וכ״ה בשוע״ר סי׳ קעד סוף ס״ו (לענין בהמ״ז) וש״נ. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״א הי״ז (לענין ברכת המזון) והי״ח (לענין על המחיה).

[4352] לבוש סי׳ רח ס״ד. ט״ז שם סוף ס״ק יט. משמעות מ״א סי׳ רב ס״ק כו (ראה מחצית השקל שם). סי׳ רח ס״ק כו. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״א הי״ח. ועי׳ לקמן פ״ב ה״ח.

[4353] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רב סי״ב וש״נ.

[4354] כדלעיל הלכה יב.

[4355] תרומת הדשן סי׳ ל. שו״ע ורמ״א סי׳ רח סי״ח.

[4356] ט״ז סי׳ רח ס״ק יט. אליה זוטא ס״ק יא ואליה רבה שם ס״ק כז. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״א ה״כ. וראה גם שוע״ר סי׳ קפח סי״ג מ״ש על הגליון.

[4357] מ״א סי׳ רח ס״ק כו.

[4358] מ״א שם. אליה רבא שם.

פרק ב דיני שיעור ברכה אחרונה

ובו יב הלכות

ברכה אחרונה בין של אוכלין בין של משקין צריכים שיעור שאין מברכין אותה אלא אם כן אכל כשיעור[4359] הראוי להיות נקרא אכילה ולא טעימה[4360] או שתה כשיעור הראוי להיות שתיה.

ואין אכילה פחותה מכזית[4361] ואין שתיה פחותה מרביעית הלוג[4362] שהיא ביצה ומחצה[4363] בקליפתה[4364] ואפילו שותה משקה חריף וחזק שדרך כל אדם לשתות ממנו מעט כמו יי״ש אין הנאת שתייתה חשובה אם אין בה שיעור שתיית כל המשקים שהיא רביעית[4365].

ויש מסתפקים[4366] בברכה אחרונה של יין אם מברכים אותה על כזית וטוב ליזהר שלא לשתות אלא פחות מכזית או רביעית אבל בדיעבד שכבר שתה כזית ואין לו כדי רביעית אין צריך לברך אחריו[4367]:

ב אכל כחצי זית ושהה מעט וחזר ואכל כחצי זית אם יש מתחילת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה יותר מכדי אכילת פרס (שהוא חצי ככר של ששה ביצים[4368]) אינן מצטרפין זה עם זה[4369] ואפילו לא הפסיק כלל באכילתו אלא שהה כל כך מתחילת אכילת הכזית עד סופו[4370].

וכל שלא שהה יותר מכדי אכילת פרס מצטרפות שני אכילות להחשב כאחת אפילו אם הוא בענין שהשניה נחשבת סעודה אחרת לענין ברכה ראשונה כגון ששינה מקומו בינתים[4371].

וחצי ככר זה משערים בפת[4372] חטים שנאכלת מהר ומיסב ואוכל בלפתן ואינו פונה אנה ואנה ואוכל מהר[4373]:

ג לפיכך קמח של א׳ מחמשת מיני דגן שעירב עם קמח של מיני קטניות ועשה ממנו פת אף על פי שמברך עליו המוציא[4374] שהדגן עיקר אפילו אם הוא מועט כמו שיתבאר לקמן[4375] מכל מקום אינו

[4359] משנה סוכה כו, ב. רש״י שם ד״ה לא נטל. תוס׳ שם ד״ה ולא בירך. ברכות לט, רע״ב.

[4360] דלקמן הלכה יא.

[4361] ברכות שם. טור ושו״ע רס״י רי.

[4362] רמב״ם פ״ג מהל׳ ברכות הי״ב. שו״ע שם.

[4363] של״ה שער האותיות דיני ברכת הנהנין בסופו הכלל הו׳. בשם הגהת מהר״א מפראג לטור סי׳ קנח. עולת תמיד סי׳ רי ס״ק ד. מ״א שם ס״ק ב.

[4364] אליה זוטא סי׳ רי ס״ק ד. אליה רבה שם ס״ק ח. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״ח ה״א.

[4365] מ״א סי׳ קצ ס״ק ד. אליה רבה שם סוף ס״ק ה.

[4366] תוס׳ סוכה כו, ב ד״ה ולא בירך. יומא עט, א ד״ה ולא בירך. רא״ש ברכות פ״ז סי׳ כד ובשו״ת כלל ד סי״ד. טור ושו״ע סי׳ קצ ס״ג וסי׳ רי ס״א. וראה גם שוע״ר סי׳ קצ ס״ו. ולענין שאר משקים ראה מ״א סי׳ קצ ס״ק ד. בדי השלחן סי׳ נט ס״ק ג. העו״ב תשע ע׳ 83.

[4367] ראה מ״א סי׳ רי ס״ק ה.

[4368] רמב״ם הל׳ שביתת עשור פ״ב ה״ד. דעה הב׳ בשו״ע סי׳ תריב ס״ד. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״ח ה״ב. שוע״ר סי׳ תמב ס״א. סי׳ תעה ס״ח. ובסי׳ תריב ס״ד הביא ב׳ דיעות בזה וספק ברכות להקל.

[4369] תוספתא יומא פ״ד ה״ד (לענין אכילת יוהכ״פ). מ״א סי׳ רי ס״ק א. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״ח ה״ב. וראה גם שוע״ר סי׳ תריב ס״ג וש״נ.

[4370] כמו בהלכה דלקמן ה״ג-ד וש״נ.

[4371] מ״א שם. וראה גם שוע״ר סי׳ ז ס״ג, וסי׳ קפד ס״א, שיכול לאכול כמה פעמים ולפטור כולן בברכה שיברך לבסוף, וש״נ.

[4372] וראה שוע״ר סי׳ פא ס״א ״ממאכל זה״ וש״נ. וראה תורת מנחם לסדר ברה״נ שם.

[4373] משנה דנגעים פי״ג מ״ט. וראה פירוש הרמב״ם שם. עירובין ד, א ופרש״י שם ד״ה פת ודי״ה מיסב ודי״ה ואוכלה.

[4374] אפילו בפחות מכזית בכדי אכילת פרס. אבודרהם הל׳ ברכות שער א (ע׳ שיד) בשם רבינו יונה. שו״ע סי׳ רח ס״ט. ט״ז שם ס״ק יב. מ״א שם ס״ק טו. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״ג ה״ו. פ״ח ה״ג.

[4375] פ״ד ה״ב ואילך.

מברך לאחריו ברכת המזון אלא אם כן יש בקמח הדגן כזית בכדי אכילת פרס מהתערובת[4376] ואז צריך לברך ברכת המזון על כזית מהתערובת[4377] ויש אומרים[4378] שאינו מברך ברכת המזון עד שיאכל כל הפרס ויש לחוש לדבריהם להקל בספק ברכות[4379]:

ד אבל אם תערובת קמח הדגן הוא פחות משיעור זה אפילו אכל הרבה אינו מברך ברכת המזון אבל מברך מעין ג׳ אפילו לא אכל אלא כזית כיון שיש טעם פת בכולן אף שאין בו ממשות הפת אלא כל שהוא[4380].

אבל תבשיל הנעשה מתערובת קמח דגן עם קמח קטניות אינו מברך אחריו על המחיה אלא אם כן יש בדגן כזית בכדי אכילת פרס אבל מברך לפניו בורא מיני מזונות כל שיש בו טעם דגן[4381]:

ה במה דברים אמורים בתערובת קמח בקמח שהם נבללים זה בזה ואין קמח הדגן ניכר כלל אבל תערובת קמח דגן או דגן עצמו במינים אחרים אפילו אין בו כזית בכדי אכילת פרס מברך על המחי׳[4382] אפילו על כזית מהתערובת כיון שממשות הדגן ניכר.

ו קמח חטים שעירבו עם קמח אורז מברך אחריו ברכת המזון אם עשה ממנו פת[4383] או מעין ג׳ אם עשה ממנו תבשיל אפילו אין בו כזית בכדי אכילת פרס[4384] כל שיש בו טעם דגן[4385] לפי שהחטים גוררים את האורז שיהיה נדון ככולו חטים[4386]:

ז שיעור צירוף שתיה יש אומרים[4387] שהוא בכדי שיעור שתיית רביעית ואם שתה כחצי רביעית בחפזון שלא כדרך שתיית רוב בני אדם[4388] ושהה מעט וחזר ושתה אם יש מתחלת שתיה ראשונה עד סוף שתיה אחרונה כדי שתיית רביעית של שאר כל אדם מצטרפין זה עם זה (והוא הדין אם לא הפסיק בינתיים אלא ששהה בשתייתו כל כך[4389]) ויש אומרים[4390] ששיעור צירוף השתיות רביעית בכדי אכילת פרס כמו

[4376] אבודרהם בשם רבינו יונה ושו״ע שם. וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסח סי״א. סדר ברה״נ פ״ח ה״ג. וראה לקמן פ״ח ה״ד שכ״ה גם באכל שיעור קביעות סעודה מפת הבאה בכסנין. וכ״מ בשוע״ר שם.

[4377] משמעות אבודרהם בשם רבינו יונה ושו״ע שם, ומבואר בקונטרס אחרון סי׳ תמב ס״ק ח שהוא כשיטת רבינו חיים בראי״ש חולין פ״ז סוף סי׳ לא, לענין איסור והיתר, שבכזית בכדי אכילת פרס נתהפך ההיתר לאיסור. וכ״ה בשוע״ר סי׳ תנג ס״ז לענין אכילת מצה. וראה העו״ב תשנח ע׳ 24.

[4378] רשב״א (תורת הבית בית ד שער א ע׳ 22, ובחידושיו לחולין צח, ב סד״ה אמר רבא) בשם הראב״ד - לענין איסור והיתר. פרי חדש סי׳ תנג ס״ב - לענין אכילת מצה. בקונטרס אחרון שם לדעתם - אף לענין ברכת המזון. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״ח ה״ג.

[4379] ראה העו״ב שם ע׳ 26.

[4380] אבודרהם בשם רבינו יונה ושו״ע שם. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״ח ה״ד, ושם: ויש מסתפקים בזה ולכן נכון למנוע שלא לאכול מפת זו כי אם תוך הסעודה, וש״נ.

[4381] אבודרהם בשם רבינו יונה ושו״ע שם.

[4382] מ״א שם סוף ס״ק טו. שו״ת מים חיים (פרי חדש) סי׳ א.

[4383] משנה פ״ג דחלה משנה ז, לענין חלה ואכילת מצה. מ״א סי׳ רח ס״ק טו לענין ברכת המזון.

[4384] רמב״ם (ומגיד משנה) הל׳ חמץ ומצה פ״ו ה״ה לענין אכילת מצה (וכ״ה דעה האי׳ בשוע״ר סי׳ תנג ס״ז). רמב״ן הל׳ חלה (לב, א) לענין חלה. מ״א שם לענין ברכת המזון. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״ח ה״ה.

[4385] משנה שם.

[4386] ירושלמי פ״ק דחלה ה״א. רמב״ן ומגיד משנה ומ״א שם.

[4387] רמב״ם הל׳ שביתת עשור פ״ב ה״ד, עפ״י גרסתו בתוספתא יומא פ״ד ה״ד. דעה אי׳ בטור ושו״ע סי׳ תריב ס״י. שוע״ר שם סט״ו.

[4388] לחם משנה שם.

[4389] כדלעיל ה״ב גבי אכילה.

[4390] טור שם בשם ראב״ד בהל׳ תרומות פ״י ה״ג, עפ״י כריתות יג, א. דעה הב׳ בשו״ע ושוע״ר שם. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״ח ה״ו, ושם כתב על דעה הב׳: וכן עיקר. לפיכך יש לברך ברכה אחרונה על קאוו״י וטי״א חמין אף על פי ששותהו מעט מעט אם לא שהה יותר מכדי אכילת פרס. וש״נ.

צירוף אכילות וספק ברכות להקל:

ח כל האוכלין מצטרפין זה עם זה לכזית ומברך לאחריהם כברכת הקל שבהן כגון אכל כחצי זית מז׳ המינים וכחצי זית מדבר שברכתו האחרונה הוא בורא נפשות רבות מברך אחריהם בורא נפשות רבות[4391] ואם אכל כחצי זית פת וכחצי זית משבעת המינים מברך לאחריהם מעין שלש[4392].

וכל המשקין מצטרפין זה עם זה לרביעית אבל אוכלין ומשקין אינן מצטרפים זה עם זה לא לכזית ולא לרביעית[4393]:

ט רוטב שנתבשל בו אוכל אינו מצטרף עמו כי משקה גמור הוא לכל דבר[4394].

וכן אוכל שנימוח כל כך עד שראוי לשתיה יצא מתורת אוכל. וכן משקה שנקרש עד שראוי לאכילה יצא מתורת משקה אפילו יש בו טופח על מנת להטפיח[4395]:

י יש מסתפקים[4396] לומר שכל דבר שהוא כברייתו כגון ענבה אחת או אפילו קטנית אחת[4397] אפשר שמברך אחריהם ברכה אחרונה לכך נכון ליזהר שלא לאכול בריה פחותה מכזית[4398].

ואינה נקראת בריה אלא אם כן אוכלה כמות שהיא אבל אם זרק הגרעין מן הפרי בפרי שדרך לאכול גרעיניה[4399] או אם חסר קצת מגוף הפרי[4400] שלא אכלו כלו הרי לא אכל בריה שלימה[4401].

ואם אכל מה שבתוך הגרעין וזרק קליפתו[4402] וכן פרי שאין דרך לאכול גרעיניהן כיון שאכל מה שראוי לאכול ממנו הרי אכל בריה שלימה. והוא שהובא הפרי לפניו לאכול כשהוא שלם אבל אם קודם שהובא לפניו חסר ממנו גרעינתה כמו שרגיל להיות בזיתים מלוחים אין עליו חשיבות בריה[4403].

ואם נתחתך או נתרסק[4404] אפילו אחר שהובא לפניו[4405] ואפילו חתכו כדי לאכלו אין לו חשיבות בריה:

יא וכל זה בברכה אחרונה אבל לברכה ראשונה אין צריך שיעור אכילה או שתייה אלא אפילו טעימה כל שהיא אסור ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה[4406]:

יב ואינה חשובה הנאה אלא הנאת מעיו ולא הנאת החיך לבדו כגון הטועם את התבשיל לידע אם הוא

[4391] כנסת הגדולה סי׳ רי בהגהות הטור. מ״א סי׳ רי ס״ק א.
[4392] מ״א שם. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״ח ה״ז. וראה בדי השלחן סי׳ נט ס״ק יא. תורת מנחם שם.
[4393] מ״א שם. וראה גם שוע״ר סי׳ תריב ס״ב וש״נ.
[4394] מ״א שם. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״ח ה״ח. וראה שוע״ר סי׳ קנח ס״ו וש״נ. וראה באור לסדר ברה״נ ע׳ 254.
[4395] ראה טהרות פ״ג מ״א. רמב״ם הל׳ טומאת אוכלין פ״ט ה״ב. וכן הוא בסדר ברה״נ שם. עי׳ שוע״ר סי׳ קנח ס״ז וש״נ.
[4396] תוס׳ ברכות לט, א ד״ה בצר, להשוות הירושלמי פ״ו ה״א עם התלמוד שלנו שם. רבינו יונה שם ד״ה אני ראיתי. רא״ש ברכות פ״ו סי׳ טז. טור וש״ע סי׳ רי ס״א.
[4397] מ״א סי׳ רי ס״ק ג.
[4398] תוס׳ יומא עט, א ד״ה ולא בירך. רא״ש שם. טור ושו״ע שם. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״ח ה״ט.
[4399] רבינו יונה שם. מ״א שם ס״ק ד שכ״ה גם דעת הרא״ש שם והרמ״א שם ס״א.
[4400] עולת תמיד שם ס״ק א.
[4401] וכן הוא בסדר ברה״נ שם.
[4402] מ״א שם.
[4403] תוס׳ ורא״ש שם. מ״א שם. וכן הוא בסדר ברה״נ שם.
[4404] רשב״א ברכות שם ד״ה ההוא. עולת תמיד שם. אליה זוטא שם ס״ק ה. אליה רבה שם ס״ק ו.
[4405] בעולת תמיד שם ״קודם אכילה״, ובסדר ברה״נ שם: קודם שהובא לפניו.
[4406] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסח ס״ז וש״נ.

צריך מלח ותבלין[4407] או אם הוא טוב למאכל וחוזר ופולט אין צריך לברך אף על פי שנהנה בטעמו[4408] ואפילו טועם הרבה[4409] עד כדי רביעית[4410]:

פרק ג דין קדימה בברכות

ובו ט״ז הלכות

הביאו לפניו לאכול חתיכות של פת ופת שלימה מצוה מן המובחר לברך על השלימה ואפילו היא פת קיבר[4411] וקטנה והחתיכות פת נקיה וגדולה מהשלימה והוא שהכל ממין אחד אבל אם השלימה משעורים והחתיכה מחטים אפילו היא פרוסה קטנה היא קודמת לברך עליה שכל המוקדם בפסוק ארץ חטה ושעורה וגו׳ מוקדם לברכה ואעפ״כ ירא שמים יוצא ידי שתיהן שמניח הפרוסה בתוך השלימה ובוצע משתיהן יחד הואיל וגם השעורה היא מז׳ המינין והיא שלימה אבל אם השלימה היא של שיפון (שקורין קארי״ן) אף על פי שהוא מין שעורים כיון שלא הזכירו הכתוב בפירוש אין צריך להניחו כלל עם פרוסה של חטים[4412]:

ב וכל זה כשרוצה לאכול משתיהן אבל אם אינו רוצה לאכול אלא מאחת מהן יברך עליה ואין לו לחוש להשנית אע״פ שהיא מוקדמת בפסוק והיא חשובה וחביבה עליו שמשום קדימתה וחשיבותה אינו מחויב לאכול ממנה כלל ואפילו אם רוצה לאכול פרוסה שאינה משבעת המינים ולפניו שלימה שהיא משבעת המינים אינו מחויב לאכול ממנה מפני שלימותה וחשיבותה[4413]:

ג הביאו לפניו לאכול שתי גלוסקאות שלימות או שתי פרוסות אחת גדולה ואחת קטנה מברך על הגדולה והוא ששתיהן ממין אחד ושוות בנקיות אבל אם היתה הקטנה נקיה והגדולה פת קיבר מברך על הנקיה ואם שתיהן שוות בגדולתן ושתיהן נקיות רק שזו לבנה יותר מזו מברך על הלבנה יותר אבל אם השניה שאינה לבנה כל כך היא גדולה מזו יש להסתפק איזה מהן קודמת לברכה[4414].

ד וכל זה במין אחד אבל אם אחת של שעורים ואחת של כוסמין אע״פ שהכוסמין יפה ונקיה משל שעורים מברך על של שעורים לפי שהשעורה מפורשת בשבעת המינים משא״כ כוסמין אף על פי שהוא מין חטים לא הזכירם הכתוב בפירוש[4415].

ה במה דברים אמורים כששתיהן חביבות עליו בשוה אבל אם של כוסמין חביבה עליו יותר[4416] יש אומרים שמברך על החביב ויש אומרים שמברך על מין ז׳ שבפסוק[4417]:

ו היו לפניו מיני פירות הרבה שברכותיהם שוות ואין ביניהם מז׳ המינים אם יש ביניהם מין אחד שהוא חביב אצלו יותר מכולם מצוה מן המובחר לברך עליו[4418] ולפטור את השאר בברכתו[4419]. ומכל מקום

[4407] ברכות יד, א. רש״י שם ד״ה מהו שיטעום.

[4408] תוס׳ שם ד״ה טועם בשם רבינו חננאל. הובא גם בראי״ש ברכות פ״ב סי׳ ו. טור סי׳ רי בשם רבינו חננאל. דעה ב׳ בשו״ע שם ס״ב. וראה שוע״ר תריב ס״ז.

[4409] טור שם.

[4410] וכן הוא בסדר ברה״נ פ״ח הי״א, ושם: ולא עד בכלל. ב״י בשם אהל מועד שער הברכות דרך א נתיב ד.

[4411] שאינה מקמח נקי.

[4412] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסח ס״א וש״נ.

[4413] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסח ס״ב וש״נ.

[4414] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסח ס״ה וש״נ.

[4415] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסח ס״ה וש״נ.

[4416] שאז דינו כמו ז׳ מינים ופרי אחר החביב יותר, שיתבאר לקמן ה״ח.

[4417] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסח ס״ה וש״נ.

[4418] תוס׳ ברכות לט, א ד״ה חביב. ראי״ש פ״ו דברכות סי׳ כה. טור ושו״ע סי׳ ריא ס״א.

אם החביב אינו שלם ואחרים הם שלמים מצוה מן המובחר לברך על השלם[4420]:

ז ואם אין ברכותיהן שוות הרי ברכות בורא פרי העץ ובורא פרי האדמה קודמין לברכת שהכל אף על פי שהמין שברכתו שהכל חביב עליו[4421] אבל בורא פרי העץ ובורא פרי האדמה אם המין שברכתו בורא פרי האדמה חביב עליו צריך לברך עליו תחלה[4422] (ואח"כ על פרי העץ כי לא נפטר בברכת בורא פרי האדמה אלא כשבירך על פרי העץ עצמו ולא כשבירך על פרי האדמה. במה דברים אמורים במברך סתם אבל אם נתכוין לפטור בברכתו גם פרי העץ יצא ואפילו לא היה פרי העץ עדיין לפניו כשבירך אלא שאח"כ הביאו לפניו[4423]) ואם שניהם שוים בחביבות טוב להקדים ברכת בורא פרי העץ[4424].

ח ואם יש ביניהם מז' המינים אם ברכותיהם שוות (כגון תאנים וענבים עם תפוחים) עליו הוא מברך ופוטר את האחרים[4425] אפילו הוא חצי והם שלמים[4426] ואם האחרים חביבים עליו יותר מברך על איזה שירצה[4427].

ואם אין ברכותיהם שוות וצריך לברך על שניהם (כגון תאנים או ענבים או צמוקים עם מיני קטניות) איזה מהם שירצה יקדים לברך תחלה אם שניהם שוים בחביבות[4428] ואם אותו שאינו ממין ז' חביב עליו יותר יש לו להקדימו אף על פי שברכתו בורא פרי האדמה וברכת מין ז' היא ברכת בורא פרי העץ[4429].

ט שבעת המינין עצמן יש להם קדימה זה על זה[4430] שכל המוקדם בפסוק[4431] ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש (דבש פירושו תמרים[4432]) קודם לברכה אם הן שוין אצלו בחביבות ואם המאוחר בפסוק חביב אצלו יותר איזה שירצה יקדים[4433]:

י במה דברים אמורים בפירות זה עם זה או בחטה ושעורה זה עם זה אבל חטה ושעורה עם פירות יש להקדים החטה ושעורה[4434] אף על פי שהפירות חביבים עליו יותר[4435]:

[4419] ראי"ש שם. משא"כ כשאין ברכותיהן שוות (שאינו פוטר השאר בברכתו), כדלקמן ה"ח.

[4420] מי"א סי' ריא סק"א. אליה רבא שם סק"א. וכדלעיל ה"א שפת שלם קודם לפת נקיה (שהיא חביבה). וכן הוא בסדר ברה"נ פ"י ה"ו. וראה העו"ב (ירות"ו) ח"א ע' לח.

[4421] ברכות לט, א. רש"י שם ד"ה מלגלג. תוס' שם ד"ה חביב. רא"ש פ"ו דברכות סי' כה. טור ושו"ע סי' ריא ס"ג. מי"א סק"ג.

[4422] תוס' שם, ובדף מא, א ד"ה אבל בדעת רש"י. רבינו יונה ברכות מא, א ד"ה אבל בדעת הרי"ף. רשב"א שם ד"ה אמר עולא בשם רב האי גאון. סמ"ק סי' קנא. טור ושו"ע סי' ריא ס"א (אף שאחד מהם מז' המינים). ט"ז שם סק"ב. מי"א שם סק"ד. וראה גם לקמן הי"א. וכן הוא בסדר ברה"נ פ"י ה"ז.

[4423] וכ"ה בשוע"ר סי' רו ס"ב וש"נ. אבל בסדר ברה"נ פ"א ה"ו הביא יש חולקין שגם בזה לא נפטר וש"נ.

[4424] לחשוש לדעת בה"ג (ברכות פ"ו) שהובאה בתוס' וברא"ש שם ובטוש"ע ס"ג. כל בו סי' כד (ברכת הפירות). ט"ז שם סק"ב. מי"א שם סק"ג. וכן הוא בסדר ברה"נ שם, וסיים: אף על פי שאין חיוב גמור בדבר.

[4425] תוס' ברכות מא, א ד"ה אמר רבי ירמיה. רמב"ם פ"ח מהל' ברכות הי"ג. טור ושו"ע סי' ריא ס"א-ב.

[4426] מי"א שם סק"א. וכדלעיל ה"א לגבי פרוסה של חטים ושלימה של שיפון.

[4427] ט"ז שם סק"א, דעביד כמר כו' כב' הדיעות דלעיל ה"ה. וכן הוא בסדר ברה"נ פ"י ה"ח.

[4428] בסדר ברה"נ סיים: "אלא שטוב יותר להקדים ברכת בורא פרי העץ לבורא פרי האדמה", וכדלעיל סוף ה"ז וש"נ.

[4429] כדלעיל ה"ז וש"נ. וכן הוא בסדר ברה"נ פ"י ה"ח.

[4430] ברכות מא, א. רמב"ם פ"ח מהל' ברכות הי"ג. טור ושו"ע סי' ריא ס"ד.

[4431] דברים ח, ח.

[4432] רמב"ם שם. משא"כ דבש תמרים שמברכין עליו שהכל (ב"י סוף סי' ריא. לבוש שם ס"ה), כמבואר בשוע"ר סי' רב ריש ס"י וש"נ.

[4433] ט"ז שם סק"א, דעביד כמר כו', וגם כאן תלוי בב' הדיעות דלעיל ה"ה, כמבואר בט"ז שם סק"ג ובמי"א שם סק"ה. וכן הוא בסדר ברה"נ פ"י ה"ט.

[4434] תוס' ברכות מא, ב ד"ה זה. רא"ש פ"ו דברכות סוף סי' כה. טור ורמ"א סי' ריא ס"ד.

יא באיזה חטה ושעורה הכתוב מדבר כשהן בדרך אכילתן כגון שעשה ממנו פת או תבשיל שברכתו בורא מיני מזונות אבל כל שמברכין עליו בורא פרי האדמה או שהכל אין מברכין עליו לפני מין ז׳[4436] אלא אם כן הוא דבר שחביב אצלו יותר ואין ברכתו שהכל אלא בורא פרי האדמה וברכת מין ז׳ הוא בורא פרי העץ כמו שנתבאר[4437]:

יב אפילו ברכת בורא מיני מזונות של כוסמין ושבולת שועל ושיפון שאין כתובין בפירוש בפסוק קודמין לברכת בורא פרי העץ של כל הפירות אף שהן מין ז׳[4438] (ולכן מיני מתיקה שקורין לעקי״ך[4439] אפילו הוא של שיפון קודמין לכל מיני מרקחת אפילו הן ממין ז׳ ואף שהם חביבים עליו ביותר[4440]) חוץ מן הזית שהוא קודם לשעורה[4441] ואין צריך לומר לשבולת שועל ושיפון שהן מין שעורה[4442] אם הן שוין בחביבות[4443] לפי שארץ השני שבפסוק הפסיק הענין וכל הסמוך לו חשוב מן המאוחר מארץ הראשון[4444] אבל חטה קודמת לזית וכן שעורה לתמרים[4445]:

יג תמרים קודמין לענבים[4446] וצמוקין אבל היין קודם אפילו לזית[4447] אפילו הזית חביב עליו יותר[4448] מפני שברכתו בורא פרי הגפן היא חשובה מכל הברכות חוץ מברכת בורא מיני מזונות בין של חטה בין של שעורה שקודמת לבורא פרי הגפן[4449] אפילו היין חביב עליו יותר[4450]:

יד ברכת הפת אפילו של כוסמין ושיפון קודמת לכל הברכות אפילו לזית ויין[4451]:

טו כל מקום שהחביב קודם בין שהוא חביב עליו ברוב הפעמים אף על פי שאין חפץ בו עתה[4452] בין שחפץ בו עתה[4453] אף על פי שאינו חביב עליו ברוב הפעמים נקרא חביב. ואם יש לפניו שני מינים

[4435] דרכי משה סי׳ ריא סוף סק״ב ממשמעות הגהת הסמ״ק סי׳ קנא (המועתקת בב״י שם) לגבי קדימת יין לפירות, ומזה מובן שכ״ה גם בקדימת בורא מיני מזונות ליין ולפירות (שבהמשך ההגהה המועתקת בטור). וממשמעות האגור סי׳ רחצ ושבלי הלקט סי׳ קס (בשם רבי שמואל בן חפני גאון בשערי ברכות) שמשוים הקדמות אלו להקדמת פירות לשהכל (דלעיל ה״ז, אפי׳ אם מין שהכל חביב). רמ״א ס״ה (גבי קדימת ברכת המוציא). וכן הוא בסדר ברה״נ פ״י ה״י. וראה פס״ד צמח צדק ז, ג.

[4436] בה״ג ברכות פ״ו ח, א. סמ״ג עשין כז בדיני שאר ברכות. טור ושו״ע ס״ה.

[4437] הלכה ז וש״נ. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״י הי״א.

[4438] הגהות מיימוניות פ״ח מהל׳ ברכות אות ש בשם מהר״ם מרוטנבורג בברכות מהר״ם. שו״ע סי׳ ריא ס״ו.

[4439] עוגת דבש.

[4440] כדלעיל ה״י וש״נ.

[4441] תוס׳ ברכות מא, ב ד״ה זה. רא״ש פ״ו דברכות סוף סי׳ כה. טור ורמ״א סי׳ ריא ס״ד. ט״ז שם סק״ד. מ״א שם סק״ח וסקי״ג. וראה הגהה בלבוש ס״ד. פס״ד ז, ג-ד.

[4442] מ״א שם סקי״ג.

[4443] כדלעיל ה״ט שקדימת ז׳ המינים רק כששוין בחביבות.

[4444] ברכות מא, ב. טור ושו״ע שם ס״ד.

[4445] וכן הוא בסדר ברה״נ פ״י הי״ב.

[4446] טור ושו״ע ס״ד.

[4447] הגהת סמ״ק סי׳ קנא. טור ורמ״א שם ס״ד.

[4448] דרכי משה סי׳ ריא סוף סק״ב ממשמעות הגהת הסמ״ק סי׳ קנא (המועתקת בב״י שם). וראה גם לעיל ה״י וש״נ.

[4449] הגהת סמ״ק שם. טור ורמ״א ס״ד.

[4450] כמו בקדימתה לפירות, כדלעיל ה״י וש״נ. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״י הי״ג.

[4451] אגור סי׳ רחצ ושבלי הלקט סי׳ קס (בשם רבי שמואל בן חפני גאון בשערי ברכות). רמ״א סי׳ ריא ס״ה. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״י הי״ד. ומכל מקום מחלק בין קדימת מיני מזונות (דוקא של חטה לזית ושל שעורה ליין ותמרים, שבזה מיירי בהגהת סמ״ק) לקדימת הפת (אפילו שיפון לזית ויין, שבזה מיירי האגור ושבלי הלקט).

[4452] הרב רבינו יונה ברכות מא, א ד״ה גמ׳ מחלוקת. רא״ש פ״ו דברכות סי׳ כה. טור ושו״ע סי׳ ריא ס״א.

[4453] רמב״ם פ״ח מהל׳ ברכות הי״ג, לפי פי׳ הכסף משנה שם וב״י סי׳ ריא ד״ה והרמב״ם כתב. שו״ע שם ס״ב.

האחד חפץ בו עתה והשני חביב עליו ברוב הפעמים איזה שירצה יקדים[4454]:

טז כל דיני קדימות הללו אינן אלא כששניהם לפניו אבל אם אותו שדינו להקדימו אינו לפניו אינו צריך להמתין עליו[4455] (ולכן נוהגים בסעודת בן זכר שאוכלין מיני קטניות תחלה ואין ממתינין על מין ז׳ שמביאים אח״כ[4456]) ואם הביאו לפניו בעודו מברך על מין הראשון אף על פי שברכותיהן שוות והשני חביב לו[4457] והוא ממין ז׳ מכל מקום יאכל ממין הראשון תחלה[4458]:

פרק ד דין עיקר פוטר הטפלה

ובו י״ז הלכות

תערובות שני מינין שהן מעורבין יחד ואין ברכותיהם שוות אם הא׳ הוא עיקר והשני אין נותנין בו כי אם לתקנו ולהכשירו הרי העיקר פוטר את הטפל בברכתו בין מברכה ראשונה בין מברכה אחרונה ואם שניהם עיקר אם אחד מהם הוא הרוב הרי זה נחשב עיקר והמיעוט נחשב טפל ובטל לגבי הרוב[4459]:

ב מין דגן הואיל ונקרא מזון הוא חשוב עיקר לעולם שאפילו רוב התבשיל דבש או מינים אחרים ומיעוטו מאחד מחמשת מיני דגן ואפילו עיקרו מחמת הדבש או מינים אחרים והדגן אינו אלא להטעימו ולהכשירו הוא נעשה עיקר ומברך עליו בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין ג׳ (אם אכל כשיעור שנתבאר לעיל) והוא שיש ממשות הדגן במה שאוכל אבל אם אין בו אלא טעמו בלבד אינו מברך בורא מיני מזונות[4460].

ג במה דברים אמורים שהדגן מועט נחשב עיקר כשנותנין אותו כדי ליתן טעם בתערובות אבל אם אין נותנים אותו אלא כדי לצבוע את התבשיל או כדי לדבקו ולהקפותו (שיהא עב קצת) הרי הוא טפל לתבשיל[4461]:

ד במה דברים אמורים שאין מתכוונין כלל לאכילת הדגן אבל אם מתכוונין ג״כ לאכילתו לפי שהוא מתקן התערובת ומכשירו גם כן לאכילה[4462] כגון מיני מתיקה (שקורין לעקי״ך או טארטי״ן ומרציפא״נס) אע״פ שהדבש והבשמים הם כמעט עיקר והדגן מועט כדי לדבק בלבד אף על פי כן מברכין עליו בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין ג׳.

ה וכן עיסה שיש בה מילוי בשר ודגים וגבינה ופירות וכיוצא בהם נעשה המילוי טפל לעיסה ונפטר בברכת העיסה בין שברכתה המוציא בין שברכתה בורא מיני מזונות (ועל דרך שיתבאר להלן[4463])

[4454] ט״ז שם סק״א. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״י הט״ו.

[4455] ב״י סי׳ ריא ד״ה ומ״ש רבינו בשם הר״ר פרץ. מ״א שם סק״י.

[4456] ב״י שם, בביאור מעשה דהגהת הסמ״ק (שקורא שם ״בבית היולדת״, והיא הסעודה ומשתה שעושין בליל שבת שקודם המילה, כמבואר ברמ״א יו״ד סי׳ רסה סי״ב. וראה שוע״ר סי׳ תרמ סי״ד).

[4457] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רו ס״י וש״נ.

[4458] וכן הוא בסדר ברה״נ פ״י הט״ז.

[4459] וכ״ה בשוע״ר סי׳ ריב ס״א וש״נ. וראה גם לקמן פ״י ה״י.

[4460] וכן הוא בסדר ברה״נ פ״ג ה״ב וש״נ. ושם: ויש אומרים שאין לברך לאחריו מעין ג׳ על תערובות ה׳ מיני דגן אלא אם כן יש בתערובות כזית דגן בכדי אכילת פרס ויש לחוש לדבריהם. וש״נ.

[4461] וכן הוא בסדר ברה״נ פ״ג ה״ג וש״נ.

[4462] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסח ס״א וש״נ.

[4463] פ״ח הלכה ג.

ואפילו אם המילוי הוא רב מאד ועיקר הכוונה בעיסה זו לאכילת המילוי ואין צריך להחמיר ליקח קצת המילוי מן העיסה ולברך עליו כי היא ברכה לבטלה אם אוכל גם העיסה ואפילו אוכל אח״כ המילוי לבדו[4464] [הג״ה אבל אם אינו אוכל אלא המילוי לבדו בלא פת מברך עליו ברכה הראויה לו שהכל או בורא פרי האדמה או בורא פרי העץ[4465]] כיון שבירך על העיקר אין צריך לחזור ולברך על הטפל:

ו ולא זו בלבד אמרו אלא כל דבר שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה אפילו אינן מאכלים מעורבין זה עם זה כלל אלא שאוכל שניהם יחד ועיקר האכילה הוא מין אחד והשני אינו בא אלא מחמת הראשון שאם לא היה אוכל הראשון לא היה אוכל השני עתה הרי השני נפטר בברכת הראשון ואפילו הוא לחם שהוא חשוב מכל המינין כגון מי שחפץ לאכול דג מליח וכדי שלא יזיקנו בגרונו אוכל עמו פת הרי היא טפלה לדג ונפטרת בברכתו[4466].

והוא שאינו רעב ואינו תאב לאכילת הפת ולא היה אוכלה כלל עכשיו אם לא המליח אבל אם הוא תאב גם לאכילת פת אף על פי שאוכלה עם המליח אינה טפלה אליו אפילו אם הוא תאב להמליח יותר וצריך לברך עליה המוציא [הג״ה. ופוטר את המליח הואיל והוא מהדברים שדרכם לבוא מחמת הסעודה שהם נפטרים לעולם בברכת הפת אף כשאינן באים מחמתו][4467]:

ז וכן מי שאוכל לפני הסעודה פת שרויה ביין שרף אף על פי שעיקר כוונתו בזה הוא על היין שרף אלא שמפני שהוא חזק וקשה לו לשתותו לבדו שורה בו פת ואוכלה אף על פי כן כיון שהוא לפני הסעודה ודאי כוונתו גם כן לסעוד הלב לפיכך צריך לברך עליה המוציא[4468] [הג״ה ופוטר את היי״ש הבלוע בו ואם כוונתו לעורר תאות המאכל פוטר את היי״ש ששותה בפני עצמו גם כן[4469]].

וכן פת הבאה בכיסנין שמברכין עליה בורא מיני מזונות (וע״ד שיתבאר לקמן[4470]) אם שורה אותה ביין או יי״ש ושאר משקים אין צריך לברך על המשקה הבלוע בה ולא על משקה שעל גבה כגון שמטבל בדבש ואוכל[4471].

ח אבל השורה פת ביי״ש וכוונתו על היי״ש לבדו אלא מפני שהוא חזק וקשה עליו לשתותו לבדו הוא שורה בו פת ואינו תאב לו כלל כגון שהוא אחר הסעודה צריך לברך עליה שהכל[4472].

ואפילו אם מתכוין ומתאוה לטעם פת השרויה במשקה אלא שאינו עושה לאכילה אלא לשתיה כגון שמפרר לחם דק דק ונותן לתוך שכר חם כדי שיתן בו טעם כיון שאין בלחם ממשות ודבר חשוב השכר עיקר[4473]:

ט וכל זה בפת או מאכל אחר שאוכל עם המליח או עם היי״ש ביחד אבל מה שאוכל אחר כך לבדו צריך לברך עליו תחילה וסוף אלא אם כן שגם באכילה זו הוא טפל כגון מי שאוכל פת למתק השתיה ששתה

[4464] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסח סי״ד וש״נ.
[4465] וכ״ה בשוע״ר שם ס״י וש״נ.
[4466] וכ״ה בשוע״ר סי׳ ריב ס״א וש״נ.
[4467] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[4468] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ב וש״נ.
[4469] כדלקמן פ״ה ה״י.
[4470] פ״ח ה״ג-ד.
[4471] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ג וש״נ.
[4472] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[4473] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ד וש״נ.

כבר הרי הפת טפלה למשקה ואין צריך לברך עליה[4474]:

י וכל פת שהיא טפלה לענין ברכה היא טפלה גם כן לענין נטילת ידים ואין צריך ליטול ידיו אפילו אוכל כביצה[4475].

וטוב למנוע מלאכול פת למתק השתיה כי מי יוכל להבחין אם אוכלה למיתוק או למילוי הכרס שאז צריך לברך עליה המוציא[4476]:

יא במה דברים אמורים כשרוצה לאכול למתק השתיה ששתה כבר אבל אם רוצה לאכול בשביל השתיה לפני השתיה כגון הרוצה לשתות בבוקר ורוצה לאכול מעט כדי שלא ישתה על לב ריקן אף על פי שאכילה זו היא צורך השתיה וטפלה אליה צריך לברך עליה ברכה המיוחדת לה כדי שלא יהנה מהעולם הזה בלא ברכה[4477].

ויש אומרים שאם שותה משקה שברכתו שהכל שיברך גם על המאכל שאוכל תחלה שהכל ולא ברכתו המיוחדת לו כיון שאכילתו אינה אלא לצורך השתיה וטפילה אליה מברך עליה ברכת השתיה שהיא עיקר[4478]:

יב אבל כל טפל שאין אכילתו טפלה אל העיקר אלא כשאוכל שניהם יחד או הטפל אחר העיקר וכשאוכלו קודם העיקר אין אכילתו טפלה אליו כלל כגון שהביאו לו פת או מאכל אחר לאכול עם המליח שלא יזיקנו בגרונו או למתק השתיה אחר שישתה וכשבא לאכול ממנו לפני המליח או לפני השתיה אין אכילה זו טפלה אליה כלל צריך לברך עליה ברכתה המיוחדת לה ולא ברכת המליח או המשקה אע״פ שהיא שהכל[4479].

יג לפיכך טוב שיאכל ממנו מעט קודם ברכת המליח או המשקה כדי שיברך עליו ברכה המיוחדת לו ולא יפטרנו בברכה אחרת בתורת טפלה כדי להרבות בברכות כי לעולם ירבה אדם בברכות הצריכות וימעט בשאינם צריכות וזו היא ברכה הצריכה שהרי היא מיוחדת להטפל ולא ברכת העיקר ולא צוו למעט אלא כשיכול לפטור שני דברים בברכה אחת המיוחדת לשניהם[4480].

יד במה דברים אמורים כשאין העיקר חביב לו יותר מהטפל אלא שהשעה צריכה לכך לעשות ממנו עיקר כגון שאכל כבר פירות מתוקין ביותר והוצרך לאכול אחריהם מליח לחתך הליחות הנקבצות באצטומכא ואוכל עמו איזה מאכל שלא יזיקנו בגרונו ואין המליח חביב לו ואינו מתאוה לו כלל כמו שאינו מתאוה להמאכל שאוכל למתק המליח או אפילו אם העיקר חביב עליו עכשיו אלא שברוב הפעמים הטפל חביב עליו יותר ואצ״ל אם גם עכשיו הטפל חביב עליו יותר אלא שאעפ״כ לא היה אוכלו אם לא היה אוכל המליח ומפני זה הוא טפל אליו אבל אם העיקר חביב עליו לעולם יותר מהטפל צריך לברך עליו תחילה ופוטר את הטפל ואפילו אם ברכת העיקר היא שהכל וברכת הטפל היא מבוררת ופרטית בפה״ע או בפה״א שהם קודמין לברכת שהכל (כמשנ״ת לעיל[4481]) כיון שלא היה אוכלו כלל אם לא העיקר[4482]

[4474] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ה וש״נ.
[4475] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ו וש״נ.
[4476] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[4477] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ז וש״נ.
[4478] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ח וש״נ.
[4479] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[4480] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[4481] פ״ג הלכה ז.
[4482] ראה לעיל שם הלכה ב.

ואפילו אם עכשיו כשאוכל הטפל עם העיקר הטפל חביב עליו יותר אלא שכשאוכלו לבדו אינו חביב לו כמו העיקר אין לו לברך עליו כלל[4483]:

טו לעולם אין הטפל נפטר בברכת העיקר ואפילו אם הם ב׳ מינים שברכותיהם שוות אלא כשהיה הטפל לפניו או שהיתה דעתו עליו בבירור בשעה שבירך על העיקר אבל אם אחר הברכה הביאוהו לפניו ולא היתה דעתו עליו אין טפילתו מועלת כלום לפטרו בברכת העיקר לא מברכה ראשונה אע״פ שברכותיהם שוות ולא מברכה האחרונה כשאין ברכותיהם שוות אלא א״כ קבע עצמו על העיקר והוא דבר שקביעות מועלת בו מפני שדרכו בכך כגון פת ויין וכן שכר ודבש במדינות אלו[4484].

ומכל מקום מי שאוכל פת או מאכל אחר למתק השתיה ודרכו בכך ברוב הפעמים הרי זה כאילו היתה דעתו עליו ואם אין דרכו בכך מברך על הפת שהכל כברכת המשקה שהפת טפילה אליו[4485].

[הג״ה אבל אין צריך ליטול ידיו תחילה אף אם הוא בענין שצריך לברך עליה המוציא כגון שהיא טפילה לדבר שאין ברכתו שהכל כיון שאוכלה בתורת טפלה ולא תקנו נטילת ידים אלא כשאוכלה לסעוד הלב[4486]]:

טז וכל טפילה הנאכלת אחר אכילת העיקר אינה נפטרת בברכתו אלא אם כן אוכלה במקום שאכל העיקר ולא שינה מקומו בינתיים מחדר לחדר אלא א״כ היא טפילה לדבר הטעון ברכה לאחריה במקומו (ופרטי דין זה יתבאר לקמן[4487]) שאז אין עמידתו גמר סעודתו כל זמן שלא בירך ברכה האחרונה (כמו שיתבאר שם):

פרק ה דברים הבאים בתוך הסעודה

ובו טו הלכות

דברים הבאים בתוך הסעודה אם הם דברים שדרך לקבוע סעודה עליהם ואין דרכם (כל כך) לאכול כל היום אלא בשעת הסעודה בלבד בין ללפת בהם את הפת כגון בשר ודגים וגבינה וירקות וביצים ומיני מלוחים בין למזון ולהשביע כגון כרוב (שקורין קרוי״ט) ותרדין (שקורין בורקי״ס[4488]) ודייסא וכל מעשה קדרה שאינן באין ללפת הפת אלא למזון ולתבשיל אין צריך ברכה לפניהם אפילו אוכלם בלא פת שברכת המוציא שבירך על הפת שהוא עיקר הסעודה פוטרתם ולא לאחריהם שברכת המזון פוטרתם[4489]:

ב ואם הם דברים שאין דרך לקבוע סעודה עליהם לא ללפת ולא להשביע אלא דרכם לאכלם כל היום אפילו שלא בשעת הסעודה כגון כל מיני פירות וכיוצא בהם בין חיין בין מבושלים ואפילו נתבשלו עם בשר[4490] אם אוכלם עם פת נעשה טפלה לפת וברכת המוציא פוטרתם[4491] ואם אוכל אותם בלא פת טעונים ברכה לפניהם אפילו אוכלם בגמר הסעודה כדי לעכל המאכל או לקנוח להקל מכובד המאכל

[4483] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ט וש״נ.

[4484] וכ״ה בשוע״ר שם ס״י וש״נ.

[4485] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[4486] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[4487] פ״ו הלכה יד.

[4488] וכן תורגם לקמן פ״ט הט״ז. פ״י הי״ח. אבל בסדר ברה״נ אין תרגום זה. וראה שו״ת צמח צדק חיו״ד סי׳ רעא שנסתפק בזה. וראה גם לשון השאלה, בהערות לשו״ת צמח צדק שער המילואים, ע׳ נז.

[4489] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קעז ס״א וש״נ.

[4490] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ב וש״נ.

[4491] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ג וש״נ.

(אבל אין טעונין ברכה לאחריהם אפילו אוכלם באמצע הסעודה לא לעכל ולא לקנוח אלא לתענוג בלבד[4492]):

ג ואפילו אוכל מהם מעט עם פת ורוצה לאכול גם כן בלא פת צריך לברך לפניהם. במה דברים אמורים כשהביאו לפניו פירות לקנוח ולתענוג אבל אם הביאו אותם ללפת בהם את הפת גם כן אין צריך לברך לפניהם אם אוכל מהם תחלה עם פת ודעתו לאכול מהם עוד עם פת אף על פי שבינתיים אוכל בלא פת אין צריך לברך לפניהם ואף אם אחר כך נמלך שלא ללפת בהם בסוף אין בכך כלום כיון שבשעה שאוכל מהם כוונתו ללפת בהם עדיין. וטוב לנהוג לאכול מהם תחלה בלא פת ולברך ואחר כך יאכל בין עם פת בין בלא פת[4493]:

ד וכל זה כשקבע לפתן סעודתו על דבר אחר ובאמצע הסעודה הביאו לו פירות אבל אם קבע לפתן סעודתו על הפירות אין צריך לברך לפניהם אף על פי שאוכל מהם בתחלת אכילתו בלא פת ויש חולקים ולכן טוב שיאכל תחלה מעט עם פת ואז אף אם אוכל מהם בלא פת אין צריך לברך ואפילו אין דעתו לאכול עוד פת[4494]:

ה וכל מקום שאין הפירות נפטרים בברכת הפת צריך לברך עליהם אפילו היו לפניו בשעה שבירך המוציא ונתכוין לפוטרם וכל מקום שהם נפטרים נפטרים אפילו לא היו לפניו בשעה שבירך המוציא ולא היה דעתו בפירוש עליהם כי מן הסתם דעתו על כל מה שיביאו לפניו כיון שקובע עצמו לאכילה[4495]:

ו אבל אם ידוע שלא היה דעתו על זה כלל כגון שלאחר ברכת המוציא שלחו לו דורון מבית אחרים שאינו סמוך עליהם ולא היה דעתו על הדורון אינו נפטר בברכת הפת אפילו הוא דבר שדרכו ללפת בו את הפת ומלפת בו הפת. ועכשיו אין העולם נזהרים בזה במדינות אלו מפני שבינינו הוא דבר מצוי שאחד שולח לחבירו דורון בסעודה אפילו מבית אחרים[4496]:

ז מים או שאר משקין אין לברך עליהם בתוך הסעודה ואפילו שותה לצמאו ולא לשרות המאכל שבמעיו לפי שאי אפשר לאכילה בלא שתיה ואפילו היה צמא קודם סעודה כיון שאז לא רצה לשתות כדי שלא יזיקו לו המים נמצא כי שתיית המים בסבת הפת היא וברכת הפת פוטרתם [הג"ה. והוא שקובע סעודה על הפת אבל אם אוכל מעט פת בשביל שלא יזיקו לו המים מברך על הפת שהכל כמו שנתבאר לעיל (בפ"ד[4497])] ואפילו משקין ששותין אותן שלא לצמאון כגון שכר ומי דבש אין לברך עליהם בתוך הסעודה כי אין דרכם לשתותם קודם הסעודה אלא אחריה לפיכך כשבאים בתוך הסעודה הרי הם טפלים לסעודה וגם אם אוכל איזה דבר למתק השתייה הרי זה טפל למשקה והמשקה ללחם ונפטרים בברכת הלחם[4498]:

ח אבל יין אף על פי שבא לשתותו בתוך הסעודה מברך עליו אף על פי ששותהו לשרות האכילה

[4492] וכ"ה בשוע"ר שם ס"ב וש"נ.
[4493] וכ"ה בשוע"ר שם ס"ג וש"נ.
[4494] וכ"ה בשוע"ר שם ס"ד וש"נ.
[4495] וכ"ה בשוע"ר שם ס"ה וש"נ.
[4496] וכ"ה בשוע"ר שם וש"נ.
[4497] הלכה יא.
[4498] וכ"ה בשוע"ר סי' קעד ס"ב וש"נ.

שבמעיו אבל אינו מברך לאחריו שנפטר בברכת המזון[4499].

ואם שתה יין לפני הסעודה אפילו קודם שקבע עצמו לסעודה אין צריך לברך על היין שבתוך הסעודה אלא אם כן לא היה בדעתו כלל לשתות יין בתוך הסעודה ואחר כך נמלך[4500]:

ט והוא שברך באותו חדר שסועד בו ולא יצא ממקומו בינתיים אבל אם סועד בחדר אחר או שיצא ממקומו בינתיים צריך לחזור ולברך אלא אם כן שתה כשיעור רביעית. במה דברים אמורים בסתם אבל אם היה דעתו בפירוש לפטור היין שבתוך הסעודה אפילו סועד בחדר אחר אינו צריך לחזור ולברך אם היו שני החדרים בבית אחד[4501]:

י ויי״ש שבתוך הסעודה אם שותהו כדי לעורר תאות המאכל הרי הוא טפל לסעודה ואין צריך לברך עליו ואם שותהו כדי לחמם האצטומכא לעכל המאכל צריך לברך עליו אלא אם כן בירך עליו או על שאר משקה לפני הסעודה לפיכך אין צריך לברך עליו בשבת בכל ענין שנפטר בכוס של קידוש[4502]:

יא ואפילו קידש על היין[4503] שהיין פוטר כל מיני משקים מברכה אפילו שלא בשעת הסעודה ואפילו אינו קובע עצמו לשתיית יין אלא שותה מעט לצורך מצוה כגון קידוש והבדלה ושותה משקין הרבה אח״כ. והוא שהיו המשקין לפניו בשעה שבירך או שהיה דעתו עליהם[4504]:

יב דברים הבאים לאחר הסעודה כגון בסעודות גדולות שמושכין ידיהם מן הפת ומסירים אותה ועורכים השלחן לאכול פירות ופרפראות[4505] [הג״ה. שברכתן בורא מיני מזונות ועל דרך שיתבאר לקמן[4506] ואם ברכתן המוציא נפטרים בברכת הפת[4507]] ולקבוע שתיה מן הדין היה ראוי לברך על המשקים ועל הפירות (גם לאחריהם) ועל הפרפראות אא״כ בירך עליהם לפני הסעודה[4508] אלא שלא נהגו כן ויש להם על מה שיסמכו[4509].

אבל אם קובעין שתיה על היין צריכין לברך אם לא שתו לפני הסעודה במקום סעודה ואפילו שתו בתוך הסעודה וברכו עליו בורא פרי הגפן אינו פוטר את היין הבא לאחר הסעודה אפילו היה דעתם עליו אלא אם כן נתכוונו בפירוש לפטרו בברכה זו מפני שהיין שבתוך הסעודה הוא בא לשרות האכילה שבמעיים ואין לשרות פוטר את שבא לשתות שהוא חשוב ממנו שלא בכוונה[4510] וכמו שנתבאר בפרק ו[4511].

יג וכל משקין ששותה לפני הסעודה ואינו פוטר[4512] דברים שבתוך הסעודה או אחר הסעודה אף על פי שבדעתו לשתות גם כן בתוך הסעודה צריך לברך אחריו אם שתה כשיעור חוץ מן היין לפי שבא לפתוח

[4499] וכ״ה בשוע״ר רס״י קעד וש״נ.
[4500] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ה וש״נ.
[4501] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[4502] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ג וש״נ.
[4503] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[4504] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ד וש״נ.
[4505] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קעז ס״ז (ושם לא נזכרו פרפראות) וש״נ.
[4506] ראה לקמן הלכה טו. פרק ח. ובשו״ע סי׳ קעו: הפרפרת דהיינו פירורי פת דק דק שדיבקם עם מרק או דבש.
[4507] וכ״ה בשוע״ר רס״י קעט וש״נ.
[4508] משנה ברכות מב, א. טור סי׳ קעו. וראה גם שוע״ר סי׳ קעד ס״ט לענין יין.
[4509] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קעז ס״ז וש״נ. ושם: ויש מי שלימד עליהם זכות.
[4510] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קעד ס״ט וש״נ.
[4511] הלכה ז.
[4512] בשוע״ר סי׳ קעד ס״ו: כיון שאינו פוטר. בסדר ברה״נ פ״ד הי״א: אינו פוטר.

בני מעיים להמשיך אדם לתאות אכילה ומכלל הסעודה הוא לפיכך אין צריך לברך אחריו אפילו אין בדעתו כלל לשתות יין בתוך הסעודה והוא הדין לייש[4513]:

יד וכן מי שמקדש על היין[4514] הואיל ואין קידוש אלא במקום סעודה מכלל הסעודה הוא ואין צריך לברך אחריו[4515] אבל המבדיל על היין ולא היה בדעתו כלל לשתות יין בתוך הסעודה צריך לברך אחריו ואפילו שכח ולא בירך לפני הסעודה ונזכר בתוך הסעודה קודם ברכת המזון[4516] [הגה. אבל לאחר ברכת המזון לא יברך שברכת המזון פוטרת על היין בדיעבד כמו שנתבאר לעיל (פא[4517])] במה דברים אמורים שאין לו כוס לברכת המזון אבל אם דעתו לברך ברכת המזון על הכוס אין צריך לברך אחריו לפני הסעודה שנפטר בברכה אחרונה שמברך על הכוס של ברכת המזון[4518]:

טו וכן מי שאוכל לפני הסעודה פרפראות[4519] כמו מיני מתיקה ומיני מרקחת להמשיך הלב לאכילה אף על פי שאין לו פרפראות אחר הסעודה[4520] לפוטרם אין צריך לברך אחריהם לפני הסעודה שנפטרין בברכת המזון[4521] כמו יין (לשתיה) שלפני הסעודה[4522]:

פרק ו דיני הפסק ועקירת מקום

ובו עשרים הלכות

כל הברכות צריך שלא יפסיק בין ברכה לאכילה[4523] אפילו מפני הכבוד והיראה ואפילו בעודו לועס עד שיבלע. ואם הפסיק בין ברכה לאכילה ודיבר דבור שאינה לצורך האכילה צריך לחזור ולברך ואם שח בעודו לועס יש להסתפק אם צריך לחזור ולברך[4524]:

ב ואפילו בשתיקה אסור להפסיק יותר מכדי שאילת שלום תלמיד לרב שהן ג׳ תיבות אלו שלום עליך רבי ואם שהה יותר אין צריך לחזור ולברך ושהייה שהיא צורך אכילה אינה חשובה הפסק כלל לפיכך המברך על הפרי וחותך ממנו ואוכל לא יחתוך עד אחר הברכה כדי שיברך על השלם למצוה מן המובחר (כמו שנתבאר בפג[4525]) ואין לחוש להפסק שהיית החתוך בין ברכה לאכילה[4526].

ומכל מקום האוכל אגוז וכיוצא בו ישברנו ואחר כך יברך כי שמא התליע או נרקב בתוכו ונמצא בירך לבטלה[4527]:

ג צריך ליזהר מאד בכוונת הברכות[4528] שיבין ענין הברכה[4529] שהוא מברך את ה׳ ועל מה הוא מברך ולא

[4513] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[4514] ראה בדי השלחן סי׳ לא ס״ק ד.
[4515] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קעד ס״ח וש״נ.
[4516] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ו וש״נ.
[4517] הלכה טו.
[4518] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ז וש״נ.
[4519] שנת״ל הי״ב שברכתן בורא מיני מזונות. וכאן כולל ״מיני מתיקה ומיני מרקחת״. וראה באור סדר ברה״נ ע׳ 138.
[4520] שנת״ל שם שנפטרים בברכת הפרפראות שלפני הסעודה. וראה באור סדר ברה״נ ע׳ 139.
[4521] רא״ש פסחים פ״י סוף סכ״ד.
[4522] וכן הוא בסדר ברה״נ פ״ד הי״ג, ושם: אבל אם אוכלם לתענוג בלבד ולא לגרר ולהמשיך הלב לסעודה צריך לברך לאחריהם ואינן נפטרים בברכת המזון כמו יין של הבדלה.
[4523] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רו ס״ג וש״נ.
[4524] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסז ס״ט וש״נ.
[4525] הלכה א.
[4526] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רו ס״ג וש״נ.
[4527] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[4528] ראה שוע״ר סי׳ קפה ס״ב אם הכוונה מעכבת וש״נ. וכן הוא בסדר ברה״נ פ״ט ה״ג.

יהא לבבו פונה לדבר אחר:

ד כל דבר שמברך עליו לאכלו או להריח בו או לעשות בו מצוה צריך ליטלו בימינו כשהוא מברך[4530].

ונטילה על ידי כלי שמה נטילה ומכל מקום טוב ליזהר שלא ליטול על ידי סכין[4531].

ואם לא אחזו כלל אם היה לפניו בשעת הברכה יצא ואם בירך ואחר כך הביאו לפניו אפילו בירך על דעת כן צריך לחזור ולברך[4532]:

ה מי שבירך על פירות שלפניו ואחר כך הביאו לו יותר מאותו המין או ממין אחר שנפטר בברכת הראשון כגון שברכותיהן שוות או שהראשון עיקר והשני טפלה אינו צריך לחזור ולברך אפילו הביאו לפניו מין האחר אחר שכלה הראשון שכבר אכלו כולו[4533].

והוא שכשבירך היתה דעתו גם על השני לאכלו אפילו לא היה בדעתו בפירוש לפוטרו בברכה זו אבל אם לא היתה דעתו עליו בשעת הברכה אם השני הוא ממין הראשון ממש אינו צריך לחזור ולברך אפילו כלה המין הראשון ואם אינו מאותו המין אלא ששניהם מין פירות או שניהם מין משקין אם יש עדיין לפניו ממין הראשון אינו צריך לברך ואם כבר כלה הראשון צריך לחזור ולברך אבל אם הם שני מינין לגמרי אלא שנפטר בברכת הראשון מחמת שברכותיהן שוות או שהאחד עיקר והשני טפלה כגון ששותה שכר או יי״ש ואחר כך הביאו לו דגים או גבינה למתק השתיה אף על פי שהכל ברכה אחת וגם הדגים טפלים לשכר שעל ידי כך שותה יותר והיה לפניו עדיין ממין הראשון אינם נפטרים בברכה אחת אלא אם כן היתה דעתו עליהם או שהיו לפניו בשעת הברכה[4534].

ויש אומרים שאף על פי שהביאו לפניו ממין הראשון ולא אכל הראשון עדיין צריך לחזור ולברך אם לא היתה דעתו עליו וספק ברכות להקל ולכתחלה טוב ליזהר להיות דעתו על כל מה שיביאו לו[4535].

ואורחים הקרואים אצל בעל הבית כיון שדעתם על בעל הבית שזימנם הרי דעתם על כל מה שיביא לפניהם[4536]:

ו וכל זה כשהראשון והשני הם שוים בחשיבות שאין להשני דין קדימה על הראשון אילו היו שניהם לפניו אבל אם היה להשני דין קדימה על הראשון אף על פי שהיו שניהם לפניו בשעת הברכה אין ברכת שאינו מוקדם פוטרת את המוקדם לברכה אלא אם כן נתכוין לפוטרו בפירוש בברכה זו וכשנתכוין לפוטרו פוטרו אפילו לא היה לפניו בשעת הברכה[4537]:

ז לפיכך מי שהיו לפניו מעשה קדירה של ה׳ מיני דגן ופת הבאה בכיסנין שברכתו גם כן בורא מיני מזונות אלא שקביעות סעודה מועלת לו לברך המוציא (על דרך שיתבאר לקמן[4538]) ובירך על מעשה

[4529] ראה שוע״ר רס״י ה.

[4530] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רו ס״ח וש״נ.

[4531] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[4532] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ט וש״נ.

[4533] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[4534] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[4535] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[4536] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[4537] וכ״ה בשוע״ר שם ס״י וש״נ.

[4538] פ״ח הלכה ד.

קדרה[4539] לא פטר את הפת הבאה בכיסנין אלא אם כן נתכוין בפירוש לפוטרם בברכה זו לפי שאינו בדין שיפטור מי שאינו חשוב את החשוב ממנו שלא בכוונה[4540]. וכן אם היו לפניו שני מיני פת הבאה בכיסנין שהאחד קביעות סעודה מועלת בו והשני אין קביעות סעודה מועלת בו (וע״ד שיתבאר) או פת הבאה בכיסנין שקביעות סעודה מועלת בה עם פרורי לחם מדובקים שאין עליהם תורת לחם או שנתבשלו[4541]:

ח נטל בידו פרי לאכלו ובירך עליו ונפל מידו ונאבד או נמאס עד שאינו ראוי לאכילה ויש ממין זה לפניו עוד וכן אם בירך על הכוס ונשפך וחוזר וממלא מהקנקן העומד לפניו שמוכן לשתיה אינו צריך לחזור ולברך והוא שהיתה דעתו עליו בבירור לאכול או לשתות ממה שלפניו אף אם לא היה נופל מידו מה שבירך עליו אבל אם בסתם אין הברכה חלה אלא על מה שבידו בשעת הברכה[4542]:

ט ואפילו אם היתה דעתו בבירור לאכול ולשתות עוד אין הברכה חלה אלא כשהוא לפניו בשעת הברכה אבל אם אחר כך הביאוהו לפניו צריך לחזור ולברך אם נפל מה שבידו ממנו אפילו במקום שלא היה צריך לברך אם היה אוכל ושותה ממה שבידו[4543].

ומכל מקום העומד על אמת המים מברך ושותה אף על פי שהמים שהיו לפניו כשבירך חלפו והלכו[4544]:

י וכל מקום שהוא צריך לחזור ולברך וברכתו הראשונה היא לבטלה צריך לומר אחריה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וכן כל שמזכיר שם שמים לבטלה[4545].

ואם נפל מידו האוכל או נשפך הכוס קודם שאמר אלהינו יסיים ויאמר למדני חוקיך שיהא נראה כקורא פסוק ואין כאן הזכרת שם שמים לבטלה וכן כל ברכה לבטלה שנזכר בה קודם שאמר אלהינו[4546]:

יא היה אוכל בחדר זה ונטל המאכל בידו והלך לחדר אחר לאכול שם צריך לחזור ולברך אף על פי שלא הסיח דעתו בינתיים ואפילו חוזר לאכול במקומו כיון ששינה מקומו בינתיים הפסיק אכילתו ואם מתחלה כשבירך בחדר זה היה בדעתו לשנות מקומו מחדר לחדר באמצע אכילתו אפילו אוכל בחדר השני מאכל אחר שברכתו כברכת הראשון אינו צריך לחזור ולברך והוא שהיו שני החדרים בבית אחד אבל מבית לבית או אפילו מבית לחצר אין דעתו מועלת כלום אפילו נוטל המאכל בידו כשהולך וחוזר ואוכלו במקום השני בלא היסח הדעת בינתיים[4547]:

יב במה דברים אמורים שאינו יכול לראות מקומו הראשון במקום שאוכל אבל אם במקום שאוכל יכול לראות את מקומו הראשון שאכל שם אפילו דרך חלון ואפילו מקצת מקומו אינו צריך לחזור ולברך אפילו מבית לחצר ואפילו לא היה כן בדעתו כשבירך ואפילו על מאכל אחר [הג״ה. אם היה בדעתו לאכלו כשבירך כמו שנתבאר[4548]] שברכתו כברכת הראשון[4549]:

[4539] שברכתה בורא מיני מזונות אפי׳ בקבע סעודה, כדלקמן שם הי״א-ב.
[4540] וכן הוא בסדר ברה״נ פ״ט ה״ז וש״נ.
[4541] דלקמן שם הט״ו-טז.
[4542] בשוע״ר סי׳ רו סי״א הביא ב׳ דיעות, ופסק כדעה זו להקל בס׳ ברכות וש״נ.
[4543] וכ״ה בשוע״ר שם סי״ב וש״נ.
[4544] והטעם לזה ראה שוע״ר שם ובסדר ברה״נ פ״ט ה״ט.
[4545] וכ״ה בשוע״ר שם סי״ג וש״נ.
[4546] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[4547] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קעח ס״א וש״נ.
[4548] לעיל הלכה ה.
[4549] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

יג וכל זה ביחיד או בבני חבורה ועקרו כולם ממקום למקום אבל אם הניחו מקצתם במקומם אפילו אחד מהם והשאר הלכו כולם אפילו לבית אחר אפילו אינו סמוך לבית זה כשהם חוזרים אינם צריכים לברך על מה שיאכלו כאן אבל אם רוצים לאכול במקום שהלכו צריכים לברך ואין מועיל מה שהניחו מקצת חברים בבית זה למה שיאכלו בבית אחר[4550]:

יד וכל זה בדברים שאין טעונים ברכה לאחריהם במקומם אבל דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם הואיל והוא צריך לחזור למקומו אין עמידתו גמר סעודתו לפיכך כשחוזר ואוכל ושותה אפילו במקום אחר על דעת סעודתו הראשונה הוא אוכל ושותה לסיים סעודתו ואין צריך לומר כשחוזר למקומו ואין צריך לברך בתחלה אפילו לא הניח מקצת חברים והוא שאכל כבר כזית אבל פחות מכזית דינו כדברים שאין טעונים ברכה לאחריהם במקומם[4551]:

טו ומה הם דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומן יש אומרים כל שהוא מז׳ המינין אפילו פירות ויין הואיל וברכתם האחרונה היא מעין ג׳ היא חשובה להצריך לברך במקום אכילה ויש אומרים שמין דגן בלבד טעון ברכה לאחריו במקומו מפני חשיבותו שנקרא מזון ויש אומרים פת בלבד ולכתחלה יחמיר בכל שבעת המינין לברך במקומו וכן לענין שינוי מקום בדיעבד אין צריך לחזור ולברך שספק ברכות להקל[4552]:

טז ואפילו הלך בתוך הסעודה לבית אחר ואוכל ושותה שם דברים שאינם טפלים לסעודה לענין ברכה ראשונה והוצרך לברך עליהם בבית הראשון כגון פירות כיון שהם טפלים לענין ברכה אחרונה ונפטרים בברכת המזון על דעת סעודתו הראשונה הוא אוכל ושותה ואינו צריך לברך עליהם שם אפילו לא אכל שם פת[4553].

(הג״ה. ואם אכל שם פת ואין רוצה לחזור ולאכול פת במקומו הראשון מברך ברכת המזון במקום שגמר אכילת הפת[4554]).

ואפילו לא היה כן בדעתו כשבירך המוציא לשנות מקומו באמצע סעודתו[4555].

ומכל מקום לכתחלה אסור לעקור ממקומו עד שיברך ברכת המזון או ברכה מעין ג׳ בכל דבר הטעון ברכה לאחריו במקומו[4556].

[הג״ה. ואם שכח ועקר ממקומו ואין לו פת לאכול שם צריך לחזור למקומו אפילו היה שוגג אם אפשר לו שאין עליו עכוב מחמת החבורה שנתלוו עמו בדרך ואינם רוצים להמתין עליו ובדיעבד יצא אם בירך במקום שנזכר אפילו עקר במזיד ואפילו לכתחלה אם הוא רחוק כל כך שעד שיחזור למקומו יתעכל המזון במעיו ולא יהיה רשאי לברך עוד יברך במקום שנזכר[4557]]:

יז במה דברים אמורים כשלא היה כן בדעתו כשבירך המוציא אבל אם מתחלה כשבירך המוציא היה בדעתו לגמור סעודתו בבית אחר מותר שהרי מתחלה לא קבע במקום זה כל סעודתו לפיכך נהגו הולכי

[4550] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ב וש״נ.
[4551] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ג וש״נ (אלא ששם ס״ח הביא דעת החולקים, וכאן פסק כדעה הא׳).
[4552] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[4553] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ד וש״נ.
[4554] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[4555] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[4556] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[4557] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קפד ס״א וש״נ.

דרכים שאוכלים דרך הילוכם ויושבים ומברכים במקום סיום אכילתם מפני שלכך נתכוונו מתחלה[4558] אבל אם אינו הולך כלל כדי לאכול שם אף על פי שהיה בדעתו מתחלה לילך לשם לא ילך עד שיברך ברכת המזון[4559] אלא אם כן הולך לצורך מצוה עוברת[4560]:

יח ואפילו בדברים שאין טעונין ברכה לאחריהם במקומם אם קבע עליהם והם דברים שקביעתם קביעות כגון שכר ומי דבש (או שתיית קאוו"י) במדינות אלו[4561] אין שנוי מקום חשוב הפסק אם חוזר למקומו אלא כששהה חוץ למקומו כגון שהלך לדבר עם חבירו והפליג בדברים או שהלך לבית הכנסת או שהלך לאיזה עסק ושהה בו אבל אם לא שהה אפילו עשה איזה דבר מדברי הרשות בדרך עראי כגון שהוצרך לנקביו ונכנס לבית הכסא וכיוצא בזה אינו חשוב הפסק ואין צריך לומר אם דיבר עם חבירו ולא הפליג ואפילו הוא דבר הרשות ואין צריך לומר אם יצא להביא דבר מצרכי האכילה או השתיה[4562]:

יט האוכל בשדה שאינה מוקפת מחיצות כיון שמתרחק עד שלא יוכל לראות מקומו הראשון נקרא שינוי (כמו מחדר לחדר שבהיקף מחיצות) ואפילו אוכל פירות האילן במזרחו וחוזר ואוכל ממנו במערבו כיון שאינו יכול לראות מקומו הראשון מפני האילן שמפסיק נקרא שנוי מקום וצריך לחזור ולברך אם לא היה בדעתו לאכול במערבו כשבירך במזרחו[4563].

אבל אם אוכל בחדר אחד אף על פי שיש מקום גבוה באמצע ובא לאכול אחוריו כגון אחורי התנור שאינו יכול לראות מקומו הראשון אין זה שנוי מקום כיון שמוקף מחיצות[4564]:

כ וכן האוכל בגן ורוצה לאכול מפירות כל אילן ואילן כיון שבירך על אחד אין צריך לברך על האחרים אם היה בדעתו כן כשבירך[4565].

ומגן לגן המוקפים מחיצות כל אחד בפני עצמו אפילו הם סמוכים זה לזה צריך לחזור ולברך אפילו אם כשבירך היה דעתו על הכל לפי שהם כמו מבית לבית שאין דעתו מועלת כלום וכן מאילן לאילן במקום שאינו מוקף מחיצות[4566]:

פרק ז דיני נמלך

ובו ט הלכות

גמר בלבו שלא לאכול או לשתות ואחר כך נמלך זוקק לחזור ולברך בכל מקום חוץ מבסעודה שאף על פי שגמר בלבו שלא לאכול עוד אין זה סילוק והיסח הדעת כיון שדרכו של אדם להמשך ולהגרר מאכילה לאכילה ופעמים שאדם יושב בסעודה קטנה וממשיך לסעודה גדולה ואין נמלך זוקק ברכה בסעודה אלא אם כן בשעה שבירך המוציא לא היה לו אלא מעט לחם ולא היה יודע כלל בשעת הברכה שיהיה לו יותר אחר כך ואחר כך נתנו לו יותר או אפילו אחר כך נמלך וקנה מן השוק עוד לחם[4567] אבל

[4558] וכ"ה בשוע"ר סי' קעח ס"ד וש"נ.

[4559] וכ"ה בשוע"ר שם ס"ה וש"נ.

[4560] שאז מותר לילך על מנת לחזור למקומו לברך ברכת המזון. ולדעה אחת מותר אף שלא על מנת לחזור למקומו - אם דעתו לסיים הסעודה במקום השני, כמבואר בשוע"ר שם ס"ו וש"נ. וראה קצות השלחן סי' מא ס"ג. באור סדר ברה"נ ע' 304.

[4561] עי' שוע"ר רס"י ריג.

[4562] וכ"ה בשוע"ר סי' קעח ס"ח וש"נ.

[4563] וכ"ה בשוע"ר שם ס"ט וש"נ.

[4564] וכ"ה בשוע"ר שם וש"נ.

[4565] וכ"ה בשוע"ר שם וש"נ.

[4566] וכ"ה בשוע"ר שם וש"נ.

[4567] וכ"ה בשוע"ר סי' קעט ס"א וש"נ.

אם יש לו לחם בביתו וחותך לו חתיכה לאכול אותה ואחר כך רוצה לחתוך עוד אין זה נמלך שדרך אדם הוא כן[4568]:

ב וכן שאר מאכלים שידוע שבשעת ברכת המוציא לא היה דעתו עליהם כלל ואפילו לחם ושאר דברים שהיה דעתו עליהם אלא שגמר מלאכול ועקר ממקומו והסיח דעתו מלאכול עוד כשחוזר לסעודתו צריך לחזור ולברך לפי שאין דרכו של אדם להתגרר מאכילה לאכילה אלא כשיושב במקום קביעות סעודתו ולא כשיוצא למקום אחר[4569]:

ג וכל זה באכילה אבל בשתיה אם גמר בלבו שלא לשתות עוד ואחר כך נמלך צריך לחזור ולברך ואפילו לא גמר בלבו בפירוש אם אמר תנו כוס ונברך ברכת המזון וכן אם אמר באו ונברך ברכת המזון הרי זה סילוק והיסח הדעת משתיה ואם נמלך לשתות צריך לברך בתחלה אבל אם נמלך לחזור לאכילתו אוכל בלא ברכה ואם מחמת אכילה זו נגרר לו לשתות שותה גם כן בלא ברכה אבל אם לא נמלך לחזור לסעודתו וצמא לשתות מחמת אכילה ראשונה צריך לברך אבל אין צריך לברך ברכה אחרונה[4570] וכן אם נמלך לאכול שאר דברים הבאים מחמת סעודה אף שאין בדעתו לאכול פת כלל אין צריך לברך עליהם[4571]:

ד אבל אם נטל הכוס בידו לברך ברכת המזון אף על פי שלא נטל ידיו וגם לא אמר מתחלה תנו כוס ונברך ברכת המזון הרי זה סילוק והיסח הדעת לגמרי מאכילה ושתיה וצריך לברך עליהם וגם ברכה אחרונה צריך לברך על שאר דברים הבאים מחמת הסעודה קודם ברכת המזון שכסעודה אחרת היא כיון שסילק דעתו מהפת[4572]:

ה ואם נטל ידיו מים אחרונים אף על פי שלא נטל הכוס הרי זה סילוק והיסח הדעת לגמרי וצריך לברך ואפילו בברכה אינו רשאי לאכול ולא לשתות משום הפסק בין מים אחרונים לברכת המזון אלא אם כן רוצה לחזור וליטול מים אחרונים אחר כך סמוך לברכת המזון[4573]:

ו וכל מקום שצריך לחזור ולברך המוציא משום היסח הדעת צריך לחזור וליטול ידיו כראוי לאכילת פת ומים האחרונים אינן עולין לו אפילו נטלן כראוי לאכילת פת הואיל ולא נתכוין בהם לאכילת פת[4574]:

ז אם בעל הסעודה אמר נברך ברכת המזון כל המסובין אסורים לשתות בלא ברכה והוא ששתקו והסכימו לדבריו אבל אם אחד מהאורחים או מבני ביתו אמר כן אף האומר עצמו יכול לחזור ולשתות עם בעל הבית מפני שיודע שאין הדבר תלוי בו אלא בבעל הבית וכיון שבעל הבית לא עשה היסח הדעת אף הוא דעתו סומכת על בעל הבית לשתות עמו[4575]:

ח וכן הקרואים בבית בעל הבית לאכול מיני פירות אף על פי שמביאין להם בזה אחר זה אינם צריכים לברך אלא על הראשון ואף על פי שבשעת הברכה לא היו יודעים כמה יביאו להם כיון שדעתן על בעל הסעודה שזימנם אבל אם בא אליהם איש אחר שלא זימנוהו ואינו קובע עצמו עמהם אלא נכנס אצלם

[4568] ט״ז סי׳ קעד ס״ק ו.
[4569] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קעט ס״א וש״נ.
[4570] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ב וש״נ.
[4571] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ג וש״נ.
[4572] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ה וש״נ.
[4573] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[4574] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[4575] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ו וש״נ.

לפי שעה וכל אחד מהמסובין מושיט לו כוס או מיני פירות צריך לברך על כל אחד ואחד אם מושיטין לו אחר שכבר בירך על הכוס שלפניו ואפילו עדיין לא שתה כלו. ועכשיו שהמנהג הוא כן שמושיטין כוסות הרבה למי שנכנס למסיבה הקבועים לשתיה אין צריך לברך אלא על כוס הראשון[4576]:

ט אין ב׳ אכילות נפטרים בברכה א׳ אלא כשלא שהה בינתים שיעור שיתעכל המזון במעיו אבל אם שהה כל כך צריך לחזור ולברך וכן הרוצה לפטור ב׳ שתיות בברכה אחת ושהה בינתים כשיעור עיכול[4577]. וכמה שיעורו כל שאינו רעב מאותה אכילה הראשונה[4578] או שאינו צמא משתיה הראשונה:

פרק ח פרטי דיני ברכת הפת

ובו יז הלכות

הואיל וחשיבות הלחם לברך עליו המוציא מפני שסועד הלב כמו שביארנו (בפ״א) לפיכך לא תקנו חכמים לברך המוציא וברכת המזון ארבע ברכות (כי מן התורה די בברכה אחת מעין שלש שהרי לא נאמר אלא פעם אחת וברכת את ה׳ אלהיך וחכמים תקנו מנין הברכות ולא תקנו) אלא על הלחם שדרך רוב בני אדם לקבוע סעודה עליו[4579].

אבל מיני לחמים שאין דרך רוב בני אדם לקבוע סעודה עליהם אין מברכין המוציא וברכת המזון אלא אם כן אכל מהם כשיעור קביעות סעודה דהיינו כשיעור שרוב בני אדם רגילין לקבוע סעודה על שיעור כזה ומשערין באכילת מין זה לבדו (שהוא שיעור עומר לגלגולת (שהם מ״ג ביצים וחומש) לשתי סעודות[4580]).

ומכל מקום אם הוא קבע סעודתו עליו ואכל עמו בשר ודברים אחרים כמו שנוהגין בסעודת לחם גמור עד ששבע וגם אחרים רגילים לקבוע עליו אם אוכלין עמו שאר דברים כמו שאכל הוא (והוא כשיעור ג׳ ביצים מפת לסעודה אחת) מברך המוציא וברכת המזון[4581].

וכן אם הוא שבע ממנו לבדו וגם אחרים רגילים לשבוע ממנו כשמלפתין אותו באיזה לפתן מברך המוציא וברכת המזון[4582].

ב ואם בתחלה היה בדעתו לאכול מעט ובירך בורא מיני מזונות ואח״כ נמלך ואכל שיעור שרוב בני אדם קובעין סעודה עליו אפילו אין כדי קביעות סעודה במה שנשאר יברך ברכת המזון אע״פ שלא בירך המוציא כיון שבין הכל יש כדי קביעות סעודה ואם נמלך לאכול כדי קביעות סעודה מלבד מה שכבר אכל צריך ליטול ידיו ולברך המוציא ואין צריך לברך תחלה ברכה אחת מעין ג׳ על מה שכבר אכל דכיון ששניהם מין לחם אחד סעודה אחת היא[4583].

ג. ואלו הם מיני לחמים[4584] שאין דרך רוב בני אדם לקבוע סעודה עליהם פת הבאה בכיסנין ולחמניות וטרוקנין וטריתא.

[4576] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[4577] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קפד ס״ג וש״נ.

[4578] בשוע״ר שם כ׳ דהיינו דוקא כשאכל כל צרכו, אבל כשאכל מעט הביא ב׳ דיעות וס׳ ברכות להקל. ועוד כ׳ שם דהיינו משעה שהתחיל להיות רעב אע״פ שלא נתעכל לגמרי.

[4579] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסח ס״ח וש״נ.

[4580] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[4581] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[4582] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[4583] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[4584] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסח ס״ט וש״נ.

פת הבאה בכיסנין יש מפרשים שהיא פת עשויה כמין כיסין שממלאין אותה קודם אפייתה בדבש או צוק״ר[4585] או שקדים או שאר כל מיני פירות או תבלין אע״פ שהעיסה עצמה נילושה במים ונאפית בתנור או במחבת בלי שום משקה ובכלל זה מה שעושים בפורים עיסה ממולאת בשומשמין (או כגון עפי״ל פלאדי״ן ופאווידל״א פלאדי״ן).

במה דברים אמורים שהמילוי הוא מפירות וכיוצא בהם מדברים שאין דרך לקבוע סעודה עליהם אלא אוכלין לקנוח ותענוג אבל אם המילוי הוא מבשר ודגים וגבינה וירקות וביצים שדרך ללפת בהם את הפת או שדרך לקבוע סעודה עליהם למזון ולשובע כגון כרוב ותרדין וכיוצא בהם ממעשה קדירה שהן מעיקר הסעודה (כמו שנתבאר בפ״ה) אין מילוי זה מוציא את הפת מתורת לחם גמור ומברכין עליה המוציא וברכת המזון ומכל מקום ירא שמים לא יאכל מהם פחות מכשיעור קביעת סעודה אלא בתוך הסעודה למזון ולשובע[4586]:

ד ויש מפרשים שפת הבאה בכיסנין היא פת שנילושה בדבש או בחלב וחמאה או בשומן או במי ביצים או בשאר משקין חוץ ממים ואפילו עירב בה מעט מים אם הרוב משאר משקין מברכין עליה בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין ג׳ אלא א״כ אוכל כשיעור קביעות סעודה וכן אם עירב בה תבלין הרבה יותר ממים אבל אם אכל שיעור קביעות סעודה מברך ברכת המזון על תערובת זה אפילו התבלין והדבש הם יותר מהקמח שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר והקמח הוא לדבקם ולהקפותם[4587] אם יש בתערובת זה כזית קמח בכדי אכילת פרס מהתערובת[4588].

ה. והלכה כדברי שניהם להקל וכל בעל נפש הרוצה להחמיר על עצמו לא יאכל פחות משיעור קביעות סעודה אלא פת שנילושה במשקין או במי פירות והיא ממולאת ג״כ בפירות וכיוצא בהם אלא אם כן אוכל בתוך הסעודה למזון ולשובע[4589]:

ו. לחמניות הן רקיקין דקים (שקורין בלינ״ש) הנעשים מתערובת קמח ומים שבוחשין בקדרה בלילה רכה ושופכים על מחבת שאין בה משקה בין שהרתיחה תחלה ואח״כ שפך בה בין ששפך בה ואח״כ הרתיחה ומעט משקה שמושחין המחבת אינו נקרא משקה[4590].

ז. ויש אומרים אפילו כשנאפו בלא משקה אין מברכין עליהם המוציא וברכת המזון כשאוכל שיעור קביעות סעודה אלא כשאינן רקיקין דקין מאד אחר האפיה כגון ששפך הרבה על המחבת עד שנעשו עבים קצת ע״י האפיה אע״פ שאינן עבים לגמרי אבל אם גם אחר האפיה הם רקיקים דקים מאד והיא הנקרא טריתא (כמו אותן בלינצע״ס שאופין לטגנן) כיון שמתפשטים מאד על המחבת אין עליהם תורת לחם כלל ויש לחוש לדבריהם שלא לאכול מהם כשיעור קביעות סעודה אלא בתוך הסעודה למזון ולשובע[4591].

ח. אבל אותן שבלילתן עבה אע״פ שלא גלגלו אותן בידים כדרך לישת עיסה רק שעירבו קמח ומים בלילה עבה ואפו בתנור או במחבת בלי משקה (כמו בלינ״ש או לאטקע״ס שעושין מקמח חטים בלילה

[4585] סוכר.
[4586] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסח ס״י וש״נ.
[4587] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסח ס״יא וש״נ.
[4588] כדלעיל פ״ב ה״ג לענין תערובת קמח תבואה בקמח קטניות וש״נ.
[4589] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסח ס״יב וש״נ.
[4590] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסח ס״יג וש״נ.
[4591] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

עבה) לחם גמור הוא ומברכין עליו המוציא וברכת המזון אפילו לא אכל שיעור קביעות סעודה[4592].

ט. אבל טרוקנין דהיינו שעושים גומא בכירה ונותן קמח ומים מעורבים בה (וכן כששופך קמח ומים לתוך הכלי) ונאפית שם בלא משקה הואיל ובלילתה רכה מאד אין מברכין אלא בורא מיני מזונות ומעין ג׳ אבל אם אכל שיעור קביעות סעודה מברך עליה המוציא וברכת המזון כיון שעל ידי האפיה נעשית עבה[4593].

י. כל מיני לחמים הללו שאין דרך רוב בני אדם לקבוע סעודה עליהם אם בא לאכלם בתוך הסעודה אם באין למזון ולשובע נפטרים בברכת הפת ואפילו מיני עיסה הממולאים בפירות (כגון עפי״ל פלאדי״ן או פאווידלא פלאדי״ן) אין לברך על הפירות שבהם לפי שהפירות הללו הם טפילים לגבי העיסה ונפטרים עמה בברכת הפת ואפילו מיני עיסה שבלילתם רכה מאד ונטגנו במשקה נפטרים בברכת הפת כמו שנפטרים כל מעשה קדרה[4594].

אבל אם באין לקנוח סעודה להקל מכובד המאכל ולתענוג כמו שרגילין שכוססין עוגות יבשות (שקורין קיכלי״ך) בסוף הסעודה או מיני מתיקה (כמו מה שקורין טאר״ט) אינן נפטרים בברכת הפת וצריך לברך עליהם בתחילה אלא שהפת הבאה בכיסנין אין מברכין עליהם בתוך הסעודה אלא אם כן היא עיסה שנילושה בדבש וגם היא ממולאת במיני פירות שהיא נקראת פת הבאה בכסנין לדברי הכל אבל מה שאינה נקראת פת הבאה בכיסנין לדברי הכל הרי מספק אין מברכין עליה בתוך הסעודה[4595].

יא. וכל זה כשנאפה בתנור או במחבת בלי משקה או במעט משקה שמושחין בה המחבת שלא תישרף אבל אם נטגנה במשקה או שנתבשלה אפילו היתה בלילתה עבה כשאר עיסות ואפילו יש לה תאר לחם אחר הטיגון והבישול כגון שנאפית במחבת אלא שהיה שם מעט מים שנתבשלה בהם בשעת אפייתה או מעט משקה שנטגנה בהם בשעת אפייתה נתבטלה מתורת לחם ע״י בישול או טיגון ואפילו אוכל ממנה כשיעור קביעות סעודה אינו מברך עליה אלא בורא מיני מזונות ומעין ג׳[4596].

ואם בא לאוכלם בתוך הסעודה לקינוח ולתענוג מברך עליה בורא מיני מזונות[4597] ופשטידא ופלאדין וקרעפליך[4598] למזון ולשובע הן באות ואין לברך עליהם בתוך הסעודה אפילו הם מטוגנות כיון שהם ממולאות בבשר וגבינה ולא בפירות[4599].

ויש מחמירין אם היתה בלילה עבה כשאר עיסות ויש עליה תורת לחם אחר הטיגון והבישול לברך עליה המוציא וברכת המזון[4600] וירא שמים יוצא ידי שניהם ולא יאכלנו אלא בתוך הסעודה למזון ולשובע[4601] אבל שלא בתוך הסעודה לא יאכל אף שנטגנה במשקה כי אם פחות מכשיעור קביעות סעודה[4602] וכן בפשטידא ופלאדין וקרעפיל שי״א שהן פת הבאה בכיסנין אפילו ממולאות בבשר וגבינה ואפילו נאפות

[4592] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[4593] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[4594] וכ״ה בשוע״ר שם סי״ד וש״נ.
[4595] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[4596] וכ״ה בשוע״ר שם דעה הב׳ בסט״ו וש״נ.
[4597] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[4598] עיסה ממולאת, כיסנים.
[4599] וכ״ה בשוע״ר שם סי״ז וש״נ.
[4600] וכ״ה בשוע״ר דעה הא׳ בסט״ו וש״נ.
[4601] וכ״ה בשוע״ר שם, וסיים: אבל המנהג להקל.
[4602] כי גם לדעה זו שיש עליה תורת לחם י״א שא״צ לברך המוציא ובהמ״ז אלא בקביעות סעודה, כמבואר בשוע״ר שם סט״ז וש״נ.

בתנור אין להחמיר שלא לאכול שלא בתוך הסעודה כ״א כשיעור קביעות סעודה[4603].

יב. אבל מיני עיסה שנתבשלו בקדרה (כמו לאקשין וכן קרעפליך[4604] במקום שאין אופין אותן במחבת שיש בה משקה אלא מבשלין אותן תחלה ואח״כ מטגנין) אין עליהם תאר לחם כלל ואין להחמיר בהם כלל שלא לאכלם בלא המוציא ובהמ״ז אפילו בקביעות סעודה ואפילו הן חתיכות גדולות שיש בכל אחת מהן כזית ויותר (כגון קניידליך[4605])[4606].

ואין צריך לומר מיני עיסה שבלילתן רכה ומטגנין במשקה (וכמו אותו שקורין פיין קוכין) שאפילו אוכל מהם שיעור קביעות סעודה מברך בורא מיני מזונות לפי שלא היתה עליהם תורת לחם מעולם לא בשעת לישתן שבלילתן רכה ולא בשעת אפייתן כיון שנטגנו במשקה ואין לחם אלא האפוי ולא המטוגן[4607].

יג. במה דברים אמורים בעיסה שנתבשלה אבל לחם גמור שנתבשל אחר האפיה (וכן קרעפליך שיש בכל אחד כזית שאופין במחבת בלי משקה ואח״כ מטגנין לפי משנ״ת שמילוי בשר וגבינה אינו מוציא העיסה מתורת פת) לא נתבטל מתורת לחם ע״י בישול ומברכים עליו המוציא וברכת המזון אפילו בלא קביעות סעודה ואפילו אם נימוח בבישול ולא נשאר מכל פרוסה אלא כזית[4608].

אבל פרוסה פחותה מכזית בין שהיתה פרוסה גדולה ונחלקה ע״י הבישול בין שהיתה פחותה מכזית קודם שנתבשלה (כמו שדרך לפרר המצות ולבשלם) יצאה מתורת לחם ע״י הבישול לענין ברכה אפילו אם נראה שיש בה תאר לחם שכיון שנתבשל אינו חשוב תאר לחם ומברך עליהם בורא מיני מזונות ומעין ג׳ אפילו אם אוכל שיעור קביעות סעודה מפירורים פחותים מכזית ואפילו נדבק על ידי הבישול ויש בהם עתה כזית ויותר בכל חתיכה אלא שקודם הבישול לא היה בכל אחד בפני עצמו כזית[4609].

יד. במה דברים אמורים שנתבשלו בכלי ראשון אבל אם הניחם (לפירורי מצות שאין בהם כזית בכל אחד) בקערה ועירה עליהם מכלי ראשון יש למנוע שלא לאכלם כי אם בתוך הסעודה אם נראה שיש עליהם תאר לחם דהיינו שניכר וידוע שהוא לחם[4610].

אבל אם הלך מהם תאר הלחם על ידי העירוי ואפילו פירורים השרויים במים צוננים שהלך מהם תאר הלחם על ידי שרייה זו מברך עליהם בורא מיני מזונות ומעין ג׳ אפילו אם אוכל כשיעור קביעות סעודה כיון שאין כזית בכל אחד מהם וגם לא תאר לחם וכל שהמים מתלבנים מחמת הפירורים כבר הלך מהם תאר הלחם והוא הדין לחתיכות פת שמייבשין על הגחלים ושורין אותו בשכר (שקורין פעניא״ץ) שאם אין כזית בכל אחד וגם לא תאר לחם מברכין עליהם בורא מיני מזונות[4611].

טו. וכן פירורי לחם שמחברים ומדבקים אותם בקערה בדבש או חלב או מרק אם אין עליהם תאר לחם מחמת זה ואין בכל אחד בפני עצמו כזית אין מברכים עליהם המוציא וברכת המזון אפילו בקביעות סעודה אבל פירורי לחם שאינן מחוברים יחד אע״פ שאין עליהם תאר לחם מפני שהן דקין ביותר מברכין עליהם המוציא וברכת המזון אפילו בלא קביעות סעודה ואפי׳ על פירור אחד דק כקמח מברך

[4603] וכ״ה בשוע״ר שם סי״ז וש״נ.
[4604] אטריות וכיסנים.
[4605] כופתה.
[4606] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[4607] וכ״ה בשוע״ר שם סי״ג וש״נ.
[4608] וכ״ה בשוע״ר שם סי״ח וש״נ.
[4609] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[4610] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[4611] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

המוציא שכיון שהוא פת בפני עצמו אינו יוצא מתורת פת לעולם ואפילו אם נותן פירורים דקים לתוך איזה משקה לפי שעה לרככם ואינן שוהים בתוכו עד שילך תאר הלחם מעליהם ע״י שרייה זו מברך עליהם המוציא אע״פ שאין עליהם תאר לחם מחמת שהם דקים ביותר ואפילו אם נותנם במשקה חם שהיד סולדת בהם אם הוא בכלי שני שאינו מבשל[4612]:

טז. וכן אם פירר הלחם לפירורים דקים כקמח וחזר וגבלם יחד (כמו שעושים בפסח מקמח מצה) תחלה במים עד שהלך תאר הלחם מהם כיון שעכשיו יש בהם כזית צריך לברך עליו המוציא וברכת המזון ואפילו אם לש אותם ברותחין של כלי שני ואפילו אם לש אותם במשקין ומי פירות אין להם דין פת הבאה בכיסנין כיון שהיו לחם גמור מתחילתם אינן יוצאים לעולם מתורת פת אם יש בכל אחד כזית המגובלים יחד בדרך לישה ואפילו אם אחר הלישה טגנן במשקה (כמו שקורין חרימזי״ל[4613]) או אפילו בישלו בקדרה (כמו שקורין קניידלי״ך[4614]) לא נתבטלו מתורת לחם אם יש בכל אחד כזית המגובל ונילוש יחד[4615].

אבל אם לש אותם ברותחין מכלי ראשון (כגון שחלט הקמח תחלה ברותחין) כיון שיצאו מתורת לחם בשעה שנתבשלו ולא היה בהם כזית בכל פירור הרי דינם כקמח שנילוש שמברכין עליו בורא מיני מזונות אחר הטיגון אע״פ שיש בו כזית[4616] אבל אם נאפו בתנור אחר שחלטו פת גמור הוא.

יז. בצק שאופין בשפוד ומושחין אותו בשמן או שומן או מי ביצים או מי פירות (כמו שעושין מה שקורין שלאשצני״ס) אין תורת לחם עליו כלל ומברך עליו בורא מיני מזונות ומעין ג׳ אפילו בקביעות סעודה[4617].

פרק ט פרטי דיני פירות

ובו כ׳ הלכות

כל האילנות משיוציאו פרי אף על פי שהוא קטן מאד שם פרי עליו ומברכין עליו ברכתו הראויה לו דהיינו בורא פרי העץ[4618] (חוץ מזיתים וענבים וחרובים[4619] שלא העתקנו חילוקי דיניהם לפי שאינם גדלים במדינתינו) ובלבד שלא יהא מר או עפוץ (כלומר זויע״ר שטעמם כטעם העפצים שקורין גאליש[4620]) ביותר עד שאינו ראוי לאכילה אפילו על ידי הדחק שאז אין מברכין עליו כלל ואפילו אם מיתקן על ידי האור או דבר אחר אין מברכים עליו אלא שהכל נהיה בדברו:

ב וכן שקדים המרים אין מברכים עליהם כשהם גדולים ואינן ראוין לאכילה אפילו על ידי הדחק אבל אם מיתקן על ידי האור או דבר אחר מברכין עליהם בורא פרי העץ[4621]:

ג גרעיני הפירות אם הם מתוקים וראוים לאכילה שם פרי עליהם ומברכין עליהם בורא פרי העץ ואם הם מרים אינו מברך עליהם כלל ואף אם מיתקן על ידי האור או דבר אחר אינו מברך עליהם אלא שהכל

[4612] וכ״ה בשוע״ר שם סי״ט וש״נ.
[4613] תופינית.
[4614] כופתה.
[4615] וכ״ה בשוע״ר שם ס״כ וש״נ.
[4616] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[4617] וכ״ה בשוע״ר שם סכ״ג וש״נ.
[4618] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רב ס״ד וש״נ.
[4619] נתבאר דינם שם ס״ג.
[4620] רש״י שבת קד, ב ד״ה אפצא. גיטין יט, א ד״ה במי טריא. שבועות מב, א ד״ה עפצי.
[4621] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ה וש״נ.

נהיה בדברו[4622]:

ד קליפי הפירות כגון קליפי מרנצ״ין המרוקחים מברך עליהם בורא פרי האדמה ואם בירך עליהם בורא פרי העץ יצא[4623]:

ה מיני פירות גרועים הגדלים ביער כגון תפוחים קטנים ואגסים (שקורין בארין) קטנים (הקשים) אף על פי שהם ראוים לאכילה אינן חשובים פרי ואין מברכים עליהם אלא שהכל נהיה בדברו בין חיין בין מבושלים אבל אגוזים הגדלים ביער פירות חשובים הם ומברכין עליהם בורא פרי העץ[4624]:

ו וכן עשבי השדה שאינן נזרעין הואיל והם גרועים מצד עצמן יש אומרים שמברכין עליהם שהכל. והאר״י ז״ל היה נוהג לברך בורא פרי האדמה על הגדלים בארץ ובורא פרי העץ על הגדלים באילן אפילו הם מינים גרועים כעשבים ודומיהם[4625]:

ז תותים (שקורין יאגיד״ס) השחורים ברכתם בורא פרי העץ[4626] אבל אותן שדומין למראה כרתי (שקורין בלו״א) והם הנקראים במדינתינו (דורניצע״ס) או האדומים הנמצאים בתמוז (שקורין במדינתינו שוניצע״ס ומאלינ״ש[4627]) ברכת בורא פרי האדמה (וכן אותם שקורין זוראווינ״ש וברושניצע״ס) ואותן אדומים הנמצאים גם כן בחורף (שקורין ראבינ״ש וקאלינ״ש) הואיל ואין בהם אלא שרף לבד כנוס בתוך החרצנים ומוצצין אותן וזורקין מברכין עליהם שהכל ואף אם בולען עם הקליפה והגרעין מכל מקום עינינו רואות שהקליפה והגרעין אין ראויים לאכילה אם כן אין לברך עליהם אלא על המשקה שבתוכה[4628].

ח שרש לאקריץ אם בולעו מברך עליו בורא פרי האדמה ולא בורא פרי העץ לפי שאינו עיקר הפרי כי הוא שרש תחת הקרקע[4629] וכן זנגביל כשהוא ראוי לאכילה כגון שעשה ממנו מרקחת[4630] [הג״ה. או בעודו רטוב[4631] אבל כשהוא יבש אינו ראוי לאכילה ואין מברכין עליו כלל וכן על פלפלין יבשים אבל הכוסס צימרינ״ד יבש מברך עליו בורא פרי האדמה[4632]] שאף שנעשה ראוי לאכילה ע״י הדבש אין הדבש חשוב עיקר אלא טפל שהרי הדבש הוא בא להכשירו ולתקנו. וכן העושה זנגביל ושאר בשמים שחוקים ומעורבים עם צוקר (שקורין מאגי״ן פולווע״ר) מברך על הזנגביל והבשמים שהם עיקר[4633].

ט וכן הצולה זנגביל לרפואה מברך בורא פרי האדמה אבל אם צולה ציטווער לרפואה הואיל ואין דרך לאכלו בפני עצמו אפילו על ידי טיגון אלא ליתנו בתבשיל לתת טעם בתבשיל ואז התבשיל הוא עיקר ואין האכילה נקראת על שם הציטוועי״ר כלל הרי הוא כאלו אינו עומד לאכילה כלל ואין שם פרי עליו כלל לפיכך אינו מברך עליו אלא שהכל. וכן שאר מיני בשמים ותבלין שאין דרכם להאכל אלא כשמתבל

[4622] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רב ס״ח וש״נ.
[4623] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רב ס״ט וש״נ.
[4624] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רג ס״ב וש״נ.
[4625] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רד ס״ה וש״נ.
[4626] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רג ס״ב וש״נ.
[4627] הגדלים בסנה. ראה סדר ברה״נ פ״ו ה״ז וש״נ.
[4628] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רג ס״ג וש״נ.
[4629] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רג ס״ד וש״נ.
[4630] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רג ס״ה וש״נ.
[4631] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רג ס״ד וש״נ.
[4632] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רב סכ״ב וש״נ.
[4633] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רג ס״ה וש״נ.

בהם התבשיל אפילו תקנן והכשירן לאכילה כמות שהם מברכין עליהם שהכל[4634].

י על הירקות מברך בורא פרי האדמה בין חיין בין מבושלים וכן מיני קטניות שטובין חיין ומבושלים ואפילו מיני ירקות וקטניות שטובים מבושלים יותר מחיין אם דרך רוב בני אדם לאכלם ג״כ כשהם חיין מברך עליהם בורא פרי האדמה גם כשהם חיין[4635]:

יא ואפילו מיני ירקות שאין דרך רוב בני אדם לאכלם חיין אלא ע״י פת או דבר אחר כגון בצלים וכיוצא בהם ובא לאכלם בפני עצמן ומכל מקום שום ובצל שהזקינו ואינם ראוים לאכלם חיין בלא פת מפני שהם שורפים במאוד מברך עליהם שהכל[4636]:

יב וכשהם מבושלים מברך עליהם בורא פרי האדמה אפילו בישלם בפני עצמן ואע״פ שדרך אכילתם מבושלים הוא ליתנם בתבשיל ולא לאכלם בפני עצמן מכל מקום כיון שגם כשהם בתבשיל דרכם להאכל ואכילתם חשובה אע״פ שהיא טפילה הרי דרך אכילה זו מחשיבתם לברך עליהם בורא פרי האדמה בכל ענין שהם מבושלים[4637]:

יג השבת (שקורין אני״ס) והכמון (שקורין קימ״ל) הואיל וגם כשכשהם בתבשיל אין אכילתם חשובה שאינן עשוין לאכילה כלל אלא לטעם בלבד לפיכך אף כשבישלם בפני עצמן או אפילו אוכלם חיים אינו מברך עליהם אלא שהכל[4638]:

יד שום ובצל שלא הזקינו וכן כרישים וכיוצא בהם שהם טובים חיים וכשמבשלים אותם בפני עצמן הם מתקלקלים ואין טעמן טוב כמו חיים מברך עליהם שהכל כיון שנשתנו לגריעותא ואפילו נתבשלו עם בשר או עם דבר אחר ונשתבחו כיון שאין השבח מצד עצמן והתבשיל שמשביחן הוא העיקר[4639]:

טו אגוז המטוגן בדבש אפילו בישלו במים קודם הטיגון ונשתנה טעמו לגריעותא וברכתו אז שהכל נהיה בדברו אעפי״כ כשחזר וניתקן ע״י הטיגון חזר לברכתו שהיא בורא פרי העץ ואף שתיקון זה הוא ע״י הדבש וברכת הדבש היא שהכל מכל מקום האגוז חשוב עיקר והדבש טפל אליו לתקנו ולהכשירו וכן בכל מיני פירות מרוקחים בין פירות האילן בין פירות הארץ ואפילו פירות שאין ראויין לאכילה כלל בלא טיגון בדבש כגון ורדים (שקורין רוז״ין) וכיוצא בהם אין הדבש עיקר אלא טפל שהרי אינו בא אלא להכשיר הפרי לאכילה והרי זה כפרי שאין דרכו להאכל חי אלא מבושל שמברכין עליו ברכתו ולא ברכת המים שנתבשל בהם והכשירוהו לאכילה[4640].

וברכת הורדים בורא פרי האדמה לפי שהן פרחים ולא עיקר הפרי[4641]:

טז ויש מיני ירקות שאין דרך לאכלם חיים אפילו עם פת אלא מבושלים או מלוחים או כבושים כגון כרוב (שקורין קרוי״ט ותרדין שקורין בורקי״ס[4642]) מברך עליהם כשהם חיין שהכל נהיה בדברו

[4634] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רג ס״ו וש״נ.
[4635] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רה ס״א וש״נ.
[4636] וכ״ה בשוע״ר שם.
[4637] וכ״ה בשוע״ר שם.
[4638] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רד ס״ד וש״נ.
[4639] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רה ס״ב וש״נ.
[4640] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רב סי״ח וש״נ.
[4641] וכ״ה בשוע״ר שם סי״ז וש״נ.
[4642] ראה לעיל פ״ה ה״א וש״נ.

ומבושלים או כבושים בורא פרי האדמה[4643]:

יז וכן מיני לפתות[4644] (שקורין ריבי״ן [ו]מערי״ן) דרך אכילתם הוא לאכלם מבושלים ומברך עליהם בורא פרי האדמה כשהם מבושלים ואפילו אם היו משתנים לגריעותא אם היו מבושלים בלא בשר ונשתבחו מחמת הבשר[4645] כיון שדרכם בכך לבשלם עם בשר כדי שיתן טעם בהם [הג״ה. משא״כ בשום ובצלים וכיוצא בהם שדרכם ליתנם בתבשיל שיתנו הם טעם בו ולא התבשיל בהם] וכשהם חיים מברך עליהם שהכל שאין זו דרך אכילתם שעל דעת כן נוטעים אותן[4646]:

יח וכן קטניות יבשים האוכלם חיים מברך שהכל שאין זו דרך אכילתם אבל בעודם רטובים מברך בורא פרי האדמה אפילו על השרביטין הראוים לאכילה במה דברים אמורים בשל גנות שהן נזרעים על דעת לאכלן חיים אבל הנזרעים בשדות דרכם להניחם עד שיתייבשו ולאכלם מבושלים לפיכך כשהם חיים מברך שהכל[4647]:

יט צנון מברכין עליו בורא פרי האדמה אף על פי שסופו להקשות[4648]:

כ הצוקר מברכין עליו שהכל ואם בירך על הוי״ט צוקר שעושין מקנים המתוקים בפה״ע יצא[4649]:

פרק י פרטי ברכת שאר אוכלין ומשקין

ובו כה הלכות

על דבר שאין גדולו מן הארץ כגון בשר בהמה חיה ועוף ודגים חלב וגבינה וביצים ומים ומלח ודבש מברכים שהכל נהיה בדברו. וכן כמהין ופטריות (שקורין שוועמליך) אף שגידולם מן הארץ שמלחלוחית הארץ הם גדלים על העצים ועל הכלים כיון שאין יניקתם מן הארץ אלא מן האויר אינם נקראים פרי האדמה ומברכין עליהם שהכל נהיה בדברו[4650]:

ב וכן כל דבר שנשתנה לקלקול נשתנו ברכתו המיוחדת לו ומברכים עליו ברכה הכוללת שהיא שהכל נהיה בדברו כגון הפת שעפשה ותבשיל שנשתנה צורתו ונתקלקל מעט אבל אם נתקלקל לגמרי עד שאינו ראוי לאכלה כלל אפילו על ידי הדחק אין מברכין עליו כלל וכן בפת שעפשה[4651].

וכן יין שהחמיץ עד שבני אדם נמנעים לשתותו מפני חמיצותו מברכין עליו שהכל נהיה בדברו. ואם נעשה חומץ גמור דהיינו שהוא חזק כל כך שכשמשליכים אותו על הארץ הוא מבעבע ומעלה רתיחות אין מברכין עליו כלל מפני שמזיקו ואם עירבו במים עד שהוא ראוי לשתיה מברך עליו שהכל[4652]:

ג וכן כל מיני פירות שבשלם במים ועשה מהם משקה ואפילו שכר שעורים מברכים עליו שהכל ולא בורא מיני מזונות הואיל והוא צלול ועומד לשתיה[4653]:

[4643] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רה ס״ג וש״נ.
[4644] וכ״ה סדר ברה״נ פ״ו הי״א.
[4645] ראה גם לעיל סי׳ רב סי״ח וש״נ.
[4646] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רה ס״ג.
[4647] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ד.
[4648] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רג ס״ז וש״נ.
[4649] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רב ס״כ וש״נ.
[4650] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רד ס״א וש״נ.
[4651] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ב וש״נ.
[4652] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[4653] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ד וש״נ.

ד יין שריחו חומץ וטעמו יין עדיין שם יין עליו ולא נשתנית ברכתו אבל אם טעמו חומץ אף על פי שריחו יין מברכין עליו שהכל[4654]:

ה יין מבושל מברכים עליו בורא פרי הגפן[4655] וכן יין שמערבים בו דבש ופלפלין אף על פי שנשתנה טעם היין על ידי הדבש ופלפלין לא נשתנה לגריעותא וברכתו בורא פרי הגפן[4656]:

ו יין שנתערב בו אחד משאר משקין אם נתערב כל כך עד שנפסד טעם היין אין לברך בורא פרי הגפן אלא שהכל כיון שנשתנה לגריעותא ואם נתערב בו דבר שאינו מפסיד טעם היין הולכין אחר הרוב[4657].

ויין שמזגו במים אפילו המים הם הרוב מברכים עליו בורא פרי הגפן אם הוא יין חזק שראוי לשתותו על ידי מזיגה גדולה כזו ודרך בני אדם לשתותו במקום יין על ידי מזיגה כזו שאם לא כן בטלה דעתו אצל כל אדם. ואם היין הוא אחד מששה במים שיש במים ששה פעמים כמותו אין מברכין עליו בורא פרי הגפן בכל ענין[4658]:

ז אין מברכין על המים שהכל נהיה בדברו בתחלה ובורא נפשות רבות לאחריהם אלא כששותה לצמאו אבל אם שותה להבליע לוגמתו שחנקתו אינו מברך לא בתחלה ולא בסוף לפי שאין הנאה לאדם בשתיית המים אלא בשעה שהוא צמא[4659] אבל שאר משקים שיש הנאה לגוף בשתייתן ובטעמן צריך לברך עליהן בתחלה ובסוף אף על פי שאינו תאב להם ואינו שותה ברצון אלא מחמת אונס לוגמתו שחנקתו[4660]:

ח וכן כל האוכלין ומשקין שאדם אוכל ושותה לרפואה אם טעמן טוב והחיך נהנה מהם מברך עליהם תחלה וסוף אף על פי שאינו תאב להם כלל ואינו אוכלם אלא מחמת אונס חליו אבל אם הם רעים שאין לו הנאה מהם אף על פי שמתרפא בהם אינו מברך לא בתחלה ולא בסוף (ואם אינם טובים ולא רעים לגמרי יש מי שרצה לומר שלעולם מברך עליהם שהכל)[4661]:

ט וכן חולה האוכל ביום הכפורים או מי שאוכל דבר איסור מפני הסכנה כיון שנהנה צריך לברך תחלה וסוף אף על פי שאינו נהנה ברצון כלל אלא מחמת אונס חליו[4662]:

י דבש שבישלו עם מיני בשמים כתושים כדי לבשמו כמנהג הולכי דרכים הדבש עיקר והבשמים טפלים ומברך שהכל שהרי הבשמים באים לתקן הדבש ולהטעימו. אבל מיני מרקחות מפירות או עשבים או מיני בשמים מרוקחים בדבש אפילו הם כתושים ביותר ומעורבים בדבש הם חשובים עיקר ומברכים עליהם ברכתם ע"ד שנת' לקמן[4663], לפי שהדבש הוא בא לקיים הדבר המרוקח בו לפיכך הוא טפל אצלו אפילו הוא הרבה ממנו[4664].

במה דברים אמורים במרקחת (שהיא עשויה לקיום לאכול ממנה מעט מעט לפרקים ולא לאכלה הרבה

[4654] וכ"ה בשוע"ר שם ס"ו ושי"נ.
[4655] וכ"ה בשוע"ר שם ס"ז ושי"נ.
[4656] וכ"ה בשוע"ר שם ס"ח ושי"נ.
[4657] וכ"ה בשוע"ר שם ס"ח ושי"נ.
[4658] וכ"ה בשוע"ר שם ס"ט ושי"נ.
[4659] ראה גם לקמן הלכה כא.
[4660] וכ"ה בשוע"ר שם סי"ג ושי"נ.
[4661] וכ"ה בשוע"ר שם סי"ד ושי"נ.
[4662] וכ"ה בשוע"ר שם סט"ו ושי"נ.
[4663] ראה לעיל פי"ט הט"ו.
[4664] וכ"ה בשוע"ר שם סט"ז ושי"נ.

למזון ולתבשיל לפיכך אין הדבש נחשב עיקר אף על פי שהוא הרוב) אבל תבשיל (שהוא עשוי לאכילה) הנעשה מתערובת דבש ומינים אחרים שאינם מה׳ מיני דגן כגון פירות וקטניות הולכים אחר הרוב ואם הרוב הוא דבש הוא עיקר ופוטר את הפירות אפילו אינם כתושים ומעורבים עמו אלא עומדים בעינם בתוכו כיון שנתבשלו יחד ונעשו תבשיל אחד והוא הדין לשאר משקין חוץ ממים[4665] אלא אם כן האחד הוא עיקר והשני אינו אלא לתקן ולהכשיר אכילת חבירו[4666]:

יא כל הפירות שסחטן להוציא מימיהם אין מימיהם חשובים כמותם לברך עליהם בורא פרי העץ אלא מברכים עליהם שהכל נהיה בדברו (ולכן מברכים על משקה ווישני״ק או מאליני״ק שהכל נהיה בדברו) חוץ מזיתים וענבים שהמשקה היוצא מהם כמותם וראוי לברך עליהם בורא פרי העץ[4667].

אלא שהיין מפני חשיבותו גורם ברכה לעצמו ברכה מבוררת ופרטית יותר והיא בורא פרי הגפן ואם בירך בורא פרי העץ לא יצא (כמו שנתבאר לעיל פרק א[4668]) והשמן אינו מברך עליו כלל כששותהו לבדו מפני שהוא מזיק לו ואם אוכלו עם פת או מערבו בשאר משקין (כמו שרגילין ליתנו לשכר) הפת או המשקין עיקר ומברך על הפת או על המשקה ופוטר את השמן אלא אם כן חושש בגרונו ושותהו לרפואה מעורב בשאר משקין שאף על פי שהשמן מועט הוא עיקר שמכוין בו לשתותו לרפואה ולכן מברך עליו בורא פרי העץ ופוטר את המשקה שהוא טפל אליו[4669]:

יב כל הפירות אפילו זיתים וענבים ששראן או בישלן במים אף על פי שנכנס טעם הפרי במים אינו מברך על אותם המים אלא שהכל נהיה בדברו אפילו נתייבשו ודרך לאכלם על ידי בישול מכל מקום אין עיקר נטיעתם על דעת כן[4670].

במה דברים אמורים בפירות שדרכם להאכל חיין אבל מיני ירקות שדרך אכילתם על ידי בישול מי בישולם כמותם שעל דעת כן נוטעים אותם לאכול גם מימיהם עמהם או עם פת ולא יצאו מתורת אוכל לגמרי לפיכך מברכים עליהם ברכת הירקות אף אם בא לשתותם בפני עצמם[4671].

ויש אומרים שכל הפירות מי בישולם או שרייתם כמותם ומברך עליהם בורא פרי העץ אם בא לשתותם בפני עצמם כיון שעיקר בישול המים בשביל הפירות ויש להמשקה טעם הפרי[4672].

והלכך לכתחלה יברך על המרק שהכל ויוצא לדברי הכל אבל אם אכל מתחלה הפרי ובירך עליו בורא פרי העץ ואחר כך בא לשתות המרק לא יברך על המרק שהכל כי שמא נפטר כבר בברכת בורא פרי העץ על כן טוב שישתה דבר אחר תחלה לברך עליו שהכל[4673]:

יג וכל זה לצאת ידי ספק ברכה ראשונה אבל בספק ברכה אחרונה כגון מי שריית או בישול צימוקים או תאנים או שאר פירות משבעת המינים שברכתם האחרונה היא מעין ג׳ וכששותה המרק לבדו יש להסתפק אם יברך מעין ג׳ או בורא נפשות רבות לא ישתה כשיעור אלא תוך הסעודה או יאכל פרי מז׳

[4665] שיתבאר לקמן הי״ב ואילך.
[4666] וכ״ה בשוע״ר שם סי״ז וש״נ.
[4667] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רב ס״י וש״נ.
[4668] הלכה ב.
[4669] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[4670] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רב סי״א וש״נ.
[4671] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[4672] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[4673] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

המינים (כשיעור) וגם ישתה מים (כשיעור) כדי שיצטרך לברך מעין ג׳ וגם בורא נפשות רבות[4674]:

יד וכל זה כששראן או בישלן על דעת לאכלן עם מימיהם שאז תורת מרק עליהם אבל אם בישל או שרה צימוקים על דעת שלא לאכלן כלל אלא על דעת לשתות מימיהן תורת יין עליו אף על פי שלא משך עדיין אותו מן הצמוקים ומברך עליו בורא פרי הגפן וכן בשאר פירות אם שראן או בישלן לשתות מימיהם לבדם אין שם מרק עליהם אלא שם משקה ולדברי הכל מברך עליו שהכל נהיה בדברו ובורא נפשות רבות[4675] ולכן מברכין על מים מבושלים עם עלים (שקורין טיי״א) או על מי שריית תותים ותפוחים (שקורין עפי״ל קוואס או יאגיד״ס קוואס) שהכל נהיה בדברו (וכן על שתיית הקאוו״י):

טו וכן מרק של כל מעשה קדרה מחמשת המינין (הג״ה. בין שהגריעינן שלמים רק שאינן עומדים בעינן שנתבשלו כ״כ עד שנתמעכו (וברכתם במ״מ) בין שנחלקו במכתשת לשנים או לשלשה ויותר בין תבשיל [מ]קמח של חמשת המינין כמו שנתבאר כ״ז בפ״א[4676]) אין המרק נחשב כתבשיל לברך עליו בורא מיני מזונות אם בא לשתותו בפני עצמו אלא אם כן בשלו כדי לאכול התבשיל שאז הוא בטל לגבי התבשיל אבל אם עיקר הבישול בשביל המרק לבדו כמו שמבשלין שעורים לחולה לשתות המרק לרפואה (או כמו ששותין מים מבושלים עם מיני דגן קלוי שקורין יאריצי״ע) מברכים עליו שהכל נהיה בדברו ומטעם זה מברכים על שכר שעורים שהכל נהיה בדברו ולא בורא מיני מזונות[4677].

ואפילו אם אוכל ג״כ התבשיל עם המרק (כגון שעושין תבשיל משעורים או שבולת שועל שקורין גרי״ץ) ונותנים מים הרבה שאין ראוי רק לשורפו[4678] (שקורין זו״פ) אין המרק נפטר בברכת התבשיל שאינו טפל אליו כלל כיון שעיקר הבישול בשביל המרק. ומכל מקום כדי לעשות על צד היותר טוב ראוי לברך תחלה על המרק ולשתות ממנו בפני עצמו מעט ואחר כך יברך על התבשיל בורא מיני מזונות שגם התבשיל אינו נעשה טפל אל המרק אף על פי שעיקר הבישול בשבילו לפי שמין דגן הוא חשוב ואינו נעשה טפל להפסיד ברכתו כל שבא ליתן טעם בקדירה[4679]:

טז אבל תבשיל מין דגן שהגרעינים עומדים בעינם שברכתו בורא פרי האדמה כמו שנתבאר בפ״א[4680] הרי המרק כמרק של שאר פירות שאפילו עיקר הבישול בשביל אכילת הפירות אין מברכים על המרק אלא שהכל נהיה בדברו לסברא הראשונה הואיל ואין דרך אכילתן על ידי בישול ואף חמשת מיני דגן אין דרך אכילתם על ידי בישול כשהם שלמים ועומדים בעינם אלא לעשות מהם פת או תבשיל לאחר שנכתשו או נטחנו שמפני זה אין מברכים עליהם בורא מיני מזונות מפני חשיבותם אלא לאחר שנכתשו או נטחנו שהוא דרך אכילתם[4681] (כמו שנתבאר בפ״א[4682]).

אבל מיני קטניות שדרך אכילתם על ידי בישול גם בעודם שלמים ועומדים בעינם מברכין על המרק בורא פרי האדמה לדברי הכל[4683].

[4674] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רב סי״ב וש״נ.
[4675] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ. ושם כ׳ דהיינו מלבד מי צמוקים שתורת יין עליהם.
[4676] הלכה ז.
[4677] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[4678] לגומעו, לבולעו (את המרק).
[4679] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[4680] הלכה ז.
[4681] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[4682] הלכה ז.
[4683] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

והוא שאין עיקר הבישול בשביל המרק לבדו אבל אם עיקר הבישול בשביל המרק בין במיני קטניות בין במיני דגן מברכין עליו שהכל אף אם אוכל גם כן התבשיל עמו שאינו טפל אליו כלל ואינו נפטר בברכתו. אלא לעשות על צד היותר טוב ראוי לברך תחלה על המרק ולשתות ממנו מעט בפני עצמו ואחר כך יברך על התבשיל אם הוא מין דגן אבל אם הוא ממיני קטניות לא יברך על התבשיל כלל לפי שהוא טפל אל המרק ונפטר בברכתו כיון שעיקר הבישול בשבילו וכן בפירות שעיקר בישולם לצורך המרק[4684]:

יז אבל מיני ירקות אף אם נתבשלו לצורך המרק כגון לשתותו לרפואה מברך עליו ברכת הירקות כיון שכל העולם מבשלים אותם לאכילה ואז המרק בטל לגבי התבשיל לא נשתנית ברכת המרק בשביל זה שבישלם לצורך מימיהם [הג״ה כי בטלה דעתו אצל כל אדם ואינו דומה למרק של שעורים שמבשלים לחולה שאין לומר בו בטלה דעתו אצל כל אדם שמבשלים לאכילה והמרק בטל לגבי התבשיל שהרי הרבה בני אדם עושין דייסא משעורים שהיא בלא מרק כלל והרבה אין מבשלים אותו כלל אלא עושין ממנו פת וכן מיני קטניות הרבה עושין מהם כעין דייסא בלא רוטב והרבה עושין מהם פת והרבה אוכלין אותם חיים וכן פירות שדרכם להאכל חיין וגם היבשים שאין דרכם להאכל חיין הרבה שורין אותן לצורך מימיהם כמו שרגילין באגסים יבשים ובצמוקי ענבים לפיכך מברך עליהם שהכל נהיה בדברו לדברי הכל][4685]:

יח מי שריית פירות שנכבשו בהם להתקיים (כגון אוגרקי״ס[4686] או כרוב שקורין קרוי״ט) אין מברכים עליהם אלא שהכל לפי סברא הראשונה אף על פי שנכנס טעם הפרי במים הואיל ולא נכבשו בהם כדי שיתנו בהם טעם ולא היתה הכוונה כלל על המים שיהיו מוכשרים ומוטעמים יותר בטעם הפרי שיכנס בהם כמו שהכוונה הוא בבישול ירקות (או בשריית תרדין שקורין בורקי״ס[4687]) גם על המים שיהיו מוטעמים בטעם הירק שלכך נחשבים כמותם הואיל ונתבשלו גם לצורך עצמן ולא לצורך הירקות לבדם אבל לפי סברא האחרונה כיון שעיקר שרייתם הוא בשביל הפירות מברכין עליהם כברכת הפרי שנשרה בו[4688]:

יט וכל זה במרק שנתבשל בו המאכל או שנשרה בו עד שנתן בו טעם אבל אם לא נשרה בו אלא שעירבן לאכלם יחד ובא לשתותו בפני עצמו צריך לברך עליו בפני עצמו ואם בא לאכלן ביחד אין צריך לברך עליו כלום אפילו הוא יין מפני שהוא טפל למאכל ונפטר בברכתו ואם עיקר כוונתו על המרק והמאכל הוא לתת בו טעם המרק עיקר ואם כוונתו על שניהם אין הולכים בו אחר הרוב אלא מברך על שניהם, תחלה על המאכל ויאכל ממנו מעט ואחר כך שהכל נהיה בדברו על המרק ואפילו אם המאכל הוא מין דגן אינו נחשב עיקר לפטור המרק מברכתו לפי שאף מין דגן עצמו שנעשה רך וראוי לשתיה כמרק אין מברכין עליו בורא מיני מזונות[4689] (כמו שנתבאר בפ״א[4690]).

אבל מרק שנתבשל בו המאכל או נשרה בו ונתן בו טעם הרי הוא בטל לגבי המאכל וכאוכל הוא חשוב הואיל ועיקרו בשביל המאכל כמו שנתבאר לסברא האחרונה או מפני שדרך המאכל לאכול עמו מרק

[4684] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[4685] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[4686] מלפפונים.
[4687] ראה לעיל פ״ה ה״א וש״נ.
[4688] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[4689] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רב סי״ג וש״נ.
[4690] הלכה ח.

כמו שנתבאר לסברא הראשונה[4691]:

כ ואפילו במרק שנתבשל בו לא נחלקו אלא כשנתבשל בו הפרי לבד בלא בשר אבל אם נתן בשר בקדירה אין לברך על המרק אלא שהכל נהיה בדברו אם בא לשתותו בפני עצמו אפילו במרק של ירקות כי טעם הבשר שבמרק חשוב עיקר יותר מטעם הירקות או הפרי אבל מרק של תבשיל ממין דגן שמברכין עליו בורא מיני מזונות הרי טעם הדגן שבמרק חשוב עיקר יותר מטעם הבשר שמין דגן חשוב מכל המינים (כמו שנתבאר לעיל[4692])[4693]:

כא וירקות שנתבשלו בחומץ או במשקה שקורין בארש"ט או במשקה אחר חוץ ממים אין מברכין על המרק ברכת הירקות לפי סברא ראשונה שאין מי ירקות חשובים כמותם אלא מפני שמבשלים בהם עד שיתנו טעמם בהם ויאכלום גם כן כיון שיש להחומץ או שאר משקה עוד טעם של עצמו הרי טעם זה עיקר כמו בפירות המרוקחים בדבש שטעם שלהם חשוב עיקר ומברכים עליהם ברכתם ולא ברכת הדבש אף על פי שנתבשלו בו כדי שיתן טעם בהם ולא אמרו שמרק הירקות כמותם אלא במים שאין להם טעם הנאה של עצמן אלא למי שהוא צמא[4694] אבל לסברא האחרונה אם עיקר הבישול בשביל הירקות הרי המרק בטל אצלם ונחשב כמותם משנתנו בו טעם אף על פי שיש להם עוד טעם שלהם[4695]:

כב כל הפירות אין מברכים עליהם ברכתם אלא כשאוכלם בדרך אכילתם שעל דעת כן נוטעים אותם כגון פירות שדרך אכילתם הוא לאכלם מבושלים מפני שהם טובים יותר מבושלים מחיים אע"פ שהם טובים וראוים לאכילה גם כשהם חיים אין מברכים עליהם ברכתם אלא לאחר הבישול אבל כשהם חיים מברכים עליהם שהכל נהיה בדברו אבל פירות שדרך אכילתם הוא ג"כ לאכלם כשהם חיים אפילו הם טובים מבושלים יותר מחיים מברכין עליהם ברכתם בין חיים בין מבושלים[4696].

ואפילו פירות שדרך אכילתם הוא כשהם חיים ולא מבושלים שאין דרך רוב העולם לבשלם לא נשתנית ברכתם בשביל שבישלם שכיון שהגיעו לכלל פרי כשהם חיים אין הבישול מבטל תורת פרי מהם והוא שלא נשתנה טעמם לגריעותא שהם טובים מבושלים כמו חיים אבל אם הם טובים יותר חיים ממבושלים כיון שנשתנו מדרך אכילתם לגריעותא בטעמם ירדו ממעלתם ומברכים עליהם שהכל נהיה בדברו[4697]:

כג וכן אם נשתנה תארם לגמרי ע"י הבישול מכמות שהיה בעודם בדרך אכילתם כגון שנתבשלו כל כך עד שנימוחו לגמרי עד שאין עליהם תאר הפרי כלל כמות שהיה בעודנו חי שהוא דרך אכילתו נשתנית ברכתם ומברכים עליהם שהכל נהיה בדברו אבל פירות שדרך אכילתם הוא כשהם מבושלים אע"פ שנימוחו בבישול דרך אכילתם הוא ג"כ ולא נשתנית ברכתם אע"פ שנשתנה תארם לגמרי ואם לא נימוחו אע"פ שנתרסקו ונתמעכו לגמרי עדיין תאר הפרי עליהם ולא נשתנית ברכתם אע"פ שאין דרך אכילתן בכך הואיל ולא נשתנה תארם לגמרי[4698]:

כד אבל (שומשמין שטחנן וכן) אגוז שכתשו ביותר עד שאינו ניכר במהותו ותארו וכן קטניות מבושלים שנתמעכו דרך כלי מנוקב שהוא דק מאד או שעשה תבשיל מקמח של מיני קטניות מברכים עליהם שנ"ב

[4691] וכ"ה בשוע"ר שם וש"נ.
[4692] פ"ד ה"ב.
[4693] וכ"ה בשוע"ר שם סי"ד וש"נ.
[4694] כדלעיל הלכה ז.
[4695] וכ"ה בשוע"ר שם סט"ו וש"נ.
[4696] וכ"ה בשוע"ר סי' רב סט"ז וש"נ.
[4697] וכ"ה בשוע"ר שם וש"נ.
[4698] וכ"ה בשוע"ר שם סי"ז וש"נ.

אבל אם מיעך אותם בכף מברך עליהם בורא פרי האדמה כיון שממשן קיים וניכר מהותן ותארן (ולכן על רעטיך איין גימאכ״ץ[4699] מברכין בפה״א[4700]) ועוד שדרך אכילתם בכך[4701].

ואפילו פירות שנכתשו ביותר עד שאין תארם עליהם אם הוא דרך אכילתם לא נשתנית ברכתם כגון זנגבי״ל או בשמים שחוקים ומעורבים עם צוקר או מרוקחים בדבש לא נשתנית ברכתם מפני שדרך אכילת הבשמים היא ע״י שחיקה וכן ורדים (שקורין רוזין) שדרך אכילתם הוא לחתכם דק דק ולרקחם מברכים עליהם ברכתם אפילו הם כתושים ביותר שאין תארם עליהם כלל אבל אגוז המרוקח בדבש אם כתוש ביותר עד שאינו ניכר במהותו ותארו מברכים עליו שהכל נהיה בדברו הואיל ודרך אכילתו הוא בעודו חי ושלם וכן כל כיוצא בו מפירות הנאכלים חיים (ולכן מברכים על מיני סא״ק איין גימאכ״ץ שהכל)[4702].

וי״א שאפילו פירות שנימוחו לגמרי בבישול ואין עליהם תאר הפרי כלל או שנכתשו ביותר עד שאין מהותן ותארן ניכר כלל לא נשתנית ברכתם אע״פ שאין דרך אכילתם בכך[4703].

כה במה דברים אמורים בדברים שאין דרך לעשות מהם פת אבל מיני קטניות שדרך לעשות מהן פת [הג״ה. ומה שמברכין על פת קטניות שהכל אע״פ שאין לה עילוי אחר זהו מפני שהפת נשתנה ויצא מתורת פרי לגמרי יותר משינוי פירות הנימוחים או הנטחנים ונכתשים ביותר] אפילו נשתנו קצת בעודם חיים כגון מין קיטנית (שקורין גריקע) שטוחנין אותו קצת (שקורין גרויפ״ן) ועושין ממנו דייסא כיון שיש לו עילוי אחר בפת הרי שינויו [מוציאו] מתורת פרי ומברכין עליו שנ״ב הואיל ולכלל מעלתו עדיין לא בא נגרע אבל לסברא הראשונה מברכין עליו בפה״א שהרי זהו דרך אכילתו ולא נשתנה מהותו ותארו ואדרבה עשיית פת מקיטניות אינה דרך אכילתן ולכן מברכין על הפת שהכל[4704].

ולענין הלכה בכל זה ספק ברכות להקל בדיעבד אבל לכתחלה מברך שהכל לצאת לדברי הכל[4705]:

פרק יא ברכת שהחיינו והטוב והמטיב וכיוצא בהם

ובו לא הלכות

כל שמחת לבב הבאה לאדם מטובת עולם הזה לפרקים מועטים חייב לברך עליה ואם אין עמו שותף בטובה מברך שהחיינו ואם יש עמו שותף בטובה מברך הטוב והמטיב[4706]:

ב כיצד הרואה פרי חדש מתחדש[4707] מזמן לזמן[4708] קבוע ונהנה בראייתו מברך שהחיינו אפילו רואהו ביד חבירו או על האילן[4709] ואם אינו נהנה בראייתו אינו מברך עד שעת אכילה[4710] והעולם נהגו שלא

[4699] מרקחת צנון.

[4700] ראה חי׳ צמח צדק ט, ד.

[4701] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[4702] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[4703] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[4704] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[4705] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[4706] ברכות נט, ב. טור ושו״ע סי׳ קעה ס״ד. סי׳ רכא ס״ב. סי׳ רכב ס״א. טור ורמ״א סי׳ רכג ס״א-ב. וכן הוא בסדר ברה״נ פי״ב ה״א.

[4707] עירובין מ, ב. לפירוש רש״י שם ד״ה אקרא. רמב״ם הל׳ ברכות פ״י ה״ב. טור ושו״ע סי׳ רכה ס״ג. וכן הוא בסדר ברה״נ פי״א הי״ב.

[4708] עירובין שם. תוס׳ מנחות מב, ב ד״ה ואילו (נוסחת שיטה מקובצת) בשם רב שרירא גאון. סמ״ג עשין כז (ברכות ההודאה והבקשה) בשמו. הגהות מיימוניות הל׳ ברכות פ״י אות ג. עטרת זקנים סי׳ רכה ס״ק ב. ובסדר ברה״נ שם ״אפילו שני פעמים בשנה״, וש״נ.

[4709] רבינו מנוח הל׳ ברכות פ״י ה״ב. שו״ע ס״ג.

לברך בכל ענין עד שעת אכילה[4711] כדי שלא לחלק בין מי שנהנה בראייתו למי שלא נהנה[4712] ומכל מקום המברך בשעת ראיה לא הפסיד אם נהנה בראייתו[4713]:

ג אין לברך עד שנגמר תשלום גידול הפרי[4714] ומכל מקום אם בירך משהוציאו הפירות שהם ראויים לברכת בפה״ע[4715] [הג״ה חוץ מזיתים וענבים וחרובים, ולא העתקנו חילוקי דיניהם לפי שאינם מצויים במדינתינו[4716], קודם תשלום גידולם] אין צריך לחזור ולברך שהחיינו אחר תשלום גידולם[4717].

ואם לא בירך בראיה ראשונה או באכילה הראשונה יש לברך על הראיה השניה או על האכילה השניה בלא שם ומלכות[4718]:

ד פרי שיש בו מינים הרבה מברך על כל מין ומין[4719] כגון שני מיני אגסים (שקורין גדאוילייי״ן ובארי״ן) או תפוחים[4720] (כגון תפוח שבשדות ותפוח שבעצי היער[4721]) או גודגדניות (כגון שקורין ויינקשי״ל וקארשי״ן[4722]) ואפילו יש להם טעם אחד כגון אדומות ושחורות[4723]:

ה בירך על הענבים אינו חוזר ומברך על היין לפי שאין מברכין שהחיינו אלא על דבר הניכר היטב שהוא חדש ואין עתה כיוצא בו מן הישן[4724].

לפיכך אין מברכין אלא על פירות שאינן יכולין להתקיים משנה לשנה שכשמגיע החדש אין בעולם כיוצא בו מן הישן ואף שיש מקיימין אותם על ידי תחבולות הם מעט מזער ואין חוששין להם[4725] אבל מיני ירקות שמטמינים אותם בבורות ומתקיימים שם כל ימות השנה (שקורין רעטא״ך או בוריקע״ס[4726]) אין מברכין עליהם בחדושם הואיל ויש ישנים רבים כיוצא בהם[4727] ואף אם הוא לא אכל מהם כל ימות

[4710] סמ״ק סי׳ קנא (ברכות בקשות והודאות). כל בו סי׳ פז. מ״א שם ס״ק ז.

[4711] ראי״ש עירובין פ״ג ס״י. רבינו ירוחם נתיב יג סוף ח״ב. הגהות מיימוניות שם בשם התוס׳ (ברכות שם ד״ה התם). טור ושו״ע שם.

[4712] מ״א שם.

[4713] טור ורמ״א שם. וכן הוא בסדר ברה״נ שם.

[4714] שו״ת רשב״א ח״א סי׳ רנ. שו״ע שם ס״ז. רמ״א שם ס״ג.

[4715] בסדר ברה״נ שם הי״ג: ראויים לברכה. וראה בדי השלחן סי׳ סג ס״ק ז. תורת מנחם שם.

[4716] ראה גם לעיל פ״ט ה״א.

[4717] לחוש לדעת שו״ת רדב״ז ח״ד סי׳ א׳קטז (הובא במ״א שם ס״ק ח) שמברך על ענבים משהגיע לכפול הלבן.

[4718] שרבינו מנוח שם מסתפק בזה ומסיים דמסתברא דאינו מברך בראיה שניה. ובשו״ת רדב״ז ח״א סי׳ שיט כתב שכ״ה גם לענין אכילה שניה (הובא במ״א ס״ק ט). ואילו בשו״ת מהרי״ל סי׳ קמג (הובא באגור סי׳ שיח) פוסק דיברך גם באכילה שניה. וכ״פ רמ״א שם ס״ג שיברך בראיה שניה. לכן פסק רבינו שיברך בשניהם בלא שם ומלכות. וכן הוא בסדר ברה״נ שם הי״ג. וראה גם שוע״ר סי׳ מו ס״י וש״נ. וראה שו״ת צמח צדק או״ח סי׳ ג אות ט וסי׳ קיד אם גם בברכת שהחיינו אומרים ספק ברכות להקל.

[4719] תרומת הדשן סי׳ לג. שו״ע ורמ״א שם ס״ד.

[4720] שו״ת מהרי״ל סי׳ קכז. מ״א שם ס״ק י.

[4721] ראה לעיל פ״ט ה״ה לענין ברכת הפירות.

[4722] תרומת הדשן ורמ״א שם. והם דובדבנים חמוצים ודובדבנים מתוקים.

[4723] ס׳ חסידים סי׳ תתמח. הובא בתרומת הדשן שם. מטה משה סי׳ שס. מ״א שם. וכן הוא בסדר ברה״נ שם הי״ד.

[4724] מ״א שם ס״ק יא. ולענין תירוש (שניכר שהוא יין חדש) ראה שוע״ר סי׳ תר ס״ו שמברכים עליו שהחיינו. ואם כבר בירך על הענבים ראה מחלוקת הפוסקים במ״א שם. וראה באור סדר ברה״נ ע׳ 375.

[4725] מ״א שם ס״ק יד.

[4726] צנון או סלק.

[4727] שו״ת מהר״י ווייל (דינים והלכות סי׳ לט). רמ״א שם ס״ו. של״ה שער האותיות דיני ברכת הנהנין כלל יא סי׳ ב. מ״א שם.

השנה הרי אחרים רבים אכלו מהם[4728].

ואם החדש ניכר היטב בטעמו וגם במראיתו מברכין עליו שהחיינו כגון הריפות[4729] שעושין מדגן חדש שניכרים היטב שהם חדשים במראית העין ובטעמם שהוא לשבח[4730]:

ו על היין[4731] כשמרבים להביא ממנו מכלים שונים דהיינו שהשני הוא מחבית אחרת[4732] אפילו הכל מין אחד מברכים הטוב והמטיב ואפילו בסתם שאינו יודע אם השני הוא משובח מן הראשון או גרוע ממנו[4733] שעיקר הברכה אינה אלא על ריבוי יינות[4734].

ומכל מקום אם יודע שהשני גרוע מן הראשון אין לברך עליו אפילו אינו גרוע אלא מעט[4735] אלא אם כן הראשון הוא יין אדום והשני לבן כיון שהלבן הוא בריא לגוף יותר מן האדום יש לברך עליו הטוב והמטיב אף על פי שהוא גרוע ממנו[4736] מעט[4737] בטעם כל שאינו גרוע הרבה עד שאינו ראוי לשתותו אלא על ידי הדחק[4738]:

ז ואם שתה הלבן ואחר כך האדום אם יודע שהאדום משובח יותר בטעם מברך עליו[4739] אבל בסתם אינו מברך[4740] כיון שהלבן בריא יותר לגוף ואין צריך לומר שאם שתה תחלה יין ישן[4741] ואחר כך חדש שאינו מברך עליו בסתם אלא אם כן יודע שהוא משובח בטעמו כמו הישן[4742]:

ח וכל מקום שמברך על השני בסתם הרי זה מברך עליו אפילו הביאוהו על השלחן בבת אחת עם הראשון ששתה תחלה ובירך עליו בורא פרי הגפן על דעת לשתות גם השני אף על פי כן מברך הטוב והמטיב כששותה מן השני כיון שהוא שני בשתיה[4743].

אבל אם יודע שהוא גרוע מחבירו וכבר הביאו לו שניהם אפילו בזה אחר זה לא יברך תחלה בורא פרי הגפן על הגרוע כדי לברך הטוב והמטיב על המשובח שהרי הוא חביב לו[4744] וכל החביב מן חבירו

[4728] מרדכי סוכה רמז תשעא. מ״א שם ס״ק יב - לענין עופות ודגים.

[4729] תבשיל מיני דגן.

[4730] מ״א שם.

[4731] ברכות נט, ב. טור ושו״ע סי׳ קעה ס״א.

[4732] רש״י ורשב״ם פסחים קא, א ד״ה אחד שינוי. ר״ת בתוס׳ ברכות שם ד״ה הטוב עפ״י רבי בירושלמי ברכות פ״ו ה״ח. וכן הוא בסדר ברה״נ פי״ב הי״ג, ושם נתבארו עוד כמה פרטים שלא נתבארו כאן, וש״נ.

[4733] תוס׳ שם בביאור דברי רבי בירושלמי שם, אפילו לפירוש הרשב״ם (פסחים קא, א ד״ה אחד שינוי יין) וסייעתו שמברכים רק כשהיין השני משובח יותר. טור (לדעת התוס׳ שם) ושו״ע שם ס״ב.

[4734] תוס׳ פסחים שם ד״ה שינוי יין ורשב״א ברכות נט, ב ד״ה שינוי יין ורבינו מנוח הל׳ ברכות פ״ד ה״ט - לשיטת ר״ת וסייעתו שמברכים אפילו גרוע קצת מהראשון.

[4735] תוס׳ פסחים שם לשיטת הרשב״ם. טור שם (לשיטת התוס׳). ב״י שם ד״ה וכתוב בתרומת הדשן (שכן הוא סוגיין דעלמא). ב״ח שם ד״ה ולענין הלכה (דנקטינן מילתא מציעתא). ט״ז שם ס״ק ב.

[4736] מרדכי פסחים פ״י (לה, ב). רמ״א שם ס״ב.

[4737] ב״ח שם ד״ה ומ״ש ופירש. מ״א שם ס״ק ג.

[4738] אליה רבה שם ס״ק ה.

[4739] ב״ח שם. ט״ז שם ס״ק ב. שיירי כנסת הגדולה הגהות ב״י אות ד.

[4740] שיירי כנסת הגדולה שם אות ה. עולת תמיד שם ס״ק ב. מ״א שם.

[4741] שהוא משובח יותר. ראה שוע״ר סי׳ ערב ס״ב, וש״נ.

[4742] עטרת צבי שם ס״ק ב. עטרת זקנים שם ס״ק א. אליה רבה שם ס״ק ד. וכן הוא בסדר ברה״נ פי״ב הי״ד.

[4743] רבינו מנוח הל׳ ברכות פ״ד ה״ט. טור ושו״ע שם ס״א. והיינו כשאינו יודע איזהו משובח ואיזהו גרוע (דרישה שם ס״ק ב. ט״ז שם ס״ק ד. אליה רבה שם ס״ק ג וס״ק ו).

[4744] ראבי״ה סי׳ קנב. מרדכי ברכות רמז רטז. שו״ע שם ס״ג.

קודם את חבירו לברך עליו ברכת הנהנין (כמו שנתבאר בפרק ג[4745]) ואף על פי שלא יברך אחר כך הטוב והמטיב על הגרוע אין בכך כלום.

ומכל מקום אם עבר ובירך בורא פרי הגפן על הגרוע יברך הטוב והמטיב על המשובח אף על פי שהביאום בבת אחת על השולחן[4746] ואפילו הביאו המשובח תחלה כיון שהוא שני בשתיה:

ט במה דברים אמורים שמברכים הטוב והמטיב על היין שמחבית אחרת כשנתנו כל אחד בחבית בפני עצמו תוך מ׳ יום לדריכתו[4747] שכיון שכל אחד היה תוסס בחבית בפני עצמו הרי הם כשני מיני יינות אבל אם היו תוססים בכלי אחד ולאחר מ׳ יום חלקום ונתנום בב׳ חביות הרי הכל יין אחד ואין מברכין הטוב והמטיב על השני בכל ענין[4748]:

י אין מברכין הטוב והמטיב על השני אלא כשמביאים אותו לפניהם משום שנוי יין כדי שיטעמו יין אחר משונה מן הראשון אבל אם שותין השני מפני שכבר כלה הראשון אין מברכין עליו הטוב והמטיב שזה ריבוי יין הוא ולא ריבוי יינות כיון שאין מתכוונין לו בשביל שהוא יין אחר אלא בשביל שכלה הראשון[4749]:

יא אין מברכין הטוב והמטיב אלא כששנים שותין בחבורה אחת[4750] (אבל לא השותה יחידי שכן משמעות הברכה הטוב לו והמטיב לחבירו שעמו[4751]).

והוא שחבירו שותה מן היין השני אבל אם חבירו שותה יין הראשון לבדו אינו מברך הטוב והמטיב על השני[4752] ואם שניהם שותין יין השני ביחד אלא שיין הראשון שתה הוא לבדו יש להסתפק בדבר[4753] וספק ברכות להקל[4754]:

יב ואפילו שניהם שותין שני היינות יש לחוש שלא לברך הטוב והמטיב אלא כשהם שותפים ביין השני ולא כשאחד הוא בעל הבית והשני הוא אורח אצלו[4755] ואף ששניהם שותין מקנקן אחד מלא יין שמוזגין ממנו לכוסות שלפניהם מכל מקום אין להאורח חלק כלל ביין שבקנקן שאין לו אלא מה שבעל הבית נותן לפניו ובזה אין בעל הבית שותף עמו לפיכך שניהם אינם מברכין הטוב והמטיב[4756].

אלא אם כן בעל הבית שמח במה שמהנה להאורח ביין זה[4757] שאז שתיית האורח היא טובה גם לבעל

[4745] הלכה ו.

[4746] ב״ח שם ד״ה הביאו. ט״ז שם ס״ק ד. מ״א שם ס״ק ב. אליה רבה שם. וכן הוא בסדר ברה״נ פי״ב הט״ו.

[4747] ראה מ״מ וציונים לשוע״ר סי׳ קעה ס״ד.

[4748] טור בשם רבינו פרץ שקיבל מרבותיו. שו״ע שם ס״ו. וכן הוא בסדר ברה״נ שם הט״ז.

[4749] רבינו ירוחם נתיב טז ח״א בשם מצאתי בהגהה. רדב״ז ח״ד סי׳ א׳קצה בשם הראב״ד. של״ה שער האותיות דיני ברכת הנהנין כלל ז. כנסת הגדולה שם הגהות ב״י. מ״א שם ס״ק א. וכן הוא בסדר ברה״נ שם הי״ח.

[4750] גמרא ברכות נט, ב. טור ושו״ע שם ס״ד.

[4751] תוס׳ שם ד״ה התם. שו״ע שם. וגם שהחיינו אינו מברך כי לא תקנו הברכה אלא משום רבוי השמחה ובשותה יחידי אין רבוי שמחה כל כך (סדר ברה״נ פי״ב הי״ט ושי״נ).

[4752] מרדכי ברכות רמז רטז. תשב״ץ סי׳ רצו וסי׳ רחצ. עולת תמיד שם ס״ק ד. מ״א שם ס״ק ה.

[4753] דברי חמודות ברכות פ״ט סי׳ מח בשם הגהה שבקיצור ב״י. הובא בשיירי כנסת הגדולה הגהות ב״י אות ח. מ״א שם ס״ק ד.

[4754] באר היטב שם ס״ק ה. וכן הוא בסדר ברה״נ שם ה״כ.

[4755] מרדכי שם בשם הרי״ף. הובא בשלטי הגבורים פסחים (כ, א אות ב). בסדר ברה״נ פי״ב הי״ט השמיט דין זה. וראה מ״מ וציונים לשוע״ר סי׳ קעה ס״א.

[4756] מ״א שם ס״ק ד.

[4757] כדלקמן הט״ז ושי״נ.

הבית והרי הוא שותף עמו בטובה זו ומברך האורח[4758] הטוב והמטיב.

אבל אם אשתו ובניו שותין עמו מברך הטוב והמטיב[4759] שכיון שיש להם רשות למזוג בעצמ[ן] מן הקנקן הרי זה כאילו יש להם חלק בו לפיכך בסעודות גדולות שבעל הבית נותן הקנקן על השלחן לפני האורחים הקרואים שימזוג לעצמו מי שירצה הרי זה כאילו יש להם חלק בו וכולם שותים בו ומברכין הטוב והמטיב[4760]:

יג שנים שאין שותין כאחת אלא כל אחד בחדר אחר אף על פי שמוזגין מקנקן אחד שהם שותפין בו אינן מברכין הטוב והמטיב[4761] שאין מברכין הטוב והמטיב אע״פ שאין שותפו אצלו אלא כשהם שותפים באותה טובה עצמה ממש כגון שני אחים שירשו ממון וכיוצא בזה שהם שותפים בכל הממון קודם החלוקה (כמו שיתבאר לקמן[4762]) משא״כ ביין שכוס זה ששותה זה אינו שותה זה לפיכך אינו מברך הטוב והמטיב אא״כ שותפו אצלו[4763]:

יד מברכין הטוב והמטיב על היין בין בתוך הסעודה[4764] בין שלא בתוך הסעודה[4765].

ואם שתו בסעודה יין אחד ומברכין ברכת המזון על יין אחר אין צריך לברך עליו הטוב והמטיב קודם שישתה ממנו אחר ברכת המזון שהרי כבר אמר הטוב והמטיב בברכת המזון[4766]:

טו בנה[4767] או קנה[4768] בית חדש[4769] או קנה כלים חדשים[4770] בין בגדים בין שאר כלי תשמישו[4771] אפילו יש לו כיוצא בהם חייב לברך שהחיינו וכן אם קנה וחזר וקנה חייב לברך על כל פעם[4772] ולא על חדשים בלבד אלא אפילו על ישנים[4773] כל שהם חדשים לו שלא היו שלו מעולם אבל אם היו שלו ומכרם וחזר וקנאם אינו מברך עליהם[4774]:

טז ואם נתנו לו במתנה מברך[4775] במקום שהחיינו[4776] הטוב והמטיב שהיא טובה לו ולנותן שאם

[4758] כדלקמן שם (ולא בעל הבית).

[4759] תוס׳ ברכות נט, ב ד״ה התם. וכן הוא בסדר ברה״נ פי״ב הי״ט.

[4760] מ״א שם.

[4761] תשב״ץ סוף סי׳ רצט. ב״י ד״ה ואין לו לברך. מ״א שם. וכן הוא בסדר ברה״נ שם.

[4762] הלכה כד.

[4763] מ״א שם.

[4764] רש״י ברכות נט, ב ד״ה שינוי יין.

[4765] גנת ורדים כלל א סי׳ מה-ז.

[4766] מ״א שם בריש הסימן. וכן הוא בסדר ברה״נ שם הכ״א.

[4767] משנה ברכות נד, א. טור ושו״ע סי׳ רכג ס״ג. וכן הוא בסדר ברה״נ פי״ב ה״ב.

[4768] כמו בכלים דלקמן. וראה שו״ת הרשב״א ח״א סי׳ רמה. הלכות קטנות ח״ב סי׳ קעט. הובא ביד אהרן שם בהגהות הטור. באר היטב שם ס״ק ט.

[4769] למנהגינו בענין חנוכת הבית ראה סי׳ המנהגים - חב״ד ע׳ 81. אג״ק חי״ג אגרת ד׳תקעט.

[4770] משנה שם. טור ושו״ע שם.

[4771] תוס׳ רבינו יהודה ברכות ס, א ד״ה ור׳ יוחנן. שו״ת רדב״ז ח״ג סי׳ תיב. סדר ברכות (רמכל מקום) ה, ג. מ״א שם ס״ק ה. וכן לקמן הי״ז: כלי זהב וכסף וכיוצא בהם. אבל בסדר ברה״נ שם הזכיר רק בגדים. ושם הלכה ה כתב שאין נוהגין לברך כלל על שאר כלי תשמישי האדם, וש״נ.

[4772] ר׳ יוחנן כאיכא דאמרי בברכות ס, א. שכן פסק הרי״ף שם. רא״ש ברכות פ״ט סי׳ טז. טור ושו״ע שם.

[4773] ירושלמי ברכות פ״ט ה״ג. טור ושו״ע שם.

[4774] רשב״א ברכות שם ד״ה בנה בשם הראב״ד. רא״ש שם. טור ושו״ע שם. וכן הוא בסדר ברה״נ שם ה״ב.

[4775] המקבל (ולא הנותן). פרח שושן כלל א סי׳ יב. יד אהרן שם בהגהות בית יוסף. באר היטב שם ס״ק טו. וראה גם לעיל הי״ב.

המקבל עני היא טובה לנותן שזיכהו הקב״ה ממון לעשות צדקה ואם המקבל עשיר שמח הנותן שמקבל ממנו מתנתו[4777]:

יז וכן אם קנה כלים להשתמש בהם הוא ובני ביתו מברך הטוב והמטיב[4778] במקום שהחיינו[4779] הואיל ויש עמו שותף בטובה שהרי עיקר הנאת כלים היא תשמישם.

אבל בנה או קנה בית חדש אע״פ שדרים בו הוא ובני ביתו אינו מברך אלא שהחיינו[4780] שעיקר הנאתו לבעל הבית שעשה לו דבר המתקיים[4781].

לפיכך אם קנה כלים הקיימים ואינם נפגמים בתשמישם כגון כלי זהב וכסף וכיוצא בהם אף על פי שמשתמשים בהם הוא ובני ביתו אינו מברך הטוב והמטיב אלא שהחיינו[4782]:

יח ואם קנה כלים מיוחדים לו וכלים מיוחדים לבני ביתו מברך על שלו שהחיינו ועל של בני ביתו הטוב והמטיב[4783] לפי שגם לו יש שמחת לבב כשקונה כלים חדשים לבני ביתו[4784] שהם אשתו ובניו ובנותיו או יתום שמגדל בביתו לפיכך הוא מברך בשעת הקנין[4785] והם מברכים כשלובשים הטוב להם והמטיב לנותן כשאר מקבלי מתנה[4786] אבל עבדו ושפחתו ה״ז כמוכרם להם כי שכיר הוא בא בשכרו[4787] לפיכך אינו מברך כלום בשעת הקנין אלא הם מברכין[4788] כשלובשים:

יט וכל מקום שמברך כשקונה כלים חדשים שהחיינו או הטוב והמטיב מברך אחר שלבשו מיד[4789] ואם לא בירך יכול לברך כל זמן שלא פשטו[4790] אבל אם פשטו על דעת שלא לחזור וללבשו לאלתר אלא לאחר זמן[4791] לא יברך בלבישה שנייה (כמו שנתבאר גבי פרי[4792]):

כ וכל זה בכלים חשובים שלבו של אדם שמח בהם אבל על דבר שאינו חשוב כל כך כגון חלוק או מנעלים ואנפילאות[4793] אין לברך עליהם[4794] וכן שאר כלי תשמישו של אדם שאינם חשובים כל כך ואם

[4776] שו״ע שם ס״ב (לענין מת אביו). ב״ח שם ד״ה היה לו וד״ה כתב בסמ״ק. מ״א שם ס״ק ז. אליה רבה שם ס״ק ח. וכ״ה לקמן הי״ז והכ״ד.

[4777] ירושלמי ברכות פ״ט ה״ג. לפירוש הרא״ש שם. טור ושו״ע שם ס״ה. מ״א שם ס״ק ח. אליה רבה שם ס״ק ט. ובסדר ברה״נ שם ה״ג כתב זה בשם יש אומרים, ויש חולקים, ויש לחוש לדבריהם ולברך שהחיינו, וש״נ.

[4778] סמ״ק סי׳ קנא (בקשות ברכות והודאות). טור ושו״ע שם ס״ה. ולקמן הי״ח יבואר דהיינו אפילו קנה עבור בני ביתו.

[4779] כדלעיל הט״ז וש״נ.

[4780] כדלעיל הט״ו.

[4781] לתרץ קושיית דברי חמודות ברכות פ״ט ס״ק נג. מלבושי יום טוב סי׳ רכג. אליה רבה שם ס״ק ח - מהמשנה על הסמ״ק דלעיל.

[4782] ובסדר ברה״נ שם ה״ה כתב שאין נוהגין לברך על כלי כסף וזהב.

[4783] ב״ח שם ד״ה כתב בסמ״ק. מ״א שם ס״ק ז. ובסדר ברה״נ שם סוף ה״ב השמיט זה.

[4784] ב״ח שם.

[4785] שהרי לא ילבשנו, משא״כ כשקונה בגד ללבשו, כדלקמן סי״ט.

[4786] כדלעיל הט״ז.

[4787] מ״א שם.

[4788] שהחיינו.

[4789] מאמר מרדכי ס״ק ה שכך נהגו העולם, וכמו גבי פרי דלעיל ה״ב שנהגו שלא לברך עד שעת אכילה. ובסדר ברה״נ שם ה״ד כתב שכשקנה בגד מתוקן יברך מיד בשעת קניה. וכ״ה בשוע״ר סי׳ כב. וראה גם שוע״ר סי׳ תר ס״ו.

[4790] רמ״א סי׳ כב. עטרת זקנים שם.

[4791] כמבואר בשוע״ר סי׳ ח סכ״ג, וש״נ.

[4792] הלכה ג, שלא יברך (בשם ומלכות) באכילה שניה.

[4793] גרביים.

הוא עני ושמח בהם יברך[4795] ועשיר גדול שקנה כלים חשובים שאינו שמח בהם מפני שאינם נחשבים אצלו לא יברך[4796] ובמדינות אלו נוהגין שאפילו עני אינו מברך על חלוק ומנעלים וכיוצא בהם[4797]:

כא מברכים שהחיינו על ספרים חדשים חשובים שלבו של אדם שמח בקנייתן[4798] ולא אמרו מצות לאו ליהנות ניתנו[4799] אלא בעשיית המצוה עצמה אבל הקונה כלי שהמצוה נעשית בו[4800] אם הוא כלי חשוב יש לו הנאה בו כמו בשאר כלים חשובים מאחר שכבר צריך לו כלי חשוב זה לאיזה צורך שיהיה יש לו הנאה כשיש לו שלו.

יש מי שאומר שכשם שתיקנו שהלובש מלבוש חדש מברך מלביש ערומים[4801] כך תיקנו שהלובש כובע חדש מברך ברכת עוטר ישראל בתפארה והחוגר חגורה חדשה מברך ברכת אוזר ישראל בגבורה[4802]:

כב הרואה את חבירו[4803] החביב עליו הרבה ושמח ונהנה בראייתו[4804] אם לא ראהו זה שנים עשר חודש ואין צריך לומר אם לא ראהו מעולם[4805] צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם מחיה המתים ואם לא ראהו זה שלשים יום מברך שהחיינו[4806].

ואפילו אם יש גם אחרים שנהנים בראייתו אינו מברך אלא שהחיינו ולא הטוב והמטיב[4807] לפי שאין זו טובה אלא שמחת הלב בלבד[4808].

אבל אם לא ראהו עתה אלא ששלח לו כתבים אע״פ שהוא נהנה מאד בראייתו אותם מפני שלא ראהו זה זמן רב או שלא ראוהו מעולם אינו מברך על ראייתן[4809]:

כג על שמועות טובות[4810] בין שהיא טובת רבים[4811] בין שהיא טובת יחיד[4812] כל שלבו שמח בטובתו כגון שהוא אביו או רבו או רעו אשר כנפשו מברך הטוב והמטיב הטוב לו ששימח לבבו והמטיב למי

[4794] ר״י בתוס׳ ברכות נט, ב ד״ה ור׳ יוחנן. טור ושו״ע שם ס״ו.

[4795] רא״ש ברכות פ״ט הט״ז. טור ושו״ע שם.

[4796] רדב״ז ח״א סי׳ שצה. הובא במ״א שם ס״ק י.

[4797] רמ״א שם ס״ו. וכן הוא בסדר ברה״נ שם ה״ה. ולענין טלית של מצוה ראה שוע״ר סי׳ כב וש״נ. באור סדר ברה״נ ע׳ 181. וראה יד אהרן שם בהגהות הטור אם דינם שוה לספרים דלקמן.

[4798] סדר ברכות (רמ״מ) ה, ג.

[4799] מ״א שם.

[4800] רמב״ם הל׳ ברכות פי״א ה״ט. יד אהרן שם בהגהות הטור. ובסדר ברה״נ שם סוף ה״ה כתב שאין נוהגין לברך על כלי תשמיש ועל ספרים.

[4801] ירושלמי ברכות פ״ט ה״ג. הובא בתוס׳ וראי״ש שם. טור ושו״ע שם ס״ד. ובסדר ברה״נ שם ה״ו: ונכון לברך בלא שם ומלכות.

[4802] הלכות קטנות ח״א סי׳ ה. הובא בבאר היטב שם ס״ק יג. ובסדר ברה״נ שם: בלי שם ומלכות.

[4803] ברכות נח, ב. טור ושו״ע סי׳ רכה ס״א.

[4804] תוס׳ ורבינו יונה שם ד״ה הרואה. טור ושו״ע שם. וכן הוא בסדר ברה״נ פי״ב הי״א. ועוד נתבארו שם כמה פרטים.

[4805] שו״ת רשב״א ח״ד סי׳ עו, ושו״ע שם ס״ב, לפירוש דלקמן, שדוקא על ראיית הכתבים אינו מברך אבל על ראיית פניו מברך. ובסדר ברה״נ שם השמיטו. וראה בדי השלחן סי׳ סו ס״ק ז. תורת מנחם שם. וראה שם הי״ב לענין בנו ובתו שרואה בפעם הראשונה, שבזה נהנה ושמח יותר.

[4806] ברכות שם. טור ושו״ע שם ס״א. וראה התוועדויות תשמ״ט ח״ג ע׳ 127, שצ״ע הטעם שאין נוהגין כן.

[4807] שו״ת הרשב״א ח״ד סי׳ עז. מ״א שם ס״ק א.

[4808] לבוש שם ס״א. מ״א שם.

[4809] רשב״א שם סי׳ עו, ושו״ע שם ס״ב, לפירוש דלעיל.

[4810] משנה ברכות נד, א. טור ושו״ע סי׳ רכב ס״א.

[4811] כגון שירדו גשמים ואין לו קרקע. נחלת צבי סי׳ רכא ס״ק א. אליה רבה שם ס״ק ד.

[4812] ס׳ חסידים סי׳ תתמג. אליה רבה סי׳ רכג ס״ק א. וראה גם לקמן פי״ב ה״י.

שנעשית לו הטובה ואין צריך לומר אם רואה הטוב בעיניו.

ואם בשרוהו טובת עצמו מברך שהחיינו ואם יש לו שותף בה מברך הטוב והמטיב[4813] והוא הדין אם רואה בעיניו[4814] או יודע מעצמו הטובה שהגיע לו מברך שהחיינו אם אין לו שותף בה[4815]:

כד על שמועות רעות אומר ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם דיין האמת[4816] ואין צריך לומר אם רואה בעיניו[4817].

ומנהג העולם לומר ברוך דיין האמת בלא שם ומלכות כששומעים ממיתת איזה אדם מישראל[4818] אבל במי שיש לו צער במיתתו מפני אהבתו לו וכל שכן באדם חשוב שמת צריך לומר בשם ומלכות[4819].

ואם מת אביו שיורשו[4820] מברך בתחלה[4821] ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם דיין האמת ואחר כך שהחיינו ואם יש לו עוד אח שיורש עמו אף על פי שאין אחיו אצלו[4822] מברך כל אחד הטוב והמטיב במקום שהחיינו[4823] הואיל והם שותפים בטובה אחת ממש שהם שותפים בכל הממון כולו קודם החלוקה שכולו לזה וכולו לזה[4824] בין ששמעו ממיתתו בין שראו[4825].

ואין מברכין על שמועה בין טובה בין רעה אלא אם כן שמע מפי אדם נאמן שראה את הדבר[4826] ואם אין המגיד נאמן בעיניו יברך בלא שם ומלכות[4827]:

כה המוצא מציאה מברך הטוב והמטיב[4828] הטוב לו והמטיב לעניי ישראל שהרי נתחייב בצדקה[4829] שכל אדם חייב ליתן כפי השגת ידו[4830] וכופין וממשכנין על זה כמו שכתוב בהלכות צדקה[4831] [הג"ה. מה שאין כן באחד שירש את אביו[4832] אין זו טובה לעניי ישראל שהרי גם אביו נתחייב ליתן צדקה מממון זה לעניים והמעשר שיפריש הבן יכול הוא להוציא לשאר מצות]:

כו חייב אדם לברך על הרעה[4833] בדעה שלימה ובנפש חפיצה[4834] כדרך שמברך על הטובה:

[4813] גמרא שם. טור ושו"ע שם.
[4814] גמרא שם נט, ב. מ"א סי' רכא ס"ק ב. רכג ס"ק א.
[4815] וכן הוא בסדר ברה"נ פי"ב ה"ז.
[4816] משנה ברכות נד, א. טור ושו"ע סי' רכב ס"ב.
[4817] כדלעיל הכ"ג בשמועות טובות, ושי"נ.
[4818] ב"ח סי' רכג ד"ה אמרו לו. ט"ז שם ס"ק ד. מ"א שם ס"ק ד.
[4819] ט"ז שם.
[4820] ברכות נט, ב. רמב"ם הל' ברכות פ"י ה"ז. טור ושו"ע שם ס"ג.
[4821] גמרא שם. רמב"ם שם. ט"ז שם סוף ס"ק א.
[4822] הרא"ה ברכות נט, ב ד"ה א"ל מת אביו. וכדלקמן ה"ל גבי אשתו בעיר אחרת.
[4823] שו"ע שם. ט"ז שם ס"ק ב. וכדלעיל הט"ז ושי"נ.
[4824] טור ושו"ע סי' רכא ס"ב (לענין גשמים) שצ"ל שותפות דוקא, משא"כ כשחילק האב נכסיו על פיו (דלא כרא"ש ברכות פ"ט סי' טו ורשב"א ברכות שם ד"ה והא דאמרינן).
[4825] כדלעיל הכ"ג בשמועות טובות, ושי"נ.
[4826] ס' חסידים סי' תתמא. מטה משה סי' שסט. מ"א סי' רכב ס"ק א.
[4827] וכן הוא בסדר ברה"נ פי"ב ה"ח.
[4828] ברכות ס, א. טור ושו"ע סי' רכב ס"ד.
[4829] ליישב קושיית המאמר מרדכי שם ס"ק ב. וכן הוא בסדר ברה"נ פי"ב ה"ט.
[4830] טור ושו"ע יו"ד רס"י רמז.
[4831] טור ושו"ע שם סי' רמח ס"א-ב.
[4832] וראה סדר ברה"נ פי"ב ה"י לענין הרויח ריוח גדול.
[4833] משנה ברכות נד, א. טור ושו"ע סי' רכב ס"ג.

כז מברך על הרעה דיין האמת אע״פ שיבוא לו טובה ממנה לאחר זמן כגון שבא לו שטף על שדהו אע״פ שכשיעבור השטף הוא טובה לו שהשקה שדהו מכל מקום עכשיו היא רעה לו[4835] וכן כל הפסד גדול שבא לו בממונו[4836] אם דרך בני אדם להצטער עליו[4837]:

כח וכן מברך על הטובה הטוב והמטיב אע״פ שירא שמא בא לו רעה ממנה כגון שמצא מטמון רב וירא פן ישמע למלך ויקח כל אשר לו כיון שעכשיו היא טובה לו מברך הטוב והמטיב[4838]:

כט מי שהוכרח מחמת עניותו לקחת אשה עשירה שלא בחפצו מברך הטוב והמטיב ודיין האמת[4839] ואם נושא בחפצו מברך הטוב והמטיב לבד הטוב על הממון שהכניסה והמטיב לה שכל מתנה היא טובה למקבל ולנותן (כמו שנתבאר לעיל[4840]) וכן כל נוטל נדן צריך לברך כן[4841]:

ל וכן על כל בן זכר שנולד לו לאדם[4842] חייב לברך הטוב והמטיב הטוב לו והמטיב לאשתו שנוח לה גם כן בזכר[4843] והיא גם כן חייבת לברך כן[4844] ואפילו אם הוא בעיר אחרת ובאו ואמרו לו ילדה אשתך זכר מברך הטוב והמטיב הטוב לו והמטיב לאשתו אף על פי שאין אשתו כאן הואיל והיא משותפת עמו בטובה אחת ממש[4845] ואם מתה אשתו בלידתה נכון שלא לברך הטוב והמטיב אלא שהחיינו[4846]:

לא ברכת שהחיינו לא תיקנו אלא בדרך רשות[4847] שאם רצה לברך רשאי ואינה לבטלה ומזה נתפשט שרבים מקילים[4848] בכל הברכות כיוצא באלו וטועים הם שלא אמרו אלא בברכת שהחיינו לבדה[4849] ואף גם בזאת הברכה אין להקל[4850]:

פרק יב ברכת הנסים והודאה

ובו כו הלכות

יחיד שנעשה לו נס באיזה מקום חייב הוא עצמו כשיראה אותו מקום לברך[4851] ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שעשה לי נס במקום הזה[4852]. ואפילו אין הנס ידוע על פי המקום[4853].

[4834] ברכות ס, ב. רש״י שם ד״ה לקבולינהו. טור ושו״ע שם. וכן הוא בסדר ברה״נ פי״ב ה״י.
[4835] ברכות ס, א. טור ושו״ע שם ס״ד.
[4836] ירושלמי ברכות פ״ו ה״ג: החמיץ יינו כו׳ ראה גוביי כו׳ נובלות כו׳. הובא באבודרהם הל׳ ברכות שער ח. ראה גם אליה רבה סי׳ רכב סוף ס״ק א.
[4837] כדלעיל ה״ח (במי שיש לו צער במיתתו) ולקמן פי״ב ה״כ (בבריות שנשתנו). וכן הוא בסדר ברה״נ פי״ב ה״י.
[4838] גמרא שם. טור ושו״ע שם.
[4839] ס׳ חסידים סי׳ שפב. כנסת הגדולה שם בהגהות הטור. מ״א שם ס״ק א.
[4840] הלכה טז.
[4841] ובסדר ברה״נ פי״ב ה״ג כתב שמספק יברך מקבל המתנה שהחיינו, ובה״י כתב שהנוטל נדן יברך שהחיינו.
[4842] שו״ת רשב״א ח״א סי׳ רמה. ט״ז סי׳ רכג ס״ק א. עטרת זקנים שם ס״ק א.
[4843] ברכות נט, ב. טור ושו״ע סי׳ רכג ס״א.
[4844] הגהת סמ״ק סי׳ קנא (אצל ברכת הטוב והמטיב ביין). הובא בהגהות מיימוניות (דפוס קושטא) פ״ד מהל׳ ברכות. שו״ע שם.
[4845] רא״ש ברכות פ״ט סוף סי׳ טו. מרדכי שם רמז רטז. ב״י רס״י רכג. עטרת זקנים שם ס״ק א.
[4846] שו״ת הרשב״א שם, לפירוש הדרכי משה שם ס״ק א. רמ״א שם ס״א.
[4847] עירובין מ, ב. שלטי הגבורים שם (י, ב אות ד). רמ״א סי׳ רכג ס״א. מ״א סי׳ רכה ס״ק ו.
[4848] שו״ת הרשב״א ח״א סי׳ רמה. רמ״א שם.
[4849] שיירי כנסת הגדולה שם הגהות ב״י אות ו. עולת תמיד שם ס״ק א. מ״א שם ס״ק ג.
[4850] אליה רבה שם ס״ק ב ובסי׳ רכה ס״ק ו. שיורי ברכה שם אות ב.
[4851] ברכות נד, א. טור ושו״ע סי׳ ריח ס״ד.
[4852] בשם ומלכות, כדלקמן ה״ד וש״נ.
[4853] תוס׳ ברכות נד, ב ד״ה אבני. מרדכי ברכות רמז ריא. מ״א שם ס״ק א. וכן הוא בסדר ברה״נ פי״ג ה״א.

ומי שנעשו לו ניסים הרבה במקומות הרבה כשיראה כל אחד מהמקומות צריך להזכיר שאר כל המקומות וכוללם בברכה אחת ואומר שעשה לי נס במקום הזה ובמקום פלוני ובמקום פלוני[4854].

ב וכל יוצאי יריכו של אדם שנעשה לו נס באיזה מקום[4855] אם הנס ידוע על פי המקום[4856] חייבים הם ובניהם עד סוף כל הדורות לברך כשרואים המקום ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שעשה נס לאבינו במקום הזה שכולם שותפים באותו הנס[4857] אבל אין צריך להזכיר שאר המקומות[4858]. ואפילו הבנים שנולדו לו קודם לכן שאינם שותפים בנס זה חייבים לברך על נס אביהם[4859]:

ג וכן מברך אדם על נס רבו[4860] אע״פ שכבר למדו חכמה קודם לכן[4861] והוא שהנס ידוע ע״פ המקום שכל שאין הנס ידוע ע״פ המקום אינן מברכין על אותו המקום אלא אותו האיש שנעשה לו שם הנס[4862] ויש אומרים[4863] שמי שרואה האדם שנעשה לו הנס מברך עליו כמו שמברך כשרואה המקום שנעשה לו נס הידוע ע״פ המקום כגון שהוא אביו או רבו ויש לברך בלא שם ומלכות:

ד אבל כל שמחויב לברך לדברי הכל בין ברכה זו בין שאר ברכות הראייה אף על פי שאינן על הנאה ולא על מצוה אלא הן שבח והודאה כדי לזכור את הבורא תמיד[4864] הרי הן כשאר ברכות של חובה שהן צריכות לברך בשם ומלכות[4865] ואם דילג שם ומלכות לא יצא ידי חובתו וחייב לחזור ולברך[4866]:

ה כל ברכת הראייה אם חזר וראה אותו דבר אחר ל׳ יום חוזר ומברך[4867] והיא חובה כמו בפעם הראשונה[4868] (חוץ מדברים שאמרו בהם בפירוש שלא תקנו לברך על ראייתם כלל אלא בפעם ראשונה בלבד כמ״ש בפ״ט ית׳ עוד לקמן[4869]).

ושלשים יום אלו מונין אותם מיום הראייה כגון אם ראה ביום א׳ וחזר ורואה בסוף ד׳ שבועות ביום ג׳ חוזר ומברך[4870]:

ו במה דברים אמורים כשחוזר ורואה אותו דבר בעצמו תוך שלשים יום ואז אף אם חזר וראה תוך ל׳ לראייה שנייה אינו חוזר ומברך[4871] אבל אם רואה אחר כיוצא בו צריך לחזור ולברך[4872] לפיכך מברכין

[4854] מר בריה דרבינא בברכות נד, א. ראי״ש שם. טור ושו״ע שם ס״ה. ט״ז שם ס״ק א. וכן הוא בסדר ברה״נ שם.
[4855] רשב״א ברכות שם ד״ה הרואה, לגירסת הרי״ף וסייעתו בגמ׳ שם. טור ושו״ע שם ס״ד.
[4856] מ״א שם ס״ק א.
[4857] רשב״א שם. לבוש שם ס״ד.
[4858] מ״א שם ס״ק ז.
[4859] מ״א שם ס״ק ו. וכן הוא בסדר ברה״נ שם.
[4860] ירושלמי ברכות פ״ט ה״א לפירוש הרא״ש שם. טור ושו״ע שם ס״ו. ובסדר ברה״נ השמיטו. וראה בדי השלחן סי׳ סו ס״ק ד. תורת מנחם שם.
[4861] כדלעיל ה״ב לענין בנים שנולדו קודם.
[4862] תוס׳ ברכות נד, ב ד״ה אבני. מרדכי ברכות רמז ריא. מ״א שם ס״ק א.
[4863] מאירי ברכות נד, א ד״ה כל. אבודרהם הל׳ ברכות ריש שער ח בשם רבינו גרשום ברבי שלמה. רמ״א שם ס״ו.
[4864] ב״י שם ד״ה ומ״ש רבינו וכן בכל הברכות.
[4865] תשובת רב נחשון גאון (אוצר הגאונים ברכות שם סי׳ שנב). תוס׳ ברכות שם ד״ה הרואה. ראי״ש ברכות פ״ט סי׳ א ובשו״ת כלל ד סי׳ ג. טור ושו״ע שם ס״א.
[4866] וכ״ה בשוע״ר סי׳ ריד ס״א וש״נ.
[4867] תוס׳ וראי״ש ברכות שם. טור ושו״ע שם ס״ג ובסי׳ רכד סי״ג. וכ״ה לקמן הי״ט. סדר ברה״נ שם הי״ג.
[4868] טור ושו״ע שם.
[4869] הכ״א-ג. ושם הובאו ב׳ דיעות, אבל בסדר ברה״נ שם הי״ג-ד פסק כן בפשיטות.
[4870] אליה רבה סי׳ ריח ס״ק ב. מטה יהודה סי׳ רכד ס״ק ב. וראה מ״א שם ס״ק ד - דתלוי בדין לפרקים שבסי׳ ק, ושם נפסק בשו״ע (ובשוע״ר שם) כהרמב״ם (הל׳ תפלה פ״ד הי״ט) דהיינו מר״ח לר״ח. וכן הוא בסדר ברה״נ שם הי״ג.
[4871] לבוש שם ס״א. וראה גם תוס׳ ברכות נז, ב ד״ה הרואה.

על הרעמים והברקים בכל פעם לפי שבכל פעם הם אחרים[4873] וכן מי שמברך על מקום שנעשה בו נס וחוזר ורואה מקום אחר שנעשה בו נס חוזר ומברך ברכה זו ואפילו בו ביום[4874]:

ז אין מברכין על הנס אלא כשהוא יוצא ממנהג העולם אבל אם הוא מנהג העולם ותולדתו כגון שבא גנבים בלילה ובא לידי סכנה וניצול וכל כיוצא בזה אין זה קרוי נס ואינו מברך שעשה לי נס במקום הזה כשחוזר ורואה אחר שלשים יום[4875].

אבל מברך בפעם ראשונה ברכת הגומל הואיל ובא לידי סכנה וניצול[4876] (כמו שיתבאר לקמן[4877]).

אבל אם נפל עליו אריה לטרפו וכיוצא בו מחיות רעות שיש סכנה בנופלם על האדם הרי הצלתו מהם קרוי נס ומברך על מקום זה ברכות הנסים כשחוזר ורואהו אחר ל׳ יום[4878].

אבל תוך ל׳ לא יברך הואיל וכבר בירך ברכת הגומל שהיא עומדת גם במקום ברכת הנסים[4879].

ויש אומרים[4880] שגם אם גנבים באו לו או שודדי לילה וניצול מהם וכל כיוצא בזה קרוי נס וצריך לברך ברכת הנסים כשישוב לעבור עוד במקום ההוא וטוב לברך בלא שם ומלכות אם היה חשש סכנת נפשות:

ח ארבעה צריכים להודות[4881] ולברך ברכת הגומל (כנוסח שכתוב בסידור[4882]) יורדי הים כשיעלו ממנו והולכי מדברות כשיגיעו לישוב ומי שהיה חולה ונתרפא ומי שהיה חבוש בבית האסורים[4883] על ידי עסקי נפשות[4884] ויצא או על עסקי ממון[4885] אם היה מעונה בכבלי ברזל[4886].

וצריך לברך ברכה זו בפני עשרה[4887] ושנים מהם תלמידי חכמים[4888] ואם אין מצויין שם תלמידי חכמים לא יניח מלברך[4889] והמברך עולה למנין העשרה[4890] ונהגו לברך בבית הכנסת אחר קריאת התורה לפי שיש שם עשרה[4891] ואם בירך בפחות מעשרה יש אומרים[4892] שיצא וטוב לחזור ולברך בעשרה בלא שם

[4872] כדלקמן הי״ט וש״נ.
[4873] מ״א סי׳ ריח ס״ק ה.
[4874] אליה רבה שם ס״ק ו.
[4875] אבודרהם הל׳ ברכות שער ח בשם הרא״ש מלוניל. שו״ע שם ס״ט.
[4876] ט״ז שם ס״ק ג.
[4877] הלכה יג.
[4878] מ״א שם ס״ק יא. ובסי׳ ריט ס״ק ט. אליה רבה סי׳ ריח ס״ק יב. וכן הוא בסדר ברה״נ ריש פי״ג.
[4879] וכן הוא בסדר ברה״נ שם.
[4880] שו״ע שם. אליה רבה שם ס״ק יג.
[4881] ראה שוע״ר סי׳ א מהדו״ב ס״ט: ואם יודע שנתחייב באיזה קרבן כו׳ תודה לארבעה הצריכים להודות יאמר פרשת הקרבן מיד שנתחייב בו. וגם יפריש לצדקה דצרכי רבים (מ״א סי׳ ריח ס״ק ב. אג״ק חכ״ד ע׳ רסח).
[4882] ראה לקמן ה״י וש״נ. ועונין אחריו אמן (אג״ק ח״ד אגרת תתקפז), מי שגמלך טוב הוא יגמלך כל טוב סלה (סדור רבינו).
[4883] ברכות נד, ב. טור ושו״ע סי׳ ריט ס״א.
[4884] מ״א שם ס״ק א.
[4885] רבינו יונה ברכות שם ד״ה ארבעה בשם רב האי גאון. שו״ת הר״י מיגאש סי׳ צ. מלבושי יו״ט שם ס״ק א. אליה זוטא ורבה שם ס״ק ב. ברכי יוסף שם ס״ק ד.
[4886] ליישב בין דברי רבינו יונה ומ״א הנ״ל עפ״י תהלים קה, יח. קז, י (שער הכולל פכ״ג ס״ק ב). וע״פ שו״ע חלק אבן העזר סי׳ קמא סט״ז (יגדי״ת נ.י. חוב׳ לג ע׳ קד). וראה לקוטי שיחות חי״ב ע׳ 27 בשוה״ג לענין מאסר בית.
[4887] אביי שם. טור ושו״ע ס״ג.
[4888] מר זוטרא שם. רי״ף שם. רמב״ם הל׳ ברכות פ״י ה״ח. שו״ע שם.
[4889] תוס׳ שם ד״ה ואימא. מרדכי שם רמז ריב. שו״ע שם.
[4890] הלכות קטנות ח״א סי׳ רעא. יד אהרן שם בהגהות הטור. באר היטב שם ס״ק ד.
[4891] תוס׳ ומרדכי שם. שו״ע שם.

ומלכות[4893]:

ט קטן אין צריך להודות אפילו הגיע לחינוך מצוה[4894] אבל נשים ועבדים חייבים בברכה זו[4895] לכן כל אשה יולדת כשתקום מחליה תברך בבית הכנסת של נשים וישמעו עשרה אנשים מבפנים[4896]:

י מי ששמח בלבו על הצלת חבירו[4897] רשאי לברך ברכה זו[4898] במטבע זו [הג"ה. ויכול לומר שגמלני[4899] כל טוב[4900] כיון שזו היא טובה לו מה שניצל חבירו מחמת אהבתו לו ושמחתו בו] או במטבע אחרת כגון בריך רחמנא אלהנא[4901] מלכא דעלמא[4902] דיהבך לן ולא יהבך לעפרא[4903] ואין צריך לברך בפני עשרה[4904].

אבל אם אינו שמח בלבו ליתן שבח והודאה מחמת שמחתו (אלא מחמת שהברכה כתובה וקבעוה כבר והוא יודעה) הרי זו ברכה לבטלה ואם צריך לברך בפניו מפני השלום יברך בלא שם ומלכות[4905] ואפילו בשם לבד כגון בריך רחמנא לא יאמר[4906] שהרי איסור ברכה לבטלה הוא משום הזכרת שם שמים לבטלה[4907] בין שמזכיר בלשון הקודש בין בשאר לשונות[4908] ולכן צריך להזהיר לאותם שרגיל על לשונם לומר ברוך ה'[4909] בלשון אשכנז אף על דבר שאין בו שמחת הלב[4910]:

יא אין לברך עד שיצא מהסכנה לגמרי לפיכך לא יברך החולה עד שיחזור לבוריו לגמרי[4911] ואם איחר מלברך יש לו תשלומין כל זמן שירצה[4912] ונכון שלא לאחר ג' ימים[4913] לפיכך אם יצא מן הסכנה ביום

[4892] טור מלישנא דגמרא "צריך". דעה האי בשו"ע שם.

[4893] שו"ע שם. לחוש לדעת רבינו יונה שם ד"ה אמר להו שלא יצא. וכן הוא בסדר ברה"נ שם ה"ב. וראה שם הגדולים שם.

[4894] שו"ת מהר"ם מינץ סי' יד. כנסת הגדולה שם בהגהות הטור. מ"א בריש הסי' שם.

[4895] ראה כנסת הגדולה ומ"א שם.

[4896] כנסת הגדולה שם. יד אהרן שם בהגהות הטור. ברכי יוסף שם ס"ק ב בשם מהר"י מולכו. וראה אג"ק ח"כ אגרת ז'תקלד.

[4897] פסקי ריא"ז ברכות פ"ט ה"א אות ד. שלטי הגבורים ברכות פ"ט (מג, א אות ו). רמ"א שם ס"ד. ט"ז שם ס"ק ג. מ"א שם ס"ק ד.

[4898] טור ורמ"א שם.

[4899] מאמר מרדכי שם ס"ק ו. ובסדר ברה"נ שם ה"ד השמיט זה, אבל כתב "במטבע זו" - היינו בנוסח "שגמלני" שכתוב בסדור (ולא בנוסח "שגמלך" שבטור ושו"ע שם).

[4900] בסדור רבינו הנוסח הוא "הגומל לחייבים טובות שגמלני טוב" (ראה גם ס' המאמרים קונטרסים ח"א ע' 368). ובסדר ברה"נ שם ה"ד נשמט קטע זה. וראה לעיל ה"ח "ברכת הגומל (כנוסח שכתוב בסידור)". וראה כפר חב"ד 844 ע' 30 אם הכוונה לסדור רבינו.

[4901] רבינו יונה שם ד"ה אמרי. ט"ז שם ס"ק ב.

[4902] רבינו יונה שם. שו"ע שם. וראה גם שוע"ר סי' ריד ס"א-ב (לענין ברכות במטבע הרגיל) ושו"נ. סי' קסז סי"ד (לענין נוסח בריך כו') ושו"נ.

[4903] גמרא שם. טור ושו"ע שם [אלא שכאן נוסף "אלהנא מלכא דעלמא"].

[4904] רבינו יונה שם ד"ה אמר. ט"ז שם ס"ק ב. מ"א שם ס"ק ד. וכן הוא בסדר ברה"נ שם ה"ד.

[4905] ט"ז שם ס"ק ג.

[4906] פרי מגדים שם מש"ז ס"ק ג.

[4907] שוע"ר סי' רטו ס"ג ושו"נ.

[4908] שוע"ר סי' פה ס"ג ושו"נ.

[4909] עי' שוע"ר סי' רטו ס"ג ושו"נ.

[4910] וכן הוא בסדר ברה"נ שם.

[4911] פסקי ושו"ת מהר"ש מלובלין סי' א. עטרת זקנים שם ס"ק ב. אליה רבה שם ס"ק א.

[4912] טור ושו"ע שם ס"ו.

[4913] ב"י שם ד"ה ואם איחר בשם ארחות חיים בשם הרמב"ן. שו"ע שם.

ב׳ אחר קריאת התורה יברך בפני עשרה בלא ספר תורה ולא ימתין עד יום ה׳[4914]:

יב יש אומרים[4915] שאין החולה מברך אלא על חולי שיש בו סכנה כגון מכה של חלל וכיוצא בה מחליים שמחללים עליהם את השבת[4916] ולמעשה יש לנהוג שכל שמוטל על מטתו יותר מג׳ ימים יש לו לברך בעמדו[4917]:

יג יש אומרים[4918] שאין מברכין הגומל אלא על ארבעה שמנו חכמים בלבד ויש אומרים[4919] שהוא הדין לכל מי שהיה בסכנה וניצול [הג״ה. ומה שלא מנו חכמים אלא ד׳ מפני שכל סכנות נכללו בהולכי מדברות] כגון שנפל עליו כותל או שניצול מדריסות שור (וסוס) ונגיחותיו או שעמד עליו אריה לטרפו ביישוב או אם גנבים באו לו או שודדי לילה וניצול כולם חייבים לברך הגומל[4920] וכן נהגו[4921]:

יד הרואה חכמי ישראל צריך לומר ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שחלק מחכמתו ליראיו[4922]. חכמי אומות העולם שחכמים בחכמות העולם[4923] צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שנתן מחכמתו לבשר ודם[4924]. ואם אינן חכמים אלא בדתם אינו מברך עליהם[4925]:

טו הרואה מלכי אומות העולם צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שנתן מכבודו לבשר ודם[4926]. ואפילו סומא שיודע שהמלך עובר מברך[4927] והוא הדין בכל שאר ברכות הראיה[4928] (שיתבאר בפרק זה) שאינה של הנאה אלא שעל ידי כן נזכרים שבחו של מקום ברוך הוא[4929]:

טז מצוה להשתדל לראות מלך אפילו של אומות העולם[4930]. ואם ראה פעם אחת אל יבטל מלמודו יותר לראותו אם לא שבא בחיל יותר ובכבוד גדול יותר[4931]:

יז הרואה בתי ישראל בישובן צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם מציב גבול אלמנה בחורבנן

[4914] כנסת הגדולה שם בהגהות ב״י בשם הרשב״ץ. מ״א שם ס״ק ו. וכן הוא בסדר ברה״נ שם ה״ה.

[4915] טור שם בשם הראב״ד. מאירי ברכות שם בשם יש מי שאומר. רמ״א שם ס״ח.

[4916] ראה שוע״ר סי׳ שכח ס״ג וש״נ.

[4917] ט״ז שם ס״ק ה. אליה רבה שם ס״ק יג. וכן הוא בסדר ברה״נ שם ה״ו.

[4918] ארחות חיים הל׳ בשני ובחמישי סכ״ה בשם יש מי שאומר. ב״י שם ד״ה כתב הר״ר דוד אבודרהם בשם הר״ר שם טוב פלכו בשם התוספות. דעה הב׳ בשו״ע שם ס״ט.

[4919] פסקי ריא״ז ברכות פ״ט ה״א אות ד. שלטי גבורים שם (מג, א) אות ו. שו״ת ריב״ש סי׳ שלז. דעה הא׳ בשו״ע שם.

[4920] וכן הוא בסדר ברה״נ שם ה״ז, ושם: כל שהיה חשש סכנת נפשות. וראה דברי נחמי׳ טז, א.

[4921] ט״ז שם ס״ק ז. מ״א שם ס״ק י. וכן הוא בסדר ברה״נ שם. וכן לענין הנוסע באוירון, ראה לקוטי שיחות חי״ב ע׳ 152. יגדיל תורה (נ.י.) חכ״ב ע׳ תרא.

[4922] ברכות נח, א. טור ושו״ע סי׳ רכד ס״ו. וראה ט״ז שם ס״ק א ומ״א שם ס״ק הטעם שבישראל אומרים ״שחלק״. וראה תניא רפ״ב.

[4923] סמ״ק סי׳ קנא (ברכות בקשות והודאות).

[4924] ברכות שם (ראה דקדוקי סופרים שם). טור ושו״ע שם ס״ז.

[4925] ב״י שם ד״ה כתב סמ״ק. מ״א שם ס״ק ה. וכן הוא בסדר ברה״נ שם ה״ח.

[4926] ברכות שם (ראה דקדוקי סופרים שם). טור ושו״ע שם ס״ח [ושם אף ברכת מלכי ישראל, אלא שאינם בזמנינו]. ולענין השרים הגדולים ראה הערת אדמו״ר לבד קודש בסופו (הוצ׳ תשכ״ד ואילך).

[4927] מ״א שם ס״ק ו ממשמעות הגמ׳ שם.

[4928] לענין ברכת הלבנה ראה שו״ת מהרש״ל סי׳ עז. מ״א ריש סי׳ תכו. לענין ברכת החמה ראה שו״ת זרע אמת ח״ג סי׳ כד. לענין ברכת יוצר המאורות ראה שוע״ר סי׳ סט ס״ט. לענין ברכת נר שבת - סי׳ רסג סי״ב. לענין נר הבדלה - סי׳ רחצ סי״ט. ולענין חיובו במצוות - סי׳ נג סי״ח וש״נ.

[4929] וכן הוא בסדר ברה״נ שם ה״ט.

[4930] ברכות שם. טור ושו״ע שם ס״ט.

[4931] ס׳ חסידים סי׳ תתקנ. מ״א שם ס״ק ז. וכן הוא בסדר ברה״נ שם ה״י.

צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם דיין האמת[4932]. בתי עכו״ם בישובן אומר בית גאים יסח ה׳ ויצב גבול אלמנה בחורבנן אומר אל נקמות ה׳ וגו׳[4933] והעולם נהגו שלא לברך אלא על בתי כנסיות שמתפללין בתוכם[4934] וכן להיפך בבתי תפלה של עכו״ם[4935]:

יח הרואה קברי ישראל צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר יצר אתכם בדין וכו׳ וחותם ברוך אתה יי מחיה המתים[4936] קברי עכו״ם אומר בושה אמכם מאד כו׳[4937]:

יט כל ברכות הראיה אם חזר וראה אותו דבר שבירך עליו בתוך שלושים יום אינו חוזר ומברך[4938] אבל אם ראה דבר אחר כיוצא בו כגון מלך אחר או חכם אחר אפילו ראה זה אחר זה מיד צריך לחזור ולברך[4939] אבל על קברי ישראל אם הולך מעיר לעיר ורואה קבר אחר אין צריך לחזור ולברך אשר יצר אתכם בדין כי דין אחד לכל המתים ומשפט אחד לכולם ולא שייך בו ריבוי כמו בכבוד וחכמה ודי בברכה אחת לל׳ יום[4940]:

כ הרואה בריות משונות כגון הכושי (שקורין מורי״ן) ומי שהוא לבן ביותר ומי שהוא אדום ביותר והננסין (שקורין קארלי״ק) או שבטנו גדול ומתוך עביו נראית קומתו מקופחת ומי שהוא ארוך הרבה וקצר ופרצופו שמוט ובולט ומי שהוא מלא יבלת ומי שכל שערות ראשו דבוקים זה בזה צריך לומר ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם משנה הבריות וכן הרואה את החיגר ואת הקיטע בידיו ואת הסומא והמוכה שחין ומי שמנומר בנקודות דקות לבנות אם הם ממעי אמו צריך לומר ברוך אתה ה׳ אלהינו מלך העולם משנה הבריות ואם נשתנו אחר כך מברך דיין האמת[4941] בשם ומלכות אם מצטער עליהם[4942] כמו שנתבאר לעיל[4943]. אבל ברכת משנה הבריות צריך לומר אפילו על נכרי[4944]:

כא יש אומרים[4945] שאינו מברך משנה הבריות[4946] אלא פעם ראשונה שהשינוי עליו גדול מאוד[4947] אבל כשחוזר ורואה שנית אותו דבר או דבר אחר כיוצא בו[4948] אינו מברך וכן בברכת דיין האמת על מי שמצטער עליו אם חוזר ורואה אותו אדם אפילו אחר שלושים יום אינו חוזר ומברך עליו [הג״ה. אבל

[4932] ברכות נח, ב. טור ושו״ע שם ס״י. וכן הוא בסדר ברה״נ שם הי״א.

[4933] ברכות שם. טור ושו״ע שם סי״א.

[4934] כגירסת הרי״ף ברכות שם. כל בו סי׳ פז. באור מהרש״ל לטור שם. הובא בב״ח שם ד״ה הרואה. מ״א שם ס״ק ט. אליה רבה שם ס״ק ז. וכן הוא בסדר ברה״נ שם.

[4935] שם.

[4936] וכן הוא בסדר ברה״נ שם. ושם הועתק כל נוסח הברכה, וש״נ.

[4937] ברכות שם. טור ושו״ע שם.

[4938] כדלעיל ה״ה וש״נ.

[4939] שו״ת הראב״י אב״ד סי׳ לג וסי׳ עג וסי׳ לז. הובא בשו״ת רדב״ז ח״א סי׳ רצו. מ״א סי׳ רכד ס״ק י. וכן הוא בסדר ברה״נ שם הי״ג. וראה גם לעיל ה״ו.

[4940] מטה יהודה שם ס״ק ב. וכן הוא בסדר ברה״נ שם.

[4941] ברכות שם ופרש״י שם. טור ושו״ע סי׳ רכה ס״ט.

[4942] טור שם בשם הראב״ד (תשובות ופסקים סי׳ רב). רבינו ירוחם נתיב יג ח״ב (קד, ב) בשמו. שו״ע שם. וכן הוא בסדר ברה״נ הי״ב.

[4943] פי״ב הכ״ד והכ״ז.

[4944] ב״ח שם ד״ה ומ״ש וכתב הראב״ד. מ״א שם ס״ק יח.

[4945] רבינו ירוחם וטור שם בשם הראב״ד. שו״ע סי׳ רכה ס״ט.

[4946] ט״ז שם ס״ק א. וכ״ה בברכת שככה לו בעולמו דלקמן הכ״ב.

[4947] משא״כ בשאר ברכות הראיה, שגם רבינו ירוחם (שם קג, ד) והשו״ע (סי׳ ריח ס״ג) מודים שמברכים מל׳ יום לל׳ יום (כדלעיל ה״ה והי״ט). עולת תמיד סי׳ רכה ס״ק ו. נחלת צבי שם ס״ק א. אליה רבה שם ס״ק כב.

[4948] עולת תמיד שם. נהר שלום שם ממשמעות מ״א שם ס״ק יט.

אם ראה אדם אחר שמצטער עליו אף אם הוא כיוצא בראשון כגון ששניהם סומים חוזר ומברך[4949]. ויש אומרים[4950] שאם רואה אחר שלושים יום צריך לחזור ולברך משנה הבריות אם לא ראה כיוצא בו בתוך שלושים יום[4951] וכן בברכת דיין האמת אם לא ראה אותו אדם תוך שלושים יום וטוב לברך בלא שם ומלכות[4952]:

כב הרואה אילנות טובות ונאות ובריות נאות[4953] אפילו נכרי או בהמה נאה[4954] צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שככה לו בעולמו. ואינו מברך אלא בפעם ראשונה שרואה אותו דבר שהוא חידוש גדול עליו אבל כשחוזר ורואה אותו או דבר אחר כיוצא בו אינו חוזר ומברך לסברא הראשונה אפילו אחר שלושים יום אלא אם כן השני נאה יותר[4955] ואז מברך אפילו תוך שלושים יום[4956] אבל לפי סברא האחרונה מברך אם ראה אותו אחר שלושים יום[4957] אבל תוך שלושים לכו"ע אינו חוזר ומברך על כיוצא בו:

כג היוצא בימי ניסן[4958] וראה אילנות שמוציאין פרח[4959] צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות ליהנות בהם בני אדם[4960] ואינו מברך אלא בפעם ראשונה שרואה בכל שנה[4961] ואם חוזר ורואה אחר שלושים יום אילנות שמוציאים פרח יברך בלא שם ומלכות (כמו שנתבאר לעיל בכל בריות ואילנות טובות)[4962] ואם איחר מלברך עד שנפל הפרח וגדלו הפירות לא יברך עוד[4963] ויש חולקים בזה[4964] לכן טוב לברך בלא שם ומלכות:

כד על הזיקין והוא כמין כוכב היורה כחץ באורך השמים ממקום למקום ונמשך אורו כשבט[4965] ועל הזועות והוא רעדת הארץ[4966] ועל הברקים ועל הרעמים ועל הרוח שנשב בזעף[4967] והיא רוח סערה חזקה ביותר[4968] על כל א' מאלו צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם עושה מעשה בראשית ואם

[4949] נהר שלום שם, וכדלעיל הי"ט לענין מלך אחר או חכם אחר, אפילו ראה זה אחר זה מיד.

[4950] טור שם לדעת הרא"ש פ"ט דברכות סי' א. רמ"א שם ס"ט. דעה הב' בלבוש שם ס"ט. וכן לקמן הכ"ב מביא ב' דיעות אלו לענין ברכת שככה לו בעולמו. אמנם בסדר ברה"נ שם הי"ב פסק כדעה הא' לענין ברכות משנה הבריות ושככה לו בעולמו.

[4951] מ"א שם ס"ק יט.

[4952] אליה רבה שם ס"ק כב.

[4953] ברכות שם. טור ושו"ע סי' רכה ס"י. וכן הוא בסדר ברה"נ שם הי"ב.

[4954] ירושלמי ברכות פ"ט ה"א. טור ושו"ע שם.

[4955] רבינו ירוחם שם (קד, ב) וטור שם בשם הראב"ד. שו"ע שם. וכן הוא בסדר ברה"נ שם הי"ג.

[4956] כדלעיל הי"ט לענין מלך או חכם אחר.

[4957] שלטי הגבורים ברכות שם (מג, ב אות א). לבוש שם ס"י. אליה זוטא שם ס"ק יב ואליה רבא שם ס"ק כג. ובסדר ברה"נ שם פסק כסברא הראשונה.

[4958] לכמה אחרונים ניסן לאו דוקא, וכן מוכח לקמן לענין חוזר ורואה אחר שלושים יום. אבל בסדר ברה"נ שם הי"ד השמיטו, וי"ל דס"ל דניסן דוקא (אג"ק חכ"ג ע' שסה בשוה"ג. וראה בדי השלחן סי' סו ס"ק יח. העו"ב תשעא ע' 75).

[4959] ולענין אילני סרק ראה שערי הלכה ומנהג ח"א ע' ריט וש"נ.

[4960] ברכות מג, ב. טור ושו"ע סי' רכה ס"א.

[4961] מרדכי ברכות רמז קמח. הגהות מיימוניות הל' ברכות פ"י אות ט בשם מהר"ם מרוטנברג. שו"ע שם. וכן הוא בסדר ברה"נ שם הי"ד.

[4962] ובסדר ברה"נ שם פסק כדעה הראשונה.

[4963] טור ושו"ע שם.

[4964] מרדכי והגהות מיימוניות שם בשם רבינו יוסף. אגודה ברכות סי' קנח. וראה אליה רבה שם ס"ק ב.

[4965] משנה ברכות נד, א. גמרא שם נח, ב ופרש"י שם ד"ה כוכבא.

[4966] משנה שם. גמרא שם נט, א ופרש"י שם ד"ה גוהא.

[4967] משנה וגמרא שם. ירושלמי ברכות פ"ט ה"ב. הובא בתוס' ברכות נט, א.

[4968] רא"ש ברכות פ"ט סי' יג.

רצה יאמר ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שכחו וגבורתו מלא עולם[4969].

ואם שמע רעם וראה ברק כאחד מברך על שניהם ברכה אחת[4970] אבל בזה אחר זה מברך על זה וחוזר ומברך על זה[4971] ונהגו העולם במדינות אלו לברך על הברק עושה מעשה בראשית ועל הרעם שכחו וגבורתו מלא עולם[4972] לפי שברוב פעמים הם באים זה אחר זה מיד ואינם חפצים לברך ברכה אחת ב׳ פעמים זה אחר זה מיד כי טוב יותר לשבח למקום ברוב תשבחות מלשבחו בשבח אחד[4973] ובחרו לרעם שכחו וגבורתו מלא עולם לפי שהרעם מראה כח וגבורה יותר מן הברק[4974]:

כה כל זמן שלא נתפזרו העבים נפטר על כל הברקים בברכה שברך בפעם ראשונה וכן על הרעמים אבל אם נתפזרו בין ברק לברק ובין רעם לרעם צריך לחזור ולברך עליהם[4975]:

כו היה יושב בבית הכסא ושמע קול רעם או ראה ברק אם יכול לצאת ולברך תוך כדי דיבור לסיום הרעם או הברק צריך לצאת ולברך[4976] (וכגון שלא נגע עדיין במקום הטינופת ולא עשה צרכיו עדיין או שיכול ליטול ידיו תוך כדי דיבור[4977]) ואם לאו לא יצא[4978].

ואחר כדי דיבור אין לברך על העבר[4979] ויש חולקים בזה[4980] וספק ברכות להקל ולכן אחר תוך כדי דיבור יברך בלא שם ומלכות[4981]:

עד כה הגיע ידינו להעתיק מקצת הקונטרס במלי דברכות והלכותיהן
והנה **זה** בא לפרקים שעלו בידינו כמנין י״ב **זה** השער להי׳ צדיקים יבאו בו:

[4969] משנה וגמרא שם, לפירוש התוס׳ (שם ד״ה רבא) והרי״ף (שם) והרמב״ם (הל׳ ברכות פ״י הי״ד) והרא״ש (שם). טור ושו״ע סי׳ רכז ס״א. וכן הוא בסדר ברה״נ שם הט״ו. ולענין ברכת הקשת ראה אג״ק חט״ו ע׳ תלט וחט״ז ע׳ שכח. ולענין ברכת החמה ראה שערי הלכה ומנהג ח״א ע׳ רכא. ולענין ברכה על ליקוי לבנה ראה אג״ק חט״ו ע׳ רס.

[4970] מ״א שם ס״ק א.

[4971] אליה רבה שם ס״ק ד.

[4972] ט״ז שם ס״ק א.

[4973] אליה רבה שם.

[4974] ט״ז שם. וכן הוא בסדר ברה״נ שם.

[4975] ירושלמי שם, הובא בריי״ף שם, לפירוש רבינו יונה שם ד״ה אם בטרודין בשם רבינו חננאל. רא״ש שם. טור ושו״ע שם ס״ב. וכן הוא בסדר ברה״נ שם הט״ז.

[4976] ירושלמי שם. הובא ברא״ש שם. טור ושו״ע שם ס״ג.

[4977] מ״א שם ס״ק ב. וראה שועי״ר סי׳ קס ס״ו וש״נ.

[4978] וכן הוא בסדר ברה״נ שם הי״ז.

[4979] ר״ן פסחים ז, ב ד״ה ומיהו בירושלמי ממשמעות הירושלמי שם. ברכת אברהם (טריויש) ח״ד סי׳ קצא. עולת תמיד שם ס״ק ב. אליה רבה שם ס״ק ו.

[4980] ט״ז שם ס״ק ב.

[4981] וכן הוא בסדר ברה״נ שם.

סדר ברכת הנהנין

ואלה מוסיף על הראשונים
קצת חדושי הלכות ברורות מלוקטות מספרי הקדמונים
שלא נקבעו בלוח הראשון המיוסד ומשוכלל על פי דעת האחרונים
אשר באיזה מקומן של שבחים ועיונים
הניחו מקום לגדור לרעות בגנים וללקוט שושנים
ואלו ואלו דברי אלהים חיים מרועה אחד ניתנים
(גם סדר ההלכות והפרקים
מסודרים פה באופן נאות ויותר מתוקנים)

פרק א

מצות עשה מן התורה לברך אחר אכילת מזון שנאמר ואכלת ושבעת וברכת את ה׳. ומדברי סופרים לברך לפני כל אכילה ושתיה וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו נהנה מקדשי שמים שנאמר לה׳ הארץ ומלואה וגו׳[4982]:

(ב) על כל האוכלין ומשקין מברכין ברכה כוללת לכמה מינים. בורא פרי האדמה לכל מיני פירות הארץ. ובורא פרי העץ לכל פירות האילן. ושהכל נהיה בדברו לשאר כל אוכלין ומשקין.

חוץ מן היין והפת[4983]. שהיין הוציאו מכלל פירות האילן לברך עליו בורא פרי הגפן[4984]. והפת הוציאו מכלל פירות הארץ לברך עליה המוציא לחם מן הארץ[4985]:

(ג) וכל שהוא ממין דגן ולא עשאן פת כגון מיני תבשילין של קמח או דייסא אף על פי שאינן נקראים לחם מכל מקום יש בהם חשיבות שנקרא מזון ומברכים עליהם בורא מיני מזונות[4986].

בירך על הפת בורא מיני מזונות יצא[4987] ויש חולקים[4988]. וספק ברכות להקל כמו שיתבאר (בפ״ב[4989]):

(ד) בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא אבל אם בירך על פרי האדמה בורא פרי העץ לא יצא ועל כולם אם בירך שהכל נהיה בדברו יצא אפילו על פת ויין[4990]. לפיכך כל פרי שהוא ספק לו אם פרי העץ או פרי האדמה מברך בורא פרי האדמה. ואם אינו יודע כלל מה הוא מברך שהכל נהיה בדברו וכן כשנסתפק לו מצד הדין מחמת מחלוקת הפוסקים[4991]:

[4982] כמבואר בשוע״ר רס״י קסז.

[4983] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ (וכאן נזכרת גם ברכת שהכל).

[4984] ואם בירך בורא פרי העץ ראה שוע״ר סי׳ רב ס״י וש״נ.

[4985] לכללות סעיף זה ושלאחריו ראה יגדי״ת (נ.י.) חכ״ט ע׳ רטו.

[4986] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״א ה״ג וש״נ.

[4987] ריטב״א ברכות מב, א ד״ה בירך (ושיטה מקובצת שם), ובהל׳ ברכות פ״ב סט״ז. מאירי ברכות לה, א בסוף ביאור המשנה בשם קצת חכמי הדור. דרישה סי׳ קסח ד״ה בב״י ד״ה ולענין. אליה רבה שם ס״ק טז. אבן העוזר שם בדינים העולים אות ו. וראה חי׳ צמח צדק ט, ג. י, ב. יד, ב.

[4988] כדעה ב׳ זו פסק בשוע״ר סי׳ קסח סי״ב וש״נ. וכן הוא בלוח ברה״נ שם.

[4989] הלכה י.

[4990] ואם בירך על הפת בורא פרי האדמה, ראה לוח ברה״נ פ״א ה״ב-ג וש״נ.

[4991] וכ״ה בשוע״ר רס״י רו ובסי׳ רב סכ״ד וש״נ.

(ה) וכל זה כשנולד לו ספק אחר שלמד או בדיעבד אבל לכתחילה אסור לו לצאת בברכת שהכל אלא צריך לברך על כל דבר ברכה המיוחדת לו ואם הוא עם הארץ ילך אצל חכם וילמדנו הלכות ברכות[4992]:

(ו) היו לפניו פרי האדמה ופרי העץ ובירך תחילה על פרי האדמה צריך לחזור ולברך על פרי העץ כי לא נפטר בברכת בורא פרי האדמה אלא כשבירך עליו ולא כשבירך על פרי האדמה[4993].

במה דברים אמורים במברך סתם אבל אם נתכוין לפטור בברכתו גם פרי העץ יצא ואפילו לא היה פרי העץ עדיין לפניו כשבירך אלא שאחר כך הביאו לפניו[4994].

ויש חולקין[4995] על זה ואומרים שאפילו נתכוין לפטור בברכת בורא פרי האדמה את פרי העץ המונח לפניו לא יצא וצריך לחזור ולברך בורא פרי העץ ולא אמרו שאם בירך על פרי העץ בורא פרי האדמה יצא אלא בדיעבד כשאי אפשר לתקן לחזור ולברך כראוי ברכה המיוחדת לו שאם כן תהא ברכת בורא פרי האדמה לבטלה אבל כשאינה לבטלה הרי זה כלכתחילה וצריך לברך כתיקון חכמים[4996] לפיכך למעשה צריך ליזהר שלא להתכוין לעולם לפטור פרי העץ בברכת בורא פרי האדמה כדי לברך לדברי הכל:

(ז) על כל אוכלין ומשקין מברכים אחריהם בורא נפשות רבות. חוץ מן הפת שמברכין אחריה ברכת המזון וחוץ מז׳ המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל שהם חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון וזית ותמרה שמברכין אחריהם ברכה אחת מעין ג׳ ברכות וכן על היין היוצא מן הגפן. וכוסמין מין חטה ושבולת שועל ושיפון מין שעורה[4997] והם הנקראים דגן סתם בכל מקום:

(ח) אין מברכין בורא מיני מזונות על הדגן ולא לאחריו מעין ג׳ אלא כשאוכלו בדרך אכילתו כגון תבשיל הנעשה מקמח או דגן עצמו שנחלק לשנים או לג׳ ויותר ונתבשל במים או בשאר משקים וזו היא הנקראת דייסא בכל מקום או אפילו לא נחלק רק שהוסרה קליפתו ודרכו להאכל כך מבושל כגון הריפות של שעורים[4998] ויש אומרים עד שיתמעכו וידבקו הגרעינים זה לזה מרוב הבישול[4999] אבל אם הוא שלם שלא הוסר קליפתו ולא נתמעך אינו מברך אלא בורא פרי האדמה ולאחריו בורא נפשות רבות ולא מעין ג׳ כי לא נשתבחה ארץ ישראל באכילה זו ויש מסתפקים בזה אם לברך אחריו בורא נפשות רבות או מעין ג׳ ומספק זה אומרים שאין לאכול ממנו כשיעור כי אם בתוך הסעודה ונכון לחוש לדבריהם לכתחלה אבל אם אירע שאכל שלא בתוך הסעודה יברך בורא נפשות רבות[5000]:

[4992] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רב סכ״ד וש״נ.

[4993] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רו ס״ב וש״נ.

[4994] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[4995] רש״י ברכות מא, א ד״ה אבל. תוס׳ שם ד״ה אבל. פרי חדש רס״י רו בדעתם. חדושי אנשי שם בדעת רבינו יונה שם. וראה חידושי צמח צדק יא, א.

[4996] ראה חקרי הלכות ח״ג יא, ב.

[4997] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״א ה״ו וש״נ.

[4998] וכן הוא בלוח ברה״נ ה״ז וש״נ.

[4999] רבינו יונה ברכות לו, ב ד״ה חביץ קדירה. תוס׳ שם לז, א סוף ד״ה הכוסס. מ״א ס״ק ב.

[5000] וכן הוא בלוח ברה״נ שם וש״נ.

(ט) קמח של א׳ מחמשת מיני דגן ששלקו ועירבו במים או בשאר משקים[5001] אם נעשה רך וקלוש כל כך עד שאינו ראוי אלא לשתיה[5002] ולא לסעוד הלב כלל אינו מברך עליו אלא שהכל[5003] אבל אם הוא עב קצת שהוא ראוי לאכילה ולסעוד הלב אף על פי שאינו עב לגמרי שיהא ראוי ללועסו מברך עליו בורא מיני מזונות ולאחריו מעין ג׳[5004]:

(י) דוחן הרי הוא כשאר מיני קטניות ומברכין עליו שהכל בין על הפת בין על התבשיל הנעשה מקמחו אבל האורז אם בשלו עד שנתמעך או שטחנו ועשה ממנו פת מברך עליו בורא מיני מזונות אבל לאחריו מברך בורא נפשות רבות ויש אומרים שאפילו לא נתמעך בבישול מברך עליו בורא מיני מזונות ומספק ראוי לברך עליו שהכל כשהוא שלם[5005] ואם בירך עליו בורא פרי האדמה יצא מאחר שהוא שלם[5006]:

(יא) מנהג העולם שמפרשים אורז ריי״ז דוחן היר״ז, אבל יש מפרשים אורז היר״ז דוחן ריי״ז. לפיכך ירא שמים לא יאכל בין אורז בין דוחן (מבושל) בין שלם בין נתמעך כי אם בתוך הסעודה וכשאוכל שלא בתוך הסעודה יברך שהכל על כולם[5007]:

(יב) בברכה מעין ג׳ של פירות מז׳ המינים חותמין בחוץ לארץ על הארץ ועל הפירות ובארץ ישראל על הארץ ועל פירותיה[5008] ואפילו פירות ארץ ישראל שיצאו לחוץ לארץ חותמין לאחריהם על הארץ ועל פירותיה[5009]:

(יג) אכל פירות משבעת המינים ואכל מיני מזונות ושתה יין יכלול הכל בברכה אחת ויקדים המחיה ואחר כך הגפן ואחר כך פרי העץ ויאמר כך על המחיה ועל הכלכלה [ו]על הגפן ועל פרי הגפן ועל העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה כו׳ וחותם ונודה לך על הארץ ועל המחיה ועל פרי הגפן ועל הפירות ברוך אתה ה׳ על הארץ ועל המחיה ועל פרי הגפן והפירות[5010]:

(יד) אכל פירות מז׳ המינים ואכל תפוחים וכיוצא בהם אין צריך לברך בורא נפשות רבות על התפוחים לפי שהם בכלל ברכת על העץ ועל פרי העץ אבל אם אכל תפוחים ושתה יין צריך לברך בורא נפשות רבות על התפוחים ואפילו חתם על הארץ ועל הפירות[5011] אבל אם אכל ענבים או צמוקים ושתה יין ובירך על הגפן ועל פרי הגפן נפטרו מברכת על העץ לפי ש[ג]ם הם פרי הגפן[5012]:

[5001] וכן הוא בלוח ברה״נ שם ה״ח. ושם: כמו שקורין קלאה״ע או קוואש״ע.
[5002] בלוח ברה״נ שם: כמו שכר.
[5003] ראה גם לקמן פ״ג ה״י. פ״ז הי״ט. שוע״ר סי׳ ריב ס״ד וש״נ.
[5004] וכן הוא בלוח ברה״נ שם וש״נ.
[5005] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״א ה״ט וש״נ.
[5006] ט״ז סי׳ רח ס״ק ח. וכשהוא פת ובירך עליו בורא פרי האדמה, ראה לוח ברה״נ פ״א ה״ב-ג וש״נ.
[5007] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״א ה״י וש״נ.
[5008] ברכות מד, א. טור ושו״ע סי׳ רח ס״י.
[5009] רשב״א ברכות שם ד״ה ולענין בשם רבינו חננאל. ריטב״א ד״ה אלא איפוך. שו״ע שם. וראה ב״ח שם ד״ה ומ״ש ובני שכ״ה גם דעת רבינו יונה.
[5010] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״א הי״א וש״נ.
[5011] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״א הי״ב וש״נ.
[5012] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״א הי״ג וש״נ.

(טו) במה דברים אמורים כשנתכוין לפוטרם אבל בסתם אינו פוטרם הואיל וברכתם המיוחדת להם אינה פרי הגפן אלא פרי העץ. לפיכך לכתחילה לא יתכוין לפוטרם בברכת על הגפן אלא יכלול אותם בפירוש[5013] כמו שנתבאר[5014]:

(טז) וכן בברכה ראשונה לא יתכוין בברכת היין לפטור גם הענבים או הצמוקים אלא יברך עליהם ברכה המיוחדת להם ואם נתכוין לפוטרם או שטעה ובירך על הענבים או הצמוקים בורא פרי הגפן יצא[5015]:

(יז) ברכת המזון אינה פוטרת מעין שלש[5016] שאם אכל פירות מז׳ המינים לפני הסעודה להתענג בלבד ולא כדי לפתוח בני מעיים להמשיך הלב לאכילה (שאז הם נפטרים בברכת המזון כמו שיתבאר בפ״ד[5017]) ושכח ולא בירך לאחריהם ולא נזכר עד אחר ברכת המזון צריך לחזור ולברך על העץ כו׳ (ואין צריך לומר פירות שאינן משבעת המינין ושאר אוכלין ומשקין שברכה שלאחריהם היא בורא נפשות רבות שאינן נפטרים בברכת המזון[5018]) חוץ מן התמרים והיין שנפטרים בדיעבד בברכת הזן שבברכת המזון לפי שהם סועדים הלב גם כן[5019] וכן חמשת מיני דגן שאכלן לפני הסעודה נפטרו בברכת המזון בדיעבד[5020] אבל לכתחלה אם נזכר קודם ברכת המזון צריך לברך תחלה על המחיה קודם ברכת המזון וכן ברכת על העץ על התמרים ועל הגפן על היין שלפני הסעודה[5021] אם אינו שותהו כדי לגרר ולהמשיך הלב לאכילה כמו שיתבאר בפ״ד[5022]:

(יח) ברכת על המחיה אינה פוטרת ברכת בורא נפשות רבות כגון אם אכל דייסא ובשר ודגים אף על פי שמשביעין קצת אינן בכלל מחיה[5023] וכן ברכת בורא נפשות רבות אינה פוטרת מעין ג׳[5024]:

(יט) לפיכך כל דבר שנסתפק בברכתו אם הוא מעין ג׳ או בורא נפשות רבות ורוצה לאוכלו שלא בתוך הסעודה יאכל עמו דבר שברכתו בורא נפשות רבות ודבר שברכתו מעין ג׳ מאותו המין שמסתפק בו כגון אם מסתפק בתבשיל אם ראוי לברך אחריו על המחיה או בורא נפשות רבות יאכל מיני מזונות ודבר אחר שברכתו בורא נפשות רבות בוודאי ויברך על המחיה ובורא נפשות רבות ופוטר תבשיל זה ממה נפשך[5025]:

(כ) ואם מסתפק בפרי אם הוא משבעת המינים יאכל פרי אחר שהוא מז׳ המינים בודאי ויברך על העץ

[5013] וכן הוא בלוח ברה״נ שם וש״נ.
[5014] לעיל הלכה יג.
[5015] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״א הי״ד וש״נ.
[5016] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״א הט״ו וש״נ. וראה בדי השלחן ס״ס ס״ק ט. תורת מנחם.
[5017] הלכה יג.
[5018] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קעד סוף ס״ו וש״נ. ולענין על המחיה - ראה לקמן הי״ח.
[5019] וכן הוא בלוח ברה״נ שם וש״נ.
[5020] ובלוח ברה״נ פ״א הי״ז : יש אומרים שנפטרים גם כן בברכת המזון וטוב לחוש לדבריהם לספק ברכות. וש״נ.
[5021] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״א הט״ז וש״נ.
[5022] הלכה יא.
[5023] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״א הי״ז וש״נ. וראה שם שיש אומרים שפוטרת בדיעבד תמרים ויין. ולענין ברכת המזון ראה לעיל הי״ז.
[5024] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״א הי״ח וש״נ.
[5025] וכן הוא בלוח ברה״נ שם וש״נ.

ועל פרי העץ ויצא גם על פרי זה ממה נפשך[5026] ואין צריך לדבר אחר לברך עליו בורא נפשות רבות[5027].

אבל אם אין לו פרי אחר אין לו תקנה על ידי שישתה יין ויברך על הגפן או לאכול תבשיל מחמשת המינים ויברך על המחיה ולכלול על העץ ועל פרי העץ בעל הגפן או בעל המחיה על הספק לפיכך לא יאכלנו אלא בתוך הסעודה אבל אם כבר אכל מוטב לכוללו בברכה על הספק[5028]:

(כא) היין הואיל והוא ראש לכל המשקין הרי הוא פוטר בברכתו כל מיני משקין[5029] בין מברכה ראשונה שהיא שהכל נהיה בדברו[5030] אם היו המשקין לפניו כשבירך בורא פרי הגפן או שהיה אז דעתו עליהם לשתותם אף שלא היה דעתו לפוטרם בפירוש נפטרו ממילא ובין מברכה אחרונה נפטרו בברכת על הגפן ואפילו הוא בענין שהוצרך לברך עליהם ברכה ראשונה שהכל נהיה בדברו כגון שלא היו לפניו כשבירך בורא פרי הגפן וגם לא היה אז דעתו עליהם[5031] ואם שתה יין פחות משיעור רביעית שאין צריך לברך לאחריו ומשאר משקין שתה רביעית יברך לאחריהם בורא נפשות רבות[5032] אף אם הוא בענין שלא בירך לפניהם שהכל נהיה בדברו[5033]:

פרק ב

ברכת המזון מן התורה אינה אלא כשאכל פת כדי שביעה כמ״ש[5034] ואכלת ושבעת וברכת וחכמים תקנו לברך אפילו על כזית[5035] ולא תקנו[5036] אלא בלחם שדרך בני אדם לקבוע סעודה עליו אבל מיני לחמים שיתבאר שאין רגילין לקבוע סעודה עליהם אין מברכין עליהם המוציא וברכת המזון אלא לפניהם בורא מיני מזונות ולאחריהם מעין ג׳ אלא אם כן אוכל מהם כשיעור קביעות סעודה[5037] דהיינו כשיעור שרוב בני אדם קובעים סעודת קבע שהיא סעודת ערב ובוקר[5038] על שיעור כזה מסתם לחם גמור וגם מלחמים אלו כשאוכלין שיעור כזה לפעמים אזי הם קובעים סעודה עליו ולכן אף מי שאוכלו סעודת ארעי ולא שבע משיעור זה בטלה דעתו[5039]:

[5026] כדלעיל הלכה יד.

[5027] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״א הי״ט וש״נ.

[5028] וכן הוא בלוח ברה״נ שם וש״נ. וראה שם ה״כ - מה יעשה אם אין לו שום דבר לכוללו בברכתו.

[5029] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קעד ס״ד וש״נ.

[5030] משא״כ כשהיא בורא פרי האדמה או העץ. ראה מ״א סי׳ רד ס״ק יז. העו״ב (ירות״ו) ח״ב ע׳ 240. מ״מ וציונים.

[5031] של״ה שער האותיות דיני ברכת הנהנין כלל יב ס״ב. אליה זוטא סי׳ רח ס״ק ח. אליה רבה שם ס״ק כד. וראה בדי השלחן סי׳ ס ס״ק טו.

[5032] ראה גם לקמן פ״ח ה״ז.

[5033] ראה גם שוע״ר סי׳ ערב סי״ג.

[5034] עקב ח, י.

[5035] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קפד ס״ב וש״נ.

[5036] ובשוע״ר סי׳ קסח ס״ח ובלוח ברה״נ פ״ח ה״א פסק שגם באכל פת כדי שביעה מנין הברכות הוא מתקנת חכמים מה״ת סגי במעין ג׳. ועי׳ בקונטרס אחרון שם ססק״א וש״נ. וראה גם לקמן ה״ב-ג והי״ב-ג. וראה העו״ב תשצ ע׳ 51.

[5037] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[5038] שבלי הלקט סי׳ קנט בשם רבי אביגדור. אגור סי׳ ריז. הובאו בב״י סי׳ רסח ד״ה והאגור כתב.

[5039] הרב רבינו יונה ברכות מב, א ד״ה א״ל רב נחמן. טור ושו״ע ס״ו.

(ב) ובשיעור זה רבו בו הדיעות[5040] ולמעשה יש לנהוג כל שאוכל מכשש ביצים בינוניות[5041] ולמעלה עד חצי עשרון ולא עד בכלל אם הוא לא שבע ממנו יברך המוציא על כזית לחם אחר תחלה ויברך ברכת המזון לצאת לדברי הכל ובחצי עשרון בטלה דעתו לדברי הכל ומברך המוציא וברכת המזון עליו לבדו ואם אוכל פחות מכשש ביצים והוא לא שבע ממנו מברך בורא מיני מזונות ומעין ג׳ ואם שבע ממנו יטול ידיו[5042] ויברך המוציא וברכת המזון עליו לבדו והוא שאכל כשיעור ד׳ ביצים[5043] אבל פחות מכן אם הוא שבע משיעור זה[5044] יברך על כזית לחם אחר תחלה המוציא ואחר כך ברכת המזון:

(ג) ואם אינו שבע ממין לחם זה לבדו אלא שאוכלו עם לפתן המשביע כגון שמלפתו בבשר או דגים וכיוצא בהם עד ששבע הרי זה כאילו שבע ממנו לבדו[5045] לפי שהלפתן טפלה לו ונתחייב בברכת המזון מן התורה[5046] ולפיכך האוכל כד׳ ביצים[5047] ממין לחם זה עם לפתן כזה עד ששבע מברך המוציא וברכת המזון ובפחות מכן מברך על לחם אחר תחלה[5048]:

(ד) ואם מתחלה היה בדעתו לאכול אכילת ארעי ובירך בורא מיני מזונות ואחר כך נמלך לאכול עוד[5049] כדי שביעה וקביעות סעודה נכון לצאת ידי כל ספק[5050] ולברך תחלה מעין ג׳ על מה שכבר אכל וישהה מעט ויטול ידיו ויברך המוציא ויאכל עד כדי שביעה[5051] ויברך ברכת המזון אף שאינו שבע מאכילה השניה לבדה אלא בצירוף אכילה הראשונה שכבר בירך אחריה מעין שלש והוא שאכל באחרונה כד׳ ביצים לפחות[5052]:

(ה) ואלו הם מיני לחמים[5053] שאין דרך בני אדם לקבוע סעודה עליהם לחמניות וטרוקנין ופת הבאה

[5040] נלקטו בשיעורי תורה סי׳ ג (ע׳ ריג-ריט).

[5041] בשוע״ר סי׳ קסח ס״ח ובלוח ברה״נ פ״ח ה״א כתב רק השיעור של חצי עשרון (אלא שמספק כתבה בין חצאי עיגול), וכאן חושש גם לשיעור של שש ביצים, שנתבאר מקורו באריכות בשיעורי תורה שם ובדרכי החיים (ברכת במ״מ ח״ד סק״ג). וראה תהלה לדוד סי׳ קסח סק״י. ערוך השלחן סי׳ קסח סי״ז. העו״ב (ירות״ו) ח״ב ע׳ 214.

[5042] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קנח סוף ס״א וש״נ.

[5043] שהוא שיעור סעודה לפרש״י עירובין ד, א ד״ה פרס. וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסח ס״ח ובלוח ברה״נ שם, אלא ששם פסק דהיינו כשיעור ג׳ ביצים. וראה שוע״ר סי׳ שסח ס״ג. סי׳ תפו ס״א. סי׳ תריב ס״ד.

[5044] ובשוע״ר שם: ״אפי׳ הוא אכל ושבע מהם ... אעפ״י שהוא קובע עליו בטלה דעתו אצל רוב בני אדם״ וש״נ. וכאן חשש לדעת הראב״ד המובאת בראש פ״ו דברכות סי׳ ל, והיינו כשאכל ושבע, שאז הוא חיוב מה״ת (ראה לעיל ה״א ולקמן הי״ב) ואזלינן לחומרא. וכ״ה לקמן סוף ה״ג. וראה גם שו״ת רדב״ז ח״ו סי׳ ב׳רכד. שוע״ר סי׳ קצז סוף ס״ו וש״נ. וראה העו״ב תשצ ע׳ 51. העו״ב (ירות״ו) ח״ב ע׳ 287.

[5045] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ, אלא ששם כתב ״אם הוא קבע סעודתו עליו״ שהוא מתקנת חכמים.

[5046] וכדלעיל ה״א-ב ולקמן הי״ב-ג, שכאן סובר שמנין ברכות דינו כמו מה״ת. וראה משנה שלמה סי״ג ס״ק טו.

[5047] ובשוע״ר ובלוח ברה״נ שם ״כג׳ ביצים״.

[5048] כדלעיל סוף ה״ב. וראה ארץ צבי סי׳ קז.

[5049] ולקמן ״עד״, וראה מ״מ וציונים. וראה באור סדר ברה״נ ע׳ 56.

[5050] בשוע״ר שם ובלוח ברה״נ פ״ח ה״ב פסק שיטול ידיו ויברך המוציא וא״צ לברך תחלה מעין ג, ומבואר שם טעם לחלק בין זה להא דלעיל פ״א הי״ז, וכאן מחמיר מספק. וראה דרכי החיים (ברכת במ״מ ח״ד סק״ו). תהלה לדוד סי׳ קסח סק״א. סי׳ קעז סק״ה. העו״ב (ירות״ו) ח״ב ע׳ 112 ואילך.

[5051] ראה תהלה לדוד שם סקי״ב.

[5052] כדלעיל ה״ב.

[5053] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסח ס״ט וש״נ.

בכיסנין[5054].

לחמניות הם מיני לחמים דקים ורכים שהיתה בלילת הקמח במים בלילה רכה ולא עבה כעיסת לחם גמור הנילושה ומתגלגלת בידים אלא כעיסת סופגנין שאי אפשר לגלגלה בידים[5055] ואפאה בתנור או במחבת בלי משקה ואף על פי שהוא לחם גמור לענין חלה ומצה אף על פי כן הואיל ואין דרך רוב בני אדם לקבוע עליו סעודה לא תקנו לברך המוציא וברכת המזון אלא בורא מיני מזונות ומעין ג׳ עד שיאכל כשיעור קביעות סעודה:

(ו) וכן טרוקנין שבוללין קמח במים בלילה רכה יותר מדאי[5056] אלא ששופכין לתוך גומא וחלל שבכירה או תנור עד שנעשה עב קצת אחר האפייה[5057] וכן אם שפך הרבה לתוך המחבת עד שנעשה עב קצת אחר האפייה (שקורין בלינעס) אבל אם לא שפך לתוך גומא אלא על גבי קרקע הכירה והתנור ומתפשט שם עד שנעשה דק מאד אחר האפייה והיא נקראת טריתא אין עליה תורת לחם כלל לענין חלה ואין מברכין עליה אלא בורא מיני מזונות ומעין ג׳ אפילו קבע סעודתו עליה[5058]. וכן אם שפך מעט מבלילה רכה יותר מדאי לתוך מחבת רחבה ומתפשטת שם על שולי המחבת ונעשה דק מאד גם אחר האפייה (שקורין בלינצעס) אין קביעות מועלת בהן כמו בטריתא. ויש חולקים ואומרים שטריתא מברכין עליה המוציא וברכת המזון בשיעור קביעות סעודה כמו בטרוקנין[5059] ויש לחוש לדבריהם שלא לאכול שיעור קביעות סעודה כי אם שיברך המוציא על לחם גמור תחלה. ויש מחמירים עוד[5060] לפי זה[5061] לומר שלא נתנו חכמים שיעור קביעות סעודה לברך המוציא וברכת המזון בטרוקנין אלא כשבלילת העיסה רכה יותר מדאי אבל כשאינה רכה יותר מדאי אף שאי אפשר לגלגלה בידים אלא טורפו בכף בקערה ואפאו בתנור או במחבת בלי משקה ונעשה עבה קצת אחר האפייה ולא דק מאד כטריתא[5062] לחם גמור הוא ומברכין עליו המוציא וברכת המזון בכזית. וכן מה שנתנו שיעור קביעות סעודה בלחמניות הוא בבלילה רכה יותר מדאי או שנעשו רקיקין דקין מאוד אחר האפייה כטריתא ואף אם אין הבלילה רכה יותר מדאי. וטוב לחוש לדבריהם שלא לאכול כי אם בתוך הסעודה[5063]:

(ז) פת הבאה בכיסנין יש מפרשים[5064] שהיא עיסה שנילושה בחלב או בחמאה או בדבש או בשמן ויין או בשאר מי פירות או במי ביצים ושומן לפי שאינה עשויה לקביעות סעודה כי רוב בני אדם

[5054] משא״כ טריתא (דלקמן ה״ו) י״א דלא מועיל קביעות סעודה. ובשוע״ר שם מנה כאן גם טריתא.

[5055] רא״ש ברכות פ״ו סי׳ ל, ועי׳ בקונטרס אחרון סי׳ קסח סק״ה. וראה תהלה לדוד סי׳ קסח סק״כ-כא. ובשוע״ר שם סי״ג פסק שבזה (כשאינה רכה מאד) מברך המוציא, כדעה הב׳ דלקמן ס״ו.

[5056] בזה מודה גם היש מחמירים דלקמן, וכאן בדעה הראשונה י״ל דלאו דווקא אמר וה״ה אם אינה רכה כ״כ (חי׳ צמח צדק קצח, א).

[5057] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[5058] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[5059] ראה בקונטרס אחרון סי׳ קסח סק״ו.

[5060] כדעה זו פסק בשוע״ר סי׳ קסח סי״ג וש״נ.

[5061] לפי הגירסא בגמ׳ לח, א שדין קביעות סעודה מיירי בטריתא, ולא בטרוקנין, יש מחמירין שבטרוקנין מברכין המוציא. וראה בקונטרס אחרון שם.

[5062] עי׳ שוע״ר סי׳ קסח סי״ג שלא הוסיף תנאי זה, כ״א כל מקום שאינה רכה מאד ונאפית הוי לחם גמור.

[5063] וע״ל דאם טגנן בחמאה אח״כ אין לחוש כלל (חי׳ צמח צדק קצח, ב). וראה גם שוע״ר שם.

[5064] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסח סי״א וש״נ.

כוססין ממנה מעט ואין קובעין סעודה אלא על פת שנילושה במים לבדה ואם עירב עמהם מעט מים בלישתה הולכין אחר הרוב. וכן עיסה גמורה שנילושה במים שעירב גם תבלין בלישתה עד שאין דרך רוב בני אדם לאכול ממנה הרבה ולקבוע סעודה עליה מפני רבוי התבלין[5065].

ויש חולקים על זה ואומרים שמברכין המוציא וברכת המזון על פת זו כי אינה דומה ללחמניות וטרוקנין שאין רוב בני אדם קובעין סעודה עליהן מחמת שינוי בלילתן לגריעותא שבלילה רכה אינה סועדת הלב כל כך כלחם גמור אלא פת הבאה בכיסנין היא פת גמורה העשויה כמין כיס וממלאין אותה קודם אפייתה במיני מתיקה[5066] כמו דבש וצוקר[5067] או שקדים ואגוזים וכיוצא בהם משאר מיני פירות או תבלין והמילוי הוא העיקר כי עיקר עשייתה אינה למזון ולהשביע אלא לעדון ותענוג[5068] ומזון העיסה הוא טפל והיה ראוי לברך על המלוי ולפטור העיסה אלא לפי שהעיסה היא מחמשת המינים שהם הנקראים מזון אינה נעשית טפלה אל המלוי כשמתכוין לאכילתה ג״כ כמו שיתבאר (בפ״ג[5069]) ולכן די לברך עליה בורא מיני מזונות ועל המחיה אבל לא המוציא וברכת המזון עד שיאכל שיעור קביעות סעודה (שאז העיסה היא עיקר שסועדת הלב) ואין בכלל זה[5070] עיסה הממולאת בשומשמין שעושין בפורים במדינות אלו שאין עיקר עשייתם לעדון ותענוג אלא למזון ולהשביע:

(ח) במה דברים אמורים כשהמלוי הוא ממיני מתיקה או מיני פירות הנאכלין לעדון ותענוג ולא למזון ולהשביע וגם אין דרך רוב העולם ללפת בהם הפת אבל אם המילוי הוא מבשר ודגים או גבינה שהם מיני לפתן המשביעין או אפילו מיני ירקות שאין משביעין ומלפתין בהם הפת או אפילו אינו לפתן כלל אלא שהוא מדברים הנאכלים למזון ולהשביע ודרך לקבוע סעודה עליהם אין המילוי מוציא הפת מתורת לחם גמור ומברכין עליה המוציא וברכת המזון בכזית[5071] אף אם עיקר כוונתו באכילת פת זו בשביל המילוי שבתוכה והפת טפלה בכוונתו[5072] וכמו הסועד לחם גמור ועיקר כוונתו על הלפתן או על שארי דברים הבאים מחמת הסעודה ואוכל הפת בתורת טפלה להלפתן ושאר דברים שמברך המוציא וברכת המזון בכזית[5073]:

(ט) ולענין הלכה[5074] בעיסה שנילושה בחלב וכיוצא בו משאר משקין או מי פירות חוץ ממים מן

[5065] רש״י ברכות מא, ב ד״ה פת הבאה בכסנין. רמ״א ס״ז. ובשוע״ר שם התנה שיהיו ״תבלין הרבה יותר ממים״, כפי׳ הט״ז בדברי רמ״א הנ״ל. וראה בדי השלחן סי׳ מח סק״א.

[5066] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסח ס״ט-י ש״נ. אבל שם: א) הביא מחלוקת גם בזה ובעל נפש מחמיר על עצמו. ב) היינו גם כשעיקר עשייתה לקנוח סעודה, ולא רק לעדון ולתענוג. ג) ובכלל זה עיסה הממולאת בשומשמין. ד) גם במילוי בשר או גבינה וכו׳ יש חולקים ויראה שמים יחמיר.

[5067] סוכר.

[5068] ובשוע״ר שם: אוכלים אותם לקנוח סעודה ולתענוג. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ח ה״ג.

[5069] הלכה ד.

[5070] חמד משה סק״ב. ובשוע״ר ובלוח ברה״נ שם: ובכלל זה כו׳.

[5071] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסח ס״י, אלא ששם ובלוח ברה״נ פ״ח ה״ג הביא ב׳ דיעות בזה ולכן י״ש לא יאכל כו׳ אלא בתוך הסעודה.

[5072] ריא״ז הובא בשבלי הלקט רס״י קנט ובאגור סי׳ רטז. ב״י סוף סי׳ קסח.

[5073] כדלקמן פ״ג ה״ו-ז. ועי׳ שוע״ר סי׳ קעז ס״א ובקונטרס אחרון שם סק״ב.

[5074] עי׳ שוע״ר סי׳ קסח סי״ב ש״נ.

הדין יש לסמוך על סברא הראשונה שבדברי סופרים הלך אחר המיקל[5075] אך כל בעל נפש יחמיר לעצמו שלא לאכול בלא נטילת ידים והמוציא על לחם אחר תחילה[5076] רק בנילושה בדבש יש להקל אם הקמח מעט והדבש הוא הרוב[5077] והעיקר לעדון ותענוג המתיקות כמו שנוהגין במדינות אלו (שקורין לעקוך[5078]) אלא שהקמח נחשב עיקר מחמת שהוא מין מזון וגם מכשיר התערובות לאכילה[5079] כמו שיתבאר (בפ״ג):

(י) כל מיני לחמים אלו שברכתם בורא מיני מזונות אם באו על השולחן בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה דהיינו שלא לאכול לשם מזון ולהשביע אלא לעידון ותענוג בלבד או בסוף הסעודה לקינוח להקל מכובד המאכל אין נפטרים בברכת המוציא שעל הפת וצריך לברך עליהם בורא מיני מזונות אבל לא לאחריהם מעין ג׳ לפי שנפטרים בברכת המזון[5080] חוץ מפת שנילושה בחלב וכיוצא בו[5081] שאין לברך עליהם בורא מיני מזונות בתוך הסעודה או בסופה בכל ענין מאחר שיש אומרים שברכתם המוציא כלחם גמור ונפטרה כבר בברכת המוציא וספק ברכות להקל.

ואם אוכל מלחמים אלו תוך הסעודה למזון ולהשביע ואפילו מיני עיסה הממולאים בפירות אין צריך לברך אפילו על הפירות לפי שהם נחשבים כטפלה אל העיסה ונפטרים עמה בברכת הפת:

(יא) וכן מיני עיסה שבלילתן רכה ונטגנו במשקה[5082] נפטרים בברכת הפת כשאוכלים למזון כמו שנפטרים כל מעשה קדירה אבל אם אוכלן לקנוח או לתענוג צריך לברך כמו בלחמניות[5083] וכיוצא בהם ואם אוכלן שלא בתוך הסעודה מברך לפניהם בורא מיני מזונות ולאחריהם מעין ג׳ ואפילו שבע מהם ואפילו אכל שיעור שאחרים קובעין עליו סעודה וגם הוא קבע סעודתו עליהם לבדם לפי שמכיון שמתחלה היתה בלילה רכה ואחר כך נטגנו במשקה אין עליהם תורת לחם כלל לדברי הכל ומעט שמן שמושחין המחבת שלא תשרף העיסה אינה נקראת משקה[5084]:

(יב) אבל עיסה שבלילתה עבה כעיסת לחם גמור המתגלגלת בידים וטגנה במחבת בשמן או שאר משקין ושומן יש אומרים[5085] שאין הטיגון במחבת מוציאה מתורת לחם גמור הואיל ומשקה שבמחבת הוא דבר מועט והעיסה היתה בלילתה עבה תחלה והרי זה כאילו נאפית בתנור ומברכין

[5075] בשוע״ר שם כתב דהיינו אף באכל כדי שביעה, אבל כאן מיירי בלא שבע, דבשבע יש להחמיר בכל אופן (כדלעיל ה״ב), דהוי ספק של תורה (כדלקמן הי״ב).

[5076] ואז יאכל פת זו למזון ולשובע, כדלקמן ה״י. וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[5077] ב״ח סי׳ קסח סוף ד״ה ומ״ש והוא. מ״א שם סקי״ח. ובשוע״ר לא הביא הכרעה זו.

[5078] עוגת דבש.

[5079] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסח סי״א וש״נ.

[5080] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסח סי״ד וש״נ.

[5081] שבזה יש מחלוקת כדלעיל ה״ז. ובשוע״ר שם הובאו כמה שיטות בפת הבאה בכסנין ולכן כ׳: אין לברך בתוך הסעודה אלא על מה שלד״ה נק׳ פת הבאה בכסנין.

[5082] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסח סי״ד וש״נ.

[5083] ראה באור סדר ברה״נ ע׳ 69.

[5084] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסח סי״ג וש״נ.

[5085] הכרעת סמ״ג מ״ע כז בדיני שאר ברכות שבסעודה ומ״ע קמא בין שיטות ר״ת ור״ש. הובא בהגהות מיימוניות דפוס קושטא פ״ג מהלי׳ ברכות. וראה שוע״ר סי׳ קסח סט״ו שהביא גם שיטת ר״ת, ובסי״ז ובקונטרס אחרון סק״ז הביא הכרעת סמ״ג. וראה דרכי החיים (ברכת במ״מ ח״ז סק״ב). תהלה לדוד סי׳ קסח סקי״ז.

עליה המוציא וברכת המזון בכזית ויש חולקים[5086] ואומרים שדין הטיגון כדין הבישול וכמו שיתבאר וכן עיקר[5087].

ומכל מקום אם אוכל כדי שביעה שהוא ספק של תורה[5088] (אף שמנין הברכות הוא מדברי סופרים מכל מקום מאחר שמשה רבינו עליו השלום תיקן ברכת הזן[5089] בברכה בפני עצמה לפתוח בברוך ולחתום בברוך ראוי להחמיר בספיקה כעין ספק של תורה) יש להחמיר שלא לאכול[5090] כי אם בתוך הסעודה של לחם גמור.

ואפילו היא ממולאת כל שאינה ממולאת בפירות וכיוצא בהם[5091] אלא בגבינה ומטוגנת בחמאה (שקורין פלאדין[5092]) או בבשר ומטוגנת בשומן[5093].

אבל הקובע סעודה על מיני טיגון לבדם אין לברך המוציא וברכת המזון לפי סברא האחרונה כי אם בורא מיני מזונות ומעין ג'[5094].

וכל זה בטיגון אבל עיסה שנתבשלה בקדירה אין עליה תורת לחם כלל גם לסברא הראשונה[5095] ומברכין עליה בורא מיני מזונות ומעין ג' לעולם אפילו בקביעות סעודה ואפילו הן חתיכות גדולות[5096] (שקורין קניידליך או קרעפליך[5097]).

אך אם חזר ואפאה בתנור או במחבת בלי משקה[5098] חזר וירד עליו תורת לחם גמור[5099] ואפילו הן חתיכות קטנות מכזית ומברכין עליה המוציא וברכת המזון בכזית ולפי סברא הראשונה שהטיגון במעט משקה דינו כאפייה הוא הדין אם חזר וטגנה במחבת במשקה מעט.

ולכן מיני עיסה ממולאים בגבינה (שקורין קרעפליך) שמבשלין אותן במדינתנו ואחר כך מטגנין בחמאה במחבת או אפילו בקדירה אלא שהחמאה הוא דבר מועט לפי ערך ריבוי העיסה והגבינה אין לאכול מהם כדי שביעה כי אם בתוך הסעודה לחוש לסברא הראשונה אבל אם משימים לתוך

[5086] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[5087] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[5088] ובשוע״ר סי׳ קסח סט״ז כ׳ שבכל אופן הוי ס׳ בד״ס, וכמש״נ שם ס״ח דגם באכל כדי שביעה סגי מה״ת במעין ג׳.

[5089] ראה שוע״ר סי׳ קפז ס״ב-ג וש״נ. וראה העו״ב תשצ ע׳ 51.

[5090] אבל לא יחמיר לברך בהמ״ז מספק. וראה באור סדר ברה״נ ע׳ 72.

[5091] שאז א״צ להחמיר אפילו אכל כדי שביעתו, כל שלא אכל כדי קביעות סעודה (אבן העוזר בסוף הסי׳ ובדינים העולים אות ז). וראה בדה״ש סי׳ מח סקכ״א ותורת מנחם אות ו, דאפשר תיבות אלו לעיל אחר ״בהמ״ז בכזית״. וראה מגיני השלחן ע׳ קכב-ג.

[5092] עוגה ממולאת.

[5093] שבזה אין להקל כלל. וראה שוע״ר שם סי״ז וש״נ.

[5094] וכ״ה בשוע״ר סט״ו וש״נ.

[5095] סמ״ג והגהות מיימוניות שם.

[5096] וכ״ה בשוע״ר שם סי״ז, וראה בקונטרס אחרון שם סק״ז.

[5097] כופתה או כיסנים.

[5098] היינו ביג״ל או פרעצי״ל (פרי מגדים א״א סקל״ט).

[5099] רש״י ברכות לז, ב ד״ה בשערסן. רבינו ירוחם נתיב טז ח״ה (קמה, ג). מ״א סקל״ט. וראה גם שוע״ר שם סכ״ב. בקונטרס אחרון שם סק״י.

הקדירה שנטגנים בתוכה הרבה שומן הצף על פני החלב (שקורין סמעטינע[5100]) הרי זה כמין בישול גמור ומברך בורא מיני מזונות ומעין ג׳ לעולם וכן אם טגנה באלפס או בקדירה בחמאה הרבה כעין בישול במים אף על פי שאחר כך סינן מהם החמאה:

(יג) וכל זה בעיסה שנתבשלה קודם אפייתה[5101] אבל לחם אפוי שנתבשל בקדירה אין הבישול מוציאו מתורת לחם גמור לענין ברכה שלא לברך עליו המוציא וברכת המזון בכזית אלא אם כן נמחה הלחם בבישול[5102] עד שלא נשאר בפרוסות כזית בכל אחת כי כל פרוסה שנשאר בה כזית לא נתבטלה עדיין מתורת לחם לענין ברכה אפילו אין בה תואר לחם כלל מחמת רוב הבישול ואם לא נשאר בה כזית נתבטלה מתורת לחם לגמרי ואפילו נראה שיש עליה תואר לחם אינו חשוב תואר ומברכים עליה בורא מיני מזונות ומעין ג׳ לעולם אפילו קבע סעודה על פרוסות הרבה שנמחו בבישול ולא נשאר כזית בכל א׳.

ויש אומרים[5103] שאפילו לא נמחו בבישול אלא שמתחלה קודם הבישול פירר הפת לפרוסות קטנות פחותות מכזית כמו שנוהגין לעשות במצות בפסח[5104] אפילו נראה שיש עליהן תאר לחם לא נחשב תואר ואפילו חזרו ונדבקו על ידי הבישול ונעשו כזית וספק ברכות להקל[5105] ומכל מקום כל בעל נפש יחמיר לעצמו שלא לאכול מהן כדי שביעה[5106] אם יש עליהן תאר לחם[5107] כי אם שיברך המוציא על כזית לחם גמור תחלה[5108] ובטיגון יש להחמיר בכל ענין[5109]:

(יד) וכל זה כשנתבשל בכלי ראשון[5110] אבל כלי שני אינו מבשל[5111] ולפיכך אם נתן לתוכו פירורי לחם אפילו פחותין מכזית מברך עליהם המוציא ולאחריהם ברכת המזון בכזית והוא שלא שהו בתוכו כל כך עד שנמוח[5112] והלך תאר הלחם האפוי מהם אלא עדיין ניכרים שהם לחם[5113] אפוי ולא עיסה.

ועירוי מכלי ראשון הוא ספק אם נדון ככלי ראשון או ככלי שני ולכן אין לאכול פירורין פחותין

[5100] שמנת.

[5101] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסח סי״ח וש״נ.

[5102] רש״י ברכות לז, א ד״ה שהפרוסות קיימות. מרדכי ברכות פ״ו רמז קיט. וראה מ״א סקכ״ח. וראה גם לקמן ריש הט״ו. וראה העו״ב (ירות״ו) ח״ב ע׳ 138.

[5103] בשוע״ר סי׳ קסח סי״ח הובאה רק דעה זו, באין חולק, וש״נ.

[5104] שנוהגים לפרר המצות, אבל אין ר״ל שגובלים, שבזה מיירי לקמן בהט״ו (חי׳ צמח צדק קצז, ד).

[5105] ראה חי׳ צמח צדק שם. וראה שוע״ר סי׳ קסח סי״ב.

[5106] שאז יבא לספק דאורייתא בבהמ״ז, משא״כ בברכות שלפניה שהם מדרבנן פסק להקל (חי׳ צמח צדק שם), וכדלעיל ה״א-ג והי״ב שכשאכל כדי שביעה גם מנין הברכות יש לו דין מה״ת.

[5107] כשלא נמחה בבישול כנ״ל. וראה העו״ב (ירות״ו) ח״ב עמ׳ 134.

[5108] עי׳ חי׳ צמח צדק שם.

[5109] אפי׳ בפחות מכדי שביעה. ראה חדושי צמח צדק קצח, א. בדה״ש סי׳ מח סקכ״ז וסקל״א. וכ״ה לקמן סוף הט״ו.

[5110] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסח סי״ח וש״נ.

[5111] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסח סוף סי״ט וש״נ.

[5112] כדלקמן רסט״ו וש״נ.

[5113] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסח סי״ח לגבי עירוי ומים צוננים וש״נ. וכאן מוסיף ״אפוי ולא עיסה״ כדלקמן רסט״ו וש״נ.

מכזית שבקערה שעירה עליהם מכלי ראשון כי אם בתוך הסעודה אם יש עליהם תאר לחם[5114] אבל אם שהו עד שנמוחו קצת הלך מהם תאר לחם האפוי ואפילו פירורין פחותין מכזית שנשרו בצוננין זמן מרובה ונמוחו קצת עד שהלך מהם תאר הלחם ונראים כפירורי עיסה מברך עליהן בורא מיני מזונות ומעין ג׳ אפילו בקביעות סעודה וכל שהמים מתלבנים מחמת מחוי הפירורים כבר הלך מהם תאר הלחם וכן הדין בחתיכות פת שנתייבשו בתנור (שקורין פענץ) ושורין אותו בשכר צונן[5115].

ופירורי לחם העומדים בעינם אפילו הוא פירור דק כקמח שאין נראה בו תואר לחם לעין אף על פי כן מראהו עמד בו[5116] ולא נתבטל מתורת לחם ומברכין עליו המוציא:

(טו) פרורי לחם פחותים מכזית שחברם ודבקם יחד על ידי דבש או חלב או מרק אם על ידי זה נמוחו קצת ונעשו כעיסה[5117] ואין עליהם תאר לחם אפוי מברך בורא מיני מזונות ומעין ג׳ לעולם[5118] מאחר שמתחלה[5119] לא היה כזית בכל פירור לבדו.

ולכן מה שנוהגים בפסח לכתוש המצות לפירורין דקין מאוד וחוזרין וגובלין אותן במים חמין ובשומן ומי ביצים[5120] ועל ידי זה נמוחו קצת ונעשו כעיסה כשלשין ועושין אותן כעיגולים (שקורין קניידליך או חרעמזליך[5121]) ואין עליהם תאר לחם אפוי מברך עליהם בורא מיני מזונות ומעין ג׳[5122] לעולם ואפילו לא נתבשלו אחר כך בקדירה אלא טגנם במשקה להאומרים שטיגון אינו כאפייה וכן עיקר כמו שנתבאר למעלה[5123] ואם[5124] לא הלך מהן תאר הלחם בלישתן ובישלם בקדירה והלך מהן מחמת הבישול אף על פי שיש בכל אחד כזית ויותר מברך עליהם בורא מיני מזונות ומעין ג׳ לעולם ולא אמרו שכזית לחם אפוי אינו מתבטל מתורת לחם בבישול אפילו אין בו תאר לחם אלא בכזית ראשון הנשאר קיים משעת האפייה אבל לא בנתפרר וחזר ומתחבר בלישה[5125].

[5114] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[5115] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[5116] דלא נעשו כעיסה, וכדלקמן ריש סט״ו וש״נ. וראה העו״ב תשצב ע׳ 63. ובשוע״ר שם סי״ט: אע״פ שאין עליהם תאר לחם מפני שהן דקין ביותר ... שכיון שהוא פת בפ״ע בלי תערובת שום משקה בתוכו המחברו ומדבקו אינו יוצא מתורת פת לעולם.

[5117] ראה מ״א סי׳ קסח סקכ״ח (לשיטת רש״י ומרדכי שרבינו חשש לו לעיל הי״ג). וכן לעיל הי״ג-ד, כל פעם שנזכר תאר לחם מפרש: נמחה הלחם בבישול ... שנמוח ... ונמוחו ... ונמוחו קצת ... ונראים כפירורי עיסה ... נמוחו קצת ונעשו כעיסה. וראה העו״ב תשצב ע׳ 62. ובשוע״ר שם סי״ח: דהיינו שניכר וידוע שהוא לחם.

[5118] אפילו אכל כשיעור קביעות סעודה, כדלעיל הי״ד.

[5119] ובשוע״ר סי׳ קסח שם: ואין בכל אחד בפ״ע כזית. והנפק״מ להלכה ראה לקמן בסמוך.

[5120] אפילו במים בלבד הכי דינא, ודיברו בהוה שכן עושים לפי שאין טבע המים לדבק כ״כ כמו אלו (חי׳ צמח צדק קצז, ד).

[5121] כופתה או תופינית.

[5122] שו״ת מהרש״ך ח״א סי׳ קסג. הובא בכנסת הגדולה הגהות הטור. מ״א סקכ״ח. ומיירי אפילו אם אחר הגיבול יש בו כזית, כדלקמן בסמוך.

[5123] הלכה יב.

[5124] אוצ״ל: ואפילו אם.

[5125] כדמוכח ברש״י ברכות לז, ב ד״ה בשערסן (ורבינו לעיל הי״ג חושש לשיטתו). וראה בקונטרס אחרון סי׳ קסח סק״י. אבן העוזר למ״א סקכ״ח (בטעם הא׳), ממשמעות גמ׳ ברכות לז, ב. וכ״ה בשוע״ר סי״ח עה״ג: עי׳ גמ׳ דאית בי׳ פירורים כזית כו׳ (משמע שהגוש הראשון הנתחבר ע״י אפיה יהיה קיים - אבן העוזר שם). וכ״ה משמעות שו״ת מהרש״ך שם. וראה חי׳ צמח צדק שם. דרכי החיים ברכת במ״מ ח״ט סק״א. העו״ב תשצב ע׳ 61. ובשוע״ר שם ס״כ פסק שצ״ל המוציא ובהמ״ז כיון שעכשיו יש בו כזית.

ואם לא הלך מהם תאר הלחם בבישול יש להחמיר שלא לאכול כדי שביעה כי אם בתוך הסעודה. ובטיגון יש להחמיר בכל ענין כמו שנתבאר למעלה[5126]:

פרק ג

תערובת שני מינין שהן מעורבין יחד ואין ברכותיהם שוות אם הא׳ הוא עיקר והשני אין נותנין בו כי אם לתקנו ולהכשירו הרי העיקר פוטר את הטפל בברכתו בין מברכה ראשונה בין מברכה אחרונה ואם שניהם עיקר אם אחד מהם הוא הרוב הרי זה נחשב עיקר והמיעוט נחשב טפל ובטל לגבי הרוב[5127]:

(ב) מין דגן הואיל ונקרא מזון הוא חשוב עיקר לעולם[5128] שאפילו רוב התבשיל דבש או מינים אחרים ומיעוטו מאחד מחמשת המינין[5129] אפילו עיקרו מחמת הדבש או מינים אחרים והדגן אינו אלא להטעימו ולהכשירו[5130] הוא נעשה עיקר ומברך עליו בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין ג׳ והוא שיש ממשות הדגן במה שאוכל אבל אם אין בו אלא טעמו בלבד אינו מברך בורא מיני מזונות[5131].

ויש אומרים[5132] שאין לברך לאחריו מעין ג׳ על תערובת ה׳ מיני דגן אלא אם כן יש בתערובת כזית דגן בכדי אכילת פרס ויש לחוש לדבריהם לאכול עוד כזית שברכתו האחרונה היא על המחיה בודאי ועוד כזית שברכתו היא בורא נפשות רבות בודאי כמו שנתבאר למעלה (ספ״א[5133]):

(ג) במה דברים אמורים שהדגן מועט נחשב עיקר כשנותנין אותו ליתן טעם בתערובות אבל אם אין נותנים אותו אלא כדי לצבוע את התבשיל או כדי לדבקו ולהקפותו (שיהא עב קצת) הרי הוא טפל לתבשיל[5134]:

(ד) במה דברים אמורים שאין מתכוונין כלל לאכילת הדגן אבל אם מתכוונין ג״כ לאכילתו אף שאינה עיקר אלא עיקר הכוונה לאכילת שאר המינים[5135] כגון מיני מתיקה מקמח נילוש בדבש (שקורין

[5126] סוף הלכה יג. וראה חי׳ צמח צדק שם.

[5127] וכ״ה בשוע״ר סי׳ ריב ס״א וש״נ. וראה גם לקמן פ״ז ה״י.

[5128] רב ושמואל ברכות לו, ב. ראה גם לעיל פ״ב ה״ז, לקמן פ״ז הט״ו-יט. שוע״ר סי׳ קסח ס״ט. סי׳ רב סי״ב-יג. סי׳ ריב ס״א-ד. לוח ברה״נ פ״ד ה״ב. פ״י הט״ו-יט.

[5129] רב כהנא ברכות לו, ב. רבא שם לז, ב. רא״ש ברכות פ״ו ס״ז-ח. טור ושו״ע סי׳ רח ס״ב. מ״א סי׳ ריב ס״ק א.

[5130] רשב״א ברכות שם ד״ה דובשא עיקר. הובא בב״י סי׳ רח ד״ה ומ״ש רבינו הלכך. לבוש שם ס״ב. וכ״ה לקמן ס״ד. שוע״ר סי׳ קסח סי״א וש״נ.

[5131] דרכי משה סי׳ רד ס״ק ג. רמ״א שם סי״ב. וכ״ה בשוע״ר סי׳ ריב ס״א. לוח ברה״נ פ״ד ה״ב.

[5132] דברי חמודות ברכות פ״ו ס״ק יט - לענין תבשיל מתערובת קמח דגן עם דבש ומינים אחרים. עולת תמיד סי׳ רח ס״ק ז. שיירי כנה״ג סי׳ רח הגה״ט ס״ק א. אליה רבה שם ס״ק ג - לענין הנ״ל. וראה לקמן פ״ח ה״ג שהביא מי שמסתפק אפילו בפת שנעשה מתערובות קמח מיני דגן עם קמח מיני קטניות, וש״נ. ודעה הא׳ מבוארת בלוח ברה״נ פ״ב ה״ד-ה, שרק בתבשיל הנעשה מתערובות קמח דגן עם קמח קטניות צריך כזית בכדי אכילת פרס כדי לברך על המחיה, וש״נ. ולענין ברכת המזון באכל קביעות סעודה ראה לוח ברה״נ פ״ח ה״ד שבכל אופן צריך כזית בכדי אכילת פרס, וש״נ. וראה גם שוע״ר סי׳ קסח סי״א.

[5133] הלכה יט.

[5134] ברכות לט, א. טור ושו״ע סי׳ רח ס״ב וסי׳ רד סי״ב. וראה ט״ז שם ס״ק טז. מ״א שם ס״ק כה. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ד ה״ג. וראה גם שוע״ר סי׳ קסח ס״ט.

[5135] ראה גם לעיל פ״ב ה״ט. וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסח סי״א וש״נ.

לעקוך[5136]) והדבש הוא הרוב והעיקר באכילה זו לעדון ותענוג מהמתיקות ואכילת הקמח אינו עיקר כל כך אף על פי כן נחשב הקמח עיקר לברך עליו בורא מיני מזונות ומעין ג׳ אבל לא לברך עליו המוציא וברכת המזון הואיל ועיקר עשיית ואפיית פת זו אינה למזון ולסעודה אלא לעדון ותענוג מהמתיקות ומזון הקמח הוא טפל ולא עיקר עשייתה ואפייתה אלא אם כן אכל כשיעור קביעות סעודה כמו שנתבאר (בפ״ב[5137]):

(ה) וכן מיני מתיקה הנעשים לעדון ותענוג מבלילת קמח דגן מעט עם צוקר וקמח שקדים הרבה אף על פי שבלילתה עבה ונאפית בתנור כלחם גמור מברך בורא מיני מזונות ומעין ג׳[5138] אלא אם כן בקביעות סעודה:

(ו) אבל פת הנעשית מתערובת קמח דגן בקמח קטניות מאחר שנעשית לקביעות סעודה ממש הדגן עיקר ומברכין עליה המוציא לעולם[5139] ואפילו אם קמח הדגן הוא מועט פחות מכזית בכדי אכילת פרס שברכה ראשונה אין לה שיעור אפילו על כל שהוא[5140] (כמו שיתבאר בפ״ח[5141]) ואין צריך לומר לחם גמור שנאפה לבדו בלי מילוי שאוכלו עם מאכל אחר ביחד אף אם המאכל עיקר ורוב אף על פי כן הלחם נחשב עיקר ומברך המוציא אלא אם כן אינו תאב ומתכוין כלל ליהנות מאכילתו כמו שיתבאר לפנינו[5142]:

(ז) ועיסה שיש בה מילוי בשר ודגים וגבינה ופירות וכיוצא בהם נעשה המילוי טפל לעיסה ונפטר בברכת העיסה בין שברכתה המוציא בין שברכתה בורא מיני מזונות ועל דרך שנתבאר למעלה (בפ״ב[5143]) אפילו אוכל אחר כך המילוי לבדו ואפילו אם המילוי רב מאד ועיקר הכוונה בעיסה זו לאכילת המילוי מאחר שמתכוין ותאב גם כן לאכילת העיסה ואין צריך להחמיר ליקח קצת המילוי מן העיסה ולברך עליו כי היא ברכה לבטלה כיון שבירך על העיקר אין צריך לחזור ולברך על הטפל[5144] אבל אם אינו אוכל אלא המילוי לבדו בלא פת מברך עליו ברכה הראויה לו שהכל או בורא פרי האדמה או בורא פרי העץ[5145]:

(ח) ולא זו בלבד אמרו אלא כל דבר שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה אפילו אינן מאכלים מעורבים זה עם זה כלל אלא שאוכל שניהם יחד ועיקר האכילה הוא מין אחד והשני אינו בא אלא מחמת הראשון שאם לא היה אוכל הראשון לא היה אוכל השני עתה הרי השני נפטר בברכת הראשון ואפילו הוא לחם שהוא חשוב מכל המינין כגון מי שחפץ לאכול דג מליח וכדי

[5136] בלוח ברה״נ פ״ד ה״ד: שקורין לקעי״ך [עוגת דבש] או טארטי״ן [עוגת קמח דגן עם ביצים וסוכר] ומרציפאנ״ס [עוגת קמח דגן עם קמח שקדים וסוכר, דלקמן ה״ה].

[5137] הלכה ז.

[5138] תוס׳ ברכות לו, ב ד״ה כל. טור ושו״ע סי׳ רח ס״ג. וראה שו״ע שם ס״ט, שהשמיט מ״ש בארחות חיים הל׳ ברכות ס״ז. וראה גם שוע״ר סי׳ קסח ס״ט לענין מילוי שקדים או אגוזים.

[5139] אשכול ח״א סוף סכ״ח. הובא בארחות חיים הל׳ ברכות ס״ו. שו״ע סי׳ רח ס״ט.

[5140] ט״ז שם ס״ק יב. מ״א ס״ק טו.

[5141] הלכה י. ולענין ברכה אחרונה ראה שם ה״ג-ד ושי״נ.

[5142] הלכה ח.

[5143] הלכה ח.

[5144] וכ״ה לעיל סי׳ קסח סי״ד ושי״נ.

[5145] וכ״ה לעיל שם ס״י ושי״נ.

שלא יזיקנו בגרונו אוכל עמו פת הרי היא טפלה לדג ונפטרת בברכתו[5146].

והוא שאינו רעב ואינו תאב כלל לאכילת הפת ולא היה אוכלה כלל אם לא המליח אבל אם הוא תאב גם לאכילת פת אף על פי שאוכלה עם המליח אינה טפלה אליו אפילו אם הוא תאב להמליח יותר צריך לברך עליה המוציא ופוטר את המליח הואיל והוא מהדברים שדרכם לבוא מחמת הסעודה שהם נפטרים לעולם בברכת הפת אף כשאינן באים מחמתה[5147]:

(ט) וכן מי שאוכל לפני הסעודה פת שרויה ביין שרף אף על פי שעיקר כוונתו בזה על היין שרף אלא שמפני שהוא חזק וקשה לו לשתותו לבדו שורה בו פת ואוכלה אף על פי כן כיון שהוא לפני הסעודה מן הסתם כוונתו גם כן לסעוד הלב ולפיכך צריך לברך המוציא ופוטר את היי״ש הבלוע בו[5148].

וכן פת הבאה בכיסנין[5149] (על דרך שנתבאר למעלה בפ״ב) אם שורה אותה ביין או יי״ש ושאר משקים אין צריך לברך על המשקה הבלוע בה ולא על משקה שעל גבה כגון שמטבל בדבש ואוכל אבל אם כוונתו על היי״ש לבדו אלא מפני שהוא חזק וקשה עליו לשתותו לבדו הוא שורה בו פת ואינו תאב לו כלל כגון שהוא אחר הסעודה צריך לברך עליה שהכל[5150]:

(י) ואפילו אם מתכוין ומתאוה לטעם פת השרויה במשקה אלא שאינו עושה לאכילה אלא לשתיה כגון שמפרר לחם דק דק ונותן לתוך שכר חם כדי שיתן בו טעם כיון שאין בלחם ממשות ודבר חשוב השכר עיקר[5151]:

(יא) וכל זה בפת או מאכל אחר שאוכל עם המליח או עם היי״ש ביחד אבל מה שאוכל אחר כך לבדו צריך לברך עליו תחילה וסוף אלא אם כן שגם באכילה זו הוא טפל כגון מי שאוכל פת למתק השתיה ששתה כבר הרי הפת טפלה למשקה ואין צריך לברך עליה[5152]:

(יב) וכל פת שהיא טפלה לענין ברכה היא טפלה גם כן לענין נטילת ידים ואין צריך ליטול ידיו[5153] ומכל מקום יש ליזהר שלא לאכול כי אם פחות מכביצה[5154].

אך טוב למנוע מלאכול פת למתק השתיה כי מי יוכל להבחין אם אוכלה למיתוק או למילוי הכרס שאז צריך לברך עליה המוציא[5155]:

(יג) במה דברים אמורים כשרוצה לאכול למתק השתיה ששתה כבר אבל אם רוצה לאכול בשביל השתיה לפני השתיה כגון הרוצה לשתות בבוקר ורוצה לאכול מעט כדי שלא ישתה אליבא ריקנא אף

[5146] וכ״ה בשוע״ר סי׳ ריב ס״א וש״נ.
[5147] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[5148] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ב וש״נ.
[5149] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ג וש״נ.
[5150] וכ״ה בשוע״ר שם.
[5151] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ד וש״נ.
[5152] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ה וש״נ.
[5153] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ו וש״נ.
[5154] לחשוש לדעת הפוסקים (של״ה שער האותיות אות ק, סוף דיני ברכת הנהנין (צז, א) סוף כלל ז. הובא במ״א סי׳ ריב ס״ק ג) שמצריכים נט״י.
[5155] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

על פי שאכילה זו היא צורך השתיה וטפלה אליה צריך לברך עליה ברכה המיוחדת לה כדי שלא יהנה מהעולם הזה בלא ברכה[5156] ואם אוכל מעט פת תחלה צריך ליטול ידיו כהלכה[5157]:

(יד) ומדת חסידות אפילו באוכל למתק השתיה ששתה כבר לטעום תחלה ממנו מעט כדי לברך לפניו ברכה המיוחדת לו אם אינה שהכל נהיה בדברו קודם שיברך על המשקה שהכל נהיה בדברו כדי להרבות בברכות כי לעולם ירבה אדם בברכות הצריכות וימעט בשאינם צריכות וזו היא ברכה הצריכה שהרי היא מיוחדת להטפל ולא ברכת העיקר ולא צוו למעט אלא כשיכול לפטור שני דברים בברכה אחת המיוחדת לשניהם[5158]:

(טו) במה דברים אמורים כשאין העיקר חביב יותר מהטפל אבל אם העיקר חביב עליו יותר מהטפל צריך לברך עליו תחלה ופוטר את הטפל ואפילו אם ברכת העיקר היא שהכל וברכת הטפל היא בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה שהן קודמים לברכת שהכל (כמו שיתבאר בפ״י[5159]) כיון שלא היה אוכלו כלל אם לא העיקר[5160] ואפילו אם עכשיו כשאוכל הטפל עם העיקר הטפל חביב עליו יותר אלא שכשאוכלו לבדו אינו חביב עליו כמו העיקר אין לברך עליו כלל[5161] ויש חולקים בזה[5162] ויש לסמוך עליהם בשבת ויום טוב כדי להשלים מנין מאה ברכות[5163]:

(טז) לעולם אין הטפל נפטר בברכת העיקר ואפילו הם ב׳ מינים שברכותיהן שוות אלא כשהיה הטפל לפניו או שהיתה דעתו עליו בבירור בשעה שבירך על העיקר אבל אם אחר הברכה הביאו לפניו ולא היתה דעתו עליו בענין שאם לא היתה טפלה היה צריך לחזור ולברך (ועל דרך שיתבאר בפ״ט[5164]) אין טפלתו מועלת כלום לפוטרו בברכת העיקר לא מברכה ראשונה אף על פי שברכותיהם שוות ולא מברכה אחרונה כשאין ברכותיהם האחרונות שוות אלא אם כן קבע עצמו על העיקר והוא דבר שקביעות מועלת בו מפני שדרכו בכך כגון פת ויין וכן שכר ודבש במדינות אלו[5165].

ומכל מקום מי שאוכל פת או מאכל אחר למתק השתיה ודרכו בכך ברוב הפעמים הרי זה כאילו היתה דעתו עליו:

(יז) וכל טפלה הנאכלת אחר אכילת העיקר[5166] אינה נפטרת בברכתו אלא אם כן אוכלה במקום שאוכל העיקר ולא שינה מקומו בינתיים מחדר לחדר אלא אם כן היא טפלה לדבר הטעון ברכה

[5156] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ז וש״נ.

[5157] רבינו יונה סוף פ״ח דברכות (מב, ב) ד״ה דיבר. הובא בשו״ת רמ״א סי׳ א. מטה משה סי׳ שסד. וכן הוא בסדר נט״י לסעודה הי״ח, ושם: אלא שלא יברך על נטילת ידים.

[5158] וכ״ה בשוע״ר סי׳ ריב ס״ח וש״נ.

[5159] הלכה ז.

[5160] ראה לקמן שם הלכה ב.

[5161] וכ״ה בשוע״ר סי׳ ריב ס״ט וש״נ.

[5162] של״ה שער האותיות אות ק, דיני ברכת הנהנין כלל ה סוף אות ה. הובא באליה רבה סי׳ ריא ס״ק ו. וראה העו״ב תשצז ע׳ 45.

[5163] ראה שוע״ר סי׳ רטו ס״ה וש״נ.

[5164] הלכה ה.

[5165] וכ״ה בשוע״ר סי׳ ריב ס״י וש״נ.

[5166] וכ״ה בשוע״ר סי׳ ריב סי״א וש״נ.

לאחריו במקומו (שיתבאר בפ״ט[5167]) או שקבע עצמו על העיקר ועל דרך שיתבאר בפ״ט[5168] עיין שם כל פרטי דין זה:

פרק ד

דברים הבאים בתוך הסעודה אם הם דברים הבאים מחמת הסעודה דהיינו שדרך לקבוע סעודה עליהם ואין דרכם (כל כך) לאכול כל היום אלא בשעת הסעודה בלבד בין ללפת בהם את הפת כגון בשר ודגים וגבינה וירקות וביצים ומיני מלוחים בין למזון ולהשביע כגון כרוב ותרדין ודייסא וכל מעשה קדרה שאינן באין ללפת הפת אלא למזון ולתבשיל אין צריך ברכה לפניהם אפילו אוכלם בלא פת שברכת המוציא שבירך על הפת שהוא עיקר הסעודה פוטרתם ולא לאחריהם שברכת המזון פוטרתם[5169]:

(ב) ואם הם דברים שאין באים מחמת הסעודה דהיינו שאין דרך לקבוע סעודה עליהם לא ללפת ולא להשביע אלא דרכם לאכלם כל היום אפילו שלא בשעת הסעודה כגון כל מיני פירות וכיוצא בהם בין חיין בין מבושלים ואפילו נתבשלו עם בשר אם אוכל אותם בלא פת טעונים ברכה לפניהם אפילו אוכלם בגמר הסעודה כדי לעכל המאכל או לקנוח להקל מכובד המאכל. אבל אין טעונין ברכה לאחריהם אפילו אוכלם באמצע הסעודה לא לעכל ולא לקנוח אלא לתענוג בלבד[5170]. ויש מסתפקים[5171] בפירות מבושלים כשאוכלם למזון ותבשיל אם לברך לפניהם ולכן יש לאכול מהן מעט קודם הסעודה ולברך עליהם[5172] אבל אם אוכל מהם מעט תוך הסעודה או בסופה לקינוח או לתענוג צריך לברך לפניהם לדברי הכל[5173]:

(ג) ואפילו אם אוכל מהם מעט עם פת ורוצה לאכול גם כן בלא פת צריך לברך לפניהם. במה דברים אמורים כשהביאו הפירות לקנוח ולתענוג אבל אם הביאו אותם ללפת בהם את הפת גם כן אין צריך לברך לפניהם אם אוכל מהם תחלה עם פת ודעתו לאכול מהם עוד עם פת אף על פי שבינתיים אוכל בלא פת ואף אם אחר כך נמלך שלא ללפת בהם בסוף אין בכך כלום כיון שבשעה שאוכל כוונתו ללפת בהם עדיין. וטוב לנהוג לאכול מהם תחלה בלא פת ולברך ואחר כך יאכל בין עם פת בין בלא פת[5174]:

(ד) וכל זה כשקבע לפתן סעודתו על דבר אחר ובאמצע הסעודה הביאו לו פירות אבל אם קבע לפתן סעודתו על הפירות אין צריך לברך לפניהם אף על פי שאוכל מהם בתחלת אכילתו בלא פת ויש חולקים ולכן טוב שיאכל תחלה מעט עם פת ואז אף אם אוכל מהם בלא פת אין צריך לברך אפילו

[5167] הלכה יד.

[5168] הלכה יח.

[5169] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קעז ס״א וש״נ.

[5170] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ב וש״נ.

[5171] קיצור פסקי הרא״ש ברכות פ״ו סי׳ כח (לענין פירות). מ״א ס״ק ג. יד הקטנה הל׳ ברכות פ״ג ס״י ס״ק לב (לענין פירות המבושלים עם בשר). וראה העו״ב תת ע׳ 112.

[5172] קיצור פסקי הרא״ש שם.

[5173] יד הקטנה שם.

[5174] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קעז ס״ג וש״נ.

אין דעתו לאכול עוד פת[5175]:

(ה) וכל מקום שאין הפירות נפטרים בברכת הפת צריך לברך עליהם אפילו היו לפניו בשעה שבירך המוציא ונתכוין לפוטרם וכל מקום שהם נפטרים אפילו לא היו לפניו בשעה שבירך המוציא ולא היה דעתו בפירוש עליהם כי מן הסתם דעתו על כל מה שיביאו לפניו כיון שקובע עצמו לאכילה[5176]:

(ו) אבל אם יודע שלא היה דעתו על זה כלל כגון שלאחר ברכת המוציא שלחו לו דורון מבית אחרים שאינו סומך עליהם ולא היה דעתו על הדורון אינו נפטר בברכת הפת אפילו הוא דבר שדרכו ללפת בו את הפת ומלפת בו הפת. ועכשיו אין העולם נזהרים בזה במדינות אלו מפני שבינינו הוא דבר מצוי שאחד שולח לחבירו דורון בסעודה אפילו מבית אחרים[5177]:

(ז) מים או שאר משקין אין לברך עליהם בתוך הסעודה ואפילו שותה לצמאו ולא לשרות המאכל שבמעיו לפי שאי אפשר לאכילה בלא שתיה ואפילו היה צמא קודם סעודה כיון שאז לא רצה לשתות כדי שלא יזיקו לו המים נמצא כי שתיית המים בסבת הפת הוא ומאחר שקבע סעודתו על הפת הרי ברכת הפת פוטרתם (מה שאין כן כשאוכל מעט פת שלא יזיקו לו המים (כמו שנתבאר בפ״ג[5178])) ואפילו משקין ששותין אותן שלא לצמאו כגון שכר ומי דבש אין לברך עליהם בתוך הסעודה כי אין דרכם לשתותם קודם הסעודה אלא לאחריה לפיכך כשבאים בתוך הסעודה הרי הם טפלים לסעודה וגם אם אוכל איזה דבר למתק השתייה הרי זה טפל למשקה והמשקה ללחם ונפטרים בברכת הלחם[5179]:

(ח) אבל יין אף על פי שבא לשתותו בתוך הסעודה מברך עליו אף על פי ששותהו לשרות האכילה שבמעיו שמפני חשיבותו שמקדשין ומבדילים עליו קבעו לו ברכה אף בתוך הסעודה אבל אינו מברך לאחריו שנפטר בברכת המזון[5180].

ואם שתה יין לפני הסעודה אפילו קודם שקבע עצמו לסעודה אין צריך לברך על היין שבתוך הסעודה אלא אם כן לא היה בדעתו כלל לשתות יין בתוך הסעודה ואחר כך נמלך[5181]:

(ט) במה דברים אמורים כשברך באותו חדר שסועד בו ולא יצא ממקומו בינתיים אבל אם סועד בחדר אחר או שיצא ממקומו בינתיים צריך לחזור ולברך אלא אם כן שתה כשיעור רביעית שטעון ברכה אחרונה וכל זמן שלא בירך יש אומרים שאין שינוי מקום חשוב הפסק (כמו שיתבאר בפ״ט[5182]). במה דברים אמורים בסתם אבל אם היה דעתו בפירוש לפטור היין שבתוך הסעודה

[5175] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ד וש״נ.
[5176] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ה וש״נ.
[5177] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[5178] סעיף יג.
[5179] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קעד ס״ב וש״נ.
[5180] וכ״ה בשוע״ר רס״י קעד וש״נ.
[5181] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ה וש״נ.
[5182] הלכה יד-טו.

אפילו סועד בחדר אחר אינו צריך לחזור ולברך אם היו שני החדרים בבית אחד[5183]:

(י) ויי״ש שבתוך הסעודה אם שותהו כדי לעורר תאות המאכל הרי הוא טפל לסעודה ואין צריך לברך עליו ואם שותהו כדי לחמם האצטומכא לעכל המאכל צריך לברך עליו אלא אם כן בירך עליו או על שאר משקה לפני הסעודה[5184].

במה דברים אמורים במדינות שאין דרכם לשתותו תוך הסעודה אלא בשאר כל היום לחזק הלב ודינו כדין פירות אבל במדינות אלו שרגילים לשתותו תוך הסעודה אין צריך לברך עליו[5185]:

(יא) וכל משקין ששותה לפני הסעודה[5186] אינו פוטר[5187] דברים שבתוך הסעודה או אחר הסעודה אף על פי שבדעתו לשתות גם כן בתוך הסעודה צריך לברך אחריו אם שתה כשיעור חוץ מן היין לפי שבא לפתוח בני מעיים להמשיך האדם לתאות האכילה ומכלל הסעודה הוא ונפטר בברכת המזון לפיכך אין צריך לברך אחריו קודם הסעודה אפילו אין בדעתו כלל לשתות יין בתוך הסעודה והוא הדין ליי״ש:

(יב) וכן מי שמקדש על היין[5188] הואיל ואין קידוש אלא במקום סעודה מכלל הסעודה הוא ואין צריך לברך אחריו[5189] אבל המבדיל על היין ולא היה בדעתו כלל לשתות יין בתוך הסעודה צריך לברך אחריו הואיל ואינו מתכוין לפתוח תאות המאכל אלא למצוה בלבד ואפילו שכח ולא בירך לפני הסעודה ונזכר בתוך הסעודה קודם ברכת המזון[5190] (אבל לאחר ברכת המזון לא יברך שברכת המזון פוטרת על היין בדיעבד כמו שנתבאר בפ״א[5191]) במה דברים אמורים שאין לו כוס לברכת המזון אבל אם דעתו לברך ברכת המזון על הכוס אין צריך לברך אחריו לפני הסעודה שנפטר בברכה אחרונה שמברך על הכוס של ברכת המזון[5192]:

(יג) וכן מי שאוכל לפני הסעודה פרפראות כמו מיני מתיקה או מיני פירות לפתוח בני מעיים ולגרר ולהמשיך הלב לאכילה אף על פי שאין לו פרפראות אחר הסעודה לפוטרם אין צריך לברך אחריהם לפני הסעודה שנפטרין בברכת המזון כמו יין (לשתיה) שלפני הסעודה[5193]. אבל אם אוכלם לתענוג בלבד ולא לגרר ולהמשיך הלב לסעודה צריך לברך לאחריהם ואינן נפטרים בברכת המזון כמו יין של הבדלה וכמו שנתבאר בפ״א[5194]:

[5183] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[5184] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ג וש״נ.

[5185] כמבואר במטה משה סי׳ שסג דמי שרגיל לשתות בתוך הסעודה בטלה דעתו אצל כל אדם - משא״כ במדינות שזה דרכם.

[5186] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ו וש״נ.

[5187] בשוע״ר שם: כיון שאינו פוטר. בלוח ברה״נ פ״ה הי״ג: ואינו פוטר. וכן תיקן בקונטרס השלחן לסי׳ קעו ס״א.

[5188] ראה בדי השלחן סי׳ לא ס״ק ד.

[5189] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ח וש״נ.

[5190] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ו וש״נ.

[5191] הלכה יז.

[5192] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ז לענין שאר משקים וש״נ.

[5193] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ה הט״ו וש״נ.

[5194] הלכה יז.

פרק ה

גמר בלבו שלא לאכול או לשתות ואחר כך נמלך זקוק לחזור ולברך בכל מקום חוץ מבסעודה שאף על פי שגמר בלבו שלא לאכול עוד אין זה סילוק והיסח הדעת כיון שדרכו של אדם להמשך ולהגרר מאכילה לאכילה ופעמים שאדם יושב בסעודה קטנה וממשיך לסעודה גדולה ואין נמלך זוקק ברכה בסעודה אלא אם כן בשעה שבירך המוציא לא היה לו אלא מעט לחם ולא היה יודע כלל בשעת הברכה שיהיה לו יותר אחר כך ואחר כך נתנו לו יותר או אפילו אחר כך נמלך וקנה מן השוק עוד לחם[5195] אבל אם יש לו לחם בביתו וחותך לו חתיכה לאכול אותה ואחר כך רוצה לחתוך עוד אין זה נמלך שדרך אדם הוא כן[5196]:

(ב) וכן שאר מאכלים שידוע שבשעת ברכת המוציא לא היה דעתו עליהם כלל ואפילו לחם ושאר דברים שהיה דעתו עליהם אלא שגמר מלאכול ועקר ממקומו והסיח דעתו מלאכול עוד כשחוזר לסעודתו צריך לחזור ולברך לפי שאין דרכו של אדם להתגרר מאכילה לאכילה אלא כשיושב במקום קביעות סעודתו ולא כשיוצא למקום אחר[5197]:

(ג) וכל זה באכילה אבל בשתיה אם גמר בלבו שלא לשתות עוד ואחר כך נמלך צריך לחזור ולברך ואפילו לא גמר בלבו בפירוש אם אמר תנו כוס ונברך ברכת המזון וכן אם אמר באו ונברך ברכת המזון הרי זה סילוק והיסח הדעת משתיה ואם נמלך לשתות צריך לברך בתחלה אבל אם נמלך לחזור לאכילתו[5198] אוכל בלא ברכה ואם מחמת אכילה זו נגרר לו לשתות שותה גם כן בלא ברכה אבל אם נמלך לחזור לסעודתו וצמא לשתות מחמת אכילה ראשונה צריך לברך אבל אין צריך לברך ברכה אחרונה[5199] וכן אם נמלך לאכול שאר דברים הבאים מחמת סעודה אף שאין בדעתו לאכול פת כלל אין צריך לברך עליהם[5200].

ויש אומרים[5201] שאין חילוק בין אכילה לשתיה שאפילו באכילה ואפילו בסעודת קבע אם הסיח דעתו מלאכול עוד ואחר כך נמלך לאכול פת או שאר דברים הבאים מחמת הסעודה צריך לחזור ולברך וטוב לחוש לדבריהם שלא לחזור ולאכול כלל אבל לא יאכל ויברך משום חשש ברכה לבטלה[5202]:

(ד) אבל אם נטל הכוס בידו לברך ברכת המזון אף על פי שלא נטל ידיו וגם לא אמר מתחלה תנו כוס ונברך ברכת המזון הרי זה סילוק והיסח הדעת לגמרי לדברי הכל אפילו מאכילה וצריך לחזור ולברך לדברי הכל וגם ברכה אחרונה צריך לברך על שאר דברים הבאים מחמת הסעודה קודם ברכת המזון שכסעודה אחרת היא כיון שסילק דעתו מהפת[5203]:

(ה) ואם נטל ידיו מים אחרונים אף על פי שלא נטל הכוס הרי זה סילוק והיסח הדעת לגמרי וצריך

[5195] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קעט ס״א וש״נ.
[5196] ט״ז סי׳ קעד ס״ק ו.
[5197] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[5198] ראה תורת מנחם. העו״ב תשסז ע׳ 4.
[5199] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קעט ס״ב וש״נ.
[5200] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ג וש״נ.
[5201] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ד וש״נ.
[5202] בשוע״ר שם: ולענין הלכה ספק ברכות להקל.
[5203] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ה וש״נ.

לברך לדברי הכל ואפילו בברכה אינו רשאי לאכול ולא לשתות משום הפסק בין מים אחרונים לברכת המזון אלא אם כן רוצה לחזור וליטול מים אחרונים אחר כך סמוך לברכת המזון[5204]:

(ו) וכל מקום שצריך לחזור ולברך המוציא משום היסח הדעת צריך לחזור וליטול ידיו כראוי לאכילת פת ומים האחרונים אין עולין לו אפילו נטלן כראוי לאכילת פת הואיל ולא נתכוין בהם לאכילת פת[5205]:

(ז) אם בעל הסעודה אמר נברך ברכת המזון כל המסובין אסורים לשתות בלא ברכה והוא ששתקו והסכימו לדבריו אבל אם אחד מהאורחים או מבני ביתו אמר כן אף האומר עצמו יכול לחזור ולשתות עם בעל הבית מפני שיודע שאין הדבר תלוי בו אלא בבעל הבית וכיון שבעל הבית לא עשה היסח הדעת אף הוא דעתו סומכת על בעל הבית לשתות עמו[5206]:

(ח) וכן הקרואים בבית בעל הבית לאכול מיני פירות אף על פי שמביאין להם בזה אחר זה אין צריך לברך אלא על הראשון ואף על פי שבשעת הברכה לא היו יודעים כמה יביאו להם כיון שדעתן על בעל הסעודה שזימנם אבל אם בא אליהם איש אחר שלא זימנוהו ואינו קובע עצמו עמהם אלא נכנס אצלם לפי שעה וכל אחד מהמסובין מושיט לו כוס או מיני פירות צריך לברך על כל אחד ואחד אם מושיטין לו אחר שכבר בירך על הכוס שלפניו ואפילו עדיין לא שתה כלו. ועכשיו שהמנהג הוא כן שמושיטין כוסות הרבה למי שנכנס למסיבה הקבועים לשתיה אין צריך לברך אלא על כוס הראשון[5207]:

(ט) אין מברכין שום ברכה אחרונה ואפילו ברכת המזון שמן התורה אלא בעוד שלא נתעכל המזון במעיו וכן אין ב׳ אכילות נפטרים בברכה א׳ אלא כשלא שהה בינתים שיעור שיתעכל המזון במעיו אבל אם שהה כל כך צריך לחזור ולברך וכן הרוצה לפטור ב׳ שתיות בברכה אחת ושהה בינתים כשיעור עיכול[5208]. וכמה שיעורו כל שאינו רעב מאותה אכילה הראשונה[5209] או שאינו צמא משתיה הראשונה:

פרק ו

כל האילנות משיוציאו פרי אף על פי שהוא קטן מאד שם פרי עליו ומברכין עליו ברכתו הראויה לו דהיינו בורא פרי העץ[5210] (חוץ מזיתים וענבים וחרובים[5211] שיש בהם חילוקי דינים ולפי שאינם גדלים במדינתינו לא העתקנום) ובלבד שלא יהא מר או עפוץ (כלומר זויע״ר) ביותר עד שאינו ראוי לאכילה אפילו על ידי הדחק שאז אין מברכין עליו כלל ואפילו אם מיתקן על ידי האור או דבר אחר אין שם פרי עליהם כלל ומברכים עליהם שהכל נהיה בדברו:

[5204] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[5205] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[5206] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ו וש״נ.

[5207] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[5208] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קפד ס״ג וש״נ.

[5209] בשוע״ר שם כ׳ דהיינו דוקא כשאכל כל צרכו, אבל כשאכל מעט הביא ב׳ דיעות וספק ברכות להקל. ועוד כתב שם דהיינו משעה שהתחיל להיות רעב אע״פ שלא נתעכל לגמרי.

[5210] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רב ס״ד וש״נ.

[5211] נתבאר דינם שם ס״ג.

(ב) וכן שקדים המרים אין מברכים עליהם כשהם גדולים ואינן ראוין לאכילה אפילו על ידי הדחק אבל אם מיתקן על ידי האור או דבר אחר מברכין עליהם בורא פרי העץ[5212]:

(ג) גרעיני הפירות אם הם מתוקים וראוים לאכילה בכלל הפרי הם ושם פרי עליהם ומברכין עליהם בורא פרי העץ ואם הם מרים אינו מברך עליהם כלל ואף אם מיתקן על ידי האור או דבר אחר אינו מברך עליהם אלא שהכל נהיה בדברו[5213]:

(ד) קליפי הפירות כגון קליפי מרנצי"ן המרוקחים אינו מברך עליהם בורא פרי העץ שאינן עיקר הפרי שנוטעין האילן בשבילו ויש אומרים שגם קליפי הפירות נחשבים מכלל הפרי עצמו ומברכין עליהם בורא פרי העץ וספק ברכות להקל בדיעבד אבל לכתחילה מברכין עליהם בורא פרי האדמה ויצא לדברי הכל[5214]:

(ה) מיני פירות גרועים הגדלים ביער כגון תפוחים קטנים ואגסים קטנים (שקורין בארין) אף על פי שהם ראוים לאכילה אינן חשובים פרי ומברכים עליהם שהכל נהיה בדברו בין חיין בין מבושלים אבל אגוזים הגדלים ביער פירות חשובים הם ומברכין עליהם בורא פרי העץ[5215].

וכן עשבי השדה שאינן נזרעין הואיל והם גרועים מצד עצמן יש אומרים שמברכין עליהם שהכל. והאר"י ז"ל היה נוהג לברך בורא פרי האדמה על הגדלים בארץ ובורא פרי העץ על הגדלים באילן אפילו הם מינים גרועים כעשבים ודומיהם[5216]:

(ו) וסימן לידע איזהו פרי העץ ואיזהו פרי האדמה בעצים הנמוכים כמיני סנה וכיוצא בו[5217]. יש אומרים שכל עץ העושה פירות משנה לשנה אף אם בחורף כלה כל העץ שלמעלה מהקרקע העיקר והענפים ולא נשאר אלא השורש בארץ שחוזר ומצמיח העיקר וענפיו ועליו ופירותיו בשנה השניה הרי זה אילן גמור ומברכין על פירותיו בורא פרי העץ[5218]. ויש חולקים בזה ואומרים שמאחר שכלה כל העיקר בחורף וחוזר וצומח משרשו נקרא פרי האדמה לענין ברכה[5219]. ויש אומרים שאפילו העיקר נשאר קיים כל החורף רק שענפיו נושרים בחורף וחוזרים וצומחים בקיץ מהעיקר ומוציאין עלין ופירות אין פירותיו חשובים לברך עליהם בורא פרי העץ[5220] ויש לחוש לדבריהם לכתחלה לברך בורא פרי האדמה ואם בירך בורא פרי העץ אף על פירות עץ שכלה כל העיקר וענפיו בחורף

[5212] וכ"ה בשוע"ר שם ס"ה וש"נ.

[5213] וכ"ה בשוע"ר סי' רב ס"ח וש"נ.

[5214] וכ"ה בשוע"ר סי' רב ס"ט וש"נ. וראה גם לקמן הט"ו.

[5215] וכ"ה בשוע"ר סי' רג ס"ב וש"נ.

[5216] וכ"ה בשוע"ר סי' רד ס"ה וש"נ.

[5217] בשוע"ר רס"י רג הביא רק דעה האמצעית דלקמן.

[5218] ברכות מ, סע"א לפירוש הרא"ש שם פ"ו סי' כג. טור בשם הר"י. לבוש ס"א-ב. ב"ח בדעת הרא"ש. וראה חי' צמח צדק י, ג שפירש כן בדעת מהר"ם מרוטנבורג שבמרדכי ברכות רמז קלא.

[5219] ברכות שם, לפירוש הגאונים (אוצה"ג שם - התשובות). הובא במרדכי שם ובטור. רמ"א ס"ב. לבוש ס"ג. וכדעה זו פסק בשוע"ר סי' רג ס"א.

[5220] ברכות שם, לפרש"י שם ד"ה גווזא (ראה ערוך ערך גז האחרון). ריטב"א הל' ברכות פ"א סי' ט (ראה בשוה"ג למהדורה החדשה שם הערה 5 והערה 11). ולגירסת אור זרוע הל' ברכות סי' קעב. ראה חי' הצמח צדק י, ד. בדי השלחן סי' סב ס"ק ג. שם הגדולים ותורת מנחם. דרכי החיים (ברכת בפה"א ובפה"ע ס"ק א). "המודיע" שנה שניה מס' 22. 29. דבר אמת (חלק בירורי הלכה) דף ג ואילך. ברכה מציון חיו"ד סי' כד.

ולא נשאר אלא השורש יצא בדיעבד[5221]:

(ז) וכל זה כשחוזרים וצומחים ענפים מהעיקר והענפים הם שמוציאים עלין ופירות ולא העיקר שהוא קשה אבל מיני עצים רכין שהעלין והפירות יוצאין מהעיקר עצמו אינו נקרא אילן כלל לדברי הכל לענין ברכת בורא פרי העץ[5222] (ואף שנקרא אילן לענין ברכת בורא עצי בשמים על ריחו וכמו שיתבאר בפי"א[5223] וכמו שנקרא אילן לענין כלאי הכרם[5224]). ואף אם אינו כלה כלל בחורף אלא כל העיקר נשאר קיים כל החורף וחוזר ומתלחלח ומוציא עלין ופירות בשנה השנית מברכין עליהם בורא פרי האדמה כגון מיני תותים[5225] שקורין במדינתינו מאלינע"ס אבל מיני תותים הגדלים באילן גמור אם הם פירות חשובים כגון מין שקורין בפולין יאגידעס השחורים[5226] מברך עליהם בורא פרי העץ:

(ח) ואותן תותים אדומים הנמצאים בעשבים בתמוז יש מהם מין הנמצא בחורף ואין בהם אלא שרף בעלמא כנוס בתוך החרצנים ומוצצין אותן וזורקין אותם מברכים עליהם שהכל נהיה בדברו[5227] כדין מי פירות שיתבאר בפ"ז[5228]:

(ט) וכן המוצץ המשקה הבלוע לבדו ולא גוף הפרי מכל הפירות[5229] חוץ מענבים שהמוצץ אפילו היין לבדו הבלוע בתוכם מברך בורא פרי העץ אבל על דבש תמרים בין על הבלוע בין על הזב מהם מברך שהכל נהיה בדברו לפי שכל משקה היוצא מהפירות אין שם פרי עליו חוץ מהיוצא מהזיתים וענבים[5230] רק שהשמן היוצא מזיתים אינו ראוי לאכילה בלי תערובות ואין מברכין עליו כלל בלי תערובות כמ"ש בפ"ז[5231]:

(י) כל הפירות בין פירות העץ בין פירות האדמה שטובים חיין ומבושלים מברכין עליהם ברכתם בין חיין בין מבושלים ואפילו אם דרך אכילתם היא כשהם חיין מפני שאין דרך רוב העולם לבשלם לא נשתנית ברכתם בשביל שבשלם שמכיון שהגיעו לכלל פרי כשהם חיין אין הבישול מבטל תורת פרי מהם. והוא שלא נשתנה טעמם לגריעותא מחמת הבישול שטובים מבושלים כמו חיין אבל אם הם טובים חיין יותר ממבושלים כיון שעל ידי הבישול נשתנה לגריעותא מברכים עליהם שהכל כשהם מבושלים[5232].

[5221] ראה גם חי' צמח צדק קצח, ב סכ"ג.

[5222] תוספתא כלאים פ"ג הי"ג, לפירוש הרא"ש ברכות פ"ו סכ"ג. ירושלמי כלאים ספ"ה, לפירוש הרב מנחם [מנוח] בתוס' ברכות מ, א ד"ה איתיה. וראה חי' הצמח צדק י, ג. בדי השלחן סי' מט ס"ק ו. שו"ת ברכה מציון שם.

[5223] הלכה ב.

[5224] ירושלמי כלאים פ"ה ה"ז. תוס' ברכות שם. טור ושו"ע יו"ד סי' רצו סט"ו. שיטה מקובצת ברכות מ, א ד"ה מאן תנא. וראה גם רשב"א ברכות מג, א ד"ה מיתיבי, שדין כלאי הכרם דומה לדין ברכת הריח לענין זה. וראה תהלה לדוד סי' רג ס"ק ב. דברי טעם יח, ג. באור לסדר ברה"נ ע' 175.

[5225] ובשוע"ר סי' רג ס"א כתב בתותים הגדלים בסנה (שכלו עציו וחוזרים וצומחים משרשיו) מברכים בורא פרי האדמה.

[5226] וכ"ה בשוע"ר סי' רג ס"ב וש"נ.

[5227] וכ"ה בשוע"ר סי' רג ס"ג וש"נ.

[5228] הלכה יא.

[5229] ראה שוע"ר סי' רב ס"כ וש"נ.

[5230] שוע"ר שם ריש ס"י וש"נ.

[5231] הלכה יא.

[5232] וכ"ה בשוע"ר סי' רב סט"ז וש"נ.

ואם חזר וטגנם בדבש ונשתבחו מברך ברכה המיוחדת להם בורא פרי האדמה או בורא פרי העץ[5233] ואין צריך לומר אם מתחלה טגנם בדבש או בשלם עם בשר[5234] ונשתבחו או שלא נגרעו על כל פנים מבעודם חיין הרי הדבש או טעם ושומן הבשר טפל אליהם ונפטר בברכתם (רק הבשר שבעין אינו טפל וצריך לברך עליו שהכל נהיה בדברו[5235]):

(יא) אבל פירות שדרך אכילתם היא לאכלם מבושלים מפני שהן טובים מבושלים יותר מחיין אף על פי שהם טובים וראויים לאכילה גם כשהן חיין רק שאין רגילין רוב בני אדם לאכלן חיין אלא לבשלן תחלה מחמת שהם טובים יותר כשהם מבושלים מברכין עליהם כשהן חיין שהכל נהיה בדברו ולאחר הבישול מברכין ברכתם הראויה להם[5236] כגון מיני לפתות שקורין (ריב"ן ומערי"ן) שדרך אכילתם היא לאכלם מבושלים מברך עליהם בורא פרי האדמה כשהם מבושלים אבל כשהן חיין מברך עליהם שהכל נהיה בדברו[5237]:

(יב) אבל אם דרך רוב בני אדם לאכלם גם כשהן חיין[5238] כמו מיני ירקות וקטניות אפילו טובים מבושלים יותר מחיין מברך עליהם בורא פרי האדמה בין חיין בין מבושלים ואפילו מיני ירקות שאין דרך רוב בני אדם לאכלם חיין אלא עם פת או דבר אחר כגון בצלים וכיוצא בהם מברך עליהם בורא פרי האדמה כשהן חיין[5239].

אבל בצלים מבושלים מברך עליהם שהכל נהיה בדברו כיון שמתקלקלין כשמבשלין אותם בפני עצמם ואפילו נתבשלו עם בשר ונשתבחו לפי שהבשר או התבשיל שמשביחן הוא העיקר הואיל ובישולם עם בשר ותבשיל הוא כדי שיתנו הם טעמן בבשר ותבשיל ולא הבשר והתבשיל בהם[5240]:

(יג) קטניות יבשים כשהן חיין מברך עליהם שהכל שאין זו דרך אכילתן אבל בעודם רטובים מברך בורא פרי האדמה גם על השרביטין הראוין לאכילה. במה דברים אמורים בשל גנות שהם נזרעים על דעת לאוכלם חיין אבל הנזרעים בשדות דרכם להניחם עד שיתייבשו ולאכלם מבושלים לפיכך כשהם חיין מברכין עליהם שהכל[5241]:

(יד) אגוז גמור הראוי לאכילה חי שטגנו בדבש אפילו בישלו במים קודם הטיגון ונשתנה טעמו לגריעותא וברכתו אז שהכל נהיה בדברו אף על פי כן כשחזר ונתקן על ידי הטיגון חוזר לברכתו שהיא בורא פרי העץ ואף שתיקון זה הוא על ידי הדבש מכל מקום האגוז חשוב עיקר והדבש טפל אליו לתקנו ולהכשירו וכן בכל מיני פירות מרוקחים בין פירות האילן בין פירות הארץ ואפילו פירות שאין ראוין לאכילה כלל בלא טיגון בדבש כגון ורדים שקורין (רויזין) וכיוצא בהם אין הדבש עיקר אלא טפל שהרי אינו בא אלא להכשיר הפרי לאכילה והרי זה כפרי שאין דרכו להאכל חי אלא מבושל

[5233] כדלקמן הי"ד וש"נ.
[5234] וראה חי' צמח צדק ט, ב.
[5235] ראה באור סדר ברה"נ ע' 182.
[5236] וכ"ה בשוע"ר סי' רב סט"ז וש"נ.
[5237] וכ"ה בשוע"ר סי' רה ס"ג וש"נ.
[5238] וכ"ה בשוע"ר סי' רב סט"ז וש"נ.
[5239] וכ"ה בשוע"ר סי' רה ס"א וש"נ.
[5240] וכ"ה בשוע"ר סי' רה ס"ב וש"נ.
[5241] וכ"ה בשוע"ר סי' רה ס"ד וש"נ.

שמברכין עליו ברכתו בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה לפי שעל דעת כן נוטעים אותו ולא ברכת המים שנתבשל בהם והכשירוהו לאכילה[5242].

ומכל מקום ברכת הורדים בורא פרי האדמה לפי שהן פרחים ולא עיקר הפרי[5243]:

(טו) אבל המטגן אגוז בעודו רך ומר[5244] מברך שהכל לפי שאין נוטעים האגוז אלא על דעת לאכלו בגמר הפרי ולא קודם לכן שלא להפסידו ולהסירו מהאילן קודם שיגמר גידולו אבל קליפת הפרי שמטגנה עד שנעשית ראויה לאכילה מברך בורא פרי האדמה לפי שעל דעת כן נוטעים גם כן לאכול הקליפה על ידי טיגון לאחר שיגמר הפרי אלא לפי שכיון שאינו עיקר הפרי שעל דעת כן נוטעים האילן אינו חשוב כל כך לברך עליו בורא פרי העץ אלא בורא פרי האדמה כמו שנתבאר[5245]:

(טז) צוקער אף על פי שנעשה מקנים המתוקים מברכים עליו שהכל[5246]:

(יז) צנון מברכין עליו בורא פרי האדמה אף על פי שסופו להקשות[5247]:

(יח) פלפלין בעודם רטובים שהן ראויין לאכילה יש אומרים שמברך עליהם בורא פרי העץ כיון שהם גדלים באילן ויש אומרים שמברכין עליהם בורא פרי האדמה הואיל ועיקר נטיעתם הוא על דעת שיתייבשו ויאכלו רובן שחוקים כתבלין ואינן נאכלים בפני עצמן אלא מיעוטם לפעמים וספק ברכות להקל בדיעבד אבל לכתחילה יברך בורא פרי האדמה לצאת לדברי הכל[5248]:

(יט) אבל פלפלין יבשים וזנגביל שקורין (אינגבער) יבש וכן הצפורן שקורין (נעגליך) וכל כיוצא באלו שאינן נאכלין ביובש אלא על ידי תערובת אין מברכין עליהם כלום כשאוכלן בפני עצמן שאין זו אכילה של הנאה לברך עליהם ברכת הנהנין אבל עץ של קנמון שקורין (צימרינד) רגילים לאכלו ביובש ומברכים עליו בורא פרי האדמה כי הוא גדל על הארץ כמו קנים[5249]:

(כ) וכן אגוז (שקורין מושקאט נוס) רגילים לאכלו גם כן ביובש ומברכין עליו בורא פרי העץ ומי שיש לו שילשול ונותן המושקאט לתוך השכר כדי שיעצור אם אינו צמא ואינו שותה אלא לרפואה המושקאט עיקר והשכר טפל ומברך בורא פרי העץ ואם הוא צמא או תאב לשתות השכר גם בלא רפואה אף על פי שנותן המושקאט לתוכו לרפואה השכר עיקר ומברך עליו שהכל ופוטר את המושקאט הואיל ובליעת המושקאט הוא על ידי השכר ובלעדו לא היה בולעו[5250]:

(כא) זנגביל בעודו רטוב שהוא ראוי לאכילה מברכין עליו בורא פרי האדמה ולא בורא פרי העץ לפי שאינו עיקר הפרי כי הוא שורש תחת הקרקע[5251] וכן זנגביל יבש שעשה ממנו מרקחת מברכין עליו

[5242] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רב ס״ח ש״נ.
[5243] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רב ס״ז ש״נ.
[5244] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רב ס״ד וס״ט ש״נ.
[5245] לעיל סעיף ד.
[5246] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רב ס״כ ש״נ.
[5247] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רג ס״ז ש״נ.
[5248] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רב סכ״א ש״נ.
[5249] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רב סכ״ב ש״נ.
[5250] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רב סכ״ג ש״נ.
[5251] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רג ס״ד ש״נ.

בורא פרי האדמה וכן בפלפלים יבשים שאף שנעשו ראוים לאכילה על ידי הדבש אין הדבש חשוב עיקר אלא טפל שהרי הוא בא להכשירם ולתקנם וכן בשמים שחוקים ומעורבים עם צוקער כמו שרגילים לכתוש זנגביל יבש ולערבו עם צוקער שקורין (מאגין פולווער) אף שאינן ראויים לאכילה כלל בפני עצמם אין הצוקער חשוב עיקר אלא טפל כיון שהוא בא להכשירם ולתקנם[5252]:

(כב) במה דברים אמורים במיני בשמים ותבלין שדרכם להאכל על ידי טיגון בדבש או על ידי תערובת צוקער או דבר אחר שהן חשובין עיקר כגון זנגביל ופלפלין וצפורן וכיוצא בהם אבל מיני בשמים ותבלין שאין דרכם להאכל אלא כשמתבלין בהם התבשיל ואז התבשיל הוא עיקר ואין האכילה נקראת על שם התבלין כלל וכאילו אינן עומדים לאכילה כלל כגון ציטווער וכיוצא בו אין שם פרי עליו ואף אם תיקנו והכשירו לאכילה כמות שהוא כמו שרגילין שצולין ציטווער ואוכלין לרפואה אין מברכין עליו אלא שהכל כיון שאין נוטעין אותו על דעת לאכלו כלל אלא על דעת ליתנו בתבשיל ואין צריך לומר אם טגנו בדבש או שעירבו עם צוקער[5253].

וכן השבת (שקורין עני״ס) והכמון (שקורין קימ״ל) הואיל ואין דרכם לאכול אלא ליתנם בתבשיל לטעם בלבד לפיכך אף כשבשלם בפני עצמם או אכלם חיין אינו מברך עליהם אלא שהכל נהיה בדברו[5254] אבל כשצולין זנגביל לרפואה מברכין עליו בורא פרי האדמה כיון שנעשה ראוי לאכילה על ידי זה[5255]:

פרק ז

על כל דבר שאין גדולו מן הארץ כגון בשר בהמה חיה ועוף דגים וחלב וגבינה וביצים מים ומלח ודבש מברכים שהכל נהיה בדברו. וכן כמהין ופטריות (שקורין שוועמליך) אף שגידולם מן הארץ שמלחלוחית הארץ הם גדלים על העצים ועל הכלים כיון שאין יניקתם מן הארץ אלא מן האויר אינם נקראים פרי האדמה ומברכין עליהם שהכל נהיה בדברו[5256]:

(ב) וכן כל דבר שנשתנה לקלקול נשתנה ברכתו המיוחדת לו ומברכים עליו ברכה הכוללת שהיא שהכל נהיה בדברו כגון הפת שעיפשה ותבשיל שנשתנה צורתו ונתקלקל מעט אבל אם נתקלקל לגמרי עד שאינו ראוי לאכילה כלל אפילו על ידי הדחק אין מברכין עליו כלל וכן בפת שעיפשה[5257].

וכן יין שהחמיץ עד שבני אדם נמנעים לשתותו מפני חמיצותו מברכין עליו שהכל נהיה בדברו. ואם נעשה חומץ גמור דהיינו שהוא חזק כל כך שכשמשליכים אותו על הארץ הוא מבעבע ומעלה רתיחות אין מברכין עליו כלל מפני שמזיקו ואם עירבו במים עד שהוא ראוי לשתיה מברך עליו שהכל[5258]:

(ג) וכן כל מיני פירות שבשלם במים ועשה מהם משקה ואפילו שכר שעורים מברכים עליו שהכל

[5252] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רג ס״ה וש״נ.
[5253] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רג ס״ו וש״נ.
[5254] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רד ס״ד וש״נ.
[5255] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רג ס״ו וש״נ.
[5256] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רד ס״א וש״נ.
[5257] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ב וש״נ.
[5258] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

ולא בורא מיני מזונות הואיל והוא צלול ועומד לשתיה[5259]:

(ד) יין שריחו חומץ וטעמו יין עדיין שם יין עליו ולא נשתנית ברכתו אבל אם טעמו חומץ אף על פי שריחו יין מברכין עליו שהכל[5260]:

(ה) יין מבושל מברכים עליו בורא פרי הגפן[5261] וכן יין שמערבים בו דבש ופלפלין אף על פי שנשתנה טעם היין על ידי הדבש ופלפלין לא נשתנה לגריעותא וברכתו בורא פרי הגפן[5262]:

(ו) יין שנתערב בו אחד משאר משקין אם נתערב כל כך עד שנפסד טעם היין אין לברך בורא פרי הגפן אלא שהכל כיון שנשתנה לגריעותא ואם נתערב בו דבר שאינו מפסיד טעם היין הולכין אחר הרוב[5263] ויין שמזגו במים אפילו המים הם הרוב מברכים עליו בורא פרי הגפן אם הוא יין חזק שראוי לשתותו על ידי מזיגה גדולה כזו ודרך בני אדם לשתותו במקום יין על ידי מזיגה כזו שאם לא כן בטלה דעתו אצל כל אדם. ואם היין הוא אחד משישה במים שיש במים ששה פעמים כמותו אין מברכין עליו בורא פרי הגפן בכל ענין[5264]:

(ז) אין מברכין על המים שהכל נהיה בדברו לפניהם ובורא נפשות רבות לאחריהם אלא כששותה לצמאו אבל אם שותה להבליע לוגמתו שחנקתו אינו מברך לא בתחלה ולא בסוף לפי שאין הנאה לאדם בשתיית המים אלא בשעה שהוא צמא[5265] אבל שאר משקים שיש הנאה לגוף בשתייתן ובטעמן צריך לברך עליהן בתחלה ובסוף אף על פי שאינו תאב להם ואינו שותה ברצון אלא מחמת אונס לוגמתו שחנקתו[5266]:

(ח) וכן כל האוכלין ומשקין שאדם אוכל ושותה לרפואה אם טעמן טוב והחיך נהנה מהם מברך עליהם תחלה וסוף אף על פי שאינו תאב להם כלל ואינו אוכלם אלא מחמת אונס חליו אבל אם הם רעים שאין לו הנאה מהם אף על פי שמתרפא בהם אינו מברך לא בתחלה ולא בסוף (ואם אינם טובים ולא רעים לגמרי יש מי שרצה לומר שלעולם מברך עליהם שהכל)[5267]:

(ט) וכן חולה האוכל ביום הכפורים או מי שאוכל דבר איסור מפני הסכנה כיון שנהנה צריך לברך תחלה וסוף אף על פי שאינו נהנה ברצון כלל אלא מחמת אונס חליו[5268]:

(י) דבש שבישלו עם מיני בשמים כתושים כדי לבשמו כמנהג הולכי דרכים הדבש עיקר והבשמים טפלים ומברך שהכל שהרי הבשמים באים לתקן הדבש ולהטעימו. אבל מיני מרקחת מפירות או עשבים או מיני בשמים מרוקחים בדבש אפילו הם כתושים ביותר ומעורבים בדבש הם חשובים עיקר

[5259] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ד וש״נ.
[5260] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ו וש״נ.
[5261] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ז וש״נ.
[5262] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ח וש״נ.
[5263] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ח וש״נ.
[5264] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ט וש״נ.
[5265] ראה גם לקמן הלכה כא.
[5266] וכ״ה בשוע״ר שם סי״ג וש״נ.
[5267] וכ״ה בשוע״ר שם סי״ד וש״נ.
[5268] וכ״ה בשוע״ר שם סט״ו וש״נ.

ומברכים עליהם ברכתם (כמו שנתבאר בפ״ו[5269]) אפילו הוא הרבה ממנו[5270].

במה דברים אמורים במרקחת (שהיא עשויה לקיום לאכול ממנה מעט מעט לפרקים ולא לאכלם הרבה למזון ולתבשיל לפיכך אין הדבש נחשב עיקר אף על פי שהוא הרוב) אבל תבשיל (שהוא עשוי לאכילה) הנעשה מתערובת דבש ומינים אחרים שאינם מה׳ מיני דגן כגון פירות וקטניות הולכים אחר הרוב ואם הרוב הוא דבש הוא עיקר ופוטר את הפירות אפילו אינם כתושים ומעורבים עמו אלא עומדים בעינם בתוכו כיון שנתבשלו יחד ונעשו תבשיל אחד והוא הדין לשאר משקין חוץ ממים[5271] אלא אם כן הא׳ הוא עיקר והשני אינו אלא לתקן ולהכשיר אכילת חבירו[5272]:

(יא) כל הפירות שסחטן להוציא מימיהם אין מימיהם חשובים כמותם לברך עליהם בורא פרי העץ אלא מברכים עליהם שהכל נהיה בדברו (ולכן מברכים על המשקה ווישניק או מאליניק שהכל נהיה בדברו) חוץ מזיתים וענבים[5273] שהמשקה היוצא מהם כמותם וראוי לברך עליהם בורא פרי העץ[5274].

אלא שהיין מפני חשיבותו גורם ברכה לעצמו ברכה מבוררת ופרטית יותר והיא בורא פרי הגפן והשמן אינו מברך עליו כלל כששותהו לבדו מפני שהוא מזיק לו ואם אוכלו עם פת או מערבו בשאר משקין (כמו שרגילין ליתנו לשכר) הפת או המשקין עיקר ומברך על הפת או על המשקה ופוטר את השמן אלא אם כן חושש בגרונו ושותהו לרפואה מעורב בשאר משקין שאף על פי שהשמן מועט הוא עיקר שמכוין בו לשתותו לרפואה ולכן מברך עליו בורא פרי העץ ופוטר את המשקה שהוא טפל אליו[5275]:

(יב) כל הפירות אפילו זיתים וענבים ששראן או בישלן במים אף על פי שנכנס טעם הפרי במים אינו מברך על אותם המים אלא שהכל נהיה בדברו אפילו נתייבשו ודרך לאכלם על ידי בישול מכל מקום אין עיקר נטיעתם על דעת כן[5276].

במה דברים אמורים בפירות שדרכם להאכל חיין אבל מיני ירקות שדרך אכילתם על ידי בישול מי בישולם כמותם שעל דעת כן נוטעים אותם לאכול גם מימיהם עמהם או עם פת ולא יצאו מתורת אוכל לגמרי לפיכך מברכים עליהם ברכת הירקות אף אם בא לשתותם בפני עצמם[5277].

ויש אומרים שכל הפירות מי בישולם או שרייתם כמותם ומברך עליהם בורא פרי העץ אם בא לשתותם בפני עצמם כיון שעיקר בישול המים בשביל הפירות ויש להמשקה טעם הפרי[5278].

והלכך לכתחלה יברך על המרק שהכל ויוצא לדברי הכל אבל אם אכל מתחלה הפרי ובירך עליו בורא

[5269] הלכה יד.
[5270] וכ״ה בשוע״ר שם סט״ז וש״נ.
[5271] שיתבאר לקמן הלכה יב ואילך.
[5272] וכ״ה בשוע״ר שם סי״ז וש״נ.
[5273] ראה גם לעיל פ״ו ה״ט.
[5274] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רב ס״י וש״נ.
[5275] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[5276] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רב סי״א וש״נ.
[5277] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[5278] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

פרי העץ ואחר כך בא לשתות המרק לא יברך על המרק שהכל כי שמא נפטר כבר בברכת בורא פרי העץ על כן טוב שישתה דבר אחר תחלה לברך עליו שהכל[5279]:

(יג) וכל זה לצאת ידי ספק ברכה ראשונה אבל בספק ברכה אחרונה כגון מי שריית או בישול צימוקים או תאנים או שאר פירות משבעת המינים שברכתם האחרונה היא מעין ג׳ וכששותה המרק לבדו יש להסתפק אם יברך מעין ג׳ או בורא נפשות רבות לא ישתה כשיעור אלא תוך הסעודה או יאכל פרי מז׳ המינים (כשיעור) וגם ישתה מים (כשיעור) כדי שיצטרך לברך מעין ג׳ וגם בורא נפשות רבות[5280]:

(יד) וכל זה כששראן או בישלן על דעת לאכלן עם מימיהם שאז תורת מרק עליהם אבל אם שראן או בישלן לשתות מימיהם לבדם אין שם מרק עליהם אלא שם משקה ולדברי הכל מברך עליו שהכל נהיה בדברו ובורא נפשות רבות[5281] ולכן מברכין על מים מבושלים עם עלים (שקורין טיי״א) או על מי שריית תותים ותפוחים (שקורין עפי״ל קוואס או יאגיד״ס קוואס) שהכל נהיה בדברו (וכן על שתיית הקאוו״י):

(טו) וכן מרק של כל מעשה קדרה מחמשת המינין אין המרק נחשב כתבשיל לברך עליו בורא מיני מזונות אם בא לשתותו בפני עצמו אלא אם כן בשלו כדי לאכול התבשיל אבל אם עיקר הבישול בשביל המרק לבדו כמו שמבשלין שעורים לחולה לשתות המרק מברכים עליו שהכל נהיה בדברו ומטעם זה מברכים על שכר שעורים שהכל נהיה בדברו ולא בורא מיני מזונות[5282].

ואפילו אם אוכל ג״כ התבשיל עם המרק (כגון שעושין תבשיל משעורים או שבולת שועל שקורין גר״יץ) ונותנים מים הרבה שאין ראוי רק לשורפו[5283] (שקורין זו״פ) אין המרק נפטר בברכת התבשיל שאינו טפל אליו כלל כיון שעיקר הבישול בשביל המרק. ומכל מקום כדי לעשות על צד היותר טוב ראוי לברך תחלה על המרק ולשתות ממנו בפני עצמו מעט ואחר כך יברך על התבשיל בורא מיני מזונות שגם התבשיל אינו נעשה טפל אל המרק אף על פי שעיקר הבישול בשבילו לפי שמין דגן הוא חשוב ואינו נעשה טפל להפסיד ברכתו כל שבא ליתן טעם בקדירה[5284]:

(טז) אבל תבשיל מין דגן שהגרעינים שלמים ועומדים בעינם שברכתו בורא פרי האדמה הרי המרק כמרק של שאר פירות שאפילו עיקר הבישול בשביל אכילת הפירות אין מברכים על המרק אלא שהכל נהיה בדברו לסברא הראשונה הואיל ואין דרך אכילתן על ידי בישול ואף חמשת מיני דגן אין דרך אכילתם על ידי בישול כשהם שלמים ועומדים בעינם אלא לעשות מהם פת או תבשיל לאחר שנכתשו או נטחנו שמפני זה אין מברכים עליהם בורא מיני מזונות מפני חשיבותם אלא לאחר שנכתשו או נטחנו שהוא דרך אכילתם[5285] (כמו שנתבאר בפ״א[5286]).

[5279] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[5280] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רב סי״ב וש״נ.

[5281] וכ״ה בשוע״ר שם סי״ב וש״נ. ושם כ׳ דהיינו מלבד מי צמוקים שתורת יין עליהם.

[5282] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[5283] לגומעו, לבולעו (את המרק).

[5284] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[5285] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

אבל מיני קטניות שדרך אכילתם על ידי בישול גם בעודם שלמים ועומדים בעינם מברכין על המרק בורא פרי האדמה לדברי הכל[5287].

והוא שאין עיקר הבישול בשביל המרק לבדו אבל אם עיקר הבישול בשביל המרק בין במיני קטניות בין במיני דגן מברכין עליו שהכל אף אם אוכל גם כן התבשיל עמו ואינו טפל אליו כלל ואינו נפטר בברכתו. אלא לעשות על צד היותר טוב ראוי לברך תחלה על המרק ולשתות ממנו מעט בפני עצמו ואחר כך יברך על התבשיל אם הוא מין דגן אבל אם הוא ממיני קטניות לא יברך על התבשיל כלל לפי שהוא טפל אל המרק ונפטר בברכתו כיון שעיקר הבישול בשבילו וכן בפירות שעיקר בישולם לצורך המרק[5288]:

(יז) אבל מיני ירקות אף אם נתבשלו לצורך המרק מברך עליו ברכת הירקות כיון שכל העולם מבשלים אותם לאכילה ואז המרק בטל לגבי התבשיל לא נשתנית ברכת המרק בשביל זה שבישלם לצורך מימיהם כי בטלה דעתו אצל כל אדם מה שאין כן ה׳ מיני דגן ומיני קטניות שבישלם לצורך מימיהם לא שייך לומר בהם כל כך בטלה דעתו כי הרבה עושין מהם כעין דייסא בלא רוטב והרבה עושין מהם פת והרבה אוכלין קטניות חיין וכן פירות שדרכם להאכל חיין וגם היבשים שאין דרכם להאכל חיין הרבה שורין אותן לצורך מימיהם כמו שרגילין באגסים יבשים ובצמוקי ענבים לפיכך מברך עליהם שהכל נהיה בדברו לדברי הכל כמו שנתבאר[5289]:

(יח) מי שריית פירות שנכבשו בהם להתקיים (כגון קרוי״ט ואוגרקי״ס) אין מברכים עליהם אלא שהכל לפי סברא הראשונה אף על פי שנכנס טעם הפרי במים הואיל ולא נכבשו בהם כדי שיתנו בהם טעם ולא היתה הכוונה כלל על המים שיהיו מוכשרים ומוטעמים יותר בטעם הפרי שיכנס בהם כמו שהכוונה הוא בבישול ירקות גם על המים שיהיו מוטעמים בטעם הירק שלכך נחשבים כמותם אבל לפי סברא האחרונה כיון שעיקר שרייתם הוא בשביל הפירות מברכין עליהם כברכת הפרי ששורה בו[5290]:

(יט) וכל זה במרק שנתבשל בו המאכל או שנשרה בו עד שנתן בו טעם אבל אם לא נשרה בו אלא שעירבן לאכלם יחד ובא לשתותו בפני עצמו צריך לברך עליו בפני עצמו[5291] ואם בא לאכלן ביחד אין צריך לברך עליו כלום אפילו הוא יין מפני שהוא טפל למאכל ונפטר בברכתו ואם עיקר כוונתו על המרק והמאכל הוא לתת בו טעם המרק עיקר ואם כוונתו על שניהם אין הולכים בו אחר הרוב אלא מברך על שניהם, תחלה על המאכל ויאכל ממנו מעט ואחר כך שהכל נהיה בדברו על המרק ואפילו אם המאכל הוא מין דגן אינו נחשב עיקר לפטור המרק בברכתו לפי שאף מין דגן עצמו שנעשה רך וראוי לשתיה כמרק אין מברכין עליו בורא מיני מזונות[5292] (כמו שנתבאר בפ״א[5293]).

[5286] הלכה ח.

[5287] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[5288] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[5289] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[5290] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[5291] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״י הי״ט. ובשוע״ר סי׳ רב סי״ג: לברך עליו ברכה המיוחדת לו לדברי הכל.

[5292] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רב סי״ג וש״נ.

[5293] הלכה ט.

מה שאין כן במרק שנתבשל בו המאכל או נשרה בו ונתן בו טעם שהרי הוא בטל לגבי המאכל וכאוכל הוא חשוב הואיל ועיקרו בשביל המאכל כמו שנתבאר לסברא האחרונה או מפני שדרך המאכל לאכול המרק עמו או עם הפת כמו שנתבאר לסברא הראשונה[5294]:

(כ) ואפילו במרק שנתבשל בו לא נחלקו אלא כשנתבשל בו הפרי לבד בלא בשר אבל אם נתן בשר בקדירה אין לברך על המרק אלא שהכל נהיה בדברו אם בא לשתותו בפני עצמו אפילו במרק של ירקות כי טעם הבשר שבמרק חשוב עיקר יותר מטעם הירקות או הפרי אבל מרק של תבשיל ממין דגן שמברכין עליו בורא מיני מזונות הרי טעם הדגן שבמרק חשוב עיקר יותר מטעם הבשר שמין דגן חשוב מכל המינים (כמו שנתבאר לעיל[5295])[5296]:

(כא) וירקות שנתבשלו בחומץ או במשקה שקורין בארש"ט או במשקה אחר חוץ ממים אין מברכין על המרק ברכת הירקות לפי סברא ראשונה שאין מי ירקות חשובים כמותם אלא מפני שמבשלים בהם עד שיתנו טעם בהם ויאכלום גם כן ומאחר שיש להחומץ או שאר משקה עוד טעם של עצמו הרי טעם זה עיקר ולא אמרו שמרק הירקות כמותם אלא במים שאין להם טעם הנאה של עצמן אלא למי שהוא צמא[5297] אבל לסברא האחרונה אם עיקר הבישול בשביל הירקות הרי המרק בטל אצלם ונחשב כמותם כשנתנו בו טעם אף על פי שיש להם עוד טעם שלהם[5298]:

(כב) תמרים שמיעכם ביד והוציא גרעיניהם ועשה מהם עיסה וכן כל כיוצא בהם משאר פירות אף על פי שאין דרכם בכך לא נשתנית ברכתם ומברך עליהם בורא פרי העץ הואיל ולא נשתנה תארם לגמרי ואינן דומין לחיטים שנטחנו ברחיים שאף שלא נטחנו דק דק כקמח גמור אלא יש בהן טעם חטים וראוין לאכילה קצת חיין אף על פי כן אין מברכין עליהן בורא פרי האדמה אלא שהכל נהיה בדברו (וכן כיוצא בהן בשל קטניות אפילו מבושלים) (שקורין גרויפי"ן של מלך) לפי שנשתנה תאר החיטים לגמרי בטחינתם אף על פי שלא נטחנו דק דק כקמח גמור מה שאין כן בתמרים וכיוצא בהם שנתמעכו עדיין תאר פרי עליהם[5299].

אבל אגוז שכתשו ביותר עד שאינו ניכר במהותו ותוארו וכן שומשמין שטחנן היטב מברך עליהם שהכל נהיה בדברו הואיל ואין דרכם בכך אבל דבר שדרכו בכך כגון זנגביל ובשמים שחוקים ומעורבים עם צוקער או מרוקחים בדבש לא נשתנית ברכתם וכן ורדים וכיוצא בהם מפירות שדרך אכילתן הוא לחתכם דק דק ולטגנם מברך עליהם ברכתם אפילו כתושים ביותר עד שאין ניכר תארם כלל לפי שגם זה הוא דרך אכילתן[5300]:

(כג) וכן פירות מבושלים או מטוגנים שנמוחו על ידי הבישול כגון גודגדניות מטוגנים שקורין (פאווידל"א) ונשתנה מהותם ותארם הואיל ואין זו דרך אכילתם מברך עליהם שהכל נהיה בדברו אבל אם לא נמוחו לגמרי בבישולם רק שנתרסקו ונתמעכו ועדיין ממשן קיים וניכר מהותם ותארם לא

[5294] וכ"ה בשוע"ר שם וש"נ.
[5295] פ"ג הלכה ב.
[5296] וכ"ה בשוע"ר שם סי"ד וש"נ.
[5297] כדלעיל הלכה ז.
[5298] וכ"ה בשוע"ר שם סט"ו וש"נ.
[5299] וכ"ה בשוע"ר שם סי"ז וש"נ.
[5300] וכ"ה בשוע"ר שם וש"נ.

נשתנית ברכתם אף על פי שאין זו דרך אכילתם[5301]:

(כד) ויש אומרים שאפילו פירות שנימוחו לגמרי בבישול או שנכתשו ביותר עד שאין מהותם ותוארם ניכר כלל לא נשתנית ברכתם בין חיין בין מבושלים אם לא נשתנו לגריעותא ואף על פי שאין דרך אכילתם בכך[5302].

ואין דומין לחטים שלא נטחנו דק דק כקמח גמור אלא יש בהם טעם חטים וממשם ואף על פי כן מברכים עליהם שהכל נהיה בדברו לפי שהחטים יש להם עילוי אחר לעשות מהן פת לפיכך מאחר שנשתנו מברייתם על ידי טחינה ולא הגיעו בשינוי זה למעלתם האחרונה שהיא מעלת הפת הרי שינויים זה מוציאן ומורידן מתורת פרי שהיתה עליהם קודם שנשתנו אבל פירות שאין עושין מהם פת אין שינויים זה שעל ידי כתישה או מיחוי הבישול מוציאם מתורת פרי אלא אם כן נשתנו לגריעותא בטעמם על ידי בישול[5303] כמו שנתבאר (בפ״ו[5304]).

אבל מיני קטניות הואיל ודרך לעשות מהן פת לפעמים הרי שנויים מברייתם בטחינתם מוציאם מתורת פרי ואפילו על ידי קצת טחינה או כתישה במכתשת כנהוג בדוחן וכיוצא בו ממיני קטניות שעושין מהם דייסא (שקורין קאש״ע מגרופי״ן) (אבל לסברא הראשונה אפשר שבכתישה או טחינה מועטת לא נשתנית ברכתם ויש לברך על דייסא זו בורא פרי האדמה מאחר שזו היא דרך אכילתה)[5305].

ולענין הלכה ספק ברכות להקל בדיעבד אבל לכתחלה מברך שהכל לצאת לדברי הכל[5306]:

פרק ח

ברכה אחרונה בין של אוכלין בין של משקין צריכים שיעור שאין מברכין אותה אלא אם כן אכל כשיעור הראוי להיות נקרא אכילה ולא טעימה או שתה כשיעור הראוי להיות שתיה[5307].

ואין אכילה פחותה מכזית ואין שתיה פחותה מרביעית הלוג שהוא ביצה ומחצה בקליפתה ואפילו שותה משקה חריף וחזק שדרך כל אדם לשתות ממנו מעט כמו יי״ש אין הנאת שתייתו חשובה אם אין בה שיעור שתיית כל המשקים שהוא רביעית[5308].

ויש מסתפקים בברכה אחרונה של יין אם מברכים אותה על כזית וטוב ליזהר שלא לשתות אלא פחות מכזית או רביעית אבל בדיעבד שכבר שתה כזית ואין לו כדי רביעית אין צריך לברך אחריו[5309]:

(ב) אכל כחצי זית ושהה מעט וחזר ואכל כחצי זית אם יש מתחילת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה יותר מכדי אכילת פרס (שהוא כחצי ככר של ששה ביצים) אינן מצטרפין זה עם זה ואפילו

[5301] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[5302] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[5303] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[5304] הלכה י.
[5305] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[5306] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[5307] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ב ה״א וש״נ.
[5308] וכן הוא בלוח ברה״נ שם וש״נ.
[5309] וכן הוא בלוח ברה״נ שם וש״נ.

לא הפסיק כלל באכילתו אלא שהה כל כך מתחילת אכילת הכזית עד סופו[5310].

וכל שלא שהה יותר מכדי אכילת פרס מצטרפות שני אכילות להחשב כאחת אפילו אם הוא בענין שהשניה נחשבת כסעודה אחרת לענין ברכה ראשונה כגון ששינה מקומו בינתים[5311].

וחצי ככר זה משערים בפת חטים שנאכלת מהר ומיסב ואוכלו בלפתן ואינו פונה אנה ואנה ואוכלו מהר[5312]:

(ג) לפיכך קמח של א׳ מחמשת מיני דגן שעירב עם קמח של מיני קטניות ועשה ממנו פת אף על פי שמברך עליו המוציא שהדגן עיקר אפילו אם הוא מועט כמו שנתבאר (בפ״ג[5313]) מכל מקום אינו מברך לאחריו ברכת המזון אלא אם כן יש בקמח הדגן כזית בכדי אכילת פרס מהתערובות ואז צריך לברך ברכת המזון על כזית מהתערובות ויש אומרים שאינו מברך ברכת המזון עד שיאכל כל הפרס ויש לחוש לדבריהם להקל בספק ברכות[5314]:

(ד) אבל אם תערובות קמח הדגן הוא פחות משיעור זה מברך המוציא ואינו מברך ברכת המזון אפילו אכל הרבה אבל מברך מעין ג׳ אפילו לא אכל אלא כזית כיון שיש טעם פת בכולן אף שאין בו ממשות הפת אלא כל שהוא[5315] ויש מסתפקים בזה[5316] ולכן נכון למנוע שלא לאכול מפת זו כי אם תוך הסעודה:

(ה) קמח חטים שעירבו עם קמח אורז מברך אחריו ברכת המזון אם עשה ממנו פת או מעין שלש אם עשה ממנו תבשיל אפילו אין בו כזית בכדי אכילת פרס כל שיש בו טעם דגן לפי שהחטים גוררים את האורז להיות בכולו טעם חטים[5317]:

(ו) שיעור צירוף שתיה יש אומרים שהוא בכדי שיעור שתיית רביעית ואם שתה כחצי רביעית בחפזון שלא כדרך שתיית רוב בני אדם ושהה מעט וחזר ושתה אם יש מתחלת שתיה ראשונה עד סוף שתיה אחרונה כדי שתיית רביעית של שאר כל אדם [מצטרפין זה עם זה יותר מכן[5318]] אין מצטרפין זה עם זה (והוא הדין אם לא הפסיק בינתיים אלא ששהה בשתייתו כל כך) ויש אומרים ששיעור צירוף השתיית רביעית בכדי אכילת פרס כמו צירוף אכילה[5319] וכן עיקר[5320] לפיכך יש לברך ברכה אחרונה

[5310] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ב ה״ב וש״נ.

[5311] וכן הוא בלוח ברה״נ שם וש״נ.

[5312] וכן הוא בלוח ברה״נ שם וש״נ.

[5313] הלכה ו.

[5314] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ב ה״ג וש״נ.

[5315] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ב ה״ד וש״נ.

[5316] בלוח ברה״נ שם חילק כאן בין עשה ממנו פת לבין עשה ממנו תבשיל, כמבואר בשו״ע סי׳ רח ס״ט. וראה מ״א שם ס״ק טו שהניח זה בצ״ע. וראה גם לעיל פ״ג ה״ג וש״נ. וראה שם הגדולים שיש לפרש זה על ב׳ פנים.

[5317] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ב ה״ו וש״נ.

[5318] כך הוגה בשם הגדולים, ובבדי השלחן סי׳ נט ס״ק ט, ע״פ לוח ברה״נ פ״ב ה״ז.

[5319] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ב ה״ז וש״נ.

[5320] לענין ברכה (משא״כ לענין יוהכ״פ וכיו״ב). ראה שארית יהודה כד, ב-ג. ברכת ישראל סי׳ ל ס״ק יח. בדי השלחן סי׳ נט ס״ק ט-י.

על קאוו״י וטיי״א חמין אף על פי ששותהו מעט מעט אם לא שהה יותר מכדי אכילת פרס[5321]:

(ז) כל האוכלין מצטרפין זה עם זה לכזית ומברך לאחריהם כברכת הקל שבהן כגון אכל כחצי זית מז׳ המינים וכחצי זית מדבר שברכתו האחרונה הוא בורא נפשות רבות מברך אחריהם בורא נפשות רבות ואם אכל כחצי זית פת וכחצי זית משבעת המינים מברך לאחריהם מעין שלש[5322]. וכל המשקין מצטרפין זה עם זה לרביעית אבל אוכלין ומשקין אינן מצטרפים זה עם זה לא לכזית ולא לרביעית:

(ח) רוטב שנתבשל בו אוכל אינו מצטרף עמו כי משקה גמור הוא לכל דבר[5323].

וכן אוכל שנימוח כל כך עד שראוי לשתיה יצא מתורת אוכל. וכן משקה שנקרש עד שראוי לאכילה יצא מתורת משקה אפילו יש בו טופח על מנת להטפיח[5324]:

(ט) יש מסתפקים לומר שכל דבר שהוא כברייתו כגון ענבה אחת או אפילו קטנית אחת אפשר שמברך אחריה ברכה אחרונה לכך נכון ליזהר שלא לאכול בריה פחותה מכזית[5325].

ואינה נקראת בריה אלא אם כן אוכלה כמות שהיא אבל אם זרק הגרעין מן הפרי בפרי שדרך לאכול גרעיניה או אם חסר קצת מגוף הפרי שלא אכלו כלו הרי לא אכל בריה שלימה[5326].

ואם אכל מה שבתוך הגרעין וזרק קליפתו וכן פרי שאין דרך לאכול גרעיניה כיון שאכל מה שראוי לאכול ממנו הרי אכל בריה שלימה. והוא שהובא הפרי לפניו לאכול כשהוא שלם אבל אם קודם שהובא לפניו חסר ממנו גרעינתו כמו שרגיל להיות בזיתים מלוחים אין עליו חשיבות בריה[5327] וכן אם נחתך או נתרסק קודם שהובא לפניו[5328]:

(י) וכל זה בברכה אחרונה אבל לברכה ראשונה אין צריך שיעור אכילה או שתייה אלא אפילו טעימה כל שהוא אסור ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה[5329]:

(יא) ואינה חשובה הנאה אלא הנאת מעיו ולא הנאת החיך לבדו כגון הטועם את התבשיל לידע אם הוא צריך מלח ותבלין או אם הוא טוב למאכל וחוזר ופולט אין צריך לברך אף על פי שנהנה בטעמו ואפילו טעם הרבה עד כדי רביעית[5330] ולא עד בכלל:

פרק ט

כל הברכות צריך שלא יפסיק בין ברכה לאכילה[5331] אפילו מפני הכבוד והיראה ואפילו בעודו לועס עד שיבלע. ואם הפסיק בין ברכה לאכילה ודיבר דבור שאינה לצורך האכילה צריך לחזור ולברך ואם

[5321] כמבואר בשו״ת מים חיים (פרי חדש) שתלוי בב׳ דיעות הנ״ל.
[5322] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ב ה״ח וש״נ.
[5323] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ב ה״ט וש״נ.
[5324] וכן הוא בלוח ברה״נ שם וש״נ.
[5325] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ב ה״י וש״נ.
[5326] וכן הוא בלוח ברה״נ שם וש״נ.
[5327] וכן הוא בלוח ברה״נ שם וש״נ.
[5328] כמו בניטל גרעינה. ובלוח ברה״נ שם: אפילו אחר שהובא לפניו ואפילו חתכו כדי לאכלו, וש״נ.
[5329] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסח ס״ז וש״נ.
[5330] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ב הי״ב וש״נ.
[5331] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רו ס״ג וש״נ.

שח בעודו לועס יש להסתפק אם צריך לחזור ולברך[5332]:

(ב) ואפילו בשתיקה אסור להפסיק יותר מכדי שאילת שלום תלמיד לרב שהן ג׳ תיבות אלו שלום עליך רבי ואם שהה יותר אין צריך לחזור ולברך ושהייה שהיא צורך אכילה אינה חשובה הפסק כלל לפיכך המברך על הפרי וחותך ממנו ואוכל לא יחתוך עד אחר הברכה כדי שיברך על השלם למצוה מן המובחר (כמו שיתבאר בפ״י[5333]) ואין לחוש להפסק שהיית החתוך בין ברכה לאכילה[5334].

ומכל מקום האוכל אגוז וכיוצא בו ישברנו ואחר כך יברך כי שמא התליע או נרקב בתוכו ונמצא בירך לבטלה[5335]:

(ג) צריך ליזהר מאד בכוונת הברכות[5336] שיבין ענין הברכה[5337] שהוא מברך את ה׳ ועל מה הוא מברך ולא יהא לבבו פונה לדבר אחר:

(ד) כל דבר שמברך עליו לאכלו או להריח בו או לעשות בו מצוה צריך ליטלו בימינו כשהוא מברך[5338].

ונטילה על ידי כלי שמה נטילה ומכל מקום טוב ליזהר שלא ליטול על ידי סכין[5339].

ואם לא אחזו כלל אם היה לפניו בשעת הברכה יצא ואם בירך ואחר כך הביאו לפניו אפילו בירך על דעת כן צריך לחזור ולברך[5340]:

(ה) מי שבירך על הפירות שלפניו ואחר כך הביאו לו יותר מאותו המין או ממין אחר שנפטר בברכת הראשון כגון שברכותיהן שוות או שהראשון עיקר והשני טפל אינו צריך לחזור ולברך אפילו הביאו לפניו ממין האחר אחר שכלה הראשון שכבר אכלו כולו והוא שכשבירך היתה דעתו גם על השני לאכול אפילו לא היה בדעתו בפירוש לפוטרו בברכה זו[5341].

אבל אם לא היתה דעתו עליו בשעת הברכה אם השני הוא ממין הראשון ממש אינו צריך לחזור ולברך אפילו כלה המין הראשון ואם אין מאותו המין אלא ששניהם מין פירות או ששניהם מין משקין אם יש עדיין לפניו ממין הראשון אינו צריך לברך ואם כבר כלה הראשון צריך לחזור ולברך אבל אם הם שני מינין לגמרי אלא שנפטר בברכת הראשון מחמת שברכותיהן שוות או שהאחד עיקר והשני טפל כגון ששותה שכר או יי״ש ואחר כך הביאו לו דגים או גבינה למתק השתיה אף על פי שהכל ברכה אחת וגם הדגים טפלים לשכר שעל ידי כך שותה יותר והיה לפניו עדיין ממין הראשון

[5332] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסז ס״ט וש״נ.
[5333] הלכה א.
[5334] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רו ס״ג וש״נ.
[5335] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[5336] ראה שוע״ר סי׳ קפה ס״ב אם הכוונה מעכבת וש״נ. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ו ה״ג.
[5337] ראה שוע״ר רס״י ה.
[5338] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רו ס״ח וש״נ.
[5339] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[5340] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ט וש״נ.
[5341] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

אינם נפטרים בברכה אחת אלא אם כן היתה דעתו עליהם או שהיו לפניו בשעת הברכה[5342].

ויש אומרים שאף על פי שהביאו לפניו ממין הראשון ולא אכל הראשון עדיין צריך לחזור ולברך אם לא היתה דעתו עליו וספק ברכות להקל ולכתחלה טוב ליזהר להיות דעתו על כל מה שיביאו לו[5343].

ואורחים הקרואים אצל בעל הבית כיון שדעתם על בעל הבית שזמנם הרי דעתם על כל מה שיביא לפניהם[5344]:

(ו) וכל זה כשהראשון והשני הם שוים בחשיבות שאין להשני דין קדימה על הראשון אילו היו שניהם לפניו אבל אם היה להשני דין קדימה על הראשון אף על פי שהיו שניהם לפניו בשעת הברכה אין ברכת שאינו מוקדם פוטרת את המוקדם לברכה אלא אם כן נתכוין לפוטרו בפירוש בברכה זו וכשנתכוין לפוטרו פוטרו אפילו לא היה לפניו בשעת הברכה[5345]:

(ז) לפיכך מי שהיו לפניו מעשה קדירה של ה׳ מיני דגן ופת הבאה בכיסנין שברכתו גם כן בורא מיני מזונות אלא שקביעות סעודה מועלת לו לברך המוציא (ועל דרך שנתבאר בפ״ב[5346]) ובירך על מעשה קדרה לא פטר את הפת הבאה בכיסנין[5347] אלא אם כן נתכוין בפירוש לפוטרם בברכה זו לפי שאינו בדין שיפטור מי שאינו חשוב את החשוב ממנו שלא בכוונה. וכן אם היו לפניו שני מיני לחמניות ופת הבאה בכיסנין שהאחד קביעות סעודה מועלת בו והשני אין קביעות סעודה מועלת בו (וע״ד שנתבאר בפ״ב[5348]) או פת הבאה בכיסנין שקביעות סעודה מועלת בה עם פרורי לחם מדובקים שאין עליהם תורת לחם או שנתבשלו[5349].

ויש חולקים על כל זה[5350] ואומרים שאין חילוק כלל בין דבר החשוב לשאינו חשוב כל כך כל שברכותיהן שוות ואפילו יש לאחד דין קדימה על השני לכתחלה כששניהם לפניו הרי החשוב והמוקדם נפטר בברכת שאינו חשוב אף שלא נתכוין בפירוש לפוטרו.

ולצאת מידי ספק ברכות צריך ליזהר לכתחלה להתכוין בפירוש לפטור גם החשוב בברכה זו כשאינו לפניו עדיין ואם ישנו לפניו יברך עליו תחלה:

(ח) נטל בידו פרי לאכלו ובירך עליו ונפל מידו ונאבד או נמאס עד שאינו ראוי לאכילה ויש ממין זה לפניו עוד וכן אם בירך על הכוס ונשפך וחוזר וממלא מהקנקן העומד לפניו שהוכן לשתיה אינו צריך לחזור ולברך והוא שהיתה דעתו עליו בבירור לאכול או לשתות ממה שלפניו אף אם לא היה נופל

[5342] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[5343] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[5344] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[5345] וכ״ה בשוע״ר שם ס״י וש״נ.

[5346] הלכה ז.

[5347] רבינו יונה מב, א ד״ה בית שמאי, לגירסת מהר״ם שבחדושי אנשי שם. רשב״א שם ד״ה או דילמא ודף מא, א סוף ד״ה ולענין פסק. רא״ה מב, א ד״ה בירך על היין. ריטב״א שם ד״ה בירך על הפרפרת. שיטה מקובצת שם ד״ה בירך על הפת. וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ו ה״ז. ועי׳ רמ״א סי׳ קעו.

[5348] הלכה ה-ו.

[5349] דלעיל שם הי״ד-טו.

[5350] שו״ת מבי״ט ח״א סי׳ רכד (ראה אליה רבה סי׳ רו ס״ק י). משמעות ס׳ חסידים סי׳ תתמז (ראה מ״א סי׳ רו ס״ק ח). משמעות שו״ע שם ס״ה שלא מחלק בזה (ראה כף החיים שם ס״ק לט).

מידו מה שבירך עליו אבל בסתם אין הברכה חלה אלא על מה שבידו בשעת הברכה[5351]:

(ט) ואפילו אם היתה דעתו בבירור לאכול ולשתות עוד אין הברכה חלה אלא כשהוא לפניו בשעת הברכה אבל אם אחר כך הביאוהו לפניו צריך לחזור ולברך אם נפל מה שבידו ממנו אפילו במקום שלא היה צריך לברך אם היה אוכל ושותה ממה שבידו[5352].

ומכל מקום העומד על אמת המים מברך ושותה אף על פי שהמים שהיו לפניו כשבירך חלפו ועברו לפי שמתחלה כשבירך ידע שהמים שלפניו יחלופו ויעברו[5353]:

(י) וכל מקום שהוא צריך לחזור ולברך וברכתו הראשונה היא לבטלה צריך לומר אחריה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וכן כל שמזכיר שם שמים לבטלה[5354].

ואם נפל מידו האוכל או נשפך הכוס קודם שאמר אלהינו יסיים ויאמר למדני חקיך שיהא נראה כקורא פסוק ואין כאן הזכרת שם שמים לבטלה וכן כל ברכה לבטלה שנזכר בה קודם שאמר אלהינו[5355]:

(יא) היה אוכל בחדר זה ונטל המאכל בידו והלך לחדר אחר לאכול שם צריך לחזור ולברך אף על פי שלא הסיח דעתו בינתיים ואפילו חוזר לאכול במקומו כיון ששינה מקומו בינתיים הפסיק אכילתו ואם מתחלה כשבירך בחדר זה היה בדעתו לשנות מקומו מחדר לחדר באמצע אכילתו אפילו אוכל בחדר השני מאכל אחר שברכתו כברכת הראשון אינו צריך לחזור ולברך והוא שהיו שני החדרים בבית אחד אבל מבית לבית או אפילו מבית לחצר אין דעתו מועלת כלום אפילו נוטל המאכל בידו כשהולך וחוזר ואוכלו במקום השני בלא היסח הדעת בינתיים[5356]:

(יב) במה דברים אמורים שאינו יכול לראות מקומו הראשון במקום שאוכל אבל אם במקום שאוכל יכול לראות את מקומו הראשון שאכל שם אפילו דרך חלון ואפילו מקצת מקומו אינו צריך לחזור ולברך אפילו מבית לחצר אפילו לא היה כן בדעתו כשבירך ואפילו על מאכל אחר שברכתו כברכת הראשון[5357] (אם היה בדעתו לאכלו כשבירך כמו שנתבאר[5358]):

(יג) וכל זה ביחיד או בבני חבורה ועקרו כולם ממקום למקום אבל אם הניחו מקצתם במקומם אפילו אחד מהם והשאר הלכו כולם אפילו לבית אחר אפילו אינו סמוך לבית זה כשהם חוזרים אינם צריכים לברך על מה שיאכלו כאן אבל אם רוצים לאכול במקום שהלכו צריכים לברך ואין מועיל מה שהניחו מקצת חברים בבית זה למה שיאכלו בבית אחר[5359]:

[5351] בשוע״ר סי׳ רו סי״א הביא ב׳ דיעות, ופסק כדעה זו להקל בספק ברכות וש״נ.

[5352] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[5353] ירושלמי ברכות פ״ו ה״א. משא״כ בפירות, אע״פ שדעתו עליהם, אפשר שלא יביאו לו. ב״י ד״ה אין מברכין. לבוש ס״ו. ט״ז ס״ק ט. מ״א ס״ק ז. ובשוע״ר שם סי״א כתב טעם אחר וש״נ. וראה יגדי״ת (נ.י.) חוב׳ א ע׳ מד.

[5354] וכ״ה בשוע״ר שם סי״ג וש״נ.

[5355] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[5356] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קעח סי״א וש״נ.

[5357] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[5358] לעיל הלכה ה.

[5359] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ב וש״נ.

(יד) וכל זה בדברים שאין טעונים ברכה לאחריהם במקומם אבל דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם הואיל והוא צריך לחזור למקומו אין עמידתו גמר סעודתו לפיכך כשחוזר ואוכל ושותה אפילו במקום אחר על דעת סעודתו הראשונה הוא אוכל ושותה לסיים סעודתו ואין צריך לומר כשחוזר למקומו ואין צריך לברך בתחלה אפילו לא הניח מקצת חברים בבית זה והוא שאכל כבר כזית אבל פחות מכזית דינו כדברים שאין טעונים ברכה לאחריהם במקומם[5360]:

(טו) ומה הם דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומן יש אומרים כל שהוא מז׳ המינין אפילו פירות ויין הואיל וברכתם האחרונה היא מעין ג׳ היא חשובה להצריך לברך במקום אכילה ויש אומרים שמין דגן בלבד טעון ברכה לאחריו במקומו מפני חשיבותו שנקרא מזון ויש אומרים פת בלבד ולכתחלה יחמיר בכל ז׳ המינין לברך במקומו וכן לענין שנוי מקום בדיעבד אין צריך לחזור ולברך שספק ברכות להקל[5361]:

(טז) ואפילו הלך בתוך הסעודה לבית אחר ואוכל ושותה שם דברים שאינם טפלים לסעודה לענין ברכה ראשונה והוצרך לברך עליהם בבית הראשון כגון פירות כיון שהם טפלים לענין ברכה אחרונה ונפטרים בברכת המזון על דעת סעודתו הראשונה הוא אוכל ושותה ואינו צריך לברך עליהם שם אפילו לא אכל שם פת ואפילו לא היה כן בדעתו כשבירך המוציא לשנות מקומו באמצע סעודתו[5362].

(ואם אכל שם פת ואין רוצה לחזור ולאכול פת במקומו הראשון מברך ברכת המזון במקום שגמר אכילת הפת[5363])

ומכל מקום לכתחלה אסור לעקור ממקומו עד שיברך ברכת המזון או ברכה מעין ג׳ בכל דבר הטעון ברכה לאחריו במקומו[5364].

(ואם שכח ועקר ממקומו ואין לו פת לאכול שם צריך לחזור למקומו אפילו היה שוגג אם אפשר לו שאין עליו עכוב מחמת החבורה שנתלוו עמו בדרך ואינם רוצים להמתין עליו ובדיעבד יצא אם בירך במקום שנזכר אפילו עקר במזיד ואפילו לכתחלה אם הוא רחוק כל כך שעד שיחזור למקומו יתעכל המזון במעיו ולא יהיה רשאי לברך עוד יברך במקום שנזכר[5365]):

(יז) במה דברים אמורים כשלא היה כך בדעתו כשבירך המוציא אבל אם בתחלה כשבירך המוציא היה בדעתו לגמור סעודתו בבית אחר מותר שהרי מתחלה לא קבע במקום זה כל סעודתו לפיכך נהגו הולכי דרכים שאוכלים דרך הילוכם ויושבים ומברכים במקום סיום אכילתם מפני שלכך נתכוונו מתחלה[5366].

אבל אם אינו הולך כלל כדי לאכול שם אף על פי שהיה בדעתו מתחלה ללילך לשם לא ילך עד שיברך

[5360] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ג וש״נ (אלא ששם ס״ח הביא דעת החולקים, וכאן פסק כדעה הא׳).
[5361] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[5362] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ד וש״נ.
[5363] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[5364] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.
[5365] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קפד ס״א וש״נ.
[5366] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קעח ס״ד וש״נ.

ברכת המזון[5367] אלא אם כן הולך לצורך מצוה עוברת[5368]:

(יח) ואפילו בדברים שאין טעונין ברכה לאחריהם במקומם אם קבע עליהם והם דברים שקביעתם קביעות כגון שכר ומי דבש במדינות אלו[5369] אין שנוי מקום חשוב הפסק אם חוזר למקומו אלא כששהה חוץ למקומו כגון שהלך לדבר עם חבירו והפליג בדברים או שהלך לבית הכנסת או שהלך לאיזה עסק ושהה בו אבל אם לא שהה אפילו עשה איזה דבר מדברי הרשות בדרך עראי כגון שהוצרך לנקביו ונכנס לבית הכסא וכיוצא בזה אינו חשוב הפסק ואין צריך לומר אם דיבר עם חבירו ולא הפליג ואפילו הוא דבר הרשות ואין צריך לומר אם יצא להביא דבר מצרכי האכילה או השתיה[5370]:

(יט) האוכל בשדה שאינה מוקפת מחיצות כיון שמתרחק עד שלא יוכל לראות מקומו הראשון נקרא שנוי (כמו מחדר לחדר שבהיקף מחיצות) ואפילו אוכל פירות האילן במזרחו וחוזר ואוכל ממנו במערבו כיון שאינו יכול לראות מקומו הראשון מפני האילן שמפסיק נקרא שנוי מקום וצריך לחזור ולברך אם לא היה בדעתו לאכול במערבו כשבירך במזרחו[5371].

אבל אם אוכל בחדר אחד אף על פי שיש מקום גבוה באמצע ובא לאכול מאחוריו כגון אחורי התנור שאינו יכול לראות מקומו הראשון אין זה שנוי מקום כיון שמוקף מחיצות[5372]:

(כ) וכן האוכל בגן מוקף מחיצות[5373] ורוצה לאכול מפירות כל אילן ואילן כיון שבירך על אחד אין צריך לברך על האחרים אם היה בדעתו כן כשבירך[5374].

ומגן לגן המוקפים מחיצות כל אחד בפני עצמו אפילו הם סמוכים זה לזה צריך לחזור ולברך אפילו אם כשבירך היה דעתו על הכל לפי שהם כמו מבית לבית שאין דעתו מועלת כלום וכן מאילן לאילן במקום שאינו מוקף מחיצות אם לא יכול לראות מקומו הראשון[5375]:

פרק י

הביאו לפניו לאכול חתיכות של פת ופת שלימה מצוה מן המובחר לברך על השלימה. ואפילו היא פת קיבר[5376] וקטנה והחתיכות פת נקיה וגדולה מהשלימה והוא שהכל ממין אחד אבל אם השלימה משעורים והחתיכות מחטים אפילו היא פרוסה קטנה היא קודמת לברך עליה שכל המוקדם בפסוק ארץ חטה ושעורה וגו׳ מוקדם לברכה ואף על פי כן ירא שמים יוצא ידי שתיהן שמניח הפרוסה בתוך

[5367] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ה וש״נ.

[5368] שאז מותר לילך על מנת לחזור למקומו לברך ברכת המזון. ולדעה אחת מותר אף שלא על מנת לחזור למקומו - אם דעתו לסיים הסעודה במקום השני, כמבואר בשוע״ר שם ס״ו וש״נ. וראה קצות השלחן סי׳ מא ס״ג. באור סדר ברה״נ ע׳ 304.

[5369] עי׳ שוע״ר רס״י ריג.

[5370] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קעח ס״ח וש״נ.

[5371] וכ״ה בשוע״ר שם ס״ט וש״נ.

[5372] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[5373] מ״א ס״ק ט.

[5374] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[5375] וכ״ה בשוע״ר שם וש״נ.

[5376] שאינה מקמח נקי.

השלימה ובוצע משתיהן יחד הואיל וגם השעורה היא מז׳ המינין והיא שלימה אבל אם השלימה היא של שיפון (שקורין קארין) אף על פי שהוא מין שעורים כיון שלא הזכירו הכתוב בפירוש אין צריך להניחו כלל עם פרוסה של חטים[5377]:

(ב) וכל זה כשרוצה לאכול משתיהן אבל אם אינו רוצה לאכול אלא מאחת מהן יברך עליה ואין לו לחוש להשנית אף על פי שהיא מוקדמת בפסוק והיא חשובה וחביבה עליו שמשום קדימתה וחשיבותה אינו מחוייב לאכול ממנה כלל ואפילו רוצה לאכול פרוסה שאינה מז׳ המינים ולפניו שלימה שהיא משבעת המינים אינו מחוייב לאכול ממנה מפני שלימותה וחשיבותה[5378]:

(ג) הביאו לפניו לאכול שתי גלוסקאות שלימות או שתי פרוסות אחת גדולה ואחת קטנה מברך על הגדולה והוא ששתיהן ממין אחד ושוות בנקיות אבל אם היתה הקטנה נקיה והגדולה פת קיבר מברך על הנקיה ואם שתיהן שוות בגדולתן ושתיהן נקיות רק שזו לבנה יותר מזו מברך על הלבנה יותר אבל אם השניה שאינה לבנה כל כך היא גדולה מזו יש להסתפק איזה מהן קודמת לברכה[5379]:

(ד) וכל זה במין אחד אבל אם אחד של שעורים ואחד של כוסמין אף על פי שהכוסמין יפים ונקיים משל שעורים מברך על של שעורים לפי שהשעורה מפורשת בשבעת המינים מה שאין כן כוסמין אף על פי שהם מין חטים לא הזכירם הכתוב בפירוש[5380]:

(ה) במה דברים אמורים בששתיהן חביבות עליו בשוה אבל אם של כוסמין חביבה עליו[5381] יותר יש אומרים שמברך על החביב ויש אומרים שמברך על מין שבעה שבפסוק[5382]:

(ו) היו לפניו מיני פירות הרבה שברכותיהם שוות ואין ביניהם מז׳ המינים אם יש ביניהם מין אחד שהוא חביב אצלו יותר מכולם מצוה מן המובחר לברך עליו ולפטור את השאר בברכתו. ומכל מקום אם החביב אינו שלם ואחרים הם שלמים מצוה מן המובחר לברך על השלם[5383]:

(ז) ואם אין ברכותיהן שוות הרי ברכות בורא פרי העץ ובורא פרי האדמה קודמין לברכת שהכל אף על פי שהמין שברכתו שהכל חביב עליו. אבל בורא פרי העץ ובורא פרי האדמה אם המין שברכתו בורא פרי האדמה חביב עליו צריך לברך עליו תחלה[5384] ואם שניהם שוים בחביבות טוב להקדים ברכת בורא פרי העץ אף על פי שאין חיוב גמור בדבר[5385]:

(ח) ואם יש ביניהם מז׳ המינים אם ברכותיהם שוות (כגון תאנים וענבים עם תפוחים) עליו הוא מברך ופוטר את האחרים אפילו הוא חצי והם שלמים. ואם האחרים חביבים עליו יותר מברך על איזה שירצה ואם אין ברכותיהם שוות וצריך לברך על שניהם (כגון תאנים או ענבים או צמוקים עם מיני

[5377] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסח ס״א וש״נ.
[5378] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסח ס״ב וש״נ.
[5379] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסח ס״ה וש״נ.
[5380] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסח ס״ה וש״נ.
[5381] שאז דינו כמו ז׳ מינים ופרי אחר החביב יותר, שיתבאר לקמן ה״ח.
[5382] וכ״ה בשוע״ר סי׳ קסח ס״ה וש״נ.
[5383] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ג ה״ו.
[5384] עי׳ שוע״ר סי׳ ריב ס״ט. מ״א סי׳ ריא סק״ב.
[5385] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ג ה״ז.

קטניות) איזה מהם שירצה יכול להקדים לברך תחלה מן הדין אם שניהם שוים בחביבות אלא שטוב יותר להקדים ברכת בורא פרי העץ לבורא פרי האדמה ואם אותו שאינו ממין ז׳ חביב עליו יותר יש לו להקדימו אף על פי שברכתו בורא פרי האדמה[5386]:

(ט) שבעת המינין עצמן יש להם קדימה זה על זה שכל המוקדם בפסוק ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש (דבש פירושו תמרים) קודם לברכה אם הן שוין אצלו בחביבות ואם המאוחר בפסוק חביב אצלו יותר איזה שירצה יקדים[5387]:

(י) במה דברים אמורים בפירות זה עם זה או בחטה ושעורה זה עם זה. אבל חטה ושעורה עם פירות יש להקדים החטה ושעורה אף על פי שהפירות חביבים עליו יותר[5388]:

(יא) באיזה חטה ושעורה הכתוב מדבר כשהן בדרך אכילתן כגון שעשה ממנו פת או תבשיל שברכתו בורא מיני מזונות אבל כל שמברכין עליו בורא פרי האדמה או שהכל אין מברכין עליו לפני מין ז׳ אלא אם כן הוא דבר שחביב אצלו יותר ואין ברכתו שהכל אלא בורא פרי האדמה וברכת מין ז׳ הוא בורא פרי העץ כמו שנתבאר[5389]:

(יב) אפילו ברכת בורא מיני מזונות של כוסמין ושבולת שועל ושיפון שאין כתובין בפירוש בפסוק קודמין לברכת בורא פרי העץ של כל הפירות אף שהן מין ז׳ (ולכן מיני מתיקה שקורין לעקיך[5390] אפילו הוא של שיפון קודמין לכל מיני מרקחת אפילו הן ממין ז׳ ואף שהם חביבים עליו ביותר) חוץ מן הזית שהוא קודם לשעורה ואין צריך לומר לשבולת שועל ושיפון שהן מין שעורה אם שוין בחביבות לפי שארץ השני שבפסוק הפסיק הענין וכל הסמוך לו חשוב מן המאוחר מארץ הראשון אבל חטה קודמת לזית וכן שעורה לתמרים[5391]:

(יג) תמרים קודמין לענבים וצמוקין אבל היין קודם אפילו לזית אפילו הזית חביב עליו יותר. מפני שברכת בורא פרי הגפן היא חשובה מכל הברכות חוץ מברכת בורא מיני מזונות בין של חטה בין של שעורה שקודמת לבורא פרי הגפן אפילו היין חביב עליו יותר[5392]:

(יד) ברכת הפת אפילו של כוסמין ושיפון קודמת לכל הברכות אפילו לזית ויין[5393]:

(טו) כל מקום שהחביב קודם בין שהוא חביב עליו ברוב הפעמים אף על פי שאין חפץ בו עתה בין שחפץ בו עתה אף על פי שאינו חביב עליו ברוב הפעמים נקרא חביב. ואם יש לפניו שני מינים האחד חפץ בו עתה והשני חביב עליו ברוב פעמים איזה שירצה יקדים[5394]:

(טז) כל דיני קדימות הללו אינן אלא כששניהם לפניו אבל אם אותו שדינו להקדימו אינו לפניו אינו

[5386] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ג ה״ח.
[5387] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ג ה״ט.
[5388] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ג ה״י.
[5389] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ג הי״א.
[5390] עוגת דבש.
[5391] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ג הי״ב.
[5392] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ג הי״ג.
[5393] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ג הי״ד.
[5394] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ג הט״ו. וראה גם שוע״ר סי׳ ריב ס״ט.

צריך להמתין עליו[5395] ואם הביאו לפניו בעודו מברך על מין הראשון אף על פי שברכותיהן שוות והשני חביב לו והוא ממין ז׳ מכל מקום יאכל ממין הראשון תחלה[5396]:

פרק יא

ברכת הריח הטוב צריך לברך[5397] קודם שיתחיל להריח כמו שמברכין על האוכלין קודם שיטעום[5398] לפי שאסור ליהנות מעולם הזה בלא ברכה[5399].

וכיצד מברך[5400] אם זה שהריח הטוב יוצא ממנו הוא מין עשב מברך בורא עשבי בשמים[5401] ויש לומר (עשבי) העי״ן בחיר״ק[5402] כמ״ש עשבות הרים (משלי כז):

(ב) ואם הוא מין עץ מברך עליו בורא עצי בשמים[5403] ואפילו אינו עץ גמור ממש כעץ האילן אלא גבעולין שאינן רכים ממש כעשבים וירק אלא קשים קצת כגבעולי הפשתן[5404] כגון שבולת נרד שקורין אושפי״ג[5405] וכן סימלק (שקורין רוסמארי״ן) נקראין עץ[5406] לענין ברכה זו כמו שמצינו בלשון הכתוב שהפשתן נקרא עץ כמ״ש ותטמנם בפשתי העץ[5407] וכן על ריח השמן[5408] משבולת נרד (שקורין שפיגנארד״י) מברך בורא עצי בשמים[5409]:

(ג) ואם הוא פרי הראוי לאכילה בין פרי העץ כמו תפוח ואתרוג[5410] בין פרי האדמה[5411] מברך על ריחו ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר נתן ריח טוב בפירות[5412].

ואם נטלו בידו לאכלו בלבד והריח עולה מאיליו אל חוטמו אינו מברך על ריח זה הואיל ולא נטלו בידו כדי שיעלה הריח אל חוטמו רק לאכילה לבדה[5413] אלא אם כן נמלך ומגביה הפרי אל חוטמו

[5395] וכן הוא בלוח ברה״נ פ״ג הט״ז.

[5396] וכ״ה בשוע״ר סי׳ רו ס״י וש״נ.

[5397] אף שאין הגוף נהנה ממנו כלל אלא הנשמה בלבד, כמבואר בשוע״ר סי׳ תריב ס״ז. וראה לקוטי שיחות חי״ד ע׳ 149 בשוה״ג.

[5398] ברכות מג, א. טור ושו״ע סי׳ רטז ס״א. ב״ח שם ד״ה ברכת הריח.

[5399] ראה גם שוע״ר סי׳ קסז ס״א וש״נ.

[5400] רמב״ם הל׳ ברכות פ״ט ה״א. טור שם. לבוש שם ס״ב.

[5401] ברכות מג, ב. טור ושו״ע שם ס״ב וס״ח. וראה גם שוע״ר סי׳ רצז ס״ג.

[5402] ט״ז ס״ק יב בשם המדקדקים.

[5403] ברכות מג, א. טור ושו״ע שם. וראה גם שוע״ר סי׳ רצז ס״ג.

[5404] פסקי ריא״ז ברכות פ״ו ה״ה אות ז. שלטי גבורים (לא, ב) אות ו. מ״א שם ס״ק ט. וראה גם לעיל פ״ו ה״ו-ז שדין אילן לענין ברכת הריח וכלאי הכרם אינו דומה לדין אילן לענין ברכת הפירות. וראה בדי השלחן סי׳ סב ס״ק ג. תורת מנחם. באור סדר ברה״נ ע׳ 347.

[5405] ברכות מג, ב. רש״י שם ד״ה חלפי. טור ושו״ע שם ס״ז.

[5406] ברכות שם. רבינו יונה שם ד״ה וסמלק. שו״ע שם.

[5407] יהושע ב, ו. ברכות שם.

[5408] כמו במים הנסחטים מהבושם דלקמן ה״ו וש״נ.

[5409] ט״ז ס״ק ט. וראה שוע״ר סי׳ תקיא ס״ז.

[5410] בכל השנה. ולענין ימי הסכות ראה לקמן ה״ח.

[5411] ב״ח שם ד״ה וכתב עוד על ריח. אליה רבה שם ס״ק ט.

[5412] ברכות מג, ב. טור ושו״ע שם ס״ב (הנותן). אליה זוטא שם ס״ק ג ואליה רבה שם ס״ק ה בשם כמה פוסקים (אשר נתן). ראה גם שוע״ר סי׳ רצז ס״ג.

[5413] תוס׳ שם ד״ה האי מאן. רא״ש ברכות פ״ח סי׳ ג. טור ושו״ע שם ס״ב.

ליהנות מריחו קודם שיאכלנו אז מברך[5414] תחלה אשר נתן ריח טוב בפירות ואחר כך ברכת בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה ואוכלו[5415].

ואפילו פרי שאינו ראוי לאכילה אלא על ידי תערובות[5416] אם עקרו עומד לכך[5417] כגון קנמון (שקורין צימרינ״ד)[5418] וצפורן (שקורין נעגלי״ך)[5419] שעומדין לתבלין בתבשילין[5420] יש אומרים שמברך על ריחם אשר נתן ריח טוב בפירות[5421] ויש חולקים בזה[5422] ואומרים שמברך עליהן בורא עצי בשמים[5423] מאחר שאינם ראוים לאכילה בעינם.

ומספק יש לברך עליהם בורא מיני בשמים[5424] שהיא כוללת כל המינים[5425] ויוצא בה ידי חובתו בדיעבד על כל המינים[5426] וכן בדבר שספק לו אם הוא מין עץ או מין עשב[5427]:

(ד) ורדים שהם שושנים (שקורין רויזי״ן) הגדלים בקרקע מברך על ריחם בורא עשבי בשמים[5428] והגדלים באילן מברך בורא עצי בשמים[5429] ואף על פי שראוים לאכילה במרקחת[5430] אין עיקרם עומד לכך אלא להריח[5431]:

(ה) וכל שאינו לא מין עץ ולא מין עשב כגון המור והוא מוסק (שקורין פיזו״ם בלשון אשכנז[5432]) היוצא מחטוטרות שבצואר חיה ידוע[5433] שמתקבץ שם תחלה כמין דם ואחר כך מתיבש ונעשה ממנו

[5414] פרי מגדים משבצות זהב סי׳ ריז ס״ק א. וראה גם לקמן ה״י.

[5415] אליה זוטא שם ס״ק ד. אליה רבה שם ס״ק ו.

[5416] שו״ת הרשב״א ח״א סי׳ שצז וסי׳ תתכא בשם הראב״ד. מ״א שם ס״ק ד. אליה זוטא ס״ק ו ואליה רבה ס״ק ט.

[5417] מ״א שם ס״ק ו.

[5418] ברכות מהר״ם ד״ה על ההדס (קנמון). טור (קנמון) ושו״ע שם ס״ב (קנילי״ה). ט״ז שם ס״ק ד (צימרנ״ד). לבוש שם ס״ג (קנמון). וראה אליה זוטא ס״ק ו ואליה רבה שם ס״ק ט. והיינו שעיקרו לתבלין אף שרגילין גם לאכלו, כדלעיל פ״ו הי״ט. וראה בדי השלחן סי׳ סב ס״ק ח. תורת מנחם.

[5419] ברכות מהר״ם שם (נעגליין). שו״ע שם (קלאו״ן). ט״ז שם (שהוא נעגלי״ך). וראה לעיל פ״ו הי״ט והכ״ב שאין נאכלין אלא ע״י תערובת.

[5420] וכן אם עומדים לאכלן במרקחת, כדלקמן ה״ד. וראה באור סדר ברה״נ ע׳ 352. וגם רגילות להריח בהם, כדלקמן ה״ט.

[5421] רא״ש ברכות פ״ו ס״ו (לענין קנה). טור שם (לענין קנה וקנמון וכיוצא בהם). שו״ע שם (קנילי״ה וקלאו״ן).

[5422] ברכות מהר״ם שם (קנה וקנמון נעגליין וכיו״ב). הובא בטור שם. אליה רבה שם ס״ק ט.

[5423] כדלעיל ס״ב שנקראים עץ לענין ברכת הריח, אף שלענין אכילה ברכת הקנמון בורא פרי האדמה כדלעיל פ״ו הי״ט. וראה באור סדר ברה״נ ע׳ 352.

[5424] אגור סי׳ שה. אליה זוטא ורבה שם.

[5425] אפילו על הפירות (ב״י ד״ה ועל כולם. ט״ז שם ס״ק ג).

[5426] רמב״ם הל׳ ברכות פ״ט ה״א. סמ״ג עשין כז הל׳ ברכות הריח. טור ושו״ע שם ס״ב. וראה גם שוע״ר סי׳ רצז ס״ג.

[5427] רמב״ם שם ה״ה. תוס׳ ברכות מג, א ד״ה ועל ההדס, בשם הר״מ מקוצי (סמ״ג שם). טור ושו״ע שם.

[5428] מרדכי ברכות פ״ו רמז קמז. הגהות מיימוניות הל׳ ברכות פ״ט אות ג. ב״י ד״ה כתוב במרדכי.

[5429] רמב״ם שם ה״ו. רא״ש ברכות פ״ו סל״ז. טור ושו״ע שם ס״ג. וראה לעיל פ״ו הי״ד שלענין אכילה ברכת כל הורדים הוא בורא פרי האדמה.

[5430] שו״ת הרשב״א שם בשם הראב״ד.

[5431] מ״א שם ס״ק ו. ט״ז ס״ק ה.

[5432] ברכות מהר״ם ד״ה על ההדס. לבוש שם ס״ב. ב״ח שם ד״ה ואם אינו. ט״ז שם ס״ק ב.

[5433] חיה ששמה ״ידוע״. ראה רש״י שופטים יח, יא ד״ה ידעוני. תורה אור צט, א.

המור מברך על ריחו בורא מיני בשמים[5434].

ואסור לאכלו וליתנו בתבשיל משום חשש דם[5435] ויש מתירין[5436] ובעל נפש יחמיר לעצמו בספק של תורה:

(ו) שמן שפטמו בבשמים אם יש ממשות הבושם בשמן מברך על ריח השמן כברכת הבושם עצי בשמים[5437] או עשבי בשמים[5438] ואם סיננו מהשמן לגמרי רק שריחו נקלט בשמן יש אומרים[5439] שמברך בורא מיני בשמים ויש לחוש לדבריהם[5440].

אבל מים הנסחטים מהבושם הרי הם כממשות הבושם ומברך על ריחם כברכת הבושם[5441] לדברי הכל[5442].

וכן על ריח שרף הנוטף מהעצים כגון הלבונה והמיצטיכ"י[5443] מברך עצי בשמים[5444]:

(ז) ואם יש בתוך השמן ממשות משניהם מעצי ומעשבי בשמים מברך בורא מיני בשמים[5445] לדברי הכל[5446] וכן אם עצי ועשבי בשמים שחוקים ומעורבים יחד בעינם בלי תערובות שמן מברך על ריחם בורא מיני בשמים[5447] אבל אם אינם שחוקים ואפשר להפרידם צריך לברך על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו[5448].

[5434] ברכות מג, א. לפירוש רבינו יונה שם ד"ה חוץ. רא"ש ברכות פ"ו סי' לה. טור ושו"ע שם ס"ב. ט"ז שם. מ"א שם ס"ק ג. וראה גם שוע"ר סי' רצז ס"ג.

[5435] רבינו יונה שם בשם הרמ"ה. הובא בראי"ש ובטור וט"ז ומ"א שם.

[5436] רבינו יונה שם. הובא שם ושם. וראה שוע"ר סי' תסז סט"ז. תורה אור שם. לקוטי תורה נשא כא, א. יגדיל תורה (נ.י.) חכ"ה סי' קנה. כתבי ר' אייזיק ח"א ע' ש. וראה לקמן סי' תקצא סי"ד.

[5437] ברכות מג, סע"א. לפירוש הערוך ערך כשר. הובא ברבינו יונה שם ד"ה וכשרתא ובראי"ש שם סי' לו ובטור שם.

[5438] ב"י שם ד"ה והרמב"ם בדעת הרמב"ם והרא"ש. שו"ע שם ס"ו.

[5439] רבינו יונה וראי"ש וטור שם בשם הראב"ד. פסקי ריא"ז ברכות פ"ו ס"ו. שלטי הגבורים ברכות פ"ו (לא, ב) אות ד. ודעה האי היא דעת רבינו חננאל (בתוס' ברכות שם ד"ה משחא) והרשב"א (שם ד"ה אמר מר זוטרא) לפי פירוש הב"י שם ד"ה ומ"ש רבינו ולכולי עלמא. וגם דעת הרמב"ם לפי פירוש הב"ח (שם ד"ה ומ"ש ויש אומרים. הובא במ"א שם ס"ק יג).

[5440] אבל לא חיישינן לדברי טור ושו"ע שם בשם יש אומרים שלא לברך כלל, דיחיד הוא נגד כל הגאונים (ב"ח ומ"א שם. נחלת צבי שם ס"ק ו. אליה זוטא שם ס"ק ט. אליה רבה שם ס"ק יב). וראה בדי השלחן סי' סב ס"ק יב. תורת מנחם. באור סדר ברה"נ ע' 355 הערה 4.

[5441] רמב"ם הל' ברכות פ"ט ה"ו. רא"ש ברכות פ"ו סל"ז. טור ושו"ע שם ס"ג. וראה גם לעיל סוף ה"ב.

[5442] עי' רבינו יונה ברכות מג, א ד"ה וכתב רמז"ל, מ"ש בשם הראב"ד. ובב"ח שם ד"ה ומ"ש רבינו ומי הורד, דנקטינן כהרמב"ם והרא"ש. וראה מ"א ס"ק ז דהיינו אפילו למאן דפליג גבי ברכת הפירות (לעיל פ"ז הי"ב). וראה שם הגדולים.

[5443] ראה רש"י ביצה לג, ב ד"ה במוסטקי (הובא במ"א שם ס"ק ח) שרף של עץ כו' וריחו דומה לריח לבונה ובלשון ערבי קורין אותו מוסתק"י.

[5444] רמב"ם רא"ש וטור ושו"ע שם.

[5445] רבינו יונה (שם ד"ה וכשרתא) וראי"ש (סי' לו) וטור שם בשם הראב"ד. שו"ע שם ס"ו.

[5446] פרישה שם ס"ק יח.

[5447] ראה אליה זוטא שם ס"ק יב ואליה רבה שם ס"ק טז.

[5448] רמב"ם שם פ"ט ה"ד. טור ושו"ע שם ס"י.

וטוב להקדים ברכת עצי בשמים לעשבי בשמים[5449] ואם יש ביניהם הדס הוא מוקדם לברכה[5450].

ואם יש לפניו גם דבר שברכתו בורא מיני בשמים צריך להקדים ברכת עשבי בשמים לבורא מיני בשמים[5451]:

(ח) אין מברכין על הריח הטוב אלא אם כן נעשה להריח בו[5452] אבל מוגמר[5453] שמגמרים בו את הבגדים ליתן בהם ריח אין מברכין עליו לפי שלא נעשה להריח בעצמו של מוגמר[5454] ואין צריך לומר מוגמר שמגמרין בבית להעביר ממנו ריח רע ואפילו בשמים שמוליך עמו האסטניס לבית הכסא לבטל הריח רע אין מברכין עליהם[5455] כלל אף אם בא להריח בהם[5456] שלא בבית הכסא הואיל ואין עומדים להריח בהם ליהנות מריחם רק להעביר ריח רע בלבד.

ולכן יש אומרים[5457] שהמריח באתרוג של מצוה אין מברך עליו כל שבעת ימי החג[5458] אף על פי שמותר להריח בו[5459] אינו עומד להריח בו אלא ליטלו לשם מצוה ואינו דומה לאתרוג של כל השנה[5460] ושאר פירות העומדים לאכילה שאף על פי שעיקרם לאכילה מכל מקום רגילות הוא גם כן להריח מהם בשעת אכילה ולכך נקראים גם כן עומדים לריח[5461]. ויש אומרים[5462] שגם בשבעת ימי החג מאחר שמותר להריח בו נקרא גם כן עומד לריח כמו בשאר ימות השנה ולכן טוב למנוע מלהריח בו כל החג להנצל מספק ברכה[5463].

אבל ההדס מן הדין אסור להריח בו[5464] כל החג[5465] כמו שנתבאר בהלכות לולב[5466]:

(ט) וכן פלפלין וזנגביל כתושין[5467] אף מי שנהנה מריחם יש אומרים[5468] שאין לברך עליו לפי

[5449] רוקח סי׳ שכט. ב״י שם ד״ה כתב הרוקח. לבוש שם ס״י. וכדלעיל פ״י ה״ז לענין אכילת פירות, ובלוח ברה״נ פ״ג ה״ז וש״נ.

[5450] ברכות מג, ב. לגירסת הרא״ש שם סי׳ לט. טור ושו״ע שם סי״א - לענין קדימת הדס לשמן. וראה שוע״ר סי׳ רצז ס״ו. והיינו בכל השנה, אבל בימי הסוכות ראה לקמן סוף ה״ח.

[5451] שהיא ברכה כללית יותר כדלעיל ה״ג.

[5452] ברכות נג, א. טור ושו״ע סי׳ ריז ס״ב.

[5453] בשמים הניתנים על גבי גחלים להפצת ריחם. וראה גם שוע״ר סי׳ רנב ס״א.

[5454] ברכות שם. טור ושו״ע שם ס״ג. ודין בגדים המוגמרים יתבאר לקמן הי״א.

[5455] ברכות שם. רש״י שם ד״ה בשמים. טור ושו״ע שם ס״ב. מ״א שם ס״ק ד.

[5456] שיטה מקובצת ברכות שם ד״ה ואסיקנא. מ״א שם ס״ק א.

[5457] רבינו שמחה, הובא במרדכי ברכות רמז קמז. הגהות מיימוניות הל׳ ברכות פ״ט אות ה בשמו. דעה הב׳ בטור ושו״ע סי׳ רטז סי״ד.

[5458] סדר ברכות (רמכל מקום) ברכת הריח. ט״ז סי׳ תרנג ס״ק א. אליה רבה שם ס״ק ב ובסי׳ רטז ס״ק כב.

[5459] סוכה לז, ב. טור ושו״ע סי׳ תרנג ס״א.

[5460] דלעיל ריש ה״ג.

[5461] ט״ז שם ס״ק יד.

[5462] ראבי״ה ח״ב סי׳ תרפא. דעה הא׳ בטור ושו״ע סי׳ רטז סי״ד.

[5463] סמ״ק סי׳ קצג. שו״ע שם סי״ד וסי׳ תרנג ס״א.

[5464] סוכה שם. טור ושו״ע סי׳ תרנג ס״א.

[5465] ראה באור סדר ברה״נ ע׳ 361.

[5466] סי׳ תרנג. אבל סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו.

[5467] שיירי כנסת הגדולה רס״י רצז בהגהות הטור. עולת תמיד סי׳ רצז ס״ק א. אליה רבה שם ס״ק א.

שמכיון שעשויין לתבלין בלבד ואין רגילות כל כך להריח בהם לא נקראו עומדים לריח כלל מה שאין כן קנמון וצפורן[5469] רגילות הוא להריח בהם אפילו שלא בשעת אכילה וגם כשמשימים אותם בתבשיל מתכונים גם להיות ריח התבשיל נודף ויש חולקין בזה[5470]. ולכן נכון למנוע שלא להריח בהם[5471]. וכן שלא להריח בלחם חם אם יש לו ריח טוב להנצל מספק ברכה[5472]:

(י) ואפילו בשמים העומדים להריח בהם אם הם מונחים באיזה מקום שלא הונחו שם כדי להריח בהם שם כגון שהונחו בחדר להצניעם ולשמרם הרי הנכנס לשם ומריח אינו מברך ואפילו נכנס כדי להריח בהם[5473]. אבל כשמונחים בחנות שנמכרים שם צריך לברך על ריחם כל הנכנס לשם ונהנה מהריח[5474] לפי שבהנחתם שם מתכוין המוכר גם שיעלה מהם ריח טוב ויקפצו עליהם קונים[5475] וכן המוכר[5476] מברך בפעם הראשונה[5477] שנכנס ונהנה מהריח.

ואפילו המונחים בחדר להצניעם שם אם נטלם בידו והגביהם ממקומם להקריבם אל חוטמו להריח בהם צריך לברך מאחר שהם בעצמן עומדים להריח רק שבמקום זה שמונחים עתה אינם מונחים לריח וכיון שהגביהם בידו הרי שינה מקומם לתוך ידו כדי להריח (ומטעם זה הנוטל פרי בידו לאכלו בלבד ואחר כך נמלך ומגביה הפרי בידו אל חוטמו להריח בו צריך לברך כמו שנתבאר לעיל[5478] לפי ששינה מקומו הראשון שהיה שם הפרי שלא לריח שהוא ידו):

(יא) ריח טוב שאין לו עיקר כגון בגדים המוגמרים יש אומרים[5479] שאין מברכין על ריחם וטוב לחוש ולמנוע מלהריח בהם[5480] אבל כלי שהיו בתוכו בשמים ונקלט הריח לתוכו לדברי הכל אין לברך עליו לפי שלא הונחו בו הבשמים כדי שיקלוט הריח אל תוכו[5481]:

(יב) הרואה פרי חדש שמתחדש משנה לשנה או אפילו שני פעמים בשנה[5482] ונהנה בראייתו מברך שהחיינו אפילו רואהו ביד חבירו או על האילן ואם אינו נהנה בראייתו אינו מברך עד שעת אכילה והעולם נהגו שלא לברך בכל ענין עד שעת אכילה כדי שלא לחלק בין מי שנהנה בראייתו למי שלא

[5468] ט״ז יו״ד סי׳ קח ס״ק י בשם מצאתי כתוב. נקודת הכסף שם בשם אור ישראל בשם הב״ח - לענין פלפלין. אליה רבה שם - אף לענין זנגביל. וראה גם שוע״ר סי׳ רצז ס״ד.

[5469] דלעיל ה״ג וש״נ.

[5470] מטה משה סי׳ תקה בשם מהרא״י. ט״ז שם ובאו״ח סי׳ רצז ס״ק ה. שיירי כנסת הגדולה שם - לענין פלפלין. עולת תמיד שם - אף לענין זנגביל.

[5471] ראה מ״א סי׳ רצז ס״ק א שדינו כפת דלקמן.

[5472] רמ״א סי׳ רטז סי״ד.

[5473] מ״א סי׳ ריז ס״ק א.

[5474] ב״ח שם ד״ה הנכנס. אליה רבה שם ס״ק א.

[5475] ברכות נג, א. טור ושו״ע סי׳ ריז ס״א.

[5476] לשיטת הב״ח הנ״ל שמברך אף שלא נתכוין להריח. ראה ט״ז שם ס״ק א.

[5477] משא״כ ביצא על מנת לחזור (טור ושו״ע שם).

[5478] הלכה ג.

[5479] רמב״ם הל׳ ברכות פ״ט ה״ח. שו״ע שם ס״ג.

[5480] דלהטור שם צריך ברכה. וראה ט״ז שם ס״ק ב.

[5481] ט״ז שם.

[5482] ב״י סי׳ רכה ד״ה ומ״ש רבינו ואם אינו. רמ״א שם ס״ו. מ״א שם ס״ק יג בשם התוס׳ (ברכות לז, ב ד״ה היה). ובלוח ברה״נ פי״א ה״ב ״מזמן לזמן״, וש״נ.

נהנה. ויברך תחלה שהחיינו[5483] ואחר כך בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה והמברך בשעת ראיה לא הפסיד אם נהנה בראייתו[5484]:

(יג) אין לברך עד שנגמר תשלום גידול הפרי ומכל מקום אם בירך משהוציאו הפירות שהם ראויים לברכתם[5485] שהיא על דרך שנתבאר בפ״ו[5486] אין צריך לחזור ולברך שהחיינו אחר תשלום גידולם[5487].

ואם לא בירך בראיה ראשונה או באכילה הראשונה יש לברך על הראיה השניה או על האכילה השניה בלא שם ומלכות[5488]:

(יד) פרי שיש בו מינים הרבה מברך על כל מין ומין כגון שני מיני אגסים (שקורין גדאוויליי״ן ובארי״ן) או תפוחים (כגון תפוח שבשדות ותפוח שבעצי היער) או גודגדניות (כגון שקורין ויינקשי״ל וקארשי״ן) ואפילו יש להם טעם אחד או כגון אדומות ושחורות[5489]:

(טו) אין מברכין שהחיינו אלא על דבר הניכר היטב שהוא חדש ואין עתה כיוצא בו מן הישן לפיכך אין מברכין אלא על פירות שאינן יכולין להתקיים משנה לשנה שכשמגיע החדש אין בעולם כיוצא בו מן הישן ואף שיש מקיימין אותם על ידי תחבולות הם מעט מזער ואין חוששין להם אבל מיני ירקות שמטמינים אותם בבורות ומתקיימים שם כל ימות השנה (שקורין רעטא״ך או בוריקע״ס) אין מברכין עליהם בחדושם הואיל ויש ישנים רבים כיוצא בהם ואף אם הוא לא אכל מהם כל ימות השנה הרי אחרים רבים אכלו מהם.

ואם החדש ניכר היטב בטעמו וגם במראיתו מברכין עליו שהחיינו כגון הריפות שעושין מדגן חדש שניכרים היטב שהם חדשים במראית העין ובטעמם שהוא לשבח[5490]:

(טז) ריח המתחדש משנה לשנה יש אומרים[5491] לברך עליו שהחיינו כמו על פרי מאכל ויש חולקין[5492] לכן יש לברך בלא שם ומלכות[5493]:

פרק יב

כל שמחת לבב הבאה לאדם מטובת עולם הזה[5494] חייב לברך עליה ואם אין עמו שותף בטובה מברך

[5483] פרי מגדים אשל אברהם ס״ק ז. וראה גם לקמן פי״ב הי״ג לענין ברכת הטוב והמטיב. שוע״ר סי׳ כב לענין שהחיינו בלבישת ציצית, וש״נ.

[5484] וכן הוא בלוח ברה״נ שם וש״נ.

[5485] בלוח ברה״נ שם ה״ג: ראויים לברכת בורא פרי העץ. וראה בדי השלחן סי׳ סג ס״ק ז. תורת מנחם.

[5486] הלכה א.

[5487] וכן הוא בלוח ברה״נ שם וש״נ.

[5488] וכן הוא בלוח ברה״נ שם וש״נ.

[5489] וכן הוא בלוח ברה״נ שם ה״ד וש״נ.

[5490] וכן הוא בלוח ברה״נ שם ה״ה וש״נ.

[5491] שו״ת רדב״ז ח״א סי׳ רצז. כנסת הגדולה סי׳ רכה בהגהות הטור. מ״א שם ס״ק יב.

[5492] דברי חמודות ברכות פ״ו אות קכ. שיירי כנסת הגדולה סי׳ רטז הגהות הטור אות ב. מ״א סי׳ רטז ס״ק א. אליה רבה שם ס״ק ב בשם מהר״ם דיין.

[5493] ראה גם שוע״ר סי׳ מו ס״י וש״נ. וראה שו״ת צמח צדק או״ח סי׳ ג אות ט וסי׳ קיד אם גם בברכת שהחיינו אומרים ספק ברכות להקל.

[5494] וכן הוא בלוח ברה״נ פי״א ה״א וש״נ, ושם: לפרקים מועטים.

שהחיינו ואם יש עמו שותף בטובה מברך הטוב והמטיב:

(ב) כיצד בנה בית חדש או קנה, או קנה בגדים חדשים אפילו יש לו בית ובגדים כיוצא בהם צריך לברך שהחיינו וכן אם קנה וחזר וקנה צריך לברך על כל פעם ולא על חדשים בלבד אלא אפילו ישנים כל שהם חדשים לו שלא היו שלו מעולם אבל אם היו שלו ומכרם וחזר וקנאם אינו מברך עליהם[5495].

ואם קנה בגד להתכסות בו פעם הוא ופעם בני ביתו מברך הטוב והמטיב הואיל ויש עמו שותף בטובה[5496]:

(ג) ואם ניתן לו במתנה יש אומרים שמברך במקום שהחיינו הטוב והמטיב שהוא טובה לו ולנותן (שאם המקבל עני הוא טובה לנותן שזיכהו הקב"ה לעשות צדקה. ואם המקבל עשיר שמח הנותן שמקבל ממנו מתנתו)[5497] ויש חולקים[5498] ויש לחוש לדבריהם ולברך שהחיינו שהיא ברכה הראויה וצריכה ואינה לבטלה לדברי הכל[5499]:

(ד) וכל מקום שמברך שהחיינו או הטוב והמטיב על בגדים חדשים מברך מיד בשעת הקנין שאין הברכה אלא על שמחת הלב שהוא שמח בקנייתם[5500] והוא שקנה בגד תפור ומתוקן אבל אם צריך לתפרו יש אומרים[5501] שלא לברך בשעת הקנין אלא אחר שלבשו מיד[5502] ואם לא בירך יכול לברך כל זמן שלא פשטו אבל אם פשטו על דעת שלא לחזור וללבשו לאלתר אלא לאחר זמן לא יברך בלבישה שנייה[5503]:

(ה) וכל זה בבגד חשוב שלבו של אדם שמח בו אבל על דבר שאינו חשוב כל כך כגון חלוק או מנעלים ואנפילאות אין לברך עליהם ואם הוא עני ושמח בהם יברך ועשיר גדול שקנה בגדים חשובים שאינו שמח בהם מפני שאינם נחשבים אצלו לא יברך ובמדינות אלו נוהגין שאפילו עני אינו מברך על חלוק ומנעלים וכיוצא בהם[5504].

על שאר כלי תשמישי אדם אפילו כלי כסף וזהב אין נוהגין לברך כלל לא בקניתם ולא בתשמישם[5505] וכן עיקר וכן בספרים[5506]:

[5495] וכן הוא בלוח ברה"נ פי"א הט"ו וש"נ.

[5496] משא"כ בנה בית חדש דלעיל, אף על פי שגם בני ביתו דרים בו, כמבואר בלוח ברה"נ שם הי"ז וש"נ, וראה בדי השלחן סי' סד ס"ק ד.

[5497] וכן הוא בלוח ברה"נ שם הט"ז וש"נ.

[5498] תוס' ורשב"א ברכות נט, ב ד"ה ורבי יוחנן. שו"ת פרח שושן כלל א סי' יב בשם כמה פוסקים.

[5499] פרח שושן שם. הובא בבאר היטב סי' רכג ס"ק טו.

[5500] רא"ש ברכות פ"ט סי' טז ממשמעות הירושלמי. רשב"א ברכות נט, ב ד"ה בנה. טור ושו"ע סי' רכג ס"ד. וכ"ה בשוע"ר סי' כב. ובלוח ברה"נ פי"א הי"ט כתב לברך כשלובשו, וש"נ.

[5501] מ"א שם ס"ק ו. אליה רבה שם ס"ק ו.

[5502] ובציצית - בעת הטלת הציצית (שוע"ר סי' כב וש"נ).

[5503] וכן הוא בלוח ברה"נ פי"א הי"ט וש"נ.

[5504] וכן הוא בלוח ברה"נ שם ה"כ וש"נ.

[5505] מ"א שם ס"ק ה. וראה תוס' סוכה מו, א ד"ה העושה בשם רב שרירא גאון. שו"ת הרשב"א ח"א סי' רמה. ודלא כמ"ש בלוח ברה"נ שם "בין בגדים בין שאר כלי תשמישו", וש"נ.

[5506] ראה מ"א שם. יד אהרן שם בהגהות הטור. הובא בבאר היטב שם ס"ק י. ודלא כמ"ש בלוח ברה"נ שם הכ"א "מברכים שהחיינו על ספרים חדשים חשובים".

(ו) הלובש בגד חדש יש אומרים שמברך מלביש ערומים[5507] אף על פי שכבר בירך בשחר[5508] ונכון לברך בלא שם ומלכות וטוב ללבשו קודם ברכת השחר לפוטרו בברכת מלביש ערומים שבשחר[5509] וכן בחגורה חדשה ואם לא חגר עד לאחר ברכת השחר טוב לברך אוזר ישראל בגבורה בלי שם ומלכות וכן בכובע ברוך עוטר ישראל בתפארה[5510]:

(ז) על שמועות טובות בין שהיא טובת רבים בין שהיא טובת יחיד כל שלבו שמח בטובתו כגון שהוא אביו או רבו או רעו אשר כנפשו מברך הטוב והמטיב הטוב לו ששימח לבבו והמטיב למי שנעשית לו הטובה ואין צריך לומר אם רואה הטוב בעיניו[5511].

ואם בשרוהו טובת עצמו מברך שהחיינו ואם יש לו שותף בה מברך הטוב והמטיב והוא הדין אם רואה בעיניו או יודע מעצמו הטובה שהגיע לו מברך שהחיינו אם אין לו שותף בה[5512]:

(ח) על שמועות רעות אומר ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם דיין האמת ואין צריך לומר אם רואה בעיניו[5513].

ומנהג העולם לומר ברוך דיין האמת בלא שם ומלכות כששומעים ממיתת איזה אדם מישראל אבל במי שיש לו צער במיתתו מפני אהבתו לו וכל שכן באדם חשוב שמת צריך לומר בשם ומלכות[5514].

ואם מת אביו שיורשו מברך בתחלה ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם דיין האמת ואחר כך שהחיינו ואם יש לו עוד אח שיורש עמו אף על פי שאין אחיו אצלו מברך כל אחד הטוב והמטיב במקום שהחיינו בין ששמעו ממיתתו בין שראו[5515].

ואין מברכין על שמועה בין טובה בין רעה אלא אם כן שמע מפי אדם נאמן שראה את הדבר ואם אין המגיד נאמן בעיניו יברך בלי שם ומלכות[5516]:

(ט) המוצא מציאה מברך הטוב והמטיב הטוב לו והמטיב לעניי ישראל שהרי נתחייב בצדקה שכל אדם חייב ליתן כפי השגת ידו וכופין וממשכנין על זה (כמו שכתוב בהלכות צדקה) מה שאין כן באחד שירש את אביו אין זו טובה לעניי ישראל שהרי גם אביו נתחייב ליתן צדקה מממון זה לעניים והמעשר שיפריש הבן יכול הוא להוציא לשאר מצות[5517]:

(י) כל נוטל נדן צריך לברך שהחיינו כמו בירושה[5518] וכן אם הרויח ריוח גדול[5519] והוא הדין להיפך

[5507] ראה גם לוח ברה״נ שם וש״נ.
[5508] אליה רבה שם ס״ק ז.
[5509] אליה רבה שם.
[5510] הלכות קטנות ח״א סי׳ ה. הובא בבאר היטב שם ס״ק יג.
[5511] וכן הוא בלוח ברה״נ פי״א הכ״ג וש״נ.
[5512] וכן הוא בלוח ברה״נ שם וש״נ.
[5513] וכן הוא בלוח ברה״נ שם הכ״ד וש״נ.
[5514] וכן הוא בלוח ברה״נ שם וש״נ.
[5515] וכן הוא בלוח ברה״נ שם וש״נ.
[5516] וכן הוא בלוח ברה״נ שם וש״נ.
[5517] וכן הוא בלוח ברה״נ שם הכ״ה וש״נ.
[5518] דלעיל ה״ח-ט, וכמו המקבל מתנה דלעיל ה״ג שמברך מספק שהחיינו. ודלא כמ״ש בלוח ברה״נ שם הט״ו והכ״ט שהמקבל מתנה ונדן מברכים הטוב והמטיב.

כל הפסד גדול שבא לו בממונו אם דרך בני אדם להצטער עליו[5520] מברך דיין האמת[5521].

וחייב אדם לברך על הרעה בדעת שלימה ובנפש חפיצה כדרך שמברך על הטובה[5522]:

(יא) הרואה את חבירו החביב עליו הרבה ושמח ונהנה בראייתו אם לא ראהו זה שלשים יום יברך שהחיינו ואם לא ראהו זה שנים עשר חודש צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם מחיה המתים[5523].

ואפילו היתה לו ממנו ידיעה בינתיים בכתב או בעל פה כי עיקר הברכה הוא על הנאה ושמחת הלב בראיית פניו[5524] וגם הנשים מברכות כן על ראיית חברותיהן כששמחות בראייתן[5525] וכן האיש על אשה[5526] כגון אמו או בתו ואחותו[5527]:

(יב) ילדה אשתו זכר חייב לברך הטוב והמטיב הטוב לו והמטיב לאשתו שנוח לה גם כן בזכר וכן על כל בן ובן שנולד לו והיא גם כן חייבת לברך כן ואפילו אם הוא בעיר אחרת ובאו ואמרו לו ילדה אשתך זכר מברך הטוב והמטיב[5528].

ואם מתה אשתו בלידתה נכון שלא לברך הטוב והמטיב אלא שהחיינו[5529].

וכשחוזר ורואה הבן הנולד[5530] אם רואהו תוך ל׳ יום מיום ששמע אינו צריך לחזור ולברך שהחיינו מאחר שכבר בירך עליו הטוב והמטיב אבל אם אחר ל׳ יום צריך לברך אפילו אם ראהו כבר לפני שלשים יום אם לבו שמח ונהנה ואפילו על בת צריך לברך כל שלשים יום כשנהנה ושמח בראייתה כמו שנתבאר[5531] אלא שעל השמועה אינו מברך כלום שאינה שמועה טובה:

(יג) על שינוי יין דהיינו כשמרבים להביא ממנו לשתות ממינים שונים[5532] או מכלים שונים דהיינו שהשני הוא מחבית אחרת[5533] שאפילו הוא ממין יין הראשון נחשב כמין יין אחר[5534] צריך לברך על השני קודם שיטעום ממנו[5535] ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם הטוב והמטיב[5536] אף על פי שהוא

[5519] עי׳ באור סדר ברה״נ ע׳ 394 הערה 2.

[5520] כדלקמן פי״ג הי״ב לענין בריות שנשתנו, וש״נ.

[5521] וכן הוא בלוח ברה״נ שם הכ״ז וש״נ, ושם: אף על פי שיבוא לו טובה ממנה לאחר זמן.

[5522] וכן הוא בלוח ברה״נ שם הכ״ו וש״נ.

[5523] וכן הוא בלוח ברה״נ שם הכ״ב וש״נ. ועוד נתבאר שם דין לא ראהו מעולם ועוד, וראה בדי השלחן סי׳ סו ס״ק ז. תורת מנחם.

[5524] הלכות קטנות ח״א סי׳ רכ. הובא ביד אהרן סי׳ רכה בהגהות הטור (לענין שהחיינו דוקא).

[5525] ב״י בשם תשובת הרשב״א. לבוש שם ס״א. עטרת זקנים שם.

[5526] אליה רבה שם ס״ק ג.

[5527] הלכות קטנות ח״א סי׳ ריג.

[5528] וכן הוא בלוח ברה״נ שם ה״ל וש״נ.

[5529] וכן הוא בלוח ברה״נ שם וש״נ.

[5530] הלכות קטנות ח״א סי׳ רא. יד אהרן סי׳ רכג בהגהות ב״י. פרי מגדים סי׳ רכה א״א ס״ק ג.

[5531] בהלכה יא.

[5532] רמב״ם הל׳ ברכות פ״ד ה״ט.

[5533] וכן הוא בלוח ברה״נ פי״א ה״ו וש״נ.

[5534] כדלקמן הט״ז.

[5535] ב״י סי׳ קעה ד״ה מצאתי כתוב. וראה אליה רבה שם ס״ק ט דהיינו לכתחלה.

בענין שאין צריך לברך עליו בורא פרי הגפן[5537] כגון בני חבורה המסובין אצל בעל הבית ודעתם מתחלה על כל מה שיביא להם בעל הבית[5538] שמפני חשיבות היין שהוא משמח אלהים ואנשים[5539] תקנו חכמים עליו עוד ברכה[5540] כשמרבים בשמחה להביא ממנו לשתות עוד יין שני.

ואפילו אין ידוע שהשני משובח מן הראשון אלא בסתם[5541].

ואם הוא בענין שצריך לחזור ולברך בורא פרי הגפן על השני כגון בנמלך[5542] יברך תחלה הטוב והמטיב ואחר כך בורא פרי הגפן[5543].

אבל אם ידוע לו שהשני גרוע מן הראשון אין לברך עליו הטוב והמטיב אפילו אינו גרוע אלא מעט אלא אם כן הראשון הוא יין אדום ושני לבן כיון שהלבן הוא בריא לגוף יותר מן האדום יש לברך עליו הטוב והמטיב אף על פי שהוא גרוע ממנו מעט בטעם כל שאינו גרוע הרבה עד שאינו ראוי לשתותו אלא על ידי הדחק[5544]:

(יד) ואם שתה לבן ואחר כך האדום אם ידוע שהאדום משובח יותר בטעם מברך עליו אבל בסתם אינו מברך כיון שהלבן בריא יותר לגוף ואין צריך לומר שאם שתה תחלה יין ישן ואחר כך חדש שאינו מברך עליו בסתם אלא אם כן ידוע שהוא משובח בטעמו כמו הישן[5545]:

(טו) וכל מקום שמברך על השני בסתם הרי זה מברך עליו אפילו הביאוהו על השלחן בבת אחת עם הראשון ששתה תחלה ובירך עליו בורא פרי הגפן על דעת לשתות גם השני אף על פי כן מברך הטוב והמטיב כששותה מן השני כיון שהוא שני בשתיה אבל אם יודע שהוא גרוע מחבירו וכבר הביאו לו שניהם אפילו בזה אחר זה לא יברך תחלה בורא פרי הגפן על הגרוע כדי לברך הטוב והמטיב על המשובח שהרי הוא חביב לו וכל החביב מן חבירו קודם את חבירו לברך עליו ברכת הנהנין (כמו שנתבאר בפרק י[5546]) ואף על פי שלא יברך אחר כך הטוב והמטיב על הגרוע אין בכך כלום ומכל מקום אם עבר ובירך בורא פרי הגפן על הגרוע יברך הטוב והמטיב על המשובח אף על פי שהביאום

[5536] רמב״ם שם. לבוש סי׳ קעה ס״א.

[5537] ברכות נט, ב. שו״ע סי׳ קעה ס״א. וכ״ש בענין שצריך לברך עליו בורא פרי הגפן, כדלקמן בסמוך (ב״ח רס״י קעה. גנת ורדים כלל א סי׳ מה. וכן הוכיח מהרא״ש וקצור פסקי הרא״ש ברכות פ״ט סט״ו. וראה גם לקמן הכ״א, שאם לא היו אומרים הטוב והמטיב בברכת המזון הי׳ מברך על יין ברכת המזון, וש״נ).

[5538] כדלעיל פ״ה ה״ח וש״נ [והיינו באופן שגם בני החבורה צריכים לברך הטוב והמטיב, כדלקמן הי״ט, ובלוח ברה״נ פי״א הי״ב וש״נ. וראה מ״מ וציונים לשוע״ר סי׳ קעה ס״א]. וראה לקמן הט״ו שכ״ה גם כשהיו שתי היינות על השלחן ובירך על דעת לשתות גם השני.

[5539] שופטים ט, יג. וכ״ה בשוע״ר סי׳ קפב ס״ב. וראה גם שוע״ר סי׳ קסז ס״א וש״נ.

[5540] תוס׳ רבינו יהודה ברכות שם ד״ה אעפ״י שאמרו בשם רבינו יצחק רבו של רש״י. תוס׳ שם ד״ה הטוב. רא״ש ברכות פ״ט סי׳ טו.

[5541] בלוח ברה״נ שם: שאינו ידוע אם השני הוא משובח מן הראשון או גרוע ממנו שעיקר הברכה אינה אלא על ריבוי היין, וש״נ.

[5542] כדלעיל פ״ה ה״ח וש״נ.

[5543] כדלעיל פי״א הי״ב לענין ברכת שהחיינו, וש״נ.

[5544] וכן הוא בלוח ברה״נ שם וש״נ.

[5545] וכן הוא בלוח ברה״נ שם ה״ז וש״נ.

[5546] הלכה ו.

בבת אחת על השולחן ואפילו הביאו המשובח תחלה כיון שהוא שני בשתיה[5547]:

(טז) במה דברים אמורים שמברכים הטוב והמטיב על היין שמחבית אחרת כשנתנו כל אחד בחבית בפני עצמו תוך מ׳ יום לדריכתו שכיון שכל אחד היה תוסס בחבית בפני עצמו הרי הם כשני מיני יינות אבל אם היו תוססים בכלי אחד ולאחר מ׳ יום חלקום ונתנום בב׳ חביות הרי הכל יין אחד ואין מברכין הטוב והמטיב על השני בכל ענין[5548]:

(יז) אם הביאו לפניהם עוד מין יין שלישי חוזרין ומברכין הטוב והמטיב שנית[5549] והוא שלא היתה דעתם מתחלה עליו כשברכו בראשונה[5550]:

(יח) אין מברכין הטוב והמטיב על היין השני אלא כשיש להם מן הראשון ורוצים לשתות השני משום שנוי יין כדי שיטעמו יין אחר משונה מן הראשון אבל אם הם שותין יין השני מפני שכבר כלה הראשון אין מברכין עליו הטוב והמטיב[5551]:

(יט) אין מברכין הטוב והמטיב אלא כששנים שותים יחד בחבורה אחת והוא הדין אם אשתו או בניו שותין עמו אבל לא השותה יחיד שכן משמעות הברכה הטוב לו והמטיב לחבירו שעמו[5552].

וגם שהחיינו אינו מברך כי לא תקנו הברכה אלא משום רבוי השמחה ובשותה יחידי אין רבוי שמחה כל כך[5553].

ולכן גם אם חברו שותה מיין זה בחדר אחר אינו מצטרף[5554]:

(כ) ואפילו כשמיסב עמו יחד אין מברכין הטוב והמטיב אלא כששניהם שותין מהיין הב׳ אבל אם חבירו שותה יין הראשון לבדו אינו מברך הטוב והמטיב על השני ואם שניהם שותין יין הב׳ ביחד אלא שיין הראשון שתה הוא לבדו יש להסתפק בדבר וספק ברכות להקל[5555]:

(כא) מברכין הטוב והמטיב על היין בין בתוך הסעודה בין שלא בתוך הסעודה[5556] אלא שבתוך הסעודה כל אחד ואחד מהמסובין צריך לברך לעצמו[5557] וכן בברכת בורא פרי הגפן[5558] ושלא בתוך הסעודה יכול האחד להוציא חבריו בברכתו אם נתכוונו לצאת ידי חובתם[5559].

[5547] וכן הוא בלוח ברה״נ שם ה״ח וש״נ.

[5548] וכן הוא בלוח ברה״נ שם ה״ט וש״נ.

[5549] שיורי כנסת הגדולה סי׳ קעה הגהות ב״י אות א. אליה זוטא ורבה שם ס״ק ו.

[5550] באליה זוטא ורבה שם, שיסיר היין האחר מהשלחן כשמברך הטוב והמטיב על היין האחד.

[5551] וכן הוא בלוח ברה״נ פי״א ה״י וש״נ.

[5552] וכן הוא בלוח ברה״נ פי״א הי״ב וש״נ. ושם ביאר גם דיני אורח שאינו מברך הטור והמטיב. וכאן השמיטו. וראה מ״מ וציונים לשוע״ר סי׳ קעה ס״א.

[5553] תוס׳ ברכות נט, ב ד״ה התם. ובב״י כתב שכן נראה דעת כל הפוסקים.

[5554] וכן הוא בלוח ברה״נ שם הי״ג וש״נ.

[5555] וכן הוא בלוח ברה״נ שם הי״א וש״נ.

[5556] וכן הוא בלוח ברה״נ שם הי״ד וש״נ.

[5557] תוס׳ ברכות מג, א ד״ה הואיל בשם רבינו יחיאל. רא״ש ברכות פ״ט סי׳ טו. מרדכי שם בשם רבינו יחיאל מפריש״ש. טור ושו״ע שם ס״ה.

[5558] כמבואר בשוע״ר סי׳ קעד סי״א וש״נ.

[5559] כמבואר בשוע״ר סי׳ ריג ס״ד וש״נ.

ואם שתו בסעודה יין אחד ומברכין ברכת המזון על יין אחר אין צריך לברך עליו הטוב והמטיב קודם שישתה ממנו אחר ברכת המזון שהרי כבר אמר הטוב והמטיב בברכת המזון[5560]:

פרק יג

יחיד שנעשה לו נס באיזה מקום כגון שנפל עליו כותל ונצול או חיה רעה או לסטים[5561] חייב הוא עצמו כשיראה אותו מקום לאחר שלשים יום[5562] לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שעשה לי נס במקום הזה. ואפילו אם אין הנס ידוע על פי המקום[5563].

ואחר הנס מיד כשיזדמנו לו עשרה צריך לברך הגומל כמו שיתבאר[5564].

ואם חוזר ורואה מקום זה לאחר ל׳ יום מראיה הראשונה חוזר ומברך וכן לעולם[5565].

מי שנעשו לו ניסים הרבה במקומות הרבה כשרואה כל אחד מהמקומות צריך להזכיר שאר כל המקומות וכוללם בברכה אחת ואומר שעשה לי נס במקום הזה ובמקום פלוני ובמקום פלוני[5566].

וכל יוצאי יריכו של אותו אדם שנעשה לו נס באותו מקום אם הנס ידוע על פי המקום כגון שנפל עליו כותל חייבים הם ובניהם עד סוף כל הדורות לברך כשרואים המקום ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שעשה נס לאבינו במקום הזה שכולם שותפים באותו הנס אבל אין צריך להזכיר שאר המקומות. ואפילו הבנים שנולדו לו קודם לכן שאינם שותפים בנס זה חייבים לברך על נס אביהם[5567]:

(ב) ארבעה צריכים להודות ולברך ברכת הגומל (כנוסח שכתוב בסידור) יורדי הים כשיעלו ממנו והולכי מדברות כשיגיעו לישוב ומי שהיה חולה ונתרפא ומי שהיה חבוש בבית האסורים על ידי עסקי נפשות ויצא או על עסקי ממון אם היה מעונה בכבלי ברזל[5568].

וצריך לברך ברכה זו בפני עשרה ושנים מהם תלמידי חכמים ואם אין מצויין שם תלמידי חכמים לא יניח מלברך והמברך עולה למנין העשרה ונהגו לברך בבית הכנסת אחר קריאת התורה לפי שיש שם עשרה ואם בירך בפחות מעשרה יש אומרים שיצא וטוב לחזור ולברך בעשרה בלא שם ומלכות[5569]:

(ג) קטן אין צריך להודות אפילו הגיע לחינוך מצוה אבל נשים ועבדים חייבים בברכה זו ולכן כל אשה יולדת כשתקום מחליה תברך בבית הכנסת של נשים וישמעו עשרה אנשים מבפנים[5570]:

[5560] וכן הוא בלוח ברה״נ שם וש״נ.

[5561] שו״ת ריב״ש סוף סי׳ ריט. ב״י סוף סי׳ ריט. אליה רבה סי׳ ריח ס״ק יג. משא״כ באו גנבים וניצל מהם. וראה לוח ברה״נ פי״ב ה״ז וש״נ. וראה לקמן ה״ז לענין הגומל.

[5562] אבל תוך ל׳ לא יברך הואיל וכבר בירך ברכת הגומל שהיא עומדת גם במקום ברכת הנסים (לוח ברה״נ שם).

[5563] וכן הוא בלוח ברה״נ פי״ב ה״א וש״נ.

[5564] לקמן הלכה ב.

[5565] כדלקמן הי״ג גם בשאר ברכות הראיה, וש״נ.

[5566] וכן הוא בלוח ברה״נ שם וש״נ.

[5567] וכן הוא בלוח ברה״נ שם וש״נ. ושם ה״ג כתב דיני נס רבו, וכאן השמיטו. וראה בדי השלחן סי׳ סו ס״ק ד. תורת מנחם.

[5568] וכן הוא בלוח ברה״נ שם ה״ח וש״נ.

[5569] וכן הוא בלוח ברה״נ שם וש״נ.

[5570] וכן הוא בלוח ברה״נ שם ה״ט וש״נ.

(ד) מי ששמח בלבו על הצלת חבירו רשאי לברך ברכה זו במטבע זו[5571] או במטבע אחרת כגון בריך רחמנא אלהנא מלכא דעלמא דיהבך לן ולא יהבך לעפרא ואין צריך לברך בפני עשרה[5572].

אבל אם אינו שמח בלבו ליתן שבח והודאה מחמת שמחתו (אלא מחמת שהברכה כתובה וקבעוה כבר והוא יודעה) הרי זו ברכה לבטלה. ואם צריך לברך בפניו מפני השלום יברך בלא שם ומלכות. ואפילו בשם לבד כגון בריך רחמנא לא יאמר שהרי איסור ברכה לבטלה הוא משום הזכרת שם שמים לבטלה בין שמזכיר בלשון הקודש בין בשאר לשונות ולכן צריך להזהיר לאותם שרגיל על לשונם לומר ברוך ה׳ בלשון אשכנז אף על דבר שאין בו שמחת הלב[5573]:

(ה) אין לברך עד שיצא מהסכנה לגמרי לפיכך לא יברך החולה עד שיחזור לבוריו לגמרי ואם איחר מלברך יש לו תשלומין כל זמן שירצה ונכון שלא לאחר ג׳ ימים לפיכך אם יצא מן הסכנה ביום ב׳ אחר קריאת התורה יברך בפני עשרה בלא ספר תורה ולא ימתין עד יום ה׳[5574]:

(ו) יש אומרים שאין החולה מברך אלא על חולי שיש בו סכנה כגון מכה של חלל וכיוצא בו מחליים שמחללים עליהם את השבת ולמעשה יש לנהוג שכל שמוטל על מטתו יותר מג׳ ימים יש לו לברך בעמדו[5575]:

(ז) יש אומרים שאין מברכין הגומל אלא על ארבעה שמנו חכמים בלבד ויש אומרים שהוא הדין לכל מי שהיה בסכנה וניצול כגון שנפל עליו כותל או שניצול מדריסות שור וסוס ונגיחותיו או שעמד עליו אריה לטרפו ביישוב או אם גנבים באו לו או שודדי לילה וניצול כולם חייבים לברך הגומל כל שהיה חשש סכנת נפשות וכן נהגו[5576]:

(ח) הרואה חכמי ישראל צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שחלק מחכמתו ליראיו. חכמי אומות העולם שחכמים בחכמת העולם צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שנתן מחכמתו לבשר ודם. ואם אינן חכמים אלא בדתם אינו מברך עליהם[5577]:

(ט) הרואה מלכי אומות העולם צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שנתן מכבודו לבשר ודם. ואפילו סומא שיודע שהמלך עובר מברך והוא הדין בכל שאר ברכות הראיה (שיתבאר בפרק זה) שאינה של הנאה אלא שעל ידי כן נזכרים שבחו של מקום ברוך הוא[5578]:

(י) מצוה להשתדל לראות מלך אפילו של אומות העולם. ואם ראה פעם אחת אל יבטל מלמודו יותר לראותו אם לא שבא בחיל יותר ובכבוד גדול יותר[5579]:

[5571] היינו ״שגמלני טוב״, ובלוח ברה״נ שם ה״י: ויכול לומר שגמלני כל טוב כיון שזו היא טובה לו מה שניצל חבירו מחמת אהבתו לו ושמחתו בו.

[5572] וכן הוא בלוח ברה״נ שם וש״נ.

[5573] וכן הוא בלוח ברה״נ שם וש״נ.

[5574] וכן הוא בלוח ברה״נ שם הי״א וש״נ.

[5575] וכן הוא בלוח ברה״נ שם הי״ב וש״נ.

[5576] וכן הוא בלוח ברה״נ שם הי״ג וש״נ.

[5577] וכן הוא בלוח ברה״נ שם הי״ד וש״נ.

[5578] וכן הוא בלוח ברה״נ שם הט״ו וש״נ.

[5579] וכן הוא בלוח ברה״נ שם הט״ז וש״נ.

(יא) הרואה בתי ישראל בישובן צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם מציב גבול אלמנה. בחורבנן צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם דיין האמת. והעולם נהגו שלא לברך אלא על בתי כנסיות שמתפללין בתוכם[5580].

הרואה קברי ישראל צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר יצר אתכם בדין וזן אתכם בדין וכלכל אתכם בדין[5581] והמית אתכם בדין ויודע מספר כלכם[5582] והוא עתיד להחיותכם ולקים אתכם בדין וחותם ברוך אתה יי מחיה המתים:

(יב) הרואה בריות משונות אם הם ממעי אמן צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם משנה הבריות ואם נשתנו אחר כך מברך דיין האמת בשם ומלכות אם מצטער עליהם כמו שנתבאר[5583].

הרואה אילנות טובות ונאות ובריות נאות צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שככה לו בעולמו.

(יג) כל ברכות הראיה אם חוזר ורואה אותו דבר שבירך עליו בתוך שלשים יום אינו חוזר ומברך ומונין מיום הראיה (כגון אם ראה ביום א׳ בשבת כשחוזר ורואה בסוף ד׳ שבועות ביום ג׳ חוזר ומברך[5584]).

אבל אם ראה אחר כיוצא בו כגון מלך אחר או חכם אחר אפילו ראה זה אחר זה מיד צריך לחזור ולברך חוץ מקברי ישראל שאפילו ראה קבר אחר אינו מברך תוך ל׳[5585] וחוץ מברכת משנה הבריות וברכת שככה לו בעולמו שאינו מברך על כיוצא בו כלל אפילו אחר ל׳ אלא בפעם ראשונה שרואה החידוש גדול[5586]:

(יד) היוצא בימי ניסן וראה אילנות שמוציאין פרח צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שלא חסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות ליהנות בהם בני אדם ואינו מברך אלא בפעם ראשונה שרואה בכל שנה[5587]:

(טו) על הזיקין והוא כמין כוכב היורה כחץ באורך השמים ממקום למקום ונמשך אורו כשבט ועל הזועות והוא רעדת הארץ ועל הברקים ועל הרעמים ועל הרוח שנשב בזעף והוא רוח סערה חזקה ביותר על כל א׳ מאלו צריך לברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם עושה מעשה בראשית ואם רוצה

[5580] וכן הוא בלוח ברה״נ שם הי״ז וש״נ. ושם נתבאר אף דיני הרואה בתי עכו״ם ובתי תפלה שלהם.

[5581] ברכות נח, ב. טור ושו״ע סי׳ רכד סי״ב. וכן הוא בלוח ברה״נ שם הי״ח. ושם לא הועתק כל נוסח הברכה, ושם נתבאר אף דין הרואה קברי עכו״ם.

[5582] מר בריה דרבינא ברכות שם. רי״ף שם. רא״ש ברכות פ״ט סי׳ יא. מלבושי יו״ט שם ס״ק ד. אליה רבה שם ס״ק ח בשם כמה פוסקים.

[5583] פי״ב הי״ח והי״י. וכן הוא בלוח ברה״נ שם הי״כ וש״נ.

[5584] וכן הוא בלוח ברה״נ שם הי״ה וש״נ.

[5585] וכן הוא בלוח ברה״נ שם הי״ט וש״נ.

[5586] כדעה הא׳ שבלוח ברה״נ שם הכ״א וש״נ. ושם כתב שכ״ה גם לענין ברכת ברוך דיין אמת (שבהי״ב דלעיל), וכאן השמיטו, וראה באור סדר ברה״נ ע׳ 442.

[5587] בלוח ברה״נ שם הכ״ג הביא ב׳ דיעות בזה. גם נתבאר שם דין איחר מלברך עד שנפל הפרח וגדלו הפירות. וראה שם גם אם ניסן הוא דוקא.

יאמר ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שכחו וגבורתו מלא עולם[5588].

ואם שמע רעם וראה ברק כאחד מברך על שניהם ברכה אחת אבל בזה אחר זה מברך על זה וחוזר ומברך על זה ונהגו העולם במדינות אלו לברך על הברק עושה מעשה בראשית ועל הרעם שכחו וגבורתו מלא עולם לפי שברוב פעמים הם באים זה אחר זה מיד ואינם חפצים לברך ברכה אחת ב׳ פעמים זה אחר זה כי טוב יותר לשבח למקום ברוב תשבחות מלשבחו בשבח אחד ובחרו לרעם שכחו וגבורתו מלא עולם לפי שהרעם מראה כח וגבורה יותר מן הברק[5589]:

(טז) כל זמן שלא נתפזרו העבים נפטר על כל הברקים בברכה שברך בפעם ראשונה וכן על הרעמים אבל אם נתפזרו בין ברק לברק ובין רעם לרעם צריך לחזור ולברך עליהם[5590]:

(יז) היה יושב במקום לא טהור[5591] ושמע קול רעם או ראה ברק אם יכול לצאת ולברך תוך כדי דיבור לסיום הרעם או הברק צריך לצאת ולברך וכגון שלא נגע עדיין במקום הטינופת ולא עשה צרכיו עדיין או שיכול ליטול ידיו תוך כדי דיבור ואם לאו לא יצא[5592].

ואחר כדי דיבור אין לברך על העבר ויש חולקים בזה וספק ברכות להקל לכן אחר תוך כדי דיבור יברך בלא שם ומלכות[5593]:

[5588] וכן הוא בלוח ברה״נ שם הכ״ד וש״נ.
[5589] וכן הוא בלוח ברה״נ שם וש״נ.
[5590] וכן הוא בלוח ברה״נ שם הכ״ה וש״נ.
[5591] בסידור דפו״ר: בבית הכסא.
[5592] וכן הוא בלוח ברה״נ שם הכ״ו וש״נ.
[5593] וכן הוא בלוח ברה״נ שם וש״נ.